

HADÂ'IKU'Ş-ŞAKÂ'İK

Mecdî'nin Şakâ'ik Tercümesi

MECDÎ MEHMED EFENDÎ

1. Cilt

TÜRKİYE YAZMA ESERLER KURUMU BAŞKANLIĞI YAYINLARI: 212

Tarih ve Toplum Bilimleri Serisi : 37

Kitabın Adı : HADÂ'İKUŞ-ŞAKÂ'İK
Mecdî'nin Şakâ'ik Tercümesi

Müellifi : Mecdî Mehmed Efendi (ö. 999/1591)

Özgün Dili : Osmanlı Türkçesi

Hazırlayan : Dr. Bilal Alpaydın
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Öğretim Üyesi
Dr. Fatih Odunkıran
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Öğretim Üyesi

Editör : Prof. Dr. Derya Örs

Proje Koordinatörü : Doç. Dr. Göker İnan

Son Okuma : Dr. İsmet İpek, Muhammed Said Güler

Yapım : Yüksel Yücel

Arşiv Kayıt : Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Ragıp Paşa Nr. 1000,
Pertevniyal Nr. 858, Nr. 859, Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., A 1596

Kapak Görseli : TSMK, Hazine 1253'te kayıtlı *Şakâ'ik-i Nu'mâniyye*
*Tercümesi'*nde yer alan Kemâlpaşazâde tasviri

Baskı : Matsis Matbaa Hizmetleri San. ve Tic. Ltd. Şti.
Tevfikbey Mh. Dr. Ali Demir Cd. No: 51 Sefaköy - İstanbul
Tel: 0 (212) 624 21 11- Sertifika No: 40421

Baskı Yeri ve Yılı : İstanbul 2022

Baskı Miktarı : 1. Baskı, 1500 adet

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Library of Congress A CIP Catalog Record

Mecdî Mehmed Efendi

Mecdî'nin Şakâ'ik Tercümesi, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*

1. Tarih, 2. Edebiyat, 3. Biyografi, 4. Şakâ'ik, 5. Mecdî Mehmed Efendi

ISBN: 978-975-17-5389-2 (Tk) 978-975-17-5390-8 (1.c)

Copyright © Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. Her hakkı mahfuzdur.

Bütün yayın hakları *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı*'na aittir. Başkanlığın izni olmaksızın tümüyle veya kısmen, hiçbir yolla ve hiçbir ortamda yayımlanamaz ve çoğaltılamaz.

T.C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı

Süleymaniye Mh. Kanuni Medresesi Sk. No: 5 34116 Fatih / İstanbul

Tel.: +90 (212) 511 36 37

Faks: +90 (212) 511 37 00

info@yek.gov.tr

www.yek.gov.tr

HADÂ'İKÜ'Ş-ŞAKÂ'İK

MECDÎ'NİN ŞAKÂ'İK TERCÜMESİ

1. CİLT

(İNCELEME-TENKİTLİ METİN)

MECDÎ MEHMED EFENDİ

(ö. 1591)

Hazırlayan

Bilal Alpaydın - Fatih Odunkıran

Editör

Derya Örs

TÜRKİYE
YAZMA
ESERLER
KURUMU
BAŞKANLIĞI

TAKDİM

İnsanlık tarihi, akıl ve düşünce sahibi bir varlık olan insanın kurduğu medeniyetleri, medeniyetler arasındaki ilişkileri anlatır. İnsan, zihnî faaliyetlerde bulunma kabiliyetiyle bilim, sanat ve kültür değerleri üretir, ürettiği kültür ve düşünce ile de tarihin akışına yön verir.

Medeniyetler, kültürler, dinler, ideolojiler, etnik ve mezhebî anlayışlar arasındaki ilişkiler kimi zaman çatışma ve ayrışmalara, kimi zaman da uzlaşma ve iş birliklerine zemin hazırlamıştır.

İnsanların, toplumların ve devletlerin gücü, ürettikleri kültür ve medeniyet değerlerinin varlığıyla ölçülmüştür. İnsanoğlu olarak daha aydınlık bir gelecek inşâ edebilmemiz, insanlığın ortak değeri, ortak mirası ve ortak kazanımı olan kültür ve medeniyet değerlerini geliştirebilmemizle mümkündür.

Bizler, Selçuklu'dan Osmanlı'ya ve Cumhuriyet'e kadar büyük devletler kuran bir milletiz. Bu büyük devlet geleneğinin arkasında büyük bir medeniyet ve kültür tasavvuru yatmaktadır.

İlk insandan günümüze kadar gök kubbe altında gelişen her değer, hakikatin farklı bir tezahürü olarak bizim için muteber olmuştur. İslâm ve Türk tarihinden süzülüp gelen kültürel birikim bizim için büyük bir zenginlik kaynağıdır. Bilgiye, hikmete, irfana dayanan medeniyet değerlerimiz tarih boyunca sevgiyi, hoşgörüyü, adaleti, kardeşlik ve dayanışmayı ön planda tutmuştur.

Gelecek nesillere karşı en büyük sorumluluğumuz, insan ve âlem tasavvurumuzun temel bileşenlerini oluşturan bu eşsiz mirasın etkin bir şekilde aktarılmasını sağlamaktır. Bugünkü ve yarınki nesillerimizin gelişimi, geçmişimizden devraldığımız büyük kültür ve medeniyet mirasının daha iyi idrak edilmesine ve sahiplenilmesine bağlıdır.

Felsefeden tababete, astronomiden matematiğe kadar her alanda, Medine'de, Kahire'de, Şam'da, Bağdat'ta, Buhara'da, Semerkant'ta, Horasan'da, Konya'da, Bursa'da, İstanbul'da ve coğrafyamızın her köşesinde üretilen değerler, bugün tüm insanlığın ortak mirası hâline gelmiştir. Bu büyük emanete sahip çıkmak, bu büyük hazineyi gelecek nesillere aktarmak öncelikli sorumluluğumuzdur.

Yirmi birinci yüzyıl dünyasına sunabileceğimiz yeni bir medeniyet projesinin dokusunu öreceğiz değerleri üretebilmemiz, ancak sahip olduğumuz bu hazinelerin ve zengin birikimin işlenmesiyle mümkündür. Bu miras bize, tarihteki en büyük ilim ve düşünce insanlarının geniş bir yelpazede ürettikleri eserleri sunuyor. Çok çeşitli alanlarda ve disiplinlerde medeniyetimizin en zengin ve benzersiz metinlerini ihtiva eden bu eserlerin korunması, tercüme ya da tıpkıbasım yoluyla işlenmesi ve etkin bir şekilde yeniden inşâ edilmesi, Büyük Türkiye Vizyonumuzun önemli bir parçasıdır. Bu doğrultuda yapılacak çalışmalar, hiç şüphesiz tarihe, ecdadımıza, gelecek nesillere ve insanlığa sunacağımız eserleri üretmeye yönelik fikrî çabaların hasılası olacaktır. Her alanda olduğu gibi bilim, düşünce, kültür ve sanat alanlarında da eser ve iş üretmek idealiyle yeniden ele alınmaya, ilgi görmeye, kaynak olmaya başlayan bu hazinelerin ülkemize ve tüm insanlığa hayırlar getirmesini temenni ederim. Aziz milletimiz, bu kutsal emaneti yücelterek muhafaza etmeyi sürdürecektir.

Recep Tayyip Erdoğan
Cumhurbaşkanı

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	4
EDİTÖRÜN ÖNSÖZÜ	9
HAZIRLAYANIN ÖNSÖZÜ	11
KISALTMALAR	14
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	15
GİRİŞ	17
İNCELEME	23
MECDÎ MEHMED EFENDİ	23
Hayatı	23
Tahsili, Mesleği	24
Edebî-İlmî Muhiti	25
Vefatı	26
Eserleri	27
el-Cevâhirü'l-Mudiyye fî Tabakâti'l-Hanefiyye Tercümesi	27
Hadîs-i Erbaîn Tercümesi	27
Seyfiyye	27
Risâle-i Şem'îyye	27
Câmi'ü'n-Nezâ'ir	28
Divân	28
Hadâ'ikuş-Şakâ'ik	29
Edebî Kişiliği	29
Şairliği	29
Münşiliği	32
HADÂ'IKUŞ-ŞAKÂ'İKİN ŞEKİL UNSURLARI	34
Eserin Adı	34
Yazılış Tarihi ve Yeri	35
Yazılış Nedeni (Sebeb-i Te'lif)	36
Kaynakları	38
Yazılı Kaynaklar	39
a. Edebî Kaynaklar	39
b. Resmî Kaynaklar	44
c. Müellifi Zikredildiği Hâlde Eser Adı Zikredilmeyen Kaynaklar	45

Sözlü Kaynaklar	46
a. Hususî Kaynaklar	46
b. Umumî Kaynaklar	48
<i>Hadâ'ikuş-Şakâ'ik</i> 'in Nüshaları	50
Matbu Nüsha	50
Yazma Nüshalar	54
Nüshaların Tavsifi	55
<i>HADÂ'IKUŞ-ŞAKÂ'İK</i> İN MUHTEVA UNSURLARI	59
Eserde Yer Alan Biyografiler	60
Eserde Biyografisi Bulunan Şairler	63
Eserde Eleştiri ve Malumat	66
Eserin Dil, Üslûp ve Edebî Özellikleri	70
Eserin Bölümleri	76
Mukaddime	79
Tabakât	81
Hâtıme	81
Metin Tesisinde Dikkat Edilen Hususlar	81

TENKİTLİ METİN

<i>HADÂ'IKUŞ-ŞAKÂ'İK</i>	87
TABAQA-İ ÜLÂ	123
TABAQA-İ ŞÂNİYE	137
TABAQA-İ ŞÂLİŞE	157
TABAQA-İ RÂBİ'A	179
TABAQA-İ HÂMİSE	263
TABAQA-İ SÂDİSE	305
TABAQA-İ SÂBİ'A	391
TABAQA-İ ŞÂMİNE	779
TABAQA-İ TÂSİ'A	1000
TABAQA-İ 'AŞİRE	1143
LUGATÇE	1391
BİYOGRAFYA DİZİNİ 1	1457
BİYOGRAFYA DİZİNİ 2	1469
ÖZEL İSİMLER DİZİNİ	1481
KAYNAKÇA	1539
EKLER	1551

EDİTÖRÜN ÖNSÖZÜ

Osmanlı dönemi Türk bilim, eğitim ve kültür tarihimizin yüz akı eserlerinden birisi de hiç kuşkusuz **Taşköprülüzâde Ahmed Efendi**'nin (901-968/1495-1561) Arapça kaleme aldığı *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fi Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye* adlı ölümsüz eseridir. Yazılışından itibaren büyük ilgi gören *Şakâ'ik*, Osmanlı Devleti'nin kurulduğu dönemden başlayarak 965/1558 yılına kadar Osmanlı ulema ve meşayihinin hayat hikâyeleriyle menkıbelerini içeren ilk derli toplu tabakât ve hâl tercümesi kitabı olmak sıfatıyla kendi alanında önemli bir çıkış açmıştır.

“*Tabakâ*” adı verilen on ana bölümden oluşan eserde, **Sultan Osmân Han**'dan başlayarak **Kânûnî Sultan Süleymân Han** zamanına kadar yaşamış olan 371 bilgin ve 150 şeyhin hâl tercümeleri, ölüm tarihleri sırasına göre ele alınmıştır.

Telif edildiği yıldan itibaren çok sayıda nüshası istinsah edilerek Osmanlı bilim dünyasında hızla yayılan *Şakâ'ik*, zaman içinde yapılan çok sayıda çeviri, zeyil ve telhisleriyle birlikte, etkisi neredeyse 20. yüzyıla dek sürecek olan edebî ve ilmî bir hareketin de fitilini ateşlemiştir. Arapça yazılmış olması dolayısıyla, ilgililerin eserden daha fazla yararlanabilmesi amacıyla, daha müellif hayattayken, bizzat kendi izni ve oluruyla çok sayıda Türkçe çevirisi yapılmış, zaman içinde bu çevirilere ek olarak yine çok sayıda Arapça ve Türkçe zeyiller kaleme alınmış, böylece Osmanlı dönemi Türk bilim tarihi için son derece önemli olan bir *Şakâ'ik* çevirileri ve zeyilleri geleneği ortaya çıkmıştır.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı tarafından, başta *Şakâ'ik*'in Arapça metninin eleştirel basımı ve Türkçeye çevirisi olmak üzere, diğer önemli çevirileriyle zeyillerinin, “*Şakâ'ik-ı Nu'mâniyye Çeviri ve Zeyilleri Projesi*” adı altında bir dizi hâlinde yayınlanmasıyla birlikte, Osmanlı dönemi bilim, eğitim, sanat, kültür ve sosyal tarihimizin önemli bir bölümüne ışık tutulmuş olacaktır.

Bu dizide yayınlanması öngörülen eserler, *Şakâ'ik*'in Arapça metni ve çevirisiyle birlikte, **Mehmed Hâkî el-Belgradî**'nin *Hadâ'iku'r-Reyhân fî Tercemeti Şakâ'iku'n-Nu'mân (Mecma'u'l-Eşrâf)*, **Derviş Ahmed Efendi**'nin *ed-Devhatü'l-İrfâniyye fî Ravzati'l-Ulemâi'l-Osmâniyye*, **İbrâhîm b. Ahmed el-Amasî**'nin *Terceme-i Şakâ'ik-ı Nu'mâniyye*, **Mecdî Mehmed Efendi**'nin *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik fî Tercemetiş-Şakâ'ik* adlı çevirileriyle, **Âşık Çelebi**'nin *Tetimmetüş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye*, **Ali b. Bâlî**'nin *el-Ikdu'l-Manzûm fî Zikri Efâdülü'r-Rûm*, **Âkifzâde Abdürrahîm Efendi**'nin *Kitâbü'l-Mecmû' fî'l-Meşhûd ve'l-Mesmû'*, **Nev'îzâde Atâyî Efendi**'nin *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmiletiş-Şakâ'ik*, **Uşşâkizâde Seyyid İbrâhîm Hasîb**'in *Zeyl-i Şakâ'ik*, **Simkeşzâde Mehmed Şeyhî Efendi**'nin *Vekâyı'-ı Fuzalâ* ve **Fındıklılı İsmet Efendi**'nin *Tekmiletiş-Şakâ'ik fî Hakki Ehli'l-Hakâ'ik* adlı zeyillerinden ibârettir.

Adı geçen eserlerden Türkçe olanlar, mevcut yazma nüshaların karşılaştırılmasıyla çeviriyazı olarak, Arapça olanlar ise özgün metinleri ve Türkçe çevirileriyle birlikte yayınlanacaktır.

“*Şakâ'ik-ı Nu'mâniyye Çeviri ve Zeyilleri Projesi*” kapsamında yayınlanacak olan toplam on iki adet eserin bilim dünyamıza hayırlı olmasını diler, bu ağır ve zorlu iş için gecesini gündüzüne katarak emek veren bilim insanlarını ve bu fevkalade önemli projeyi hayata geçiren Türkiye Yazma Eserler Kurumunun saygıdeğer başkanı Prof. Dr. Muhittin Macit'in şahsında değerli Kurum çalışanlarını tebrik ederim.

Prof. Dr. Derya Örs
Proje Editörü

HAZIRLAYANIN ÖNSÖZÜ

Her devirde birçok eser kaleme alınmasına karşın kimi eserler kendi çağının sınırlarını aşarak sonraki asırlarda da kendinden söz ettirir. Taşköprüzâde İsmâüddîn Ahmed Efendi'nin XVI. yüzyılda kaleme almış olduğu “Şakâ'ik”, “Şakâ'ik-ı Nu'mâniyye” adlarıyla daha çok bilinen ve tam adı *eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye* olan biyografik eseri de bu minvalde değerlendirilebilecek eşsiz yapıtlarından biridir. Arapça yazılmakla birlikte Taşköprüzâde henüz berhayat iken tercümelerinin, zeyillerinin yapılmaya başlanması, bunun sonraki asırlarda devam etmesi, pek çok kişi tarafından gördüğü rağbet, XIX. asra gelindiğinde bir Şakâik külliyyâtının oluşması onun haklı şöhretini, Türk edebiyatı ve tarihi alanındaki konumunu, kaynaklığını teyit etmeye kâfi gelse gerektir.

Şakâ'ik-ı Nu'mâniyye'ye yapılan tercümelerden biri ve belki de en önemlisi, birçok araştırmacının da ittifak ettiği üzere bu çalışmaya konu edilen Edirneli Mecdî Mehmed Efendi'nin *Hadâ'iku's-Şakâ'ik* adlı tercümesidir. Mecdî, basit anlamda yalnızca eseri tercüme etmemiş ona birtakım ilavelerde bulunarak ikmal etmiştir. Hatta yer yer Taşköprüzâde'yi tashih eden Mecdî, konuyla alakalı şiir örneklerini ekleyerek tercümesini zenginleştirmiş, secilerle metni daha akıcı hâle getirmiştir. Tercümenin estetik ve edebî yönü mütercim'in şuurlu tavrı ile hemen fark edilmektedir. Kudemânın tabiriyle bir meşşâtanın gelini süslemesi gibi o da tercüme ettiği metni süslemiş, insanların gözlerini, zihinlerini kamaştırmış, bir eserin onlara daha iyi nasıl sunulabileceğinin en tipik numunelerinden birini vermiştir. Nev'izâde Atâî'nin *Şakâ'ik* zeyli olan *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmiletî's-Şakâ'ik* adlı eserini yazarken Mecdî'nin tercümesini esas alması onun haklı şöhretini ortaya koymaktadır.

Elinizdeki çalışma, yıllarca devam eden bir sürecin ürünüdür. Eser yayına hazırlanırken bir yandan bitirilmesi gereken doktora tezlerinin varlığı, diğer yandan akademik çalışmaların devam etmesi, eserin bizatihi dili ve üslubunun tuzaklarla dolu olması, asıl metinde olmadığı hâlde binlerce Arapça, Farsça beytin mütercim tarafından metne dâhil edilmesi

ve bunların sadece günümüz Türkçesine çevirileriyle yetinilmeyip iktibas yapılan asıl kaynaklarına ulaşarak ortaya konmasından mütevellit zaman zaman akamete uğradı. Eserde Mecdî Mehmed Efendi tarafından eklenen ve kaynakları hakkında herhangi bir bilgi verilemeyen bu şiir örneklerinin tespiti hususunda yüzden ziyade Arapça, Farsça ve Türkçe kaynak kullanıldı.

Metinde olmadığı hâlde mütercim tarafından eklenen yahut çıkarılan biyografiler ile birlikte birçok maddeyi de zenginleştirerek okuyucuya sunması yönüyle *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik* diğer tercümelere oldukça farklıdır. Müdakkikâne, muhakkikâne, mûşikâfâne bir nazarla eseri tahkik edenlerin Mecdî'nin yaptığı tercümenin diğer tercümelere farkını görmeleri mümkündür.

Bu çalışmanın ortaya çıkışında birçok kişinin maddi manevi katkısı olduğunu belirtmemiz gerekiyor. Öncelikle eserin neşre hazırlanması sadedinde kıymetli fikir ve tecrübelerini bizden esirgemeyen sahamızın bir “genc-i şâyegân”ı olan Cengizhan Yurdanur Bey'e muhlisane müteşekkirimiz. Eserin mukabelesinde yardımlarını gördüğümüz Rabia Kara ve Yunus Emre Varol'a, lugaçenin istinsahı için Dilara Aydın'a ayrıca kimi Farsça beyitlerin tercümesinde yardımcı olan ve Fars edebiyatına müteallik müşkilatımızı halleden şair, yazar Ourmazd Golyari'ye teşekkür ederiz.

Bu kitabın basımının gerçekleştirilmesinde sağladıkları destek için Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanı Prof. Dr. Muhittin Macit, Başkanlık Müşaviri Prof. Dr. Ferruh Özpilavcı ile Çeviri ve Yayım Dairesi Başkanı Erhan Yıldız Beylere şükranlarımızı sunarız. Ayrıca eserin baskı sürecindeki destekleri, yönlendirmeleri ve tashihleri için kurum uzmanlarından İsmet İpek ve Dr. Göker İnan'a teşekkür ederiz.

Son olarak Şakâik-ı Nu'mâniyye Çeviri ve Zeyilleri Projesi'nin editörlüğünü yürüten ve akademik, idarî, diplomatik birçok vazifesi bulunmasına rağmen eseri okuyup inceleyen, değerli katkılarıyla esere nihâî hâlini veren Prof. Dr. Derya Örs'e teşekkürlerimizi sunarız.

Tenkitli neşrini hazırladığımız bu hacimdeki bir eserde birtakım hataların gözden kaçması mümkündür. Hatadan münezzeh olanın Allah olduğu bilinciyle, karşılaşılabilecek bu hataların gayretimize bağışlanması, evvelen Taşköprîzâde İsmüddîn Ahmed Efendi ve Mecdî Mehmed Efendi'nin manevî şahsından, sonrasında ise bu eseri nazar-ı dikkatlerine sunduğumuz okuyuculardan temennimizdir.

Dr. Bilal Alpaydın - Dr. Fatih Odunkıran

İstanbul 2022

KISALTMALAR

a.g.y.	: Adı Geçen Yazma
Ar.	: Arapça
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DBY	: Dün Bugün Yarın Yayınları
ed.	: Editör
Far.	: Farsça
h.	: Hicrî
haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazret-i
haz.	: Hazırlayan
İtal.	: İtalyanca
No.	: Numara
m.	: Miladî
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
müz.	: müzik
nr.	: Numara, Sayı
ö.	: Ölümü
Peh.	: Pehlevîce
s.	: Sayfa
Sans.	: Sanskritçe
sny.	: sayfa numarası yok
T.	: Türkçe
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TÜBA	: Türkiye Bilimler Akademisi
t.y.	: tarih yok
vb.	: ve benzeri
vs.	: ve sâire
vr.	: Varak
vulg.	: vulgarize
YEK	: Yazma Eserler Kurumu

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ا (ā)	a, ā, e	ش	ş
ء	'	ص	ş
ب	b, p	ض	ɖ, z
پ	p	ط	ɟ
ت	t	ظ	z
ث	ʂ	ع	ʕ
ج	c, ɟ	غ	g
چ	ɟ	ف	f
ح	ħ	ق	k
خ	ħ	ك	k, g, ŋ
د	d	ل	l
ذ	z	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, o, ö, u, ü, ū
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	ی	y, ɪ, i, ī

GİRİŞ

Osmanlı'nın ilmiye mensubu ailelerinden biri olan Taşköprizâdelere mensup Taşköprizâde İsmüddîn Ahmed Efendi¹ Arap ve Fars edebiyatlarında görülen tabakat yazma geleneğini Osmanlı coğrafyasında başlatan kişidir. Anadolu sahasında daha önce bu tarzda herhangi bir eserin yazılmamış olduğunu gören Taşköprizâde bu boşluğu doldurarak *eş-Şakâ'î-ku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye* adını verdiği eserini kaleme alır.

Eser, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan başlayarak 965/1558 senesine kadarki Osmanlı uleması, meşayihî, şuarâsı, itibbâsı vs. gibi dönemin önemli şahsiyetlerinin hâl tercümelerini kapsamaktadır. Arapça olarak telif edilen eser on tabakaya ayrılmıştır. Eserin her tabakası bir Osmanlı padişahının saltanat dönemine tahsis edilmiştir. Dolayısıyla eserin I. tabakası Osman Gazi, II. tabakası Orhan Gazi, III. tabakası Murad-ı Hüdâvendigâr, IV. tabakası Yıldırım Bayezid, V. tabakası Çelebi Mehmed, VI. tabakası Sultan II. Murad, VII. tabakası Fatih Sultan Mehmed, VIII. tabakası Sultan II. Bayezid, IX. tabakası Yavuz Sultan Selîm ve X. tabakası ise Kanûnî Sultan Süleyman dönemlerine ayrılmıştır. Osmanlı âlimlerinin biyografilerinin anlatıldığı eserde 522 kişinin hâl tercümesi yer almaktadır.

Edirneli Mecdî Mehmed Efendi *Hadâ'îkuş-Şakâ'îk*'ta eserin Hanefî mezhebine mensup kişileri kaleme almasından dolayı *Şakâ'îku'n-Nu'mâniyye* olarak adlandırıldığını belirtir.² Ancak eserde yer alan biyografilere

1 Taşköprizâde İsmüddîn Ahmed Efendi'nin hâl tercümesi Şakâ'îk-i Nu'mâniyye Tercüme ve Zeyilleri Projesi kapsamında birçok farklı eserde geniş şekilde ele alındığı için çalışmada bilgileri tekrara düşmemek adına vermedik. Taşköprizâde'nin biyografisi için bkz. Uşşâkizâde İbrâhîm Hasib Efendi, *Zeyl-i Şakâ'îk - Uşşâkizâde'nin Şakâ'îk Zeyli*, haz. Ramazan Ekinci, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2017; Nev'izâde Atâyî, *Hadâ'îku'l-Hakâ'îk fî Tekmiletî'ş-Şakâ'îk - Nev'izâde Atâyî'nin Şakâ'îk Zeyli*, haz. Suat Donuk, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2017; İbrahim b. Ahmed el-Amâsî, *Tercüme-i Şakâ'îk-i Nu'mâniyye - Amâsî'nin Şakâ'îk Tercümesi*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2021; Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, *eş-Şakâ'îku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye - Osmanlı Âlimleri*, haz. Muhammet Hekimoğlu, ed. Derya Örs, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2019; Taşköprizâde'nin biyografisi için ayrıca bkz. Yusuf Şevki Yavuz, "Taşköprizâde Ahmed Efendi", *DİA*, c. 40, İstanbul, 2011, s. 151-152.

2 Mecdî, *Hadâ'îkuş-Şakâ'îk*, vr. 6b.

bakıldığında sadece Hanefî mezhebine bağlı kişilerin olmadığı Şeyh Cemâ-lüddîn, Şeyh Muzafferüddîn Ali Şîrâzî, Ahî Çelebi, Hüsâmüddîn Hasan Tâlişî vs. gibi Şâfiî; Şeyh Abdülmü'tî, Şeyh Seyyid Ali bin Meymûn Magribî vs. gibi Mâlikî mezhebine mensup kişilerin de yer aldığı görülmektedir.

1881 yılında Kahire Bulak'ta, 1892 yılında Kahire'de, 1975 yılında Beyrut'ta, 1985 yılında ise İstanbul'da basılan *Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye*'nin Oskar (Osman) Rescher tarafından *es-Saqaiq en-no'maniyye* adıyla Almancaya çevirisi yapılmıştır.¹ Bununla birlikte 2007 yılında Muharrem Tan tarafından *Osmanlı Bilginleri - eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye*² adıyla, 2019 yılında ise Muhammet Hekimoğlu tarafından *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye - Osmanlı Âlimleri*³ adıyla güncel Türkçe çevirileri yapılmıştır.

Eserin Osmanlı ilmî, edebî, siyâsî ve sosyal muhitleri hakkında özgün bilgiler içermesi, alanında ilk olması, tabakalar hâlinde basit bir şekilde düzenlenmesi vs. gibi hususlar onun insanlar arasında kısa sürede revaç bulmasına vesile olmuştur. Taşköprüzâde İsmâüddîn Ahmed Efendi henüz hayatta iken eserin Arapçadan Türkçeye tercümeleri başlamış Osmanlı'nın son dönemine kadar da tercümeleri, zeyilleri, telhisleri yapılmaya devam etmiştir. Böylece XVI. yüzyıldan itibaren bir *Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye* tercüme, zeyl ve telhis yazma geleneğinin oluşmuştur. Eserin birçok yazma nüshasının bulunması, birçok hattatın eseri istinsah ederek medâr-ı maişetini kazanması onun gördüğü ilgiyi, rağbeti ispatlar niteliktedir.

Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye tercüme, zeyl ve telhis yazma geleneği içerisinde kaleme alınan eserler şu şekildedir:⁴

- 1 Nev'îzâde Atâyi, *Hadâ'ikül-Hakâ'ik fî Tekmiletî'ş-Şakâ'ik-Nev'îzâde Atâyi'nin Şakâ'ik Zeyli*, haz. Suat Donuk, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2017, s. 30.
- 2 Taşköprülüzâde, *Osmanlı Bilginleri - eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî 'Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye*, çev. Muharrem Tan, İz Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- 3 Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye - Osmanlı Âlimleri*, haz. Muhammet Hekimoğlu, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2019.
- 4 Burada yer alan liste Ramazan Ekinci ve Suat Donuk'un çalışmalarından iktibas edilerek alınmıştır. Her iki çalışmada ve *Şakâ'ik-i Nu'mâniyye Tercüme ve Zeyilleri Projesi* kapsamında yayınlanan diğer çalışmalarda burada yer alan eserler detaylı bir şekilde tanıtıldığı için tekrara düşmemek adına sadece eser ve müelliflerinin isimleri zikredilerek verilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Uşşâkizâde İbrâhîm Hasîb Efendi, *Zeyl-i Şakâ'ik - Uşşâkizâde'nin Şakâ'ik Zeyli*, haz. Ramazan Ekinci, Türkiye Yazma Eserler

EŞ-ŞAKÂ'IKU'N-NU'MÂNİYYE'NİN TERCÜME VE ZEYİLLERİ

A. Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye Tercümeleri

1. Muhtesibzâde Belgradlı Mehmed Hâkî, *Hadâ'iku'r-Reyhân*
2. Derviş Ahmed Efendi, *ed-Devhatü'l-İrfâniyye fî Ravzati'l-Ulemâi'l-Osmâniyye*
3. Mehmed bin Sinânüddin Yûsuf Efendi, *Menâkıbü'l-Ulemâ*
4. Âşık Çelebi, *Tercüme-i Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye*
5. Seyyid Mustafa Efendi, *Hakâ'iku'l-Beyân fî Terceme-i Şakâ'iku'n-Nu'mân*
6. Edirneli Mecdî Mehmed Efendi, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*
7. İbrahim bin Ahmed el-Amasî, *Terceme-i Şakâ'ik-i Nu'mâniyye*
8. Mehmed bin Yûsuf el-Çerkesî, *Şakâ'ik Tercümesi*

B. Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye Telhisleri

1. Mektûbizâde Abdülaziz Efendi, *Telhis-i Şakâ'ik-ı Nu'mâniyye*
2. Hamid Vehbi (?), *Müntehabât-ı Şakâ'ik-ı Nu'mâniyye*
3. (?), *Muhtasar eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye*

C. Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye Zeyilleri

1. Âşık Çelebi, *Tetimmetüş-Şakâ'iki'n-Nu'mâniyye*
2. Alî bin Bâlî, *el-Ikdü'l-Manzûm fî Zikri Efâzîli'r-Rûm*
 - a. İbrâhîm bin Ahmed el-Amasî, *el-Ikdü'l-Manzûm fî Zikri Efâzîli'r-Rûm'un Tûrkçe Tercümesi*
3. İştibli Hüseyin Sadrî, *Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye Zeyli*
4. Mehmed bin Mustafa Lutfi Begzâde, *Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye Zeyli*

5. Saçlı Emîrzâde Abdülkâdir Efendi (Yılcık Efendi), *Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye Zeyli*
6. Seyrekzâde Emrullâh Mehmed Efendi, *Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye Zeyli*
7. Hamîdli Karaca Ahmed Efendi, *Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye Zeyli*
8. Abdülkerîm bin Sinân Akhisârî, *Terâcîm-i Kibârü'l-Ulemâ ve'l-Vüzerâ*
9. Nev'îzâde Atâyî Efendi, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmiletü's-Şakâ'ik*
 - a. Mektûbîzâde Abdülaziz Efendi, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik Telhisi*
 - b. *Müntehabât-ı Zeyli-i Atâî*
10. Uşşâkîzâde Seyyid İbrâhîm Hasîb, *Zeyli-i Şakâ'ik*
11. Simkeşzâde Mehmed Şeyhî Efendi, *Vekâyi'ü'l-Fuzalâ*
12. Âkîf Efendîzâde Abdürrahîm Efendi, *Kitâbü'l-Meşhûd ve'l-Mesmû' fî Terâcîmi'l-Meşâyih ve'l-Ulemâ*
13. Fındıklılı İsmet Efendi, *Tekmiletü's-Şakâ'ik fî Hakk-ı Ehli'l-Hakâ'ik*

Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye'nin telifinden hemen sonra birçok tercümesi yapılmaya başlanmasına rağmen en geniş, kapsamlı, edebî açıdan en önemli tercüme olarak Edirneli Mecdî Mehmed Efendi'nin *Hadâ'iku's-Şakâ'ik*'i gösterilmiştir. Gerek devrin tezkire müellifleri gerek edebiyat tarihçileri onun eseri tercüme ederken kullandığı dili, üslubu, Arapçaya ve Türkçeye hâkimiyetini, eseri ikmal etmesini, ilave biyografilerde bulunmasını, yer yer Taşkoprîzâde'yi kaynak göstererek tashih etmesini, konuyla ilgili birçok ayeti, hadisi, şiiiri esere dâhil etmesini takdirle karşılamış, dolayısıyla diğer tercümelerden ayrı tutarak farklı bir noktada konumlandırmıştır. Gerçi Mecdî Efendi de yaptığı çevirinin diğer tercüme eserlerle karşılaştırılmayacak tarzda olduğunun farkında olarak eserin mukaddime bölümünde bunu açıkça dile getirir.

Elinizdeki çalışma, temelde Taşkoprîzâde İsmâüddîn Ahmed Efendi'nin *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye*'yesine dayanmakla birlikte tamamen kaynak metne dayanan bir tercüme olmayıp yarı tercüme yarı telif diyebileceğimiz bir niteliktedir.

Eser yayına hazırlanırken evvelen mütercimın hayatı, tahsili, mesleği, tarikatı, edebî yönü ele alınmıştır. Daha sonra eserin adı, yazılış tarihi ve yeri, sebep-i te'lifi, kaynakları, nüshalarına temas edilmiştir. Eserin muhtevası hususunda ise eserde yer alan biyografiler, eserde yer alan şairler, eleştiri, malumat, eserin dil ve üslup özellikleri, bölümleri belirtildikten sonra Mecdî'nin ortaya koyduğu *Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye* tercümesinin metni verilmiştir. Çalışmadan istifadeyi artırmak adına eserin sonuna lugatçe ve indeksler eklenmiştir.

İNCELEME

MECDÎ MEHMED EFENDİ

Hayatı

XVI. yüzyılda yaşamış önemli şair ve nâsirlerden olan Mecdî'nin doğum tarihi hususunda kaynaklarda herhangi bir bilgi yer almazken onun doğum yerinin Edirne olması noktasında tezkire müelliflerinin hepsi ittifak hâlinde-dir.¹

Asıl adı Mehmed olan Mecdî'yi kimi kaynaklar Abdullah adında varlıklı bir tüccarın² ya da Hayâlî adında bir zatın oğlu³ olarak ifade ederken yapılan son araştırmalar babasının varlıklı olmakla birlikte adının Hasan olduğunu göstermektedir.⁴ Mecdî'nin annesi, diğer aile fertleri, ailesi hakkındaki detaylar bugün için çok sınırlıdır. Onun son dönemde yayımlanan tereke kaydına istinaden mirasçıları olarak sadece eşi Fatma Hanım ve amcasının oğlu Mahmud Çelebi'nin adlarının zikredildiği

- 1 Âşık Çelebi, *Meşâirü'ş-Şuarâ*, haz. Filiz Kılıç, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2018, s. 333; Süleyman Solmaz, *Abdî ve Gülşen-i Şuarâ'sı (İnceleme-Metin)*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2018, s. 264; Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-Şuarâ*, haz. Aysun Sungurhan, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2017, s. 743; Mustafa İsen, *Künhül-Abbâr'ın Tezkire Kısmı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2017, sny.; Beyânî, *Tezkiretü'ş-Şuarâ*, haz. Aysun Sungurhan, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2017, s. 177; Riyâzî Muhammed Efendi, *Tezkiretü'ş-Şuarâ*, haz. Namık Açıkgöz, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2017, s. 289; Abdurrahman Hibri, *Enisül-Müsâmirin (Edirne Tarihi 1360-1650)*, çev. Ratip Kazancıgil, Edirne Valiliği Yayınları, İstanbul, 1999, s. 146; Ahmed Bâdî Efendi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne – 20. Yüzyıla Kadar Osmanlı Edirne'si*, c. 2/1, haz. Niyazi Adıgüzel, Raşit Gündoğdu, Trakya Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014, s. 1330; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, c. 3, haz. Mehmet Ali Yekta Saraç, TÜBA Yayınları, Ankara, 2016, s. 1080.
- 2 Mecdî Mehmed Efendi, *Şakâik-i Nu'mâniyye ve Zeyilleri - Hadâ'ikuş-Şakâik*, haz. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1989, s. XV; Abdülkadir Özcan, "Mecdî, Mehmed", *DİA*, c. 28, Ankara, 2003, s. 228; Rıdvan Canım, *Edirne Şâirleri*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995, s. 198.
- 3 Rıdvan Canım, *Edirne Şâirleri*, s. 73. Rıdvan Canım'ın, babasının adı hakkında vermiş olduğu bu bilgi *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*'in matbu nüshasındaki Şeyh Bayezid Halîfe maddesinin derkenarına dayanmaktadır. İlgili maddenin derkenarında açık bir şekilde "Babam merhûm Hâyâlî kendülere yetişüp enfâs-ı müteberrikelerinden müstefid oldukların kirâren ve mirâren beyân itmişlerdür." ifadesi yer almaktadır. Divanını neşre hazırlayan Muzaffer Kılıç "babam merhûm Hâyâlî" ibaresinin "be-eyyâm-ı merhûm Hâyâlî" olması gerektiğini düşünerek Rıdvan Canım'ı tashih yoluna gitmiştir. Ancak matbu nüshada "Babam merhûm Hâyâlî" ibaresi gayet vâzih bir şekilde yer almakla birlikte eseri oluştururken kullandığımız yazma nüshaların hiçbirinde bu derkenarın yer almaması sadece matbu nüshada yer alması verilen bilgiye şüpheyle yaklaşılması gerektiğini ortaya koymaktadır.
- 4 Edirneli Mecdî, *Divân*, haz. Muzaffer Kılıç, DBY Yayınları, İstanbul, 2022, s. 16.

görölmektedir.¹ Dolayısıyla ailesi hakkındaki malumat onun babasının, eşinin ve amcasının oğlunun adlarından ibaret görönmektedir.

Tahsili, Mesleği

Mecdî Mehmed Efendi babasının izinden gidip ticaretle uğraşmak yerine ilim tahsiline yönelmiştir. Karamanî Ahaveyn Mehmed Çelebi'nin, Edirne Sultan Bayezid Medresesi müderrisliği zamanında mülazım olmuştur.²

Akranları arasında ilmî yönüyle temayüz eden Mecdî, medresede müderris olarak çalışmayı daha çok arzulamasına rağmen bu emeline nâil olmamış ve kadılığa bir yönüyle razı olmuştur. Bu durumu Kadızâde Ahmed Şemseddîn Efendi'ye yazdığı kasidede şu şekilde ifade etmektedir.

Medrese olmazsa olmasun kazâya râzıyuz
Tek hemân ihsânun olsun ey şeh-i vâlâ-cenâb k.8/26³

(Ey kadri yüce padişah! Senin ihsanın, lutfun olduktan sonra medrese olmazsa [varsın] olmasın, kadılığa da razıyız.)

Kadılık mesleğine dâhil olan Mecdî, Rumeli kazaskerliğine bağlı Osek'te (Hırvatistan=Osijek), Pojega'da, Çirmen sancağı Akçakızanlık ya da Kızanlık'ta, Samakov'da, Gümölcine Komotini'de kadılık vazifesinde bulundu.⁴ Mecdî, İstanbul'a ve Edirne'ye yakın olması hasebiyle Köprü (Edirne=Uzunköprü) kadılığını istediğini bir kıtasında özellikle ifade etmesine karşın bu isteğine ulaşip ulaşmadığı meçhuldür. Bu durumu ilgili kıtadaki bazı beyitlerde şöyle ifade etmiştir.

Hâtıra geldi Köprü kâdılığı
Ana meyl itdi bu dil-i şeydâ kıt. 3/3

(Bu divane gönül Köprü kadılığını hatırına getirince ona meyletti.)

Âbrû-yı menâsıb olduğu-çün
Cûylar gibi gönlüm akdı ana kıt. 3/4

1 Edirneli Mecdî, *Divân*, s. 16.

2 Edirneli Mecdî, *Divân*, s. 18.

3 Edirneli Mecdî, *Divân*, s. 135.

4 Edirneli Mecdî, *Divân*, s. 20-22.

(Mansıbların, makamların yüz suyu, şerefi olması hasebiyle gönlüm ona akarsular gibi aktı.)

Tâkatüm tâk olursa dahi eger
Köprüden geçmeye gönül asla kıt. 3/7

(Takatim, gücüm son raddesine ulaşsa dahi gönül asla Köprü'den vaz-geçmeyecek.)

Ne kazâ ola sana virme-yeler
Anı takdir itdi ise Hudâ kıt. 3/9¹

(Allah takdir ettikten sonra o, sana verilmeyecek bir kadılık değildir.)

Rumeli kadıları arasında yer alan Mecdî, yevmî 150 akçe kadılığa kadar yükseldi.²

Edebî-İlmî Muhiti

Edirneli Mecdî Mehmed Efendi gerek İstanbul ve Edirne'de medrese tahsili esnasında gerek kadılıkları döneminde birtakım ulema ve şuaranın bulunduğu muhitlerde yer almıştır. Bulunduğu muhitlerde gayreti, azmi, birçok Arapça, Farsça eseri müdakkikane, kılı kırk yararcasına incelemelerde bulunması, şairliği ve münşiliği ile akranları arasından temayüz etmiştir.

Onun içinde bulunduğu muhitlerden ilki Karamanî Mehmed Efendi'nin İstanbul'da Sahn müderrisi iken beraber olduğu on dört danişmend şairden oluşan İstanbul muhitidir. Onun da içinde bulunduğu bu muhitte ismi zikredilen şairler şunlardır: Bâkî, Hoca Sa'deddîn Efendi, Nev'î, Remzî-zâde, Hüsrev-zâde, Vâlihî, Karamanlı Muhyî, Cevrî, Camcı-zâde Câmî.³

Mecdî'nin içinde yer aldığı muhitlerden bir diğeri ise Edirneli Emrî etrafında kümelenen Edirne muhitidir. Bu muhitte adları zikredilen şairler ise şunlardır: Rızâyî, Âhî, Kânî, Nev'î, Bâkî, Ahdî, Ubeydî, Âşık Çelebi,

1 Edirneli Mecdî, *Divân*, s. 326.

2 Mustafa İsen, *Künhül-Abhâr'ın Tezkire Kısmı*, sny.

3 Edirneli Mecdî, *Divân*, s. 39; Nev'îzâde Atâyî, *Hadâiku'l-Hakâik fî Tekmiletiş-Şakâik (Nev'îzâde Atâyî'nin Şakâik Zeyli)*, c. 1, haz. Suat Donuk, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2017, s. 129-130.

Refî, İzârî, Alî, Nihânî, Dânişî, Vâlihî, Firdevsî, Tâbî, Misâlî, Emânî, Hâtemî, Mühimmî, Re'yî, Ulvî, Rifatî, Muhîti, Muhtârî.¹

Vefatı

Mecdi'nin doğum tarihi belli olmamakla birlikte vefat tarihi için kaynaklar hicrî 999 yılını vermektedir.² *Divân*'ı üzerine yapılan son çalışmada onun terekesindeki bilgilere istinaden bu tarih daha da belirgin hâle getirilerek onun Gümölcine kadısı iken İstanbul'da bulunduğu esnada Receb ayının sonlarında 999 yılında (Mayıs 1591) vefat ettiği bilgisi yer almaktadır.³ III. Murad devrinde İstanbul'da vefat eden Mecdi'nin ölümü için,

Mecdi'ye rahmet ide Rabb-i Mecîd h. 999 (m. 1591)
mısraı tarih olarak düşülmüştür.⁴

Onun vefatı için düşülen bir diğer tarih ise Müstakimzâde Süleyman Sa'deddîn'e ait Arapça mısradır.

Mecdi lehu rahmetu Rabbin Mecîd⁵ h. 999 (m. 1591)

Onun kabri, Edirnekapı dışında yer alan Emir Buhari Tekkesi civarında yer almaktadır.⁶

1 Edirneli Mecdi, *Divân*, s. 41.

2 Riyâzî Muhammed Efendi, *Tezkiretü's-Şuarâ*, s. 290; Abdurrahman Hibri, *Enisül-Müsâmirîn*, s. 146; Ahmed Bâdi Efendi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne – 20. Yüzyıla Kadar Osmanlı Edirnesi*, 2014, s. 1330; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, s. 1080; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, c. 3, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996, s. 935.

3 Edirneli Mecdi, *Divân*, s. 401.

4 Riyâzî Muhammed Efendi, *Tezkiretü's-Şuarâ*, s. 290; Abdurrahman Hibri, *Enisül-Müsâmirîn*, s. 146; Ahmed Bâdi Efendi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne – 20. Yüzyıla Kadar Osmanlı Edirnesi*, 2014, s. 1330; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, s. 1080; Nev'izâde Atâyî, *Hadâikü'l-Hakâik fî Tekmileti's-Şakâik (Nev'izâde Atâyî'nin Şakâik Zeyli)*, c. 1, haz. Suat Donuk, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2017, s. 921; Bekir Kayabaşı, *Kâf-zâde Fâ'izî'nin Zübdetü'l-Eş'âr*, Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 1997, s. 486. Bu tarih mısraı Mecdi *Divân*'ında Eminî/Sâi'ye isnad edilmiştir. bkz. Edirneli Mecdi, *Divân*, s. 23.

5 İman Muhammed İssa, *Müstakim-zâde Süleymân Sa'dü'd-dîn Efendi Mecelletü'n-Nisâb (Kişi, Eser, Yer Adlarının Açıklamalı Dizini)*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1995, s. 443.

6 Riyâzî Muhammed Efendi, *Tezkiretü's-Şuarâ*, s. 290; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, s. 1080.

Eserleri

Mecdî Mehmed Efendi'nin telif, tercüme, manzum, mensur birçok eseri bulunmaktadır.

el-Cevâhirü'l-Mudiyye fi Tabakâti'l-Hanefiyye Tercümesi

Mecdî Mehmed Efendi'nin Abdülkâdir el-Kureşî'den yapmış olduğu çeviri bir eser olup Hanefî fakihlerin tercüme-i hâllerini, biyografilerini ihtiva etmektedir.¹

Hadîs-i Erbain Tercümesi

Gelibolulu Mustafa Âlî *Künhü'l-Abbâr*'da Mecdî'nin Hadîs-i Erbain'i tercüme ettiğini belirtmesine rağmen eserin herhangi bir nüshasına günümüzde tesadüf edilememiştir.²

Seyfiyye

Arapçadan tercüme edilmiş edebî bir risale olup nüshası Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Esad Efendi 3415/5 numarada 28b ila 30b varakları arasında kayıtlıdır.³

Risâle-i Şem'iyye

Kınalızâde Hasan Çelebi, Gelibolulu Mustafa Âlî ve Beyânî, müellifin kalemîyye tarzında *Şem'iyye*'si olduğunu belirterek eserden örnek cümleler verir.⁴ Âşık Çelebi ise onun bu eserini zekâsının ne kadar güçlü olduğuna delil olarak gösterir.⁵ Birçok yayında eserin herhangi bir nüshasına günümüzde tesadüf edilmediği belirtilmesine karşın⁶

1 Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, s. 1080.

2 Mustafa İsen, *Künhü'l-Abbâr'ın Tezkire Kısmı*, sny; Abdülkadir Karahan, "Kırk Hadis", *DİA*, c. 25, s. 471.

3 Mecdî-i Edirnevî, *Risâle-i Seyfiyye*, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Esad Efendi Nr. 3415/5. Abdülkadir Özcan, "Mecdî, Mehmed", *DİA*, c. 28, Ankara, 2003, s. 228.

4 Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretüş-Şuarâ*, haz. Aysun Sungurhan, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2017, s. 745; Beyânî, *Tezkiretüş-Şuarâ*, haz. Aysun Sungurhan, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2017, s. 178.

5 Âşık Çelebi, *Meşâ'irüş-Şuarâ*, haz. Filiz Kılıç, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2018, s. 333.

6 Rumeysa Keskin Aslan, "Şem'iyye Risâlesi (Mecdî)", *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/sem-iyye-risalesi-mecdî>. [Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2022]; Burcu Camgöz, "Mecdî

Avusturya Milli Kütüphanesi (Österreichische Nationalbibliothek) katalogu A. F. 507 numarada *Risâle-i Şem'îyye*'nin bir nüshası zikredilmektedir.¹

Câmi'ü'n-Nezâ'ir

Mecdî'nin evinde bir sene kadar misafir olarak ikamet eden *Gülşen-i Şuarâ* müellifi Ahdî, Mecdî hakkında bilgi verirken "... ekser-i şu'arâ-yı Rûm'un devâvînin cem' idüp matla'ların tertîb-i buhûr riayet idüp *Câmi'ü'n-Nezâ'ir* yazmış makbûl-i asâgir ü ekâbir ve pesendîde-i zurafâ vü şu'arâ olup meşhûr ve elsine-i efvâhda mezkûrdur. ..." ifadelerini kullanır.² Buna istinaden onun derlemiş olduğu nazire mecmuasının daha çok Osmanlı sahası şairleri ihtiva ettiğini, taranan divanlardan seçilen şiirlerin sadece matla beyitlerinin alındığını, alınan bu matlaların aruz bahirlerine göre düzenlendiğini ve eserin birçok kişi tarafından kabul görüp meşhur olduğunu belirtir.³

Dîvân

Tezkire müellifleri Mecdî'nin şairliğinden bahsetmelerine rağmen *Dîvân* sahibi olduğu bilgisini vermezler. Ancak Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*'nde onun mürettep bir divanı olduğunu söyler.⁴ Abdülkadir Özcan, çoğunluğu gazellerden müteşekkil bir divançesi olduğunu belirtse de herhangi bir kaynak belirtmez.⁵ 2008 yılında Ayşe Derya Eskimen tarafından hazırlanan yüksek lisans tezi Mecdî'nin şiirlerinin özellikle Millet Kütüphanesi Ali Emiri Efendi Manzum Eserler 398 numarada kayıtlı bir mecmua ile bunun gibi farklı mecmualardan derlenerek bir araya getirilmesinden oluşmaktadır. Bu çalışmada

Mehmed Efendi Hadâikuş-Şakâik (2-142 sayfalar arası), (İnceleme-Çeviri Yazı)", Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir, 2016, s. 19; Ahmet Uğur, "Mecdî Mehmed Efendi, Hadâikuş-Şakâik (290-430 Sayfalar Arası), (İnceleme-Çeviri Yazı)", Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir, 2014, s. 19

1 <http://data.onb.ac.at/rec/AC14405166> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

2 Süleyman Solmaz, *Ahdî ve Gülşen-i Şuarâ'sı (İnceleme-Metin)*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2018, s. 264.

3 Giyasi Babaarslan, "Câmi'ü'n-Nezâ'ir (Mecdî)". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/cami-u-n-neza-ir-mecdi>. [Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2022].

4 Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, s. 1080.

5 Abdülkadir Özcan, "Mecdî, Mehmed", *DİA*, c. 28, Ankara, 2003, s. 228.

1 kaside, 104 gazel, 3 kıt'a, 6 matla' yer almaktadır.¹ Onun mürettep *Dîvân*'ı Medine Şeyhülislam Ârif Hikmet Kütüphanesi'nde tespit edilerek yakın zamanda yayımlanmıştır.² Yapılan bu son çalışmada 14 kaside, 3 musammat, 202 gazel, 32 matla', 52 kıta (1'i rubai), eserin sonunda çoğunluğu matlalardan oluşan 46 manzumelik müfred (8'i kıta) yer almaktadır.³

Hadâ'ikuş-Şakâik

Taşköprizâde İsmüddîn Ahmed Efendi'nin kaleme aldığı *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye* adlı eserin tercümesi olan *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*⁴ hakkında bir sonraki bölümde detaylı bilgi verilecektir.

Edebî Kişiliği

Şairliği

Mecdî Mehmed Efendi divan sahibi şairlerdendir. *Dîvân*'ı olmakla birlikte birçok mecmuada da çok fazla şiirinin yer alması, *Dîvân*'ında yer alan 202 gazelin 16'sına başka şairler tarafından nazireler yazılması⁵ onun şiirlerinin gördüğü rağbetin delilidir.

Dîvân'ında yer alan gazellerin -6 beyitlik 7 gazel hariç- hepsinin 5 beyitten oluştuğu görülmektedir.⁶ O, beş beyitten oluşan gazellerini hamse sahibi şairlerin hamseleriyle kıyaslayarak bu gazellerin onların hamselerinden üstün olduğunu vurgular.⁷

1 bkz. Ayşe Derya Eskimen, "Mecdî Mehmed Efendi'in Gazelleri (Metin-İnceleme)", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2008.

2 Edirneli Mevdî, *Dîvân*, haz. Muzaffer Kılıç, DBY Yayınları, İstanbul, 2022.

3 Edirneli Mevdî, *Dîvân*, s. 58.

4 Eserin bir kısmı 2014 yılında Ahmet Uğur ve 2016 yılında ise Burcu Camgöz tarafından iki yüksek lisans tezine konu olmuştur. bkz. Burcu Camgöz, "Mecdî Mehmed Efendi Hadâ'ikuş-Şakâik (2-142 sayfalar arası), (İnceleme-Çeviri Yazı)", Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir, 2016; Ahmet Uğur, "Mecdî Mehmed Efendi, Hadâ'ikuş-Şakâik (290-430 Sayfalar Arası), (İnceleme-Çeviri Yazı)", Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir, 2014.

5 Edirneli Mevdî, *Dîvân*, s. 49.

6 Edirneli Mevdî, *Dîvân*, s. 58.

7 "... Penc beyt gazellerüm kuvvetiyle aşhâb-ı hamseyi başardum. ..." bkz. Mevdî, *Hadâ'ikuş-Şakâik*, vr. 7a. Eserden yapılan iktibaslar için Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Ragıp Paşada kayıtlı nüsha esas alınmıştır.

Tezkire müellifleri onun şiirleri hakkında övgü dolu ifadeler kullanmışlardır. Onun söz söyleme kudreti, şiirlerinde sıradan manalar yerine bîkr-i manaları kullanması vs. gibi vasıflar tezkirelerde bahse konu edilmiştir.

Meşâ'iru'ş-Şuarâ müellifi Âşık Çelebi, onun şairler arasında benzerinin az olduğunu belirttiikten sonra şiirinin tatlı, lezzetli, nazmının muntazam, düzgün olduğunu; ilk defa söylenmiş birçok manaya el atıp şiirlerinde kullandığını, bununla birlikte üslubunun, tarzının olgunluğunu ifade ederek Edirne'de Emrî Çelebi'nin tesirinde yetişen şairlerden olduğunu söyler.¹

Edirne'de Mecdî'nin evinde bir yıl kadar misafir kalan Ahdî, *Gülşen-i Şuarâ*'sında onun, devrindeki şairler arasında emsalsiz, benzersiz olduğunu Acem ve Anadolu şairlerin divanlarını araştırıp, inceleyerek bir nazire mecmuası tertip ettiğini, Farsçaya ve Çağatay sahasında Ali Şîr Nevâyî'ye vukûfiyetini, kasidelerdeki başarısını ön plana çıkarır. Edirne haricinde Mecdî'yle İstanbul ve Bursa'da da birçok defa görüşen Ahdî onun inciler saçan şiirlerini okuyarak diline doladığını ifade eder.²

1 Âşık Çelebi, Mecdî maddesinde onun şairliği hakkında şu ifadeleri kullanır: "Şî'r dir şâirlerde nazîri az dimelidür. Ehl-i ilmün fâiki ve akrânının makbûl u kabûle lâyıkıdır. ... Şî'ri çâşnidâr ve nazmı hemvârdur. Çok bîkr-i ma'nâyâ dest urmuşdur ve edâsı dahî puhtedür, kemâle îrgürmişdür. Selikası nazm u nesre şâ mildür. ... Kasâidde dahî yed-i tûlâsı ve bî'l-cümle fûnûn-ı maârifde derece-i ulyâsı vardır. ... Hakîr bildiğüm budur ki bunlardan Edirne'den peydâ olmuş birkaç şâirdür ki eylükleri Emrî Çelebi'nün eser-i terbiyeti ve te'sîr-i şeref-i sohbetidür." Âşık Çelebi, *Meşâ'iru'ş-Şuarâ*, haz. Filiz Kılıç, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2018, s. 333.

2 "sanâyi'-i eş'ârdan ve esnâf-ı inşâdan behremend ve gereği gibi her birinde dânişmend-i hûşmend hâlâ anda yârân içre bî-misl ü bî-mânenddür. Zirâ ki şeb ü rûz ol şâ'ir-i ma'ânî-endüz tetebbu'-i eş'âr-ı fuzalâ-yı Acem veecessüs-i güftâr-ı fusahâ-yı Rûm'ı rakam itmeden hâli degüldür. Ol güzîde-i merdüm-i efâzil bir mertebede nazma mâyıldür ki ekser-i şuarâ-yı Rûm'un tedvânin cem' idüp matla'ların tertib-i buhür riâyet idüp *Câmîü'n-Nezâir* yazmış makbûl-i asâgir ü ekâbir ve pesendide-i zurafâ vü şuarâ olup meşhûr ve elsine-i efvâhda mezkûrdur. El-hak mazmûn-ı gün-â-gün ve belâgat-meşhûn ile hâlâ bî-nazir ve zebân-ı Fârisî ve Nevâyî'den bir derecede vâkıf u habîrdür ki takrîr ü tahrire sığmaz. Ve kasâidde şuarâ-yı fasîhü'l-kelâm içre tâk ve tarz-ı gazelde bülegâ-yı belâgat-nizâm mâbeyninde maânî-i hâs ile yegâne-i âfâk ol tûtî-i şekeristân-ı hoş-edânın ve bülbül-i gülîstân-ı bülend-edânın ebyât-ı ferah-fezâsı gayetde şîrin ü nefis ve kelimât-i dil-küşâsî elfâz-ı reng-â-reng ile rengin ü selîs ve tahayyülât ve muhayyel ü pürmesel vâkı' olmuşdur. Râkım-ı hurûf Edirne'de bir yıl mikdârı saâdet-hânesinde mütemekkin olmuşdur ve İstanbul ve Bursa'da defâat ile mülâkât idüp ekser-i zamân 'alâ-ragmı zamânihi yârâna hemdem ü hem-hâne olmuşdur. Nazm-ı dürer-bârin ve güftâr-ı âbdârin okıyup vird-i zebân ve hasb-i hâl-i dil-i sûzân idinmişdür." Süleyman Solmaz, *Ahdî ve Gülşen-i Şuarâ'sı (İnceleme-Metin)*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2018, s. 264-265.

Kınalızâde Hasan Çelebi de onun, mana gelinlerini her gece mahrem edindiğini, dil çevganını fesahat ve beyan gûyunu (topunu) kendisinin kap-tığını belirterek onun sihirli kaleminden dökülen şiirlerinden bolca örnek-ler verir.¹

Gelibolulu Mustafa Âlî, Mecdî'nin edebî yönü hususunda, nazım ve nesrinin muammasının kamil insanlar indinde makbul olduğunu belir-tir.²

Beyânî, *Tezkiretüş-Şuarâ* adlı eserinde onun şairler arasında şiirindeki letafetle diğerlerinden ayrıldığını, insanlar arasında fazilet ve bilgisiyle ön plana çıktığını ifade eder.³

Mecdî, şiirlerinin âteşîn olmasını yapraklarının semenderin kanatların-dan alınarak kitaplaşmasına bağlar.

İtmesem per-i semenderden eğer evrâkını
Şi'r-i âteş-bârı Mecdî cem' olup olmaz kitâb⁴ g. 7/5

(*Mecdî! Eğer yapraklarını semenderin kanadından yapmamış olsa idim ateş yağdıran şiirler toplanıp kitap hâline gelmezdi.*)

Sevgilinin gönünü (dolaylı olarak da şairliğini) gizli bir hazineye benze-ten Mecdî, sevgilinin siyah beninin o gizli hazineden işaret verdiğini şöyle belirtir.

Bir gizlü genc idi dilin yâr Mecdiyâ
Hâl-i siyeh o genc-i nihândan virür nişân⁵ g. 64/5

- 1 "Hutût-ı kelimât-ı pür-unvânı arûşân-ı maâniye her gece şebistâni ider ve gamâm-ı aklâm-ı letâif-irtisâmı âlem-i sühanverî ve nükte-güzâride ebr-i nisânî olur. Bu zamânda çevgân-ı zebân ile gûy-ı fesâhat u beyânî rübûde iden ashâb-ı irfân ve şuarâ-yı 'âliyüş-şândandır. Bu bir iki eşâr rakamzede-i kilik-i sehârdur." Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretüş-Şuarâ*, haz. Aysun Sungurhan, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2017, s. 743.
- 2 "Şi'r u inşâda muammâsinun taraf-ı gâlibi müttefekun aleyhi kümmeldür." Mustafa İsen, *Künhül-Abbâr'ın Tezkire Kısmı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2017, sny.
- 3 "Beyneş-şuarâ letâfet-i şi'rlere imtiyâz bulup belâgatla ser-efrâz olan beyne'l-âhâli fazl u ma'rifetle taayyün bulan erbâb-ı maârifdendir." Beyânî, *Tezkiretüş-Şuarâ*, haz. Aysun Sungurhan, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2017, s. 177.
- 4 Ayşe Derya Eskimen, "Mecdî Mehmed Efendi'nin Gazelleri (Metin-İnceleme)", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2008, s. 88.
- 5 Eskimen, "Mecdî Mehmed Efendi'nin Gazelleri (Metin-İnceleme)", s. 123.

(*Ey Mecdî! Sevgilinin gönlü gizli bir hazine idi. O gizli hazineden siyah ben işaret verir.*)

Şiirlerini gülistâna (gül bahçesine) dolaylı olarak da Sa'dî-i Şîrâzî'nin *Gülistân*'ına benzeten şair, sevgilinin onları alıp koynuna koyduğunu şu şekilde açıklar.

Koydı koynuna dahı vasfındaki eş'arımı
Mecdiyâ ol gonca-leb aldı Gülistân koynına¹ g. 90/5

(*Ey Mecdî! [Sevgili] Gülistân'a benzeyen, o gonca dudaklı vâfında söylediğim şiirlerimi alıp koynuna koydu.*)

Tezkire müellifleri Mecdî'nin şiirlerinden övgüyle bahsetmelerine, Emrî'nin tesirinde yetişmesine ve kimi şairler üzerinde etkide bulunmasına rağmen *Dîvân*'ına² baktığımızda onun aynı sırada yaşayan Fuzûlî, Bâkî, Nev'î, Emrî, Hayâlî Bey vs. gibi şairlerle boy ölçüşebilecek yetkinlikte olmadığını ifade edebiliriz.

Münşîliği

Mecdî, asıl şöhretini nesir alanında özellikle de bu çalışmaya konu edilen Taşköprü-zâde İsmâüddîn Ahmed Efendi'nin *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye* adlı eserinin tercümesi olan *Hadâ'î-kuş-Şakâ'ik* ile kazanmakla birlikte tezkirelerde ve çeşitli kaynaklarda bu yönü hakkında ifade edilenler, şairliği için söylenenler düşünüldüğünde gölgede kalmıştır.

Ahmed Bâdî Efendi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne*'de onun *Şakâ'ik-i Nu'mâniyye*'yi tercüme noktasında çok gayret gösterdiğini belirtir.³ Abdurrahman Hibrî de *Enîsü'l-Müsâmirin* adlı eserinde onun *Şakâ'ik*'i başarılı bir şekilde çevirdiğini söyler.⁴ Bursalı Mehmed Tahir, Mecdî'nin en başarılı eseri olarak

1 Eskimen, "Mecdî Mehmed Efendi'nin Gazelleri (Metin-İnceleme)", s. 139

2 Edirneli Mecdî, *Dîvân*, s. 49.

3 "Taşköprüzâde Mevlânâ İsmâmeddîn'in Şakâ'ik-ı Nu'mâniyyesini tercüme edip zamânının inşâ-perdâzlığında bezl-i makdûr etmiştir." Ahmed Bâdî Efendi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne – 20. Yüzyıla Kadar Osmanlı Edirne'si*, s. 1331.

4 Abdurrahman Hibrî, *Enîsü'l-Müsâmirin (Edirne Tarîhi 1360-1650)*, s. 146.

Şakâ'ik-i Nu'mâniyye' yi göstererek onun bu tercümede yer yer faydalı ilavelerde bulunarak eseri ikmal ettiğini ifade eder.¹

Âşık Çelebi, onun şairliğini överken münşî tarafını de ihmal etmeyerek bu yönünün de oldukça kuvvetli olduğunu, yazma kabiliyetinin sadece nazım değil aynı zamanda nesir alanını da kuşattığını, Arapça yazdığı nesrinin kokulu bir muma benzediğini açıklar.²

Devrin tezkirelerinde onun nesri hakkında çok fazla detay, bilgi verilmemesi hem tezkirelerin daha çok şairlik yönüne odaklanmasından hem de Mecdî'nin *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik'* ı o sırada henüz tercüme etmemesinden kaynaklı bir durumdur.

1 Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, s. 1080.

2 Âşık Çelebi, *Meşâ'irüş-Şuarâ*, haz. Filiz Kılıç, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2018, s. 333.

HADÂ'İKÜŞ-ŞAKÂ'İK'İN ŞEKİL UNSURLARI

Eserin Adı

Mecdî Mehmed Efendi, eserinin Mukaddime bölümünde yer alan “Mü’ellif-i Şakâ’ik hazretleri kitabına Şakâ’ik-ı Nu’mâniyye diyü tesmiye itdüğünün beyânındadır.” başlığı altında Taşkoprîzâde Ahmed Efendi’nin eserini oluştururken Osmanlı padişahlarının ilkinden (Osman Gazi) başlayarak 965/1558 senesine kadar gelen (Kanûnî Sultan Süleyman) önemli kişilerin biyografilerini kaleme aldığını belirtir. Taşkoprîzâde’nin eserine aldığı kişiler “gülşen-i millet-i Hanefiyye-i Nu’mâniyye’den” yani Hanefi mezhebine mensup kişiler olması hasebiyle eserine “Şakâ’ik-ı Nu’mâniyye” adını verdiğini belirtir.¹

Mütercim bununla birlikte yine Mukaddime bölümünde yer alan “Kendü kitâbuma *Hadâ’ikü’ş-Şakâ’ik* diyü tesmiye itdüğümün sebebini beyân-dur.” başlığı altında eserine neden “*Hadâ’ikü’ş-Şakâ’ik*” adını verdiğini şu şekilde ifade eder:

“Naḥl-bendân-ı imlâ vü inşâ ve çemen-ârâyân-ı ibdâ’ u iḥ-tirâ’uñ ‘anâdil-i dil-i destân-serâyalarına püşide olmaya ki bül-bül-i ṭab’-ı sühân-sâz u tütî-i kil-k-i hoş-âvâzum pervâz itdüğü kitâb-ı Şakâ’ik-ı Nu’mâniyye’nün tercemesi ve nümüdârı olup anuñ ḥâvî olduğı ser-bülendân-ı gülistân-ı ma’ârifüñ ve ser-firâzân-ı bâğ-ı zerâ’ifüñ aḥvâl u menâkıbını müşt Emil olduğı münâsebetle belki Şakâ’ik’dan mâ’adâ niçe niçe müllḥâḳatı muḥîṭ olduğı taḳrîble *Hadâ’ikü’ş-Şakâ’ik* diyü tesmiye eyle-düm.”²

Burada verdiği bilgilerden hareketle Mecdî Mehmed Efendi, *Şakâ’ik-ı Nu’mâniyye*’de yer almayan bazı kişileri, kimi biyografilerde bulunmayan birtakım bilgileri, eseri tercüme ederken birçok eklemelerde bulunduğunu açıklar. *Şakâ’ik-ı Nu’mâniyye*’den gayrı birçok eklemeyi ihtiva etmesi hasebiyle eserine bu adı verdiğini beyan eder.

1 Mecdî, *Hadâ’ikü’ş-Şakâ’ik*, vr. 6b.

2 Mecdî, *Hadâ’ikü’ş-Şakâ’ik*, vr. 8b-9a.

Mecdî'nin verdiği ifadelerden dikkat edilmesi gereken bir diğer husus, tercüme edilen esas metni (*Şakâ'ik-ı Nu'mâniyye*) "gülşen" (güllük, gül bahçesi) olarak ifade ederken kendi eserini ise "hadâ'ik" (hadîka'nın cem'i, bahçeler) olarak ifade etmesidir. Bu, onun eseri hem kişi sayısı olarak hem de mevcut biyografilerde yer alan bilgileri genişletmesinden kaynaklı bir durumdur.

Yazılış Tarihi ve Yeri

Mecdî Efendi, eseri nerede tercüme ettiği hususunda herhangi bir yer belirtmemekle birlikte tercüme ne zaman başladığı hususunu da muğlak bırakır. Eserin Hâtîme bölümünde "Bu hâķîr terceme-i kitâbı itmâm itdügüm seneyi beyândur." başlığı altında eseri çevirirken karşılaştığı bazı zorluklardan bahseder. Bazen kadılık mesleğinin getirdiği birtakım zorluklar bazen görevden alınma, medar-ı maişet vs. ile ilgili sıkıntılar onun tercümeyi daha erken bitirmek istemesine karşın önünde engel olarak yer alırlar. Bütün bu zorlukların üstesinden gelerek eseri 995/1586-87 yılının başlarında bitirmeye muvaffak olur.

"Bundan aķdem evâ'il-i şürû'umda tekmîl-i melekât-ı melekiyye eyleyüp celâ'il-i fezâ'il-i ĥamîde vü ecille-i ma'ârif-i sütüdeyle zât-ı şafâ-şifâtumı tahliye eyledügümden sonra *Şakâ'ik-ı Nu'mâniyye*'nün tercemesine 'azîmet-i şârimemle 'âzîm ü ĥâzîm olup bu emr-i ĥaķîr-i celîlül'-ķadrüñ itmâmına himmet-i vâlâ-nehmeti maşrûf u ma'ĥûf eyledüm idi. Bu eşnâda gâĥ emr-i ķazâya müte'allıķ tekâlîf-i şâķķa-i 'asîr, müstevcib-i müsteclib-i te'ĥîr olup 'avâ'ıķ-ı meķşûre vü şavârif-ı nâ-maĥşûre itmâm-ı merâm-ı mezbûre şârif oldu. Ve gâĥ 'azl u mülâzemet evķâtınuñ âlâm u şedâ'id ü ĥümüm u ĥümümü meşâğîl-i tercemeye 'ale'l-ittişâl iştiğâlden şâğîl ve ol cânibe tevağğul u temahĥuzdan mâni' u ĥâ'il oldu. Re'y-i ibrâm ile elf-i cehd idüp çeşme-i mîm-i merâma vuşûle her bâr ki iķdâm eyledüm, ķâf-ı maķşûduñ nihâyetine ķadem başmaķ müyesser olmayup rûzgâr-ı nâ-sâz-kârüñ âlâm u şedâ'idi sâdd u şâdd oldu. Ba'zı evķâtda rişte-i efķare tâb virüp ķaĥ'-ı 'âlâķa

eylemedin itmâm-ı merâm itmege sa'y-ı cemîl ider-iken bir 'uqde peydâ olup maqâşıduñ irtibâtına mâni' u dâfi' olur-idi. Ve esb-i hıred-i çâpük-bâz 'arşa-i fikretde tek ü tâz üzre olup meydân almaq muqarrer-iken bir tarafından ayağına seng-i miñnet toqınup ser-menzil-i maqşûda vuşûle birkaç gün mâni' olur-idi. Gâh gâh efkâr-ı müteferriqa vü havâtır-ı muhtelif-e-i nâ-mü'telif-e sebebiyle baña hurûf-ı teheccî gibi tefriqa-i hâtır u perîşânî istilâ idüp iki harfi bir yire getürmege ne ben-de kudret ü miknet ve ne kalem-i müşkîn-raqamda isti'tâ'at olur-idi. Bu minvâl üzre çok zamân güzerân idüp Hicret-i Nebviyye'den toquz yüz toqsan beş senesine [m. 1586-87] vuşûl müyesser olduqda bi-'inâyeti'llâhi'l-Meliki'l-'Allâm itmâm-ı merâm olup terceme-i kitâb nihâyetine vuşûl buldı."¹

Yazılış Nedeni (Sebeb-i Te'lîf)

Mecdî, gençlik dönemlerinde ilmî tetebbuâtta bulunduğunu bu yönüyle akranları arasında meşhur olduğunu, yazmış olduğu beş beyitlik gazellerinin hamse sahibi birçok şaire üstün geldiğini açıkça ifade eder. O, bununla birlikte Arapça ve Farsça telif edilmiş eserleri eleştirel bir nazarla incelediğini belirtir.²

Taşköprüzâde'nin Arapça telif etmiş olduğu *Şakâ'ik-ı Nu'mâniyye* de Mecdî'nin nazar-ı dikkatini çeken eserlerden biridir. Eseri dikkatli bir şekilde incelediğini çok beğendiğini "Esnâ-yı iştiğâlümde *Şakâ'ik* nâm kitâb-ı berâ'at-nişâb enzâr-ı im'ânla manzûrum olup hüsni-i qabülle maqbûlüm olduğudur." başlığı altında detaylı bir şekilde ifade eder.

Mecdî, eserin parlak ve taze lafızlarına, inciler saçan manalarına gönlünün su gibi aktığını söyler. O, *Şakâ'ik*'i tavsif ederken her nüktelerini maânî gülüne, her harfini arzu, emel çiçeğine, lafzını gençlik tazeliğine, manasını ölümsüzlük suyuna benzetir.

1 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 456b-457a.

2 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 7a.

«Ol ḥadîka-i leṭâfet-bâruñ eşcâr-ı esrârı مَا تَسْتَهِيهِ ﴿١﴾
 «مَا لَا عِزَّ لَهُ فِي الْوَالِدِ الْأَعْيُنِ»¹ ezhârıyla müzehher ve eṭrâf-ı gülzârı
 «وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ»² nesâ'im-i 'anber-nişârıyla muṭayyeb ü
 mu'aṭṭar olmağın aña mâ'il olup elfâz-ı âbdârı ve ma'ânî-i dü-
 rer-bârına şu gibi gönlüm ağıdı.

Şi'r: Her nüktesidür gül-i ma'ânî
 Her ḥarfi şükûfe-i emânî

Lafzı çü ṭarâvet-i cevânî
 Ma'nîsidür âb-ı zindegânî

Çün ḥüsn-i nazarla bağıdı gönlüm
 Şular gibi aña ağıdı gönlüm»³

Bir mecliste hazır bulunanlardan biri Mecdî'nin *Şakâ'ik-ı Nu'mâniyye*'ye olan meyl ü rağbetini görerek, tercüme yolunun makbul bir yol, nazım ve nesir şehrinde yer alan eski ve güzel bir cadde olduğunu söyler. Bununla birlikte *Şakâ'ik-ı Nu'mâniyye*'nin Arapça yazılmasından kaynaklı olarak bu dili bilmeyenlerin istifadeden mahrum bulunduğunu, eseri tercüme ederek insanların istifadesine sunmasını, böylece eserin çok daha geniş kitlelere ulaşacağını belirtir. Mecdî, bu tavsiyede bulunan kişinin adını eserinde zikretme de onun bu teklifini Allah'tan gönderilen bir işaret, ilham olarak değerlendirir. Böylelikle Rûmî tabiatlı güzellerin Arap tavrı siyah incileri üzerine giydikleri misk kokulu ve siyah elbiselerini üzerinden çıkarıp nazik bir şekilde Rûmî kıyafetleri giydirmeye başlar. O, bu güzel kitabı bu tavsiyeyle bitirdiğini her türlü bed'î sanatlarla Çiğil Türkü gibi süslediğini ifade eder.

1 "... Orada canlarının istediği, gözlerinin hoşlandığı her şey vardır. ..." Zuhuf (43), 71.

2 "... hiçbir gözün görmediği hiç bir kulağın işitmediği ..." (Buhârî, Bed'u'l-Halk, 8; Müslim, Cennet, 1; Tirmizî, Tefsir/Sûre, 32) Hadis. bkz. Alparslan Kartal, "Baba Nimetullah Nahcivanî'nin Hidayetu'l-İlhvan Adlı Eserinde İşârî Hadis Yorumları", *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, nr. 25, 2020, s. 196.

3 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 7b

**“Kitâb-ı mestûr u rakḳ-ı menşûrî bir ehl-i dil-i kâmil
Türkî zebânla terceme eyle diyü ilhâh u ibrâm itmegin te-
lakḳı bi'l-ḳabûl idüp itmâm-ı merâm itdügümi i'lâmdur.**

Bu maḥalde hużzâr-ı meclisden bir fâzıl-ı feżâ'il-kâfil ve bir kâmil-i fevâzıl-ḥâfil benüm bu meylümi göricek baş-ı bisât-ı kelâm idüp güş u gerden-i 'arûs-ı sühânı bu yüzden pîrâste vü ârâste eyledi ki “ṭarîḳ-ı terceme ṭarîḳa-i maḳbûle olup şehristân-ı nazm u inşâda bir şâhrâh-ı ḳadîm-i ḳavîm ve bir câdde-i müstaḳîme-i müstedîmedür. Mu'zamât-ı mülhemât-ı muşannefât elsine-i müteḥâlifenün birinden birine naḳl olunmak şîve-i dilberân gibi şîve-i sühânverân ve şîme-i vesîme-i nükte-perdâzândur.” (...) “Bu kitâb-ı müsteṭâb-ı feżâ'il-nişâb daḥî ¹“بِلِسَانِ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ” feḥvâsınca egerçi aḥsen-i elsine olan lisân-ı 'Arabî üzre ibdâ' olup ṭırâz-ı i'câz-ṭırâz üzre ibrâz olunmuşdur fe-ammâ Rûmî lisân ve Türkî zebân ile terceme olinsa şînâ'ât-ı 'Arabîyyeden behremend olmayan ercmendlere şâmil olup fevâ'id-i ferâ'id ü mevâ'id-i 'avâ'id, ekmel ü eşmel olur-idi ve şümûli kemâlin bulur-idi.” Bu kemîne bu kelâm-ı şîḥḥat-mekîne telakḳı bi'l-ḳabûl idüp “muḳtezâ-yı sevḳ-ı Rabbânî ve mübteġâ-yı ilhâm-ı Sübhânîdür” diyü ṭarîḳ-ı rızâ ve silk-i irtizâya sülûk eyledüm. Bu maḳûle emr-i mendûb u kâr-ı müsteḥabbe i'timârı farz-ı 'ayn u emr-i vâcib ittîḥâz idüp itmâm-ı merâm için aḳdâm-ı ikdâm üzre şâbit-kadem olup ṭurdum. (...) Şâhidân-ı Rûmî-nijâdânun lü'lüyân-ı sevâd-ı 'Arab-ṭavrı üzre geydükleri miskî libâslarını ve siyâh câmelerini iḥrâc idüp nâzikâne Rûmiyâne libâs ilbâs itmege şürû' eyledüm. Bu şürû'um ḳarîn-i tevfiḳ-ı Rabbânî ve rehîn-i telfiḳ-ı Raḥmânî olmağın ol kitâb-ı müsteṭâbı Türkî lisânla bi't-tamâm terceme idüp zib ü ziver-i şanâyî'-i bedâyî' ile mâ-nend-i Türk-i Çigil taḥliye eyledüm.”²

1 “Apaçık Arap diliyle” Şu'arâ (26), 195.

2 Mecdî, *Hadâ'iku's-Şakâ'ik*, vr. 7b-8a.

Kaynakları

Mecdî'nin *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik* tercüme olmakla birlikte gerek eklenen biyografi maddeleri gerek mevcut biyografilerin ikmal edilmesi aynı zamanda ilave edilen binlerce beyitle XVI. yüzyıl klasik Türk edebiyatının en hacimli eserlerinden biridir. Mecdî yaptığı tercümede Taşköprîzâde'nin verdiği eslere ek olarak yeri geldiğinde yeni kaynaklar da zikreder. Bu kaynaklar resmî, edebî, sözlü vs. olabilmektedir. Konuya, duruma uygun olarak Kur'ân'dan, hadislerden birçok alıntının yapıldığı görülmektedir. Bu yönüyle eserde en fazla yapılan atıfların Kur'ân-ı Kerîm'e ve hadis kaynaklarına olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte özellikle yapılan şiir eklemelerinin bir kısmı Mecdî'nin karîhasından ortaya çıkmakla birlikte önemli bir kısmı da Arap, Fars, Osmanlı yahut Çağatay sahası Türk edebiyatındaki şairlere aittir. Ancak Mecdî başka şairlerin şiirlerinden konuya muvafık örnekler seçerken onları mîrî malı gibi değerlendirip kimlerden aldığını, şiirlerin, beyitlerin kime ait olduğunu belirtme gereği hissetmez.¹ Mecdî Mehmed Efendi'nin, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*'inin temelini oluşturan kaynakları genel anlamda şu şekilde sınıflandırmak mümkündür:

Yazılı Kaynaklar

a. Edebî Kaynaklar

Hadâ'ikuş-Şakâ'ik'in yazılı kaynaklarının önemli bir bölümünü edebî kaynaklar teşkil etmektedir. Bu kaynaklar sadece Türk edebiyatıyla sınırlı olmayıp Arap, Fars ve Çağatay sahasını da kapsamaktadır. Birçok türden yazılmış eserleri kapsayan bu kaynaklar tarih, tezkire, tabakat, vefeyat, divan, divançe, hikâye, mesnevi vs. gibi kaynaklardan oluşmaktadır. Bu türler içerisinde en fazla alıntı yapılanları şua tezkireleri, divan ve mesnevilerdir.

Hadâ'ikuş-Şakâ'ik'ta kaynak olarak yararlanılan eserler ve müellifleri şu şekildedir:

1 Bu duruma istisna oluşturacak iki örnek yer almaktadır. R nüshasının 345a varağının derkenarında Ebî Temmâm'dan alınan şiir örneği için derkenarda "Bu kıt'a Ebî Temmâm nâm be-nâm şâ'irü'dür." ibaresi bulunmaktadır. Bunun yanında R nüshasının 415b varağında da Ebuussuud Efendi'ye ait bir rübai için "Bu rübâ'i Ebuussuud merhûmu'dur" ibaresi yazılmıştır.

- Abdülgafûr-ı Lârî, *Tekmile-i Nefehâtü'l-Üns*
- Abdülkerîm b. Muhammed er-Râfî el-Kazvînî, *et-Tedvîn fî Abbâri Kazvîn*
- Ahmed Paşa, *Dîvân*
- Ahmed-i Bîcân, *Envâru'l-Âşîkîn*
- Ahmedî, *İskender-nâme*
- Alâeddin Ali Çelebi, *Hümâyûn-nâme*
- Ali Şîr Nevâyî, *Dîvân-ı Emîr Nizâmüddîn Ali Şîr Nevâî (Fânî)*
- Âşık Çelebi, *Meşâirü'ş-Şuarâ*
- Âşık Paşa, *Garîb-nâme*
- Attâr-ı Nîşâbûrî, *Esrâr-nâme*
- Attâr-ı Nîşâbûrî, *Hüsrev-nâme*
- Attâr-ı Nîşâbûrî, *Musîbet-nâme*
- Attâr-ı Nîşâbûrî, *Pend-nâme*
- Buhtürî, *Dîvânu'l-Buhtürî*
- Bursalı Niyâzî, *Dîvân*
- Câhîz, *el-Mehâsin ve'l-Ezdâd*
- Dâvud-ı Kayserî, *Şerhu'l-Kasîdeti 'r-Tâiyye*
- Dâvud-ı Kayserî, *Tahkîku Mâi'l-Hayât ve Keşfü Esrârî'z-Zulumât*
- Dede Ömer Rûşenî, *Dîvân*
- Ebû Mansûr Se'âlibî, *Tahsînü'l-Kabîh ve Takbîhü'l-Hasen*
- Ebû Nüvâs, *Dîvânu Ebî Nüvâs*
- Ebû Sa'îd-i Ebû'l-Hayr, *Sohanân-ı Manzûm-ı Ebû Sa'îd-i Ebu'l-Hayr*
- Ebû Temmâm, *Dîvânu Ebî Temmâm*
- Ebu'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ el-Hüseynî ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*
- Ebû'l-Feth el-Büstî, *Dîvânu Ebi'l-Feth el-Büstî*
- Edirneli Emrî Çelebi, *Dîvân*
- Emîn-i Ahmed-i Râzî, *Tezkire-i Heft İklîm*
- Emîr Hüsrev-i Dihlevî, *Mecnûn u Leylî*
- Emîr Hüsrev-i Dihlevî, *Dîvân-ı Kâmil-i Emîr Hüsrev-i Dihlevî*
- Emîr Muizzî, *Dîvân-ı Emîr Muizzî*
- Enverî, *Dîvân-ı Enverî*

- Evhadüddîn-i Merâgî, *Dîvân*
- Evhadüddîn-i Merâgî, *Mantıku'l-Uşşâk*
- Evhadüddîn-i Merâgî, *Câm-ı Cem*
- Ezrakî-i Herevî, *Dîvân-ı Ezrakî-i Herevî*
- Fahreddîn Ali, *Reşehâtu Ayni'l-Hayât*
- Fahreddîn Es'ad-ı Gürgânî, *Vîs ü Râmîn*
- Fahrî-i Herevî, *Ravzatu's-Selâtin*
- Ferîdüddîn-i Attâr Nişâbûrî, *Mantıku't-Tayr*
- Firdevsî, *Şâhnâme*
- Hâcû-yı Kirmânî, *Dîvân*
- Hâcû-yı Kirmânî, *Hamse-i Hâcû-yı Kirmânî (Ravzatu'l-Envâr, Hümây u Hümâyûn)*
- Hâfız-ı Şîrâzî, *Dîvân*
- Hâkânî-i Şîrvânî, *Dîvân*
- Hallâc-ı Mansûr, *Eş'âr-ı Hallâc*
- Hamdullah Hamdî, *Kıyâfet-nâme (Muhammediyye)*
- Hamdullah Hamdî, *Leyli vü Mecnûn*
- Hamdullah Hamdî, *Tuhfetü'l-uşşâk*
- Hamdullah Hamdî, *Yûsuf u Zelihâ*
- Hanbelîzâde, *Tevârih-i Haleb*
- Hândmîr, *Habîbüs-Siyer fî Abbâri Efrâdi Beşer*
- Hândmîr, *Hâtîme-i Hulâsatu'l-Ahbâr fî Ahvâli'l-Ahyâr*
- Hândmîr, *Kânûn-ı Hümâyûnî*
- Hândmîr, *Meâsirü'l-Mülûk*
- Hasan-ı Rûmlû, *Absenü't-Tevârih*
- Hâtîfî, *Timur-nâme*
- Hilâlî-i Çağatayî, *Dîvân-ı Hilâlî-i Çağatayî bâ Şâh u Dervîş u Sıfâtu'l-Âşıkîn-i Ū*
- Hutay'e, *Dîvânü'l-Hutay'e*
- Hümâm-ı Tebrîzî, *Dîvân-ı Hümâm-ı Tebrîzî*
- Hüsâmeddîn-i Hoyî, *Mecmûa-i Âsâr-ı Hüsâmeddîn-i Hoyî, (Nüzhetü'l-Küttâb u Tuhfetü'l-Ahbâb)*
- Hüseyin Vâiz-i Kâşîfî, *Envâr-ı Süheylî*

- Hüseyin Vâiz-i Kâşifi, *Ravzatu's-Şühedâ*
- İbn Arabşâh, *Ukûdu'n-Nasîha*
- İbn Câbir, *Şi'ru İbni Câbiri'l-Endülüsi*
- İbn Nübâte el-Mısri, *Dîvânu İbni Nübâte el-Mısri*
- İbn Yemîn-i Tuğrâî, *Dîvân-ı Eş'âr-ı İbn Yemîn-i Feryûmedî*
- İbnu'r-Rûmî, *Dîvânu İbni'r-Rûmî*
- İbnü'l-Mu'tez, *Dîvânu İbni'l-Mu'tez*
- İmâm Şâfiî, *Dîvânu'l-İmâm eş-Şâfiî*
- İmâmî-i Herevî, *Dîvân-ı İmâmî-i Herevî*
- Kâsım-ı Envâr, *Külliyât-ı Kâsım-ı Envâr*
- Kemâl Paşazâde, *Dîvân*
- Kemâl Paşazâde, *Nigâristân*
- Kemâleddîn-i Isfahânî, *Dîvân-ı Hallâku'l-Maânî Ebu'l-Fazl Kemâluddîn İsmâîl-i Isfahânî*
- Kemâl-i Hucendî, *Dîvân-ı Kemâl-i Hucendî*
- Lâmiî Çelebi, *Dîvân*
- Lâmiî Çelebi, *Ferhâd u Şirîn*
- Lâmiî Çelebi, *Hüsn ü Dil*
- Lâmiî Çelebi, *Veyse vü Râmîn*
- Latîfî, *Tezkiretü's-Şuarâ*
- Mecd-i Hemger, *Dîvân-ı Mecd-i Hemger*
- Mes'ûd-ı Sa'd-ı Selmân, *Dîvân-ı Mes'ûd-ı Sa'd*
- Mevlânâ Celâleddîn Muhammed-i Belhî, *Dîvân-ı Şems*
- Mevlânâ Celâleddîn Muhammed-i Belhî, *Mesnevi-i Ma'nevî*
- Mevlânâ Şevkî, *Dîvân-ı Eş'âr-ı Mensûb be-Hazret-i Emîrül-Mü'minîn Ali A.S.*
- Mîr Takıyyüddîn-i Kâşânî, *Hulâsatu'l-Eş'âr u Zübdetü'l-Efkâr, (Bahş-ı Kâşân)*
- Molla Câmî, *Bahâristân*
- Molla Câmî, *Dîvân-ı Câmî (Fâtihatü's-Şebâb)*
- Molla Câmî, *Dîvân-ı Câmî (Hâtimetü'l-Hayât)*
- Molla Câmî, *Dîvân-ı Câmî (Vâsıtatü'l-Ikd)*
- Molla Câmî, *Mesnevi Heft Evreng (Silsiletü'z-Zeheb, Salâmân u*

Absâl, Tuhfetu'l-Ahrâr ve Sübhatu'l-Ebrâr, Yûsuf u Züleyhâ, Leylî vü Mecnûn ve Hirednâme-i İskenderî)

- Molla Câmî, *Nâme-hâ vü Münşeât-ı Câmî*
- Molla Câmî, *Nefehâtü'l-Üns min Hazarâti'l-Kuds*
- Molla Hüsrev, *Dürer ü Gurer*
- Muhammed b. Ali ez-Zahîrî es-Semerkindî, *Sindbâdnâme*
- Muhammed b. Ali b. Süleymân-ı Râvendî, *Râhatu's-Sudûr u Âyetü's-Sürûr*
- Muhammed b. Ebî Tâlib Mecdî, *Zinetü'l-Mecâlis*
- Muhammed bin Abdüllatîf ibn Melek, *Zuhru'l-Âbidîn*
- Muhammedyâr b. Arab Katağan, *Musahhirü'l-Bilâd*
- Muslihiddîn bin Hüsâmüddîn, *Risâle-i Şevkiyye*
- Muslihüddîn Muhammed-i Lârî, *Mir'âtu'l-Edvâr ve Mirkâtu'l-Ahbâr*
- Mütenebbî, *Dîvânü'l-Mütenebbî*
- Nizâmî-i Gencevî, *Heft Peyker*
- Nizâmî-i Gencevî, *Hüsrev ü Şîrîn*
- Nizâmî-i Gencevî, *İskender-nâme*
- Nizâmî-i Gencevî, *Leylî vü Mecnûn*
- Nizâmî-i Gencevî, *Mahzenü'l-Esrâr*
- Ömer Hayyâm, *Rübâ'ıyyât-ı Hakîm Ömer Hayyâm*
- Pîr Muhammed Alâüddîn Alî Fenârî, *Lisânü'l-Hikmet*
- Reşîdüddîn Fazlullah-ı Hemedânî, *Câmiü't-Tevârih (Târih-i İrân u İslâm)*
- Reşîdüddîn Fazlullah-ı Hemedânî, *Câmiü't-Tevârih (Târih-i Mübârek-i Gâzânî)*
- Reşîdüddîn Vatvât, *Dîvân-ı Reşîdüddîn Vatvât*
- Sa'dî-i Şîrâzî, *Bûstân*
- Sa'dî-i Şîrâzî, *Gülistân*
- Sehî Beg, *Heşt Bihişt*
- Selmân-ı Sâvecî, *Cemşîd ü Hurşîd*
- Selmân-ı Sâvecî, *Dîvân-ı Selmân-ı Sâvecî*
- Senâî, *Hadîkatu'l-Hakîka ve Şeriatu't-Tarîka*
- Senâî-i Gaznevî, *Dîvân-ı Hakîm Ebu'l-Mecd Mecdûd b. Âdem*

- Sinan Paşa, *Münâcât-nâme*
- Suyûtî, *Tabakât-ı Nuhât*
- Süleyman Fehîm, *Sefînetü'ş-Şu'arâ*
- Şebüsterî, *Gülşen-i Râz*
- Şerefüddîn Fazlullâh-ı Kazvînî, *el-Mu'cem fi Âsâri Mülûki'l-Acem*
- Şeyh Abdurrahmân bin Muhammed bin Alî bin Ahmed, *Fevâih-i Miskiyye*
- Şeyh Abdullâh-ı İlähî, *Necâtu'l-Ervâh*
- Şeyh Abdullâh-ı İlähî, *Zâdü'l-Müştakîn*
- Şeyh Âzerî-i İsferâyinî, *Dîvân-ı Âzerî-i İsferâyinî*
- Şeyh Şücâüddîn (Niyâzî), *Dîvân*
- Şeyhî, *Hüsrev ü Şîrîn*
- Tâcî-zâde Cafer Çelebi, *Heves-nâme*
- Takî-i Evhadî, *Arafâtu'l-Âşıkîn ve Arasâtu'l-Ârifîn*
- Tuğrâî, *Dîvânü't-Tuğrâî*
- Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Üdebâ*
- Yazıcıoğlu Mehmed Efendi, *Megâribu'z-Zamân*
- Yazıcıoğlu Mehmed Efendi, *Muhammediyye*
- Zahîr-i Fâryâbî, *Dîvân-ı Zahîrüddîn-i Fâryâbî*
- Züheyr b. Ebî Sülmâ, *Dîvânü Züheyr b. Ebî Sülmâ*

b. Resmî Kaynaklar

Mecdî Mehmed Efendi, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*'ta kimi biyografilere yapmış olduğu zeyillerde verdiği bilgilerin güvenilir olduğunu belirtmek adına belge niteliği taşıyan metinlerden istifade eder. Bu belgeler daha çok vakfiye, vakıfnâme, şer'î hüccetlerden oluşmaktadır.

Metinde alıntılanan belgeler ile bunlara yer verilirken kullanılan ifadeler şu şekildedir:

- Merhûm Koca Efendi'nün haţtıyla mûmzâ bir vaķfiyyede ...¹
- Mevlânâ-yı merķumuñ tenfîz itdügi hücec-i şer'iiyyeden bir hüccetüñ imzâsı bu üslûb üzre vâķi' oldı.²

1 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 26b.

2 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 90b.

- Maḥrûsa-i Edirne kazâsına tâbi‘ kûrâdan sekiz yüz elli bir senesinde vâkıf olan Küremidlü nâm kıaryenüñ vâkıf-nâmesi ...¹
- sekiz yüz yigirmi altı senesinde kâdî-‘asker-iken yazduğı temessükât-ı şer‘iyye’den birkaç temessükleri manzûrımız olmağın ...²
- târihi merķûm ü muķarrer bulındı ve sekiz yüz elli bir târihiyle müverrah bir hücceti dağı görildi.³
- Maḥrûsa-i Edirne’de ekâbir-i vüzerâdan Kâsım Paşa merhûmuñ binâ itdüğü câmi‘inüñ vâkıf-nâmesinüñ ‘unvânında ...⁴
- Merhûm Mevlânâ Sirâc’uñ maḥrûsa-i Edirne’de Şâh Melek Beg nâm Medresesi’nün sekiz yüz otuz beş senesi târihiyle müverreh vâkıfıyesinüñ ‘unvânında “ve ene’l-faķîr Sirâc bin Sa’düddîn el-kâdî bi-dâri’s-salṭanatıhi Edirne” diyü mektûb u muḥarrer bulındı.⁵

c. Müellifi Zikredildiğı Hâlde Eser Adı Zikredilmeyen Kaynaklar

Mecdî Mehmed Efendi, eserde kimi müelliflerden nakillerde bulunurken onların eserlerini bazen zikretmeyip “hattından menķüldür ki...” gibi genel birtakım ifadeler kullanabilmektedir.

- Mevlânâ ‘Arab-zâde merhûmuñ ḥaṭṭından menķüldür ki ...⁶
- Mevlânâ ‘Arab-zâde merhûmuñ ḥaṭṭından menķüldür ki ...⁷
- Bu kıaziyye Leys Çelebi dimekle ma‘rûf Mevlânâ Nüreddin’üñ ḥaṭṭından menķüldür.⁸
- Mîrim Efendi ḥazretleri anuñ târihini beyân için bu iki beyti nazm eyledi.⁹
- Merhûm Mevlânâ ‘Arab-zâde’nün ḥaṭṭından menķüldür ki ...¹⁰

1 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 101a.

2 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 101a.

3 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 110a.

4 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 155b.

5 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 174b.

6 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 99a.

7 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 93b.

8 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 96b.

9 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 148a.

10 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 285a.

- Mevlânâ 'Arab-zâde Efendi' nün haţtından menķüldür ki ...¹
- Ve dağı 'Arab-zâde Efendi' nün haţtından menķüldür ki ...²
- Bu zeyl merĥûmuñ ođlınuñ haţtından menķüldür.³
- Şikât-ı 'ulemâdan birinün haţtından menķüldür ki ...⁴
- Ve ekâbir-i 'ulemâdan birinün haţtından menķüldür ki ...⁵
- Ba'zı ekâbir-i 'ulemânuñ haţtından menķüldür ki ...⁶
- Bu cümle şikât-ı 'ulemâdan birinün haţtından mütercem ü menķüldür.⁷
- Tettebbu'-ı kütüb-i mu'tebere-i mütedâvile eyleyen ekâbir-i 'ulemânuñ birisinün haţtından mütercemdür ki ...⁸
- Ba'zı şikâtuñ haţtından menķüldür ki ...⁹
- Ba'zı şikât-ı müderrisinün haţtından menķüldür ki ...¹⁰

Sözlü Kaynaklar

a. Hususî Kaynaklar

Hadâ'ikuş-Şakâ'ik oldukça hacimli bir eser olmasına karşın mütercim Mecdî eserde yer yer kaynağı belli olan menkabelerden, hikâyelerden, kerametlerden, letâyiflerden bahseder. Mecdî, bu bilgileri naklederken ilk önce kimden duyduğunu, naklettiğini belirtir. Eserde bu şekilde adları zikredilen râvîlerin sayısının oldukça fazla olduğu görölmektedir. Mecdî, rivayetlerinden yararlandığı kişileri seçerken Leys Çelebi-Mevlânâ Nüreddîn, Mevlânâ Zâtî, Dülger-zâde Mehmed Çelebi, Sinan Paşa-zâde vs. gibi toplumda makbul, tanınan, meşhur ve güvenilir kişiler arasından seçmeye özen gösterir.

Hadâ'ikuş-Şakâ'ik'ta kendisinden hikâye, keramet, letâyif, menkabe, anekdot nakledilen kişiler ile anlatılan durumun takdim ifadeleri şu şekilde yer almaktadır:

1 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 324a.
 2 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 418a.
 3 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 425a.
 4 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 45a.
 5 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 45a.
 6 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 91b.
 7 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 93a.
 8 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 110a.
 9 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 241b.
 10 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 452b.

- Merhûm 'Âşık Çelebi, merkûm Aḥmed Paşa'nun 'ammî-zâdesi Edirneli Nâzır Çelebi nâm kimesneden naql eyledi ki ...¹
- Mevlânâ Zâtî'den menķûldur ki ...²
- 'Ulemâ-yı sâlifeden Bağdad ķādîliğından ma'zûl olup vefât eyleyen Dülger-zâde Meḥmed Çelebi'den menķûldür ki ...³
- Bu cümle 'Arab-zâde Efendi merhûmdan ve Sinân Paşa-zâde merhûmdan menķûldur.⁴
- Eski Zağra'da sâkin Zâhid Efendi nâm bir zâhid ü müttaķî ḥikâyet eyledi ki ...⁵
- Ve ķādî-'asker Kâdrî Çelebi Efendi'den menķûldur ki ...⁶
- Mevlânâ Şâh Kâsım'dan menķûldur ki ...⁷
- Merhûm Ḥasan Çelebi'nün oğlı Kâdî 'Abdülkerîm Çelebi'den mesmû'umdur ki ...⁸
- Rûsûḥî Süleymân Ḥalîfe nâm kimesneden mesmû'umdur ki ...⁹

b. Umumî Kaynaklar

Mecdî Mehmed Efendi, tercümesinde, birtakım bilgiler verirken kaynağı açık bir şekilde belli olmayan menkabelerden, hikâyelerden, kerametlerden, letâyiflerden bahsederken “mesmû'umdur ki, nakl olunur ki, rivâyet olunur ki ...” gibi genel ifadeler kullanarak onları okuyucuya sunar.

Kaynağı belli olmayan durumlar, hikâyeler vb. olaylar eserde şu şekilde genel kaynaklara dayandırılarak verilmiştir:

- Râvî naql eyledi ki ...¹⁰
- Menķûldür ki ...¹¹

1 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 178b.

2 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 205a.

3 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 249a.

4 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 278a.

5 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 371a.

6 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 384a.

7 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 387a.

8 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 435b.

9 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 451b.

10 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 23a.

11 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 32b, 57b, 337b.

- Ba'zı 'ulemānuñ haţţından menķıldür ki ...¹
- Mevlānā Fenārî'nün ba'zı aĥfādından mesmū'umdur ki ...²
- ve kezālik menķıldür ki ...³
- Ve daĥi menķıldür ki ...⁴
- Mervīdür ki ...⁵
- Şikāt-ı aşĥāb-ı tarīkatden menķıldür ki ...⁶
- Ba'zı meşāyih-i ahyārdan mesmū'umdur ki ...⁷
- Ba'zı aĥfādından mesmū'umdur ki ...⁸
- Ba'zı efāzıl-ı zamāneden menķıldür ki ...⁹
- Ba'zı şikāt-ı nāsdan menķıldür ki ...¹⁰
- Mesmū'umdur ki ...¹¹
- Bir müverriĥ daĥi bu tārīhi didi.¹²
- Ba'zı şikāt-ı müte'allıkātından mesmū'umdur ki ...¹³
- Mümā ileyh Mevlānā Kestelī vefāt itdügi senede mevālī-i e'ālī-i Rüm'dan Mollā 'Alī-i 'Arabī ve Mollā 'İzārī vefāt itmegin aşĥāb-ı dil-den biri ...¹⁴
- Menķıldür ki ...¹⁵
- Ve daĥi menķıldür ki ...¹⁶
- Rivāyet olunur ki ...¹⁷
- Mümā ileyhün aĥfādından mesmū'umdur ki ...¹⁸

1 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 39b.

2 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 40a.

3 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 45a.

4 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 45a.

5 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 54a, 73a, 134a, 150b, 178b, 211a, 213b, 243a, 283b, 288b, 330a, 377b, 392b.

6 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 61a.

7 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 64b.

8 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 80a.

9 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 92b.

10 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 100a.

11 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 104b, 143a, 344b.

12 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 110b.

13 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 115b.

14 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 134a.

15 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 144b.

16 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 174b.

17 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 211a, 391a.

18 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 211b.

- Hikâyet olunur ki ...¹
- Mü'ellif-i *Şakâ'ik* fâzıl-ı mezkûr için “Nesne taşnîf ü te'lîf itmedi.” diyü buyurmışlardır ve lâkin ‘alâka-i nesebiyyeyle müte‘allık olan şikâtdan mesmû‘umuzdur ki ...²
- Ba‘zı şikâtdan mervîdür ki ...³
- Ba‘zı şikâat-ı müte‘allikâtından mesmû‘umdur ki ...⁴
- Bu cümle şikâat-ı ‘ulemâdan menkûldür.⁵
- ve daği ekâbir-i ‘ulemâdan birinün haţtından menkûldür ki ...⁶
- Şikâat-ı niķât-ı ‘ulemâ-yı zamânenün ba‘zısından mesmû‘umdur ki ...⁷
- Aĥfâd-ı kirâmından mesmû‘umdur ki ...⁸
- Ba‘zı aşĥâb u aĥbâbından mesmû‘umdur ki ...⁹
- Ba‘zı aķrabâsından menkûldür ki ...¹⁰
- Şikâat-ı aķribâsından olan ba‘zı şâdıķu’l-ķavl kimesneden mesmû‘umdur ki ...¹¹
- Mesmû‘dur ki ...¹²
- Şeyĥ ĥazretlerinün ķaşabasında olan müderrislerden bir kimesne ĥikâyet eyledi ki ...¹³
- Mervîdür ki bu mescidi binâ eyledükde merĥûmı sevmeyenlerin biri ...¹⁴
- Mervîdür ki ol ‘aşruñ efâzıl-ı emâşilinden Ćivi-zâde ...¹⁵

1 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 248b, 249a, 261b.

2 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 250b.

3 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 262b.

4 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 274a.

5 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 274b.

6 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 288b.

7 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 293b.

8 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 300a.

9 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 319b.

10 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 342a.

11 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 344b.

12 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 366b.

13 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 369b.

14 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 400b.

15 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 402a.

***Hadâ'iku's-Şakâ'ik*'in Nüshaları Matbu Nüsha**

Osmanlı Devleti'nde özellikle XIX. asırda klasik olarak değerlendirilebilecek birtakım tarihî, edebî, ilmî eserlerin matbaada hurufat yahut taşbaskı olmak üzere neşirlerinin yapıldığı malumdur. Edirneli Mecdî'nin *Şakâ'ik* tercümesi olan *Hadâ'iku's-Şakâ'ik*'i da h. 1269 yılının Muharrem ayının ortasında (m. Ekim 1852) İstanbul'da basılmıştır. Sultan Abdülmecîd devrinde yayımlanan kitabın nâşiri Mehmed Recâî olup eserin ser-levhasında “*Terceme-i Şakâ'ik-ı Nu'mâniyye*” adı kullanılmasına karşın eserin 527. sayfasında “*Hadâ'iku's-Şakâ'ik*” tercih edilmiştir. Bir defa tab' edilen eser, 20x31 cm ölçülerinde, 39 satır, 9 sayfa fihrist ile 528 sayfa metin kısmından müteşekkildir.¹ 1989 yılında Abdülkadir Özcan, *Şakaik-ı Nu'maniye ve Zeyilleri – Hadaiku's-Şakaik* (cilt 1) adıyla neşrelediği faksimile baskıda bu matbu nüshayı esas almış, eser hakkında kısaca bilgi verdikten sonra indeksiyle birlikte neşirini gerçekleştirmiştir.²

1269/1852 yılında basılan bu matbu nüsha elyazmaları ile kıyaslandığında nâşirin esere çok fazla müdahil olmadığı ancak eserde çok sayıda özensizlikten kaynaklanan imla hatasının olduğu görülmektedir. Bununla birlikte kimi yazmalarda yer almayan birtakım bilgilerin eserin derkenarlarında yer aldığı görülmüştür. Elinizdeki eser yayına hazırlanırken Ragıp Paşa 1000, Topkapı 1596, Pertevniyal 858-859 nüshalarında yer almayan bilgiler matbu nüshadan esere aktarılarak dipnotta belirtilmiştir.

Matbu nüshanın sonunda Tab'-hâne-i Âmire'de musahhah olarak görevli es-Seyyid el-Hâc Ali Efendi'nin “Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün” vezninde ve “bir bir” redifiyle yazmış olduğu tarih manzumesi eserin neşredildiği tarih için yer almaktadır. Belirtilen tarih manzumesi şu şekildedir:

1 Mecdî, *Hadâ'iku's-Şakâ'ik*, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1269.

2 Mecdî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik-ı Nu'mâniyye ve Zeyilleri – Hadaiku's-Şakaik*, haz. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1989.

**Ṭab'-hâne-i Âmir'e'de muşahhih es-Seyyid el-Hâc 'Alî Efendi'niñ
hitâm-ı tab'ına dediği târihtir.**

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Zihî defter ki zeyn olmuş fuḥûl [u] hem meşâyihle
Virür ezmân-ı mâzide geçenlerden ḥaber bir bir

Mülük-i Âl-i 'Oşmân'ı buña ser-levḥa etmişdir
Beyân eyledi pey-der-pey gelenlerden eşer bir bir

Muḥaddem yâd edip vaşfin cenâb-ı Ğâzi 'Oşmân'ıñ
Zamân u rütbe taḳdîmin ri'âyet hem ider bir bir

Selâtin vaşf u zikrinden bu defter bâğ u râğ oldı
Gül ü sünbül şakâ'ıḳdan vişâḥ-ı şadr eder bir bir

Siyâh u sürḥ midâd ile televvün etdi bu defter
Kimin ḥâḳân kimin şeyḥân kimin mollâ yazar bir bir

Atın sürdi bu meydâna hemân Ṭaşköprili-zâde
Dönüp neşr etdi âfâḳa ḥaṭib-âsâ hüner bir bir

Zer-i kilk aldı destine güzel devşirdi resmine
Şakâ'ıḳ koydı ismine sözin ziver eder bir bir

Satırlar zeyn edip şaf şaf nazar-gâh itdi insâna
Başiretsiz olan görmez derünü sîm ü zer bir bir

Geçen eslâf ḥâlin yâd idüp bildirdi aḥlâfa
Kimin a'lâ kimin ednâ kimin vusṭâ yazar bir bir

Kimi tâli' kimi ğârib olurlar vaḳti geldükçe
Cihân aḥvâli ma'lûmdur gelenler hep gider bir bir

Bu te'lif ü bu taḥrîrden ğarâz ancaḳ naşihatdür
Egerçi güş u hüş ehli hevâdan nem alur bir bir

Hele Ṭaşköprili-zâde gelip taş dikdi meydâne
Baḳ andan şoñra kim gelse aña taḳlîd ider bir bir

Bu şol mir'âta benzer kim müşemmen ya mu'aşşerdür
Eger bir kez nazâr olsa hezârân 'aks eder bir bir

Te'emmülle nazâr etseñ gören bir görünen biñdir
Bu hâlet andan a'cebdür biñ iken görünür bir bir

Veli Tazî-lisândır herkese 'arz-ı cemâl etmez
Anuñ-çün Mecdî-i fâzıl niķâbın keşf eder bir bir

Hele cehd eyleyip Mecdî Efendi terceme itdi
Lisân-ı Türki'ye dizdi güher-âsâ dürer bir bir

Fuḫûluñ ba'zı aḫvâli Şakâ'ik'da değil meştür
Tetebbu' eyleyüp Mecdî Efendi zeyl eder bir bir

Cenâb-ı Mecdî-i fâzıl o rütbe cidd edip yazdı
Şakâ'ik zeyline sünbül taķıp tezyîn eder bir bir

'Aṭâi geldi zeyl etdi tetebbu' eyleyüp cümle
Şakâ'ik zeyline dizdi nücüm-âsâ güher bir bir

Cenâb-ı Ḥân Süleymân âhirinden bed' edip yazdı
Zamân-ı Fâtiḥ-i Bağdâd Murâd'da ḫatm eder bir bir

Fiḫâl [u] hem meşâyiḫden ne ki bulduysa derc etdi
Bedâyi'le şinâyi'le kitâbın zeyn eder bir bir

O deñlü diķķat etmişdir bunuñ hem şakk u sebkinde
Sezâdır etseler taḫsîn buña cümle beşer bir bir

Büyükler vaşf u cem'inden bu defter çâr-bâğ oldu
Alır erbâbı ḫoş-büsün o gülşenden geçer bir bir

Bu bir ibret-nümâdur kııl nazâr her demde âgâh ol
Mü'ellifden mütercimden ne var illâ eşer bir bir

Gerek te'lif gerek eş'âr değildir bunlara maḫşûr
Cihândır bulunur elbet gelür bir bir gider bir bir

'Aṭâi gerçi zâhirde Şakâ'ik'dan ḫaber virmez
Ve lâkin ekşerüñ fer'in aña tezyil ider bir bir

Şakâ'ik'da 'Aţâ'ide olanlar imtizâc etdi
Görenler şandılar tev'em bir anadan çoğar bir bir

Görince halk meyl etdi Şakâ'ik'da olan hüsne
Ve lâkin nüshası nâdir olan tâlib arar bir bir

Bihamdillâh ki tab' oldu zamân-ı Hân Mecîdî'de
Şalâdur ehl-i 'irfâna gelip aHz ideler bir bir

Cenâb-ı Kibriyâ Hâlık-durur her şeyde kim ammâ
O hâkân nazm mülkinde irâde şarf eder bir bir

'İlim bir rükni olduğu güneşden daHi zâhirdür
Anuñ-çün nüshası teKşirine himmet eder bir bir

Hele ben bildiğim ol şâh umûrında muvaffâkdır
Eger senge nazâr etse olur cümle güher bir bir

Hitâm-ı tab'ına 'Ulvî iki târih dedim birden
Görenler didi teşbihen [ya] şemsdir ya kâmer bir bir

Birisi "çâr-bâğ-ı nev-edâ" olsa sezâdır hem 1269
Bu bâğ içre hezâr bülbül konup hem uçdılar bir bir

İkinci "ğayb-ı enver" oldı dirsem 'Ulviyâ ne_olur 1269
Nice vech-i münevverler bu yirden göçdiler bir bir

Yazma Nüshalar

Hadâ'ikuş-Şakâ'ik in yurtiçi ve yurtdışındaki kütüphanelerde birçok yazması mevcuttur.

Hadâ'ikuş-Şakâ'ik ile ilgili tespit edebildiğimiz nüshalar şunlardır:

Râgıb Paşa Kütüphanesi, nr. 1000, IX+457 vr.

Topkapı Sarayı Müzesi Yazma Eser Kütüphanesi, nr. A. 1596, X+580 vr.

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi-Per-tevniyal, c. 1, nr. 858,
XI+410 vr.

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi-Per-tevniyal, c. 2, nr. 859, 441 vr.

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi-Hacı Mahmud Efendi, c. 2, nr. 4526, 278 vr.

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi-Ayasofya, nr. 3152, 344 vr.

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, nr. 1551, 523 vr.¹

Almanya Universitätsbibliothek Göttingen, c. 2, nr. Turc 8 (Orient 101) 2157, 320 vr.

Fransa Milli Kütüphanesi (Bibliothèque Nationale de France), nr. Turc 88, 338 vr.

Fransa Milli Kütüphanesi (Bibliothèque Nationale de France), nr. Turc 137, 348 vr.

Fransa Milli Kütüphanesi (Bibliothèque Nationale de France), nr. Turc 138, 305 vr.

Fransa Milli Kütüphanesi (Bibliothèque Nationale de France), nr. Schefer?, 271 vr.²

Avusturya Milli Kütüphanesi (Österreichische Nationalbibliothek), nr. A. F. 110, 490 vr.³

Mısır Hidiv Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, nr. 8908, 483 vr.⁴

Mısır Hidiv Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, nr. 8908, 503 vr.⁵

Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, nr. Tarihi Türkî 111, 843 vr.⁶

Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, nr. Tarihi Türkî 112, 4/503 vr.⁷

Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, nr. Tarihi Türkî Talat 155, 486 vr.⁸

1 İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesinde yer alan bu nüsha kataloga sehven "Şükrüzade Ahmed Ebu'l-Hayr, *Cevahirü'l-Asdaf fi'l-Tefsir*" olarak kaydedilmiştir. Ancak eserin içeriğine bakıldığında Mecdi'nin *Hadâ'iku's-Şakâ'ik*'i olduğu görülmektedir.

2 <http://yazmalar.gov.tr/ eser/hadaikul-hakaik-f%C3%AEtekm%C3%AElatış-sakaik/90270> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

3 <http://data.onb.ac.at/rec/AC14391477> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

4 <http://yazmalar.gov.tr/ eser/had%C3%AEkatus-sakaik/109686> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

5 <http://yazmalar.gov.tr/ eser/had%C3%AEkatus-sakaik/109687> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

6 <http://yazmalar.gov.tr/ eser/had%C3%AEkatus-sakaik/121925> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

7 <http://yazmalar.gov.tr/ eser/had%C3%AEkatus-sakaik/121924> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

8 <http://yazmalar.gov.tr/ eser/had%C3%AEkatus-sakaik/121926> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

Mısır'da yer alan nüshaların demirbaş numaralarında farklılıklar olduğu tespit edildi. Bu nüshaları tedarik etmek için teşebbüste bulunuldu. Ancak kütüphanenin restorasyonda olmasından kaynaklı olarak Mısır'daki nüshalara fiili olarak ulaşamadık. Bu konuda yardımlarını esirgemeyen Osama

Nüshaların Tavsihi

R Nüshası¹ (Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Ragıp Paşa Nr. 1000)

Arşiv No	: 1000
Eser Adı	: <i>Hadâ'ikuş-Şakâ'ik</i>
Yazar Adı	: Edirneli Mecdî Mehmed Efendi
Müstensih	: -
Dili	: Türkçe
Telif Tarihi	: Şaban 995
İstinsah Tarihi	: -
Bulunduğu Yer	: Türkiye
Koleksiyon	: Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Ragıp Paşa Koleksiyonu
Varak Sayısı	: IX+457
Satır Sayısı	: 23
Yazı	: Ta'lik
Ölçü	: 257x158-197x087 mm
Baş	: ”اللَّهُمَّ اَلْهِنَا حَقَائِقَ حَدَائِقِ شَقَائِقِ الشُّونِ بِلَا رِيْبٍ وَ لَا مُيُونٍ وَنَوِّرْ قَلُوبَنَا بِشَقَائِقِ حَدَائِقِ حَقَائِقِ سِرِّكَ الْمَكْنُونِ فِي كَلِّ بَادٍ وَمَكْمُونٍ“ ”إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسْرُونَ وَمَا يُغْلِبُونَ“ وَصَلِّ وَسَلِّمْ عَلَيَّ مِنْ يَسْتَشْفَعُ بِهِ الْعَالَمُونَ“ فِي يَوْمِ يُبْعَثُونَ“ وَعَلَى آلِهِ وَ أَصْحَابِهِ“ وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ“ مَا صَلَّى الْمَصَلُونَ.“
Son	: ”سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. وَ قَدْ وَقَعَ الْفَرَاغُ مِنْ تَحْرِيرِ هَذَا الْكِتَابِ فِي شَهْرِ شَعْبَانَ الْمَعْظَمِ مِنْ شَهْرِ سَنَةِ خَمْسٍ وَتِسْعِينَ وَتِسْعِمِائَةٍ“
Notlar	: Vişne rengi, zencirekli, mıklebli, meşin cilt. Tezhipli, sayfa kenarları cetvelli. Eserde Koca Râgıb Paşa mührü vardır.

Abdulvahid'e teşekkür ederiz.

1 Eser neşre hazırlanırken Ragıp Paşa, Topkapı, Perteniyal nüshalarından yararlanılmış, yer yer matbu nüshaya da müracaat edilmiştir.

T Nüshası (Topkapı Sarayı Yazma Eser Ktp., A. 1596)

Arşiv No	: A.1596
Eser Adı	: <i>Terceme-i Şakâ'ik-i Nu'mâniyye</i>
Yazar Adı	: Edirneli Mecdî Mehmed Efendi
Müstensih	: -
Dili	: Türkçe
Telif Tarihi	: Şaban 995
İstinsah Tarihi	: -
Bulunduğu Yer	: Türkiye
Koleksiyon	: Topkapı Sarayı Yazma Eser Kütüphanesi III. Ahmed Kitaplığı
Varak Sayısı	: X+581
Satır Sayısı	: 23
Yazı	: Nesih

Baş : ”اللَّهُمَّ اَلْهَمْنَا حَقَائِقَ حَدَائِقِ شَقَائِقِ الشُّؤْنِ بِلَا رَيْبٍ وَلَا
مُيُونٍ وَنَوِّرْ قُلُوبَنَا بِشَقَائِقِ حَدَائِقِ حَقَائِقِ سِرِّكَ الْمَكْنُونِ فِي كُلِّ بَادٍ وَمَكْنُونٍ“ إِنَّا
نَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ”وَصَلِّ وَسَلِّمْ عَلَيَّ مِنْ يَسْتَشْفَعُ بِهِ الْعَالَمُونَ“ فِي
يَوْمٍ يُبْعَثُونَ ”وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ“ وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّعْوِ مُعْرِضُونَ” مَا صَلَّى
المصلِّونَ.“

Son : ”سبحان الله وبحمده سبحان الله العظيم والحمد لله رب
العالمين. و قد وقع الفراغ من تحرير هذا الكتاب في شهر شعبان المعظم من
شهور سنة خمس وتسعين وتسعمائة“

**P1 Nüshası (Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Pertevniyal Valide
Sultan Nr. 858)**

Arşiv No	: 858
Eser Adı	: <i>Hadâ'ikuş-Şakâ'ik</i>
Yazar Adı	: Edirneli Mecdî Mehmed Efendi
Müstensih	: -
Dili	: Türkçe
Telif Tarihi	: Şaban 995

İstinsah Tarihi	: -
Bulunduğu Yer	: Türkiye
Koleksiyon	: Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Pertevniyal Valide Sultan
Varak Sayısı	: XI+410
Satır Sayısı	: 23
Yazı	: Ta'lik kırmacı
Ölçü	: 290x178-195x090 mm
Baş	: ”اللَّهُمَّ الْهَمْنَا حَقَائِقَ حَدَائِقِ شَقَائِقِ الشُّونِ بِلَا رَيْبٍ وَلَا مُيُونٍ وَنُورِ قُلُوبِنَا بِشَقَائِقِ حَدَائِقِ حَقَائِقِ سِرِّكَ الْمَكْنُونِ فِي كُلِّ بَادٍ وَمَكْمُونٍ“ إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسْرُونَ وَمَا يُغْلِبُونَ ”وَصَلِّ وَسَلِّمْ عَلَيَّ مِنْ يَسْتَشْفَعُ بِهِ الْعَالَمُونَ“ فِي يَوْمِ يُبْعَثُونَ ”وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ“ وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ ”مَا صَلَّى الْمَصَلُونَ.“

Son : Mervîdür ki Şeyh Habîb hazretleri maraz-ı mevt-den gayrı zamânda merķad-ı huzürda râķıd ve mesned-i istirâhatde müstenid olmayup cümle-i ğuduvvât u ‘aşıyyâtta belki ‘amme-i evķât u sâ’âtdede kilim-i edebden taşra pâ-dırâz itmez-idi.

Notlar : Mıklebli ve lacivert bez kaplı cilt. Başlık tezhipli. Sayfalar yaldız çerçevli. Eserin ilk ve son varağında Pertevniyal Vâlide Sultan’ın mührü vardır.

P2 Nüşhası (Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Pertevniyal Valide Sultan Nr. 859)

Arşiv No	: 859
Eser Adı	: <i>Hadâ'ikuş-Şakâ'ik</i>
Yazar Adı	: Edirneli Mecdî Mehmed Efendi
Müstensih	: -
Dili	: Türkçe
Telif Tarihi	: Şaban 995
İstinsah Tarihi	: -
Bulunduğu Yer	: Türkiye
Koleksiyon	: Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Pertevniyal Valide Sultan

Varak Sayısı : 441
Satır Sayısı : 23
Yazı : Ta'lik kırması
Ölçü : 288x178-195x092 mm
Baş : Ve ervâh u âşâlde aşâleten hufte olmayup çeşm-i zâ-hir ü dîde-i bâtınla bi'l-'aşıyyi ve'l-ibkâr bîdâr idi. Şamîm-i dilden tâlib-i dîdâr idi.

Son : ”سبحان الله ويحمده سبحان الله العظيم والحمد لله رب العالمين. و قد وقع الفراغ من تحرير هذا الكتاب في شهر شعبان المعظم من شهور سنة خمس وتسعين وتسعمائة“

Notlar : Mıklebli ve lacivert bez kaplı cilt. Başlık tezhipli. Sayfalar yıldız çerçevesi. Eserin ilk ve son varığında Pertevniyal Vâlide Sultan'ın mührü vardır.

M Nüshası (Matbaa-i Âmire, 1269 Baskısı)

Eser Adı : *Terceme-i Şakâ'ik-i Nu'mâniyye - Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*
Yazar Adı : Edirneli Mecdî Efendi
Dili : Türkçe
Telif Tarihi : Şaban 995
Basım Tarihi : 1269
Basıldığı Yer : Dâru't-Tıbbâ'ati'l-Âmire – İstanbul – Türkiye
Sayfa Sayısı : IX+528
Satır Sayısı : 40

Baş : ”اللَّهُمَّ اَلْهِمْنَا حَقَائِقَ حِدَائِقِ شَقَائِقِ الشُّؤْنِ بِلَا رَيْبٍ وَلَا مُيُونٍ وَنُورِ قُلُوبِنَا بِشَقَائِقِ حِدَائِقِ حَقَائِقِ سِرِّكَ الْمَكْنُونِ فِي كُلِّ بَادٍ وَمَكْمُونٍ“ إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِّرُونَ وَمَا يُغْلِبُونَ ”وَصَلِّ وَسَلِّمْ عَلَيَّ مِنْ يَسْتَشْفَعُ بِهِ الْعَالَمُونَ“ فِي يَوْمِ يُبْعَثُونَ ”وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ“ وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ ” مَا صَلَّى الْمَصَلُونَ.“

Son : İkinci “ğayb-ı enver” oldu dirsem ‘Ulviyâ ne_olur Nice vech-i münevverler bu yirden göçdiler bir bir

HADÂ'IKU'S-ŞAKÂ'İKİN MUHTEVA UNSURLARI

Eserde Yer Alan Biyografiler

Taşköprüzâde İsâmüddîn Ahmed Efendi'nin yazmış olduğu *Şakâ'ik-ı Nu'mâniyye* Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 965/1557-58 yılına kadar ki iki buçuk asırlık süre zarfında vefat eden kadılar, müderrisler, meşâyih, sûfiler, tabipler, şairler ve devlet bürokrasisindeki devlet adamlarının hâl tercümelerini ihtivâ etmektedir. Mecdî'nin *Hadâ'iku's-Şakâ'ik*'i her ne kadar birtakım ilavelerde bulunmuş olsa da *Şakâ'ik-ı Nu'mâniyye* tercümesi olması hasebiyle aynı dönemi kapsamaktadır.

Mecdî, eserin tercümesini 995/1586-87 yılında tamamlayıp Sultan III. Murad'a sunmasına Taşköprüzâde'nin bıraktığı 965/1557-58 yılından kendi dönemine kadar gelen dönemi (Kanuni Kanûnî Sultan Süleyman'ın son yılları ile Sultan II. Selim ve III. Murad dönemleri) dahil edip eseri zeyil yoluyla güncelleme yoluna gitmemiştir.

Eser, klasik tabakat geleneğine uygun olarak tasnif edilmiştir. 10 tabakaya ayrılan eserin her bir tabakası kronolojik olarak bir padişaha ayrılmıştır. Dolayısıyla ilk tabakada Osman Gazi dönemi ile ilgili biyografiler yer alırken son tabakada 10. padişah olan Kanûnî Sultan Süleyman dönemi ile ilgili hâl tercümeleri yer almaktadır.

Eserin tercümesi Mecdî Mehmed Efendi tarafından yapılırken birtakım yeni maddelerin, biyografilerin eklendiği görülmektedir. Mecdî'nin hâl tercümelerini esere dâhil ettiği kişi sayısı 23'tür. I. tabakaya (Osman Gazi) 1, III. tabakaya (I. Murad) 2, IV. tabakaya (Yıldırım Bayezid) 5, V. tabakaya (Çelebi Mehmed) 1, VI. tabakaya (II. Murad) 1, VII. tabakaya (Fatih Sultan Mehmed) 4, VIII. tabakaya (II. Bayezid) 3, IX. tabakaya (Yavuz Sultan Selim) 4, X. tabakaya (Kanûnî Sultan Süleyman) 2 kişi ilave edilmiştir. Buna göre en fazla ilave yapılan tabaka IV. tabaka (Yıldırım Bayezid) olup herhangi bir biyografi maddesinin eklenmediği tabaka ise II. tabakadır (Orhan Gazi). Mecdî tarafından *Hadâ'iku's-Şakâ'ik*'e biyografisi eklenen şahıslar şunlardır:

Baba İlyâs-ı Acem, Seyyid Şerîf Cürcânî, Mevlânâ Sa'düddîn-i Taftâzânî, Muhammed bin Muhammed bin Muhammed bin Muhammed-i Cezerî, Muhammed Asgar bin Muhammed bin Muhammed bin Muhammed-i Cezerî, Ahmed bin Muhammed bin Muhammed bin Muhammed-i Cezerî, Abdülmecîd bin Abdüllatîf bin Melek, Mevlânâ Ahmed bin Muhammed bin Arabşâh-i Hanefî, Şeyh Abdülmü'tî, Mevlânâ Hasan bin Emîr Alî, Mevlânâ Mehmed Çelebi ibn Sinân Paşa, Mevlânâ Veliyüddîn bin İlyâs Hüseyinî, Mevlânâ Nizâmî ibn Veliyyüddîn Karamanî, H'âce Bahâüddîn Nakşebendî, Mevlânâ Mustafâ bin Muhammed, Mevlânâ Mustafâ bin Muhammed, Mevlânâ Şeyh Abdülmü'min, Mevlânâ Kemâl, Baba Haydar Semerkandî, Şeyh Ahmed bin Şeyh Merkez, Şeyh Sâlih Muslihüddîn Mustafâ, Mevlânâ Abdülkerîm bin Alî bin el-Müeyyed, Mevlânâ Yahyâ Çelebi ibn Emîn Hamza Nüreddîn Beg.

Mecdî'nin *Hadâ'iku's-Şakâ'ik* indan bahseden yayınların hemen hepsinde onun esere yapmış olduğu ilaveler söz konusu edilirken eserden çıkarıldığı hâl tercümeleri dile getirilmemiştir. YEK yayınları içerisinde “Şakâik-ı Nu'mâniyye Çeviri ve Zeyilleri Projesi” kapsamında neşredilen *Şakâ'ik-ı Nu'mâniyye*¹ üzerinde yapılan son akademik çeviri ile Mecdî'nin *Hadâ'iku's-Şakâ'ik*'i mukayese edildiğinde 26 kişinin Mecdî'nin çevirisinde yer almadığı tespit edilmiştir. Mecdî tarafından *Hadâ'iku's-Şakâ'ik*'tan biyografi maddeleri çıkarılan kişiler şunlardır:

Süleyman el-Karamânî, Ali el-İsfahânî, Kadızâde el-Erdebîlî, Şerîf el-Acemî, Nakîzî, İbn Bedreddin Ebüssuûd, Şeyh Gündüz Muslihuddin, Şeyh Muhyiddin el-İznîkî, Şeyh İskender, Şeyh Muhyiddin Muhammed el-İştîbî, Şeyh Üveys, Şeyh Dâvûd Halife, Şeyh Haydar Baba es-Semerkandî, Şeyhü's-Serrâcîn, Şeyh Muhyiddin el-Kağlavî [Kağlalı Muhyiddin], Şeyh Abdülgaffâr, Hekim İshak, Şeyh Ahmed Çelebi, Şeyh İbnü's-Seyyid Murtazâ,

1 Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fi Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye - Osmanlı Âlimleri*, haz. Muhammet Hekimoğlu, ed. Derya Örs, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2019.

Şeyh Abdülmü'min, Şeyh Şücâüddin İlyas, Şeyh Ahmed İbnü's-Şeyh Merkez, Nûreddin Hamza el-Germiyânî, Şeyh el-Asfar el-Uryân [Çıplak Sarı], Şeyh Kalenderhâne İmamı, Şeyh Muslihuddin Mustafa.

Mecdî eseri birçok yönden geliştirip telifi bir eser ortaya koymasına rağmen 26 kişiyi de tercümesinden çıkarmıştır. Tercümede, biyografileri çıkarılan kişilerin sadece biri Sultan II. Bayezid dönemine ait olup geri kalan 25'inin ise Kanûnî Sultan Süleyman dönemine ait olduğu görülmektedir. Mütercim, "Bu haķîr terceme-i kitâbî itmâm itdüğüm seneyi beyândur." başlığı altında eseri çevirirken karşılaştığı birtakım güçlüklerden bahseder. O, kimi zaman kadılık mesleğinin getirdiği birtakım zorluklardan kimi zaman ma'zûl oluşundan, medar-ı maişet vs. ile ilgili sıkıntılardan dolayı tercümeyle daha erken bitirmek istemesine rağmen geç bitirdiğini belirtir. Onun vermiş olduğu bu bilgilerden hareketle birçok tabakada ilaveler yapmasına rağmen özellikle Kanûnî döneminde 25 kişinin biyografisini eserden çıkarması hem yoğunluktan hem tercümenin uzun sürmesinden dolayı bir an önce toparlayıp devrin padişahına sunma gayretinden kaynaklı bir durum olsa gerektir.

Hadâ'iku's-Şakâ'ik'taki hâl tercümelerinin padişah tabakalarına dağılımını incelediğimizde en çok biyografinin X. tabakada olan Kanûnî Sultan Süleyman devrine ait olduğu görülmektedir. Bu tabakada bulunan biyografi sayısı 122'dir. Bunu 103 hâl tercümesi ile II. Bayezid dönemini ihtiva eden VIII. tabaka takip etmektedir. Eserde en az biyografi içeren tabaka ise 8 biyografi ile I. tabaka olup devletin kurucusu Osman Gazi'ye aittir.

Hadâ'iku's-Şakâ'ik'ta bulunan hâl tercümelerinin sayılarının tabakalara göre dağılımı ve *Şakâ'ik-ı Nu'mâniyye* ile mukayesesini bir tablo üzerinden şu şekilde gösterebiliriz:

Tabakalar	<i>Hadâ'iku's-Şakâ'ik</i>	<i>Şakâ'ik-ı Nu'mâniyye</i> ¹
I. Tabaka Osman Gazi	8	7
II. Tabaka Orhan Gazi	11	11
III. Tabaka Murad-ı Hüdâvendigâr	9	7
IV. Tabaka Yıldırım Bayezid Han	35	31
V. Tabaka Çelebi Sultan Mehmed	23	22
VI. Tabaka Sultan II. Murad	41	40
VII. Tabaka Fatih Sultan Mehmed	93	89
VIII. Tabaka Sultan II. Bayezid	103	102
IX. Tabaka Yavuz Sultan Selim	74	70
X. Tabaka Kanûnî Sultan Süleyman	122	143
TOPLAM	519	522

Eserde Biyografisi Bulunan Şairler

Şakâ'ik-ı Nu'mâniyye, her ne kadar Taşköprüzâde tarafından bir şuarâ tezkiresi yazma gayesiyle telif edilmemiş ise de eserin bünyesinde şiirle uğraşan birçok edip, şair yer almaktadır. Bunların bir kısmının mahlası belirtilmemiş olsa da bazen yazdıkları eserlerin, yaptıkları manzum tercümelerin adları verilmiştir. Mecdî'nin kendisinin de şair olması çevirinin şiir yönünden oldukça zenginleştirilmesine vesile olmuştur. Eserde yer alan kimi şairlerin biyografilerinin geliştirildiği, bunun için aynı sırada yazılmış Latîfî'nin *Tezkiretü's-Şu'arâ*'sından, Âşık Çelebi'nin *Meşâ'iru's-Şu'arâ*'sından mütercimın yararlandığı, yeri geldiğinde bu eserlere atıfta da bulunduğu görülmektedir. Eserde müstakil maddesi bulunan, biyografisine yer verilen şair sayısı tespit edebildiğimiz kadarıyla 93'tür.² Bu yönüyle değerlendirildiğinde eser bir şair tezkiresi olmamasına rağmen en az 90 şairin hayatını konu edinmesi açısından şuarâ tezkiresi olarak da değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır.

1 Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, *eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye fi Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye - Osmanlı Âlimleri*, 2019.

2 Nejat Yeter tarafından 1991 yılında hazırlanan *Şakâiku'n-Nu'mâniyye ve Zeylindeki Şâirlerin Biyografileri İnceleme-Metin-İndeks* adlı yüksek lisans tezinde bu sayı 27 olarak gösterilmiş ve adı geçen tezde sadece bu şâirlerin biyografileri ele alınmıştır. bkz. Nejat Yeter, "Şakâiku'n-Nu'mâniyye ve Zeylindeki Şâirlerin Biyografileri İnceleme-Metin-İndeks", Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 1991.

Hatta kimi şuarâ tezkirelerinden daha fazla sayıda şair ve hayatları hakkında detaylı bilgi içermektedir.

Mecdî Mehmed Efendi'nin *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik* ında biyografileri, hâl tercümeleri yer alan şairler şu şekildedir:

I. Tabaka Osman Gazi:

Şeyh Âşık Paşa (Âşık), Şeyh Ulvân Çelebi (Elvân).

II. Tabaka Orhan Gazi:

Mevlânâ Abdülmuhsin-i Kayserî.

III. Tabaka Sultan Murad-ı Hüdâvendigâr:

Mevlânâ Bürhânüddîn Ahmed [Kâdî-i Erzincânî] (Kâdı Bürhâneddîn).

IV. Tabaka Yıldırım Bayezid Hân:

Mevlânâ Şemsüddîn Muhammed bin Hamza bin Muhammed el-Fenârî (Mollâ Fenârî), Mevlânâ Şeyh Muhammed bin Muhammed bin Alî bin Yûsuf-ı Cezerî, Ahmed bin Muhammed bin Muhammed bin Muhammed-i Cezerî, Mevlânâ Ahmedî (Ahmedî), Mevlânâ Ahmed bin Muhammed bin Arabşâh-i Hanefî, Yûnus Emre.

V. Tabaka Sultan Mehmed Hân (Çelebi):

Şeyh Abdürrahîm ibn Emîr Azîz-i Merzifonî (Rûmî), Şeyh Abdürrahmân Çelebi ibn Mevlânâ Hüsâmüddîn (Hüsâmî).

VI. Tabaka Sultan Murad-ı Sâni:

Sultan Murad-ı Sâni (Murâdî), Mevlânâ Hızır Beg ibn Celâlüddîn (Hızrî), Mevlânâ ibn Temcîd, Yazıcıoğlu Şeyh Muhammed, Mevlânâ Şeyhî (Şeyhî).

VII. Tabaka Fatih Sultan Mehmed Hân:

Fatih Sultan Mehmed Hân (Avnî), Mevlânâ Hüsrev (Mollâ Hüsrev), Mevlânâ Şemsüddîn Ahmed bin Mûsâ (Hayâlî), Mevlânâ Muslihüddîn Kastallânî, Mevlânâ Mehmed bin Mustafâ bin Hâcî Hasan (Vahîdî), Mevlânâ Sirâcüddîn, Ahmed Paşa bin Mevlânâ Velîyüddîn Hüseyinî (Ahmed), Mevlânâ Nizâmî ibn Velîyyüddîn Karamanî (Nizâmî), Mevlânâ Şemsüddîn

(Nahîfî), Mevlânâ Melîhî (Melîhî), Mevlânâ Hamdullâh ibn Akşemsüddîn (Hamdî), Şeyh Muslihüddîn Mustafâ eş-şehîr bi-İbni'l-Vefâ (Vefâ), Şeyh Abdullâh-ı İlâhî (İlâhî), Nûreddîn Abdurrahmân ibn Ahmed ibn Muhammed Deştî (Mollâ Câmî), Aydınî Dede Ömer (Rûşenî).

VIII. Tabaka Sultan Bâyezîd-i Sâni:

Sultan Bâyezîd-i Sâni (Adlî), Mevlânâ Ahî Yûsuf bin Cüneyd-i Tokatî (Ahî Çelebi), Mevlânâ Sinân (Sinân), Mevlânâ Lutfullâh Tokatî (Mollâ Lutfî), Mevlânâ Kâsım Germiyanî (Îzârî), Amasiyyelü Mevlânâ Abdurrahmân Alî bin Müeyyed (Hâtemî), Mevlânâ Hamîdlü Seydî Efendi İbn İshâk (Kara Seydî), Mevlânâ Muhyiddîn Seydî Muhammed bin Muhammed Kocavî, Mevlânâ Bedrüddîn Mahmûd bin Şeyh Muhammed, Mevlânâ Pîr Mehmed Cemâlî (Remzî), Mevlânâ İdrîs bin Hüsâmüddîn Bidlisî (İdrîs-i Bitlisî), Mevlânâ Abdülvehhâb bin Abdülkerîm (Hayâlî), Mevlânâ Tâcî Beg-zâde Ca'fer Çelebi (Ca'fer), Tâcî Beg-zâde Sa'dî Çelebi (Sa'dî), Mevlânâ Gıyâsüddîn Paşa Çelebi (Kutbî), Mevlânâ Şeyh Muzafferüddîn Alî Şîrâzî, Mevlânâ Seyyid Mahmûd, Mevlânâ Şeyh, Mevlânâ Zamîrî, Şeyh Sücâ'üddîn (Bursalı Niyâzî), Şeyh Seyyid Ahmed Buhârî Hüseyinî (Emîr Buhârî), Şeyh Bâyezîd Halîfe, Şeyh Baba Yûsuf Seferihisârî.

IX. Tabaka Sultan Selîm-i Evvel:

Sultan Selîm-i Evvel (Selîmî), Mevlânâ Şemsüddîn Ahmed bin Süleymân bin Kemâl Paşa (Kemal Paşazade), Mevlânâ Abdülhalîm bin Alî (Halîmî), Mevlânâ Muhyiddîn Mehmed Şâh ibn Mevlânâ Alî bin Mevlânâ Yûsuf Bâlî ibn Mevlânâ Şemsüddîn el-Fenârî, Mevlânâ Muhyiddîn Çelebi ibn Mehmed bin Alî bin Yûsuf Bâlî ibn Şemsüddîn el-Fenârî (Muhyî), Mevlânâ Mehmed Şâh ibn Mevlânâ Mehmed bin Hâcî el-Hâc Hasan, Abdülvâsi bin Hayrüddîn Hızır (Vâsi'î), Mevlânâ Muhyiddîn Muhammed bin Hatîb Kâsım bin Ya'kûb ibn Ahmed bin Muhammed bin Ebî Bekr bin el-Hâc Emîr Alî (Hatîbzâde, İbnü'l-Hatîb ya da Hatîb Kâsımoğlu), Mevlânâ Yegânî Paşa Çelebi, Mevlânâ Abdul'azîz, Mevlânâ Şerîf Abdurrahîm bin Abdurrahmân bin Ahmed Abbâsî-i Şâfi'î, Mevlânâ Mehmed bin Mehmed bin Mustafâ bin Hâcî Hasan, Mevlânâ Nihânî (Nihânî), Mehmed Paşa, Mevlânâ Haydar bin Mahmûd, Tosyalu Şeyh Nasûh (Nasûhî), Şeyh Mahmûd bin Osmân bin Alî [Lâmi'î Çelebi] (Lâmi'î).

X. Tabaka Kanûnî Sultan Süleyman:

Kanûnî Sultan Süleyman (Muhibbî), Mevlânâ Kadrî Çelebi (Kadrî), Sa'dullâh bin Îsâ bin Emîr Hân (Sa'dî), Mevlânâ Hâfizüddîn Muhammed bin Ahmed bin Âdil Çelebi (Hâfiz-ı Acem), Şeyh Kâsım bin Şeyh Mahdûmî, Abdullâh bin Şeyh İbrâhîm Şebüsterî (Niyâzî), Mevlânâ Aşçı-zâde Hasan Çelebi, Mevlânâ Muhyiddîn Muhammed bin Pîr Muhammed Paşa Cemâlî (Râzî), Mevlânâ Dervîş Muhammed bin Abdurrahmân bin Muhammed bin Ömer Çelebi (Dervîş), Mevlânâ İshak Çelebi ibn İbrâhîm Üskübî (İshak), Mevlânâ Delü Birâder (Gazâlî), Mevlânâ Bursalı Ca'fer Çelebi (Nihâlî), Mevlânâ Mehmed Şâh bin Mevlânâ Şemsüddîn Yegânî (Riyâzî), Mevlânâ Fahrüddîn Muhammed bin Ya'kûb (Fahrî), Mevlânâ Alâüddîn Alî bin Şeyh Abdurrahmân Müeyyedî, Mevlânâ Muhyiddîn Muhammed bin Mevlânâ Hüsâmüddîn (Hicrî), Mevlânâ Hayrüddîn Hızır [Kûçek Hayrüddîn], Mevlânâ Mehdî-i Şîrâzî (Mevlânâ Figârî), Mevlânâ Sa'yî (Sa'yî), Mevlânâ Sürmeli-zâde, Sofyalı Şeyh Bâlî Efendi.

Hadâ'ikuş-Şakâ'ik'ta biyografileri müstakil madde olarak yer alan şairlerin sayısının padişah tabakalarına göre dağılımı tablo olarak şu şekilde gösterilebilir:

Tabakalar	Şair Sayısı
I. Tabaka Osman Gazi	2
II. Tabaka Orhan Gazi	1
III. Tabaka Sultan Murad-ı Hüdâvendigâr	1
IV. Tabaka Yıldırım Bayezid Hân	6
V. Tabaka Sultan Mehmed Hân (Çelebi)	2
VI. Tabaka Sultan Murad-ı Sâni	5
VII. Tabaka Fatih Sultan Mehmed Hân	15
VIII. Tabaka Sultan Bayezid-i Sâni	23
IX. Tabaka Sultan Selim-i Evvel	17
X. Tabaka Kanûnî Sultan Süleyman	21
Toplam	93

Eserde Eleştiri ve Malumat

Mecdî'nin *Şakâ'ik-ı Nu'mâniyye*'yi tercüme ederken metne sadık kalmakla birlikte bazı terceme-i hâlleri ikmâl ettiği görülür. Mecdî'nin yapmış olduğu bu düzeltme, ilave ve müdahaleler (tezyîl, tetimme-i tezyîl, derkenar vs.) bazen biyografisi yazılan kişi hakkında asıl metinde verilen daha fazla olabilmektedir. O, eseri ikmal ederken aynı zamanda duruma uygun şiir örnekleri de verir. *Şakâ'ik-ı Nu'mâniyye*'de çok fazla şiir örneği bulunmamasına rağmen Mecdî'nin *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*'inde biyografilerin arasına serpiştirilmiş binlerce beyit bulunmaktadır. Bu şiir örnekleri nazım, kıta, rübai, matla', kaside vs. gibi nazım şekillerinden oluşmaktadır. Metne eklenen şiir örneklerinin çoğu Farsça olup Arapça, Türkçe ve Çağatayca yazılmış şiirler de bulunmaktadır. Mecdî, alıntılıdığı bu şiir örneklerini hangi kaynaklardan aldığını belirtme gereği duymaz.

Mecdî'nin *Şakâ'ik-ı Nu'mâniyye*'de yer alan bir biyografiyi nasıl geliştirip eklemelerde bulunduğunu göstermesi açısından Şeyh Şücâüddîn-i Karamanî maddesini buraya alıyoruz:

Şeyh Şücâüddin el-Karamânî¹	'Ârif bi'llâh Şeyh Şücâ'üddîn-i Karamanî rahîmehu'llâh²
---	---

Bu devrin ârif şeyhlerinden biri de Şeyh Şücâüddin el-Karamânî'dir.

Şeyh Hâmid el-Kaysrî ile arkadaşlık etti. Onunla yaptığı arkadaşlığın bereketiyle nefsinin aşağılığından rûhânîliğin zirvesine yükseldi. Allah yüce sırrını mukaddes kılsın.

Rûz ü şeb silâh-ı şalâhı isti'mâlle mekâ'id ü mefâsid-i nefis-i bed-kirdâr ile mukâbele itmekde şücâ' u dilîr idi.

Şî'r

استوار و شجاع باش و دلیر
در نفاذ امور شرع چو شیر³

1 Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, *eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye fi Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye - Osmanlı Âlimleri*, s. 136.

2 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 74b-75a.

3 Şeriate ait hususların icra edilmesinde aslan gibi sağlam, cesur ve yiğit ol. Evhadüddîn-i Merâgî, *Külliyât-ı Evhadî-i İsfahânî Ma'rûf be-Merâgî*, (*Câm-ı Cem*), haz. Saïd-i Nefîsî, Tahrân: İntişârât-ı Emîr-i Kebîr, 1340, s. 578.

Nesr: Şeyh Hâmid-i Kâşerî ile muşâhabet idüp şeref-i hıdmetlerinde şâbit-ka-dem olmağın mirkât-i himmetle hazîz-i nefsanîyyetden zirve-i rûhâniyyete 'urüc eyledi.

Şi'r

خواهی شرف و بزرگواری
می کوش به همتی که داری¹

فی الجملة بهر چه دست سایى
همت چو قوی بود بر آیی²

Tezyil: Merhûm Sulţân Murâd Hân-ı Şânî'den maħrûsa-i Edirne'de bir gün zikri edebden hâric bir maħalde zillate ka-dem vâkı' olup helâki muħarrer olduħda meczûb ü jûlide-mû bir kimesne mütemesşil olup pâdişâhı ol mehlekeden ħalâş idüp dest-gîr olduħdan sonra ġaybet eyledi. Pâdişâh, ol kimesneyle mûlâkâtı murâd idinüp Edirne'nün şulaħâsını getürdüp istedügi kimesneyi bulımayup 'amme-i ħalkı ihzâr, emr eyledi. Ol şehri'n ħalkını birer birer gözden geçürüp aralarında Şeyh Şücâ'-ı Karamanî'yi görüp kendüye dest-gîr olan kimesne idüğini bilüp kemâl-i nevâziş ile nevâziş eyledükden sonra Debbâğlar Maħallesi'nde ħâlâ mezârı ve zâviyesi olan

1 Şeref ve yücelik istiyorsan var gücünle çalış. Emîr Hüsrev-i Dihlevî, *Mecnûn u Leylî*, haz. Muhsin-i Bağbâni, Kum: İntişârât-ı Zafer, 1380, s. 109.

2 Özetle, elini neye sürersen sür gayretin kavi olunca üstesinden gelirsin.

maḥalde bir mescid ve zâviye binâ itdürüp fuḡarâsına Murâdiyye evḡâfindan ṡa'âmiyye vazîfe ta'yîn eyledi. Şeyḡ Şücâ' ḡazretleri kendünüñ mezârı cânibinüñ dîvârını kerpiç ile binâ idüp her bir kerpiçi üçer İḡlâşla yerine vaz' eyledi. Merḡüm Sulṡân Süleymân Ḥân zamân-ı salṡanatında Edirne'ye geldüğünde ol mescidi câmi' idüp 'âdet-i ma'rûfe üzre devr-ḡ'ânlar ve mu'arrif u ḡaṡîb ta'yîn eyledi. Lâkin ol 'aşrda ol zâviyede seccâde-nişin olan Cerrâḡ-zâde Muşṡafâ Çelebi ol dîvârı yıḡdurmayup teberrüken ibḡâ eyledi. Şeyḡ Şücâ' ḡazretleri, ol binânuñ mi'mârınıñ vâḡı'asına girüp İslâm'a da'vet itmegin ertesini ol mi'mâr müselmân olup kelime-i şehâdeti gÛyâ ve şükÛfe-i hidâyeti bÛyâ oldu. Bu taḡrîble adını Hidâyet ḡoyup câdde-i Ḥaḡḡ'a ihtidâ itdüğünden kinâyet eylediler. Revvaḡa'llâhu rÛḡahu.

Mecdî, birçok yerde Taşköprüzâde'nin eserine takviyede bulunurken zaman zaman da onun verdiği kimi bilgileri tenkide tabi tutarak birtakım düzeltmelerde bulunur. Mecdî'nin, Taşköprüzâde'nin eserine yapmış olduğu bazı düzeltmeler örnek olması kabilinden aşığıda sunulmuştur:

Taşköprüzâde, Yusuf Bâlî maddesinde onun Bursa'da kadı iken 846/1442-43 yılında vefat ettiğini “Hicret-i Nebeviyye'den sekiz yüz kırık altı senesinde sicill-i 'ömri maṡvî olup vefât eyledi”¹ söylemesine karşı Mecdî, derkenarda “Mevlânâ Yûsuf Bâlî sekiz yüz kırık sekiz senesinde ḡâḡî-asker

1 Mecdî, *Hadâikuş-Şakâik*, vr. 44a.

olmuştur. Bu târihle müverrah bir vaqf-nâmesinde bu ma'nî muşarrahdur. Bu taqdir üzre maḥmiyye-i Burûsâda kâdî iken sekiz yüz kırık altı senesinde vefât eyledi dinildügi gâlaḥdur"¹ diyerek itirazda bulunur. Mecdî, verdiği bilgiyi sadece duyularına istinaden yazmayıp bunu adı geçen kişinin vakıfnâmesine dayandırarak delillendirir.

Seyyid Ali Komanatî maddesinde Taşköprüzâde onun sekiz yüz yılının sonlarına doğru vefat ettiğini belirtmesine karşın Mecdî, Komanatî'nin *Înâye* adlı eserinin dibacesindeki birtakım bilgilere dayanarak onun eserini 832/1428-29 yılında tamamladığını burada yer alan bilgilerin *Şakâ'ik-ı Nu'mâniyye*'ye muhalif olduğunu belirtir. "Tezyîl: *Înâye* nâm kitâbuñ dî-bâcesinde "Seyyid Hüseyñ bin Seyyid 'Alî Komanâtî mevliden ve's-Sivasî maḥtiden" diyü yazılmışdur. Âḥir-i kitâbda "Sekiz yüz yigirmi yedi senesinün şühürından şehri cemâdiye'l-evvelinün evâ'ilinde taşñif ü te'lîfe bed'idüp sekiz yüz otuz iki senesinün şehri şaferinün evâsıtında itmâm eyledüm." dinilmişdür. *Şakâ'ik*'a muḥâlifdür."²

Taşköprüzâde, İpsalalı Şeyh Muslihiddin maddesinde onun memleketi İpsalâda vefat ettiğini ve oraya defnedildiğini belirtmesine karşın³ Mecdî Mehmed Efendi onun Edirne'de vefat ettiğini ve Debbâğlar İmamı olarak bilinen Şeyh Muslihiddin'in mezarı civarına defnedildiğini, Taşköprüzâde'nin duruma vâkıf olmamasından kaynaklı olarak İpsala dediğini söyler. "Maḥrûsa-i Edirne'de vefât idüp Debbâğlar İmâmı dimekle ma'rûf olan Şeyḥ Muşliḥüddin'ün mezârı civârında defn olındı. Mü'ellif-i *Şakâ'ik* ḥaḳîḳat-i ḥâle vâkıf olmadığından İpsalâda medfündür didi."⁴

Eserin Dil, Üslûp ve Edebî Özellikleri

Edirneli Mehmed Mecdî Efendi, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*'ta devrine göre ağır, külfetli olarak değerlendirilebilecek bir dil ve üslup kullanmayı tercih etmiştir. Eserin "Mukaddime" bölümünde, yapmış olduğu çevirinin üslubu noktasında ipuçları verir.

1 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 44a.

2 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 97b.

3 Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, *eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye fi Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye - Osmanlı Âlimleri*, s. 402.

4 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 213b.

“Türkî lisânla mütercem ba‘zı kitâb-ı hümâyûn-ı berâ‘at-nümûndan benüm kitâbumuñ rüçhânını ve kemâl-i mertebe ‘ulüvv-i şânını işbât u izhârdur.” başlığı altında Mecdî, kendi tercümesini övmek için Şakâ'ik'in orijinal dilinin pek sade ve sanatsız olduğunu, çeviride görülen tüm sanatların mütercime ait olduğunu, asıl eserden gelmediğini vurgulayarak tercümesinin diğer eserlerden daha üstün olduğunu savunur. Bu duruma örnek olarak *Envâr-ı Süheylî*'nin bir tercümesi olan *Hümâyûn-nâme*'yi işaret eder. Mütercimi Alaeddin Ali Çelebi'nin bu eseri tercüme ederken hazır bir helvaya, hazineye denk geldiğini kaynak eserin bünyesinde yer alan birçok tabiri, kalıp ifadeleri olduğu gibi aldığı belirtir. Buna mukabil olarak kendi tercümesindeki kelime seçimlerinin, ibarelerin, terkiplerin kullanımının hepsinin kendi tasarrufu ile yazıldığını kaynak eserden alınmadığını bunların kendi karihasından, gönlünde bulunan bahçedeki ağaçlardan yetişip devşirildiğini söyleyerek eserinin üstünlüğünü ortaya koymaya çalışır. Metinde yapılan bütün tasarrufların kendi zihin beşiğinde büyütülerek letâfet göğsünün sütüyle doyurulduğunu ifade eder.

Mecdî, metnin aslında çok fazla şiir örneği bulunmamakla birlikte kadîm münşilerin âdeti üzere her makamda, sözün sonunda, meramını anlatırken Arapça ve Farsça şiirlerden çok örnekler vererek sözün hakkını yerine getirdiğini belirtir.

“Neyyirât-ı sâı‘ât-ı mebâni ve levâmi‘-i sevâı‘-ı ma‘âniyi şâmil *Envâr-ı Süheylî* nâm kitâbuñ tercemesi olan *Hümâyûn-nâme* nâm kitâbuñ mü‘ellifi Mevlânâ ‘Alî-i ‘âlî-menzilet aşlından nûr u fer istifâde idüp anuñ envârıyla ihtidâ eyledi. Ol dürc-i sühanda müdrec olan nuķûd-ı mühezzebe-i müzehhebe-i eş‘âr u ebyâtı ve cevâhir-i zevâhir-i maķâlât-ı pür-ķhayâlâtı kendü kelimâtı arasında müselsel irâd idüp nazmen ve neşren bî-nihâye cevâhir-i zevâhir-i girân-mâyeye zâfir oldu. Ol h‘âce-i bâzâr-ı fezâ‘il-i râygân genc-i şâygân buldı. Eķbâķ-ı evrâķ-ı rengine şarılı bî-şümâr elfâz-ı şîrîn ü ma‘âni-i sükkerine dest-res olup hâzır helvâya râst geldi. Ammâ benüm kitâbumuñ aşlı resm-i tekellûf ü gülğüne-i zerâfet ü berâ‘atden mu‘arrâ ve muķassinât-ı şî‘riyye ve şînâ‘ât-ı bedî‘iyyeden müberrâ bir şâhid-i ra‘nâdur. Anuñ tercemesinde olan

leţâ'if-i maşnû'a ve zerâ'if-i maţbû'a aşla kimseden me'hûz olmayup cümlesi kendü mübde'atumdur. İmlâsında ve inşâsında olan şinâ't-ı bedî'a-i şanî'a kendü muhtera'atumdur. Eşcâr-ı suţûrında olan eşmâr-ı elfâz u ezhâr-ı ma'âninü'n her bir nevbâvesi hadîka-i qarîhamdan qopup kendü gönlümden bitmişdür. A'lâ a'lâ fıkraları şâh-ı sidreden a'lâya gitmişdür. Muħadderât-ı muvaqqarat-ı fıkarât u 'arâ'is-i nefâ'is-i mübde'atum mehd-i qarîhamda büyüyüp sır-i şir-i pistân-ı leţâfet olmuşdur. Cümlesi rebâbîb-i celâbîb-i ğayr olmayup kendü dâye-i ta'b'umuñ qoltuğında terbiyet bulmuşdur.

Şîr بحمدالله كه نقد من روانست
 زرم از سكه كس بى نشانست
 شود شعر مرا حاسد طلبكار
 كه عييم را كند با مردم اظهار
 نيابد جز نيكويى در سخنها
 نباشد در حدائق جز سمنها¹

Ancak şime-i kadîme-i münşiyân üzre her maqâmda encâm-ı kelâmda ve tezâ'if-i merâmda 'Arabî vü Fârisî eş'âr-ı berâ't-iş'ardan çok nesne getürdüm her maħalde haqq-ı kelâmı yirine yetürdüm."²

Mecdî'nin dili ve üslubu klasik inşa üslubuna uygun olarak yer yer uzun cümleler, tetâbu'-i izâfâttan oluşabilmektedir. Bu durum okuyucuya külfetli bir durum gibi gözükse de onun cümlelerinde gramer hatalarına, cümle düşüklüklerine rastlanmaz.

"Fâtiħ-i Koşantiniyye-i sâmi-bünyân ya'nî Ebu'l-fütühât Sulţân Mehmed Hân ('aleyhi'r-raħmetü ve'l-ğufrân) ħazretlerinin âvân-ı salţanatında tecdîd ü temhîd-i merâsim-i 'ulûm-ı münderisetü'l-aţlâl için binâ olınan medâris-i 'âliyede ħuşuşan

1 Allah'a şükürler olsun ki benim param revaçtadır. Altınmda hiç kimsenin izi de eseri de yoktur. Kıskaç kişi halka kusurlarımı göstermek için şiirimi istemektedir. Sözlerimde iyi ve güzelden başkasını bulamaz, nitekim bahçede yaseminlerden başkası olmadığı gibi.

2 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. R9a-9b.

Şemâniyye'de mebâni-i mezâyâ-yı Qur'ân-ı 'azîm olan fünûn-ı bedî'ul-beyânı tecvîd ü tefhîm eyleyen a'lâm-ı 'ulemânuñ rûz-ı vilâdetinden rûz-ı vefâtına degin olan ahvâl-i şeref-âmâllerini beyân ider ve maḥkeme-i muḥkeme-i kazâda Kâdi'l-hâcâtuñ merâzi-i şerîfesi üzre imzâ-yı kazâyâ-yı ma'dilet ve tenfiz ü tescil-i ahkâm-ı 'adâlet idüp "جِيَارَكُمْ أَحْسَنُكُمْ قَضَاءً"¹ mazmûn-ı meymûnına mâ-şadak olan zümre-i kuḍât-ı kümât-ı şer'-i Ahmedi ve fırka-i vülât-ı ḥumât-ı dîn-i Muḥammedî'nüñ menâkıb ü me'âşirini tibyan ider."²

Mecdî, *Şakâ'ik* tercümesinde konuyla ilgili ayetlerden, hadislerden, kelâm-ı kibarlardan da oldukça istifade ederek metni zenginleştirmiştir. Bunda onun kadılık mesleğine müntesip olmasının da tesiri olsa gerektir.

"Ol çemen-pîrâ-yı hadâ'ik-ı ḥakâ'ik ve naḥl-bend-i ḥakâ'ik u daḳâ'ik bir devḥa-i dil-keş ibdâ' u ihtirâ' eyledi ki her bir şece-re-i satır-ı belâgat-şatır³ «الْأَنْفُسُ وَتَلَدُ الْأَعْيُنُ»⁴ maşduḳası olmağa erzânî eṣmâr-ı ma'âniyle pîrâstedür ve her bir varâk-ı ṭabâk-ı leṭâfet-bârî وَلَا حَظَرَ وَلَا أَدُنُّ سَمِعْتُ وَلَا حَظَرَ «لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَلَا أَدُنُّ سَمِعْتُ وَلَا حَظَرَ»⁵ fehvâsına mâşadaḳ olmağa sezâvâr rengin ü şîrin ezhârâ ârâstedür."⁶

Hadâ'ikuş-Şakâ'ik'ta cümlelerin oluşturulmasında secilerden oldukça yararlandıḡı görülmektedir. Mecdî, iyi bir münşî olduḡu için "üslûb-ı 'âlî"yi gayet rahat ve doḡal bir şekilde kullanır.

"Ol 'âlim-i 'âmil, bâri'-i kâmil bir fâzıl-ı celilül'-fezâ'il ü kâmil-i cemilül'-efâzıl idi."⁷

1 "Sizin en hayırlınız, borcunu en iyi şekilde ödeyeninizdir." Hadis-i şerif. bkz. *Hadislerle İslâm*, c. 5, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2020, s. 118-119.

2 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 106b.

3 "...canlarının istediḡi, gözlerinin hoşlandıḡı ..." Zuhruf (43), 71.

4 "... Canlarınızın çektiḡi her şey var ..." Fussilet (41), 31.

5 "... hiç bir gözün görmediḡi, hiç bir kulaḡın işitmediḡi ve hiç bir insan gönlünün hatırlamadıḡı ..." (Buhârî, Bed'u'l-Halk, 8; Müslim, Cennet, 1; Tirmizî, Tefsir/Sûre, 32)" Hadis. bkz. Alparslan Kartal, "Baba Nîmetullah Nahcivânî'nin Hidayetu'l-İhvan Adlı Eserinde İşâri Hadis Yorumları", *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, nr. 25, 2020, s. 196.

6 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 275a.

7 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 99a.

“Mevlânâ Gūrânî hâzretleri bir gün pâdişâh-ı cihân-penâhuñ cenâb-ı vâlâlarına nuşh u pend idüp ‘ulemâ-yı ma‘âlî-intimâ ki aqlâm-ı miskîn-erķâmınuñ reşhası ruhsâre-i çihre-i devletüñ hâl-i hülûd ve pîrâye-i beķâsıdur, her birisinüñ sevâd-ı midâdı naşb-ı ‘ayn-ı a‘yân-ı ‘izzet ve kurre-i ‘uyûn-ı erkân-ı millet ve midâd-ı sürh-i huţûţ-ı pür-hużûzları gül-güne-i ‘arîz-ı ‘arûs-ı salţanat u cihân-bânî ve pîrâye-i şâhid-i hilâfet ü kâmrânîdür, ârâ-yı âlem-ârâları maţla‘-ı envâr-ı baht-yârî vü büzürgvârî olup anlaruñ aķmâr-ı efkârından çok nesne toĝar ve da‘iye-i icâbet-i ed‘iyeleri menbit-i maķâşid-ı dâreyn olup anlaruñ mezâri‘-i himmetlerinden çok maşlahat biter.”¹

Mecdî'nin dili ve üslubu ağır külfetli olmanın yanında tuzaklarla doludur. O, “senen-sünen”, “meclâ-mücellâ”, “zekâ-zükâ”, “mahkeme-muhkeme”, “ihkâm-ahkâm”, “hîn-hayn”, “semâ-sümâ”, “nemâ-nümâ”, vs. gibi Arap harfleriyle yazımları aynı ancak okunuşları farklı birçok kelimeyi (cinâs-ı muharref) aynı cümlelerde kullanmayı tercih eder.

“Ol **meclâ-yı mücellâ-yı** nûr-ı hûr-ı mükâşefât-ı İlahiyye meşâriķ u maĝâribde mânend-i mihr, sâ'ir ü dâ'ir olup Ķâhire-i Mışr'a dâhîl ve şeref-i ziyâret-i Beytullâh'a nâ'il olduķdan sonra bilâd-ı Şam-ı lâzımü'l-ihtîşâmda olan târîk-nişinân-ı zevâyâ-yı talebe eşi“a-i irşâdla inâre eyledi.”²

“Luţf-ı muhâvere ve talâķat-ı lisânla ‘âlem-gîr olup **zükâ-yı zekâ** vü fiţnatı mânend-i âftâb-ı dıraşşende raşşende ve hareket-i fikriyyesi mişâl-i berķ-ı huţţâf-ı revende devendeydi.”³

“Kemer-i temşiyet-i taķviyet-i şerî'at-i ĝarrâ ve niţâķ-ı ‘azîmet-i terbiyet-i millet-i zehrâyı şemşîr-mânend iki yirden peyvend idüp i'lâ-yı kelime-i ‘ulyâ ve temşiyet-i **ihkâm-ı ahkâm-ı** şer‘-i ĝarrâ eylemege bel baĝladı.”⁴

1 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 134b.

2 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 301b.

3 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 408a.

4 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 11a.

“Hattâ rivâyet olunur ki dem-i katl ve **hün-i hayn** ü helakde mübârek başı müntehâ-yı zērâ-yı bedenden hâzîz-i vech-i arzâ sâkıt olduğda lisân-ı pâkinden tevḥîd şâdır olup kelîme-i şehâdeti tekellüm eyledi.”¹

Mütercim Mecdî Efendi, aynı şekilde imlâları ve okunuşları aynı fakat anlamları farklı olan cinaslı yahut cinas-ı hattî olarak değerlendirilebilecek kelimeleri de aynı cümlelerde özellikle kullanarak hüner gösterisinde bulunur.

“**Ārâ-yı ālem-ārâ-yı** sâlikân-ı mesâlik-i tevḥîk ve zamâ'ir-i 'uḡde-güşâyân-ı mâlikân-ı memâlik-i taḥkîkden püşide degildir”²

“Meclâ-yı mücellâ-yı **dîde-i cihân-dîde** zeng-i reng-i h'âb-dan muşaffâ olmayıcaḡ şâhid-i maḡşûd müşâhed olmaḡa mecâl muḡâldür.”³

“Mümâ ileyh e'azz u eḡarr ve **evra' u erva'**, zekiyy ü yelma'iy, faṭin ü elma'î, ḡabr-i baḡr-mümâşil bir fâzil-ı şâḡib-fezâ'il idi.”⁴

“Maḡrûsa-i Burûsa'nuñ ve Edirne ve Ḳoştanṭiniyye'nüñ her birisinde bir miḡdâr zamân ḡâdî olup Ḳâdî'l-hâcâr'uñ emri üzre **maḡkeme-i muḡkeme-i** ma'diletde tenfîz-i aḡkâm-ı şer'iyye-i mer'iyye eyledükden şoñra Sulṭân Meḡmed Ḥân-ı merḡumuñ evâḡir-i salṭanatında ḡâdî-asker olup şadr-ı şadârete terfî' olındı.”⁵

“nuḡûd-ı mü'ellefât-ı **mühezzebe-i müzehhebe** tîz-bâzâr-ı ālemde raḡbet ü revâc bulmaḡa sikke-i ḡabûl-i şehriyâr-ı nâm-dâr-ile meskûk olup ism-i sâmilere anda meşṭür u muḡarrer olmaḡa muḡtâcdür.”⁶

1 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 246b.

2 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 239b.

3 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 306b-307a.

4 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 427a.

5 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 130a.

6 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 10a.

“Ol zamânda baña bir mertebe hicâb ü **hayâ** istilâ eyledi ki **hayâ-yı** eşk-i çeşm-i [T 398b] ‘aşık gibi kıan derleyüp gârķ-ı ‘araķ oldum.”¹

Mecdî, yazmış olduğu beş beyitlik gazellerle hamse sahibi şairleri bastır-
dığını iddia etse de edebiyat tarihçilerinin de ittifak ettiği üzere o, şairliğin-
den ziyade nesir alanında yaptığı yeniliklerle, diliyle, üslubuyla münşiliğiyle
tanınmış, şöhret bulmuştur.

Eserin Bölümleri

Hadâ'ikuş-Şakâ'ik mukaddime, biyografilerin ele alındığı bölümler (10 Tabaka) ve hâtime olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. Tercüme-ye esas olan *Şakâ'ik-ı Nu'mâniyye*'de de bir mukaddime ve hâtime bölümü yer alır. Taşköprizâde eserin girişinde kısa ve öz olarak bir hamdele ve salvele-
den sonra 10 tabakadan oluşan biyografileri verir. Eserde bir bölüm olarak hâtime yer almamakla birlikte müellif eserini klasik eser yazımına uygun olarak Allah'a dua ve niyazla bitirir. Mecdî Mehmed Efendi ise eserine ge-
niş, tafsilatlı, bünyesinde pek çok alt başlık barındıran bir mukaddime ile başlar. Mukaddime hamdele, salvele ile başlayıp insanlık tarihi hakkında genel bilgiler verir. İnsanların yokluk rahminden doğması, yeryüzüne in-
mesi, Hz. Âdem'in diğer canlılara üstün olması, insan vücudunun nüsha-
sının Allah'ın esmâsına vâkıf olmasından kaynaklı olarak yaratılmışların hakikatine ilim ve irfana mazhar olması, insanların nefsânî olgunluklarının ezeli hikmet gereği farklı farklı olması, kimilerinin bâtinî kimilerinin ise zâhirî ilimlere meyletmesini genel tarih çerçevesinde ifade eder. Zâhirî ilim-
ler içerisinde yer alan sarf, nahiv, mantık, maânî-beyân, kelâm, usûl-fürû', tefsir, hadis, ictihâd gibi dokuz farklı ilim dalı ve bu ilim dallarına mensup kişiler hakkında bilgi verir. Mütercim, bâtinî ilimleri ise zikr-i cehrî (Yüksek sesle yapılan zikir) ve zikr-i hafî (İçten ve kalbden yapılan gizlice olan zikir) şeklinde iki kısma ayırır. Zikr-i cehrî ve zikr-i hafîye dâhil olan Halvetiye, Bayramiye, Nakşbendiye, Zeyniye, Mevleviye gibi tarikatların adlandırıl-
ması ile ilgili gerekli açıklamalar yapar.

1 Mecdî, *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*, vr. 308b.

Mecdî Mehmed Efendi, “Zıkr olınan eşnâfdan eṭrâf u eknâfdan selâṭin-i mâziye zamânında zühûr eyleyen gürûhuñ aḥvâli cerâ'id-i sâlifede sebt ü imlâ olunduḡını i'lâmdur” başlığı altında Arap ve Acem coğrafyasında tabakat, biyografi yazma geleneğinin bulunduğundan “Devlet-i ‘Osmâniyye’de zühûr eyleyen aḥbâr-ı ‘ulemâ ve aḥyâr-ı şuleḡhânûñ aḥvâlleri şafḡa-i beyânda mersûm olmamış-iken mü’ellif-i *Şakâ'ik* muvaffak olup bu ḡuşûş aña cümleden muḡaddem müyesser olduḡudur” başlığında ise Osmanlı Devleti’nde biyografi, tabakat yazma geleneğinin daha önce bulunmadığından bunun ilk defa Taşköprizâde tarafından başlatıldığından bahseder. “Mü’ellif-i *Şakâ'ik* ḡazretleri kitâbına *Şakâ'ik-ı Nu’mâniyye* diyü tesmiye itdüḡünüñ beyânındadır” başlığında Taşköprizâde’nin eserinin hangi dönemleri kapsadığını ve adının Hanefî mezhebine mensup bilgileri, şeyhleri vs. içermesinden dolayı *Şakâ'ik-ı Nu’mâniyye* diye adlandırdığını açıklar. “Mebâdî-i a’mârumdan berü vâḡi‘ olan aḥvâl-i perîşân-âmâlimüñ tefâşîlidür” başlığı altında gençlik dönemlerinden itibaren ilme, bilgiye, şiire düşkünlüğünü bu yönüyle diğerkranlarından ayrıldığı belirtilir. “Eşnâ-yı iştiğâlümde *Şakâ'ik* nâm kitâb-ı berâ’at-nişâb enzâr-ı im’ânla manzûrum olup ḡüsn-i ḡabülle maḡbûlüm olduḡudur” başlığında mütercim Arapça ve Farsça yazılmış birçok eseri incelediğini *Şakâ'ik-ı Nu’mâniyye*’nin de bunlardan biri olduğunu ve bu esere gönlünün su gibi aktığını söyleyerek eseri öve öve bitiremez. Daha sonra mecliste hazırlunanlardan birinin bu eseri Arapça olmasından dolayı tercüme etmesini istediğini böylelikle daha çok insana ulaşabileceğini söylemesi üzerine Mecdî de bunu ilahî bir işaret olarak görür ve tercüme etmeye başladığını detaylı olarak açıklar.

Mecdî Mehmed Efendi, eserin aslına tamamen sadık kalarak tercüme etmediğini, asıl metinde yer almadığı hâlde birtakım kişileri esere dâhil ettiğini, bunun yanında gerekli gördüğü yerlerde biyografilere zeyiller yazdığını, ilhâkâtta bulunduğunu ifade eder. Daha sonra ise tercüme ettiği esere neden *Hadâ'iku’-Şakâ'ik* adını verdiğini açıklar. O, eseri genişletmesinden, birtakım ilhâkâtta bulunmasından dolayı eserine *Hadâ'iku’-Şakâ'ik* adını verir.

Hadâ'ikuş-Şakâ'ik'ın Türkçeye tercüme edilen diğer *Şakâ'ik-ı Nu'mâniyye* çevirilerinden daha iyi, daha üstün olduğunu savunan mütercim, buna örnek olarak *Envâr-ı Süheylî*'nin bir tercümesi olan *Hümâyûn-nâme*'yi örnek gösterir. Alaeddin Ali Çelebi'nin eseri tercüme ederken hazır helvaya rast geldiğini birçok ifadeyi olduğu gibi aldığını lakin kendi tercümesindeki kelime, ibare, terkiplerin tamamının kendi tasarrufu ile yapıldığını bunların kendi karihasından çıktığını söyleyerek eserin üstünlüğünü ortaya koymaya çalışır.

Mecdî, *Şakâ'ik-ı Nu'mâniyye* ile *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*'in münasebetini açıklarken Taşköprîzâde'nin eserine *Gülîstan*'ın, *Baharistan*'ın, *Mantıku't-Tayr*'ın ya da *Gülşen-i Râz*'ın asla denk, benzer, eşdeğer olamayacağını özellikle belirttiği gibi kendi eseri *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*'in da *Şakâ'ik-ı Nu'mâniyye*'den aşağı kalmayacağını söyler.

Mukaddimenin sonlarına doğru Mecdî, padişahın rağbet göstermediği, beğenmediği bir eserin ne kadar iyi olursa olsun devrin uleması, bilginleri tarafından kabul görmeyeceğini, Mecmua-i Gül-i Sad-berg gibi el üstünde tutulmayacağını bundan dolayı da *Hadâ'ikuş-Şakâ'ik*'i devrin padişahına sunduğunu, tercüme ettiği eserin padişah tarafından kabul edilerek iltifata mazhar olmasını temenni ettiğini dile getirir.

Mukaddimenin son başlığını Mecdî, devrin hükümdarının övgüsüne, methiyesine ayırır. Burada mütercim, padişahın adını açıkça zikretmese de eserin 995/1586-87 yılında tercüme edildiği göz önüne alındığında eserin sunulduğu, övgüye mazhar olan padişahın Sultan III. Murad (ö. 1595) olduğu anlaşılır.

Mukaddime bölümü bittikten sonra eserin ana gövdesini oluşturan tabakalara geçilir. Taşköprîzâde eserini 10 padişah dönemini kapsamı hasebiyle 10 tabakaya ayırır. Ancak Mecdî'nin, bu tabakalarda da asıl metinden farklı olarak her tabakanın başında ilgili padişah ile alakalı birtakım bilgiler verdiği görülür. Tabaka sahibi padişahların tahta cülus etmelerine, Osmanlı saltanatındaki önemlerine, fetihlerine, onların bazı vasıflarına vs. dair birtakım bilgiler biyografilere geçilmeden verilerek geçiş zemini oluşturulur. I. tabakada Osman Gazi, II. tabakada Orhan Gazi, III. tabakada Sultan

Murad Hüdavendigâr, IV. tabakada Yıldırım Bayezid Hân, V. tabakada Çelebi Mehmed Hân, VI. tabakada Sultan II. Murad, VII. tabakada Fatih Sultan Mehmed Hân, VIII. tabakada Sultan II. Bayezid, IX. tabakada Sultan I. Selim, X. tabakada ise Kanûnî Sultan Süleyman döneminde yaşayan ulema, bilgin, şair, meşayih hakkında biyografiler yer alır. Mecdî, eseri tercüme ederken gerekli gördüğü yerlere birtakım zeyiller yazıp ilhâklarda bulunur.

Eserin son bölümü her ne kadar “Hâtîme” başlığı taşımasa da hâtîme olarak değerlendirilebilir. Taşköprizâde’de hâtîme olarak -eserin sonunda yer alan bir paragraf- Allah’a hamd ü sena, dua, temenni bulunurken Mecdî’nin hâtîme bölümü buna nazaran çok daha geniştir. Hâtîme bölümünde mütercim, Taşköprizâde’nin vefat tarihini verdikten sonra, eserini tamamladığı seneyi verir. Buna göre, kendisini ilmî, edebî yönden donatıp eseri tercümeğe başlamasına rağmen birtakım aksiliklerden dolayı çevirinin yer yer sekteye uğradığını ancak eseri 995/1586-87 yılında tamamladığını ifade edererek birtakım hadis ve ayetlerle eserini noktalar.

Eserin bölümleri şablon olarak şu şekilde yer almaktadır:

MUKADDİME

[Hamdele-Salvele]

Ma’şer-i Âdem meşîme-i ‘ademden tevellüd idüp âhşicân-ı muhtelif mü’telif olduğıdur

Hzret-i Âdem ‘aleyhi’s-selâm enbâ-yı ebnâ-yı Âdem’i inbâ itdüğüçün mazhar-ı tafđil olduğınuñ tafşilidür

Nüşa-i vücüd-ı insân mazhar-ı esmâ olan ekvânun hâkâ’ik u dağâ’ikına vukûf u şu’urı olup mazhar-ı ‘ilm ü ‘irfân olduğınu beyândur

Efrâd-ı insânun kemâlât-ı nefsanîyyeleri ihtilâfât-ı melekât-ı ezeliyye üzre mütefâvit olup derecât-ı mütehâlîfe üzre mecbûl u meftûr olduklarıdır

Aşhâb-ı kemâlât-ı nefsanîyye ihtilâf-ı meşârib iktizâsıyla iki tarîka mütearriğ olup ba’zısı ‘ilm-i zâhire ta’alluk ve ba’zısı ‘ilm-i bâtına ta’ammuk itdüğü taşırdür

Takdīm bi'z-zikr olınan nev'-i evvelün eşnāfını beyān ider

Şımf-1 Evvel, Şımf-1 Şānī, Şımf-1 Şālīs, Şımf-1 Rābī', Şımf-1 Hā-
mis, Şımf-1 Sādīs, Şımf-1 Sābī', Şımf-1 Şāmin, Şımf-1 Tāsi'

Nev'-i şānī iki tarīka teḫarruk idüp bunlaruñ taḫtında aḫsām-ı keşire
olduğını beyāndur

Qısm-1 Evvel, Kısm-1 Şānī

Ṭavā'if-i Şettā

Ṭā'ife-i Ḥalvetiyye, Bayrāmī zümresidür, H'ācegān-ı Naḫş-
bendiyye, Ṭā'ife-i Zeyniyye, Ṭā'ife-i Mevleviyān

Zikr olınan eşnāfdan eḫrāf u eknāfdan selāṭin-i māziye zamānında zuhūr
eyleyen gürühuñ aḫvālī cerā'id-i sālifede şebt ü imlā olıduğını i'lāmdur

Devlet-i 'Oşmāniyye'de zuhūr eyleyen aḫbār-ı 'ulemā ve aḫyār-ı şuleḫā-
nuñ aḫvālleri şafḫa-i beyānda mersüm olmamış-iken mü'ellif-i *Şakā'ik* mu-
vaffaḫ olup bu ḫuşuş aña cümleden muḫaddem müyesser olduğudur

Mü'ellif-i *Şakā'ik* ḫazretleri kitābına *Şakā'ik-ı Nu'māniyye* diyü tesmiye
itdüđünüñ beyānındadır

Mebādī-i a'mārumdan berü vāqı' olan aḫvāl-i perişān-āmālīmün tafāşilidür

Eşnā-yı iştiğālümde *Şakā'ik* nām kitāb-ı berā'at-nişāb enzār-ı im'anla
manzūrum olup ḫüsn-i ḫabülle maḫbūlüm olduđudur

Kitāb-ı meşṫūr u raḫḫ-ı menşūrı bir ehl-i dil-i kāmīl Türkī zebānla terce-
me eyle diyü ilḫāḫ u ibrām itmegin telāḫḫī bi'l-ḫabül idüp itmām-ı merām
itdüğümü i'lāmdur

Şakā'ik-ı Nu'māniyye'den ziyāde bulunanlaruñ ilḫāḫ u tezyīl olıduğudur

Kendü kitābuma *Hadā'ikuş-Şakā'ik* diyü tesmiye itdüğümün sebebini
beyāndur

Türkī lisānla mütercem ba'zı kitāb-ı ḫümāyün-ı berā'at-nümündan
benüm kitābumuñ rüḫānını ve kemāl-i mertebe 'ulüvv-i şānını işbāt u
izḫārdur

Şakâ'ik-ı Nu'māniyye'yle *Hadâ'ikü's-Şakâ'ik*'uñ münâsebetini tebyîn ü ta'yîndür

Kitâb-ı merķûm-ı mersûm semt-i iltifâta mevsûm olmak recâsına cenâb-ı salţanat-nişâbına terfî' olunduğı beyândur

Ol sulţân 'ale's-sulţānuñ medāyih ü menâķıbınuñ biñde birine şürü' olındı

TABAKÂT

- I. Tabaka Osman Gazi,
- II. Tabaka Orhan Gazi,
- III. Tabaka Sultan Murad Hüdavendigâr,
- IV. Tabaka Yıldırım Bayezid Hân,
- V. Tabaka Sultan Mehmed Hân (Çelebi),
- VI. Tabaka Sultan Murad-ı Sâñî,
- VII. Tabaka Fatih Sultan Mehmed Hân,
- VIII. Tabaka Sultan Bayezid-i Sâñî,
- IX. Tabaka Sultan Selîm-i Evvel,
- X. Tabaka Kanûñî Sultan Süleyman

HÂTİME

Kütüb-i Mu'tebereden Maķâll-i Muhtelifeyi Tafşil İtdüğine İ'tizârdur
Bu haķır terceme-i kitâbı itmâm itdüğüm seneyi beyândur

METİN TESİSİNDE DİKKAT EDİLEN HUSUSLAR

* Ayet ve hadis tercümelerinde sadece metinde geçen miktarın çevirisi alındı. « وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ الْأَنْفُسُ وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ » "... Orada canların istediği, gözlerinin hoşlandığı her şey vardır. ..." Zuhruf (43), 71. « مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ » "... hiçbir gözün görmediği hiç bir kulağın işitmediği ..." (Buhârî, Bed' u'l-Halk, 8; Müslim, Cennet, 1; Tirmizî, Tefsir/Sûre, 32)"

* Allah lafzı tamlama içinde yer aldığında kesme işareti ile yazıldı: rahmetu'llâh, sânehu'llâh, ibadu'llâh, li'llâh, bi'llâh vs.

* Hıdmet-hizmet vb. kelimelerin nüsha farkları metinden çıkarıldı.

* *Şakāyik-Şakā'ik*, şemāyil-şemā'il, levāyih-levā'ih, leṭāyif-leṭā'if vb. kelimelerde nüsha farkları metinde gösterilmeyip bu tarz kelimelerde hemzeli yazımlar tercih edildi.

* "ile", "içün" gibi kelimelerin birleşik yazılması durumunda tire ile vurularak "-ile, -ıla", "-içün, -çün" şeklinde yazıldı.

* Metinde nüsha farkları verilirken müstensih hatası olduğu çok bariz olan kelimeler, ibareler nüsha farkı olarak alınmadı.

* Nüsha farkı gösterilirken: kelime veya ibare + nüsha adı | işareti, nüsha farkı + nüsha adı şeklinde düzenlendi. "defter PR | dester T" veya "bunlar TR | - P" gibi.

* Metinde yer alan Arapça, Farsça şiirlerin çevirileri dipnotlarda verildi.

* Metinde alıntı yapılan şiirlerin kaynakları verilirken, ilgili eserin künyesi verildi.

* Matbu ve yazma metinde olmasa dahi eserin anlaşılmasını kolaylaştırmak adına metindeki Farsça kâf-ı Fârisîler gösterildi, bildirme eki est'ler bitişik yazılsa dahi ayrı yazıldı, çoğul eki olan hâ'lar ile bazı kelimeler nim fasıla ile imla edildi.

* Metnin orijinalinde olmayıp ancak vezin ve anlam gereği olması gereken ibare, kelime ve ekler tarafımızdan eklenerek köşeli parantez [] ile gösterildi.

* Farsça “vâv-ı ma’dûle” “h˘” şeklinde yazıldı: h˘âb, h˘âce vs.

* Varak numaralarını belirtmek için [] köşeli parantez kullanıldı.

* Eserin özellikle mensur bölümlerinde noktalama işareti kullanıldı.

* ‘Abdü’l-kâdir, Mecdü’d-dîn, Sadrü’d-dîn gibi özel isimlerin yazımlarında terkipli imla kullanılmayıp ‘Abdülkâdir, Mecdüddîn, Sadrüddîn şeklinde imla edildi.

* Metnin gerek yazma gerek matbu nüshasında birçok derkenâr yer almaktadır. Bu derkenârlar metinde bahsedilen şahısla, anlatılan konuyla doğrudan ilgiliyse asıl metnin içine dâhil edildi ve [Derkenâr] şeklinde köşeli parantezle gösterildi. Metinde bahsedilen şahısla, anlatılan konuyla doğrudan ilgili değilse [Derkenâr] dipnotta gösterildi.

* Eserde birçok Arapça ve Farsça kelâm-ı kibâr, atasözü, şiir vs. örnekleri yer almaktadır. Bu ibareler ayet ve hadislerin yazımında olduğu gibi Arap harfleriyle yazılmış, tercümeleleri dipnotta verilmiştir.

* Metin içerisinde sıklıkla kullanılan rahmetu’llâhi ‘aleyh, rahimehu’llâh vs. gibi dua cümleleri () parantez içerisinde verildi.

* Metinde yer alan biyografilerde, şair olanların mahlasları başlık kısmında { } içerisinde verildi.

TENKİTLİ METİN

HADÂ'İKU'Ş-ŞAKÂİK

Mecdî'nin Şakâik Tercümesi

HADĀ'İKU'Ş-ŞAKĀ'İK

[R 0b] [T 1b] [P1 1b]

”اللَّهُمَّ اَلْهَمْنَا حَقَائِقَ حَدَائِقِ شَقَائِقِ الشُّوْنِ بِلَا رَيْبٍ وَلَا مُيُونٍ وَتَوَرِّ قُلُوبَنَا بِشَقَائِقِ حَدَائِقِ حَقَائِقِ سِرِّكَ الْمَكْنُونِ فِي كُلِّ بَادٍ وَمَكْمُونٍ¹ ﴿إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُبْسِرُونَ وَمَا يُعْلِنُونَ﴾² وَ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَيَّ مِنْ يَسْتَشْفَعُ بِهِ الْعَالَمُونَ ﴿فِي يَوْمٍ يُبْعَثُونَ﴾³ وَ عَلَيَّ آلِهِ وَ اصْحَابِهِ ﴿وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّعْوِ مُعْرِضُونَ﴾⁴ مَا صَلَّى الْمَصَلُونَ⁵“

Fātiḥa-i fâ'iḥa-i âyât-ı beyyinât-ı ḥamd ü şenâ ve seb'â'l-meşânî-i ihlâş-me-bânî-i minnethâ-yı bî-müntehâ ki bülbülân-ı ḥadâ'ik-ı ḥaḳâ'ik-ı ḳudsîyye ve tûṭiyân-ı sūḥan-serâyân-ı daḳâ'ik-ı ünsîyye anuñ nevâ-yı edâsında مَا سُبْحَانَكَ مَا لَا أَحْصِي ثَنَاءَ عَلَيْكَ أَنْتَ كَمَا لَا أَعْرِفُكَ عَرَفْنَاكَ حَقَّ مَعْرِفَتِكَ⁶“
”peyâmını nâṭıḳ ü müterennim olurlar.⁷“

Şîr: اعتصام الورى بمغفرتك
عجز الواصفون عن صفتك
تب علينا فاننا بشر
ما عرفناك حق معرفتك⁸

Naẓm: با حدوثِ بسمات و نقصِ جهات
كى توانِ گفتِ نعتِ ذات و صفات

1 Mکنون R, P1 | مكمون

2 M انك تعلم ما يسرون و ما يعلنون | انا R, P1, T ... يعلنون

”(Resûlüm!) O halde onların sözləri sakın seni üzmesin. Kuşkusuz biz, onların gizlemekte olduklarını da, açığa vurduklarını da biliyoruz.” Yâsîn (36), 76.

3 “İblis: Bana, (insanların) tekrar dirilecekleri güne kadar mühlet ver, dedi.” A'râf (7), 14; Hicr (15), 36; Mü'minûn (23), 100; Sâd (38), 79.

4 “Onlar ki, boş ve yararsız şeylerden yüz çevirirler.” Mü'minûn (23), 3.

5 Yâ Rabbi! Şüphe ve yalanla ilgili olmayan işlerin şakayık bahçelerinin hakikatlerini bize ilham et. “Biz onların gizlediklerini de açıkladıklarını da biliyoruz” nazm-ı celîlinin âşîkâr ya da gizliliğinde senin gizli sırrının hakikatlerinin bahçelerindeki şakayıklarla kalbimizi nurlandır. “İnsanların diriltilecekleri günde” âlemlerde kendisinden şefaât istenen o zâta ve “faydasız işlerden yüz çeviren” âl ü ashâbına salât ü selâm olsun.

6 “Seni tesbih ve tenzih ederiz, biz seni hakkıyla bilemedik.” bkz. Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1992, s. 117.

7 “Seni lâyıkiyle övmeyi beceremem. Sen, kendini övdüğün gibisin.” Hadis-i şerif. bkz. *Hadislerle İslâm*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, c. 2, İstanbul, 2020, s. 60-61.

8 Halkın bağlılığı senin bağışlayıcılığın iledir. Vasfedener senin sıfatlarını (anlatmaktan) âcizdir. Bizi affet çünkü biz beşeriz, biz seni hakkıyla bilemedik.

او از آن بر تر است و عالی تر
که به وصفش نطق زند بشر¹

[P1 2a] Ol nâzım-ı külliyyât-ı mükevvenât-ı manzûme-i hikmet-mazmûn ve münşî-i mecmû'a-i mübde'ât-ı menşûre-i kudret-meknûn ya'nî Şâni'-i bî-çün hazretlerinün cenâb-ı ahâdiyyetine sezâ vü revâdur ki mütemeşşiyân-ı şerî'at-i Yezdâniyyeyi ve mütearriķân-ı senen-i sünen-i Sübhâniyyeyi huşûşan a'lâm-ı 'ulemâ-yı Nu'mâniyye'yi [R 1a] [T 2a] «وَمَنْ يُؤْتِ فَهْوَ سِمْوَ دَرَجَاتٍ»² fehvâsınca derecât-ı 'âliyâta terfî' idüp «وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ»³ mağzâsınca hikmet-i nâbiġa-i sâbiġayla tevķî' eyledi. Ve şılât-ı vâsilât-ı şalavât u teslîmât ol ümmü'l-kitâb-ı eġâdiş-i Aġmediyye-i Muġammediyye ve faşlü'l-ġiġâb-ı aġbâr-ı⁴ ahâdiyye-i şamediyye maġta'-ı terci'-bend-i nübüvvet ve şâh-beyt-i kaşide-i risâlet hazretlerine erzânîdür ki nüsha-i vücûd-ı şerîfi kelime-i câmi'a-i lâ'ihât-ı sâniġât-ı şaġâ'if-i lâhût ve fihrist-i daķâ'ik-ı raķâ'ik-ı sübûr-ı zübûr-ı ceberütdur.

Şi'r: قل للذين رجوا شفاعة أحمد
صلوا عليه و سلموا تسليما⁵

Ve leġâ'if-i şerâ'if-i taġiyyet ü mekremet ve âlâf-ı eşnâf-ı maġmidet ü maġfîret âl ü aşġâb ve etbâ' u eşyâ'ına olsun ki hazret-i bânâzret-i Bârî'nün şifât-ı cemâl u nu'üt-ı kemâline mazhar olan zât-ı şerîf-i Muġammedî'ye ittibâ' ve maġabbetleriyle «قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ»⁶ fehvâsınca ol gürûh-ı sa'âdet-şükûha nüvid-i maġbûbî ve müjde-i maġlûbî müyesser oldı.

Şi'r: با نبی گفت ایزد متعال
که به امت رسان به حسن مقال

إِنْ تَحِبُّوا اللَّهَ فَاتَّبِعُونِ
نِيسْت كَار از متابعت بيرون

1 Suretlerin yaratılmışlığı ve yönlerin eksiklikleri ortadayken O'nun zatını ve sıfatlarını övmek nasıl mümkün olabilir? O, insanların sıfatları konuşabileceklerinden daha yüce ve daha üstündür. Şerefüddîn Fazlullâh-ı Kazvîni, *el-Mu'cem fi Âsâri Mülûki'l-'Acem*, haz. Ahmed Futûhîneseb, Tahrân: Encümen-i Âsâr ve Mefâhir-i Ferhengî, 1383, s. 5.

2 "... Size 'Kalkın' denilince de kalkın ki Allah sizden inananları ve kendilerine ilim verilenleri derecelerle yükseltsin ..." Mücâdile (58), 11.

3 "... Kime hikmet verilirse, ona pek çok hayır verilmiş demektir..." Bakara (2), 269.

4 faşlü'l-ġiġâb-ı aġbâr-ı R, P1 | faşlü'l-ġiġâbu'l-aġbâr-ı T

5 Hz. Muhammed'in (s.a.v.) şefaatinı isteyenlere; ona tam bir teslimiyet ile salât u selâm getirmelerini söyle.

6 "(Resûlüm!) De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin ..." Âl-i İmrân (3), 31.

مایهٔ قرب حق متابعت است
پیروان را سبق متابعت است

[P1 2b] هر که در اتباع من شده گم
سر زد آخر ز جیب یحییکم

هر که جان در متابعت در باخت
حکم یحییکم اللّٰه اش بنواخت¹

Ma'şer-i Âdem meşîme-i 'ademden tevellüd idüp âhşicân-ı muhtelif-e mü'telife olduğıdur²

Ḥāk-i pāk-i Âdem ve t̄inet-i bā-t̄ibet-i insānī اَزْبَعِيْنَ اَمِّ بِنْدِي اَزْبَعِيْنَ ”حَمْرُوتُ طِيْنَةَ اَمِّ بِنْدِي اَزْبَعِيْنَ اَمِّ بِنْدِي“³ muḳtezāsınca yed-i ḳudretle taḥmîr olunup teẓâdd-ı emzice ve iḥtilâf-ı keyfiyyât ve tebâyün-i ṭabâyi' ve teḥâlûf-i inniyyât ile muttaşif olan uşuḳuşât-ı [T 2b] erba'a-i muhtelif-e aḥsen-i taḳvîm üzre mü'telife oldu. Âbâ-yı heft-gâne-i 'ulvî ve ümmehât-ı çihâr-gâne-i süflînün imtizâc u izdivâciyla erḥâm-ı irâdet [R 1b] ve meşîme-i meşiyetden tevellüd eyleyen mevâlid-i şelâşenüñ ecell-i necâbet-eşeri ya'nî terkib-i beşerî ﴿وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ﴾⁴ maẓmûnınca aḥsen-i şuver üzre muşavver oldu. Luṭf-ı ḥalḳ u emr ve ḥüsn-i tekvîn ü inşâyla heyülâ-yı insâniyye ḥayli şüret buldı. ﴿فَتَبَارَكَ اللهُ﴾⁵ İmdâd-ı emdâd-ı Rûḥu'l-ḳuds'ün feyezân-ı sermedisinden ḥâşıl olan ḳuvve-i 'âḳıla ve nefsi-nâṭıḳanuñ ḳuvvetiyle ol cevher-i esmâ, maẓhar-ı esmâ oldu.⁶

Şî'r: قدرت اوست که پرورد به شیرین کاری
طوطی ناطقه را در شکرستان مقال

1 Yüce Allah, ey Nebi “Ümmete şu güzel sözü ilet” dedi. Eğer Allah'ı seviyorlarsa tâbi olsunlar. Tabi olup itaat etmekten başka yapılacak bir şey yoktur. Allah'a yakın olmanın özü tâbi olmaktır. Takip edenin dersi tabi olmaktan ibarettir. Kim ki bana uymak hususunda yolunu kaybederse yakasından “yuhbibküm” ansızın zuhur eder. Kim ki itaat yolunda canını kaybederse “yuhbibkümullâh” hükmü onu muradına erdirir. Molla Câmi, *Heft Evreng Cild-i Evvel, (Sikiletü'z-Zehab)*, haz. Câbulkâ Dâd Alişâh, Asgar Cânfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâlâ'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 216.

2 Ma'şer-i Âdem ... mü'telife olduğıdur R, P1 | Ma'şer-i Âdem meşîme-i 'ademden tevellüd eyledüğüdür T

3 “Âdem'in çamurunu kırk sabah ellerimle yoğurdum” Hadis. bkz. Alparslan Kartal, “Baba Nimetullah Nahcivani'nin Hidayetu'l-İlhvan Adlı Eserinde İşâri Hadis Yorumları”, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, nr. 25, 2020, s. 194.

4 “... Sizi şekillendirdi ve şekillerinizi de güzel yaptı. ...” Tegâbun (64), 3.

5 “... Yapıp yaratana'nın en güzeli olan Allah pek yücedir.” Mü'minün (23), 14.

6 ol ... oldu. R, P1 | ol cevvi-i esmâ maẓhar oldu. T

حکمت اوست که پروانهٔ دین داد به عقل
تا نههد شمع هدایت به شبستان جلال¹

﴿وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا﴾² mazmûnınca merâ'î-i kevnî ve merâyâ-yı 'aynîden mezâhir-i zevâhir-i esmâ vü şîfât olan zevât-ı 'âliyâtun esmâ-yı esmâsını ve ﴿عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَم﴾³ meknûnınca mecâlî-i ecille-i nu'ût-ı sâmiyât olan şü'ün-ı müstecmî'ül-kemâlâtuñ enhâ vü enbâsını inhâ vü inbâ eyledi.

Şi'r: عَلمِ اسما رقمِ دفترش
خَمَرِ طینتِ صدفِ گوهرش

سایه بر اوجِ فلکِ انداختش
سجده گه چرخ و ملک ساختش

[P1 3a] سیر وجودش به لطافت رسید
دور کمالش به خلافت رسید

کشورِ اسمایِ الهِ گرفت
مملکتِ نامتناه گرفت⁴

Ḥazret-i Ādem 'aleyhi's-selām enbā-yı ebnā-yı Ādem'i inbā itdüğiyçün mazhar-ı tafđil olduğınuñ tafşilidür.

﴿سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا بِكَ جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً﴾⁵ müfāveze-i şerîfesinde İLÂ kelâm-ı mu'ciz-ilmâmını kı'âl olan sevâkin-i emâkin-i 'âlem-i bālânuñ ya'nî zümre-i melâ'ik-i ārâ'ik-i vâlânun muhâṭ-ı 'ilmleri olmayan serâ'ir-i zamâ'ir-i ğaybiyyeden haber virdüğüçün mescüd u maḥsüd olup

1 Konuşan papağanı söz şekeristanında güzel söz söyleyecek şekilde yetiştirip büyüten O'nun kudretidir. Din keleşine celâl karanlığında hidayet ışığı olsun diye akli veren O'nun hikmetidir. Kemâl-i Hucendî, *Divân-ı Kemâl-i Hucendî*, haz. Ahmed Keremî, Silsile-i Neşriyyât-ı Mâ, 1372, s. 3.

2 "Allah Ādem'e bütün isimleri, öğretti. Sonra onları önce meleklerle arzdedip: Eğer siz sözünüzde sadık iseniz, şunların isimlerini bana bildirin, dedi." Bakara (2), 31.

3 "İnsana bilmediklerini belleten (Rabbin)" Alâk (96), 5.

4 " 'Alleme'l-esmâ" defterindeki yazıdır, "Hammere tînehu" cevherindeki sadettir. Feleğın en yüksek noktasına gölgesini salmış, onu meleklerin ve feleğın kiblesi yapmıştır. Varlığının seyrine letafet katmış, kemalının devrine hilafet vermiştir. Allah'ın isimleri ülkesini ele geçirdi de uçsuz bucaksız bir ülke fethetti. Molla Câmî, *Mesnevî Heft Evreng Cild-i Evvel*, (*Tuhfetü'l-Ahrâr*), haz. Câbulkâ Dâd Alişâh, Asgar Cânfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâlâ'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mîrâs-ı Mektûb, 1378, s. 501.

5 "... Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım, dedi. ..." Bakara (2), 30.

6 "... Senin bize öğrettiklerinden başka bizim bilgimiz yoktur. ..." Bakara (2), 32.

Ḥallâk u Rezzâk-ı 'âlem anuñ [T 3a] ḥaḳḳında ﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْجَنَّةِ وَإِنَّا لَخَالِقُونَ﴾¹ diyü 'amme-i 'âlemiyân üzre tafḳîl ü tebcil eyledüğünü tafşil eyledi.

Şîr دست صنعش گل آدم چو سرشت
به خلیفه‌گریش نام نوشت

[R 2a] تاج تکریم نهاد از کرمش
داد از علم آدم علمش

به سر مسند تعلیم نشست
طاعنان را دهن از طعنه بیست

همه را کرد ترشح ز انا
رشح سبحانک لا علم لنا²

Nüşa-i vücud-ı insân maẓhar-ı esmâ olan ekvânüñ ḥaḳâ'îk u daḳâ'îkı-na vuḳûf u şu'urî olup maẓhar-ı 'ilm ü 'irfân olduğunu beyândur³

Erbâb-ı reviyet ü aşḫâb-ı başiret ḥazretlerine mübeyyen ü mu'ayyendür ki ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾⁴ maẓmûnı üzre ḥıllkat-i 'âlem ü bi'set-i Âdem'den maḳşûd-ı aşlı kemâ hiye maḥz-ı 'irfân-ı İlahî'dür.

Şîr⁵: ترا از بهر عارفان آفریدند
به عرفان از دو عالم بر گزیدند

پی عطر است چوب عود بر شاخ
نه هیزم سازد از وی مرد طبّاخ⁶

1 "Biz, hakikaten insanoglundu şan ve şeref sahibi kıldık. Onları, karada ve denizde taşıdık; kendilerine güzel güzel rızıklar verdik; yine onları, yaratıklarımızın birçoğundan cidden üstün kıldık." İsrâ (17), 70. Metinde غَالِمِينَ yazılacağı yerde sehven غَالِمِينَ ibaresi yazılmıştır.

2 Allah'ın yaratıcı eli, Âdem'in çamurunu yoğurduğunda onun ismini halife olarak kaydetti. Kereminden, hürmet tacını başına koydu ve "Alleme Âdem"den ona bir sancak verdi. Talim makamının başına onu geçirdi ve kınayıcıların kınamasına son verdi. Herkese, "Ey her şeyden münezzeh olan Allah'ım! Bizim ilmimiz yok." sızıntısıyla testiden su serpti. Molla Câmi, *Mesnevi Heft Evrenğ Cild-i Evvel*, (*Sûbhâtü'l-Ebrâr*), haz. Câbulkâ Dâd Alîşâh, Aşgar Cânfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâlâ'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 559.

3 Nüşa-i vücud-ı insân ... 'ilm ü 'irfân olduğunu beyândur R | Nüşa-i vücud-ı insân maẓhar-ı 'ilm ü 'irfân olduğunu beyândur T; Nüşa-i vücud-ı insân maẓhar olan ekvânüñ ḥaḳâ'îk u daḳâ'îkı-na vuḳûf u şu'urî olup maẓhar-ı 'ilm ü 'irfân olduğunu beyândur P1

4 "Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." Zâriyât (51), 56.

5 Şîr R, P1 | Naẓm T

6 Seni ârifler için yarattular. İki âlem içinden seni irfân ile mümtaz kıldılar. Daldaki ud odunu rayihası için vardır. Aşçı onu yakacak odun olarak kullansın diye değil...

Re'y-i irâdet ve imtizâc-ı kâf u nûnla fihrist-i kâf-ı kıdemden 'âlem-i [P1 3b] tafşile gelen mufaşşalât-ı mükevvenâtuñ esrârına intiķâl ve bu maķûle delâ'il-i celâ'il ile Hâllâķ-ı bâhirü'l-ceberûtuñ vaħdâniyyetine istidlâl eylemekdür.

Şî'r: فففي كل شيء له آية
دليل على أنه واحد¹

Evliyâ-yı evliyâ-yı 'irfân lisânında 'âlem-i şuğrâ belki 'âlem-i kübrâ diyü ta'bir olunan nüsha-i mecmû'a-i insândan cüz' olan penç kâ'ime-i ĥavâs ĥamse-i kâ'imenuñ mezâyâ vü nikâtını ve ĥavâşisinde müdrec olan leṭâ'if-i maşnû'anuñ şınâ'atını derk ü fehm eylemekdür.

Nazm²: آدمی چیست برزخ جامع
صورت خلق و حق در او واقع
نسخه مجمل است و مضمونش
ذات حق و صفات بی چویش

[T 3b] يك صفت نیست از صفات خدا
که نه در ذات او بود پیدا³

﴿وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾⁴ muķtezâsınca külliyyât-ı mükevvenât-ı ekvândan mensûrât-ı şafahât-ı ṭabaķât-ı zemîn ve fıķarât-ı eṭbâķ-ı evrâķ-ı âsumân-ı berterinde müdrec olan âşâr-ı celileyi tefekkür eylemekdür.

Nazm⁵: وإذا نظرتُ إلى السماء بنظرة
فأرى السماء تدلُّ أنك واحد
وإذا نظرتُ إلى الكواكب نظرة
فأرى الكواكب للمكوكب شاهد⁶

1 Her şeyde O'ndan bir nişane ve O'nun "bir" olduğuna delâlet eden bir emare vardır.

2 Nazm R, P1 | Şî'r T

3 İnsanoglu nedir? Her şeyi kendini toplayan bir misâl âlemi. Yaratıcının ve yaratılanın suretleri insanoglundan mevcuttur. O özetlenmiş bir nüsha gibidir ve manası Allah'ın zât ve sıfatlarından ibarettir. (Yani) Allah'ın sıfatlarından bir tanesi yoktur ki insanoglundan bulunmasın. Molla Câmî, *Mesnevi Heft Evrenğ Cild-i Evvel, (Silsiletü'z-Zehab)*, haz. Câbulkâ Dâd Alişâh, Asgar Cânfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâlâ'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mîrâs-ı Mektûb, 1378, s. 129.

4 "... Göklere ve yerin yaratılışı hakkında derin derin düşünürler ..." Âl-i İmrân (3), 191.

5 Nazm R, P1 | Şî'r T

6 Göklere bir kez baktığımda gökyüzünün senin birliğine delâlet ettiğini görüyorum. Yıldızlara bir kez baktığımda onları (senin birliğine kâil) yaldızlı birer şâhit görüyorum.

﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾¹
 [R 2b] fehvâsınca şudûr-ı suţûr-ı şühûr u dühûrda tesvîd olunan şeb-i dey-
 cûr-ile rûz-ı pür-nûruñ ihtilâfında ve ebvâb-ı fuşûl-i erba‘a-i mütehâlifenuñ
 i’tilâfında müdrec ü müdmec olan şad-hezâr esrârı beyâz-ı taḥḳîķe ihrâc
 eylemekdür.

Şîr: انشای صبح قدرت حق بی نقط نوشت
 مکتوب شام را همگی نقطه‌ها نهاد
 پیوست فرد فرد فلک را به یکدیگر
 ترکیب مفردات عناصر ز هم گشاد²

Efrâd-ı insânüñ kemâlât-ı nefsanıyyeleri ihtilâfât-ı melekât-ı ezeliyye üzre³ mütefâvit olup derecât-ı mütehâlife üzre mecbûl u meftûr olduklarıdır

Sâbıka-i ‘ilm-i muhîṭ-i ezeliide bi-ṭarîķi’l-icmâl mermûz olan isti‘dâ-
 dât-ı [P1 4a] fıṭriyye ve melekât-ı cibilliyye yeksân olmayup medâr-ı tek-
 vîn ü ibdâ‘ olan ḥikem-i fâ’iķa iķtizâsı üzre mütefâvit ü mütehâlif olmağın
 kemâlât-ı insâniyye daḥi ‘âlem-i ḥalķda mütefâvit zuhûr u bürüz idüp ezeli
 âzâlde olan miķdâr-ı muḳadder ve ḥadd-i maḥdûd üzre taḥşil ü tekmil olı-
 nur. Kısmet-i ezeliyyede farz u taḳdîr olunan farz-ı muḳadder ḳadar zafer
 bulunur. ﴿إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ﴾⁴ her kişi Muḳaddirü’l-âmâl ve Müdebbi-
 rü’l-aḥvâlüñ naşb u ref‘ itdüġi merâķi-i melekât-ı ezeliyyeden kendüyiçün
 muḳadder olan pâyeden ġayrı bir pâyeye irtikâ itmez. Ḥâzret-i Muḳad-
 dir muḳadder ve Müyessir müyesser itdüġi mevķıfuñ bir ḳadem ilerüsine
 [T 4a] ve girüsine gitmez. ﴿ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ﴾⁵

Şîr: هرکس از فیض بهره‌ای یابد
 لیک دارد تفاوت بسیار

- 1 “Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri peşinden gelmesinde, ... düşünen bir toplum için birçok deliller vardır.” Bakara (2), 164.
- 2 Yed-i kudret sabahı yazarken noktasız yazmış da akşam mektubunu noktalarla doldurmuştur. Felekleri tek tek birbirine yapıştırmış, anâsırın muhtevâsındaki terkibi ise birbirinden ayırmıştır.
- 3 üzre R, P1 | -T
- 4 “Biz, her şeyi bir ölçüye göre yarattık.” Kamer (54), 49.
- 5 “... İşte bu, azîz ve alîm olan Allah’ın takdiridir.” Yâsîn (36), 38.

بر¹ کسی می رسد اقلّ قلیل
مر دگر کس² رسد فزون ز شمار³

Aşhâb-ı kemâlât-ı nefsanıyye ihtilâf-ı meşârib iktizâsıyla iki tarîka müteṭarrık olup ba'zısı 'ilm-i zâhire ta'alluḡ ve ba'zısı 'ilm-i bâṭına ta'ammuk itdügi⁴ taşvirdür

Bu cümle-i cemile-i celile ihtilâf-ı meşârib ü teğâyür-i ṭabâyi' ile müteḥâlif olup ḡavlı-i şâriḡ üzre tavşif ü ta'rif olunan ol cins-i 'âlî iki nev'e mütenevvi' oldı. Bir nev'i aşhâb-ı 'ilm-i zâhirdür ki 'Allâmu'l-ḡuyüb ve Keşşâfu's-serâ'ir uşul-i meşrû'ât u mesmû'âtı [R 3a] aşl u fer'ıyle ve fūr-ı ma'ḡulât u menḡulâtı ḡavâşisiyle ol ṭâ'ifeye şerḡ ü keşf ve tavzih ü işlâḡ ve izâḡ u telvih eyledi. Bir nev'i daḡi sâlik-i mesâlik-i taşavvuf ve nâhic-i menâhic-i taşarruf olan erbâb-ı bâṭındur ki daḡâ'ik-ı raḡâ'ik-ı esmâ vü şifâtı Ḥudâ-yı 'âlem [P1 4b] anlara ta'lîm ü tefhîm idüp esrâr-ı esmâr-ı İlähiyyeyi telkîn eyledi. Fâtiḡa-i nâme-i aḡvâleri⁵ «أُولَئِكَ الْمُقَرَّبُونَ» ve ḡâtime-i ceride-i âmâleri⁶ «أُولَئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ»⁷ dur.

Taḡdîm bi'z-zikr olunan⁸ nev'-i evvelün eşnâfını beyân ider

Nev'-i evvelün taḡtında eşnâf-ı keşire vardur ki her faşlı bir faşlı mümeyyez ile mütemeyyiz olup fûn-ı 'adideden birisine intisâb-ı iktisâb itmekle ḡayrı eşnâfdan anuñla mümtâz olmuşdur.

Şımf-ı Evvel

Bir şımfı mutaşarrıfân-ı fenn-i şarfdur ki binâ-yı vücudları ḡurûf-i zurûf-ı illetden şaḡih ü sâlim olup mezid-i taşrif-i ebvâb-ı fezâ'il ile meşâdir-i ḡariḡalarından merâḡ-ı ervâḡ ve maḡşûd-ı erbâb-ı izâḡ olmaḡa sezâvâr-ı âsar-ı müştakḡ oldı.

1 بر R, T | P1 هر

2 مر دگر کس R, P1 | مر کر کس T

3 Herkes feyzden bir nasip elde eder. Ama bunda pek çok fark mevcuttur. Kimine feyz azdan da az gelir, kimine ise haddinden çok gelir.

4 zâhire ... itdügi R, P1 | zâhire ve ba'zısı 'ilm-i bâṭına ta'alluḡ itdüğini T

5 "İşte bunlar, (Allah'a) en yakın olanlardır." Vâki'a (56), 11.

6 "Firdevs'e vâris olan bu kimseler, orada ebedî kalıcıdırlar." Mü'minûn (23), 11.

7 "İşte, asıl bunlar vâris olacaklardır;" Mü'minûn (23), 10.

8 Taḡdîm bi'z-zikr olunan R, P1 | -T

Şımf-ı Şānī

Bir şımfı nahıyyıündür ki tevābi‘-i nevābiğ-i ‘ulūm ve ‘avātıf-ı le‘ā’if-i ma‘ārif ol tã’ıfeye [T 4b] tâbi‘ u ma‘tūf olduğı sebebden ribā‘-ı biķā‘-ı mün-derise-i ‘avālimde ‘alem-i ‘ilm maḥfūz u meksūr iken manşūb u merfū‘ ve faşl-ı fazl u hüner munfaşıl iken mevşūl u mecmū‘ oldı. İ‘rāb olınan ma‘nā-ya mebnī olan mesā‘i-i şāfiye-i kāfiyeleri zuhūr u şudūr buldı.

Şi‘r: به سوی علم و با نحو کمالات
کند هر يك از ایشان صرف اوقات¹

Şımf-ı Şālīs

Bir şımfı² erbāb-ı mantıķdur ki ‘ilm-i mīzān-ı meziyyet-izān ile tertīb ü terkīb eyledükleri muķaddemāt-ı ‘ilmiyyeleri müntic-i netā‘ic-i ‘āliye olup her biri bir mertebe-i taşavvurdan ḥāric ķazāyā-yı mūcibe-i külliyye-i ‘ulūm-i celiyyenūn mevzū‘āt u maḥmūlātının şuğrāsını vü kübrāsını taşdıķ u taḥķıķ eyledi. [P1 5a]

Mışra‘: این جمله نتایج ز تصوّر بیرون³

Şımf-ı Rābi‘

[R 3b] Bir şımfı aşḥāb-ı ma‘ānī vü beyāndur. Rūz-ı ezelde vaşl u faşl ve ḥaşr u ķaşr olınan ḥālāt-ı muķteziyye üzre te‘kidāt-ı te’yidāt-ı İlähiyyeyle mü‘eyyed ü mü‘ekked olup muḥassināt-ı şuveriyye vü ma‘neviyyeyle pīrāste vü ārāste-lerdür. Her birinūn ḥāme-tırāşı fi‘l-meşel Sekkākī-i zamān ve ķalemi miftāḥ-ı fazl u ‘irfān olup nūn u devātı te’yid-i ‘ulūmda nūn-ı te‘kid meşābesindedür. Bedāyi‘-i revāyi‘-i mebānī-i raḥbū‘l-beyānı muḥtaşar u muḥavvel ve mücmel ü mufaşşal izāḥ idüp mānend-i Aḥfeş fazl-ı efḥaş ü eşher ile meşhūr oldı.

Şi‘r: به دوات و به سرّ خامه و نون
کرده ایشان همه تأیید فنون
نون تأکید شده نون دوات
چکد از خامه‌شان آب حیات⁴

1 İlim ve kemālāt elde etmek için onlardan her biri pek çok vakit sarf ettiler.

2 Bir şımfı | Bir şımfı daḥi T

3 Bütün bu sonuçlar (insan) tasavvurunun dışında kalır.

4 Onlar hokka, kalemin ucu ve divit ile beraber pek çok fenni takviye etmişlerdir. Hokkanın nun harfine benzeyen hāli (ādetā) tekid nūnu olmuştur. Kalemlerinden ise āb-i hayāt suyu damlamaktadır.

Şımf-ı Hâmis

Bir şımfı kelâmiyyündür. Bu řā'ife merşad-ı evvel ü mevķıf-ı ezelde keyfiyyât-ı laşıfeyle tekeyyüf idüp cevâhir-i ĥalıķa-i necâbet-ĥalıķalarında a'raz-ı aġrâz-ı 'ilmiyye müteĥayyiz [T 5a] oldu. Mezâhib-i bâtıla vü 'aķâ'id-i 'âtıladan i'tizâl eyleyüp tecrîd-i tefrîd-i nüfûs-ı nâtıķa eylemegin her biri mîr-i şadr-ı câh ü celâl ve seyyid-i eyyid-i erbâb-ı kemâl oldu.

Şîr: به حسن منطق و لطف كلام و لذت نطق
رسیده مقصد دل را و موقف جان را¹

Şımf-ı Sâdis

Bir şımfı aşĥâb-ı uşûl u fîrû'dur. İftitâĥ-ı farz u taķdîrde mefrûz u muķadder² ve mansûş u muķarrer olan erkân-ı şerâ'it-i 'ulûmı iķâmet idüp kendülerûn uşûl-i i'tikâdatını taşĥih ü tenkîĥ eyledükden sonra her biri hâvî vü muĥîĥ olduġı kenzi-defin-i bedâyi'-i revâyi'-i fıkĥiyyeyi ve dürer-i ġurer-i mes'âl-i şer'iyyeyi [P1 5b] keşf-i nâfi' ile işlâĥ u izâĥ eyleyüp ġâyet-i beyânla tibyân eyledi.

Şîr: این چنین فاضلان شرع شعار
کسب کرده فضائل بسیار
حکمت اصل و فرع ورزیده
به ترازوی شرع سنجیده³

Şımf-ı Sâbi'

Bir şımfı aşĥâb-ı tefsîrdür. Qur'an-ı 'azîm-i vâcibü't-ta'zîmüñ ĥâmûs-ı luġât-ı âbdârına ġavş u ġamş idüp şihâĥ-ı milâĥ-ı kelimât-ı cevheri-iltimâ' ve aĥterî-irtifâ'ını teşârif-i fenn-i şarf üzre taşrif ü tarşif eyledükden sonra ħavâ'id-i mümeĥhede-i şanâdîd-i A'râb üzre [R 4a] i'râba mebnî olan aĥvâ-li i'râb u i'lâm eylediler. Bu řā'ife kelâm-ı ħadîm-i ħavîmüñ verâ-yı ĥucub-ı elfâzda mestûr olan rûmûz u nikâtını ve mecâzât u isti'ârâtını beyân-ı bedî'le tibyân idüp mermûzât-ı meknûzât-ı Furķâniyye'nüñ maġz u lübbine dest-res buldı. Her biri keşşâf-ı müşkilât-ı ma'âlim-i tenzil olup tefsîr-i ik-sîr-te'sîrde Beyzâvî gibi yed-i beyzâları zâĥir oldu.

1 Mantıġın ġüzelliġi, sözün letâfeti ve konuşmanın lezzeti ile canın ve ġönlün menziline eriştii.

2 muķadder R, P1 | muķadderdür T

3 Şeriati kendilerini düstür edinmiş böyle fâzıllar, nice faziletler kazanmışlardır. Asl u fer'in hikmetine çalışıp (konuları) şeriat terazisi ile ölçüp biçmişlerdir.

Şımf-1 Şâmin

Bir şımfı erbâb-ı dirâyetden aşhâb-ı rivâyete müte'allık baş-ı hadîş eyleyenlerdür. Râviye-i rivâyetden mürtevî olan râviyân-ı ehadîş-i nebeviyye ve vâridân-ı mevârid-i vâridât-ı Muşţafâviyye'nün ifâze eyledükleri meşâri'-i şerâyi'-i Muhammediyye'den 'uyûn-ı mesâ'il sâ'il olup ol tâ'ife-i 'az-bü'l-beyânuñ her birisi dil-teşnegân-ı ümmeti sîrâb u şâdâb eyledi.

Şımf-1 Tâsi'

Bu şımf-ı celilü'l-ğadr zıkr olınan cümle-i cemilenüñ verâsında bir güruh-ı celildür ki 'unvân-nâme-i nâm-ı nâmileri e'imme-i dîn ü zümre-i müctehidindür. Fırğa-i mezkûre ictihâd-ı celî vü şahîh ile celâ'il-i delâ'il-i erba'adan celâlet-i şâni kıyâsa kâbil olmaduğı mecma'un 'aleyh olan ecell-i nuşûş-ı fuşûş-ı ahkâm-ı [P1 6a] dîniyye-i yaķîniyyeden ya'nî Ķur'an-ı me-cidden istintâc-ı ahkâm-ı şer'iyye-i fer'iyye eyleyüp halk-ı 'âlemün şâfi'i olan Ĥazret-i Risâlet-menziletün aĥbâr-ı aĥyârından istinbât-ı mesâ'il-i şahîha-i şariha itmege mâlik olmuşlardur.

Şîr:

همه مستنبط از کتاب خدای
همه مستخرج از بواطن آی¹

شده این فرع را اصول قوی
همه مأخوذ از حدیث نبی

شد بر آن‌ها ز روی عقل دلیل
شد بدان‌ها ز کوی نقل سبیل

مبتنی شد بر اجتهاد صریح
سربه‌سر مقتضای فکر صحیح²

1 Molla Câmî, *Mesnevî Heft Evreng Cild-i Evvel*, (Silsiletü'z-Zeheb), haz. Câbulkâ Dâd Alişâh, Asgar Cânfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâlâ'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 151.

2 Hepsî Allah'ın kitabından istinbat edilmiş ve hepsi ayetlerin içinden çıkartılmıştır. Bu fer'in usûlü güçlüdür, çünkü hepsi Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hadislerinden alınmıştır. Onlara akıl ile bir rehber oldu. Onlara nakil vadisinden bir yol oldu. Baştan başa sıhhatli ve isabetli düşünceler gereğince açık bir içtihat üzere inşa olundu.

El-ḥaḳ ḳavâ'im-i de'âim-i millet-i İslâmiyye'nün devâm-ı ḳıvâmıyçün mezâhib-i erba'ayla çâr-erkân meşâbesinde olan e'imme-i erba'auñ imâm-ı a'zam u hümâm-ı ekremi Nu'mân bin Şâbit-i Kûfî (cezâhu'llâhu te'âlâ) ve Kûfî ḫâzretlerinin ictihâdâtı berekâtında şâri'-i gülşen-i şer'-i Nebevî [R 4b] şaḳâ'îḳ-ı nu'mân-ı müctehedât-ı Nu'mâniyye'yle pîrâste vü ârâstedür.

Nev'-i şânî iki ṭarîḳa tetarruḳ idüp bunlaruñ taḫtında aḳsâm-ı keşîre olduḡını beyândur¹

Aşḫâb-ı bâṭın u erbâb-ı taşavvuf ki şaḫâ'if-i meşâḫif-i ḫâṭır-ı 'âtır-ı ḳudsiyyü'l-ḫavâṭırlarında ḫaḳâ'îḳ u daḳâ'îḳ-ı esrâr-ı mektûme-i esmâ-yı ḫâzret-i aḫadiyyet ü levâ'iḫ-i sevâniḫ-i rumûz-ı mermûze-i şifât-ı sâmiyât-ı cenâb-ı şamediyet mersûm u merḳûm olup serâ'ir-i ḫaṭâ'ir-i lâhût u reḡâ'ib-i ġarâ'ib-i ceberût maḫfûz u mazbûṭlarıdır. [T 6a] Maṭâriḫ-i eşi'a-i envâr-ı 'irfân ve mezâhir-i pertev-i şümûs-ı îḳân u itḳân olan şümû'-ı cümü'-ı cenânlarıyla mişkât-ı nübüvvet-i kübrâdan iḳtibâs u istinâre idüp mânend-i bedr-i kâmil tekmi'l-i zât eyledüklerinden soñra müsterşidân-ı râh-ı Ḥaḳḳ'ıñ şümû'-ı bevâṭın u zevâhirini envâr-ı âşâr-ı irşâdıyla is'âd iderler. Bu nev'den olanlar iki ṭarîḳa tetarruḳ idüp her biri ġâyet-i sülûkda [P1 6b] maṭlûb-ı ḫaḳîḳiye vâşıl olur. İki bir mülteḳâda iltiḳâ idüp bir vâdide biri biriyle vuşûl bulur.

Ḳısm-ı Evvel

Bir ḳısmı zıkr-i cehrîyle zâkir olup ḫalevât u celevâtta cihâren zıkrü'llâha meşḡûl olanlardır. Kelime-i tevḫîdi ḫarb-ı zıkr-ile vird-i lisân ve zıkr-i zebân idinüp î'lâ-yı kelime-i 'ulyâ eyleyenlerdür. Gülbâng-i evrâd u ezḳârları ve hûy u hây-ı meclis-i şeref-şî'ârları müsebbihân-ı şavâmi'-i felekî ve mühellilân-ı cevâmi'-i melekînüñ ġuş-ı hûşına vâşıl olup mütemekkinân-ı mütevaṭṭınân-ı 'âlem-i vâlânuñ esmâ' u âzânına nâ'il olur.

Şî'r:

بانگ بر داشته مرغ سحرى
کرده بر خفته دلان پرده درى

1 ... bunlaruñ taḫtında aḳsâm-ı keşîre olduḡını beyândur R, P1 | ... her birinüñ taḫtında aḳsâm-ı keşîre olduḡudur T

مؤذّن از راحت شب دل کنده
 کرده صد مرده ز یا حیّ زنده
 چرخ در گردش از این بانگ و نوا
 کوه در رقص از این صوت و صدا¹

Bu fırça gâliben galebât-ı cezebât-ı vecd ü hâlle bî-ihtiyâr bir mertebeye vâşıl olurlar ki zarûrî mânend-i çarḥ-ı gerdân çarḥ-künân raqş ururlar. Biri birinüñ sürûd-ı tarab-nâkini semâ'-ıla semâ' idüp cümlesi Mevleviyân gibi dönerler tururlar.

Şi'r: Nây-ı nâlem çarḥ-ı gerdân itmeyeydi istimâ'
 Döne döne Mevlevî-veş eylemezlerdi semâ'

Kısm-ı Şânî

Bir kısmı daḥî zıkr-i haftiye iştiğâl eyleyenlerdür. Tâ'ife-i merḫûme ke-lime-i tevḥîdi [T 6b] derûn-ı necâbet-[R 5a] meknûnında nihân ve verâ-yı perde-i kitmânda pinhân idüp Ḥazret-i Refi'ül-cenâbuñ ism-i şerîfini dile getürmezler ve kilid-i endîşe-mişâl lâl olup ol sırr-ı mektûmdan zâhirde râz açmazlar.

Şi'r: ز باطن صوفیان پاک مشرب
 سخن گویان ولی بی منت لب²

[P1 7a] 'Älem-i dilde nihân olan zıkr-i Sübhân bir vechle pinhândur ki,

Şi'r: Şöyle şakla sırr-ı 'aşkı tende cânuñ tuymasun
 Hâlet-i 'aşkı hikâyet kııl zebânuñ tuymasun

fehvasınca ne dil ü cân âgâh ve ne kalb ü cenân haberdâr olur ve ne ferd-i âferide bu sırr-ı mektûma zafer bulur. ³”لسان الحال أنطق من لسان المقال“ maḳâ-lınuñ me'al-i şeref-menâli mücebince zıkrü'llâha lisân-ı hâlle iştiğâl iderler.

1 Seher kuşu ötmeye başlamış ve gönlü uykuda olanlara sırrı ifşa etmiştir. Müezzin gecenin en rahat vaktinden vazgeçip yüzlerce ölüyü “Yâ Hayy” ile diriltmiştir. Felekler bu dua ve zikirlerin tesiriyle dönüp durmada, dağlar bu seslerden dolayı raksetmektedirler. Molla Câmî, *Mesnevi Heft Evreng Cild-i Evvel*, (Sübbatu'l-Ebrâr), haz. Câbulkâ Dâd Alişâh, Asgar Cânfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâlâ'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 675.

2 Temiz meşrepli sufiler, dudağa minnet etmeksizin derunlarından söz söylerler.

3 Hâl dili, söz dilinden daha fasîhtir.

Şî'r: ذکر بر سه وجه باشد بی خلاف
 تو ندانی این سخن را از گداز
 عام را نبود به جز ذکر لسان
 ذکر خاصان باشد از دل بی گمان
 ذکر خاص الخاص او از سر بود
 هر که ذاکر نیست او خاسر بود¹

Ṭavā'if-i Şettâ

Bu iki ṭarîḳden ṭuruḳ-ı şettâ peydâ olup bu aşleyne fûrû'-ı keşîre müteferri' olur.

Ṭâ'ife-i Ḥalvetiyye

Bu cümleden bir ṭâ'ife-i cemâl-i bâ-kemâl feyz-i İlâhîyle taḥliye itmek-i çün ḥalvet-hâne-i derûnlarını ḥas u ḥâşâk-ı ta'alluḳdan miknese-i "دع نفسک" ² ile taḥliye eylemegin Ḥalvetî diyü şöhret buldılar.

Nazm: از شریعت شعار ظاهرشان
 بر طریقت قرار خاطرشان
 سر ایشان ز قیدها مطلق
 در حقیقت همیشه مستغرق³

Bayrâmî zümresidür⁴

Bu ṭâ'ife eyyâm-ı rûze-i mücâhedede temettu'ât-ı nefsâniyyeden kendülerini imsâk idüp dâ'im şâ'im ve rûz u şeb ḳâ'imlerdür. Mu'tekifân-ı ma'âbid-i ceberût u rûzedârân-ı şavâmî-i lâhût gibi 'ıyd-i sa'îd-i âhîretde ni'am-ı bî-naḳam-ı İlâhîye maḫzar oldukları [T 7a] sebebden Bayrâmî diyü meşhûr oldu.

1 Şüpheşiz zikir üç çeşittir. Sakın bunu boş bir söz olarak anlama! "Avâm" için zikir-i lisâniden başkası yoktur. Şüpheşiz ki "Hâs"lar için ise zikir gönülde olur. "Hâssül-hâs" olanların ise zikri sırlıdır. Zâkir olmayanlar daima ziyandadır. Attâr-ı Nişâbüri, *Pend-nâme*, haz. Ahmed Hoş-nüvis, Tahrân: Kitâbhâne-i Senâyi, 1362, s. 24.

2 Nefsini bırak ve gel!

3 Onların görünüşteki alâmetleri şeriata uygundur. Gönüllerinin sükûn ve kararı ise tarikat üzeredir. Onların sırları bağlardan azadedir. Daima hakikatlerle hemhâldirler. Molla Câmi, *Mesnevi Heft Evreng Cild-i Evvel, (Silsiletü'z-Zeheb)*, haz. Câbulkâ Dâd Alişâh, Aşgar Cânfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 225.

4 Bayrâmî zümresidür R, P1 | Ṭâ'ife-i Bayrâmiyye T

Şî'r: رویشان قبلهٔ عبادت‌ها
 کویشان کعبهٔ سعادت‌ها

[P1 7b] اهل حاجت چو حاجیان پیوست
 زده در حلقهٔ درِ او دست

 سائلان را مفیض بَرِّ و نوال
 قابلان را مفید علم و کمال¹

[R 5b]

H'âcegân-ı Nakşbendiyye²

Bu şâ'ifenüñ dahî elvâh-ı havâtır u zamâ'ırleri nuķûş-ı mâsivâdan mü-cellâ ve jeng-i reng ü nîrengden sâde vü muşaffâ olup cihân-ı bûķâlemünüñ elvân-ı müteĥâlîfesi üzre nümâyân olan şuver-i bî-ma'nâ ve nuķûş-ı mâlâ-ya'nîsine firîfte olmayanlardır. Nakşbend-i şun'ı Rabbânî ve şüret-ger-i ibdâ'-ı Yezdânî taşvîr itdüĝi nuķûş-ı bî-naẓîrürñ şânî'inüñ naķş-ı ķudret-i kâmilesini müşâhededen ĥâlî olmamaĝın Nakşbendiyye diyü meşhûr u mezkûr oldılar.

Ṭâ'ife-i Zeyniyye

Bu şâ'ife dahî muĥassenât-ı aĥlâķ-ı ĥasene-i şâyestegî birle pîrâste vü ârâs-te olup zîb ü zîver-i zühd ü şalâĥ ü sedâd ile ve zeyn-i bî-reyn-i ĥüsn-i ĥâl u reşâdla müzeyyen oldukları sebebden Zeyniyye diyü 'unvân buldılar.

Ṭâ'ife-i Mevleviyân³

Bu şâ'ife dahî mevlevî-ĥâne-i maĥabbetu'llâhda nevâ-yı nây-ı ĥoş-edâ-yı 'aşķ-ı İlähîyle demsâz olup şâ'ifân-ı 'arş gibi raķş-künân nâle vü efgân eyleyenlerdür. Semâ'-ĥâne-i terk ü tecrîdde döne döne kendü zât-ı pāk-lerini aĥlâķ-ı nâ-şâyesteden taĥliye idüp daķâ'îķ-ı raķâ'îķ-ı ledünniyyeyle

1 Yüzleri ibadetler kiblesine dönmüş, meskenleri ise mutluluklar Kâbesi olmuştur. İhtiyaç sahipleri hacılar gibi onun kapısının halkasına el vurup (ona) sığındılar. İsteyenlere nice iyilik ve lütuflar ulaştırır, chil olanlara ilim ve kemal öğretir. Molla Câmî, *Mesnevî Heft Evreng Cild-i Evvel*, (*Silsiletü'z-Zeheb*), haz. Câbulkā Dâd Alişâh, Asgar Cânefdâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 223.

2 H'âcegân-ı Nakşbendiyye R, P1 | Ṭâ'ife-i Nakşbendiyye T

3 Ṭâ'ife-i Mevleviyân R, P1 | Ṭâ'ife-i Mevleviyye raĥimehu'llâhu te'âlâ T

tahtıye kııurlar. Şür u şeğab-ı maħabbetu'llähla Şems-i Tebrîzî gibi başla-rını elde bilürler.

Zıkr olınan eşnâfdan eṭrâf u eknâfdan selâṭin-i mâziye zamânında zuhûr eyleyen gürûhuñ aḥvâli cerâ'id-i sâlifede sebt ü imlâ olunduğınî i'lâmdur

Sevâd-ı bilâd-ı 'Arab u 'Acem ve maḳâmât-ı Şâmât'uñ şanâdîd-i kâmi-lesinün [T 7b] [P1 8a] ve Mâverâünnehr'üñ raṭbu'l-lisân-ı 'azbü'l-beyân yenâbî-i fâcîre-i şâmilesinün ve maşrıḳ-zemînde ve mağrib vilâyetinde toğup büyüüp mâh-ı nev gibi yevmen-fe-yevmen teraḳḳî eyleyenlerüñ ya'nî eṭrâf u eknâf-ı cihânda peydâ vü hüveydâ olanlaruñ esâmîsi ve elḳâbı ve aḥsâbı ve ensâbı ve 'aded-i a'mâr u sinîn-i vefeyâtı ve teşânîf ü te'lîf ü kemâlâtı ve bi'l-cümle kâffe-i aḥvâl-i sa'âdet-âyâtı eṭbâḳ u evrâḳ-ı evvelîn ve şafahât u levahât-ı aḳdemînde taḥrîr [R 6a] ü taşṭîr olındı. Taḳaddüm-i ezmine ve ta'aḥḫur-ı âvine ḥasebiyle ve iḥtilâf-ı mevâṭın u iḥtilâf-ı emkine sebebiyle Devlet-i 'Osmâniyye'ye degin her devletde ḳarn ḳarn, baṭn baṭn vüçüda gelen zümre-i 'ulemâ vü fużalânuñ ve fırḳa-i meşâyih ü nuḳabâ vü nücebânuñ her birinün ism ü resmi taşvîr olınup ṭâḳ-ı eṭbâḳ u revâḳ-ı ev-râḳda ve menâzır-ı maḥâzır u ebvâb-ı kitâbda ke'n-naḳşı fi'l-ḥacer mersüm u muşavver oldı. Derün-ı buṭün-ı kütüb-i tevâriḥ e'ârib ü e'âcim-i mezkür-laruñ aḥbâriyla ṭoldı.

Devlet-i 'Osmâniyye'de zuhûr eyleyen aḥbâr-ı 'ulemâ ve aḫyâr-ı suleḫânuñ aḥvâlleri şafḫa-i beyânda mersüm olmamış-iken mü'ellif-i Şakâ'ik muvaffaḳ olup bu ḫuşuş aña cümleden muḳaddem müyesser olduğıdur¹

Lâkin beytül-'arûs-ı memâlik-i 'Osmâniyye'nün cemâhîr-i meşâhîr-i 'ulemâ-yı 'izâmînuñ ve meşâhîr-i cemâhîr-i meşâyih-i kirâmînuñ şâhi-dân-ı aḥvâlleri astâr-ı sürâdiḳât-ı kitmânda mestür u mektüm olup ol fir-ḳaḳ-ı sa'âdet-şükûhuñ 'arâ'is-i nefâ'is-i âşârına henüz ḫâme adlu mâşıṭa-i nâşıṭânuñ eli ṭoḳınmamış-idi. Ve muḫadderât-ı muvaḳḳarât-ı aḥbârînuñ ruḫsâre-i bî-mişâlleri ḳalem-keşide-i aşḫâb-ı ḫayâl [P1 8b] olmayup sevâd-ı

1 ... olup bu ḫuşuş aña cümleden muḳaddem müyesser olduğıdur R, P1 | ... olup cümleden muḳaddem bu ḫuşuş aña müyesser olduğıdur T

midâddan ruhsâre-i harîde-i cerideye bir nokta konmamış-idi. Hazâ'in-i defâ'in-i gaybiyyeden ol genc-i medfûnuñ tılısmını kimesne¹ bozmayup miftâh-ı hâmeyle henüz anuñ kufı feth olmamış-idi. Ferd-i âferide ol ma^c-den-i mektûma zafer bulmamış-idi. [T 8a]² “الأمور مرهونة بأوقانها”² fehvâsınca ol tavâ'ifüñ³ ahvâlinüñ zikri zamânına merhûn u mevķûf olmağın aşhâb-ı yerâ'a ve erbâb-ı berâ'anuñ eli kâğıd u kâleme ve dili söylemege varmamış-idi. Bu huşûşda ahâlî-i sühan lâl olup engüşt-i hâmeyle aña el kıarmamış-idi.

Mısrâ': هرگز نرسید است به او دست کسی⁴

Tâ ki nâgeh sâ'ik-ı şâ'ik-ı⁵ kazâ vü kader ve kı'id-i râ'id-i kıuvâ vü kıadr e'inne-i ğarâ'im-i 'azâ'imi ve ezimme-i şarâ'im-i kerâ'imi ol fâris-i hâris-i şahn-ı haķâ'iküñ ya'nî mü'ellif-i Şakâ'ik⁶ uñ⁶ yed-i kıudret ü dest-i miknetine teşhîr idüp zimâm-ı rekâ'ib-i ğarâ'ib-i imlâ vü inşâyı ber-müceb-i⁷ ﴿وَأَنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ﴾⁷

[R 6b] Maħz-ı feyz-i Sübhâniyle tevsen-i tünd-i nükte-dânî vü sühan-rânî zîr-i rânı olup sâ'id-i müsâ'id-i fazl-ı İlähî kaşab-ı tercemeyi sâ'ir-i çâbüük-süvârlardan muķaddem aña taķdîm eyledi. Memâlik-i 'Oşmâniyye'de esb-i hîred-i çâpük-bâz ile tek ü tâz üzre olup kümeyt-i hâmeyle beydâ-yı beyzâ-yı evrâķda tek ü püy eyleyen erbâb-ı te'lîf ü aşhâb-ı taşnîfe bu hâlet muķadder ve bu devlet müyesser olmamış-iken ol fâzıl-ı fezâ'il-penâh muvaf-faķun min 'indi'llâh olup bedraķa-i tevfiķ-ı ilâhî delâletiyle bu meslege sülük eyledi. Aşhâb-ı 'ulüm-ı zâhire-i lâzımu't-tevķîrûñ ve mutaşavvîfân-ı müteşad-dırân-ı şudûr-ı taķdîs ü tezķîrûñ nâm u nişânları mensî vü metrük olmasun diyü [P1 9a] esâmî-i sâmiyelerini ve menâķıb-ı nâmiyelerini zîver-i süfür-ı belâğat-mevfûr ve şudûr-ı suķûr-ı berâ'at-meksûrda meşķûr eyledi.

Memâlik-i 'Oşmâniyye'nün kendüde peydâ vü hüveydâ olan efâzıluñ ve büm-ı Rüm'a eķrâf u eknâfdan gelen emâşilüñ ahvâllerinden gördüklerini ve bildüklerini ve şikâat-ı ruvât ve tuķât-ı hûķâtdan istimâ^c eyledüklerini

1 kimesne R, P1 | kimse T

2 Her iş bir vakte merhûndur, bırakılmıştır.

3 tavâ'ifüñ R, P1 | tã'ifenuñ T

4 Kimsenin eli ona asla yetişememiştir.

5 şâ'ik-ı R, T | Şakâ'ik-ı P1

6 mü'ellif-i Şakâ'ik⁶ uñ R, P1 | mü'ellif T

7 "... Lütf bütünüyle Allah'ın elindedir, onu dilediğine bahşeder. ..." Hadîd (57), 29.

dürc-i beyânda derc eyledi. Âşârdan mü'essire istidlâl mes'elesi üzre her bir fâzılun nümüdâr-ı zâtı ve naq̄d-i fezâ'il ü kemâlâtı olan muşannefât u mü'ellefâtından ve şahid-i [T 8b] hâl ve nâtıq-ı haq̄-maḳâl olan aḳlâm-ı berâ'at-şî'ârınun ya'nî hâme vü perḡârınun yazup çizdüḡi kelimâtından ḡasb-i ḡalini kemâ hüve ḡaḳḳuhu iz'ân idüp ṡabaḳât-ı mezkûreden ṡabaḳasını ta'yîn eyledi. Her birinün zât-ı mühezzebe-i müzehhebesinün 'ayârını bilüp nuḳûd-ı fezâ'il-i kemâlâtınun ḡadr ü miḳdârını tebyîn eyledi.

Mü'ellif-i Şakâ'ik ḡazretleri kitâbına Şakâ'ik-ı Nu'mâniyye diyü tesmiye itdüḡinün beyânındadır

Hudâyḡân-ı düdmân-ı 'Osmâniyân müttekâ-yı salṡanata cülüs idüp mesned-i müşeyyed-i devlet ü iclâli¹ ḳudüm-ı behcet-rüsümlarıyla teşrif eyledükleri ecille-i evḳâtuḡ mebdâdisinden² Hicret-i Nebeviyye'nün ṡoḳuz yüz altmış beş senesinde bu kitâbuḡ imlâ vü inşâsından ferâḡat idinceye deḡin çeşme-i âb-ı ḡayâtla neşv ü nemâ bulan ser-firâzân-ı ḡülistân-ı fezâ'ilün medâiyih ü menâḳıbını ve ḡülşen-i millet-i Ḥanefiyye-i Nu'mâniyye'den ḳopan ezḡâr-ı envâr-ı ḡülzâr-ı ma'ârifün aḡvâl-i şeref-nişâbını ol naḡl-bend-i ercmend bir naḡlde bend ü peyvend eylemeḡin kendü kitâb-ı müsteṡâbına Şakâ'ik-ı Nu'mâniyye diyü tesmiye eyledi. [R 7a] [P1 9b]

Mebâdî-i a'mârumdan berü vâḳi' olan aḡvâl-i perişân-âmâlimün tefâşilidür

Aşḡâb-ı enzâr-ı şâ'ibe-i ulû'l-i'tibâr u erbâb-ı efḳâr-ı şâḳıbe-i zevi'l-iḡtiyâr olanlara maḡfi vü püşide olmaya ki mebdâdî-i aḡvâl u fevâtiḡ-i âmâlümde e'âlî-i ahâlî-i 'izâm u mevâlî-i zevi'l-ma'âlî-i kirâm ḡazretlerinün ḡıdmet-i sâmi-menziiletlerinde istizâ'et-i envâr-ı meşâbiḡ-i 'ulüm-ı 'âliye ve istinâre-i zav'-ı sirâc-ı fûnün-ı sâmiye eyleyüp tekmi'l-i kemâlât-ı felekiyye-i melekiyye eyledüm. Erbâb-ı ârâ-yı cihân-ârâ-yı âftâb-leme'an u aşḡâb-ı zamîr-i münîr-i pür-tenvîr-i müşterî-feyezân ile müṡâlâ'a-i meṡâli'-i envâr u müzâkere-i ṡavâli'-i efḳâr eyleyüp re'y-i ḡarrâ-yı ḳamer-tenvîrüm ile *keş-şemsi fi râbî'ati'n-nehâr* meşḡûr-ı rüzḡâr oldum. Aḳrânım ortasında fezâ'il-i 'ilmiyeyle şöhret buldum.

1 iclâli R, P1 | iclâl T

2 mebdâdisinden R, P1 | mebdâdisinde T

Mışra': [T 9a] در میان فاضلان چون
مهر شهرت یافتم¹

Gâh esrâr-ı belâgat u güftâr-ı feşâhatde bezâyi'-i bedâyi'-i celâ'il-i delâ'il-i i'câz u icâzla tenkîh-i uşul-i şanâyi'-i bedî'a ve tavzîh ü telvîh-i fuşul-i bedâyi'-i şanı'a eyleyen h'âcegân-ı bâzâr-ı fezâ'ile şanı'at şatardum, cevher-fürüşân-ı ma'ârif-i girân-mâyeye tîr-i ta'ne atardum. Ve gâh şu'arâ-yı bülegâ-yı tûtiyân-ı şekkeristân-ı maqâl u zürefâ-yı fuşehâ-yı bülbülân-ı gülistân-ı hayâl ki devât-ı cevher-dâr u kilik-i gevher-bârları maşdüğ-ı mantûğ-ı² ﴿ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ﴾² dur, andan tefevvuğ idüp hâme gibi ser-firâzlıklar ider-idüm. Biri birine maqrûn u müteqârib güftârlar dir-idüm. Le'âlî-i mütelâlî-i elfâz u ma'ânîyle şahidân-ı hayâlât-ı bâ-kemâlâtüñ güş u gerdenine âvîze yirine cevâhir-i zevâhir-i muntazama-i mülte'ime aşardum. Penc beyt gâzellerüm kuvvetiyle aşhâb-ı hâmseyi başardum. Es-lâf-ı eşrâfdan şahn-ı fezâ'ilüñ [P1 10a] her fârisi 'Arabî vü Fârisî te'lif itdüğü mü'ellefâtı a'yân-ı 'ulemâ-yı zevi'l-ebşârla gözden geçürüp her gördüğüm dürer-i gurer-i manzûme-i bâ-intizâmı nağd eyledükden sonra cevheriyân-ı bâzâr-ı zamâneyle anı alup şatmağda idüm. Mi'yar-ı şahihü'l-'ayâra muvâfiğ olanı kabûl idüp terâzümüzdan ağmayanı nazardan yabana atmağda idüm.

Şi'r: از فنون ادب چون نحو و چو صرف
آنچه باید در آن علوم شگرف

از رسالات اهل کشف و شهود
وز مقالات اهل ذوق و وجود

[R 7b] وز دواوین شاعران فصیح
وز مقولات ناظران ملیح

آنچه باشد به عقل و فهم قریب
که شود منکشف به فکر لیبیب³

1 Fâzıllar arasında güneş gibi şöhet kazandım.

2 "Nûn. Kaleme ve yazdıklarına andolsun ..." Kalem (68), 1.

3 Molla Câmî, *Mesnevî Heft Evreng Cild-i Evvel*, (Silsiletü'z-Zeheb), haz. Câbulkâ Dâd Alişâh, Asgar Cânfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâlâ'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 138.

کردم اسرارشان تتبع تام
از معانیش هم تمتع تام¹

Esnâ-yı iştiğālümde *Şakâ'ik* nâm kitâb-ı berâ'at-nişâb enzâr-ı im'ân-la manzûrum olup hüsn-i kabûlle maqbûlüm olduğudur

[T 9b] Bu esnâda ba'zı bülbülân-ı sühân-serâyân-ı gülzâr-ı ma'ârif ile gülbün-i gülşen-i dağâ'ik u nev-bâve-i bâkûre-i hadâ'ik-ı hağâ'ik ya'nî *Şakâ'ik* nâm kitâb-ı müste'âba mü'âla'a idüp sâhât-ı bâhât-ı elfâz u ma'ânî-sinde olan efnân-ı fûnûn-ı zâhire-i le'âfeti ve ezhâr-ı zâhire-i bâhire-i z'erâfeti temâşâ eyledüm. E'tbâk u evrâkınuñ her varâk-ı rengininde büy-ı ilhâm istişmâm idüp serv-i büstân-ı belâgat u naḥl-i gülistân-ı feşâhat olan devha-i saṭr-ı feşâhat-şatırınıñ her güşesinde tã'ir-i ḥâtırum nişîmen-sâz oldu. Şafir-i sâbâş u âferîn ile eṭrâf ṭoldı.

Şîr: دفتر اوست همین روضه روح
فاتح غنجه گل های فتوح
هر ورق را که ز وی گردانی
گل دیگر شکفت گردانی²

[P1 10b] Ol ḥadîka-i le'âfet-bâruñ eşcâr-ı esrârı ﴿وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ﴾³ "مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ" ezhârıyla müzehher ve eṭrâf-ı gülzârı³ "مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ"⁴ nesâ'im-i 'anber-nişâriyla muṭayyeb ü mu'aṭṭar olmağın aña mâ'il olup elfâz-ı âbdârı ve ma'ânî-i dürer-bârına şu gibi gönülüm aqdı.

1 Sarf ve nahiv gibi edebî hünerlerden ve bunlarda olması gereken güzel ilimlerden, keşif ve keramet sahibi olanların yazdıklarından, ehl-i zevkin söylediklerinden, fasih şairlerin divanlarından, tatlı dilli nazım sahiplerinin dile getirdiklerinden, ince bir tefekkürle anlaşılacak şeylerin akla ve idrake yakın olanlarından hepsinin sırlarını ve manalarını bihakkin okudum ve istifade ettim.

2 Onun defteri bizatihi ruhun bahçesi ve gönül ferahlığı güllerinin goncasını açandır. O defterde çevirdiğin her bir sayfada eğer anlarsan bir başka çiçek açmaktadır. Molla Câmî, *Mesnevi Heft Evreng Cild-i Evvel, (Sübhâtul-Ebrâr)*, haz. Câbulkâ Dâd Alişâh, Asgar Cânfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâlâ'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 695.

3 "... Orada canlarının istediği, gözlerinin hoşlandığı her şey vardır. ..." Zuhruf (43), 71.

4 "... hiç bir gözün görmediği hiç bir kulağın işitmediği ..." (Buhârî, *Bed'u'l-Halk*, 8; Müslim, *Cennet*, 1; Tirmizî, *Tefsir/Sûre*, 32) Hadis. bkz. Alparslan Kartal, "Baba Nimetullah Nahcivani'nin Hidayetu'l-İlhvan Adlı Eserinde İşârî Hadis Yorumları", *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, nr. 25, 2020, s. 196.

Şî'r: Her nüktesidür gül-i ma'ânî
Her harfi şükûfe-i emânî

Lafzı çü tarâvet-i cevânî
Ma'nisidür âb-ı zindegânî

Çün hüsni nazarla bakdı gönlüm
Şular gibi aña aqdı gönlüm

Zurûf-ı hürûf-ı berâ'at olan hürûfindan harf-i elifi miyân-ı cân ü cenân-
da cây-gîr olup kemâl-i leţâfetine dâl olan lâmı qarîn-i qabûl oldı.

**Kitâb-ı meşûr u raqq-ı menşûrî bir ehl-i dil-i kâmil Türkî zebân-
la terceme eyle diyü ilhâh u ibrâm itmegin telaqqî bi'l-qabûl idüp it-
mâm-ı merâm itdügümi i'lâmdur**

Bu maħalde huzzâr-ı meclisden bir fâzıl-ı fezâ'il-kâfil ve bir kâmil-i fevâzıl-hâfil benüm bu meylümi göricek baş-ı bisât-ı kelâm idüp güş u gerden-i 'arûs-ı sühanı bu yüzden pîrâste vü ârâste [R 8a] eyledi ki "tarîk-ı terceme tarîka-i maqbüle olup şehristân-ı nazm u inşâda bir şâhrâh-ı kadîm-i kavîm ve bir câdde-i müstakîme-i müstedîmedür. [T 10a] Mu'azzamât-ı mülhemât-ı muşannefât elsine-i mütehalifenün birinden birine naql olunmak şive-i dilberân gibi şive-i sühanverân ve şime-i vesîme-i nükte-perdâzândur."

Şî'r: معنی نیک بود شاهد پاکیزه بدن
که به هر روز چنین جامهٔ دیگرگون پوشند¹

"Bu kitâb-ı müsteţâb-ı fezâ'il-nişâb daħi² ﴿بِلِسَانِ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ﴾ fehvâsınca egerçi ahsen-i elsine olan lisân-ı 'Arabî üzre ibdâ' olunup [P1 11a] tîrâz-ı i'câz-tîrâz üzre ibrâz olinmuşdur fe-ammâ Rûmî lisân ve Türkî zebân ile terceme olınsa şınâ't-ı 'Arabiyyeden behremend olmayan ercmendlere şâmil olup fevâ'id-i ferâ'id ü mevâ'id-i 'avâ'id, ekmel ü eşmel olur-ıdi ve şümûli kemâlin bulur-ıdi." Bu kemîne bu kelâm-ı şihhat-mekîne telaqqî bi'l-qabûl idüp "muqtezâ-yı sevq-ı Rabbânî ve mübteğâ-yı ilhâm-ı Sübhânîdür" diyü tarîk-ı rızâ ve silk-i irtizâya sülük eyledüm. Bu maqûle

1 Güzel mana, temiz bedenli bir dilberdir. Nitekim hergün böyle farklı elbise giyinirler.

2 "Apaçık Arap diliyle" Şu'arâ (26), 195.

emr-i mendüb u kâr-ı müsteḥabbe i'timârı farz-ı 'ayn u emr-i vâcib ittiḥâz idüp itmâm-ı merâm için aḳdâm-ı ikdâm üzre şâbit-kadem olup ṭurdum. Bâzû-yı bâ-nîrû-yı ḡayret ü ḡamiyyet ile kemân-ı himmeti ḳurdum. Kemmer-i ḡazm u 'azmî miyân-ı cezm üzre iki yirden şemşîr-mânend bend ü peyvend eyleyüp a'lâm-ı aḳlâm-ı müşkîn-erḳâmı beydâ-yı beyzâ-yı şaḡâ'if-de i'lâ eyledüm. Esinne-i elsine-i ḡâme-i dü-zebânla memâlik-i tercemeye istilâ eyledüm.

Naẓm:¹ منم آن مالک ملک فضائل
که از اقلام کردم نصب اعلام
گرفتم سرته سر ملک سخن را
قلمرو شد سواد نقش اقلام²

Şâhidân-ı Rûmî-nijâdânüñ lü'lüyân-ı sevâd-ı 'Arab-ṭavrı üzre geydükleri miskî libâslarını ve siyâh câmelerini iḡrâc idüp nâzikâne Rûmiyâne libâs ilbâs itmege şürû' eyledüm. Bu şürû'um ḳarîn-i tevfiḳ-ı Rabbânî ve rehîn-i telfiḳ-ı Raḡmânî olmaḡın ol kitâb-ı müsteṭâbı Türkî lisânla bi't-tamâm terceme idüp zîb ü ziver-i şanâyî-i bedâyî' ile [T 10b] mânend-i Türk-i Çigil taḡliye eyledüm. *Şakâ'ik-ı Nu'māniyye*'nün deste deste gül-i nesrîn ve ṭabaḳ ṭabaḳ şükûfe-i rengîn ile tezyîn itdüğü ra'nâ ra'nâ aḡvâl ü ḡikâyâtı ve a'lâ a'lâ menâḳıb u rivâyâtı maḡsûd-ı naḡl-bendân-ı ibdâ' [P1 11b] u iḡtirâ' [R 8b] ve reşḳ ü ḡayret-i çemen-ārâyân-ı imlâ vü inşâ olan kelimât-ı bed'â ve maḳâlât-ı pür-ḡayâlâtla Türkî'ye naḳl eyledüm. Ḥûşe-çînân-ı memâlik-i Rûm anuñ ezhâr u eşmârından berûmend olsun diyü Türkî elfâz-ı âbdâr-ile terbiyyet idüp bâḡbân-ı naḡl-perver gibi nihâl-i benân-ı beyâna berg-i ḡâmeden ḳâlem aşıladum.

Şi'r: نی کلک از صریرم دل کند شاد
دهد از نغمه داودیم یاد
مرا در خامه صد معنی نهفتست
ز یک خارم هزاران گل شکفتست

1 Naẓm R, P1 | Şi'r T

2 Kalemlerden sancak ve alemler dikmiş olan, faziletler mülkünün hükümdarı benim. Söz mülkünü baştan başa fethettim ve kalemlerin yazıp çizdiği her şey hükmüme râm oldu.

چو گل اوراق شعرم روی در روی
سوادش همچو سنبل موی در موی¹

Bu bende-i kâlılül-bizâ'a kendümün bâ'a-i yerâ'amı kaşire-i kemân idüp "itmâm-ı merâma dest-res bulmağa mecâl muhâldür" diyü mülâhaza ider-iken eyâdi-i fütühât-ı füyüzât-ı İlahiyyenün i'ânetiyle ve engüşt-nümâ-yı aşhâb-ı imlâ vü inşâ olan kıl-k-i netâyic-bâruñ mu'âvenetiyle mî-ve-i maqşûda vâsıl oldum. Bu semere-i bâkûreyi üstâdân-ı 'Arabuñ elinden gücle qoparup ana çokça meşâkkatle dest-res buldum.

Şi'r: به سوی کان معنی کردم آهنگ
چو سوی بیستون فرهاد دلتنگ

به دست از خامه ام يك تیشه فولاد
گرفتم خسروی آیین فرهاد²

Şakâ'ik-ı Nu'mâniyye'den ziyâde bulunanlaruñ ilhâk u tezyîl olınduğudur

Eṭbâk-ı evrâk-ı nüzhet-efzâsı riyâz-ı 'âleme zîver-baḥş olan Şakâ'ik-ı Nu'mâniyye nâm kitâbda meşṭür u muḥarrer olan 'ulemâ vü meşâyihden ğayrı ṭabaqât-ı mezkûrede ilhâk olunmağa kâbil aşhâb-ı fezâ'il belki zıkr [T 11a] olunması lâzım ekârim bulup her birisini ṭabaqasına göre kitâbumda taḥrîr eyledüm ve daḥi ol kitâb-ı müsteṭâbda mezkûr u müdrec olan [P1 12a] 'ulemâ vü şuleḥânun taḥrîr ü taşṭîr olunan aḥvâlınden ğayrı bu kemîne ba'zı ḥâllerine vâkıf olup irâd itmesini muḥassenât-ı lâzımeden fehmi eylemegin ol maqûle şoñradan zafer bulduklarımızı şâhiblerinün aḥvâline tezyîl eyledüm. Bu iki ṭarîkle ṭâ'ir-i ḥâṭırum per ü bâl-i tettebbu' ile geşṭ ü güzâr eyledüğünü mü'ellif-i Şakâ'ik'un 'andelîb-i ḥâme-i süḥan-sâzi pervâz itdüğüne ilhâk eyledüm bi-fazlıhi.³

1 Kamış kalemin yazarken çıkardığı ses gönlümü sevindiriyor. Bana Davud'un nağmelerini hatırlatıyor. Kalemimde yüzlerce mana gizlidir. Bir tek dikenimde binlerce çiçek açılır. Şiirimin yaprakları gül gibi üst üstedir. Yazısı sümbül gibi (incelik ve kıvrımlarında) kıl (gibi ince)dir.

2 Kederli Ferhat'ın Bisütûn dağına yöneldiği gibi mana madenine gitmeyi niyetime koydum. Elimdeki kalemi çelik bir keser gibi Ferhat'ın hüsrevâne üslubu ile tuttum.

3 bi-fazlıhi R, T | bi-fazlıhi te'âlâ P1

Kendü kitâbuma *Hadâ'iku's-Şakâ'ik* diyü tesmiye itdügimün sebe- bini beyândur

Naḥl-bendân-ı imlâ vü inşâ ve çemen-ârâyân-ı ibdâ^c u ihtirâ^cuñ 'anâdil-i dil-i destân-serâylarına [R 9a] pûşide olmaya ki bülbül-i ṭab^c-ı süḥan-sâz u ṭûṭî-i kilik-i hoş-âvâzum pervâz itdüğü kitâb-ı *Şakâ'ik-ı Nu'mâniyye*'nün tercemesi ve nümüdârı olup anuñ ḥâvî olduğı ser-bülendân-ı gülistân-ı ma'ârifüñ ve ser-firâzân-ı bâğ-ı zerâ'ifüñ aḥvâl u menâkıbını müşt Emil olduğı münâsebetle belki *Şakâ'ik*'dan mâ'adâ niçe niçe müllḥakâtı muḥîṭ olduğı taḥrîble *Hadâ'iku's-Şakâ'ik* diyü tesmiye eyledüm.

Türkî lisânla mütercem ba'zı kitâb-ı hümayûn-ı berâ'at-nümünden benüm kitâbumuñ rüçḥânını ve kemâl-i mertebe 'ulüvv-i şânını işbât u izhârdur¹

Neyyirât-ı sâṭi'ât-ı mebanî ve levâmî^c-i sevâṭi^c-ı ma'ânîyi şâmil *Envâr-ı Süheylî* nâm kitâbuñ tercemesi olan *Hümâyûn-nâme* nâm kitâbuñ mü'elli-fi Mevlânâ 'Alî-i 'âlî-menzilet aşlından nür u fer istifâde idüp anuñ envârıyla ihtidâ eyledi. Ol dürc-i süḥanda müdrec olan nuḳûd-ı mühezzebe-i müzehhebe-i eş'âr u ebyâtı ve cevâhir-i zevâhir-i maḳâlât-ı pür-ḥayâlâtı kendü kelimâtı arasında müselsel irâd² idüp nazmen ve neşren bî-nihâye cevâhir-i zevâhir-i [T 11b] girân-mâyeye zâfir oldu. Ol ḥ'âce-i bâzâr-ı fezâ'il-i râygân [P1 12b] genc-i şâygân buldı. Eṭbâk-ı evrâk-ı rengine şarılı bî-şümâr elfâz-ı şîrin ü ma'ânî-i sükkerine dest-res olup ḥâzır ḥelvâya râst geldi. Ammâ benüm kitâbumuñ aşlı resm-i tekellüf ü gülgüne-i zerâfet ü berâ'atden mu'arrâ ve muḥassinât-ı şî'riyye ve şînâ'ât-ı bedi'iyeden müber-râ bir şâhid-i ra'nâdur. Anuñ tercemesinde olan leṭâ'if-i maşnû'a ve zerâ'if-i maṭbû'a aşla kimseden me'ḥûz olmayup cümlesi kendü mübde'âtumdur. İmlâsında ve inşâsında olan şînâ'ât-ı bedi'a-i şânî'a kendü muḥtera'âtumdur. Eşçâr-ı suṭûrında olan eşmâr-ı elfâz u ezḥâr-ı ma'âninüñ her bir nevbâvesi ḥadîka-i ḳarîḥamdan ḳopup kendü gönlümden bitmişdür. A'lâ a'lâ fık-raları şâḥ-ı sidreden a'lâya gitmişdür. Muḥadderât-ı muvaḳḳarât-ı fıkârât u 'arâ'is-i nefâ'is-i mübde'âtum mehd-i ḳarîḥamda büyüyüp sır-i şîr-i pistân-ı

1 ... ve kemâl-i mertebe 'ulüvv-i şânını ... R, P1 | -T

2 irâd R, P1 | -T

leţāfet¹ olmuşdur. Cümlesi rebābīb-i celābīb-i ğayr olmayup kendü dāye-i tab'umuñ koltuğında terbiyet bulmuşdur.

Şi'r: بحمدالله كه نقد من روان است
زرم از سكه كس بى نشان است
شود شعر مرا حاسد طلبكار
كه عييم را كند با مردم اظهار

[R 9b] نيابد جز نيكويى در سخن ها
نباشد در حدائق جز سمن ها²

Ancak şīme-i qadīme-i münşiyān üzre her maqāmda encām-ı kelāmda ve tezā'if-i merāmda 'Arabī vü Fārisī eş'ār-ı berā'at-iş'ardan çok nesne getürdüm, her maḥalde ḥaqq-ı kelāmı yirine yetürdüm.

Şakā'ik-ı Nu'māniyye'yle Hadā'ikuş-Şakā'ik'ün münāsebetini tebyīn ü ta'yīndür

Ol çemen-pīrā-yı ḥadā'ik-ı ma'ānī vü naḥl-bend-i *Haqq'ik-ı Şakā'ik-ı Nu'māniyye'nün*³ nesīm-i besīm-i fikrinün tenessümiyle tebessüm eyleyen şakā'ik-ı nā-şüküfte-i bāğ-ı berā'atuñ her bir varağından reng ü büy-ı fazīlet istişmām olunduğı [P1 13a] gibi bu bülbül-i [T 12a] gülzār-ı ma'rifetün kitābindan daḥi şemā'im-i nesā'im-i meziyyet istişmām olunur. Şevk-i nük-i ḥāme ve şecere-i qalemümde bī-nihāye şüküfe-i leţā'if ü zerā'if bulunur. Bāğ-ı ḥuld-āsā anuñ bahārında ḥazān olmayup evrāk u eţbākına zübül u pejmürdegī 'arız olmaduğı gibi bunuñ daḥi şüküfeleri her faşlda tāze vü ter olup gül-i şad-berg gibi ṭabaqan 'an ṭabaqın varağ varağ güşādedür. Ol kitāb-ı müsteṭabuñ her varağ-ı rengini gül-i ra'nā-āsā iki yüzlü olup mecālīs ü meḥāfilde elden ele gezer-iken yine degme kimesneye açılma-yup nādān olanlara yüz virmedüğü gibi bu devḥa-i ḥadiqa-i ṭariyy-evrākuñ ezhār-ı leţā'if ü eşmār-ı zerā'ifine degme qaşır'ül-bā'anuñ eli irmeyüp her naḥl-i bālā-yı vālāsı dest-i ta'arruzdan 'alīdür. El-ḥaqq çemen-zār-ı fazīlet ü

1 pistān-ı leţāfet R, T | pistān P1

2 Allah'a şükürler olsun ki benim param revaçtır. Altınümde hiçkimsenin izi de eseri de yoktur. Kıskaç kişi halka kusurlarımı göstermek için şiirimi istemektedir. Sözlerimde iyi ve güzelden başkasını bulamaz, nitekim bahçede yaseminlerden başkası olmadığı gibi.

3 Nu'māniyye'nün T | Nu'mānī'nün R, P1

hünerde bunuñ ikisi gibi bir rengin şükûfe kıpımayup hıç birisiyle hem-reng bir gönce şükûfte olmamışdur. Fenn-i imlâ vü inşâda yed-i tülâsı olan ser-firâzlar bunlar gibi bir naql-i 'âlî bulmamışdur. Gülşen-i 'âlemde ne aña *Gülistân* mümâşil ü müşâkil ve ne buña *Bahâristân* şebîh ü mânenddür. *Manıku't-Ṭayr* ve *Gülşen-i Râz* okuyan 'anâdil-i dil-i aşhâb-ı beyân u belâbil-i bâl-i erbâb-ı tıbyân anuñ gibi bâğda terennüm itmeyüp tıyûr-ı 'uqûl-ı derrâke bu maqûle gülşende pervâz eylemedi. İkininüñ dağı nûn-ı noqtadârı lâle-i cennetün bağına âteş-i reşkle dâğ yakup her birinün elifleri bir serv-i bâlâ-keşide ve dâlı bir nihâl-i hamidedür.

Şi'r: این نسخه که زهتگه عقل و جان است
وآن نسخه که این جمله جهان حیران است
خرم چمنی است از گل و ریحان پر
اوراق گل و خطوطشان ریحان است¹

Cenâb-ı Rabbül-erbâb'dan mütevaqqı' u mütezarri'dür ki hoqqâ-i şevâhıqda [P1 13b] şukqâ-i şakâ'ik bâğât-ı [R 10a] 'âleme zıb ü ziver virdüğü gibi *Hadâ'iku's-Şakâ'ik* nâm kitâbum dağı evrâk-ı eţbâk-ı rûz-gârda ziver-bahş ola. Bu hadıka-i [T 12b] dilkeşde mezkûr olan ser-firâzân-ı 'ulemâ ve ser-bülendân-ı şulehânuñ rûhâniyyetleri berekâtıyla tâze tâze şemerât-ı bî-endâze zühür idüp menâfi'-i dâreyn ü netâyic-i neş'eteyn mütevârid ü mütezâyid ola. ²”من صتف فقد استهدف“ mücebince muqteżâ-yı hâl egerçi rümât-ı 'udātuñ tır-i dağl u ta'arruzına hedef ve hadeng-i ta'ne-i düşmenâna nişâne olmağdur. Ammâ aşhâb-ı mekre-metden mes'uldür ki mevâzi'-i zellât u mevâkı'-i 'aşerâtı hâme-i inşâfla işlah olına.

Şi'r: هنربین درگذر از عیبجویی
بدی بگذار و پیش آور نکویی

1 Bu eser, akıl ve canın gezip dolaştığı bir yerdir. Bu esere bütün cihan halkı hayran olup kalmıştır. Reyhan ve güller ile dolu ne kutlu bir bahçedir. Yaprakları gül ve yazısı ise reyhan (gibi)dir. Molla Câmî, *Divân-ı Câmî Cild-i Douvom Vâsıtatu'l-'İkd – Hâtîmetü'l-Hayât*, haz. A'lâ Hân Efsahzâd, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 418.

2 Eser telif eden kişi (eleştirilere) hedef olur.

مَنْت آورده‌ام دُرْجی ز گوهر
 تو گوهر را نگر و ز دُرْج بگذر
 ترا آورده‌ام صد دسته گل پیش
 چرا از خار سازی خاطرت ریش¹

Belki meşel-i mütemeşsil-i “خَلْفَ النَّسْلِ مِنَ الْفِ” muqtezāsınca bu kitāb-ı müsteṭābum ḥalef-i şālih gibi zikr bi'l-ḥayr olunmağa sebep ola.

Mışra: یرحم الله لمن قال له آمیناً³

Kitāb-ı merķūm-ı mersūm semt-i iltifātla mevsūm olmaḵ recāsına cenāb-ı salṭanat-nişābına terfī olınuđu beyāndur⁴

Aşḥāb-ı te'lif ü taşnif ve erbāb-ı tedvīn ü ibdā' u ihtirā'a ḥafī vü pūşide degüldür ki aqlām-ı müşkīn-erķāmla şahife-i ḡaybdan şahā'if-i bā-leṭā'ife naql olınan kütüb-i mezbūre-i muḥarrere ve zübür-i meşṭüre-i muşavvere⁵ ﴿صُحُفٍ مُّكْرَمَةٍ مَّرْفُوعَةٍ مُّطَهَّرَةٍ﴾⁵ maḵbūle vü mu'tebere olmaḵ ḥüsn-i naẓar-ı pādīşāh-ı dūrbīn ile manzūr ve yümn-i iltifāt-ı dāver-i ma'delet-āyīn ile me'sūr olmağa mevķūfdur ve nuḵūd-ı mü'ellefāt-ı mühezzebe-i müzehhebe tiz-bāzār-ı [P1 14a] 'ālemde raḡbet⁶ ü revāc bulmağa sikke-i ḳabül-i şehriyār-ı nāmdār-ile meskūk olup ism-i sāmileri anda meşṭūr u muḥarrer olmağa muḥṭācdur.

Şi'r: زآن که نقد سخن در این بازار
 گرچه باشد چو زر تمام عیار
 نرود همچو نقدهای روان
 تا نباشد بروز سکه نشان

1 Sen hünere bak ve ayıp aramaktan vazgeç. Kötülüğü bırak da iyiliği nazar-ı dikkate al. Sana değerli taşlarla dolu bir mücevher kutusu getirdim. Sen kutuyu bırak da içindekilere bak. Sana yüz deste gül getirdim ama sen neden dikenlerle gönlünü yaralamaktasın?

2 Eser telif eden kişi, ardında evlat bırakmıştır.

3 Buna “āmīn” diyen kişiye Allah merhamet etsin.

4 ... salṭanat-nişābına terfī olınuğu beyāndur | ... salṭanat-nişāb-ı pādīşāhiye terfī olınuğu T

5 “Şüphesiz bunlar (ayetler), değerli ve güvenilir kâtiplerin elleriyle (yazılıp) tertemiz kılınmış, yüce makamlara kaldırılmış mukaddes sahifelerde (yazılı) bir öğüttür.” Abese (80), 13-14.

6 raḡbet R, T | -P1

[T 13a] سَكَّةَ آن اگر نه‌ای آگاه
نیست الا قبول حضرت شاه¹

[R 10b] 'Arūs-ı kitāb-ı müşkīn-niķāb u şīrīn-ḥiṭāb nām-zede-i pā-dişāh-ı vālā-cenāb olmayınca rüvvām u ḥuṭṭāb-ı fezā'il aña mā'il olmayup bālīg-naẓar ve kāmīl-ḥıredler aña raġbet eylemezler. Bülbülān-ı nā-zük-süḥanān-ı *Hadā'ik-ı Şakā'ik-ı Haķā'ik* ķarīn-i iltifāt-ı pādişāh olmayan kitābuñ yüzine baķmayup külliyāt-ı leṭā'if-i ma'ārif olursa daķi *Mecmū'a-i Gül-i Şad-berg* gibi el üzre tütmezler.

Şi'r: کتابی که از قبول شاه ساده
چو گل از شبنمش زیبی نداده
نکردندش نظر ارباب عرفان
ندارندش به کف اصحاب ایقان²

Bināen 'alā zālik bu kitāb-ı müsteṭāb-ı süreyyā-niżām u neşre-ilti'āmuñ tebaşırinde ol mesned-nişīn-i ķār-bālīş-i salṭanatuñ nām-ı şerifini meşṭur u menşur eyleyüp dürer-i ğurer-i midḥāt-ı 'ālīye-i ğāliyesini dürrētüt-tāc-ı le'ālī-i muntazama eyledükden şoñra 'izz-i ḥuzūr-ı müstevcibüs-sürürlarına ğüstāhāne belki bī-edebāne 'arz olındı.

Şi'r: ز خامه کرده‌ام الماس را ساز
ز اسم اعظمش شد نقش پرداز
زری نو دیده شد صاحب عیارش
به نو زد سگه‌ای بر روی کارش³

Mütemennā vü müsted'ādur ki bu kitāba iltifāt-ı 'ālīlerini erzānī ğörüp enzār-ı şeref-āşār u āşār-ı şeref-enzārıyla manzūr u me'sūr eyledükden şoñra bu dürer-i ğurer-i şāhvār ğüşvāre-i sem'-i ķabül-i [P1 14b] şehriyār-ı 'ālī-tebār u yāre-i zīver-baḥş-ı ğüş-ı rızā-yı pādişāh-ı ğerdün-medār ola.

1 Bu pazarda söz parası ayarı tam altın bile olsa sikkenin alametini taşımadıkça tedāvüldeki paralar gibi olmaz. Eğer sikke nedir bilmiyorsan; (bil ki) o, sultanın hüsn-i kabülünden başkası değildir. Molla Câmî, *Divân-ı Câmî Cild-i Evvel Fâtihatuş-Şebâb*, haz. A'lâ Hân Efsahzâd, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 171.

2 Sultanın hüsn-i kabülünü kazanamamış bir kitap, çiĝ tanesinin süsünden mahrum kalmış gül gibidir. İrfan sahipleri ona bakmazlar ve ilim ehli o (kitabı) ellerinde tutmazlar.

3 Kalemimle bir elmas hazırladım, onun yüce ismi ile (kalemim) bir ressam oldu. Yeni bir altın ortaya çıktı ve altından anlayan kişi bu işin üzerine yeniden damgasını vurdu.

Şi'r: شكوفه املم همچو گل شكفته شود
اگر ز باغ قبولش وُرد نسيم قبول¹

Ol sultân 'ale's-sultânun medâyiḥ ü menâkıbınun biñde birine şürü' olındı

Zıkr olınan pâdişâh-ı dîn-penâh-ı sa'adet-destgâh selâtin-i İslâmiyye arasında bir pâdişâhdur ki tuğrâ-yı ² «ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ» rûz-ı [T 13b] ezelde anuñ nâm-ı nâmîsine yazılmışdır. Ve sikke-i maẓmûn-ı meymûn-ı ³ «إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ» darb-ḥâne-i ğaybda anuñ ism-i sâmi'sine qazılmışdır.

Şi'r: به ذات تو كلك قضا و قدر
ز «أنا جعلناك» بنوشت اثر
رسوم دول نقش کرده قلم
به نام بلند تو می زد رقم⁴

Dürretü't-tâc-ı fuşûş-ı cevâhir-i ḥalkâ-i imkân olan efrâd-ı nev'-i insânun ferâ'idi selâtin-i vâlâ-güher ki nakş-nig'in-i ḥâtem-i [R 11a] aḥvâlleri «وَسَحَّرَ» dur, ol fırqa-i laṭifeden müşârün ileyh-i şehriyâr-ı vâlâ-rütbetün şukḥâ-i râyet-i salṭanatı ıtırâz-ı maẓmûn-ı meymûn-ı ⁵ «تَاللَّهِ لَقَدْ آتَرَكَ اللَّهُ عَلَيْنَا» ile muṭarraz olup şafha-i şemşir-i mücellâsi âyet-i fetḥ ü âyet-i nuşretle mu'anvendür. Tâc-ı kerâmet-şi'âr-ı "es-sultânı zıllu'llâhi fi'l-arz bi't-ṭülü ve'l-'arż" ol ḥudâvendigâr-ı âli-tebâruñ târek-i meymûn u fark-ı hümayûnında nihâde ve ḥil'at-i bâ-zînet-i «وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَخْتَارُ» ⁷ anuñ ber ü dūşında istâdedür.

Şi'r: پدید آرنده آیین شاه
پناه دین حق ظلّ اله

1 Eğer onun tasdik bahçesinden kabul rüzgârı eserse arzu çiçeğim gül gibi açılır.

2 "... Bu, Allah'ın, dilediğine verdiği lütfudur. ..." Mâide (5), 54; Hadîd (57), 21; Cum'a (62), 4.

3 "... Biz seni yeryüzünde halife yaptık. ..." Sad (38), 26.

4 Kaza ve kader kalemi, senin zâtın adına "innâ ca'alnâke"den bir eser yazdı. Kalem, devletlerin töresi gereği senin yüce isminle yazı yazıyor.

5 "O, göklerde ve yerde ne varsa hepsini size boyun eğdirmiştir. ..." Câsiye (45), 13.

6 "... Allah'a andolsun, hakikaten Allah seni bize üstün kılmış. ..." Yûsuf (12), 91.

7 "Rabbin, dilediğini yaratır ve seçer. ..." Kasas (28), 68.

نگین بخش همه شاهان اطراف
نگهبان جهان از قاف تا قاف¹

Mührehâ-yı kevâkib-i mes'ûde-i âsmân-neverd-i tîz-gerd naç'-ı felek-i lâciverdde nerrâdân-ı müşa'bidân-ı kumâr-hâne-i eflâk eliyle anuñ cānibinden atılmışdur. Tâli'-i meymûn u baht-ı hümâyûniyla naqş-ı murâd gelüp [P1 15a] çās-ı esmâ' u âzân-ı 'âlemiyân anuñ çanîn-i salţanat u âvâze-i hîlâfetiyle çolmuşdur.

Şi'r: چو نژاد چرخ مشعبد رسوم
گرفت به کف مهره‌های نجوم
به امر خداوند ربّ عباد
زده قرعه بر نام سلطان مراد²

Kemer-i temşiyet-i taçvîyet-i şerî'at-i ğarrâ ve niţâk-ı 'azîmet-i terbiyet-i millet-i zehrâyı şemşîr-mânend iki yirden peyvend idüp i'lâ-yı kelime-i 'ul-yâ ve temşiyet-i ihkâm-ı ahkâm-ı [T 14a] şer'-i ğarrâ eylemege bel bağladı.

Şi'r: مرادش ز شاء و فرمان ده
ز بخت بزرگی و تاج مه
بود حرمت دین و تعظیم شرع
شود عزّت دین و تکریم شرع³

Cübbe vü cevşen rûz-ı rezmde baña arka yardım[1] olur diyü arçasına alup hûd u miġfere başum berâberi yoldaşumdur diyü baş üzre yir eyledi. Şemşîr-i âteş-bârı bir şem'-i fîrûzândur ki nûr u ziyâsından zulmet-i küfr ü tuġyân münmeġî olup mülk-i Zengbâr u sevâd-ı Sûdân rüşen ü tâbân oldu. A'lâm-ı beşâret-a'lâm u râyât-ı feth-âyâtı bir şâh-ı vâlâ ve nihâl-i a'lâdur ki anuñ sâyesinde sükkân-ı rûy-i zemîn müstazıll olup hoş-ġâl u âsûde-bâl oldılar. Sinân-ı cān-sitânı [R 11b] fi'l-meşel bir zebâne-i âteş-feşândur ki hâr u hâşâk-ı bid'at

1 Padişahlık töresini tesis eden, Allah'ın gölgesi ve Hak dinin sığınağı! Bütün padişahlara hükümlerlik mührünü bahşeden ve bütün dünyayı bir baştan bir başa muhafaza edip koruyan!

2 Sihirbaz gibi olan felek tavlacısı, yıldız zarlarını eline alınca Allah'ın emri ile kura Sultan Murad (III) adına çıktı.

3 Onun komutanlık ve sultanlıktan muradı, yücelik tacı ve ululuk bahtı ile şer'-i şerif-i İslâm'ı aziz ve yüce kılmaktan ibarettir.

ü zulmi sūhte idüp düşmenân-ı Bū Leheb-siretlerün hānumānına ﷻ فَأَذَافَهُمُ اللَّهُ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا¹ 1
ejdehādur ki zebān-ı kīne-cūyını dırāz eyledükde² lü'āb-ı zehr-āb-ı cān-sitānı
a'dā-yı bed-gümānı i'dām ü ifnā idüp muhālifān-ı dīn ü devleti ihlāk eyledi.

Şi'r: ز سر حدّ مشرق گه بی دریغ
به مغرب کشیدی چو خورشید تیغ

گه ماه رایت بر افراختی
چو مه بر سر شامیان تاختی

[P1 15b] گه از تیر بهرام دادی نشان
پی گور هر سو کشیدی کمان³

Şavlecān-ı şemşir-i hūn-feşān u çevgān-ı sinān-ı cān-sitānla rü'ūs-ı
rü'esā-yı düşmenân-ı da'imül-'udvānı gālṭān eyledigiçün қаşab-ı sebaḫ-ı
sa'adet-i dāreyn aña rübūde oldu. Dest-i ḫudret ü miknet ve yed-i beyzā
mişāllerine yalnız zimām-ı mehāmm-ı umūr-ı salṭanat-ı şuveriyye mu-
saḫḫar olmaḫ ḫann olınur-iken salṭanat-ı ma'neviyye daḫi aña musaḫḫar
olduḡ müteyaḫḫın [T 14b] oldu. Nūzhet-serāy-ı derūn-ı ṭāhiri ḡıll u ḡışş-ı
eşḡāl-i salṭanattan pāk olup eşṭāt-ı esbāb-ı ḡalebāt-ı cezebāt-ı İlahiyye ile
memplūdur. Ve şafā'ih-i şādīrāt-ı aḫvāl ü ef'ālinde āyāt-ı beyyināt-ı ḫalecāt-ı
Rabbāniyye maḫruv u metlūvdur.

Şi'r: خورشید آسمان شریعت به هر دیار
جمشید تختگاه حقیقت به هر مکان⁴

Neyyirāt-ı efkār-ı şā'ibe-i şāḫıbesi meşāliḫ-i kişver-güşāyī ve mühimmāt-ı
'ālem-ārāyī mülāḫaḫasından bir laḫza ve bir lemḫa ḡunūde olmayup cilā-yı
naḫā-yı başiretle manzara-i bāşıra-i başiret ve revzene-i çeşm-i 'ibret ü ḫayre-
ti dā'imā güşūdedür. 'Ayn-ı aḫl-ı dūrbīn-i işābet-āyīnleri enzār-ı celiyyeden
ḫālī olmamaḡın nūzhet-serāy-ı ḫāṭır-ı 'ātır ve derūn-ı necābet-meknūnına

1 "Bu suretle Allah, dünya hayatında onlara rezilliḡi tattırdı..." Zümer (39), 26.

2 eyledükde R, P1 | eylese T

3 Bazen doğu sınırından kalkıp hiç çekinmeden batıya güneş gibi kılıç çekerdı. Bazen ay bayraḡını yukarıya kaldırırdı da şamlılar üzerine ay gibi akın salardı. Nitekim Behram'ın okundan nişan verip her yöne yaban eşḡinin ardından yay çekerdı.

4 Her memlekette şeriat semasının güneşidir ve her yerde hakikat tahtının Cemşid'idir.

düzd-i bî-müzd-i efkâr-ı fâside ve huda'-ı kâside yol bulmaz maḥâzin-i ârâ-yı şavâb-ârasına rehzen-i gâflet hiçbir t̄arîkle dâhil olmaz. Rezânet-i re'y-i rezin ve diğ̄kat-i fikr-i dürbîn ile süver-i ḥurûf-ı müstaḳbelâtı şafahât-ı levaḥât-ı ḥâlden bî-bâk okuyup şuver-i nuḳûş-ı âtiyeyi vâḳı'ât-ı mâziye gibi ezber mülâhaza kıılır. [R 12a] Her ḥuşûşda muḥtemelât-ı 'aḳliyyeyi fâ'itât-ı dâbirât-ı bildügi gibi bilür. [P1 16a] Tevsen-i 'azm ü ḥazm-ı cihân-neverdi aşḳar-ı âftâb-ı ḡtî-neverd-mânend 'âlem-ḡrlük fikrinden bir sâ'at asûde olmayup çâbük-süvâr-ı dü-esbe-i fikr-i dür-endîşe-i sūr'at-pîşesi cihânbanluk mülâhazasıyla tek ü püdan ḥâlî olmaz. Yekrân-ı ḥareket-i fikriyyesi umûr-ı saltanata müte'allıḳ kâm-zenlük eylese 'arşa-i ḥâfikeyni bir demde peymüde ider.

Şîr: به رایش اهل عالم را تسلی است
دلش آینه نور تجلی است
ضمیرش نکته‌ها در جیب دارد
که پنداری که علم از غیب دارد¹

Ol mülk-i belâgatü'n Hüsrev ü Hâḳân'ı ki zâtı zahîr-i zu'afâ ve ğiyâs-ı fuḳarâdur, gâh gâh [T 15a] ḥâḫır-ı 'âtır-ı deryâ-maḳâtır-ı ribâḫ-ı füyûzât-ı Yezdâniyyeyle lücce-i muḫîḫ gibi cûş u ḥurûş idüp ecvâf-ı aşdâf-ı ğaybden dürer-i ğurer-i kelimât-ı muntazama-i mülte'ime-i şâhvâr ibrâz ü izhâr ve rümûzât-ı fâ'ıḳa-i râ'ıḳa-i lâḫütiyye-i ceberütiyyeyi ḥâvî maḳâlât-ı bâkemâlât-ı ğaybiyye-i lâ-reybiyye-i ḥaḳâ'ıḳ-dişâr işâr u nişâr ider.

Nazm: خاطر سحرنمایش به گه نظم سخن
حلقه نون بر باید ز خم چنبر کاف²

Keff-i deryâ-menâl ü deryâ-mişâlleri direm-pâşluk eylese ḳaḫarât-ı maḫarât-ı reşşiyeyi-seḫâb gibi bî-ḥesâb sîm ü zer bezl ider. Dem-i kerem ü zamân-ı iḫsân-da baḫşişinü'n ednâsinu'n ednâsı eḳâlîm-i seb'anu'n bâcı ve heft-kişverinü'n ḫarâcıdur. Rüz u şeb kârı ufḳ-ı felek gibi dâmen dâmen zer-i sürḫ bezl idüp le'âlî-i mütelâlî-i şâbitât-kirdâr-ı cevâhir-i zevâhir-i bî-şümâr işâr ü nişâr eylemekdür. Bir dervîş-i dil-rîş-i 'uryâna pâdişâhâne iḫsâne bahâne idüp fâḫîr libâs ilbâs

1 Düşünceleri ile cihan halkına tesellidir. Gönlü tecelli nurlarının (aksettiği) bir aynadır. Derûnu nice nükteleri cebinde saklar da onun ilmini gaybî zannedersin.

2 Onun sihirler gösteren gönlü, şiiir yazarken nun harfinin halkasını kef harfinin çenberindeki eğrilikten çalar.

eylese atlas-ı felekden zibâ dibâ geyürür. Bedrağa-i himmet-i 'ulyâsıyla cihânda bir anda yüz biñ dermânde iler ve götürür. [P1 16b]

Şî'r: جوابش از سؤال خاکساران
چو باران پیش از ایام بهاران
به سائل گر دهد نقد دو عالم
دو دست خود زند ز افسوس سر برهم¹

Ceng-âverân-ı rezm-ârâyân-ı râyân-ı Hind anuñ re'y-i ğarrâ-yı 'â-lem-ârâsına kâ'il olup ihrâm-beste-i harem-i harîm-i vâlâsı ve tã'if-i 'âkif-i 'atebe-i 'ulyâsı oldu.

Şî'r: شقاوت در عدم پنهان ز بیمش
سعادت بسته احرام حریمش

[R 12b] گدایانش به جان از قیصران بیش
سلاطین با گدایان درش خویش²

Qıble-gâh-ı kayâşire ve kuble-gâh-ı ekâsire olan bâb-ı devlet-iyâbına aqyâl-i 'Arab iqbâl idüp rıkk-ı rıkk u tavk-ı 'ubûdiyyetine boyun urmuşlardır. Qadem-i şıdk u hulûş üzre dâ'im kâ'im olup rüz u şeb maqâm-ı 'ubûdiyyetde tûrmışlardır.³

Şî'r: هر که گردن می کشد روزی ز طوق بندگیش
روزگارش بند در گردن به زندان می برد⁴

[T 15b] Tãk-ı Kısra'nuñ kesri ve memâlik-i 'Arab u 'Acem'ün fethi anuñ yed-i beyzâsına musahhar olup eyyâm-ı devlet-i rüz-efzûnında vilâyât-ı meftûha-i memâlik-i mevrûşeye mazmûme oldu. Mülük-i Hâbeş'e bende-i dâgdârı ve serhengân-ı Zengbârân qarakulluqçılığını ider hıdmetkârıdır. Fağfûr-ı Çîn anuñ sofrasında rîze-çîn olup meclisinde anuñ çîni tãbaklarını götürür-idi. Selâtin-i Mışr u Şâmât ifâ-yı hıdemât idüp merâsim-i levâzım-ı

1 Zavallıların taleplerini cevaplaması bahar mevsiminden önce gelen yağmurlar gibidir. Eğer dilenciye iki dünyanın parasını verse yine de üzüntü ile iki elini birbirine çarpar, vurur.

2 Âsîlik onun korkusundan yoklukta saklanmış, mutluluk ise onun harfimine girmeye niyetli. Dilencileri izzet ve kıymette kayserlerden değerli, kapısında sultanlar ve dilenciler eş-dost ve akraba olmuştur.

3 tûrmışlardır R, T | tûrmışlar P1

4 Her kim ki bir gün dahi onun kulluğundan çıkmaya çalışsa, felek onun boynuna bend vurup zindana götürür. Selmân-ı Sâvecî, *Divân-ı Selmân-ı Sâvecî*, haz. Ebu'l-kâsım Hâlet – Ahmed Keremî, Silsile-i Neşriyyât-ı Mâ, 1371, s. 192.

hıdmeti yerine getürür-idi. Mülük-i İspāniyye vü Françe'nün çarı nāçār anuñ hıdmetkârı ve Leh ü Çeh'ün banı ol bānî-i mebānî-i cihān-bānîniñ bende-i nigebānidur.

Şi'r: چو اعدای دین را به تیغش بتاخت
چو مهر و مهش حلقه در گوش ساخت

به پایش فتادند شهان جهان
کمر بسته بودند کهان و مهان¹

[P1 17a] Sükkân-ı hıttâ-i Tebrîzî anuñ sehm-i vehm ü vehm-i seh-minden teb-i miñnet tıttup tâb-ı bîm ü vaḥşet ve lerze-i ḥavf ü ḥaşyet² ile maḥrûr u lerzân oldılar. Vilâyet-i Âzerbâycân'ıñ yoḥsul u bayı cânına âzer ü âteş düşüp ol diyârıñ ḥalḳı nâr-ı ru'b u hirâsla yanup yaḳıldılar.

Şi'r: سران عجم را به چتر و کلاه
روان ساخت کشته روان رزمگاه

رخ آورده بر وی عموم از جهات
به فرزانیگی کشته شد شاه مات³

Rü'esâ-yı şudûr-ı erkân-ı dîvân-ı hümâyûndan serdâr naşb olınan ser-firâzlar vilâyet-i sürḥ-sere göz qarardup varduḳda Ḳahhâr-ı vâsî'ül-'aza-metüñ 'inâyetiyle yüz aḡardup ol ta'ife-i maḥzûlenüñ qara qanını revân eyledi. Leşker-i İslâm-ı zafer-fercâm mânend-i şîrvâne hücum-i pür-hümüm idüp Şîrvân'a ve Revân'a revâne olduklarında ol zümre-i hâyim mânend-i behâyim ḥavflarından qan qaşanup kemâl-i dehşetlerinden hirâsân Ḥorâsân semtine firâr eylediler. Miftâḥ-ı kılâ'-ı buḳâ'-ı eḳâlîm-i seb'a olan tiḡ-i bî-dirîḡle Demürḳapu'yı fetḥ idüp şemşîr-i âhenîniyle⁴ Ye'cüc-i fitne vü fesâdı sedd eyledi. [T 16a]

Şi'r: خسرو جمشید حشمت آن که از پولاد تیغ
پیش یا جوج فتن سدّ اسکندر می کند⁵

1 Din düşmanlarına kılıcı ile hücum edince, onları ay ve güneş gibi birer kölesi yaptı. Bu cihanın sultanları ayağına düşüp küçük büyük herkes emrine hazır hale geldiler.

2 ve lerze-i ḥavf ü ḥaşyet R, P1 | -T

3 Acem mülkünün önde gelenlerini taçları ile beraber ölmüş bir halde savaş meydanına gönderdi. Herkes her yönden ona yönelip saldırmışken bilgelikle padişahı mat edip öldürdü.

4 âhenîniyle R, P1 | âhenîni T

5 Cemşid haşmetli padişah, kılıcının çeliğinden fitne Yecüc'ünün önüne İskender'in seddini çekiyor.

Her sâl-i ferruḥ-fâlde sürḥ-ser nâm gürûh-ı mekrûhuñ [R 13a] üstine yeñiden bir leşker-i enbûh-ı deryâ-şükûh irsâl itmekle tâze tâze memâlik-i cedîde-i bî-endâze fetḥ eylemekden ḥâlî olmadı. Ol mihr-i sipihr-i rif'at-i tîr-menzilet esb-i devlet ü ḥing-i sa'âdetle Atıcılar'a varduḡda kemân gibi başı berk olup kec-fehm olan cebbârlaruñ tîr-i cevz ü cefâsına nişâne¹ olan fuḡarâ ve şemşîr-i ḥûn-ḥ'ârle hemdem olan ḥûnî zâlimlerüñ tiġ-i ḥayf u ġadri ucından mecrûḥu'l-ḥavâtır olan zu'afâ dâd-ḥ'âhlik idüp ġonce-i zanbaġ gibi ser-beste [P1 17b] nâmeyle 'arz-ı ḥâl eyledüklerinde şikâyet-nâmelerini şeref-i iltifât-ı ḡabülle teşrif idüp mazmûnında müdrec olan aḥvâl-i şeref-âmâli tefakḡud-ile teḡayyüd, şîme-i müstedîmeleridür. Rûz u şeb teh-yîc-i şerer-i şürûr eyleyen bed-gümânlaruñ dâġ-ı dil-sûzından yanup yaġı-lup mihr-i sipihr gibi başına âteş yaġanlaruñ sûz u ġudâzını ıtfâ' idüp âb-ı luḡfla ḥarâretlerini teskîn eylemek mültezemleridür. Bu maḡûle tîre-baḡt ve ḡara yazulularuñ bî-edebâne kâġıd şunduġlarına incinmeyüp ḥâḡır-ı fâ-tirlerini ḥâme-i nevâht ile yazar-idi. Cenâb-ı şefḡat-me'âb-ı² pâdişâhiden mütevaḡġı' u mütezarri'dür ki bu sitem-dîde-terîn-i sitem-dîdegân-ı çarḥ-ı bûḡâlemûn ḡarafından pâye-i serîr-i a'lâya 'arz olunan kitâb-ı ḥümâyûn-ı berâ'at-meknûn ḡarîn-i ḥüsn-i naḡar-ı sa'âdet-maḡrûn ve rehîn-i ḡabûl-i cenâb-ı salḡanat-merḥûn olup bu meymenet ile meydân-ı naḡm u neşrûñ mümtâzları ortasında maḡbûl ü mu'teber ola. Elsine-i evliyâ-yı 'irfân ü aḡlâm ve i'câz-ı nişân-ı münşiyân-ı berâ'at-unvân anı oḡuyup yazmaġla raḡbu'l-lisân olmaḡdan ḥâlî olmayup zümre-i süḡhan-âverân anı sübḡa-i ebrâr gibi elden düşürmeyeler. [T 16b] Ol şâhid-i şîrîn-maḡâl ve nev-ḡaḡḡ-ı faşîḡu'l-beyân manzûr-ı aşḡâb-ı 'irfân olup efâzıl-ı 'âlemiyân anuñ rûz u şeb yüzine baḡmaḡdan uşanmayalar. Bu kitâb-ı müsteḡâbı ġayrı terceme gibi şanmayalar. Bülbülân-ı siḡr-âferînân-ı berâ'at-ġüsterân ve 'anâdil-i dil-i süḡhanverân-ı mu'ciz-beyân [P1 18a] ol ḡadâ'ik-ı i'câz-nişânda tekellûm ü terennûm itmekden 'âḡıl olmayalar.

Şîr:

بر این نامه خدایا لطف فرمای
بر او چشم قبول خلق بگشای

1 nişâne R, P1 | nişân T

2 şefḡat-me'âb-ı R, T | şefḡat-ı P1

بده در خاطر مردم قبولش
حمایت کن ز ردّ هر فضولش
طمع دارم که شاه از لطف گاه
بر این نوباوه اندازد نگاهه¹

[R 13b]

1 Ey Allah'ım! Bu kitaba lütfunu göster ve halkın kabul gözünü bu kitap için aç. İnsanların gönlünde bu kitaba muhabbet uyandır ve boşboğazların red ve tenkitlerinden onu koru. Ümit ediyorum ki bir an için dahi olsa sultan bu hediyeye göz atacaktır.

TABAKA-İ ÜLÂ¹

Mebde'-i ibdâ-yı mebâdî-i saltanat u menşe-i inşâ-yı münşe'ât-ı hilâfet şehriyâr-ı şâhib-meğâzî ya'nî Sulţân 'Osmân Hân-ı Ğâzî'nün zamân-ı saltanatında bast-ı bisât-ı 'ilm ü fazl u kemâl ve ferş-i fûrûş-i dâniş ü câh ü celâl eyleyen a'lâm-ı 'ulemâ-yı şâmihatü'l-erkânı ve binâ-yı me'âlî-ibtinâ-yı kerâmât-ı 'âliye-i 'ibret-destgâhı kemâ hiye ref u naşb eyleyen evliyâu'llâhı beyân ider:²

İhbâr-ı aḥbâr-ı şâdika eyleyen aḥyâr-ı aḥbâruñ ve inbâ-yı enbâ-yı fâ'ika-i râ'ika eyleyen aḥrâr u ebrâruñ ḥâtır-ı 'âtır-ı ḥaḳâ'ik-nişânlarına pûşide degüldür ki bânî-i mebânî-i cihân-bânî vü mü'essis-i esâs-ı gîti-sitânî Sulţân 'Osmân Ğâzî-i şâhib-meğâzî izâfet-i re'fet-i İlahiyye ile ḥafz u kesr-i mu'rebât-ı mübeyyenât-ı küfr ü tuğyân ve naşb u ref-i a'lâm-ı İslâm u imân eyleyen selâtin-i İslâmiyyenin mümtâzı ve muḥâlifân-ı dîn ü devletün ḳabza-i taşarrufında olan ḳılâ'-ı merfû'a-i felek-bünyân u ḥuşun-ı manşûbe-i gerdün-'unvânı ḳuvvet-i ḳâhire ile [T 17a] memâlik-i bî-mehâlik-i İslâmiyyeye zamm u ilḥâḳ idenlerün [P1 18b] ser-firâzıdır.

Şi'r: به زخم تیغ جهانگیر و گرز قلعه گشای
جهان مسخر من شد چو من مسخر رای
بسی بلاد گرفتم به يك اشارت دست
بسی قلاع گشادم به يك فشردن پای³

Selâtin-i 'Osmâniyye'den 'unvân-ı maẓmûn-ı⁴ meymûn-ı **﴿إِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ﴾** menâşir-i aḥvâllerinde mestûr u muḥarrer olan şehriyârlaruñ aḳdemidir ve tevḳî'-i feḫvâ-yı ğarrâ-yı **﴿تَوْتِي الْمُلْكُ مِنْ تَشَاء﴾**⁵ aḥḳâm-ı âmâllerinde mezbûr u muḥarrer olan büzürgvârlaruñ muḳaddemidir.

1 Tabaka-i Ülä T | -R, -P1

2 beyân ider R, P1 | beyân ü tibyan ider T

3 Dünyayı ele geçiren kılıcın (açtığı) yara ve kaleler fetheden gürz ile benim düşünceye râm olmam gibi bütün dünya emrime râm oldu. Tek bir el işareti ile nice beldeler fethettim ve ufak bir ayak diremesi ile nice kalelerin kapısını açtım. Fahrî-i Herevî, *Ravzatü's-Selâtin*, haz. 'Abdurresûl Hayyâmpûr, Tebrîz: İntişârât-ı Müessesesi-i Târîh u Ferheng-i İrân, 1345, s. 16.

4 maẓmûn-ı R, T | -P1

5 "... Şüphesiz ki yeryüzü Allah'ındır. Kullarından dilediğini ona vâris kılar. ..." A'râf (7), 128.

6 "...Sen mülkü dilediğine verirsin ..." Âl-i İmrân (3), 26.

Mi'mâr-ı efkâr-ı işâbet-şî'ârı merâsim-i salţanat u meţârîh-i hîlafeti bir resm-i cedid¹ üzere te'sis u tarşîş ve bir tarz-ı hâş üzere te'yîd ü teşyîd eyledi ki divân-ı [R 14a] evvân-ı dîn-i mübîn ü bünyân-ı felek-^cunvân-ı şer'-i rezîn mânend-i ğuref-i ʔuref-ı 'avâlî-i havâlî-i huld-i berîn ü mişâl-i havâlî-i e'âlî-i 'arş-ı ber-terîn marşûş u mü'esses olup nüzhet-serây-ı şer'-i Muḥammedî günden güne muḥkem ü müstaḥkem oldu. Ecell-i celâ'il-i ni'am-ı İlâhiyye olan emr-i salţanat ü dâverî ve müstevcib-i müstev'ib-i fütûḥât-ı füyûzât-ı dîniyye vü dünyeviyye olan devlet-i ebed-peyvend ü ḳayşerî anuñ şânında zuhûr idüp ḥân mân-ı düdmân-ı 'Oşmâniyân'uñ devletiniñ şeşder-i 'ademden² zuhûra gelmesine bâ'is ü bâdî oldu. Bu ḳapuyı evvel ol³ açup meydân-ı salţanatda cümleden muḳaddem, ḳadem onlar vaz' eyledi. Nâm-ı nâmîsi derâhim ü denânîrûñ sine-i bî-kînesinde meskûk ü maḍrûb olup her bir sürḥ ü direm ol sulţân-ı nâmdârûñ ism-i sâmisini nüşâ-i devlet ü hırz-ı sa'âdetdür diyü levḥa-i şafḥa-i şadrında yazdurmış-idi. El-ḥaḳ sikkayı mermerde ḳazdurmış-idi. Cevâmî'-i şerîfe ve mecâmî'-i [T 17b] laṭîfede ism-i şerîf ü zıkr-i münîfi ile ḥaṭîb-i faşîḥu'l-beyân-ı raṭbu'l-lisân olup pîrâye-i menḳabetleriyle [P1 19a] mecâmî'-i 'aliyyede menâbir-i semiyeye zîver buldı. Ahvâl-i şeref-âmâli sebbûr-ı seffûr-ı kütüb-i tevârîḥ u esmâr ve şudûr-ı suṭûr-ı cerâ'id ü esfârda yazılıp çizilüp mecâlis-i 'aliyyede oḳunur oldu.

Şî'r:

شهنشاه فرخ شه راستین
برآرنده تاج و تخت و نگین

به سر بر نهاد آن کیانی کلاه
به روز خجسته سر مهر و ماه

به تأیید یزدان و نیروی بخت
خداوند کشور شد و تاج و تخت

در گنج بگشاد و لشکر بخواند
به دامن زر و سیم و گوهر فشاند⁴

1 cedid R, P1 | medid T

2 zuhûr idüp ... şeşder-i 'ademden R, T | -P1

3 ol R, T | -P1

4 Şerefüddîn Fazlullâh-ı Kazvîni, *el-Mu'cem fi Âsâri Mülûki'l-'Acem*, haz. Ahmed Futûhîneseb, Tahrân: Encümen-i Âsâr u Mefâhir-i Ferhengî, 1383, s. 146.

به نامش شرف یافت سیم و درم
همین سگه‌ای زد به تیغ و قلم¹

Zimmet-i himmet-i vâlâ-nehmetinde müvedda⁶ olan bezâyi⁶-i bedâyi⁶-i hıkkûk-ı salţanat u emânât-ı müteyemminât-ı 'uhûd-ı hilâfeti kendüler 'alâ vechi'l-istifâ ifâ eyledükden şoñra ahfâd-ı emcâd ü evlâd-ı encâdından a'ķâb-ı zevi'l-ahşâbına ta'ķib ü teslim ve evlâd-ı hilâfet-nijâdına taħlîf u taķdîm eyledi. Anlar daħi bizâ'a-i salţanatı birer birer 'uhdelerine alup merâsim-i levâzım-ı salţanat-ı 'Oşmâniyye'yi zuhûra getürdiler. Kāvâ'id-i ma'âķıd-ı hilâfet-i hâķâniyyeyi mancûķ-ı 'ayyûķa berâber idüp kemâle yetürdiler. A'lâm-ı zafer-[R 14b]i'lâm-ı İslâmı ber ü dūş-ı 'azm ü hazmlarına alup yed-i beyzâ-yı himmetleriyle elviye-i nuşret-nişânlarını meşârîķ u meġâribde efrâşte itdiler. Bu tã'ife-i neciyye-i naķıyyenüñ her biri zamân-ı devletlerinde müşeyyid-i müşeyyed-i dîn-i Aħmedî ve sûtün-ı şü'ün-ı devlet-i sermedî olup temhîd-i merâsim-i salţanat u ra'ıyyet-perverî ve te'yîd-i ķavâ'id-i hilâfet ü şerî'at-güsterî [T 18a] eyledi. Kūşûr-ı bî-ķuşûr-ı şer'ün uşûl-i mendûbe ve erkân-ı müsteħabbesini [P1 19b] sünnet-i seniyye-i² Muħammediyye üzre te'ķîd ü te'yîd eyledi.

Şî'r: بر این تخت شان چون به دولت نشست
زمین و زمان رونق تازه بست

چو ایشان دلیری و شاهی کجاست
که با حق به صدق‌اند و با خلق راست

همین نصفت و عدل را بانی‌اند
حقیقت سزاوار سلطانی‌اند³

Mervîdür ki Sulţân 'Oşmân bin Ertuġrul Ĥazretleri'nün âbâ vü ecdâdı Āl-i Selķuķ ile Tûrkistân'dan ĥurûc idüp müddet-i medîd Ĥorâsân ve 'İraķ ve Āzerbâycân'da⁴ kemend-i tedbîr ile teşhîr-i memâlik idüp tîġ-i bî-dirîġ-i

1 Dürüst ve uğurlu kadem sahibi o padişahlar padişahı, tac u taht ve hükümdarlık mührüne lâyıktır. O padişahlık tacını uğurlu ve mübarek bir günde ay ve güneşin başına koydu. Allah'ın tefviki ve bahtının kuvveti ile taç, taht ve ülkenin sahibi oldu. Hazinesinin kapısını açtı ve askerleri çağırdu. Etek etek altın, gümüş ve inci saçtı. Gümüş ve dirhem onun adı ile şeref buldu. Kalem ve kılıç ile mührünü vurdu.

2 sünnet-i seniyye-i R, P1 | -T

3 Tahtlarına devlet ve ikbal ile oturunca zaman ve mekân yeniden tazelendi. Onlar gibi bir padişah ve yiġit nerede? Onlar Hakk'a sadık ve halka karşı ise dürüsttüler. Adalet ve hakkâniyeti onlar inşa ettiler (ve bu yüzden) gerçekten sultanlığa lâyıklar.

4 Āzerbâycân'da R, P1 | Āzerbâycân'dan T

feth u nuşret ile memâlik-i İslâmiyyeye çok memleket ilhâk eyledi. Es-lâf-ı fırağ-ı tâğiye-i lâğiyeden Cengiz Hân-ı bed-gümân zühür eyledükde Ertuğrul Hâzretleri kendü ta'alluqâtından dört yüz kırık miqdârı göçer evli ile ol 'aşrda diyâr-ı Rûm'un pâdişâhı olan Sulţân 'Alâüddîn Keykubâd bin Keyhüsrev Hâzretleri'nün hıdmetlerine ilticâ eyledi. Merhûm Ertuğrul altı yüz seksen senesinde vefât idüp mülk-i fenâdan milket-i beğâyâ rıhlet eyledükde Sulţân 'Osmân-ı nîk-nâm kı'ım-mağâm olup Sulţân 'Alâüddîn'ün uğrına emr-i cihâdda bezl-i mechûd eyledi. Bu eşnâ-da Qarahîşâr nâm hışn-ı haşîni feth idüp dest-i gâretle ele getürdüğü mâli-ğânâyimi müşârün ileyh Sulţân 'Alâüddîn'e işâl eyledükde bu feth-i celil ü gâzâ-yı cemilûn muqâbelesinde aña tabl u 'alem ve tûğ¹ u naqqâre vi-rüp müstaķill pâdişâh eyledi. Livâ-yı istiqlâl ü râyet-i i'zâm u iclâlî naşb idüp zimâm-ı salţanat ü hilâfeti anuñ dest-i taşarrufına teslim eyledi. Bu cülûs-ı hümayûndan şoñra [T 18b] Sulţân 'Alâüddîn ve anuñ 'ağabinde oğlu Sulţân Ğıyâşüddîn vefât eyledükde Sulţân 'Osmân hâzretleri tamâm istiqlâl bulup Âl-i Selçuk'un devleti daħi [P1 20a] bunlara intikâl [R 15a] eyledi. Ol hânedân-ı qadîmûn erkân-ı devleti ve a'yân-ı 'izzeti Sulţân 'Osmân ile b'at idüp cümlesi mağâm-ı hıdmetde oldılar. Bu hâlet ile 'asâkir-i İslâm tamâm şeref buldılar. Hicret-i Nebeviyye'den altı yüz toqsan toquz senesinde Sulţân 'Osmân Ğâzî² kırık üç yaşında iken tahta cülûs idüp müstaķil pâdişâh oldu. Âşâr-ı feth ü salţanatı ile meşârîk u meğârib toldı. Ol 'aşruñ 'ulemâsından âti'z-zıkr Mevlânâ Tursun Faķih, anuñ adına huţbe okuyup zıkr-i cemîli ile raţbu'l-lisân oldu.

Şi'r-i Du'â:³ سال و مال و فال و حال و اصل و نسل و تخت و بخت
بادت اندر شهریاری بر قرار و بر دوام

سال خرم مال سالم فال نیکو حال خوش
اصل ثابت نسل باقی تخت عالی بخت رام⁴

1 ve tûğ R, P1 | -T

2 Sulţân 'Osmân Ğâzî R, P1 | 'Osmân Ğâzî T

3 Şi'r-i Du'â R, P1 | -P1

4 Ömrün, malın mülkün, talihın, hâlin ve aslın ve neslin, tac u tahtın padişahlığın müddetince daim ve bâki olsun. Kutlu bir ömrün, helâl malın, açık bir bahtın, hoş bir hâlin, kökün sabit, neslin daim, hükümranlığın yüce ve kaderin emrine râm olsun. Hâfız-ı Şirâzî, *Divân-ı Hâfız-ı Şirâzî*, Hattat Mustafa Eşrefi, Tahrân: Peyâm-ı Adâlet, 1392, s. 428.

Pâdişâh-ı müşârûn ileyhûn zamân-ı salţanatında olan ecille-i 'ulemâdan mü'ellif-i Şakâ'ik' uñ kütüb-i tevârihde ahvâline zafer bulduğı e'âlî-i mevâlî-nün ahvâlini taħrîr u taştîre bed' olınup maķşûd-ı aşliye şürü' olındı.

Mevlânâ Edebâli Rahmetu'llâhi 'Aleyh [Şeyh Edebâli]

Mevlid-i aşlisi bilâd-ı Karaman'dandır. Mebâdî-i şürü'da ol diyâr-ı bâ-i'tibâr uñ 'ulemâ-yı fezâ'il-intimâsından ba'zı 'ulûmı telemmüz idüp güş ü gerden-i ahvâli hilye-i celiyye-i kâbiliyyet-i kemâl ve kemâl-i kâbiliyyet ile müteħallî olduķda bilâd-ı Şâm-ı bâ-ihtîşâma irtihâl eyledi. Zıkr olınan arâzi-i ķudsiyyetü's-su'ûnuñ fuzâlâ-yı fezâ'il-meknûnından 'ilm-i uşûl ü fûrû' ve fenn-i tefsîr ü hadîsi aħz idüp her birinde yed-i tûlâ taħşil eyledi. Lâkin fenn-i fıķhda nihâye-i merâtib-i insâniyyeye vâşıl olup hidâye-i Rabbâniyye-i Sübhâniyye ile feķâhetde ekmel-i [T 19a] enâm-ı eyyâm oldı. [P1 20b]

Şî'r: در فقاهت اكمل ايام شد
ذات او مقبول خاص و عام شد¹

Zât-ı fezâ'il-şi'ârını ol diyârda kemâlât-ı beşeriyye ve müktesebât-ı nazariyye ile pîrâste vü ârâste eyledükden şoñra ħubb-ı vaţan iķtizâsıyla mavţın-i aşlisine 'avdet eyledi. "الميل الى مولدك من كرم مَحْتَدِك"²

Maţla':³ دل مرد را آرزویی وطن
كشد چار و ناچار سوی وطن⁴

Aşĥâb-ı fazîlet ĥazretlerine ma'lûm u mu'ayyendür ki zümre-i 'ulemâ ĥaķķında bezl-i 'avâtıf-ı leţâ'if-i [R 15b] ĥüsrevâne zımem-i himem-i pâdişâhâne ĥuşuşâ dūdman-ı 'Oşmâniyân'a 'ayn-ı farz ve farz-ı 'ayn meşâbesinde olup bu sünnet-i ķavîme ţarıķa-i müstedîmeleridir. Binâen 'alâ zâlik pâdişâh-ı vâlâ-rütbet mevlânâ-yı merķûma eşnâf-ı âlâf-ı ri'âyet idüp ol ĥulâşa-i erbâb-ı ma'ķûl u meşrû' ve müsteşfâ-yı aşĥâb-ı menķûl u mesmû'a mesâ'il-i şer'iyye-i mer'iyyede mürâca'at ve cumĥûr-ı umûr-ı salţanatda

1 Fıkıh sahasında devrinin en yetkin (ismi) oldu. Kişiliğı herkes tarafından kabul gördü.

2 Doğduğun yere olan ilgi ve muhabbetin, soyundaki asâletten ileri gelmektedir.

3 Maţla' R, P1 | Şî'r T

4 Vatan muhabbeti insanın gönlünü her hâlükârda vatani tarafına çekiyor.

anuñla müşâveret iderler idi. ¹ «وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ» muḳtezâsınca kıyâm-ı mehâmm-ı enâm-ı eyyâmda meslek-i mübâşerete evvelâ ḳadem-i müşâ-veret ile sülûk eyleyüp muḳaddemât-ı mühimmât-ı umûrı anuñ netâyic-i nesâ'ic-i efkâr-ı işâbet-şî'ârına göre tertîb ü terkîb iderler idi.

Nazm:² در همه کار مشورت باید
کار بی مشورت نکو ناید³

Ḥazret-i Rabb-i 'İzzet'ün sehm-i 'inâyet-i bî-ğâyeti ile tîr-i du'âsı hedef-i icâbete işâbet eylemegin ḥalḳ-ı 'âlem enfâs-ı müteberrikesinden teberrük iderler idi.

Maṭla':⁴ ز هر نیک و بدی آگاه باشد
دعایش شمع هر گمراه باشد⁵

Meṭâmiḥ-i meṭâmi'-i hissiyye-i dünyeviyyeden [T 19b] şervet-i 'azîme ve ḳudret-i tâmmе şâhibi olup engüşt-i ḥâme ve benân-ı beyân ile ḥisâb u kitâbdan efzûn [P1 21a] mâl ü menâle nâ'îl iken meslek-i şüfiyyeye sâ-lik olup şâri'-i taşavvufa şâri' oldı. Ol fâzıl-ı fazîlet-mersûm te'sis-i esâs-ı müberrât-ı cezîle ve tarşîş-i mebânî-i meşûbât-ı cemîle eyleyüp âyende vü revende için bir zâviye-i refî'a-i menî'a-i felek-bünyâd âbâd eyledi.

Nazm:⁶ فرخنده بقعتی و مبارک عمارتی
در نیکویی بدیع و ز پاکیزگی سَمَر
در روشنی چو رای شریف تو نادره
در خرّمی چو طبع لطیف تو مُشْتَهَر⁷

Mervîdür ki, Sulṭân 'Osmân Ğâzî (raḥmetu'llâhi 'aleyh) ḥazretle-ri ba'zı leyâlî-i mübâreke de teberrûken zâviye-i mezkûrede ḳalmaḳ şîme-i

1 "... İş hakkında onlara danış..." Âl-i İmrân (3), 159.

2 Nazm R, P1 | Şi'r T

3 Her işte danışmak şarttır. İstişaresiz yapılan işten hayır gelmez.

4 Maṭla' R, P1 | Şi'r T

5 Her bir iyi ve kötünden haberi vardır. Onun duası bütün yolunu kaybetmişler için (aydınlığa ulaştıran) bir mumdur.

6 Nazm R, P1 | Şi'r T

7 Kutlu bir mekâna ve mübarek bir imarete sahiptin. İyilikte eşin benzerin yok ve manevi arınmışlıkta bir efsanesin. Aydınlıkta şerefli tedbir ve fikrin gibi bir nadiresin, letâfette hoş hilkatın gibi meşhursun.

müstedîmeleri olmağın bir gice ol zâviyede kalup ¹﴿فَمِ اللَّيْلِ إِلَّا قَلِيلًا﴾ fehvâsınca kıyâm-ı keşirden sonra bir sehl zamân h'âba vardılar. Zamân-ı h'âbda şuver-i hâdişât-ı vâkı'ât-ı gayba âyîne-i mişâlde bu sûretten bâdî ve sânih oldu ki Mevlânâ Edebâlî'nün koltuğundan bir mâh-ı enver tülû' u hurûc idüp kendünün koynına dâhil olduğdan sonra sürre-i laţîfesinden bir şecere-i 'ulyâ [R 16a] peydâ oldu. Bu şecere-i tûbâ-mişâlûn altında cibâl-i kebîre ve enhâr-ı keşîre var-idi ki cümle-i hâlâyık kendü nefsleriçün ve devvâb ve besâtîn ve sâ'ir mühimmât-larıçün ol enhârdan müntefi' u mütemetti' olurlar-idi. Pâdişâh hazretleri, bu vâkı'a-i 'ibret-nümâyî gördüğü gicenün irtesi, şeyh hıdmetlerine rüyâsını 'arz idüp nüşha-i hayâl ve levha-i mişâlden şafha-i beyâna naql eyledi.

Şî'r: [T 20a] خیالم که پیش دل آیینه بود
ز ملک مثالم عجایب نمود²

Ol mu'abbir-i birr ü³ müfessir-i sırr vâkı'a-i mezkûrenün ta'bîrini lisân-ı [P1 21b] 'ibâretiyle bî-tağyîr ta'bîr idüp Sulţân 'Oşmân Ğâzî hazretlerine hiţâben, "Sizün evreng-i salţanat u hâkânîde cülûs itmeñüz muķarrer olduğundan ğayrı, aşl-ı pāk u ırķ-ı tâhiriñüzden baţnan ba'de baţnin zuhûra gelen evlād u aĥfādîñuz daĥi ilā ĥayşü mâşaa'llāh pâdişāh olmaķ muķarrerdür" diyü tebşîr eyledi. Zıkr olınan vâkı'a muķtezâsınca Mevlânâ Edebâlî kendünün duĥter-i nîk-aĥterini Sulţân 'Oşmân Ğâzî'ye tezvîc eyleyüp mâ-beynlerinde 'aķd-i 'ıķd-ı muşāhere eylediler.

Şî'r: دو کوب در این شب قران کرده اند
نکو تر ز تسدیس شمس و قمر
قرانی چه زیبا که باشد به دهر
ز تثلیث سعْدین مسعودتر⁴

Bu iki kevkeb-i nîk-baĥtuñ ictimā' u iķtirânı kırân-ı sa'deyn vâkı' olduğu sâ'at-i şerîfede olmağın Sulţân Orĥân ve sâ'ir evlād-ı sa'âdet-nişân, mânend-i mihr-i dıraĥşân raĥşân oldılar.

1 "Birazı hariç, geceleri kalk." Müzzemmil (73), 2.

2 Hayâlim gönlümün karşısında bir ayna idi. Âlem-i misâlden bana acayip şeyler gösterdi.

3 birr ü R, P1 | -P1

4 Bu gece, güneş ve ayın "tesdîs"inden daha iyi olacak şekilde iki yıldız kırân etmişler. Bu dünyada iki uğurlu yıldızın "teslîs"inden daha mutlu ve güzel bir kırân olabilir mi?

Şî'r: منفجر شد لاله‌زار دین و دولت را عیون
 منشعب شد بوستان مُلك و ملّت را شجر
 اختری مسعود شد تابنده از اوج شرف
 گوهری سیراب شد رخشنده از دُرّج هنر¹

Hicret-i Nebeviyye'den yedi yüz yigirmi altı senesinde ve fâzıl-ı mez-bürüñ sinn-i² şerîfi yüz yigirmi sinne bâliğ olduḡda³ ﴿يَبْسُرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ﴾³ âyetinin fehvâsınıñ mehebbinden nesîm-i beşâret-i raḡmet-işâret tenes-süm idüp, 'andelîb-i rûḡ-ı pür-fütûḡı gülzâr-ı cinâna ve ravza-i rıḡvâna revâne oldu. [T 20b]

Şî'r: پرید از دام قالب مرغ جان‌ش
 که اوج لامکان بود آشیانش⁴

Fâzıl-ı mezbürüñ vefâtı târiḡinden bir ay⁵ geçdüḡde kerîmeleri ve mezkûrenüñ [P1 22a] vefâtı târiḡinden üç ay geçdüḡde merḡûm Sulṡân 'Oşmân Ġâzî ḡazretleri vefât eyledi. ﴿رَبِّ إِنِّي لَا أَمْلِكُ إِلَّا نَفْسِي﴾⁶ mazmûnını gûyâ olup dârû's-salṡanat-ı vücûdda sâkin olan sulṡân-ı rûḡ-ı revânı âḡirete revâne oldu.

Şî'r: دردا که راه کشور آمال بسته شد
 ملك نظام ملك امانی گسسته شد
 طاق بلند قصر امارت خراب گشت
 شاخ بزرگ دوحه دولت شکسته شد⁷

[R 16b]

1 Din ve devlet bahçesinin pınarları akmaya başladı, devlet ve milletin bostanındaki ağaçlar dallanıp budaklandı. Şeref burcunda mutluluk yıldızı parladı, hüner çekmecesindeki parlak inci ışıldadı.
 2 sinn-i R, T | -P1
 3 "Rableri onlara, tarafından bir rahmet ve hoşnutluk ile, kendileri için, içinde tükenmez nimetler bulunan cennetler müjdeler." Tevbe (9), 21.
 4 Onun can kuşu beden tuzâḡından uçup gitti. Çünkü yuvası mekânsızlığın zirvesi idi.
 5 bir ay R, P1 | yedi ay T
 6 "Mûsa, 'Ey Rabbim! Ben ancak kendime ve kardeşime söz geçirebilirim..." Mâ'ide (59), 25.
 7 Ne yazık ki arzular ülkesinin yolu kapandı. Emniyet ve nizam mülkü dağılıp gitti. Bayındırlık sarayının yüce tâkı yıkıldı ve devlet ağacının büyük dalı kırıldı.

Mevlânâ Tursun Faķih Raħmetu'llāhi Te'ālā 'Aleyh¹ [Şeyh Edebālî'nün dāmādı]

Bilād-ı Karaman'dandır. Sālifu'z-zıkr Mevlânâ Edebālî'nün dāmādıdır. İstişşāl-i fūnūn-ı celile ve istikmāl-i kemālât-ı cezile itdügi şadedde 'ilm-i tefsir ü hadîşi ve fenn-i uşul ü fūrū'ı mevlânâ-yı mezbürdan aħz idüp dürrer-i ğurer-i bedâyi'-i revâyi'-i fıķhı hāvî vü muħiţ oldu. Mevlânâ Edebālî vefât eyledükden şoñra fâzıl-ı merķümü emr-i ders ü fetvâda anuñ maķâmına iķâmet idüp 'ulūm-ı şer'iyye-i mer'iyyede aña mürâca'at ve 'azâyim-i 'azâyim-i salţanatda anuñ-ıla müşâveret iderler-idi.

Şi'r:² عليك المشورة في المعضلات
فعلان خير من الواحد
ولولا التعاون لم يستقم
أمر المعيشة للفارد³

Tezyil: Mervidür ki merħüm Sulţān 'Oşmān'ın ğazavāt-ı fütühât-âyâ-tında ğâzilere imâmet idüp Sulţān 'Oşmān Hân⁴ nāmına Kārahişār'da evvel cum'a huţbesini ve Eskişehir'de evvel bayram huţbesini ol kişi oķudu.

Mevlânâ Hattāb Bin Ebî Kāsım-ı Kārahişāri 'Aleyhi'r-raħmetü'l-Bāri⁵

[T 21a] Kendünün bilād-ı şeref-nihādında olan 'ulemādan telemmüz idüp isti'dād-ı kemāl mertebesinden kemāl-i isti'dāda vāşıl olduķdan şoñra bilād-ı [P1 22b] Şām'a irtiħāl ü intikāl eyledi. Fenn-i fıķh u 'ilm-i tefsir ü hadîşi ol diyāruñ 'ulemāsından aħz eyleyüp şeref-i tekml-i zāt-ı cemil ile teşerrüf eyledükde bilād-ı aşliyyesine 'avdet idüp anda vefāt eyledi. Eslāf-ı eşrāfdan 'Ömer Nesefi hāzretlerinin hilāfiyyâtta nazm itdügi *Manzūme* nām kitābına bir şerh-i dürrer-i ğurer-intizām u le'ālî-ilti'ām tenmiķ idüp mesāmi'-i mecāmi'-i 'ālemyāna ğüşvāre aşdı.

1 Raħmetu'llāhi Te'ālā 'Aleyh R, P1 | Raħimehu'llāh T

2 Şi'r R, P1 | -T

3 Zorluklar karşısında istişare etmen gerekir. Çünkü iki akıl bir akıldan daha hayırlıdır. Eğer yardımlaşma olmaz ise tek kalmış kişi için hayattaki işler doğru dürüst yürümezdi. Filibeli Alâaddin Ali Çelebi, *Hümâyün-nâme*, haz. Tuncay Bülbül, Ankara: TÜBA, 2017, s. 184.

4 Hân R | -T, -P1

5 'Aleyhi'r-raħmetü'l-Bāri R, P1 | -T

Şî'r-i 'Arabî:¹ فني كل سطر منه روض من المنى
فني كل حرف منه عقد من الدرر²

Hicret-i Nebeviyye'den yedi yüz on yedi senesinin şehr-i şaferinde hatm-i kitâb idüp devha-i kelâm-ı müselsel-i zû-şücûn u şecere-i sülhan-i zû-şu'ûni kaç' eyledi. Revvaḥa'llāhu te'ālā rūḥahu.

‘Ārif Bi’llāh Şeyḫ Muḥliş Baba Raḥimehu’llāhu Te’ālā³
[Şeyḫ Baba İlyās Ḥorāsānî’nün oğlu]

Bilād-ı Karaman’da tavaṭṭun idüp merḥûm u maḡfûrun leh Sulṭān ‘Oşmān Ḥān-ı Ġāzî’nün fütûḫâtında ḥāzır olurlar-idi. Sâ’ir mütemeşşiyân-ı şerâyi’-i şerî’at ile meydân-ı şer’de tek ü pû idüp ser-menzil-i fütûḫât-ı İlahiyyeye vâsıl olduğu gibi mesâlik-i ḥaḳîḳat u menâhic-i ṭarîḳatde daḫi maḳâmât-ı ‘âliye ve mesâfât-ı nâ’iye kaç' idüp müstecâbüd-da’ve ve vâsıl ila’llāh bir kimesne oldı. [R 17a]

Şî'r: در اقتدا با حمد و در التجا به حق
پاکیزه اعتقاد و پسندیده مذهب است
در ملت محمدی و دین احمدی
با رایت مظفر و رای مهذب است⁴

[Derkenâr:]⁵ Mümā ileyh Muḥliş Baba Şeyḫ Baba İlyās Ḥorāsānî’nün oğludur. Cengiz Ḥān fitnessinde Rûm’a gelüp Amâsiyye ḳurbında bir mevzi’de tavaṭṭun eyledi.

‘Ārif Bi’llāh Şeyḫ ‘Āşîḳ Paşa Raḥimehu’llāh
[Şeyḫ Muḥliş Baba’nuñ oğlu] {‘Āşîḳ }

Mezkûr Muḥliş Baba’nuñ oğludur. Bilād-ı Karaman’dan Ḳırşehirî demekle [T 21b] mezkûr olan ḳaşabada tavaṭṭun idüp anda vefât eyledi. Ḳabr-i

1 Şî'r-i 'Arabî R | Şî'r T, P1

2 Onun her satırında arzu edilen şeylerin bahçesi mevcuttur. Onun her sözünde incilerden oluşmuş gerdanlıklar bulunur.

3 Te’ālā R, P1 | -T

4 (Daima) hamd üzere olup Allah’a sığınır. İtikadı dürüst mezhebi herkeşe makbuldür. Temiz fikri ve galip bayrağı ile millet ve din cihetinden Muhammedîdir.

5 [Derkenâr:] R, P1 | -T

şerîfi maharr-ı işâbet-i icâbet olduğı muğarrer olmağın ol diyâr-ı bâ-i'tibâr-
da olan [P1 23a] aşhâb-ı hâcât anuñla teberrük itmekden hâlî degüllerdür.
Fi'l-vâkı' mağâm-ı mezkûrda şudûr eyleyen da'avât-ı müsteşâbe müstecâbe
olup rûhâniyyetinden müstefiz oldukları mağall-i gümân degüldür.

Şî'r: زیر گل آنان که پراکنده اند
گرچه به تن مرده به جان زنده اند¹

Mûmâ ileyh, 'âbid ü zâhid müteverri' u müteşerri' 'âşık-pîşe 'ârif bi'l-
lâh bir kimesneydi. Mağârih-i eşi'a-i şümûs-ı tecelliyyât-ı İlahiyye olan
nüzh-et-serây-ı dil-i füşhat-ârâsı levâmî'-i sevâtı'-i âftâb-ı feyz-i aqdesden
müstefiz olup, cenâb-ı 'izzet-me'âbı muntehâ-yı menâzil-i seyr ü sülûke
vâşıl oldu. Lisân-ı Türki'de *Dîvân-ı 'Âşık Paşa* diyü meşhûr bir kitâb-ı be-
dâyi'-meknûn u hağâ'ik-mekmûn nazm eyleyüp ağvâl-i sâlikîni ve esrâr-ı
'ârifini ol kitâbda derc eyledi.

Tezyil: 'Âşık Paşa merhûmuñ adı 'Alî'dür. Zîkr olınan '*Âşık Paşa*'² adlu kitâbı-
nuñ ba'zı nüshâsınuñ dibâcesinde böyle bulındı. Bu dâ'iyeyle bu mağalde tağrîr
kılındı. Ve kendülerüñ vilâdetlerini ve vefâtını bu beytde beyân u tibyân eyledi.

Nazm:³ آمد اندر خع به عالم باز شد اندر دلج
سيزده ماه صفر روز سه شنبه ای فلان⁴

Ve bu kitâbınuñ aşlda adı *Ma'ârif-nâme*'dür. Ammâ elsine-i nâsda '*Âşık
Paşa* diyü yâd olınur ve târih-i temâmî-i kitâbı beyân eyledi.

Şî'r: Yidi yüz otuz yılında hicretüñ
Sözi irdi hâtmine bu fikretüñ

1 Çiçeklerin altında şuursuz ve kayıtsız yatan kişiler beden itibariyle ölü olsalar bile can itibariyle diridirler. Molla Câmî, *Mesnevî Heft Evrenğ Cild-i Evvel*, (*Tuhfetü'l-Abrâr*), haz. Câbulkâ Dâd Alişâh, Asgar Cânfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 518.

2 '*Âşık Paşa* | *Envârul-'âşikin* T (T nüshasında bu bilgi müstensih tarafından sehven yazılmıştır.)

3 Nazm R, P1 | Şî'r T

4 670'te dünyaya geldi ve Safer ayının on üçü, salı günü 733'te geri gitti.

Şeyh 'Ulvân Çelebi Raḥimehu'llāhu Te'ālā¹ [‘Āşık Paşa’nuñ oğlu]

Mezkûr ‘Āşık Paşa’nuñ oğludur. Amâsiyye’ye qarîb bir mevzi’de tavaṭṭun eyledi. Maḳarr-ı fenâ olan dâr-ı dünyâdan rihlet eyledükde ol mevzi’-i [T 22a] mübârekde defn olındı. Merḳad-i münevverini mü’ellif-i *Şakâ’ik*, ‘unfuvân-ı [P1 23b] şebâbda ziyâret idüp âşâr-ı rûhâniyyetinden [R 17b] külli müntefi’ u mütemetti’ olduklarını bu maḫalde ifâza eyledi.

Şi’r: نور با جان اگر چه هم رنگ است
با تنش نیز صحبتی تنگ است

سوی این روشنی همی پویند
این زیارت که خلق می گویند

گر از این نور اثر ندیدی عام
استخوان را چه گونه بردی نام²

Ol ‘arif-i ma‘ârif-i Rabbâniyye ve şâhib-i cezebât-ı Raḥmâniyye vâlid-i mâcidi gibi eṭvâr-ı sülûkuñ³ beyânında manzûm bir kitâb-ı ḫaḳâ’ik-mer-sûm ibdâ’ u ihtirâ’ eyledi.

Mışra’: ⁴ از حسن در او حدیث و از عشق سخن⁴

Mûmâ ileyh ‘Ulvân Çelebi, şâhib-i *Divân*’dur. Kibâr-ı meşâyih arasında şâhib-i ‘irfândur. Bu beyt anuñdur.

Şi’r:⁵ Evliyânunı ḳullarınunı eñ kemi ‘Ulvân durur
Kemteridür kemteridür kemterinün kemteri

Şeyh Ḥasan Çelebi Raḥimehu'llāhu⁶ [Aḫī Ḥasan]

‘Ābid ü zâhid ve müstecâbü’d-da’ve maḫzar-ı kerâmât-ı seniyye ve ma’den-i berekât-ı semiyye idi. Maḫrûsa-i Burûsâda (şâneḫ’llāhu te’âlâ

1 Te’âlâ R, P1 | -T

2 Nur ile can her ne kadar uyum içinde olsalar da beden ile olan arkadaşlıkları zayıftır. İnsanlar “ziyaret” dedikleri bu nurun peşinde sürekli koşmaktadırlar. Eğer insanlar bu nurdan bir belirti görmeselerdi neden kemiklerin ismini (böyle) anıp dursunlar? Evhadüddîn-i Merâgî, *Külliyât-ı Evhadî-i İsfahânî Ma’rûf be-Merâgî*, (Câm-ı Cem), haz. Saîd-i Nefisî, Tahrân: İntişârât-ı Emîr-i Kebîr, 1340, s. 637.

3 eṭvâr-ı sülûkuñ R, T | sülûkuñ P1

4 Onda ki söz ve kelâm güzelliğe ve aşk ile dir.

5 Şi’r R, P1 | Beyt T

6 P1’de bu madde noksandır.

‘ani’l-be’sâ)da Dârû’s-sa‘âde’ye qarîb bir zâviyede sâkin olup beyne’n-nâs Ahî Hasan dimekle meşhûr ve laqab-ı mezbûr-ile mûlaqqab u mezkûr idi.

Baba İlyâs-ı ‘Acem Rahimehu’llâhu Te‘âlâ¹ [Babalı]

Amâsiyye’de sâkin idi. Cenâb-ı me‘âlî-nişâbı mazhar-ı kerâmât-ı semiyye olmağın çok kimesne² aña irâdet getirüp dervîşleri “Babalı” demekle meşhûr oldu. Sulţân Ğıyâşüddîn bin Sulţân ‘Alâüddîn, ol tã’ife-nün hurücünü ihtimâl virüp sūfilerini qatl-i ‘âmm eyledi. Kendü daħi çok zamân geçmedin qullarınıñ elinde küşte olup nesilleri münqaṭı‘ [T 22b] oldu. Şeyḫ Muḥliş Baba, Yunan’da altı ay pâdişâh olduqdan soñra Baba İlyâs’uñ sūfilerinden Nüreddîn nâm sūfinün Qaraman adlu beş yaşında bir oğlını Yunan taḥtına iclâs eyledi.

1 Baba İlyâs-ı ‘Acem Rahimehu’llâhu Te‘âlâ R, P1 | Baba İlyâs-ı ‘Acem Ḥorâsânî Rahimehu’llâh T

2 kimesne R, P1 | -T

ṬABAḲA-İ ŞĀNIYE

Sultān Orḡan Ḥān bin Sultān 'Osmān Ḥān¹ ('aleyhi'r-raḡmetü ve'r-riḡvān) ḡazretlerinüñ zamānında faşş-ı [P1 24a] naşş-ı aḡvāllerinde² “العلماء ورثة الأنبياء” mestūr u muḡarrer olan ṭā'ife-i ḡā'ifenüñ ve nigīn-i engüşterin-i āmāllerinde³ “سادة الأمة الفقهاء” mezbūr u muḡarrer olan gürüh-ı fezā'il-şükūhuñ aḡvāl-i pesendidesini ve maşdüḡ-ı mantūḡ-ı⁴ «أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ»⁴ olan meşāyih-ı kirāmuñ menāḡib u medāyih-i güzide-i sütüdesini beyān ider.

[R 18a] Mümā ileyh eştāt-ı esbāb-ı salṭanatı taz'if ü te'kīd merāsım-i levāzım-i ḡilāfeti te'lif ü te'yīd idüp cumhūr-ı umūr-ı ubbād-ı 'ibāduñ aḡvāllerini ve 'amme-i re'āyā ve kāffe-i berāyānuñ āmāllerini ḡüsn-i ḡāle ḡarīn itmekde Sultān 'Osmān nām 'aḡl-ı evvele şānī ve anuñ gibi bu daḡı mebānī-i 'adl ü dādı bānī oldı.

Mışra: «ثَانِي اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ»⁵

Şafā-yı zihñ ü 'aḡl ve naḡā-yı tab^c u ḡıred ile ḡayrı pādīşāhlara nisbet ma'ḡulāt-ı şāniyeden olan menāzım-ı merāsım-i mülk ü millet anuñ ikisine daḡı evvel nazarda sāniḡ ü nümüdār olan mer'ıyyāt dandur ve nazarı daḡıḡa muḡtāc olmayan bediḡıyyāt dandur rezānet-i re'y ü revıyyet ve reşānet-i tedbīr ü fikret ile ne aña 'aḡl-ı evvel, şānī vü 'adil ve ne buña mu'al-lım-i şānī ḡarīn ü bedil olur.

Beyt:⁶ نماند با جنابت عقل اول
نباشد همنشینت مرد اكمل⁷

1 Ḥān R, P1 | -T

2 “Ālimler, peygamberlerin varisleridir.” Hadis. bkz. Hüseyin Akyüz, “Ālimler Peygamberlerin Varisleridir” Hadisinin İsnad Açısından Tenkid ve Tahlili, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 11, nr. 22, 2012, s. 160.

3 Ümmetin önderleri fakihlerdir. Hz. Ali. bkz. Reschideddin Watwat, *Matlūbü Külli Tālib min Kelāmi Emiri'l-Mü'minin 'Alī bin Ebī Tālib - Ali's Hundert Sprüche*, haz. M. Heinrich Leberecht Fleischer, Leipzig, 1837, s. 72-73.

4 “Bilesiniz ki, Allah'ın dostlarına korku yoktur; onlar üzülmeyecekler de.” Yünus (10), 62.

5 “Eğer siz ona (Peygamber'e) yardım etmezseniz, (biliyorsunuz ki) inkar edenler onu iki kişiden biri olarak (Mekke'den) çıkardıkları zaman, ona bizzat Allah yardım etmişti. ...” Tevbe (9), 40.

6 Beyt R, P1 | Şi'r T

7 Ne akl-ı evvel zatınıza benzer ve ne de en olgun kişi sizinle hem-meclis olabilir.

Her birisi mısra¹-ı bâb-ı Devlet-i 'Osmâniyye olup ikisi terci²-bend-i salţanat ve ser-ceride-i kaşide-i hilâfetdür. Zimâm-ı taķallüd-i umûr-ı cumhûr-ı enâm-ı eyyâm u 'inân-ı tekeffül-i mühimmât-ı mülimmât 'amme-i havâşş u 'avâm cümleden muķaddem anlaruñ [T 23a] ķabza-i taşarruflarında mazbûţ u merbûţ [P1 24b] olup teşhîr-i memleket-i bî-mehleket şemşîr-i ķişver-sitânlarına ģarîf ü elîf idi.

Şîr: نهاده دست دولت بر سرش تاج
به فرقىش تاج دولت گشته محتاج
خلافت منحصر در خاندانش
چراغ سلطنت در دودمانش
به سر تاجش كه چون تاج كيانى است
حباب روى آب زندگانى است
مطیع امرش از مه تا به ماهى
قلمرو از سفیدی تا سیاهی¹

Hicret-i Nebeviyye'den yedi yüz yigirmi altı senesinde Sulţân 'Osmân Hân-ı² kâmkâruñ sinn-i şerîfi altmış toķuza vâşil ve müddet-i salţanatı yigirmi altıya nâil iken Söğüdcük'de vefât idüp yirine müşârün ileyh Sulţân Orģân Hân cülûs eyledi.

Mısra³: به جای پدر بر سریرش نشست³

Târîh-i mezbûrda râyet-i fetĥ-âyet-i salţanatı ber ü dūş-ı zimmet-i himmet-i vâlâ-nehmetine alup livâ-yı vâlâ-yı sa'âdet-iltivâsını aķţâ⁴-ı erbâ⁵-ı 'âlemde efrâşte ve ser-'alem-i mancûķ-ı 'ayyûķ-[R 18b] intimâsında âyât-ı fetĥ ü zaferi nigâşte eyledi.

1 İkbâlîn elî tacı onun başına koymuş ve devlet tacı onun başına muhtaç hale gelmiştir. Halifelik onun ailesine aittir, saltanat meşalesi onun soyundadır. Şahların tacı gibi olan başındaki taç ölümsüzlük suyunun üzerindeki kabarcık gibidir. Yer ve gök onun emrine tabî, bütün cihan ise onun mülküdür.

2 Hân-ı R | -T, -P1

3 Babasının yerine tahtına geçip oturdu.

Mevlânâ Dāvūd bin¹ Maḥmūd bin Muḥammed Ḳayşerî-i Ḳaramanî Raḥmetu'llâhi 'Aleyh² [Dāvūd-ı Ḳayşerî]

Kendü bilâd-ı şeref-nihâdında şâhib-i ifâze olan 'ulemânuñ ve fuzalânuñ hıdmet-i sâmi-rütbetlerinde meşâğil-i 'ilmiyyeye meşğul olup hilye-i celiyye-i fezâ'il ile taḥallî eyledükde Ḳâhire-i Mısr semtlerine rıhlet eyledi. Zıkr olunan diyâr-ı bâ-i'tibârnuñ fuzalâ-yı ma'arif-perverlerinden ḥadıṣ-i şerîfi ve tefsîr-i lâzımü't-teşrîfi ve fenn-i uşul-i bedi'ul-vuşulî tekmi'l idüp fünün-ı mezkûrede ve 'ulüm-ı aḳliyyede aḳrânından bâri' u fâ'ik olmuş-idi.

Şi'r: عَلم شد با کمال و فضل و دانش
در افرانش شده ممتاز و مشهور³

Mürâfaḳat-i muvâfaḳat-i tevfiḳ-ı Rabbânî ile vârid-i mevârid-i taşavvuf [T 23b] [P1 25a] ve sâriḥ-i mesâriḥ-i taşarruf olup tekmi'l-i melekât-ı melekîyye eyledükden şoñra ḳutbu'l-'ârifin zuḥrül-muvaḥḥidîn Mevlânâ Şeyḫ Muḥyiddîn-i 'Arabî Ḥazretlerinüñ *Fuşuş* nâm kitabını şerḥ eyledi. Ol ḥâtem-i engüşt-i velâyet ü faşş-ı nigîn-i kerâmetüñ *Fuşuş*'ında olan nuḳûş-ı vehmiyye-i ma'küseyi faşş-ı zann ü gümândan ḥakk idüp naşş-ı ḳatı'-ı tibyân-ı sâti'la mevâdd-ı münâza'atı ḳat' eyledi. Mebâdî-i kelâm u meşâri'-i merâmıda bezl eyledügi cevâhir-i zevâhir-i kelimâtını tervîc içün taḳdîm itdügi mukaddimedede nuḳûş-ı uşul-i 'ilm-i taşavvufi nûk-i ḥâme-i fülâd-rengle evrâḳ-ı eṭbâḳ-ı sîmîn üzre bir vechle yazdurmış-idi ki sikkeyi mermerde ḳazdurmış-idi.

Ḳıṭ'a:⁴ ایاز فضل تو پیوسته پر حکایت عصر
ایاز دست تو همواره با شکایت مال
ز لفظ فائق تو قاصر است دُرّ نظیم
ز خط رائق تو عاجز است سحر حلال⁵

1 Mevlânâ Dāvūd bin R, T | -P1

2 Raḥmetu'llâhi 'Aleyh R, P1 | Raḥimehu'llâh T

3 İlmî, erdemi ve olgunluğu ile akranları arasında seçkin ve meşhur oldu.

4 Ḳıṭ'a R, P1 | Şi'r T

5 Ey devrinde fazileti ile daima konuşulmakta olan ve sürekli olarak elinden mal ve mülkün şikâyetçi olduğu kişî! Sıra sıra dizilmiş inciler (bile) senin üstün sözün karşısında eksiktir. Senin güzel hattın yanında sihr-i helâl yetersiz kalır.

Zümre-i selâtin-i zevi'l-işkbal, vücüh-i ahvâl u ruhsâre-i âmâllerini hilye-i şadaqât-ı câriye ile tahtıye eyledükleri bâ'is-i tecelliye-i şuver-i maqâşid-ı dâ-reyn olmağın merhûm u mağfûrun leh Sultân Orhân Hân-ı Ğâzi hazretleri İznik nâm kaşabada bedâyi'-i revâyi'-i şanî'a-i 'acibe ile muhâf u mahfûz bir medrese-i 'ulyâ binâ¹ idüp şeyh hazretlerine ta'yin eyledi.

Şi'r: اوچش فلکی است کز بلندی
معیار عیار آسمان است

[R 19a] صحنش حرمی که در حریمش
از سایه و آفتاب امان است²

Şeyh Dāvūd-ı Kayşerî hazretleri daği ol medresede tadrîs ü ifâde ve taşnîf ü te'lîf ü ifâze³ ile hâlî olup terbiyet-i [P1 25b] aşhâb-ı isti'dâd itmek-den hâlî olmadı. Medrese-i mezkûre ki 'avâlî-i havâlisinde kubbe-i felek-i muqavves âvîze-i muqarnes maqâmındadır, ol [T 24a] medrese-i 'âliye-i selâtin-i 'Osmâniyye'nün devletinde binâ olınan medâris-i sâmiyenün muqaddemi ve mülte'im-i talebkârân-ı dâniş-âmûzân olan bıķâ'-ı seniyye-nün aqdemidür. Gûşe-i mehârîb-i ifâdede seccâde-nişin olan e'âlî-i mevâlî-i zevi'l-me'âlî bundan evvel bir medresede ifâze vü ifâde eylemek olmadı. Mümâ ileyh 'âbid ü zâhid ve şâlih u kâmil ve şâhib-i ahlâķ-ı hamîdeydi. Hıyâr-ı secâyâ-yı maţbû'a üzre mecbûl olup erûme-i kerîme-i insâniyye üzre maḥlûķ olmuş pesendide-eṭvâr bir zât-ı büzürgvâr-idi.

Şi'r: بزرگی به ناموس گفتار نیست
بلندی به دعوی پندار نیست

از آن نامورتر کسی را مجوی
که خواند خلقش پسندیده خوی⁴

1 binâ R, T | peydâ P1

2 Onun yüceliği felek mesabesindedir. Nitekim ululuğunu ölçmekte miyar gökyüzüdür. Onun huzuru Harem gibi olduğu için (insan) orada gölge ve güneşten emindir. Enverî, *Divân-ı Enverî (C. II)*, haz. Müderris-i Razavî, Tahrân: Bongâh-ı Terceme ve Neşr-i Kitâb, 1340, s. 552.

3 ü ifâze R, P1 | -T

4 Büyüklük şeref ve iffet ile olur, söz ile değil. Yücelik istek ve mücadele ile olur zan ile değil. Herkesin ahlâken makbul tuttuğundan daha meşhur birini arama! Sa'dî-i Şirâzi, *Külliyât-ı Sa'dî, (Büstân)*, haz. Muhammed Ali Fürûĝî, Tahrân: Emîr-i Kebîr, 1372, s. 298, 299.

Tezyîl: Mümâ ileyhün âb-ı hayâtı taḥkîk vâdisinde bir risâle-i rûḥ-efzâsı daḥi vardır. Ol risâlenün elfâzı hayât-baḥş ve ma'ânisi şîrin ü şekker-bâr-dur. Bu ḥaḳîr anuñ şeref-i mütâlâ'asıyla teşerrüf eyledüm ve daḥi *Ḳaşîde-i Tâ'iyye-i Ibn Fâriż'*e şerḫi vardır.

Mevlânâ Tâcüddîn-i Kürdî Raḫimehu'llâhu¹

Evâ'il-i aḥvâlinde zamân-ı ifâdesine vâşıl olduḡı 'ulemâdan ta'allüm ü telemmüz idüp tekmi'l-i melekât ve taḥşîl-i kemâlât itmekde cidd-i cedîd ü kedd-i 'atîd temhîd eyledi.

Şî'r: دانش طلب و بزرگی آموز
تا به نگرند روزت از روز
می کوش به هر ورق که خوانی
کآن دانش را تمام دانی²

Bu şadedde metn-i *Metâli'* ve *Beyânü'l-Hikme* nâm kitâblarun mü'ellifi [P1 26a] Mevlânâ Sirâcüddîn-i Urmevî ḥazretlerinin ḥıdmetlerine ittîşâl eyleyüp şeref-i ifâzesi sebebiyle [R 19b] cümle-i 'ulüm-ı fezâ'il-mersümde [T 24b] ḥuşûşâ 'ilm-i fiḳḥda şudür-ı eslâf-ı eşrâfdan taşaddur eyledi. Meḥâsin-i fezâ'il-ḥisân ile derece-i nişfü'n-nehârda âftâb-ı felek-i medâr-kirdâr, iştiḥâr-ı seyyâr şâḫibi olup ma'ârif-i cemîle ve 'avârif-i cezîlesi elsün-i enâm-da³ meşhûr oldu.

Sâlifü'z-zikr Mevlânâ Dâvûd-ı Ḳayşerî-i Ḳaramanî, Sulṫân Orḫân Ğâzî zamânında vefât eyleyicek İznîḳ Medresesi, Mevlânâ Tâcüddîn-i Kürdî'ye ta'yîn olunup miḫrâb-ı felek-nişâbında iclâs olundu. Mümâ ileyh daḥi çerâġ-ı iştiġâle işti'âl virüp bî-nihâye çerâġ uyardı. Mevlânâ Tâcüddîn-i fazîlet-rehîn, müşârün ileyh Edebâlî'yi ve Ḳaḏî Ḥayrüddîn'i dâmâd idinüp bir duḡter-i muḥadderesini aña tervîc ü tezvîc ve bir duḡter-i muvaḳḳarasını bunuñ 'ıḳd-i nikâḫında 'aḳd eyledi. Ol ḥayyir-i aşḫâb-ı dîn ya'nî Mevlânâ Ḥayrüddîn, ol ser-tâc-ı zümre-i müte'ellihînün berekât-ı enfâs-ı nefisesiyle

1 Raḫimehu'llâhu R, T | Raḫimehu'llâhu Te'âlâ P1

2 Sana günden güne daha iyi bir gözle bakmaları için ilmi iste ve yüceliġi öğren. Okuduġun her bir sayfaya çalış ki o ilmi en iyi şekilde bilesin. Nizâmî-i Gencevî, *Hamse-i Nizâmî-i Gencevî*, (Leyli vü Mecnûn), haz. Saîd Hamîdiyân, Tahrân: Neşr-i Katre, 1381, s. 339, 340.

3 enâmda T | eyyâmda R, P1

Devlet-i 'Osmâniyye'de vezîr olup Hâyriiddîn Paşa laqabıyla mülaqqab oldı. Rivâyet olunur ki hîşâr-ı İznîk ki nuqûş-ı bedâyi'-i şanâyî'-i 'ibret-nigâr ile gayret-i huld-i berîn ü reşk-i nigâristân-ı Çîn idi.

Şî'r: بروجش چرخ گردان را رسیده
نظیرش دیده دوران ندیده¹

Sulţân Orhân Gâzî hazretleri fetḥ niyyetine hîşârı muhâşara idüp 'asâkir-i zafer-şî'ârı ile ol qal'a-i [P1 26b] felek-medârı mınṭaqa-i zâtü'l-bürüc gibi ihâta eyledükde 'udât-ı dîn ü devlet olan tuğât-ı kefere-i bed-nâm, nefîr-i 'âm şeklinde cem'iyet idüp bu gürüh-i mekrüh, ol leşker-i gerdün-şükûhî hîşârdan haşr u men' için hücüm eylediler.

Şî'r: دو ابر از دو سو در خروش آمدند
دو دریای آتش به جوش آمدند
[R 20a] بر آمد به غزیدن ابر سیاه
ز ماهی تف تیغ بر شد به ماه²

[T 25a] Bu vâkı'ada pâdişâh hazretleri, leşker-i İslâm tarafından müdâfa'ada nev'an 'acız ü kuşûr ve za'f u fütür taḥaddüs ü teferrüs itmegin kendü-nün mu'temed ü mu'tekidün 'aleyh kullarından Şâhîn Lala nâm şâhbâz-ı 'uqâb-çeng ü dilîr-i neheng-âheng ile müşâvere eyledi.

Meşnevî:³ چو آید مشکلی پیش خردمند
کز آن مشکل فتد در کار او بند
کند عقل دگر با عقل خود یار
که تا در حل آن گردد مددکار
ز يك شمعش نگيرد نور خانه
فروزد شمع ديگر در ميانه⁴

1 Kuleleri dönen feleğe kadar ulaşmış ve devranın gözü bir benzerini daha görmemiştir.

2 İki bulut iki taraftan harekete geçti, iki ateş denizi kaynamaya başladı. Siyah bulut kükremeye başladı ve kılıcın harareti yerden göğe yükseldi.

3 Meşnevî R, P1 | Şî'r T

4 Akıllı kişinin karşısına işine mani olacak bir sorun geldiğinde, bir başkasının aklını kendi aklına, sorunu çözmeye faydası olsun diye yardımcı kılar. Nitekim ev tek mumla aydınlanmaz ve bir başka mumu yakmak gerekir. Molla Câmî, *Meşnevî Heft Evreng Cild-i Dovvom*, (Yûsuf u Züleyhâ), haz. A'lâ Hân Efsahzâd, Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 84.

Huşûş-ı mezbûrda ârâ-yı 'âlem-ârâları aña müncer oldu ki hüdâvendî-gâr-ı büzürgvâr 'asâkir-i zâfer-şî'âr ile maqarrında şâbit-quadem olup cüll-i himmetleri ol hîşârı muhâşara itmekden memnû' u maşşûr olmamağa maşşûr ola, fe-ammâ Şâhîn Lala bir miqdâr ceng-cüy ü Nerîmân-fer dilâ-verler ile ol şîrzime-i dâlâlet-şî'âra muqâbele eyleye; lâzım gelür ise sedd-i raḥne-i fitne ve bend-i derb ve bend-i fesâd için muqâtele eyleye.

Şî'r: مخالف چو مور است و ما اژدها
کجا گردد از پنجه ما رها
ز ما رایت جنگ افراشتن
ز دشمن سر و تاج بگذاشتن¹

Lâkin elṭâf-ı fesîḫatü'l-eṭrâf-ı hüsrevâniden bu muqâbelede tevakkû' eyledi ki «كَمْ مِّن فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً»² fehvâsınca galebât-ı 'inâyât-ı İlähiyye ile fetḥ u zafer müyesser olup [P1 27a] «وَعَدَكُمُ اللَّهُ مَغَانِمَ كَثِيرَةً»³ maẓmûnınca ğanîmet-i 'uzmâya dest-res muqarrer olur ise cümle-i ğanâyim kendüye şadaqa olup hâricden kimesnenüñ yed-i teṭâvul u dest-i tenâvüli aña ta'alluḫ itmeye; vaz'-ı ma'hûd hüsni-yümn-i qabûl ile maqbûl olup ol şehriyâr-ı felek-serîr anuñ qutb-ı [T 25b] murâdı üzre dönmeği muqarrer eyledi. Huşûş-ı merqûmda ol merd-i kârzârûñ 'azm ü ḥazmi pâdişahuñ ḥayr du'âsına maqrûn olmağın mücâhidân-ı müstemiddân müte'âzid u müte'âvin olup qalb-i şulbleri kuvvet buldı.

Nazm:⁴ به امداد دعای مستجابش
مرام و مقصد او بود حاصل⁵

Bu sebebden emîr-i vâlâ-maqâm leşker-i İslâm-ı zafer-fercâm ile gürüh-i mekrüh-i küffâr-ı şûm-ı meş'ûm üzerine hücum eyleyüp mübâreze ve muhârebeye şürû' eyledükde mübeşşir-i ğayb-ı [R 20b] bî-reyb «لَا غَالِبَ»⁶ diyü fetḥ ü nuşretten ḥaber virüp 'asker-i İslâm'uñ zâfir ü ğanîm olması peyâmını tebşîr eyledi.

1 Düşman karınca gibi bize ise ejderha. Acaba bizim pençemizden kurtulma imkânı nerededir? Bizden savaş bayrağını kaldırmak, düşmandan ise başını ve tacını bırakıp kaçmak (beklenir).

2 "... Nice az sayıda bir birlik Allah'ın izniyle çok sayıda birliği yenmiştir. ..." Bakara (2), 249.

3 "Allah size, elde edeceğiniz birçok ganimet vâdetmiştir. (Bu ganimetlerden) işte şunları hemen vermiş ..." Fetih (48), 20.

4 Nazm R, P1 | Şî'r T

5 Onun makbul duasının imdadı ile arzu ve istekleri tahakkuk etti.

6 "... Bugün insanlardan size galip gelecek kimse yoktur. ..." Enfâl (8), 48.

Maṭla':¹ نصرت عنان گرفته و اقبال در رکاب
وز آسمان رسید بشارت به فتح باب²

Eşnâ-yı neberdde meşķ-ı hüsâm u reşķ-ı sihâmdan ser ü sîneler şikâf olup fayşal-ı şemşîr miyânlarında faşl-ı nizâ^c ve kaç-ı huşûmet üzre olduğda bi-'inâyeti'llâhi'l-Meliki'l-Ekber ahâlî-i İslâm manşûr u muzâffer ve küffâr-ı hâksâr maķhûr u muḥaķķar oldı.

Meşnevî:³ یلان آن دم حساب فتح بر خواند
به سوی آن سپاه بی عدد راند
به ضرب تیغشان تنصیف کردند
شمار جمله را تضعیف کردند
صحیحی را میان جمع نگذاشت
که بهر کسر ایشان تیغ نگماشت
شد آخر لشکر اسلام منصور
فرو شد آیت کفّار مکسور⁴

Nâşiye-i ḥayâtlarında ⁵ «كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ» raķamı mersûm olup ervâh-ı ḥabîseleri hâviye-i hevâna ve maṭmûre-i [P1 27b] maġmûre-i ḥizlâna ya^cnî esfel-i medârik-i nîrâna revâne olanlaruñ ve daḥi مِّنْ فَرْثٍ مِّنْ «كَانَهُمْ حُمُرٌ مُّسْتَنْفِرَةٌ فَرَّتْ مِنْ»⁶ mücebince firâr ṭarîķıyla ṭu^cme-i şîr-i şemşîr olmaķdan ḥalâş bulanlaruñ ḥavâyic ü esbâbını ve emvâl [T 26a] ü eşķâlini ol yegâne-i meydân-ı veġâ yaġmâ idüp mânend-i kaçarâr-ı reşşiyye-i seḥâb-ı bî-ḥisâb mâl ü menâle nâil ve nefâ'is-i emvâle vâşıl oldı.

Beyt:⁷ غنائم چنان یافت آن پهلوان
که نتوان حسابش به کلک و زبان⁸

1 Maṭla'R, P1 | Şî'r T

2 Zafer dizginini tutmuş, baht açıklığı ise onun huzurunda durmaktadır ve müjde ile gök yüzünden kapının açıldığı haberi gelmiştir.

3 Meşnevî R, P1 | Şî'r T

4 Savaşçılar o an fethi açıkça ilan ettiler. O tarafa sayısız asker sürdüler. Kılıç darbesi ile onları ikiye böldüler ve böylece sayılarını ikiye katladılar. O topluluktan kimse sağ çıkamadı çünkü onları kırmada kimse elini kılıçtan çekmedi. Sonunda İslam ordusu muzaffer oldu, kâfirlerin sancağı kırık bir şekilde indirildi.

5 "Her can ölümü tadacaktır. ..." Ankebût (29), 57.

6 "Âdeta arslandan ürküp kaçan yaban eşekleri gibi..." Müddessir (74), 50-51.

7 Beyt R, P1 | Şî'r T

8 O yiğit öyle ganimetler elde etti ki kalem ve dil bu ganimetin hesabını yapmaktan âcizdir.

Ol 'anķā-yı Kāf-ı şalâbet u şâhbâz-ı evc-i şecâ'at ya'nî Şâhîn Lala pençe-i himmetle şikâr alduğdan sonra mesrûrül-bâl âşiyâne-i kâdimine ittîşâl eyledi. Pâdişâh hâzretleri bu maķûle fetḥ u zafer ğayra müyesser olup kendüler bu ğanîmet-i 'uzmâdan maḥrûm olduğına nâdim olmağın aḥz olınan ğanâyimi istirdâd murâd idinüp bu ḥuşûşî mevlânâ-yı mezbûrdan istiftâ eyledi. Mevlânâ-yı müşârûn ileyh cevâb virüp "Mezkûr Şâhîn Lala'nuñ raķabesi ribķa-i rıķķıyyetden âzâd ise zafer bulduğı mâl aña ḥelâldür. Ve eger bu minvâl üzre degül ise beytü'l-mâldür." didi. Ol ḥürr-i 'âķıl-ı bâliĝ-nazar mu'taķ u muḥarrer olduğı muķarrer olmağın ḥavza-i taşarrufında olan mâl-i ğanâyime ḥâricden kimesnenüñ yed-i taşarrufı dâhil olmadı. Bu każıyyenüñ vuķû'ından sonra emîr-i mezbûr mâl-i ğanâ'im ile maḥrûsa-i Burûsa'da bir medrese ve kaşaba-i Kirmasti'de [R 21a] bir zâviye ve bir cisr ihdâş¹ eyledi.

Şî'r: چو کاخ آسمان فیروزه خشتی
زمین از لطف وضع او بهشتی
مقوس طاقها چون ابروی حور
ز عالی غرفه‌هایش چشم بد دور²
جعل الله سعیه مشکورا³

Mevlânâ 'Alâüddîn Esved Raḥmetu'llâhi'l-Meliki'l-Aḥad⁴ [Kāra H̄'āce]

[P1 28a] Ahâlî-i Rûm ortasında Kāra H̄'āce dimekle meşhûr u mezkûr⁵ nazâret-i sinn ve 'unfuvân-ı cevânide bilâd-ı 'Acem'e rıḥlet idüp ol diyârûñ 'ulemâ-yı me'âşir-eşerlerinden istifâze [T 26b] eyledükden sonra bûm-ı Rûm'a 'avdet eyledi. Mevlânâ Tâcüddîn-i Kürdî (raḥimehu'llâhu te'âlâ)⁶ vefât eyledükde⁷ mutaşarrıf olduğı İznîķ Medresesi'ni merḥûm ve maĝfurun leh

1 ihdâş R, P1 | binâ T

2 Fırûze renkli tuĝlalardan örölmüş gökyüzü sarayı gibi, yeryüzü onun heyetindeki letâfetten bir cennettir. Kavisli revakları hurilerin kaşı gibidir. Kötü gözler o yüce köşkerlerinden uzak dursun. Molla Câmî, *Mesnevî Heft Evreng Cild-i Dovvom*, (*Yûsuf u Züleyhâ*), haz. A'lâ Hân Efsahzâd, Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâlâ'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 188.

3 Allah onun gayretini makbul eylesin.

4 Mevlânâ 'Alâüddîn Esved Raḥimehu'llâhu'l-Melikü'l-Aḥad R, P1 | Mevlânâ 'Alâüddîn 'Alî Esved Raḥmetu'llâhi 'Aleyh T

5 mezkûr R, P1 | mezkûrdur T

6 raḥimehu'llâhu te'âlâ R, P1 | raḥmetu'llâhi te'âlâ T

7 eyledükde R, P1 | eyledükden sonra T

Sulţān Orĥān Ğāzī (raĥimehu'llāhu te'ālā)¹ ol fāzıl-ı 'aliyyü's-şān u semiy-yü'l-mekāna sevĥ eyledi. Medrese-i mezkūrede tullāb-ı kemāl-iktisābdan müsta'idd ü müstemidd ve isti'dād ü istimdāda müstebidd olan gürüh-i sa'adet-imdāda tedsir ü ifāde üzre olup meşāgil-i te'lif ü taşnife meşgūl oldu. Eşnā-yı iştiğāl ü müdāresede *Vikāye* nām metn-i metine bir şerĥ-i rezin tedvīn eyleyüp müşkilāt-ı furū' ve mu'cilāt-ı fıkhı ol müşārün ileyh-i bi'l-benān engüşt-i beyānla ĥall eyledi. Bu kitāb-ı berā'at-nişābuñ ĥaĥķında mü'ellif-i *Şakā'ik* ĥüsn-i şehādet idüp ibtidāsından intihāsına degin iki cildine mütāla'aları sebķat itdügi ecilden müntefi' u mütemetti' olduklarını ifāze buyurdu. Fenn-i uşılden *Muĥnī* nām metni şerĥ idüp sār şürūĥ-ı pür-fütūĥından ğinā virdi. Şikāt-ı ruvātdan mervīdür ki mevlānā-yı mezkūruñ telāmişesinden mażhar-ı 'ināyet-i Ĥāzret-i Bārī ya'nī Mevlānā Şemsüddīn-i Fenārī (raĥimehu'llāhu te'ālā)² ol fāzıldan telemmüz iderken bir gün eşnā-yı mübāĥesede iki cānibden dik-i kuvvet-i ğāzabiyye germiyyet-i āteş-i ĥamiyyet ile müştā'il olup her biri kendü sözini tenvīr içün ĥiddet eyledi.

Şi'r: نمودی هر یکی برهان قاطع
گهی گشتی معارض گاه مانع
حمیت چشم عقلش را بپوشید
چو باد از بحر کین بر خود بجوشید³

Bu taķrīb ile muţāraĥa-i kelām, münāzara ve münāfereye mü'eddī olup vifāķ, şikāķa ve i'tilāf, iĥtilāfa mübeddel olmaĥın Mevlānā Fenārī, [T 27a] fāzıl-ı mezbūrī [P1 28b] terk idüp Cemālüddīn-i Aķşarāyī Ĥāzretleri'nün ĥıdmetlerine ittīşāl eyledi. [R 21b]

Tezyil: Mümā ileyhūñ babasınıñ adı 'Ömer'dür. Kaşaba-i İznik'de mezarı üzre böyle yazılmış bulındı. "Bu ravza merĥūm u maĥfūr, 'ālim-i mebrūr Ķara 'Alāüddīn bin 'Ömer'ün ravzasıdır." Ĥicret-i Nebeviyye'nün sekiz yüz senesinün muharreminün⁴ yigirmi altıncı güninde vefāt eyledi. Raĥimehu'llāhu te'ālā⁵.

1 raĥimehu'llāhu te'ālā R, P1 | raĥmetu'llāhi te'ālā T

2 raĥimehu'llāhu te'ālā R, P1 | raĥmetu'llāhi te'ālā T

3 Her biri kesin kanıtlar sunardı, bazen karşı çıkardı bazen de kabul etmezdi. Gurur, akıl gözünü kapayınca kin denizinden gelen rüzgar ile celallendi.

4 muharreminün R, P1 | muharremü'l-ĥarāmınun T

5 raĥimehu'llāhu te'ālā R, P1 | raĥmetu'llāhi te'ālā T

Mevlânâ Candarlu Hâlıl 'Aleyhi'r-Rahmetü'l-Meliki'l-Celil' [Candarlu Kara Hâlıl]

Halk-ı 'âlem arasında Candarlu Kara Hâlıl diyü zıkr olunur. Sâlıfı'z-zıkr Edebâlı'nın akrıbasından ve Mevlânâ 'Alâüddin Esved'ün telâmizesinden-dür. Mervîdür ki merhûm Sulţân 'Orhân² Ğâzi hazretleri, bir gün Mevlânâ 'Alâüddin-i Esved hazretlerinin şeref-i tilkâ-yı liķâ-yı meserret-iltikâsıyla teşerrüf kaçd idüp ziyâret için evine varduğında ol ecell-i ecille-i fuhûl, namâza meşğûl olup 'ibâdete müteveğğil olmağın pâdişâh-ı şerî'at-şî'âr bir miķdâr ârâm u karar idüp taşrada tevaķķuf eyledi. Ešnâ-yı tevaķķufda namâz zamânı olup zimem-i himem-i 'ibâda huşûşâ fırķa-i 'ubbâda mefrûz olan farîza-i muķadderenuñ edâsı vaķtı olduķda pâdişâh hazretleri, huzzâr-ı meclis-i sa'âdet-celis ile ol vaķt namâzın ikâmet niyyetine kıyâm eyleyüp sünnet-i manşûşa-i maḥşûşa üzre namâza şürü' eyledi. Bu şadedde Kara Hâlıl-i celilü'l-ķadr imâmete teķaddüm idüp ol imâm-ı hümmâm-ı hilâfet-encâm ile namâzı itmâm eyledükde merhûm 'Alâüddin-i Esved, nüzhet-gâh-ı hulvetinden huruc idüp pâdişâhla muşâḥabete şürü' eylediler. Ešnâ-yı mükâleme-de merhûm Sulţân Orhân Hân³ cemâl-i 'arûs-ı maķâlden niķâbı ref idüp [T 27b] bu yüzden feth-i kelâm eyledi ki, "Sefer-i zafer-eşerde re'âyâ vü berâyâ baña teḥâküm eyledüklerinde ḥaķ ve bâtıl fayşal bulmağ-içün aḥķâm-ı şer'iyey-i fer'iyyeyi müstaḥzır bir fayşal-ı Rabbânî ve ḥâkim-i Şamedânî lâzımdur. Talebeñüzden [P1 29a] birini benüm ile sefere gitmek-içün ta'yîn eyleñüz." didi. Mevlânâ 'Alâüddin-i 'âlî-menzilet bu ma'nâyı telaķķı bi'l-ķabûl idüp ol cem'-i keşirüñ birini ta'yîn eylemek semtine müteveccih olduķda cümlesi bu maşlahatdan imtinâ vü i'râz idüp hezâr enîn ü ḥanîn ile isti'fâ eylediler.

Şi'r: در خدمت ملوك و سلاطين كسى كه كرد
صرف متاع عمر پى اكتساب جاه
در حيرتم كه روز جزا چيست عذر او
چون مى كند به جانب معبود خود نگاه⁴

1 'Aleyhi'r-Rahmetü'l-Meliki'l-Celil R, P1 | Rahmetü'l-Meliki'l-Celil T

2 Metinde Mecdî Mehmed Efendi tarafından zuhûl eseri olarak "Sultân Osmân" olarak yazılmıştır. Ancak tarihsel bir bilgi olarak "Sultân Orhân" olması gerektiğinden bu şekilde düzeltildi.

3 Hân R | -T, -P1

4 Ömür metainı sultanlar ve melikler hizmetinde makam ve mevki kazanmak için harcayan kişiye hayret ediyorum. Nasıl olacak da kıyamet gününde hangi özrü ileri sürerek rabbine bakabilecek?

Merhûm Sulţân Orhân-ı mağfiret-‘unvân bu huşûşda tevşîk-ı kelâm u tenfîz-i merâm [R 22a] idüp tezâ‘uf-ı ârâ vü telâhuq-ı efkâr esbâb-ı te’kîd-i te’yîd-i İlâhîdendir.

Şîr: رشته تا یکتاست آن را زور زالی بگسلد
چون دو تا شد عاجز آید از گسستن زال زر¹

“Elbette elbette baña umûr-ı şer‘iyyede istişâre için mezkûrlarun biri- si cebren kâdî-‘asker ta‘yîn olunmağ lâzımdur.” diyüp bu huşûşun huşûli için ilhâh u ibrâm itmegin, Mevlânâ ‘Alâuddîn-i Esved-i es‘ad Mevlânâ Kâra Hâlîl’i ta‘yîn eyledi. Mezbûr Kâra Hâlîl, ²“المأمور معذور” fehvâsınca telaqqî bi’l-ķabûl idüp pâdişâh-ı ma‘dilet-perver ve şehriyâr-ı ‘adâlet-güs- ter ile sefer-i fevz-eşere te‘essüf-künân revân oldu. Mevlânâ-yı mezkûrun kâdî-‘asker olmasında sibâķ-ı kelâma muhâlîf kıyl u ķâl sevķ olunup bu vech üzre bir hikâyet rivâyet olunur ki bânî-i mebânî-i cihân-bânî olan Sulţân ‘Oşmân Hân-ı [T 28a] Ğâzî’nün evâhîr-i salţanatında Mevlânâ Kâra Hâlîl, Bilecik kâdîsı olup, icrâ-yı aħķâm-ı şer‘iyye-i Nebeviyye ider-i- ken, merhûm Sulţân Orhân Hân-ı³ Ğâzî’nün menşûr-ı devleti ‘unvân-ı ⁴“وآتیناه الملك” birle mu‘aven olup evreng-i ‘Oşmânî’ye cülûs eyledükde istirbâķ-ı erbâķ-ı cihâd için kemâl-i devlet ü şavlet ile İznîķ’i fetķ idüp memâlik-i mevrûse-i merfû‘aya mazmûm u muzâf eyleyüp mevlânâ-yı merķûmı anda kâdî [P1 29b] naşb eyledi. Bu minvâl üzre bir miķdâr rûzgâr mürûr ü ‘ubûr eyledükden şonra maħmiyye-i Burûsa’ya terfi‘ idüp aħķâm-ı şer‘iyye-i mer‘iyyeyi aña tefvîz ü taķlîd eyledi. Sulţân-ı ķazâ-yı nâ- fizü’l-ıktizânun ħükümet-i ezeliyyesi muķtezâsınca şâliş-i selâţîn-i ‘Oşmâ- niyân Sulţân Murâd Hân-ı ğitî-sitân, serîr-i salţanata cülûs idüp memâlik-i bî-mehâliki ħavme-i ħükümetine aldukda fâzıl-ı merķûmı kâdî-‘asker naşb idüp bu manşıb-ı ‘azîmül-ħaţar u câh-ı celîlül-miķdâr-ile i‘zâz ü ikrâm ey- ledükden mâ‘adâ müntehâ-yı menâşıb-ı ħıdîvân-ı leşkeriyân olan vezâret manşıbını ve beglerbegîlûk manşıbını ikisini daħi aña taķdîm ü teslîm idüp

1 Zincir tek kat oldukça onu Zâl’in gücü (bile) parçalamaya yeter. Ancak zincir iki kat olursa Zâl-i Zer bile onu koparmak hususunda yetersiz kalır. Senâi-i Gaznevî, *Dîvân-ı Hakîm Ebu’l-mecd Mecdûd b. Âdem*, haz. Müderrîs Razavî, Tahrân: Senâiyî, 1362, s. 264.

2 Görevli kişi mazurdur.

3 Hân-ı R | -T, -P1

4 Ve ona mülkü verdik.

taẕ'îf-i merâsim-i ta'zîm ve te'kîd-i levâzım-ı tefhîm eyledi. Bu sebebden paşalık unvânıyla mu'aven olup Hıyruddîn Paşa lakabıyla mülakkaab oldu.

Şîr: و من قلد الأمر الخطير رجاله
بييت و يضحى فارغان و هو آمن¹

Merhûm Sulţân Murâd Hân-ı Ğâzî ve Sulţân Mehmed Hân-ı Ğâzî Hâzretlerinin ikisine dahi vezîr olan [R 22b] Halîl Paşa anuñ nesli-pâkindendir. Ol 'âkıl ü dâna vü nîk-fermây ve müdebbir-i feẕâ'il-pîrây² ü mehâmid-ârây hüsni-yümn-ârâ ile bir mertebede idi ki 'âlem-i kevn ü fesâdda şuver-i muhtelif [T 28b] üze zühür eyleyen temâsîl-i meşâlih ü mefâsid-i câm-ı cihân-nümây-ı zamîr ve âyine-i tedbîrinde ahsen-i vücûh üze bedîdâr olur-idi ve eşkâl-i umûr-ı cumhûr-ı 'âlemiyân anuñ himmetiyle hayli şüret bulur-idi.

Tezyîl: Hicret-i Nebeviyye'den yedi yüz seksen senesinin mübarek ramazânında vefât idüp İznîk'de mekâbir-i müslimîn arasında mermer hücrenin mukâbelesinde defn olup üzerine kubbe binâ olındı. Hâlâ ol kubbe harâbe olup şademât-ı rûzgârı yıkılmışdur. 'Umde-i ebniye-i hayrât olan 'imârât u revâbiţ kısmından çokça hayrât binâ idüp fuķarâya bî-nihâye gâlât vakf eyledi. Mezra'a-i dünyâda tohm-ı şevâb ve bezr-i hayr ilkâ idüp maşşûlât-ı [P1 30a] ücûr-ı cezile ile temettu' eyledi. Bu kışşa ekâbir-i müderrisinden birinün haţtından menkûldür.

Mevlânâ 'Abdülmuhşin-i Kayşerî Raḫmetu'llâhi Te'âlâ 'Aleyh³

Evâ'il-i şürû'da Mevlânâ Mecdüddîn-i Kayşerî hâzretlerinden telemmüz idüp fûnûn-ı edebîyye ve 'ulûm-ı şer'iyyenün envâ' u aķşâmını taḫşîl eyledükden şoñra bilâd-ı Şâm'a irtiḫâl ü intikâl eyledi. Arâzî-i muḫaddesenün fuzalâ-yı fazîlet-intimâsından 'ilm-i ḫadîş ve tefsîr-i feẕâ'il-tevrîşî aḫz idüp kendünün bilâd-ı kadîme-i kavîmesine 'avdet eyledükde çok zamân güzerân itmedin vefât eyledi. Hıẕûz-ı ğuref-i ṭuref-i Dârü'n-na'im'i şeref-i maḫmûre-i dünyâdan taḫdîm idüp⁴ ﴿وَسَارِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ﴾ emrine itâ'at

1 Kim önemli bir işin sorumluluğunu ehline tevdi eder ise, o kişi güven içinde herhangi bir sorun yaşamadan geceler ve sabahlar.

2 feẕâ'il-pîrây R, P1 | fazl-pîrây T

3 Raḫmetu'llâhi Te'âlâ 'Aleyh R, P1 | Raḫimehu'llâh T

4 "Rabbimizin bağışına koşun! ..." Âl-i İmrân (3), 133.

itmege müsâra'at eyledi. Fenn-i fıkhdâ dürer-i gurer-nizâm u le'âlî-i mütelâlî-intizâm bir kitâb-ı berâ'at-fercâm nazm eyleyüp bedâyi'-i revâyi'-i mesâ'ili ol dürc-i pâkinde derc eyledi.

Şî'r-i 'Arabî:¹ هذا كتاب بديع الأصل و الفرع
موشح الخط و الألفاظ بالدرر²

[T 29a] Ve dağı ferâ'ize müte'allık bî-nihâye sihâm-ı mesâ'ili kâfil ve ferâ'iz-i fezâ'ili hâfil manzûm ve mevzûn bir risâle-i feşâhat-meknûn tanzîm eyledükden sonra dağâ'ik u hağâ'ikını tağrîc ü taşhîh itmek-içün bir şerh-i nâfi' ibdâ' eyleyüp vereşe-i enbiyâ olan 'ulemâya menâfi'-i keşîre irâş eyledi. Fenn-i 'arûzda Şeyh Endelîsî hazretlerinün muhtaşarını [R 23a] mîzân-ı 'ağl-ı şahîh u miğyâs-ı fikr-i nağîh üzre şerh idüp ol bağr-i vâfir ü ħibr-i kâmil zihâf-ı 'uyûbdan sâlim ħüsn-i tertib ihtiyâr eyledükden sonra ħayrı bî-nihâye ferâ'id-i fevâ'id-i cezîle irdâf eyledi.

Tezyîl: 'Abdülmuĥsin-i Ķayşerî hazretleri kütüb-i muţavvele-i mu'tebe-re kitâbet idüp ħavâşisinde kendü kelimât-ı nefisesinden çok nesne tağrîr u taşîr eyledi. Râvî nağl eyledi ki fâzıl-ı merĶûmuñ kendü ħaţîyla muĥarrer ve kelimât-ı şerîfesiyle muĥaşşâ [P1 30b] bir *Ķâyetü'l-Beyân* gördüm ki müddet-i 'ömrümde aña beñzer şahîh ü nağîh nüşĥa görmedüm ve dağı târîh-i kitâbeti sekiz yüz yetmiş iki senesidür.

'Ârif Bi'llâh Geyiklü Baba Rahimehu'llâhu Te'âlâ³

Ol pîr-i tarîkat-maşîrün ism-i sâmîlerine zafer müyesser olmadı. Cenâb-ı ni'me'l-me'âbına ħazâl-i vaĥşî musahĥar olup ekşer-i evĶâtda âhü-süvâr olduğı ecilden elsün-i nâsda lağab-ı mesfûrla mülâğğab oldı.

Şî'r: همچو شبلی گشته او را ضیغم گردون شکار
همچو ادهم بوده او را ابرش اجرام رام⁴

1 Şî'r-i 'Arabî R, P1 | Şî'r T

2 Bu kitap aslı ve fer'ıyla eşsizdir. Yazısı süslü ve lafızları incilidir.

3 'Ârif bi'llâh Geyiklü Baba Rahimehu'llâhu Te'âlâ R, P1 | 'Ârif bi'llâh Şeyh Geyiklü Baba Rahimehu'llâh T

4 Felek avcısı aslan onun karşısında yavru aslan gibi olmuş ve gezegenlerin alacalı atı onun için kara yağz bir at gibi olmuştur.

Mevlid-i aşlîsi bilâd-ı Âzerbâycân'dan Høy nâm kaçabadur. Merhûm Sulţân Orhân ('aleyhi'r-raĥmetü ve'l-gufrân) zamânında büm-ı Rûm şavbı-na rihlet eyledi. Memâlik-i 'Oşmâniyye'den maĥrûsa-i Burûsa (şâneha'llâhu te'âlâ 'anı'l-be'sâ') Mâlikü'l-mülk ĥazretlerinüñ vüfûr-ı mevhibetiyle Sulţân [T 29b] Orhân Ġâzi'nün elinde fetĥ olunduĥda ol şîr-i bîşe-i ĥaĥîĥat u ĥizebr-i mişe-i tarîkat ġazâle süvâr olup pâdişâh-ı ġazanfer-fer ile bile ĥâzîr oldı. Maĥrûsa-i mezkûrenüñ bir ġüşesinde tavaĥtun idüp birĥaç eyyâm ĥarâr u ârâm eyledükden şoñra raĥt-ı ikâmeti dârû's-sürûr-ı fenâdan menzil-gâh-ı beĥâyâ naĥl eyleyüp mevzi'-i mezbûrda defn olındı. Mu'terek-i müteberrik-i aşĥâb-ı ĥâcât olsun için şeyĥüñ ĥabri üstinde pâdişâh ĥazretleri bir türbe-i 'azîmür-rütbe ve ĥubbe-i felek-mertebe ve bir câmi' ve bir zâviye daĥi ihdâş eyledi.

Şîr: آن که سقف تریه اش بودی فلک را بوسه جای
و آن که دور قبه اش بودی ملائک را مقام
بر فراز طارم علوی زده خرگاه اُنس
بر مزارش می کنند اصحاب حاجات ازدحام¹

Ol zamândan berü cümle-i ĥalâ'ik merĥûmuñ ĥabr-i şerîfini ziyâret eyleyüp âşâr-ı rûĥâniyyet ü envâr-ı nûrâniyyetiyle teberrik iderler. Müddet-i 'ömrinde 'alâ'ik-ı ĥalâ'ikdan münĥatı' ve âlâyiş-i [R 23b] ârâyiş-i dünyeviyyeden müctenib ü mümteni' [P1 31a] olup mütecerred ü mütefferid ve mütezehhid ü müte'abbid kimesne idi. Füyûzât-ı fütûĥât-ı İlahiyye ile cezebât-ı 'azîme ve ĥalecât-ı cesîmeye maĥzar olup kerâmât-ı seniyye-i semiyye ve ĥavâriĥ-ı 'âdât-ı behiyye-i zehiyyesi zâhir oldı. Mü'ellif-i Şakâ'ik ĥikâyet eyledi ki bir zamânda merĥûmuñ ĥabr-i şerîfini ziyâret eyleyüp ol ĥabrün ĥurbında bir mezâr daĥi ġörüp türbedârdan "Ol mezârüñ şâĥibi kimdür?" diyü istifsâr itdügümde, cevâb virüp ümerâ-yı sâlifeden Emîr-i Germiyan'ın evlâd-ı emcâdından bir tâlîb-i ĥaĥîĥat terk-i imâret eyleyüp şeyĥ ĥazretlerinüñ ĥıdmetlerinde merâtib-i seniyye vü me'ârib-i semiyeye vâşıl u nâ'il olmuş idi. Bu maĥâm ve bu mezâr ol tâlîb-i ĥaĥîĥat-şî'ârüñdur diyü taĥĥik eyledi. Merĥûm u maġfûrun leh, [T 30a] Sulţân 'Oşmân Ġâzi'nün ümerâsından Turgud Alp nâm bir emîr-i sâmi-maĥâm, ol 'ârif-i

1 Türbesindeki tavan felek için bir bûse-gâh olan ve kubbesinin çevresi melekler için bir makam olan kişi! Yüceliklerin tepesinde dostluk ve huzur çadırını kurmuş, ihtiyaç sahipleri onun mezarında izdiham yapmaktadırlar.

Rabbânîye samîm-i albden meveddet idüp miyân-ı cânında kemer-i irâdeti bend ve hâme-i cenânında tâc-ı maabbet ü bî'ati peyvend eyledi.

Şî'r: کمر خدمت او ساخت کمند
بهر معراج مقامات بلند¹

Merhûmuñ maâmı urbında urğud-ili dimekle ma'ûf olan vilâyetde tavatun eyleyüp vefât idinciye degin şeyh hazretlerinüñ hıdmetlerine müdâvemet eyledi. Merhûm Sulân Orhân Ĝâzî hazretleri ol 'azîze maabbet ü meveddet üzre olmağın İnegöl nâm aşabayı havâlisinde olan urâ vü mezârî' ve merâtî' u merâbî' ile i'tâ vü temlik eyledi. Şeyh hazretleri bunu abûle ibâl itmeyüp "Mâl ü menâle ve emlâk ü esbâba meyl ü velâ gürüh-i ümerâ vü selâine sezâdur. Fıra-i fuarâya revâ degüldür" diyü i'raz u imtinâ' eyledi.

Şî'r: صوفی و مال پرستی نه خوش است
عالی و میل تو پرستی نه خوش است²

Pâdişâh-ı sa'âdet-fercâm bu merâm itmâm olunmağâ ibrâm itdüğine binâen hibe olınan yirlerden bedel kendü meskeninüñ eraf ü eknâfından madûd u mu'ayyen bir midâr yirini [P1 31b] odun kesmek için itiyâr eyledi. Ol 'asruñ âliblerinden bir âlib, şeyhüñ kendüden silsile-i ariatlerini isti'lâm idüp ol bâbdan istikşâf eyledükde "Şeyh Ebü'l-Vefâ-yı Bağdâdî'nün ariatinden³ Baba İlyâs nâm [R 24a] 'azîzün ahibbâsıdanuz." diyü i'lâm ü ifâde eyledi. Şiât-ı ruvâtdan mervîdür ki merhûm Sulân Orhân hazretleri bir gün nefis-i nefisi için du'â istid'â eyledükde ol 'azîz-i 'izzet-nişâb cevâb virüp "Sizün âsitan-ı şeref-âşiyânuñuz maâf-ı enâm-ı eyyâm u ıblegâh-ı havâşş u 'avâm [T 30b] olup pâye-i serîr-i valâñuz mişâl-i

1 Onun hizmet kemerini yüksek makamlara ulaşmak için bir kement yaptı. Molla Câmî, *Mesnevî Heft Evrenğ Cild-i Evvel, (Sübhâtü'l-Ebrâr)*, haz. Câbulkâ Dâd Alişâh, Asgar Cânfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyñ Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mîrâs-ı Mektûb, 1378, s. 596.

2 Dervişlik ve mala düşkünlük (birlikte) nâhoş olur. Sen yücesin ve (böyle iken) alaklara meyilli olmak çirkin olur. Molla Câmî, *Mesnevî Heft Evrenğ Cild-i Evvel, (Sübhâtü'l-Ebrâr)*, haz. Câbulkâ Dâd Alişâh, Asgar Cânfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyñ Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mîrâs-ı Mektûb, 1378, s. 605.

3 ariatinden R, P1 | ariından T

Ka'be¹ muḳabbel-i aḳyāl-i zevî'l-iḳbâl ü mülteşem-i şifâh-ı nebâh-ı ulû'l-ic-lâl olmak du'âsı semtine ḳible-nümâ-yı hâḳırımız rûz ü şeb müteveccihdür. Ānâ-yı leyl ü eṭrâf-ı nehârda aḳvâl-i şeref-âmâlünüzün tefakḳudıyla teḳayyüdden zâhil ü 'âṭıl olmayup hîç bir zamânda du'â-yı devletünüze iştiğâlden ḥâlî degülüz. Ḥaṭṭ-ı ta'alluḳ u maḥabbetünüz noḳṭa gibi merkez-i dilde merkûz ü muḳarrer ve bu sevdâ süveydâ-yı ḳalbümüzde şâbit ü muḥaḳḳaḳdur.” didi.

Şi'r:² هرگز نشود ای بت بگزیده من
مهرت ز دل و خیالت از دیده من
گر از پس مرگ من بجویی یابی
مُهر تو در استخوان پوسیده من³

Bu mükâlemeden bir miḳdâr müddet mürûr eyledükden soñra şeyḥ ḥazretleri bir gün mesken-i me'lûfı ḳurbından bir ḳavaḳ ağacını kendüleri getirüp maḥmiyye-i Burûsa'da olan Dârü's-salṭanatuñ bāb-ı sa'âdet-iyâ-bı dâḥilinde mübârek elleriyle ğars u vaz' eylediler. Sulṭân Orḥân ('aley-hi'r-raḥmetü ve'l-ġufrân) ḥazretleri vaz'-ı ma'hüddan āġâh olduḳda eşnaf-ı âlâf-ı sürûrla mesrûr olup Cenâb-ı Rabbü'l-erbāba şükr-i firāvân u sipās-ı bî-kerân eyledi.

Mıṣrâ': بالحمد و بالشكر تدوم النعم⁴

Devḥa-i Devlet-i 'Oşmāniyye'nün⁵ «أضلُّهَا ثَابِتٌ وَفَرَعَهَا فِي السَّمَاءِ» feḥvāsınca günden [P1 32a] güne neşv ü nemâ ve sümüvv-i semâda olup ṭübâ-āsâ müntehâ-yı zürâ-yı a'lāya⁶ isti'lâ itmesinün taḳarrürüne beşâret ve bu ḥânedānuñ zamân-ı devletinün imtidādına işâret ittiḥâz eyledi. Zıkr olınan şecere ol 'azîzün du'âsı şemeresinde râsiḥ ü şâbit olup ḥâlâ daḥi maḳarrında bâḳî ve muḳarrerdür.

1 mişâl-i Ka'be R, P1 | Ka'be-mişâl T

2 Şi'r R, P1 | Rübâ'î T

3 Ey benim seçkin ve put kadar güzel sevgilim! Hayalin gözümden aşkın ise gönlümden gitmez. Eğer ben öldükten sonra beni ararsan aşkını çürümüş kemiklerimde (bile) bulabilirsin.

4 Nimetler hamd ve şükür ile devam eder.

5 “Görmedin mi Allah nasıl bir mişal getirdi: Güzel bir sözü, kökü (yerde) sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaca (benzetti).” İbrâhîm (14), 24.

6 zürâ-yı a'lāya R, T | Ḥudâ-yı 'alāya P1

Şi'r: تا ابد پاینده بادا دولت عثمانیان
تا قیامت باد قائم عزّت آن خاندان¹

eş-Şeyh el-‘Ārif Bi’llāh Qaraca Aḥmed Raḥmetu’llāhi’l-Meliki’l-Aḥad²

[R 24b] [T 31a] Peder-i ḥuceste-siyeri diyār-ı ‘Acem’uñ mülükinden idi. Zıkr olınan bilâdda vücûda gelüp dāye-i zevk u safānuñ ḥacrinde per-veriş bulduqdan soñra galebāt-ı cezebāt-ı İlahiyye sebebiyle mavtın-i ašlîsi-ni terk idüp bilād-ı şeref-nihād-ı Rüm’a geldi.

Şi'r: جواهر را بود قدر و بها بیش
به غربت چون بود از معدن خویش³

Vilāyet-i Anaṭolı’da Aḫḫiṣār nām qaşabanuñ muzāfātından bir mevzi’de tavaṭṭun idüp niçe müddet ‘ibādet-i Ḥudā-yı Rabb-i ‘izzete meşğul olduqdan soñra pelās-ı vücûdı şî‘ār-ı tecerrüd ü dişār-ı beḳāya tebdil eyleyüp zıkr olınan maḳām-ı maḥmûdda defn olındı. Hālā mezār-ı şerifi mercî‘-i merzā olup Ḥudā-yı Şāfi ve ṭabīb-i Kāfi’nüñ ‘ināyetiyle niçe niçe ḥasteler ḳabr-i şerifi üzre⁴ «وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ»⁴ feḫvā-yı şerifince⁵ şifā bulup teşeffî-i şadr ḥāşıl iderler.

Şi'r: گرچه از دیده‌ها نهان گردد
خاک او قبله جهان گردد
روح او حاضر است و داننده
کام هرکس بدو رساننده⁶
جعل الله سعيه مشكورا⁷

1 Osmanlı Devleti sonsuza kadar ayakta dursun. O hanedanın izzeti kıyamete kadar baki kalsın.
2 eş-Şeyh el-‘Ārif Bi’llāh Qaraca Aḥmed Raḥmetu’llāhi’l-Meliki’l-Aḥad R | ‘Ārif Bi’llāh Şeyh Qaraca Aḥmed Raḥmetu’llāhi ‘Aleyh T; ... Raḥimehu’llāhi’l-Meliki’l-Aḥad P1
3 Cevherlerin değeri ve kıymeti kendi madenlerinden uzakta olunca artar.
4 “Hastalandığım zaman bana şifa veren O’dur.” Şu’arâ (26), 80.
5 feḫvā-yı şerifince R, P1 | feḫvāsınca T
6 Bütün gözlerden saklı olsa da cihanın kiblesi onun toprağıdır. Herkesi muradına eriştiren ruhu, hazır ve bilgidir. Evhadüddin-i Merâğî, *Külliyât-ı Evhadi-i İsfahâni Ma’rûf be-Merâğî, (Câm-ı Cem)*, haz. Saîd-i Nefsi, Tahrân: İntişârât-ı Emîr-i Kebîr, 1340, s. 637.
7 Allah gayretini meşkûr eylesin.

‘Ārif Bi’llāh Şeyh Ahî Evrān Raḥime’llāhu’l-Melikü’l-Mennān¹

Da‘avāt-ı müstecābe ve enfās-ı müste‘ābe şāhibi olup bī-nihāye kerāmāt-ı seniyye ve ḥavārīk-ı ‘ādāt-ı behiyyesi zuhūr übürüz eyledi. Erbāb-ı ḥırefden debbāğlar zümresi ol ‘azīzi pīr-i ṭarīkat ittiḥāz eylediler. [P1 32b] Ḳadde-sa’llāhu sırrahu’l-‘azīz.²

Meczūb-ı İllāhī Mūsā Abdāl Raḥime’llāhu’l-Melikü’l-Müte‘āl³

Cezebāt-ı İllāhiyyeye mağlūb bir meczūb idi. Mü’essis-i esās-ı dīn ü devlet ve mümehhid-i bünyān-ı mülk ü millet merḥūm Sulṭān Orḥān (‘aleyhi’r-raḥmetü ve’l-ğufrān) ḥazretleri «وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ الْأَنْفُسُ وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ»⁴ feḥvāsınca⁵ müştehiyāt-ı maṭmū‘a-i maṭbū‘ayı cāmī‘ u şāmil [T 31b] olan maḥrūsa-i Burūsa’yı fetḥ eyledükde Mūsā Abdāl bile ḥāzır oldı. Mezār-ı şeref-medārı maḥrūsa-i mezbūrede meşhūr olup sağır u kebīr ve celil ü ḥaḳīr anı ziyāret eyledükde rūḥāniyyetinden istimdād iderler.

Şīr: تن پاك ار ز جان جدا باشد
نه كه بى رحمت خدا باشد⁶

Rivāyet olunur ki ol ḥarīk-ı cezve-i cezve-i Rabbāniyye [R 25a] derūn-ı pākinde nā’ire-i şevḳ u maḥabbetu’llāhı izmār itdüğinden kitābet için,

Mısrā‘: Od-ıla penbenüñ ne oyunu var

kelāmına muḥālif bir cemreyi penbeye şarup aḥıbbāsından bir kimesne ile Geyiklü Baba’ya irsāl eyledi. Geyiklü Baba daḥi ol vāsıta olan resūl-i ferḥunde-vuşūl ile aña bir kāse içre bir miḳdār āhū südi irsāl idüp kendünün kemend-i teşhīri ile ḥayvanātı fitrāk-i taşarrufa bend itdüğün iş‘ār eyledi. Lākin verā-yı perde-i kitmānda mektūm olan rümüz ü esrāra aşḫāb-ı ‘uḳūl-i ḳāşıra vāḳıf olmaduğundan resūl-i pūr-uşūl kendünün getürdüğü şīr, āhū şīri olduğuna muṭṭalī‘ olmadı. Bu sebebden ol şīr-i mīşe-i ḥaḳīkat ya’nī Geyiklü Baba’nuñ şīr irsāl itdüğünü ḳalbinden istihfāf u istihḳār idüp “Şīr

1 Raḥime’llāhu’l-Melikü’l-Mennān R, P1 | Raḥmetu’llāhi ‘Aleyh T

2 Ḳadde-sa’llāhu sırrahu’l-‘azīz | Ḳadde-sa’llāhu sırrahu’l-‘azīz ve nevvera’llāhu merḳādehu P1

3 Raḥime’llāhu’l-Melikü’l-Müte‘āl R, P1 | Raḥmetu’llāhi ‘Aleyh T

4 “... Orada canlarının istediği, gözlerinin hoşlandığı her şey vardır. ...” Zuhuf (43), 71.

5 feḥvāsınca R, P1 | feḥvā-yı şerifince T

6 Temiz beden candan ayrılsa bile Allah’ın rahmetinden mahrum kalmaz.

ğâyet haķır iken anı göndermekde hikmet nedir?" diyü kendü şeyhinden suâl eyledi. Mūsâ Abdâl daħı ol ŧir, âhû ŧiri olup teshîr-i hayvânât, teshîr-i nebâtât dan eŧ'ab olduğın [P1 33a] sâ'il-i merķūma tefhîm eyledükden ŧoñra Geyikli Baba ħâzretleri "Ķaţ'-ı merâtib-i me'ârib-i İlâhiyye itmekde baña ğâlibdür." diyü buyurdu. Fi'l-vâķi' nefis-i bed-kirdâr gibi sebu'-i muvaħħiş ile mâbeynden def'-i vaħŧet idüp bend-i kemend-i mücâhede ile anı mağlûb eyleyen şâlib, ğayra ğâlibdir.

Meczûb-ı Rabbânî Abdâl Murâd Raĥmetu'llâhi 'Aleyh

Meyâmin-i te'yidât-ı İlâhiyye ile mu'azzamât-ı fütühât ve mu'azzamât-ı ğazavâta dest-res bulan merĥûm Sulţân Orĥân ('aleyhi'r-raĥmetü ve'l-ğufrân), [T 32a] maĥrûsa-i Burûsa'yı cümûm-ı 'asâkir-i nuŧret-hücûm ile feth eyleyüp a'lâm-ı zafer-i'lâmı bürüc-ı müŧeyyede-i merfû'ada naŧb eyledükte ol kiŧi bile ĥâzır oldu. Tâ'ir-i rûĥ-ı pür-fütühı mele'-i a'lâya pervâz eyledükde 'ulüvv-i ŧân ü sümüvv-i mekânından ħabr-i ŧerifi bir mevzi'-i 'âlîde vâķi' olup 'amme-i ĥalâyıķ ortasında ĥayli ŧöhret buldu.

Meczûb-ı Ĥudâyî Düglu Baba Raĥimehu'llâhu'l-Melikü'l-A'lâ¹

Ĥuşuş-ı feth u zaferde râyet-i nuŧret-nişân ü a'lâm-ı vâlâ-ŧân ile mâ-nend-i Mūsâ izĥâr-ı yed-i beyzâ eyleyen merĥûm u mağfûrun leh Sulţân Orĥân Ğâzî ile Burûsa fethinde ĥâzır oldu. Ĥîn-i muĥârebede kümât-ı ğuzât için ayran ihzâr idüp iŧti'al-i nâ'ire-i ĥarb u cidâl ve germiyet-i [R 25b] âteŧ-i kıtal ile ĥarâret istilâ itdüği zamânda def'-i 'aŧŧ itmeg-içün ğâzilere anı iŧķâ eyledi.

ŧir: خستگان جفای گردون را
فیض جان بخش او دوا بودی

تشنگان حرور حرمان را
شربت لطف او شفا بودی²

Ol sebebden laķab-ı mezkûr ile meŧhûr oldu.

1 Meczûb-ı Ĥudâyî Düglu Baba Raĥimehu'llâhu'l-Melikü'l-A'lâ R | Meczûb-ı Ĥudâyî Düglu Baba Raĥmetu'llâhi 'Aleyh T; Meczûb-ı Ĥudâyî Düglu Baba Raĥmetu'llâhi'l-Melikü'l-A'lâ P1

2 Feleğin cefasından hasta olmuŧlara onun cana can katan fezyi ŧıfa olurdu. Ümitsizlik sıcağından susamıŧlara onun lütuf ŧerbeti deva olurdu.

TABAĞA-İ ŞĀLİŞE

[P1 33b] Sultān Murād bin Sultān Orhān bin Sultān 'Osmān (Raḥimehumu'llāhu'l-Melikü'l-Mennān) ḥazretlerinüñ zamān-ı saltanat ve āvān-ı sa'adetinde ve ¹﴿يَجْتَبِيكَ رَبُّكَ﴾ āyet-i belāgat-gāyetinüñ mazmūn-ı i'cāz-nümūnı üzre efrād-ı nāsdan münteḥab ü müctebā² olan 'ulemānuñ medāyiḥ ve menākıbınuñ beyānındadır ve cerā'id-i ferā'id-i rüz-gārda şebt ü imlā olınan a'lām-ı meşāyiḥ-i kirāmuñ aḥvālinüñ tibyānındadır. Raḥimehumu'llāhu te'ālā.

Sünnet-i seniyye-i İlähiyye böyle cārīdür ki cümle-i a'şār u a'vām u ḳurūndan her 'aşr u her ḳarnda efrād-ı āferīdeden birinüñ şecere-i şemere-i devleti [T 32b] dünyāda neşv ü nemā bulup dest-i taḳdīr ile nişān-dih olan devḥa-i sa'adet-i ezeliyyesi günden güne nāmī vü sāmī olur. Nihāl-i 'azamet ü iclālī sidre gibi ḳadr-i 'ālī bulur. Şemere-i şecere-i saltanatı reşēḥāt-ı 'aynū'l-ḥayāt-ı 'adl ü dādla sirāb u muḥazzara ve āb-ı zülāl-mişāl ma'dilet ile şādāb ü müzehhere olup zılāl-i iclāl ü ḥaşmetinde müstazıll olanlarıñ ḥaḳḳında sāye-güsterlük ve zerre-perverlükden ḥālī olmaz.

Şi'r:

زمانه هیچ بی شاهی نباشد

فلک بی مهر و بی ماهی نباشد

همی خواهد رعیت پادشاهی

کند با عدل تا هر گاه شاهی

شود خلق جهان در ظل او شاد

بنای سلطنت را دارد آباد³

Ol ser-firāz-ı bāğ u rāğ-ı ṭūl ü 'arż⁴ "السلطان ظلّ الله في الارض" kelām-ı i'cāz-ilmāmınuñ mazmūn-ı hümāyūnına mā-şadaḳ olmağın 'amme-i re'āyā anuñ sāyesinde āsūde ve ḥ'āb-ı rāḥatıyla günūde olurlar. Sevākin-i emākin-i memleket eşmār-ı⁵ murādāta dest-res bulurlar.

1 "... Rabbin seni seçecek ..." Yüsuf (12), 6.

2 ü müctebā R, P1 | -T

3 Devran hiçbir vakit sultansız olmaz. Felek aysız ve güneşsiz olmaz. Halk her zaman adaletle hükmetsin diye bir padişah ister. Cihan halkı, saltanat binasını ayakta tutan o şahın himayesinde mutlu yaşar.

4 Padişah, Allah'ın yeryüzündeki gölgesidir.

5 eşmār-ı R, T | āşār-ı P1

Şîr: حامی ملک و ملت است شهان
 راعی دین و دولت است شهان
 کام ناکام را کند حاصل
 به مرادش جهان شود واصل¹

[P1 34a] Bu minvâl üzere birkaç gün mürûr ü ‘ubûr eyledükden sonra rîh-i ‘âşîf-ı ecel ve gird-bâd-ı saht-ı fenâyıla devha-i saltanatı berkende olup eyyâm-ı hazân-ı ahzânda [R 26a] götüri berg ü bârı târumâr olur.

Şîr: دلی کو ز مرگش زبون نیست نیست
 ز تیغ اجل غرق خون نیست نیست
 خردمند را زآن جگر خون بود
 که هر لحظه گیتی دگرگون بود
 گهی مرگ باشد گهی زندگی
 گهی پادشاهی گهی بندگی
 پدر را کند جا به تخت ز تخت
 پسر را کند زآن جگر لخت لخت
 پسر را برد از قبا در کفن
 پدر را زَند چاک در پیرهن²

[T 33a] Lâkin ol devha-i sa‘âdetün koltuğundan bir şâh-ı rûbâ-kirdâr pedîdâr olup³ «أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَوْعُهَا فِي السَّمَاءِ» maşdüķi üzere nemâ-nümâ vü semâ-sümâ olur. Günden güne ol nihâl-i büzürgvâr ber-ğordâr olup halk-ı ‘âlem pederinden artuķ andan çokça menâfi‘ bulur. Bu řarîķa üzere irâķat-i ħûn, kârı olup “Ġâzî Ĥünkâr” dimekle meşhûr olan pâdişâh-ı sa‘âdet-dest-gâ-huñ babası Sulţân Orĥân vefât idüp sulţân-ı rûhı milket-i bedeni terk

1 Padişahlar devlet ve milletin koruyucusu, din ve devletin emiridirler. Muradına erememişleri bermurat ederler ve bütün cihanı muratlarına erdirirler.
 2 Onun ölümünden perişan olmayan bir gönül yoktur, hani nerede? Ecel kılıcı ile kana boyanmamış yoktur. Âriflerin ciğeri dünyanın her an bir başka hale geçmesinden dolayı kan ağlamaktadır. (Bu hayatta) bazen ölü bazen diri; bazen esir bazen de emir olursun. Baba tahtını musalla taşı ile değiştirir de oğlunun ciğeri bundan dolayı paramparça olur. Oğul kaftanı kefen ile değiştirince babaya da gömleğini yırtmak düşer. Molla Câmî, *Mesnevî Heft Evreng Cild-i Douvom*, (*Hırednâme-i İskenderî*), haz. A'lâ Hân Efsahzâd, Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâla‘ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 442.
 3 “... -kökü (yerde) sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaca (benzetti).” İbrâhîm (14), 24.

eyledükde Sulţân Murâd hazretleri anuñ yirine yedi yüz altmış senesinde tahta cülûs eyledi zevâyâ-yı salţanat bunuñla şekl-i müşelleşe girüp eşkâl-i hâdde-i câdde-i hilâfet münferice oldu. Kavâyim-i de'âyim-i devlet bunuñ üçüyle kâ'ime olup hayli kıvâm buldı. Raḥimehumu'llâhu te'âlâ.

**Mevlânâ Kâdı Maḥmûd ki Koca Efendi dimekle meşhûrdur,
Kâdı-zâde-i Rûmî'nün babasıdır¹**

Sulţânönî nâm mevzî'de vücûda geldi. Zemânesinde olan şümüs-ı bürüc-ı fezâ'il-i lâmi'a ve akmâr-ı aqtâr-ı ma'arif-i sâti'adan [P1 34b] ikti-bâs-ı envâr-ı ehliyyet ü istinâre-i âşâr-ı kâbiliyyet eyleyüp 'ulüm-ı 'Arabiy-yede ve fûnûn-ı şer'iyede ve 'ilm-i tefsîr ü hadîsde aqrân ü emşâlınden² bârî' u fâ'ik oldu. Bu sebebden merḥûm Sulţân Murâd Hân-ı Ğâzî, maḥrûsa-i Burûsâda kâdı naşb eyleyüp ihyâ-yı dîn-i Aḥmedî ve i'lâ-yı levâzım-ı şer'-i Muḥammedî itmek-içün cumhûr-ı umûr-ı şer'iyeyi aña tefvîz ü taqlîd eyledi. Mümâ ileyh naḥıyy ü taḥıyy, müteverri' u müteberri', müte'abbid ü mütedeyyin ve mesâ'il-i şer'iyeye mütefaḥḥın kimesne idi. Emr-i kazâda sîret-i marziyye ve 'âdet-i mer'iyeye üzre olup şerâyi'-i zerâyi'-i dîniyye-i yakîniyyeyi müddet-i keşîre ḥarîka-i kitâb-ı Rabbü'l-erbâb ve senen-i sünen-i Resûl-i müstetâb üzre infâz itmegin 'amme-i ḥalâ'ik, kemâl-i mertebe ve mertebe-i kemâlde aña maḥabbet eyledi. [T 33b] [R 26b]

Şi'r: قاضی عادل شود محبوب خلق
سیرتش او را کند مطلوب خلق³

Şecere-i 'ömri şemeresinde sîb-i şeybi istişmâm idüp sinn-i şerîfi kemâl-i şeyḥühet mertebesine bâliğ olduğı ecilden Koca Efendi diyü tesmiye olındı.

Mervîdür ki merḥûm Sulţân Murâd Hân ('aleyhi'r-raḥmetü ve'l-ğufrân), Şehzâde Sulţân Bâyezîd Hân ḥıdmetleriyçün mîr-i valâ-şân ü sa'âdet-nişân ya'nî Emîr-i Germiyân-oğlı'nuñ kerîme-i muḥaddere-i muvaḥkaresini alıvirüp bu iki dürr-i dürc-i 'iffeti rişte-i nikâhla 'aḳd ve mühr-i mehrle mühürledükde mezkûreyi getürmek-içün gönderilen ümerâ-yı kirâm ve

1 Kâdı-zâde-i Rûmî'nün babasıdır R | raḥmetu'llâhi 'aleyh T, Kâdı-zâde-i Rûmî'nün babasıdır raḥimehu'llâh P1

2 emşâlınden R, T | emşâlden P1

3 Adaletli kadı, herkesin sevgisini kazanır. Kadının ahlakı onu herkesçe mergub hale getirir.

hāvātīn-i 'izāma şadr-ı mesfūrī re'īs eyleyüp anlaruñ ile bile irsāl eyledi.

Tezyil: Merhūm Koca Efendi'nün haṭṭıyla mūmzā bir vaḫfiyyede böyle bulındı:

”حزّره العبد الضعيف سائلا رحمة ربّه اللطيف محمود بن محمد المقلد في ممالك
المقلد و ذلك جرى في تاريخ سنة تسع و خمسين و سبعمائه“¹

Bu edādan münfehīm oldı ki babası adı Muḫammed ola [P1 35a] ve Sulṭān Orḫān zamānında daḫi memālik-i 'Oşmāniyye'de kâḫī ola. Ve daḫi kütüb-i tevārīḫde meşṭūr ve muḫayyeddür ki kırk yıl miḫdārı hem kâḫī ve hem kâḫī-‘asker oldı.

Kâḫī-zāde-i Rūmī Dimekle Meşhūr Olan Mūsā Paşa bin

Muḫammed bin Maḫmūd Raḫimehu'llāhu Te'ālā²

Sālifü'z-zıkr Mevlānā Kâḫī Maḫmūd'un zib ü ziver-i necābetle ārāste ve ḫilye-i celiyye-i fezā'il ile pīrāste Mevlānā Muḫammed nām bir oḫlı var-idi. Ol fāzıl-ı eccl ü eceml ve ol kāmīl-i emced ü mümecced ya'nī Mevlānā Muḫammed 'ālem-i şebābda vefāt idüp diyār-ı āḫirete gitmekde şitāb eyledükde Mūsā Paşa nām bir peser-i necābet-nişāb i'ḫāb eyledi.

Şi'r: [T 34a] بماند نام در دوران کسی را
که فرزندى بماند يادگارش

از آن نام صدف در گوش ماند
که می بینند دُر شاهوارش³

Neşr:⁴ Ol maḫdūm-ı sa'ādet-maḫtūm kendü diyārında mebānī-i 'ulūmı taḫşil eyleyüp zāt-ı şerīf-i şeref-āyātını tekmiil üzre iken bilād-ı 'Acem'de ifāze ve istifāzenüñ demdemesini gūş idüp ol cānibe gitmege

1 Bunu, Latif olan rabbinin rahmetini isteyerek âciz bir kul olan müçtehidlere uyan Mahmud b. Mehmed müçtehidlere uyanların ülkesinde yazdı ve bu 759 senesine vuku buldu.

2 Kâḫī-zāde-i Rūmī Dimekle Meşhūr Olan Mūsā Paşa bin Muḫammed bin Maḫmūd Raḫimehu'llāhu Te'ālā R | Mevlānā Mūsā Paşa bin Muḫammed bin Maḫmūd Raḫmetu'llāhi 'Aleyh T; ... Raḫimehu'llāhu Te'ālā Raḫmeten Vāsi'aten P1

3 Kişinin ismi, arkasında bir evlat bıraktığı zaman devranda kalır. Sadefin adı (insanlar) padişahlara yakışacak inciyi gördükleri için kulaklarda kaldı.

4 Neşr: T | -R, -P1

‘azm ü hâzm belki cezm¹ eyledi. Lâkin bu merâmuñ huşûline akrîbâsı mâni‘ olup ser-menzil-i maqşûda vuşûlini ba‘zı ʔarîk̄la sâdd u şâdd olalar diyü havf itdügi ecilden bu sırrı ketm eyledi.

Şi‘r-i ‘Arabî:² لا تأمَنَنَّ على سرِّ فؤادِ اب
ولا أخ ولا خَلٍ ولا ولدٍ³

Merhûm-ı merķûmuñ bir kız ʔarındaşı bu sırr-ı mektûmdan âgâh olup Mûsâ Paşa diyâr-ı gurbetde [R 27a] zârûretde istimdâd eylesün diyü kıy-
met-i ‘âliye ba‘zı cevâhir-i ğâliyesini⁴ ʔarındaşınıñ götürmek istediği kitâb-
laruñ içine vaz‘ u nihân eyledi. Mevlânâ Mûsâ Paşa bilâd-ı mezkûreye va-
rup vilâyet-i Hôrâsân’uñ ‘ulemâsından ve Mâverâünnehr’üñ ‘azbül’-beyân
raṭbu’l-lisân yenâbî‘-i ‘ilm ü ‘irfânından ta‘allüm ʔarîk̄ıyla tecerru‘ eyledi.
[P1 35b] Bu himmet-i vâlâ-nehmet ʔarîn-i taḫdîr olmağın ‘ulûm-ı keşîre
ve fûnûn-ı ğazîre taḫşîl ü tekmîl eyleyüp evcât-ı derecât-ı fazl u kemâlüñ
müntehâ-yı zerâsına isti‘lâ eyledi. Bu sebebden ercâ u enḫâ-yı ‘avâlimde
olan râġibân-ı kâlâ-yı ma‘ârifüñ âzân u esmâ‘ı şıyt u şadâ-yı fezâ‘il ile mem-
lû olup nâm ü nişânı vird-i lisân u zıkr-i zebân oldu. Mevlânâ-yı mesfûra ol
diyârüñ ‘ulemâsı ʔâdî-zâde-i Rûmî diyü laḫab vaz‘ eyleyüp ḫadd ü ‘add-
den birûn raġbet eylediler. Mülûk-i Semerķand’uñ⁵ melik-i melek-sîreti ve
pâdişâh-ı felek-rütbeti [T 34b] Uluġ Beg ibn Şâhruḫ Mîrzâ’nuñ ḫ‘âcesi
olup iḫbâl-i ‘azîm u iltifât-ı cesîme maḫzar oldu. Mîr-i mezkûruñ telemmüz
itdügi fûnûn-ı fezâ‘il-şü‘ündan ‘ulûm-ı riyâziyyeye ‘alâḫası ziyâde olmağın
ol fennüñ beyne’l-‘ulemâ dâ‘ir olan kütüb-i mu‘teberesini ʔirâ‘at idüp taḫşîl
ü tekmiline bezl-i cehd itmekle Mevlânâ Mûsâ Paşa daḫi fûnûn-ı riyâziyye-
yede tevaġġul eyleyüp sâ‘ir ‘ulûmdan aña ziyâde cehd⁶ ü iḫdâm ve i‘tinâ vü
ihtimâm eyledi.

Şi‘r: مشکل حکمت از کلامش حل
منطق او بیان هر مجمل

1 belki cezm R, T | -P1

2 Şi‘r-i ‘Arabî R, P1 | Şi‘r T

3 Sır tutma hususunda ne babana, ne kardeşine, ne dostuna ve ne de evladına güven!

4 ğâliyesini R, T | ‘âliyesini P1

5 Semerķand’uñ R, T | Semerķand P1

6 cehd R | cidd T, P1

راه مشائیان از او واضح
 نور اشراقیان از او لایح
 فکر او زد سوی ریاضی رای
 شد ریاضی ریاض خلد آرای¹

Bu huşûşda “الجِدُّ وسیلة الجَدِّ”² fehvâsınca şudûr eyleyen sa‘y-i meşkûruñ semeresiyle şoñra gelen eşrâfdan zemânen teķaddûm itdügi gibi mu‘âşır olduğ emâsil-i efâzıldan daği zâten teķaddûm ü tefevvuk eyledi.

Hicret-i Nebeviyye’den sekiz yüz on dört senesinde ‘ilm-i hey’etde *Çağ-minî* nâm kitâbı ve sekiz yüz on beş senesinde ‘ilm-i hendeseden *Eşkâl-i Têsis*’i şerh eyledi.

Şî‘r-i ‘Arabî:³ شهب المعاني منه دائرة على
 أفلاك الفاظ جرت بسعود
 و كانها سحب إذا استمطرتها
 جادت بغير بوارق ورعود⁴

Çağminî şerhinüñ huḫbesinde kendünüñ [P1 36a] terk-i vaḫan eyleyüp Semerķand’da iķâmet itdüğine ma‘zeret şadedinde bu beyti sevķ eyledi. [R 27b]

Şî‘r-i ‘Arabî:⁵ ولا عيب فيهم غير أن ضيوفهم
 تُلام بنسيان الأعبة والوطن⁶

Mü‘ellif-i *Şakâ’ik* (‘aleyhi’r-raḫme) şerḫeyn-i mezkûreyni vâlid-i ‘azîzin-den oķuyup merḫûm daği Mevlânâ Muḫammed-i Niksarî’den ve Muḫammed-i Niksarî, Fetḫullâh Şîrvânî’den anlar daği şâriḫ-i merķûmuñ kendüsinden oķudı. Bu tafşîli kendünüñ tercemesinde zîkr itmeyüp bu maḫalde

1 Hikmetteki meseleler onun sözü ile çözülür, onun dili her türlü icmal edilmiş (bilginin) ifadesidir. Meşşâilerin yolu onun sayesinde aşîkârdır, İşrâkîlerin nuru onunla görünmektedir. Onun düşünceleri matematiğe uğradığı için matematik, cennetleri süsleyen bir bahçeye dönüştü.

2 Çalışma ve gayret, nasip ve rızka vesiledir.

3 Şî‘r-i ‘Arabî R, P1 | Şî‘r T

4 Mana yıldızları lafızlar feleğinde bir daire olarak kutluluk içerisinde dönüp durmaktadır. Yağmur duasına çıktığında sanki bulutlar şimşek ve yıldırımlar olmaksızın bol bol yağmur yağdırmaktadır.

5 Şî‘r-i ‘Arabî R, P1 | Şî‘r T

6 Konuklarına vatanlarını ve sevdiklerini unutturmak haricinde herhangi bir kusurları yoktur.

ifâde eyledi. Mervîdür ki seyyid-i eyyid-i [T 35a] erbâb-ı te'lif ya'nî Seyyid Şerîf hazretlerinden Mevlânâ Kâdî-zâde telemmüz eyleyüp isti'lâ-yı me'aric-i medâric-i kemâlât eyledükde mâbeynlerinde muvâfaqat olmayup ebvâb-ı ifâde vü istifâde mesdûd oldu. 'Akd ü hall itdükleri rişte-i mübâhase-i 'ilmiyyede 'uqde-i muhâlefet muhkem mün'aqid olduğundan müdâreseden ferâğat olunup hüsn-i mufâvazadan el çekildi. Fâzılân-ı merķūmānuñ ortasında "رُبُّ قَوْلِ يورث الضول"¹ fehvāsınca 'ilmi münâzara ve münâfere ve münâkereye mü'eddî olup muķâveleleri muşâveleye ilcâ eyledi. Bu dâ'iyeyle birbirininüñ haķķında kelâm-ı vahşet-şî'âr iş'ar u ısdâr idüp Mevlânâ Kâdî-zâde, Seyyid Şerîf için "Fünûn-ı riyyâziyyede ifâdeye ķadir degüldür." dirler idi. Seyyid Şerîf dahî Mevlânâ Kâdî-zâde için "Ṭab'-ı laṭifi riyyâziyyâta mağlûb ve felsefiyyâta menkûbdur." diyü buyururlar-idi.

Şî'r: به قیاسات عقل یونانی
نرسد کس به ذوق ایمانی
گر به حکمت کسی ولی بودی
شیخ سنت ابو علی بودی²

Mevlânâ Kâdî-zâde illet-i remed-i teğâfûl ile ma'lûl olup nazâr-ı sâ'ib-le haķ-bîn olmaduğundan Seyyid Şerîf hazretlerininüñ *Şerh-i Mevâķif* nâm muşannef ü mü'ellefine mütâla'a idüp [P1 36b] sū'-i nazâr üzre oldu. Ba'zı kelâm-ı şavâb-fercâmda nûr-ı Haķķ mu'ayyen ü mu'ayen iken yine 'ayn-ı 'adâvet ile nigâh idüp "Bu sözde nazâr vardır." diyü i'tirâz eyledi.

Şî'r: کینه به هر سینه که بنهاد رخت
دل شودش از پی آزار سخت³

Bu maķûle mevâzî' u mevâķî'de vürüd eyleyen rudûdî kitâbında taşriḥ itmeyüp maḥall-i kelâm ve muḥall-i merâm olan maķâmda ḥalka resminde işâret ider-idi. Fettâḥ-ı ebvâb-ı rümûz ü işârât olan 'ulemâ-yı [T 35b] fezâ'il-intisâb ṭullâb-ı kemâl-iktisâbı rüsûm-ı mersûma ve rümûz-i mev-sûme-i merķūmeden meķâşid u meṭâlibe intiķâlde imtiḥân iderler-idi.

1 Nice sözler vardır ki kavgaya sebep olur.

2 Yunanlıların aklı mukayeseleri ile hiç kimse imanın zevkine varamaz. Eğer felsefe ile birisi veli olsa idi o kişi, İbn Sina olurdu.

3 Herhangi bir sineye kin yerleşince (artık) gönül düşmanlık yüzünden katlaşıp.

Aşhâb-ı 'aql ü hîred hazretlerine [R 28a] ma'lûm ü müberhendir ki ho-dâygân-ı selâtin-i mâziye kendülerün âyine-i vücudları harâb olup binâ-yı hayâtları dest-i hâdimü'l-lezzât ile esâsından vîrân olduğda tāk u revāk-ı kaçır-ı hayât-ı cavidânilerini temhîd ü teşyîd idüp âhiretlerini yapmağ-içün ribâ'-ı bikâ'-ı hayrât-esîs te'sîs ve ebniye-i müberrât-ibtinâ binâ iderler. Bu şîme-i müstedîmeye binâen mülûk-i sâlifeden biri maħrûsa-i Semerķand'da ĥucerât-ı keşîreyi müştemil bir medrese-i menî'a-i fesîħa binâ eyleyüp her¹ dıl'ında bir dersĥâne ve her bir dersĥâneye bir müderris ta'yîn eyledi.

Şîr: زهی بنای ارم ساخت و بهشت آیین
که هم بهشت برینی و هم سپهر برین
به لطف و خوبی بهشتی به حسن و زیب ارم
به عزّ و قدر سپهری به طول و عرض زمین²

Lâkin zıkr olınan fâzıl-ı sāmî-cenâb, ol medresenün mesned-i müşeyyed-i 'âlisinde ve müntehâ-yı müttekâ-yı sāmîsinde iclâs olınup sâyir müderrislerden taşdır u terfî' oldı. Eyyâm-ı dersde ol şadr-ı şudür i'lâ-yı şudür-ı mecâlis-i ifâdede cülûs idüp [P1 37a] ifâzeye bed' eyledükde ĥayrı müderrisler talebeleri ile mezkûruñ meclis-i 'âlilerinde cem' olup zümre-i müt'eddibân gibi ifâde vü ifâzesine ĥâzır u nâzır olurlar-idi. Fâzıl-ı mûmâ ileyh, ol meclis-i sa'âdet-celîsde itmâm-ı merâm idüp eştât-ı esbâb-ı ifâdeyi ikmâl eyledükden şofra her bir müderris kendünün maķâm-ı ifâdesine varup talebesine ifâze iderler-idi. Gâh gâh pâdişâh-ı cihân-penâh daħi ol meclisde ĥâzır olup Mevlânâ Kâđî-zâde'nün tâlîblere imdâd u is'âdına [T 36a] nâzır olurlar-idi. İttifâķan bir gün Emîr Uluğ Beg, zıkr olınan dört müderrislerden birisini 'azl eyleyüp emr-i ifâdeden def' u ref' ve nefy ü men' eyledi. Mevlânâ-yı mezbûr, bu każıyyeyi gûş-ı hûş ile istimâ' idicek terk-i tedris ü ifâde eyleyüp gûşe-i hümûm ü ĥumûlde münzevî oldılar. Merķûm emîr-i sa'âdet-maşîr mevlânâ-yı fazîlet-semîrûñ mizâc-ı şerîfînde fütûr zann idüp 'iyâdet tarîķı ile görmege varduķda cevher-i vücûdını a'râz u emrâzından ĥâlî ve âşâr-ı şıĥhatle ĥâlî göricek birkaç günden berü terk-i tedris

1 her R, T | bir P1

2 Hem İrem bahçesi gibi yapılmış hem de cennet üslubunda ne güzel bir bina! İşte hem yüce cennet hem yüce felek (gibi)! Letâfet ve güzelliğe cennet, hüsün ve zinette İrem bahçesi, kıymet ve şerefte felek, eni ve boyu yer yüzü kadar geniş!

eyledüklerinün sebebinden istikşâf eyledi. Mevlânâ Kâdî-zâde-i fazîlet-nişân, irhâ-yı 'inân-ı semend-i zebân eyleyüp zîmâm-ı kelâmı bu cânibe 'a'f u şarf eyledi ki [R 28b] “Meşâyih-i süfiyyeden hıdmetine vâşıl olduğum ecille-i ahyâr ve e'izze-i ahrârını dest-i tül-i emel ile zeyl-i menâşib-ı dünyeviyyeye teşebbüs itmekden men' idüp hall ü 'a'kdî gayruñ elinde olan me'talibden nehy eylediler idi. Ancağ ser-rişte-i ferâğ u ihtiyâr kendü yed-i iktidârımızda olup hiç bir kimesneye irtibâtı ve 'alâkası olmayan menâşibuñ kabûline ruşşat buyurdılar idi. Biz dañi manşib-ı tadrîsi 'azl-i câri olmayan menâşibdan gümân idüp bizim ser-i kâr ü bârımızda gayruñ eli yokdur mülâhaza ider-idük. Hâlâ zîmâm-ı kâr-ı gayruñ kabza-i taşarrufında olup câh-ı ders ü ifâde bizüm [P1 37b] umduğumuz gibi olmayıcağ emr-i tadrîsden ferâğat eyledük. Zîrâ erbâb-ı i'tibâr ve aşhâb-ı ihtiyâr ihtiyâr itmedükleri kâra rağbet ve ekâbir-i ekârim 'ulemâmuz ruşşat buyurdıkları da'ireden hâric vaz'a kadem-i cesâret vaz' eylemege cür'et ser-menzil-i hasâret ü ser-hadd-i fezâhate irgürdüğü mu'karrerdür.” diyü buyurdılar. Sevğ olınan ma'kâl [T 36b] ü kelâm mânend-i nişâl ü sihâm mîr-i mezbûruñ kalb-i şulbine toqınup ¹“طعن اللسان اشد من طعن السنان” fehvâsınca anuñ ucından mu'şkem mecrüh olmağın merhem-i ma'zeret ile def-i cerâhat itmek-içün kendüden şudür eyleyen kâr-ı nâ-hemvârdan i'tizâr eyledi. Mîr-i müşârün ileyh, ma'zûl olan şâhib-i ifâde, girü ma'kâmına i'âde olınup min ba'd câh-ı tadrîsden kimesneyi 'azl itmeyeyin diyü va'd-i belîğ ü 'ahd-i bî-dirîğ eyledükden soñra Kâdî-zâde-i Rûmî hazretlerinden eski medresesini şeref-i kabûl² ile teşrif itmegi iltimâs eyledi. Mevlânâ-yı mûmâ ileyh, şehriyâr-ı mezbûruñ mültemesini telaqqî bi'l-kabûl idüp medrese-i mezkûrede 'âdet-i qâdimeleri üzre şâri'-i ifâdeye şürû' eyledi. Zîkr olınan pâdişâh-ı 'âlem-penâh ya'nî Uluğ Beg hazretleri, müte'kaddimînün irşâdında hâlel fehmi idüp kendü zamânında raşad çıkarmağa qaşad itdüğü ecilden Semerqand'da câh-ı raşad irşad eyledi. Bu raşada evvelâ Gıyâşüddin Cemşid birle³ mübâşeret idüp az zamânda vefât idicek 'a'kabinde Mevlânâ Kâdî-zâde-i Rûmî tevellâ eyledi. Mevlânâ-yı mezbûruñ zamânında dañi bu merâm tamâm olmayup itmâm itmedin vefât idicek Mevlânâ 'Alî Kûşçı ikmâl eyledi. Rañimehumu'llâhu te'âlâ.

1 Dil darbesi mızrak darbesinden daha ağırdır.

2 şeref-i kabûl R, T | şeref P1

3 birle R, T | bed' ü P1

Tezyil: Mevlânâ-yı mûmâ ileyh, Monlâ Fenârî'nün [R 29a] telâmize-sinden idi. Diyâr-ı 'Acem'e gitdükte Mevlânâ Fenârî anı Aqşu'ya degin gönderdi. Gidüp kendünün mü'ellefâtından fûnûn-ı 'adideyi müstemil olan risâle-i [P1 38a] manzûmesini mevâlî-i 'Acem'e anufla ithâf ve irsâl idüp oradan müfârahat eyledi ve daği mâhî-i işkâl olan eşkâl-i [T 37a] te'sisûn âhirinde bu kitâbuñ te'lifinden sekiz yüz on beş senesinûñ ramazânınun yigirmi toquzuncı günü şalı güninde ferâgat eyledüm, târih "hayruhu" vâkı' oldı didi ve daği 'ilm-i tabî'den *Hidâyetü'l-Hikme* adlu kitâba Mollâ-zâde'nün yazduğı *Şerh'e Hâşiyesi* vardır. Ve daği istihrâc-ı ceybe müte'allık bir risâlesi vardır ve ba'zı risâleleri daği vardır.¹ Raħimehu'llâh.²

**'Âlim-i 'Âmil Fâzıl-ı Kâmil³ Şeyh Cemâlüddîn Muħammed
bin Muħammed bin Muħammed bin İmâm Faħrüddîn-i Râzî
Raħimehumu'llâhu Te'âlâ**

Mûmâ ileyh fâzıl u kâmil, müteverri' u müteberri', muħaqqıq-ı Rab-bânî, müdaqqıq-ı Şamedânî, 'arif-i 'ulûm-ı 'Arabiyye, vâkıf-ı fûnûn-ı 'aqliyye vü şer'iyye idi. Eyâdi-i te'yîdât-ı İlahiyye ile tadrîs ü ifâdede yed-i beyzâ izhâr idüp müsâ'ade-i sa'id-i sa'âdet-i ezeliyye ile te'lif ü taşnifde yed-i tûlâ peydâ eyledi. Mazhar-ı mazmûn-ı ⁴ ﴿وَعَلَّمَنَا مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا﴾ olan cenâb-ı kerâmet-nişâbınun berekât-ı bî-gâyât-ı enfâs-ı müteberrikesiyle fuzalâdan cem'-i keşir ü cemm-i ğafir intifâ' eyleyüp ħüsn-i terbiyet ü yümn-i taq-viyet-ile çok kimesne istimâ' eyledi. Şafaħât-ı řabaĳât-ı serâ'ir-ı erbâb-ı başâ'irde haşâyiş-i haĳâ'ik-ı fûnûnı şebt idüp şıla-i fâ'ide-i 'â'ide-i ifâzesini zamâ'ir-i dâniş-âmüzân-ı zevi'l-me'âşire muştasıl işâl eyledi. Bu ħuşûşda te-semmür-i tām ve cidd ü ihtimām itmekle ħıdmet-i sāmî-rütbetde ħadd [ü] 'adden efzûn fuzalâ-yı fezâ'il-meşĳûn zuhûr eyledi.

Mışrâ': ⁵ بسیار کس ز تربیت او ظهور یافت

1 bir risâlesi vardır ve ba'zı risâleleri daği vardır R, T | bir risâlesi daği vardır P1

2 Raħimehu'llâh R | Raħmetu'llâhî 'aleyh T, Raħimehu'llâhu te'âlâ P1

3 'Âlim-i 'Âmil Fâzıl-ı Kâmil R, P1 | Mevlânâ T

4 "... -ona katımızdan ilim öğretmiştik." *Kehf* (18), 65.

5 Pek çok kişi onun eğitimi ile ortaya çıktı.

Kütüb-i tefâsîr-i şubh-ı tebâşîrden *Keşşâf*a havâşî taḥrîr ü taşîr idüp 'ilm-i ma'ânide *İzâh* nâm metn-i metîni ve fenn-i tıbbda *Mücez* nâm kitâb-ı raşîni şerḥ eyledi. Ol ḥabr-i fâḥîr, ḥaseb-i ṭâḥîr [P1 38b] ü neseb-i mâḥîr şâḥîbi olup sulṭânü'l-muḥakkıķın [T 37b] ve bürhânü'l-müdaḳķıķın İmâm Faḥr-i Râzî (raḥîmehu'llâh)¹ ḥâzretlerinü'n nesl-i pâkindendir. Silsile-i neseb-i şerîfi dördüncü mertebede ol imâm-ı hü mâma vâsıl olduğı mu'ayyendür.

Şi'r: هنر در جهان از وی آمد پدید
پدر بر پدر مثل او کس ندید²

[R 29b] Mervîdür ki bilâd-ı Karaman'dan Aḳsarây'da Zencîrlü Medrese dimekle meşhûr olan medrese, *Şihâh-ı Cevherî*'yi ḥâfîz u zâbıt olan kimesneye meşrûṭ idi. Cevâḥîr-i lügât-ı *Şihâh-ı Cevherî* ol şarrâf-ı 'arrâf-ı bâzâr-ı fezâ'ilü'n şandûķ-ı sîne ve ḥazîne-i dil-i pür-sekînesinde maḥfûz u maḥzûn olup şart-ı ma'hûd anda mevcûd olmağın medrese-i mezkûre aña tevcîḥ olındı. Medrese-i merķûmede müddet-i keşîre taḥrîk-i silsile-i ifâde idüp 'âleme müselsel âvâze şaldı. Şart-ı vâķıf üzre ol fâzıl-ı sâmi-rütbet bir nevbet ṭabl-ı ifâdeyi çaldı. Mevlânâ-yı mezbûr, ṭalebesini 'âdât-ı sâdât-ı müteḳad-dimîn üzre üç ṭabaķa idüp her ṭabaķanuñ ahâlisine muḳtezâ-yı maḳâm üzre maḥallinde ifâde ider-idi. Mesken-i şerîfinden medrese-i mezkûreye gider-iken yolda istifâde idenlere *meşşâyyûn* ve revâķ-ı medresede sâkin olup ol maḥalde istifâze eyleyenlere *revâķıyyûn* diyüp her bir ṭâ'ifeyi vech-i meşrûḥ üzre birer 'unvân ile mu'anven kııldı. Bu iki gürûḥ-i fezâ'il-şükûha yirlü yirinde ifâze eyledükden soñra dâḥîl-i medresede olan sükkân-ı biķâ'-ı isti'dâd u ḳuṭṭân-ı medrese-i istimdâda is'âd ü imdâd eyledi. Mevlânâ Fenârî (raḥîmehu'llâhu te'âlâ)³ ḥadâşet-i sinninde revâķ-ı medresede sâkin olup mirķât-ı himem-i 'ulyâsıyla evcât-ı derecât-ı kemâlât-ı 'ulyânuñ zirve-i seniyyâsına 'urüc u şu'ud eyledi. [P1 39a] Ol şems-i felek-fezâ'ilü'n eşi'a-i füyüzâtıyla Mollâ Fenârî menâzil-i kemâlât-ı beşerîyyede [T 38a] irtifâ'-ı küllî bulup rûz-be-rûz zuhûr ü bürüz eyledi. Mervîdür ki Seyyid Şerîf Cürċânî (raḥmetu'llâhî 'aleyh)⁴ ḥâzretleri kendü diyârında müşârün

1 raḥîmehu'llâh R, P1 | raḥmetu'llâhî 'aleyh T

2 Cihanda hüner ondan zuhura geldi ve nesilden nesile onun gibisi görölmedi.

3 raḥîmehu'llâhu te'âlâ R, P1 | raḥmetu'llâhî te'âlâ T

4 raḥmetu'llâhî 'aleyh R, P1 | -T

ileyh Şeyh Cemâlüddîn'ün ʔaṅṅana-i faẓl u kemâl ve debdebe-i câh ü celâlini güş idüp kıble-nümâ-yı hâṡır ol Ka'be-i ma'arif semtine müteveccih olmağın aḳdâm-ı iḳdâm ile maḳşad ü merâmına vuşul için diyâr-ı Rûm'a 'azîmet eyledi. Lâkin bu tül-i emel ile ʔaḳ'ı mesâfât-ı ba'ide idüp ğâyet-i ğâyât-ı meṡâlib ve nihâyet-i nihâyât-ı me'âribine vâşıl olmağâ ʔarib olduğâda şeyh ḡazretlerinün şerh-i *İzâh*'ını görüp enzâr-ı şâ'ibe ile aña im'an-ı nazâr eyledükde çendân maḳbülleri olmadı. Bu dâ'iyeyle taḳrîr ü taḳḳîḳ itdüğü müdde'asından 'udül u nükül idüp şeyh ḡazretleri ile mülâḳâtdan ferâğati taşmîm eyledi. [R 30a] Şeyh Cemâlüddîn'ün telâmizesinden bir ḳâbil-i maḳbül ol ecell-i ecille-i fuḡül için "Taḡrîrinden taḳrîri aḡsen ve şeref-i ifâzesi gün gibi rûşendür. Elbette câdde-i 'azîmetünde şâbit-ḳadem olmañuz lâzımdur" diyü ilzâm itmegin Seyyid Şerîf ḡazretleri 'azm ü ḡazminde cezm üzre olup bilâd-ı Ḳaraman'a dâḡil oldu.

Şîr: به عزم و حزم تو ثابت قدم باش
به مردی و هنر چون مه علم باش¹

İttifâḳan fâzıl-ı merḳûmuñ ḳudümü şeyh ḡazretlerinün vefâtı zamânına müşâdif olup, tilḳâ-yı likâ-yı sa'adet-iltiḳâsından maḡrûm oldu. Bu eşnâda Seyyid Şerîf, Mevlânâ Fenârî'ye mülâḳî olup biri birine ḡasb-i ḡâlleri-ni beyân ve maḳşad ü merâmlarını tibyân eyledükden şoñra Şeyh Ekmel ḡazretlerinden telemmüz itmek-içün maḡrûsa-i Mışra'a ikisi ma'an revâne oldılar. Şeyh Cemâlüddîn, Kitâb-ı *İzâh*'ı şerḡ eyledükde [T 38b] [P1 39b] metn-i mesfûrı sürḡle taḡrîr ve kendü şerḡini midâd-ı siyâhla taşṡir itmegin Seyyid Şerîf ḡazretleri bu kitâb ḡaḳḳında,

Mışra: Laḡm-i baḳarda yir yir ḳonmuş zübâba beñzer

diyü teşbîh ṡarîḳıyla ḡılâl-i metnde şerḡün ḳilletinden kinâyet eyledi. Fi'l-vâḳî' metn-i mezḳûr bir kitâb-ı mebsût olup ekşer-i mevâzi'de şerḡe ihtiyâcı olmaduğundan her şaḡîfesinde midâd-ı sevâdla tesvîd olınan şerḡden midâd-ı sürḡle muḡarrer metn ekşer olduğı şaḡâ'ifinde muḳarrerdür.

Tezyil: Şeyh Cemâlüddîn ḡazretleri, Şâfi'i-mezheb idi. Mütün-ı mu'tevereden *Mecma'* nâm metnün şâḡibinün şerḡine Şâfi'i tarafından i'tirâzâtı

1 Gayret ve sebat göstermekten vazgeçme, erlik ve hünerde sancağın alemi gibi ol!

vardur ve daği İmâm Beyzâvî'nün *Gâyetü'l-Kuşvâ* adlu kitâbına şerhi vardur. Revvaḥa'llâhu rûhahu'l-^çazîz.

Seyyid-i Aşḫâb-ı Fazl-ı Rabbânî Seyyid Şerîf Cürcânî Raḫimehu'llâh¹

Mevlânâ Suyûḫî'nün *Tabakât-ı Nuḫâf*'ında 'Aynî'den menḫüldür ki bilâd-ı şarkda zühür eyleyen şanâdîd-i 'ulemâ ve sâdât-ı fuzalânuñ seyyidi-dür ve şeref-i neseb ü siyâdet-i 'ilmiyye ile cümle-i ecille-i aşḫâb-ı kemâlâ-tuñ şerîfidür.

Şî'r: سید زمره اصحاب کمالات است این
اشرف فرقه ارباب خیالات است این²

Mevlânâ Sa'düddîn ile Timurleng-i bî-nengüñ meclisinde mübâheşât-ı keşîre ve mu'âhezât-ı gazîre idüp mecâlis-i müte'addidede bî-muḫâbâ baḫş ü cedel ve bî-bâk ü bî-pervâ mübâheşe vü muḫâşama eylediler. Teşânîf-i keşîre-i bî-mişâliyle [R 30b] deffetey-i şark u garb memlû olup mü'ellefât-ı bedâyi'-âyâtıyla cihân ḫoldı ve kemâl-i ifâde vü nihâyet-i ifâzesiyle cümle-i 'âlem şeref buldı. *Şerḫ-i Miftâḫ* ve *Şerḫ-i Mevâkıf* ve *Şerḫ-i Ferâ'iz* ve *Şerḫ-i Çağminî* ve *Hâşiye-i Muḫavvel* ve *Hâşiye-i Tecrid* ve *Hâşiye-i [T 39a] Kûçek* meşâhîr-i muşannefâtındandır. Mervîdür ki elliden [P1 40a] mütecâviz mü'ellefâtı vardur.

Hicret-i Nebeviyye'den yedi yüz kırk senesinde Esterâbâd vilâyetinden nefsi-i Cürcân'da mekmen-i ğaybdan zühûra geldi ve daği vefâtı muḫtelefün-fihdür. 'Aynî, sekiz yüz on dört senesinde vâkı' olmışdur didi. Şîkât-ı müverriḫînüñ ba'zısı sekiz yüz on altı senesinde vâkı' oldı didi. Bu kıḫ'a anı mü'eyyiddür:

Kıḫ'a:³ استاد بشر حیات عالم
سلطان جهان شریف ملت
اندر ششم ربیع ثانی
در هشتصد و شانزده ز هجرت

1 Raḫimehu'llâhu R | Raḫmetu'llâhi 'aleyh T, Raḫimehu'llâhu Te'âlâ P1

2 Kemal ehli olan insanların efendisi ve tefekkür erbabının en şereflisi odur.

3 Kıḫ'a R, P1 | Tarih T

زین دار فنا بچارشنبه
فرمود به دار خلد رحلت¹

Neşr:² Ve daği mü'ellefât-ı bedî'a-i şanî'a şâhibi Muḥammed nâm bir oğlu var-idi. Babası Seyyid Şerîf'ün *Mutavassıt* nâm kitâba yazduğı nâ-tamâm ḥâşiyeyi itmâm ü ikmâl eyledi. Ve 'ilm-i naḥvden metn-i *İrşâd* ı şerḥ eyledi. Ve bunların emşâli niçe mü'ellefâtı vardır. Ol sey-yid-i ey-yid-i 'ulemâ Naḳşbendiyye tarîkıındandır. *Reşehât* ve *Nefehât*'da meşûr u muḳayyeddür ki mûmâ ileyh ol tarîkıun meşâyih-i kibârından H'âce 'Alâüddîn-i 'Aṭṭâr ḥazretlerinün aşḥâbından olup anuñ ihyâsıyla maḥab-bet üzre idi. Seyyid Şerîf'den bu kelimât şudür eylemişdür ki; “Şeyḫ Zeyn-i Külâl ḥazretlerine mülâkı olmasam Hudâ-yı te'âlâ ḥazretlerini bil-mez-idüm.” Ve daği mervîdür ki Seyyid Şerîf ḥazretleri, H'âce 'Alâüddîn-i 'Aṭṭâr'a “Bizi aşḥâbuñuzdan bir kimesneye sipâriş eyleñüz ki sizün mec-lis-i sa'âdet-celisiñüz ile münâsebet taḥşil eyleyelüm.” diyicek, anlar daği Seyyid ḥazretlerini Mevlânâ Nizâmüddîn Hâmûş ḥıdmetlerine sipâriş ey-lediler. Bir gün Seyyid Şerîf ḥazretleri dersden fâriğ olup Mevlânâ Nizâ-müddîn Hâmûş'ün meclisinde [T 39b] murâqabeye varup kemâl-i ferâğ-ı ḥâṭır ile cânib-i bâlâya mütemaḥḥız olduklarında bî-ḥod olup mübârek başından 'imâmesi yire düşdi. Mevlânâ Nizâmüddîn Hâmûş, oturduğı yirden ḳalkup [P1 40b] 'imâmeyi Seyyid Şerîf'ün başına vaz' eyledükden soñra bu ḥâletün ḥikmetinden suâl idüp [R 31a] Seyyid Şerîf ḥazretleri cevâb virüp “Çoḳ zamân-idi ki levḫ-i müdrikemüz nuḳûş-ı 'ilmiyyeden pâk ü sâde olmaḳ recâ ider-idüm. Bi-ḥamdi'llâhi te'âlâ şeref-i şöḫbetünüz berekâtında bu ma'nâ müyesser olup az zamânda endişe-i ma'lûmâtdan ḥalâş olup murâd-ı fu'âdum ḥâşıl oldı.” didi³.

Mışra⁴:

بحمد الله مرادم شد میسر⁵

1 İnsanların üstadı, âlemin hayatı, cihan sultanı ve milletin şerifi Hicretin 816 senesinin Rebi'ü'l-âhir ayının altısında Çarşamba günü bu yokluk diyarından dâr-ı bekâya göçtü.

2 Neşr T | -R, -P1

3 didi R, P1 | -T

4 Mışra' R, P1 | -T

5 Allah'a şükürler olsun ki muradıma erdim.

Mazhar-ı Feyz-i Sübhâni Mevlânâ Sa'düddin-i Taftâzânî Raḥimehu'llâh¹

Mevlânâ Suyûtî, İbn Hacer'den naql eyledi ki mevlânâ-yı mûmâ ileyh, Hicret-i Nebeviyye-i Muştafâviyye'nün yedi yüz on iki senesinde bir vaqt-i pîrüzda bürüz idüp sa'âdetle dünyâya geldi. Zâhiren ol 'aşruñ sü'edâ-yı 'ulemâsından Mevlânâ Kuṭb ve Mevlânâ 'Aḍud'un mu'âzade vü ifâzesiyle karîn ü rehîn olup bâtınan mu'allim-i feyz ü ilhâmuñ ta'lîmiyle muḳârin olmağın tekmi'l-i kemâlât-ı beşeriyye eyledi. Eslâf-ı eşrâfuñ zafer bulmaduğı teşânîf-i bedî'a-i şanî'aya dest-res buldı. Cümle-i müte'ahḥirîn, anuñ teşânîfinden müntefî' oldı. El-ḥaḳ, Cenâb-ı Rabbü'l-erbâbdan aña şunılan tuḫaf-ı ṭuref-i teşânîf-i maşnû'a kimseye şunılmamışdur. Zât-ı sâmîsinde müvedda' olan fezâ'il kimesnenün şânında konılmamışdur. Şıyt-ı müteṭâ'ir ü şöhret-i müte'eşşir ile meşâriḳ u meğâribde meşhûr olup anuñ nâm ü nişânıyla aḳṭâ'-ı erbâ'-ı rub'-ı meskûn ṭolmuşdur. Riyâset-i 'ilmiyye anda müntehî olup kemâlât-ı insâniyye kemâlini bulmuşdur. Emîr Timur'un yanında bir mertebe câh ü celâl taḫşil [T 40a] eyledi ki aña olan iltifât anuñ zamânında ferd-i âferîdeye olmamışdur. Muḳarrebân-ı ḥâzretten kimse bu iltifâtı bulmamışdur. Lisân-ı pâkinde lüknet olup zamân-ı mükâlemede [P1 41a] nev'an zahmet çeker-iken yine mü-şikâfluḳ idüp diḳḳat-i ṭab' u riḳḳat-i fikr-ile müdaḳḳıḳ-ı 'âlem idi. Mûmâ ileyhün şandûḳ-ı terbiyetinün ḥavâlisinde meşṭûr u muḳayyeddür ki yedi yüz yigirmi iki senesinün şehr-i şaferinde 'âlem-i vücûda gelüp tekmi'l-i zât eyledükden soñra on altı yaşında te'lîf ü taşnife bed' ü şürü' eyledi. Yedi yüz otuz sekiz senesinün şehr-i şa'bânında *Taşrif-i Zencânî*'nün te'lifinden ferâğat eyledi ve yedi yüz kırk sekiz senesinün şehr-i şaferinde Herât'da *Telḫîş-i Miftâḥ*'un şerḫi *Mutavvel*den ferâğat eyledi. Ve yedi yüz elli altı senesinde² Ğucduvân'da *Muḫtaşar*'dan ferâğat eyledi. Ve yedi yüz elli sekiz senesinün [R 31b] şehr-i zi'l-ka'desinde *Telvîḥ* nâm kitâbınuñ te'lifinden gülistân-ı Türkistân'da ferâğat eyledi. Ve yedi yüz altmış sekiz senesinün şehr-i şa'bânında *Şerḫ-i Akâ'id*den ve yedi yüz seksen dört senesinün şehr-i zi'l-ka'desinde Semerḳand'da metn-i *Maḳâsıd*'dan ve *Şerḫi*'nden ve yedi yüz seksen ṭoḳuz senesinün şevvâlinde Semerḳand'da *Şerḫ-i Miftâḥ*'dan ve sene-i mezbûrenün şehr-i rebî'u'l-âḫirininün sekizinde

1 Raḥimehu'llâhu R | Raḥmetu'llâhi 'Aleyh T, Raḥimehu'llâhu Te'âlâ P1

2 yedi yüz elli altı senesinde R, T | yedi yüz elli senesinde P1

Semerķand'da *Şerh-i Keşşâf*dan ferâgat eyledi. Ve yedi yüz çoksan iki senesinün muharreminde Semerķand'da vefât idüp merhûmı Serahs nâm kışabaya iletüp Şehr-i cemâdiye'l-ülânun¹ çokuzında çihârşenbe güninde anda defn eylediler.

Zıkr olınan muşannefâtun her birisini ne yaşda te'lif itdügi târihinden fehmi olınmağın tafsil ü ta'vîl olınmadı ve ba'zı müellefâtunun daği tevârîhi ol maħalde yazılmıŐı idi. Lâkin bu maħalde [T 40b] itnâbdan ħavf olınmağın irâd olınmadı ve meşâhîr-i muşannefâtunun zikriyle iktifâ kılındı. Bu cümle kelimât-ı bedî'a Mevlânâ Sa'düddîn'ün Őakirdi Fetħullâh Şîrvânî'den [P1 41b] menķıldür ve daği fâzıl-ı mezbûrun vefâtına târih dinilmiŐdir:

Târih آفتاب شرع و ملت سعد تفتازان چو رفت
 آب چشم آمد چو سيل و بلغ السيل زُباه
 عقل را پرسيدم از تاريخ سال رحلتش
 گفت تاريخش يکي کم طيب الله تراه²

Mevlânâ Bürhânüddîn Aħmed ki Kâği-i Erzincânî Dimekle Meşhûrdur. Raħimehu'llâhu Te'âlâ³

Mevlânâ-yı merķûm, taķiyy u naķiyy ve müteşerri' u müteverri' sa'âdet-i ebediyye-i nâmiyye fa'iz ve siyâdet-i sermediyye-i sâmiyye hâ'iz bir ħabr-i fâħir ü baħr-i zâħir idi. Ümerâ-yı cihân u selâtin-i zamân arasında leşker-i cerrâr-ı Tatar elinden fetret-i 'azîme vâķi' olup;

Şîr: از آن تندباد مخالف گذار
 شدش آتش فتنه ريزان شرار⁴

Neşr:⁵ Şarşar-ı fitne ile ħâdiŐ olan gerd-i ħavâdiŐden 'uyûn-ı a'ÿân-ı memleket ħîre ve rûy-ı 'âlem Şeb-i deycûr gibi tîre olduğı eyyâm ü

1 cemâdiye'l-ülânun R, P1 | cemâziye'l-ülânun T

2 İslam milletinin ve Őeriatunun güneşi Sa'deddîn-i Taftâzânî ölünce göz yaşı sel gibi oldu ve bu sel en yüksek yerleri bile kapladı yani bıçak kemiğe dayandı. Aklıma onun vefat yılının tarihini sordum ve o da "tayyeba'llâhu serâh"tan bir eksik diye tarihini söyledi. Mîrzâ Muhammed Ali Müderris, *Reyhânetu'l-Edeb*, c. I, Tahrân: İntişârât-ı Hayyâm, 1374, s. 340.

3 Raħimehu'llâhu Te'âlâ R | Raħimehu'llâhu 'Aleyh T, Raħimehu'llâhu Te'âlâ Raħmeten Vâsi'aten P1

4 Aksi yönden esen sert fırtına yüzünden fitne ateşi kıvılcımlar sağar oldu.

5 Neşr T | -R, -P1

ezmânda Erzincân'da emîr bulundu. Fenn-i uşulde *Telvîh* nâm kitâb-ı berâ'at-nişâba havâşî ta'lik u tenmîk eyleyüp gayrı kütüb-i uşulden bu havâşî râcih olmağın aña *Tercih* ismiyle tesmiye eyledi. Zıkr olunan hâşiyeye tavzîh-i fuşûl-i fenn-i uşul itmegin havâşî-i 'âlemde olan a'lâm-ı 'ulemâ ortasında maqbûl u ma'mûl olup beyne'l-ekâbir sâ'ir ü dâ'ir oldı. Şanâ-dîd-i fuzalâ-yı mütekkaddimînden fâzıl-ı fezâ'il-perver Şeyh Şihâbüddîn bin Hacer, [R 32a] *Dürer-i Kâmine fi'l-Mi'eti's-Şâmine* nâm kitâbında fâzıl-ı mezbûruñ tercemesinde şöyle naql eyledi ki ol fâzıl-ı fazilet-şî'âr bir miqdâr tefakkuh idüp mahmiyye-i Haleb'de meşâgil-i fûrû'î 'âliye-tü'l-uşüle meşgûl olduğdan şoñra kendü mavtın-ı aşlisine 'avdet eyleyüp mevlid-i kadîminde temekkün eyledi. [T 41a] Bu mâbeynde ol diyârûñ emîr-i büzürgvârıyla ülfet ü 'alâka idüp kemâl-i ta'alluquyla müte'allık olduklarında ortalarında 'ıkd-ı [P1 42a] muşâhere 'ağd eylediler. Bir miqdâr müddetden şoñra ba'zı huşuş için mâbeynlerinde hilâf u şikâk vâkıf olup gündün güne buğz u 'adâvetleri müştedd oldı. Bi'l-âhire fâzıl-ı mezkûr ba'zı 'amel ile emîr-i mesfûrî katl idüp devha-i hîle ve şecere-i mekr ü hud'anuñ şemeresinde anuñ yirine tasaltun eyledi.

Şî'r: شقاق از مکر باشد گرم بازار
معاذ الله ز شرّ مرد مکار¹

Hicret-i Nebiyye'den yedi yüz seksen toköz senesinde Mışır cânibinden bir 'asker-i bî-meyl, ke-dufî'a mine's-seyl, cûş u huruş idüp Emîr Bürhânüddîn'ün üzerine geldükde ol leşker-i deryâ-hücümüñ karşıusunda sedd olup turmağa mecâl muhâl fehmi olındı. Lâkin şecâ'at-i cibilliyesi iktizâsınca gayret-künân muqâbele vü muqâtele eyledükde ol emîr-i sâmi-menziyet cânibine sâ'id-i fetḥ u zafer müsâ'ade itmedüğünden inhizâm el virüp râh-ı kârzâr ü tarik-ı inkisârda pâyımâl oldı ve daḥi yedi yüz toğsan toköz senesinde leşker-i Tatar ile muhârebe vü muqâtele lâzım gelüp ihtimâl-i mağlûbiyyet galebe eyledükde mülük-i Çerâkise'den Melik Tâhir Berçûk'dan istizhâr eyledi.

Şî'r: چه شود گر به کرم مرحمتی فرمایی
گره از کار فرو بستۀ ما بگشایی²

1 Düşmanlık hîle ile revaç bulur ve revnak kazanır. Allah hilekâr adamın şerrinden korusun.

2 Ne olur kerem gösterip merhamet etsen de bizim bu kördüğüm olmuş işimizdeki düğümü çözen.

Merâhim-i bî-mezâhim-i hüsrevâne ekârim-i hâkâne şîme-i kerîmâne olup istizhâr u istimdâd eyleyen müstemiddân-ı müstemendâna müzâheret-i müşfikâne şîve-i muqarrere-i şâhaneleri olduğu ecilden Melik Tâhir-i sâmi-me'âşir merhamet-i vâfir izhâr idüp bir miqdâr 'asker irsâl eyledi. Bu taqrîble mekîn-i kümündan fütühât-ı İlahiyye zâhir olup Emîr Bürhânüddîn gânim [T 41b] ü zâfir oldu. Bu vech-i vecih üzre rûy-ı dil-cüy-ı fetî ü iqbâl Emîr Bürhânüddîn cânibine iqbâl eyleyüp ruhsâr-ı pür-hasâr-ı idbâr-ı müdebbirân, leşker-i Tatar tarafından pedidâr oldu. Hicret-i Nebeviyye'den sekiz yüzüncü senenün [P1 42b] evâhîrinde Kâra İlig bin Tûr 'Alî ile mâbeynlerinde bir vaq'a-i 'azîme vâqî' olup iki taraftan 'asâkir-i firâvân mânend-i 'ummân-ı bî-pâyân telâtum eyledüklerinde efvâc-ı emvâc-ı hûn ü dimâ [R 32b] süyül-i kühsâr-âsâ 'arşa-i kârzârı yayqayup ercâ-yı meydân-ı heycâyı hûna gârî eyledi.

Şîr:¹ دو فوج سپاه از دو سو صف زنان
 دو شه رود سیل آمده کف زنان
 کیانی کمانها در آمده به زه
 یکی گفت بستان یکی گفت ده
 خدنگ از کمانها گسستن گرفت
 ز قوس قزخ برق جستن گرفت²
 ز خوان دلیران و پیکان تیز
 زمین لاله خیز آسمان ژاله ریز³

Bu muhârebe ortasında haşm cânibinden olan nehengân-ı lücce-i ma'reckenün ellerinde Mevlânâ Bürhânüddîn qatlı olunup tîg-ı bî-dirîg-ı âbdâr-ile şerbet-i mevti nûş eyledi.

Mûmâ ileyh Mevlânâ Bürhânüddîn, nazm-ı kelâma mâlik olup şu'arâ silkinde muntazım u mülte'im idi ve dahî emâret-i emr-i imâret olan cür'et ü cesâret cibilletinde merküz olup hayli şecî' u mehîb ve dilîr ü nehîb idi.

1 Şîr R, P1 | -T

2 Muhammedyâr b. Arab Katağan, *Musabhirü'l-Bilâd*, haz. Nâdire-i Celâlî, Tahrân: Merkez-i Pijuhîş-i Mirâs-ı Mektûb, 1385, s. 18.

3 İki alay asker iki taraftan saf kurmuş ve iki şah sel basmış dere gibi köpürmüş. Şâhâne yaylar kurulmuş; birisi al ve birisi ver demekte. Oklar yaylardan ayrılmaya başladı ve gökkuşağından şimşekler çıkmaya başladı. Cengâverlerin sofrasından ve keskin oklardan yeryüzü gelincik çiçekleri bitirdi ve gökyüzü çiğ taneleri dökmetedir.

Tezyîl: Menķıldür ki fenn-i taşrîfde *İksîrüs-Sa'âde* adlu bir kitâbı vardır. Ve daği Resûl-i Ekrem (şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem) ħâzretlerinüñ medħinde 'Arabî bir ķaşîde-i bedi'ası vardır. Maţla'ı budur:¹

Maţla':² رويدك يا هادي فاعتب مطيتي
عن السير في أوصاف خير البرية³

'Ārif Bi'llāh Şeyh Hācî Bektaş-ı Velî Rahimehu'llāhu Te'ālā⁴

Aşĥâb-ı kerāmât u erbâb-ı velâyât ortasında vüfür-ı kerâmetle meşhûr ü mezķür olup ĥavârîķ-ı 'ādâtı nâ-maĥşûr u ġayr-ı maĥşûrdur. Mezâr-ı şerîfi bilād-ı Türkmân'da belki cümle-i cihânda iştiĥâr-ı seyyârla meşhûr olup mercî'-i şıġâr u kibârdur. [T 42a]

Mışra':⁵ صيتش به همه عالم و آفاق رسيدست⁶

Ķabr-i şerîfinüñ üstinde bir ķubbe-i vâlâ ve anuñ yanında bir zâviye-i semâ-simâ [P1 43a] binâ olunmuşdur ki mi'mâr-ı 'aġl-ı dūr-endiş anuñ bedâyî'-i şanâyî'ini derk eylemekden 'aciz ü ķaşîrdur.

Şi'r: كشيده سر به عرش از عالم خاك
فلك نزدش چو كاهى پيش افلاك
كسى را گر به فرقىش راه باشد
ز راز عرشيان آگاه باشد⁷

Neşr:⁸ Āsâr-ı rûĥâniyyetinden teberrük ü teyemmün ķaşdı ile müstemidd olup istimdâdda müstebidd olanlaruñ tîr-i du'aları kemân-ı isticâbetden nişâne-i icâbete vâşıl olduġı maĥall-i ġümân degüldür. Velâkin fi

1 budur R, T | vardır P1

2 Maţla' R, P1 | Şi'r T

3 Ey kılavuz yavaşla! Bineġim insanların en hayırlısının vasıfları yolculuġundan (senin hızın yüzünden) vazgeçip yüz çevirdi.

4 'Ārif Bi'llāh Şeyh Hācî Bektaş-ı Velî Rahimehu'llāhu Te'ālā R, P1 | Şeyh Hācî Bektaş-ı Velî Ķaddesa'llāhu Sırrahu'l-Celî T

5 Mışra' R, P1 | Şi'r T

6 Şöhreti bütün cihânı ve âfâkı tutmuştur.

7 Toprak âleminde arşa yükselmiş, felek onun felekleri katında bir saman çöpü gibidir. Eġer birisi onun tepesine çıkabilirse meleklerin sırlarını öğrenebilir.

8 Neşr T | -R, -P1

zamāninā āvāze-i kūs-ı dālālet u debdebe-i naḳḳāre-i veḳāhetleri ser-‘alem-i tūḡ-ı bī-fürūḡları gibi evc-i felege peyveste bir bölük-i nā-turāşide ve ehl-i bid‘at cemā‘at ol pīr-i ʔarīḳate mürīdüz diyü zāviye-i maḥabbetde irādet irā‘et idüp āsitāne-i kerāmet-āşiyānlarına intisāb iddi‘ā iderler. [R 33a]

Nazm:¹ حذر از آن گروه پر تلبیس
شهسواران لشکر ابلیس
سالکان ره خطا و زلل
ساکنان در دغا و دغل
ناتراشیدگان موی تراش
پر خروشنندگان سینه خراش²

Neşr:³ Fe-ḥāşā şümme ḥāşā şümme ḥāşā, ol maḳūle şerī‘at-i şerī‘at-den rāci‘ ve şir‘at-i bid‘ate şāri‘ aşḥāb-ı bida‘-maḳūle bu maḳūle ‘aziz-i maḳbūle maḥabbet üzre olalar, ol ‘ārif bi’llāhuñ zıkr olınan ecānibden mütecānib olduḡı muḥaḳḳaḳ ve erbāb-ı şer‘-i şerif ile aşḥāb-ı bid‘at arasında ḫilāf u şıḳāḳ olduḡı muşaddaḳdur. Ḳuddise sırruhu’l-‘aziz.⁴

‘Ārif Bi’llāh Şeyḫ Muḥammed Küşterī Raḫmetu’llāhi ‘Aleyh⁵

Diyār-ı ‘Acem’den bilād-ı Rūm’a gelüp maḫmiyye-i Burūsada ḫālā cenāb-ı ‘ālilerine intisābla meşhūr olan mevzi‘de tavaḫṫun eyledi. Tevātür-i cezebāt-ı [T 42b] Raḫmāniyye ile maḳāmāt-ı kerīme-i ‘azīme şāḫibi olup kerāmāt-ı seniyyesi zuḫūr eylemiş müstecābüd-da‘ve kimesne idi.

Ḳaddesa’llāhu te‘ālā sırrahu’l-‘aziz.⁶ [P1 43b]

1 Nazm R, P1 | Şi‘r T

2 Yanlış doğru gösteren topluluktan, şeytanın ordusunda süvari olmuşlardan sakın! Hata ve yanlışlar yolunda oturmuşlar, hile ve dalavereyi kendilerine mesken tutmuşlardır. Onlar saç ve sakallarını tıraş etmeyenlerdir. Gönlü yaralıların en çok gürlütü çıkarıcılarıdır.

3 Neşr T | -R, -P1

4 Ḳuddise sırruhu’l-‘aziz R, T | Ḳuddise sırruhu P1

5 Raḫmetu’llāhi ‘Aleyh R, T | Raḫmetu’llāhi Te‘ālā ‘Aleyh P1

6 Ḳaddesa’llāhu te‘ālā sırrahu’l-‘aziz R, T | Ḳaddesa’llāhu sırrahu’l-‘aziz P1

'Ārif Bi'llāh Meczūb Postīn-pūş Raḥmetu'llāhi 'Aleyh¹

Bilād-ı 'Acem'dendür. Mevlid-i aşlīsini terk idüp ābrū-yı aqţā'-ı erbā'-ı rub'-ı meskūn olan maḥmiyye-i Burūsā'da tavaṭṭun eyledi. Mūmā ileyhūn kerāmāt-ı 'aliyyesi zuhūra gelüp şādır olan du'āsı bi-'ināyeti'llāhi te'ālā karīn-i icābet ü rehīn-i isticābet olduğı muḫarrerdür.

Mışra': و باب الله مفتوح الجوانب²

Merḫūm Sulţān Murād Hān ḫāzretleri ol meczūb-ı İllāhī için ḫaşaba-i Yeñişehir'de mihr-i āsumānla hem-sāye bir zāviye binā idiverdi.

Şi'r: فلك را زو به دل داغ غمی بود
ورای هر دو عالم عالمی بود
مسیحا می نمودش از کمرگاه
بدان صورت که یوسف در دل چاه³

Ol maḥbūb-ı meczūb-ı İllāhī vefāt itdükden şoñra ol zāviyede defn olı-nup mezār-ı şeref-medārında ilā hāze'l-ān teberrük ü teyemmün olınur. Revvaḫa'llāhu rūḫahu'l-'azīz.

1 Meczūb Postīn-pūş Raḥmetu'llāhi 'Aleyh R, P1 | 'Ārif Bi'llāh Meczūb Postīn-pūş Raḥmetu'llāhi 'Aleyh T

2 Her tarafı açık bir Allah kapısıdır.

3 Feleğin ondan dolayı yüreğinde bir gam yararı vardı. Her iki âlemin ötesinde bir âlem vardı. Tıpkı Yusuf'un kuyunun dibinde kalması gibi belinden itibaren ona İsa gibi görünüyordu.

TABAQA-İ RÂBİ‘A

Yıldırım Bâyezîd Hân ibn Sultân Murâd Hân-ı Evvel hazretlerinin zamân-ı şerîf-i şeref-elifinde mazhar-ı ‘ilm ü fazl u kemâl olan gürûh-i ‘ulemânûn beyânındadır. [R 33b] Ve âşâr-ı kerâmet ü velâyetle me’sûr olan meşâyih-i ‘izâm-ı ‘azamet-intimânûn tibyânındadır¹. Debîristân-ı ezel-i âzâlde ve debistân-ı ² «عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَم» de h^ıâce-i ilhâmûn ta’lîm ü tefhîmine qarîn ü rehîn olup şuhuf-ı merfû‘a-i muṭahhara-i ahvâlinde ³ «الْعُلَمَاءُ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ» mestûr u muḥarrer olan aşhâb-ı ders ü kazânûn vilâdet⁴ ü vefâtını ve menâşib-ı ‘âliyat u merâtib-i sâmiyatını zikr itmekdedür.

Aşhâb-ı tederrüb ü tedebbür ve erbâb-ı taḥabbür ü tebahhuruñ ḥuzûr-ı pür-ḥübûrlarında ma‘rûz u merfû‘ oldur ki deydene-i ezeliyye-i Lemyezeliyye [T 43a] ve sünnet-i seniyye-i İlâhiyye [P1 44a] bu uşul üzre cârîdür ki her zamânda mekmen-i imkânda nümüdâr olan aşhâb-ı zühûrdan bir şâhib-zuhûr zühûr bulup mihr-i sipihr-i çârümîn sa’ir-i şevâkıb-ı kevâkıb-i lâmi‘atü’s-savâti‘den mümtâz olduğı gibi ol daḥi sa’irlerden mümtâz olur. Ğurre-i ğarrâ-yı kadri rûz-be-rûz zühûr u bürûz idüp neyyirât-ı tâfte gibi zühûr bulur.

Şi‘r: تارك نهد سعادت بر خاک آستانش
نفرت رسد به نصرت از تیغ آبدارش⁵

Bu hâlet üzre birkaç dühûr ü şühûr mürûr ü ‘ubûr eyledükden soñra nâ-gâh ol neyyir-i ḥayyir-i selâtinûn kevkeb-i ḥayâtı mânend-i necm-i âfil zâ’il olup burc-ı ḥâkîde nâzil bulınur. Zât-ı şerîfi ḥazîz-i in‘idâm u inmiḥâda necm-i dâ’imü’l-ḥafâ gibi ṭolinur.

1 tibyânındadır R | beyânındadır T, P1

2 “İnsana bilmediklerini belletti.” Alak (96), 5.

3 “Âlimler, peygamberlerin varisleridir.” Hadîs. bkz. Hüseyin Akyüz, “Âlimler Peygamberlerin Varisleridir” Hadîsinin İsnad Açısından Tenkid ve Tahlili, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 11, nr. 22, 2012, s. 160.

4 ... kazânûn vilâdet ... R, P1 | ... kazânûn «وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ» mazmûn-ı meymûnına mazhar olan evliyâ-yı kerâmet-intimânûn vilâdet ... T

5 Saâdet, başını onun eşîğinin toprağına koyar. Ürküp kaçma hissi, onun parlak kılıcı ile zafere erişir.

Şî'r: جهان کهنه زالی است زیرک فریب
به زرق و دغل خویش را داده زیب
که را ساخت اقبال او تاجور
که ننهاد بر خاک ادبار سر
که را کرد از تخت فرخنده بخت
که ناورد رختش به تخته ز تخت¹

Lâkin o mihr-i sipihr-i salţanatuñ maķâmı hâlî kalmayup anuñ evlâd-ı emcâdından biri ardınca ufķ-ı âsumân-ı ğaybdan hilâl-mişâl zuhûr ider. Ol ğurre-i zümre-i havâķîn-i şeref-âyîn, çâr-bâliş-i salţanat u hilâfette anuñ kâ'im-maķâmı olup ğün geldüğince mânend-i hûr meşhûr olur. Mün-tehâ-yı zerâ-yı sa'âdetde âftâb gibi şöhret bulur.

Şî'r: از صیت و صدای آن بهادر
گردد همه گوش آدمی پر
هرگز نشود از این لآلی
یک گوش به هیچ حلقه خالی²

Neşr:³ Bu kâ'ide-i mümeħhede üzre selâţîn-i 'Oşmâniyân' uñ dördüncü-si Yıldırım Bâyezîd Hân ('aleyhi'r-raħmetü ve'l-ğufrân [R 34a] ve'r-rıdvan) ğazretleri, yedi yüz toķsan senesinin şühürından şehir-i ramazânda babası yirine çâr-bâliş-i [T 43b] salţanata cülûs idüp eşî'a-i elma'a-i 'adl [P1 44b] ü dâd ile keş-şemsi fi râbî'atı'n-nehâr iştiħâr-ı seyyâr buldı. Aķţâr-ı emşâr-ı rub-ı meskûn ve heft eķâlimde meşhûr oldu. Bu dört pâdişâh beyt-i salţanatuñ çâr erkânı ve çâr divârı olup esâs-ı salţanatu bunlar beyt-i ma'mûr gibi te'sîs ü tarşîş eylediler. Rubâ'î-i hilâfet bu çâr mışrâ'la tamâm olup şâhid-i Devlet-i 'Oşmâniyye çâr-ebürü-yı dilber gibi ğüsn ü behâyla mükemmel oldu. Raħimehu'llâhu te'âlâ⁴.

1 Dünya nice zeki insanları aldatan, kendini hile ve dalavere ile süslemiş bir ihtiyardır. Bu dünyanın saadeti kimi gönendirmiştir ve kim zillet toprağına başını koymamıştır? Kimi taht ile bahtiyar etmiş ve kimin eşyasını tahttan musalla taşına götürmemiştir? Molla Câmî, *Mesnevî Heft Evreng Cild-i Dovvom*, (*Hırednâme-i İskenderî*), haz. A'lâ Hân Efsahzâd, Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 489.

2 O yiğidin ünü ve şöhreti ile tüm insanların kulakları dolmuştur. Hiçbir kulak yoktur ki kulluğa emare olan o incilerden mahrum kalmış olsun.

3 Neşr T | -R, -P1

4 Raħimehu'llâhu te'âlâ R, P1 | Raħmetu'llâhi te'âlâ T

**‘Âlim-i ‘Âmil Ebü'l-kemâl ve'l-Fezâ'il Mevlânâ Şemsüddîn
Muhammed bin Hamza bin Muhammed el-Fenârî
‘Aleyhi'r-Rahmetü'l-Bârî'**

Şadr-ı efâzıl-ı sâlife Mevlânâ Suyûti hazretleri kendünün şeyhi Mevlânâ Muhyiddîn Kâfiyeci'den Mevlânâ Fenârî san'at cihetiyle şöret buldı, diyü naql eyledi. Velâkin mü'ellif-i *Şakâ'ik* vâlidinden, anlar dahi cedd-i mâci-dinden naql eyledi ki; Fenâr, bir kıyânenin adıdır. Ol şem'î cem'î efâzıl aña nisbet olunup Fenârî diyü meşhûr u mezkûr oldu. Zikr olunan Mevlânâ Muhyiddîn Kâfiyeci, Mevlânâ Fenârî ile muşâhabet ü münâsebet ve mülâzemet ü münâdemet idüp celâ'il-i fezâ'il-i bâhire ve leţâ'if-i ma'ârif-i zâhi-resine muţtali' olmağın işâret-i benân-ı beyân u beyân-ı işâret-i benândan hâric medh ü şenâsını eyledi.

Şî'r: بلند پایه قدرش چه جای فهم و قیاس
فراخ مایه فضلش چه جای حصر و بیان²

Efđal-i efâzıl-ı fezâ'il-güster ve ecell-i ecille-i ma'ârif-perver ya'nî İbn Hacer fâzıl-ı mesfûruñ haqqında cümle-i fûnûn-ı mütedâvilede müşâreket-i 'ilmiyyesi olduğundan gayrı 'ulûm-ı 'Arabîyyede ve ma'anî vü beyân-da ve 'ilm-i tecvîd ü 'ilm-i kırâ'etde 'irfân-ı tâmm u itkân-ı mâ-lâ-kelâma [T 44a] mâlik idi diyü buyurdu.

Hicret-i Nebeviyye'den yedi yüz elli bir senesinden safer ayında vücûda gelüp [P1 45a] ol 'asruñ hıyâr-ı ahÿârından metn-i *Muğni'*ye ve metn-i *Vikâye'*ye birer şerh tesvîd iden Mevlânâ 'Alâüddîn-i Esved hazretlerinden ve Şeyh Cemâlüddîn-i Aqsarâyî hıdmetlerinden ahÿ-ı 'ulûm eyledi. Zâhir-i hâlde ba'zı şanâdîd-i esâtizeden [R 34b] telemmüz itdüğü gibi 'âlem-i feyzde müderris-i mele'-i a'lâ cenâbından dahi ânen-fe-ânen istifâze vü istimdâd eyledi. El-haq, tıfl-ı dil debîristân-ı âb ü gilde ebced-i dânişe meşğûl olduğu gündün şahâ'if-i ahÿâl-i şeref-âmâlinde muhkemât-ı

1 'Âlim-i 'Âmil Ebü'l-kemâl ve'l-Fezâ'il Mevlânâ Şemsüddîn Muhammed bin Hamza bin Muhammed el-Fenârî 'Aleyhi'r-Rahmetü'l-Bârî R, P1 | Mevlânâ Şemsüddîn Muhammed bin Hamza bin Muhammed Fenârî 'Aleyhi'r-Rahmetü'l-Bârî T

2 Kıymetinin yüce makamı nasıl idrak ve mukayese edilebilir? Pek engin olan fazileti nasıl sayılıp da anlatılabilir? Sa'dî-i Şîrâzi, *Külliyât-ı Sa'dî*, (*Kasâ'id-i Fârsî*), haz. Muhammed Ali Fürûği, Tahrân: Emîr-i Kebîr, 1372, s. 739.

fezâ'il-i i'câz-âyât makruvv ü metlüvv oldu. Maşrık-ı hürşid-i 'ulûm u maṭla'-ı şümûs-ı fezâ'il olan diyâr-ı Mışr'ın 'ulemâsinuñ sıyt u şadâ-yı mefâhîri gûş-ı hûşına vâşıl u nâ'il olmağın ol zümre-i fâ'ikayla muşâḥabet-i 'ilmiyye eylemek ârzûsıyla Mışr cānibine rıḥlet idüp Şeyḥ Ekme-lüddîn ḥazretlerinüñ ḥıdmetlerine ittişâl eyledi. Ol ekmel-i kümmel-i 'ulemānuñ muḳârenetinüñ berekât-ı bî-gâyâtıyla Mevlānā Fenārî'nüñ ruḥsāre-i ehliyyeti gülgüne-i leṭâ'if-i ma'ārif ile müteḥallî olduḳda büm-ı Rûm'a 'avdet eyledi. Bilād-ı mezküreden maḥrûsa-i Burûsâda ḳâḍi olup meşâliḥ-i şer'ıyye-i mer'ıyyede mefâtiḥ-i ḥall ü 'aḳd-i umûr-ı cumhûr ve maḳâlîd-i ḳabz u başt-ı cumhûr-ı umûr yed-i ḥükümet ü ḳabza-i ḳudretine teslîm ü taḳdîm olındı. Ol şems-i bürüc-ı kemâlât-ı melekiyye-nüñ gündend güne ḳadr ü kemâl ve cāḥ ü celâli evcât-ı derecât-ı 'âliyye şu'ûd-ı pür-sü'ûd idüp erkân-ı iḳbâl ü iclâli şıyâşıyy-i müşeyyed-i gerdün gibi müşeyyed ü mümehhed olmağın âşâr-ı celiyye vü ezḳâr-ı 'aliyyesi ercâ u enḥâ-yı meşârîḳ u meḡaribde şâyî' oldu. Selâtin-i 'Oşmāniyye'nüñ yanında ḳadr-i vâlâ ve cāḥ-ı a'lâsı zirve-i simâke vâşıl ve rütbe-i 'ulyâsı [T 44b] felek-i eflâke nâ'il olup neyyirât-ı ârâ-yı şâ'ibesı ve aḳmâr-ı efkâr-ı şâḳıbesı ḥaṭṭ-ı istivâ-yı işâbetde cevval olduḳına i'tinâları olmağın hürşid-i iltifât-ı sulṭāniye ḳarîn olup merâsim-i levâzım-ı vezâretde ve mühimmât-ı mülimmât-ı salṭanatda daḥi anuñla müşâvere [P1 45b] olındı.

Şîr: بلی هر منصبی را باید اهلش
که باشد جمله کار صعب سهلش
به استحقاق باید دادن جاه
وگر نه باشدش منحوس و جانکاه¹

Bu minvâl üzre bir miḳdâr şühûr ü dühûr, mürûr ü 'ubûr eyledükden soñra ziyâret-i Ka'be-i Şerife itmek-içün ṭayy-ı menâzil ü ḳaṭ'-ı merâḥil idüp Ḳāḥire-i Mışr'a dâḥil olduḳda ol bilād-ı Ḳuds-âbâduñ fuḫalâsı ḥuzûr-ı 'âlılerine ḥâzır olup [R 35a] mübâḥeşe vü müzâkere eylediler.

Şîr: بدین سان سخن را چو شد فتح باب
گشادند با هم زبان و خطاب

1 Elbette her makama ehli gerektir. Çünkü cümle zor işler ona kolaylaştırır. Hak edene makamı vermek gerektir. Aksi takdirde o makam uğursuz ve tehlikeli olur.

سؤالات مشکل در انداختند
جوابات روشن بپرداختند¹

Maḥkeme-i muḥkeme-i ilzām u ifhāmda müdde'ā-yı meziyyet-i zāt-ı müzekkīsini ḥüccetü zāhirü'l-muḥacce-i fezā'il ile işbāt idüp bu maẓmū-nı tenfız ü tescil itmegin қазаыые-і marziyye-i faẓiletini fuḥūl-i 'udūl-i 'ulemā-yı kâhire bî-'udūl қабул eylediler. Ḥazret-i Vāhibü'l-'atıyyāt u Müyes-sirü'l-āmāl bir mertebe si'at u di'at-i emvāl ve vüs'at-i erzāk u füşhat-i māl ü menāl müyesser eyledi ki rāqımān-ı 'ālemiyān u muḥāsibān-ı ādemiyān bāğ-ı 'ālemde berg-i şükūfeden aqçe döküp 'öşr-i 'aşirini belki biñde birini ta'dād murād idinseler itmām-ı² merāma zafer müyesser degüldür.

Şi'r: زر او ز ریگ بیابان فزون
وز اندیشه هر محاسب برون³

Neşr:⁴ Zamān-ı ḥayātında kemāl-i mertebe ve mertebe-i kemâlde mütemevvil olup gāyet-i ferāḥ-desti aña el virmiş olmağın genc-i vü-cüdü künc-i medfen-i ḥākde defn olunmadın nuḫūd kısmından yüz elli biñ sikke-dār dīnāra mālīk idi ve sāyir mustatrafāt-ı muḥallemātından gayrı öldüğünde on biñ mücelled kitābı kaldı. Hicret-i [T 45a] Nebe-viyye'den sekiz yüz yigirmi iki senesinde ḥacc eyleyüp Ka'be-i Şerife'den kuful ü rücu' eyledüğünde Mısr sultānı Sultān Müeyyed'ün ibrāmıyā Kāhire-i Mısr'a uğrayup ol diyāruñ [P1 46a] fuẓalāsiyla muşāḥabet eylediler. Mu'terik-i müteberrik-i ṭavā'if-i 'ālem-i üns ve mülte'im-i mül-teşim-i maḥremān-ı ḥarem-i quds olup muḥabbel-i muḥbilān-ı ḥaṭire-i lāhūt ve maṭāf-ı melā'ik-i erā'ik-i ceberūt olan Quḏs-i şerif-i vācibü't-teş-rifün ḥāk-i pākine rü-māl olmağ-içün ol semt-i qudsi-simete müsāmit oldılar. Bu ṭariḳle arāzi-i quḏse vāşıl olup ziyāreti maḳşad-ı aqşā olan Mescid-i Aqşā'ya vāşıl u nā'il olduqda enbiyā-yı 'izām u evliyā-yı kirām

1 Böylece sözün kapısı açılınca birbirleri ile konuşmaya başladılar. Zor soruları ortaya atıp açık cevaplar vermeye giriştiler. Molla Câmî, *Mesnevî Heft Evreng Cild-i Dovvom*, (*Hrednâme-i İskenderî*), haz. A'lâ Hân Efsahzād, Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutāla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirās-ı Mektüb, 1378, s. 503.

2 itmām-ı R, P1 | tamām-ı T

3 Onun altınları çöлін kumlarından daha fazla ve herhangi bir muhasebecinin idrâkinin dışındadır.

4 Neşr T | -R, -P1

(rahîmehu'llâhu'l-Melikü'l-'Allâm) hazretlerinün merâkıd-ı şerîfelerinde rûhâniyyetlerinden istimdâd eyledükden şoñra kendü mevlid-i aşlisine 'avdet eyledi. Sekiz yüz otuz üç senesinde Ançakiyye [R 35b] çarîğın-dan girü rızâu'llâhı bedrağa-i çalî'a-i âmâl idinüp tekrâr ziyâret-i Ka'be ile kırân u temettu' eyledi.

Nazm:¹ زایران کعبهٔ جان بین که با احرام دل
در ره توحید لبیک تولا میزند²

Ba'dehu mavtın-i kadîm-i kavîminün şavb-ı şavâb-inçivâsına 'avdet eyleyüp sekiz yüz otuz dört senesininün şühürından şehr-i recebde tengnây-ı kevn ü fesâddan nüzhet-âbâd-ı fezâ-yı Kud'sde çarâr u istikrâr eyledi. Raḥîmehu'llâh³.

Mûmâ ileyhûn evâḥir-i 'ömrinde cevher-i dîdesine 'arâz-ı remed 'arîz olup ḥicâb-ı 'amâyla nûr-ı başardan memnû' u maḥcûb olmuş-iken Hudâ-yı Başîr'ün nazar-ı 'inâyetiyle kuvvet-i bâşırası maḥarr-ı muḥarrerine 'avdet eyledi. Bu sürür ile vech-i meşrûḥ üzre ḥicce-i aḥîrede ya'nî sene-i mez-kû-rede ḥacc eyledükden şoñra sâ'î-i nâ'î-i ecele lebbeyk-güyan ḥacc-ı rûḥ-ı 'azîzini Ka'be-i [T 45b] maḥşûdına işâl eyledi.

Fâzıl-ı merķûm, uşûl-i fiḫda olan mütûn-ı mu'tebere-i muşavvereden *Menâr* ve *Pezdevî* ve *Maḥşûl-i İmâm-ı Râzî* ve *Muḥtaşar-ı İbn Hâcib* nâm kitâblarun muḥtevî oldukları ferâ'id-i fevâ'id [P1 46b] ü nevâdir-i bevâ-diri câmi' *Fuşûlü'l-Bedâyi' fi Uşûli'ş-Şerâyi'* nâm kitâb-ı müsteḥâbını te'lif idüp itmâmında otuz yıl küşiş ü verziş eyledi. Ve daḥi *Sûre-i Fâtihâ*'da bir tefsîr taştîr ü taşdîr eyleyüp verâ-yı estâr-ı sürâdiķât-ı i'câzda muḥtefi vü buḫûn, kümûn ü iḫtifâda mütevârî olan aḥruf-i esrâr-ı esmâr-ı Qur'âniyye ve mezâyâ-yı hafâyâ-yı Furķâniyye'yi anda mûnderic kıldı. Ve daḥi *Ünmû-zecü'l-'Ulûm* nâm risâle-i i'câz-ilmâmı ibdâ' u iḫtirâ' idüp ol dürc-i fezâ'ilde yüz 'aded fûnûn derc eyledi. Bu risâle-i maşnû'a-i maḫbû'ada fûnûn-ı ma'dû-de-i merķûmenün mesâ'ilini irâd itdüğinden ğayrı bî-nihâye işkâlât-ı kaviy-ye daḥi ta'lik eyledi. Mü'ellif-i *Şakâ'ik*, ol hâvî-i ḥaḳâ'ikun ba'zı aḥfâdından

1 Nazm R, P1 | Şi'r T

2 Can Ka'be'sinin ziyaretçilerine bak! İşte gönül ihramı ile tevhid yolunda tevellâ sözünü söylemekte.

3 Raḥîmehu'llâh R, P1 | Rahmetu'llâh T

naql eyledi ki bu risâle-i merğûbe Mevlânâ Fenârî'nün degüldür, oğlu Mevlânâ [R 36a] Muhammed Efendi'nündür. Ammâ mevlânâ-yı müşârün ileyh kendü ile mu'âşır olan 'ulemâyı imtihân-içün yigirmi 'aded kıt'a-i manzû-me ibdâ' idüp her kıt'ada müstaķil bir fennün mesâ'il-i maḥşûşasından bir me's'le irâd idüp ol fennün ismini elğâz ıarıkıyla ol kıt'ada derc ü zikr eyledi. Bu risâlenün huṭbe-i belîga ve dibâce-i faşîhasında isti'câl ile taḥrîr olınup az zamânda taştîr olunduğın ı'lâm idüp "و ذلك عُجالة يوم مما تبصرون"¹ diyü buyurdi. Fâzıl-ı merķūmuñ ebnâ-yı zemânesi ol muḳaṭṭa'atdan her kıt'a-i i'câz-iḥtivâda perde-i iḥtifâda muḥteci ü müstetîr olan mesâ'ilün vücüh-i istiḥrâcına muṭṭalî' olmaḳ degül bu kıt'ada olan me's'le fülân fendendür diyü ta'yîn eylemege ḳâdir olmadılar. [T 46a]

Maṭla':² ز ابناى جنسش سر افراز بود
ز اقران و امثال ممتاز بود³

Mümâ ileyhün ferzend-i ercmeni Mevlânâ Muhammed Şâh Efendi, ol kıt'aları [P1 47a] ḥâvî risâleyi şerḥ idüp ta'miye olınan esâmî-i fününi tañşîş ü taḥşîş ve münâsebât-ı elğâzât u mesâ'il-i müşkilâtı ta'yîn ü tebyîn eyledükden şoñra kendü daḥi her kıt'anun 'aḳabinde bir kıt'a nazm eyledi. Ba'zı kıt'ayı Mevlânâ Fenârî'nün müstaḥsenât-ı elğâz-ı i'câz-ıtırâz-ile tensîḳ itdügi kelimâtı taşdıḳ u taḥḳîḳ idüp "قلْتُ مؤكداً"⁴ diyü sibâḳ-ı kelâmı siyâḳ-ı merâm ile temhîd ü te'kid eyledi. Ba'zısında ol fâzılun mustaṭrafât-ı 'ibârât-ı bâ-isti'ârât ile irâd itdügi rüdudı redd idüp, "قلْتُ مجيباً"⁵ diyü mevlânâ-yı merķūmuñ esvilesine cevâb-ı bâ-şavâb ifâze eyledi. Mevlânâ Fenârî (raḥîmehu'llâh)⁶, fenn-i mîzânda *Risâle-i Eşîre*'yi şerḥ eyleyüp şafḥa-i felek-eşîrde altun ḳalemle taḥrîr itmege sezâvâr taḥḳîḳât-ı mühezzebe-i müzehhebe-i bî-şümâr işâr eyledi.

Şîr: سزد که کاتب دیوان سرای چرخ اثیر
کلام او بنویسد به خامه زرین⁷

1 Bunlar gördüklerinizden aliecele günübirlık olarak hazırlandı.

2 Maṭla' R, P1 | Şîr T

3 Akran ve emsallerinden üstün ve önde idi.

4 Emin olarak söyledim.

5 Cevâben söyledim.

6 raḥîmehu'llâh R, P1 | raḥmetu'llâh T

7 Eşîr feleğindeki divanhanenin kâtibi onun sözlerini altın bir kalem ile yazarsa yakışır.

Bu kitâb-ı müsteṭâbuñ huṭbesinde mesâḳ-ı ḥadîşi bu minhâc üzre tensîḳ eyledi ki kıṣâr-ı eyyâmdan bir yevm-i ḳaşıruñ fâtiḥa-i şabâḥında taḥrîr-i kitâba bed' idüp revâḥında dürc-i merâmı mühr-i ḥatm-i kelâm-ı miskî-ḥitâm ile maḥtûm eyledüm didi. Ve daḥi *Ferâ'iz-i Sirâciyye*'yi şerḥ idüp ol şem'î cem'î efâzıl-ı neyyirât taḥḳîḳât-ı bâhiresiyle kitâb-ı mesfûri sâ'ir-i şürûḥ-ı pür-fütûḥından ziyâde tenvîr eyledi. [R 36b]

Şi'r: لوامع كلماتش چو مهر عالمگیر
ظرائف سخنانش چو ماه نور افزای¹

Ve daḥi üstâd-ı vâcibût-teşrif, ya'nî Seyyid Şerîf ḥazretlerinin *Şerḥ-i Mevâḳıf*ına mu'âḥezât-ı keşireyi mutazammın ta'likât-ı bed'îa ta'lik eyleyüp uşûl-i maḳâsîd, ḳavm üzre farzı muḥâl olan [T 46b] ihtimâlât-ı bâtılaya ziyâde vücûd [P1 47b] virmekle ba'zı kelâm için bu mirşad-ı naḳz u mevḳıf-ı intiḳâzdur diyü i'tirâz eyledi ve daḥi fûnûn-i 'adîdeye müte'allıḳ ḥavâşî ve resâ'ilden ferâ'id-i fevâ'idi şâmil mü'ellefât-ı keşire tesvîd eyledi. Lâkin emr-i fetvâ ve meşâḡil-i tadrîs ü ḳazâ ol müsveddâtı beyâz itmege mâni' oldı. Ba'zı şîḳâtdan mesmû'dur ki Mevlânâ Fenârî'nün vâlid-i 'azizi Mevlânâ Ḥamza, Şeyḥ Şadrüddîn-i Ḳonevî ḥazretlerinin telâmizesinden olup şeyḫüñ *Miftâḥul-Ğayb* nâm kitâbını kendüden oḳuduḳdan soñra oḒlı Mevlânâ Fenârî'ye oḳutmuşdur. Mevlânâ-yı mezbûr, kitâb-ı meşṭurı şerḥ eyleyüp ma'ârif-i sūfiyyeden ḳar'ı esmâ' u âzân itmedüḒi esrâr-ı esmâr-ı² Rabbâniyyeyi ve ifhâm ü izhân-ı fehminde 'âciz ü ḳaşır olduḒı rümûz-ı künûz-ı Sübhâniyyeyi keşf eyledi.

Mıṣra': ³ از رموز بی کرانش قاصرند اصحاب عقل

Mü'ellif-i *Şakâ'ik*, pederleri vesâṭetiyle cedd-i pâkinden naḳl eyledi ki Mevlânâ Fenârî, memâlik-i 'Osmâniyye'de müftî ve maḫmiyye-i Burûsâda ḳâḏî ve Manastır Medresesi'ne müderris olup menâşıb-ı mezkûreyi bir zamânda cem' eyledi. Ol ḥibr-i vâlâ-rütbet bir mertebe rütbe vü 'azamet ve übbehet ü şevkete vâşıl u nâ'il oldı ki rûz-ı cum'ada câmi'î-şerîfe gider

1 Sözlerrinin parntıları, cihânı tutan güneş gibidir. Kelimelerindeki letafet ve zerafet ise nurlar saḡan ay gibidir. Hüseyñ Vâiz-i Kâşifi, *Ravzatü-Şühedâ*, haz. Ḥasan-ı Zülfikârî, Ali Tesnîmî, Sabâ Vâsîfî, Tahrân: İntişârât-ı Mu'in, 1390, s. 684.

2 esmâr-ı R, T | -P1

3 Akıl sahipleri onun sınırsız sırlarını (idrâkte) âcizdirler.

iken temâşâ-yı müheyâ-yı mahyâ-bahş-ıla teşerrüf itmek-içün sa'âdet-hânesinden ma'bed-i şerîfe varınca yollarda havâşş u 'avâm izdihâm idüp şaf şaf mevķıf-ı selâmda  ururlar idi.

Şîr: شهان و مهان و سران جهان
شده انجمن بر رهش بی کران
ز بهر سلامش به ره واقفند
به تعظیم و اجلال او عاکفند¹

Ol sulţân-ı² gîti-sitân u şehriyâr-ı hudâvendigâruñ sâye-i devletinde mevlânâ-yı mesfûra bir mertebe sı'at-ı [P1 48a] keff-i kifâyet el virdi ki ser-tâ-pâ zîb ü [T 47a] zîvere müstağrak on iki re's, ğulâmân-ı ğilmân-sirişte ve kırķ 'aded pîrâste câriyeye mâlik idi. [R 37a] Mervidür ki Mevlânâ Hıaţib-zâde merhûm Sulţân Mehmed Hân-ı Ğâzi³ hazretleri ile bir gün muşâhabet ider-iken Mevlânâ Fenârî haķķında ķadh u zemm îrâş ider ke-limât idüp 'inân-ı yekrân-ı sühânı bu semte şarf eyledi ki fâzıl-ı mezbûruñ ahsen-i muşannefâtı olan *Fuşûl-i Bedâyi'* nâm kitâbını ednâ müţâlâ'a ve cüz'î iltifâtla tezyîf idüp şakk-i ķabûlden haķk eylemek mümkündür ve dağı fuşûlini uşûlinden tîğ-ı kelâm-ı faşlu'l-ħiţâbla faş u ķaţ' idüp mübde'ât-ı bedî'a-i ba'idesini bir taķrîble tebdî' u teb'îd eylemek baña emr-i sehldür. Ol maķûle kitâbuñ şâhibi ta'zîm ü tefhîm olunup şadr-ı sa'âdetde iclâs olunduğı vaż'uş-şey'i fî ğayrı maħallihî gibi nâ-ma'ķûldür ve bedel-i ğalaţ gibi beyne'l-fuħûl nâ-maķbûldür. "اذا ارتفع الوضع اتضع الرفيع"⁴ ve dağı şiyâb-ı fâhire geyer on iki re's oğlanı;

Şîr: غلامان قصب پوش كمر بند
ز سر تا پای شیرین چون نی قند⁵

1 Dünyanın padişahları, büyükleri ve liderleri sınırsız bir şekilde onun yolunda meclis olup durmuşlardır. Ona bir selam vermek için ayakta; ona hürmet ve tazim göstermek için sebatla bekliyorlar.

2 sulţân-ı R, T | -P1

3 Ğâzi R | -T, -P1

4 Alçak olan yükselince yüksek olan alçalır.

5 İnce dokumalı kumaşlar giymiş erkek hizmetçiler, baştan ayağa şeker kamışı gibi tatlılar. Molla Câmî, *Mesnevî Heft Evreng Cild-i Dovvom, (Yûsuf u Züleyhâ)*, haz. A'lâ Hân Efsahzâd, Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahran: Merkez-i Mutâlâ'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 77.

به بر کرده قباهای قصب رنگ
چو غنجه نازک و چون نیشکر تنگ¹

Ve hūliyy-i girān-behāyla müteḥallī kırk ‘aded cevārī-i ḥūrī-niṣānı;

Şîr: همه پسته دهان و نار پستان
عذار و بر گلستان بر گلستان

نهاده عقد گوهر بر بنا گوش
کشیده قوس مشکین گوش تا گوش²

İstihdām idüp meṭāmih³-i meṭāmih-i nefṣāniyye ve zeḥārif-i deniyye-i dūnyeviyyeye mütemaḥḥız iken levāzım ve mühimmātuma şarf için ḥelāl aḳçe lāzımdur diyü ḳazzāzluk işledügi kār-ı ‘uḳalā ve de’b-i aṣḫāb-ı ādāb-dan bīrūndur.

Şîr: پاک اگر داری عمل را از ریا
شمع ایمان تو را باشد ضیا

[P1 48b] چون شکم را پاک داری از حرام
مرد ایمان دار باشی و السلام³

[T 47b] Ol kimesnenüñ derünü esbāb-ı eṣtāt-ı riyyāyla pīrāste iken zā-hirde fuḳarā libāsına girüp ṭarīḳa-i sūfiyye üzre şiyāb-ı deniyye ve ‘imā-me-i sūfiyye-i rezīyye geydügi nā-muvāfiḳ ve nā-münāsibdür, melbūsāt u me’kūlātumı ḳazzāzlukdan ḥāşıl itdügüm ḥelāl aḳçe ile iştirā iderin benüm kedd-i yemīn ü ‘araḳ-ı cebīnüm bundan aḫsen levāzıme kifāyet itmez diyü kendünün sūfiyāne şüret ihtiyār itdügine şüret-i ḫaḳdan cevāb virdügi zā-hir-i ḥāl ve muḳtezā-yı maḳāma muḫālifdür. İmdi anuñ gibi kimesnenüñ zāhirine erbāb-ı ma’nā firifte olmaḳ münāsib degüldür diyü ḫatm-i kelām idüp faşl u bāb-ı ḫiṭābı ḳaṭ‘ u faşl eyledi. [R 37b]

1 Rengārenk elbiseler giymişler, gonca gibi nazik ve şeker kamışı gibi darlar. Molla Câmî, *Mesnevî Heft Evreng Cild-i Dovvom*, (Yūsuf u Züleyhâ), haz. A’lâ Hân Efsahzâd, Hüseyñ Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâlâ’ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirās-ı Mektûb, 1378, s. 68.

2 Hepsinin fıstık gibi dar ağız ve nar gibi göğüsleri var. Yanak ve göğüsleri gül bahçesi içinde gül bahçesi... Kulakları müceverle süslü ve bir kulağından öteki kulağına kadar misk renginde yay çekilmiş... Molla Câmî, *Mesnevî Heft Evreng Cild-i Dovvom*, (Yūsuf u Züleyhâ), haz. A’lâ Hân Efsahzâd, Hüseyñ Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâlâ’ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirās-ı Mektûb, 1378, s. 68.

3 Eğer amelini riya (kirinden) temiz tutarsan iman mum sana ışık olur. Eğer mideni haramdan temiz tutarsan iman sahibi bir insan olursun vesselâm. Attâr-ı Nişābûrî, *Pend-nâme*, haz. Ahmed Hoş-nüvis, Tahrân: Kitābhāne-i Senāyi, 1362, s. 6.

Şi'r-i 'Arabî:¹ إِنَّ الْعَرَانِينَ تَلْقَاهَا مُحَسَّدَةً
وَلَا تَرَى لِلنَّاسِ حُسَادًا²

Neşr:³ Ol fâzıl-ı âzâde, maḥrûsa-i Burûsa'da süm'a vü riyâdan sâde bir mevzi'-i felek-âsâda bir câmi'-i a'lâ ve medrese-i vâlâ binâ idüp қаşr-ı bî-қуşûr-ı âḥireti anuñla te'sîs ü tarşîş eyledi.

Şi'r:⁴ إِنَّ آثَارَنَا تَدَلُّ عَلَيْنَا
فَانظُرُوا بَعْدَنَا إِلَى الْآثَارِ⁵

Mesken-i şerîfi anuñ medresesiyle merḥûm Sulṭân Bâyezîd'ün қаşr-ı refi'u'l-қadrinüñ mâbeyninde idi. Ammâ vefât itdüginde kendü câmi'inüñ öñinde defn olındı. Mervîdür ki merḥûm Sulṭân Bâyezîd Yıldırım Hân mevânâ-yı mezbûruñ maḥzarında bir ḥuşuş içün, “Ben bu қазиyyeyi bilürin. Benüm ma'lûmumdur.” diyü қаzâyile edâ-yı şehâdet itdükde⁶ қаbûl⁷ itmedi. Pâdişâh-ı şerî'at-şî'âr kendülerün şehâdetleri maқbûl olmaduđunuñ sebebini istifsâr idüp “Benüm şâhid-i şehâdetimün sebeb-i cerḥi nedür?” diyü istikşâ eyleyicek, “Târik-i cemâ'atsinüz, anuñ-içün sizün şehâdetinüzi қаbûl itmezsin.” diyü buyurdılar. Bu sebebden pâdişâh ḥazretleri kendüle-re müntemî olan қаşruñ [P1 49a] öñinde zikr olınan қуşûrı itmâm içün bir câmi' binâ idüp kendüler içün anda bir gûşe ta'yîn eyledi. Ol mevki'-i maḥmûdda namâzı cemâ'at ile edâ idüp min ba'd a'zâr-ı şer'iiyesüz cemâ'at [T 48a] terk itmez oldı. Rivâyet olınur ki Mevlânâ Fenârî ile pâdişâh ḥazretlerinüñ mâbeynlerinde bir ḥuşuş içün ḥilâf u şikâқ olup esâs-ı maḥabetleri ḥalel-pezir olmağın Mevlânâ Fenârî câh ü menâşıbı terk idüp bilâd-ı Қaraman'a rıḥlet eyledi.

Şi'r-i 'Arabî:⁸ سَافِرٌ تَجِدُ عَوْضًا عَمَا تُفَارِقُهُ
وَلَا تَكُنْ لِفِرَاقِ الْأَلْفِ نُدْمَانًا

1 Şi'r-i 'Arabî R, P1 | Şi'r T

2 Burun güzelliğine hased edeni görürsün de alçak insanlara kimsenin hased ettiğini göremezsiz. Mühellebi, “Şi'ru'l-Veziri'l-Mühellebi”, *el-Mevrid, c. II*, haz. Câbir 'Abdülhamîd el-Hâkânî, Bağdad, 1974, s. 162.

3 Neşr T | -R, -P1

4 Şi'r R, P1 | Şi'r-i 'Arabî T

5 Eserlerimiz bizi gösterir, bizden sonra eserlerimize bakınız.

6 itdükde R, P1 | itdügünde T

7 қаbûl R, P1 | -T

8 Şi'r-i 'Arabî R, P1 | Şi'r T

أما ترى بيدق الشطرنج منتقل
بين البوادق حتى صار فيرزاناً¹

Ol bilâduñ pâdişâhı mevlânâ-yı mezbûra yevmî biñ aķçe vażıfe ve řa-
lebesine beş yüz aķçe ‘ulüfe ta‘yîn eyleyüp âlâf-ı eşnâf-ı ri‘âyet ile ri‘âyet
eyledi.

Şi‘r: علم را اعزاز می کن بی حساب
عالمان را گو جواب باصواب
هر که باشد صاحب عقل و هنر
دارد اهل علم را او معتبر²

Diyâr-ı Karaman’uñ ‘ulemâsından Mevlânâ Şarı Ya‘ķüb ile Kâra Ya‘ķüb
nâm iki rengin fâzıllar ol nıhırır-i bî-nażırden telemmüz idüp ‘ulüm-ı ‘â-
liye ve fûnûn-ı sâmiyede anı me’ħaz idindiler. Mevlânâ Fenârî ħâzretleri,
fâzılân-ı merķûmânun kendüden telemmüz eyledükleriyle iftiħâr ü iğtirâr
idüp [R 38a] bu vaz‘-ı mücâhât-âyâtla mübâhât eyledi. Merħûm Sulţân
Yıldırım Ħân vaz‘-ı sâbıķun şudûrına nâdim olup ol maķûle medâr-ı efâzıl
u merkez-i fezâ’il kendünün ħalem-revinden ħârice dâħil olduğı dâ’ire-i
pergâr-ı âdâb-ı salţanatdan ħâricdür diyü peşimân olmağın Karaman sulţân-
nından Mevlânâ Fenârî’nün işâl u irsâlini iltimâs eyledi. Bu da‘vet icâbe-
te işâbet eyleyüp ol fâzıl-ı³ cemil mevzi‘-i aşil-i cezîli ve manşıb-ı ħadîm-i
celîli şavbına ‘avdet eyledi. ‘Arif bi’llâh [P1 49b] Ħâcî Bayrâm Sulţân’uñ
şeyĥi Şeyĥ Ħamîdüddîn-i Kaysêri ħâzretleriyle muşâĥabet ü münâsebet
idüp ‘ilm-i taşavvufı andan aĥz eyledi. Bu sebebden anuñ ifâzesiyle serâ’ir-i
ĥařâ’ir-i lâhût ve esrâr-ı esmâr-ı erâ’ik-i ceberût aña mânend-i mezâĥir zâhir
oldı. El-ĥaĥ, [T 48b] sâĥa-i bâĥa-i zâhiri ‘ulüm-ı zâhire-i zâhire ile pîrâste
olduğı gibi şuffa-i ģurfe-i derûnı muĥassinât-ı füyûzât-ı İlâhiyyeyle ârâste
olup meĥâmid-i şuveriyye vü ma’neviyyeyi şâmil bir fâzıl ve mefâĥir-i ‘il-
miyye vü ‘ameliyyede⁴ kâmil bir ‘âlim-i ‘âmil idi.

1 Seyahate çık ki arkada bıraktığın şeyin mukabilini bulabilirsin. Aşınandan ayrıldığın için pişman olma! Görmüyor musun; satrançtaki piyon bile vezir olana kadar kareler üzerinde gidip gelmektedir.

2 İlme sınırsız ĥürmet göster. Âlimlere doğru karşılık nerede? Akıl ve ĥüner sahibi olan herkes ilim ehlini muteber kabul eder.

3 fâzıl-ı R, T | -P1

4 ‘ilmiyye vü ‘ameliyyede R, P1 | ‘ilmiyyede T

Şî'r-i 'Arabî:¹ سبحان من جعل الفضائل كلها
مجموعةً في فطرة الإنسان²

Neşr:³ Mervîdür ki, Mevlânâ Fenârî'nün zamânında 'Allâme Taftâzânî'nün ıuref-i tuhaf-ı mü'ellefât-ı fezâ'il-âyâtı büm-ı Rûm'a tâze ge-
lüp her biri nev-bâve-i bâküre-i bâğ-ı fezâ'il olmağın;

Şî'r: برون آورده اش از حجله فکر
هزاران نو عروس دلبر بکر
میان بر بسته او سحر آوری را
مسخر کرده او خیل پری را⁴

Neşr:⁵ Bu diyârûn naḥl-bendân-ı gülşen-i ḥakâyıķınıñ tã'ir-i ḥâḫırları bâl-i iķbâl ile aña iķbâl eyledi. Ol çemen-pîrây-ı gülzâr-ı fezâ'ilüñ ḥadâ'ıķ-ı muşannefâtı țarâvet-i envâr-ı elfâz-ı nazîrle ve nazâret-i ezhâr-ı ma'anî-i bî-nazîr ile şükûfe-i nev-şükûfte ve mîve-i nev-resîde gibi maşdüķa-i "مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَ أُذُنٌ سَمِعَتْ" olmağın erbâb-ı țalebüñ ḥâdire-i nâdire-güy dille-ri anda terennüm ü tekellüm itmege țâliblenüp țûḫî-i ḥâmeleri ol bâğda şîrîn-güftârlar söylemege ârzü eyledi. Lâkin ol naḥl-i bâlâya bu diyârûn ser-firâzlarınıñ eli irişmeyüp kem-yâb olduğıçün aña dest-res [R 38b] bulmağa mecâl olmaz-ıdı. Aşḫâb-ı ırb aña zafer bulmaz-ıdı. Her bir kitâbı-
nün nüşḫa-i bî-mişâli şâdef-i 'âlemde dürr-i yetîme ve ferîde-i temîme gibi girân-mâye [P1 50a] olup sîm ü zer ile iştirâ itmege zafer müyesser olma-
duğından țarıķ-ı vuşûli göz nûrı döküp midâd-ı sevâd-ı çeşm ile yazılmağa münḥaşır ıdı.⁷ "الاقلام مجهزة جيوش الكلام" ve bi'l-cümle bu me'mûl ḥuşûle vuşûl bulmaķ müstekşifân-ı bedâyi'-i 'ulûmuñ ders günlerinde zamân-ı

1 Şî'r-i 'Arabî R, P1 | Şî'r T

2 Bütûn fazîletleri insanın yaratılışında toplamış olan (Allah)ı tenzih ederim.

3 Neşr T | -R, -P1

4 O, fikrin gerdek odasından binlerce bâkire yeni dilber gelini çıkarmıştır. Emri altına aldığı peri toplulukları onun için sihir göstermeye hazır bir şekilde beklemektedirler.

5 Neşr T | -R, -P1

6 "... hiç bir gözün görmediği, hiç bir kulağın işitmediği ..." (Buhârî, Bed'u'l-Halk, 8; Müslim, Cennet, 1; Tirmizî, Tefsîr/Sûre, 32)" Hadis. bkz. Alparslan Kartal, "Baba Nîmetullah Nahcivanî'nin Hidayetu'l-İhvan Adlı Eserinde İşârî Hadis Yorumları", *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, nr. 25, 2020, s. 196.

7 Kalemler, söz ordularının donatıcısıdır.

taḥşîlleri ta'tîl olunmağı iktizâ eyleyicek eyyâm-ı iştiğâlden yevm-i işney-ni daḥi eyyâm-ı mu'tâdeye ilhâk-ı emr idüp çâlibler için tevsî'-i zamân u terḥîb-i âvân eyledi.

[T 49a] Rivâyet olunur ki merḥûm Yıldırım Hân ('aleyhi'r-raḥmetü ve'l-gufrân) ḥazretlerinin vüzerâ-yı âşaf-ârâsından¹ 'İvâz Paşa nâm bir vezîr-i nîk-fercâm, Mevlânâ Fenârî'ye buğz u 'adâvet üzre olup mâbeynlerinde ḥilâf u şikâk gâyetde ve münâfere vü münâkere nihâyetdeydi. Ol merdüm-i a'yânun evâḥir-i 'ömrinde necm-i münḥasif gibi nûr-ı dîdesi maḥcûb olup ba'zı 'avârîz ḥasebiyle a'mâ olduğunda mûmâ ileyh vezîr-i vizr-ârâ ol fâzıl-ı şâ'ib-nazar ḥaqqında dânen-de-i mektûmât u bînende-i maḥzûnât ya'nî Vâhibül-'atıyyât ḥazretinden recâ iderin ki bu kemîne-nün gözi baqar-iken ol şeyḥ-i a'mânun gözi yumilup anun şâlât-ı cenâzesini kılmak baña müyesser ola didi. Mevlânâ Fenârî bu kelâmı istimâ' idicek âdâb-ı şâlât-ı cenâzeyi şerî'at-i şerîfe-i Nebeviyye üzre edâ kılmakda cühâl-i bed-fi'âl kâşırıldur. Ammâ zümre-i 'ulemâ mâhirlerdür. Cenâb-ı Rabbü'l-erbâbdan mütevaḥḫı'dur ki bu kazıyye-i ma'düle ma'küse olup benüm ḥaqqumda itdügi fâl-i şüm ol meş'ûmun başına gelsün diyü şafâ-yı niyyet ü naqâ-yı tavıyyet-ile şamîm-i qalbden du'â eyledi.

Mışra': در آن زمان نشده در ره دعا پرده²

Fi'l-vâқи' şifâ-hâne-i gâybdan kuḥl-i cilâ-yı 'inâyet-i Hudâ'yla Mevlânâ Fenârî'nün [P1 50b] dîdesine nûr-ı başâret 'avdet eyledükden soñra bu emr-i ma'kü ol vezîr-i menḥûsuñ âyîne-i aḥvâlinde mün'akis olup bi-emri'llâhi te'âlâ a'mâ oldı. Vezîr-i mezkûruñ a'mâ olması bu şeklden zühür eyledi ki ba'zı kimesne vezîr-i mesfûrı pâdişâh-ı mağfîret-penâha mıqđâḥ-ı ğamz ve zinâd-ı nifâkla çakmağın kânûn-ı sînesinde lehb-i ğazabı ve nâ'ire-i ğayz u kînesi [R 39a] müştâ'îl olup mîl-i ḥadîd-i âteşin ile nûr-ı çeşmin ibtâl eyledi. Vezîr-i mûmâ ileyh bu derd-ile helâk olduğda namâzını Mevlânâ Fenârî ('aleyhi'r-raḥmetü'l-Bârî) ḥazretleri kendü kılip istid'â eyledükleri müdde'anun zühûra [T 49b] geldüğine şükr-i belîğ eylediler.

1 âşaf-ârâsından R, P1 | âşaf-ârâsında T

2 O anda dua yolunda perde mevcut değılmış.

Mışra¹: باری دعای بندۀ خود مستجاب کرد¹

Mevlânâ Fenârî hazretlerinin a'mâ olması bu tarîk-ıla menķüldür ki “Luḥûm-ı ‘ulemâyî arz ekl eylemez.” mazmûnında mervî olan² ḥadîs-i şerîfi istimâ‘ eyledükde bu ḥadîsin şihḥatini taḥķîķ ve bu kıızıyenün mücibe-i külliye olup selb ü men‘den sâlim olduğunu taşdıķ itmek-içün niçe müddet-den berü medfûn olan kendünün üstâdı Mevlânâ ‘Alâüddîn-i Esved hazretlerinin kabrini ḥafr eyledi. Merķûm-ı merḥûmuñ cesed-i şerîfi zamân-ı ḥayâtında olduğı gibi kemâl-i leṭâfet üzre bulunmağın zıkr olunan ḥaber-i sedâd-eşerün ḥaķķında itdüği şekk ü gümân kendüden zâ’il ve ol kelâmuñ kelâm-ı ḥaķķ olduğına kemâl-i iķân u itķân ḥâşıl oldu.

Mışra³: ناطق حق است حدیث رسول³

Bu ḥâlet üzre girüsine ‘avdet idüp henüz ol kabrden ayrılmadın hâtifden güşına “Mazmûn-ı ḥadîs-i meymûna yaķîn ve ṭamânînet ḥâşıl itdün mi?” diyü bi-tarîķi’t-tevbîḥ hevl-intimâ bir nidâ yetişdi. “Ol dâna-yı zamâ’ir ü bînâ-yı serâ’ir, ferr-i başaruñı mektûm ve kuvvet-i bâşıradan seni maḥrûm eylesün.” diyü pür-‘itâb bir ḥiṭâb irişdi. [P1 51a] Fi’l-ḥâl ol fâzıl-ı fezâ’il-iş-timâlün kuvvet-i bâşırası zâ’il olup mevlânâ-yı mezbûra ‘amâ ‘arız oldu.

Mevlânâ-yı mûmâ ileyh, lisân-ı ‘Arabda kelimât-ı manzûme ibdâ‘ itmek bâbında muvaffaķ min ‘indi’llâh idi. Anuñ nazm-ı şüreyyâ-intizâmı nizâm-ı pervînden a’lâ ve maṭla‘-i hilâlîden ğarrâdur. Bu ḳaşîde-i zibâyı Şeyḫ ‘Abdüllaṭîf-i Ḳudsî (ḳuddise sırruhu) hazretlerine irsâl eyledi.

Hâzâ Ḳaşîdetü ‘Arabiyye⁴ قدمتَ بلاد الروم يا خير قادم

بخير طريق جل عن كل نائم

فمنذ فتوح الروم لم يأت مثله

إلى ملكه يهدى به كل عالم

1 Allah, kendi kulunun duasını kabul etti.

2 olan R, T | -P1

3 Peygamberin sözü, Allah’ın sözüdür.

4 Hâzâ Ḳaşîdetü ‘Arabiyye R, P1 | Ḳaşîde T

على مسلك المختار من سائر الورى
إلى حضرة الغفار من كل عالم
يلتب زين الدين قد صح كاملا
ويسمى إذا عبد اللطيف بن غانم

[T 50a]

لعمرك إن ابن الفنا
ولكن تقصيرى بملزوم لازم
وقد حثنى شوق شديد لأرضه
لأقصى بقايا العمر هذا غرائم
وانتظر المخدوم في القدس راجيا
بجمعى يجمع السر عن كل هائم

[R 39b]

فقم واستلم خيرا بعد بعصرنا
وسلم له مادمت حيا بقاتم
ورض واغتنم واخدم سييلا العارف
تنل بغية تعلقو عن كل خادم¹

1 "Anadolu'ya ayak bastın, ey gelenlerin en hayırlısı
Uyuyan herkesten daha yüce, hayırlı bir yolla

Anadolu fethedileli beri gelmemişti benzeri
Onunla Anadolu'nun yönetimine yol bulur her ilim sahibi

Sair insanlardan seçilmişin yolu üzere
Bütün âlemin kusurunu örten yüce Gaffâr'a

Zeynüddin lakabıdır, tam da doğrudur
Ad verildi o vakit Abdüllatif bin Gânim diye

Yemin olsun, Fenârî'nin oğlu tâliptir
Ömrün şu kalan çağında azimetlerin en ağırına

Ama kusurum beni bırakmaz, benden ayrılmaz
Oysa karşı konulmaz bir özlem beni zorluyor

Mahdum Kudüs'te bekler ümit ederek
Her tutkunun ardındaki bütün sırrı bir araya getirmemi

Kalk selâm dur asrımızın şereflî âlimine
Hayatta ve ayakta oldukça ona selâm ver

Memnun ol, fırsat bil ve ârifin yoluna hizmet et ki
Tüm hizmet edenlerin üzerinde bir gayeye ulaşasın." Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fi Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye - Osmanlı Âlimleri*, haz. Muhammet Hekimoğlu, ed. Derya Örs, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2019, s. 60-62.

Mevlânâ 'Abdullaîf-i Kudsî daħi ol aşidenüñ cevâbında bu ebyât-ı i'câz-âyâtı nazm idüp Mollâ Fenârî'nün cenâb-ı vâlâ-nişâbına bi-arîki'l-irsâl işâl eyledi.

aşide-i 'Arabî:¹

ألا يا إمام العصر يا خير قائم
بشرع رسول الله يا خير حاكم
لأنت فريد العصر في العلم و النهى
و أنت وحيد الدهر أكرم جازم
و أنت ضيا الدين بل أنت شمس
بعلمك ساد الناس يا خير عالم
ركبت محيط العلم في السفن التقى
ففقت على الأقران جاث و قائم
فانت إذا ما كنت في بلدة أضفت
و أيقظ يقظان بها كل نائم

[P1 51b]

فإن غبت لا يخفى ضياك وإنما
حضرت الشمس فى أفق عالم
سألت إلهى إن يديم بقاؤك
تفيض على الطلاب جن و آدم
لعمرك شعري في جوابك عاجز
كنظم لحسان وكف لخاتم
قريضى إذا ما فاز منك بنظرة
فلا بد أن تخفوه عن كل ناظم²
فإنى لأستحيى إذا قيل أنه
أجاب مديح ابن الفناري ابن غانم³

1 aşide-i 'Arabî R, P1 | Şi'r T

2 Şiirim senden bir iltifat kazanmadıysa; muhakkak onu bütün şairlerden saklamak gerek.

3 "Ey bu asrın imamı, ey Resûlullah'ın şeriatını uygulayanların en hayırlısı ve ey hükmedenlerin en iyisi! Şüphesiz sen ilimde ve takvâda asrın biriciğisin, kararlılıkta ve keremde ise âlemde teksin Sen dinin ışığısın, hatta güneşisin, insanlar senin ilminle yücelir ey âlemin hayırlısı! İlim deryasında takvâ gemilerine bindin, oturan ve ayakta duran tüm akranlarını da geride bıraktın Bir beldede sen varsan, uyanır orada uyuyan kim varsa Ayrılсан da ışığın kaybolmaz, geldiğindeyse dünya ufuğundaki güneşin sen Dâim kalmanı istedim Hudâdan, insan ve cinlerden öğrencilerini dâim aydınlatasın diye Gerçekten bu şiirim sana cevap olmaktan âcizdir Hassan'ın şiiri ve Hâtem'in cömertliği gibi

Mevlânâ Fenâri hazretleri, kendünün şürekâ-yı şürefâsından *İskender-nâme* şâhibi Aḥmedî ile ve *Kitâb-ı Şifâ* şâhibi Hâcî Paşa ile Mısr'da bir 'azizden du'â istid'â eyledüklerinde ol 'azizle olan mu'ameleleri âti'z-zıkr Aḥmedî'nün tercemesinde gelse gerekdir. İnşâ'llâhü'r-raḥmân beyân olunur.

Tezyil: İbn 'Arabşâh-ı Hânefi naql eyledi ki Mevlânâ Fenâri hazretleri [T 50b] sekiz yüz yigirmi üç senesinde diyâr-ı Mısr'da ifâde vü ifâze üzre iken “*el-ḥamdü li'llâh*” kelâmı cümle-i ihbâriyye midür yohsa cümle-i inşâ'yye midür diyü a'lâm-ı 'ulemâ ortasında ihtilâf u nizâ' oldı. Mevlânâ-yı mûmâ ileyh, cümle-i inşâ'yyedür, diyü taḥkîk idüp kelâmını muḳaddemât-ı ma'ḳüle-i maḳbûle ile tevşîḳ eyledi. Şeyḫ Kemâlüddin bin Hümâm nâm fâzıl-ı be-nâm aña tâbî' olup ol 'aşruñ fuзалâsından cem'-i keşîr aña iḳtifâ eyledi. Ammâ ba'zı aḫyâr-ı muḫaḳḳıḳîn cümle-i ihbâriyyedür, diyü taḥkîk idüp Mevlânâ Fenâri'nün ḫilâfına zâhib oldılar. Bu gürühdan Mevlânâ 'Alî bin Muḫammed bin Muḫammed bin Muḫammed-i Buḫârî ki Suyûṭî'nün *Ṭabaḳât*'ında meşṭûr u muḳayyedür ol kişi *Nüzhetü'n-Nazar fi'l-Farḳi Beyne'l-İnşâi ve'l-Haber* ismiyle müsemmâ bir risâle taḫrîr eyledi. Ba'zı 'ulemânun ḫatṭından menḳüldür ki *Şakâ'ik*'da zıkr olınan mü'ellefâtından ḡayrı Ḳuṭbuddin-i [R 40a] Râzî'nün *Şerḫ-i Şemsiyye*'sini şerḫ eyledi ve daḫi fûnûn-ı 'adîdeden ba'zı kütüb-i maḳbûleye i'tirâzâtı [P1 52a] ve es'ile-i müşkileyi¹ müşt Emil *Gavişātu'l-Efkâr fi İhtiyâri Uli'l-Ebşâr* ismiyle müsemmâ bir risâle taḫrîr eyledi ve daḫi 'Ömer-i Aḫlaṭî'nün *Telḫîş-i Câmî'* nâm kitabını şerḫ eyledi ve daḫi *Fevâ'id-i Ğiyâşiyye*'yi ve *Dibâce-i Uşûl-i Pezdevî*'yi ve *Şerḫ-i Câ'berî*'yi şerḫ eyledi ve 'ilm-i naḫvde bir metn-i metin ibdâ' eyledi. OḒlu Muḫammed Şâh Efendi anı şerḫ eyledi ve şalâta müte'alılık *Muḳaddime* nâm bir kitâb ihtirâ' eyledi ve daḫi Seyyid Şerîf'ün *Şerḫ-i Miftâḫ*'ına *Hâşiyesi* vardır ve *Şerḫ-i Taftâzânî*'nün bir miḳdârına² *Şerḫ*'i vardır ve fenn-i taşrîfde *Esâs-ı Taşrîf* adlu metni vardır. OḒlu Muḫammed Şâh Efendi merḫûm, anı daḫi şerḫ eyledi ve daḫi *Tefsîr-i Süre-i Fâtiḫa*'yı

İbn Gânim, Mollâ Fenâri'nin övgüsüne karşılık verdi denirse gerçekten utanırım.” Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fi Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye - Osmanlı Âlimleri*, haz. Muhammet Hekimoğlu, ed. Derya Örs, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2019, s. 62.

1 müşkileyi R, P1 | müşkile T

2 miḳdârına R, P1 | miḳdâr T

bilâd-ı Karaman'da Emîr Mehmed Beg adına taşnîf idüp emîr-i mesfûruñ nâmını dibâcesinde îrâd eyledi.

[**Derkenâr:**]¹ Mevlânâ Fenârî'nün ba'zı aḥfâdından mesmû'umdur ki bir gice 'âlem-i menâmda Ḥazret-i Risâlet-menzilet (şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem) Mevlânâ Fenârî'ye “*Sûre-i Tâhâ*'yı tefsîr eyle” diyü emr idüp ol daḡı “Sizüñ ‘izz-i ḥuzûruñuzda benüm tefsîre ḡudretüm yoḡdur. Ḥuşûşâ ki gözlerüm böyledür.” didükde Resûl-i Ekrem (şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem) ḡazretleri kendü mübârek ḡaftânınıñ penbesinden bir miḡdâr penbe alup mübârek aḡzı yarıyla ıḡladup gözlerinüñ üstine vaż' eyledi. Mevlânâ Fenârî uyḡudan uyanup ol penbeyi zâhirde daḡı gözlerinüñ üstinde bulup dîde-i remed-dîdesini perde-i 'amâdan 'arî vü berî görüp vaż'-ı ḡadîm üzre rûşen gördükde ḡamd-i firâvân ve şükr-i bî-pâyân eyledi. Ve daḡı Mevlânâ Fenârî ol penbeyi şaḡlayup öldüḡinde “Gözlerimüñ üstinde vaż' eyleñüz.” diyü vaşiyet eyledi. Bu sebebden ol penbeyi nûr-ı dîdesi gibi gözlerinüñ üstinde ḡoyup vaşiyetini yirine getürdiler. Ve daḡı mevlânâ-yı mûmâ ileyhüñ vefâtına “cennetü'l-firdevs” târiḡ vâḡı' oldı.

'Âlim-i 'Âmil Ḥâfîzüddîn Muḡammed bin Muḡammed-i Kerderî Raḡmetu'llâhi 'Aleyh² [İbn Bezzâzî]

[T 51a] İbn Bezzâzî dimekle meşhûr ü mezḡkürdur. Elsine-i nâsda *Fetâvâ-yı Bezzâziyye* diyü ma'rûf kitâb-ı bedâyi'-maḡfûf mûmâ ileyhüñ mübtede'ât u muḡtere'âtındandır. Ümem-i mâziyeden ³﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ﴾ mażmûnına mâ-şadaḡ olan ümmet-i Muḡammediyye'den ictihâd-ı şaḡîḡha mâlik olan e'imme-i dîn ü zümre-i müctehidînüñ İmâm-ı A'zam'ı ve uşât-ı ümmetinüñ şâfi'i olan Ḥazret-i Risâlet-menzilet'üñ sünnet-i seniyye vü şeri'at-i semiyyesini ihyâ eyleyen aşḡâb-ı mezâhib-i erba'anuñ hümâm-ı ekremi Ebü Ḥanîfe-i Kûfi (cezâhu'llâhu te'âlâ bi'l-ḡayr) ve Kûfi ḡazretlerinüñ menâḡıb-ı şerîfesini beyânda bir kitâb-ı nâfi'-i celîlü'l-ḡadr ibdâ' u ihtirâ' eyledi. Kitâb-ı merḡûm-ı belâḡat-mekmûn ki mâ-şadaḡ-ı manḡûḡ-ı

1 [Derkenâr:] R, P1 | Derkenar noksan. -T

2 'Âlim-i 'Âmil Ḥâfîzüddîn Muḡammed bin Muḡammed-i Kerderî Raḡmetu'llâhi 'Aleyh R, P1 | Mevlânâ Ḥâfîzüddîn Muḡammed bin Muḡammed-i Kerderî Raḡimehu'llâh T

3 “Siz, en hayırlı ümmetsiniz; ...” Âl-i İmrân (3), 110.

1 «كِتَابٌ مَّرْفُومٌ يَشْهَدُهُ الْمَقْرُؤُونَ»¹dur, anuñ şudûr-ı suṭûr ve sübûr-ı süfûrında münderic olan muḳaddemât-ı şaḫîḫa-i sâmiye [P1 52b] meṭâlib-i ‘aliye ve netâyic-i ğâliye intâc idüp fevâ'id-i celîle-i cezîle ifade eyledi. Millet-i Ḥanefiyye sâ'ir milel-i bî-ḫalelden râciḫ ü muḫtâr olup İmâm-ı A'zam'ın mezhebi mezheb-i² manşûr olduğına bürhân-ı sâti' vâki' oldu.

Şi'r: لقد زاد البلاد ومن عليها

إمام المسلمين أبو حنيفة

بأحكام وآثار وفقه

كآيات الزبور في الصحيفة

فلا بالمشرقيين له نظير

ولا بالمغربيين لا بكوفة³

[R 40b]

فقيه كان للإسلام نورا

إماما للرسول والخليفة

فلعنة ربنا أعداد الرمل

على رداد قول ابي حنيفة⁴

Mü'ellif-i *Şakâ'ik*, bu kitâb-ı müsteṭâba evvelinden âḫirine deġin müṭâ-la'a idüp müstefid olduklarını bu münâsebetle ifâze eyledi. Mümâ ileyh, kendünün vaṭan-ı aṣlisini terk idüp diyâr-ı celîlü'l-miḫdâr-ı Rûm'a dâḫil oldukda Mevlânâ Fenârî'yle mübâḫeşât-ı keşîre idüp fenn-i fûrû'da ol fâzıl-ı maḫmûdü'l-menâḫıb ġâlib ve 'ilm-i uşûlde ve sâ'ir 'ulûmda Mevlânâ Fenârî ġâlib oldu. Sekiz yüz yigirmi yedi senesinüñ [T 51b] şehri-i ramazânınun evâsıtında vefât idüp tâ'ir-i rûḫ-ı pür-fütûḫı ṭāvûs-ı cinânla hem-cenâḫ oldu. Revvaḫa'llâhu rûḫahu.⁵

1 “O yazılmış bir kitaptır.” “O kitabı, Allah'a yakın olanlar görür.” Mutaffifin (83), 20-21.

2 mezheb-i R, T | mezâhib-i P1

3 İmâm-ı Azam Ebû Hanîfe, kağıt üzerinde yazılı Zebur'un ayetleri gibi hükümleri, eserleri ve fıkıh bilgisi ile beldeleri ve dahi içindeki insanları süsledi. Ne doğuda ne batıda hatta Kûfe'de bile onun eşi benzeri yoktur. İmâm Şâfi'i, *Divânu'l-İmâm eş-Şâfi'i*, haz. İ. Bed' Ya'kûb, Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1996, s. 101.

4 Müslümanların imamı Ebû Hanîfe, Zebur'un ayetleri gibi olan fıkı, eserleri ve hükümleri ile ülkelere ve oralandaki insanlara azık hazırladı. Onun ne Doğuda ne Batıda ve ne de Kûfe'de eşi benzeri yoktur. İslam için nur olan bir fakih idi. Resûlullah ve halife için bir imamdı. Rabbimizin kumlar adedince laneti Ebû Hanîfe'nin sözünü reddeden kişinin üzerine olsun.

5 Revvaḫa'llâhu rûḫahu R, T | Revvaḫa'llâhu te'âlâ rûḫahu P1

[**Derkenâr:**]¹ *Tabakât-ı Nuḥâ't*'da menkûldur ki İbn Bezzâzi bir gün bir meclisde ayağ üzre тұrup kendünün maḥfûzı olan kitâbları ya'nî mütün-ı fıkhiyyeden maḥfûzı olan *Kâfi* ve *Kenz* ve *Ḳudûri* ve *Hidâye* ve *Vâfi*'yi ve ğayrı fünûndan mazbûtı olan kitâbları iki yanında biri biri üstine yığup kulaqlarına berâber² çıkıdı.

‘Âlim ü ‘Âmil ve Fâzıl u Kâmil Şâhib-i Ḳāmūs Mecdüddin Ebü Tâhir Muhammed bin Ya'ḳûb ibn Muhammed-i Şîrâzi-i Firûzâbâdi Raḥimehu'llâhu'l-Melikü'l-Hâdi³

Silsile-i nesebi *Tenbîh* nâm kitâbuñ şâhibi Şeyḫ Ebü İshâḳ-ı Şîrâzi'ye vâşıldur ve vuşûli bu tariķledür. Muhammed bin Ya'ḳûb bin Muhammed bin İbrâhîm bin ‘Ömer bin Aḫmed bin Maḫmûd bin İdrîs bin Fazlu'llâh bin Şeyḫ Ebü İshâḳ-ı Şîrâzi (raḥimehumu'llâhu te'âlâ). Mümâ ileyh re'is-i çâr-yâr Ebü Bekr-i [P1 53a] Şiddîḳ (raḳıya'llâhü 'anh) ḫâzretlerine intisâb u ittişâl iddi'â idüp diyâr-ı Yemen'de ḳâḫi olduḫdan soñra kendü ḫaṭṭıyla Mecdüddin-i Şiddîḳi diyü yazar oldu.

Hicret-i Nebeviyye'den yedi yüz yigirmi toḫuz senesinde Kâzerün nâm ḳaşabada vücûda geldi. Mebânî-i 'ulûmı ol diyârda taḫşil eyledükden soñra mavṫın-ı aşlı vü maḫtid-i cezîlini ya'nî Kâzerün'ı terk idüp diyâr-ı Rûm'a dâḫil oldu. Muḳaṭṭa'ât-ı müsebbâ'ât-ı eḳâlîm-i seb'ayı 'arûz-ı seyâḫat ile taḳṫî' eyleyüp muḫassinât-ı fezâ'il ile taḫliye-i zât eyledükde⁴ Sulṫân Yıldırım Bâyezîd Ḥân ḫâzretlerinüñ ḫıdmetlerine ittişâl eyledi. Sâye-i sa'âdet ü ḫimâ-yı ḫimâyetlerinde rütbe-i 'ulyâ vü mertebe-i seniyyâya vâşil olup kün-câyış-i ḫâzîne-i endişeden bîrün mâl ü menâl ve ḫadd ü ḫaşr ü istikşâdan eفزün nefâyis-i emvâle mâlik oldu.

Şîr: بسی زیب و زیور بسی سیم و زر
بسی یارۀ خوب و زرین کمر

1 [Derkenâr:] R, P1 | -T

2 berâber R, T | varınca P1

3 'Âlim ü 'Âmil ve Fâzıl u Kâmil Şâhib-i Ḳāmūs Mecdüddin Ebü Tâhir Muhammed bin Ya'ḳûb ibn Muhammed-i Şîrâzi-i Firûzâbâdi Raḥimehu'llâhu'l-Melikü'l-Hâdi R, P1 | Mevlânâ Mecdüddin Ebü Tâhir Muhammed bin Ya'ḳûb bin Muhammed-i Şîrâzi-i Firûzâbâdi ki Şâhib-i *Ḳāmūs*'dur Raḫmetu'llâhi 'Aleyh T

4 eyledükde R, P1 | eyledükden soñra T

ز پوشیدنی و ز گسترده
 ز هر چیز کآن بود آوردنی¹

Esna-yı seyâhatinde mülâkât itdügi 'ulât u vülât-ı vilâyetü'n iltifât-ı 'âlîlerine mazhar olup her birisi kemâl-i incizâbından ol fâzıl-ı fazîlet-nihâda hâdden ziyâde i'zâz ü i'zâm ve iclâl ü ihtirâm itmekde teşemmür-i tâm iderler-idi. Cümleden Emîr Timur-ı idbâr-dişâr ü zulm-şî'âr, beş bi'n miqdârî dînâr [R 41a] işâr eyledi. [T 52a]

Maṭla':² حساب زر و سیم او بی کران
 نه در گوش گنجد نه اندر دهان³

Neşr:⁴ Ol seyyâh-ı mezâmîr-i fezâ'il ü sebbâh-ı lücec-i fevâzıl baḥr u berde tek ü pû idüp bād-ı şabâ-kirdâr, meşâriḳ u meğâribi geşt ü güzâr itdügi şadedde aḳdâm-ı iḳdâm ile ṭayy-ı menâzil-i 'âliye ve ḳaṭ'-ı merâhil-i sâmiye idüp mülâkî olduḡı 'ulemâdan aḫz-ı 'ulûm itmekle 'âmme-i fûnûnda huşûşan 'ilm-i tefsîr ü ḥadîşde ve fenn-i luğatde bâri' u fâ'ik oldı.

Şî'r: [P1 53b] لعل تا از کان نمی آید برون
 قیمت و قدرش نمی گردد فزون
 ماه اگر ساکن بُدی در يك مقام
 در دو هفته کی شدی بدر تمام⁵

Neşr:⁶ Ḳur'an-ı 'azîm ü Furḳân-ı kerîmü'n ḥaḳâ'ik u daḳâ'ikını tefsîr ü teysîr eyleyüp nâminı *Leṭâ'ifu'l-Kitâbi'l-'Azîz vaz'* eyledi. Kütüb-i eḥâdîşden *Şaḫîḥ-i Buḫârî*'yi ve *Meşâriḳ*'ı şerḥ idüp sevâd-ı elfâzda müstetir olan ma'ânî-i bî-meşânîyi mânend-i mihr-i tâbdâr pedîdâr ve menâr-ı envâr-kirdâr âşîkâr eyledi ve daḫi ol baḥr-i zâḫir ü ḫibr-i fâḫir dil-i deryâ-bâra ḳâdir bir baḥr-i vâfirdür. Anu'n cevâhir-i zevâhir-i muşannefâtı ḳırḳdan

1 Pek çok süs, altın, gümüş, güzel bilezikler ve altın kemerler... Giyilebilecek ve serilebilecek her şeyden getirilmişti.

2 Maṭla' R, P1 | Şî'r T

3 Onun sahip olduḡu altın ve gümüşün haddi hesabı yoktur. (Bu altın ve gümüşün mikdarı) ne kulaḡa ne de aḡza sığar.

4 Neşr T | -R, -P1

5 Mücevher, madeninden çıkmadıkça kadr u kıymeti artmaz. Eḡer ay bir makamda sabit kalsa idi nasıl olur da iki haftada dolunay haline gelirdi?

6 Neşr T | -R, -P1

mütecâvizdür. Lâkin mezîd-i şümûl-i ferâ'id-i fevâ'id ile cümle'nün ecmel ü eşmeli muhîṭ-i kâmus-ı lûgat olan *Ḳâmûs-ı Muḫṭıf*dür ki aşl-ı mufaşşalı altmış cild iken anı telhîş idüp iki cilde tenzîl eyledi.

Beyt-i 'Arabî:¹ مُذْ مَدَّ مَجْدَ الدِّينِ فِي أَيَّامِهِ
 مِنْ بَعْضِ أَبْحَرِ عِلْمِهِ الْقَامُوسَا
 ذَهَبَتْ صِحَاحُ الْجَوْهَرِيِّ كَأَنَّهَا
 سِحْرُ الْمَدَائِنِ حِينَ الْقَامُوسَا²

Nesr:³ Ḳuvvet-i hâfızası kemâl-i kuvvetde olup her gice h'âba varmadın iki yüz saṭr ezberlemegi 'âdet idinmiş-idi. Bu sebebden ma'ârif-i 'acîbe vü fezâ'il-i ğaribeye muṭṭali' olup gördüğü nesneyi hıfz u zabt itmede âyet-i kübrâ idi.

Beyt-i 'Arabî:⁴ لَقَدْ حَازَ أَقْسَامَ الْفَضَائِلِ كُلَّهَا
 فَأَمْسَى وَحِيدًا فِي فَنُونِ الْفَضَائِلِ⁵

Bilâd-ı müteyemmine-i Yemen'den Zebid nâm çaşabada kâḍi iken, sekiz yüz on yedi târiḫlerinden şehr-i şevvâlün yigirminci gicesinde vefât idüp Şeyḫ İsmâ'il'ün türbesinde [T 52b] defn olındı. Zamân-ı vefâtında cümle-i havâssından temettu' üzre olup havâss-ı zâhiresinde ve havâss-ı bâṭinasında nev'an za'f u fütür maḫsûs degül idi ve cemâhîr-i meşâhîr-i 'ulemâ-yı sâlifeden fıḫh-ı Şâfi'de mâhir Şeyḫ Sirâcüddîn-i Bulḫîni'nün ve 'ilm-i ḫadîşde [R 41b] mâhir, Şeyḫ Zeynüddîn-i 'Irâkî'nün ve fenn-i fıḫh [P1 54a] u ḫadîşde keşret-i teşârif ile ma'rûf Şeyḫ Sirâcüddîn ibn Mûlaḫḫın'ın ve 'ulûm-ı 'aqliyye vü naqliyye ve fûnûn-ı 'Arabîyye'de meşhûr Şemsüddîn-i Fenârî'nün ve 'ulemâ-yı Meġârib'e'den fıḫh-ı Mâlikî'de ve sâ'ir 'ulûm-ı 'âliyyede üstâd-ı zamâne olan Şeyḫ Ebû 'Abdullâh bin 'Arefe'nün ve 'ilm-i lûgatde meşhûr olan fuзалânun ser-firâzı Şeyḫ Mecdüddîn-i Şîrâzî'nün

1 Beyt-i 'Arabî R, P1 | Şî'r T

2 Mecdüddîn (Firûzâbâdi) zamanını aşarak ilminin denizinden "Kâmûs"u (okyanus) ortaya koyunca Cevherî'nin "Sihâh"ı Hz. Musâ'nın asâyı attığında sihîrin ortadan kalkması gibi ortadan kayboldu. Bu manzume Nureddin b. Muhammed el-Uleyfî'ye nispet edilmektedir. bk. Ebu'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ el-Hüseynî *ez-Zebidi, Tâcu'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, haz. Dr. Abdülmün'im Halil İbrahim, Üstad Kerim Seyyid Muhammed Mahmûd, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1971, s. 77-78.

3 Neşr T | -R, -P1

4 Beyt-i 'Arabî R, P1 | Şî'r T

5 Faziletin bütün aksamına vâkıf oldu. Faziletin bütün dallarında yegâne oldu.

ya'nî şâhib-i *Kāmūs*'uñ (kâdessa'llâhu esrârehum), bu cümleñün târîh-i vefâtı re's-i çarn-ı şâminde vâkı' olup biri birine müdânîdür ammâ şâhib-i *Kāmūs* bu cümleden mu'ahhar vefât idüp mecmû'ından şoñra rihlet eyledi. Raḥimehumu'llâhu te'âlâ.

Naẓm:¹ یاران که به هم وفات یابند
از مردن خود حیات یابند
القصّه چو چند یار باهم
رفتند و ز پی رویم ما هم²

Mevlânâ Şeyḥ Şihâbüddîn-i Sivâsî Raḥmetu'llâhi 'Aleyh

Ahâlî-i Sivas'dan bir kimesnenüñ 'abd-i müşterâsı olup raqabe-i aḥvâlinde ribka-i rikḫıyyet u tavḫ-ı 'ubüdiyyet merbûṭ iken 'alâka-i i'tâḫ u taḥrîr-i ile ol ḫayddan âzâd oldı. 'Âlem-i şıḡarda ol 'aşruñ 'ulemâsından mebânî-i 'ulümüñ raḥşil eyleyüp cümle-i fûnûn-ı 'âliyetü's-şü'ünü tekmiñ itmekle aḫrân u emşâli ortasında bârî' u fâ'ik oldı.

Mıṣra': شایع و مشهور شد فضل تو در افواه ناس³

Zâhir-i fâhir-i feẓâ'il-meẓâhiri ziver-i 'ilm-i zâhir ile pîrâste olduḡı gibi derûn-ı şafâ-nümünüñ muḫassinât-ı meḫâsin-i 'ilm-i bâṭın ile ârâste idi. [T 53a]

Şi'r: ظاهرش با همه فضل و هنر آراسته است
باطنش هم به همه دانش پیراسته است⁴

Ḳutb-ı aḫṭâb, lübb-i uli'l-elbâb Şeyḥ Zeynüddîn-i Ḥâfi ('âmelehu'llâ-hü'l-Kâfi bi-luṭfihi'l-ḫafiyy ve keremihi'l-vefiyy) ḫâzretlerinüñ ḫulefâsından Şeyḥ Muḫammed nâm ḫâlifesininüñ ḫıdmetine ittişâl idüp iḫdâm-ı mücâhedâtıyla aḫşâ-yı [P1 54b] ḫuşârâ-yı meṭâlib-i 'âliyye vâsıl oldı. Fâzıl-ı mezḫûr Şeyḥ Muḫammed ḫâzretleri ile Ayaşuluḡ'a irtihâl idüp vilâyet-i Aydın'da emîr olan Aydın-oḡlı'yla mülâḫât eyleyüp anda tavaṭṭun eyledi.⁵

1 Naẓm R, P1 | Şi'r T

2 Birlikte vefat eden dostlar, kendi ölümlerinde hayat bulurlar. Netice olarak, birkaç dost vefat ettiler, (o halde) biz de onların peşinden gidelim.

3 Senin faziletin insanların aḡzında yaygın ve meşhur oldu.

4 Dış bütün fazilet ve hüneler ile süslenmiştir, içi bütün ilimler ile donatılmıştır.

5 anda tavaṭṭun eyledi R, T | -P1

Ol şems-i felek-devletün eşi‘a-i lâmi‘a-i i‘zâz ü ikrâmı ile maţârîh-i âmâlleri tîre iken aydın olup çoğça ri‘âyetlerini gördi.

Hicret-i Nebeviyye'nün yedi yüz seksen târihinün hüdûdında vefât idüp gencine-i ma‘ârif-i İllâhiyye olan vücûd-ı pâki künc-i hâkde defn olındı. [R 42a]

Şîr: ای سیمبران که جان پاکند
آخر همه در نقاب خاکند¹

Merhûmuñ mezâr-ı şerîfi ol diyâr-ı celilü'l-i‘tibârda meşhûr olup berekât-ı bî-gâyât-ı rûhâniyyetiyle hâllı-ı ‘âlem teberrük iderler. Elsine-i nâsda *Tefsîr-i Şeyh* demekle ma‘rûf olan ‘*Uyûnü’r-Tefâsîr* nâm tefsîr ol menba‘-ı yenâbî‘-i hâkâ‘ik u ser-çeşme-i dağâ‘ik, baħr-i zehhâr-ı bî-kerân u lücce-i ‘ummân-ı ‘ilm ü ‘irfânüñ dil-i deryâ-bârından şadef-i zühürda zühür eyleyen mü’ellefât-ı bedî‘a ve muşannefât-ı şanı‘asındandır.

Kit‘a:² مجموع واردان ینابیع علم و فضل
یابند از عیون تفاسیر تو حیات
شد روح بخشتر سخت ز آب زندگی
دل را شفا و جان فرومانده را نجات³

Ṭarîqa-i taşavvufda *Risâletü'n-Necât min Şerriş-Şifât* ismiyle müsemmä⁴ bir risâle-i laţife tenmiğ u tensiğ itmişdür ki risâle-i mezkürenün şafağât-ı fezâ‘il-âyâtını taşaffuğ eyleyen kimesne, merhûmuñ ‘ilm-i taşavvufda kaçdem-i râsiğ ü şebât-ı şâmiğ şâhibi olduğunu ma‘lûm idinmek muğarrerdür.

Şîr: نکته ای چند از حقائق دین
وز مواجید اهل کشف و یقین
همه مستنبط از حدیث و کتاب
همه سنجیده اولوالالباب⁵

1 Canları tertemiz olan o güzeller, sonunda toprağı kendilerine peçe edineceklerdir.

2 Kit‘a R, P1 | Şîr T

3 İlim ve fazilet pınarlarının hepsi senin tefsirlerinin kaynaklarından hayat bulurlar. Senin sözün hayat suyundan daha fazla cana can katmaktadır. Gönle şifa ve düşkün canlara kurtuluştur.

4 müsemmä R, P1 | -T

5 Dinî hakikatlerden ve keşif ehlinin vecd ü cezbe hallerinden birkaç nükte... Hepsi Kuran ve Hadis'ten istihraç edilmiştir. Hepsi akıl sahiplerinin (sözlerinden) ölçülüp biçilmiştir.

[T 53b] Silk-i tahrîrde muntazam olanlardan mâ'adâ 'ilm-i taşavvufda bir risâle-i ğarrâ ve maķâle-i zibâsına mü'ellif-i *Şakâ'ik*'uñ nazâr-ı sedâd-eşeri¹ ta'alluķ idüp manzûr-ı şerîfi olmış imiş, lâkin bu maħalde ismini beyân itmedüğine i'tizâr idüp risâle-i [P1 55a] merķûmenüñ ismi yâdumdan yâd oldu diyü 'illet beyân eyledi. Raħimehu'llâh.²

Mevlânâ Hasan Paşa ibn Mevlânâ 'Alâüddîn-i Esved Raħmetu'llâhi 'Aleyh

Evâ'il-i taħşilde evvelâ vâlid-i mâcidinden ta'allüm ü telemmüz idüp hadâ'ik-ı hâtır-ı 'âtır-ı eşmâr-ı eşcâr-ı ķâbiliyyet ile zib ü ziver bulduķdan soñra merħûm Şeyh Cemâlüddîn-i Aķsarâyî'nüñ reşehât-ı ħiyâz-ı ifâzesinden riyâz-ı derûn-ı fezâ'il-meknûnı nâmî ve nazîri oldu. Sevâbıķ-ı şanâdid-i fuзалâdan mazħar-ı elťâf-ı Bârî Mevlânâ Şemsüddîn-i Fenârî ('aleyhi'r-raħmetü'l-Bârî) ħazretiyle Şeyh Cemâlüddîn'ün ħıdmetlerinde şerik olup ikisi daħi anuñ enfâs-ı şerîfesinden müntefi' oldılar.

Şi'r: از فیض تو جمله طلبکار
یابند همیشه نفع بسیار³

Mervîdür ki Şeyh Cemâlüddîn-i Aķsarâyî⁴ ħazretleri, tullâb-ı fezâ'il-iktisâbınuñ aħvâline itťılâ' için ħücrelerini ħafıyyetenecessüs idüp her birisi ne maķûle ser-i kârda olduĝınıecessüs ider-idi. [R 42b] Bu şime-i müstedime üzre bir gice ħucerât-ı talebeyi geşt idüp Mevlânâ Hasan Paşa'yı ħücrelerinde müttekâsi üzre mütteki'en müťala'a ider-iken görüp iştî'âl-i çerâĝ-ı iştigâlinde çendân nür u fer olmadıĝını taħķiķ eyledi.

هر کس که کند در طلب علم تکاسل
هرگز ندهد دست به او دانش و حکمت⁵

Mevlânâ Şemsüddîn-i Fenârî⁶ ħazretlerini rükbeteyni üzre mülâħaza-ya meşĝül görüp taħşiyeye-i kitâb ider-iken bulduķda ol fâzıl-ı vâlâ-gevher

1 mâ'adâ 'ilm-i taşavvufda ... nazâr-ı sedâd-eşeri R, T | -P1

2 Raħimehu'llâh T | -, -P1

3 Taliplerin hepsi senin feyzinden dâima çok faydalar elde ederler.

4 Cemâlüddîn-i Aķsarâyî R, P1 | Cemâl-i Aķsarâyî T

5 İlim yolunda ihmal ve tembellik gösteren kişiye, ilim ve hikmet biat etmezler.

6 Mevlânâ Şemsüddîn-i Fenârî R, T | Mevlânâ Fenârî P1

eyâdi-i şerîfe-i fûnûn-ı laţîfeye dest-res bulup 'ulûm-ı 'âliyede yed-i beyzâ şâhibi olacağın taķrîr eyledi.

Şî'r: جد و جهد کسی که بیش تر است
کارش از جمله کار بیش تر است¹

Şeyh Cemâlüddîn [T 54a] hâzretlerinüñ fâzılân-ı mezkûrânüñ haķķında tekellüm [P1 55b] itdüğü kelâm-ı fâ'îķ aşla muvâfiķ ve vâķi'-i hâle muţâ-biķ zuhûr eyledi.

Mışra²: Kõ söyleyeni pâdişehüm söyledeni gör

Fenn-i şarfdan *Merâh* nâm kitâbı şerh idüp 'ilm-i nahvden *Mışbâh* nâm kitâba *İftitâh* adlu bir şerh-i laţîf te'lif eyledi. Kõaddesa'llahu te'âlâ sırrahu'l-'azîz.

Şî'r: فكم معنى بدیع تحت لفظ
هناك تراوجا كل ازدواج
كراح في زجاج أو كروح
سرت في جسم معتدل المزاج³

Mevlânâ Şafer Şâh Raħmetu'llâhi 'Aleyh

Cümle-i ecille-i 'ulûma 'âlim olup ma'ķûl u menķûl ve fûrû' u uşûli cāmî' bir nâfi' kimesne idi. Mevlânâ Şemsüddîn-i Fenârî 'ulûm-ı 'aķliyyeden istişkâl olunan ba'zı müşkilât u mu'đilâtı aña irsâl idüp cevâb-ı bâ-şavâb ifâze eylesün diyü emr ider-idi. Mevlânâ-yı merķûm, irsâl olunan mevâzi' u mevâķi'den niķâb-ı işkâl ü hicâb-ı i'đâli vech-i haķķ üzre ref' u def' eyleyüp rûy-i şâhid-i maķşûdı izhâr eyledükden sonra⁴ "المأمور معذور" kelâm-ı hikmet-encâmı hûkmi üzre cevâba ta'arruz olındı diyü irsâl itdüğü risâlesinde ri'âyeten li'l-edeb i'tizâr ider-idi.

1 Ciddiyet ve gayreti fazla olan kişinin işi herkesin işinden daha ileride olur, herkesi geçer.

2 Mışra' R | [Mışra]' T; -P1

3 Nice eşi benzeri olmayan manalar lafzın altında birbiriyle bi-hakkın hemhâl oldular. Şarabın şişeye ve ruhun mutedil mizaçlı bir bedene geçip gitmesi gibi...

4 Görevli olan kişi mesul değildir.

Beýt:¹ کردهام امتثال امر ترا
ورنه این گفت وگو نه حدّ من است²

Mü'ellif-i *Şakâ'ik*, “Fâzıl-ı mûmâ ileyhûn tertîb ü terkîbî ma'kûl ve nizâm u intizâmı ma'kbûl hu'ubelerini gördüm.” diyüp anuñ fazlına şehâdet eyledi. Raḥmetu'llâhî te'âlâ 'aleyh.

Mevlânâ Muḥammed Şâh ibn Mevlânâ Şemsüddîn-i Fenârî 'Aleyhi'r-Raḥmetü'l-Bârî³

[R 43a] Ol fâzıl-ı zekînün ma'la⁴-ı aḥvâl-i ferḥunde-âmâlinde zükâ-yı zekâ lâmi⁵ ü sâti⁶ olup maşrıq-ı çal'at-ı dürrî-i işrâḳ u dürrî-i ibrâḳında kevâkib-i sevâkıb-ı fezâ'il ke-zav'î'n-nehâr ve nûru'l-isfâr, tâbdâr ü âşikâr [P1 56a] idi.

Ma'la:⁴ ز اوج حسن مه عارض تو کرد طلوع
فرو گرفت جهان را به طلعت مطبوع⁵

[T 54b] Fâzıl-ı mezbûruñ vâlid-i 'azîzi şems-i felek-ma'âlî ve neyyir-i ḥayyir-i ahâlî ya'nî Mevlânâ Şemsüddîn-i Fenârî⁶ ḥazretlerinün ihâta itdügi fûnün ü 'ulûmı bunlar daḥî muḥîṭ olup müktesebât-ı nazariyyede şâmil bir kâmil idi. Belki mezkûruñ sevâtî⁶-ı levâmî⁶-i mâh-ı zekâsından Muḥammed Şâh Efendi'nün envâr-ı âsâr-ı mihr-i zekâsı ziyâde olup mâbeynlerinde mâh-ı tâbânla ḥürşid-i raḥşân gibi tefâvüt var idi. Vâlid-i mâcîdinün ḥâl-i ḥayâtında maḥrûsa-i Burûsa'da Sulṭân Medresesi Mevlânâ Muḥammed Şâh Efendi'ye on yedi yaşında iken tefvîz olınup ol fâzıl-ı âzâde, miḥrâb-ı ifâdede iclâs olındı. Maḥrûsa-i mezkûrenün ecille-i 'ulemâ vü e'izze-i fuzalâsı ders-i 'âmm kâ'idesi üzre aşḥâb-ı taleb ü erbâb-ı ereb ile evvel dersinde ḥâzırûn olup fûnün-ı müteferrikadan mesâ'il-i müşkile ve meşâgil-i mu'ḍile istikşâf eylediler. Bu eşnâda her biri 'alâ vechi'ş-şavâb mücâb olup ol raṭbu'l-lisân-ı 'azbü'l-beyânun ifâze eyledügi şerbet-i kelâm-ı ḥaḳḳ ile teşeffî-i şadr ḥâşıl eyleyüp fâzıl-ı mezbûruñ meziyyet ü fazîletine i'tirâf eylediler.

1 Beyt R | Şi'r T; -P1

2 Senin emrine tabi oldum yoksa bu söylediklerim benim haddim değildir.

3 Mevlânâ Muḥammed Şâh ibn Mevlânâ Şemsüddîn-i Fenârî 'Aleyhi'r-Raḥmetü'l-Bârî R, P1 | Mevlânâ Muḥammed Şâh bin Mevlânâ Şemsüddîn-i Fenârî Raḥmetu'llâhî 'Aleyh T

4 Ma'la⁴ R, P1 | Şi'r T

5 Güzelliğin zirvesinden senin yanağının ayı doğdu ve o güzel yüzünle bütün cihanı kuşattı.

6 Mevlânâ Şemsüddîn-i Fenârî R, T | Şemsüddîn-i Fenârî P1

Şî'r: مناقبه أعجزتني عن بيانها
ومنقبة الإعجاز أعلى المناقب¹

Bu rûz-ı firûzda Mevlânâ Faḫrüddîn-i 'Acemî, fâzıl-ı merḫûmuñ talebesi arasında mu'îd vâkı' oldu. Eşnâ-yı dersde muṭâraḫa-i kelâm eyleyen talebeden fışḫ u fücûr ile mevşûf u ma'rûf bir ṭâlib, bir maḫalde Muḫammed Şâh Efendi'nün ḫilâfına zâhib olup tenfîz-i merâm eylemekde teşemmür-i tām u iḫdâm-ı mâ-lâ-kelâm eyledi. Ve lâkin Muḫammed Şâh Efendi ma'ûnet-i ḫuvvet-i 'ilmiyye ile ilzâm-ı ḫaşm idüp i'ânet-i Ḥaḫḫ ile anı iḫcâm eyledi.

Şî'r: صاحبش را علم دارد کی عزیز
می کند حفظش ز طعن بی تمیز²

[P1 56b] Neşr:³ Ṭâlib-i mezbûr, âteş-i ğayret ü nâr-ı ḫamiyyetle bükâ eyleyüp tâb-ı teb-i ıztırâb-ıla âb-ı nâb-ı çeşm-i nedâmet-dîdesini ḫâk-i mezellete ğaltân eyledi. Ol fâzıl-ı vâlâ-maḫâm, itmâm-ı merâm eyleyüp dersden ferâğat eyledükden soñra peder-i ḫayr-eşeriyle mülâḫât [T 55a] idüp bu bâbdan fetḫ-i kelâm eyledi ki "Fışḫ u fücûr-ile [R 43b] meşhûr bir dânişmend, ru'ûnet-i 'ilmiyyesi sebebiyle bir maḫalde ḫaḫ cānibine mutâba'at itmeyüp dâ'ire-i 'inâd ü mükâberede noḫṭa gibi şâbit-ḫadem oldu. Anuñ 'inâdı ucından derûnum ıztırâb-ile ṭoldı. Ol merd-i 'inâd-pişe muḫaddemât-ı mülzime ile mülzem olup kendü mesleginden munşarif olıncaya deĝin beni it'âb eyledi. Bu taḫrîb ile aṭnâb-ı kelâmı ıṭnâb eyledi." Mevlânâ Şemsüddîn-i Fenârî ḫazretleri bu muḫâbeledede cevâba taşaddî idüp "Ṭâlib-i mesfûr eger fâsıḫ olmasa şân-ı mekremet-nişânında nümâyân olan 'ilm ü 'irfân ve fazl u iḫân daḫi ziyâde olup anuñ ḫüsn-i 'ameli berekâtında fezâ'ili te'kidât-ı te'yîdât-ı İlähiyye ile muzâ'af olur-idi. Bu ḫuvvetle cenâb-ı vâlâ-me'abuñuza meşâḫḫat nihâyet bulur idi." didi.

1 Menkabeleri, beni ifade etmekten âciz bıraktı. Nitekim i'câz menkabesi menkabelerin en üstünüdür. Şerefüddîn Fazlullâh-ı Kazvîni, *el-Mu'cem fi Âsâri Mülûki'l-'Acem*, haz. Ahmed Futûhîneseb, Tahrân: Encümen-i Âsâr u Mefâhir-i Ferhengî, 1383, s. 212.

2 İlim, sahibini nasıl muhterem ve aziz kılar: Onu pak olmayan tenkitlerden koruyarak...

3 Neşr T | -R, -P1

Meşnevî:¹ در علم به نیت عمل کوش
تا زهر تو زین عمل شود نوش
علمی که در او عمل نباشد
جز عربده و جدل نباشد
علمت به عمل چو یار گردد
قدر تو یکی هزار گردد²

Neşr:³ Fi'l-vāki' erbāb-ı zamā'ir-i şāfiye ve aşhāb-ı havātır-ı zākiyeye rū-şen ü mübeyyendür ki zümre-i müstekşifān-ı bedāyi'-i revāyi' 'ulūm-ı 'ālī-yenūn ābgine-i derūn-ı şafā-engizleri şaykal-i şalāh-ı hālle muşaykal olup meclā-yı zühd ü 'ibādet-ile muncelī olıcağ şuver-i füyūzāt-ı fütūhāt-ı İlähiyye her tarafdan anda 'aks-pezīr olmak muqarrerdür.

Şi'r: چو ز آینه گردی کدورت زدای
شود صورت خوب شاهد نمای⁴

Neşr:⁵ Velākin jeng-i reng-i fişq u fücūr ile pās tūtup gūbār-ı 'işyānla muğberr olıcağ müşāhede-i şāhid-i feyz-i Rabbāniye hāciz ü hācib olup rūy-ı dil-cūy-ı [P1 57a] fezā'il-i insāniyyenūn nümāyān olmasına māni' olmak muhaqqāğ u muşaddağdur.

Meşnevî:⁶ فسق تو ژنگ است به مرآت دل
گردد از این ژنگ دل آخر حجل
هرچه حجاب تو بود ترك كن
وجه نقاب تو بود ترك كن⁷

[T 55b] **Neşr:**⁸ Zeng-i ma'şiyet, mir'āt-ı şafā-āyāt-ı dili, küdürāt-ı nefsanīyye ile bürür ve müşāhede-i cemāl-i Hüdā'ya māni' olur yürür.

1 Meşnevî R, P1 | Şi'r T

2 Amel niyeti ile ilme gayret et ki içindeki zehrin panzehire dönüşsün. Amelsiz olan ilim bağırıp çağırma ve tartışmadan başka bir şey değildir. İlmin ile amelin dost olursa değerinin bir iken bin olur.

3 Neşr T | -R, -P1

4 Keder tozunu (gönül) aynasından temizleyince, sevgilinin güzel sureti görünür.

5 Neşr T | -R, -P1

6 Meşnevî R, P1 | Şi'r T

7 Senin günahın gönül aynasındaki pastır. Nihayetinde gönül, bu pastan dolayı mahcup olur. Senin yoluna engel ve perde olan her şeyi terk et!

8 Neşr T | -R, -P1

Hicret-i Nebeviyye'den sekiz yüz otuz üç senesinde řāvus-ı rûh-ı pür-fütûhı şâhsâr-ı bedenden riyâz-ı cennete uçmağa meyl eyledi. Raḥmetu'llâhi 'aleyh.¹

Mevlânâ Yûsuf Bâlî ibn Mevlânâ Şemsüddîn-i Fenârî

Raḥmetu'llâhi 'Aleyhi'l-Bârî²

Ol 'azîz-i mışır-ı fazîlet ü Yûsuf-ı taḥtgâh-ı meziyyet, ihvânınıñ mümtâzı ve mu'âşır olduğı fuzalânuñ ser-firâzı idi. Birâderi Muḥammed Şâh Efendi vefât eyledükde maḥmiyye-i Burûsa'da [R 44a] mutaşarrıf olduğı medrese Mevlânâ Yûsuf Bâlî'ye tefvîz olunup teşnegân-ı zülâl-i fezâ'il ol yenbû'-ı ma'ârifüñ meşreb-i ifâzesinden mürtevî olsun diyü aña virildi.

Şî'r:

عطر نفست مسیح مریم
بوی خوش تو گرفته عالم

فیض تو شود چو نهر سائل
هرگز نکنی تو نهر سائل³

Emr-i kâzâ muḥaddime-i rızâu'llâh olup zıkr-i cemil ü ecr-i cezil intâc itdüğü muḥarrer olmağın mümâ ileyh medîne-i Burûsa'da kâği olup kaızıye-i marziyye-i naşfet ü ma'dileti tenfîz ü tescil eyledi.

Naẓm:⁴

خدا راضی و خلق خوشنود از او
عدو را زیان دوست را سود از او⁵

Hicret-i Nebeviyye'den sekiz yüz kırk altı senesinde sicill-i 'ömri maḥvî olup vefât eyledi. Raḥimehu'llâhu te'âlâ.⁶

[Derkenâr:]⁷ Mevlânâ Yûsuf Bâlî sekiz yüz kırk sekiz senesinde kâği-'as-ker olmuşdur. Bu târihle müverrah bir vaḥf-nâmesinde bu ma'nâ

1 Raḥmetu'llâhi 'aleyh R, T | Raḥmetu'llâhi te'âlâ 'aleyh P1

2 ... Raḥmetu'llâhi 'Aleyhi'l-Bârî R, P1 | ... Raḥimehu'llâh T

3 Senin güzel kokulu nefesin Hz. Meryem'in oğlu Hz. İsa'nın nefesi gibi bütün cihanı kaplamış. Senin feyzin akan bir nehir gibi oldu, sakın dilenciyi azarlamayasın!

4 Naẓm R, P1 | Şî'r T

5 Ondan Allah razı ve halk ise hoşnuttur. Ondan düşmana ziyan, dosta ise fayda gelir.

6 Raḥimehu'llâhu te'âlâ. P1 | -R, -T

7 [Derkenâr:] R, P1 | -T

muşarrahdur. Bu taqdîr üzre maḥmiyye-i Burûsa'da kâdî iken sekiz yüz kırık altı senesinde vefât eyledi dinildüğü ğalaḥdur.

‘Âlim-i Rabbânî ve Fâzıl-ı Şamedânî Şeyḫ Kuṭbuddîn-i İznîkî Raḥmetu’llâhi ‘Aleyh¹

Ol kuṭb-ı dîn ü zühd ü reşâd ve merkez-i muḥîṭ-i irşâd u es‘âd müteverri‘ ü müteşerri‘ kimesne olup ‘ilm-i taşavvufdan ḥazz-ı ‘azîm ü sehm-i cesîme mâlik [P1 57b] idi. Kaşaba-i İznîk’de vücûda gelüp şîr-i pistân-ı luṭf-ı İlâhî ile müntehâ-yı nühâya bâliğ olduḡda ‘ulemâ-yı zamânedan ta‘allüm ü telem-müz idüp ‘amme-i ‘ulûmda mahâret taḥşîl eyledi. Cümle-i fûnûndan ‘ulûm-ı şer‘iyyeye artuḡ intisâb idüp ğayrı fûnûndan ol fenne ihtîşâş-ı tām eyledi.

Nazm:² اصل همه علوم شرع است
تا اصل نبود چه جای فرع است³

[T 56a] Kitâb-ı şalâtuñ mûhimmât-ı mes‘îlini cāmî‘ *Muḫaddime* adlu bir kitâb-ı nâfî‘ te’lif idüp vereşe-i enbiyâ olan ‘ulemâya menâfî‘-i bî-şümâr irâş eyledi. Emîr Timur-ı meş’ûm bûm-ı Rûm’da şeyḫ ḥazretleriyle mülâkî olup muşâḥabet itdüğünde şeyḫ ḥazretleri aña ḥiṭâb-ı bâ-‘itâb idüp “Sulṭân-ı naḥvet ü saṭvet mesâlik-i memâlik-i dimâġuña yol bulup ‘asâkir-i ġurûr u şeyṭanet saña istilâ itmegin süveydâ-yı ḳalbûnde sevdâ-yı cihân-gîrî temekkün eyledi.

Beyt:⁴ در سرش بس هوای سلطنت است
حاکم او غرور و شیطنت است⁵

Bu ḥuşûşuñ zuhûrî için ḥadeng-i cân-sitân-kirdâr-ı pür-tâb ü cân-güzâr ile ḳarîn olup kemân gibi bir başı biñ kej-rây-ı nâ-hemvâr-ile baş ḳoşarsın, ḥançer gibi iki yüzlü münâfıḳı ve şemşîr-i bürrân gibi belde ṭurur kesiciyi yanuña alup bunlaruñ ilḳâsıyla ḳatl-i ‘ibâd ve sefk-i dimâ idersin. [R 44b]

1 ‘Âlim-i Rabbânî ve Fâzıl-ı Şamedânî Şeyḫ Kuṭbuddîn-i İznîkî Raḥmetu’llâhi ‘Aleyh R, P1 | Mevlânâ Kuṭbuddîn Muḫammed-i İznîkî Raḥmetu’llâhi ‘Aleyh T

2 Nazm R, P1 | Şîr T

3 Bütün ilimlerin aslı “şer”dir. Asıl olmadıkça “fer” in ne hükmü var?

4 Beyt R, P1 | Şîr T

5 Başında o kadar çok saltanat sürme hevesi var ki onun hakimi ġurur ve şeytan olmuştur.

Beyt¹: Tîğ u hançer gibi hünîleri taçup yanına
Belde turur o şeh-i kişver-i hüsniün kemeri

Neşr²: Bir bölük kâtil ü hün-h'âr ile hünîluğda hem-reng olup tîğ-i zulm-ile maqtûl olan küştelerün kanını yüz ve göze çalmağı gülgüne-i rüy-i şâhid-i kâmkârî vü kişver-sitânî ittiḥâz idersin. Bu maḳûle şürûr-ı umûri ihtiyâr ve bu güne aḫtâr u azrâra ısrâr vebâl-i 'azîm ü nekâl-i cesîmdür. Elbette ve elbette bunun gibi zararlı nesneden ittikâ vü perhîz seniün zimmet-i himmetüne lâzım ve dîn ü devletüne vâcibdür." diyü cevâb-ı nuşh-âmîz [P1 58a] ismâ^c eyledi.

Şîr: من آنچه شرط نصیحت بود به جای آرم
اگر قبول کنی ورنه آن تو می دانی³

Emîr Timur⁴, bu kelâm-ı dürrî-iltimâ'ı istimâ' idicek cevâb semtine sâlik olup 'arûs-ı merâma dibâ-yı zibâ-yı kelâmdan bu libâsı ilbâs eyledi ki "Ba'zı ezmân u aḫyânda leşker-i zafer-rehberüm ile sefer-i hümâyün için şarḳ cânibine 'azîmet ü teveccüh idüp otâğ-ı hümâyünüñ bâb-ı sa'âdet-iyâbını ol semte tevcih itmiş iken bu tedbir-i ḫalî'a-i taḫdîrün semtine muḫâlîf olmağ-ı-la ḫayme ḳapısını ertesı garb cânibine meftûḫ u güşâde bulurın. Ben daḫi 'baña fetḫ-i bâb [T 56b] bu cânibde ancaḳ' diyü ol semte müteveccih olurın ve daḫi mühimmât-ı mülimme için ata süvâr olduğumda 'uyûn-ı a'yân-ı ḫalḳ-ı 'âlemden nihân elli nefer miḳdârı ricâl-i ḡayb-ı bilâ-reyb muḳaddime-i devlet ü bedraḳa-i sa'âdet meşâbesinde önümce revâne olurlar. Ben daḫi ol gürûh-i sa'âdet-imdâda iḳtidâ eyleyüp işr-i meymenet-eşerlerine tâbi' olurın." Mîr-i mûmâ ileyh, minvâl-i meşrûḫ üzre tertîb itdüğü muḳaddemât ve terkîb eyledüğü kelimât ile kendünüñ ef'âl ü a'mâli te'yîdât-ı füyûzât-ı Rabbâniyye ile mü'eyyed min 'indi'llâh olduğundan ve cümle-i evzâ^c u eḫvârı verâ-yı ḡaybdan işâret-ile zuhûra geldüğünden kinâyet eyledi. Şeyḫ Ḳuḫbuddîn ḫazretleri, Mîr Timur'ı söylediği kelimât-ı fazîḫasından ötüri taḫrî' u teşnî' eyleyüp "Cebbâr-ı Ḳahhâr-ı 'âlemün nu'ût-i celâl ü şîfât-ı ḳahrına mazḫar olmaḳ

1 Beyt R, P1 | Şî'r T

2 Neşr T | -R, -P1

3 Ben nasihat şartını yerine getiriyorum, eğer kabul edersen et; etmez isen sen bilirsin.

4 Emîr Timur R, P1 | Timur Emîr T

iblis-i telbîs-pîşe-i vesâvis-endîşenüñ ya'nî merdûd-ı ma'rûd-ı Raḥmân olan şeytânüñ ḥaşâyışındandır. [P1 58b] Senüñ leşker-i şeyâtîn-âyînüñ ağızından "انا لمخلوقون من سخط الله و غضبه لا نرق لشاك و لا نرحم لباك لأن الله قد نزع الرحمة عن قلوبنا فالويل لمن لم يكن معنا و حربنا فإننا قد خربنا البلاد و ايتنا الأولاد."¹ [R 45a] diyüp² "Ḳalbünüzden rıfḳ u şefḳat ve raḥm u merḥamet münteza' olduğına iftiḥâr idersin ve Hudâ-yı Zül-celâlün meẓâhir-i şun'-ı bedî'i ve Şânî'-i ber-kemâlün merâyâ-yı ibdâ'-ı sanî'i olan ecell-i mübde'ât-ı bedî'u'l-'unvânüñ ya'nî züm-re-i insânüñ idâm u ifnâsına dâ'î vü sâ'î olup Ḳahhâr-ı âlemün âsar-ı ḳahr u celâli sende zühûr itdüğü ile ibtihâc idersin. "فهذه من صفة الشياطين لا حرفة" ³ Bu maḳûle kâr-ı nâ-ma'ḳûl aşḫâb-ı uḳûlden olan fuḥûlden şudûr eylemez." diyü mîr-i mezbûrı taḳlil ü techil eyledükden soñra ḥatm-i kelâm idüp mufâraḳat eylediler. Mevlânâ-yı mûmâ ileyh⁴, İznîḳ'de vefât eyleyüp tengnâ-yı fenâdan feẓâ-yı fesîḥ-i vesî-i beḳâya şu'ud eyledi [T 57a] velâkin târîḥ-i vefâtına zafer müyesser olmadı.

Tezyîl: Şiḳât-ı 'ulemâdan birinüñ ḥaṭṭından menḳûldür ki mûmâ ileyh Mevlânâ Ḳuṭbuddîn-i İznîḳî ḥazretlerinüñ İznîḳ'de ḳabri üzre meşṭûr u muḥarrerdür ki sekiz yüz yigirmi bir senesinüñ⁵ şehr-i zilḳa'desinüñ sekizinci gününde vefât eyledi. Ve ekâbir-i 'ulemâdan birinüñ ḥaṭṭından menḳûldür ki merḥûmuñ kendü ḥaṭṭıyla bir *Tefsîr-i Ḳâdî*'nün âhîrinde 'Ḳuṭbuddîn Muḥammed-i Nikîdî' diyü yazılmış bulındı ve kezâlik menḳûldür ki merḥûmuñ kendü ḥaṭṭıyla bir *Şerḥ-i Meẓâlî*'ün âhîrinde, "وقع فراغي" عن تحصيله سنة خمس و تسعين و سبعمائة عند الأستاذ الكامل مولانا حسن پاشا يسر الله ما يرومه ويشاء و كنت تجاسرت على شروع قرائته لما رأيت على آثار اهتمامه ورعايته إنتهى."⁶ [P1 59a] böyle yazılmış bulındı. Ve daḥî menḳûldür ki *Meşâbiḥ* nâm kitâba *Telfiḳât* adlu şerḥi vardır. Raḥimehu'llâh⁷.

1 Biz Allah'ın gazap ve öfkesinden yaratılmış varlıklarız. Ne ağlayana ne de müşteki olana merhamet edip acırız. Çünkü Allah bizim kalplerimizden merhameti söküüp almıştır. Bizimle olmayanın vay haline! Bizler memleketleri harap ettik ve çocukları yetim bıraktık.

2 diyüp R, P1 | diyü T

3 Bu şeytanların özelliğidir, sultanların mesleği değil!

4 Mevlânâ-yı mûmâ ileyh R, P1 | Mûmâ ileyh T

5 senesinüñ R, P1 | senesinde T

6 Onun özen ve riayetinin nişanelerini görünce okumaya başlamak için cesaret etmişim. Onun tahsilini, üstâd-ı kâmil Hasan Paşa'nın (Allah onun isteklerini kolaylaştırsın.) yanında 795 senesinde tamamladım. İntehâ.

7 Raḥimehu'llâh R | Raḥmetu'llâhi 'aleyh T; Raḥmetu'llâhi te'âlâ 'aleyh raḥmeten vâsî'aten P1

Mevlânâ Bahâüddîn 'Ömer bin Mevlânâ Kuşbuddîn-i Hanefti Raḥmetu'llâhi Te'âlâ 'Aleyh¹

Bedâyi'-i revâyi'-i mesâ'il-i şer'iyyeyi kemâl-i ihâta ile muḥîṭ olup 'ilm-i fûrû' kemâ-yenbağî ḥâvî olmağın müftî olup kütüb-i fetâvâda olan sünnet-i me'sûre-i meş'ûre üzre iftâ eyledi.

Mısrâ: آن رونق شرع است و بهای دین است²

Raḥmetu'llâhi 'aleyh.³

Mevlânâ İbrâhîm bin Muḥammed-i Hanefti Raḥmetu'llâhi Te'âlâ 'Aleyh⁴

Şer'at-i Muḥammediyye üzre me'sûre olan kütüb-i fıkhîyye-i mekşûre-nün ḥulâşasını muḥîṭ u ḥâvî olup faḳîh ü nebîh ve müteverri' ü müteşerri' olmağın müftî oldu. [R 45b] Mûmâ ileyhün maḥrûsa-i Edirne'de kâdî olup yazduğı temessükâtdan sekiz yüz kırk târiḫiyle müverreḫ bir temessûki görildi. İmzâsında kendünün Edirne kâdîsı olduğunu taşriḫ eyledi. Şakâ'ik'da bu manşiba vuşûli yazılmamışdur.

Mevlânâ Necmüddîn-i Hanefti Raḥmetu'llâhi Te'âlâ 'Aleyh⁵

Ol necm-i dîn ü kevkeb-i iḳbâl, bidâye-i âzâlde ḥâvî-i hidâye-i bî-nihâye ve 'âric-i mi'râc-ı me'âric-i [T 57b] dirâye vü rivâye olup zamânesi 'ulemâsinuñ ecell ü ecmel ve elma' u ekmeli olmağın müftî oldu. Cumhûr-ı ḫalâyıḫ, mesâ'il-i müşkilelerinde ol mustaşfâ-yı 'ulemâya mürâca'at idüp fâzıl-ı merḫûmdan istiftâ eylediler. Raḥimehu'llâhu te'âlâ.⁶

1 Mevlânâ Bahâüddîn 'Ömer bin Mevlânâ Kuşbuddîn-i Hanefti Raḥmetu'llâhi Te'âlâ 'Aleyh R | Mevlânâ Bahâüddîn 'Ömer bin Kuşbuddîn-i İznîki Raḥimehu'llâh T; Mevlânâ Bahâüddîn 'Ömer bin Mevlânâ Kuşbuddîn-i Hanefti Raḥmetu'llâhi 'Aleyh P1

2 O, şeriatın canlılığı ve parlaklığı, dinin güzelliği ve zinetidir.

3 Raḥmetu'llâhi 'aleyh R, T | Raḥmetu'llâhi te'âlâ 'aleyh P1

4 ... Raḥmetu'llâhi Te'âlâ 'Aleyh R, P1 | ... Raḥmetu'llâhi 'Aleyh T

5 ... Raḥmetu'llâhi Te'âlâ 'Aleyh R, P1 | ... Raḥmetu'llâhi 'Aleyh T

6 Raḥimehu'llâhu te'âlâ. P1 | -R, -T

Mevlânâ Şeyh Yâr 'Alî-i Şîrâzî Raḥimehu'llâh¹

Ol ḥallâl-i müşkilât u fettâh-ı mu'çilât, fûnûn-i uşûl ü fûrû' [P1 59b] ve uşûl-i ma'ḳûl ü meşrû'a vâkıf bir 'arif kimesne idi. Cümle-i mesâ'il-i şer'iyeye-i mer'iyeyi² beyânda sünnet-i seniyyeye ihtidâ itdüğü muḳarrer olmağın müftî olup zamânesinde iftâ eyledi. Raḥimehu'llâhi te'âlâ.³

Mevlânâ Şeyh Muḥammed bin Muḥammed bin 'Alî bin

Yûsuf-ı Cezerî⁴

Ebu'l-ḥayr künyetiyle mükennâdır. Vâlid-i mâcidimüñ⁵ lafz-ı şerîfin-den istimâ' eyledüm diyü kendünün taḥkîki üzre vilâdeti Dımaşk-ı Şâm'da vâkı' olup yedi yüz elli bir senesinün ramazân-ı şerîfinün yigirmi beşinci gicesi leyle-i sebtde vücûda geldi.

Şîr: در دور دهر هیچ پدر را نزاده است
چون تو پسر ز مادر مردی و مردمی⁶

Ḳur'an-ı 'azîmi ve Furḳân-ı kerîmi yedi yüz altmış dört senesinde bi't-tamâm ḥıfz idüp sene-i âtiye-i müte'âkıbede ḥatmle namâz kıldı. Ba'zi şuyûḥ-ı ḳurrâya ḳırâ'at-i vâḥide üzre diñletmiş iken yevmen-fe-yevmen ḥıfzı ziyâde olup altmış sekiz senesinde ḳırâ'at-ı seb'ayı cem' eyledi. Sene-i mezkûrede ḥacc-ı şerife varup sa'âdet-i ziyâret-i Beytullâh ile müstes'id olduğundan soñra altmış toḳuzuncı senede diyâr-ı Mısr'a irtiḥâl eyleyüp ḳırâ'at-ı seb'adan on üçe varıncaya degin ḳırâ'atı cem' eyledi. Nüh âbâ vü çâr ümmehâtlâ izdivâc u imtizâc idüp 'anâşır-ı erba'a tertîb ü terkîb olaldan berü⁷ ﴿وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا﴾ diyü izdiyâd-ı kemâlât istid'â eyleyen fuzalâdan on üç ḳırâ'atı bir iki üç yılda cem' eylemek ol yegâne-i zamâne ve ferîd-i âvâne maḥşûşdur. Diyâr-ı [T 58a] mezkûrdan Dımaşk-ı Şâm'a rıḥlet idüp

1 Raḥimehu'llâh R, T | Raḥimehu'llâhu Te'âlâ P1

2 şer'iyeye-i mer'iyeyi R, T | şer'iyeyi P1

3 Raḥimehu'llâhi te'âlâ R, T | Raḥimehu'llâh P1

4 R, P1 | ... Raḥimehu'llâh T

5 mâcidimüñ R, P1 | mâcidinün T

6 Bu dünyada hiçbir babanın mertlik ve hamiyet annesinden senin gibi bir oğlu doğmamıştır. Mîr Takıyyüddîn-i Kâşânî, *Hulâsatü'l-Eş'âr u Zübdetü'l-Efḳâr*, (*Bahş-ı Kâşân*), haz. 'Abdüalî Edîb-i Burûmend - Muhammed Hüseyin-i Nasîrî Kehnumûyi, Tahrân: Merkez-i Pijûhişi-i Mirâs-ı Mektûb, 1384, s. 102.

7 "... ve 'Rabbim, benim ilmimi artır' de." Tâhâ (20), 114.

Şeyh Dimyâî ve Şeyh Eberkühî'nün aşhâbından hadîs-i şerîfi istimâ' idüp efâzıl-ı muhaddisinden niçe fâzıllardan daħi¹ fenn-i mesfûrî [P1 60a] ahz eyledi. Cemâhîr-i meşâhîr-i fuḫahâdan [R 46a] Mevlânâ İsnevî'den ve ğayrı niçe efâzıl-ı meşhûreden tefakḫuh eyledükden soñra diyâr-ı Mışr'ıñ fuзалâsından uşûl ve ma'ânî ve beyân oḫuyup, İskenderiyye'den İbn 'Abdüs-selâm'ıñ aşhâbınıñ ve ğayrı fuзалânuñ derslerine istimâ' için ḫâzır olurdu. "المجلس العلم روضة الجنة"²

Şî'r: مأخذ علم بود محفل علم
هیچ خالی مَسُو ز منزل علم
هر که حاضر شود به درس علوم
به سمات حسن بود موسوم³

Mî'e-i şâmineden yetmiş dört senesinde Şeyhülislâm Ebül-fidâ İsmâ'îl bin Keşîr ve yetmiş sekizinci senede Şeyh Ziyâüddîn ve seksen beş senesinde Şeyhülislâm Mevlânâ Bulḫînî (rıḏvânu'llâhi te'âlâ 'aleyhim ecma'in) bu vechle ol ḫulâşa-i zümre-i fuзалâya fetvâya rızâ virdiler. Ol fâzıl-ı fazilet-intimâ müntehâ-yı zerâ-yı fezâ'ile irtikâ eyledükde tullâb-ı kemâl-iktisâbdan cemâ'at-i keşîreyi ikrâ eyledi. Yedi yüz toḫsan üç senesinde medîne-i Şâm'da mesned-i ḫazâ-yı lâzîmül-iḫtişâmda cülûs eyleyüp icrâ-yı aḫkâm-ı bâ-iḫkâm eyledi. Sene-i mezkûreden soñra diyâr-ı Mışr'da cümle-i mâl ü menâli ğâret olunup kendüye muşîbet işâbet itdügi ecilden yedi yüz toḫsan sekizde bilâd-ı Rûm'a dâħil olup dârül-mülk-i ḫadîm maḫmiyye-i⁴ Burûsa'da nâzil oldu.

Şî'r: قدر مردم سفر پدید آید
منزل خویش مرد را بند است
تا به سنگ اندرون بود گوهر
کس نداند که قیمتش چند است⁵

1 efâzıl-ı muhaddisinden niçe fâzıllardan daħi R, P1 | efâzıllardan daħi T

2 İlim meclisi, cennet bahçesidir.

3 İlim meclisi, ilmin kaynağıdır. Asla ilim evinden uzakta kalma. İlim dersine daim surette katılan kişide güzellik alametleri belirir.

4 maḫmiyye-i R, T | -P1

5 İnsanın değeri yolculukta belli olur. İnsanın evi insana ayak bağıdır. Mücevher taşlar ile birlikte kaldıkça, kimse onun gerçek değerini bilemez. Senâî-i Gaznevî, *Divân-ı Hakîm Ebu'l-mecd Mecdûd b. Âdem*, haz. Müderris Razavî, Tahrân: Senâvî, 1362, s. 1052.

Ol diyāruñ ahālīsinden aḥzāb-ı keşire aḥruf-ı eşiire üzre telemmüz idüp fāzıl-ı merḫūmuñ ifāze-i şeref-āyātıyla kırā'at-i aşereyi ikmāl ü tek-mil eylediler. Sekiz yüz beş senesinün evā'ilinde Emīr Timur ki maşdüḫ-ı manḫūḫ-ı¹ «فَإِذَا هِيَ تَمُورُ»¹ dur [T 58b] diyār-ı İslām'a [P1 60b] ḫadem başduḫda se'āmet-i şe'āmet-ḫudūmiyle gerd-i fitne vü ḫavādiş, gird-i āleme münteşir olup ğubār-ı mazarrat-āyār-ı zulm, ālemi muḫīḫ olmağın ḫalk-ı ālemün āyine-i ḫāḫır-ı ātırları bu ğubārdan muğber ve bu küdüretten mükedder oldı.

Meşnevî:² شه فتنه جویی به بانگ و صدا
صلا زد ز هر سو به قتل و دغا
ز يك فتنه انگيز و شوریده کار
بسی فتنه بر خاست از هر دیار
ز بام و ز در فتنه آمد درون
بر آمد فغان از درون و برون³

Bu eşnāda leşker-i cerrār-ı Tatar-ı deryā-bār-ı seyl-reftār memālik-i 'Osmāniyye'yi zulm-i amīḫle yayḫayup ḫuşūr-ı bī-ḫuşūr-ı nızām u intizāmı hedm ü ḫarāb eyledükden şonra müşārün ileyh Mīr Cā'ir-i Cābir ol lücce-i mefāḫir ü baḫr-i zāḫire Māverāünnehr'e gitmegi ilzām eyledi. [R 46b] Mevlānā-yı mezbūr, mīr-i mesfūruñ mültemesine telaḫḫı bī'l-ḫabūl idüp yüzi şuyı dökilmedin ol baḫr-i bī-kerān ile Māverāünnehr şavbına revāne oldı. Memālik-i mezḫūrede Kiş nām şehrden ve vilāyet-i Semerḫand'dan cem'-i keşir ü cemm-i ğafir mūmā ileyhden ta'allüm ü telemmüz eylediler. Timur-ı menḫūsuñ vefātı ḫaḫḫında ta'miye ḫarıḫıyla dinilen:

Mışra:⁴ فی الحال ز رضوان سر و پا بیرون کرد⁵

1 “Gökte olanın, sizi yere batırıvermeyeceğinden emin misiniz? O zaman yer sarsıldıḫça sarsılır.” Mülk (67), 16.

2 Meşnevî R, P1 | Şi'r T

3 Fitne çıkaran sultan, güürültü ve patırtı ile her taraftan (insanları) savaş ve fitneye davet etti. Bir fitneci her yerden pek çok fitnenin uyanmasına sebep oldu. Çatıdan ve kapıdan içeri fitne girdi, içeriden ve dışarıdan feryat ve figanlar yükseldi.

4 Mışra' R, P1 | -T

5 Derhal cennetten tertip ve nizamı kovdu. Muslihüddin Muhammed-i Lārî, *Mir'ātu'l-Edvār u Mirkātu'l-Abbār*, c. II, haz. Seyyid Celil Sāgarvāniyān, Tahrān: Mīrās-ı Mektüb, 1397, s. 818.

tārîhi hisâbınca sekiz yüz yedi senesinde şadâ-yı kūs-ı merg ü âvâze-i tabl-ı memât, ol menhûsuñ kulağına çalınup rûh-ı nâ-pâki hâviye-i hizlâna revâne olup zümre-i zaleme ile¹ çâh-ı cehennemde ikâmet idildüginde;

Mışra:² به تون و به تونجه به آب سیاہ³

Ol fâzıl-ı sâmi-mekân, meyâmin-i 'inâyet-i Rabbânî ile rûzgâr-ı kâr-sâzuñ müsâ'adesini gördükde⁴ ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزْنَ﴾ kelâm-ı sükker-bârını şehd-i mükerrer-kirdâr tekrâr-be-tekrâr tezkâr eyleyüp eşnâf-ı âlâf-ı behcet ü sürür ile [P1 61a] Mâverâünnehr'den hüruc eyledi. Bu tarikle diyâr-ı Horâsân ve Herât ve Yezd ve İsfahân'a vâşıl olup her birinde birkaç gün ikâmet eyledükden sonra vilâyet-i Şîrâz'a varup bir miqdâr [T 59a] rûzgâr anda qarâr eyledi. Bilâd-ı mezkûrenüñ tãlibleri, kimi kırâ't-ı seb'ayı ve kimi kırâ't-ı aşereyi telemmüz idüp meclis-i me'âşir-eşerinde hâzır olmağla enfâs-ı müteberrikesinden müntefi' u mütemetti' oldılar. Vâlî-i Şîrâz olan Pîr Muḥammed nâm emîr-i vâlâ-maḳâm nevâhîsiyle Şîrâz'ıñ kâdîlığını mevlânâ-yı mezbûra ilzâm idüp kerhen aña tefvîz ü taḳlîd itmegin bir miqdâr eyyâm anda ârâm eyledi. Bu minvâl üzre emed-i medîd ü müded-i ba'îd mürûr u 'ubûr eyledükden sonra râ'id-i kâ'id-i tevfiḳuñ delâletiyle Başra cânibinden sekiz yüz yigirmi üç senesinde Ka'be-i Şerîfe ve Medîne-i Münevver'e ittişâl eyledi.

Şîr: او رفت به کعبه مناجات
کآنجا همه را دهند حاجات
داند که خدا مراد بخشد
وز بند غمش گشاد بخشد⁵

Neşr:⁶ Zât-ı şeref-âyâtını taḳdîs için Medîne-i Münevver-e-i muḳad-desede ikâmet itdügi zamânda şeyḫu'l-ḥarem anlardan telemmüz eyledi. 'İlm-i kırâ'tda *en-Neşr fi'l-Kırâ'ti'l-Aşr* nâmıyla mu'anven iki cild bir

1 zaleme ile R, P1 | zûlm-ile T

2 Mışra' R, P1 | Şîr T

3 Ateşin ve cehennemın dibine kadar (yolu var).

4 "... Bizden tasayı gideren Allah'a hamdolsun..." Fâtır (35), 34.

5 O münacat Kâbe'sine gitti çünkü orada herkese ihtiyacı olan şeyler verilir. Bilir ki Allah (insana) muradını verir ve gam bağından kurtulmasını sağlar.

6 Neşr T | -R, -P1

kitabı ve *Muhtaşar-ı Takrîb* ve *Tahbîrû't-Teysîr fî Kıvrâ'ti'l-Aşere* ve *Tabakât-i Kıvrâ* ve *Târîh-i Kübrâ* ve *Târîh-i Suğrâ* nâm kitapları anda taşnîf eyledi.

Şi'r: كَلِمَ كَانَ الشَّهَدَ مِنَ الْفَاظِهَا
جَارٍ وَأَنْ الطَّيِّبَ مِنْهَا سَائِرَ

[R 47a] وكان أنفاس المسيح نسيمها
إذ من شذاه لكل ميت ناشر¹

Neşr:² Ve daği Timur Hân'la Mâverâünnehr'e varduğda *Meşâbih*'i üç cildde şerh eyledi. 'İlm-i tefsîrde [P1 61b] ve 'ilm-i hadîşde ve 'ilm-i fıkhdâ ve sâ'ir-i fûnûn-i müteferriğadan çoğça kitâblar te'lif eyledi ve tıybet-i fînet ü ğâyet-i mahâretine delâlet ider *Ġâyetü'l-Mehere fi'z-Ziyâdeti 'ale'l-Aşere* ve *Ṭayyibetü'n-Neşr fi'l-Kıvrâ'ti'l-Aşr* nâm kitapları ve daği kıvrâyâ i'mâlî lâzım olan a'mâlî³ beyân şadedinde temhîd itdüğü *Mukaddime*'yi ve 'ilm-i naḥvde *Cevhere*'yi nazm idüp cevâhir-i zevâhir-i [T 59a] elfâz ve *Dürer-i Gürer* ma'ânisine sübhâ-i mercân gibi nizâm ve nazm-ı süreyyâ gibi intizâm virdi.

Beyt:⁴ عقد يسمى نظم در دونه
نظم الثريا عقد متناثر⁵

Mü'ellif-i *Şakâ'ik* zikr olınan aḥvâl-i ferḥunde-me'âli tabakât-ı suğrâsında kendü ḥaṭṭıyla tesvîd ü taḥrîr itdüğü nüşhadan naql eyledi. Ba'zı telâmizesinün ḥaṭṭından menḳüldür ki Mevlânâ Cezerî (raḥimehu'llâh)⁶ maḥmiyye-i Şîrâz'da iken sekiz yüz otuz üç senesinün şühürından rebî'ü'l-evvelün yigirmi beşinci günü yevm-i cum'anun ḍaḥve-i nehârında meşâḥîf-i a'mârî ḥatm olup şaḥâ'if-i aḥvâlinde müşbet olan âyât-ı beyyinât-ı mevt ü merg maḳruvv u metluvv olduğda inşâ itdüğü dâr-ı kıvrâda defn olındı.

1 Öyle bir söz ki kelimelerinden bal akıyor ondan güzel koku her tarafa yayılıyor. Hz. Mesih'in nefesi onun meltemi gibi. Çünkü onun güzel kokusu her ölüyü diriltir.

2 Neşr R, P1 | -T

3 lâzım olan a'mâlî R, P1 | -T

4 Beyt R, P1 | Şi'r T

5 İncilerden yapılmış bir kolye gibi onun dışındakiler dağınık bir Süreyya gibi.

6 raḥimehu'llâh R, P1 | raḥmetu'llâh T

Nazm:¹ جهان پر کدورت را بپرداخت
به اقلیم صفا آرامگه ساخت²

Neşr:³ Zıkr olınan cāmî‘-i eştāt-ı kırā’ātuñ zāt-ı maḥmidet-şifâtına sudūr-ı şanādîd-i ‘ulemâ ve nuḥūr-ı neḥārîr-i fuzalâ raġbet idüp ḥayâtı ‘âleminde ol dürrütü’t-tâc-ı efâzılı el üzre tutduklarını gibi vefâtı hâlinde daḥi cenâze-i şerîfesini rü’esâ-yı eşrâf-ı ‘avâlim ber ü dūşında götürmeği rüz-ı ḥaşrde devlet-i sermedî ittiḥâz eylediler. Cümle-i ḥavâşş u ‘avâmm, anı⁴ teberrüken götürmekde tezâḥüm [P1 62a] ü terâküm idüp leb-i ta‘zîm ile telşîm ve şifâh-i tebcil ile taḫbîl itmege müsâbaḫat u mübâderet eylediler.

Nazm:⁵ سر جمله جهان به گریه و زار
بر روی جنازه اش گهربار
تقبیل جنازه اش بکردند
بر دوش و به بر همی گرفتند⁶

Mezkûr-ı mezbûruñ cenâzesine yapışmağa kâdir olmayan kimesneler bu sa‘âdete vâşıl olanlara teşebbüş idüp anlaruñ eliyle bu ser-firâzlığa destres buldılar. Bu ṭarîḫ ile münthâ-yı merâmlarına nâ’il oldılar. Mebânî-i meşübât-ı mekşûre olan da‘avât-ı me’sûreyi sūr-ı beyân u ḥaşîn-i tibyân da cem‘ u tertîb idüp güm-geşteġân-ı râh-ı cehâlet taḥaşşun itsün diyü [R 47b] *Ḥişnu’l-Ḥaşîn* adlu mufaşşal u [T 60a] meşrûḥ bir kitâb-ı müs-teṭâb ibdâ‘ eyledükden şoñra ol kitâbı iḥtişâr-ı ġayr-ı muḥıll ile iḥtişâr eyledi.

Beyt:⁷ آنچه بودش درازی از حدّ پیش
کوتهی داد او به صنعت خویش⁸

1 Nazm R, P1 | Şîr T

2 Dünyayı bütûn sıkıntılarında temizledi ve safâ ikliminde mezarını yaptı.

3 Neşr T | -R, -P1

4 anı R, P1 | onı T

5 Nazm R, P1 | Şîr T

6 Dünyadaki herkes ağlayarak ve inleyerek onun cenazesi üzerine inciler saçtılar. Onun cenazesini öptüler, omuz ve göğüslerinin üzerinde tuttular.

7 Beyt R, P1 | Şîr T

8 Haddinden fazla uzun idi. Kendi sanatıyla onu kısalttı. Nizâmî-i Gencevî, *Hamse-i Nizâmî-i Genceî*, (*Heft Peyker*), haz. Saïd Hamidiyân, Tahrân: Neşr-i Katre, 1381, s. 624.

Ol fâzıl-ı fezâ'il-perverü'n Muḥammed Ekber ve Muḥammed Aşğar ve Ebû Bekr Aḥmed ve Ebül-bekâ İsmâ'îl ve Ebül-fazl İşhâk nâm oğulları ve Fâḫıma ve 'Â'îşe ve Selmâ nâm benât-ı şulbiyyesi var idi. Bu mezkûrların cümlesini Furḫân-ı cemîli ve Ḳur'ân-ı celîli tertîle kâdir ḳurrâ-yı mücevvidîn ü ḥuffâz-ı muḥaddişîn idi. Her birisi 'ulûm-ı 'âliyye intisâb¹ u ittisâlle verese-i enbiyâdan olup fezâ'il-i 'ilmiyye ile “الولد سرُّ أبيه”² mazmûnına mazhar olmuştu.

Şi'r: نِعْمُ اللهُ عَلَى الْعِبَادِ كَثِيرَةٌ
وَاجْلُهُنَّ نَجَابَةُ الْأَوْلَادِ³

Muḥammed bin Muḥammed bin Muḥammed bin Muḥammed-i Cezerî Raḥmetu'llâhi Te'âlâ 'Aleyh⁴

Merḥûm u mağfûrun leh Şeyḫ Muḥammed-i Cezerî ḥazretleri buyurmuşdur ki [P1 62b] “Evlâd-ı kirâmumdan Muḥammed Ekber Ebül-feth-i Şâfiî Hicret-i Nebeviyye'den yedi yüz yetmiş yedi senesinde evvel-i rebî'î-nün ikinci günü yevm-i erba'ada Dımaşḳ-ı Şâm'da toğdı.

Şi'r:⁵ شَرَفٌ تَتَابَعُ كَابِرًا عَنْ كَابِرٍ⁶

Henüz sekiz yaşında iken Ḳur'ân-ı 'azîmi ḥıfz idüp Şâḫıbiyye'yi ve Râ'iy-ye'yi ve *Manzûme-i Hidâye'*nün ikisini ezberledi.

Mıṣra: رسد فيض يكسان چه برنا چه پير⁷

Ḳırâ'at-ı 'aşrı cem' itmege şürü' eylediği eşnâda benüm ile diyâr-ı Mıṣr'a irtihâl idüp şüyüh-ı ḳurrâdan kırâ'atı telemmüz eyledükden sonra fıḳhdan ve ğayrıdan 'ulûm-ı şettâ taḫşîl ü tekmi'l itmege bed' eyledi. İmâm

1 intisâb R, P1 | -P1

2 “Çocuk, babasının sırrıdır.” Bkz. İsmâil b. Muhammed el-Aclûni, *Keşfü'l-Hafâ*, c. 4, Beka Yayınları, İstanbul, 2019, s. 270.

3 Allah'ın kulları üzerinde çok nimeti vardır. Bunların en yücesi; evlatların asaletidir.

4 Muḥammed bin Muḥammed bin Muḥammed bin Muḥammed-i Cezerî Raḥmetu'llâhi Te'âlâ 'Aleyh R, P1 | Mevlânâ Muḥammed bin Muḥammed bin Muḥammed bin Muḥammed-i Cezerî Raḥmetu'llâhi 'Aleyh T

5 Şi'r R, P1 | [Mıṣra]' T

6 Büyükten büyüğe birbirini izleyen bir şeref. Buhtürî, *Divânul-Buhtürî*, C. I, haz. Hasan Kâmil es-Sayrafî, Kâhire: Dârü'l-ma'ârif, ts., s. 247.

7 Feyz, ister yaşlı ister genç herkese eşit bir şekilde ulaşır.

İşhak-ı Şîrâzî'nün *Tenbih* nâm kitâbını ve *Elfıyye-i İbn Mâlik* nâm kitâbı ve *Minhâc-ı Beyzâvî*'yi ve *Telhîş-i Miftâh*'ı ve Şeyhülislâm İmâm Bulķinî'nün uşul-i dinde *Menhec* nâm kitâbını ve Şeyh İrâķî'nün 'ilm-i hadîsde *Elfıyye*'sini ve bunların emşâli nefâ'is-i¹ fûnûn-ı mu'tebereyi hîta-i ihâtaada hıfz u zabt idüp ol zamânuñ şanâdid-i 'ulemâsı ve şüyüh-ı fuзалâsinuñ mecâlis-i me'âşir-eşerlerinde ve mehâzîr-i mefâhîr-siyerlerinde merreten ba'de merretin² ezberden dinletdi. Diyâr-ı Mışr'ın 'amme-i şüyüh-ı [T 60b] sâmi-rütbetleri, huşûşâ İmâm Bürhânüddîn-i Enbâşî hazretleri fâzil-ı merķūma iftâ vü tadrîse icâzet virüp ifâde vü ifâze ruşat buyurdi. Mümâ ileyhün peder-i hayr-eşeri ya'nî Şeyh Muḥammed-i Cezerî hazretleri ḥikâyet eyledi ki "Gerdiş-i eyyâm-ı bed-fercâm ile büm-ı Rüm'a dâhil olduğumda, oğlum Ebü'l-feth-i Şâfî'î, Dımaşķ-ı Şâm'da olan [R 48a] vezâ'ifüme mübâşeret idüp benüm yerime iftâ vü tadrîs eyledi. Lâkin Emîr Timur-ı bed-sigâlle [P1 63a] Mâverâünnehr'e hicret idüp ol diyârda bir miķdâr müddet qarâr eyledükden sonra Mîr Timur vefât itdüğünde ol diyârdan rihlet idüp evlâd ü ensâbumla Şîrâz'a vardüğümüzda büyük oğlum Ebü'l-feth-i Şâfî'î, Şâm'da maḥ'ün olup sinân-ı cân-sitân-ı ecel ile maḥ'ün oldı."³ ﴿إِنَّا لِلّٰهِ وَأِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ﴾³

Mışra: مطعون شد و بارمچ اجل مطعون شد⁴

Raḥmetu'llâhi 'aleyh raḥmeten vâsi'aten.

Muḥammed Aşgar bin Muḥammed bin Muḥammed bin Muḥammed-i Cezerî Raḥmetu'llâhi 'Aleyhim Ecma'in⁵

Mezkûr-ı mebrûr, şeyhün küçük oğlıdur. Ebü'l-hayr künyetiyle mükenâdur. Yedi yüz seksen toķuz senesinün cemâdiye'l-ülâsında vücûda geldi.

Şi'r: نَسَبٌ كَانَ عَلَيْهِ مِنْ شَمْسِ الضُّحَى
نُورًا وَمِنْ فَلَقِ الصُّبْحِ عَمُودًا⁶

1 emşâli nefâ'is-i R, P1 | emşâli niçe nefâ'is-i T

2 merretin R, T | merretin uhrâ P1

3 "... Biz Allah'ın kullarıyız ve biz O'na döneceğiz." Bakara (2), 156.

4 Vebaya yakalandı ve ecel mızrağı ile mızraklandı.

5 ... Raḥmetu'llâhi 'Aleyhim Ecma'in R, P1 | ... Raḥmetu'llâhi 'Aleyh T

6 Kuşluk vaktinin aydınlığı ile şafak vaktinin parlak direği gibi bir nesep. Ebü Temmâm, *Divânu Ebî Temmâm bi-Şerhi el-Hatîb et-Tebrizî*, c. I, haz. Muhammed 'Abduh 'Azzâm, Dârü'l-ma'ârif, 2009, s. 413.

Milâd-ı şerîfi kendünün büyük qarındaşı Ebü'l-fetḥ-i Şâfi'î, 'ilm-i kırâ'âtı itmâm idüp meşâyih-i 'aşruñ ikrâya ḥüsn-i icâzetleriyle Mısr'dan 'avdet eyledükden soñra vâki' oldı. Def'a-i şâniyede Şeyḥ Muḥammed-i Cezerî, cümle-i evlâdıyla Mısr'a rıḥlet eyledükde *Şatıbiyye*'yi ve sâ'ir-i kütüb-i kırâ'âtı meşâyih-i Mısr'dan qarındaşı Ebî Bekr Aḥmed okuyup mezbûr Muḥammed Aşğar istimâ eyledi. Bu merâm itmâm buldukdan soñra cümlesi Dımaşğ cānibine 'avdet eyleyüp *Şahîh-i Buḥārî*'yi ol diyâruñ kibâr-ı muḥaddişinin-den istimâ eyledi. Şeyḥ Muḥammed-i Cezerî ḥazretleri, diyâr-ı Rûm'a dâhil olduḡda sekiz yüz birinci senede Muḥammed Aşğar ḥatm ile namâz kıilup ol senede *Muḥaddime*'yi ve *Cevhere*'yi ḥıfz eyledi. [T 61a] Sekiz yüz on üçüncü senenün zilka'desinde kırâ'ât-i 'aşrı itmâm u ikmâl idüp dördüncü senenün zilhiccesinün toḡuzuncı günü yevm-i işneynde ki yevm-i vaḡfedür, kırâ'ât-ı 'aşrı şâniyen [P1 63b] ḥatm eyledi. Mie-i tâsi'anuñ yedinci senesinün evâ'ilinde pederi Timur Ḥân-ile Mâverâünnehr'e gider-iken Kiş nâm şehrde ardından yitişüp vilâyet-i Şirâz'da bile oldı. Sekiz yüz toḡuzuncı târiḡinde kırâ'ât-ı 'aşrı bî't-tamâm itmâm eyleyüp meziyyet-i kāmile ve fazilet-i tāmmesini ol diyâruñ ḥalkına daḡi i'lân u iḡân eyledi.

Aḥmed bin Muḥammed bin Muḥammed bin Muḥammed-i Cezerî Raḥmetu'llâhi 'Aleyh¹

Şeyḥ Muḥammed-i Cezerî'nün evlâdındandır. Yedi yüz seksen senesinün şehr-i ramazânınuñ on yedinci gicesi vâki' olan cum'a gicesinde Dımaşğ'da dünyâya geldi. [R 48b]

Maḡla':² طالع شد از سپهر هنر کوكب منير
خورشيد روى و زهره رخ و مشتري ضمير³

Yedi yüz toḡsan senesinde onıncı yaşında Ḳur'an-ı 'azîmi ḥatm idüp meşâyih-i Dımaşğ'ın ḥüsn-i icâzetleriyle toḡsan birinci senede on birinci yaşında ḥatm ile namâz kııldı. 'İlm-i kırâ'âtdan *Şatıbiyye*'yi ve *Râiyye*'yi ve

1 Aḥmed bin Muḥammed bin Muḥammed bin Muḥammed-i Cezerî Raḥmetu'llâhi 'Aleyh | Mevlânâ Aḥmed bin Muḥammed bin Muḥammed bin Muḥammed-i Cezerî Raḥmetu'llâhi 'Aleyh T; Aḥmed bin Muḥammed bin Muḥammed bin Muḥammed-i Cezerî Raḥmetu'llâhi 'Aleyh Raḥmeten Vâsi'aten P1

2 Maḡla' R, P1 | Şi'r T

3 Hüner feleğinden parlak bir yıldız doğdu. Güneş yüzlü, Zühre yanaklı ve Müşteri ruhlu...

babası merhûmuñ nazm eyledügi *Kaşide*'yi hıfz eyleyüp kırâ't-i işnâ 'aşeri qarındaşı Ebu'l-feth ile kırâ't eyledükden şonra kırâ't-i 'aşereyi sâniyen okuyup meşâyih-i kurrâ, aña icâzet virdiler.

Şeyh Muhammed-i Cezeri'nün *Neşr* ve *Tayyibe* nâm kitâblarını kendüden okuyup meclis-i mefâhîr-intimâsına hâzır olmağla mirâren istimâ' eyledi. Şân-ı melek-nişânında müvedda' olan kuvvet-i hâfızanuñ temşi-yet-i taqvîyetiyle fûnûn-ı mu'tebereden niçe kitâb ezberleyüp Şeyh Hâfız-ı 'Irakî'den *Şahîh-i Buḥârî*'yi istimâ' eyledi. Merhûm Şeyh Muhammed-i Cezeri hazretleri, bilâd-ı şeref-nihâd-ı Rûm'a dâhil olduḡda kütüb-i mu'teberesinden bî-nihâye kitâb-ile ardından yitişüp huzûr-ı şerifinde [P1 64a] ikâmet ve ifâde vü istifâdeye müdâvemet eyledi. [T 61b] Mevlânâ Ebû Bekr Aḡmed'ün enfâs-ı müteberrikesinüñ berekât-ı bî-gâyâtıyla merhûm Sulṭân Bâyezîd Hân-ı Gâzî'nün evlâd-ı emcâdı ḡayli müntefi' u mütemetti' oldılar. Merhûm Sulṭân Bâyezîd Hân ('aleyhi'r-raḡmetü ve'l-ḡufrân) hazretleri, maḡmiyye-i Burûsa'da binâ eyledügi Câmî'-i Kebîr ki rif'atde felek-i eşîr-ile hem-ser belki berter ve behcet ü nüzhetde bihişte müsâvî belki daḡi ziyâde leṭâ'ifi hâvidür;

Şî'r:

کردند بنا در آن حوالی
جایی چو بنای چرخ عالی
از چرخ گذشت پایه او
بر عرش فتاد سایه او
شد حلقه درگه از هلالش
از طاق فلک صف نعالش¹

Neşr:² Anda mütevellî olup dîn ü 'afâf ve şadâkat ü inşâf ile ta'ayyüş eyledi. Eṭrâf ü eknâf-ı 'avâlimde fitne-i Timur peydâ olup mevâdd-ı fâsîde-i havâdiş mizâc-ı 'âleme iḡtilâl virdükde Şeyh Muhammed-i Cezeri'yi Burûsa'dan Timur Hân kendü ile diyâr-ı 'Acem'e alup gidüp Şeyh Ebû Bekr Aḡmed'i Mışır sulṭânı Nâşır Ferec bin Berḡûḡ'a risâlet için irsâl eyledi. Şeyh Ebû Bekr Aḡmed, büm-ı Rûm'da ve Şeyh Muhammed-i Cezeri

1 O havalide bir bina yaptılar. Yüce feleḡin binası gibi bir yer. Onun makamı feleḡi bile aştı ve gölgesi arşın üzerine düştü. O yerin kapısına hilal tokmak oldu. Feleḡin kemeri, o mekânın ayakkabılığı oldu.

2 Neşr T | -R, -P1

mülk-i 'Acem'de olup mâbeynlerinde yigirmi yıl miqdârı müfârahat vâki' olmuş-iken taqdir-i Rabbânî iktizâsınca zamân-ı müfârahat nihâyet bulup müddet-i merķûme mürûr eyledükden şoñra [R 49a] sekiz yüz yigirmi senesinde Şeyh Muhammed-i Cezerî, diyâr-ı 'Acem'den Hacc-ı şerîfe müteveccih olup veled-i büzürgvârına Mışr'da buluşmağ-ıçün mektûb irsâl ü işâl eyledi.

Maṭla'ı¹ بیا بیا که مراد دلم وصال شما
امید جان حزینم همین جمال شما²

Neşr:³ Ol fâzıl-ı merğûb, mażmûn-ı mektûb [P1 64b] üzre maḥmiyye-i Mışr'a varup pederi Şeyh Muhammed-i Cezerî ile on altı gün mülâkî olduğdan şoñra kendüsi Mışr'da kalup vâlid-i mâcidi Şeyh Muhammed-i Cezerî, Ka'be-i Şerîfe'ye revâne oldu. Şeyh Ebû Bekr Aḥmed, bir yıl Mışr'da iķâmet idüp Şeyh [T 62a] Muhammed-i Cezerî daḥi Ka'be-i Şerîfe'de mücâveret eyledi. Sekiz yüz yigirmi sekiz senesinde ikisi Ka'be-i Şerîfe'de mülâkî olup ma'an hacc eyledükden şoñra ḥing-i ikdâm-ile kaṭ'-ı merâḥil ü tayy-i menâzil eyleyüp Mışr yolundan Dımaşq-ı Şâm'a nâzil oldılar. Sekiz yüz yigirmi toköz senesinüñ şehr-i cemâdiye'l-âḥiresinde⁴ Şeyh Muhammed-i Cezerî memâlik-i 'Acem'e müteveccih olup Şeyh Ebû Bekr Aḥmed ehlini ve 'iyâlini Burûsâdan kaldurup Mışr'a götürmek-ıçün Rûm semtine revâne oldılar. Mevlânâ Ebû Bekr Aḥmed Mışr'da muķim olduğu zamânda babası Şeyh Muhammed-i Cezerî'nün *Ṭayyibe* adlu kitâbını aḥsen-i vücûh-i ṭayyibe üzre şerḥ eyledi. Lâkin babası merḥûmuñ kendü kitâblarınıñ ḥavâşisinde⁵ taḥşiye itdüğü ḥavâşiyi ve taḥrir itdüğü taḥķikât-ı bedi'âyı görmemişdi. Bundan muķaddem, *Muķaddime-i Tecvîd*'i ve 'ilm-i ḥadîşden *Muķaddime-i Manzûme*'yi üslûb-ı bedi' üzre şerḥ idüp aşḥâb-ı taşdıķ u iķâna fevâ'id-i külliyye ve netâyic-i bî-kerâne intâc eyledi. Bu eśnâda Mışr sultânı Sultân Eşref Ebu'n-naşr Barsbay Daķmaķı-i Zâhiri, Mevlânâ Ebû Bekr Aḥmed'e qarındaşı Ebû'l-feth-i Şâfi'î'nün vezâ'ifini tevcih idüp meşihat ü tedrisi mevlânâ-yı mezbûra tefvîz eyledi. E'âlî-i

1 Maṭla' R, P1 | Şif'r T

2 Gel, gel çünkü gönlümün muradı size kavuşmaktır. Bu kederli gönlümün ümidi, yalnızca sizin güzel yüzünüzdür.

3 Neşr T | -R, -P1

4 cemâdiye'l-âḥiresinde R, P1 | cemâziye'l-âḥiresinde T

5 ḥavâşisinde R, P1 | ḥavâşisinden T

mevâliden âti'z-zıkr Mevlânâ Hızır Beg ibn Celâl nâm fâzıl-ı fezâ'il-iştimâl, Şeyh Muhammed-i Cezerî'ye bu nazm-ı şerifi irsâl eyledi:

Şi'r: لو كان في بابه للنظم مفخرة
ألفت في مدحه ألفا من الكتب

[P1 65a] لكنه البحر في كل الفنون فما
إهداه در إلى بحر من الأدب¹

Neşr:² Mevlânâ Cezerî hazretleri daği bu nazm-ı laţifi cevâben işâl eyledi:

Şi'r: في درّ نظمك بحر الفضل ذو لجب
ودرّ نظمك عقد في طلى الأدب

[R 49b] الدر في البحر معهود تكوّنه
والبحر في الدرّ يُبدى غاية العجب³

Merhûm-ı merķûmuñ ebnâsından Muhammed Aşğar Ebu'l-hayr, diyâr-ı Rûm'a geldüginde Sulţân [T 62b] Mehmed bin Murâd Hân hazretleri ol ber-efrâzende-i râyât-ı fezâ'il ü nüvîsende-i âyât ü ma'ârifüñ şan'at-i inşâda hâme gibi yed-i tûlâsı olup imlâ-yı mükâtebât u mürâselârda serfirâz-ı 'âlem oldugını bildükde dest-i luţfla göñlini ele alup huţûţ-ı hużûţ-ı 'inâyât-ı bî-dirîğ ile hâţırını yazdı.

Şi'r:³ نی کلکش که جان بخ
مسیحای زمان خویشتن بود

سخن از آب شعرش آبرو یافت
سخن گر یافت قدر از نظم او یافت⁴

1 "Şiir için kapısında bir iftihar vesile olsaydı, Onu övecek bin kitap telif ederdim.

Lâkin o, her ilmin her dalında bir derya iken Deryaya bir inci hediye etmek edebe sığmaz." Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye - Osmanlı Âlimleri*, haz. Muhammed Hekimoğlu, ed. Derya Örs, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2019, s. 86.

2 Neşr T | -R, -P1

3 "Şiirinin incisinde coşkun bir fazilet deryası var. Şiirinin incisi edep gerdanında bir gerdanlıktır. İncinin deryada varlığı herkesçe malumdur.

Lâkin deryanın incide varlığı hayretin zirvesini gösterir." Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye - Osmanlı Âlimleri*, haz. Muhammed Hekimoğlu, ed. Derya Örs, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2019, s. 86.

4 Kelimelerle can bahşeden kalemi kendi devrinin Hz. Mesîh'i idi. Söz, onun şiirindeki ilâhî feyiz ve parıltı sayesinde itibar kazandı. Eğer söz bir kıymet kazandı ise onun nazmı sayesinde bunu kazandı.

Defâtir-i ahvâlinde meşûr olan desâtir-i me'âşir-i cemîleyi çeşm-i firâsetle müşâhede idüp sâ'ir-i aşhâb-ı berâ'a vü erbâb-ı yerâ'adan bârî' u fâ'ik olduğunun nişânelerini tahaddüs eyledükde dīvân-ı şeref-ı unvânda nişâncı naşb idüp tevķî-i te'emmüle muvaķķî-i aĥkâm eyledi.

Maṭla':¹ چو دانست کو شود آخر سر افراز
چو خامه از خلائق کرد ممتاز²

Mümâ ileyh ĥüsn-i aĥlâķ-ı hamîde-i fâ'ika ve luṭf-ı şemâ'il-i pesendîde-i şâ'ikası sebebiyle kâffe-i enâm ortasında maķbûl ü mu'teber olup pâdişâh-ı merĥûmuñ ĥadd-i imkân-ı taĥrîrden bîrûn ta'zîm ü tekrîm ve i'zâz ü i'zâmına mazĥar oldu.

Mıṣra:³ شد مظهر لطف شه و منظور خداوند⁴

Velâkin ba'zı tiryâķât [P1 65b] isti'mâl itmege mübtelâ olmağın mizâc-ı şerîfi sâlim iken muĥtell ve bünye-i şaĥîĥası bu 'illetden ma'lûl u mu'tell olup za'fi günden güne muzâ'af ve derûn-i pâki derk ü fehmden ecvef oldu. Mîzân-ı inşâfdan ĥâric berş ü afyon taşarruf itmekle vücûd-ı kâmilî nâķış olup zât-ı demîmesi maşdar-ı aĥlâķ-ı zemîme ve mazĥar-ı ef'âl-i ta'accüb-iştîmâl oldu. Merĥûm pâdişâh-ı sa'âdet-destgâh,⁵ fâzıl-ı merķûmuñ ĥaķķında "Eger bu maķûle 'arîzaya mübtelâ olup derd-i bî-dermâna giriftâr olmasa mizâc-ı 'âlemüñ taşĥîĥine müte'allıķ tedbîrde anı şerîk ittîĥâz idüp şadr u vezârete terfî eylemek muķarrer idi" diyü buyurmuşlar. Bu maķûle iltifat-ı 'âliye erzânî olup muvaķķî-i dīvân olmaķ [T 63a] 'unvânının berekât-ı bî-ġâyâtıyla⁶ ĥisâb ü kitâbdan bîrûn ve ta'dâd ü şümârdan efzûn mâl ü menâle mâlik oldu.

Naẓm:⁷ به مال فراوان ظفر یافتست
رخش چون زر سرخ می تافتست⁸

1 Maṭla' R, P1 | Şî'r T

2 Nihayetinde onun (akranları arasında) önde gelen birisi olduğunu anlayınca kalem gibi onu diğerlerinden seçkin ve ayrıcalıklı kıldı.

3 Mıṣra' R | Şî'r T; Başlık noksan. -P1

4 Allah tarafından beğenilen ve padişahın iltifatını kazanan birisi oldu.

5 sa'âdet-destgâh R, T | destgâh P1

6 bî-ġâyâtıyla R, P1 | bî-ġâyâtla T

7 Naẓm R, P1 | Şî'r T

8 Nice mala sahip oldu. Yüzü kızıl altın gibi parlıyordu.

Fâzıl-ı merķūmuñ cevher-i vücūdına [R 50a] ‘araz-ı maraz istilâ idicek evlād-ı şulbiyyesinden yigirmi yaşında bir kerimesine ve bir şağır oğlan-çuğına otuz biñ filori vaşiyet eyledi. Eyyām-ı marazında Mevlānā ‘Alī bin Yūsuf bin Şemsüddīn-i Fenārī’nün bilād-ı ‘Acem’den diyār-ı Rūm’a ‘avdet itdüğünü istimā‘ idicek kerimesini anlara tezvīc eylesünler diyü aħıbbāsına sipāriş eyledi. Fi’l-vāķi‘ mevlānā-yı mezkūr, fāzıl-ı mezbūruñ vefātından soñra büm-ı Rūm’a geldükde vaşiyet-i sâbıķa üzre kerīmelerini aña tezvīc eyleyüp mīşāk-ı mevşūķ üzre otuz biñ [P1 66a] filoriyi teslim eyledi.

Bejt:¹ بلقیس زمان را به سلیمان دادند
بسیار زر و سیم فراوان دادند²

Zıkr olınan necmeyn-i sa‘deynūñ iķtirānından iki nīk-baħt ahter-i ferħunde-ťālī‘ ťulū‘ eyledi.

Şi‘r: مهی گشت از افاق طالع که پیش طالع سعدش
کمر چون توأمان بستست خورشید جهان آرآ³

Bunlaruñ her birinūñ aħvāl-i ferruħ-āmālī inşaa’llāhu te‘ālā maķāmında beyān olsa gerek. Mümā ileyh Şeyħ Muħammed-i Cezerī ħazretleri Timur Ĥān-ile Māverāünnehr’e varduķdan soñra Emīr Timur, bir velīme-i ‘azīme eyleyüp ma‘āşir-i ‘aşā’ir-i beşer rüz-i ħaşr gibi anda ħaşr olduķlarında;

Nażm:⁴ ستاده اهل خدمت بر سر پا
ندیمان سخن شد مجلس آرا
خرامان هر طرف صد ماه پاره
فزون در حسن از ماه و ستاره⁵

Neşr:⁶ Şerā’it-i zevābıt-ı ādāb-ı meclis ifā olınmağ-içün cānib-i yemī-ni zümre-i ‘ulemā-yı yümñ-intimāya ve cānib-i yesārını fırķa-i ümerā-yı

1 Beyt R, P1 | Şi‘r T

2 Devrin Belkıs’ını Süleyman’a verdiler. Pek çok altın ve gümüş verdiler.

3 Ufuktan bir ay doğdu. Onun uğurlu talihinin yanında cihanı süsleyen güneş onun ikizi gibi hazırlanmıştır. Selmān-ı Sāveci, *Divān-ı Selmān-ı Sāveci*, haz. Ebu’l-kāsim Hālet – Ahmed Keremî, Silsile-i Neşriyyāt-ı Mā, 1371, s. 136.

4 Nażm R, P1 | Şi‘r T

5 Hizmetkârların hepsi ayak üstünde hazır beklerken sohbet arkadaşları meclisi süsledi. Güzellikte ay ve yıldızı geçmiş olan yüzlerce ay parçası güzel oradan oraya salınmaktalar.

6 Neşr T | -R, -P1

yesâr-ihtivâya ta'yîn eyledi. Bu velîme-i celîlül'-i'tibârda yemîn ü yesârda 'ulemâdan ve ümerâdan her kişi maḥallinde [T 63b] iclâs olunup ḥâlât-ı muḳteziyye üzre taḳdîm-i mâ-bihî't-taḳdîm ve te'hîr-i mâ-bihî't-te'hîr olduḳda Şeyḫ Muḫammed-i Cezerî, Seyyid Şerîf'den ki ol zamânda Semerḳand'de müderris bulunmuş-idi, andan taḳdîm ü taḳdîr olındı.

Mıṣra': له الصدر حقا له القدر عزا¹

Bu vaz'-ı nâ-maḥallün şudûrından sonra Emîr Timur'a su'âl olunup "Fâzîlân-ı mezkûrân şeref-i ḥaseb ü nesebde mütesâviyân iken terciḫ-i bilâ-müreccaḫ idüp anı niçün taḳdîm eyledün?" diyü i'tirâz olunduḳda cevâb [P1 66b] virüp 'arûs-ı maḳâl-ı bedî'u'l-cemâli bu yüzden ârâste vü pîrâste eyledi ki "Şeyḫ Cezerî, ğavâmız-ı Kitâbullâh'dan ve 'asâ'ir-i sünnet-i Resûl'den istiṣkâl eyledüğü maḥall-i müṣkilede ḥallâl-i müṣkilât [R 50b] olan Resûl-i Ekrem (şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem) ḫâzretlerinden istimdâd idüp ḥall-i iṣkâl ü def'-i i'dâl iltimâs ider. Bu muḳâbelede Cenâb-ı Risâlet-niṣâb dahî cevâb-ı şavâb-intiṣâb ıṣdâr idüp mûmâ ileyhün deydâcîr-i şükûk ü şübühâtını nübüvvetün envâr-ı sâti'asıyla def u ref iderler.

Şi'r: چراغ افروزد از نور نبوت
مدد یابد ز روح ختم مرسل²

Bu sebebden ol maḳûle fâzîl-ı celiyyül'-fezâ'ilün taḳdîmini münâsib fehîm idüp anı senden taḳdîm u tafḫîl eyledüm diyü Seyyid Şerîf ḫâzretleri cânibine 'arz-ı mâ'zeret eyledi.

Mü'ellif-i *Şakâ'ik*, bu ḫâzîyyeye ḫıṣṣa-i âtiyeyi tanzîr idüp şöyle naḳl eyledi ki: Emîr Timur'un meclisinde Sa'düddîn et-Taftâzânî ile Seyyid Şerîf ḫâzretleri bir gün cem' olup taḫrîk-i silsile-i kelâm eyledüklerinde³ "الكلام يعجز الكلام" fehvâsınca isti'âre-i tebe'iyeye müte'allıḫ mübâḫaṣeye şürû' eylediler. Meclis-i mezkûrda iltiḫâ eyleyen baḫrân-ı zâḫîrân-ı merḳûmân ki maṣdûḳa-i ﴿مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ﴾⁴ dur. Emvâc-ı efvâc-ı ḫarekât-ı fikriyyeleri relâṭum u terâkûm idüp ikisi teṣâdum eylediler. Bu mâbeynde cedâvil-i baḫş

1 Hak olarak başköşe onundur, izzet bakımından kadir ve kıymet onun hakkıdır.

2 Nübüvvet nurundan çerağı uyandırır. Son peygamber Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ruhundan yardım alır.

3 Laf lafi açar.

4 "İki denizi birbirine kavuşmak üzere salıvermiştir." Rahmân (55), 19.

ü cedel¹ temevvüc idüp ol iki lücce-i 'ummân-ı fezâ'ilü'n dil-i deryâ-bârından lisân-ı [T 64a] 'azbül'-beyân ve zebân-ı raṭbu'l-lisânlarıyla «يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللَّوْلُؤُ»² [P1 67a] fehvâsınca bî-nihâye maḳarr-ı cevâhir-i ma'ânî olan aş-dâf-ı elfâz-ı meşânî-i şânî şudûr u zuhûr eyledi. Fâzılân-ı merķûmânun biri³ «مَلْحُ أُجَاجٍ»³ ve biri⁴ «عَدْبُ فُرَاتٍ»⁴ olup kâbil-i imtizâc olmamağın ortalarında telh u şîrîn kelimât olup hiç birisine teşeffî-i şadr ve iķnâ' u inķâ' hâşıl olmadı. Âḫîrî'l-emr, mâbeynlerinde vâķî' olan münâza'ât u muḫâşamâtı ref' için aşḫâb-ı i'tizâlden Mevlânâ Nu'mânüddîn-i H'ârezmî'yi ḫakem naşb eylediler. Ol ḫakem-i câmi'u'l-ḫikem⁵ mi'yâr-ı re'y-i şaḫîḫu'l-'ayâr-ile iki cânibün nuķûd-ı kelimâtını naķd idüp lisân-ı mu'addil-i mîzân-ı inşâf ile vezn eyledükde Seyyid Şerîf'ün maḳâlât-ı mühezzebe-i müzehhebesi terâzûsından ağmağın anuñ cânibine mâ'il olup Mevlânâ Sa'düddîn'ün kelâmından anı terciḫ u tafḫîl eyledi. Bu sebebden Emîr Timur daḫi mezkûruñ zât-ı fezâ'il-âyâtını Sa'düddîn'den taḫdîm idüp meclisde taşdır eyledi. Bu ḫuşûşda Mîr Timur ma'zeret semtine sâlik [R 51a] olup "Seyyid Şerîf'i taḫdîm itmege sebab, şeref-i nesebdür; yohsa zât-ı şerîfinde olan fezâ'il ḫasebiyle tafḫîl ve mezâyâyı 'ilmiyyesi cihetiyle meziyyetini tafḫîl degüldür." diyü i'tizâr eyledi. Ḥattâ Mevlânâ 'Allâme Taftâzânî ḫazretleri, bu vaz'dan mehmûm u mağmûm ve mahzûn u maḫnûn olup zamân-ı sehilde semûm-ı ğumûm u sümûm-ı hümûm ile helâk oldı. [P1 67b]

Nazm:⁶ می دان که عظیم دردناکم ز غمت
پیراهن صبر چاک چاکم ز غمت
افتاده میان خون و خاکم ز غمت
القصه بطولها هلاکم ز غمت⁷

1 cedâvil-i baḫş ü cedel R, P1 | baḫş ü cedâvil T

2 "İkisinden de inci ve mercan çıkar." Rahmân (55), 22.

3 "... -tuzlu ve acı- ..." Furkân (25), 53.

4 "... -tatlı ve susuzluğu giderici- ..." Furkân (25), 53.

5 câmi'u'l-ḫikem R, P1 | câmi'u'l-ḫikeme T

6 Nazm R, P1 | Şi'r T

7 Şunu bil ki senin derdinden dolayı çok efkârlıyım. Senin derdinden sabır gömleğini paramparça ettim. Senin derdinden kan ve toprak arasına düştüm. Sözüñ özü senin derdinden öldüm bittim. Molla Câmi, *Divân-ı Câmi Cild-i Evvel Fâtihatü'-Şebâb*, haz. A'lâ Hân Efsahzâd, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 853.

Neşr:¹ Seyyid Şerîf hazretleri, *Şerh-i Miftâh* nâm kitâb-ı müste'âbınıñ dibâcesinde, “Âhir-i ‘ömrümde Mâverâünnehr’e irti'hâle mübtelâ oldum.” didüginüñ aşlı oldur ki Emîr Timur-ı şaķâvet-me'sûr mülk-i Şîrâz'a istilâ eyleyüp halkıñ mâl ü [T 64b] menâllerini ve esbâb-ı eştât-ı müteferriķalarını şarşar-ı nehb ü ğâret-ile berbâd ü perişân eyledükde;

Mışra:² دل و جان مرا تاتار چشمت نهب و غارت کرد

Mezkûruñ vüzerâ-yı vizr-intimâsından birisi tavr-ı ma'hûdına muhâlîf salâh-ı 'ibâd u felâh-ı 'ubbâda sâ'ı olup Seyyid Şerîf'ün haķķında istimân ü istihlâş eyledi. Seyyid Şerîf-i sâmi-mekân sihâm-ı zulmde ğayrılar ile müsâhim zann olunup tîr-i havâdişe anı daħi nişân-ı gümân itmesünler diyü kemân-ı Rüstem'den nişân viren tâķ-ı bâb-ı devlet-iyâbında eṭvâr-ı edvâr-ı şehriyârân-ı 'Acem üzre sehm-i emân ta'lîķ olındı. El-ħaķ, bu sehm-i sa'âdet maḥallinde vâķi' olup maḥarrında düşdi.

Mışra: اعطى القوس كف باريها³

Ahâli-i Şîrâz'ün muḥadderât-ı muvaķķarât-ı nisâ vü benâtı Seyyid Şerîf'ün evinde cem' olup sâye-i devletinde tâb-ı âftâb-ı zulm ü ta'addiden ħalâş oldılar. Vezîr-i mezbûr, Seyyid Şerîf hazretlerinden bu ĥıdmet muķâbelesinde kendüyle bile göçüp Mâverâünnehr câniblerine ğitmegi iltimâs eyledükde ol baħr-i zâħir, nehr-i sâ'il gibi nehr-i sâ'il itmeyüp vezîr-i mûmâileyhden gördüĝi iḥşân muķâbelesinde Mâverâünnehr [P1 68a] şavbına bile revâne oldı.

Şi'r:⁴ گشایی بند بگشایند با تو
فرو بندی فرو بندند با تو
چو سقا آب چشمه بیش ریزد
ز چشمه کآب خیزد بیش خیزد⁵

1 Neşr T | -R, -P1

2 Canımı ve gönlümü senin Tatar bakışların yağmaladı.

3 Yayın atıcının eline ver. (İşi ehline havale edin.)

4 Şi'r R, P1 | -T

5 Eğer sen engelleri kaldırırsan sana da engelleri kaldırırlar. Eğer sen set çekersen sana da set çekerler. Saka, menbanın suyunu çok dağıtınca, suyun zuhur ettiĝi kaynaktan daha fazlası ortaya çıkar. Nizâmî-i Gencevî, *Hamse-i Nizâmî-i Gencei*, (*Hüsrev ü Şîrin*), haz. Saîd Hamîdiyân, Tahrân: Neşr-i Katre, 1381, s. 159.

Mevlânâ 'Abdülvacid bin Muhammed Raḥmetu'llâhi Te'âlâ Raḥmeten Vâsi'aten¹

Bilâd-ı 'Acem'den rihlet idüp diyâr-ı Rûm'a geldükde Kütâhiyye'de Vâcid Medresesi dimekle ma'rûf [R 51b] u meşhûr olan medresede müderris oldı. Dürüb-ı fezâ'il-i zâhire-i bâhire ile şöhre-i âfâk olan fuзалâdan biri bir medreseye müderris olmağ-ıla ol medrese fâzil-ı mesfûra nisbet olunmağ keşirü'l-vuḫû'dur. Bu sebebden ḥalâ fi zamâninâ medrese-i mezkûre Monlâ Vâcid Medresesi diyü şöhret buldı. Mümâ ileyh, 'ulûm-ı edebiyede ve fûnûn-ı şer'iyye vü 'aqliyyede [T 65a] bâri' u fâ'ik olup 'ilm-i ḥadîş ü tefsîrde fâzil kimesne idi. *Nuḳâye* nâm metn-i metîni tarz-ı ḥâsen ve üslûb-ı bedî' üzere şerḥ idüp ol dürc-i ferâ'id-i fevâ'id-i fıkhiyyede dürer-i ğurer-i mesâ'il-i mühimme-i keşire derc eyledi. Sekiz yüz altı senesinüñ cemâdiye'l-ülâsında şerḥ-i mezkûruñ tenmiḳ u tensiḳından ferâgat eyleyüp mürsile-i kelâmı bend ve 'ıḳd-i merâmı 'aḳd ol zamânda vâқи' oldı.

Naẓm:² عن كل لطف فيه لفظ كاشف
في كل معنى فيه حسن باهر³

Mevlânâ Muhammed Şâh Efendi ḥâzretleri ezberlesün diyü 'ilm-i uşur-lâbda manẓûm bir kitâb-ı fezâ'il-mevsûm ibdâ' idüp evcât-ı belâgat u derecât-ı berâ'atüñ zirve-i 'ulyâ vü derece-i kuşvâsında bir risâle-i laṭife tanẓim eyledi. Mü'ellif-i *Şakâ'ik*, ol kitâbı mevlânâ-yı mezbûruñ ḥaṭṭıyla görmüşdür ve bu maḥalde bu ma'nâyı ifâze buyurmışdur.

Şîr:⁴ عبارتش همه چون آفتاب و طرفه تر آن
که نعلش و پروین در آفتاب شد پیدا⁵

1 ... Raḥmetu'llâhi Te'âlâ Raḥmeten Vâsi'aten R | ... Raḥmetu'llâhi 'Aleyh T; -P1

2 Naẓm R | Şîr T; Başlık noksan. -P1

3 Her bir lutfu hakkında açıklayıcı bir söz vardır. Her manasında âşikâr bir güzellik vardır.

4 Şîr R | Beyt T; Başlık noksan. -P1

5 Onun ifadesi tam manasıyla güneş gibidir. İlginç olan ise Benâtu'n-naş yıldızları ile Ülker yıldızının güneş varken zuhur etmiş olmasıdır. Hâkânî-i Şîrvânî, *Divân-ı Hâkânî-i Şîrvânî*, haz. Cihângîr Mansûr, Tahrân: Neşr-i Gül-ârâ, 1379, s. 22.

Mevlânâ 'İzzüddîn 'Abdüllaṭîf bin Melek Raḥmetu'llâhi 'Aleyh¹

[P1 68b] Ol 'izz-i dîn ü şeref dünyâya melekât-ı melekiyye mevrûş olup kemâlât-ı insâniyye anuñ nihâdında nihâde idi. Vilâyet-i Aydın'da vâli olan ümerâdan Aydın-oğlu Meḥmed Beg nâm mîr-i vâlâ-maḳâma mu'allim olup Tire nâm ḳaşabada el-ân mevlânâ-yı mezbûra nisbet olunan medresede müderris oldu. Kâffe-i fûnûn u cümle-i 'ulûmda müşâreket-i 'ilmiyyesi olup fazl-ı şâmil ve nübl-i 'âmmı var-idi. Lâkin vüfûr-ı mülâzemet u zuḥûr-ı münâde-met ile fûnûn-ı şer'iyye-i fer'iyyeye ihtîşâş-ı tām taḥşîl idüp ğayrı fûnûndan aña ziyâde 'alâḳa eyledi. Ol deryâ-yı bî-kerân-ı 'irfân u baḥr-ı zaḥḥâr-ı fazl u iḳân *Mecma'u'l-Baḥreyn* nâm metn-i metîni şerḥ idüp dürer-i ğurer-i ferâ'id-i fevâ'idi ecvâf-ı aşdâf-ı terâkîb-i bedi'atü'l-esâlîbde derc eyledi. Bu kitâb-ı berâ'at-meşmûl² beyne'l-fuḥûl maḳbûl olup diyâr-ı Rûm'da nihâyet-i raġebât-ı ḥalḳla merġûb oldu [R 52a] ve daḫi 'âlim-i Rabbânî İmâm Şâġânî ḫâzretlerinüñ fenn-i ḫadîşde *Meşâriḳü'l-Envâr* [T 65b] nâm kitâbını ve daḫi fenn-i uşûlde *Menâru'l-Envâr* nâm kitâbını şerḥ eyleyüp envâr-ı âşâr-ı mişbâḫ-ı pür-işbâḫ-ı efkâr-ı şâḳıbesiyle izâḫ-ı ma'ânî-i bedi'atü'l-beyân-ı eḫâdîş eyledi. Medâris-i meşâriḳ u meġâribde mütemekkin olan aşḫâb-ı istifâze istizâ'e eylesünler diyü meşâbîḫ-i ifâdesinüñ levâmî'-i sâṭi'asıyla tenvîr-i 'ulûm idüp şumû'-ı cumû'-ı ṭalebeden çok çerâġ uyardı.

Şi'r:³ رای منیرت افروخت شمع و چراغ بسیار
 مهر سپهر فضلت کرده جهان فروزان
 این لفظ و آن معانی بس دلکش است و دلبر
 بی حد ر بوده دلها چون زلف جعد خوبان⁴

Ḥuşûşâ *Meşâriḳ* şerḫinde şerḫ u beyândan ḫâric nikât-ı laṭîfe irâd eyleyüp fevâ'id-i bî-şümâr ifâde eyledi ve daḫi 'ilm-i taşavvufda ma'ârif-i [P1 69a] sūfiyye-i müteşerri'ayı ḫâvî bir kitâb te'lîf eyledi ki mevlânâ-yı mezbûruñ 'irfân-ı Rabbâniden ḫaḫḫ-ı 'aẓîm ü sehmi cesîmi olduġına şâhid oldu.

1 ... Raḥmetu'llâhi 'Aleyh R | ... Raḫimehu'llâh T; Başlık noksan. -P1

2 berâ'at-meşmûl R, P1 | berâ'at-şümûl T

3 Şi'r R | Naẓm T; -P1

4 Aydınlık fikrin nice mum ve meşaleleri tutuşturdu. Fazilet feleğindeki güneşin cihani aydınlattı. Bu lafız ve manalar o kadar çekici ve güzel ki sevgililerin kıvrıkcak saçları gibi nice gönülleri çaldılar.

Ol kâmil-i melek-nihâduñ bir qarındaşı ʔa'ife-i ğayr-ı hâ'ife-i Hürüfiyye'nün ekâvîl-i bâtıla ve ekâzîb-i 'a'ılasına firifte olup ol ğürüh-i mekrühuñ re'is-i pür-telbîsi olan Fazlullâh-ı Tebrîzî'nün aşhâbından idi. Lâkin mev-lânâ-yı mûmâ ileyh, anlaruñ te'vilât-ı bî-ma'nâ ve temşilât-ı mâlâyâ'nîlerini işğâ itmeyüp mefâsid-i i'tikâdiyyâtından bir mâddede aña müṭbâ'at u muṭâ-va'at ve şerî'at-i şerî'atden anuñ iqlâliyle¹ mûmâna'at u mürâca'at itmedi. Zâ-hir-i hâlde egerçi uḥuvvet muḳtezâsınca mütezâyıķân-ı mütelâzimân olup şîr ü şekker gibi imtizâc itmişler-idi velâkin bâtınlarında ihtilâf-ı meşreb olup² «مَلْحُ أُجَاجٍ» ve «عَذْبُ فُرَاتٍ»³ gibi teķâbül-i tezâdd olduğı muķarrer idi.

Tezyîl:⁴ Mûmâ ileyh *Vikâye* nâm kitâb-ı müsteṭâba oğlı Mevlânâ Muḥammed'ün şerhinden ğayrı bir şerh-i laṭîf te'lîf eyledi. Dîbâcesinde bu minvâl üzre başt-ı kelâm eyledi ki “Ca'fer nâm oğlum *Vikâye*'yi benden oķuduķda bu şerhi taşnîf itmege bed' u şürü'c itdügümde baña emrâz-ı cis-mâniyye hücum idüp itmâm-ı merâmda ṭül-i zamân ve meks-i ṭavîl iķtizâ [T 66a] eyledi. Bi'l-âḫire 'inâyet-i Bârî yârî kılıp emed-i medidden sonra maķşûd vücûd buldı.” Bu kitâba mü'ellif-i *Şakâ'ik* zafer buldı.

Mevlânâ Muḥammed bin 'Abdullaṭîf ibn Melek Raḫmetu'llâhi 'Aleyh⁵

Hidâye-i bî-bidâye-i Rabbâniyye ve 'inâye-i bî-ğâye-i Sübhâniyye, mev-lânâ-yı mezbûruñ qarîn-i hâli olup⁶ 'ilm-i fûrû'da olan [R 52b] mütündan metn-i *Vikâye*'yi 'ibârât-ı vâziḫa vü kelimât-ı şâriḫa ile nihâyet-i leṭâfet üzre [P1 69b] şerh eyledi. Zıkr olınan kitâbdan ğayrı *Ravzatü'l-Muttaķîn* ismiy-le müsemmä bir kitâb daḫi ihtirâ'c idüp ol ravzada eşmâr-ı eşcâr-ı lâhütiyyeyi derc eyledi.

Tezyîl: Mûmâ ileyh şühür-ı mübâreke vü eyyâm-ı mübârekenün fezâ'ili-ni beyân şadedinde *Zuḫru'l-Ābidîn* adlu 'Arabî bir risâle taşnîf eyledi ve daḫi ol kitâbda naşîḫat bâbında altı yüz miķdârı ebyât-ı 'Arabiyye irâd eyledi.

1 iqlâliyle R, P1 | iqlâlîne T

2 “... tuzlu ve acı ...” Furkân (25), 53.

3 “... tatlı ve susuzluğu giderici ...” Furkân (25), 53.

4 Tezyîl R, T | -P1

5 ... Raḫmetu'llâhi 'Aleyh R | ... Raḫimehu'llâh T; Başlık noksan. -P1

6 olup R, P1 | -T

'Abdülmeccid bin 'Abdullaṭîf bin Melek¹

Zıkr olunan kimselerün akrabasındandır. Ẓur'ân-ı 'azîmün ve Furqân-ı kerîmün luğât-ı 'Arabîyesini beyân için Türkî bir risâle ibdâ' u ihtirâ' eyledi.²

Mevlânâ ve Evlânâ Şeyh 'Abdurrahmân bin Muḥammed bin 'Alî bin Aḥmed Rahimehumu'llâhu Te'âlâ³

Meşrebde Bîstâmî ve mezhebde Hanefî idi. Mevlid-i aşlîsi Anṭakiyye olup vücûd-ı şerîfî anda zühûra geldi. 'İlm-i ḥadîş ü 'ilm-i tefsîr ü 'ilm-i fıkḥda 'irfân u itḳânî nihâyetde ve tevâriḥ ü ḥavâşş-ı ḥurûfa vuḳûfî ve itṭilâ'ı ḡâyetde idi. 'İlm-i vefḳ u teksîr ü cîfrde yed-i ṭulâsı olup zürûf-ı ḥurûf-ı mevâhib-i Rahmânîyye olan ḥurûfuñ ḥavâşşıyla taşarrufât-ı bedî'aya vâsıl ve esmâ'llâha iştigâl ile te'sîrât-ı şanı'aya nâ'il oldı. Ḥuşuş-ı mezbûra müte'allıḳ vâḳî'ât-ı sâniḥa-i 'acîbe ve ḥikâyat-ı vâḳî'a-i ḡarîbesi bî-nihâyedür. Bu maḳûle ṭavîlü'z-zeyl olan nesneyi irâd itmege mecâl muḥâl olup bu kitâb-ı müsteṭâb aña taḥammül itmedüḡi sebebden ihtîşâr ihtiyâr olındı. 'Acâyib-i 'ulûm-ı ḡarîbeye kemâl-i raḡbetinden ḡarâ'ib-i fûnûn-ı [T 66b] 'acîbeye mâlik bir sâlik [P1 70a] ele getürmek ḳaşdına şafâ'ih-i ṭul ve 'arz-ı arzda tek ü püy idüp 'umûmen bilâd-ı Şâmiyye ve bilâd-ı ḡarbiyyeye⁴ ve Ḳâhire-i Mısr'a dâḡil oldı. Memâlik-i mezkûrenün fuzalâ-yı fezâ'il-ârâsına vâsıl olup şeref-i ḥıdmetleriyle müşerref olmaḡın kendünün ḳuşârâ-yı meḡalib ü me'aribine nâ'il olup vuşûli maḳşad-ı aḳşâ olan maḳşad-ı 'ulyâsına zafer buldı. Maḡmiyye-i Burûsa'da Mevlânâ Şemsüddîn-i Fenârî ile muşâḡabet-i 'ilmiyye idüp anuñ enfâs-ı müteberrikesinden 'ulûm-ı keşîre istifâde eyledi. 'İlm-i cîfr ve 'ilm-i fıkḥda ve 'ilm-i tevâriḥ ve ḥavâşş-ı esmâ'llâhda teşânîf-i maşnû'a-i maṭbû'ası devâ'ir-i pergâr-ı pür-kâr-ı ḡüftâr-dan birün ve işâret-i benân-ı beyândan füzündür.

1 'Abdülmeccid bin 'Abdullaṭîf bin Melek | Mevlânâ 'Abdülmeccid bin 'Abdullaṭîf bin Melek Rahimehu'llâh T, P1

2 [Derkenar:] Bu kişi *Şakâ'ik*'de meşṭür u muḡarrer degüldür velâkin bu kimse ol luğâtî müṭâlâ'a idüp dibâcesinde mü'ellifi kendü nâmına vech-i meşrûḥ üzre ta'yîn itmegin müşârün ileyh 'Abdülmeccid *Ḥadâ'ik*'de irâd olındı. M | -R, -T, -P1

3 Mevlânâ ve Evlânâ Şeyh 'Abdurrahmân bin Muḥammed bin 'Alî bin Aḥmed Rahimehumu'llâhu Te'âlâ R, P1 | Mevlânâ Şeyh 'Abdurrahmân bin Muḥammed bin 'Alî bin Aḥmed Rahimehumu'llâh T

4 ḡarbiyye R, P1 | 'Arabîyye'ye T

Şi'r: فلا يتناهي عدُّه كيف يُحضر
بتقرير مداح و تحرير كاتب¹

Cümle-i muşannefâtınun eccl ü ecmeli *el-Fevâ'ihî'l-Miskiyye fi'l-Fevâ-tihî'l-Mekkiyye* nâm kitâbıdır. Yüzden ziyâde [R 53a] 'ulûm anda mün-deric olup nesâ'im-i şemâ'im-i kelimât-ı çayyibe-i miskiyyetü'l-fevehât-ı 'anberiyetü'n-nefehâtı müstenşikân-ı revâ'ih-i fevâ'ih-i fezâ'ilü'n dimâğını ta'îr ü tebhîr eyledi.

Şi'r:² همه چو صفحه کافر مشق کرده به مشک
همه چو برگ سمن عجم بر زده ز عبیر
نهاده سلسله‌ها از سواد بر نقره
کشیده گردن روز سپید در زنجیر³

Ve daği *Şemsü'l-Āfāk fi 'İlmi'l-Hurūf ve'l-Evfāk* nâm, 'adîmü'l-'adil mefküdu'n-naẓîr bir kitâb-ı dil-peẓîri daği vardır ki envâr-ı âşârından gümrâhân-ı peygüle-i nuhüset u târîk-nişînân-ı künc-i felâket mânend-i necm-i hidâyet anuñla ihtidâ iderler. Hâzîz-i mezelletde qalmış niçe zavallu felek-zedeler ol şems-i âfâkda meşûr u muharrer [P1 70b] olan havâşş-ı şanı'ayı 'amele getürmekle evc-i sa'âdete vâşıl olup yümn-i baht u şeref-i tâlî'le şeref-i siyâdete⁴ ve zirve-i sa'âdete 'urüc ider.

Şi'r: تَبْدُو عَلَى فَلَکِ الْإِجْلَالِ وَالِدَوْلِ
مَشْكُوَةٌ إِقْبَالَهُ كَالْأَنْجَمِ الزُّهْرِ⁵

[T 67a] El-ħağ, ol kitâb-ı müşkîn-nikâb ü mu'ciz-nişâbuñ merâyâ-yı el-fâzında 'amme-i ħalâyıka nâfi' mezâyâ-yı havâşş-ı 'acibe ve havâşş-ı mezâyâ-yı ġarîbe mündericdür. Ol nihîrîr, taħrîr itdüğü muşannefâtun maṭâvî-i feħâvisinde müvedda' olan nikât-ı ħamîde ve leṭâ'if-i sedîdenün aşl-ı cezîli şaḥîh olup te'yîdât-ı Rabbâniyye ve ilhâmât-ı Yezdâniyye'ye qarîn ü rehîn

1 Onun sayısına bir nihayet yoktur. Ne kâtibin yazısı ne de meddahın anlatımı ile nasıl sayılabilir?

2 Şi'r R, P1 | Kıt'a T

3 Hepsî sanki kâfür yaprağında misk ile yazılmış gibi, hepsî sanki amberden Acem yasemini yaprağı çıkmış gibi. Gümüştün üzerine siyah noktalardan zincirler koymuş ve aydınlık günün boynunu zincire vurmuş.

4 siyâdete R, P1 | su'üdete T

5 Ululuk ve devlet feleğinde onun ikbal kandili, parlak yıldızlar gibi görünmektedir.

olmağın ol 'umde-i 'ulemānuñ mü'ellefâtına i'timād olunup zıkr itdüğü ke-
limāt-ı sâ'î'asına hüsni-zann lâzımdur.

Mevlānā-yı müşārün ileyh, bî-mişl hüsni-ı hâttâ mâlik olup kemāl-i hüsni
ü le'āfet ve nihāyet-i itkân üzre kitābete dest-res buldı. Mü'ellif-i *Şakâ'ik*,
anuñ ekser-i mü'ellefâtına kendü hâttıyla zafer bulmağın hüsni-sevād-ı mi-
dādı hâkqında hüsni-şehādet eyledi.

Şi'r:¹ هست در دیده من خوبتر از روز سپید
روی حرفی که به نوک قلمت گشت سیاه²

Maḥrūsa-i Burūsa'nuñ ahālî-i e'ālîsi ile istinās itmegiñ tavaḥḫun idüp
anda vefāt eyledi. Maḥrūsa-i mezbūrede iḳāmetlerini ba'zı ebyātında zıkr
eylemegin te'yîd-i merām ü te'kid-i maḳām için ol beyt-i bî-naẓîr bu
maḥalde taḥrîr olındı.

Beyt: فقير غريب أتى الروم زائرا
دُعى عبدُ رحمن المقيم ببرسة³

Tezyîl: Mümā ileyh, pîrlük 'ālemine vāşıl olup sinn-i şerîfi [R 53b] alt-
mışdan mütecāviz olduğı hâlde Hicret-i Nebeviyye'nün sekiz yüz kırk dört
senesinde *Fevā'ih-i Miskiyye*'yi te'lif idüp anda [P1 71a] yüz kırk beş 'a-
ded 'ulūm derc eyledi. Ol kitāb-ı müsteḫābuñ seksen beşinci bābında sekiz
yüz beş senesinden⁴ târiḫ-i merḳūma degin te'lif itdüğü kütüb-i mu'tebe-
renüñ esmāsını beyān idüp ol bābda cümlesini 'add eyledi. Bu kitāb-ı be-
dî'ut-taḥrîr itmām-peẓîr olmayup gerçi mâh-ı nev gibi nâḳış u nā-tamām-
dur, ammā kemāl-i cemāl-i bedî'iyile bedr-i kāmîl gibi mükemmel olup
ğāyet-i hüsni ü berā'atiyle maḥbūbu'l-ḳulūbdur. Aşḫāb-ı enẓār-ı 'āliye ara-
sında engüşt-nümā olup manẓūr u merḡūbdur. [T 67b]

Ḳıṭ'a:⁵ آن کتابش که چو شمس آفاق
بود رخسندۀ در او فضل و کمال

1 Şi'r R, P1 | Beyt T

2 Senin kaleminin ucuyla siyaha boyanmış bir harfin yüzü benim gözümde aydınlık günden daha güzeldir.
Enveri, *Divân-ı Enveri*, haz. Saîd-i Neḫsî, Tahrân: Müessesesi-i İntişârât-ı Sikke - Pîrüz, 1364, s. 438.

3 Fakir ve yabancı birisi Rum diyarına ziyaretçi olarak geldi. Bursalı Abdurrahman diye bilinip çağrıldı.

4 senesinden R, P1 | senesinde T

5 Ḳıṭ'a R, P1 | Şi'r T

نا تمام است اگر چون مه نو
در کمال است ولی حسن و جمال¹

Mevlânâ 'Alâüddîn-i Rümî

Raḥmetu'llâhi Te'âlâ 'Aleyhi Raḥmeten Vâsi'aten²

[Derkenâr:]³ *Tabakât-ı Nuḥâr'*da silsile-i nesebleri 'Alî bin Musliḥuddîn Mûsâ bin İbrâhîm eş-Şeyḥ 'Alâüddîn er-Rümî el-Ḥanefî diyü muḳayyeddür.

Ol fâzıl; 'aliyyü'l-efâzıl, ḥadîdü't-ṭab', sedîdü'z-zihn, ḳaviyyü'l-mübâheşe, naḳıyyü'l-müṭâla'a idi.

Şi'r: و قدر العلم منه في إرتفاع
 و أمر الفضل منه في انتظام⁴

Meşâhîr-i cemâhîr-i 'ulemâ ve şanâdîd-i mesânîd-i fuzalâdan mazhar-ı ma'ârif-i Rabbânî 'Allâme Taftâzânî ve maşdar-ı 'ulûm-ı câvidânî Seyyid Şerîf Cürçânî ḫazretlerinin derslerine ḫâzır ve mübâheşelerinde şâhid ü nâzır oldu. Bu taḳrîble fâzılân-ı mezkûrândan ba'zı mevâkı'-i müşkilede esvile-i mu'ḫile aḫz idüp anuñ yanınca ecvibesini zabṭ eyledi. Emâsil-i efâzıl-ı zamâneden muşâḫabet itdüğü kimesneleri irgâm u ifḫâm içün ol su'alleri irâd idüp ilzâm ü iḫcâm itmek meslegine sâlik oldu.

Şi'r: بكلام لو أن للدهر سمعا
 مال من حسنه إلى الإصغاء⁵

Bu ṭarîḳla bıḳâ'-ı 'arîz-i arz-ı arîzi geşt ü güzâr idüp [P1 71b] Ḳâhire-i Mışr'a dâḫil olduḳda ol diyârüñ fuzalâsını ol esvile-i i'câz-âşâriyla ta'cîz eyleyüp anları şî'ab-ı şî'ab-ı maḡlûbiyyete ilcâ vü ilḳâ eyledi. Mümâ ileyhün fûnûn-i müteferriḳa-i mütedâvilede esvile-i ḡâmızaı müstemil bir risâlesi var idi. Mü'ellif-i *Şakâ'ik*, ol risâleye kendü cedd-i pâkinüñ ḫaṭṭ-ı şerîfiyle zafer buldı.

1 Ufuklardaki güneş gibi olan kitabında fazilet ve kemâl parlamaktadır. Her ne kadar yeni ay gibi tamamlanmamış olsa da güzellikte kemâle ermiştir.

2 Raḥmetu'llâhi Te'âlâ 'Aleyhi Raḥmeten Vâsi'aten R, P1 | -T

3 [Derkenâr:] R, P1 | -T

4 İlmin kıymeti onunla yükselmiştir ve fazilet davası onunla düzene kavuşmuştur.

5 Eğer devran sözleri iştebilseydi, ona güzelliğini duyarak meylederdi. İbnu'r-Rûmî, *Divânü İbni'r-Rûmî*, C. I, haz. Hüseyin Nassâr, Kâhire: Dârü'l-Kütüb ve'l-Vesâ'iki'l-Kavmiyye, 2003, s. 117.

Tezyîl: Mevlânâ 'Alâüddîn, yedi yüz elli altı senesinde vücûda gelüp taḥşîl-i 'ilm ve tekmil-i kemâlât eyledükden ṣoñra bilâd-ı 'Acem'e varup kibâr-ı efâzıldan aḥz-ı 'ulûm eyledi. Sekiz yüz yigirmi sekiz senesinde Kâhire-i Mıṣr'a dâhil olup Eşrefiyye-i Cedîde'de müderris olduğdan ṣoñra sekiz yüz yigirmi ṭoḡuz senesinde ol diyârdan çıḡup ḥacc eyledi. Ba'dehu bûm-ı Rûm'a varup [R 54a] birkaç gün tek ü püy eyledükden ṣoñra sekiz yüz otuz dört senesinde yine Kâhire'ye [T 68a] rücû' eyledi. Mıṣr-ı merḡûmda meclis-i ḥadiṣe ḥâzır olup eṣnâ-yı baḡṣ ü ḥadiṣde lisânından nâ-sezâ sülḡan ṣudûr eylemegin ol muḡâbelede mücâzât olınmaḡdan ḥavf idüp¹ baḡrdan Rûm ṣavbına 'avdet eyledi. Sekiz yüz otuz ṭoḡuz târiḡinde tekrâr Mıṣr'a varup mecâlis-i 'ilmde ba'zı 'ulemânuñ tîr-i kelâmıyla ḡulûbına ṭoḡınup ol Mıṣr'ın mevalisini lisân-ı cedidü'l-beyâniyla² mecrûḡu'l-ḡâḡır eyledi. Ba'dehu müddet-i medîd ḡasta olup ṣeref-i ṣüref-i ṣiḡḡat ü 'âfiyete müṣrif olduğda bir gün serîrinden düṣüp rütbe-i idrâkden sâḡıt oldu.

Hicret-i Nebeviyye'den sekiz yüz kırık bir senesinde Kâhire-i Mıṣr'da ṣâm-ı 'ademe revâne olup Ka'be-i ceberûta lebbeyk-güyan revân oldu. Bu tezyîl, Suyûṭî'nün *Ṭabaḡât-ı Nuḡât'*ında meṣtûrdur. [P1 72a]

'Ârif Bi'llâh Şeyḡ Faḡrüddîn-i Rûmî Raḡimeḡu'llâḡu Te'âlâ³

Mudurnu nâm kaṣabada tavaṭṭun eyledi. Ol faḡr-i ḡıyâr-ı aḡyâr, imâm-ı ḡümâm-ı aḡbâr, 'alâyıḡ-ı ḡalâyıḡ u 'avâyıḡ-ı ḡalîḡdan münḡatı' bir müteverri' ü müteṣerri' kimesne idi. Emr-i vera' u taḡvâda ḡadden ziyâde ittîḡâ eyleyüp selef-i sâlîfin 'ibâdâtta ücret mekrûhdur diyü zâḡib olmaḡın ücret-ile imâmet eyleyenlere iḡtiyâṭen iḡtidâ itmez-idi.

Şi'r:

فليس شبيه للدين راعي
وليس نظيره للشرع حامي⁴

'Ulûm-ı ṣer'iyye-i fer'iyyeden küllî behredâr olup bedâyi'-i 'ilm-i fiḡhı muḡiṭ u ḡâvî olanlar arasında ḡısm-ı ekmele ü ḡazz-ı eṣmele mâlik idi.

1 ol muḡâbelede mücâzât olınmaḡdan ḡavf idüp R, P1 | -T

2 cedidü'l-beyâniyla R, P1 | cedidü'l-beyânla T

3 'Ârif Bi'llâh Şeyḡ Faḡrüddîn-i Rûmî Raḡimeḡu'llâḡu Te'âlâ R, P1 | Şeyḡ Faḡrüddîn-i Rûmî Raḡimeḡu'llâḡ T

4 Din için onun benzeri bir emir yoktur. Şeriat için onun gibi bir hâmi yoktur.

Ānā-yı revāh u eṭrāf-ı şabāhda müdāvemem olacak ed'ıye-i me'sûre vü da'āvāt-ı mebrûre beyânında bir kitâb-ı laṭif te'lif idüp ol kitâbda kendü-nün berâ'at u hażâkatına delâlet ider mebhâiş-i daḳıka-i raḳıka ve leṭâ'if-i eniḳa-i eşiḳa tazmîn eyledi. Ḳaddesa'llāhu te'ālā sırrahu'l-'aziz.

[**Derkenar:**]¹ Mervîdür ki merḥūmuñ mezârı Sulṭān Yıldırım Bāyezîd Hân Mudurnu'da binâ itdügi cāmî'ün ḳapusınuñ ḳurbındadır ve şehriñ maḥkemesi anuñ muḳābelesindedür. Yatduğı yirden ehl-i şer'üñ dîde-bāni ve şer'atüñ nigeḥ-bānidur. Ol diyârda meşhûr u müte'arifdür ki ḳudât-ı ḥumât-ı şer'î-i muṭaḥhar, icrâ-yı dîn-i ezher itmekde tekâsül itse ḳuvvet-i rûḥāniyyetle aña güşmâl idüp 'ālem-i bāṭından bir zarar irgürür-idi.

Mevlânâ Şeyḫ Ramazân Raḫimehu'llāhu'l-Melikü'l-Mennân²

Ol 'aşruñ 'ulemāsından mebnāni-i 'ulūmı telemmüz idüp uşul-i fünün-ı mütedāvileyi te'sis eyledi. Hüdā-yı Veliyyü'l-kifāye ve Celiyyü'l-viḳāye'nün şems-i hidāye-i [T 68b] bî-nihāyesi sāyesinde 'ilm-i fūrū'a intisāb-ı iktisāb idüp ekmel-i 'ulemā-yı Ḥanefiyye oldı. Mevlânâ-yı mezbûri merḥūm Sulṭān Yıldırım Bāyezîd Hân, ḳāḏî-'asker naşb eyleyüp 'asâkir-i nuşret-me'âşirüñ zimām-ı aḥkām-ı şer'iyye-i fer'iyyesini dest-i taşarrufına [R 54b] tefvîz eyledi.

Mışra': له التصدير والتقديم حقاً³

Raḫmetu'llāhi te'ālā 'aleyh.⁴

Mevlânâ Aḫmedî Raḫmetu'llāhi Te'ālā 'Aleyh⁵ {Aḫmedî}

[P1 72b] Aşlı vilāyet-i Germiyān'dandır. Mu'âşır olduğı fużalādan ta'al-lüm⁶ ü telemmüz idüp⁷ tekmil-i melekāt-ı zāt-ı maḥmüdüş-şıfāt eyledük-den şoñra diyâr-ı Mışr'a 'azîmet eyledi. Mevlânâ Aḫmedî, Mevlânâ Fenārî ile ve Hâcî Paşa'yla Ḳāhire-i Mışr'da bir gün üçi meşâyih-i şüfiyyeden bir 'ārif-i esrār-ı esmār-ı ḡaybiyye-i lâ-reybiyyenüñ nüzhet-serāy-ı ḥalvetine

1 [Derkenar:] R, P1 | -T

2 ...Raḫimehu'llāhu'l-Meliki'l-Mennân R, P1 | ...Raḫimehu'llāh T

3 Gerçekten başköşeye oturtulmak da öne geçirilmek de onun hakkıdır.

4 Raḫmetu'llāhi te'ālā 'aleyh R, P1 | -T

5 ... Raḫmetu'llāhi Te'ālā 'Aleyh R, P1 | ... Raḫimehu'llāh T

6 ta'allüm R, P1 | ta'lim T

7 idüp R, T | -P1

dâhil olup istikmâl-i kemâl ü istiḥşâl-i ḥüsn-i ḥâl için du‘â istimdâd eylediler. Şeyḥ ḥazretleri bunların âyine-i aḥvâl-i ferḥunde-me‘âllerine nazar eyleyüp Mevlânâ Aḥmedî’ye ḥiṭâben mışrâ‘-ı kelâmı bu bâbdan fetḥ eyledi ki “Maṭla‘-ı ‘ömr-i nâzenînününden maḳṭa‘ına degin ḥâme-i bedâyi‘-nigârün ğarîḳ-ı biḥâr-ı efkâr-ı şanâyi‘-âşâr u Mânî-i nuḳûş-ı eṣ‘âr-ı bedâyi‘-iṣ‘âr olup cenâb-ı ni‘me‘l-me‘âbuñ şan‘at-i şî‘rde ferd-i kâmil ü baḥr-i vâfir şâmil olur. Cümle-i ezmânuñ muḥassinât-ı bedi‘iyyeyle¹ pîrâste efkâr ü ḥayâlâta şarf idüp muḳaṭṭa‘ât-ı evkâtuñı bu vech üzre taḳṭî‘ idersin” ve daḥi Ḥâcî Paşa ḥazretlerine nazar idüp² ḳânûn-ı kelâma bu perdeden âġâz eyledi ki “Ba‘zı ‘ârıza sebebiyle ‘ilm-i ṭıbbuñ ölümlüsi olup müddet-i ‘ömründe anuñ taḥşîli derdine mübtelâ olursın. Bu sevdâ, süveydâ-yı ḳalbünde merküz olup *Ḳânûn-ı Şifâ* üzre anı teshîl ü tekmîl bâbında eczâ-yı vücûduñı i‘dâm ü izâ‘at ve müfredât-ı a‘mârûñı ifnâ vü imâtet idersin.” Ba‘dehu Mevlânâ Fenârî’ye müteveccih olup “Fâtiḥa-i müddet-i ‘ömründen ḥâtimeye varıncaya degin tavzîḥ-i uşul-i meşrû‘ u menḳûl ve telvîḥ u tenḳîḥ-i fîrû‘ mesmû‘ u ma‘ḳûl eyleyüp kemâlât-ı [T 69a] ‘ilmiyye vü ‘ameliyyeyi ḥâvî ve melekât-ı şuveriyyeyi vü ma‘neviyyeyi câmi‘ olursın. Senüñ şân-ı sa‘âdet [P1 73a]-nişânûñ devlet-i dâreyñ ü ‘izzet-i neş‘eteyni ihtivâ eylemek muḳarrerdür.” diyü ḥatm-i kelâm u itmâm-ı merâm eyledi.³

Şî‘r: إِنَّ الْهَلَالَ إِذَا رَأَيْتَ نَمُوهُ
أَيَقْنَتُ إِنَّ سَيَكُونُ بَدْرًا كَامِلًا⁴

Fi‘l-vâḳi‘ şeyḥ-i mezbûr, verâ-yı estâr-ı ğaybdan sürüş-i ilhâm-ı Rabbânî-nün lisânından terceme itdüġi kelâm-ı fâiḳ, vâḳi‘-i ḥâle muṭâbıḳ ve nüṣḥa-i taḳdîre muvâfiḳ oldu. Bu üç fâzılun aḥvâlleri el-kâlü ‘alâ mâ-cerâ mazmûnı üzre tefe‘ül olunduġi gibi vuḳû‘ buldı. Mevlânâ Aḥmedî, [R 55a] diyâr-ı Mıṣr’dan vaṭan-ı aşıl ü mevlid-i ceziline ‘avdet eyledükde Germiyân-oġlı’yla muşâḥabet idüp aña ḥ‘âce oldu. Mîr-i mezbûr, eṣ‘âr u ebyâta râġıb olmaġın Mevlânâ Aḥmedî daḥi ol semte ḥâdden ziyâde raġbet eyledi. Ba‘dehu merḥûm Sulṭân Yıldırım Bâyezîd Ḥân, evlâd-ı emcâdından Süleymân Çelebi

1 bedi‘iyyeyle R, P1 | bedi‘ayla T

2 idüp R, T | -P1

3 eyledi R, T | -P1

4 Muhakkak ki hilalin neşv ü nema bulduġunu görünce, onun tam bir dolunay olacaġını anlarsın. Ebû Temmâm, *Divânu Ebî Temmâm bi-Şerhi el-Ḥatib et-Tebrizî*, c. IV, haz. Muhammed ‘Abduh ‘Azzâm, Dârü’l-ma‘ârif, 2009, s. 115.

ile qarîn olup şî're hüsni iltifâtları dâ'iyesiyle nâm-ı şerîflerine *İskender-nâme* nâm meşnevî kitabı nazm idüp anuñ içinde 'ilm-i hendeseden ve 'ilm-i hikmet ve 'ilm-i tıbdan çok nesne derc eyledi. Mîr-i mezbûruñ nâmına bî-hadd ü bî-şümâr kaşâ'id-i nâm-dâr u eş'âr-ı i'câz-şî'âr nazm idüp mükemmel *Divân* tertib eyledi. Bu maṭla¹-ı âbdâr anuñ¹ netâyic-i efkârındandır.

Maṭla:² Fıkr eyle mebd'e'ün neredendür nedür ma'âd
Hem geldüğünden işbu maḳâma nedür murâd³

Ve daḫi ol kitâbdan bu iki beyti qarîn-i ḳabûl olup beyne'l-fuḫûl maḳbûldür.

Şî'r: Hârpüştüñ hâr şaḳlar cânını
Nermlük döker semûruñ ḳanını
Furşatında düşmene viren emân
Ḳaydefâ gibi olısar bî-gümân⁴

[P1 73b] Ve daḫi 'ilm-i tıbdan mesâ'il-i *Ḳânûn-ı Şifâ*'yı şâmil Türkî bir risâle nazm eyleyüp enfâs-ı 'İseviyyesiyle ḳânûn-ı hikmeti ihyâ eyledi. Ol şehzâde-i âzâdenüñ [T 69b] ḫuzûr-ı 'âlilerinde şî'r taḳrîbiyle taḳarrüb-i tâmm ḫâşıl idüp kemâl-i câh ü celâl ve nihâyet-i ḫaşmet ü iclâlâ vâşıl ü nâ'il oldu.

Beyt:⁵ بیان حشمت و جاهش به شرح ناید از آن
گواه حشمت او با همین افاضت اوست⁶

Fâzıl-ı mezbûruñ nevâdir-i leṭâ'ifindendür ki Emîr Timur-ı bed-fercâm diyâr-ı Rûm'a geldükde mevlânâ-yı mûmâ ileyhûñ muşâḫabetinden zevḳ idüp şî'rîn ü şekkerîn⁷ kelimâtından lezzet almağın anuñla şî'r ü şekker gibi imtizâc idüp⁸ ḫarîm-i ḫarem-i muḫteremlerine maḫrem idindi. Bu eşnâda

1 âbdâr anuñ R, P1 | âbdâr u tâbdâr u gevher-nişâr anuñ T

2 Maṭla'R, P1 | Şî'r T

3 Latîfî, *Tezkiretüş-Şu'arâ ve Tabısratü'n-Nuzamâ*, haz. Rıdvan Canım, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s. 164.

4 Es-Seyyid Pîr Mehmed bin Çelebi, *Meşâ'irüş-Şu'arâ*, haz. Filiz Kılıç, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2018, s. 124.

5 Beyt R, P1 | Şî'r T

6 Onun görkem ve makamının beyanı şerhlere sığmaz. Çünkü onun görkemine şahit yine onun feyiz verişidir.

7 şekkerîn R, P1 | sükkerîn T

8 şî'rîn ü şekkerîn ... gibi imtizâc idüp R, T | -P1

bir gün Emîr Timur ile hammâma varup le'â'if ü zarâ'if söylenmege âgâz olunduğda emîr-i mezbûr Mevlânâ Aḥmedî'ye ḥiṭâb eyledi ki “Ḥuzzâr-ı meclisden her kişinüñ ḥaḳḳında bir behâ biçüp nuḳûd-ı aḥvâl ü 'urûz-ı âmâline göre kıymet beyân eyle ki miḳdârımız ma'lûm olup her birimiz ne ḳumâş idüğümüz bilelüm ammâ bu ortada artuḳ eksük söylenmeyüp taḳvîm-i şaḥîḥ ü şariḥ ile taḳvîme râzî olalum” diyü mülâtafe eyledi. Mevlânâ Aḥmedî, her kişinüñ ser-tâ-pâ aḥvâline nâzır olup herkesün ḳadr ü behâsına göre bir miḳdâr behâ taḳvîm itmekde, alup virmekde [R 55b] ve kesüp biçmekde iken Emîr Timur, bu eksüklüyi aşḥâb-ı meclisden 'add idüp “Arturmayup beni daḥi bu ortada taḳvîm eyleñüz” diyicek Mevlânâ Aḥmedî aña seksen aḳçe kıymet ta'yîn eyledi. Mîr-i mezbûr, mevlânâ-yı mezkûra “Bu ḥuşûşda 'adl üzre taḳvîm itmeyüp sen benüm kıymetümi bilmedün. Burada eksük söyledün. Yalınuz benüm izârüm seksen aḳça deger.” diyü münâkaşa eyledi. [P1 74a] Mevlânâ Aḥmedî, Emîr Timur'dan alınmayup tiz bâzârı bu vech üzre cevâb virdi ki “Benüm kıymet beyân itdüğüm senün izârüñdür yoḥsa zât-ı şerîfün süḳ-ı sultânide bir manḳıra degmedügi muḳarrerdür.” didi. Emîr-i müşârün ileyh, bu laṭife-i laṭifeden ḡayetle ḥazz idüp hammâmnda bulunan cümle-i girân-mâye esbâbını aña iḥsân eyledi. Revvaḥa'llâhu te'âlâ rûḥahu.

Tezyîl: [T 70a] Mevlânâ İbn 'Arabşâh, Mevlânâ Aḥmedî'yi '*Uḳûdü'n-Naşıḥa* nâm¹ kitabında vaşf idüp anuñ ḥaḳḳında böyle baş-ı kelâm eyledi ki kelimât-ı şerîfesi lezzetde İbn Nübâte'nün kelimâtına mu'âdil u mümâşil olup neş'esi kemâl-i zarâfet üzre idi. *İskender-nâme* nâm kitabından ḡayrı muşannefât-ı 'adîde-i güzîdesi vardur. *Ḳaşıde-i Şarşar*² ki ḥurûf-ı hecâ 'adedince yigirmi ṭoḳuz beytdür ve her beyti eksüksüz ḥurûf-ı hecânuñ cümlesini mutaẓammındur, ol ḳaşıdeyi taḥḳîḳât-ı müfide-i nâfi'a ve tedḳîḳât-ı sûtüde-i câmi'a ile şerḥ eyledi.

Hicret-i Nebeviyye'den sekiz yüz on beş senesinüñ evâḫirinde seksen yaşından geḫmiş iken Amâsiyye'de vefât eyledi. Raḥmetu'llâhi te'âlâ 'aleyh.²

1 '*Uḳûdü'n-naşıḥa* nâm R, P1 | '*Unḳüdü'n-naşıḥa* nâm T

2 Raḥmetu'llâhi te'âlâ 'aleyh R, T | Raḥmetu'llâhi 'aleyh P1

**‘Ālim-i ‘Āmil, Fāzıl-ı Kāmil Şeyh Bedrüddîn Maḥmūd bin İsrâil
bin ‘Abdül‘azîz eş-Şehîr bi-İbn Kâdî-i Simavna Ce‘ala’llāhü
Kārinen bi’l-Ġufrân ve’l-Meymene fi Dâri’n-Na‘îm ve’l-Cenne¹**

Ecdād-ı ‘izāmı Āl-i Selçuk’uñ vüzerāsından olup vâlid-i mâcidi Sulţân ‘Alâüddîn-i Selçukî’nün qarındaşı oĝlı idi. Selâţin-i Āl-i ‘Oşmân’dan Ġazî Hüdâvendigâr’uñ zamân-ı salţanatında bilād-ı Rûmiyyeden Simavna nâm kal‘a-i mezkur ki [P1 74b] babasınun elinde fetḥ oldu, zât-ı şerif-i şeref-şî‘ârında² ri‘âyet-i bârize-i ḥākāniye isti‘dâdı ve ‘inâyet-i vâfire-i sulţāniye istiḥkākı olduĝı sebebden mevlānā-yı mûmā ileyh, ol diyârda mîr ü vâli olduĝundan ĝayrı kâdî daḥi naşb olındı.

Mışra‘: وما نلتُهُ بشرى بما ستتأله³

[R 56a] Ol câmi‘-i merâsim-i tiĝ u kalem, sālîfû’z-zıkr pâdişâh-ı cezî-lü’n-ni‘am zamânında vech-i meşrûḥ üzre sa‘âdet-i riyâseteyn ile müstes‘id iken merḥûm Şeyh Bedrüddîn vücûda geldi.

Şî‘r: بر آسمان بزرگی هلال از نو تافت
به بوستان معالی گلی ز نو بشگفت⁴

Mûmā ileyh, ‘âlem-i icmâlde ve rûz-ı ezel-i âzâlde kendünün şaḥâif-i aḥvâlinde meşţûr u muḥarrer olan müktesebât-ı insāniyyeyi istiktâb itmenün zamânı geldükde [T 70b] vâlidinden okuyup yazmaĝa başlayup anuñ himem-i ‘ulyâsi berekâtında Qur‘ân-ı ‘azîmi ḥıfz eyledi. Mebânî-i ‘ulûmı Mevlānā Şâhidîden ve fenn-i şarf u naḥvi Mevlānā Yûsuf’dan telemmüz eyledükden şonra babasınun ‘ammi-zâdesi Mevlānā Müeyyed bin ‘Abdülmü‘min ile diyâr-ı Mışr’a rıḥlet eyledi. Maḥarr-ı evliyâ vü müstaḥarr-ı etḫıyâ olan⁵ Konya nâm şehrde;

1 ‘Ālim-i ‘Āmil, Fāzıl-ı Kāmil Şeyh Bedrüddîn Maḥmūd bin İsrâil bin ‘Abdül‘azîz eş-Şehîr bi-İbn Kâdî-i Simavna Ce‘ala’llāhü Kārinen bi’l-Ġufrân ve’l-Meymene fi Dâri’n-Na‘îm ve’l-Cenne R, P1 | Mevlānā ‘Ārif Bi’llāh Şeyh Bedrüddîn Maḥmūd bin İsrâil bin ‘Abdül‘azîz ki Kâdî-i Simavna-oĝlı Nāmıyla Meşhûrdur. Raḥimehu’llāh T

2 şeref-şî‘ârında R, P1 | şî‘ârında T

3 Eldē edebileceĝin müjdeden daha fazlasına sahip olamazsın.

4 Ululuk semasında hilal yeniden doğdu. Yücelikler bahçesinde bir gül yeniden açıldı.

5 olan R, T | -P1

Şi'r:¹ خوش تر از جنت است اطرافش
برتر از اختر است ارکانش
حسد نو بهار روضه او
رشک جئات عدن بستانش²

Mevlânâ Fazlullâh'ın telâmizesinden Feyzullâh nâm fâzıldan ba'zı 'ulûmı ve 'ilm-i nahvi dört ay miqdârı taḥşil üzre oldu. Mevlânâ Feyzullâh vefât eyledükde diyâr-ı Mısr'a varup Seyyid Şerîf Cürçânî ile bi-tarıķi's-şirket Mübârekşâh-ı Manḫıķ'ten ta'allüm ü telemmüz eyledi. Merḥûm-ı merḥûm [P1 75a] Şeyḫ Bedrüddîn, Mübârekşâh'la ḥacc idüp Mekke-i Müşerrefe'de Şeyḫ Zeylâî ḥâzretinden okuduḡdan sonra girü Kâhire-i Mısr'a gelüp Şeyḫ Ekmel ḥâzretlerinin maḥfil-i fezâ'il-ḥâfil ü meclis-i ma'arif-kâfillerinde Seyyid Şerîf ile taḥşil-i 'ulûm-ı 'âliye ve tekmi'l-i fûn-ı sâmiye eyledi.

Meşnevî:³ علم بال است مرغ جانت را
بر سپهر او برد روانت را
علم دل را به جای جان باشد
سر بی علم بد گمان باشد⁴

Bu eşnâda diyâr-ı Mısr'ın melik-i milk-ârâ vü melek-ârâsı Sulṭân Ferrec bin Sulṭân Berḡûḡ⁵, Mevlânâ Bedrüddîn'den okuyup ba'zı nesne ta'allüm ü telemmüz eyledi. İttifâken şeyḫ ḥâzretlerine cezbe-i İlahiyye istilâ idüp mir'ât-ı tecelliyyât olan derûn-ı şafâ-şifâtında füyûzât-ı ḡudsiyye ve küşûfât-ı ünsiyye müncelî olduḡda meşâ'id-i ebrâra şu'ud için diyâr-ı Mısr'da Seyyid Ḥüseyn-i Ahḡlaṭî ḥâzretlerinin kenef-i terbiyet ü ḥimâ-yı ḥimâyetine ilticâ eyledi. Mezḡûr-ı mebrûrûn ḡıdmetinde bir miqdâr rüzḡâr taḥşil-i tarîḡat u tekmi'l-i ḡaḡîḡat eyledükden sonra [R 56b] mûmâ ileyh aña icâzet virüp irşâd ü is'âd için Tebrîz'e irsâl eyledi. [T 71a]

1 Şi'r R, P1 | -T

2 Çevresi cennetten daha güzeldir. Sütun ve direkleri yıldızlardan daha yüksektir. İlkbahar onun bahçelerini kıskanır. Adn cennetleri onun bostanlarına haset etmektedir.

3 Meşnevî R, P1 | Şi'r T

4 İlim, can kuşuna bir kanattır. O, senin ruhunu feleklerle ulaştırır. Gönül için ilim can mesabesindedir. İlimsiz kafa, kötü düşünceler (ile doludur). Evhadüddîn-i Merâḡî, *Külliyât-ı Evhadi-i İsfahânî Ma'rûf be-Merâḡî*, (Câm-ı Cem), haz. Saïd-i Nefisî, Tahrân: İntişârât-ı Emîr-i Kebîr, 1340, s. 506.

5 Sulṭân Ferrec bin Sulṭân Berḡûḡ R, P1 | Sulṭân Berḡûḡ T

Nazm:¹ جهدى بكن كه با دل گمراه خویش را
در حلقهٔ ارادت اهل دل آوری²

Mervîdür ki Mîr Timur-ı nuhûset-mekşûr, vilâyet-i Tebrîz'e geldükde meclis-i hümayûnında beyne'l-‘ulemâ bir mebhâşda münâza‘a vü muhâşama vâkı‘ olup hîç bir cânibden hadeng-i cevâb nişâne-i şıdķ u şavâba vâşıl olmamağın ol maħall münħall olmadı. Hızzâr-ı meclisden Cezerî hażretleri, Şeyh Bedrüddîn-i celîlü'l-i‘tibâr u cezîlü'l-iħtiyârı zıkr idüp “İfâ-yı ibķâ-yı haķķ u imħâ-yı enħâ-yı bâtıł itmek-içün ol fayşal-ı Rabbânî ħakem iħtiyâr olınmaķ münâsibdür.” [P1 75b] diyü sevķ itmegin Mîr Timur ol fâzılı fâşıl ta‘yîn eyledi. Mevlânâ-yı mûmâ ileyh, iki ħaşmuñ ħall u ‘aķd itdükleri rişte-i mübâheşeyi kať idüp faşl-ı ħuşümet u kať-ı nizâ‘ eyledi.

Şi‘r:³ تلوث على الطود الأشم كلامه
فمال إلى الإصغاء من كل جانب⁴

Cümle-i ‘ulemâ ol ħakemün ħükmine râzî olup fazlına i‘tirâf ve baħr-i meziyyetine iğtirâf eyledükleri sebebden Mîr Timur aña i‘zâz ü i‘zâm idüp bî-ħadd iħsân eyledi.

Şi‘r: صارت رباغ الأرض في أيامه
معمورة الأطراف والأرجاء
فاضت أياد من يديه على الورى
فيضا كفيض المونة الوكفاء⁵

Ol bedr-i semâ-yı şühüd u mihr-i sipihr-i su‘üd ya‘nî Şeyh Maħmüd hażretleri meţâmî‘-i meţâmiħ-i ħissiyenün cümlesinden el çeküp Bidlis nâm şehir, andan diyâr-ı Mışr’a varup nesâķ-ı sâbıķ üzre Şeyh Hüseyn-i Aħlaťî’nün şeref-i şoħbetleriyle müşerref iken merħüm Şeyh Aħlaťî vefât idüp yerine Şeyh Bedrüddîn’i iclâs eyledi. Altı ay seccâde-i irşâdda cülûs eyledükden sonra maħrûsa-i Haleb’e gelüp andan Konya şehrini ve Tire şehrini teşrif eyledi.

1 Nazm R, P1 | Şi‘r T

2 Bir gayret göster de yolunu kaybetmiş şu gönlünü gönül ehlinin iradet meclisine getir.

3 Şi‘r R, P1 | -T

4 Burnu havada olan ulu dağâ sözlerini okudum ve onları duyabilmek için her yerden eğilip meyletti.

5 Onun devrinde yeryüzündeki her mekân ve yer mamur ve bayındır hâle geldi. İnsanların üzerine ellerinden gözyaşı döken bulutun dolup taşması gibi bir feyz döküldü.

Mışra‘: بقدمكم تشرف الاكوان¹

Rivâyet olunur ki Baħr-i Sefid içre vâkı‘ olan cezâ’irden Saķız nâm cezî-renün re’îsi nesim-i besim-i ‘inâyet-i ezeliyye ve şabâ-yı şafâ-yı hidâyet-i ev-veliyyenün tenessümünden istişmâm-ı ııb-i nükhet-i imân eyleyüp şamîm-i ıalbden [T 71b] müselmân olmağı taşmîm eylemenin Şeyh Bedrüddîn ĥazretlerini kendü yanına da‘vet eyledi. Şeyh daği cezîre-i mezkûreye varup ol sâlik-i mesâlik-i ihtidâya iltikâ eyledükde şeyhün şeref-i telķini be-rekâtında [P1 76a] anuñ devĥa-i lisânı zülâl-i kelime-i tayyibeden sîrâb ü reyyân ve ĝonçe-i ıalbi şüküfte vü ĥandân olup şeyh ĥazretlerine irâdet getürdiler. Cezîre-i mezkûreden maħrûsa-i Edirne’ye [R 57a] varup vâli-deyninün ikisini daği ĥayâtda bulup anlaruñ ile mülâķât eylediler.

Rivâyet olunur ki Sulţân Yıldırım Bâyezîd-i sa‘îdüñ evlâd-ı ‘izâmından Mûsâ Çelebi, Rûmili ‘askeriyle Edirne’de tasaltun eyledükde Şeyh Bed-rüddîn ĥazretlerini ķâđi-‘asker idindi. Merĥûm Çelebi Sulţân Meĥmed Ĥân demekle ma‘rûf olan pâdişâh-ı mağfîret-medâr, ‘asker-i seyl-reftârla² “كقطع من الليل و دُفع من السيل” Edirne câniblerini yayķayup Mûsâ Çele-bi’nün üzerine hücum eyledükde mûmâ ileyh muķâvemem idemeyüp Rûm-illeri’ne firâr eyledi. Pâdişâh ĥazretleri, Mûsâ Çelebi’nün Şamaķov taraflarında ardından yetişüp katl eyledükden soñra şeyh ĥazretlerini ehl ü ‘iyâliyle İznîķ’de ĥabs idüp ayda biñ aķçe ĥarçluk ta‘yîn eyledi. Şeyh ĥaz-retleri bir ĝün fırsatla ĥabsden firâr idüp ķuyüdât-ı müteferriķayı tefriķ eyledükde Emîr İsfendiyâr’a varup ĥasb-i ĥâlini beyân eyledükden soñ-ra “Tatar vilâyetine gitmek isterin.” diyü müşâvere-künân istizân eyledi.³ “لا صواب مع ترك المشاورة” mîr-i mesfûr, selâtin-i ‘Oşmâniyye’den ĥavfın-dan aña icâzet virmeyüp Zağra vilâyetine gitmege sevķ eyledi. Merĥûm Şeyh Bedrüddîn ĥazretleri bu re’y-i sedîd üzre Zağra’ya varduķda ya-nına bî-nihâye aĥibbâ vü aşdıķâ cem‘ olup her biri bunuñ ri‘âyetinde ĥasbe’l-maķdûr sa’y-i mevfûr eyleyüp [P1 76b] ziyâfet tarîķıyla ni‘am-ı nâ-mütenâhî bezl eylediler. Ba‘zı müfsid, şeyh ĥazretlerine ĥased idüp “salţanat sevdâsındadır” diyü Sulţân Meĥmed Ĥân-ı mağfîret-medâra

1 Gelişinizle bütün varlıklar şeref buldu, şereflendi.

2 Gecedem bir parça ve selden boca edilen sular yahut sağanak yağmurlar gibi.

3 İstişarenin terkiyle doğruya ulaşılmaz.

ğamz eyledükleri ecilden emr-i pâdişâhî ile aḥz olunup Mevlânâ [T 72a] Ḥaydar-ı 'Acemî'nün iftâsıyla Siroz'da şalb olındı.

Mezkûr-ı mebrûr, ḥâl-i ḥayâtında Cenâb-ı Rabbü'l-erbâbuñ boynı bağ- lu ḳulu olup her ḥuşuşda ribḳa-i rızâu'llâha boyun virdüğü sebebden dâr-ı dünyâda ve dâr-ı âhiretde 'ulüvv-i şân u sümüvv-i mekân ḥâşıl itmişdi. Bu ma'nâyı imâ için şalb olunup irtifâ' ḥâline işâret için berdâr oldı.

Beýt:¹ Ayağı yer mi başar zülfüne berdâr olanuñ
Zevḳ u şevḳ-ile virür cân ü seri döne döne²

Müddet-i 'ömrinde ḥabl-i metîn-i şer'î Muḥammedî'ye teşebbüs üzre olduğı ecilden anuñ mi'râcı berdârlıḳ olup ḥâtıme-i ḥâlde ḥazîz-i nâsûtđan evcât-ı lâhûta 'urüc eyledi.

Mışra': ليس في الدار غيرنا ديار³

Ḥâlâ mezâr-ı şerîfî ol diyârda medâr-ı şıḡâr u kibâr olup merci'-i 'âle- miyân oldı. Mümâ ileyh, kendünün [R 57b] teşânîf-i bedî'asından fenn-i fıḳhda *Leṭâ'ifu'l-İşâre* nâm metn-i metîn ve *Teshîl* nâm şerḥ-i rezîn ü raşîni İznîḳ'de maḥbûs iken tenmîḳ u tensîḳ eyledi ve daḡi *Câmi' u'l-Fuşûleyn* nâm kitâb-ı berâ'et-nişâb ve 'ilm-i şarfda metn-i *Maḳşud*'uñ şürühündan 'Unḳü- dü'l-Cevâhir adlu kitâb-ı müsteṭâb anuñ muşannefâtındandır.

Şi'r:⁴ آن نامه که جامع فصول آرب است
تحصيل اصول فقه را خوش سبب است
زين سان که بود مختصر و پر معنی
گویی ز جوامع الكلم منتخب است⁵

Ve 'ilm-i taşavvufda *Meserretü'l-Ḳulüb* ve *Vâridât* nâm iki kitâb-ı i'- câz-âyât, anuñ vâridâtındandır. Mervîdür ki Seyyid Cürċânî [P1 77a]

1 Beyt R, P1 | Şi'r T

2 Necati Beg. Bkz. Ali Nihat Tarlan, *Necati Beg Divanı*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1997, s. 433.

3 Evde bizden başka hiç kimse yoktur.

4 Şi'r R, P1 | Naẓm T

5 O kitap hüner sahibi olmanın bütün fasıllarını içinde toplamaktadır. Usûl-ı fıkhın öğrenilmesine güzel bir vesiledir. Öylesine vezir ve manalarla doludur ki sanki "Cevâmi'ü'l-kelim"den seçilerek meydana gelmiştir.

hâzretleri ol fâzıl-ı refî' u'l-cenâb u menî' u'l-me'âbuñ meḥâ'il u fezâ'ilini zıkr idüp medḥ-i belîğ ile medḥ iderdi. ¹“جعل الله مقامه كإسمه محمودا و مرآته مشهودا”

Tezyîl: İbn 'Arabşâh ki Yıldırım Bâyezîd Ḥân' uñ evlâd-ı kirâmına niçe müddet ḥ'âce olmışdur, *'Unḳūdu'n-Naşıha* nâm kitâbında İbn Ḳâḍî-i Simavna ile Emîr İsfendiyâr' uñ meclisinde cem' olup ıarafeynden aḥvâlimüzi biribirimize taḳrîr [T 72b] itdügümüzde mûmâ ileyh, “Benüm şâḥib-i *Hidâye*'ye biñ ıoksan 'aded ğayr-ı mücâb su'âlüm vardır didi.” diyü naḳl eyledi ve daḥi sekiz yüz yigirmi senesinde şalb olınuḫ emvâl-i metrûkesi vereşesine i'tâ olındı diyü ta'yîn eyledi.²

[**Derkenâr:**]³ Menḳüldür ki şeyḫ ḥâzretleri siyâset maḥalline varduḫda “Baña bir sehl zamân emân virüñ. Âbdest alup iki rek'at namâz kılayın” diyü icâzet alup edâ-yı merâm eyledükden şoñra kibâr-ı meşâyiḫ 'âdeti üzre bedeninden münselih olup cesedi meyyit gibi sâḳıḫ oldı. Merḫûmuñ cesedini emr-i şer' i şerîf yirini bulsun diyü maḥall-i me'mûrda şalb eylediler ve daḥi İbn 'Arabşâh risâle-i mezkûrede târiḫ-i vefâtını sekiz yüz yigirmi senesinde oldı diyü ta'yîn eyledi. Allâhu a'lem bi-taḥḳîḳati'l-ḥâl.

Mevlânâ Aḥmed bin Muḥammed bin 'Arabşâh-i Ḥanefî 'Afâ Rabbuhu'l-Ḥafî min Luḳfihi'l-Ḥafî⁴

Şâm'dandur. Timurleng-i maḫzûl, diyâr-ı Şâm'ı neḫ ü ğâret eyledükde Semerḳand ıaraflarına İbn 'Arabşâh'ı vâlidesiyle ve birâderleriyle sürgün eyledükde diyâr-ı Semerḳand' uñ meşâḥir-i 'ulemâsından Seyyid Şerîf Cürċânî ile ve Ḥ'âce 'Abdülevvel ile ve Ḥ'âce 'İşâmüddîn ile ve Şeyḫ Şemsüddîn-i Cezerî'yle muşâḥabet-i 'ilmîyye idüp her birinüñ muşannefâtını kendüden oḳuyup Cezerî ḥâzretlerinden 'ulûm-ı ḥadîşi ve kırâ'ati taḥşîl ü tekmîl eyledi ve daḥi sekiz yıldan şoñra Deşt-i Kıpçaq'da İbn Bezzâzî'ye mülâḳî olup dört yıl andan taḥşîl-i uşûl ü furû' eyledi. Ba'dehu diyâr-ı Rûm'a gelüp Mollâ Fenârî⁵ ile ve Mevlânâ 'Abdülkerîm ile ve Mevlânâ Bürhânüddîn ile

1 Allah onun makamını ismi gibi mahmûd eylesin ve arzu ettiĝi şeyleri görmeyi nasip eylesin.

2 eyledi R, P1 | olındı T

3 [Derkenâr:] R, P1 | -T

4 ... min Luḳfihi'l-Ḥafî R, P1 | -T

5 Mollâ Fenârî R, P1 | Monlâ Fenârî T

muşâhabet eyledi. Merhûm Çelebi Sulţân Mehmed Hân'ıñ evlâd-ı kirâmına h'âce [P1 77b] olup on yıl miqdârı büm-ı Rüm'da qarâr eyledükden soñra sekiz yüz yigirmi beş senesinde vaţanı Dımaşq-ı Şâm'a vâşıl oldı. [R 58a] Ol diyâr-ı kıuds-şî'ârda te'lif ü taşnife meşğül olup 'ilm-i ma'ânî vü 'ilm-i beyânda iki bîn miqdârı ebyât-ı laţife ve uşul-i fıkhda beş bîn miqdârı ebyât-ı bed'fa nazm eyledi. Bu cümleden soñra halkuñ tevârihe meyl ü rağbetini ziyâde fehm itmegin Timurleng-i bed-şî'aruñ aħbâr-ı nâ-ahyârını ve eşrâr-ı esrârını inşâ idüp 'Acâyibül-Makdûr fi Nevâyibi Timur diyü tesmiye eyledi ve Câmî'ul-Hikâyât nâm kitabı Fârisiden Türkiye terceme idüp altı cild bir kitâb eyledi ve Tefsîr-i Ebül-Leyş'i Türkiye terceme eyledi. Ve 'Unkûdu'n-Naşıha nâm Arabî risâlesinde kendü ahvâline müte'allık bu tefâşili ve niçe niçe menâkıbı taħrîr eyledi. [T 73a]

Mevlânâ Hâcî Paşa Âmenehu'llâhu Te'âlâ Mimmâ Yehâfu ve Yahşâ

Mevlânâ Hâcî Paşa'nun mevlid-i aşlisi vilâyet-i Aydın'dandır. Zamân-ı taħşil ü âvân-ı tekmilde Kâhire-i Mısr'da 'ulüm-ı 'akliyyeyi Mübarekşâh-ı Mantıķı'nun berekât-ı mantıķı sebebiyle taħşil eyledükden ğayrı Şeyh Ekmeleddin hazretlerinin hıdmet-i şerifelerinde Şeyh Bedrüddin ile şerik olup kemâlât-ı 'ilmiyyeyi ma'an tekmil eylediler. Hâcî Paşa'ya bir maraz-ı hâ'il 'arız olup dig-i mevâdd-ı fâside âteş-i hücum-ı pür-hümüm ile ğaleyân eylemegin fâzıl-ı merķūmuñ şafrası bulanup hayâtıyla imtizâca mecâl muħâl olduĝun iz'ân eyledi. Bu sebebden 'ilm-i tıbbâ iştiĝâle muztarr olup bu fennün taħşilini teshilün esbâb u 'alâmâtına şürü' eyledi.

Şî'r-i Arabî:¹ الطبُّ سائس الأبدان
وعلمٌ يضطرُّ إليه الإنسان²

Âħiru'l-emr, ol [P1 78a] 'ilm-i nâfi'ün lübbine vâşıl ve müfredât-ı mes'âilinün rûhına nâ'il olup kelimât-ı rûh-efzâsı dem-i 'İsâdan nişân virdüĝi muqarrer olıcaķ mârîstân-ı Mısr aña tefvîz olunup riyâset ü taħâbet fâzıl-ı merķūma sipâriş olındı. Ol taħîb-i kâm-baħş u müdebbir-i rûh-efzâ daħi bu taķrîble 'ilâcât-ı marzâya mübâşeret idüp hüsn-i tedbîrle dârüş-şifâ-yı

1 Şî'r-i Arabî R, P1 | Şî'r T

2 Tıp, bedenlerin seyisidir. İnsanların ihtiyaç duyduĝu bir ilimdir.

ğaybdan niçe hasteler ihyâ eyledi. Fenn-i tıbbâ müte'allık lisân-ı Türkîde *Teshîl* nâm muhtaşar-ı mu'teberi te'lîf ü taşnîf eyledi ve Aydın-oglı Mehmed Beg'ün adına *Şifâ* nâm kitabını ibdâ' u ihtirâ' eyledi.

Şî'r: شد اشارات عيون حكمتش بحر شفا
شد بشارات كلامش عين قانون نجات¹

Bu fenne iştiğālinden muḳaddem *Ṭavālî'-i Beyzâvî'*ye bir şerḥ-i laṭîf te'lîf idüp fenn-i merḳûmda izhâr-ı yed-i beyzâ eyledi [R 58b] ve 'Allâme Râzî ḫazretlerinin *Şerḥ-i Meṭâli'*inüñ taşavvurat ve taşdıḳâtına Seyyid Şerîf Cürċânî'den muḳaddem ḫavâşî taḫşîye eyledi. Ol seyyid-i sâdât-ı 'ulemâ ve ḳıdvî-i ḳâdât-ı fuḫalâ *Hâşîye-i Meṭâli'*de ba'zı mevâzî'de Mevlânâ Ḥâcî Paşâ'yı ḫâme-i dü-zebânî lisânından dillemişdür. [T 73b] Lâkin kendü zebân-ı pâk-i raḫbu'l-beyânıyla fâzıl-ı merḳûmuñ fezâ'il-i bâhire-i zâhiresine ve meḫâmid-i zehîyye-i behiyyesine şehâdet idüp² fazîlet-i tâmmе ve meziyyet-i 'âmmesine müzekkî olmuşdur.

Raḫimehu'llâhu te'âlâ raḫmeten vâsî'aten.³

Mevlânâ Şeyḫ Ḥâmid bin Mûsâ-yı Ḳayşerî Raḫmetu'llâhi 'Aleyh⁴ [Somuncu Baba]

Mevlid-i aşîl-i cezîlleri Ḳayşeriyye'dür. 'Ulûm-ı zâhire-i ṭâhire ve fûnûn-ı bâṭına-i zâhire-i bâhireyi⁵ câmi' bir nâfi' kimesne idi. Kerâmât-ı 'aliyye ve maḳâmât-ı seniyye şâhibi olan meşâyih-i müte'aḫḫirînüñ kibâr-ı kerâmet-âşârlarındandır ve ma'ârif-i rûḫâniyye ve leṭâ'if-i Raḫmâniyye'ye zafer-yâb olup fütûḫât-ı [P1 78b] ḡaybiyye ve füyûzât-ı lâ-reybiyyeye dest-res bulan evliyâ-yı müte'ehhilînüñ ekâbir-i şeref-şî'arındandır.

Şî'r: سجادۀ شرع پیش آن پاك
پيشانی خود نهاده بر خاك

1 Onun hikmet pınarlarındaki işareter şîfa denizi oldu. Onun sözündeki müjdelер kurtuluş kanununun bizatihi kendisi oldu.

2 idüp R, P1 | iden P1

3 Raḫimehu'llâhu te'âlâ raḫmeten vâsî'aten. P1 | -R, -T

4 Mevlânâ Şeyḫ Ḥâmid bin Mûsâ-yı Ḳayşerî Raḫmetu'llâhi 'Aleyh R, P1 | 'Ârif Bi'llâh Şeyḫ Ḥâmid bin Mûsâ-yı Ḳayşerî Raḫimehu'llâh T

5 zâhire-i bâhireyi R, T | zâhireyi P1

تسيح ز ذكر آن يگانه
گرديده به اشك دانه دانه

مسواك چو ديده از لبش كام
جا کرده به فرق اهل اسلام¹

Evâ'il-i ahvâl-i ferhunde-âmâlinde mahrûsa-i Burûsa'da tavaţţun idüp arkasıyla ekmek şatar idi. Maḥrûsa-i mezkûrenüñ ahâlisi, "Müşârün ileyh şeyhüñ ekmeginde bereket vardur. Anı almaḡ ekmeklü bâzârdur" diyü biribirinden müsâra'at u mübâderet iderler-idi. Merḥûm Mevlânâ Şemsüddîn-i Fenârî, Şeyḥ Hâmid ḥazretlerinüñ şeref-i muşâhabetiyle müşerref olup celâ'il-i fezâ'il-i nâfi'asından müntefi' olmaḡın fazl u kemâline i'tirâf ider-idi. Merḥûm-ı maḡfûrun leh Sulţân Bâyezîd Hân-ı Gâzî **إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ** **﴿١﴾** **غَازِي** **﴿٢﴾** feḥvâsınca mi'mâr-ı ḥulûş-ı niyyet ü mühendis-i şıdḡ-ı ṭaviyyetle maḥmiyye-i Burûsa'da bir mevzi'-i İrem-âsâda Câmî'-i Ke-bîr-i câmi'u'l-berekâtı binâ eyleyüp şeyḥ ḥazretlerinüñ anda va'z u tezķir itmesini iltimâs eyledi. Merḥûm şeyḥ ḥazretleri, pâdişâh-ı maḡfîret-şî'aruñ mültemes ü müsted'âsını ḡabûl idüp şerâ'if-i evġât u leṭâ'if-i sâ'atde ṭarîḡa-i va'z üzre ifâze vü ifâdeye iştigâl eyledi. Meclis-i va'zında [T 74a] rütbe-i a'cdâddan efzûn cemâ'at cem' olup ol şem'-i cem'ün eṭrâfında enâm-ı eyyâm, mânend-i ṭâ'ifân-ı Beyt-i Hârâm izdiḡâm iderler-idi.

Şîr: بهر منزل که گردد نورده شمع
دو صد پروانه گردد گرد او جمع³

[P1 79a] Kâffe-i ḡalâyıḡ cenâb-ı celilü'l-me'âbına iḡbâl idüp meclis-i sa'âdet-celîsinde bu maḡûle cem'iyyet olduḡından perîşân-ḡâl u müteşet-titü'l-bâl olmuşdı. Derûn-ı tâb-nâki eştât-ı [R 59a] esbâb-ı teferruḡ-ı ḡâl u teşettüt-i bâlla ṭolmuşdı. Bu sebebden Aḡsarây nâm ḡaşabaya irtihâl idüp kendüyi keşretten taḡlîs eyledi.

Şîr: بر فراز طارم وحدت زدم خرگاه انس
تا مگر کار پریشانم پذیرد التمام⁴

1 Şeriat seccadesi o temiz zatın huzurunda alnını topraḡa koymuş. Tesbih o eşi benzeri olmayan zatın zikrinden göz yaşları gibi tane tane olmuş. Misvak o zatın dudaḡından kâm aldığı için bütün müslümanların başı üzere yer etmiştir.

2 "Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimseler imar eder..." Tevbe (9), 18.

3 Bir mumun ışık verdiği her evin etrafına iki yüz pervane toplanır.

4 Perişan halim düzene girip iyileşsin diye vahdet kubbesinin en tepesine ünsiyet çadırını kurdum.

Naql olunur ki mûmâ ileyh evâ'il-i taḥşilde ʔarîḳat-i taṣavvufi Dımaşḳ-ı Şâm'da Zâviye-i Bâyezîdiyye sâkinlerinden ba'zı meşâyih-i kirâmdan aḫz eyledükden sonra H'âce 'Alî-i Erdebilî ḫâzretinden aḫz-ı ʔarîḳat idüp Şuveri bu ittişâle istiḫşâl-i ḫâl eyledi velâkin bâḫında Üveysî ʔarîḳında 'ârif bi'llâḫ Bâyezîd-i Bisṫâmî'nün rûḫ-ı 'azîzinden aḫz-ı ʔarîḳat idüp sırren anuñ rûḫâ-niyyetinden istifâze eyledi. Mervîdür ki Ḥâzret-i Hızır ('aleyhisselâm) ile muşâḫabet idüp esrâr-ı esmâr-ı 'ilm-i ledünnîyi andan aḫz eyledi.

Şîr: زندگى دل چو مسيح از دمش
سبزۀ جان چون خضر از مقدمش

سينۀ پاکيزه اش از کبر و کين
حقۀ پُر گوهر علم اليقين¹

Mevlânâ Ayas'dan rivâyet olunur ki meşâyih-i kirâmuñ ekşerinde ʔarîḳ-ı taṣavvufda ḫâlel ü zelel vâḳi' olup "لكل صارم هفوة و لكل جواد كبة"² olup muḳtezâ-sınca zellet vâḳi' olmuşdur. Velâkin Şeyḫ Ḥamîdüddîn-i Ḳayserî'den ʔarîḳ-ı ḫaḳda bi-vechin mine'l-vücûḫ zellet-i ḳadem zuḫûr itmemişdür.

Şîr: هر که را کوشش از برای خدا است
همه کارش ز ايزد آيد راست³

Şeyḫ ḫâzretlerinin aḫibbâsından bir şüfî-i şâfi-derûn iki ḳıṫ'a buḳ'a-i zirâ'at ü ḫirâset idüp [P1 79b] bir ḳıṫ'asını [T 74b] nefsi⁴ için ta'yîn ve bir pâresini şeyḫ ḫâzretleriçün tebyîn eyledi. İttifâḳ, şeyḫ ḫâzretleriçün zirâ'at olunan ʔarladan bir dâne nesne ḫâsıl olmayup ḳazâ-yı İlähî ile maḫşûl-i mezra'a ḫırmen-mişâl berbâd olmuşdı. Velâkin kendü için ḫirâset itdüğü buḳ'a nemâ-nümâ olup anuñ mezra'a-i âmâli oñup bitmiş-idi. ⁵﴿فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِثْقَالُ حَبَّةٍ﴾ feḫvâsınca her sünbülenün maḫşûli yüz dâneye yitmiş-idi. İttifâḳen şeyḫ ḫâzretleri bir ʔarîḳ-ıla ol mezra'alaruñ üstine varup

1 Gönlün diriliği onun Hz. İsa gibi olan nefesi iledir. Canın tazelenmesi onun Hızır gibi olan gelişi iledir. Kibir ve kinden arınmış olan temiz sinesi ilmü'l-yakîn cevherleri ile dolu bir hokkadır. Molla Câmî, *Mesnevî Heft Evren Cild-i Evvel, (Tuhfetü'l-Abrâr)*, haz. Câbulkâ Dâd Alişâḫ, Asgar Cânfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâlâ'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 491-492.

2 Her yiğit kişi bir kez yanılabilir. Her soylu at bir kez yere kapaklanabilir.

3 Her kimin bütün gayreti Allah için olursa o kişinin bütün işleri Allah tarafından rast gider.

4 nefsi R, P1 | nefsi-i nefsi T

5 "... her başakta yüz dane ..." Bakara (2), 261.

“Bu iki buğ‘anuñ kaçığı bizümdür?” diyü istikşâf-ı hâl eyleyicek şüfi, şeyhüñ tarlasında mahşûl hâşil olmaduğundan anı göstermege hiçâb idüp kendünüñ buğ‘asını, “Bu sizüñdür.” diyü irâ‘et eyledi.

Nazm: دروغی که او صلح آمیز شد
به از راستی فتنه انگیز شد¹

Şeyh hazretleri bu kelâmuñ istimâ‘ından mehmûm² ü mağmûm olup “Mezra‘a-i dünyâdan eşmâr-ı eşcâr-ı âmâle dest-res bulmağ berhordârlık ‘alâmeti degüldür, belki tohüm-ı günâhuñ [R 59b] kemâl-i nümüvv ü zühürındandır.” didi. Merhûm şeyh hazretleri, Aksaray’da vefât idüp anda defn olındı. Mezâr-ı şerîfi ‘amme-i ‘âlemiyânuñ ortasında yümn ü bereket ile ma‘rûf u mezkûr ve meşâhid-i merâkıd-ı enbiyâ gibi meşhûrdur.

Şîr: طائر روحش که از این کهنه دام
سدره نشیمن شد و طوبی مقام
باد به فرخنده مقر مستقر
عند ملیک صمد مقتدر³

Mevlânâ Şeyh Şemsüddîn Muhammed bin ‘Alî Hüseynî-i Buḥârî ‘Aleyhi’r-Raḥmetü’l-Meliki’l-Bârî⁴

[P1 80a] Ḥaḳā’ik-ı kitâb-ı müsteḫâb ve daḳā’ik-ı sünen-i seniyyeyi⁵ ḥâ’iz ve levâ’ih-i sevâniḥ-i nu‘ût-ı sâmiyât u rümûz-ı künûz-ı esmâ vü şifâta fâ’iz kimesne idi. Mişbâḥ-ı şalâḥ-ı hâl u çerâğ-ı ferâğ-ı bâlla mişkât-i nübüvvet-i kübrâdan iktibâs-ı levâmi‘-i envâr-ı sâṭi‘a eyleyüp nûr-ı cezve-i cezbe-i İlähiyyeye mazḥar idi. Bâşıra-i başiret ü dîde-i serireti kuḥl-i mükâşifât-ı

1 Bariş ve esenlik getiren bir yalan, fitne çıkaran bir doğrudan daha iyidir. Sa’dî-i Şîrâzî, *Külliyât-ı Sa’dî*, (Gülîstân), haz. Muhammed Ali Fürûğî, Tahrân: Emîr-i Kebîr, 1372, s. 37-38.

2 mehmûm R, P1 | mesmûm T

3 Bu eski tuzaktan kurtulan ruhunun kuşu Sidre’de oturmaktadır. O ne güzel bir makamdır. O mübareğe her şeye gücü yeten ve kimseye muhtaç olmayan Hükümdar’ın huzurunda daimi bir makam olsun. Molla Câmî, *Mesnevî Heft Evreng Cild-i Evvel*, (Tuhfetü’l-Ahrâr), haz. Câbulkâ Dâd Alişâh, Asgar Cânfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyn Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâlâ‘ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 485.

4 ‘Aleyhi’r-Raḥmetü’l-Meliki’l-Bârî R, P1 | Raḥimehu’llâh T

5 sünen-i seniyyeyi R, P1 | senen-i sünene T

celiyye ile mükehhâl olmağın cenâb-ı şeref-nişâbı [T 75a] serâ'ir-i haţâ'ir-i ceberût ve sevânihi-i ğarâ'ib-i regâ'ib-i lâhûta vâkıf bir 'arîf ve çarîk-ı taşavvufda qâdem-i râsih ve şebât-ı şâmiha mâlik bir sâlik idi.

Şî'r: قطب یقین نقطهٔ توحید او
خلعت دین خرقهٔ تجرید او
سرّ فنا را به از او کس نه گفت
دُرّ بقا را به از او کس نه سُفت
اَوّل او آخر هر منتهی
ز آخر او جیب تمنا تھی¹

Vilâdetleri Buĥrâ'âda olup 'âlem-i şıbâda kerâmât-ı seniyye ve ĥavâriq-ı 'âdât-ı behiyyesi şudûr u zuhûr eyledi. Ol diyâruñ meşâyihi-i 'izâm u evliyâ-yı kirâmıyyla mu'âşeret idüp maĥâmât-ı 'âliyât u derecât-ı sâmiyâta nâ'il olduqdan şoñra bilâd-ı Rûm'a dâhil olup maĥrûsa-i Burûsa'da ta vaţţun eyledi. Şeyĥ Şadrüddîn-i Konevî ĥazretlerinüñ *Miftâhu'l-Gayb* nâm kitâb-ı ĥaĥâ'ik-ilmâmını kendü ĥaţţ-ı şerîfiyle yazup Mevlânâ Şemsüddîn-i Fenârî'den oĥuduqdan şoñra ol kitâbuñ zahrına Mevlânâ Fenârî ĥazretleri icâzet-nâme taħrîr eyledi. Âyet-i i'câz-âyet-i ² «وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِّنِّي» feĥvâsınca maĥabbet-i İlähiyyeye mażhar olan kimse³ maĥbûbu'l-ĥulûb olduĝu muĥarrer olmağın maĥrûsa-i mezkûrenüñ [P1 80b] ahâlisi aña ĝâyetde⁴ maĥabbet eyleyüp “Emîr Sulţân” diyü zıkr iderler-idi.

Şî'r: وإذا أحب الله يوما عبده
ألقى عليه محبة للناس⁵

Bu sebebden esâtîn-i selâţîn-i meşâyihi-i 'izâm arasında laĥab-ı mezkûr-ile meşhûr olmuşdur. Ve şıyt [R 60a] u şadâ-yı velâyeti vilâyetlerde çolmuşdur.

1 Onun tevhit noktası yakînin kutbudur. Onun tecrit hırkası dinin hilatidir. “Fenâ” sırrını kimse ondan daha iyi dile getirmedir. “Bekâ” incisini kimse ondan daha iyi delmedi. Sona ermişlerin başı ve sonu odur. Ondan sonra temenni cebi boş kalmıştır. Molla Câmî, *Mesnevi Heft Evrenç Cild-i Evvel*, (*Tuhfetu'l-Abrâr*), haz. Câbulkâ Dâd Alişâh, Asgar Cânfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyñ Ahmed Terbiyet, Tâhrân: Merkez-i Mutâlâ'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 485.

2 “... sana kendimden sevgi verdim.” Tâhâ (20), 39.

3 kimse R, T | kimesne P1

4 ĝâyetde R, P1 | ĝâyet T

5 Allah bir gün bir kulunu severse insanların kalbine onun muhabbetini koyar.

Mışra¹: با صیت ولایتش ولایت پر شد¹

Merhûm u mağfûrun leh Bâyezîd Hân-ı Ğâzî hazretleri evlâd-ı emcâdıyla fâzıl-ı merķûma kemâl-i ta'alluķ ile 'alâķa idüp mâbeynlerinde ģabl-i metîn irtibât merbûṭ olmağın dürre-i yetîme-i kerîmesini aña tezvîc eyledi. Reşehât-ı insâniyye-i nefsanîyyenüñ ol şadef-i [T 75b] pâke teķâṭurından yetîme-i temîme-i salṭanat olmağa sezâvâr dürer-i ģurer-i şâhvâr ya'nî evlâd-ı emcâd-ı büzürgvâr zühür eyledi.

Şi'r:
 دُرى آمد از لَجَّة بحر بخت
 كه شد زيور تاج و تزيين تخت
 برون آمد از كانش آن لعل ناب
 كه پرورد بهر ننگين آفتاب²

Neşr³: Selâṭin-i 'Osmâniyye, şeyḫ hazretlerinüñ kerâmâtı çeşm-i zâhir-bînle müşâhede idüp dîde-i başâret-dîde ile mu'âyeneten gördükleri ecilden kemâl-i ta'zîm ile tekrîm iderler idi. Sefer-i hümâyûna kaçd u 'azîmet eyleyüp kemer-i cezm ü ģazm-ile ģazâ-yı ģarrâ-yı zafer-ârâya bel bağladuķda kılıcı andan ķuşanup du'âsın alurlar idi.

Nazm⁴:
 يافت همه عالميان كام خویش
 فيض دعایش در حاجت گشود
 گر نشدی او به دعا دستگیر
 مصلحت خلق ندارد وجود⁵

Mervîdür ki Timur Hân-ı şakâvet-'unvân, maḫrûsa-i Burûsa'ya istilâ idüp leşker-i cerrâr-ı Tatar ahâlî-i vilâyete envâ'-ı ḫaķârete cür'et ve eşnâf-ı ḫasârete cesâret eyledüklerinde şıĝâr u kibâr ol ģavs-ı [P1 81a] büzürgvâra istiĝâşe idüp ol ģürûh-i mekrûhuñ istidbârı için tazarru' u niyâz eylediler.

1 Onun velilîĝinin şöhreti ile bütün şehir doldu taştı.

2 Baht denizinin en derin yerinden tahtı süsleyecek ve taca zinet olacak bir inci geldi. O saf yakut güneş onu yüzük kaşı olması için hazırlasın diye kendi madeninden dışarı çıktı.

3 Neşr T | -R, -P1

4 Nazm R, P1 | Şi'r T

5 Bütün insanlar muradına erdi, (çünkü) duasının feyzi ihtiyaç kapısını açtı. Eğer o duası ile yardım etmese idi, insanların işleri hallolmazdı.

Şeyh hazretleri ol müselmânlar “Timur’uñ ordusunda pâlâs libâs geymiş bu maķûle hilye ile müteħallî haķîr-şûret, dervîş-sîret bir na’l-bend kimesne vardur. Bizden aña selâm idüp benüm için şimdiden şoñra gitmeñüzi iltimâs ider diyersiz.” didi. Ahâlî-i Burûsa Timur’uñ ordusunda şahş-ı merķûmı bulup Emîr Sulţân’uñ selâmını ve kelâmını ol kimesneye işâl eyledükden şoñra “Sem’an ve tã’aten inşâ’llâhü te’âlâ yarın rihlet eyleyelüm” diyü buyurdılar. Fi’l-vâķi’ rûz-ı mesfûruñ ertesi Timur Hân ‘askeriyle ‘alâ vechi’l-isti’câl irtiħâl eylediler.

Hicret-i Nebeviyye’den sekiz yüz otuz üç senesinde Emîr Sulţân vefât idüp nidâ-yı i’câz-edâ-yı ¹ «ارْجِعِي» ile nefsi-râziyye-i [T 76a] marziyyesi hîţân-ı lâhût u mîţân-ı ceberûta revâne oldu.

Şîr: گیتی که نشیمن زوال است
آسوده دلی در او محال است
ماتمکده ایست تیره و تنگ
در وی نه وفا نه بوی و نه رنگ²

[R 60b] K̄abr-i şerîfi mercî’-i erbâb-ı münâcât ve melce’-i aşhâb-ı hâcât olup kâffe-i efrâd-ı insân ilâ hâza’l-ân âşâr-ı rûhâniyyetinden istifâde üzredür. Şu’arâ-yı sâlifeden mevlânâ ve evlânâ merħûm Aħmed Paşa, Emîr Sulţân’uñ haķķında bu târihi buyurmışlardır:

Târîh: İntiķâl-i Emîr Sulţân’a
Oldı târih-i intiķâl-i Emîr

Tezyîl: Kendüler Nûr-baħşî’dür. Babaları Seyyid ‘Alî-i Buħârî hazretleri, H’âce İshaķ-ı Hâtlânî’den, [P1 81b] ol daħi Seyyid Alî-i Hemedânî’den mücâzdir. Silsileleri birkaç vâsıta ile Necmüddîn-i Kübrâ hazretlerine vâşıldur. Raħimehumu’llâhu te’âlâ.

1 “...Rabbine dön.” Fecr (89), 28.

2 Bu dünya zeval yurdudur. Burada huzura ermiş bir gönül bulmak imkânsızdır. Karanlık ve dar bir matemhanedir. Onda vefadan ne koku ne de renk bulunur. Molla Câmî, *Mesnevî Heft Evreng Cild-i Dovvom*, (*Leylî vü Mecnûn*), haz. A’lâ Hân Efsahzâd, Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahran: Merkez-i Mutâlâ’ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 401.

‘Ārif Bi’llāh Şeyh Hācī Bayrām-ı Ankaravī Raḥmetu’llāhi ‘Aleyh¹

Çubuğ Suyı demekle ma‘rūf nehrün yanında Engürî nām kaşabanuñ muzāfātından Solfasol nām kıaryede vücūda geldi. ‘Ulūm-ı ‘akliyye ve fūnūn-ı şer‘iyyeye iştiğāl-i tām̄m ile meşğūl olup temehhūr eyledükde ‘ādāt-ı sādāt-ı ‘ulemā üzre menāşīb-ı dūnyeviyyeden Engürî’de Melike Hātun binā itdüğü Kāra Medrese demekle ma‘rūf medresede müderris oldu. Rūz-ı āzālde debīr-i taḳdīr taḳrīr itdüğü muḳadderāt-ı kevniiyye nüşha-i icmālden şafḫa-i tafşīle naḳl olınmaḳ lāzım olmağın mūmā ileyhūn defātīr-i aḫvālinde muḫarrer olan desātīr-i a‘māl zūhūra gelüp müderris iken meşra‘-ı taşavvuf u ṭarīḳ-ı Hāḳḳ’a şūrū‘ u taḫarruḳ eyledi.

Naẓm:² از کتبخانه و کتب بگذشت
ساکن خلوت انابت گشت

در مقامات فقر راسخ شد
خاکروب در مشایخ شد³

Zamān-ı ferāğat ve āvān-ı terk ü ‘uzletde Şeyh Hāmid Hāzretleri’nūñ hıdmetlerine [T 76b] vāşıl olup anuñ bereket-i şoḫbetiyle kemālāt-ı melekiyye ve melekāt-ı insāniyyeden ḡāyet-i ḡāyāt-ı ḳāşīye ve nihāyet-i nihāyāt-ı nā’iyye nā’il oldu.

Mışra‘: تا غایة غایات کمالات رسید⁴

Eṭvār-ı edvār-ı seyr ü sūlūk ve a’lā-yı zērā-yı menāzil ü maḳāmāta kemāyenbaḡi ‘ārif olup kerāmāt-ı ‘ayāniyye vü ma‘neviyye aşḫābından idi. Enfās-ı nefiseleri ve berekāt-ı şoḫbetlerinūñ te’şīr-i pūr-teşmīri sebebiyle cem‘-i keşīr ü cemm-i ḡafīr merātīb-i ‘āliyye vāşıl olup ol [P1 82a] ser-çeşme-i velāyetden niçe yenābī‘-i kerāmet tefecçūr eyledi. Henüz şecere-i rūḫāniyyetinūñ şemerātı zūhūr eyleyüp devḫa-i ṭarīḳınuñ ḡuşūn ü fūnūnı ḡünden ḡüne ser-firāz olmaḳdadur. El-ḫāḳ, zeyl-i ‘işmetine yed-i tevbe vü inābetiyle işābet eyleyenlere devlet el virdüğü muḫarrer ve ol ser-tāc-ı evliyānuñ tāciyla mütevec [R 61a] olanlar tācdārān-ı milk ü melekūtla hem-ser olduḡı

1 Raḥmetu’llāhi ‘Aleyh R, T | Raḫimehu’llāh T; Raḥmetu’llāhi Te‘ālā ‘Aleyh P1

2 Naẓm R, P1 | Şi‘r T

3 Kütüphaneye ve kitaptan vazgeçti. Seyr ü sūlūk halvetinde sākin oldu. Fakrın makamlarında bilgisini derinleştirdi. Mürşitlerin kapısını süpürür oldu.

4 Kemālın en nihāi noktasına erişmeyi başardı.

muhaqqakdur. Turuk-ı şüfiyyeden tarik-ı Bayrâmî bir câdde-i kavîme-i müstaķimedür ki aña sâlik olan vâdî-i dâlâlete uğramayup ser-menzil-i hi-dâyete müntehî olması muķarrerdür. Tâ'ife-i Bayrâmiyye 'ıyd-ı sa'ıd âhî-rinde dârü'n-na'im-i câvidânînün temettü'ât-ı laṭîfesinden mütemetti' olup âlâ-yı vâlâ-yı mevâhib-i Raḥmâniyye ile 'ıyd-ı vişâle vâşıl olmaları muķarrer fehm olunur. Sulṭân Hâcî Bayrâm ḥazretleri, ḳaşaba-i mezkûrede vefât eyleyüp rûḥ-ı pür-fütûḥı berâziḥ-i nâsütiyyeden menâzil-i lâhütiyyeye nâ'il ve mükâşefât-ı tecelliyyât-ı 'ıyd-ı vişâle vâşıl oldu. Ol zamândan berü mezâr-ı şerîfi maķarr-ı icâbet-i da'avât u müstaķarr-ı isticâbet-i ḥacât olup mül-teşim-i mülte'im-i enâm oldu.

Şîr: پير ازرق پوش گردون در مزارش يك مرید
خادم هندوی شب در خانقاهش يك غلام¹

Tezyil: Sıķât-ı aşḥâb-ı tarikâtden menķüldür ki Şeyḫ Hâmid-i Ḳayşerî ḥazretleri Şeyḫ Şücâ'-ı Ḳaramanî'ye, "Engürî'de Hâcî Bayrâm adlu bir müderris vardur. Var, anı da'vet eyle, gelsün." diyü gönderdi. Şeyḫ Şücâ' merḥûm daḥi Engürî'ye varup [T 77a] Hâcî Bayrâm'ı medresesinde ders dir-iken bulup Şeyḫ Hâmid tarafından da'vet eyledükde Hâcî Bayrâm "Da'vete icâbet lâzımdur" diyü ḳalkup Ḳayşeriyye'ye varup şeyḫ ile mülâķî olduklarında Şeyḫ Hâmid, Hâcî Bayrâm'a 'ulemâ-yı zâhirün mevtâsinün merâtibini ve erbâb-ı bâṭınun [P1 82b] mevtâsinün merâtibini gösterüp, "Ḳangısı muḥtârün olursa anı ihtiyâr eyle" didi. Hâcî Bayrâm Sulṭân, aşḥâb-ı bâṭınun hâllerini rif'atde ve kendülerini sa'âdetde görmegin meşâyih tarikı-nı ihtiyâr idüp tarik-ı tadrîsden ferâgat eyledi. Revvaḥa'llâhu rûḥahu.

'Ârif Bi'llâh Şeyḫ 'Abdurrahmân-ı Erzincânî Raḥimehu'llâh²

Şeyḫ Şafiyüddîn-i Erdebilî ḥazretlerinün ḥulefâsındandır. Mavṭın-ı aşlîsini terk idüp diyâr-ı Rûm'a geldükde Amâsiyye ḳurbında tavaṭṭun eyle-di. Lâkin 'alâyıķ-ı halâyıķdan münḳaṭı' olup 'uzlet ü ḥalvete müdâvemet ü münâdemetle irtifa'-i ḥâl kesb itmek-içün maķarr-ı muķarrer olan cibâl-i 'âliyede sâkin olurdu.

1 Feleğin maviler giyinmiş piri, onun mezarında ancak bir mürittir. Gece hindusunun hizmetçisi onun dergâhında yalnızca bir köledir.

2 'Ârif Bi'llâh Şeyḫ 'Abdurrahmân-ı Erzincânî Raḥimehu'llâh | Şeyḫ 'Abdurrahmân-ı Erzincânî Raḥimehu'llâh T

Şî'r: كوهها مستقر ابدال است
همچو اوتاد پس قوی حال است
حق تعالی که کرد خلق جبال
پی اظهار کبریا و جلال

[R 61b] قال فیها هدی و ارشادا
و جعلتُ الجبال اوتادا¹

Mervîdür ki şeyh hazretleri bir gün ahibbâsına hıṭâben, “Aşdıķâmuzdan bir cemâ‘at bizi ziyârete gelse gerekdür. Anlara nüzl ü ziyâfet ihzâr eyleñüz” didükde ahibbâsı, “Hâlen bizüm hâzır ta‘amumuz yokdur. Ne çäre eylesek?” diyü tereddüd eylediler. Bu şadedde şeyh hazretleri, şavma‘alarından taşra çıkup sofra-i ğaybdan nevâle recâsına eṭrâf ü eknâfa nazâr eyledükde ol gürüh-i pür-şükühuñ havâlisinde rüz ü şeb anlaruñ ile cırân olan ceyrân-dan bir gürüh âhû karşı geldiler. Şeyh hazretleri, ol âhûlara hıṭâb idüp, “Bizüm ezyâfımız içün nefsinî fidâ idüp yolumuza kırbân olan gelsün berü!” diyicek ol gürühuñ **[T 77b]** biri cümleden teķaddüm eyledi.

Şî'r: عید شد بحرام تا مدهوش و حیرانت شوم
خنچر عاشق کُشی بر کش که قربانت شوم²

[P1 83a] Şûfiler fi‘l-ḫâl ol âhûyî zebḫ idüp ihzâr u ṭabḫ ider-iken şeyh hazretlerinüñ didüĝi gibi bir bölük kimesne gelüp âhûyî ekl eylediler. Naķl olunur ki bir şehir Şeyh Hâmid-i hamîde-siyerün çehre-i bâ-behresinde gerd-i hüzn ü melâl ve sîmâ-yı necâbet-îmâsında ğubâr-ı ğamm u hemm ü kelâl âşikâr olup âyîne-i şafâsında jeng-i fütür müşâhed oldu. Şeyhüñ hıyâr-ı ahibbâsı istikşâf-ı ḫâl idüp bu bâbdan fetḫ-i kelâm eyledüklerinde cevâb virüp, “Tâ‘ife-i Erdebiliyye şimdiye degin ğâyetle vera‘ u taķvâ ve hüsn-i ‘akîde üzreyken ḫâlâ şeyṭân-ı bed-ĝümân anlaruñ şudürına duḫûl ve dimâ-yı fâside gibi ‘urûķına ḫulûl idüp ṭarîķa-i eslâfdan ihrâc u idlâl eyledi.” diyü buyurdılar. Fi‘l-vâķi‘ emed-i medîd ü ‘ahd-i ba‘îd mürûr itmedin Şeyh

1 Dağlar abdalların mekânıdır. Direkler gibi hepsi kavidir, sağlamdır. Allâhu Te‘âlâ, Kibriya ve Celâl‘ini göstermek için dağları yarattı. Dedi ki: Bunda bir hidayet ve irşat vardır. “Dağları (yeri tutan) kazıklar” olarak yarattım.

2 Bayram oldu. Hadi salınarak yürü de senin hayranın ve medhuşun olayım. Aşık öldüren hançerini çek de senin kurbanın olayım. Hilâlî-i Çâĝatayî, *Divân-ı Hilâlî-i Çâĝatayî bâ Şâh u Dervîş u Sıfâtü'l-‘Aşıkîn-i Ū*, haz. Saïd-i Nefsî, Tahrân: Kitâbhâne-i Senâyî, 1337, s. 127.

Haydar'ın umûr-ı dîniyyede ve itikâdiyyâtda eslâf-ı eşrafu'n itikâdâtını tağyir ü tebdil ve âdâb u ahvâllerini tahvil itdügi ve ʔarîk-ı zeyğ u ʔalâlete girdügi haber¹ istimâc olındı.

‘Ârif Bi’llâh Şeyh Tapduğ Emre Rahimehu’llâh²

Şakarya nâm nehre ʔarib bir ʔaryede mutavaʔtın idi. Müddet-i ‘ömrinde halk-ı ‘âlemden ‘uzlet ü inʔıtâc üzere olup silâh-ı şalâhla³ habli-i ‘alâkayı ʔaʔc itmiş-idi. Şime-i kerime-i aʔṭâb üzere seccâde-i irşâda cülûs eyleyüp kerâmât-ı ‘âliye izhâr itmiş-idi.

‘Ârif Bi’llâh Şeyh Yûnus Emre Rahimehu’llâh⁴ {Yûnus Emre}

Bolı sancağındandır. Sâlifü’z-zıkr Tapduğ Emre’nün aşhâb u ahbâbındandır. Ol meczûb-ı maḥbûb-ı Rabb-i enâmu'n âsâr-ı terbiyeti berekâtında mûmâ ileyhûn kerâmât-ı keşîresi [P1 83b] zuhûr idüp şâhib-i vecd ü hâl [R 62a] bir şâhib-kemâl oldı. Müddet-i keşîre şeyhûn zâviyesinde heyzüm-keş olup hıdmetde istikâmeti berekâtiyle getürdügi odunu'n arasında bir egri odun bulunmaḥ vâki' olmadı. [T 78a]

Meşnevî:⁵ راستی کن که راستان رستند
در جهان راستان قوی دستند
راستکاران بلند نام شوند
کژروان نیم پخته خام شوند⁶

Zâhir-i hâlde oğumağa dili varmayup hâme gibi ḥurûf-ı teheccinûn edâsında ʔâşır idi. Ammâ debistân-ı ʔudsu'n ḥurûf-ı ma'arif-i ledünniyyesinde mâhir idi. Lisân-ı Türki'de nikât ü rûmûz ü mezâyâyı müştemil

1 haber R, T | haberi P1

2 ‘Ârif Bi’llâh Şeyh Tapduğ Emre Rahimehu’llâh | Şeyh Tapduğ Emre Rahimehu’llâh T

3 şalâhla R, T | şalâha P1

4 ‘Ârif Bi’llâh Şeyh Yûnus Emre Rahimehu’llâh R | Şeyh Yûnus Emre Rahimehu’llâh T; ‘Ârif Bi’llâh Şeyh Yûnus Emre Rahimehu’llâhu Te’âlâ P1

5 Meşnevî R, P1 | Şîr T

6 Dürüstçe hareket et. Çünkü dürüstler kurtuluşa erenlerdir. Dünyada dürüstlerin eli güçlüdür. Doğru kişilerin ismi yücelir. Yamuk kişiler ise hamdır, pişmemiştir. Evhadüddin-i Merâgî, *Külliyât-ı Evhadî-i İsfahânî Ma'rûf be-Merâgî*, (Câm-ı Cem), haz. Saîd-i Nefîsî, Tahrân: İntişârât-ı Emîr-i Kebîr, 1340, s. 577.

varşığı üslûbında söyledüğü kelimâtından esrâr-ı esmâr-ı¹ İlahiyede ma'rifet-i tâmmesi olup 'ilm-i tevḥîdde maḳâm-ı 'âlî şâḫibi olduğı zâhir ü bâhirdür. Bu beytler anuñ kelimâtındandır.

Nazm²: Nażar eyle itiri bâzâr eyle götüri
Yaradılanı hoş gör Yaradan'dan ötüri

Dimedüñ mi sev beni derdüñe dermân olayın
Sevdüğümce artdı derdüm ya'nî dermân eyledüñ³

1 esmâr-ı R, P1 | -T

2 Nazm R, P1 | Şi'r T

3 Es-Seyyid Pîr Mehmed bin Çelebi, *Meşâ'irüñ-Şu'arâ*, haz. Filiz Kılıç, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2018, s. 294.

ṬABAQA-İ HÂMİSE¹

Sultân Mehmed Hân ibn Yıldırım Bâyezîd Hân hazretlerinin hen-gâm-ı salṭanatında seccâde-i ders ü ifâdede ve nişîmen-i fetvâ vü ifâze-de cülûs eyleyen ‘ulemânuñ ve maḥkeme-i muḥkeme-i şer‘de ihkâm-ı aḥkâm-ı şer‘iyye eyleyen fuṣalânın beyânındadır.²

Aşḥâb-ı dâniş ü bîniş olanların ‘ilm-i ‘âlem-ârâlarına zâhir ü bâhirdür ki şafaḥât-ı vecenât-ı aḥvâllerinde ³ «نَزَعُ دَرَجَاتٍ مِّنْ نُّشَاءٍ» meşṭûr u muḥarrer olan selâṭin-i ‘izâm-ı ma‘dilet-fercâmdan ve cerâ'id-i ferâ'id-i âmâllerinde ⁴ «إِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِي الْأَرْضِ» [P1 84a] maẓmûn-ı meymûnı nüvişte vü nübişte olan kirâm-ı fiḥâm-ı ḥavâḳîn-i ma‘dilet-encâmdan ḳanḡı şâhib-i vücûd pâdişâh-ı bihbüddür ki ḳalem-i taḳdîr nakş-ı vücûdını levḥ-i hestîden maḥv itmeyüp maḳṭa‘-ı ḥayâtında maṭla‘-ı ⁵ «كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ» maẓmûnını taḥrîr ve ⁶ «كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ» meknûnını taṣṭîr itmeye? Mesned-i müşeyyed-i cihân-bânîde cülûs eyleyen selâṭin-i mâziyeden ḳanḡı ḥaḳan-ı keyvân-ey-vândur ki dest-i ḳazâ anı âḥîr evcât-ı derecât-ı ḥayâtdan ḥazîz-i ‘adem ve meḡâk-i ḥâke indürmeye ve hücûm-ı hümûm-ı [T 78b] ecel anı cânından uşandurmaya ve igrendürmeye.

Maṭla‘:⁷ ز رفعت گر نهی بر آسمان پای
بود زیر زمینت عاقبت جای⁸

Müttekâ-yı vâlâ-yı salṭanata ṭayanup girde-bâliş-i naḥvet-i ḥilâfeti ḳol-tuḡına alan ekâbir-i selâṭinden [R 62b] bir pâdişâha bu vâḳi‘ olmadı ki diyâr-ı ‘İraḳ u ‘Acem ve memâlik-i İḥicâz ü İşfahân’a âvâze-i ma‘dilet ü naş-fet şalmış-iken, anuñ şıyt ü şadâsı deyr-i ‘âlemde güm olmaya ve ḳuvvet-i ṭâlî‘le nâmûs-ı nâḳûs-ı küffârı yirden yire çalmış-iken hüy ü hây-ı ‘azameti aşaḡa ḳomayup eṭrâf-ı ‘âlem enîn ü ḥanîn ile ṭolmaya.

1 Ṭabaqa-i Hâmise R, P1 | Ṭabaqa-i Hâmise P1

2 beyânındadır. R, P1 | beyânındadır. Bu iki tâ’ifede vâ’iz meşâyih-i baḥreyn hazretlerinin beyânındadır. T

3 “... Biz dilediğimiz kimselerin derecelerini yükseltiriz...” En‘am (6), 83.

4 “Biz onu yeryüzünde iktidar ve kudret sahibi kıldık...” Kehf (18), 84.

5 “... O’nun zâtından başka her şey yok olacaktır...” Kasas (28), 88.

6 “Yer yüzünde bulunan her canlı yok olacak.” Rahmân (55), 26.

7 Maṭla‘ R | Şi‘r T, Maḳṭa‘ P1

8 Yücelerek gökyüzünün üstüne ayak basmış olsan bile nihayetinde makamının yerin altıdır.

Meşnevî:¹ چه پر کینه بود این سرای سپنج
چه محنت فزون است و بر درد و رنج

به خاک کیامرث بنگر چه کرد
بر آورد از گور بهرام گُرد

از او رفت تخت سلیمان به باد
ربود از سر بخت تاج قباد

همان شاهد است این جهان خراب
که خون سیاوش بودش خِضاب

همان پر شراب است این بی‌نظام
که از کَلّه جم بگرداند جام²

Bu 'âdet-i kadîme-i müstedîme üzre beşinci pâdişâh-ı sa'âdet-nişân ki Çelebi Sulţân dimekle mu'anvendür, [P1 84b] babası Yıldırım Bâyezîd Hân'ın nevbet-i salţanatı tamâm olup müddet-i hilâfeti encâm bulduğda anuñ maķâmında cülûs idüp 'asker-i hamîs-i zafer-enîs ile rub'-ı meskûnı ve eķâlîm-i seb'âyı feth idüp mesâcid ü me'âbidde beş vaķtde ezân okıdup tañţana-i dîn-i Aħmedî ve debdebe-i şer'-i Muħammedî'yi maķâm-ı pencgâhda i'lâ eyledi. Kûs-ı salţanat u řabl-ı hilâfetle 'âlemlere âvâze şalup râst-ı evvel şehnâz maķâmında olup nevâ-yı ma'diletle³ şadâ-yı 'adâleti ħüseyniye çıkardı.

Şîr: صدای بلند جلالت همین
رسید از زمین تا به چرخ برین
همه گوشه‌های زمین پر انین
شده گوش چرخ از انین پر طنین⁴

Kitâb-ı Devlet-i 'Oşmâniyye'den bu beş pâdişâh-ı penc-ķâ'ime bir cüz' olup kitâb-ı salţanat [T 79a] bu beş bâb üzre mümeħhed kılındı.

1 Meşnevî R, P1 | Şîr T

2 Bu üç beş günlük dünya ne kadar kindar! Ne kadar çok sıkıntı, derd ve elem arttırıcı (bir yer)! Keyûmers'in toprağına bak, ne yaptı? Behrâm'in mezarından toz kaldırdı. Hz. Süleyman'ın tahtı kayboldu gitti. Kubâd'ın tacını kutlu başından çaldı gitti. Bu en büyük şahittir ki bu harap cihana Siyavuş'un kanı kına oldu. Bu düzeni bozuk dünya şarap ile doludur. Nitekim burada Cem'in kafatasını kadeh diye döndürür.

3 ma'diletle R, T | ma'diletde P1

4 Yalnızca senin celâlinin yüce sesi yeryüzünden feleğın en üst noktasına kadar ulaştı. Yeryüzündeki bütün kulaklar inlemekte ve feleğın kulağı bu inlemelerden dolayı uğuldamaktadır.

Hicret-i Nebeviyye'den yedi yüz yetmiş yedi senesinde vücûda gelüp babası vefâtında yigirmi yedi yaşında bulundu. Mûsâ Çelebi'nün ve gayrı kıarındaşlarınınuñ fetreti def' olunca on iki yıl mürûr eyledi. Sekiz yüz on altı senesinde otuz toquz yaşında taht-ı sa'âdete müstaqıllen cülûs idüp ol ser-firâz-ı 'âlemiyân u dürrütü't-tâc-ı âdemiyan tâc-ı salşanatu başına urındı. Siper-i şecâ'atle muhâlifân-ı dîn ü devletden kıorındı.

Şi'r: چو آن شاه سلطان آفاق بود
به فرماندهی در جهان طاق بود

چو مهر فروزان و بدر منیر
بیاراست گیتی به تاج و سریر¹

دم کرنا هاتف خوش خبر
رساننده صیت فتح و ظفر

دهل هر طرف ساختی پهن گوش
ز هر سو دمیده به گوشش سروش

[R 63a] دل مسجد از طاعتش هوشمند
شده منبر از خطبه‌اش سر بلند²

Zamân-ı sa'âdetinde zühûr eyleyen 'ulemânun esâmî-i sâmiyelerini safha-ta tahîrîrde taştîr u taşvîre şürû' olındı.³ **[P1 85a]**

1 Reşidüddîn Fazlullah-ı Hemedânî, *Câmi'ü't-Tevârih (Târih-i İrân u İslâm)*, (C. I), haz. Muhammed Rûşen, Tahrân: Mirâs-ı Mektûb, 1392, s. 96.

2 O şâh, bütün ufukların sultanı olduğunda dünyada komutanlık hususunda yegâne oldu. Aydınlatıcı güneş ve nurlu dolunay gibi taç ve taht ile dünyayı süsledi. Borazanın sesi, müjdeler getiren hatif (gibi oldu) ve fetih haberlerini her yere ulaştırdı. Davullar her yana kulak saldılar ve her taraftan o kulaklara melekler üflediler. Mescidin gönlü onun itaatıyla akıllıdır ve minber, onun adına okunan hutbe ile yücelmiştir.

3 **[Derkenar:]** Çelebi Sultân Mehmed'ün zamân-ı salşanatu sekiz yıl on ay ve müddet-i 'ömri kırk yedi yıl oldu. M | -R, -T, -P1

**‘Âlim-i ‘Âmil, Fâzıl-ı Kâmil Mevlânâ Fahrüddîn-i ‘Acemî
Raḥmetu’llâhi Te‘âlâ¹**

Bilâd-ı ‘Acem’ün ‘amme-i fezâ’il-intimâsından huşuşâ Seyyid Şerîf Cür-cânî’den telemmüz eyleyüp gûş-ı hûş ü gerden-i âmâlî cevâhir-i zevâhir-i fezâ’il ü fevâhir ile taḥallî eyledi. Diyâr-ı celilü’l-îtibâr-ı Rûm’a geldükde Mol-lâ Fenârî’nün oğlu Meḥmed Şâh Efendi’nün ḥıdmetine vâşıl olup maḥmiyye-i Burûsâda Sulṭân Medresesi’nde mu’idi oldu. Şive-i ḳadîm-i eslâf üzere ba’zı medârise müderris olduğdan şofıra merḥûm u maḡfûrun leh Sulṭân Murâd Ḥân-ı Ğâzî zamânında yevmî² otuz akçe vazîfe-i nazîfe ile müftî oldu. Merḥûm pâdişâh-ı ma’rifet-penâh ol ecell-i ecille-i nebâhuñ vazîfesini temtî’-i tebe’ât-ı müteferri’ât-ı ma’ş ve tevsî’-i esbâb-ı eştât-ı inti‘aş [T 79b] için meblağ-ı merḳûmdan ziyâde itmek istedikde ḳabûl itmeyüp sebebini bu minvâl üzere nesc eyledi ki “Levâzım-ı lâzıme ve ḫavâyic-i mühimmeye yitdüğü deflü bey-tû’l-mâl ḫelâldür. Ammâ veḫf-ı ḫâcet u ḳadr-i kifâyetden ziyâde ḫelâl degül³ ve-bâldür. İḫrâcât-ı nâ-vâcib ve me’ûnât-ı nâ-mütenâsib tekeffül idüp kişi iltizâm-ı mâlâ-yelzem tekellûf eylemek beyne’l-fuḫûl nâ-maḳbûldür ve şeref-i i’tidâlden ḫazîz-i isrâf u seraḳa tenezzül ve vuşûl-i nâ-maḳûldür. “الإقتصاد أقرب إلى السداد”⁴ Bu maḳûle kâr-ı nâhemvâr, ülü’l-aḳdâr olan aḫrârûñ ‘ameli ve bu güne vaz’-ı nâsâzḡâr, zevi’l-aḫtâr olan ebrârûñ işi degüldür.” diyü buyurdılar.

Şi‘r: میند از سر امساک دست بر گردن
که خصالتی است نکوهیده پیش اهل نُهی

مکن به جانب اسراف نیز چندان میل
که هر چه هست به یک ره کنی ز دست رها

[P1 85b] چو در میانهٔ این هر دو قسم آن مقدار
تفاوتی است که از آفتاب تا به سُها⁵

1 ‘Âlim-i ‘Âmil, Fâzıl-ı Kâmil Mevlânâ Fahrüddîn-i ‘Acemî Raḥmetu’llâhi Te‘âlâ R | Mevlânâ Fahrüddîn-i ‘Acemî Raḥmetu’llâhi ‘Aleyh T; ‘Âlim-i ‘Âmil, Fâzıl-ı Kâmil Mevlânâ Fahrüddîn-i ‘Acemî Raḥmetu’llâhi Te‘âlâ ‘Aleyh P1

2 yevmî R, T | yevmiyye P1

3 degül R, P1 | degüldür T

4 İktisat, istikâmete en yakın olandır.

5 Pintilikten dolayı elini kolunu bağlama! Çünkü cimrilik akıllı insanlar katında ayıplanmış bir özelliktir. İsrâf etmeye de o kadar yönelme, çünkü her neyin varsa bir defada elinden çıkarıverir. Nitekim bu iki kısım arasında Güneş ile Sühâ yıldızı arasındaki mesafe kadar çok fark vardır.

Ol fahr-i 'ulemâ-yı fâhire, bir müteverri' [ü] müteberri', e'azz u ağarr, evra' u evra' kimesne idi. Zât-ı fezâ'il-âyâtı kâ'ili bi's-şıdğ ve şari'i bi'l-hağğ olup izhâr-ı hağğ eylemekde Şiddik-meşreb ve Fârûk-sîret idi.

Şîr: صادق القول و ناطق حق است
همچو صدیق راست گفتار است
پیشه اش فرق حق و باطل بود
همچو فاروق راست کردار است¹

Kelâm-ı hağğı söylemekde levme-i lâ'imden [R 63b] havf itmeyüp kelimât-ı belâgat-âyâtınuñ hağğ-ı şarîhe muvâfaqati meczûm u manşuş idi.

Maṭla':² مست عشقند عاشقان دائم
”لا يخافون لومة اللائم“³

Mü'ellif-i Şakâ'ik, 'ilm-i hadîşden *Buhârî* nâm kitâbı vâlid-i 'azîzinden ol daḥi Mevlânâ H'âce-zâde'den ol daḥi Mevlânâ Fahrüddin'den ol daḥi Mevlânâ Ḥayder-i Herevî'den ol daḥi Mevlânâ Sa'düddin-i Taftâzânî'den okuyup her biri naql ü rivâyet-içün üstâdından icâzet alup lafzen ve haṭṭen mücâz oldu. Silsile-i merķûme ve 'an'ane-i mersûme üzre şihâḥ-ı milâḥ-ı eḥâdiş-i [T 80a] şerifenüñ rivâyeti râyetini ber ü düş-ı hüşında ḥâmil olup mecâlis ü meḥâfilde naqlini nuql idindi. Mervîdür ki tã'ife-i ḥurûfiyye-i ḍâlle-i muḍillenuñ re'is-i pür-telbisi Fazl-ı Tebrîzî'nüñ etbâ'-ı ḍalâlet-itti-bâ'ından ba'zı melâ'ine-i mälâyânî Sulṭân Meḥmed Ḥân ibn Murâd Ḥân ḥazretlerinüñ ḥıdmetlerine vâşıl olup kemâl-i iltifatlarına ḡarın ü rehîn oldılar. Kelimât-ı bâṭıllarını şûret-i hağğda irâ'et itmekle nuḡûd-ı ma'arif-i muzahrafa ve muḡaddemât-ı müzeyyefelerine [P1 86a] merḥûm-ı merķûmuñ mübârek ḥâṭırları nev'an mâ'il olup sikke-i ḡabülleriyle meskûk oldu. Derûn-ı müzehheb ü mühezzebi nuḡûş-ı meveddetleriyle ṭoldı.

Şîr:⁴ عالم به فریب و حيله مفتون باشد
آدم به مزخرفات مغبون باشد

1 Doğru sözlü ve hakkı dile getiren birisidir. Hz. Ebubekir-i Sıddik gibi doğru sözlüdür. Bütün uğraşı, hak ile batılı birbirinden ayırmaktı. Hz. Ömer gibi istikâmet sahibidir.

2 Maṭla' R, P1 | Naẓm T

3 Aşıklar daima aşk ile sarhoşurlar. “Kınayıcının kınamasından korkmazlar.” Mâide (5), 54.

4 Şîr R, P1 | Ḳıṭ'a T

آن کس که ببیند سر زلف طرار
البته به يك نگاه مجنون باشد¹

Ḥattâ zıkr olunan mel'ûn-ı maṭrûdı eşyâ' u etbâ'ıyla Dârü's-sa'âdeye alup envâ'-ı i'zâz u ikrâm ve eşnâf-ı ri'âyet ü ihtirâm eyledi. Vüzerâ-yı şaf-ârâ vü² Âşaf-ârâdan memdûḥu'l-ḥalḫ u maḥmûdü'l-ḥulḫ Maḥmûd Paşa ḥazretleri bu vaz'dan ḡâyetle rencide olup kemâl-i mertebe ve mertebe-i kemâlde bî-ḥuzûr olduğundan bunları ṭard u ib'âd eylemek aḫşâ-yı merâmı idi. Lâkin mezkûrûn melâḥidenüñ ḥaḫḫında pâdişâh-ı sa'âdet-destgâha nesne añaḡa cür'et ü cesâret itmeḡe ḥavf ider-idi. ³“مخالفة السلطان أشد من النيران.” Bu ḫazıyye-i⁴ nâ-marziyyeyi Mevlânâ Faḫrüddîn'e i'lâm idüp “Bu mādde-i fesâd, rûḥ-ı 'âlem meşâbesinde olan pâdişâhuñ 'urûḫ-ı pâkine henüz tamâm-ı ḥulûl ü cereyân itmedin def' u ref'ine 'ilâc nedür?” diyü müşâverre eyledi. ⁵“بعم الموازنة والمشاورة” Mevlânâ Fâzıl-ı 'Acemî, ol melâḥidenüñ derünî ḥâllerine muṭṭali' olup i'tiḫâdlarınıñ 'ayârını bilmek-içün kelimât-ı bâṭıla-i 'aṭıllarını bî'z-zât istimâ' itmegi murâd idindi. Eger ol mel'ûnlarda şemme-i semmiyyet-i nâ-meşrû'iyet [T 80b] istişmâm olunur ise şâḫiblerini [R 64a] zehr-i ḫahr-ıla helâk idüp ol semmüñ ḫükmini zühûra getüreler ve eger şehd ü şekker gibi şîrin [P1 86b] ü lezîz olup çâşnî-i şer'a ve lezzet-i ḥaḫḫa muvâfiḫ olursa aña göre bir şerbet bağlayalar.

Nazm:⁶

ای که از شرع نیاید یادت
می شود دغدغه الحادت

در دلت نقش شد از پیر کینشت
که کسی باز نیامد ز بهشت

این همه دغدغه گمراهی است
نه ز خلأق و معین آگاهی است⁷

- 1 Âlim hile ve aldatmaca ile meftun olur. İnsan göz boyayıcı sahte şeylerle kandırılır. Sevgilinin yankesici gibi olan saçının ucunu gören kişi elbette tek bir bakışla çıldırır, delirir.
- 2 şaf-ârâ vü R, P1 | -P1
- 3 Padişaha muhalefet cehennem ateşinden daha şiddetlidir.
- 4 ḫazıyye-i R, P1 | ḫışşa-i T
- 5 Yardımlaşma ve danışma ne güzeldir.
- 6 Nazm R, P1 | Şi'r T
- 7 Ey hatrına şer'-i şerifi hiç getirmeyen, bir vesvese ilhadına sebep olur. Mabedin piri tarafından ölen hiç kimsenin geri gelmediği fikri gönülünde işlenip nakşolmuş. Bunların hepsi yoldan çıkmışların kuruntularıdır. Yoksa Mu'in ve Hallâk olan Allah'tan haberdar olmak değildir.

Binâ'en 'alâ zâlik Maḥmūd Paşa ḥazretleri, Mevlânâ Faḥr-i 'Acemî'yi sa'adet-hânesinde bir güşede pinhân idüp ol melâ'ineyi ziyâfet tarîkıyla da'vet eylediler. Zıkr olınan gürüh-i şaḳâvet-şükûh vezîr-i mezkûrî kendü mezheb-i nâ-mühezzeblerine tâlib zann idüp mezheb-i bâtıllarına müte'allıḳ muşâḥabete şürû' eylediler. ¹ "الكلام یجُزّ الكلام" feḥvâsınca me'âl-i maḳâl ve encâm-ı kelâm ḥulûle müncerr olup mezheb-i fâsîd ü meslek-i kâsîdleri vâdî-i ḍalâletü'n münthehâsına münthehî olduḳda mevlânâ-yı mezbûra ḡayret-i ḥaḳ istilâ idüp nâr-ı ḥamiyyet ile dîḡ-i ḡazabı ḡaleyân eyledi. Ol faḥr-ı aḫyâr-ı zevi'l-iḡtiyâr, bî-iḡtiyâr kemîn-i kûmûndan âşikâr olup müllḥid-i mesfûra sebb ü şetm eyledi. Müllḥid-i mezbûr mevlânâ-yı mesfûru'n ḥavf u ḥaşyetinden ḥavme-i ḥimâ-yı ḥimâyet-i pâdişâhîde dâḫil olmaḳ recâsına dâr-ı selâm u medâr-ı emân olan sarây-ı cennet-nişâna toḡrı firâr eyledi. Fâzıl-ı mûmâ ileyh, ol müllḥid-i meş'ûmu'n dârü's-sa'âdede ardından yitişüp bir vechle şiddet-i ḥid-det irâ'et eyledi ki pâdişâh-ı maḡfîret-penâh, bu muḳâbeledede muḳâveleden istihyâ eyleyüp müdâfa'a vü münâza'adan sükût eyledi.

Maṭla':² حکمی کہ آن موافق امر خدا بود
خود زهرهٔ مخالف آن کہ را بود³

[P1 87a] Fâzıl-ı mûmâ ileyh, sulṭân-ı sa'adet-unvânü'n ḥuzûr-ı şerîfin-den müllḥid-i merḳûmî fi'l-hâl aḫz idüp keşân-ber-keşân [T 81a] maḥrûsa-i Edirne'nün Üç Şerefelü nâm câmi'ine iḡzâr eyledi. Ol câmi'-i şerîfü'n mü'ezzinleri şalâ ve nidâ idüp kâffe-i enâm ve 'amme-i ḥâş u 'ammı ol câmi'e cem' eylediler. Bu maḫalde Mevlânâ Faḥrüddîn minbere şu'ud idüp ol gürüh-i mekrûhu'n mezâhib-i bâtıllarını'n buṭlânını kendülerü'n zendeḳasını ve küfrini beyân ü tibyân eyledükden soñra ḳat olınmalarının vücûb ü lüzûmını ve bu ḥuşûşa i'ânet idenlerü'n şevâb-ı 'azîm ile müşâb olduklarını ḫalḳa bi't-tamâm i'lâm ü ifhâm eyledi. [R 64b] Zıkr olınan melâ'in-i ḥurûfiyye ki ḥurûf-ı ḍalâlet u âyât-ı cehâlet şafḫa-i cebînlerinde meşṭûr u muḫarrerdür, cümlesini câmi'-i şerîfden muşallâya iltüp re'is-i nesnâs-ı vesvâslarını ⁴ ﴿ذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ﴾ feḥvâsınca nâr-ı düzaḫdan zevḳ alsun diyü iḫrâḳı bi'n-nâr eyledi.

1 Söz sözü çeker.

2 Maṭla' R, P1 | Şif T

3 Allah'in emrine uygun olan bir hükme muhalefet etmeye kimin cesareti vardır?

4 "Tadın o yakıcı azabı!" Âl-i İmrân (3), 181; Enfâl (8), 50; Hacc (22), 22.

Mısrâ': Her kim işitdi didi ki fi'n-nâri fi's-sağar

Ol hâriğ-ı nâr-ı dâlâletün derûn-ı nâ-pâkinde müteheyyic olan nâr-ı ilhâd u âteş-i dâlâl kemâl-i işti'âl'e müşte'il' olmağın revzene-i dehânından taşra urup zebâne-i zebânı ucından hâr ü hâşâk-i vücûdı ihtirâk buldı. Dûd-ı siyâhından rûy-ı nâ-pâki çarh-ı kenûd-ı kebûd gibi dünyâda ve âhîretde kıra oldu. ² ﴿ظَلَّ وَجْهَهُ مُسَوِّدًا وَهُوَ كَظِيمٌ﴾ el-âyeh. Tâ'ife-i mezkûrenün bakıyye-i ğayr-ı nakıyyesi naşş-ı kâtı'-ı şemşir-i şerî'atin delâlet-i kaţ'ıyyesiyle kaţl olunmak maqtû' u meczûm olduqda ol tã'ife-i nâkışa-i [P1 87b] hürüfiyyenün tîğ-ı ecel hürûf-ı cezm gibi âhîr-i 'ömrllerinde harf-i hayâtlarını kaţ' u cezm eyledi. Fağr-i 'Acemî hâzretleri, teheyyüc-i nâ'ire-i şerî'at-i bâhire itmekde iqdâm u ihtimâm üzre olmağın, mezkûrlarun katliyçün tehiyye itdüğü âteşi kendüleri üfürür-iken mübârek şakalları yanar idi. Mervîdür ki mevlânâ-yı mesfûrun marâz-ı mevtime [T 81b] Mevlânâ Tûsi 'iyâdete gelüp istîşâ eyledükde Mevlânâ Fağrûddîn hâzretleri silsile-i kelâmı böyle 'ağd eyledi ki "Şe'â'ir-i şerâyi'-i Muğammedî'yi izhâr için zuhûr-ı şudûr-ı 'avâm u rû'ûs-i rû'esâ-yı hâlâyıķı dârbet-i 'aşâ-yı şerî'atden hâlî itmeyüp dırûb-ı merâsim-i şer'-i şerîfi dârben tenfiz eyleñüz." didükden şoñra ğayrı nesne tekellüm itmedin teslim-i rûh eyledi. Mevlânâ-yı müşârün ileyh, mağmiyye-i Edirne'de vefât idüp gencîne-i sine-i pür-sekînesinde olan hâzîne-i bî-kerâne-i 'irfân ve cevâhir-i zevâhir-i hulûş u imân ile medfen-i hâk-i pâkde defn olındı.

Kıt'a:³ جَزَى اللهُ عَنَّا الْمَوْتَ خَيْرًا فَإِنَّهُ
أَبْرُّ بِنَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَأَرَأْفُ
يُعَجِّلُ تَخْلِيصَ النُّفُوسِ مِنَ الْأَذَى
وَيُؤَدِّنِي مِنَ الدَّارِ اللَّئِي هِيَ أَشْرَفُ⁴

1 işti'âl'e müşte'il R, P1 | iştiğâl'e müşteğil T

2 "...hiddetlenerek yüzü kapkara kesilir." Nahl (16), 58; Zuhruf (43), 17.

3 Kıt'a R, P1 | Şi'r T

4 Allah, ölümden razı olsun çünkü ölüm hayırlıdır. O bizim için herkesten daha merhametli ve en hayırlıdır. İnsanları eziyetten kurtarmak için acele eder ve insanları bu dünyadan alıp daha şerefli bir dünyaya yakınlaştırır. Mevlânâ Şevkî, *Divân-ı Eş'âr-ı Mensûb be-Hazret-i Emîrül-Mü'minin Ali A.S.*, haz. Dr. Seyyide Meryem Ravzatiyân, Tahrân: Encümen-i Âsâr u Mefâhîr-i Ferhengî, 1383, s. 198.

Tezyîl: Ba'zı meşâyih-i ahyârdan mesmû'umdur¹ ki Mevlânâ Fahr-i 'Acemî, maħrûsa-i Edirne'de Dâru'l-Ĥadîş Câmî'i'nün miħrâbı önünde medfündür ve daħı Üç Şerefelü Câmî'i kurbında onlara müntemî bir medrese vardır.

[**Derkenâr:**]² Mümâ-ileyh vefât idinceye degin Dâru'l-Ĥadîş Medrese-si'nden 'azl olunmadı.

Mevlânâ Bürhânüddîn Ĥayder bin Muħammed-i Herevî Raħmetu'llâhi 'Aleyh³

Mevlânâ Sa'düddîn-i Taftâzânî'nün telâmizesindendir. Aqđâm-ı [P1 88a] iĥdâm u mirĥât-i cehd-i tām ile [R 65a] derecât-ı ŧabaĥât-ı 'âliye-i fezâ'ile ĥurûc idüp me'âric-i medâric-i ma'ârif ü 'ulüma 'urüc eyledi. Müktesebât-ı nazariyyesinün pây-e 'ulyâsına süllem-i bürhân-ı süllemî ile 'urüc eylemek ŧâĥ-ı ŧâĥat-i insâniyyeden 'âlidir. Kendünün üstâdı Sa'düddîn'ün *Keşşâf* a yazduĥı ŧerħe ĥâşiye tesvîd idüp Seyyid Şerîf'ün irâd itdüĥi i'tirâzâta cevâb-ı bâ-şavâb ifâza eyledi ve daħı fenn-i ma'âniden *İzâh* nâm kitâba bir ŧerħ-i veşîĥ u eşîĥ tenmîĥ u tensîĥ eyledi.

Şi'r-i 'Arabî:⁴ تلو ح معانيها بأجيا د لفظها
كعقد على خؤ د ترا ث بالهؤ دج⁵

Ve *Ferâiz-i Sirâciyye*'ye bir ŧerħi vardır diyü istimâ olunur. Fe-ammâ vuşülü muĥadder olmayup zafer müyesser olmadı. Mietü tâsi'anuñ üçüncü 'aşrında vefât [T 82a] eyleyüp ĥamâme-i rûĥı pençe-i şâhin-i ĥumâma giriftâr oldı.

Tezyîl: *ŧabaĥât-ı Nuĥât*'da mestürdur ki Mevlânâ Muħammed Kâfiyeci ve Mevlânâ Ĥüsrev ol fâzil-ı vâlâ-rütbetden telemmüz eyledi. Raħimehumu'llâhu te'âlâ.⁶

1 mesmû'umdur R, P1 | mesmû'dur T

2 [Derkenâr:] R | -T, -P1

3 Raħmetu'llâhi 'Aleyh R, P1 | Raħimehu'llâh T

4 Şi'r-i 'Arabî R, P1 | Şi'r T

5 Lafızlarının uzun boyunlarındaki manalar mahfesinde oturmuş aynaya bakan güzel bir kadının gerdanlığı gibi görünmektedir.

6 Raħimehumu'llâhu te'âlâ R, T | Raħimehumu'llâhu te'âlâ raħmeten vâsi'aten P1

Mevlânâ Karamanlu Şarı Ya'ķüb Raķimehu'llāh¹

Muķaķķık u müdaķķık, mütevāzı' u müteķaşşı', nık-nefs ü kerı-mü'l-ahlāk idi. Fevāķır-i 'ulüm, mefāķır-i rüsümde müşāreket-i 'ammesi ve ķavāşş-ı fünün-ı mezāyā-nümünla münāsebet-i tāmmesi var-idi. Mü'el-lif-i *Şakā'ik*'uñ vālıdesi tarafından cedd-i pāki *Telvīķ* nām kitāb-ı müsteķābı sünnet-i ķasene-i aşķāb-ı ķaleb üzre oķuyup uşul-i fezā'ili andan aķz eyledi. Eşnā-yı kırā'atde mesā'il-i uşulden bir mes'ele taķrır olınsa aña müteferri' olan mesā'il-i fer'iyye-i mer'iyyeyi [P1 88b] zıķır idüp ķarıķ-ı teferru'ını aşl u fer'iyle beyān ider-idi. Enfās-ı müteberrike ve kelimāt-ı nāfi'asından sā-kinān-ı ķücerāt-ı bıķā', ķaleb-i istifāza eyleyüp ķavānīn-i fünün-ı sāmıyyeyi cem'-i keşır andan aķz eyledi. Maķrūsa-i Burūsa'da yegāne-i zamān Mev-lānā Yegān ile muşāķabet-i 'ilmiyye eyleyüp kendünün ba'zı işķālāt-ı vāride-sini aña 'arz eyledükde cevāba taşaddı itmeyüp Mevlānā Yegān aña bī-pāyān istiķsān ve ķıyāsdan bīrūn iķrām ü i'zāz eyledi. ²﴿إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا﴾³ āyetiyle ³﴿وَيَقْتُلُونَ النَّبِيْنَ بِغَيْرِ حَقِّ﴾⁴ āyetinün tevfiķ u taķbıķı bābında [R 65b] bir risā-le-i laķif te'lif eyledi. Zırā mu'āşır olduķı 'ulemāyla ortalarında bu iki āyet biri birine munāķız ve mu'ārizdur diyü baķş vāķi' olup Mevlānā Ya'ķüb cümleñün ķilāfında olmış-idi. Bu sebebden rüy-ı zāķır-i kelām-ı şerifde olan ķaķķ u ķāl-i te'āruz u tenāķuzı def u ref idüp ruhsāre-i şāķid-i ķaķķı teclıye iķün ol risāleyi te'lif eyledi. Mü'ellif-i *Şakā'ik*, bu risāleye üstinde muşannifi Şarı [T 82b] Ya'ķüb'un ķaķķıyla zāfer bulup fātiķasından ķāti-mesine deķin mūnderic olan ķaķā'ık u daķā'ıķa mütāla'a ķarıķıyla muķķalı' olmaķın “Şāķib-i risālenün tederrüb ü tedebbūr ve tebaķķur u teķabburına şāķid-i ķāvı bu risāle ķāfi vü vāfidür.” didi. Mevlānā-yı mezķūruñ menāsik-i Ķacca müte'allıķ risālesi vardur diyü istimā' olınur velāķın zāfer müyesser olmadı. Şıķāt-ı tuķāt-ı 'ulemādan maķbūlu'kelām ve şādıķu'l-ķavl bir fāzil e'ālī-i ahālī-i zamāneden bir müderrisden, müderris daķı kendünün pederinden ol daķı Mevlānā Şarı Ya'ķüb'un kendüden naķl [P1 89a] eyledi ki “Ālem-i rü'yāda Cenāb-ı Risālet-menzilet (şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem) ķazretlerinden su'āl idüp ⁴“لحوم العلماء مسمومة فمن شَمَهَا مَرَضٌ و من أَكَلَهَا مَاتَ.”

1 Raķimehu'llāh R, T | Raķimehu'llāhu Te'ālā P1

2 “Şüpheşiz peyķamberlerimize yardım ederiz ...” Mü'min (40), 51.

3 “... haksız yere peyķamberlerin canlarına kıyanlar ...” Āl-i İmrān (3), 21.

4 Ālimlerin etleri zehirlidir. Kim onu koklarsa hasta olur kim ondan yerse ölür. bkz. Muhammed b. Mes'ūd et-Tarnabāti, *Bülāķü Aksā'l-Merām İlim ve Eķitim Ablāķı*, ķev. Muhammed Şevķi Aydın, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başķanlık Yayınları, İstanbul, 2019, s.138-139.

hadîş-i şerîfinüñ nazm-ı münîfi bu nesak üzere mi vâkı‘ olmuşdur yohsa ğayrı ‘ibâret mi buyurulmuşdur.” diyü istiḥbâr eyledüm. Resül-i Ekrem (şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem) “Yâ Ya‘kûb ¹“لحوم العلماء سموم” diyessin” diyü emr eyledi. Nâḫıl-ı merḫûm naḫl eyledi ki “Ḳazıyyeyi bir mecmû‘asınıñ zâhrında kendü ḫaṭṭıyla taḫrîr ü taşîr idüp ol müderrisden böyle işitdüm” diyü taşvîr-i merâm² eyledi. Raḫimehu’llâh³.

Mevlânâ Ḳara Ya‘kûb bin İdrîs bin ‘Abdullâh-ı Hanefî Raḫimehu’llâh

Ḳara Ya‘kûb dimekle meşhûrdur. Bilâd-ı Ḳaraman’uñ muzâfâtından Nigde nâm ḫaşabaya nisbet olunup aña izâfetle meşhûr ü ma‘rûfdur. Hicret-i hilâliyye-i Nebeviyye-i Muştafâviyye’nüñ yedi yüz seksen ṭoḫuz senesinde maṭmûre-i ‘ademden ma‘mûre-i vücûda geldi.

Şîr: از محیط فضل زیبا گوهری آمد پدید
بر سپهر شرع روشن اختری آمد پدید⁴

Kendü diyârında mebâdî-i iştiğâl u istikmâli tertîb ü terkîb idüp istintâc-ı meṭâlib-i behiyye eyledükden soñra فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِهَا ⁵ mücebince seyr ü sülûk-i maḫâmât-ı sâmiyât itmek-içün bilâd-ı Ḳuds-âbâd-ı⁶ Şâm u Mışr’a rihlet eyledi. [T 83a] ⁷“رَبِّمَا اسْفَرَّ السَّفَرُ عَنِ الظَّفَرِ” [R 66a] Emed-i medîd ü ‘ahd-i ba’iddeden soñra ⁸“حُبُّ الْوَطَنِ مِنَ الْإِيمَانِ” feḫvâ-sınca ḫuvvet-i imân tekâzâsiyla mîṭân-ı ḫadîme-i ḫavîmesine ‘avdet idüp Lârende nâm ḫaşabada iḫâmet eyledi. [P1 89b]

Mışra‘: ولولا هوى الأوطان ما حنَّ نازح⁹

1 Âlimlerin etleri zehirlidir. Muhammed b. Mes’ûd et-Tarnabâtî, *a.g.e.*, s.138-139.

2 taşvîr-i merâm R, P1 | taşvîr T

3 Raḫimehu’llâh R, T | Raḫimehumu’llâh T, Raḫimehu’llâhu te‘âlâ P1

4 Fazilet deryasından güzel bir inci zuhur etti. Şeriat feleğinde parlak bir yıldız doğdu.

5 “... yeryüzüne dağılın ve Allah’ın lütfundan isteyin ...” Cum’a (62), 10.

6 Ḳuds-âbâd-ı R, P1 | Ḳuds-âbâd u T

7 Belki sefer zafere yol açar ve vesile olur.

8 “Vatan sevgisi imandandır.” İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, 1/345/346. bkz. Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözler*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1992, s. 71.

9 Vatan sevgisi olmasa idi, göç eden kişi (vatanını) özlemezdi.

Sekiz yüz otuz üç senesinin rebî'ü'l-evvelinde beytü'l-aḥzân-ı dünyâdan mısr-ı¹ âhirete rihlet eyleyüp müşâhede-i cemâl-i Yûsuf-ı ḥayât-i câvidâniye vâsıl oldu. Fünûn-ı mu'tebere-i mu'tevereden uşûl-i 'ulûm olan 'ilm-i uşûl-de ve mebânî-i seb'â'l-meşânî olan 'ilm-i ma'ânide ve sâ'ir 'ulûm-ı 'Arabîye'de mahâret-i tāmme taḥşil idüp biḥâr-ı zehḥâr-kirdâr tebaḥḥur eyledi. *Meşâbih* nâm kitâb-ı müstetâbî ve *Hidâye* nâm kitâb-ı müşkîn-nikâbı şerḥ idüp ğavvâsân-ı baḥr-i 'irfân için ferâ'id-i fevâ'id-i bî-nihâye ve dürer-i ğurer-i bilâ-gâye ifâze eyledi. Ḳaddesa'llâhu sırrahu'l-'azîz.

Tezyîl: Mümâ ileyh *İşrâku't-Tevâriḥ* adlu bir kitâb-ı laṭîf te'lîf idüp ol kitâbda Ḥazret-i Âdem ('aleyhisselâm)dan Ḥatm-i Rûsûl-i kirâma degin kâffe-i enbiyâ-yı 'izâmuñ aḥvâlini ve ḥâtîme-i enbiyânunñ kendülerinunñ aḥvâlini ve âl ü aşḥâbınunñ tefâşil-i aḥvâllerini ve aşḥâb-ı mezâhibünñ ve aşḥâb-ı ḥadîşünñ ve aşḥâb-ı teşânîf-i müteḳaddimenunñ mufaşşal u meş-rûḥ aḥvâlini zıkr eyledi. Ḥâtîme-i kitâbda ḥâtîme-i müctehidînünñ ya'nî İmâm Muḥammed bin Muḥammed Ğazzâlî'nunñ zıkrîyle ḥatm-i kitâb eyledi.

Mevlânâ Bâyezîd-i Şüfî Raḥmetu'llâhi 'Aleyh²

Ol fâzîl-ı bâliġ-naẓar-ı kâmil-ḥıred ü nîkû-fer bir zât-ı şerîf-i cemîlü'l-menâzır idi. Selâṭîn-i 'Osmâniyye'den Sulṭân Bâyezîd Ḥân-ı Ğâzî ḥazretleri kendü şeh-zâdelerinden Sulṭân Mehmed Ḥân için ol müdebbir-i dâneyî ḥü'âce naşb idüp [P1 90a] zimâm-ı ta'lîmî ol çâbü-k-süvâr-ı 'arşa-i fezâ'ile teslîm eyledi.

Mevlânâ Fazlullâh 'Aleyhi Raḥmetu'llâh³

Mümâ ileyh, fakîḥ ü nebîḥ, müteverri' u müteşerri', mazḥar-ı fazl-ı Rabbânî idi. Zıkr [T 83b] olınan sulṭân-ı celiyyü's-sulṭânunñ zamân-ı salṭanatında Gegivize [Gebze] nâm ḳaşabada ḳâḍî olup külliyyât-ı mehâmm-ı ḥâşş u 'ammı işlâḥ u izâḥ itmekde bezl-i meḥûd ider-idi. Uşûl-i meşâlih-i şer'iyye ve fûrû'-ı mes'îl-i fer'iyye-i mer'iyyenunñ ḥıfz u viḳâyesi nihâye-i âmâli idi. Raḥmetu'llâhi 'aleyh.

1 mısr-ı R, P1 | -T

2 Raḥmetu'llâhi 'Aleyh R, P1 | Raḥimehu'llâh T

3 Raḥmetu'llâh R, P1 | Raḥimehu'llâh T

**Mevlânâ Ebû 'Abdullâh Muḥammed bin Süleymân bin Sa'd bin
Mes'ud-ı Rûmî-i Ḥanefî Raḥmetu'llâhi 'Aleyh¹
[Kâfiyeci Muḥyiddîn]**

Bergama nâm kaşabadandır. 'İlm-i naḥvden *Kâfiye* nâm kitâba keşret-i iş-tigâlle meşğul olmağın aña nisbet olunup [R 66b] “Kâfiyeci Muḥyiddîn” laқа-bıyla mülakkaḥ oldu. Ğurre-i turre-i müte'ahḥirîn ü durre-i zümre-i muşan-nifin celâlü'l-milleti ve'd-dîn Mevlânâ Suyûtî (raḥmetu'llâhi 'aleyh) ḥazretleri *Ṭabaḳât-ı Nuḥâ't*da böyle yazmışdır ki ol üstâd-ı esâtize-i 'izâm (keşsera'llâhu te'âlâ emşâlehümü'l-fihâm ilâ kıyâmi'l-yevm ve yevmi'l-kıyâm)² yedi yüz sek-sen sekiz senesinde Bergama nâm kaşabada vücûda geldi.

Maṭla:³ ز بحر فضل و هنر گوهری پدید آمد
ز اوج برج شرف اختری پدید آمد⁴

Zât-ı pâkini zemâ'im-i ef'âl-i nâkışadan taḥliye idüp te'kidât-ı te'yî-dât-ı İlähiyyeyle taḥliye eyledükde mesned-i fezâ'ilde müsnedün ileyh olup ḥüsn-i ḥâlle meşhür-ı âfâḳ oldu. Mübtedâ-yı mebâdî-i iştigâlinde nesak-ı ma'hûd üzre bezl-i mechûd idüp kaç-ı feyâfî-i fezâ'il ve tayy-ı bevâdî-i berârî-i fevâzil eyledügi şadedde ikdâm-ı seyâḥat ile qadem-ber-qadem bilâd-ı Tatar ü 'Acem şavbına rıḥlet eyledi. [P1 90b] Bu tarîḳla ser-menzil-i merâḥil-i revâḥil-i melekât-ı insâniyyeye vâşıl ve bu taḳrîble ğâyet-i ğâyât-ı müktesebât-ı beşeriyyeye nâ'il oldu.

Nazm:⁵ المرء ليس ببالغ في أرضه
كالصقر ليس بصائد في وكره⁶

Eşnâ-yı seyâḥatde a'lâm-ı 'ulemâ ve ecillâ-yı fużalâdan Mevlânâ Şem-süddîn-i Fenârî ve Mevlânâ Bürhânüddîn Ḥayder ve Mevlânâ Vâcid ile ve metn-i *Mecma'*ı şerḥ eyleyen Feriştah-oğlı ile ve Ḥâfizüddîn ibn Bezzâzi ile [T 84a] muşâḥabet-i 'ilmiyye idüp bunlardan çok nesne aḥz eyledi. Mülük-i memâlik-i Mışr'dan Eşref Barsbây nâm melik-i milk-ârânuñ zamânında

1 Raḥmetu'llâhi 'Aleyh R | Raḥimehu'llâh T, P1

2 ilâ kıyâmi'l-yevm ve yevmi'l-kıyâm R, T | ilâ yevmi'l-kıyâm P1

3 Maṭla' R, P1 | Şi'r T

4 Fazilet ve hüner deryasından bir inci zuhur etti. Şeref burcunun en tepesinden bir yıldız doğdu.

5 Nazm R, P1 | Şi'r T

6 Avcı kuşun yuvasında avcı olmayı öğrenemediği gibi insan da kendi yurdunda olgunluğa eremez.

Qāhire-i Mıṣr'a varup ol diyāruñ fuзалāsıyla muşāḥabet-i 'ilmiyye itdüğünde cümlesi fāzıl-ı merķūmuñ fazilet ü meziyyetine qā'il ü rāzī oldılar. Sevā-bıq-ı ezmāndan berü qar'-ı ebvāb-ı esmā' u āzān eyleyen çançana-i meḥā'il-i fezā'ilini ve ḥalķuñ kāḥ-ı şımāḥ-ı sāmi'alarına vāşıl olan zemzeme-i zevārif-i 'avārifini ḥadd-i mesmū' u me'müldeñ ziyāde buldılar.

Kıṭ'a: نام تو چو خورشید فلک کرد سطوع
در هر کنجی یافت کمال تو شیوع
کردم چو سخن به حضرتت دانستم
فضل تو فزون است ز حدّ مسموع¹

Bu sebebden ol 'ayn-ı 'ulūm u baḥr-i zehḥār-ı fūhūmuñ ḥıyāz-ı zāhire-i 'ulūm-ı zāhiresinden diyār-ı Mıṣr'uñ mütecerri'an-ı 'uyūn-ı 'ulūmı tecerru' u temettu' idüp riyāz-ı ma'ārif-i zāhiresinden ictinā vü iktinā eylediler. Zıkr olınan Melik Barsbāy, fāzıl-ı müşārūn ileyhe i'zāz ü i'zām için İbn Hümām nām imām-ı hümāmuñ yeri meşīḥat-i Şeyḥūniyye'yi aña i'tā eyledi. Devḥa-i aşl-ı 'ilmūñ müteşā'ibātından efnān-ı [R 67a] fūnūn-ı ma'ḫülātda ya'nī 'ilm-i uşūl u kelām ve naḥv u taşrif ü beyānda [P1 91a] ve fenn-i cedel ü mantıķ u² hey'etde meydānı almış-idi.

Şi'r: گل و خورشید شد آفته اش چون دید تصویرش
زمین و آسمان بگرفت با حسن جهانگیرش³

Sā'ir-i güy-rübāyān-ı beydā-yı beyzā-yı ifādeden qaşab-ı sebaķ benüm-dür diyü "Rihān-ı mefāḥir ile müfāḥir geçenleri geçüp menāzil-i qāşıye qaṭ' eyledüm." diyenlerden sebķat itmiş-idi. Fenn-i fıķhdā ve 'ilm-i tefsir ü ḥad-ışde yed-i ṭulā taḥşil idüp eşbāt-ı 'ulemā-yı sālifenūñ ol fūnūnda işbāt it-düğü kitāblar gibi kitāblar te'lif ü taşnif eyledi ammā ekşer-i mü'ellefāt-ı be-dāyi'-i elifi 'ulūm-ı 'aķliyyede olup ma'ḫülāta müte'allıķ muşannefātı ḥadd ü 'add ve ṭabaķa-i iḥşā vü iḥşardan bīrūndur. Mevlānā Suyūtī ḥikāyet eyledi ki; "Mevlānā Muḥyiddīn Kāfiyeci'den bir gün [T 84b] *Ṭabaķāt-ı Nuḥāt* nām kitābumda yazmağ-içün kendūñüzüñ muşannefātūñuzuñ esāmī-i

1 Senin adın felekteki güneş gibi yükselince her köşeye senin kemālinin şöreti yayıldı. Senin zatınla sohbet edince bildim ki senin faziletin duyduğumdan daha fazlamış.

2 mantıķ u R, P1 | -T

3 Gül ve güneş, tasvirini görünce onun aşığı oldular. Onun cihanı kaplamış olan güzelliğine yeryüzü ve gökyüzü tutuldu.

sâmiyelerini ta'dâd eyleñüz.” diyü iltimâs eyledüm. Bu muķâbeledede cevâb virüp ‘Benüm teşânîfîmüñ esâmîsi yādumdan yād olmışdur. Ben anuñ ta'c-dâd u tibyanına ķādir degülin.’ didi.”

Ol vaħîd-i zamân u ferîd-i âvānuñ ekşer-i teşânîfî muħtaşarâtdur. Bu cümleñüñ ecell ü ecmeli nâfî u enfa'ı kavâ'id-i i'rābuñ şerħi ve kelime-teyn-i şehâdete şerħ üslûbında yazduğı risâlesidür ve daħi ‘ilm-i ħadîsde bir muħtaşar-ı mu'teberi ve ‘ilm-i tefsîrde *Teyşir* ismiyle müsemmâ üç cüz' miķdârı bir muħtaşar-ı mu'teberi vardur. Bu iki muħtaşarı nâme-i müfâĥeret ittiĥâd¹ idüp anlaruñla mübâĥât ü mücâĥât eyledi. ‘İlm-i ħadîs ve ‘ilm-i tefsîrde fużalâ-yı müteķaddiminden da'vâ-yı teķaddüm idüp “Bu ‘ilmi ben ihtirâ' eyledüm. Benden muķaddem [P1 91b] bu meydānda tek ü püy eylemiş kimesne yoķdur. Hiĥbir fâris-i ħâris-i mızmâr-ı fezâ'il, eblaķ-ı aķlām u kümeyt-i ħâmesini benüm yekrân-ı ħâmemden bu meydānda icāle itmedi.” didi. Lâkin bu kelâmdan fehm olınan budur ki Şeyĥ Muħyiddîn Kâfiyeci ħâzretleri İmâm Zerkeşî'nin *Bürhân* nâm kitâbına ve Celâl-i Bulķîñî'nüñ *Mevâķi'-i 'Ulüm* adlu bir kitâb-ı müsteķâbına zafer bulmayup bu iki kitâba müţâlâ'aları sebķat itmemiş ola.

Merĥûm u mağfûrun leh Mevlānâ Muħyiddîn Kâfiyeci umûr-ı dîniyyede ve i'tikâdiyâtda menâhic-i mebâhic-i 'aķâ'id-i şaĥîĥa üzre olup kendülerde selâmet-i fıtrât ve dîn ü diyânet ġâyetde ve şafâ-yı [R 67b] ħâĥır ve zühd ü 'ıffet nihâyetdeydi. Sâlikân-ı mesâlik-i şüfiyyenüñ cümlesine ħüsn-i i'tikâd idüp aşĥâb-ı şalâĥa maĥabbet ve ġürûĥ-i mekrûĥ-i erbâb-ı bida' u đalâletden nefret üzreydi. Firâz-ı 'ömr-i dırâzdan tenezzül-künân, nişib-i meşib semtine müteveccih olup vâdi-i ħayātuñ nihâyetine varmış-iken yine keşret-i 'ibâdet sa'âdetiyle müstes'id olup ervâĥ u âşâlde 'ibâdâta iştiġâlde dâ'im ķâ'im idi. [T 85a]

Şi'r:
 بود پیری که روز او شده شب
 و آمده جان خسته اش بر لب
 صبح امید او رسیده به شام
 و آفتابش گذشته از سر بام

1 ittiĥâd R, T | ittiĥâz P1

لیک بوده عبادتش پیشه
فکر و ذکر خدایش اندیشه¹

Müddet-i 'ömrinde Ʒalil ü keşir mâlik olduğı mâlı bezl ü şadaƷa idüp maƷdûrını aşhâb-ı faƷr u fâƷaya şarf ider-idi. Mümâ ileyh, diyâr-ı Mışır'da ķarib olup maħşud-ı emşâl olmağın muħâlifân-ı bed-gümânân elinde ķarib ķarib ihânetler ile mehân ü maħzûl idi. [P1 92a]

Şîr: هر شب برود ز سینه آرام غریب
وز شربت غم تلخ شود کام غریب
گویند که از مرگ بتر نیست غمی
شک نیست کز آن بتر بود شام غریب²

Lâkin a'dâ ve a'vânuñ tîr-i tîz-i sitîz ve çeng-i ceng ü cefâsına taħam-mül idüp ķalƷuñ degme ezâsından alınmaz idi. ĤilƷat-i aşliyyesinde vesî'uş-şadr ve feşîhu'l-Ʒalb olmağın ferd-i âferidenün ta'cîz ü taẓyîƷından Ʒarılmaz-idi.

Şîr: سری کز تحمّل بماند تهی
حرامش بود تاج فرماندهی³

Mevlânâ Suyûtî ķikâyet eyledi ki; “Fâzıl-ı merƷûmuñ şoħbet-i şerîf ü meclis-i sâmilinde on dört yıl miƷdârı mülâzemet ü müdâvemet eyledüm. Her vardığumda istimâ' itmedüğüm ķaƷâ'îƷ-ı bârî'a-i râ'îƷa ve daƷâ'îƷ-ı raƷâ'îƷ-ı fa'îƷa istimâ' eyledüm. Ol ķaƷâ'îƷ gûş-ı hûşumda şünûf-ı 'âliye-i ķâliye yirine âvîze olup her sözi Ʒulağumda küpe oldu.

Mışra': آویزه شد کلام تو در گوشوار من⁴

- 1 Gündüzü gece olunca yaşlandı, yorgun canı ölüme yaklaştı. Onun ümit sabahı akşama erdi ve güneşi batmaya yüz tuttu. Fakat onun bütün işi gücü ibadet ve bütün düşüncesi Rabb'ini tefekkür olmuştu.
- 2 Gurbete düşmüş kişinin her gece yüreğinden huzur çekip gider. Gam şerbetinden dolayı gurbet ehlinin dimağı acıdır. Ölümünden daha beter bir dert yoktur, diyorlar. Şüphe yok ki gurbete düşmüş kişinin geçirdiği akşam ölümünden beterdir. Hüseyin Vâiz-i Kâşifi, *Ravzatü's-Şühedâ*, haz. Hasan-ı Zülfikârî, Ali Tesnîmî, Sabâ Vâsîfî, Tahrân: İntişârât-ı Mu'în, 1390, s. 230.
- 3 Tahammülsüz bir başa komutanlık tacı haramdır. Sa'dî-i Şîrâzî, *Külliyât-ı Sa'dî*, (*Büstân*), haz. Muhammed Ali Fûrûğî, Tahrân: Emîr-i Kebîr, 1372, s. 220.
- 4 Sözü'n kulağıma küpe oldu.

İttifâken bir gün muşâhabet-i 'ilmiyye eṣnâsında baña ¹“زيد قائم” terkibinüñ i'râbını su'al eyledi. Ben daḥi bu su'alden münfa'il olup [R 68a] 'Beni mübtedî maḳâmına koyup tıfl-ı ecbed-h'ân gibi baña i'râba müte'allıḳ nesne istifsâr idersin. Böyle kesr-i 'ırz [T 85b] ve ḥafz-ı ḥâtır eylemek muḳtezâ-yı maḳâmdan ḥâricdür.' diyü i'tirâz semtinden 'arz-ı merâm eyledüm. Mevlânâ Kâfiyeci 'Bu kelâmda yüz on üç mebhâş vardır. Bu maḳûle kıyl u ḳâle müteḥammil olan maḥall münḥall olunca baş olunan maḳâlâtda çok fa'ide vardır. Aña binâen anuñ² i'râbına müte'allıḳ fetḥ-i kelâm u keşf-i maḳâl eyledüm.' diyü tervîc-i maḳâm u tenfîz-i kelâm eyledi. Şeyḫ ḥazretlerinden [P1 92b] bu maḳûle kelimât-ı nâfi'a istimâ' itdügümde, 'Ol mebhâiş-i ma'düdeyi sizler 'alâ vechi't-tedḳîḳ taḥḳîḳ itmedin ben sizün meclis-i sa'âdet-celîsînüzden kıyâm itmezem. Elbette ifâde eyleñüz.' diyü ilḥâḥ u ibrâm eyledüm. Mevlânâ-yı mümâ ileyh fi'l-hâl ol mebhâiş-i ḥâvî tezkire ibrâz idüp tezkîr-i ḥâl eyledükde ol tezkireden istizâḥ-ı maḳâm ve istifâ-yı merâm eyleyüp mebhâiş-i meşṭureyi bî-ḳuşûr istinsâḥ eyledüm.”

Mü'ellif-i Şakâ'ik ol ḥâvî-i ḥaḳâ'ikuñ istisnâya müte'allıḳ bir müsteşnâ risâlesine zafer bulup ol dürc-i nuḫub-i nüceb-i leṭâ'ifde derc olunan ferâ'id-i fevâ'idden müntefi' olduğunu silk-i beyânda nazm eyledi.

Merḫûm-ı merḳûm, Şeyḫ Muḫyiddin Kâfiyeci sekiz yüz yetmiş ṭoḳuz senesinden şehri cemâdiye'l-ülânüñ³ dördüncü günü leyle-i cum'ada vefât idüp rûḥ-ı pür-fütûḫı sâkinân-ı mele'-i a'lâ ve ḳuṭṭân-ı Sidretül-müntehây-la ḳarîn oldu.

Tezyîl: Ol zamânuñ fuзалâsından Şihâb Manşûr on beytden ziyâde bir merşîye diyüp maṭla'-ı kelâmı bu nazm-ı şerîf vâḳi' oldu.

Bejt:⁴ بكت على الشيخ محي الدين كافيہ جي
عيوننا بدموع من دم المهج⁵

1 Zeyd ayaktadır.

2 anuñ R, P1 | -T

3 cemâdiye'l-ülânüñ R | cemâziye'l-ülânüñ T, P1

4 Bejt R, P1 | -T

5 Gözlerimiz kalpten gelen kandan akan gözyaşları ile Şeyh Muḫyiddin Kâfiyeci için ağladı.

‘Ârif Bi’llâh Şeyh ‘Abdullaṭîf-i Maḳdisî Raḫmetu’llâhi ‘Aleyh¹

Ba‘zı hulefâsının icâzet-nâmesinde, kendülerün neseblerini haṭṭ-ı şerîfleriyle ‘Abdullaṭîf bin ‘Abdurrahmân bin Aḫmed bin ‘Alî bin Ğânim el-Ḳudsî el-Enşârî diyü yazmışdır. Yedi yüz seksen altı senesinin silkinde münselik olan [T 86a] şehr-i recebün yigirminci gicesi vâki‘ olan leyle-i cum‘ada vücûda gelmişdür. [P1 93a]

Mısra‘: شد پدید اختری ز برج کمال²

Evvelâ³ ‘ulûm-ı zâhire-i zâhireye meşğûl olup tekmil-i kemâlât itdükden soñra derûn-ı nezâhet-meknûnında maḫabbet-i İllâhiyye ḫâdiş olup ṭarîḳa-i taşavvufa [R 68b] meyl ü velâ istilâ eyledi. Bu cezbe-i şâliha-i fâ’ihayla ‘ârif bi’llâh Şeyh ‘Abdül‘azîz ḫazretlerinin ḫıdmetlerine vâsıl olup bâ‘a-i himmet ile ṭayy-ı menâzil-i ‘âliye ve kaṭ‘-ı meṭâlib-i me‘ârib-i sâmiye itdükden soñra seccâde-i irşâda cülûs eyleyüp aşḫâb-ı istimdâd-ı imdâda icâzet aldı.

Şi‘r:⁴ تا نکنی روی به دریادلی
نبودت از گوهر دل حاصلی
تا نرنی خیمه به پهلوی دل
همچو دل از دل نشوی بهره گیر⁵

Neşr:⁶ Merḫûm Şeyh Zeynüddîn-i Ḥâfî ḫazretleri arâzî-i muḫaddesede olan enbiyâ-yı ‘izâm u evliyâ-yı kirâm (raḫimehu’llâhu’l-Melikü’l-‘Al-lâm) ḫazretlerinin ḫâk-i pâk-i türbet-i süreyyâ-rütbetlerine rû-mâl olmağ-i için Ḳuds-i şerife varduḳda Şeyh ‘Abdullaṭîf kendü devlet-ḫânesinde inzâl idüp kemâl mertebede i‘zâm u iclâl eyledi.

Şi‘r: به خانه‌ای که چنین میهمان فرود آید
همای سدره در آن آستان فرود آید⁷

1 Raḫmetu’llâhi ‘Aleyh R, T | Raḫimehu’llâh P1

2 Kemal burcundan bir yıldız zuhur etti.

3 Evvelâ R, T | -P1

4 Şi‘r R, P1 | -T

5 Bir derya gönüllüye yönelmedikçe gönül incisinden bir şey elde edemezsin. Gönlün yanına çadır kurmadıkça gönül gibi gönülden istifade edemezsin. Molla Câmî, *Mesnevî Heft Evreng Cild-i Evvel*, (*Tuhfetu’l-Ahrâr*), haz. Câbulkâ Dâd Alişâh, Asgar Cânfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâlâ‘ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 491.

6 Neşr T | -R, -P1

7 Kimin evine böyle bir misafir gelse, Sidre’nin hümâsı o eşîge konar.

Bu takrîble mâbeynlerinde bî-nihâye muşâhabet sebkat eyleyüp tehkâki-serâ'ir-i zamâ'ir muktezâsınca kalb-i şerîfleri biri birine müncezib oldu.

Matla': از ازل بینم پر از مه‌رت دل غمدیده را
باز می‌بینم گرفتار جمالت دیده را¹

Merhûm Şeyh Zeynüddîn-i Hâfi hazretleri Kuds-i şerîfden kalkup teveccüh-i müstevcibüt-tereffüh ile hacc-ı şerîfe müteveccih olduğda Şeyh 'Abdullaṭîf-i Kudsî anlarıñ ile bile gitmege isticâze vü istizân eyleyüp bu tarîk ile câdde-i haḡḡa istirşâd ü istimdâd kendünün aḡşâ-yı kuşârâ-yı me'âribi olduğunı i'lâm eyledi. [P1 93b] Bu eşnâda Şeyh 'Abdullaṭîf'ün vâlide-i şerîfesi marîza bulunmağın Şeyh Zeynüddîn hazretleri, "Ġayrı maşlahatdan bu muḡaddemdür." [T 86b] diyü Şeyh 'Abdullaṭîf'i gitmekden men' eyledi. "الْجَنَّةُ تَحْتَ أَقْدَامِ الْأَمْهَاتِ"² Şeyh Zeynüddîn-i Hâfi hazretleri, Şeyh 'Abdullaṭîf'i yanınca bile alup gitmedüğine i'tizâr için temşiyet-i tesliyet idüp "Muḡavvilü'l-aḡvâlün inâyet-i bî-ğâyetiyle bu seferden şîḡhatle 'avdet olınduḡda seni maḡşad ü merâmına³ işâl eylemek muḡarrerdür." diyü va'd-i eşîḡ tevşîḡ eyledi. "الْحَرِيقُ يُوْعَدُ الْكَرِيمَ"⁴ feḡvâsınca ol hürr-i 'âḡılıñ va'd-i kerîmine i'timâd idüp zamân-ı incâza degin tevaḡḡuf eyledi.

Şî'r: مکن وعده و گر کردی وفا کن
طریق بی‌وفایی را رها کن
از آن حضرت که فیاض وجود است
خطاب جمله أوفوا بالعقود است⁵

Fi'l-vâḡi' Şeyh Zeynüddîn-i Hâfi hazretleri Ka'be-i Müşerrefe'den 'avdet eyledükd Şeyh 'Abdullaṭîf'i Hôrâsân semtine bile alup gidüp ol daḡi anuñ ḡalvet-i selvet-baḡşlarında riyâzet ü mücâhedeye meşḡul oldılar. Bu üslûb üzre birkaç zamân geçdükd şonra, Şeyh Zeynüddîn-i [R 69a] Hâfi

- 1 Gamlı gönlümü ezelden beri senin muhabbetinle dolmuş olarak görüyorum ve yine gözlerimi senin güzel yüzüne meftun olmuş olarak görüyorum.
- 2 "Cennet annelerin ayakları altındadır." Hadis-i şerif. bkz. Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözler*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1992, s. 34.
- 3 merâmına R, T | merâma P1
- 4 Hür olan cömert olanın sözüne güvenir.
- 5 Vaat de bulunma, eğer bulunursan da sözünü tut! Vefasızlık yolunu terk et. Feyyâz-ı vücüd olan o Allah'tan herkese "Akitlerinize vefa gösterin!" hitabı nazil olmuştur. Molla Câmî, *Mesnevi Heft Evreng Cild-i Dovvom*, (Yûsuf u Züleyhâ), haz. A'lâ Hân Efsahzâd, Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâlâât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 204.

hâzretlerinüñ emr-i şerîfleriyle Câm nâm kaçabaya varup Şeyh Aḥmed-i Nāsîfî-i Câmî'nüñ merḫad-i şerîflerinde ḫalvet-i erba'iniyyeye dâhil oldılar. Eşnâ-yı ḫalvetde Şeyh 'Abdüllaṭîf ḫâzretleri kendüye 'arız olan aḫvâl-i ḫuceste-âmâli Şeyh Zeynüddîn-i Hâfî'ye mürâsele ṭarîkıyla 'arz iderdi. Hâtime-i aḫvâlde Şeyh 'Abdüllaṭîf'e âyet-i Naşr vârid olup mürâsele ile bu ḫâli daḫi 'arz eyleyicek Şeyh Zeynüddîn icâzet-nâme tesvîd idüp ol şeyh-i kerâmet-nihâda irşad u imdâda icâzet buyurdılar. [P1 94a]

Matla': اجازت داد با ارشاد و اسعاد
که تا یابند از امدادش آمداد¹

Neşr:² Menḫüldür ki merḫûm Şeyh 'Abdüllaṭîf ḫâzretleri, kaçaba-i Câm'da mânend-i câm-ı muşaffâ taḫşîl-i şafâ idüp bâde-i 'irfân-ıla mest olduḫdan şoñra Dımaşḫ-ı Şâm-ı ḫuds-âbâda, andan Ḳonya nâm kaçabaya irtiḫâl idüp ol şehr-i dil-keş ki merâm-ı dil-i müstehâmân-ı tîre-dilân anda ḫâşıldır, aña dâhil oldılar. [T 87a]

Şîr: به خاکش رفعت از یمن قدم داد
زمین را زینت باغ ارم داد
فضایی دید چون جنت نعیمش
که جان را تازه گرداند نسیمش
ز آبش یافته نشو و نما خاک
درختانش کشیده سر به افلاک
چنان بالیده روزی هر نهالی
که در جای دگر روید به سالی³

Zîkr olınan Ḳonya nâm kaçabada⁴ yatan meşâyiḫ-i 'izâm u evliyâ-yı kirâmuñ mezârât-ı müteberrikelerini ziyâret idüp her birinde mükâşefât-ı 'acîbe vâkı' oldı. Evvelâ Şeyh Celâlüddîn-i Belḫî'nüñ mezâr-ı

1 Dostlar onun yardımından istifade edebilsinler diye irşad etmesine izin verdi.

2 Neşr T | -R, -P1

3 Gelişinin bereketi ile (şehrin) toprağına yücelik kattı. Yeryüzüne İrem Bahçelerinin zinetini bağışladı. Naım cenneti gibi bir alan gördü çünkü oranın latif rüzgarı cana tazelik katardı. Suyundan toprağına bir bereket geldi ki ağaçlarının başı feleklere uzanırdı. Orada her fidan bir günde o kadar büyüyüp yetiştirirdi ki başka yerde bir yıl içinde ancak bu kadar geliştirdi.

4 Zîkr olınan Ḳonya nâm kaçabada R, P1 | -T

kerâmet-medârında Şeyh 'Abdullaţif hazretleri çeşm-i cân ve dide-i mükâşefe ile kendünün bedenini 'uryân gördi. Şeyh Şadrüddin-i Konevî'nün merķadinün eţrâfında olan şübbâkuñ arasından Şeyh Şadrüddin hazretleri, "El benüm, etek senün." diyü Şeyh 'Abdullaţif'ün zeyl-i pâkine yapışup dâhil-i şübbâke cezbe eyledi.

Matla': چاك شد سينه ام از حسرت پيراهن تو
ماه يوسف رخ من دست من و دامن تو¹

Şeyh Şemsüddin-i Tebrizî'nün mezarında ol imâm-ı hümmâm-ı sâmişifât ikâmet-i şalât eylemek iltimâs eyledi. Şeyh 'Abdullaţif hazretleri dağı ol mültemesi edâ idüp sünnet-i meşrû'a üzre kaçâ-yı viţr eyledi. Bu kerâmât-ı 'acibenün vuķû'ından şoñra mağmiyye-i Burûsa'ya teveccüh idüp Konya'dan [P1 94b] sefere çıķduķları eyyâmuñ evvel güninde at üzre gider-i-ken ğâflet ğalebe idüp revzene-i çeşm-i zâhir-bîni hiçâb-ı h'âb ile mesdud olduķda hâtif-i ğaybdan bu hiçâb istimâ' olındı ki "E'âlî-i ahâlî-i ma'ârif-i İlâhiyye [R 69b] saña muntazırlardur. Sür'atle gitmek gereksin."

Matla': من منتظرم که یارم از راه رسد
جان مژده دهم که یار ناگاه رسد²

İmtişâlen li-zâlike'l-hiţâb şitâb idüp şehri-i şa'bânuñ evvel güninde mağmiyye-i Burûsa'ya girdiler. Ol diyârnuñ 'ulemâsından bir cemâ'at-ile şehri-i mezbûruñ [T 87b] 'aşr-ı âhîrinün evvelinden ğâyet-i ramazâna deĝin halvet-i erba'niyyeye dâhil oldılar. "Eyyâm-ı halvetün evvel güninde bu maķûle cem'iyet dünyâda olmaz. Dâr-ı âhîretde cennetde olur." diyü kaçâ'ili nümâyân deĝül bir şadâ-yı meserret-nişân kaç'-ı esmâ' u âzân eyledi. Şeyh 'Abdullaţif-i Kudsî hazretleri iki beyt diyüp bu iki beytün her bir kelimesinün evvel harfiyle kendü silsilesinün meşâyih-i kirâmınuñ esâmî-i sâmiyelerinün evvel harflerine bi-ţarîķı't-tevşih işâret eyledi. Ol iki beyt, bunlardur:

1 Senin gömleĝinin hasretinden sinem paramparça oldu. Benim Yusuf yüzlü ayım el benden etek senden!
2 Yârim yoldan gelecek diye beklemekteyim. Ey can! Sana müjde veriyorum, yâr ansızın gelebilir. Hüseyin Vâiz-i Kâşifi, *Ravzatuş-Şühedâ*, haz. Hasan-ı Zülfikârî, Ali Tesnîmî, Sabâ Vâsıfî, Tahrân: İntişârât-ı Mu'in, 1390, s. 162.

Şi'r: علا زین عزى یا حباىب مهجعا
 نجیاً عل نهج غلا نوع کونه
 عفا کل رسم جاز سیرى متى عنى
 کفاه جری بحر زهى حین عونہ¹

Mezkûrlarun esâmî-i şerîfeleri tertîb üzre bunlardır:

‘Abdullaṭîf-i Kudsî,
 Zeynüddîn-i Hâfî,
 ‘Abdurrahmân-ı Şerbînî,
 Yûsuf-ı ‘Acemî,
 Ḥasan-ı Şemşîrî,
 Maḥmûd-ı İşfahânî,
 Nüreddîn-i Naṭanzî,
 ‘Ömer-i Sühreverdî,
 Necîb-i Sühreverdî,
 Aḥmed-i Ğazzâlî,
 Nessâc Ebî ‘Alî-i Gürgân,
 Ebî ‘Alî,
 Ebû ‘Oşmân-ı Mağribî,
 Ebû ‘Alî-i Kâtib,
 Ebû ‘Alî-i Rûdbârî,
 Cüneyd-i Bağdâdî,
 Seriyî-yi Saḫaṭî,
 Ma’rûf-ı Kerhî,
 İmâm ‘Alî bin Mûsâ er-Rızâ,
 İmâm Mûsâ Kâzım, [P1 95a]
 İmâm Ca’fer-i Şâdık,
 İmâm Muḥammed Bâkır,
 İmâm Zeynel‘âbidîn,
 İmâm Ḥüseyn bin ‘Alî,

1 “Zeyn izzetimi yüceltti, varlık şekli kıymet biçilemez yola vâsıl olmuş.

Ey güven içinde uyuyan dostlar!

Bütün izler yok olduğundan sırrımı açıklamak câiz oldu.

Zaten korunması gerektiğinde onu korumuş olmak şeref olarak ona yeterlidir.” Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, *eş-Şakâ'ikü'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye - Osmanlı Âlimleri*, haz. Muhammet Hekimoğlu, ed. Derya Örs, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2019, s. 124.

İmâm 'Alî ibn Ebî Tâlib (kerrema'llâhu vechehu ve rağıya'llâhu 'anhum ecma'in.)

Mervîdür ki ekâbir-i meşâyih-i Zeyniyye'nün yanında mu'avenet-i ahibbâ ve muķâbele-i a'dâ için ve def-i zarar ve celb-i nef için iştigâl câ'iz olmayup ıarıklerinde bunu ihtiyâr itmemişler-idi. Velâkin Şeyh 'Abdullaţif-i Kudsi hazretleri, bunu Şeyh 'Abdül'aziz'ün ıarıkından aħz idüp bu hâleti tã'ife-i Zeyniyye'den evvel ol ihtiyâr eyledi. Merhûm-ı merķûm, Şeyh 'Abdullaţif hazretleri, maķâmât-ı 'âliyât-ı Rabbâniyye ve merâtib-i sâmiyât-ı Sübhâniyye'nün beyânında *Tuhfe* nâm bir kitâb-ı laţif te'lif eyledi.

Hicret-i Nebeviyye'den sekiz yüz elli altı senesinin şehr-i rebî'ül-evvelinin ğurresinde pencşenbe ğünü maħmiyye-i Burûsa'da vefât idüp [T 88a] zâviye-i ma'rûfede defn olındı. Ķabr-i şerifinün üstinde mânend-i felek-i tãsi' vâsi' ve mânend-i sidre-i valâ a'lâ bir Ķubbe binâ olındı. Hâlâ'ık-ı 'âlem teberrûken ol türbeyi ziyâret iderler. Nevvera'llâhu Ķabrehu.¹ [R 70a]

Şeyh 'Abdürrahîm ibn Emîr 'Azîz-i Merzifonî Raħmetu'llâhi Te'âlâ 'Aleyh² {Rûmî}

Ķaşaba-i Merzifon'da vücûda ğelüp Ķâbiliyyet-i kemâlden kemâl-i Ķâbiliyyete bâliĝ olduĝdan şoıra bilâd-ı Mışr'a varup Şeyh Zeynüddin-i Hâfi hazretlerinin şeref-i şoħbetleriyle müşerref oldı.

Mışra: ز صحبتش شرف بی حساب یافت کنون³

Şeyh Zeynüddin-i Hâfi'nün derünî maħabbet ve bâţinî meveddetlerine ve ma'nevî ħimâyet ü inâyetlerine maźhar olup anlaruñ ile Hâf'a varduĝlarında kerreten ba'de kerretin şerâ'if-i ħalevâtına dâħil oldı. Ešnâ-yı ħalvetde kelime-i tevĥîdi 'alâ ıarık[P1 95b]i't-teyaĶķun telaĶķun idüp ħırķa-i mübârekeyi ğeydükden şoıra ħaţavât-ı mücâhedât u edevât-ı riyâzât ile me'âric-i medâric-i maķâmât-i 'âliyye 'urüc eyledi. Şeyh Zeynüddin-i Hâfi hazretlerinden irşâd ü imdâd için icâzet alup *Veşâyâ-yı Kudsiyye* nâm kitâbını ve sâ'ir-i mü'ellefâtını ve merviyâtını ve Şeyh Şihâbüddin-i Sühreverdî

1 Nevvera'llâhu Ķabrehu R, T | Nevvera'llâhu te'âlâ Ķabrehu âmin P1

2 Raħmetu'llâhi Te'âlâ 'Aleyh R | Raħmetu'llâhi 'Aleyh T, P1

3 Şimdi onun sohbetiyle nihayetsiz şerefe sahip oldu.

hazretlerinün *A'lâmu'l-Hüdâ* ve *'Avârifü'l-Ma'ârifnâm* iki kitâb-ı fezâ'il-âyâtını naql ü rivâyet itmek-içün mücâz oldu. Ol zeyn-i evliyâ-yı kirâmüñ işâret ve beşâretleyle Şeyh 'Abdürrahîm hazretleri kendünün mavtın-ı aşlısı Merzifon'a rihlet idüp kaşaba-i mezbûrede tavaçtun eyledi. Merhûm u mağfürun leh, Sulţân Murâd Hân-ı Ğâzî hazretleri, Şeyh 'Abdürrahîm hıdmetlerine yevmî¹ beş aqçe 'ulûfe ta'yîn itmiş² iken üç aqçe ziyâde idüp Merzifon'da olan 'imâretten on müdd ğalle daği ta'yîn eyledi. Şeyh hazretlerinün bu vazîfeye ve bu ğalleyle telaqqî bi'l-kabûl itdüğinden zâhir-i hâlde vâridât-ı nâ-vâcibe rağbetleri fehmi olmağın bu hilâf-ı zâhir vaz'ın şudürinün [T 88b] sebebi³ kendülerden istikşâf olınuğda cevâb virüp "Nefs-i ğaddârın dehân-ı hırş u âzını bu az loğma ile sedd içün bu vazîfeyi kabûl eyledüm. Eştât-ı esbâb-ı ma'âş u inti'âşuñ intizâmına dâ'î olan eyâdî-i muhtelifeyi ol veliyy-i eyâdî vü na'mânun yed-i 'ulyâsına haşr idüp dest-i ihtiyâci ğayrdan kaç' u kaşr eyledük." diyü bir kelime-i câmi'a ifâze eyledi.

Şi'r: قرص جوی می شکن و می شکیب
تا نخوری گندم آدم فریب⁴

[P1 96a] تا شکم نان و دم آب هست
کنجه مکن بر سر هر کاسه دست⁵

Neşr:⁶ Merhûm şeyh-i mağfîret-maqrûn, kaşaba-i Merzifon'da vefât idüp hafâyâ-yı zevâyâ-yı melek ü melekût aña fetih olduğda bir ğüşede defn olındı. [R 70b]

Şi'r: إقتفى منهج علم نافع
جامع مابين فقه و أدب
فهو في الدنيا كنجم طالع
أشرق الكون به ثم غرب⁷

1 yevmî R, T | yevmiyye P1

2 itmiş R, T | eylemiş P1

3 sebebi R, T | sebebini P1

4 İnsanları aldatan buğday yememek için arpa ekmeği ye ve sabret. Nizâmî-i Gencevî, *Hamse-i Nizâmî-i Genceî*, (*Mahzenü'l-Esrâr*), haz. Saîd Hamîdiyân, Tahrân: Neşr-i Katre, 1381, s. 32.

5 Yiyecek ekmeğın ve içecek suyun oldukça kimsenin kâsesine kaşık uzatma! Nizâmî-i Gencevî, *Hamse-i Nizâmî-i Genceî*, (*Mahzenü'l-Esrâr*), haz. Saîd Hamîdiyân, Tahrân: Neşr-i Katre, 1381, s. 43.

6 Neşr T | -R, -P1

7 Faydalı ilim yolunu takip etti. Fıkhı ve edebi kendi nefsinde cem etti. O bu dünyada doğan bir yıldızdır. Varlık onunla aydınlandı ve sonra battı.

Neşr:¹ Hâlâ cümle-i hâlâyık anuñ merķad-i şerifini ziyâret idüp meyâmin-i rûhâniyyetiyle teyemmün ü teberrük iderler. Mümâ ileyhün hâl-i hayâtında ve zamân-ı vefâtında kuvvet-i rûhâniyyetiyle zühûra gelen kerâmât-ı 'ayâniyyesi ve velâyet-i ma'nevîyyesi hadd ü 'addeden bîrûn ve mertebe-i iḥşâdan efzûndur. Ğalebât-ı halecât-ı 'aşķ u Őevķ zamânlarında Rûmî maḥlaş ile Türkî eş'âr diyüp ol eş'âr-ı süz-nâk ile hâlķ-ı 'âlemi yaķar yandurur-idi. Aşķâb-ı 'aşķı Şem'-i dil-süz gibi cânından uşandurur-idi.

Mervîdür ki merḥûm Şeyḫ Zeynüddîn-i Hâfî ḫazretleri, Şeyḫ 'Abdürraḫîm'i diyâr-ı Rûm'a gönderdükde "Ol maḫzar-ı âteş-i 'aşķ-ı İlähî ile memâlik-i mezkûreye âteş şaldum." didi. Raḫimehu'llâh.²

'Ârif Bî'llâh Şeyḫ 'Abdülmü'tî Raḫimehu'llâhu Te'âlâ³

Şeyḫ Zeynüddîn-i Hâfî'nün hulefâsındandır. Zıkr olınan Şeyḫ 'Abdüllaṭîf ve Şeyḫ 'Abdürraḫîm ve Şeyḫ 'Abdülmü'tî nâm bu üç kişinün esâmî-i sâmiyeleri esmâ-yı ḫüsnânuñ birisine muzâf olup 'abd lafzıyla muşaddar u mu'anven olmağın [T 89a] aşķâb-ı ḫadîşden ve a'lâm-ı 'ulemâdan "Abâdile" diyü zıkr olınanlar gibi meşâyih-i Zeyniyye arasında bunlar daḫi "Abâdile" diyü yâd olınurlar. Mümâ ileyh Şeyḫ 'Abdülmü'tî, Mâlikî-mezheb olup mevlid-i aşlîsi bilâd-ı [P1 96b] ğarbiyyedendür. Şeyḫ Zeynüddîn-i Hâfî ḫazretlerinin şeref-i ḫıdmetleriyle tekmîl-i tarîķat u tehzîb-i ḫaķîķat idüp irşâd u is'âd için icâzet alduķdan soñra şafâsı 'ömre süren ḫarem-i ḫürremden sâye-i Beyt-i Şerîf gibi hâlî olmayup Ka'be-i Şerife'de temekkün ü tavaṭṭun itmegin meşâyih-i 'izâm arasında "Şeyḫü'l-ḫarem" diyü mülâķķab oldu. Şeyḫ 'Abdülmü'tî ḫazretlerinin kerâmât-ı 'ayâniyye ve velâyât-ı ma'nevîyyesi eṭrâf-ı vilâyetde meşḫûr olup aķṭâ'-ı erbâ'-ı rub'-ı meskûnda mezkûr oldu.

Mışra': ⁴ احوال او به مشرق و مغرب شيوع يافت

Evliyâ-yı sâlifeden ḫ'âce 'Ubeydullâh Semerķandî ve Seyyid Kâsım-ı Envârî ve Şeyḫ Zeynüddîn-i Hâfî ve Şeyḫ 'Abdülmü'tî ḫazretleriyle

1 Neşr T | -R, -P1

2 Raḫimehu'llâh R | raḫmetu'llâhi 'aleyh T, Raḫimehu'llâhu te'âlâ P1

3 Raḫimehu'llâhu Te'âlâ R, P1 | Raḫimehu'llâh T

4 Onun halleri doğudan batıya her yere yayıldı.

muşâhabeti sebkat eyleyen meşâyih-i kirâmdan sinn-i şerîfi yüz yigirmiden mütecâviz iken mehâsininde eşer-i beyâz âşikâr olmayan Şeyh Maḥmūd-ı Sindî'den mervîdür ki; “Sinîn-i [R 71a] sâlifeden bir senede iḳâmet-i menâsik-i hacc için Ka'be-i Şerîfe'nün şeref-i ziyâretiyle temettu' eyledüğümde Şeyh 'Abdülmu'tî ile mülâkî oldum. Mezkûr-ı mebrûr 'alâ'îḳ-ı ḫalâ'îḳdan kemâl-i inḳıṭâ' üzere olup riyâzât-ı şâḳḳayla murtâz olmağın aña kemâl mertebede maḥabbet idüp anuñla mâbeynimüzde muvâḫât-ı ekîde ve muvâlât-ı şedîde vâḳî' oldı.

Mıṣra': نحن روحان حَلَلْنَا بدنًا¹

Bir gün eşnâ-yı muşâhabetde Şeyh 'Abdülmu'tî baña, 'Senüñ-içün H'âce 'Ubeydullâh'ı gördi didiler. Gerçek midür? Şimdiki ḫâlde sen anı görseñ bilür misin?' didi. Ben daḫi 'Vâḳî'â bundan aḳdem şeref-i rü'yetleriyle müşerref olup didâr-ı meserret-âsârını görüp tururın. Şimdiki ḫâlde daḫi göricek bilürin.' didükden² [P1 97a] soñra Şeyh 'Abdülmu'tî ḫâzretleri 'H'âce 'Ubeydullâh işte bunda ṭâ'ife-i Ṭâ'ife arasındadır, göreyn. Göricek, [T 89b] bilür misin?' didi. Ben de fi'l-ḫâl yerümden ḳalkup ṭâ'ifân-ı Ḥarem-i muḫterem arasında H'âce ḫâzretlerini ṭavâf ider-iken bulup anuñ yanınca ben de ṭavâfa başladum. H'âce 'Ubeydullâh, benden muḳaddem Maḳâm-ı İbrâḫîm'e varup namâza şürû' idüp ben daḫi ṭavâfdan fâriḡ olduğumda H'âce gibi maḳâm-ı ma'ḫûd-ı maḫmüdda namâza şürû' eyledüm. H'âce ḫâzretleri, ben henüz itmâm-ı merâm itmedin ḡayb erenlerine ḳarışup perî gibi gözden nihân oldı.

Mıṣra': آن پری از نظرم غائب شد³

Bu kışşadan soñra Şeyh 'Abdülmu'tî'nün yanına varduğumda, 'Senün H'âce 'Ubeydullâh'ı bildüğünde şübhemüz ḳalmadı. Vâḳî'â bilürmişsin.' diyü buyurdılar. Bu mâbeynde niçe şühür ü dühür mürür idüp çoḳça zamân güzerân eyledükden soñra eṭrâf-ı 'âlemi seyâḫat eyleyürek maḫmiyye-i Semerḳand'e varup H'âce 'Ubeydullâh ile mülâkî olduğumda 'Sebkat eyleyen mâcerâyı işâ'at itme!' diyü tenbîh eyledi. Ba'de zamânin girü Mekke-i Müşerrefe'ye varup Şeyh 'Abdülmu'tî ḫâzretlerinüñ kendülerini

1 Biz bir bedene girmiş iki ruhuz.

2 didükden R, T | didüğümden P1

3 O peri gözümün önünden kayboldu.

iştihâr-ı seyyâr ile meşhûr görüp âvâze-i kerâmetlerini ‘İrağ u Hicâz’a sa’ir ü dâ’ir bulduğumda kadîmî âşinaluğ iktizâsıyla şeref-i pâ-büsiyle teşerrûf eyledüm. Şeyh ‘Abdülmu’tî hazretleri, mükâlemât-ı keşîreden sonra encâm-ı muhâtabeyi aña müncer kıldı ki H’âce ‘Ubeydullâh Semerqandî hazretlerini vech-i meşrûh üzere ‘Saña gösterdigümüz ecilden bizi onlar dahi ‘arşa-i ‘âlemde teşhîr eyleyüp şöhetimize sebep oldılar.’ diyü buyurdılar.” Raḥimehu’llâhu te‘âlâ.¹ [R 71b]

Şeyh Zeynüddîn Ebü Bekr Muhammed bin Muhammed-i H’âfi Raḥimehu’llâhu’l-Kâfi [Şeyh Zeynüddîn-i Hâfi]

[P1 97b] Şeyh Zeynüddîn-i Hâfi demekle meşhûr ü mezkûrdur. Matla‘-ı a‘mârından makta‘ına degin bilâd-ı Rûm’a dâhil olmayup egerçi memâlik-i ‘Osmâniyye’yi kudüm-i şerîfiyle teşrîf itmemişdür velâkin “تَنْزِلُ”² fehvâsınca istinzâl-i aqtâr-ı emtâr-ı ğamâm-ı raḥmet-i İlahiyye için ism-i sâmisî silk-i zîkrde münselik kılındı. Menâkıb-ı şerîfesi ve ahvâl-i şeref-âmâli raqam-zede-i aqlâm-ı müşkîn-erqâm olan kitâb-ı müsteṭâb-ı miskiyyu’l-ḥitâmda [T 90a] derc olındı. Vilâdetleri diyâr-ı Horâsân’da Hâf nâm qaşabada vâkı‘ olup yedi yüz elli yedi senesinin şehr-i rebî‘ü’l-evvelinün on beşinci gününde vücûda geldi.

Matla‘: طلوع کرد به تأیید حق ز برج کمال
مه خجسته رخ و اختر همایون فال
از این نهال شرف تازه گشت اختر دین
چنان که تازه شود برگ گل ز باد شمال³

Fünûn-ı zâhire-i zâhireyi ve ‘ulûm-ı bâṭına-i kâmineyi câmi‘ u ḥâvî olup şir‘a-i şerî‘ate mütâba‘at ve senen-i sünene muṭâva‘at itmekte muvaffâk min ‘indi’llâh idi.

1 Raḥimehu’llâhu te‘âlâ P1 | -T, -R

2 “Salihler anıldığı zaman rahmet iner.” Süfyan b. Uyeyne. Bkz. İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî, *Keḫfî’l-Hafâ*, c. 3, Beka Yayınları, İstanbul, 2019, s. 149.

3 Allah’ın teyidiyle kemal burcundan mübarek yüzlü bir ay ve falı uğurlu bir yıldız doğdu. Bu şeref fidanından din yıldızı tazeleni. Nitekim gül yaprağının kuzey rüzgârından tazelenmesi gibi. Hüseyin Vâiz-i Kâşifi, *Ravzatuş-Şühedâ*, haz. Hasan-ı Zülfikârî, Ali Tesnîmî, Sabâ Vâsıfî, Tahrân: İntişârât-ı Mu‘în, 1390, s. 388.

Maṭla': صورت او راست به میزان شرع
جان وی و زندگی از جان شرع¹

Meşâyih-i Zeyniyye'nün ahyâr-ı hıyârı² arasında evliyâ-yı kerâmât-ı 'âliye olan e'âlî-i evliyânun a'lâsıdır. Bidâyet-i aḥvâlinde 'ilm-i taşavvufi Şeyḥ Nüreddîn 'Abdurrahmân-ı Mışrî ḥazretlerinden aḥz eyleyüp 'unvân-ı müfâharet idinmek-içün icâzet-nâme aldı. Bu icâzet-nâmenün dürc-i maẓmûnında cevâhir-i kelâm u le'âlî-i merâmı, Ḥazret-i Şeyḥ 'Abdurrahmân-ı Mışrî bu silk üzre derc eyledi ki Şeyḥ Zeynüddîn-i Hâfî ḥazretleri ṭarîḳ-ı taşavvufda isti'dâd-ı kemâl u kemâl-i isti'dâd-ile muttaşif olup vâridât-ı ğaybiyyenün ve fütûḥât-ı lâ-reybiyyenün ḳabûline ḳâbil olduḳda ğıbbe'l-istiḫâreti'l-mu'tâde [P1 98a] sünne-i ḥasene-i ma'hûde üzre yedi gün ḫalvet-i selvet-baḫşa dâḫil oldu.

Nazm: رو به خلوت نشین و زاری کن
در فرو بند و چله داری کن
هر که پر شد از این وز آن خالی
در ممالک ولی شد و والی
دل او دفتر فرشته شود
به حروفی دگر نوشته شود
خلوت این است و چله این باشد
صفت عارفان چنین باشد³

Neşr:⁴ Eyyâm-ı ḫalvetün leyle-i râbî'asında fettâḫ-ı müşkilât-ı kilîd-i fütûḥât ile ebvâb-ı füyûzâtı fetḫ idüp şerâ'if-i izâfât-ı Sübhâniyye ile teşrîf eyledi. Ḳuvvet-i isti'dâdât-ı [R 72a] ezeliyyesiyle yevmen-fe-yevmen belki

1 Onun sureti şeriâtın ölçüsüne göre dir. Onun canı ve hayatı şeriâtın canından (beslenir). Molla Câmî, *Mesnevî Heft Evrenḡ Cild-i Evvel*, (*Tuḫfetü'l-Abrâr*), haz. Câbulkâ Dâd Alişâḡ, Asgar Cânfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 485.

2 hıyârı R, P1 | hıyâr T

3 Git, halvete otur ve ağlayıp inle! Kapıyı kapat ve çileye çekil. Her kim ki bununla dolu ve ondan boşaldı ise nice diyarlara vali ve velî oldu. Onun gönümlü meleklerin defteri oldu. Başka sözcüklerle (o defter) yazıldı. Halvet budur çile de bu. Âriflerin özelliği böyle olur. Evhadüddîn-i Merâġî, *Külliyât-ı Evhadî-i İsfahânî Ma'rûf be-Merâġî*, (*Câm-ı Cem*), haz. Saîd-i Nefîsî, Tahrân: İntişârât-ı Emîr-i Kebîr, 1340, s. 602-603.

4 Neşr T | -R, -P1

änen-fe-änen kaç¹-ı derecât-ı 'âliyât [T 90b] u tayy-ı maķâmât-ı sâmiyât idüp mazhar-ı vâridât-ı mütevâliye ve mevrîd-i lâ'ihât-ı sânihât-ı mütetâliye oldı. Keşret-i teraķķiyyât-ı bedi'a ile maķâm-ı haķıķat-i tevhiide vâşıl olup itmâm-ı eyyâm-ı seb'adan muķaddem kıuyûd-ı tefriķa-i havâtırı tarh u țard eyledi. Yedinci rûz-ı pîrûzuñ tamâmında levâmi'¹-i âftâb-ı tevhiid-i haķıķi-i zâtı zâhir olup mişķât-ı tecelliyyât-ı zât, zât-ı şamediyyetden nûr-ı hüviyyet anda âşikâr u bedid oldı. Cümle-i erbâb-ı tefrid ü kâffe-i aşhâb-ı tevhiid ışılıhı üzre cem'u'l-cem' diyü ta'bir olınan maķâm-ı vâlâ ki cümü'¹-i efrâd u evtâduñ biñde biri ol mertebe-i külliyyeye vâhididen ba'de vâhidin vâşıl olur, ol ferd-i kâmil aña nâ'il ve bunuñ verâsında teraķķiyyât-ı sâmiyeyi şâmil oldı. Cenâb-ı mücîbüd-da'avâtından mes'ul u mütezarrî'dür ki yevmen-fe-yevmen ileri gelmekle imâm-ı hümâm-ı müttakîn u pîşvây-ı muķtedâ-yı muvaħħidîn olup miħrâb-ı kerâmetde cemâ'at-i evliyâ aña tâbi' ve muşallî olalar.

Şeyh Zeynüddîn-i Hâfi hazretlerinden rivâyet olunur ki "Tariķa-i tariķati tekmiil için seyâhat semtine sâlik olup¹ maħrûsa-i Kâhire-i [P1 98b] Mışr'dan Ĥorâsân vilâyetine gider-iken yolda maħmiyye-i Bağdâd'da bu icâzet-nâmeyi zâyi' eyledüm. Niçe müddetden soñra diyâr-ı Mışr'a varup Şeyh 'Abdurrahmân-ı Mışrî hazretlerini rahmet-i Rahmân'a vâşıl ve na'im-i câvidânîye nâ'il olmuş buldum. Merhûmuñ 'ibâdet itdügi maħşûş halvet-serây-ı ünslerini ziyâret-içün hücreye dâhil olduķda icâzet-nâmenüñ şüretini bulup bir nüşhasına dest-res müyesser oldı. Zâyi' olan icâzet-nâme ile bu nüşha taṭbiķ olunup ikisinüñ daħi 'arâ'is-i nefâ'is-i ğavânî-i ma'ânisinüñ rûy-ı ğarrâlarında zülf-i müşķin yirine âvîze olan sevâd-ı elfâz yekser berâber-idi. Her birinüñ nuķûd-ı ma'ânî-i mühezzebe-i müzehhebeleri vezn ü miķdârda berâber olup bir iki [T 91a] harfden ğayrı ziyâde ve noķşân yoğdı. Nüşha-i mezkûrenüñ bulunmasında iki ihtimâl vardır. Birisi evâ'il-i aħvâlde taħrîr olınan icâzet-nâmenüñ bir şüreti şeyh hazretlerinüñ yanında kalmaķdur. İkincisi ol icâzet-nâmenüñ zâyi' olduğı 'âlem-i ma'nide aña ma'lûm olup bir şüretini soñradan yazmaķdur. 'Alâ kile't-taķdîreyn şeyh-i merhûmuñ vahdet-hânesi keşretten hâli olmayup mütereddidân-ı câdde-i haķıķat ol hücreden muttaşıl munķaṭı' [R 72b] degül iken ve daħi müddet-i mediddeden berü

1 olup R, T | -P1

ol hücre der-beste olmayup âyende vü revendenün kadem-i tereddüdü andan kesilmemiş iken derün-ı hücrede âşikâr çuran nüshaya ferd-i âferidenün sü-i nazarı ve yed-i te'tävül ü izâ'ası ta'alluk itmediği şeyhün kerâmet ü velâyetine delâlet-i kaviiye ile delâlet ider.”

Naql olunur ki Şeyh 'Abdurrahmân-ı Mısrî hazretleri, rü'esâ-yı fuکارāya ilbās eylediği tâc-ı ibtihâc-bağış Zeynüddîn-i Hâfî hazretlerine daği¹ te-berrüken [P1 99a] ilbās eyledi. Anlar daği “Bu tâc, bir sertâc-ı evliyânun başı berâberi yâdigâridur. Hâk te'âlâ bu devleti benüm başumda kıomış imiş” diyü ta'zîmen başı üzre yir eyledi. Ol zeyn-i evliyâ-yı sâmi-menziilet, eşnâ-yı seyâhatde maħmiyye-i Bağdâd'a geldükde Pîr-i Tâc-ı Geylânî nâm bir kimesne ol tâc devlet-i sermed² bilüp baña ihşân eyleñüz diyü iltimâs itmegin Şeyh Zeynüddîn-i Hâfî, muhâlefet itmeyüp çarîka-i aşâb-ı çarîkat ki mürüvveddür ol çarîkat üzre aña i'tâ eyledi. 'Âlem-i menâmda ol tâc mütemesşil olup e'âlî-i ser-firâzân-ı evliyâdan niçe ser-bülend-i ercmen kimesneleri esâmisiyle zıkr ü 'add eyleyüp “Bunlar beni baş üzre çutar-iken, sen beni bir denî vü fâsık u fâcîre virüp evc-i 'âliden hazîz-i zillette pâmâl eyledün!” diyü istigâse eyledi.

Naẓm:³ دزد را پیش رخت راه مده
خر نه‌ای خرس را کلاه مده
مده ای خواجه بی‌گرو زنه‌ار
تُرک را جبّه کُرد را دستار
زنده را توبه ده که دارد جان
مرده خود توبه کرد از آب و ز نان

[T 91b] نتوان دیو را به راه آورد
سر دیوانه را کلاه آورد⁴

1 daği R, T | -P1

2 sermed R, P1 | sermedî T

3 Naẓm R, P1 | -T

4 Eşyanın olduğu yerde hırsızın girip çıkmasına izin verme. Eşek değilsen ayıya taç verme. Ey efendi! Sakın tedbirsizce Türk'e cübbe ve Kürd'e sarık verme. Hala canı varken diriye tevbe ver ki ölü zaten yemeye içmeye tevbe etmiştir. Ne şeytanı yola getirmek ne de delinin başına serpuş koyabilmek mümkündür. Evhadüddîn-i Merâğî, *Külliyât-ı Evhadî-i İsfahânî Ma'rûf be-Merâğî*, (*Câm-ı Cem*), haz. Saîd-i Neğîsî, Tahrân: İntişârât-ı Emîr-i Kebîr, 1340, s. 597-598.

Neşr:¹ Fi'l-vâkı'bu vâkı'anuñ ertesi ol kimesneyi bir meyhâne küncinde bülbüle-mişâl şarâb ile mālāmāl ve sāgar-i şikeste gibi ufanuğ yatur buldılar.

Şi'r: دید مستی فتاده بر سر راه
جامه خمیری و نامه کرده سیاه
خاک ره را به چهره فرسود
بر سر خاک راه بغنوده²

Neşr:³ Şeyh Zeynüddîn-i Hâfî'nün rüfeķāsından biri ol tâcı ol herifün başından alup “Sen bu herifün ser-i bî-devletine lâyıķ degülsün. Sen benüm başum tâcısın” diyü taķbîl ü telşim eyleyürek şeyh ile maşlaḫatlarına revâne oldılar. Şeyh Zeynüddîn-i Hâfî, seksen bir [P1 99b] yaşında iken sekiz yüz otuz sekiz senesinün şehr-i şevvâlinün ikinci günü leyle-i aḫadde vefât idüp «فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُّقْتَدِرٍ»⁵ “أُولِيَّائِي تَحْتَ قُبَابِي”⁴ nüzhet-gâhına ‘urüc u vülüc eyledi. [R 73a]

Şi'r: رسیدست او به دار مقعد صدق
قريب آن مليک مقتدر بود
به مقصود اصیلش گشت واصل
به منزلگاه قربت مستقر بود⁶

Nevvera'llāhu mażca'ahu⁷.

Tezyîl: Ol gencîne-i esrâr-ı esmâr-ı lâhütiyye ve ol defîne-i ḫazîne-i lâ'ihât-ı sāniḫât-ı ceberütiyye evvelâ Mālîn nām қаşabada defn olunmuş-iken Dervişâbâd nām mevzi'e naḫl olındı. Ol medfen-i pâk u merķad-i

1 Neşr T | -R, -P1

2 Yol üstünde yerlere düşmüş, elbisesi şaraba bulaşmış ve amel defteri kapkara bir sarhoş gördü. O toprağın üzerinde aciz ve bitkin çehresi ile yol üstünde sızıp kalmış.

3 Neşr T | -R, -P1

4 “Dostlarım, himâyem altındadır.” Hadis. Hadisin tamamı için bkz. Veli Atmaca, “Hadisleri Bakımından Cevahiru'l-Ebrar Min Emvaci'l-Bihar (Yesevi Menakıbnamesi) Üzerine Bir İnceleme”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 11, nr. 2, Elazığ, 2001, s. 334.

5 “Güçlü ve Yüce Allah'ın huzurunda hak meclisindedirler.” Kamer (54), 55.

6 O, “Mak'ad-ı Sıdk” diyarına ulaştı ve “Melikin Muktedir”in yakınına dahil oldu. O asıl ve asıl amacına ulaştı, kurbet menziline yerleşti.

7 Nevvera'llāhu mażca'ahu R, P1 | -T

tâbnâkden daḥi Herâ'tda Muşallâ kırbına naḳl olınup anda defn olındı. Bu üç mevzi' anuñ rûḫâniyyeti berekâtında ma'mûr olup ḫalḳa-i çeşm gibi merdüm-nişin oldı. Her bir mevzi'de 'âlî binâlar yapılup cum'a namâzı kı-lınur oldı. Şeyḫüñ şeref-i rûḫâniyyetiyle müteyemmen ü müteberrek olup cümlesi mezânn-ı icâbet-i ḫacât oldı.

Mervîdür ki âḫir-i ḫayâtında üç gün kendüden ḡaybet eyledi. Ba'ḫehu ifâkat bulup kendüye geldükde bir yıl miḳdârı sükût ḡalebe idüp ḫâmûş oldı. Bu evḳatda kendülere cezebât-ı İlâhiyye istilâ idüp bir ân-ı [T 92a] cezbenüñ tevârüdinden ḫâli olmadı.

Ḳaddesa'llâhu sırrahu'l-'azîz ve nefe'ana'llâhu bi-şefâ'atihi.¹

'Ârif Bi'llâh Şeyḫ Pîr İlyâs Raḫimehu'llâhu Te'âlâ Raḫmeten Vâsi'aten²

Nevâḫi-i Amâsiyye'de sâkin olup zamânesinde olan 'ulemâ ortasında celâ'il-i fezâ'il ile meşḫûr ve mefâḫir-i zâhire-i bâhire ile mezkûr idi. Emîr Timur ol diyâra uğraduḳda [P1 100a] mevlânâ-yı mezkûrı vilâyet-i Şîrvân'a irsâl idüp ma'aşına kifâyet eyleyicek miḳdârı vazîfe ta'yîn eyledi. Mevlânâ-yı mûmâ ileyḫ muḫḫarr olup ol diyâr-ı ḳalîlû'l-i'tibârda nâḫâr 'alâ vechi'l-iztîrâr sükûn ihtiyâr idüp erbâb-ı ḫaleb u aşḫâb-ı erebe ifâde vü ifâze eyledi. Ol vilâyetüñ meşâḫir-i cemâḫir-i evliyâ-yı kirâmından maḫzar-ı 'irfân-ı Rabbânî Şeyḫ Şadrüddîn-i Şîrvânî ḫazretleriyle şoḫbet idüp başt-ı bisât-ı mücâleset eyledükde anuñ şeref-i şoḫbeti berekâtında mıḫnâñîs-ı maḫabbetu'llâhuñ câzibesiyile münceḫib ila'llâh oldı. Medâric-i sa'âdât olan me'âric-i sâdât üzre ḫalvet-i erba'niyyeye dâḫil olup mücâhedât-ı keşîre ve riyâzât-ı 'azîzeyle 'alâ vechi'l-istikmâl iştigâl eyledi.

Şîr: قدر دل و مایه جان یافتن
جز به ریاضت نتوان یافتن
توسن طبع تو چو رامت شود
سکّه اقبال به نامت شود³

1 Ḳaddesa'llâhu sırrahu'l-'azîz ve nefe'ana'llâhu bi-şefâ'atihi P1 | Raḫmetu'llâhi 'aleyh T; -R

2 Raḫimehu'llâhu Te'âlâ Raḫmeten Vâsi'aten R, P1 | Raḫmetu'llâhi 'aleyh T

3 Riyazet olmadan ne canın ne de gönlün kadr ü kıymeti bilinebilir. Tabiatının serkeş atı sana râm olunca ihlas mührü senin isminle vurulur. Nizâmî-i Gencevî, *Hamse-i Nizâmî-i Gencevî, (Mahzenü'l-Esrâr)*, haz. Saîd Hamidiyân, Tahrân: Neşr-i Katre, 1381, s. 48.

Mevlânâ İlyâs'a havâtır-ı muhtelif sebebiyle ba'zı evkâtda tefrika-i hâtır vâkı' olup fetret hâşıl olur-idi. Bu maqûle zamânda Şeyh Şadrüddîn-i Şîrvânî ümmî olmağın ol fütürı def idemeyüp mezkûruñ âyine-i zamîr-i şafâ-[R 73b]pezîrinden ref'-i jeng u def'-i keder itmege kâdir olmaz-idi. Bu sebebden Şeyh Pîr İlyâs, vağan-ı aşıl-i ceziline irtihâl idüp on iki yıl miqdârı meclâ-yı riyâzât-ı şafvet-âyâtıyla tecliye-i derûn ve taşfiye-i bâtın eyledi. Şeyh Zeynüddîn-i Hâfî hazretlerinüñ diyâr-ı Hırâsân'da âvâze-i celâlet-i şân [T 92b] ve tañtana-i mesârr ve menâfi'-i irşâdı [P1 100b] Şeyh İlyâs'ın tāk u revāk-ı sâmi'asına vâşıl olduqda 'izz-i huzûr-ı müstevcübü's-sürûrlarına rümâl olmağa taşmîm eyledi. Bu eşnâda 'âlem-i rü'yâda çeşm-i cân güşâde olup mübeşşirât-ı mümeşşilât-ı gaybiyye-i merâyâ-yı mişâlde nümâyân olduğında Hâzret-i Risâlet-penâh ('aleyhi şalavâtu'llâh) hazretleri şâhib-i vâkı'aya hitâben "Kıble-nümâ-yı qalbini Şeyh Şadrüddîn-i Şîrvânî semtine tevcih idüp anuñ berekât-ı hıdemât-ı müteberrikesiyle istifâze eyle." diyü delâlet eylediler. ¹ "مرحبا بالرؤيا فانها تجمع بين المحبين و بينهما بُعد المشرقين" Şeyh Pîr İlyâs imtisâlen li'l-emr Şîrvân semtine müteveccih olup maqâm-ı mahmûd-ı ma'hûda qarîb varduqda Şeyh Şadrüddîn hazretleri aşhâb u ahbâbına "Bugün Şeyh Pîr İlyâs bize gelse gerekdür aña istikbâl eyleñüz." diyü tenbih eyledi. Şeyh Pîr İlyâs dahi ol şadr-ı evliyâ ve re'is-i etqiyânun hâk-i pâylerine rû-mâl olup mübarek ellerini leb-i ta'zîm ile telşim eyledüklerinde Şeyh Şadrüddîn-i Şîrvânî hazretleri, bünyân-ı kelâmı bu esâs üzere teşyîd eyledi ki "Efrâd-ı evliyâ-yı 'izâm u âhâd-ı etqiyâ-yı kirâm-dan az kimesneye bu sa'âdet müyesser olmışdur ki Hâzret-i Resûl-i Ekrem (şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem) irşâd eyleye." diyüp vâkı'a-i mezkûre kendünün ma'lûmı olduğunu i'lâm eyledi. Mümâ ileyh, müddet-i keşîre mücâhedât u riyâzâta meşğûl olup meţâlib-i 'âliye ve me'ârib-i sâmiyye vâşıl olduqdan soñra Şeyh Şadrüddîn hazretlerinüñ [P1 101a] icâzetleriyle şıla-ı rahîm için kendü diyâr-ı celilü'l-i'tibârına 'avdet eyledi ² "إِنْ أَعْجَلَ الطَّاعَةَ تَوَابًا صَلَوةُ الرَّحِيمِ". Ba'de zamânin Şeyh Şadrüddîn hazretlerinüñ vefâtını istimâ' eyledükde irşâd ü imdâda mübâşeret eyledi. Şeyh Pîr İlyâs, Amâsiyye'de kendünün hadîka-i cennet-[T93a]nişânında vefât idüp gülşen-i kıudsde şüküfte olan gönçe-i maqşûd-ı haqîkîyi büyâ ve bülbül-i cân-ı zârı

1 Rüyaya safalar olsun ki o iki seven arasında doğu ile batı kadar mesafe olsa bile onları bir araya getirir.

2 Mükafatı en hızlı verilen ibadet silâ-i rahimdir. Hadis.

[R 74a] bāğ-ı huldde gūyā oldu. Finā-yı fenā-ibtinā-yı Amāsiyye'de Sevā-diyiye diyü yād olınan mevzî'de defn olındı. Naql olunur ki mūmā ileyhūn zamān-ı vefātında ğassāl, ğasl için cesed-i şerīfini bir nehr kenārında serīr üzre vaz' idüp yumağa mübāşeret eyledi. Bu şadedde ittifākan ol yaruñ bir cānibi münhedim olup cesed-i pāki serīrden düşmek muḳarrer olduḳ-da mübārek elleriyle serīrūñ bir cānibine yapışup kendülerini düşmekden tahliş eyledi. Hāl-i ḫayātında imātet-i şemātet-i nefis idüp ihyā-yı merāsīm-i şer'î Muḫammedî eyleyen 'Īsī-nefesler ¹ "المؤمنون لا يموتون" mazmūnınca ḫaḳīkatde zinde-dil olduḳları sebebden anlardan ihyā āşarı zuhūr eyleyüp taşarrufāta kādir olmaḳ bedi' u ba'īd degüldür.

Şîr: زندگی یافت آن که جان در باخت
وز برای دلی روان در باخت

هر که را راحت روان باید
جان دهد تا دلی بیاساید²

'Ārif Bi'llāh Şeyḫ Zekeriyā-yı Hālveti Raḫimehu'llāh³

Şeyḫ Pīr İlyās ḫazretlerinūñ aşḫābından idi. Pīr İlyās ḫazretleri vefāt eyledükde seccāde-i ḫilāfete ḳanġı kimesne cülūs ider diyü istihāre vü istişāre için cümle-i aḫbāb u kāffe-i aşḫābı [P1 101b] 'Allām-ı ġuyüb u Keşşāf-ı kürübūñ cenābına teveccüh eyledüklerinde Şeyḫ Zekeriyā cülūs ider diyü mübeşşir-i ġayb u müyessir-i lā-reyb tarafından tebşīr olındı. Bu dā'iyeyle cümlesi anuñla bī'at eyleyüp seccāde-i irşāda iclās için ol muḫtār-ı bā-iḫ-tiyārı ihtiyār eylediler. Şeyḫ Zekeriyā, maḫmiyye-i Amāsiyye'de vefāt idüp murġ-ı rūḫı beḫābih-i cinān u riyāz-ı rıdvān şavbına ḫayerān eyledükde Ser-rāclar Mescidi'nūñ civārında defn olındı. Müddet-i ḫayātında leṭā'if-i ma'ā-rif-i ḳudsiyye [T 93b] vü celā'il-i fezā'il-i ünsiyyeye maḫzar olup ekşer-i evḳātde ḳaṭ'-ı merātib-i sāmiyātde mücāhededen ḫālī olmaz-idi.

1 "المؤمنون لا يموتون بل يتقلون من دارالفناء إلى دارالبقاء." "Mü'minler ölmez sadece fenā yurdundan (dünyadan) bekā yurduna (āhirete) göç ederler." Hadis-i şerif. Cemal Aksu, "Hanif'in Manzum Kırk Hadis Tercümesi Şerhi", *İlmî Araştırmalar*, nr. 17, İstanbul, 2004, s. 31.

2 Canını ve ruhunu bir gönül için yitiren kişi gerçek hayatı elde etmiştir. Her kime ruh dinginliği gerekiyorsa gönül huzuruna erişmek için can vermelidir.

3 'Ārif Bi'llāh Şeyḫ Zekeriyā-yı Hālveti Raḫimehu'llāh R | Şeyḫ Zekeriyā-yı Hālveti Raḫimehu'llāh T, 'Ārif Bi'llāh Şeyḫ Zekeriyā-yı Hālveti Raḫimehu'llāhu Te'ālā P1

Mışra¹: شرط است در مشاهدۀ تو مجاهده¹

**‘Ārif Bi’llāh Şeyh ‘Abdurrahmān Çelebi ibn Mevlānā Hüsāmüddīn
Raḥmetu’llāhi ‘Aleyh² [Gümüşlü-oğlu] {Hüsāmī}**

Validesi Şeyh Pîr İlyās’uñ kerimesi idi. Peder-i ḥamīde-siyeri Gümüş nām kaşabadan olmağın Gümüşlü-oğlu demekle ma‘rûf idi. Tarih-ı taşavvufa Şeyh Zekeriyâ’nuñ delâlet [R 74b] ü irşadıyla sülûk idüp ḥıdmetinde tehzib-i ahlâk-ı demîme ve tezhîb-i şifât-ı zemîme ider-iken Şeyh Zekeriyâ vefât idüp Şeyh ‘Abdurrahmān Çelebi anuñ maḳāmına cülûs eyledi. Mezkûr-ı mebrûr ‘aşîk u şâdîk, muvaḥḥid ü muḥaḳḳîk, şâhib-meşreb, şâhibü’l-‘akīde idi.

Şi’r: ‘Aşk-pîşe şadâkat-endişe
Lâübālî vü pâk-meşreb idi

Zât-ı pâkinde gill u ğış yoğ-idi
Hüb-ṭab³ u şâhib-mezheb idi

Ġalebât-ı cezebât-ı maḥabbetu’llāhla süz ü güdâz ve şûr u şeğab istilâ idüp germiyet-i keyfiyyet-i bâde-i zıkr ve sekr-i zıkr ile mest ü medhûş oldukda³ “الكریم طروب” feḥvâsınca çarḥ-ı muraḳḳa [P1 102a]-püş gibi bî-riyâ vü süm‘a raḳş u semâ⁴ ider-idi.

Şi’r: بگسل از پای خود این لنگر گل
گام زن شو به سوی کشور دل

آستین بر سر عالم افشان
دامن از طینت آدم افشان

نغمۀ جان شنو از چنگ و سماع
بعجه از جسم به آهنگ سماع⁴

1 Seni müşâhede edebilmek için mücâhede şarttır.

2 ‘Ārif Bi’llāh Şeyh ‘Abdurrahmān Çelebi ibn Mevlānā Hüsāmüddīn Raḥmetu’llāhi ‘Aleyh R | Şeyh ‘Abdurrahmān Çelebi ibn Mevlānā Hüsāmüddīn Raḥimehu’llāh T, ‘Ārif Bi’llāh Şeyh ‘Abdurrahmān Çelebi ibn Mevlānā Hüsāmüddīn P1

3 Cömert adam daima neşeli olur.

4 Bu toprak çapasından ayağını kurtar ve gönül ülkesine doğru yürümeye başla. Bu dünyadan ve beşerin tabiatından ayrıl ve bir köşeye çekil. Çeng ve semâdan can nağmesini işit ve semânın ahengi ile bedeninden uzaklaş. Molla Câmî, *Mesnevi Heft Evren Cild-i Evvel, (Sübhatu’l-Ebrâr)*, haz. Câbulkâ Dâd Alişâh, Asgar Cānfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâlâ’ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 675.

Lisân-ı Türkî'de pederinüñ ismi münâsebetiyle “Hüsâmî” maḥlaş idinüp ‘aşq u vecd ü ḥâlün merâtibine müte‘allık kelimât-ı manzûme nazm itmişdi. Mümâ ileyh, finâ-yı fenâdan dâr-ı âhîrete intiḳâl eyledükde sevâd-ı Amâsiyye’de Ya’ḳûb Paşa Zâviyesi’nde defn olındı. T̄āba’llāhu şerāhu.

‘Arif Bi’llāh Şeyḫ Şücā‘üddîn-i Ḳaramanî Raḫimehu’llāh

Rûz ü şeb silāḫ-ı şalāḫı isti‘mâlle mekâ’id ü mefâsid-i nefis-i bed-kirdâr ile [T 94a] muḳâbele itmekde şücā‘ u dilîr idi.

Şîr:¹ استوار و شجاع باش و دلیر
در نفاذ امور شرع چو شیر²

Neşr:³ Şeyḫ Hâmid-i Ḳayşerî ile muşâḫabet idüp şeref-i ḫıdmetlerinde şâbit-ḳadem olmağın mirḳât-i himmetle ḫazîz-i nefsanıyyetden zirve-i rûḫâniyyete ‘urüc eyledi.

Şîr: خواهی شرف و بزرگواری
می‌کوش به همتی که داری⁴
فی‌الجمله به هر چه دست سایى
همت چو قوی بود بر آیی⁵

Tezyîl: Merḫûm Sulṭân Murâd Ḥân-ı Şânî’den maḫrûsa-i Edirne’de bir gün zikri edebden ḫâric bir maḫalde zillate ḳadem vâḳi‘ olup helâki muḳarrer olduḳda mecżûb ü jülîde-mû bir kimesne mütemeşşil olup pâdişâhı ol mehlekeden ḫalâş idüp dest-gîr olduḳdan soñra ḡaybet eyledi. Pâdişâh, ol [R 75a] kimesneyle mülâḳâtı⁶ murâd idinüp Edirne’nün şulahâsını getürdüp istedüḡi kimesneyi bulımayup ‘amme-i ḫalkı iḫzâr emr eyledi. Ol şehrün ḫalkını⁷ [P1 102b] birer birer gözden geçürüp⁸

1 Şîr R, P1 | Maḥla‘ T

2 Şeriâte ait hususların icra edilmesinde aslan gibi sağlam, cesur ve yiğit ol. Evhadüddîn-i Merâḡi, *Külliyât-ı Evhadî-i İsfahânî Ma’rûf be-Merâḡi*, (*Câm-ı Cem*), haz. Saîd-i Nefisî, Tahrân: İntişârât-ı Emîr-i Kebîr, 1340, s. 578.

3 Neşr T | -R, -P1

4 Şeref ve yücelik istiyorsan var gücünle çalış. Emîr Hüsrev-i Dihlevî, *Mecnûn u Leylî*, haz. Muhsin-i Bâḡbânî, Kum: İntişârât-ı Zafer, 1380, s. 109.

5 Özetle, elini neye sürersün sür gayretin kavî olunca yükselirsin.

6 mülâḳâtı R, P1 | mülâḳî olmaḡı T

7 ḫalkını R, P1 | ḫalkınıñ T

8 ‘umûmen birer birer gözden geçürüp R, P1 | -T

aralarında Şeyh Şücâ'ı Karamanî'yi görüp kendüye dest-gîr olan kimesne idüğini bilüp kemâl-i nevâziş ile nevâziş eyledükden sonra Debbâğlar Maħallesi'nde ħâlâ mezârı ve zâviyesi olan maħalde bir mescid ve zâviye binâ itdürüp¹ fuċarâsına Murâdiyye evċâfından ħa'âmiyye vazîfe ta'yîn eyledi. Şeyh Şücâ' ħazretleri kendünün mezârı cânibinün dîvârını kerpiç ile binâ idüp her bir kerpiçi üçer İhlâş'la yerine vaz' eyledi. Merĥüm Sulţân Süleymân Ĥân zamân-ı salţanatında Edirne'ye geldüğünde ol mescidi câmi' idüp 'âdet-i ma'rûfe üzre devr-ĥ'ânlar ve mu'arrif u ħaċîb ta'yîn eyledi. Lâkin ol 'aşrda ol zâviyede seccâde-nişin olan Cerrâĥ-zâde Muştafâ Çelebi ol dîvârı yıċdurmuyup teberrüken ibċâ eyledi. Şeyh Şücâ' ħazretleri, ol binânun mi'mârınun [T 94b] vâċı'asına girüp İslâm'a da'vet itmegin ertesini ol mi'mâr müselmân olup kelime-i şehâdeti güyâ ve şükûfe-i hidâyeti büyâ oldu. Bu taċrîble adını Hidâyet koyup câdde-i Ĥaċċ'a ihtidâ itdüğünden kinâyet eylediler. Revvaĥa'llâhu rûĥahu.

'Ārif Bi'llāh Şeyh Muzafferüddin-i Lârendi Raĥimehu'llāh²

Şeyh Ĥâmid-i Kâşerî'nün sa'âdet-i muċârenetiyle müstes'id olup şöĥbetleri berekâtında maċâmât-i 'aliyye ve kerâmât-ı seniyyeye muzaffer oldu.

Mışra'³ مظفر شد به انواع كرامات⁴

'Ārif Bi'llāh Şeyh Bedrüddin Raĥimehu'llāh⁵

Şeyh Ĥâcî Bayrâm ħazretlerinün şeref-i şöĥbetleriyle ve bereket-i muşâĥabetleriyle merâtib-i seniyye-i 'acibe ve meċâlib-i semiyye-i ġarîbeye vâşıl olup lezzât-ı füyûzât-ı Rabbâniyyeden zevċ-ı 'azîm ü ħazz-ı cesime nâ'il oldu. [P1 103a]

1 itdürüp R, T | idüp P1

2 'Ārif Bi'llāh Şeyh Muzafferüddin-i Lârendi Raĥimehu'llāh | Şeyh Muzafferüddin-i Lârendi Raĥimehu'llāh T

3 Mışra' R, P1 | Maċla' T

4 Türlü türlü kerâmetlere nâil oldu.

5 'Ārif Bi'llāh Şeyh Bedrüddin Raĥimehu'llāh R | Şeyh Bedrüddin-i Raċîċ Raĥimehu'llāh T, 'Ārif Bi'llāh Şeyh Bedrüddin Raĥimehu'llāhu Te'âlâ P1

‘Ârif Bi’llâh Şeyh Bedrüddîn-i Aḥmer Raḥimehu’llâh¹

Hâcî Bayrâm Sulṭân’uñ aṣḥâb u aḥbâbındandır.² Dest-i inâbet ü yed-i tevbe ile zeyl-i himmetine teşebbüs idüp vâdî-i ʔarîḳatuñ müntehâsına vuşul için şeyhüñ eline etegine düşmiş-idi.

Şi‘r:³ صحبت دانا دهدت صد كمال
صحبت نادان كندت پايمال
با گل صدرگ چو بلبل نشين
گر طلبی رايحه با گل نشين
گرچه نه بوی است و نه رنگی در آب
از اثر صحبت گل شد گلاب⁴

[R 75b]

‘Ârif Bi’llâh Şeyh Baba Neḥḥâsî-i Anḳaravî Raḥimehu’llâh⁵

Şeyh Bedrüddîn gibi bunlar daḫi Hâcî Bayrâm Sulṭân’uñ aṣḥâbından idi⁶. Ol ḫazretüñ bedreḳa-i irşâdınıñ imdâdiyle ʔarîḳ-ı taşavvufuñ mün-tehâsına vâşil u nâ’il oldu. Miss-i vücüdünü şeyhüñ cevher-i irşâdıyla zer-i ḫâlîş idüp kîmyâ-yı sa‘âdete zafer buldı. Ḳaddesa’llâhu sırrahu’l-‘azîz.

‘Ârif Bi’llâh Şeyh Muşliḫuddîn Ḥalife Raḥimehu’llâh⁷

Câdde-i ḳavîme-i müstaḳîme-i taşavvufda Hâcî Bayrâm Sulṭân’uñ vâdisini meslek idinüp anuñ işr-i sa‘âdet-eşerine gitmekle müntehâ-yı menâzil ü maḳâmâ-ta [T 95a] vâşil olduğdan soñra rütbe-i irşâd u mer-tebe-i is‘âda⁸ vuşul buldı.

1 ‘Ârif Bi’llâh Şeyh Bedrüddîn-i Aḥmer Raḥimehu’llâh R | Şeyh Bedrüddîn-i Aḥmer Raḥimehu’llâh T, ‘Ârif Bi’llâh Şeyh Bedrüddîn-i Aḥmer Raḥimehu’llâhu Te‘âlâ P1

2 aḥbâbındandır. R, P1 | aḥbâbındandır ve Bolı nâm ḳaşabadandır. T

3 Şi‘r R, P1 | -T

4 Âlimlerle arkadaşlık sana yüzlerce kemâlât bağışlar. Cahiller ile yârenlik seni rezil rüsva eder. Yüz yapraklı gül ile bülbül gibi otur. Eğer güzel kokular peşinde ise gül ile hemhâl ol. Her ne kadar suyun rengi ve tadı olmasa da gül ile olan arkadaşlığı sayesinde gül suyuna dönüştü.

5 ‘Ârif Bi’llâh Şeyh Baba Neḥḥâsî-i Anḳaravî Raḥimehu’llâh R | Şeyh Baba Neḥḥâsî-i Anḳaravî Raḥimehu’llâh T, ‘Ârif Bi’llâh Şeyh Baba Neḥḥâsî-i Anḳaravî Raḥimehu’llâhu Te‘âlâ P1

6 aṣḥâbından idi R, P1 | aṣḥâbındandır T

7 ‘Ârif Bi’llâh Şeyh Muşliḫuddîn Ḥalife Raḥimehu’llâh R, P1 | Şeyh Muşliḫuddîn Ḥalife T

8 rütbe-i irşâd u mer-tebe-i is‘âda R, T | rütbe-i is‘âda P1

Şi'r:¹ از تربیت است کآب گوهر گردد
 خون در ته نافه مسك اذفر گردد

 وآن آهن تیره روی بی قیمت را
 اکسیر چو تربیت کند زر گردد²

‘Ārif Bi’llāh ‘Ömer Dede Raḥimehu’llāh³

Maḥmiyye-i Burūsa’dandur. Tārīqa-i şūfiyyeyi Hācī Bayrām Sulṭān ḥazretlerinden aḥz idüp taḥşil-i merātib-i semiyeye-i sāmiye eyledükden [P1 103b] soñra irşāda icāzet aldı. Ba‘zı aḥibbāsından menķüldür ki ibtidā-yı sülükinde Şeyḥ Hāmīd-i Qayşerī ḥazretlerinden istimdād eyledi.⁴ Velākin müntehā-yı mübteğā-yı âmālinde Hācī Bayrām ḥazretlerinüñ ḥıdmetlerine vāşil olup anuñ yanında tekmil-i tārīkat eyledi. Quddise sırruhu.

‘Ārif Bi’llāh Bolulu Şeyḥ Şalāḥüddīn Raḥimehu’llāh

Bunlar daḥi Hācī Bayrām’uñ aḥibbāsındandır. Mümā ileyhüñ irşād u işlāḥıyla şalāḥ-ı ḥāl taḥşil idüp füyüzāt-ı İlähiyyeye şalīḥ olduḡdan soñra ol bādiye-peymā-yı beydā-yı kerāmet meydān-ı ḥaḳīkatde ser-menzil-i a’lāya vāşil oldu. Raḥimehu’llāh⁵.

‘Ārif Bi’llāh Şeyḥ Luṭfullāh Raḥimehu’llāh⁶

Zümre-i ümerādan olup aşda İsfendiyār Beg neslindedür. Hikāyet olunur ki mavṭın-ı qādīmī Balıkesri’den qalḳup ba‘zı ekābir iltimāsiyle ḥammām binā itdürmek-içün qaşaba-i Engürī’ye varduḡda mürşid-i vālāmaḳām Sulṭān Hācī Bayrām bir gün binā üzerine uğrayup Şeyḥ Luṭfullāh ile muşāḥabete şürü⁶ eylediler. Eşnā-yı muşāḥabetde Şeyḥ Luṭfullāh qaşaba-i Balıkesri’yi vaşf-ı belīḡ ile vaşf u ta’rif idüp ol cānibe gitmegi terḡib itmegin Hācī Bayrām Sulṭān telāḳḳī [R 76a] bi’l-ḳabūl idüp gitmegi taşmīm eyledi. Mazḥar-ı luṭf-ı İlāh olan Luṭfullāh Efendi, ol mürşid-i kāmīl ü

1 Şi’r R, P1 | -T

2 Terbiye ile su cevher, göbeḡin dibindeki kan (pıhtısı) hoş kokulu misk haline gelir. O kıymetsiz ve kapkara yüzlü demir, iksir tarafından terbiye edilince altın olur.

3 raḥimehu’llāh R, T | raḥimehu’llāhu te’ālā P1

4 eyledi R, T | -P1

5 Raḥimehu’llāh R, P1 | Raḥmetu’llāhi ‘aleyh T

6 Raḥimehu’llāh R, T | Raḥimehu’llāhu Te’ālā Raḥmeten Vāsī’aten P1

muḳbil-i maḳbûlûn gitmege iḳbâl itdüginden ta'yîn-i zamân iltimâs idüp “Aceb [T 95b] ne zamânda gitmek câ'izdür ola?” didükde, şeyḫ ḥazretleri “Zümre-i fuḳarânuñ ḳuyûd u 'alâ'ıḳı ve mevânî' u 'avâyıḳı yokdur. Bizim yanımızda [P1 104a] şimdi daḫi gitmek câ'izdür.” didi. Mezbûr Luṭfullâh eşnâf-ı âlâf-ı behcet ü sürûr-ile mesrûr olup “ni'me'r-refîḳ” diyüp şeyḫ ḥazretleriyle ve 'amme-i aḫıbbâ vü eviddâsıyla bi-esrihim ḳaşaba-i mezkûreye revâne oldılar. Eşnâ-yı seferde bir gün Ḥâcî Bayrâm Sulṭân önce giderken aḫıbbâsı Şeyḫ Luṭfullâh'a ḫiṭâben “Şeyḫ ḥazretlerinüñ sizüñ ḫaḳḳuñuzda ḫüsn-i himmet ü yümñ-i taḳvîyetleri vardur. Ḥalvet-i erba'iniyyeye dâḫil olsañuz maḳşûd-ı ḫaḳıḳiye vâsıl olmañuz muḳarrerdür.” didiler. Ḥâcî Bayrâm Sulṭân, bu sözi gûş-ı ḫüşîyla istimâ' eyledükde bî-tevaḳḳuf ṭurıvarup ardınca gelen fuḳarâsı ol mâh-ı burc-i kerâmetüñ yanında benâtü'n-naḳ gibi müctemi' olduklarında;

Şi'r: به گردش محرمان مجلس خاص
که کردندی نشاط از جام اخلاص
به پیشش هر یکی ز آن خیل بی‌باک
شده ثابت قدم چون قطب افلاک¹

Şeyḫ ḥazretleri 'inân-ı yekrân-ı kelâma bu vechle tâb virdiği mürşid-i kâmilüñ nazra-i vâḫidesiyle ṭarfetü'l-'aynda sâlik vuşûl-i ḫaḳıḳiye ḫâ'iz olmaḳ câizdür. Bu merâmuñ ḫuşûle vuşûlünde ḫalvet ü mücâhede lâzım degüldür. İnşâa'llâhü te'âlâ bu kişi daḫi 'an-ḳarîbin maḳşûdına vâsıl olur. Şeyḫ Luṭfullâh Efendi, kendünüñ ḫaḳḳında şeyḫüñ bu maḳûle behcet-encâm kelâm söyledüğü sürûrıyla fi'l-ḫâl atından inüp şeyḫ ḥazretlerinüñ mübârek ayakları türâbına rû-mâl oldı.

Maṭla': به يك ناگاه از سر پای کرد او
جبین از خاک صندل سای کرد او²

Ol ḳuṭb-ı aḳṭâb u lübb-i erbâb-ı elbâb ḳaşaba-i mezkûreye varup anda sâkin olmağ-içün bir ḫâne-i İrem-âbâd bünyâd eyledi. Zamân-ı

1 Has meclisin mahremeleri onun çevresinde ihlas kadehi ile neşelenirlerdi. O korkusuzlar cemiyetinden her biri onun huzurunda feleklerin kutbu gibi sâbit-kadem olmuşlar.

2 Birden bire ansızın başını ayak eyledi. Alnını toprak ile sandal ağacı gibi yaptı.

iķâmetinde Şeyh Luţfullâh hazretlerini [P1 104b] irşâd [T 96a] u is'âd eyleyüp maķâmât-ı 'âliye ve hâlât-ı behiyyeye işâl eyledükden sonra ķaşaba-i mezkûrede anı seccâde-i irşâda iclâs idüp Şeyh Hâcî Bayrâm kendüleri Engüri câniblerine 'avdet eylediler. Şeyh Luţfullâh, Balıkesri'de vefât idüp nidâ-yı ¹ «ارِجِعِي» ile nedâ-yı ceberût u nâdî-i melekûta rücû' eyledükde merķad-i ma'hüdda defn olındı.

Şi'r: الهی نور ایمان هم رهش باد
جوار لطف حق منزل گهش باد²

1 "... Rabbine dön." Fecr (89), 28.

2 Yâ Rabbi! İman nuru yoldaşı olsun. Lutfunun çevresinde makamı olsun.

ṬABAQA-İ SÂDİSE

Sulṭân Murâd-ı Şânî'nün zamânında medâris-i ta'lîm ü bıķâ'-ı tefhîmde seccâde-i ifâdeye cülûs eyleyüp çerâg-ı iştiğâle işti'âlle¹ bî-nihâye çerâg uyarın muķtebesân-ı² mişķât-ı nübüvvetün tefâşil-i aķvâllerinün beyânındadır.

Müstekşifân-ı esrâr-ı bedâyi'-i fiṭrat u müstefihân-ı âşâr-ı vedâyi'-i fiṭnat ḥazretlerine ma'lûmdur ki bâḥât-ı sâḥât-ı 'âlemde jāle gibi şafâ-yı ṭinet u naķâ-yı cibillet ile mecbûl olup gülzâr-ı sa'âdetde ser-firâzlıg-ile ḳopan esâṭin-i selâṭin-i gerdün-âyinden ve bâg-ı vücûd ü gülşen-i şühûdda gül-i jāle-bâr gibi âb-ı rûy-ıla mevşûf olan ḥavâķin-i pür-izz ü temķinden biri niçe müddet fevâ'ih-i revâ'ih-i ma'dilet ile dimâg-ı 'âlemiyânı mu'aṭṭar eylese elbette ol gül-i bâg-ı salṭanat u şükûfe-i gülzâr-ı ḥilâfet tünd-bâd-ı ecel-i-le pejmürde olup 'âķıbet rağbetden ḳalur.

Meşnevî: بلی این است رسم دهر بدکیش
که دارد در پی هر نوش صد نیش

نمی‌روید در این بستان غدار
گلی کو را نباشد زحمت خار

بود هر سود را دائم زیانی
بود هر نوبهاری را خزان³

[P1 105a] Ol nihâl-i sa'âdetün 'aķabinde bir şâḳ-ı vâlâ peydâ olup nev-bâve-i mîve gibi aña ḥayr-ḥalef olur. Ol daḫi rûz-be-rûz bürüz idüp serfirâzlıg-ıla imtiyâz bulur. [T 96b]

Beyt:⁴ فلك کیست سر گشته هرزه گرد
شب و روز با اهل دل در بُرؤد

1 işti'âlle R, P1 | iştiğâlle T

2 uyarın muķtebesân-ı R, P1 | uyarın aşḫâb-ı faziletün ve meşâyih-i 'izâmün envâr-ı irşâdıyla tenvir-i ḳulüb-ı sâlikân eyleyen muķtebesân-ı T

3 Evet, bu dini bozuk dünyanın âdeti budur. Çünkü her tatlı şeyin ardında yüzlerce acı vardır. Bu acımasız bahçede diken zahmetini taşımayan hiçbir gül bitmez. Her faydanın daima bir zararı vardır, her baharın bir hazanı vardır.

4 Beyt R, P1 | Başlık noksan. -T

ستاند ز نوشیروان تاج و تخت
 دهد با دگر پادشه ملک و رخت¹
 یکی را ز زر بر سر افسر نهد
 یکی را به خاک سیاه بر نهد²

Bu kânûn-ı kâdim-i müstedim üzre Çelebi Sulţân Mehmed merhûm vefât eyledükde anuñ 'aķabinde müşârûn ileyh Sulţân Murâd Hân-ı Şânî hâzretleri, sekiz yüz yigirmi beş senesinde tahta cülûs eyledi.

Şî'r: چو آن شه ملک را آورد در دست
 به شغل سلطنت ده جا میان بست
 چنان می زیست از دمسازئی بخت
 که می نازید از او هم تاج و هم تخت
 چو نرگس شوخ چشمان ستمکار
 همه در عهد او از غصّه بیمار
 به زندانش دلیران در سلاسل
 چو در چاه زنخدان بتان دل
 ضعیفان را بسان رشته چنگ
 سوی خویش از نوازش دادی آهنگ³

Müşârûn ileyh Sulţân Murâd Hân hâzretleri altıncı pâdişâh olmağın ķaşr-ı bî-ķuşûr-ı salţanat mânend-i ķaşr-ı müseddes mü'esses oldu. [R 77a] Çarķ-ı heftümîn gibi kemâl mertebede metânet ü rezânet buldı. Naķ'-ı hîlâfet ü nerd-i salţanatda ka'beteyn-i himmet ü 'azîmet ile dü şeş atup her seferde naķş-ı murâda ya'nî fetķ ü zafere dest-res bulup muķâmirân-ı 'ibâd-ı 'inâd-pîşe-i enâmî ve nerdbâzân-ı 'anede-i 'abede-i aşnâmî şeşder-i ķahr u helâkde ķamr eyledi.

1 Felek kimdir? Avare bir serseri. Gece gündüz gönül ehli ile savaşmakta. Nuşirevan'dan tac u tahtı alır ve başka bir padişaha malı mülkü verir. Molla Câmî, *Mesnevi Heft Evreng Cild-i Dovvom*, (*Hirednâme-i İskenderî*), haz. A'lâ Hân Efsahzâd, Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-DeFTER-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 490.

2 Birinin başına altından taç koyar. Birini ise siyah toprağa koyar.

3 O şah devleti elde edince saltanat meselesi için çok hazırlıklar yaptı. Bahtının yaver gitmesi ile öyle yaşıyordu ki hem tacı hem de tahtı onunla gurur duyuyordu. Şuh bakışlı olan nergis gibi zalim gözler onun devrinde dertten hasta düşmüşlerdi. Onun zindanlarında nice yiğitler güzellerin çene çukurundaki gönül gibi zincirlere vurulmuştu. Zayıflara ise çeng ipine (yapıldığı) gibi lütuf gösterip hallerine insicam verirdi.

Meşnevî: صنم خانه‌ها را ز بنیاد کند
به املاک کفار آتش فکند
ز هر دین به جز دین یزدان پاک
فرو شست یکبارگی لوح خاک¹

[P1 105b] Vilâdetleri sekiz yüz altı senesinde vâkı‘ olup buṭūn-ı kümūn-i ‘ademden gehvâre-i vücūda ḳadem başduḳları sene, ol senedür. Sekiz yüz yigirmi dört senesinde erike-i ‘Oşmāniyye’yi şeref-i cülūsiyle teş-rîf eyleyüp yigirmi bir yıl saltanat sürdükden sonra kırık toḳuz yaşında sekiz yüz [T 97a] elli beş senesinde vefât eyledi.

Şi‘r: روحش همای دولت دار القرار باد
ذاتش قرین رحمت پروردگار باد²

‘Ālim-i ‘Āmil Fāzıl-ı Kāmil Mevlānā Muḫmaḡān bin Ḥalīl Raḫimehu’llāhu’l-Melikü’l-Celīl³ [Mollā Yegān]

Mollā Yegān demekle ‘unvān bulmuşdur. Kāffe-i ‘ulūm-ı me‘ālī-rūsūmı Aydın ili vilâyetinde bir fāzıl-ı fazîlet-şi‘ardan telemmüz eyleyüp tekmil-i kemâlât eyledükden sonra Mevlānā Şemsüddīn-i Fenārī’den daḡı iktisāb-ı fūnūn-ı i‘cāz-nümūn eyledi. Şīme-i müstedīme-i ‘ulemā üzre maḫmiyye-i Burūsāda ba‘zı medāris-i felek-āsāda müderris olup ṭarīḳ-ı ifādede maḫaṭṭ-ı riḫāl olan ḡāyet-i menāzil-i ḳāşiye ve nihāyet-i merāḫil-i nā’iyye nā’il oldı. Rū’ūs-ı ekābir-i ‘ulemā ve şudūr-ı e‘āzım-ı fuḡalā ortasında riyāset ü şadāret Mevlānā Şemsüddīn-i Fenārī’den sonra mevlānā-yı mezbūrda⁴ nihāyet bulup ders ü fetvāda cāh ü celāl ve ‘izz ü iclāl anda ḫatm oldı.

Şi‘r: اعني به صدر الصدور و من له
بأع طویل في العلوم مفید

1 Puthaneleri temelinden yıkıp harap etti. Kâfirlerin mülklerine ateşler saldı. Pâk olan Allah’ın dininden başka bütün dinleri yeryüzünden bir anda ve tamamen temizleyiverdi. Molla Câmî, *Mesnevî Heft Evreng Cild-i Dovvom, (Hirednâme-i İskenderî)*, haz. A’lâ Hân Efsahzād, Hüseyñ Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâlâ‘ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 475.

2 Ruhü ebedî hayat devletinin hümâsı olsun. Zâtu Allah’ın rahmetine yakın olsun.

3 ‘Ālim-i ‘Āmil Fāzıl-ı Kāmil Mevlānā Muḫmaḡān bin Armaḡān bin Ḥalīl Raḫimehu’llāhu’l-Meliki’l-Celīl R, P1 | Mevlānā Muḫmaḡān bin Armaḡān bin Ḥalīl Raḫimehu’llāh T

4 mezbūrda R, T | mezbūra P1

قاضي قضي ربُّ السماء بانه
في كل جاهٍ ما عليه مزيداً¹

‘Āmme-i ‘avāmm u havāşş-ı enām, ikrām-ı tām̄m u i‘zām-ı mālā-kelām ile ta‘zīm ü tekrīm eyledükden ğayrı [P1 106a] merhūm u maġfūrun leh Sulţān Murād Hān hāzretlerinūn ‘izz-i huzūrında daġı mu‘azzez ü mükerrem ve mübeccel ü mu‘azzam olup kemāl-i iclāl ü ikrāmına maẗhar oldu. Bu minvāl üzre nihāyet-i ‘izzet u ğāyet-i sa‘adetde iken cāh ü celālî terk idüp şeref-i hacc-ı şerīf ile müşerref olduġdan ōnra diyār-ı Rūm’a ‘avdet eyledi. Ol fāzıl-ı fezā’il-nişāb [R 77b] Ka‘be’den geldükden ōnra nişāb-ı hayāt-dan bī-behre olıncaya deġin giribān-ı āmālını teẗāvül-i dest-i manşūbe-i manşiba giriftār itmeyüp dāmān-ı aġvālını ālāyiş-i ārāyiş-i cāh ile min ba‘d ālūde itmedi. Mūmā ileyh [T 97b] zekī vü ħaviyyū’l-fehm, ebyazu’l-levn ve tavilū’l-ķāme ve kebīrū’l-lihye bir kimesne idi. Velākın ħuvvet-i ħāfızası za‘f üzre olmaġın şadr-ı şuffa-i şadrında mütemekkin olan nuķūş-ı müteġayyile tayf-ı ħayal-mişāl serī’u’l-intikāl olup zayf-ı rāġil gibi gelüp gitmekde idi. Şafġa-i levġa-i ħāṭırında imlā olınan² āyāt-ı beyyināt-ı ma‘lūmāt-ı ‘ilmiyye bārān-ı nīsān-ı nisyānla şüste olur-idi. Şaġā’if-i ħāṭırında şebt olınan nesnelere şābit ü pāydār olmayup maġfūzātı bī-şebāt olur idi. Aşġāb u aġbābiyla ‘ıyş u ‘işrete mā’il olup mu‘āşeret itdüġi kimesnelere eṭ‘ime-i nefise-i henī’e tehyī’e ider idi.

Maṭla‘: در مجالس نعمت بسیار داشت
معهدها از کثرتش آزار داشت³

Mü’ellif-i *Şakā’ik*’uñ ceddî Mevlānā Ḥayrūddīn, Mevlānā Yegān’dan okuyup ḥadā’ik-ı derūnı aṭṭār-ı emṭār-ı seġā’ib-i mevāhib-i ifāzesiyle sīrāb ü reyyān oldu.

Mervīdür ki Mevlānā Fenārī kendünūn kerimesini Mevlānā Yegān’a tezvīc eyleyüp mābeynde ‘ıķd-ı ta‘alluķ ‘aķd olınmaķ teklif eyledi. Lākın

1 Demek istiyorum ki o herkesten üstündür ve faydalı ilimlerden büyük behresi vardır. Göklerin rabbi onu kadı olarak tayin etti. Çünkü o üzerinde bulunduğu bütün makamlar için fazladır.

2 olınan R, T | olan P1

3 Meclislerde pek çok nimetler mevcuttu. Mideler bu nimetlerin fazlalığından rahatsız olurdu.

Mevlânâ Yegân kendününün [P1 106b] Aydın vilâyetinde olan üstâdınıñ duhter-i muhâdderesini tezevvüc¹ ideyin diyü müte'ahhid olup nağz-ı 'ahd itmek-ise de'b-i erbâb-ı elbâb olmamağın Mevlânâ Fenârî ile bend-i muvaşalatı peyvend itmedi. ²”حبذا الوادق إذا رعد والصادق إذا وعد“

Maṭla': دست وفا در کمر عهد کن
تا نشوی عهد شکن جهد کن³

Minvâl-i meşrûh üzre mâbeynde 'ağd-i 'ıqd-i muşâheret vâkı' olma-duğundan evlâd-ı Fenârî'nün ħabl-i metin-i maħabbetlerinde 'uğde olup ser-rişte-i derûnlarında girih ħaldı.

Mışra': در رشتهٔ محبت ایشان گره ماند⁴

Mevlânâ Yegân, maħrûsa-i Burûsa'da ħâdî iken bir ħazıyye-i şer'ıyye istimâ' idüp şemşir-i şer'at-i muṭahhara ile ħaṭ'-ı nizâ' u faşl-ı ħuşümet eyledükde evlâd-ı necâbet-[T 98a]nihâd-ı Fenârî bu ħükme inkâr idüp şer'-i şerife muħâlifdür diyü işrâr eylediler. Tafşil olınan buğz u 'adâvet muḳtezâsınca ol fâzıl-ı fâşıl-ı⁵ lâzımüt-tebcîli techîl ħaşd idüp tekrâr mes'e-le-i mezkûrenün görölmesiçün 'amme-i 'ulemâyile meclis 'ağd olunmağ murâd idindiler. Ṭâ'ife-i mezkûrenün müte'alliħâtından ba'zı ħayr-ħ'âhları, “Bu kişi bir fâzıl [R 78a] kişidür. Söyledüğü sözde kendüye muħliş bulmağ muħarrerdür. Siz anuñla baħş itmeñüz, soñra mülzem olursız.” diyü men' eyledüklerince evlâd-ı Fenârî memnû' olmayup mağşad-ı mezbûruñ ħuşülüçün ilħâh u ibrâm eylediler. Bu sebebden cem'ıyyet olunup meclis-i ma'ħûde ol mevlânâ-yı seniyyü'l-me'âşir ħâzır olduğda zümre-i muħâlîfân anı taḫti'e meslegine sâlik olup, “Ĥükmlerin mes'e-i mezkûre mütün-ı şıħħat-meknûna muħâlifdür. [P1 107a] Elbette elbette bu ħükmden rücû' olunmağ gerekdür.” didükden soñra nağl u sened ibrâz idüp tevşîħ-ı kelâm eylediler. Mevlânâ Yegân, i'tirâz-ı mesfûra cevâb virüp, “Bu ħuşuş egerçi bizüm mezheb-i mühezzebemüz üzre câ'iz degüldür ammâ zümre-i müc-tehidinden ħümâm-ı ekber ya'nî İmâm Züfer ħâzretlerinün mezhebi üzre

1 tezevvüc R, T | tezvç P1

2 Gök gürlediğinde demir, söz verdiğinde dürüst insan ne güzeldir.

3 Vefâ elini ahit beline koy. Sözüñü tutmayan birisi olmamak için gayret et. Nizâmî-i Gencevî, *Hamse-i Nizâmî-i Gencevî, (Mahzenü'l-Esrâr)*, haz. Saïd Hamîdiyân, Tahrân: Neşr-i Katre, 1381, s. 49.

4 Onların muhabbet ipinde düğüm kaldı.

5 fâşıl-ı R, T | -P1

câ'izdür. Ba'zı meşâlih ü hikemi hâ'izdür. Anuñ için bu hükmi fâ'izdür. Bu maqûle mes'ele-i za'ife-i müctehidün-fihâ ittîşâl-i kazâ-yı kâdî ile kuvvet bulup nağz u intikâzdan sâlim olur. Ben bu huşûşda hükümüm ile temşiyet-i takvîyet eyledüm. Eger siz kâdir iseñüz nağz eyleñüz.” didi. Mevlânâ Yegân ki yegâne-i zamândur bu tarîkla huşamâsını ilzâm ü ifhâm eyleyüp her birini şerm-i germle şerm-sâr eyledi.

Şî'r:¹ زد طبانچه به دست خجلت و شرم
روی شرم مخالفان شد گرم
هر یکی زآن طبانچه خجلت کرد
رخ رنگین و سرخ او شد زرد²

[T 98b]

Mevlânâ Muhammed Şâh bin Mevlânâ Yegân

'Aleyhi Raḥmetu'llâhi'd-Deyyân³

Maḥmiyye-i Burûsa'da Sulţân Medresesi'nde müderris olmuş-iken istikzâ olunup a'lâm-ı şe'â'ir-i şerâyi'-i Nebeviyye anuñ ber ü düş-ı zimmetine taḥmîl olındı. Maḥrûsa-i mezkûrede kâdîyken vefât eyleyüp kâdî-i kazâ anuñ şâhid-i vücûdını cerḥ ve müdde'â-yı ḥayâtını tarḥ eyledi.

Mevlânâ Yûsuf Bâlî ibn Mevlânâ Yegân

'Aleyhi Raḥmetü'l-Mennân⁴

Vâlid-i mâcidinden telemmüz idüp mefâḥir-i 'ulûm-ı fâḥire-i zâḥirede mertebe-i kemâle bâliğ u vâşıl olduḡdan soñra medîne-i Burûsa'da ba'zı medâris-i İrem-bünyâda [R 78b] li-ecli'l-ifâde müderris olmuş-iken vefât [P1 107b] eyledi. Evâ'il-i *Telviḥ*'e ḥavâşî tenmîk u tensik eyleyüp ḥakâ'ik u daḡâ'ikını tavziḥ u telviḥ eyledi. Raḥimehu'llâhu te'âlâ⁵.

1 Şî'r R, P1 | Meşnevi T

2 Utanç ve ar eli ile tokat attı. Muhaliflerinin utanç yüzü kızardı. Her biri o tokattan dolayı maḥçup oldu. Güzel ve kırmızı yüzü sarardı.

3 Mevlânâ Muhammed Şâh bin Mevlânâ Yegân 'Aleyhi Raḥmetu'llâhi'd-Deyyân R| Mevlânâ Muhammed Şâh ibn Mevlânâ Yegân Raḥimehu'llâh T, Mevlânâ Muhammed Şâh ibn Yegân 'Aleyhi Raḥmetü'd-Deyyân P1

4 'Aleyhi Raḥmetü'l-Mennân R, P1 | Raḥimehu'llâh T

5 Raḥimehu'llâhu te'âlâ R, P1 | Raḥmetu'llâhi te'âlâ T

Mevlânâ Muhammed bin Beşîr 'Aleyhi Raḥmetu'llâhî'l-Başîr¹

Vaţan-ı aşlîsinden mahmiyye-i Burûsa'ya irtiḥâl idüp Sulţân Bâyezîd Hân-ı Ğâzî Medresesi'nde âdâb-ı müte'eddibîn üzre şîr'a-i taḥşîle şürû' eyledi. Eşnâ-yı taḥşîl ü tekmilde medrese-i mezkûrede dânişmend olmuş-iken tafâvüt-i merâtib-i isti'dâdât-ı mütezâyide mücebince rütbeten ba'de rütbetin mu'îd u müderris oldu. Seyyid Şerîf Cürċânî ḥâzretleri'nün *Şerḥ-i Meţâli'e* yazduğı ḥavâşisini otuz altı kerre evvelinden âḥirine deĝin mu'îd-iken tullaḅ-ı kemâl-iktisâba oĝutduĝdan mâ'adâ medrese-i mezkûrede müderris iken mü'ellif-i *Şakâ'ik*'uñ cedd-i pâkine biñ dürlü cidd ü ikdâmla otuz yedinci def'ada ta'lîm eyledi.² Ol fâzıl-ı fezâ'il-â-yât cümle-i evĝâtını 'ulûma şarf idüp bedâyi'-i ezmân ve bizâ'a-i istiţâ'asını izâ'a itmedi. Yevm-i 'ıyd ve rûz-ı cum'adan ĝayrı eyyâm-ı usbû'ı ta'tîl itmeyüp haftada altı gün bi-tariĝi'd-ders ifâdeye mülâzemet eyledi. [T 99a]

Mevlânâ Şerefüddîn bin Kemâl-i Kırımı Raḥimehu'llâh

Kendü bilâdından olan fuzalâdan cümle-i ecille-i 'ulûmı taḥşîl idüp ḥâşşaten 'ulûm-ı şer'iyyeyi müntehâ-yı merâtib-i insâniyyeye işâl eyledi. Mervîdür ki fâzıl-ı mûmâ ileyh Ḥâfîzüddîn ibn Bezzâzî'den telemmüz idüp bilâd-ı Kırım'da ifâze vü ifâde eyledükden mâ'adâ te'lîf ü taşnif üzre [P1 108a] oldu. Kırım nâm bilâd-ı şeref-âbâd ba'zı enḥâs-ı bed-nihâduñ istilâsından memtûreyken maţmüre vü ma'müreyken maĝmüre³ şüref-i şerefden ḥarâba müşrif olduĝda ⁴“إِذَا مَلَكَ الْأَرَادِلُ هَلَكَ الْأَفْضَلُ” feḥvâsınca ol mekân-ı âsmân-nişânda cem'-i şüreyyâ gibi müctemî' u muntazım olan a'lâm-ı 'ulemâ-yı fâ'izâtü'l-envâr evc-i rif'atden ḥâzîz-i zillate sâķıţ u sâfil olup 'ıĝd-ı pervîn-mişâl aĝtâr-ı emşâra perişân oldılar. Bu dâ'iyeyle Mevlânâ Şerefüddîn daĝı diyâr-ı celilü'l-i'tibâr-ı Rûm'a irtiḥâl ü intikâl eyledi.

Şîr:⁵ لثيمى چو بر صدر عالى نشست
كند قدر اهل كرم پست دست

1 'Aleyhi Raḥmetu'llâhî'l-Başîr R, P1 | Raḥimehu'llâh T

2 mü'ellif-i *Şakâ'ik*'uñ ... ta'lîm eyledi. R, P1 | -T

3 ma'müreyken maĝmüre R, T | ma'müre olup P1

4 Ayaktakımı hüküm sürdüğünde kemal sahipleri yok olur.

5 Şîr R, P1 | Meşnevi T

[R 79a] به کف ترازو چو شد سنگ بر
فرو می رود زر به کف دگر¹

Sulţān Murād Hān (‘aleyhi’r-raḥmetü ve’l-ğufrān) ḥazretleri, Mevlānā Kırımı’ye ḥadd ü ‘addeden efzūn ikrām ü i’zām idüp ḥadd-i me’mülден² ziyāde vazīfe-i nazīfe ta’yīn itmegin vefāt idinceye degin vūs’at u si’ate vāşıl ve ni’met-i bī-nıķmete nā’il olup şerā’if-i evķāt-ı şeref-ğāyātı nāz ü na’ım üzre güzerān eyledi.

Mışra³ در ناز و نعیم می گذشت اوقاتش⁴

Mevlānā Şerefüddīn’ün gerçi *Menār* nām metn-i metīne *Şerb’i* vardır diyü istimā’ olındı velākin nefsi-i kitāba zafer müyesser olmadı. Raḥimehu’llāh.⁵

Mevlānā Seydī Aḥmed bin ‘Abdullāh-ı Kırımı Raḥimehu’llāh

Mevlānā Şerefüddīn-i Kırımı’den telemmüz idüp diyār-ı celilü’l-miķ-dār-ı [T 99b] Rūm’a geldükde pādīşāh-ı mağfīret-maķrūn Merzifon Medresesi’ni i’ṭā eyledi. Merḥūm u mağfūrun leh Sulţān Meḥmed Hān [P1 108b] zamānında maḥmiyye-i Koşantīniyye’ye gelüp tavaṭṭun itmegin elli aķçe vazīfe ta’yīn olunup rüvvām-ı ‘ilm ve ṭullāb-ı kemāl ile müzā-kere ve erbāb-ı istimdād u aşḥāb-ı isti’dāda ifāde eyledi.

Rivāyet olunur ki Sulţān Meḥmed Hān (‘aleyhi’r-raḥmetü ve’l-ğufrān) maḥrūsa-i Edirne’ye gitmek-içün dāḥil-i Koşantīniyye’den ḥurūc eylediği günde Mevlānā Seydī Aḥmed’i rikāb-ı hümayūnına yanaşdurup zimām-ı kelām u ‘inān-ı beyān-ı merāmı bu cānibe ‘aṭf eyledi ki “Nefs-i Kırım’da altı yüz müftī ve üç yüz muşannif ü mü’ellif vardır. Anlarıñ vücūdı berekātında ol vilāyet ‘ilm u şalāḥ-ile meşhūn ve ‘adl ü dād ile ābādān iken dil-i ‘aşıķ gibi ḥarāb oldı diyü istimā’ olunur. Bunuñ sebebi nedür?”

1 Aşāğılık birisi yüksek bir mevkide oturunca kerem ehlinin kıymetini düşürür. Terazinin bir kefesinde taş yükselince diğerk kefesinde altın aşāğı iner.

2 me’mülден R, P1 | me’mülinden T

3 Mışra’ R | Maṭla’ P1; -T.

4 Zamanı refah ve bolluk içinde geçiyordu.

5 Raḥimehu’llāh | P1, -R, -T

Matla': Hārāb olupdur ol ābād gördüğün gönlüm
Ġamuñla toptoludur şād gördüğün gönlüm¹

Mevlānā Seydī Aḥmed cevāb virüp “Evāḥir-i nizām u intizāmda bir vezir-i bed-fercām u vizr-ilti'ām ḥādiş olup ol diyāruñ ‘ulemāsına ihānet üzere olmağın zümre-i erbāb-ı ‘ilm ü iḳān, mānend-i ḥāṭır-ı ‘aşıḳān perişān olup ol şehir ki şöhre-i dehr ü āşub-ı ‘ālem idi, ābād iken vīrān oldu ve anuñ derünü vü birünü insān yerine zāğ u zegān ve büm ü şebpere ile toldı. Ecille-i ḥalkuñ menāzil ü mesākininde toḫ-ı muḳarnes yerine beyza-i büm u ğurāb āvīze olup ṭāḳ u revāḳ ve saḳf u bāmı ḥāne-i ‘ankebūt gibi [R 79b] sūrāḥ sūrāḥ ve der ü dīvārı burc-ı beden-i ḳal‘a gibi raḥne raḥne oldu ve bi'l-cümle hüllk-i milk ü zevāl-i devlete ve ḥarābī-i vilāyet ü tebhāhī-i memlekete bā'ış [P1 109a] ü bādī oldu.

Nazm: زینهار از مُدَبِّر مُدَبِّر
باید او را بریدن دایر²

[T 100a] Zirā fırḳa-i ‘ulemā ḳalb menzilesindedür. Eṭrāf ü cevānibüñ şıḥḥati anuñ şıḥḥatine menūṭ ve āfetleri anuñ āfetine merbūṭdur. Ḳalbde olan fesād u saḳāmet sa'ir a'zāya sirāyet itdüğü muḳarrerdür diyü ḥatm-i kelām u itmām-ı merām eyledi. Merḥūm Sultān Meḥmed Ḥān ('aleyhi'r-raḥmetü ve'l-ġufrān) ol zamānuñ vüzerā-yı Āşaf-ārāsından³ Maḥmūd Paşa'ya mevlānā-yı merḳūmuñ taḳrīr itdüğü kelāmı naḳl idüp;

Beyt: مرد به هر جا شنود قصه‌ای
گیرد از آن قصه به خود حصه‌ای⁴

fehvasınca bu ḳışşadan ḥişşe⁵ oldur ki kemāl-i ‘imāret-i vilāyet ve zevāl-i imāret ü vilāyet mesned-i vezāretde cülūs eyleyen vüzerānuñ ḥarekāt-ı nā-şāyestesinden ve ḥarābī-i ma'müre-i ‘ālem anuñ teṭāvül-i dest-i ḫulmındandır. Selāṭin-i ‘āliyetü'l-aḥṭāruñ ḳalemrevinde olan ḳara yazılı re'āyānuñ midād gibi ḳara

1 Hayālī [Abdülvehhāb bin Abdülkerim]. Bu şiir zühul eseri olarak *Hayālī Bey Dīvānı*'nda da yer almaktadır. Bkz. Ali Nihat Tarlan, *Hayālī Bey Dīvānı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1945, s. 295.

2 Bedbaht ve talihsiz müşavirden sakın! Onun kuyruğunu kesmek gerek.

3 Āşaf-ārāsından R, P1 | Āşaf-ārāsında T

4 İnsan her yerde bir kısya duyar. O kıssadan kendisine bir hisse alır.

5 ḥişşe R, T | -P1

yaslu olduğu vüzerâ-yı keĵ-ṭab'ānuñ re'y-i fāsidiyle fesāda dāll olduğındandır. Sevād-ı haṭṭ-ı yār gibi siyeh-rüzgār olan bī-ṭālī'lerüñ zülf-i dildār gibi bergeş-te-baĥt u sergeşte-hāl olduğu ġamze-i yār-kirdār, hūn-h'ār ve çeşm-i dildār gibi fettān ü sitem-kār olan şudūr-ı a'yānuñ başı altındandır didi.

Meşnevî: صاحب خیرات امین شاهان باشند
مقبول دل جهان پناهان باشند
هم بر جگر ستمگران نیش زند
هم مرهم زخم داد خواهان باشند¹

Maĥmūd Paşa ĥazretleri bu kelāmı red şüretinde muĥaddere-i cevābuñ ruĥsārından² bu vechle ref-i ĥicāb itdi ki bu ĥuşuşda ġünāh pādīşāhuñdur ki ol maĥūle vezīri [P1 109b] vezārete ħabūl eyleyüp şadr-ı dīvān-ı hūmāyūnda iclās eyledi. Muĥarrebān-ı ĥazretten zīr-i bār-ı vizr olan vezīr-i bed-kīşüñ rütbe-i teĥarrübden ħard u ib'ād olınmayup maĥām-ı vezāretde muĥām olduğu pādīşāhuñ dūr-bīn olmaduğındandır. Nibāh-ı selāṭīnūñ anuñ gibi nā-merdūme raġbet itdüġi 'avākıb-ı umūra nazar kılmaduğındandır. [T 100b] Merĥūm u maġfūrun leh Sulṭān Meĥmed Hān, ol kelām-ı şıĥḥat-en-cāmı ħabūl eyleyüp vezīr-i sa'ādet-maşīri bu sözde taşdıĥ eyledi. [R 80a]

Matla': دستور نیکخواه چو با شاه یکدل است
عقد امور منتظم و شاه عادل است³

Mevlānā Seyyid 'Abdullāh' uñ *Lübbü'l-Elbāb* nām metn-i metīne didüġi şerĥ-i raşīne *Ĥavāşī* ve 'Allāme Taftāzānī'nin *Telvīĥ* nām kitābına *Ĥavāşī* ve *Şerĥ-i 'Aĥā'id* nām kitābına *Ĥavāşī*⁴ ta'lik eyledi.

Maĥrūsa-i Ķoştañtīniyye'de vefāt idüp ĥalvet-ĥāne-i ħabrde müşāhede-i cemāl-i aĥadiyyetle berümend olduġda maĥām-ı ma'ĥūd ü maĥmūdda defn olındı. Hālā mezār-ı şerīfi mezānn-ı icābet-i da'avāt olup teberrüken ve teyemmünen mezār ü medār-ı aşĥāb-ı ĥācātdur.

1 Hayır sahipleri pādīşāhların kendilerinden emin olduğu kimselerdir. Onlar sultanların gönlünde makbul ve mergupturlar. Hem zalimlerin ciġerine iġne sokarlar hem de adalet isteyenlerin yararlarına merhem olurlar.

2 ruĥsārından R, T | ruĥsārında P1

3 İyi niyetli vezir, pādīşāh ile hemfikir olunca işler nizama kavuşur ve pādīşāh ādil olur.

4 *Şerĥ-i 'Aĥā'id* nām kitābına *Ĥavāşī* R, P1 | *Şerĥ* T

Tezyîl: Ba'zı ahfâdından mesmû'umdur¹ ki *Tefsîr-i Beyzâvî*'nün tamâmına qarîb yerine degin *Havâşî* tenmîk eyledi ve daği mûmâ ileyhûn küfât-ı kuğât u dühât-i vülâtdan Mevlânâ Muhyiddîn adlu bir oğlı var-idi. Kendü zümresinün eşrafından idi. Mağmiyye-i Qoştanîniyye'de Mevlânâ Kesteli Câmî'i yanında bir mescid binâ idüp kendüzi ve pederi Monlâ Kıırımî anda defn olındı ve maħrûsa-i mezkûrenün 'ulemâsiyçün bî-nihâye kitâb vaķf eyledi. Raħimehu'llâh.² [P1 110a]

Mevlânâ Seyyid 'Alâüddîn 'Alî-i Semerķandı Raħimehu'llâh³

Bilâd-ı mezkûrede olan 'ulemâdan ta'allüm ü telemmüz eyleyüp mün-tehâ-yı zerâ-yı fazl u kemâle nâ'il olduğdan Őoñra meslek-i taşavvufa sâ-lik oldu. Tarih-ı taşavvufda ecell-i menâzil-i tarihate ve ekmel-i merâhil-i haķîķate nâ'il olup hużûz-ı füyûzât-ı İlâhiyyeden haţţ-ı cesim ile maħzûz olduğdan Őoñra bilâd-ı Rüm'dan Lârende nâm kaşabada tavaţţun eyledi. 'İlm-i tefsîr-i müstevcibüt-tevķirden dört cildde bir kitâb-ı berâ'et-elif te'lif idüp tetmim ü tekmil itmege himmet eyledi. Lâkin *Sûre-i Mücâdele*'ye müntehî olduğda kitâb-ı hayâtı haţm olup tomar-ı 'ömri maţvî olmağın itmâm ü ikmâl itmege [T 101a] mecâl olmadı ve 'avâ'id-i cezîleyi intihâb idüp ol kitâb-ı müsteţâbda elfâz-ı faşîha ve 'ibârât-ı meliħa ile derc eyledükden mâ'adâ lâ-yu'add ü lâ-yuħşâ rümüz ü mezâyâ ilħâķ eyledi. Ol fâzıl-ı fezâ'il-güster mu'ammer olup sinn-i Őerifi yüz elliden belki iki yüzden mütecâvizdür diyü istimâ' olındı. [R 80b] ”كل شيء إذا كثر“⁴ رخص إلا العقل و العمر“⁵

Şîr: هر که باشد عمر او دور و دراز
در میان مردمان شد سر فراز⁵

1 mesmû'umdur R, P1 | mesmû'dur T

2 Raħimehu'llâh P1 | -R, -T

3 Mevlânâ Seyyid 'Alâüddîn 'Alî-i Semerķandı Raħimehu'llâh R | Mevlânâ 'Alâüddîn 'Alî-i Semerķandı Raħimehu'llâh T, Mevlânâ Seyyid 'Alâüddîn 'Alî-i Semerķandı Raħimehu'llâhu Te'âlâ P1

4 Artan her Şey ucuzlar, akıl ve ömür müstesna...

5 Ömrü uzun olan kişi, insanlar arasında yücelir.

**‘Âlim-i ‘Âmil Fâzıl-ı Kâmil Mevlânâ Şemsü'l-milleti ve'd-dîn
Aḥmed bin İsmâ'il-i Gūrânî' [Mollâ Gūrânî]**

Kendü diyâr-ı celilül-'itibârında cümle-i ecille-i 'ulûmı taḥşîl ü tekmîl idüp hâşşaten 'ilm-i uşulde bâri' u fâ'ik olduğdan sonra Qâhire-i Mısr'a irtiḥâl ü intikâl eyleyüp Ḥanefi-mezheb üzre anda tefakkuh eyledi. Diyâr-ı mezkûrede Qur'an-ı 'azîm-i lâzımüt-ta'zîmi itkân u iḥkâm üzre kıra'at-i 'aşere ile kıra'at [P1 110b] idüp keşşâf-ı müşkilâtun tayyibî-i keşf ü tey-sîriyle 'ilm-i ḥadîş ve fenn-i tefsîri aḥz ü zabṭ eyledi. 'Ulûm-ı me'sûre-i mezkûre ve fûnûn-ı meşhûre-i meşhûrede ol 'aşruñ 'ulemâsından isticâze eyleyüp mevlânâ-yı me'âşir-eşerden ya'nî İbn Ḥacer'den daḥi icâzet aldı. Fenn-i ḥadîş-i fazîlet-tevrîşden *Şaḥîḥ-i Buḥârî*'yi rivâyeten ve dirâyeten okuyup râviye-i rivâyetden râvî vü reyyân oldu. Bu huşûşu Mevlânâ İbn Ḥacer, kitâbında zıkr idüp ol fâzılun ḥaḥḥında ḥüsn-i şehâdet eyledi. Qâ-hire-i zâhirede 'amme-i fûnûn-ı mu'ciz-nümünden ders-i 'amm tarîḫıyla 'aş'ir-i ma'âşir-i nâsa ifâde vü ifâze idüp şe'a'ir-i meş'a'ir-i me'âşir ü fezâ'ilini âyât-ı kâti'a-i i'câz-âyâtle mânend-i beyzâ ibdâ u i'lâ eyledi. Bu sebebden ol diyârün fuḥûl-i fazîlet-mecbûlleri mevlânâ-yı müşârün ileyhün meziyyetine i'tirâf idüp mücibe-i külliyye-i fezâ'ilini taşdıḫ u taḥḫîḫ eylediler. Mevlânâ Yegân ḥazretleri Ka'be-i Şerîfe'den gelür-iken Mevlânâ Gūrânî ile Mısr'da [T 101b] mülâkî olup şâhidân-ı fezâ'il-i meşhûdesini 'ayn-ı 'ilme'l-yaḫîn ile müşâhede eyledükde beytü'l-'arûs-ı memâlik olan diyâr-ı Rûm'a gitme-ge terḡib eyledi. Mevlânâ Gūrânî daḥi 'inân-ı ihtiyârını ol fâris-i şaḥn-ı fezâ'ilün sevḫ itdügi semte 'aḫ idüp Mevlânâ Yegân ile diyâr-ı Rûm'a dâḫil oldılar. Mevlânâ Yegân, merḥûm Sulṭân Murâd Ḥân-ı maḡfîret-'unvân ile mülâkî olduğda Mevlânâ Gūrânî'yi ḫapuda [P1 111a] ḫoyup kendüleri dâḫil-i meclis-i ḥümâyûn oldılar. Eşnâ-yı muşâḫabetde pâdişâh-ı rıdvân-maḫrûn “Mühâdât, emr-i mesnûndur. Ol diyârdan baña ne armağan getürdüñ?” diyü hediye taleb eyledi. ²“من قدّم هديّته نال أمّيته” [R 81a] Bu

1 'Âlim-i 'Âmil Fâzıl-ı Kâmil Mevlânâ Şemsü'l-milleti ve'd-dîn Aḥmed bin İsmâ'il-i Gūrânî R, P1 | Mevlânâ Şemsü'l-milleti ve'd-dîn Aḥmed bin İsmâ'il-i Gūrânî Raḫimehu'llâh T

2 Hediyesini sunan kişi, arzu ettiğine erişir.

muķâbelede Mevlânâ Yegân cevâb virüp; “Sa‘âdetlü pâdişâhuma¹ Mevlânâ Gūrânî nâm kimesneyi Mışr’dan armağan getürdüm, hâlâ kapudadur. Ol kişi nevâdir-i ekâbir-i müfessirîn ü tuhaf-ı turef-i muhaddişîndendür. Bu maķûle ğarâib-i reğâib-i² fezâ’il ile pîrâste olan ğarîb ü merğûb kimesneye rağbet lâzımdur” diyü hâdden ziyâde terğîb eyledi.

Meşnevî: هر که آید ز غربت ای طالب
باشد اقبال و عزتتش واجب
گر شود اهل فضل و اهل هنر
معتبر داردش گروه بشر³

Fi’l-hâl ol fâzılı pâdişâh-ı sa‘âdet-enîs meclis-i ‘izzet-celîslerine getürdüp bir sâ‘at muşâhabet eyleyicek rüsüm-ı celâ’il-i fezâ’il ve hüdüd-ı leţâ’if-i ma‘ârifine vâķıf u ‘ârif olup hadd-i tavşîf u ta’rîfden hâric, ri‘âyete istihķâķı olduğına kaţ‘ u cezm eyledi. Bu sebebden maħrûsa-i Burûsa’da Kâpluca Medresesi’ni ve Yıldırım Medresesi’ni aña şadaķa eyledi. Rivâyet olunur ki Sulţân Murâd Hân-ı mağfîret-penâhuñ şehzâdelerinden merħûm Sulţân Mehmed Hân hâzretleri, Maĝnisa sancaĝına çıķup turre-i perçem-i râyet-i devlet-âyet ü nuşret-ĝâyeti [T 102a] bād-ı nevrüz ve nesim-i firüz gibi revâ’ih-i fevâ’ih-i ‘anberîn ile ‘âlemi misk-âĝin eyledükde pâdişâh hâzretleri, birķaç def‘a ta’lîm-i Kûr‘ân [P1 111b] için aña h‘âce irsâl eyledi.

Meşnevî: ای طفل ز علم بهره بر دار
کز لوح و قلم شوی خبردار
طفلی که قلم گرفت در دست
دست همه را به چوب بر بست
وآن کس که به لوح و خط نپرداخت
هرگز سیه از سفید نشناخت⁴

1 pâdişâhuma R, T | pâdişâha P1

2 reĝâib-i R, P1 | -T

3 Ey talip! Gurbetten gelen kişiyi ikbal ve izzet vaciptir. Fakat eĝer o fazilet ve hûner sahibi birisi ise insanlar onu muteber sayarlar.

4 Ey çocuk ilimden nasibini al. Çünkü (böylece) levh ü kalemden haberdar olursun. Eline kalem alan bir çocuk herkesin elini tahtaya bağlar. Kâĝıt ve kaleme ilgi göstermeyen kişi, asla akla kararı seçemez.

Mümâ ileyh şehzâde-i âzâde-i civân-bahtuñ cenâb-ı şerifi serkeş olup hâme gibi ser-firâz olduğundan kimesneye baş egmeyüp pergâr-ı pür-kâr-kirdâr yazup çizmekden kıyı çizerdi.

Şi'r: نبود آن کس که آموزد تو را حرف
از آنت عمر در مکتب نشد صرف
چه غم گر خط نداری ای نکوفر
که حسن بی خطان باشد نکوتر
همه دانشوران در دانشت لال
بود طفل رهن عقل کهن سال¹

Ru'ûnet ü huşûnet-i civânî ve saḫvet ü ceberût-ı salṭanat ü kâmrânî iḫtizâsınca eli kıleme ve dili oḫumağa varmayup huṫûṫ-ı enzâr-ı bâşıra-ı nâzırasını şafḫa-i levḫa-i ta'lîme tevcih itmekden temennu' u tereffu' ider idi. Bu sebebden pâdişâh tarafından gönderilen h'âceleri telâḫḫî bi'l-ḫabûl itmeyüp Ḳur'ân-ı 'azîm'i ḫatm itmek sa'âdetinden mehcür ü maḫcür ḫalmış-idi. "Bu merâmuñ itmâm-pezîr [R 81b] olmasına pür-'atîd ü 'anîd ve tünd-rû vü saḫt-dil kimesne lâzımdur" diyüp bu evşâfla muttaşif bir kişi tedârük itmege şürû' eylediler. Mevlânâ Gûrânî vüfûr-ı mehâbet ü şalâbet ve mezîd-i necdet ü celâdet-ile ma'rûf u mevşûf olmağın pâdişâh-ı mağfir-ret-medâr anları ihtiyâr idüp şehzâde ḫâzretlerinin cenâb-ı cennât-nişânına ta'lîm için anı irsâl eyledi. Lede'l-irsâl fâzıl-ı merḫûmuñ eline bir ḫaḫîb virüp [P1 112a] "Ol şehzâde-i sâmi-rütbet huşûş-ı kırâ'atde ihmâl ü tekâsül iderse âdâb-ı erbâb-ı ta'lîm üzre bu ḫaḫîb ile ḫarb eylesesin" diyü ruḫşat buyurdılar. [T 102b]

Meşnevî: بیاموزد ادب را جمله طفلان
ز ضرب چوب و دست استادان
طبیچه می خورد هر کو ز استاد
شود بنیاد آمال وی آباد²

1 Sana harf öğretecek kimse yoktur. Ondan dolayı ömrün mekteplerde geçmedi. Ey nurlu kişi! Eğer okuma yazma bilmiyorsan bunda üzülecek ne var? Çünkü bi-hat olanların güzelliği daha üstündür. Bütün âlimler senin ilmin karşısında dilsizdirler. Yaş almış akıllar senin huzurunda çocukturlar.

2 Bütün çocuklar hocaların eli ve sopaların darbesi ile edebi öğrenirler. Hocasından tokat yiyen kişinin emel binası mamur olur.

Mevlânâ Gūrânî elinde kaçđıb ile Őehzâde hażretlerine mülâkâi olup anuñ cānibinden “Bu kaçđıb nedir?” diyü istiħbâr u istifsâr olunduğda ol ‘ur-ve-i vüŐkâ ve ħabl-i metīn zamīn olduğı ħikmeti iblâğ idüp ¹“المأمور معذور” feħvâsınca me’mūr oldukları umūrı yerine getürmek emr-i lâzım olup iķâ‘ u ifâ itmege cür’et ü cesâret muķarrer u muşammem idüğini i‘lâm eyledi.

Mışra‘: نه پیچم سر ز فرمان شهنشاه²

Şehzâde hażretleri, Mevlânâ Gūrânî’nün bu kelâmını istimâ‘ idicek isti‘câb u istiğrâb idüp nesīm-i ta‘accüb ile gül gibi ħande eyledi. Bu maħalde mevlânâ-yı fezâ’il-intimâ bī-pervâ elinde olan kaçđıb ile đarb eyleyüp đurüb-ı levâzım-ı âdâb ve ħurûf-ı merâsim-i ulü’l-elbâbı đarben ve cebren ta‘līm itmege cesâret üzre olduğını izħâr ü işbât eyledi. Şehzâde-i Dārâ-re‘y ü Nerīmân-ħarb, bu đarbdan muħkem münfa‘il olup milket-i ķalb-i Őulb-i Őerīfine ‘asker-i ħavf ve bed-ħ‘âh-ı ru‘bet ü ħaşyet istilâ eyledi.

Maṭla‘: پدید آمد ز خوفش اضطرابی
دلش را غالب آمد انقلابی³

Ol kaçdr-i merfû‘ u Őân-ı mufahħam Őāhibini oķumağdan Őâdd olan reyn-i ‘ayn u Őeyn-i ħaynı def‘ u ref‘ idüp Őehzâdenün feħâmet ve isti‘lâsını ħafz u kesr itmekle kenz-i ma‘ânî ve ħırz-ı emânî olan maķṭa‘-ı Őuħuf-ı âsmâniyi mevşülen [P1 112b] oķımağa imâle eyledi. Zamân-ı yesrde Ķur‘ân-ı ‘azīm ü Furķân-ı kerīmi itmâm idüp bu te’dībün Őemerâtı berekâtında ħâtıme-i kütüb-i İlähiyyeyi ħatm eyledi. [R 82a] Bu vaz‘dan pâdişâh-ı sa‘âdet-encâm tamâm ħazż idüp kendünün müntehâ-yı âmâline vâsıl olduğına mesrûr [T 103a] olduğundan ol fâzıl-ı müntehiye bī-nihâye mâl ü menâl irsâl ü işâl eyledi.

Merħûm u mağfürun leh Sulṭân Meħmed Ĥân, devlet ü sa‘âdetle evreng-i salṭanata ve müttekâ-yı sa‘âdete cülüs idüp mâhçe-i a‘lâm-ı za-fer-i‘lâm-ı sa‘âdet-fercâmı bārīķa-i ħüsn-i mâh-rüyân-ı serv-ķâmetân gibi nūr-bahş-ı ‘âlemiyân olduğda Mevlânâ Gūrânî’ye vezâret teklif eyledi.

1 Görevli kişi mazurdur.

2 Padişahın fermanına itaatsizlik edemem.

3 Onun korkusundan ıztrap zuhur etti ve gönlüne bir inkılap galip geldi.

Mevlânâ-yı mûmâ ileyh telakķī bi'l-ķabûl itmeyüp “Ol manşib benüm şā-numa münâsib degüldür, baña gerekmez.” diyü redd eyledi.

Şîr:

مشو تو طلبکاران پایه‌ای
که درخورد آن نبودت مایه‌ای
مکن آرزوی مقام بلند
که نتواند آنجا فکندن کمند¹

Āstân-ı âsmân-rütbetde maķâm-ı hıdmetde olan hıddâm-ı sidre-maķâm emr-i vezâreti müntehâ-yı zerâ-yı mehâmm u mübteġâ-yı merûm-ı merâm idinüp şadr-ı dīvân-ı hümâyûnda cülûsı ġâyet-i ġâyât-ı mübteġayât itihâz eylemişlerdür. Her biri rûz ü şeb, kemend-i ‘ubûdiyyet ü mınţaķa-i rıķķıyyeti miyân-ı cân ü cenâna bend ü peyvend ider-iken câh-ı vezârete ol zümreden ġayrı hâricden kimse dâhil olursa ol şâ’ifenün ķalb-i şulbleri münħarîf olup edâ-yı hıdmetde tekâsül ü teġâfûl itmek muķarrerdür. Devlet-i ‘Osmâniyye’ nün imtidâdı belki günden güne iştidâdı mu’zam-ı menâşib-ı câh ü celâl ve a’zam-ı merâtib-i devlet ü iclâl olan emr-i vezâret ħarem-i ħâşda ħüsn-i [P1 113a] terbiyet ile mürebbâ olan ķullara tevcih olunageldüġindendür diyü taķrîr-i merâm ü taĥķîķ-ı maķâm eyledi. Merĥûm pâdişâh-ı ‘âlem-penâh ħazretleri, zıkr olınan le’âlî-i kelimât-ı muntazamayı silk-i ķabûlde tanzîm idüp ġuş-ı hüşına âvîze eyledükden soñra mevlânâ-yı mesfûra ķâđi-askerlük teklîf eyledi. Mevlânâ Ġürânî, bu manşib-ı cezîli ķabûl [T 103b] eyleyüp muķtezâ-yı ħâl üzre manşib-ı tederîs ü ķazâyı erbâb-ı isti’dâd ve aşĥâb-ı istiĥķâķa sevķ itmeġe mübâşeret eyledi. Lâkin enşibâyı menâşib-ı ‘âliye ve siĥâm ü kıdâĥ-ı merâtib-i sâmiyeyi aşĥâb-ı ferâ’îze taķsîm u tevzî’ itmekde müstebidd ü müstaķill olup taşĥîĥ-i ħall ü ‘akdde ve taĥrîc-i ķabz u redde ġayruñ ĥavl u şavline ‘avl itdüġine râzî olmaz idi. Ĥattâ vâķi’ olan menâşibı vicâh-ı nibâh-ı erbâb-ı istiĥķâķa tevcih itmekde kendünün meblaġ-ı ilm-i belîġi ve re’y-i sedîd-i bî-dirîġle iktifâ idüp [R 82b] pâdişâh-ı cihân-penâh ħazretlerine daĥi ‘arz itmez olmış-idi. Ĥazret-i şehriyâr-ı kâm-kâr, bu emr-i münkere inkâr idüp vâķi’ olan menâşib-ı ‘aliyye ĥâk-i pâ-yi ķimyâ-âşârına ‘arz olunmadüġüne ġâyetle dil-gîr olmuş-idi.

1 Senin cevherine uygun olmayan payenin talibi olma. Ulaşılması mümkün olmayan yüce makamları arzu etme.

Dürc-i hâtır-ı 'atırı inhirâf u infî'alle tölmiş-idi. Lâkin bu ma'nâyı dile getürmekden kaçup izhâr u iş'âr itmege fâzıl-ı merķūmdan istiḥyâ ider idi. Bu huşuşı vüzerâ-yı ârâ-ârâyyla mükâleme vü müşâvere idüp bu emr-i maḥzūr u maḥtūruñ men' u def'ine zafer, ṭarîķ-ı ḥileye teṭarruk itmekden [P1 113b] ğayrı nesne ile müyesser degüldür diyü taķrîr u taḥķîķ eylediler.

Şîr: از دام فکر خصم به حیلت تو آن گریخت
قد یُصلح الحديد كما قيل بالحديد¹

Erkân-ı devletüñ cümlesinin re'y-i mustaşvebleri müttefik olup nihâyet-i ârâları bu rāya müncer olıcaķ bāb-ı mekr ü ḥileyi bu güşeden fetḥ eylediler ki pâdişâh ḥazretleri Mevlânâ Gūrânî'ye maḥmiyye-i Burûsa'da ecdād-ı 'izāmumuñ evķâf-ı şerîfesi ḥarâb olmuşdur diyü istimâ' olunur. Anuñ te'bîd ü te'yîd ve temhîd ü te'kîdi senin gibi mü'essis-i esâs-ı meşâlih ve bânî-i mebânî-i mühimmātuñ re'y-i rezîn ü fikr-i sedîdine mebnî vü mevķūfdur diyeler. Daḥi bu ḥidmete göndermek bahânesiyle anı mañşib-ı şadâretten dūr eyleyeler. Fi'l-vâķi' [T 104a] mevlânâ-yı merķūm-ile esâs-ı mükâlemeyi zıkr olınan mebnâ üzre binâ eyledüklerinde Mevlânâ Gūrânî, maḥmiyye-i Burûsa'ya gitmege şevķ gösterüp "Fermân-ı şerîf şudur ider ise ben bu maşlahatuñ 'uhdesinden geleyin." diyü mañşibdan infişâle rızâ şüretini irâ'et eyledi.

Şîr: بر آیم کز ره خدمت قلم وار
کمر بندم به سر پویم در این کار²

Pâdişâh ḥazretleri, Mevlânâ Gūrânî'ye bu kâr üstüvâr ve bu merâm temâm olmağa füşḥat-ı zamân u si'at-ı âvân gerekdür. Bu maķûle emr-i ḥaṭîr isti'calle şalâḥ-pezir olmaķ mümkin degüldür.

Meşnevî: مکن در مهمی که داری شتاب
ز راه تائی عنان بر متاب
که نا کرده را می توان کرد زود
چو شد کرده آن که ندامت چه سود³

1 O, düşmanın fikir tuzağından senin bulduğun çare ile kaçtı. Dedikleri gibi; demir demirle ıslah edilir.
2 Hizmet yolunda kalem gibi ortaya çıkarım ve bu işte başım üzere koşmaya hazırım.
3 Elindeki iş için acele etme. Teenni yolundan sakın dönme. Çünkü yapılmamış iş hemen yapılabilir. Ancak yapılmışa pişmanlık fayda eder mi?

“Ammâ maḥrûsa-i mezkûrenüñ kâdîlığıyla evkâf-ı merķūmenüñ tevliyeti biri birine zâmîme kıılınup saña tefvîz olınsa maķşûd [P1 114a] ḥâşıl olurdı.” didükden soñra zıkr olınan iki manşıbı Mevlânâ Gūrānî'ye tefvîz eyledi. Mevlânâ Gūrānî daḥi mebānî-i kārı te'sîs ü tarşış idüp bir miķdâr müddet ḥıdemât-ı merķūmeyi kemā-yenbaġî edā eyledükden soñra bir gün pâdişâh-ı [R 83a] keyvân-eyvānuñ ḥuddāmından birinüñ eliyle cād-de-i şer'î-i şerîfden ḥāric bir ḥuşûş-içün mersûm-ı sa'âdet-mevsûm u mişâl-i bî-mişâl-i ma'dilet-mersûm vārid oldı. Merķūm-ı mersûmuñ maẓmûnında münderic olan mefhûm ma'lûm olduķda Mevlânâ Gūrānî, yarlıġ-ı belîġ-i belāġat-âyâtı dest-i tehevvr ile münşakķ eyledükden ġayrı işâl eyleyen ġulām-ı şāhîye đarb u 'itāb eyledi. Bu kaẓıyye-i ġayr-ı marziyye, pâdişâh-ı sa'âdet-destġāhuñ sem'î-i şerîfine vāşıl olduķda âteş-i ġāzab ve nā'ire-i ḥiddet iltihāb eyleyüp mevlânâ-yı mesfûrı ma'zûl eyledi. Mevlânâ Gūrānî, ol cāh-ı celilü'l-mekāndan [T 104b] ma'zûl olup mūhān ü maḥzûl ve muḥaķķar u mehzûl olduġına incindüġinden diyār-ı Mışr'a irtihāl idüp maķarr-ı aşılını terk eyledi.

Şîr:¹ سفر کن چو جاییت ناخوش بود
 کزین جای رفتن بدان ننگ نیست
 و گر تنگ باشد تو را جایگاه
 خدای جهان را جهان تنگ نیست²

Ḥıdîv-i sa'âdet-pîrāy-ı Mışr-ı Sulţānî Sulţān Qayıtbay'ıñ ḥüsn-i iltifāt-ı bî-ġāyetine maẓhar olup ol 'azîz-i mışr-ı salţanatuñ Nîl-i neyl-i ikrām ü iclāliyle 'izzet-i vāfire vü ḥaşmet-i mütekāşireye nā'il olup ergād-ı 'ayş ile ta'ayyüş eyledi. Merḥûm Sulţān Meḥmed Ḥān ('aleyhi'r-raḥmetü ve'l-ġufrān) ḥazretleri, kendüden şudûr eyleyen kār-ı nā-üstüvāruñ [P1 114b] zuhûrına nādım olup resûl-i ferḥunde-vuşûl ile Sulţān Qayıtbay'ıñ şavb-ı me'ālî-şevbine mektûb-ı sa'âdet-maḥşûb irsāl idüp maẓmûn-ı meymûnında mevlânâ-yı fazîlet-iştimalî cenāb-ı vālāsına ġöndermek iltimās eyledi. Merḥûm Sulţān Qayıtbay, kendüye gelen mektûbı Mevlânâ Gūrānî'ye

1 Şîr R, P1 | Kıt'a T

2 Eġer yerin iyi deġilse sefere çık. Çünkü bu yerden ġitmek bil ki ayıp deġildir. Eġer bir yer sana dar geliyorsa cihanın efendisi için cihan dar deġildir. Hüseyin Vāiz-i Kāşifî, *Envâr-ı Sübeylî*, Tahrân: Mü'essese-i İntişârât-ı Emîr-i Kebîr, 1336, s. 355.

gösterüp “Sulţān Meḥmed Ḥān seni¹ Rūm’a da’vet eylemiş, ammā gel gitme, ben saña andan ziyāde ‘izzet eyleyin.” diyüp kendünün yanında müstemirri-i müstaḫırr olması kuşārā-yı ümniyyatı olduğunu i’lām eyledi. Mevlānā Gūrānī, Sulţān Ḳayıtbay’a cevāb virüp “Bizim sizūn ile mābeynimizde olan maḥabbet-i ekīde sedīde ve meveddet-i ḥamīde şedīdedür. Ser-rişte-i übüvvet ü bünüvvet [R 83b] ikimizūn daḥi süveydā-yı ḳalbinde merbūtdur. Bizim bu ‘alāḳamız ḥançer-i müfāraḳatla maḳṭū’ olmaz. Kezālik pādişāh-ı büm-ı Rūm ile mābeynimüzde sebḳat eyleyen ḥuḳūḳ-ı bi-‘uḳūḳuñ intāc itdüğü ‘avāṭif-ı maḥabbet-i ‘azīme ve tevābi‘-i nevābiḡ-i meveddet-i cesīme henüz nehc-i sābıḳ üzre serā’ir-i zamā’irimüzde müstekinn ü muzmerrdür. Bi’l-fi’l mābeynimüzden kemer-i maḥabbet ü niṭāḳ-ı meveddet münḳaṭı’ olmayup şılāt u muvāşalāt-ı ma’neviyye iki cānibden bile şābitdür. İmdi ol sulţān-ı celiyyūş-sulţānuñ da’vetine icābet itmeyüp muḳtażayāt-ı [T 105a] meyl ü maḥabbeti nāḳız bir nāḳış vaz’ şādır olacaḳ olursa ve muḳteżā-yı maḳāma muḥālif bir ḥālet zuhūr bulursa aña sebep cenāb-ı şeref-nişābıñuz zann olınup ol vaz’-ı fāsidiñ mefāsidi size rāci’ olmaḳ lāzım gelür. Şöyle ki mażmūn-ı [P1 115a] mektūb-ı bedāyi‘-meşhūn ile ‘amel olınmayup ādāb-ı maḥabbet ri‘āyet olınmaz-ise aña bā’iş ü bādī ḥāzretüñüz tevehhüm olınup benüm cānibümden olan muḥālefet sizden bilinür.” diyü bu dā’iyeyle maḥabbet ü dosti iki cānibden bile şıḳāḳ u ‘adāvete mübeddel ḳılınur. Bizüm size maḥabbetümüzūñ muḳteżāsı sizi bu maḳūle mevāzi‘-i töhmetden şaḳınmaḳdur. İḥsān idüp bize icāzet virün gidelüm.” didi.

Şi‘r:²

کسی کو بر تو دارد حق آبی
فراموشش مکن در هیچ بابی³

Sulţān Ḳayıtbay bu re’y-i şavāb-nümāy üzre mevlānā-yı mezkūruñ ḥavāyic-i seferini tehyi’e idüp Sulţān Meḥmed Ḥān ḥāzretlerine ḳavāfil-i nevāzil-i iclāl ü i’zām ve revāḫil-i merāḫil-i iḳbāl ü ikrām ile hedāyā-yı girān-behā ihdā u inhā eyledi.

1 seni R, P1 | sini T

2 Şi‘r R, P1 | Maṭla‘ T

3 Senin üzerinde su hakkı olan kişiyi hiçbir yerde unutma! Attār-ı Nişābūrī, *Esrār-nāme*, haz. Sâdık Gevherin, Tahrân: Kitāb-fürüş-i Züvvār, 1361, s. 177.

Şi'r-i 'Arabî: ¹للهدايا من القلوب مكان¹
و تحقيق بِحَبِّهَا الإنسان²

Mevlânâ-yı müşârün ileyh, sekiz yüz altmış iki senesinde maḥrûsa-i Kõştanṭiniyye'ye gelüp pâdişâh-ı cihân-sitân ile mülâkî olduḡda fevt olan merâsim-i levâzım-ı ri'âyeti kâzâ itmek-içün sâniyen Burûsa kâdılıḡı i'tâ olındı. Maḥrûsa-i mezkûrede emed-i medîd şerî'at-i Nebeviyye-i Muştafâ-viyye üzre ihkâm-ı aḥkâm-ı şer'iyye eyledükden soñra yevmî iki yüz aḡçe ile müftî olup ol şadr-ı şerî'at ve hülâşa-i 'ulemâ, bidâye-i aḥvâlınden berü ve ḥâvî olduḡı bedâyi'-i revâyi'-i mes'âlün muḥtârâtını ḥasbe'l-istiftâ iftâ eyledi. [R 84a] Pâdişâh ḥazretleri zıkr olınan yevmiyyeden ḡayrı mâh-be-mâh yigirmi biñ aḡçe ve sâl-be-sâl elli biñ aḡçe câ'ize ta'yin idüp [P1 115b] ri'âyet-i ḥâṭırıyçün dâ'imâ [T 105b] 'abîd ü cevârî ve tuḡaf-ı ṭuref-i hedâyâ inhâ ider-idi. Bu minvâl üzre ekârim-i mekârim ü aẓâ'im-i ḡarâ'ime vâşıl olup pâdişâh-ı cihân-penâhuñ kenef-i ḥimâyet ü sâye-i 'inâyetinde 'aşş-ı raḡîd ü ni'met-i cezileye vâşıl oldu.

Mışra': ³با نعمت بسیار ظفر یافته است³

Mevlânâ-yı mûmâ ileyh *Gâyetü'l-Emânî fi Tefsiri's-Seb'al-Meşânî* ismiyle müsemmä bir tefsîr-i şerif te'lif idüp 'allâmeteyn Zemahşerî ve Beyzâvî ḥaḡḡında mu'âhezât-ı keşîre irâd eyledi ve fenn-i ḥadîşde *Şahîḡ-i Buḡârî* ye *Keşer-i Cârî 'alâ Riyâzi'l-Buḡârî* 'unvânıyla mu'anven bir şerḡ-ı laṭîf te'lif eyleyüp şürrâḡından İbn Ḥacer'i çok yirde men' u ḡacr ve Kirmânî'yi mevâzi'-i keşîrede tiḡ-ı i'tirâz-ile cerḡ eyledi ve *Kaşîde-i Şâṭibiyye*'nün şürûḡından *Şerḡ-i Ca'berî* ye *Havâşî-i* laṭîfe-i maḡbûle ta'lîḡ eyledi ve bi'l-cümle şerâ'if-i evḡât-ı şeref-ḡâyâtı ders ü fetvâya maşrûf ve te'lif ü taşnîf ve 'ibâdete ma'ṭûf olmaḡla fûnûn-ı mütedâvile-i sâmî-rütbetde ḡuşuşan 'ilm-i tefsîr ü ḥadîş ve 'ilm-i kıra'atde yed-i beyzâ ibdâ idüp feẓâ'il-i 'ilmiyyesini âyât-ı sâṭı'a ile rütbe-i i'câza ilette. Şeref-i ta'lîminde bir mertebe meymenet var-idi ki ṭâlibân-ı maḡâşîd-ı istikmâl anuñ âşâr-ı enfâs-ı müteberrikesiyle cevḡ cevḡ, fevc fevc temehhür ü teberru' eyleyüp merâtib-i vâlâ ve me'ârib-i 'ulyâya vâşıl u nâ'il olmışlardur.

1 Şi'r-i 'Arabî R, P1 | Maṭla' T

2 Hediyelerin kalplerde bir yeri vardır. İnsanların hediyeye muhabbet etmesi münasıptır.

3 Pek çok nimet elde etmiştir.

Rivâyet olunur ki Mevlânâ Gûrânî hazretleri her gice şuhuf-ı merfû'a-i âsmânda âyât-ı beyyinât-ı seyyârât [P1 116a] ve vuqûf u a'şâr-ı şâbitât âşikâr olduğundan havâşî-i âfâkda *Sûre-i Nûr*, mesfûr ve âyet-ü'l-*ALLAHِ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا* 1 mestûr oluncaya degin Qur'an-ı 'azîmi hatm ider-idi. İttifaq bir gice telâmizesinden bir fâzıl-ı nebîhüş-şân, bir maşlahat için mevlânâ-yı merķūmuñ sa'adet-hânesinde yatup h'âba [T 106a] varduğunda Mevlânâ Gûrânî kendünün 'adet-i qadîme ve şîme-i müstedimesi üzre yatsu namâzını 'alâ vechi'l-ihimâm itmâm eyledükden soñra Qur'an-ı 'azîme fâtiha-i fa'ihâsından ihlâşla iftitâh u bed' eyleyüp tomâr-ı şeb-i deycür maṭvî oluncaya degin hatm eyledi. [R 84b] Ol şahş-ı bâ-i'tibâr her bâr bâlîn-i h'âbdan baş qaldurduğınca fâzıl-ı Gûrânî'yi qırâ'ata meşğûl bulup Qur'an-ı 'azîmi mevşûlan tilâvete iştiğâlde müşâhede eyledi. Mevlânâ Gûrânî'nün bir gicede hatm-i Qur'an itdüğü emr-i i'câb-icâbı 'ayn-ı 'ibret ile temâşâ eyledükde ba'zı huddâmdan su'âl idüp "Bu vaz' bunlaruñ 'adetleri midür, her gice böyle hatm-i Qur'an-ı şerif iderler mi?" diyecek, "Hâl bu minvâl üzre her gice pister-i râhatda istirâhat itmeyüp şabâh olunca hatm-i Qur'an eylemek de'b-i muqarrerleridür." diyü cevâb virdi. Fi'l-vâқи' evrâq-ı etbâq-ı hayâtı tamâm olup şuhuf-ı a'mârı hatm oluncaya degin hatm-i Qur'an-ı şerif itmek 'âdetini terk itmeyüp bu vaz'-ı laṭifden ferâgat itmedi. 2 «أَلَّ الْقُرْآنَ أَلَّ اللَّهُ» 2

Mevlânâ-yı mûmâ ileyh, edib ü erîb ve tünd-şüret ve mehîb ü tavî-lül-kâme, kebîrül-lihye [P1 116b] ve nâṭıq bi'l-hâq bir kimesne idi.

Қиғ'a: گه مناظره با کوه اگر سخن رانی
به هر زه قامت گردون چنین دوتا نبود

به کوهسار اگر بانگ بر زند سخفت
ز بیم بأس تواش زهره صدا نبود³

[Derkenâr:] Mûmâ ileyh mübârek şaṭalını boyayup ağardığıçün aña reng iderdi.

1 "Allah, inananların dostudur, onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır..." Bakara (2), 257.

2 Qur'an ehli Allah ehlidir.

3 Münazara esnasında eğer dağ ile konuşursan, feleğın boyu böyle iki kat olurdu. Eğer gazabın dağa bağırsa senden gelecek zarardan korkup dağın ses çıkarmaya cüreti kalmazdı. Kemâleddîn-i İsfahânî, *Divân-ı Hallâku'l-Ma'âni Ebu'l-fazl Kemâlüddîn İsmâ'il-i İsfahânî*, haz. Hüseyñ Bahru'l-'ulûmî, Tahrân: İntişârât-ı Kitâbfürüşî-i Dehhodâ, 1348, s. 239.

[Mışra]':¹ بالاتر از سیاهی رنگ دگر نباشد²

mışra'ıyla 'âmil olanların rengindeydi.

Pâdişâh-ı gerdün-mekân u sulţân-ı 'âlî-şân hazretlerine ve vüzerâ hazretlerine ism-i sâmilleriyle hitâb idüp her birini nâm-ı nâmilleriyle yâd ider-idi. Ol serdâr-ı ser-firâz 'ulemânuñ fezâ'il-i beşeriyede yed-i tûlâsı olmağın aşhâb-ı eyâdi geçinen zümre-i ümerâyyla [T 106b] ol kişi merhâbâya el virmeyüp selâm ü kelâmda ol tã'ifeye baş egmez-idi.

Şî'r: عالمان خود را همی دارد عزیز
آن گروهی را بکن عزّت تو نیز
صاحبش را علم دارد معتبر
بخشد آثار کمالش کز و فر³

Ḥattâ şehriyâr-ı 'âlî-tebâr, pâdişâh-ı kâmkâr-ile mülâkî olduğda aşlâ inhinâyâ mâ'il olmayup taqbil-i yed itmekde müsâmaḥa-künân muşâfaḥa ile iktifâ ider-idi. Rûz-ı 'ıydden ğayrı eyyâmda da'vet olunmadın varmayup kendü kendüden pâdişâh-ı merhûmuñ mülâkât-ı mübâhât-intimâlıyyla teşerrüf itmez-idi. Merhûm Sulţân Bâyezîd Ḥân hazretleri zamânında tehniyyet-i 'ıyd için bir 'arefe ğünü Dârü's-sa'âde'ye varup pâdişâh hazretleriyle mülâkî olmağ murâd idindükde pâdişâhuñ ḥuddâm-ı sidre-mağâmından birisi devletlü pâdişâh hazretleri tarafından 'arz-ı selâm [P1 117a] eyledükden sonra "Tillâ-yı liğâ-yı ferhat-iltikâ ve müşâhede-i revâ-yı meserret-irtivâlarına bugün ba'zı mâni' vardır. Erteye te'hîr olınsun." diyü buyurdılar didi. Ol fâzıl-ı fesîḥu'l-beyân ta'allül-künân ğurre-i kelâmı turre-i hitâb ile bu vech üzre pîrâste [R 85a] vü ârâste kıldı ki "Ḥâlâ rüy-ı zemîn ğil-âbla âlüdedür. Tekrâr varup gelmekle⁴ çizmemüz mülevves olur. Bu televvüşden tenezzüh için elbette şimdi bulışmağ lâzımdur." diyüp, 'icâleten mülâkâta ibrâm u iğdâm eyledi. Zikr olunan ḥıdmetkâr pâdişâh-ı kâm-kâra varup eglenmedin ol tarafından mülâkâta izn ü icâzet olduğı

1 [Mışra]' T | -R, -P1

2 Siyahın üstünde başka bir renk yoktur. Sa'dî-i Şîrâzî, *Külliyât-ı Sa'dî, (Mülhakât)*, haz. Muhammed Ali Fürûğî, Tahrân: Emîr-i Kebîr, 1372, s. 685.

3 Alimler dâima kendilerini aziz tutarlar. Sen de o topluluğa hürmetkâr ol. İlim, sahibini muteber kılar. İlimden doğan kemalin nişâneleri âlime görkem ve azamet verir.

4 gelmekle R, T | gelmege P1

haberini götürüp “Çizmeñüz çamur olmasun diyü pâdişâh hazretleri kendülerün atdan indügi mevzi'-i hümâyûnda inmege ruşşat buyurdılar.” didi. “له التعظيم و التكریم حقا”¹

Rivâyet olunur ki Mevlânâ Gūrānî, merhûm Sulţân Meħmed Hân'la mülâkî olup muşâhabet eyledüklerince “Sizün maţ'am u melbesünüz harâmdur. Dâmân-ı işmet ü giribân-ı nüzhetünüzi elvâş-ı muħarremâtdan tenzih ü taqdis eylemek lâzımdur.” diyü kelimât ider-idi. [T 107a]

Şîr: به راه جهالت مشو تیز گام
میر دست مُکنت به کسب حرام
که گر کیسهات را دهد فریبی
کند سینهات را ز ایمان تهی²

Zıkr olınan devħa-i maķâl ü nihâl-i kıyl u ķâl, ol gül-i³ gūlzâr-ı iclâlün saţh-ı bâğ-ı derûnında merküz olup hâţır-nişân olmış-idi ve gūlşen-i ķalbinde temekkün bulmuş-idi.

Mışra': شد نهال تیر تو در باغ دل خاطر نشان⁴

İttifâķan bir gün Mevlânâ Gūrānî, ol sulţân-ı cihân-sitân-ile meclis-i [P1 117b] hümâyûnlarında yemek yer iken Sulţân Meħmed Hân Hazretleri “Bundan muķaddem bize ta'amuñuzda çâşnî-i hürmet ve libâsuñuzda mülâbese-i televvüş-i şer'î vardır diyü buyurmuşdıñuz. Hâlâ bu ekl olınan ta'âmda bizüm-ile müsâhemet ü müşâreketünüzden size harâm ta'am ekl eylemekde ruşşat var gibi.” diyüp seng-i i'tirâz-ile toķındı. Fâzil Gūrānî, bu i'tirâza cevâb virüp “Ekl olınan ta'amuñ pâdişâh hazretlerinden cânibi harâm ve benden cânibi helâldür. Anuñ-içün ekl iderin.” diyü buyurdu. Pâdişâh hazretleri ol ta'amuñ kâsesini döndürüp mevlânâ-yı merķûm girü ol taraftan bî-pervâ ekl eyleyicek pâdişâh-ı vâlâ-maķâm zimâm-ı kelâmı ilzâm semtine şarf idüp “Bu ta'amuñ bu cânibi harâmdur diyü ta'yin itmiş-idüñüz.

1 Hakikaten tazim ve tekrim onun hakkıdır.

2 Cehalet yolunda çok hızlı koşma. Haram kazanmaya da el uzatma. Çünkü bunlar keseni şişirseler bile göğsünü de imandan boşaltırlar. Molla Câmî, *Mesnevî Heft Evreng Cild-i Dovvom*, (*Hırednâme-i İskenderî*), haz. A'lâ Hân Efsahzâd, Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâlâ'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 472.

3 gül-i R, T | -P1

4 Senin çubuğunun fidanı gönül bahçesinde daima hatırlanmaktadır.

Pes ol cânibden nice ekl itdiñüz?” diyü i‘tirâz eyleyicek Mevlânâ Gūrânî hâzretleri bu def‘a dañi şârî‘-i men‘ ü def‘e şürü‘ idüp “Ekl olınan ta‘amuñ pâdişâh tarafından harâmı ve benüm tarafumdan helâli kalmamağın sevğ-ı İllâhî ile tahvîl olındı. Yoğsa ben harâm tarafından tenâvül itmedüm.” diyü cevâb-ı bâ-şavâb ifâze [R 85b] eyledi. Mervîdür ki Mevlânâ Gūrânî’nün ‘izz-i hużûrında kuţb-ı evliyâ Şeyh İbn Vefâ¹ (rahmetu’llâhî ‘aleyh) hâzretleri zıkr olunup ol ‘aşruñ ‘ulemâsından hüsrev-i zümre-i ‘ulemâ Mevlânâ Hüsrev hâzretlerinün meclis-i şerîflerine varup [T 107b] ekşer-i evkât anlaruñ muşâhabetleriyle teşerrüf ider diyü söylenildi. Mevlânâ Gūrânî hâzretleri Şeyh İbn Vefâ hâzretlerini vaz‘-ı mezbûrda taşvib eyleyüp anuñ işâbetinün vechini [P1 118a] bu şüretde beyân eyledi ki “Mevlânâ Hüsrev, Şeyh İbn Vefâ gibi sa‘âdet-i neş‘eteyne nâ’il bir kâmil ve devlet-i ‘ilmiyye vü ‘ameliyye vâsıl bir fâzıldur. ²“الجنسية علة الضم” fehvâsınca ol iki fâzıl-ı refi‘u’s-şanuñ biri birine izâfet ü inzimâmı mağarrına müşâdif ve mağallinde vâki‘dür.

Şi‘r: میل هرکس به سوی جنس وی است
آنچه پخته است جنس خام کی است
زاغ خواهد نفیر ناخوش زاغ
چه شناسد صغیر بلبل باغ³

Velâkin esâtîn-i selâtîn-i zamâne ile ihtilâfımız⁴ meşâyih-i ‘izâm ile irtibâtumuz mânî’dür. Bizüm ol gürüh-i küh-şükühla ‘alâkımız şeyh hâzretleriyle mâbeynde hicâb olup anlaruñ-ıla ittişâlimüze mâni‘ oldı.” diyü buyurdılar. Ol üstâd-ı naqqâd-ı ‘âlem kendünün büteka-i derün-i pâkinde olan ğıll u ğışş⁵ u kederi âteş-i taşfiye ile ihrâk idüp ahlâk-ı hıkd u hâsedi havşala-i hazmda i‘dâm u ifnâ itdüğünün mübteğayâtındandır ki “efâzıl-ı emâşilden bir kimesne menâşib-ı dünyeviyyede kendüden terciħ ü tafđil⁶ olinsa irâdetu’llâha havâle idüp Cenâb-ı Rabbül-erbâbuñ yanında isti‘dâd-ı

1 Şeyh İbn Vefâ R, T | Şeyh Vefâ P1

2 Aynı cinsten olmak bir araya gelme sebebidir.

3 Herkesin meyli kendi cinsinedir. Pişmiş olanın ham ile ne işi var? Karga, karganın nahoş feryadını ister. Bahçedeki bülbülün ötüşünden ne anlar? Molla Câmî, *Mesnevî Heft Evrenğ Cild-i Evvel*, (*Silsiletü’z-Zehab*), haz. Câbulkâ Dâd Alişâh, Asgar Cânfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâlâ‘ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 110.

4 ihtilâfımız R, T | ihtilâfım P1

5 ğıll u ğışş R, P1 | ‘aql T

6 tafđil R, P1 | tafşil T

fıtrî ve istiḥkāk-ı cibillisi bizden ziyāde olmasa şāhid-i iḳbāl ü devlet aña iḳbāl itmez-idi.” dir-idi.

Kıṭ'a: ای بکوشش فتاده در پی جاه
بخت و دولت به کاردانی نیست
هر که را جاه و مال و حشمت هست
جز به تأیید آسمانی نیست¹

Mervîdür ki Mevlânâ Gūrânî, bir gün Sulṭân Meḥmed Hân [P1 118b] ḥazretlerine nikābet-i rûzgārdan şikāyet ṭarîḳıyla ḥikāyet eyledi ki Mîr Timur bir maşlaḥat-ı mühimme için mānend-i berḳ-ı tābān şitābān ve mişāl-i bād-ı vezān devān ü revān berîd-i perî-perîd irsāl idüp “Oğlum Şāh-ruḥ [T 108a] Mîrzâ olursa daḥî lâzım olduğda atını alasin.” diyü muḥkem sipariş eyledi. Ol kâşid-ı ‘āzîd-ı bād-pāy u şabā-reftār u şimāl-isti‘cāl edā-yı ḥıdmetde ‘alā mā hüve’l-me’mûr sa‘y-i mekşûr idüp ḥuṭuvāt-ı sür‘atle ṭarfe-tu’l-‘aynda mesāfāt-ı ba‘ideyi pey-ender-pey kaṭ‘ u ṭayy ider-iken ittifāḳan Mevlânâ Sa‘düddîn-i [R 86a] Taftāzânî ḥazretlerinün bir fezāda āzāde ḳon-mış oturur-iken üzerine uğrayup ṭavîlesinden at almağa cür‘et ü cesāret eyledi. Berîd-i mûmā ileyh, bu maḳûle güstāḥluḳ itdüğü ecilden Mevlânâ Sa‘düddîn ṭarafından te‘dîb ü ta‘zîr olunup² “رَجَعَ الْقَهْفَرَى” feḥvāsınca let-ḥorde girüsine ‘avdet eyledi.

Şîr:³ سفیهان را بود تأدیب نافع
جنون را شربت چوب است دافع⁴

Emîr Timur bu kār-ı nā-hemvārdan ḥaberdār olıcaḳ āteş-i ḥiddet ü nār-ı ḡazab iltihāb idüp şerer-i şerr ü şûrla Sa‘düddîn’ün başına odlar yaḳmağı taşmîm itmiş-iken āb-ı nāb-ı ḥîlm ü sükûnla ol āteşi der’ ü itfā idüp nā‘ire-i ḥiddetini teskîn eyledi.

Şîr: مصلحت ملك به رفق و عطا است
در همه جا حکم سیاست خطاست

1 Ey makam ve mevki için çalışıp duran kişi! İkbāl ve baht açıklığı iş bilmekten geçmiyor. Kimde makam, mal ve görkem varsa; bunlar ilâhî iradenin teyidinden başka bir şey değildir.

2 Geriye döndü.

3 Şîr R, P1 | Maṭla‘ T

4 Akılsızlara tedip faydalıdır. Delilik için ise sopa şerbeti (dayak) defedicidir.

موی پیچید ز پی شانگی است
گر بزنی استره دیوانگی است¹

[P1 119a] Bu huşûşda Timur bir çakım kav olmuş-iken def^f-i harâret idüp böyle sâkin olduğına ma'zeret şadedinde şöyle baş-ı kelâm eyledi ki; “Eger bu fi'lûn maşdarı oğlum Şâhruh Mîrzâ olsa siyâset idüp katl itmek muqarrer idi. Velâkin Mevlânâ Sa'düddîn'ün² teşânîf-i me'sûre-i meşhûresi şâyî' u zâyî' olup kendü qalemrevümden hâric memâlikde benüm seyf-i hayfumdan muqaddem duhûl eylemegin anuñ katlınden ferâgat eyledüm.” didi. ³ “من استخف العلماء خفف الله قدره” “İmdi hâlâ benüm teşânîf-i [T 108b] bedî'atü'l-esâlîb ve mü'ellefât-ı mu'ciz-âyâtum senüñ tîr-i teşhîr ü şemşîr-i tedbîrûñden muqaddem peyk-i âvâze-i ma'diletûñ ile diyâr-ı Mekke-i Müşerrefe'ye vâşıl u nâ'il olmuş-iken henüz sizüñ cenâbuñuzdan bizüm haqkumuzda çendân ihsân nümâyân olmadı.” didi. Sulţân Meḥmed Ḥân ('aleyhi'r-raḥmetü ve'l-gufrân) mülâtafe idüp “Etrâf ü eknâfda olan a'lâm-ı 'ulemâdan senüñ teşânîfüñe rağbet sebkat itmedin küttâb-ı vâlâ-nişâba yazdurup irsâl ü işâl eyledük; ne ân ki onlar cânibinden taleb olmuş ola veyâ ol tâ'ife huşûrında rağbet bulmuş ola. Hüner oldur ki bıqâc⁻¹ ribâc⁻¹ rub⁻¹ meskûn ve hucurât-ı hâlevât-ı 'âlemde sâkin olan tâlîblerüñ ebvâb-ı esma' u âzânından tāk u revāk-ı sâmi'a ve nüzhet-serây-ı cenân-ı [R 86b] cinân-nişânlarına senüñ şıyt-ı cemîl ü zıkr-i cezilüñ dâhil olduğunda her biri mânend-i aqlâm, [P1 119b] teşmîr-i sâk-ı içdâm idüp kitâbuñı benân-ı cidd ü cehd ile istinsâh eyleyeler-idi; yoḥsa onlar cânibinden taleb olmadın irsâl itmekde ne 'âlem vardır.” diyicek, mevlânâ-yı fazîlet-ı unvân istihsân idüp bu laṭîfeye taḥsîn ü âferîn eyledi.

Hicret-i Nebeviyye'den sekiz yüz toḫsan üç senesinde ol mevlânâ-yı celî-lü'l-miḫdâruñ kuvvet-i za'f-i şeyb ü herem ile esâs-ı 'âmir-i a'mârî gâmir ü harâb olup bünyân-ı çeşmânı suḫûṭ u hübûṭa tehâvî eyledükde müdâvî-i 'aḫluñ tedbîri aña müncer oldu ki istinşâk-ı tıyb-i hevâ-yı i'tidâl-iḫtivâyıla

1 Bir devletin dirliḡi müsamaha ve ihsan ileidir. Her yerde ve her zaman “siyâset” üzere hüküm yanlıştır. Kıvrım kıvrım olmuş saça tarak vurulur. Ustura vurmak ise deliliktir.

2 Mevlânâ Sa'düddîn'ün R, T | Sa'düddîn'ün P1

3 Âlimleri istihfaf eden kişinin deḡerini Allah düşürür.

def-i 'ufûnet ve taşşîl-i mevâdd-ı şîhhat itmek-içün hâric-i Kostañti-niyye'de bir cây-ı cân-bahş u rûh-perver ve nüzhetgâh-ı cennet-hüzret-i revh-güster ki âb-ı revân-ı revâ-bahşı insânuñ 'urûk u şerâyinine revân gibi sârî ve cân gibi cârîdür ve miyâh-ı zülâl mişâli 'uzûbet-i mezâk-ı şîrîn-ile reşk-i tesnîm-i na'im ve maşşûd-ı [T 109a] 'ayn-ı selsebildür ve şabâ-yı şafâ-fezây u hevâ-yı dil-küşây-ı rûh-efzâsı enfâs-ı Raḥmâniyye'den nümüdâr ve ḥarekât-ı nâ'imeyle riyâh-ı na'im-kirdâr, nüzhet-bahş ve behcet-şî'ardur anda temekkün eyledi.

Şî'r:¹ بهشت از رشك آبش گشته گریان
 ارم از شرم صحنش گشته پنهان
 بر حوضش که دادی مرده را جان
 به سر می گشت بر خاک آب حیوان
 ز خاکش رفته آب رو جنان را
 ز بادش راحت افزوده جهان را²

Evâ'il-i faşl-ı rebî' ki sebze-i şaḥn-ı mînâ-gün [P1 120a] üzre naḳḳâşân-ı nâmiye-i rûzgâr, Mânî-vâr bedâyi'-i nuḳûş-ı reyâhîn ü ezhârdan aḳlâm-ı zümürüdîn ile ḥaṭâyî vü rûmî vü çîni varaḳlar taḥrîr ve benefşî vü lâciverdî şemseler taşvîr itmiş-idi. Bu faşlda evrâk-ı rengin ve eṭbâk-ı gün-â-gün üzre *Gülistân* ve *Bahâristân*'ı taḥrîr ü taşîr eyleyüp eṭrâf ü eknâfi cedâvil cedâvil cüybârla mücedvel ḳılımış-idi.

Şî'r: ز خط سبز خاکش لوح تعلیم
 کشیده جوی آبش جدول از سیم
 از ان لوح مُجدول خرده دانان
 رموز صنع حیّ پاك خوانان³

1 Şî'r R, P1 | Meşnevî T

2 Cennet onun suyunu kıskanıp ağlamış, İrem Bahçeleri onun meydanına haset edip gizlenmiştir. Ölüye can veren havuzunun yanında toprak üzerinde ölümsüzlük suyu başıyla beraber dönüp duruyordu. Onun toprağından mütevellit cennet itibarını kaybetmiş ve rûzgârı sayesinde dünyanın rahatı artmıştır.

3 Tâlim tahtası onun toprağındaki çimenlerin hattundan meydana gelir. Üzerindeki dereler gümüştan çekilmiş cetvellerdîr. İnceliklere vâkıf olanlar o cetvelli levhadan pâk olan Allah'ın yaratışındaki sırları okurlar. Molla Câmî, *Meşnevî Heft Evreng Cild-i Dovvom*, (*Yûsuf u Züleyhâ*), haz. A'lâ Hân Efsahzâd, Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mîrâs-ı Mektûb, 1378, s. 118.

Gülşen-i Râz şun¹-ı Şâni²-i Perverdigāruñ daķā'ik u raķā'ikını ve *Manţıku't-Ṭayr* rümüz-ı elsine-i murğān-ı hoş-āvāzuñ bedāyi³ [R 87a] u revāyi⁴ini ğazel-ḥ⁵ānān-ı 'anādil-i ğüyā biri birine ırlayıvmek-içün hevā-yı nevrūzda naķş-ı bedi⁶ u 'amel-i laṭif taşnif eyledi. Bu faşluñ evvelinden ḥarif faşlına deĝin ol maķām-ı pür-iḥtirāmda ārām idüp ecmel-i vücūh-ı ma'āş-ile ta'ayyüş eyledi. Şabbāĝ-ı ḥarif ḥulel-i bî-ḥalel-i berg ü bār-ı bāĝ u rāĝı sefid ü sebz ü sürḥ iken zerd eyleyüp libās-ı aşfer 'ālemi maşdüķa-i¹ «صَفْرَاءُ فَاقِعٌ لَوْهَا تَسْرُ النَّاطِرِينَ»¹ eyledükde;

Şi'r: چون موسم صرصر خزان شد
تب لرزه نصیب بوستان شد

[T 109b] گردید ز لرزه خزانى
رخساره باغ زعفرانى
شد دیده نرگس چمن زرد
رنج یرقانش ناتوان کرد²

Mevlānā Gūrānī bir ḥadıķa-i İrem-intimā iştirā idüp anda sākin oldı. Müddet-i mezkūrede cümle-i ecille-i vüzerā [P1 120b] haftada bir kerre bi-ṭariki'l-'ıyādet ziyāret idüp teşerrüf iderler-idi.

Maṭla³: نقش عیادت ارچه به صورت عبادت است
لکن به نقطه ای ز عیادت عبادت است⁴

İttifaķan mevlānā-yı ecellūñ ecel-i mev'ūd ü yevm-i ma'ḥūdı irişüp me'āric-i medāric-i ceberūta 'urūc itmek zamānı geldükde dāḥil-i Ḳoştañti-niyye'de olan sa'ādet-ḥānelerinde bir ğüşe-i dil-pezīrde serir vaż⁵ itdürüp anuñ üstinde başt-ı bisāt-ı istirāḥat eyledi. Bir ğün pīr-i nūrānī çehr-i mihr-i miḥrāb-ı sipihrde destār-ı nūr ve ṭaleysān-ı şa'ş'a ile 'arz-ı cemāl idüp⁵ «اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ»⁵ ma'nālarını rüşen rüşen beyān ü 'ayān ider-iken;

1 "...Sarı renkli, parlak, bakanların içini açan ..." Bakara (2), 69.

2 Sonbaharın sert rüzgārları esmeye başlayınca bahçenin nasibi ateşten titremek oldu. Sonbaharın titretmelerinden bahçenin yüzü safran rengine döndü. Bahçedeki nergisin gözü sarardı ve sarılık hastalığının derdi onu bitkin düşürdü.

3 Maṭla³ R, P1 | Mışrā³ T

4 Her ne kadar "ıyādet" kelimesinin şekli "ibādet" kelimesinin görüntüsünde ise de bir nokta ile "ıyādet" ten "ibādet" suretine dönüşür.

5 "Allah, inananların dostudur, onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır..." Bakara (2), 257.

Şi'r: صبحدم کز نسیم مهر افروز
 دور شد طرۀ شب از رخ روز
 شست دوران به آب چشمۀ مهر
 ظلمت شب ز کارگاه سپهر
 آفتاب از فلک هویدا شد
 قطره‌ها ریخت چشمه پیدا شد
 آتش موسوی به طور آمد
 ظلمت شب گذشت و نور آمد¹

Ol kuṭb-ı āfāk şalât-ı işrâkı kılıp ol serîrûn üstinde sağ cānibine muṣṭa-cı'an kıble-i şerifeye teveccüh ve istiḳbâl eyledi. Mevlânâ Gūrānî, sevâbık-ı ezmân ve sevâlif-i eyyâmda kendülerden Qur'an-ı 'azîm ta'allüm eyleyen cumû'-ı kurrâ vü huffâzı ihzâr itdürüp "Üstâdlık haḳḳını edâ itmenüñ günidür. Bugün benim üzerümdede ikindüye degin tevḥîd ü tefrîd ve tilâvet-i Qur'an-ı mecîd eyleñüz; ola ki [P1 121a] sizüñ tilâvetünüzün berekât-ı bî-gâyâtı sebebiyle imân ile ve Qur'an ile gitmek müyesser ola." didi. ² "نِعْمَ الشَّفِيعُ لِصَاحِبِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ" [T 110a] zümre-i mezküre Mevlânâ Gūrānî'nün kelâm-ı şerifini redd itmeyüp vefâtına degin kırâ'at-i Qur'an ve tilâvet-i Furḳân'a yanında meşgûl [R 87b] oldılar. Bu haber-i şerer-eşeri vüzerâ-yı 'izzet-ârâ istimâc' idüp 'iyâdete geldüklerinde kıdvetü'l-vüzerâ Dâvüd Paşa ḫazretleri, Mevlânâ Gūrānî'yle mâbeynlerinde ḳadîmden şâbit olan şart-ı farṭ-ı maḫabbetden bükâ idüp ³ "استدرار العَبْرَاتِ اسْتِخْلَاصِ مِنَ الزَّفَرَاتِ" feḫvâsınca ḳaṭarât-ı aberâtını şafahât-ı vecenâtı üzre icrâ eyledi.

Şi'r: کار اوفتاد از تو مرا با گریستن
 عیب است در غم تو مرا نا گریستن
 شب تا به روز کار من و روز تا به شب
 نالیدن است در غم تو یا گریستن⁴

1 Sabah vakti, günün yüzünden gecenin saçı güneşi yakan nesim rüzgârı ile uzaklaştı. Devrân güneş çeşmesinin suyu ile felek köşkünü gecenin karanlığından yıkadı. Güneş felekten ortaya çıktı. Damlalar saçtı ve çeşme meydana çıktı. Hz. Musa'nın ateşi Tür Dağı'na geldi. Gecenin karanlığı geçti ve nur geldi. Hilâlî-i Çağatayî, *Dîvân-ı Hilâlî-i Çağatayî bâ Şâh u Dervîş u Sıfâtü'l-Âşıkîn-i Ü*, haz. Saîd-i Nefîsî, Tahrân: Kitâbhâne-i Senâyi, 1337, s. 231.

2 (Kur'an) kıyamet gününde ehline ne güzel bir şefaattir. Hadis.

3 Gözyaşlarını akıtmak (insanı) bağtırmaktan kurtarır.

4 Senden bana ağlamaklı bir iş geldi. Senin gamında ağlamamak benim için ayıptır. Benim işim gücüm

Neşr:¹ Mevlânâ Gūrânî, vezîr-i mezbûra, “Ne ağlarsın? Senüñ bu ağ-lamaña bâ'is nedür?” diyü su'âl eyleyicek Dāvūd Paşa cevâb virüp “Sizüñ mizâc-ı şerîfünüzde za'f-ı kavî teferrüs ü taḥaddüs idüp levḥa-i şafḥa-i çeh-reñüzde kil-k-i ecel ile mersüm olan ²﴿كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ﴾² âyetinüñ aḥkâm ü âşârî zuhûr itmenüñ zamâñı geldüginî muḥarrer bildüm. Anuñ-içün ağ-ladum.” didi.

Kıt'a:³

إِبِكُ فَمَا أَنْفَعُ مَا فِي الْبِكَ
إِنَّ الْبِكَ لِلْحَزَنِ تَحْلِيلُ

وهو إذا أنت تأملته
خرق على الخدين محلول⁴

Neşr:⁵ Mevlânâ Gūrânî ḥazretleri, Dāvūd Paşa'yı bükâdan men' idüp “Sen benüm için seyl-i bārân-ı eşk-i çeşmüñi nâvdân-ı müjgānuñdan revân ü devân eyleme. Benüm evâ'il-i celâ'il-i a'mārumdan bu zamâna degin [P1 121b] 'â-lem-i nāsütta zimmet-i himmete tevsîd ü taḳlîd olınan bizâyi'-i bedâyi'-i evâ-mir-i celîle-i fâ'ika minhâc-ı meşâlih-i lâ'ika üzre edâ olunup hiç birisi ḥadd ü maḥdûd ü mu'ayyen ve miḳdâr-ı mev'ud ü mübeyyenden tağyîr ü taḥvîl olun-madı. Ve merâsim-i levâzım-ı 'ubûdiyyeti ifâda taḳşîr kılinmadı. Bu muḳâbe-lerde dünyâda müntehâ-yı 'azâ'im-i 'azâ'im-i erbâb-ı düvel ve aḳşâ-yı kuşârâ-yı ma'aric-i medâric-i aşḫâb-ı [T 110b] 'aḳd ü ḥall (ḳalle ve celle) baña müyesser oldı. Mütevaḳḳı' vü mutazarrı'dur ki min ba'd ḥuşûli müstevcib-i behcet-i dâ'ime ve vuşûli müstetbi'-i meserret-i bâḳıye olan a'lâ-yı vâlâ-yı me'arib-i se-niyye-i semiyye ve e'azz u ağarr-ı merâtib-i behiyye-i zehiyye ki 'âfiyet-i 'âḳıbet ü sa'âdet-i ḥâtimetdür ḥâşıl ola ve ekârim-i mekârim-i dünyeviyye gibi eḥâsin-i meḥâsin-i uḥreviyye daḥi ḥuşûle vuşûl bula. Ol fâzıl-ı fazîlet-şi'âr, pâdişâh-ı 'âlî-tebâr ḥazretlerine vüzerâyla hedâyâ-yı teḥâyâ ve tuḥaf-ı ṭuref-i selâm irsâl

geceden gündüze ve gündüzden geceye senin derdin için inlemek ya da ağlamaktır. Hüseyñ Vâiz-i Kâşifi, *Ravzatü's-Şühedâ*, haz. Hasan-ı Zülfikârî, Ali Tesnîmî, Sabâ Vâsıfî, Tahrân: İntişârât-ı Mu'in, 1390, s. 271.

1 Neşr T | -R, -P1

2 "...O'nun zâtundan başka her şey yok olacaktır..." Kasas (28), 88.

3 Kıt'a R, P1 | Şi'r T

4 Ağla! Ağlamakta nice faydalar vardır çünkü ağlamak hüznü giderir. Eğer ona dikkatli bakarsan iki yanak üzerinde oluşmuş yarık gibidir. Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Üdebâ*, C. III, haz. Dr. İhsan Abbâs, Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1993, s. 1022.

5 Neşr T | -R, -P1

idüp cenâb-ı şeriflerine şöyle sipâriş eyledi ki; “Aşhâb-ı düyünüñ zimmetümde olan hûkûkını definden muqaddem beytül-mâlden bî-kuşur edâ idüp ibrâ-yı zimmet eyledükden sonra kendüleri namâzuma hâzır olup ikâmet-i imâmet eylesün ve dañi benüm cesedümi qabre vaz' itmelü olduqda [R 88a] ayaklarumdan süriyüp tezellül için lahdüme vaz' eyleyeler” didi. Mevlânâ Gürânî, şalât-ı zührî edâ idüp kıble cānibine müteveccih olduklarında ezân-ı ‘aşrdan birkaç def’a su’âl eylediler. Ba’de zamānin [P1 122a] mü’ezzîn ikindü ezânına¹ ibtidâ idüp “Allāhu Ekber” didügi gibi mevlânâ-yı mağfîret-penâh, “Lâ İlāhe illa’llāh” diyüp teslim-i rûh eyledi. Sulţān Bāyezîd Hân hâzretleri, merhûm-ı merķūmuñ namâzını bi-nefsihi kıilup yüz seksen biñ aqçe düyün-ı müteferikâsını erbâb-ı hûkûka beyyinesüz edâ eyledi.

Mevlânâ-yı mezkûruñ meyyitini qabre iletdüklerinde kendülerün vaşiy-yeti üzre ‘amel itmege cür’et itmeyüp ancak cesed-i şerîfini bir haşîr üzre vaz' idüp ol haşîri qabr kenârına degin sürüyüp anuñla lahd-i pâkine inzâl eylediler. Bu hâdişe-i cān-süz u vâkı‘a-i dil-düzuñ vuķū‘ında hâlâyıķ-ı ‘âlemden vazı‘ u vaķı‘ ve şağîr u kebîr kâ’inen men kâne nālân ü giryân olup bükâ vü girye ve enîn ü hanîn eylediler. [T 111a]

Şîr: گرفت افغان و واويلا چپ و راست
 خلائق را نغير عام بر خاست
 کس و ناکس بد و نيک وزن و مرد
 همه فریاد می کردند از این درد
 ز سوز دل نه آرزوی تکلف
 بگفتند این سخن با صد تأسف
 دریغا که اهل دین را سر تو بودی
 دریغ از دین که دین پرور تو بودی
 مدارس را تو دادی سر بلندی
 شریعت از تو می دید ارجمندی²

1 ezânına R, P1 | namâzına T

2 Feryad u figân her yeri kapladı. Halkın tamamına genel seferberlik (olağanüstü hâl) çağırısı yapıldı. İyi kötü, kadın erkek, herkes bu dertten dolayı feryat ediyorlardı. Tekellüf için değil gönülleri yandığı için bu sözü yüzlerce defa üzülererek söylediler: Eyvahlar olsun ki din ehline baş sen idin. Dine yazık oldu ki dini koruyan sen idin. Medreselere yüceliğı sen verdin. Şeriat senin sayende kıymet kazanmıştı.

Ribâ¹-i 'ulûm u riyâz-ı fühûm ol maḥdûm-ı sa'âdet-maḥtûmuñ vefâtıyla ḥalel-pezîr olup vücûd-ı şerîfinüñ nokşâniyla ḥiṭân-ı mîṭân-ı İslâm'a şülme vâkı² oldı. Raḥimehu'llâh raḥmeten vâsi³aten.¹

'Âlim-i 'Âmil Mevlânâ Mecdüddîn Raḥimehu'llâhu'l-Melikü'l-Mu'în²

Ol ḥayyir-i aḥyâr-ı aḥbâr, sîret-i maḥmûde şâhibi bir zât-ı büzürg-vâr idi. Sulṭân Meḥmed Ḥân ('aleyhi'r-raḥmetü ve'l-ḡufrân) [P1 122b] ḥazretleri, Mevlânâ Gûrânî'den soñra anı kâdî-'asker naşb idüp zabṭ u rabṭ-ı aḥvâl-i 'asâkir ve ḥall ü 'aḡd-i menâşıb-ı 'ulemâ-yı zevi'l-me'âşiri aña tefvîz ü taḡlîd eyledi. [R 88b]

Mevlânâ Hızır Beg ibn Celâlüddîn Raḥimehu'llâhu Te'âlâ³ {Hızırî}

Naşruddîn Ḥ'âce'nüñ nebiresidür. Neş'e-i evveliyyesi kendünün vâlid-i mâcidi Sivriḥişâr nâm kaşabada kâdî iken vâkı⁴ olmışdur. Mebânî-i bî-meşânî-i 'ulûmı peder-i sa'âdet-eşerinden taḥşîl ü tekmîl eyledükden soñra Mevlânâ Yegân ḥazretlerinüñ ḥıdmet-i vâlâ-rütbetine vâşıl ü nâ'il olup 'ulûm-ı 'aḡliyye vü naḡliyyeyi ve sâyir 'ulûm-ı mütedâvileyi anlardan ta'allûm ü telemmüz eyledi. Ḥadıka-i ḥâṭır-ı 'âṭır-ı eşmâr-ı eşcâr-ı⁴ fazl u kemâlle ârâste olduḡda ḥüşe-çînân-ı bâḡ-ı istifâze anuñ ifâzesi şemerâtından behre-mend ü berümend olsun içün kaşaba-i mezkûrede ya'nî Sivriḥişâr'da müderris oldı. Mümâ ileyh tekmîl-i melekât-ı melekiyye ve taḥşîl-i kemâlât-ı 'aliyye itmekde cidd-i cedîd ü kedd-i 'atîd üzre olup ḥaḡâ'ik-ı 'ulûma vuşulde şedîdü't-ṭaleb ü sedîdü'l-ereb olmaḡın büm-ı Rûm'da [T 111b] ḡuş-ı ḥuş ve sem³-i cenân iştmedüḡi ve rü'yet-i reviyet ü başar-ı başîret ta'alluḡ itmedüḡi bedâyi³-i revâyi³-i 'ulûm-ı ḡayr-ı meşhûreye vâşıl oldı. Ḥilye-i şuyû³ u zîver-i iştihârla taḡallî bulmaduḡ fûnün-ı keşîreye dest-res buldı. Bu maḡûle ḡarâ'ib-i reḡâ'ib-i 'ulûm-ı ḡarîbe-i 'acibeye iṭṭilâ³-ı tâmla muṭṭalî³ [P1 123a] olan ḡürüh-i sa'âdet-şükûhda Mevlânâ Fenârî'den ḡayrı

1 Raḥimehu'llâh raḥmeten vâsi³aten P1 | -R, -T

2 'Âlim-i 'Âmil Mevlânâ Mecdüddîn Raḥimehu'llâhu'l-Melikü'l-Mu'în R, P1 | Mevlânâ Mecdüddîn Raḥimehu'llâh T

3 Raḥimehu'llâhu Te'âlâ R, P1 | Raḥimehu'llâh T

4 eşmâr-ı eşcâr-ı R, P1 | eşcâr-ı eşmâr-ı T

anuñ gibi nevâdir-i ma'lûmât-ı ğarîbesi çok kimesne gelmeyüp eslâfında ve ahlâfında aña mu'âdil kimesne zühür eylemedi. Ol yegâne-i zamân Mevlânâ Yegân'ıñ kerîmesini tezevvüc idüp zühûra gelen evlâd-ı emcâdınuñ terceme-i menâkıb-ı maħmûdesi muḳteżâ-yı maḳâm üzre maħallinde bi-'inâyeti'llâhi'l-Meliki'l-Mennân beyân ü tıbyân olsa gerekdür. Merḫûm u maġfûrun leh Sulṭân Meḫmed Hân ḫazretlerinüñ evâ'il-i salṭanatında bilâd-ı 'Arab'dan 'ulûm-ı ğarîbe ve fûnûn-ı 'acîbede kâmil bir fâzıl gelüp pâdişahuñ meclis-i sâmilinde 'ulemâ-yı Rûm ile mübâḫeşe-i 'ilmiyye eyledi. Eşnâ-yı bahşde ṭâ'ife-i mezkûreyi birer birer bevâdî-i feżâ'ilüñ şî'âb-ı şî'âb ve şevâhık u hizâbına çeküp anları tih-i 'acz ve şahrâ-yı ḫayrete ilcâ eyledi.

Şî'r: رفتند به تیه عجز و شرمنده شدند
در عرصه شرم و حیرت افکنده شدند
القصه به گرداب بلا رو کردند
سر گشته راه عجز و گردنده شدند¹

[R 89a]

Meydân-ı müsâbaḳada ḳaşabu's-sebaḳı aḫz itmek-içün nevâdir-i 'ulûm-ı ğarîbeden mes'âl-i müşkileye müte'allıḳ esvile-i mu'dile irâd idüp derb ü bend-i cevâbı bunlaruñ semtinden sedd ü bend itmek meslekine sâlik oldu. Bu ḫâletle 'ulemâ-yı fazîlet-iştimal mebhût ü lâl olup piste-vâr anuñ cevâbında ağız açmaġa ḳâdir olmadı. Merḫûm Sulṭân Meḫmed Hân, kendü ḳalemrevinde olan 'ulemânuñ ḫâme gibi lisânı ḳaşır olduğına muḫtarib olup girdâb-ı ıztırâbda ser-gerdân oldu. [P1 123b] Pâdişâh-ı merḫûma ser-tâ-pâ nâr-ı ğayret ü âteş-i ḫamiyyet istilâ idüp şem'-i fânûs-ı ḫayâl gibi oddan pîrâhen geymişe döndi. Çerâġ-ı şevḳ u zevḳı şem'-i küşte gibi söyindi. [T 112a]

Şî'r: از این غم روز و شب در اضطراب است
چو تار تافته در پیچ و تاب است
دل عشاق و ش پر تاب و سوزان
چو زلف دلربایان دل پریشان²

1 Acziyet çölüne gittiler ve maḫçup oldular. Şaşkınlık ve utanç meydanına atıldılar. Özetle bela girdabına yöndiler ve perişanlık yolunda serseme döndüler.

2 Bu gamdan dolayı gece gündüz ıztıraplıdır. Bükülmüş ip gibi kıvrım kıvrım kıvrınmaktadır. Âşıkların gönlü gibi yanılıp yakılmada, sevgililerin saçı gibi gönlü perperişan (olmuş).

Fâzıl-ı mezkûruñ bu teğallübünden teğallüb-i bāl ü teferruḡ-ı hāl ḡaşıl olmağın ol 'aşruñ 'ulemâsından bu müşkilātuñ cevâbına ḡâdir kimesne var mıdur diyü tecessüs ve taḡassüs idüp Sivriḡışâr Medresesi'nde Mevlânâ Hızır Beg ḡazretlerini buldılar. Zuḡûr-ı fazl-ı zâhir ü zâhî ve vüfûr-ı nübl-i bâhir ü bâhî ile ihâḡa-i kâmil ü şumûl-i şâmili olduğına icmâ^c-ı 'ulemâ ve it-tifaḡ-ı ârâ olmağın pâdişâh-ı gerdün-ḡaşmet anı Sivriḡışâr Medresesi'nden getürdüp meclis-i ḡümâyûnında 'Arab'dan gelen fâzıla cem' eyledi. Mevlânâ Hızır Beg, cüvân ü şâbb olup sinn-i şerifi 'aşru şelâşin içre olmağın ve cümle-i eḡvâr-ı edvârı sipâhiyâne olup zümre-i 'ulemânuñ ziyy-i laḡifi üzre olmamağın şaḡş-ı mezkûr, Hızır Beg Efendi'yi gördükde zâhir-i ḡalinden¹ istiḡfâf ü istiḡḡâr idüp biḡüde ḡande eyledi. Ammâ âḡir-i kârda kendüyi şermende eyledi.

Şî'r: مبین حقیر گدایان عشق را کاین قوم
شهان بی کمر و خسروان بی کلهند²

Mevlânâ Hızır Beg, kemâl-i ḡayret ü nihâyet-i ḡamiyyetinden meclis-i mezbûrda bî-tekellûf mübâḡeşe-i 'ilmiyye idüp şaḡş-ı mezkûr-ile bî-müsâleme mükâleme vü muşâvele ile muḡâvele eyledi. Şaḡş-ı [P1 124a] mezbûruñ³ îrâd eyledüğü sümûm-ı esvile-i bedi'asını tiryâḡât-ı nâfi'a-i ecvibe-i râyi'a ile redd ü def' eyledükden soñra [R 89b] Mevlânâ Hızır Beg, ol şaḡşuñ bilmedüğü on altı fenden 'acâyib-i keşîre ve ḡarâ'ib-i eşireye müte'allıḡ mesâ'il-i müşkile-i mu'ḡile su'âl eyledi. Eşnâ-yı mübâḡeşede esb-i fezâ'il-le şöyle ḡücüm eyledi ki şaḡş-ı mezbûruñ yekrân-ı zebân-ı serî'u'l-beyânı a'nân-ı dehânda dermânde olup ḡıñk-i 'aḡlı ḡareket-i fikriyyeden ḡaldı. ḡob-ı⁴ meziyyeti çevgân-ı ḡalebe ile Mevlânâ Hızır Beg Efendi çaldı aldı. [T 112b] Mevlânâ Hızır Beg'ün minvâl-i taḡḡıḡ üzre nesc itdüğü maḡâlâtınuñ ve tırâz-ı şıdḡ ü sedâdıyla muḡarraz ḡılduğı ḡulel-i kemâlâtınuñ evtâr-ı ḡayâlât-ı pür-işḡâlâtında⁵ ol şaḡş-ı ḡuşûmet-şi'âr, târ-ı 'ankebûta giriftâr ve meḡes-vâr pâ-beste olup dâm-ı ḡayretde ser-gerdân oldu.

1 ḡalinden R, T | ḡalinde P1

2 Aşḡ dervişlerini hakir görme çüñkü bu kavim tac u taḡı olmayan sultanlardır. Hâfiz-ı Şîrâzi, *Divân-ı Hâfiz-ı Şîrâzi*, Hattat Mustafa Eşrefî, Tahran: Peyâm-ı Adâlet, 1392, s. 180.

3 mezbûruñ R, T | ma'hûduñ P1

4 ḡob-ı R, T | -P1

5 pür-işḡâlâtında R, P1 | pür-işḡâlâtından T

Şi'r: پابسته دام حیرتش می کردند
 سرگشته راه صجرتش می کردند

 القصه به صحرای بلا رو کردم
 افکنده خاک محتشش می کردند¹

Fünûn-ı merķûme-i mersûmede şaḥş-ı mezbûrı ilzâm u ifhâm idüp ol faḥm-ı lâzımü't-tefhîmi Mevlânâ Hızır Beg faḥm-i ilzâm ile tefhîm itdügi sebebden pâdişâh-ı ma'dilet-iştimal, mesrûrül-bâl ve mecbûlül-hâl olup sürür ü neşâtından kıyâm u ku'udda evzâ'-ı müteḥâlifetü'l-envâ' eyledi. Bu sebebden pâdişâh, ol fâzıla şenâ-yı cemîl ü taḥsîn-i cezîl idüp maḥrûsa-i Burûsâda Sulţân Medresesi'ni iḥsân eyledi. Medrese-i merķûmede Mevlânâ Kesteli ve Mevlânâ 'Alî-i 'Arabî ve bunlaruñ [P1 124b] emşâli efâzıl-ı zamâne anuñ dânişmendi ve Mevlânâ Ḥayâlî ve Mevlânâ Ḥ'âce-zâde anuñ mu'idi oldılar.² Cenâb-ı şerîfi merci'-i aḥzâb-ı aşḥâb-ı isti'dâd olup ol 'aşruñ ḳâbillerinüñ mümtâzları anuñ ḥıdmetinde cem' olurlar-idi. Her biri ḡâyet-i ḡâyât-ı fezâ'il-i beşeriyeye vuşul bulurlar-idi. Şerâ'if-i leţâ'if-i evḳâtnı 'ilm ü 'ibâdete şarf idüp cümle-i ecille-i ezmânını bu iki nesneye ḥaşr u ḳaşr eyledi. Ol 'aşrda olan a'lâm-ı ulemâ ortasında³ ḥüsn-i ḥâlle ma'rûf olup müstaḳîmü't-ḫab' ve serî'u'l-fehm ḥadîdü'z-zihñ keşîrül-ḥıfz bir kimesne idi. İḥâḫa-i kâmile-i şâmilesi ḡâyetde ve ḥavşala-i fazîlet-i 'ilmiyyesinde vüs'at nihâyetde iken ḥalk-ı 'âlem ol ser-fırâz-ı 'âlemiyâna ḳaşîrül-kâme olduḡıy-çün “İlm Taḡarcığı” diyü laḳab vaz' eylediler. Merḥûm Sulţân Meḥmed Ḥân ('aleyhi'r-raḫmetü ve'l-ḡufrân) maḥrûsa-i Ḳoşantiniyye'yi feth eyledükte Mevlânâ Hızır Beg Efendi'yi ḳâḫî naşb idüp maḫmiyye-i mezbûrede seccâde-i şerî'at-i [R 90a] Nebeviyye'ye cümleden muḳaddem [T 113a] anı iclâs eyledi.

Ḥicret-i Nebeviyye'den sekiz yüz altmış üç senesinde ḳâḫî iken maḫkeme-i ḳazâ vü ḳaderde müşbet ü müseccel olan va'd-i maḫkûm üzre vefât

1 Onun ayaḡını hayret tuzaḡına baḡlıyorlardı. Onu sıkıntı yolunda derbeder ediyorlardı. Özetle, bela çölüne yöneldim, onu mihnet topraḡına atıyorlardı.

2 oldılar R, P1 | oldı T

3 ortasında R, P1 | ortasından T

eyledi. Mezâr-ı şerîfi Şeyh Vefâ kurbında Necâtî merhûm yatduğı tekyede-
dür.

Mevlânâ-yı mûmâ ileyh lisân-ı ‘Arabî ve zebân-ı Fârisî vü Türkî’de
zihâfât-ı ‘ayb u noğşândan sâlim eş’âr-ı i‘câz-iş’âr ışdâr eyledi. Şan‘at-ı
nazımda ol baħr-i vâfir ü kâmilün [P1 125a] bâ‘a-i ‘ariz ve yed-i tûlâsı ol-
mağın rütbe-i şî‘ri şî‘râya ırgürdi.

Maṭla‘: دَر نَظْمِ بَلَنْد چو ثَرِيَا
 دَر سَجْعِ لَطَائِفِش مَهِيَا¹

‘Aḳā’id-i İslâmiyye’ye müte‘allık manzûm bir *Ḳaşıde-i Nûniyye* ibdâ ey-
leyüp Mevlânâ Ḥayâlî (raḥimehu’llâhu’l-Melikü’l-Müte‘âlî) anı şerḥ eyledi.
El-ḥaḳ metn ü şerḥi leṭâfette biri birine muvâfık u muṭâbık olup ikisi daḥi
kemâl-i leṭâfet üzre tensik olındı.

Şi‘r: هر دو مقبول و معتبر آمد
 هر دو بهتر ز یکدیگر آمد²

Eşnâf-ı eş‘ardan müstezâd tarîḳası üzre vâḳi‘ olan *Tâ’iyye Ḳaşıdesi* bu
maḥalde irâd olındı:

Ḳaşıde:³ يا من ملك الأُنس بلطف الملكات
 في حسن صفات
 حَرَكَتْ جنوني بفنون الحركات
 يا جنة ذاتي

 العارضُ والخالُ وأصداعك حفت
 أطرافك محياك
 والجنة كيف احتجبت بالشهوات
 من كل جهات

 إن ضاق على الوسع عبارات لسان
 لا عبرة فيها

1 Nazımda Süreyya yıldızı gibi yüksek, seci’de (nesirde) latifeleri kabiliyetli. Molla Câmî, *Mesnevi Heft Evreng Cild-i Douvom, (Leyli vü Mecnûn)*, haz. A’lâ Hân Efsahzâd, Hüseyñ Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâla‘ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 300.

2 Her ikisi de makbul ve itibarlı oldu. Her ikisi de birbirinden daha iyi oldu.

3 Ḳaşıde R, P1 | Ḳaşıde-i Laṭife T

فى القلب نكآت كتبت بالعبرآت
تحكى نكباتي

قد سال على بابك أنهار دُموعى
ليلا و نهارا
فالرحم على السائل أولى الحسنات
يوم العرصات

كزّر عدّة الوصل وصلها بخلاف
فالوعدكفاني
والصبُّ يرى لذته فى الفلوات
من ذكر فرات

[T 113b] لو مرّ على ثرى من جسمك ظلّ
يا مونس روجي
حيّك من القبر عظامي ورُفاتي
من بعد وفاتي

[R 90b] فى خطّى إذ أنقل من فيه مثال
يحكيك بلطف

[P1 125b] من شاربه الخضر روى فى الظلمات
عن عين حيات¹

1 “Ey güzel vasıflarda melekeler lutfeden insanlığın sahibil!

Sanatkârâne hareketlerle deliliğimi tahrir ettin, ey zâtımın cenneti!
Yanak, yanaktaki ben ve zülüflerin, gülüşün kaplamış çehreni,

Delilik arzularla her yandan nasıl perdelenir?

Geniş olsa da dilin ifadeleri daralsa da ibreti yoktur.

Kalpте nükteler gözyaşıyla yazılmış, başıma gelenleri anlatır.

Kapında aktı gözyaşı pınarlarım, gece gündüz.

Bu akan yaşa merhamet, arasat gününde en güzel iyiliktir.

Vuslat süresini uzat, vaade aykırı vuslat bile bana yeter.

Âşık tatlı suyu anarak bile erer çölde lezzetine.

Senin bedeninden bir gölge bile kabrime düşse, ey ruhumun yoldaşı!

Kabirden kemiklerim ve cesedim seni selâmlar öldükten sonra.

Çizgilerimde misallerden bahsedildiğinde lutufla sana anlatır.

Bahçelerde yârenlik edenlerden,

Karanlıklar içinde hayatın özünden hikâyeler anlatır.

Gecenin karanlığının yuttuğu misallerden söz ettiğimde

Onlar karanlıklar içinde hayat özünden sana rivayetlerde bulunur.”

Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye - Osmanlı Âlimleri*, haz. Muhammet Hekimoğlu, ed. Derya Örs, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2019, s. 164.

Rivâyet olunur ki Mevlânâ Hızır Beg, “*Nûniyye*” bir *kaşide-i bedâyi'*-meknûn nazm eyleyüp, ol *kaşideye* ‘*Ucâletü Leyleteyn*’ diyü tesmiye idüp Sulţân Meḥmed merhûma işal eyledi. Pâdişâh-ı sâmi-tebâr daḥi ol *kaşide-i ‘aşideyi* Mevlânâ Gûrânî’ye irsâl eyledi. Mevlânâ Gûrânî ḥazretleri;

Şîr: لقد زاد الهوى في البعد بيني
وبين البين بعد المشرقين¹

Maḥla‘ına i‘tirâz idüp “‘İbâret-i (زاد) zâde, lâzım isti‘mâl olunmaḥ lâzım iken ol kişi müte‘addî irâd eyleyüp *kaşide*den te‘addî eyledi.” didi. Bu i‘tirâz Mevlânâ Gûrânî cānibinden *kaşide-i mezkûrenün* ḥahrında emr-i pâdişâhî ile tesvîd olınup Mevlânâ Hızır Beg’den aña cevâb ṭaleb olınduḡda Mevlânâ Hızır Beg cevâb virüp “‘İbâret-i (زاد) zâde, müte‘addî isti‘mâl olunur. Sâ’il-i mezbûr bundan gâfil ancak” diyüp maḥâm-ı istidlâlde ﴿فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ﴾² ayet-i şifâ-baḥşını taḥrîr eyledi. “Mu‘teriz-i ‘alil ü gâlil, teşeffî-i şadr ḥâşil eylesün.” diyü cevâb-ı şâfi ve delîl-i kâfi irâd ü taşîr eyledi. Mevlânâ Hızır Beg ḥazretlerinün telâmizesinden Mevlânâ Muḥammed ibn el-Hâcî Ḥasan rivâyet eyledi ki “Ol üstâd-ı sâmi-rütbet bu kışşayı ḥikâyet eyledükde ﴿وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا﴾³ ayeti yazılup anuñla cevâb virilse daḥi güzel olur idi.” didüm,⁴ didi. Mevlânâ Hızır Beg, bu sözi telaḫḫî bi’l-ḳabûl idüp benüm bu cevâbuma rûkn-i [P1 126a] ḳıyâsdan ziyâde istiḥsân eyledi. *Kaşide-i mezkûrenün* âḫirinde; [T 114a]

Şîr: ألا يا أيها السلطان نظمي
عُجالة ليلة او ليلتين
مع الإشتغال في أيام درسي
وما فارقت شغلي ساعتين⁵

1 “Ayrılık yüzünden sevgiliye olan özlemim doğu ile batı arasındaki özlem kadar oldu.”

Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, *eş-Şakâ'ikü'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye - Osmanlı Âlimleri*, haz. Muhammet Hekimoḡlu, ed. Derya Örs, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2019, s. 166.

2 “Onların kalblerinde bir hastalık vardır. Allah da onların hastalığını çoḡaltmıştır. ...” Bakara (2), 10.

3 “... kendilerine Allah’ın ayetleri okunduḡunda imanlarını artıran ve yalnız Rablerine dayanıp güvenen kimselerdir.” Enfâl (8), 2.

4 didüm R, T | -P1

5 “Ey Sultan, bu şiirim bir ya da iki gecelik apar topar işidir.

Ders günlerimde meşḡul olsam da işimden iki saat bile ayrı kalmadım.”

Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, *eş-Şakâ'ikü'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye - Osmanlı*

Ebyâtında beyân olunduğı üzere nazm-ı mezbûruñ ‘*Ucâletü Leyleteyn*’ olduğı muqarrer olmağın zıkr olınan ism-ile tesmiye olındı.

Tezyil: Mevlânâ-yı merķūmuñ tenfız itdügi hücec-i şer‘iyyeden bir hüccetüñ imzâsı bu üslûb üzere vâkı‘ oldı.

صحّ مضمونُه بقول عُدول
شَهِدُوا ثم فُوبِلُوا بقبول
خضر بن جلال أمضاه
قاضيًا في ديار إستانبول¹

Ve *Tezkiretü’ş-Şu‘arâ* şāhibi Mevlânâ Laṭîfî, fâzıl-ı mezbûr-içün “Hızır” taħalluş ider diyü kitâbında bu beyti irâd eyledi. [R 91a]

Beyt: Gül leşkeri haberlerini lâleden işit
Kim şimdi geldi tozu ayağındadır daħı

Ammâ ‘Âşık Çelebi, “maħlaşı yokđur” diyüp Mevlânâ Laṭîfî’yi taħṭî’e eyledi ve daħı maħrûsa-i Burûsa’da Sulṭân Murâd’uñ binâ itdügi câmi‘-i şerife târiħ dimişdür:

Târiħ:² من مبرات من أوامره
بين كل الأنام مؤتمره
هو سلطان مراد الغازي
خلد الله بالغلا ثمره
صار تاريخ ختم مبناه
جامع زيد عمر من عمره³
h. 850

Raħimehu’llāhu raħmeten vâsi‘aten.⁴

Âlimleri, haz. Muhammet Hekimoğlu, ed. Derya Örs, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2019, s. 166.

1 Onun muhtevası âdillerin kavlince doğru oldu. Onlar şehadet ettiler ve sonra kabul olundular. Celal oğlu Hızır onu (hücceti) İstanbul’da kadı olarak icra etti.

2 Târiħ R | -T, -P1

3 Onun bütün hayırlı buyruklarına insanlar tarafından itaat edilir. O Sulṭan Gâzi Murad’dır, Allah onun hayrını ebedî kılsın. O yaptırdığı cami ile tarihe damgasını vurmuş, ömrüne ömür katmıştır.

4 Raħimehu’llāhu raħmeten vâsi‘aten R, P1 | -T

Mevlânâ Şükrullâh Raḥmetu'llâhi 'Aleyh¹

Cümle-i enâm ve kâffe-i havâşş u 'avâm arasında kemâl-i fazl u kemâl-le meşhûr bir fâzıl-ı mebrûr-idi. Merḥûm u mağfûrun leh Sulṭân Murâd Hân ḥazretlerinin zamânında Karaman-oğlı [P1 126b] İbrâhîm Beg nâm bir bed-‘ahd ü peymân-şiken kendünün mürsele-i gerden-i âmâli ve ta‘vîz-bend-i bâzû-yı aḥvâli olan ‘aḳd-i mişâkı² naḳz idüp ḥudûd-ı ḥudûd-ı muḥaddere-i memleket-i ‘Oşmâniyye’ye tecâvüz eyledükde bu sū-i edebden i‘tizâr için Sulṭân Mehmed Hân-ı merḥûma Karamanî Mevlânâ Ḥamza’yı irsâl eyledi. [T 114b]

Şîr: چه تدبیر اگر ز آن که بد کرده ایم
چو دانیم روشن که خود کرده ایم
خطایی که از بنده آمد پدید
بر آنت خط عفو باید کشید³

Mevlânâ Ḥamza, “pâdişâh-ı ma‘dilet-şi‘ârımızuñ yüzi gözi nâme gibi dürük iken ḥâme-i nevâziş-ile ḥâtırlarını yazup geldüğü maşlaḥatı beyâza çıkardukdan soñra kendülerin şaḥâ’if-i aḥvâllerinde olan ḥuṭûṭ-ı hefevât u zellâtı sikkîn-i ma‘zeret-i sâtî‘a ile ḥakk eyleyüp ‘alâ vechi’l-istifâ isti‘fâ⁴ eyledükden soñra maḳarr-ı muḳarrerine ḳuful u rücû‘ eyledi.

Şîr: ز ارباب کرم لطفی و رای آن نمی باشد
که ذیل عفو می پوشند بر جرم گنهکاران⁵

Pâdişâh-ı büm-ı Rüm’uñ Mevlânâ Şükrullâh’uñ şân-ı me‘âlî-nişânına i‘tinâları olup şalâḥ-ı ḥâl ü ḥüsn-meniş ve şıdḳ u sedâd ü luṭf-ı perverişine i‘tikâd ü i‘timâdı olmağın mu‘zamât-ı umûruñ itmâmını aña sipâriş ider-idi. Bu sebebden Mevlânâ Ḥamza gitdükden soñra ardınca Mevlânâ Şükrullâh’ı risâlet ṭarîḳıyla Karaman-oğlı’na gönderüp “Şimdiye degin ‘u-bür u ‘uşûr [P1 127a] iden saḳaṭātuñ şime-i büzürgvârân üzre ḳarîn-i ‘afv

1 Raḥmetu'llâhi 'Aleyh R | Raḥimehu'llâh T, 'Aleyhi Raḥmeti'llâh P1

2 'aḳd-i mişâkı R, P1 | 'ıḳd-i 'ıḳd-ı mişâkı T

3 Yanlış yaptığımıza tedbir fayda eder mi? Çünkü açıkça biliyoruz ki bunu kendimiz yaptık. Kuldân meyana gelen hatayı senin affetmen gerekir.

4 isti‘fâ R, P1 | -T

5 Kerem ehinden günahkârların hatasını af eteği ile örtmekten başka lütuf ve fikir olmaz. Hâcû-yı Kırmânî, *Divân-ı Kâmil-i Hâcû-yı Kırmânî*, haz. Sa‘îd Kânî‘î, Tahrân: İntişârât-ı Behzâd, 1374, s. 308.

olduğunu kendüye iflâm ü ifhâm eyle.” didi. Ve daği “Mağarr-ı ‘ubüdiyyette şābit-ğadem olup min ba‘d cādde-i itā‘atden bir ğadem taşra başmamağ-i çün eşnāf-ı tesvif ü ālāf-ı [R 91b] taħvif ile taħlif eyle.” diyü muħkem sıfāriş eyledi. Mevlānā Şükrullāh, pādīşāh cānibinden Ğaraman-oğlı’na “Senüñ birğaç def‘a ‘ahd-şikenlük itdüğüne bağmayup günāhuñı ‘afv eyledük.

Şi‘r: بسی تو عهد شکستی و من رضای تو جستم
بسی تو مهر بریدی و از تو من نبریدم¹

Şemşir-i zulum ü seyf-i hayfla ğılduğun mezālīm muğābelesinde mücāzāt itmeyüp ħüsām-ı intiqāmı niyām-ı ‘afv u iğmāzda pinhān eyledük. Ammā bundan böyle ħadd-i edebden taşra çığmayasın.” didi. Zāmānāt-ı emānāt-ı nübüvvet ü bezāyi‘-i bedāyi‘-i risāleti ve ²﴿مَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ﴾ diyü bīkem ü kāst iblāğ eyleyüp [T 115a] Nāmūs-ı Ekber ü Sürüş-ı Peyğamber gibi peyām-ı ma‘hüdi inhā eyledi. Ol fāzıl-ı fezā’il-nihād melik-i melek-nijād ya‘nī Sulţān Murād ħāzretlerinün yanında ‘ayn-ı itibār-ile manzūr olup marziyyü’l-fuād ve mağziyyü’l-murād olduğı gibi Sulţān Meħmed Ħān-ı Ğāzī ħāzretlerinün ħuzūr-ı ‘ālilerinde daği mağşülü’l-merām ü mağbü-lü’l-kelām idi.

Şi‘r:³ بود محصول المرام آن یار مقبول الكلام
بود در نزد شهان هر روز میسور المرام⁴

[Derkenar:]⁵ Ba‘zı ekābir-i ‘ulemānuñ ħağğından menğöldür ki mūmā ileyhün babasınun adı Aħmed’dür ve daği merħüm Sulţān Meħmed Ħān zāmānında sekiz yüz altmış dōrt senesinde *Menhecü’r-Reşād* adlu bir kitāb te’lif eyledi. Ħātīme-i kitābda “Yüz kırğ beş ‘aded fūnūn-ı mütedāvileden aħz eyledüm.” didi.

Raħimehu’llāhu’l-Melikü’l-‘Allām.⁶

1 Nice defa sen ahdinden döndün de ben (yine) senin rızanı aradım. Pek çok defa sen muhabbetini (benden) kestini ama ben senden kesmedim. Hâcû-yı Kirmânî, *Divân-ı Kâmil-i Hâcû-yı Kirmânî*, haz. Sa‘id Kânî‘î, Tahrân: İntişârât-ı Behzād, 1374, s. 299.

2 “Resûle düşün (vazife), ancak duyurmadır...” Mâ‘ide (5), 99.

3 Şi‘r R, P1 | Ferd T

4 O sözü muteber olan dost, her istediğini elde etmişti. O, padişahların katında her gün isteklerine kolayca kavuşurdu.

5 [Derkenar:] R, P1 | -T

6 Raħimehu’llāhu’l-Melikü’l-‘Allām P1 | -R, -T

Mevlânâ Tâcüddîn İbrâhîm Raḥîmehü'llâh [Ḥaṭîb-oğlı]

Ḥaṭîb-oğlı dimekle meşhûr ü mezkûrdur. Zamânesinde [P1 127b] olan 'ulemâ-yı fazîlet-intimâdan Mevlânâ Yegân ḥazretlerinüñ ḥıdmetlerine vâşıl olup taḥşîl-i fazîlet ü tekmîl-i meziyyet eyledi. Merḥûm Sulṭân Murâd Ḥân-ı Ğâzî şîme-i pâdişâhân-ı zevi'l-meğâzî üzre Mevlânâ Tâcüddîn'e ri'â-yet idüp ba'zı medâris-i 'âliye ve menâşîb-ı sâmiye tefvîz itdüğü şadedde yevmî¹ yüz otuz akçe vazîfe-i nazîfe ile İznîk Medresesi'ni iḥsân eyledi.

Mısrâ: رعایت علما سنت سلاطين است²

Mûmâ ileyh şeybet-i 'azîme ve mehâbet-i cesîme şâhibi olup bir şeyḫ-i nûrânî ve pîr-i Rabbânî idi. Rûy-i pür-envâr u ruḥsâr-ı tâb-dârı şem' gibi par par yanup nûr-ı şeybet anuñ yüzünden mânend-i mihr-i raḥşân, dıraḥşân idi.

Şi'r: همچو سحر مهر ز رویش عیان
راست قدم بر محک امتحان
سبز لباسش چمن معرفت
موی سفیدش سمن معرفت
روی درخشانش منور چو خور
شعشعهُ شیبش انور چو خور³

Neşr:⁴ Mevlânâ Tâcüddîn'ün maḥdûm-ı sa'âdet-maḥtûmı Mevlânâ Muḫyiddîn rivâyet eyledi ki Mevlânâ Yegân [R 92a] ḥazretleri aḳdâm-ı 'azm-i şaḥîḥ ve iḥrâm-ı ḥazm-i şâdîk ile Mekke-i Müşerrefe'ye gider-iken kaşaba-i İznîk'e uğraduḳda pederüm Mevlânâ İbrâhîm merâḥîl-i revâḫîl-i ikbâlle istiḳbâl idüp bir menzil-i behîşt-mümâşilde inzâl eyledi.⁵ Sünnet-i seniyye-i Nebeviyye üzre emr-i ikrâm-ı zayfı itmâm için [T 115b] fâzıl-ı merḳûmı ziyâfet eyleyüp ḳuble-i 'izâr-ı 'azrâdan aḥlâ ve i'tinâḳ-ı gül-rûyân-ı ra'nâdan eḣhâ eṭ'ime-i zîbâ ve nefâ'is-i na'mâ bezl eyledi.

1 yevmî R, T | yevmiyye P1

2 Âlimlere hürmet göstermek padişahların âdetidir.

3 Seher vakti gibi güneş onun yüzünden doğuyor. İmtihanın mihenk taşı yanında doğru ve dürüst. Elbisesindeki yeşillik marifet bahçesi, beyaz sakalı marifet yaseminidir. Parlak yüzü güneş gibi nurlu, pırlığındaki heybet güneş gibi enverdir.

4 Neşr T | -R, -P1

5 eyledi R, T | -P1

Ḳıṭ'â:¹ چون مشرف شوی به مهمانی
هرچه داری فدای مهمان کن

[P1 128a] وز ره مردمی و دلداری
هرچه دلخواه او بود آن کن²

Mevlânâ Yegân ḥazretleri қашаба-і mezkürede ḥammâma girüp istifâ-yı ḥazẓ eyledükden soñra ḥurüc eyledükde vâlid-i mâcidüm üstâdlıḳ ḥaḳḳını ri'âyet için ol ser-fırâz-ı şudür-ı 'ulemânuñ mübârek ayaḳlarını âb-ı pāk ile ḡasıl idüp leb-i ta'zîm ile telşîm ve şifâh-ı tebcil ile taḳbil eyledi.

Şi'r: فرامش مکن حق استاد علم
که بر همت اوست بنیاد علم
اگر در دلت مهر استاد نیست
نیست به دست امید تو جز باد
مر استاد را هر که محکوم شد
بسی بر نیامد که مخدوم شد³

Bu vaẓ'uñ 'aḳabinde Mevlânâ Yegân hevl-nâk âvâz-ile "Bâreka'llâh Mevlânâ Tâcüddîn,

Mışra': Luṭf u iḥsân u kerem ancak olur var olasin

didi. Henüz anuñ mehâbet-efzâ şadâsı daḥi ḳulaḡumdudur. Her bâr bu şadâ-yı hevl-şî'âr tizkâr olinsa ḳalb-i şulbüm mûm gibi nerm olup nâ'ire-i ḥavf u ḥaşyetden yüregüm eriyüp geçmek muḳarrerdür" dedi.

Şi'r: چون شمع ز خشیت تو سوزان بودم
از نائرة خوف فروزان بودم⁴

1 Ḳıṭ'â R, P1 | Şi'r T

2 Bir misafir ile müşerref olunca, varını yoḡunu o misafire feda et. Müürüvvet ve dostluk için o ne arzu ederse onu yap.

3 İlim hocasının hakkını unutma! Çünkü ilmin temeli onun gayreti ve himmeti üzeredir. Eğer gönlünde hoca muhabbeti yok ise senin ümit elinde havadan başka bir şey yoktur, yani elin boş kalmıştır. Bir üstada mahkum olan kişi, çok geçmeden (başkalarına) efendi olur.

4 Mum gibi senin korkundan yanıp yakılırdım. Korku ateşinden dolayı yanmaktaydım.

Merhûm u magfûrun leh Sulţān Meĥmed Ĥān ĥazretlerinüñ evā'il-i salţanatında ĥaşaba-i İznik'de vefāt idüp ¹ ﴿فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُّقْتَدِرٍ﴾ maĥāmında müstakırr olup merĥad-i pākinde defn olındı. Revvaĥa'llāhu rūĥahu.²

‘Ālim ü Fāzıl Mevlānā Ĥızır Şāh³

Aşl-ı pāki vilāyet-i Menteşe'dendür. Ba'zı 'ulûm-ı mühimmeyi ol [P1 128b] diyāruñ 'ulemāsından aĥz itdükden şoñra diyār-ı Mış' a irtiĥāl u intiĥāl idüp on beş yıl miĥdārı [T 116a] anda taĥşil-i 'ulûm u tekmil-i kemālāt eyledi. Mevlānā Tıŭsı'nüñ memālik-i 'Acem'den büm-ı Rüm'a geldiğini istimā' eyledükde Mevlānā Ĥızır Şāh daĥi diyār-ı Rüm'a gelüp ba'zı mecālis-i 'ilmde fāzıl-ı merĥûm-ile muşāĥabet-i 'ilmiyye eyledi. Sünnet-i eşiĥa-i 'ulemā üzre 'avātıf-ı ĥüsrevāni ve mevāhib-i ĥākāniden behremend olup Balat Medresesi'nde yevmi⁴ on beş [R 92b] aĥçe ile müderris olmuşken merhûm Sulţān Murād Ĥān-ı Ġāzī maĥrûsa-i Burûsa'da binā itdüğü medresesini yevmi⁵ elli aĥçe vazıfe ile aña tevciĥ eyledi. Mevlānā Ĥızır Şāh ol medrese-i laţife-i nazıfeyi ve elli aĥçe vazıfeyi⁶ ĥabül itmeyüp eski vazıfesini ve eski medresesini terk eylemedi.

Şi'r: مرا چو منزل دل ساحت قناعت شد
به مال و جاه چه حاجت بان و این چه نیاز⁷

Bu ĥuşuşda minhāc-ı ma'zereti bu nehc üzre beyān eyledi ki “Meblaĥ-ı merĥûmı ya'nı on beş aĥçeyi cümle levāzım u meşārifüme tefriĥ u taĥsım idüp dāĥil ü ĥāricümi tevfiĥ u taĥbik eyledüm. Bu ikisi biri biriyle berāber gelüp idrārātum ile iĥrācātum müsāvı oldı.⁸ “الرِّضَا بِالْكَفَافِ يُؤَدِّي إِلَى الْعُنَافِ” keff-i ĥudretüme dāĥil olan vāridātum ĥadr-i maĥdūr ve miĥdār-ı kifāyeden zā'id olacaĥ olursa teşevvüş-i bāl irāş idüp rüz-ı mizānda ĥisāb-ı 'asir icāb eylemek lāzım gelür.” didi.

1 “Güçlü ve Yüce Allah'ın huzurunda hak meclisindedirler.” Kamer (54), 55.

2 Revvaĥa'llāhu rūĥahu R, T | Revvaĥa'llāhu te'ālā rūĥahu P1

3 'Ālim ü Fāzıl Mevlānā Ĥızır Şāh R, P1 | Mevlānā Ĥızır Şāh Raĥimehu'llāh T

4 yevmi R, T | yevmiyye P1

5 yevmi R, T | yevmiyye P1

6 nazıfeyi R, T | nazıfei P1

7 Benim için gönül evi gibi kanaat dergāhi olduktan sonra makam ve mala ne gerek var, şuna buna ne hācet?

8 Mevcutla yetinmeye rıza göstermek, iffeti korumaya vesile olur.

Şî'r: فزون ز توشه شكر پاره بار خر باشد
برون ز گوشه بهشت ارم سقر باشد

[P1 129a] زيادت از سرت ار يك كُله به دست آرى
به خاك پاى قناعت كه درد سر باشد¹

Mevlânâ-yı mesfûr ânâ-yı revâh u eṭrâf-ı şabâhda 'ilm ü 'ibâdete meşğûl olup evḳât-ı şerîfesini işmâr-ı fazîlet-i 'âcil ü intâc-ı sa'âdet-i âcil itmege şarf ider-idi. Eyyâm-ı dersde ṭalîblere ifâde vü ifâze eyledükden sonra bir hımâr-ı bād-refṭâre süvâr olup öninde şiyâb ve üstinde kitâb ile kendününün bâğçesine varup gelür iken müṭâlâ'a idüp bu ṭarîḳ ile yolda daḫi tazÿi'-i evḳât [T 116b] itmez-idi ve yolda geçen zamân zâyî' gitmez-idi. Cibillet-i bî-ḫileti luṭf u mülâ-yemet üzre mecbûl olup herkes ile tevâzu' u teḫâşşu' üzre mu'âmele ider-idi.

Şî'r: تواضع کن که یابی ارجمندی
فروتن شو که یابی سر بلندی
گر از راه تواضع خاك باشى
چو گردى گرد بر افلاك باشى²

Hicret-i Nebeviyye'den sekiz yüz elli üç senesinde kendü қаşabasında³ vefât eyleyüp Dervîş Muḫammed ve Zeynüddîn Muḫammed adlu iki oğlu ḳaldı. Büyük oğlu Dervîş Muḫammed'ün aḫvâli bi-'inâyeti'llâh el-ḳarî-bü 'an ḳarîbin imlâ vü inşâ olsa gerekdür ve lâkin küçük oğlu Zeynüddîn Muḫammed ba'zı diyârda ḳâdî olup sinn-i şebâbda қазиyye-i marziyye-i nışfet ü müdde'â-yı dâd u ma'dileti tenfîz ü tescil üzre iken vefât eyledi.

Tezyîl: Ba'zı efâzıl-ı zamânenen menḳüldür ki mezkûr Dervîş Muḫammed, Mevlânâ Hızır Şâh [R 93a] Efendi'nün şulbî oğlıdur. Ammâ Zeynüddîn Muḫammed kendününün oğlu degül Dervîş Muḫammed'ün oğlıdur.

1 Azığından fazla olan şeker (bile) eşek yüküdür. İrem cennetindeki bir köşenin (bile) harici cehennemdir. Başın için fazladan bir tane külah (bile) elde etsen kanaatin ayak tozuna baş ağrısıdır. Ebû Sa'id-i Ebû'l-Hayr, *Sohanân-ı Manzûm-ı Ebû Sa'id-i Ebu'l-Hayr*, haz. Sa'id-i Nefsî, Tahrân: Kitâbhâne-i Senâî, ts., s. 112.

2 Alçakgönüllü davran ki kıymet kazanasın. Mütevazi ol ki yücelik elde edesin. Eğer tevazu yolunda toprak olursan bir toz tanesi gibi feleğin çevresinde dolaşırın. Hilâlî-i Çağatayî, *Divân-ı Hilâlî-i Çağatayî bâ Şâh u Dervîş u Sıfatu'l-Âşıkîn-i Ü*, haz. Sa'id-i Nefsî, Tahrân: Kitâbhâne-i Senâyî, 1337, s. 300.

3 kendü қаşabasında R, P1 | -T

Mevlânâ [P1 129b] Hızır Şâh'ın oğludur. Bu naklün nâkili mezkûrın akribasından ve tuğât-ı şikât-ı fuzalâdan olmağın bu rivâyet eşaḥḥ olmağ recâsına tezyil olındı. Mümâ ileyhün vefâtına târiḥ dinilmiştir.

Şî'r:¹ خَيْرُ خَلْقِ اللَّهِ اسْتَاذُ الْوَرَى
مَفْتَى اِیْرَانِ زَمِیْنِ مُشْكَلِ غَشَا
خَضِرِ شَاهِ وَ اِبْرَوِی مَمْلَكَتِ
مَرْغِ جَانَشِ اِز قَفْصِ شَدِّ چَوْنِ رَهَا
سَوِی عَلَیِّیْنِ گِرْفَتِ وَ گِفْتِ حَقِّ
كَنْتِ خَیْرِ الْاِمَّةِ اَنْ جَا بِیَا
گِرْنَه رِفْتِی اَوْ بَه دَعْوَتِ پِیْشِ حَقِّ
چَوْنِ شَدِّی تَارِیْخِ اَوْ دَر رَحْمَتِ²
۸۵۳

Târiḥ:³ رُوْحُ اُسْتَاذِ الْاَنْاَمِ خَضِرِ شَاهِ
كَانَ اَسْرَارِ الْعُلُوْمِ حَاوِیَا
صَارَ تَارِیْخُ قِضَاءِ نَجْبِه
رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ دَاخِیَا⁴ ۸۵۳

Ve daḥi Mevlânâ Hızır Şâh'ın metn-i *Tecrîd*'e şerḥi ve *Şerḥ-i Mevâkıf*'a ve *Telvîḥ*'e ta'likâtı ve Mollâ-zâde'ye ḥaşıyesi vardur ve daḥi âti'z-zıkr Balat kâdîsı Mevlânâ 'Abdullaṭîf anuñ babasıdır. Mü'ellif-i *Şakâ'ik* oğul ile babayı bir ṭabaḳada [T 117a] zıkr idüp oğlı taḳdîm eyledi. Bu cümle şikât-ı 'ulemâdan birinün ḥaṭṭından mütercem ü menḳûldür. Raḥimehu'llâhu te'âlâ.⁵

1 Şî'r R, P1 | Târiḥ T

2 İnsanların üstadı ve Allah'ın kullarının hayırlısı, meselelerin halledicisi ve İran ülkesinin müftüsü. Hızır Şâh memleketin haysiyet ve şerefi, onun can kuşu kafesten kurtulunca yüceliklere doğru yol tuttu ve Allah dedi: Ümmetin hayırlısı oldun, buraya gel! Allah'ın huzuruna davet ile gitmemiş olsaydı, onun tarihi nasıl "der-rahmetâ" oldu?

3 Târiḥ R, P1 | Başlık noksan. -T

4 İnsanların üstadının ruhu Hızır Şâh, ilimlerin esrarını (nefsinde) toplamış idi. Onun ölümünün vuku bulmasına tarih, "rahmetullâhi 'aleyh dâhiyan" oldu.

5 Raḥimehu'llâhu te'âlâ R, T | Raḥimehu'llâhu te'âlâ raḥmeten vâs'âten P1

‘Âlim-i ‘Âmil, Fâzıl-ı Kâmil Mevlânâ Meḥmed bin Kâdî-i Ayaşuluḡ Raḥimehu’llâh¹ [Ayaşuluḡ Çelebisi]

Ecnâs-ı nâs arasında “Ayaşuluḡ Çelebisi” dimekle meşhûr u mezkûr-
dur. Maṭla‘-i zât-ı şafâ-şifâtında zükâ-yı fazl u zekâ peydâ vü hüveydâ olup
kuvvet-i ṭabî‘at u cevdet-i qarîḥa ile mevşûf u ma‘rûf idi. Ânâ-yı leyl² ve
eṭrâf-ı nehârda ‘ilm ü ‘ibâdete meşḡûl olup ravza-i derûnında hâr u hâşâk-ı
[P1 130a] ta‘alluḡât-ı mâsivâyı ḡal‘ u ḡam‘ eyledükden soñra devḫa-ı
kemâlât-ı nefsanıyyeyi anda naşb eyledi. E‘âlî-i mevâliden Mevlânâ Ye-
ḡân ile muşâḫabet-i ‘ilmiyye idüp taḫşil-i kemâlât eyledükden soñra
Aḡras Medresesi’ne müderris oldu. Medrese-i mezkûrede ol menba‘-ı
‘ulûm-ı zâḫire dil-teşnegân-ı zülâl-i mefâḫire âb-ı ḫayât ifâzasıyla cân-
bahş olup aḫyâ-yı fûnûnı iḫyâ üzre olduḡı zamânda Mevlânâ H‘âce-zâ-
de ve Mevlânâ Ayas mevlânâ-yı müşarün ileyhden ta‘allüm ü telemmüz
eylediler. İbn Sa‘âtî’nün metn-i *Mecma‘* nâm kitâbına bir şerḫ-i laṭif
taşnîf idüp ol şadef-i dürer-i ma‘ârifde fevâ'id-i celîle ve ferâ'id-i cezîle
derc eyledi. Zikr olınan kitâbda şürûḫ-ı *Hidâye* ḫaḡḡında mu‘aḫezât-ı
keşire irâd eyleyüp her bâb ve her kitâbuñ âḫirinde ḡayrı kitâblarda
taḫrîr ü tenmîḡ olınmaduḡ mesâ'il-i mütenâsibe-i mütenâsıḡa [R 93b]
tensîḡ eyledi. Mü'ellif-i *Şakâ'ik* anı müṭâla‘a idüp istifâde itdüklerini bu
mevzi‘de ifâde eyledi.

Tezyîl: Mevlânâ ‘Arab-zâde merḫûmuñ ḫaṭṭından menḡûldür ki Mevlânâ
Ayaşuluḡ Çelebisi, İmâm Faḫr-i Râzî’nün³ *Tefsîr-i Kebîr*’ini telḫîş idüp aña
taşarrufât-ı ‘acibe-i ḫâşşa illḫâḡ eyledi. Bu tefsîrûñ üçüncü cildine ve metn-i
*Mecma‘*a yazduḡı şerḫe Sulṭân Meḫmed Ḥân-ı merḫûmuñ evḡâfında zafer
bulup ikisine daḫı iki yıl miḡdârı müṭâla‘a eyledüm. Raḥimehu’llâh.⁴

[T 117b]

1 ‘Âlim-i ‘Âmil, Fâzıl-ı Kâmil Mevlânâ Meḥmed bin Kâdî-i Ayaşuluḡ Raḥimehu’llâh R | Mevlânâ
Meḫmed bin Kâdî-i Ayaşuluḡ Raḥimehu’llâh T, ‘Âlim-i ‘Âmil, Fâzıl-ı Kâmil Mevlânâ Meḫmed bin
Kâdî-i Ayaşuluḡ Raḥimehu’llâhu’l-Melikü’l-Gafûr Raḫmeten Vâsî‘aten P1

2 Ânâ-yı leyl R, P1 | Ânâi’l-leyl T

3 İmâm Faḫr-i Râzî’nün R, P1 | İmâm Faḫr-i Râzî ḫazretlerinün T

4 Raḥimehu’llâh P1 | -R, -T

Fâzıl-ı Kâmil 'Allâme-i Zamâne Mevlânâ 'Alâüddîn Tûsî Raḥimehu'llâh¹

Diyâr-ı 'Acem'de olan 'ulemâdan ta'allüm idüp 'ulüm-ı 'aqliyyede [P1 130b] ve fûnûn-ı naqliyyede müntehâ-yı merâkî-i insâniyyeye irtikâ itmegin mu'âşır olduğı efâzıl u emâşile tefevvuḵ eyledi. Kâffe-i 'ulüm-ı fezâ'il-rüsûmda müşâreket-i tâmmesi olup ḥaşâyîş-i fûnûnuñ her birinde mahâret-i kâmile ve meziyyet-i şâmilesi var-idi. Mavtın-ı aşlisinden rıḥlet idüp diyâr-ı bâ-i'tibâr-ı Rûm'a geldükde Sulṭân Murâd Hân-ı Ğâzî ḥazretleri ikrâm u iclâl idüp maḥrûsa-i Burûsa'da Sulṭân Medresesi'ni elli aḳçe vazîfe ile aña şadaḳa eyledi. Merḥûm u mağfûrun leh sulṭân-ı cennet-mekân ya'nî Sulṭân Meḥmed Hân ḥazretleri maḥrûsa-i Ḳoşantiniyye'yi fetḥ idüp şem-şîr-i cihângiriyle² teşhîr eyledüğü zamânda eyyâm-ı sâlifeden berü ma'âbid-i küffâr-ı ḥâksâr olan kenâ'is-i nâ-üstüvârdan sekiz 'aded kenîseleri medrese idüp demdeme-i demâme-i³ küfri ders eyledi.

Şî'r: تیغش نه تیغ صاعقه مرد افکن است
دستش نه دست معجزه روح پرور است
از تیغ او به جای صلیب و کنیسا
در دار کفر مسجد و محراب و منبر است
آنجا که بود نعره ناقوس راهبان
اکنون خروش و نعره الله اکبر است⁴

Neşr:⁵ Deyden-i edyân-ı bâtıla üzre olan şuhuf-ı merfû'a-i mensûḥa-yı oḳudup mebânî-i ma'anî-i Seb'al-meşânî olan fûnûn-ı berâ'at-nişânî anuñ yerine oḳutmaḵ emr eyledi. Zemzeme-i rehâbîni âvâze-i ḥuṭbe-i belâgat-nişâna tebdil idüp aşvât-ı nevâķis-i küffâr-ı bî-nevâmîsi gül-bâng-i

1 Fâzıl-ı Kâmil 'Allâme-i Zamâne Mevlânâ 'Alâüddîn Tûsî Raḥimehu'llâh R, P1 | Mevlânâ 'Alâüddîn 'Alî Tûsî Raḥimehu'llâh T

2 cihângiriyle R, P1 | cihângirle T

3 demâme-i R, T | -P1

4 Kılıcı kılıç değıl, insanı yok eden bir yıldırım. Eli el değıl; ruhu perverde eden bir mucizedir. Onun kılıcı ile ḥaç ve kilise yerine küfür memleketinde mescit, mihrap ve minber vardır. Rahiplerin çan seslerinin olduğı yerde şimdi Allahu Ekber sadaları vardır. Emîr Mu'izzî, *Külliyât-ı Divân-ı Emîr Mu'izzî*, haz. Nâsır Heyyirî, Tahrân: Neşr-i Merzbân, 1362, s. 77.

5 Neşr T | -R, -P1

tevhid ü taq̄dise taḥvîl eyledi. Bu şadedde medreselerün birisini yevmî¹ yüz akçe vazîfe ile Mevlânâ T̄üsi'ye ve birisini Mevlânâ H'âce-zâde'ye ve birisini Mevlânâ 'Abdülkerim'e ve bâkîlerini birer fâzıla tefvîz ü taqlîd [P1 131a] eyledi. Elsün-i nâsda Müderris Köyi dimekle mezkûr olan қар-veyi [T 118a] Mevlânâ T̄üsi'ye temlik itdügi sebebeden "Müderris Köyi" dimekle meşhûr oldu. Medâris-i Şemân-ı âsumân-'unvân bünyân olunduğda zıkr olunan müderrisîni ifâde vü ifâza için ol medreselere naql eyledi. Eşnâ-yı fetḥde Mevlânâ T̄üsi'ye ḥâlen Zeyrek Câmî'i dimekle meşhûr olan mevzi'-i ma'ḥûd u maḳâm-ı maḥmûd ta'yîn olundu. Ol zamânda ol mevzi'-i felek-bünyânda kırk [R 94a] 'aded ḥücre var idi. Her bir ḥücrede² bir ḫâlib sâkin olup mevlânâ-yı mesfûrdan rûz-be-rûz istifâze vü istifâde iderler idi.

Mervîdür ki Sulṫân Meḥmed Ḥân-ı Ğâzî bir gün düstûr-ı mükerrerrem vezîr-i müfahḥam ya'nî Maḥmûd Paşa'yla medrese-i mezkûreye varup Mevlânâ 'Alî T̄üsi ḥazretlerine "Bizüm maḥzarımızda 'âdet-i қадîmeñüz üzre ḫalebeye ifâde eyleñüz." diyü fermân-ı şerîf buyurdılar. Binâen 'alâ zâlik kâffe-i ḫalebe-i bercîs-mertebe mevzi'-i istifâde ve mevki'-i istifâzede ḥâzîrûn olup Mevlânâ T̄üsi kendü maḳâmında cülûs eyledi. Bu maḥalde mûmâ ileyhûñ şol cānibinde Maḥmûd Paşa ayağ üzre ḫurup yemininde yümn ü devletle Sulṫân Meḥmed cülûs eyledi. İkişi daḫi aşdâf-ı esmâ' u âzânlarına ebr-i nîsân-ı lisânından ne maḳûle kelimât-ı le'âlî ibrâḳ-ı iş-râḳ eyleye diyü müterâḳḳıb ḫurdılar. Mevlânâ T̄üsi³ sevâbıḳ-ı eyyâmında ifâde idegeldügi kitâb ki Seyyid Şerîf Cürçânî'nün *Hâşîye-i* [P1 131b] 'Aḫud nâm kitâbı idi, bu kitâbdan müdârese itdügi maḥalden⁴ pâdişâh-ı fezâ'il-perverün ḫuzûr-ı pür-ḫubûrında ders diyüp ol maḥalle müte'allıḳ ḫall-i müşkilât u fetḫ-i bâb-ı mu'ḫilât eyledi. Pâdişâh-ı nik-manzar u şehriyâr-ı vâlâ-maḥzaruñ ḫuzûrıyla ol baḫr-i⁵ zehḫâr ve deryâ-yı dâniş-i dîrî-ne-kenâr, bād-ı ferḫatla cûş u ḫurûşa gelüp aşdâf-ı derûnından gûşvâre-i selâṫîn olmağâ sezâvâr dürer-i şâh-vâr u derârî-i âbdâr ibrâz u işdâr eyledi.

1 yevmî R, T | yevmiyye P1

2 Her bir ḫücrede R, P1 | -T

3 Mevlânâ T̄üsi R, P1 | -T

4 maḥalden R, P1 | maḥalde T

5 baḫr-i R, T | -P1

1 “مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ” [T 118b] fehvâsınca qar‘-ı esmâ‘ u âzân itmedük fûnûn-ı fezâ’il-meknûndan cevâhir-i zevâhir-i ferâ’id-i fevâ’id-i cezile ve le’âlî-i mütelâli-i mevâ’id-i ‘avâ’id-i cemîle neşr eyledi.

Mısrâ‘: در رشته تحقیق کند نظم جواهر²

Bu sebebden pâdişâh-ı ‘izzet-destgâh mesrûr u maḥbûr olup kemâl-i meretebe ve meretebe-i kemâlde³ şevk u zevkünden kalkdı ve oturdu. Ol serv-i bâğ-ı salṭanat u hilâfet bād-ı müfâharetle şalındı tûrdı.

Mısrâ‘: Şalındı bâğda şimşâd gâhî râst gâhî kec

Mevlânâ Tûsî nûn celâ’il ü fezâ’ilini ‘ayne’l-yaqîn ile mu‘âyene vü müşâhede idüp kemâlât-ı ‘aliyyesini iz‘ân buyurdukları bâ’ışden ri‘âyet-i ḥâṭır-ı ‘âṭırlarıyçün on biñ aqçe ile bir ḥil‘at-ı girân-mâye iḥsân idüp her ṭâlibe beş yüz aqçe şadağa eyledi.

Şi‘r: ما زال منه الجميل مألوفاً
فكم أفاد الأنا م معروفاً
يمينه بالسماح ما بزحت
يضعفه المكرمات تضعيفاً⁴

Pâdişâh-ı nik-hıṣâl ol fâzıl-ı fezâ’il-iştimmâlle medrese-i mezkûreden kalkup [P1 132a] şehsüvârân-ı [R 94b] şahın-ı ifâdeden Mevlânâ ‘Abdülkerim’ün medresesine varup “Nesağ-ı sâbık üzre ṭâliblere ifâde eyle.” diyü emr eyledi. Mevlânâ ‘Abdülkerim, Mevlânâ Tûsî maḥzarında sâḥa-i ders ü ifâdeye pây-ı cesâret başmağa cür‘et itmeyüp verâ-yı perde-i i‘râz u imtinâ‘a tesettür eyledi. Pâdişâh-ı bedî‘ül-beyân “Ol fâzıl-ı fazîlet-nişânuñ nûn-ı dehânında kill-i ze-bânî ḥareket itmedüğine sebep ü dâll za‘f-ı bâl olup şin-i şeyn ihtimâli taqrîre şâdd olduğunu ma‘lûm idinmegin Mevlânâ ‘Abdülkerim’ün kıf-ı kıbâḥatine dâll bu ḥâl kâfidür.” diyü ‘adem-i cesâretini ta‘yib eyledi.

1 “... hiç bir gözün görmediği, hiç bir kulağın işitmediği ...” (Buhârî, Bed’u’l-Halk, 8; Müslim, Cennet, 1; Tirmizî, Tefsir/Sûre, 32)” Hadis. bkz. Alparslan Kartal, “Baba Nîmetullah Nahcivânî’nin Hidayetu’l-İhvan Adlı Eserinde İşârî Hadis Yorumları”, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, nr. 25, 2020, s. 196.

2 Tahkik ipine inciler diziyor.

3 kemâlde R, T | kemâl P1

4 Ondan hâlâ her güzellik beklenir insanlara nice hayırları dokunmuştur. Hoşgörüsüyle bereketi hâlâ artmakta asaletine asalet katmakta.

Şi'r: علم صبحی است سعادت انگیز
 جهل شامی است ضلالت انگیز
 نقد گنجینه عالم علم است
 حاصل از گوهر آدم علم است
 غرقه بحر طلب شو چو صدف
 کافتد گوهر مقصود به کف¹

[T 119a] Mervîdür ki merhûm pâdişâh-ı mağfîret-penâh şîme-i kerîme-i müstedîmesi üzre bir gün Mevlânâ H'âce-zâde'nün medresesi yanına uğrayup anı t̄aliblere ifâde itmege tehyi'e üzre bulıcağ dâhil-i medreseye dâhil olmayup ancağ iclâl ü ikrâm ile selâm virdükden şoñra istihsâl-i melekât-ı celiyye ve istikmâl-i kemâlât-ı 'aliyye itmek bâbında temşiyet-i tavşiyet eyleyüp 'ulûm-ı 'âliyye iştiğâlle menâşıb-ı dünyeviyye ve merâtib-i uhreviyeye vuşûli² tebşîr eyledi. Mevlânâ T̄ûsi'yi Medâris-i Şemân-ı cinân-nişândan babası Sulţân Murâd Hân-ı Ğâzi'nün maħrûsa-i Edirne'de binâ itdüğü Üç Şerefelü Medresesi'ne terfî idüp³ muzmerât-ı mefâsid-i cehli t̄alibân-ı maķaşid-ı istikmâlün zamâ'irinden [P1 132b] ref ü def için yevmi yüz akçe şıla ile medrese-i merķûmede müderris naşb eyledi.

Mervîdür ki Sulţân Mehmed Hân, Mevlânâ T̄ûsi ile H'âce-zâde'ye emr idüp "Fużalâ-yı müteķaddimîn-i müte'ellihînden imâm-ı hümâm Hüc-cetü'l-İslâm Ebü Hâmîd Muħammed bin Muħammed Ğazzâlî'nün 'ilm-i kelâmdan taşnîf itdüğü *Tehâfüt-i Felâsife* nâm kitâbla hûkemâ ortasında muħakeme için birer kitâb-ı bî-naẓîr taħrîr eyleñüz." diyü fermân eyledi. İmtişâlen li'l-emri'l-'âlî Mevlânâ H'âce-zâde dört ayda bir kitâb-ı müsteķâb Mevlânâ T̄ûsi altı ayda *Zuħr* 'unvânıyla mu'anven bir kitâb-ı berâ'at-nişâb ibdâ' u ihtirâ' eyledi. Cümle-i ecille-i 'ulemâ "Mevlânâ H'âce-zâde'nün kitâbının viţâb-ı hîţâbı ziyâdât-ı zebâdî-i menâfi'le mümteli olup fevâ'id-i 'aliyesi fevķa'l-ğâliye ğâliyedür." diyü terciħ idüp ol hibr-i fâħîr ü baħr-i zâħîrün [R 95a] *Zuħr* nâm kitâbından anı tafđil ü taķdîm eylediler.

1 İlim saadete vesile olan bir sabaktır. Cehalet ise sapkınlığı tahrik eden bir akşamdır. Dünyadaki hazinelerin geçer akçesi ilimdir. İnsanın cevherinden maksat ilimdir. Sadef gibi talep denizine dal! Çünkü (böylece) meram incisi eline geçer.

2 vuşûli R, P1 | vuşûl T

3 Üç Şerefelü Medresesi'ne terfî idüp R, P1 | Üç Şerefelü Medresesi'ni aña işşân idüp T

Şîr: وهذا كتاب ما أراه مشابها
كغير كتاب الله من سائرة الكتب¹

Zîkr olunan teşānîf-i fazîlet-elifûn muḳābelesinde fâzîlân-ı merḳûmâna onar bin aḳçe i'ṫâ idüp her birine envâ'-ı i'zâz u ikrâm eyledi. [T 119b] Lâkin Mevlânâ H'âce-zâde ḫâzretlerine meblağ-ı merḳûmdan fazla bir bağle iḫsân idüp ol çâbü-k-süvâr-ı mizmâr-ı fezâ'ilü'n ḳaşab-ı sebaḳı aḫz itdügine bunuñla işâret eyledi. Bu ḳâziyye-i ğayr-ı marziyyenü'n vuḳû'undan Mevlânâ Ṭûsî'nün âyîne-i zamîr-i şafâ-semîri muğberr olup mînâ-yı ḫâṫır-ı 'âṫır-ı seng-i infi'alle şikeste olmağın yüz aḳçeyle müderris [P1 133a] olduğı Üç Şerefelü Medresesi'ni terk idüp maḳarr-ı ḳadîm-i ḳavîmi diyâr-ı 'Acem'e rihlet eyledi. Ol hümâ-yı hümâyün-bâlün ṫâ'ir-i ḫâṫır-ı büm-ı Rüm'dan uçup bu vaz'dan ḳalbi remide olmağın âşiyâne-i büm-ı bevâr olan 'Acem diyârına muzṫaribü'l-bâl ittişâl eyledi.

Şîr: زآن جا كه ناشدت خریدار
فی الحال متاع خود بری دار
هر جا كه به چشم خوار باشی
آنجا نفسی چه کار باشی²

Neşr:³ Merḫûm Sulṫân Meḫmed Ḥân ol medresenü'n civârında bir medrese daḫi binâ idüp yüz aḳçe vazîfeyi iki medreseye 'alâ ṫarîḳi't-tašnîf taḳsîm ü tevzî' eyledi. Mevlânâ Ṭûsî şe've-i iḳdâm ile ḳaṫ'-ı menâzil ü ṫayy-ı merâhil idüp ṫümâr-ı 'arîz-i arz-ı arîzi maṫvî vü pîçide eyledükde şehr-i Tebrîz'de kendünün telâmizesinden Şeyḫ İläḫî ḫâzretleriyle mülâḳî oldılar. Ešnâ-yı muşâḫabetde sevâbıḳ-ı ḫuḳûḳ-ı bî-uḳûḳ tezekkür olınup ḫaḳḳ-ı ta'lîm ü ta'allüm tizḳâr olıñduḳda tecdîd-i 'ahd ü vedâd olınup iki ṫarafdan muvâlât-ı ḳadîme-i ḳavîme ve muvâḫât-ı mü'ekkede mü'eyyede ḳılıñdı. Zîkr olunan şehr-i Tebrîz ki sevâd-ı İrem-âbâdı ḫâl-i ruḫsâr-ı aḳṫâr-ı emşâr ve sevâd-ı 'uyün-ı a'yân-ı bilâd-ı rub'-ı meskündür, anuñ ḫadıḳalarından

1 Bu, diğér kitapların içerisinde Allah'ın kitabı hariç eşi benzerini görmediğim bir kitaptır.

2 Müşterinin olmadığı yerden malını toplayıp derhal ayrıl. Sana hor gözle bakılan yerde bir an dahi olsa ne işin var?

3 Neşr T | -R, -P1

﴿إِرْمَ ذَاتِ الْعِمَادِ الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ﴾¹ âyet-i kerîmesinüñ fehvâsına² mâ-şadağ bir nüzhet-gâh-ı rûh-perver ü revh-güsterde na'mâ-yı mütevâ-fire ve âlâ-yı mütekâşire tehyi'e idüp mevlânâ-yı merķümü ziyâfet eyledi. [T 120a] [P1 133b]

Kıṭ'a:³ سواد او به صفت چون پرند مینا رنگ
هوای او به مثل چون نسیم جان پرور
صبا نموده به خاکش طراوت طویی
هوا سرشته در آبش حلاوت کوثر⁴

Bu mevzi'de 'uzûbet ü hâlâvetiyle reşk-i na'ım bir cüy-ı besım ve maḥsüd-ı çeşme-i ḥayvân bir nehr-i revân var idi. [R 95b] Mevlânâ Ṭūsî ol âb-ı revânüñ kenârında ğarîķ-ı baḥr-i ḥayret ve müstağraķ-ı deryâ-yı fikret olup cülûs itmişdi. Şeyḥ İlähî ḥazretleri anuñ sımâ-yı necâbet-ımâsında âşâr-ı ḥayret ü meḥâ'il-i zücret müşâhede idüp ğurre-i cebîn-i aḥvâlinde çîn-i ḥüzn ü melâl ve zülf-i pür-çîn-i âmâlinde ğirih-i endüh u kelâl gör-dükde "Bu ğämm u hemmün aşlı nedür?" diyüp gördüğü fikret ü ḥayretüñ sebebini istikşâ eyledi.

Mışra: فتور خاطر او از برون مشاهد شد⁵

Mevlânâ Ṭūsî cevâba müteşaddî olup maşdüķ-ı manṭûķ-ı⁶ ﴿الْمَ غَلَبَتِ الرُّومُ﴾ olan memâlik-i bî-mehâlik-i Rüm'üñ ḥalkı 'umümen zümre-i 'ulemâya tevfir ü tevķîr ve teķşîr-i tekbîr idüp mecâlis ü meḥâfilde rü'esâ-yı aşḥâb-ı fünûna baş üzre yir iderler. Fezâ'il-i insâniyyede yed-i tülâsı olup engüşt-nümâ-yı 'âlem olan şudür-ı nüḥür-ı fużalâyı yed-i iḥsân ile nevâziş idüp dest-i luṭfla el üzre çutarlar. Ḥuşuşan ḥudâygân-ı şehriyârân-ı 'Oşmâniyân ya'ni Sulṭân Meḥmed Ḥân kendüñüñ âbâ vü ecdâdından geçen selâṭîn-i dîn-perverüñ

1 "Direkleri (yüksek binaları) olan, ülkelerde benzeri yaratılmamış İrem şehrine..." Fecr (89), 7-8.

2 fehvâsına R, T | fehvâsınca P1

3 Kıṭ'a R, P1 | -T

4 Onun karaltısı görünütu itibariyle gök mavisî renginde bir ipekli kumaş gibidir. Onun havası benzerlikte cana can katan nesim rüzgarı gibidir. Sabâ rüzgarı toprağına Tübâ ağacının tazeliğini bahşetmiş, hava, suyuna Kevser ırmağının tatlılığını karıştırmıştır. Enverî, *Divân-ı Enverî*, haz. Saîd-i Nefisî, Tahrân: Müessesesi-i İntişârât-ı Sikke - Pirûz, 1364, s. 112.

5 Onun gönlündeki umutsuzluk dışarıdan izlenebilirdi.

6 "Elif. Lâm. Mîm. Rumlar, yenilgiye uğradılar." Rûm (30), 1-2.

‘ulemâya itdükleri râğbetden belki meşâriḳ u meğâribde olan havâḳîn-i şer‘-güsterüñ eyledüğü ‘izzetden ziyâde râğbet ü ‘izzet idüp menâşıb-ı [P1 134a] ‘aliye-i ‘aliyye tevcih ider. Bu kâ‘ide üzre a‘yân-ı ulü’l-ebşâruñ bu kemîne-i kâmil-naḫara ‘ayn-ı ‘inâyetle itdükleri enzâr-ı ‘aliyyeden dūr ve leṭâ’if-i ‘avâtıf-ı hüsrevâne ile tevcih olunan menâşıb-ı sâmiye-i semiyeden mehcūr u maḫcūr olduğumdan teşevvüş-i hâtır ve teşettüt-i bâl istilâ idüp [T 120b] baña ḫayl-i hümüm ḫaylî hücüm ḫılmış-ıdı. Bu zamâna degin ol ğussa gitmeyüp ḫalmış-ıdı. Hâlâ bu cây-ı meserret-bahşda şeref-i şoḫbet-i vâlâ-rütbetüñüz ile ferâgat-ı hâtır ‘arız olup sînemüzde sürür ve derünumuzda ḫubūr ḫâşıl oldu. Anuñ mülâḫazasında idüm.” didi.

Şîr: شاد بر آنم که درین دیر تنگ
شادی و غم هر دو ندارد دِرَنگ
انجم و افلاك به گشتن دَرند
راحت و محنت به گذشتن دَرند¹

Bu münâsebetle Şeyḫ İlâhî ḫâzretleri refâğ-ı bâl ve ferâğ-ı hâtır, ‘amme-i me‘ârib ü kâffe-i meṭâlibden evlâ vü aḫrâdur demek mazmününü ifâde eyleyen

Maṭla‘: دلا گدایی و رندی ز پادشاهی به
دم فراغت خاطر ز هرچه خواهی به²

beytini okuyup “Vâḳı‘â ferâgat-ı hâtır sa‘âdet-i ‘azîmedür. Aşḫâb-ı ‘aḳl u ḫıred nüzhet-serây-ı derününü gerd-i havâtırdan rüfte ve levḫ-i sînesini ḫuṭûṭ-ı ḫuyûd-ı müteferriḫadan şüste eylemek gerekdür.” didi. [R 96a]

Şîr: خانه دل را ز گرد غیر پاک و رفته ساز
لوح قلبت از قیودات خواطر شُسته ساز³

Mevlânâ Ṭüsi ḫâzretleri bu ḫâletden bî-iḫtiyâr şayha vü nevḫa idüp ğalebât-ı cezebât-ı İlâhiyye ile ziver-i ‘aḳldan meslûb ve ğaşy ü cünûna mağlûb oldu. Ba‘de zemânin ‘âlem-i ‘aḳla geldükde kendüyi [P1 134b] ḫavâtır-ı

1 Bu daracık dünyada mutluluğun ve kederin sürekliliğine çok mutluym. Yıldızlar ve felekler dönmekteler, rahatlık ile sıkıntı geçip gitmekteler. Nizâmî-i Gencevî, *Hamse-i Nizâmî-i Gencevî*, (Mahzenü'l-Esrâr), haz. Saîd Hamîdiyân, Tahrân: Neşr-i Katre, 1381, s. 46, 47.

2 Ey gönül, fakirlik ve rintlik padişahlıktan iyidir. Gönülün feragat hali arzu ettiğin her şeyden daha iyidir.

3 Gönül evini başka şeylerin tozundan toprağından süpür ve temizle. Kalp levhanı gönülündeki kayıtlardan yıkayıp arındır.

müteferrika ve 'alâyık-ı 'avâyıkdan âzâde bulduğına hamd ü şenâ eyledi. Zıkr olunan diyâr-ı şeref-şî'ardan Mâverâünnehr câniblerine revâne olup fahrü'l-'arîfin zuhrü's-sâlikin H'âce 'Ubeydullâh Nakşbendî hazretlerinin hıdmetlerine vâşıl oldu. Merhûm-ı merķūmuñ h'ân-ı şeref-i şoĥbeti berekâtında ĥuzûz-ı mevâhib-i ledüniyyeden zevķ alup mâ'ide-i ma'arif-i zevķiyyeye dest-res buldı. Bu taķrîble nâ'il-i leţâ'if-i vicdâniyyeye nâ'il ve maķâmât-ı seniyye-i semiyyeye vâşıl oldu. Mevlânâ-yı müşârün ileyh Seyyid Şerîf Cürċânî'nün muşannefâtından *Şerĥ-i Mevâķıf*a [T 121a] ve *Şerĥ-i 'Adud* ĥâşiyesine ve *Keşşâf*a yazduğı ĥâşiyeye ve *Şerĥ-i Meţâlî'e* yazduğı ĥâşiyeye ve *Muĥtaşar* şerĥine ĥavâşî tenmîķ eyledi. Sa'düddîn-i Taftâzânî hazretlerinin *Telvîĥ* nâm kitâbına ĥâşiyeye tensîķ eyledi. Bu teşânîf-i bedî'ânun cümlesi ecille-i fuĥûl ortasında ķarîn-i ķabûl olup şanâdîd-i 'ulemâ arasında maķbûl oldu.

Şî'r: تلك التصانيف في الآفاق قد ظهّرت
 راية العلم في الدنيا بك اشتّهرت
 لله درك من ذي الفضل والأدب
 لوامع الفضل من تصنيفكم برّقت¹

Şiķât-ı 'ulemâdan bir fâzıl naķl eyledi ki "Mevlânâ Tūsî'nün ekâbir-i telâmizesinden bir devletlünün oğlı bir şâlibden 'âlem-i şıĥarda oķumađa varup gelüp hıdmetlerine mülâzemet iderdüm. İttifaķen bir gün şîme-i müstedîmemüz üzre yine oķımađa varup ol şâlible muşâĥabet-i 'ilmiyye iderken Mevlânâ Tūsî ĥücreye girüp meclisimüzi şeref-i ĥuzûriyla teşrîf eyledükden şoñra ĥücrede olan fûrüş-i [P1 135a] laţîfe-i nazîfe ve vesâ'id-i nefîse-i şerîfeye² nazâr idüp ĥâyet begendüğinden "Bâreke'llâh bu esbâb ne güzel esbâb olur." diyicek ol şâĥib-ĥücre "Bu fûrüş ü vesâ'id köhne nesnelerdür. Bunuñ gibi pelâslar pesend olmağa lâyiķ degüldür." diyü³ cevâb virdiler. Mevlânâ Tūsî hazretleri "Bu kelâmuñ senün eskiden ķudretüñe ve ķadîmden devletüñe delâlet ider." diyü ihâm-ı laţîf ile terfiķ-ı kelâm eyledi.

1 Bu kitaplar ufuklarda görüñdüğünde dünyada ilim sancağı seninle şöhret kazandı. Maşallah bu fazilet ve edebe ki fazilet parıltıları kitaplarınızdan parlamıştır.

2 şerîfeye R, T | şer'iyyeye P1

3 diyü R, T | diyüp P1

Râvî-i mezkûr kelâm-ı ekâbirde nikât u mezâyâ olduğına şu'ûr u 'uşûr evvel bu kelâm-ı bedî'de vâkı' oldu." didi.

Tezyîl: [R 96b] Mevlânâ Tûsî Semerķand'da sekiz yüz seksen yedi senesinin ramazânının yedinci gününde vefât eyledi. Revveħa'llâhu rûħahu.

'Âlim-i Rabbânî Ħamza-i Ķaramanî Şerrefehu'llâhu Te'âlâ bi'l-Menni's-Şamedânî¹

Ol 'aşruñ 'ulemâsından 'ulûm-ı şer'iyeyi ve fenn-i ĥadîş ü tefsîri [T 121b] ĵırâ't idüp fûnûn-ı mezkûrenüñ her birisinde bâri' ü mâhir oldu. Aĵdâm-ı iĵdâm ile me'âric-i medâric-i fezâ'ilüñ müntehâsına vâşil olup mirĵât-ı 'azm ve süllem-i himem-i 'ulyâsıyla a'lâ-yı derecât-ı 'âliyât-ı 'ulûm-ı sâmiyâta 'urüc eyledi. 'Ulüvv-i şânla aĵrânından mümtâz olan ser-firâzlar-dan tefevvuk idüp emşâlinde isti'lâ eyledi. Ervâħ ü âşâlde ders ü fetvâya iştiĵâlde rûz-be-rûz istikmâlde olduĵı ĥâlde âdâb-ı fuzalâ-yı sâlîfe üzere te'lîf ü taşnîfe meşĵûl olup 'Allâme Beyzâvî'nüñ *Tefsîr-i Şerîf*'ine beyne'l-fuħûl ĵabûl-i tâmla maĵbûl ĥavâşî taħrîr ü taşîr eyledi. [P1 135b]

Ķıt'a:² ترجمان قائل وحی است در اطوار غیب
خامۀ معجزنمای و طبع حکمت پرورش
نغمۀ مرغان عرش می کند چرخ استماع
از صریر کلك داستان ساز معنی گسترش³

Ħicret-i Nebeviyye'den mi'e-i tâsî'anuñ evâ'ilinde vaĵan-ı ĵadîm-i aşlîsin-de vefât idüp ĵuref-i ĵuref-ı ravza-i rıdvanê revâne oldu. Raħimehu'llâh.⁴

Tezyîl: Şu'arâ-yı sâlîfeden Mevlânâ Nizâmî-i Ķaramanî anuñ ĥaĵķında bu târiħi didi.

1 'Âlim-i Rabbânî Ħamza-i Ķaramanî Şerrefehu'llâhu Te'âlâ bi'l-Menni's-Şamedânî R, P1 | 'Âlim-i Rabbânî Mevlânâ Ħamza-i Ķaramanî Raħimehu'llâh T

2 Ķıt'a R, P1 | Şi'r T

3 Onun hikmetle terbiye edilmiş tabiatı ve mucizeler gösteren kalemi, gayb mertebelerinde vahiy sözcüsünün tercümanıdır. Felek, onun manalar yayan ve şarkılar yazan kaleminin cızırtısından arş kuşlarının nağmelerini dinliyordu.

4 Raħimehu'llâh R, T | Raħmetu'llâhi 'aleyh T, Raħimehu'llâhu te'âlâ P1

Târih:¹ ای مقتدای عصر علی رسم حمزه اسم
کز علم و فضل بود همیشه فتوح او
در غرة مه رمضان چون وفات کرد
تاریخ نقل گشت که رحمت به روح او²

Merhûm-ı merķûmuñ³ tefsiri *Takşîrû't-Tefsîr fi't-Teyşîr ve't-Tesyîr* ismiyle müsemmadur. Hâlen *Sûre-i Âl-i 'İmrân* âhirine degin maħrûsa-i Kostañti-niyye'de Şeyh Tâcüddîn Vaçfı nâmına Şeyh Hâcî Efendi'nün zâviyesinde mevcüddur. Bu kaçziyye Leys Çelebi dimekle ma'rif Mevlânâ Nüreddin'ün haçtından menķüldür. Raħimehu'llâh.⁴

'Âlim ü 'Âmil, Ferîd ü Vaħîd Mevlânâ İbn Temcîd Raħimehu'llâhu'l-Ĥamîdü'l-Mecîd⁵

Şâlih ü mütedeyyin ve müteverri' ü müteberri' şalâh-pîşe vü nik-endişe bir kimesne idi. Mü'ellif-i *Şakâ'ik* vâlidinden naql eyledi ki mevlânâ-yı mez-bür Sulţân Meħmed Hân hazretlerinün [T 122a] me'haz-ı müktesebât-ı 'ilmiyyesi olup üstâdı olmuş-idi. Şerâif-i muķârenetiyle şeref bulmuş-idi. 'Allâme Beyzâvî'nün tefsîr-i haçîr-i lâzımü't-tevķîrlerine havâşî tenmiķ ey-leyüp bir kitâb-ı laţîf te'lif eyledi. [P1 136a]

Beyt:⁶ مرا سواد کتاب تو در صحیفه چشم
بسی شریف تر از دیده جهان بین شد⁷

Neşr:⁸ Lâkin kâffe-i havâşî-i *Keşşâf*da müdrec⁹ olan haķâ'ik-ı mühezzebe [R 97a] ve daķayık-ı müzehhebeyi telhîş idüp kendünün kitâbında derc eyledi. Mü'ellif-i *Şakâ'ik* "Lisân-ı 'Arabî'de ve lisân-ı Fârisî'de anuñ ba'zı eş'ârın gördüm. Ol gördüğüm eş'âr güşvâre-i rüzgâr olmağa sezâvâr nazm-ı ĥasendür." diyü şehâdet eyledi.

1 Târih R, P1 | -T

2 Ey ismi Hamza cismi Ali olan asrın imam! Nitekim daima onun ilim ve faziletten nice fetihleri vardı. Ramazan ayının başlarında vefat ettiği için onun vefat tarihi "onun ruhuna rahmet" oldu.

3 Merhûm-ı merķûmuñ R, P1 | Merhûmuñ T

4 Raħimehu'llâh R, T | Raħmetu'llâhi 'aleyh T, Raħimehu'llâhu te'âlâ raħmeten vâsi'aten P1

5 'Âlim ü 'Âmil, Ferîd ü Vaħîd Mevlânâ İbn Temcîd Raħimehu'llâhu'l-Ĥamîdü'l-Mecîd R, P1 | Mevlânâ İbn Temcîd Raħimehu'llâhu'l-Mecîd T

6 Beyt R, P1 | Şi'r T

7 Benim için benim kitabının karaltısı göz sayfasında dünyayı gören gözden çok daha şerefi oldu.

8 Neşr T | -R, -P1

9 müdrec R, T | münderic P1

‘Âlim-i ‘Âmil Seydî ‘Alî-i ‘Acemî Rahmetu’llâhi ‘Aleyh’

Mervîdür ki kendü bilâdında kerâyim-i melekât ü ‘azâyim-i kemâlât ile mütehallî olan sâdât-ı ‘ulemâdan istimdâd eyledükde Seyyid Şerîf Cürcânî hazretlerinden daği telemmüz eyledi. Selâṭin-i ‘Osmâniyye’nün fazl-ı mütevâfir aşhâbına ta’zîm-i mütekâşir itdüklerinün şıyt-ı müteṭâ’iri güşına vâşıl olduḡda bu ümmîd ile vaṭan-ı aşlisinden rıḫlet idüp büm-ı Rûm’a ‘azîmet eyledi. Bu ṭarîḫ ile kaṭ‘-ı menâzil ü ṭayy-ı merâḫil idüp şaḫâ’if-i arzı pîçide itdükde Kaşṭamonî’da vâlî olan Emîr İsmâ’îl Beg merḫûm ile muvâşalat u muḫârenet idüp kemâl-i ikrâm u i’zâmına ḫarîn ü rehîn olduḡdan sonra maḫmiyye-i Edirne’ye gelüp Sulṭân Murâd Ḥân-ı Ğâzî ile mülâḫî oldı. Ol fâzıl-ı fezâ’î-nişâna maḫrûsa-i Burûsa’da Yıldırım Ḥân Medresesi² virilüp merḫûm Sulṭân Meḫmed Ḥân zamânına degin ol medresede ifâde vü ifâza eyledi. Merḫûm Sulṭân Meḫmed Ḥân hazretlerinün meclis-i şerîflerinde a’lâm-ı ‘ulemâyla mübâḫaşe-i ‘ilmiyye idüp fazîlet ü meziyyetini [P1 136b] izḫâr eyledi.

Şi’r: گشادند با هم زبان و خطاب
بسی شد ز هر سو سؤال و جواب

[T 122b] بسا رمز حکمت که پرداختند
بسا سرّ مشکل که حلّ ساختند³

Neşr:⁴ Seyyid Şerîf Cürcânî’nün teşânîf-i bedi’asından *Küçük Hâşiye* demekle meşhûr olan *Hâşiye-i Şemsiyye*’ye ve *Hâşiye-i Şerḫ-i Metâli*’e ve *Şerḫ-i Mevâkıf* a havâşî ta’lîḫ eyledi. Mü’ellif-i *Şakâ’ik* vâlidinden naḫl eyledi ki Mevlânâ-yı ‘Acemî ḫüsn-i ḫaṭṭa mâlik olup bir nüşḫa *Keşşâf* taḫrîr eyledi ki şaḫâ’if-i rûzgârda ḫüsn-i ḫaṭṭ u şihḫat ile ‘alem ve ma’âlim-i kemâl-i leṭâfetle mu’lem oldı.

1 ‘Âlim-i ‘Âmil Seydî ‘Alî-i ‘Acemî Rahmetu’llâhi ‘Aleyh R, P1 | Mevlâ[nâ] Seydî ‘Alî-i ‘Acemî Raḫimehu’llâh T

2 Yıldırım Ḥân Medresesi R, T | Ḥân Medresesi P1

3 Birbirleri ile konuşmaya başladılar ve her mevzudan pek çok soru-cevap oldu. Nice hikmet remizlerine el attılar ve nice zor sırları hallettiler. Molla Câmî, *Mesnevî Hefî Evreng Cild-i Dowom*, (*Hirednâme-i İskenderî*), haz. A’lâ Hân Efsahzâd, Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâla’ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 494.

4 Neşr T | -R, -P1

Şî'r: مرا سواد کتاب و خط بدیع شما
بسی شریف تر از مسک و نافه چین شد

[R 97b] نمود خط توأم وحی آسمانی از آن
که حرف و نقطه او چون هلال و پروین شد¹

Neşr:² Hicret-i Nebeviyye'den sekiz yüz altmış senesinde vefât idüp murğ-ı rûhî âşiyâne-i bedenden fezâ-yı 'âlem-i melekût u beydâ-yı beyzâ-yı ceberûta pervâz eyledi. Raḥimehu'llâh.³

Mevlânâ Seyyid 'Alî Komanâtî Raḥmetu'llâhi 'Aleyh⁴

Memâlik-i 'Oşmâniyye'den Toḡat nâm ḡaşabaya ḡarîb bir mevzi'de zuhûr eyledi. 'Ulûm-ı külliyyede fazîlet-i celiyyesi olup hıyâr-ı seciyye-i seniyye üzre mecbûl idi. Ekşer-i evḡâtda 'ibâdete meşḡul idi. 'İlm-i fıḡhdâ *Vikâye* nâm kitâba '*İnâye* nâm bir şerḡ-i laṡîf te'lif idüp *Zîc-i Şâmil* nâm kitâba daḡi bir şerḡ-i nazîf taşnîf eyledi. Zîkr olınan '*İnâye* nâm kitâbında mes'âl-i fıḡhiyyeden muḡîṡ ü ḡâvî olduḡı müstaşfâ-yı ma'lûmât u müstaḡşâ-yı mesmû'âtını derc idüp muḡtârât-ı [P1 137a] kütüb-i fûrû' ortasında anı nihâyet-i fazîlete şâhid-i ḡavî ve bürhân-ı sâṡî' idindi.

Şî'r: لله دُرُّ بلاغٍ خَضَعَتْ لها
همم النفوس ونهمة العقلا⁵

Mevlânâ-yı merḡûmuñ zebânında lûknet olup ḡüsn-i edâya miknet yoḡdı ve lâkin taḡrîr ü taşṡirde mânend-i âb-ı revân, serî'ül-cereyân u 'azbû'l-beyân idi.

Hicret-i Nebeviyye'den mi'e-i şâminenüñ evâḡirinde vefât idüp [T 123a] şebbâz-ı rûḡ-ı ḡudsî-pervâzı âşiyâne-i zulmânî-i cismâniden nişîmen-i aşîl-i nûrânî-i rûḡânîye pervâz eyledi.

1 Benim nazarımda sizin kitabınızın yazısı ve eşsiz hattı, Çin'in nâfesi ve miskinden daha şerefti oldu. O hattın görünümü semavî vahiy ile benzer olduğundan yazıdaki harf ve nokta hilal ve ülkler yıldızı gibi oldu.

2 Neşr T | -R, -P1

3 Raḥimehu'llâh R | Raḡmetu'llâhi 'aleyh T, Raḡimehu'llâhu te'âlâ P1

4 Raḡmetu'llâhi 'Aleyh R, P1 | Raḡimehu'llâh T

5 Akıl ve nefis sahiplerinin önünde eğildiḡi belâḡate aşk olsun!

Tezyîl: *İnāye* nām kitābuñ dībācesinde “Seyyid Hüseyn bin Seyyid ‘Alî Komanātî mevlden ve’s-Sivasî mahtiden” diyü yazılmışdur. Âhîr-i kitābda “Sekiz yüz yigirmi yedi senesinün şühürından şehri cemādiye’l-evvelinün evā’ilinde taşnif ü te’lîfe bed’ idüp sekiz yüz otuz iki senesinün şehri şaferinün evāsıtında itmām eyledüm.” dinilmişdür. *Şakâ’ik*’a muhâlifdür.

‘Âlim-i ‘Âmil Mevlânâ Hüsâmüddîn Tokatî Rahimehu’llâh¹

Halıka-i sa’adet-halıkası zühd ü şalâh ve ‘iffet ü felâh üzre olup müteverri’ ü müteberri’ kimesne idi. Derün-ı necâbet-meknünında zât-ı ‘ilme maħabbet nihâyetde ve ders ü ifâdeye muvâzabet ğâyetde idi. Şeyh ‘Abdülkâhîr Cürçânî’nün ‘ilm-i naħvde taşnif itdüğü *‘Avâmil-i Mi’e* nām kitāba kâlib-i icâzda müferrağ bir şerħ tenmîk eyledi ki anuñ vecâzet-i elfâziyla mütezammın olduğı [R 98a] fevâ’id-i ferâ’id-i yetime füşhat-ı ebvâb ü fuşülle kütüb-i mebsûtada bulunmaz-idi. Müellif-i *Şakâ’ik*’uñ vâlidinün [P1 137b] hâl-i büzürgvârı Mevlânâ Muhammed bin İbrâhîm Niksarî ol kitâbı muşannifinden okuyup anlar daħi mü’ellif-i *Şakâ’ik*’uñ vâlidine ol daħi ‘âlem-i şığarda oğlı mü’ellif-i *Şakâ’ik*’a ta’lîm eyledi. Seyyid Şerîf hazretlerinün *Şerħ-i Tecrid*e yazduğı havâşîye ve *Esbābu Kavsî Kuzah*’a ta’lîkât ibda’ u ihtira’ eyleyüp hüsni intizâmla ‘ıkd-i pervîne elek aşdı. “Âhîr-i ta’lîkada bu taħkîkât-ı bedâyi’-intimâ mezheb-i hükemâ üzredür. Ammâ ehl-i sünnet ü cemâ’ate ve ‘ulemâ-yı müteşerri’îne bunuñ emsâ-linden i’râz u sükût idüp lisân u cenânını bundan taħhîr ü tenzîh eylemek evlâdur. Huşuşan lafz-ı kuzah şeytânıñ esâmisinden olmağ istimâ’ olı-nur.” didi. [T 123b]

Tezyîl: Mevlânâ Hüsâm Çelebi *Fetāvâ-yı Bezzâziyye*’de “Tâ’ife-i süfiyye-nün devrânı küfrdür.” diyü yazılan mes’eleyi redd için bir risâle tesvîd idüp ol risâlede cevâzını taħkîk eyledi. Ammâ ğâlibâ² devrün merdûdiyyeti ve cevâzı ehliyyete dâ’irdür vecd ü hâl ehline câ’iz olduğı zâhirdür.

1 [Derkenâr] İbn Meddâs dimekle ma’rûfdur. Meddâs Türki’de mestçi dimekdür. M | -R, -T, -P1

2 ğâlibâ R, T | -P1

Mevlânâ İlyās bin İbrāhīm Sinabī Raḥimehu'llāh

Celilü'z-zāt, cemilü'ş-şifāt, ḥadīdü't-tab', şedīdü'z-zekā, serī'ül-fiṭnat idi. Zāt-ı cemilî luṭf-ı tab' ve ḥüsn-i şüret üzre mecbül olup muṭāyebe vü mümāzehaya mā'il sebük-rūḥ bir fāzıl idi. Mir'āt-ı zamīr-i münīr-i safā-pezīri āyīne-i 'ālem-nümā-yı İskender gibi pāk ü şāf olmağın mesā'il-i fūnūn anda muḥarrer u muşavver idi. 'Āmme-i ḥaḳā'ik-ı 'ulūm anuñ [P1 138a] meclā-yı mücellā-yı derūnında cilve-ger idi. *Fıkh-ı Ekber* nām kitāba bir şerḥ yazmışdur ki şaḥīfe-i rūzgārda anuñ gibi kitāb imlā vü inşā olunmadı. Qur'ān-ı 'azīmün āyāt-ı i'cāz-āyātından birkaç āyetün tefsīrine müte'allık bir risāle ibdā' idüp fenn-i tefsīrde hazākat u mahāretini anuñla izhār eyledi. A'lām-ı 'ulemā-yı müteḳaddiminden fāzıl-ı Rabbānī Mevlānā Sa'düddīn-i Taftāzānī'nün *Şerḥ-i Maḳāşid*'ına ḥavāşī tenmīk u tensīk idüp müteraşşidān-ı merāşid-ı kelāmı mevāḳıf-ı 'ulyā ve maḳāşid-ı kübrāsına işāl eyledi.

Şi'r: بلفظ متين للمقاصد شارح
ومعنى مبین للمواقف ناهك¹

Mü'ellif-i *Şakā'ik* "Mevlānā İlyās'ın *Fıkh-ı Ekber* şerḥini ve bu kitāb-ı müsteṭābı müṭāla'a idüp müntefi' oldum." didi. Zıkr olunan celā'il-i fezā'ilden fazla ḥüsn-i ḥaṭṭa mālik olup sür'at-i kitābetde yed-i beyzā peydā eyledi. [R 98b]

Şi'r: قلم به یمن یمینت چه گرم رومرغی است
که خط به روم برد دمبدم ز هندوبار²

Mü'ellif-i *Şakā'ik* vālid-i 'azīzinden naql eyledi ki fenn-i fıkhdan *Muḥ-taşar-ı Kudūrī*'yi bir günde ve Seyyid Şerif'ün *Ḥavāşī-i Şerḥ-i Şemsıyye*'sini bir gicede yazup her birini [T 124a] bu maḳūle zamān-ı ḳalilde itmām eyledi. Maḥrūsa-i Burūsa'da Sulṭān Medresesi'nde müderris iken vefāt idüp şaḥīfe-i ḥayātında merkūz olan müsveddāt-ı vücutı ḥāme-tırāş-ı mevle maḥkūk oldı. Raḥimehu'llāh.

1 Sağlam lafziyla *Makāşid*'ın şerh edicisi ve açık manası ile *Mevākef*'ın (anlamada) önde gideni!

2 Kalem, sağ elinin uğuru ile sürekli olarak Hindistan'dan Rûm ülkesine mektup götüren çok hızlı bir kuştur. Sa'di-i Şirāzi, *Külliyât-ı Sa'di*, (*Mevâ'iz*), haz. Muhammed Ali Fürûğî, Tahrân: Emîr-i Kebîr, 1372, s. 723.

Mevlânâ İlyâs bin Yahyâ bin H̄amza-i Rûmî Raḥimehu'llâh¹

Merzifon nâm kaşabada fetvâ vü tadrîs ve każâ menâşibunuñ [P1 138b] cümlesine bir yirden mutaşarrıf oldu. Fenn-i fûrû'ı *Faşl-ı Hîṭâb* ve *Fuṣûl-i Sitte* nâm kitâblaruñ ve ğayrı muşannefât-ı mu'tebere-i mu'teverünün şâhi-bi Mevlânâ Muḥammed bin Muḥammed bin Maḥmûd H̄âfızî-i Buḥârî ki H̄'âce Muḥammed Pârsâ dimekle meşhûrdur, anlardan aḥz eyledi. Sekiz yüz yigirmi bir senesinün silkinde münselik olan şehr-i şa'bânuñ yigirmi birinci günü rûz-ı cum'ada Buḥârâda ifâde için icâzet aldı. H̄'âce Muḥammed Pârsâ ḥazretleri kıdvetü'l-verâ, baқыyyetü a'lâmi'l-hüdâ, ḥâfızü'l-ḥaḥkı ve'd-dîn Şeyḫ Ebî Ṭâhir bin Muḥammed bin Muḥammed bin Muḥammed ibn Ḥasan bin 'Alî Ṭâhirî ḥazretlerinden aḥz idüp² ḥalḳa ta'lim ü tefhîm için yedi yüz yetmiş altı senesinün şehr-i şa'bânunuñ evâhirinde nefsi-Buḥârâda icâzet aldı. Şeyḫ Ebî Ṭâhir daḫi Mevlânâ Şadruşşerî'a 'Ubeydullâh bin Maḥmûd bin Muḥammed Bürhânî'den aḥz idüp yedi yüz kırık beş senesinden şehr-i zillka'dede nefsi-Buḥârâda icâzet aldı. Raḥimehu'llâh.³

Mevlânâ Muḥammed bin Kâḍî-i Manyas Raḥimehu'llâh⁴

[Kâḍî-i Manyas-oğlı]

Kâḍî-i Manyas-oğlı künyetiyle meşhûrdur. Ol 'aşruñ 'ulemâsından tlemmüz idüp zât-ı feżâ'il-şif'ârını ḫilye-i celiyye-i ma'ârif ile pîrâste vü ârâste itmegin 'ulûm-ı fâ'ikada aḳrânından fâ'ik oldu. 'İlm-i tefsîr ü fenn-i ḥadîş-i berâ'at-tevrîşde fenn-i fiḫ u uşul ve 'ilm-i kelâmda kâmil bir baḫr-i şâmil idi. 'Allâme Taftâzânî'nün *Şerḫ-i Aḳâ'id*'ine ḥavâşî tenmîḳ idüp ma'âḳid-i 'aḳâ'id-i [T 124b] İlähiyyeyi 'ıḳd-i şer' üzre 'aḳd eyledi. Nevâdir-i 'ulûm-ı bedî'a [P1 139a] ve bedâyi'-i fûnûn-ı nâdireye muṭṭalî' olmağın 'ilm-i tıllis-mâtuñ ve 'ilm-i nîrencâtuñ [R 99a] 'acâyib ü ğarâ'ibini müşt Emil bir kitâb-ı bedâyi'-şif'âr ıṣdâr idüp kütüb-i mu'teberede zafer müyesser olmayan⁵ 'acâ'ib ü ğarâ'ibi ol kitâbda derc ü irâd eyledi.

1 Mevlânâ İlyâs bin Yahyâ bin H̄amza-i Rûmî Raḥimehu'llâh R, P1 | Mevlânâ İlyâs bin H̄amza Yahyâ bin er-Rûmî Raḥimehu'llâh T

2 idüp R, T | -P1

3 [Derkenâr] Mümâ ileyh H̄'âce Muḥammed Pârsâ ḥazretleri isticâze itdüğü zamânda yigirmi yaşını ikmâl itmiş idi. M | -R, -T, -P1

4 raḥimehu'llâh R, T | raḥimehu'llâhu te'âlâ P1

5 olmayan R, T | olmağın P1

Şi'r-i 'Arabî:¹ سفاین ألفاظ بحر بدایع
مزینة مشحونة بالغرائب²

Neşr:³ Menâşib-ı 'âliyetü'l-meratibden maḥmiyye-i Edirne'de ba'zı medârise müderris olup ders ü ifâde üzreyken vefât eyledi. Nevvera'llâhu mażca'ahu.

Mevlânâ 'Alâüddîn 'Alî-i Kõçhişârî Raḥmetu'llâhi'l-Bârî⁴

Zamânesinde ifâde iden 'ulemâdan ta'allüm ü telemmüz idüp nâ'il-i feżâ'il-i beşeriyeye nâ'il olduğdan sonra bilâd-ı 'Acem'e irtiḥâl ü intikâl idüp Mevlânâ Sa'düddîn-i Taftâzânî ve Seyyid Şerîf Cürçânî ḥazretlerinden ta'al-üm eyledi. Fâzılân-ı merķûmânuñ enzâr-ı 'aliyyesi berekâtında 'ayn-ı 'aql ve başâr-ı başireti nûr-ı iķân u itķân-ile müteķarrir olup her gördüğü maḥallüñ daķâ'ik u raķâ'ikını 'ayne'l-yaķîn mertebesinde ma'lüm idinür oldu. Çeşm-i fikret ü 'ayn-ı 'ibreti nûr-ı işâbet ile tıldı. Eltâf-ı a'ḫâf-ı İlâhiyyeyle bu güne füyûzât-ı Rabbâniyye'ye zâfir olduğda vaḫan-ı aşiline ya'nî diyâr-ı Rûm'a 'av-det idüp ba'zı medâris-i 'âliyye müderris oldu. 'Allâme Taftâzânî'nün *Şerḫ-i Miftâḫ*'ına ḥâşiye taşnif idüp ebvâb-ı muġlakât-ı müşkilâtı miftâḫ-ı beyân-ı daķıķle feth eyledi. Ol kitâb-ı müsteḫâbda taḫķikât-ı bedi'a irâd idüp esrâr-ı belâgate müte'allıķ delâ'il-i i'câzi ḫâvî [P1 139b] çok nesne beyân eyledi.

Şi'r: اگر نه باب معانی ازو شدی مفتوح
به هیچ باب نکردی کسی بیان علوم⁵

Bu ḥâşiye ol fâzılun 'ulûm-ı 'Arabîyye'de mahâret-i tâmmesi olduğına şâhid-i ḫavîdür.

Tezyil: Mevlânâ 'Arab-zâde merḫûmuñ ḫaḫḫından menķüldür ki mev-lânâ-yı mûmâ ileyhün adı Muḫammed'dür. Kendünün ḫaḫḫıyla yazıl-mış gördüğüm *Ḥâşiye-i Miftâḫ*'ınuñ [T 125a] dibâcesinde kendü ismini Şemsüddîn Muḫammed bin 'Alî diyü ta'yîn eyledi. Ve ḥâşiyenün adını

1 Şi'r-i 'Arabî R, P1 | Şi'r T

2 Denizden eşsiz kelimeleri yüklenmiş bir gemi, süslü ve şaşırtıcı şeylerle yüklenmiş gibi.

3 Neşr T | -R, -P1

4 Raḥmetu'llâhi'l-Bârî R | Raḫimehu'llâh T, P1

5 Eġer "ma'ânî" bâbı onun tarafından açılmamış olsa idi, kimse ḫiçbir bâbda "beyân"-ı 'ulûm edemezdi.

Keşfü'r-Rümûz vaz' eyledüm diyü taşrîh ü tebyîn eyledi. Ve 'ilm-i fîrû'dan *Kenzü'd-Dakâ'ik* nâm metni şerh eyledi.¹ Raḥimehu'llâh.²

Mevlânâ Kâdî-i Balat Raḥimehu'llâh³

Ol 'alim-i 'amil, bârî-i kâmil bir fâzıl-ı celilü'l-fezâ'il ü kâmil-i cemî-lü'l-efâzıl idi. Zükâ-yı zekâsınun levâmî'-i sevâtı'-ı envârı berekâtında 'ilm-i naḥvde *Žav'-ı Mişbâḥ*'a ḥavâşî te'lif idüp ol dürc-i pâkde dürer-i ğurer-i ferâ'id-i fevâ'id-i maḳbûle derc eyledi. [R 99b]

Şî'r نور تحقیق درخشان ز معانی دقیق
همچو خورشید که ایما کند ازواج هلال⁴

Tezyil: Kâdî-i Balat'ın ismi 'Abdullaḥîf'dür. Babası *Telḥîş-i Miftâḥ* şâḥibi Ḥaḥîb-i Dımaşķî Mevlânâ Celâlüddîn bin Muḥammed bin 'Abdurrahmân Qazvîni'dür ve daḥi *Evrâd-ı Zeyniyye*'yi bir nefis kitâb eyledi. Raḥimehu'llâh.⁵

Mevlânâ Faḳîḥ Baḥşâyîş Raḥmetu'llâhi 'Aleyh⁶

'Âbid ü zâhid ve şâlih ü mütedeyyin ve nîk-nefs ü mübârek-nefes idi. Müktesebât-ı nazariyye-i beşeriyyeyi [P1 140a] ol fâzıl-ı faḳîḥ baḥşâyîş-i İllâhî ile taḥşîl ü tekmîl idüp 'ulûm-ı mu'tebere-i mu'tevereye iştigâl-i tâmm ile meşğûl oldu. Mü'ellif-i *Şakâ'ik* "Ben ol kâmilün Sulṭân Murâd Ḥân adına ba'zı risâlelerini gördüm." didi. Raḥimehu'llâhu te'âlâ.⁷

Mevlânâ Meḥmed bin Qıṭbuddîn İznîķi Qıddise Sırruhu⁸

Mevlânâ Fenârî'den 'ulûm-ı şer'iyye ve fûnûn-ı 'aḳliyyeyi aḥz idüp mir'ât-ı müteḥayyilesi meclâ-yı şuver-i nefâyis-i 'ulûm olmağın vicâh-ı nibâh-ı efâzıl ortasında ser-firâz oldu. Fazîlet-i tâmm ile aḳrânından imtiyâz buldı.

1 Ve 'ilm-i fîrû'dan *Kenzü'd-Dakâ'ik* nâm metni şerh eyledi. R, P1 | -T

2 Raḥimehu'llâh P1 | -R, -T

3 Raḥimehu'llâh R, T | Raḥimehu'llâhu Te'âlâ P1

4 İnce manalar sayesinde parlak tahkik nuru, güneş gibi hilâlin eşlerini ima ediyor.

5 Raḥimehu'llâh R | Revveḥ'allâhu rûḥahu T, Raḥimehu'llâhu te'âlâ P1

6 Raḥmetu'llâhi 'Aleyh R, P1 | Raḥimehu'llâh T

7 Raḥimehu'llâhu te'âlâ P1 | -R, -T

8 Qıddise Sırruhu R, P1 | Raḥimehu'llâh T

Mışra':¹ با فضل در زمانه خود سر فراز شد²

Cenâb-ı Rabb-i 'İzzet'den hidâyet-i bî-gâyet ü 'inâyet-i bî-nihâyet ol zât-ı maħmidet-âyātuñ qarîn-i hâl-i ferhunde-âmâli olmağın meslek-i taşavvufa sâlik olup şer'at ü tarîkat ü haķîķati cem' eyledi. Mü'ellif-i Şakâ'ik Mevlânâ Qıţbuddîn-zâde'nün [T 125b] haķķında ħüsn-i şehâdet idüp "Ba'zı kütüb-i mütedâvilenün ħavâşisinde taħrîr ü ta'lik itdüğü kelimât-ı bâri'a-i reşîķa ve taħķîķât-ı fâ'ika-i raķîķasını gördüm. Ol gördüğüm kelimât-ı laţifeden anuñ fazîlet ü meziyyetine ħumânînet ü yaķîn ħâşıl eyledüm." didi. Pîşvâ-yı müteţarrîķân-ı şer'-i Nebevî ya'nî Şeyĥ Şadrüddîn-i Konevî ħazretlerinin *Miftâĥul-Gayb* nâm kitâbını şerĥ idüp miftâĥ-ı beyânla künüz-ı rümüz-ı 'ilm-i taşavvufdan ve ħazâ'in-i defâ'in-i esrâr-ı esmâr-ı İlähiyye'den çok nesne açdı.

Mışra': بسی می کرد فتح رمز و اسرار³

Kendünün üstâd-ı kâmkârı ya'nî Mevlânâ Fenârî ol kitâb-ı müsteţâba yazduğı şerĥde [P1 140b] ħıyâm-ı kelâmı târ-ı zülf-i yâr gibi atnâb-ı ıtnâb üzre başt idüp rişte-i merâmı tül-ı emel gibi dūr u dırâz eyledi. Bisât-ı maķâlî minvâl-i taţvîl üzre nesc idüp minhâc-ı merâmı bir ves' ü feşîĥ vâdide irâd eyledi ki anuñ nihâyetine vuşul ü zafer ancaķ münteĥî olan kümmel-i evliyâyâ müyesser idi. Lâkin Mevlânâ Qıţbuddîn-zâde tafşil ü taţvilden ictinâb ve ishâb-ı it'âb-engîzden ihtirâz idüp menâfi'-i ledünniyesinden [R 100a] mübtedî daĥi müntefi' olsun diyü ihtişâr iĥ-tiyâr eyledi.

Mışra': اختصار اولی است در هر جا ز تطویل کلام⁴

Ve daĥi Şeyĥ Şadrüddîn-i Konevî'nün *Nuşuş* nâm kitâb-ı berâ'at-fer-câmını şerĥ eyleyüp nuşuş-ı fuşuş-ı kelimâtında⁵ manşuş u muķarrer olan maķâşıdı naşşen izhâr eyledi.

1 Mışra' R, P1 | Şi'r T

2 Kendi devrinde faziletle yüceldi.

3 Nice esrar ve remzi fethederdi, açardı.

4 Her yerde lâfi uzatmaktansa kısa tutmak daha iyidir.

5 kelimâtında R, P1 | kelimâtundan T

Şî'r: از حسن نقش صورت توفیع های تو
منسوخ گشت نقش تصاویر مائوی¹

Neşr:² Hicret-i Nebeviyye'den sekiz yüz seksen beş senesinde vefât eyleyüp tã'ir-i kıuds-âşiyânı maķarr-ı tãvüs-ı Nâmüs-ı Ekber olan müntehâ-yı 'âlem-i bälâya 'urüc eyledi. Tãba'llâhu şerâhu ve ce'ale'l-cennete meşvâhu.

Tezyîl: Aşhâb-ı nazımdan bir şâ'ir-i mâhir anuñ vefâtına bu târihi didi:

Târih: شیخا من هذه الدار انتقل
جنة الفردوس صارت منزلا

[T 126a] قل لمن مطلوبه تاريخه
رحمة الله عليه دائما³

Ve daħi *Evrâd-ı Zeyniyye*'yi şerh idüp zâhir ü bâtını⁴ anda cem' eyledi. Ba'zı şikât-ı nâsdan menķüldür ki Mevlânâ Kıtıbbuddîn-zâde Muħyiddîn Efendi İznik'de olan Sultân Orhân Medresesi'ni ve İznik kâdîlığını ve fetvâyı cem' eyledi. Ol diyârda şukük ü temessükâtı ve şuver-i fetâvâsı bî-nihâ-yetdür. Revveħa'llâhu rûħahu'l-'azîz. [P1 141a]

Mevlânâ Fethullâh Şîrvânî Raħmetu'llâhi 'Aleyh⁵

'Ulüm-ı aķliyye ve 'ulüm-ı şer'iyyeyi Seyyid Şerîf Cürçânî ħazretlerinden ve fûnûn-ı ri'yâziyyeyi Kâdî-zâde-i Rûmî'den Semerķand'da telemmüz eyledi. Bu maķûle esâfîn-i selâfîn-i fuzalâ-yı refi'ü'l-cenâba ittişâlle a'lâ-yı zerâ-yı fezâ'il ve müntehâ-yı evcât-ı derecât-ı kemâlâta vâşıl olduķdan şoñra bilâd-ı Rûm'a gelüp Emîr İsmâ'il Beg zamânında nefsi-i Kaşamoni'da tavaţtun eyledi. Kaşaba-i mezķürede kütüb-i ma'ķüleden kitâb-ı *Telvîh*'i ve *Şerh-i Mevâķıf*ı ve Kâdî-zâde-i Rûmî'nün muşannefâtından *Şerh-i Eşķâl-i Têsis* ve *Şerh-i Çaġmini*'yi mü'ellif-i *Şakâ'ik*'uñ vâlid-i 'azîzinün ħâli Mevlânâ Muħammed

1 Yazdıklarının suretindeki nakış güzelliğinden dolayı Nakkaş Mâni'nin tasvirlerindeki nakışlar iptal oldu, kaldırıldı.

2 Neşr T | -R, -P1

3 İkinci beyit noksan. -P1.

Bu yerden bir şeyh göç etti. Firdevs cenneti onun evi oldu. (Vefatının) tarihini isteyen kişiye de ki: Allah'ın rahmeti daima onun üzerine olsun.

4 Ve daħi *Evrâd-ı Zeyniyye*'yi şerh idüp zâhir ü bâtını R, T | -P1

5 Raħmetu'llâhi 'Aleyh R | Raħimehu'llâh T, Raħmetu'llâhi Te'âlâ 'Aleyh P1

Niksari'ye kendü ahz itdügi minvâl üzre ta'lim çarîkıyla ifâde eyledi. Mevlânâ Muhammed Niksari daği müşârun ileyh Fethullâh Şîrvânî'den istifâde itdügi gibi mü'ellif-i *Şakâ'ik*'uñ vâlid-i mâcidine ifâza eyleyüp anlar daği mü'ellif-i *Şakâ'ik*'uñ kendülerine üstâddan gördügi gibi ta'lim ü tefhîm eyledi. Ol mazhar-ı feth-i Rabbânî ya'nî Fethullâh Şîrvânî *Şerh-i Mevâkıf*'uñ ilâhiyyâtına hâşiye tensik idüp *Şerh-i Çağminî*'ye bi't-tamâm ve *Şerh-i Mevâkıf*'uñ evâ'iline taḥkîkât-ı bâri'a-i bedî'ayı şâmil ta'likât-ı fâ'ika ta'lik [R 100b] eyledi.

Şî'r:¹ جهان ز فیض علوم تو آنچنان پر شد
که هیچ اشعری ای دعویٰ خلا نکند²

[T 126b] Merḥûm u mağfûrun leh Sulṭân Meḥmed Hân ḥazretlerinüñ evâ'il-i salṭanatında vefât eyleyüp qaşaba-i mezkûrede genc-i medfûn gibi³ defn olındı. Nevvera'llâhu qabrehu. [P1 141b]

Mevlânâ Şücâ'üddîn İlyâs Raḥmetu'llâh⁴

[Müfred Şücâ', Üsküb Şeyḥi]

Elsine-i nâsda Müfred Şücâ' dimekle meşhûr iken şehr-i Üsküb'de İshâkiyye'de kırık yıl müderris olmağın ba'zı kimesne “Üsküb Şeyḥi” diyü laḳab vaz' eyledi. Ol muḥaḳḳıq-ı Rabbânî müdaḳḳıq-ı Şamedânî mücâbü'd-da'avât olup Ḥazret-i Rabb-i 'İzzet yanında maḥşûlü'l-merâm ve maḳbülü'l-keḷâm idi. Mü'ellif-i *Şakâ'ik* Mevlânâ Zeyrek-zâde Rüknuddîn ḥazretlerinden naḳl eyledi ki; “Babam Mevlânâ Zeyrek müddet-i keşire müşârun ileyh Mollâ Şücâ'dan okuyup 'ulûm-ı me'sûre-i meşhûreyi andan istifâze vü istifâde eyledi ve daği naḳl eyledi ki Mevlânâ Şücâ' erbâb-ı taşavvuf üslûbı üzre şiyâb-ı ḥaşene geyüp fuḳarâ-yı şüfiyyenüñ melâbisini geymek mülâbesesiyle ol zümreye iltibâs eyledi.”

Şî'r:⁵ ظاهر خود را میارای ای فقیر
تا چو بدر باطنت گردد منیر

1 Şî'r R, P1 | Ferd T

2 Dünya senin ilminin feyziyle öyle doldu ki hiçbir Eş'arî “halâ” (boşluk kavramını) tartışamaz.

3 genc-i medfûn gibi R, T | -P1

4 Raḥmetu'llâh R | Raḥimehu'llâh T, Raḥimehu'llâhu Tê'âlâ P1

5 Şî'r R, P1 | Meşnevi T

طالب هر صورت زیبا مباح
در هوای اطلس و دیبا مباح¹

Raḥmetu'llāhi 'aleyh raḥmeten vāsi'aten.²

Mevlānā İlyās Ḥanefi Raḥmetu'llāhi 'Aleyh³

'Ulūm-ı 'aqliyye vü naqliyyede mütemehhir ve fūnūn-ı fiḫ u 'Arabiyet'de mütebaḥḥir kimesne idi. Celā'il-i fezā'il-i zāhire-i zāhirede müteferid olduğundan mā'adā 'azîmet-i ḳaviyye-i ḳavîmeyle meslek-i taşavvufa sülûk idüp 'ilm-i zāhir-ile 'ilm-i bâtını cem' itmiş-idi. Bu ṭarîḳ ile kümmel-i enāmuñ ṭarîḳına gitmiş-idi.

Şîr:⁴ ظاهر و باطن بساز آراسته با حسن حال
تا که یابی بهره از لطف خدای با کمال⁵

Mezkûruñ bundan ziyāde aḥvāl-i şeref-âmāline [P1 142a] ıttılā' müyeser olmamağın bu miḳdār-ile iktifā olındı. Revveḫa'llāhu rûḫahu.⁶

Mevlānā Süleymān Çelebi ibn Ḥalîl Paşa Raḫimehu'llāh

Peder-i necābet-eşeri merḫūm Sulṭān Murād Ḥān ḫazretlerinüñ zamān-ı salṭanatında vezîr olup ser-rişte-i intizām-ı mehāmm-ı salṭanat u ḫabl-i metîn-i ilti'ām-ı aḫkām-ı [T 127a] ḫilāfet anuñ yed-i beyzāsına tefvîz ü taḳlîd olındı. Nuḳūd-ı aḥvālinde âşâr-ı ḫulûş u necābet zer-i nâb gibi nümâyān olup kelām-ı nāfiz ve ṭab'-ı nāḳıd şāḫibi olduğı ecilden vezîr olup şadr-ı dîvān-ı keyvān-eyvāna zîver-baḫş oldı.

Şîr:⁷ بلند قدر وزیرى که در زمانه نداشت
عدیل و شبه به حزم متین و رای صواب

1 Ey derviş, bātının dolunay gibi nurlu olması için zāhirini sakın süsleme. Her güzel surete hevesli olma, atlas ve dibaya da meftun olma! Attâr-ı Nişâbüri, *Pend-nâme*, haz. Ahmed Hoş-nüvis, Tahrân: Kitābhâne-i Senâyi, 1362, s. 10.

2 Raḥmetu'llāhi 'aleyh raḥmeten vāsi'aten P1 | -R, -T

3 Raḥmetu'llāhi 'Aleyh R | Raḫimehu'llāh T, Raḥmetu'llāhi Te'ālā 'Aleyh P1

4 Şîr R, P1 | Ferd T

5 Hüsn-i hāl ile içini ve dışını süsle ki kemâl sahibi olan Allah'ın lütfundan nasip alabilesin.

6 Revveḫa'llāhu rûḫahu R, T | Revveḫa'llāhu rûḫahu'l-'azîz P1

7 Şîr R, P1 | Kıt'a T

[R 101a] محیط دور فلک با همه جناب رفیع
نمی رسید ز حشمت بدان رفیع جناب¹

Vezîr-i mezkûruñ zamân-ı hayât ve eyyâm-ı şihhatinde oğlu Süleymân Çelebi kâdî-‘asker olup ‘asâkir-i manşûreye müte‘allık meşâlih-i sevâniḥ-i mühimme ve vâkı‘ât-ı hâdişât-ı mülimmede anuñ cenâbına müraca‘at olındı. Lâkin va‘de-i ² «لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ» irişmekle babasından muḳaddem vefât eyleyüp râh-ı ‘adem ve finâ-yı fenâyâ andan evvel gitdi. Cezâlet-i ensâb ü celâlet-i aḥsâb ve leṭâ’if-i me‘âşir ü şerâ’if-i mefâḥir kâbi-ren ‘an kâbir aña mevrûş olup³ gûş u gerden-i âmâli zîb ü ziver-i menâḳıb-ı ḥamîde ve ârâyiş-i fezâ’il-i pesendîde ile pîrâste vü ârâste idi.

Tezyîl: Maḥrûsa-i Edirne ḳazâsına tâbi‘ [P1 142b] ḳurâdan sekiz yüz elli bir senesinde vâkıf olan Küremidlü nâm ḳaryenüñ vaḳf-nâmesi zıkr olınan kâdî-‘asker Süleymân Çelebi’nüñ imzâsıyla mümzâdur. Raḥimehu’l-lâhu te‘âlâ.⁴

Mevlânâ Ḥasan bin Emîr ‘Alî Raḥimehu’llâh⁵

Bu kişi Şakâ’ik’da meştûr u muḥarrer degüldür. Lâkin sekiz yüz yigirmi altı senesinde kâdî-‘asker-iken yazduḡı temessükât-ı şer‘iyye’den birkaç temessükleri manzûrımız olmaḡın ilḥâḳ olındı. Bundan ḡayrı aḥvâline vuḳûf u şu‘ûr olmamaḡın bu miḳdâr-ile iktifâ ḳılındı. Raḥimehu’llâh.⁶

1 Öyle yüce mertebeli bir vezirdi ki onun devrinde doğru karar vermede, azim ve sebat göstermede eşi menendi yoktu. Feleḡin en yüce katmanı bütün azametine raḡmen o ulu zâtın heybetine erişemiyordu.

2 “... Ecelleri gelince ne bir an geri kalırlar ne de bir an ileri gidebilirler.” A‘râf (7), 34.

3 olup R, T | -P1

4 Raḥimehu’llâhu te‘âlâ R | Raḥmetu’llâhi te‘âlâ T, Raḥmetu’llâhi te‘âlâ ‘aleyh P1

5 Raḥimehu’llâh R, T | Raḥimehu’llâhu Te‘âlâ P1

6 Raḥimehu’llâh R | Raḥmetu’llâhi ‘aleyh T, Raḥimehu’llâhu te‘âlâ P1

Meşâyih-i Tabaka-i Sâdise Rıdvânu'llâhi 'Aleyhim Ecma'in¹ 'Ârif Bi'llâh Şeyh Aķbıyık Sulţân Raħimehu'llâh²

Hâcî Bayrâm Sulţân'ın aşhâbındandır. Esnâ-yı hâlvetde âteş-i riyâzette kâl olup [T 127b] naķd-i vaķt olmağla ol naķkâd-ı nuķûd-ı ma'ârif-i İlahiyeye'ye ebvâb-ı gencine-i dünyâ-yı deniyye meftûh u mekşûf olup ferâh-desti el virdi. Hızâ'in-i defâ'in-i taşavvurda güncâyışden bîrûn sürh ü sefide vâsıl olup bî-nihâye derâhim ü denânire nâ'il oldı. Mî'yâr-ı dil-i şahîhü'l-'ayârı,

Mısrâ³: Erenler naķde kılmışdur³ du'âyı

mısrâ'ı fehvâsınca naķdle iktifâ eylemek cânibine mâ'il olup bu rütbe-i haķır ve mertebe-i nâcizûn verâsında olan merâtib-i celiyye-i 'aliyye ve meţâlib-i seniyye-i semiyeye vuşûle himmet itmedi. Hâcî Bayrâm Sulţân hâzretleri [R 101b] [P1 143a] ol kâmilûn bu şey'-i ħalile meftûn olup iksir-i mücâhedâtla işini altun itmedüğünü münâsib görmedügi ecilden kelimât-ı dürer-bârına tırh-ı cevher-i nuşh u pend idüp "Mâl ü menâl, ħabâb-mişâl menâl-i fenâ vü intikâldür. Sîm ü zer zılâl-i hürşid gibi serî'ü'z-zevâldür.

Şi'r⁴: حرامش عقاب و حلالش حساب
مقامی ندارد چو ظل سحاب⁵

Neşr⁶: 'Âlem-i beķâda meţâlib-i 'âliye-i ħâliye var-iken bu maķûle zeħârif-i dünyeviyye-i fâniyyeyle iktifâ sezâ ve bu güne temvîhâta ibtilâ revâ degüldür." didi.

Şi'r⁷: دست خالی ز درم یا دینار
گر سر افزای شوی همچو چنار
با خار و خس آیی همبر به که
مشت چون غنچه پر از خرده زر⁸

1 Meşâyih-i Tabaka-i Sâdise Rıdvânu'llâhi 'Aleyhim Ecma'in R, P1 | -T

2 'Ârif Bi'llâh Şeyh Aķbıyık Sulţân Raħimehu'llâh R | Meczûb-ı Rabbânî Aķbıyık Sulţân 'Aleyhi Raħmetü'l-Melikî'l-Mennân T, 'Ârif Bi'llâh Şeyh Aķbıyık Sulţân Ķaddesa'llâhu Rûħahu'l-'Aziz ve Raħimehu'llâh P1

3 kılmışdur R, P1 | kılmışlar T

4 Şi'r R, P1 | Ferd T

5 Haramı azap, helali hesaptır. Bulut gölgesi gibi bir yerde durmaz.

6 Neşr T | -R, -P1

7 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

8 Çınar gibi başın yücelirse elin dirhem ve dinardan boşalır. Çalı çırpı ile arkadaş olman daha iyi. Çünkü gonca gibi avucun altın parçaları ile dolar. Molla Câmî, *Mesnevi Heft Evrenğ Cild-i Evvel, (Sübhâtü'l-Ebrâr)*, haz. Câbulkâ Dâd Alîşâh, Asgar Cânfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 608.

Neşr:¹ Bu muķabelede Aķbıyık Sulţān cevāba müteşaddi olup ²“الدُّنْيَا مَرْعَاةُ الْآخِرَةِ” fehvāsınca “Dār-ı dünyā mezra‘a-i āhiret ve menbit-i tohm-ı sa‘ādetdür. Anuñ neşv ü neması berekātında mā‘ide-i fā‘ide-i ulı-reviyye hāşıl olur. Benüm daħi meylüme bā‘iş budur.” didükden şoñra Hācī Bayrām Sulţān’uñ nazarından rüy-gerdān oldu. Hācī Bayrām Sulţān hāzretleri Aķbıyık Sulţān’uñ bu vechle kendüden yüz döndürüp münħar-rif gitdüğine hāţır-perişān olmağın kaç‘-ı ‘alāka-i derünī ve istişāl-i ittişāl-i ma‘nevī idüp “Şimden girü benden saña imdād u ifāze olmaz.” didi. Bu eşnāda Aķbıyık Sulţān [T 128a] hāzretleri hāric-i zāviyeye müteveccih olup taşraya giderken başı berāberi tācı başından düşüp ser-bürehne ķaldı. Ol serdār-ı evliyā ve serfirāz-ı [P1 143b] aķţābuñ infī‘ālinden Aķbıyık Sulţān kendünün başına belā gelüp bu sergüzeşti Hācī Bayrām Sulţān’uñ başı al-tından olduğın ve āşār-ı infī‘ālī başdan burada zühür bulduğın fehm itme-gin āħir-i ‘ömrine degin tezellülen başına nesne geymeyüp mecnün-mişāl jülīde-müy u şülīde-huşāl gezdi yürüdi.

Şi‘r:³ شده لعل لب شیرین تو حیرانی ما
وز سر زلف تو بودست پریشانی ما⁴

Neşr:⁵ Mü‘ellif-i *Şakā’ik* vālid-i ‘azizinden naķl eyledi ki Aķbıyık Sulţān’uñ Mevlānā ‘Alī-i ‘Arabī hāzretlerinden oķur bir oğlancuğı var-ıdı. Ol oğlancuķ daħi babası Aķbıyık Sulţān gibi mekşüfı‘r-re’s ve mürselü‘ş-şar gezüp aķrānınuñ baş açuķ yügrüğüdi. Aķbıyık hāzretleri mevhibet-i İlähiyyeyle ol ķadar sım ü zere mālīk oldu ki sākin olduğı evün her küncinde güyā bir genc [R 102a] olup her güşesinde māl-i firāvān mānend-i genc-i şāygān rāygān yatur-ıdı. Lākin ol sım ü zerün hıfz u zābtıyla muķayyed olmayup aşhāb-ı faķr u fāķaya ve erbāb-ı ihtiyāca ‘ale’l-ıtlāk infāķ ider-ıdı. Aķbıyık Sulţān keşf ü kerāmāt ve havārıķ-ı ‘ādāt şāħibi olup eķser-i evķātda galebāt-ı cezebāt-ı İlähiyyeyle müstağraķ ıdı.

1 Neşr T | -R, -P1

2 “Dünya āhiret tarlastıdır.” İsmāil b. Muhammed el-Aclūnī, *Keşfü’l-Hafā*, 1/1412. bkz. Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözler*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1992, s. 36.

3 Şi‘r R, P1 | Ferd T

4 Bizim hayranlığımız senin la’l renkli tatlı dudağından ve bizim perişanlığımız senin saçından ileri gelmektedir.

5 Neşr T | -R, -P1

Şi'r:¹ خرد چو رونق دیوانگان عشق تو دید
عقال عقل بیفکند که الجنون فنون²

Neşr:³ Neşve-i bâde-i şevk-ı maḥabbetu'llâh ile sekr üzre olduğı zamân dâ'ire-i 'aqlda olduğı ezmândan⁴ ezfûn idi. [P1 144a]

Şi'r:⁵ بر مصحف ارادت احوال عاشقان را
چون فال بر گشادم لا یعقلون بر آمد⁶

Neşr:⁷ Maḥmiyye-i Burûsa'da bir maḥall-i cinân-âsâda ğuref-i turef-ı dârû'n-na'îmden nişâne bir ḥâne iştirâ eyleyüp anda sâkin olur-iken vefât eyledi. Ḥâlâ maḥrûsa-i mezkûrede [T 128b] aña intimâ ile meşhûr olan mekân-ı şerîfde defn olunup mezâr-ı mağfîret-medârı ol deryâda merci'-i hâşş ü 'âmm oldı. Tâbe'llâhu şerâhu ve ce'ale'l-cennete meşvâhu.

Mevlânâ Şeyḥ Muḥammed ki Yazıcı-oğlı Dimekle Meşhûrdur⁸

Mümâ ileyh kuṭb-ı evliyâ-yı 'irfân Ḥâcî Bayrâm Sultân ḥazretlerinüñ şürefâ-yı ḥulefâsındandır. Medîne-i Gelibolı'da tavaṭṭun eyleyüp a'ḳâb-ı tât'atde belki aḳḳâb-ı sâ'atde tât'at ü 'ibâdâta meşğul idi. Müddet-i 'ömrinde 'avâ'ık-ı Ḥâlîḳ olan 'alâ'ık-ı ḥalâ'ıḳdan inḳitâ' üzre olup fi'l-leyli ve'n-nehâr fi's-sırrı ve'l-cihâr cenâb-ı büzürgvâr ve ḥazret-i perverdigâr şavbına teveccüh-i tâmm ile müteveccih idi. Zebân-ı Türkide *Muḥammediyye* nâm bir kitâb-ı maḥmidet-nizâm nazm idüp mebd'e'-i 'âlemden ḥâtîme-i enbiyâ ('aleyhi's-şalâtu ve's-selâm) ḥazretlerinüñ vefâtına deġin olan aḥvâli elfâz-ı bedi'ü'l-beyânla tibyân eyledi.

Şi'r:⁹ ذهن مشکل گشای درآکت
شرح تفسیر غیب را کشف

1 Şi'r R, P1 | Ferd T

2 Akıl senin aşkından divane olmuşların revnağını görünce, akıl prangasını attı. Çünkü delilik türlü türldür.

3 Neşr T | -R, -P1

4 ezmândan R, T | zamândan P1

5 Şi'r R, P1 | Ferd T

6 Aşıkların ahvali için kader kitabına bakınca falları "anlamazlar" şeklinde çıktı.

7 Neşr T | -R, -P1

8 Mevlânâ Şeyḥ Muḥammed ki Yazıcı-oğlı Dimekle Meşhûrdur R | Şeyḥ Muḥammed eş-şehîr be-Yazıcı-zâde Raḥîmehu'llâhu 'Aleyh T, Mevlânâ Şeyḥ Muḥammed ki Yazıcı-oğlı Dimekle Meşhûrdur Raḥmetu'llâhi Te'âlâ 'Aleyhi Raḥmeten Vâsi'aten P1

9 Şi'r R, P1 | Kıt'a T

بُراید به کلک چهره گشای
خم نون از شکنج گیسوی کاف¹

Mezâhir-i zevâhir-i sîfât u esmâ olan zevât-ı 'âliyātuñ [P1 144b] ve ecrâm-ı 'ulviyyât u ecsâm-ı süfliyyātuñ keyfiyyet-i ibdâ' u icâdını ve ihbâr-ı aḥbâr-ı vefât-ı Resûl-i Emîn ('aleyhi şalavātu'llâhi'l-Meliki'l-Emîn) ve menâkıb-ı Hu-lefâ-yı Râşidîn'i ve aḥvâl-i pür-ehvâl-i haşr ü neşr [R 102b] ve kıyâm-ı kıyâ-met ve nâr u cenneti nuşûş-ı şâdıka-i fâ'ıḳadan istinbât olındığı üzre luğât-ı şanı'a-i bed'â ile anda irâd eyledi. Fâtihâ-i kitâbdan ḥâtimesine degin ḥurûf-ı ḥecâdan her ḥarfde kerreten ba'de kerretin kıaşide ve kııḫ'a üslûbınca maḳâşidını buḫûr-ı muḫtelifeyle manzûmen edâ eyledi. Leḫâ'if-i ma'ârif-i şüfiyyeden vâridât-ı fâyizât-ı zevkıyye-i vicdâniyyeyi enbâ-yı ebnâ-yı nâsütüñ aḥvâl-i şîrîn ü nemekini ile ḥalḫ idüp ikisini şîr ü şeker gibi imtizâc itdürdi.

Şi'r:² ای کرده دم مسیحت احیای ممات
در هر شکرت تعبیه صد تنگ نبات

[T 129a] از خط و عبارت توام روشن شد
کاندر ظلمات چون بود آب حیات³

Neşr:⁴ Zıkr olınan kitâb-ı fezâ'il-intisâb bâ'ış-i ḥıllḳat-i 'avâlim olan ğurre-i ğarrâ-yı nûr-ı Muḫammedî'nün cibâh-ı nibâh-ı enbiyâdan zühürâtını ve intikâlâtını beyân itmegin ve 'âlem-i vâkı'ada Cenâb-ı Risâlet-menzilet ḥâzretlerinin şavb-ı şavâb-me'âbindan "Bu maḳûle kitâb taşnîf eyle!" diyü işâret-i pür-beşâret şudür eylemegin Yazıcı-zâde Efendi bu kitâbı te'lif ü taşnîf idüp *Muḫammediyye* diyü tesmiye eyledi.

Şi'r:⁵ لفظش شده مایهٔ امانی
آیینۀ شاهد معانی
در رویش از آن ضمیر انور
صد شاهد معنوی مصوّر⁶

- 1 Senin idrâkte mahir olan ve müşkeller çözen zihnin gayb tefsirinin şerhi için "keşşâf"tır. (Senin zihnin) yüz açan kalemlle kâfın saçındaki bükümünden nûnun eğriliğini kapıp alır.
- 2 Şi'r R, P1 | Kıḫ'a T
- 3 Ey Hz. İsa gibi nefesi ile ölüleri diriltmiş olan, her şekerinde yüzlerce nebat şekerini hazırlanmıştır. Senin ibare ve hattın sayesinde âb-ı hayât suyunun Zulûmât ülkesinde ne suretle mevcut olabildiği benim için aşikâr oldu.
- 4 Neşr T | -R, -P1
- 5 Şi'r R, P1 | Meşnevi T
- 6 Onun lafzı, manalar güzelinin aynası ve maksatların mayası olmuştur. O nurlu derûnu sayesinde yüzünde yüzlerce manevi güzel görünmektedir.

Ve Şeyh Muhyiddîn-i 'Arabî hazretlerinin *Fuşûş* nâm kitabını 'alâ [P1 145a] tarîki'l-icmâl şerh idüp ba'zı müteşâbihât-ı müşkilenün te'vil ü tevcihine çokluk ta'arruz eylemedi. Hudûr-ı işkâl u sûtûr-ı i'zâlde müstetir olan 'arâ'is-i nefâ'is-i haqâ'ik-ı cemilenün vücûh-ı taḥkîkâtına ḥall-i keşf ü ḥall ile zînet-baḥş olmadı. Kerâmât-ı zâhire-i tãhiresi ve ḥavâriḳ-ı 'âdât-ı bâhire-i zãhiresi muḳarrer ve levâmî'-i sevâ'î'-ı velâyeti mânend-i necm-i ebher ezherdür. Maḥmiyye-i Gelibolî'nuñ ḥalkı anuñ ḳabri şerîfini "Mezãnn-ı icâbet-i ed'iyedür" diyü i'tikâd eylemişlerdür.

Tezyil: Mümâ ileyhün *Megâribü'z-Zamân* adlu 'Arabî bir mufaşşal kitâbı daḥi vardur. Kendünün *Muḥammediyye* nâm kitâbı ve birâderi Aḥmed-i Bîcân'uñ *Envârü'l-Âşîḳîn* adlu kitâbı, bu ikisi andan mütercemdür. Bu ma'nî *Envârü'l-Âşîḳîn*'de muşarraḥ u meşṭûr u muḳayyeddür ve daḥi mümâ ileyhün sûre-i Fâtiḥa'yı tefsîri vardur. Ol tefsîrünün dibâcesinde [R 103a] "Ben bu tefsîri melâḥide-i vücûdiyyeyi redd için taşnîf eyledüm." diyüp 'unvân-ı kelâmını gâḥ 'ibâret-i taḥkîḳ ile ve gâḥ 'ibâret-i tedkîḳ ile mu'anven eyledi ve Gelibolî'da deryâya nâzır muşallâda *Muḥammediyye*'yi te'lif idüp bir mescid [T 129b] binâ eyledi ve "Bu maḳâm Hızr u İlyâs'uñ maḳâmıdır." diyü bu Türki ḳıṭ'ayı nazm eyledi.

Ḳıṭ'a: Budur ol Hızr u İlyâs'uñ maḳâmı
Du'â ḳılıp virün bunda selâmı

Buları bunda gördi Yazıcı'oglı
Anuñ-çün yapıdı bu 'âlî maḳâmı

Raḥimehu'llâhu raḥmeten vâsi'aten.¹ [P1 145b]

Mevlânâ Şeyh Aḥmed Raḥimehu'llâhu'l-Melikü'l-Aḥad²

Mârrü'z-zıkr Yazıcı-zâde Şeyh Muḥammed'ün ḳarındaşıdır. Bu daḥi Hâcî Bayrâm Sultân'uñ ḥulefâsındandır. Âteş-i riyâzet-i cãn-güdâz-ile fetile-i cismi yanup yüregi yağı zevebân itmegin kemâl-i neḥâfetle naḥîf olmuş-idi. Bu dâ'iyeyle Aḥmed-i Bîcân dimekle şöhret bulmuş-idi.

1 Raḥimehu'llâhu raḥmeten vâsi'aten P1 | -R, -T

2 Mevlânâ Şeyh Aḥmed Raḥimehu'llâhu'l-Melikü'l-Aḥad R, P1 | Şeyh Aḥmed eş-Şeyh Mehmed el-Mezkür Raḥimehu'llâh T

Şi'r:¹ سوخته تاب تجلی شده
شیفته حضرت مولی شده²

Nesr:³ Şeyh Aḥmed daḥi müddet-i 'ömrinde Gelibolı'da mütemekkin ü mutavaḥḥın olup āḥirü'l-emr anda vefât eyledi. Ḥālâ anuñ mezârı ziyâret-gâh-ı ḥalḳ olup "vi'â-yı icâbet-i du'âdur" diyü rûḥından istimdâd iderler. Ol şems-i âsumân-ı 'irfân ve ḥürşid-i sipihr-i zevḳ u iḳânuñ levâmî-i sevâḥ-ı kelimât-ı ḳudsiyyesinden aşḥâb-ı 'aşḳ u erbâb-ı şevḳ istinâre vü istifâze itsünler diyü *Envârü'l-Âşıḳîn* ismiyle müsemmä bir kitâb-ı belâgat-intimâ peydâ eyledi. Bu kitâb-ı müsteḥâb ol cenâb-ı vâlâ-nişâbuñ 'ulüvv-i maḳâmâtına⁴ bürhân-ı sâḥi' vâḳi' oldı.

Şi'r:⁵ به آفتاب جهاتتاب آسمان علوم
که شد منور از انفاس او جهان علوم⁶

Raḥimehu'llāhu raḥmeten vâsi'aten.⁷

Mevlânâ Şeyhî Raḥimehu'llāhu'l-Bârî⁸ {Şeyhî}

Adı Sinân'dur ve maşḳat-ı re'si bilâd-ı Germiyân'dur. Zamân-ı şebâb ü cüvânî ve neḍâret-i nev-bâve-i 'ömr ü zindegânide mazḥar-ı feyz-i sermedî ya'nî Mevlânâ Aḥmedî'den ve sâ'ir-i 'ulemâdan ta'allüm idüp cümleñün ifâzesi sebebiyle mevârid-i [P1 146a] füyüzât-ı Rabbâniyye'den muḡterif oldı. Ol 'aşrda olan a'yân-ı 'ulemânuñ şafâ-yı nazarlarıyla merdüm-i çeşm gibi ta'ayyün buldı. Sîmâ-yı luṭf-îmâ-yı aḥvâlinde âşâr-ı rüşd ü necâbet nihâyet bulup Ḥâcî Bayrâm Sulṭân'ın şeref-i [T 130a] ḥıdmetleriyle⁹ [R 103b] teşerrüf idüp ṭarîḳa-i şüfiyyeyi taḥşil ü tekmil eyledi. Ba'dehu Kütâhiyye nâm ḳaşabanuñ ḳurbında mavṭın-ı aşlisinde teḳâ'üd eyleyüp vefât idinceye deḡin ol maḳâmıdan müfâraḳat eylemedi. Āḥir-i 'ömrinde

1 Şi'r R, P1 | Ferd T

2 Tecellinin harareti ile yanmış yakılmış, Hazret-i Mevlâ'ya âşık olmuş.

3 Neşr T | -R, -P1

4 maḳâmâtına R, P1 | maḳâmâtından T

5 Şi'r R, P1 | Ferd T

6 İlim semasında dünyayı aydınlatan güneşe yemin olsun ki onun sözleri ile ilim dünyası aydınlandı.

7 Raḥimehu'llāhu raḥmeten vâsi'aten P1 | -R, -T

8 Mevlânâ Şeyhî Raḥimehu'llāhu'l-Bârî R, P1 | Şeyhî Şâ'ir Raḥimehu'llāh T

9 ḥıdmetleriyle R, T | ḥizmetleriyle P1

evc-i vücüddan ḥazîz-i 'ademe suķūt u hübūt eyleyüp maķām-ı ma'hūd-da defn olındı. Mü'ellif-i *Şakâ'ik* ol ḥāvî-i ḥaķā'ikūn ķabr-i ŗerîfîni ziyâret eyleyüp üns-i 'azîme vâsıl olmış imiş. Bu ma'nâyı bu maḥalde ifâze eyledi. Merḥûm-ı merķûmuñ nûk-i ḥâme-i müŗg-bârı bülbül-i gülistân-ı belâġat ve kilk-i belâġat-âŗârı 'andelîb-i aġŗân-ı berâ'at olmaġın Türkî zebânla bâġ-ı nazmda terennüm eyleyüp bî-ŗûmâr eŗ'âr-ı feŗâḥat-iŗ'âr¹ iŗdâr eyledi.

Ŗîr:² در چنان بزمی که شعرى ساقى مجلس بود
راح روح افزا چه باشد شعر روح افزای وی
لاف خاقانى زند در ملك معنى زآن که هست
گرمى بازار شمس از نورى آرای وی³

Aķsâm-ı ŗîrden ġazel vâdisinde mükemmel *Divân* tertîb idüp bî-mişl ķaşîdeler terkîb eyledi. Bu maḥla' anuñdur.⁴

Maḥla': Gül yüzün mecmû'asında niķe kim defter düzer
Virür evrâķın yile ķün nüŗŗasın ebter düzer⁵

Ve⁶ bu mülemma' ebyât anuñ bir ġazelindendür.

Diger:⁷ "ماه است نمى دانم خورشيد رخت يا نه"⁸
Bu ayrılık odına cānum niķe bir yana

[P1 146b] "صد تير رسد بر دل زآن تُرك كمان ابرو"⁹
Bu fitne ile ķeŗmûñ ķün uyḥudan uyana¹⁰

Neŗr:¹¹ Ve meŗnevî semtinde *Hüsrev ü Ŗîrin* kıŗŗsasını nazm idüp ol ḥüsrev-i ŗu'arâ-yı ŗîrin-beyân mesâmî'-i mecâmî'-i 'âlemiyâna ġüŗvâre ḥaķup

1 feŗâḥat-iŗ'âr R, P1 | feŗâḥat T

2 Ŗîr R, P1 | Kıḥ'a T

3 Sâķsinin ŗiir olduġu öyle bir mecliste cana can katan ŗarap onun ruha hayat veren ŗiirinden baŗka nedir? Mana mülkünde sultanlık iddiasındadır, ķünkü ġüneŗin pazarındaki hararet onun efķârındaki nur(lar) dandır.

4 Bu maḥla' anuñdur. R, P1 | -T

5 Ŗeyhî, *Ŗeyhî Divânı*, haz. Halit Biltekin, Kültür ve Turizm Bakanlıkđı Yayınları, Ankara, 2018, s. 100.

6 Ve R, T | -P1

7 Diger T | -R, -P1

8 Yüzün ay mıdır ġüneŗ mi, bilmiyorum.

9 O keman kaŗlı ġüzelden ġönlüme yüzlerce ok gelir.

10 Ŗeyhî, *Ŗeyhî Divânı*, s. 178.

11 Neŗr T | -R, -P1

tab^c-ı daķıķi Pervîn'e pervîzen aşmışdur. El-haķ, nîrû-yı bāzû-yı belāğatle oķın atup yayın yaşmışdur. Mü'ellif-i *Şakâ'ik* kendünün üstādı Mevlānā 'Alāüddîn 'Alî-i 'Arabî'den naķl eyledi ki ol şu'arā zümresinün şeyhinün bāřıra-i başireti kuķl-i dāniř ile mükeķķal idi. Lākin zāhir-i ķalde sîmāsı h'ār u haķîr olup şuret ü hey'eti [T 130b] saķîm ü zemîm ve gözleri 'alîl ü kelîl idi. Ba'zı 'avarîz sebebiyle ĥaste-çeşm olan kimesnelerün dîde-i re-med-dîdelerine 'ilāc içün bir kuķl-i nāfi' ihdāř eylemiş-idi ki a'yān-ı 'ālem ol kuķlün menāfi'ini görür-idi.

Şî'r': 'Ayn-ı nef^c-idi tırduğınca o kuķl
Nazar ehline ĥayli nāfi^c-idi

Şatılır oldu tütîyā gibi kem
Remed-i çeşm-i ĥalkı dāfi^c-idi

Neşr:² Ol merd-i kāmîl-nazar u nāķıd-başar bu kuķl-i cilā-baĥřı ma'lûl olan erbāb-ı 'illete dirhem dirhem şatar-idi. Az nesneyle ĥalkuñ gözlerini boyar-idi.

Maṭla³: Cilā vir çeşm-i cāna ĥāk-i pāy-ı dil-rübāyile
Şaķın keĥķāller gözün boyarlar tütîyāyile

Neşr:⁴ [R 104a] Bir gün pîr-i felegün çeşm-i pür-ĥûn-ı şafaķ-günından perde-i küĥlî-i şeb mürtefi^c olup nûr-ı 'ayn-ı āftābla rûy-ı 'ālem münevver olduķda bir kāmîl-nazar ol kuķl-fürüşüñ kuķlinden bir aķçe kuķl alup kıymeti-ni nazarında ķoduķdan řoñra Mevlānā Şeyĥî'nün 'ayn-ı 'ibretle [P1 147a] yüzine baķup gözlerinde 'illet göricek ⁵ «وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ» āyetinün feĥvāsını ifāde eyledi. Bu maĥalde mezkûruñ eline bir aķçe daĥi virüp “Kendü kuķlünüzden bu aķçe ile kuķl alup iktiĥāl eyleñüz ola ki müntefi^c olup 'ayn-ı 'ināyetü'llāh ile manzûr olasız.” diyü laṭife şuretinden serzeniş eyledi.

Ķıṭ'a: ای که دانش به مردم آموزی
آنچه گویی به خلق خود بنیوش

1 Şî'r R, P1 | Ķıṭ'a T

2 Neşr T | -R, -P1

3 Maṭla' R, P1 | Ferd T

4 Neşr T | -R, -P1

5 “Kendi nefislerinizde de öyle. Görmüyor musunuz?” Zârîyât (51), 21.

عیب خود را علاج می‌کنی
باری از عیب دیگران خاموش¹

Neşr:² Mevlânâ Şeyhî ol şahş-ı şahib-nażara envâ³-i istihsân idüp âhîr-i ‘ömrine degin bu laţîfe-i laţîfeyi yâd eyledükçe kemâl-i hażzından hañde ider-idi. Nevvera’llahu mażca’ahu.

‘Ârif Bi’llâh Şeyh Muşlihuddîn³ [Debbâğlar İmâmı]

“Debbâğlar İmâmı” demekle mezkûr u meşhûrdur. Âb-rûy-ı memâlik-i ‘Osmâniyye [T 131a] olan maħmiyye-i Edirne (ħuffet bi’l-meymene)de debbâğlar maħallâtından Şeyh Şücâ‘ Zâviyesi kurbında bir mescid-i felek-mümâsilde otuz yıl miķdârı iķâmet-i ħıdmet-i imâmet idüp rûz u şeb ħulâşa-i evķât ve nuķâve-i sa’âtini ‘ibâdet naħvine şarf eyledi. Menķuldür ki her gice ğasaķ-ı zalâmdan felâķ-ı şubĥ-ı bâma degin yüz rek’at namâz kılup her iki rek’atden soñra tecdîd-i vuzû’ eylemegi ‘âdet idindi. Ol imâm-ı hümâm, fırķa-i aşfiyâ erkân-ı mendûbe-i cemâ’at-i evliyâ üzre cinâyât u kerâhiyyâtdan taħtîr-i derûn için gicede elli kerre âbdest alur-idi. Şerâyiķ-i mefrûze-i [P1 147b] ‘ubûdiyyeti edâ niyyetine miķdâr-ı manşûş deflü namâz kılur-idi.

Şi’r:⁴ چو گاه وضوء خاطرش جست آب
دواند آفتابه سويش آفتاب

در آب وضوء آب خضرش روان
وز آن آب می‌شست دست از جهان⁵

Neşr:⁶ Ol pîşvâ-yı muķtedâ-yı zümre-i müteşerri’in ‘ulûm-ı zâhire-i zâhireye ‘âlim olup meşâğil-i mesâ’il-i fûnûna meşğûl olduğı gibi nüşħa-i mükevvênâtda meknûn olan âyât-ı şanâyî‘-i bedâyî‘-i rubûbiyyeti âyet âyet tilâvet ider-idi.

1 Ey halka ilim öğreten kişi, insanlara söylediğini sen de dinle. Kendi kusuruna bir çare bulmuyorsun, bari başkalarının ayıpları (karşısında) susuver. Sa’dî-i Şîrâzî, *Külliyât-ı Sa’dî*, (Mevâ’iz), haz. Muhammed Ali Fürûğî, Tahrân: Emîr-i Kebîr, 1372, s. 830.

2 Neşr T | -R, -P1

3 ‘Ârif Bi’llâh Şeyh Muşlihuddîn | ‘Ârif Bi’llâh Şeyh Muşlihuddîn Raħimehu’llâh T, ‘Ârif Bi’llâh Şeyh Muşlihuddîn Ķuddise Sırruhu P1

4 Şi’r R, P1 | Meşnevi T

5 Abdest vakti gönlünden suyu geçirse, güneş ona doğru (hemen) ibrik koştururdu. Abdest suyunda Hızır’ın suyu yani âb-ı hayât câri idi ve o su ile elini dünyadan yıkarı.

6 Neşr T | -R, -P1

Şi'r:¹ ننگری این دیر بقا پرده را
 وین همه اوضاع نو آورده را
 سبحه انجم به ثریا که داد
 طارم چارم به مسیحا که داد
 نیل در این صفحه خضرا که بیخت
 مهره در این حقه مینا که ریخت

[R 104b] هست در این دائرة قال وقیل
 این همه بر هستی صانع دلیل²

Neşr:³ Hâzret-i Hallâk-ı bâhirü'r-rahamût u Cebbâr-ı vâsi'u'l-ceberûtuñ derk ü fehmden⁴ münezzeh olan zât-ı 'ulyâsinuñ 'ulüvv ü 'azameti efkârın-dan tenezzülât-ı şıfâtı ile mezâhir-i zevâhir-i şıfât-ı celâl ü cemâl olan zevât-ı mütehâlifetü's-şü'ünüñ mülâhazasından hâlî olmayup dâ'imâ [T 131b] müstağrağ-ı қа'ı-r-ı baħr-ı fikret ve ğarık-ı heyemân u ğayret idi.

Şi'r:⁵ به نیمت افتاده به دریای فکر
 و آمده سرگشته صحرای فکر
 ناظر دیوان تحیر شده
 غرقه طوفان تفکر شده⁶

Neşr:⁷ Ve bi'l-cümle bu ihâta ile bihâr-ı haķıķatde bir baħr-i zeħħâr ve bu ķadar seng-i girânla cibâl-i țarıkâtden bir cebel-i üstüvâr-idi. Şeyh 'Abdüllațif Kudsî ğazretlerinden daħi mûmâ ileyhüñ haķķında "Lücec-i haķıķatden [P1 148a] bir baħrdur" dimek kelâmı menķüldür. Bu kelâm-ı şâyık, kelâm-ı sâbıkı mü'eyyid vâķi' olup şıdķına şâhid oldı.

1 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

2 Bu bekâ perdeli meyhaneye ve süreklı yeni şeyler getiren hallere bakmaz mısın? Süreyyâ'ya yıldız tesbihini kim verdi? Feleğın dördüncü katını Hz. İsa'ya kim verdi? Bu yeşil sayfaya çivit rengini kim elledi? Bu gök renkli hokkaya boncukları kim döktü? Bu dedikodu dairesindeki her şey Allah'ın mevcudiyetine bir delildir. Molla Câmî, *Meşnevi Heft Evrenğ Cild-i Evvel, (Tuħfetü'l-Abrâr)*, haz. Câbulkâ Dâd Alışâh, Asğar Cânfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 521.

3 Neşr T | -R, -P1

4 fehmden R, P1 | fehminden T

5 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

6 Düşünce denizine düşmüş ve düşünce çölünün avaresi olmuş. Şaşkınlık meclisine bakmış ve tefekkür tufanına dalmış.

7 Neşr T | -R, -P1

Qabr-i şerîfi ve merqad-i laţîfi maħmiyye-yi Edirne'de vâkı' olup imâm olduğı mescidüñ miħrâbı öninde defn olındı. Ol diyârũñ halkı anuñ muqām-ı eşbâhı olan maqāmı “Merâh-ı revh-i ervâħdur.” diyü i'tikâd eylediler.

Mısrâ': ¹ چه منزل است مگر بوستان فردوس است

Tezyil: Mesmü'umdur² ki Şeyh Muşliħuddin Efendi'nün *İrşâd-nâme* ismiyle müsemmâ bir risâlesi var-idi. Ol risâleyi Şeyh Vefâ-zâde'ye irsâl eyledi. Raħimehu'llâhu te'âlâ.³

Şeyh Piri Ĥalife-i Ĥamidi Raħimehu'llâh⁴

Qaşaba-i Egirdir'de tavaţtun eyleyen şeyhülislâmuñ kerimesini tezev-vüc eyledi. 'İlm-i zâhirde râşidân-ı merâşid-ı taħşil-i kemâlât için kütüb-i mu'tebere-i mu'tevereden ders ta'yin idüp ĥüsn-i ifâze vü şeref-i ifâde ile ta'ayyün ĥâşıl eyledi. Lisân-ı 'azbü'l-beyân ve zebân-ı raţbü't-tibyânıyla âb-ı zülâl-mişâl-i lâ-yezâl rûħ-baħş-ı aşĥâb-ı kemâl olup cenâb-ı cennât-âyâtı menhel-i nâhilât-ı âb-ı 'irfân oldu.

Kıt'a: لفظ شكر آمیزش در تربیت خاطر
چون باد بهار آمد جان پرور و جان افزا
هر نکته ز هر لفظی هر بذله ز هر حرفی
دل را شده زو حاصل جان را شده زو پیدا⁵

Neşr:⁶ Merħûm Şeyh 'Abdullaţif Qudsî ĥazretleri şehri Konya'ya geldükde [T 132a] Şeyh Piri Ĥalife şeref-i ĥıdmetleriyle müşerref olup yed-i tevbe ile dâmân-ı inâbete teşebbüs eyledi. Bu inâbetde [P1 148b] işâbet idüp anuñ sebebiyle merâtib-i 'âliye vü meţâlib-i sâmiyye işâbet eyledi. [R 105a]

1 (Burası) nasıl bir yerdir? Yoksa Firdevs cenneti mi?

2 Mesmü'umdur R, P1 | Mesmü'dur T

3 Raħimehu'llâhu te'âlâ R, P1 | Raħmetu'llâhi te'âlâ T

4 Şeyh Piri Ĥalife-i Ĥamidi Raħimehu'llâh R | Ĥamidlü Şeyh Piri Ĥalife Raħimehu'llâh T, Şeyh Piri Ĥalife-i Ĥamidi Raħimehu'llâhu Te'âlâ P1

5 Onun şekerli sözleri gönlün terbiye edilmesinde bahar rüzgarları gibi canı perverde edip cana can kattı. Söylediğı her lafızda (muhatabının) gönlüne ondan bir hisse geldi ve her konuşmada ondan ruha bir latife zuhur etti.

6 Neşr T | -R, -P1

Şi'r:¹ گر تو کنی گلبن توبه عیان
 غنجه صفت باز گشایی دهان

 در چمن صد گل از آن وا شده
 باغچهٔ عمر تو رعنا شده

 غنچهٔ او در همه وقت است باز
 همچو درِ فیض نگردد فراز²

Bu minvâl üzere niçe müddet hıdmetinde ikâmet idüp soñra vañan-ı aşı- sine icâzet ile 'avdet eyledi. Mûmâ ileyh 'ulûm-ı zâhirede kâmil ü mükem- mel ve çarîka-i şifîyyede ekmele idi. Cümle-i cemile-i müte'ellihîn ortasında zât-ı şerîfî müntehâ-yı mültekâ-yı çarâ'ik-ı Hâk olup şerî'at ü çarîkat ü haqîkatî cem' eyledi. Şeyh 'Abdullaţif Kudsî hazretleri tarafından irşâd u is'âdda nâ'ib-i menâb olub tã'ife-i müsterşidinün pîri ve dest-i tevbeye dest- res bulanlaruñ dest-gîri idi³.

Şi'r:⁴ در طریقت گرچه طفل راه بیرانم ولیک
 چرخ پیر آمد طفیل دولت برنای من⁵

Çaddesa'llâhu sırrahu'l-'azîz.⁶

Mevlânâ Tâcüddîn İbrâhîm Yahşi Faķîh⁷

Manavğat vilâyetindendi.⁸ Sâlifü'z-zıkr Pîri Hâlîfe'nün bâzâr-ı hıdmet-i sâmi-rütbetinde⁹ 'ulûm-ı zâhireye meşğül olup sayır-i müsterbihân-ı kâlâ-yı fezâ'il ile bizâ'a-i istiţâ'ası miķdârınca istirbâh-ı erbâh-ı 'ilmiyye eyledi. Ol şadedde kendünün pîri Pîri Hâlîfe ile Şeyh 'Abdullaţif Kudsî hazretlerini

1 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

2 Eğer sen tövbenin gül fidanını aşıkâr edersen, gonca gibi ağzını açarsın. Senin bahçende ondan dolayı yüzlerce gül açılıp ömrünün bahçesi güzelleşmiştir. Onun goncası daima açıktır. Feyiz kapısı gibidir, kapanmaz.

3 idi R, P1 | -T

4 Şi'r R, P1 | Ferd T

5 Tarikatte her ne kadar pirlerin yolunda bir çocuk olsam da yaşlı felek benim genç tâlihimin (yanında) küçük bir çocuk oldu.

6 Çaddesa'llâhu sırrahu'l-'azîz P1 | -R, -T

7 Mevlânâ Tâcüddîn İbrâhîm Yahşi Faķîh | Mevlânâ Tâcüddîn İbrâhîm Yahşi Faķîh Raķimehu'llâh T

8 [Derkenâr] Ba'zî kütüb-i tevârihde Tâcüddîn Karamanî diyü meşşür u muķayyeddür. Meşşürî daħî budur. M | -R, -T, -P1

9 rütbetinde R, P1 | rütbetinden T

ziyâret için Konya'ya varup şeref-i mülâkâtıyla teşerrüf eyledükden sonra Pîri Hâlife, [P1 149a] Şeyh Tâcüddîn ile mavtın-ı aşlisine 'avdet itmege 'azîmet eyledi. Lâkin Şeyh 'Abdullaṭîf Kudsî, Şeyh Tâcüddîn'ün gitmesine râzî olmayup “Elbette benüm yanumda kalsun.” diyü buyurmağın Pîri Efendi, Şeyh Tâcüddîn'i Şeyh Kudsî hâzretlerinün¹ yanında qodı gitdi. Bir miqdâr müddetden sonra Şeyh 'Abdullaṭîf ile [T 132b] Şeyh Tâcüddîn maḥrûsa-i Burûsa'ya gelüp anda bi'd-defa'ât hâlveteye girüp nüzhet-serây-ı derûn-ı necâbet-meknûnını cârüb-ı² “دع نفسك و تعال” ile televvüşât-ı ta'al-lukât-ı mâsivâdan taḥliyeden sonra tecliye-i cemâl-i tecelliyât ile taḥliye eyledi. Merḥûm Şeyh 'Abdullaṭîf Kudsî Burûsa nâm şehr-i dil-keşde vefât idüp nişîmen-i vâlâ-yı kuds u nüzhet-gâh-ı dil-h'âh-ı ünsde cây-gîr olduğda Şeyh Tâcüddîn'i seccâde-i irşâdda kendü maḥâmına iḳâmet idüp ʔarîḳatleri üze hırka geyürdi.

Şî'r:³ یافتہ از موہبت ایزدی
تاج سر از خاکِ دَرِ مرشدی
جان وی از مرشد دین نور یافت
جنتِ دیش ز امین حور یافت

[R 105b] تحفہ اش از عالم بالا رسید
خلعتش از حضرت علیا رسید⁴

Neşr:⁵ Şeyh Tâcüddîn kendüden müstemidd⁶ olanlara imdâdda teşemmür-i tâmm u ihtimâm-ı tamâm itmegın hıdmet-i şerîfinde cem'-i keşîr ü cemm-i gâfir cem' oldılar idi. Ol şem'-i cem'-i hidâyet ve mişbâh-ı pür-işbâh-ı kerâmet ü velâyetün hıdmetinde pervâne olan muḳtebisân-ı envâr-ı füyûzât-ı İllâhiyye anuñ şeref-i ifâzesiyle Tûr gibi maḥzar-ı tecelliyât-ı sâṭı'a olup nâ'ire-i maḥabbetu'llâh ile [P1 149b] yanar yaḳılıurlar-ıdi.

1 hâzretlerinün R, T | -P1

2 Nefsini bırak ve gel!

3 Şî'r R, P1 | Meşnevi T

4 Allah'ın ihsanı ile müştîlik kapısının toprağından başına taç edindi. Onun canı din müştîdinden nur iktisap etti. Dinin cenneti “Emîn”den Huri elde etti. Onun hediyesi yüce bir âlemden geldi. Onun hilatı Yüce Zât'tan geldi.

5 Neşr T | -R, -P1

6 müstemidd R, P1 | müstemend T

Şi'r:¹

شہستان دلشان بود روشن
زانوار درخت دشت ایمن

به آتش زنده‌اند همچون سمندر
مگر آب حیاتشان شد آذر²

Neşr:³ Mûmâ ileyhûn huddâm-ı maķâm-ı Sidre-ihtirâmından biri hikâyet eyledi ki “Merhûm Tâcüddîn’ün h’ân-ı irşad u sofra-i imdâdından istifâ itmek-içün havâlisinde müctemî‘ olan gürisnegân-ı mevâ'id-i fevâ'id-i ledünniyyeye aḥşam aḥşam ta‘âm kısmet itdügümde âdem başına bir kâse hisâbınca bir gicede yüz on ‘aded kâse ta‘âm taḫsîm ü tevzi‘ eyledüm.” didi. Ba‘zı aşḥâb u aḥbâbından naḫl olunur ki bir gün Şeyḫ Tâcüddîn Efendi ricâl-i ğayb gibi ḫalvetinden [T 133a] ğâ'ib olup dehân-ı perî-rüyân gibi dîdeden nihân olmuş bulundu. Emed-i medîd ü ‘ahd-i ba‘îd ol kıdve-i evliyânun aḥibbâsı bedraķa-i vehm ü ḫayâl ve reh-nümâ-yı pîşvâ-yı ihtimâl-le ḫadem-ber-ḫadem ve pey-ender-pey tek ü püy idüp peyk-i şimâl-mişâl bi-tariķi'l-isti‘câl sū-be-sū cüst ü cüy eyledükden sonra maḥrûsa-i Burûsa’nuñ havâlisinde olan küh-ı felek-şüküh ki pây-ı temkîn ü şebâtı eşbât-ı zühhâd-kirdâr bi'l-‘aşıyyi ve'l-ibkâr dâmân-ı ‘uzlete çekmişdür, ol kühun bir gûşe-i bi-tüşesinde ki ḫâlâ ol gûşe zâviye ḫalķınuñ yaylaķıdır, şeyḫ ḫazretlerini anda riyâzet ü ‘ibâdete meşğûl olmuş buldılar. Bu maķâm-ı nüzhet-âbâdda şeyḫ ḫazretleri fuķarâsıyla temekkün itmeĝin aḥibbâ-yı elibâsından [P1 150a] H’âce Rüstem nâm bir şâhib-ḫayr kimesne hücerât-ı keşîre binâ idüp âḫîretini anuñla yapmışdur.

Şi'r:⁴ هر که خیری کرد چون محمل بدان عالم کشید
روح او را هر نفس فیض دگر خواهد رسید⁵

Ammâ maḥrûsa-i Burûsa’da şeyḫ ḫazretlerine müntemî olan zâviyeyi ve mescidi Şeyḫ ‘Abdullaṭîf ḫazretlerinün aḥibbâsından H’âce Baḫşâyîş nâm bir ‘Acem bâzîrgânı binâ eyledi.

1 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

2 Eymen (çölündeki) Vadisindeki ağacın nurları ile onların gönül halvetanesi aydınlandı. Semender gibi ateş içinde yaşarlar. Yoksa onların âb-ı hayatları ateş midir?

3 Neşr T | -R, -P1

4 Şi'r R, P1 | Ferd T

5 Hayır yapan kişi öteki âleme geçince, ruhuna her nefeste bir başka feyz erişecektir.

Hicret-i Nebeviyye'den sekiz yüz yetmiş iki senesinün şehr-i şaferinde vefât idüp Şeyh 'Abdullaṭîf ḥazretlerinün zāviyesi civārında ḳubbe-i felege mümâsil bir ḳubbenün içinde defn olındı. Şiḳât-ı müverriḥinden bir kimesne anuñ [R 106a] vefâtı sālını tebyîn ü ta'yîn¹ için bu târiḥi didi.

Târiḥ: إنتقل الشيخ وتاريخه
قدسك الله بسر رفيع²
h. 872

Raḥimehu'llâh.³

Şeyh Ḥasan Ḥ'âce Raḥmetu'llâhi 'Aleyh⁴

Ḳaraşi vilâyetindendür. Maḥmiyye-i Burûsa'da medfün olan seyyid-i ey-yid-i evliyâ neyyir-i ḥayyir-i etḳiyâ şadr-ı şudür-ı muḳarrebîn-i Bâri Seyyid Muḥammed bin 'Alî Ḥüseyñi-i Buḥârî (raḥmetu'llâhi 'aleyh) ḥazretleri ile muşâḥabet ü münâsebet idüp [T 133b] istikmâl-i kemâl ü istiḥşâl-i ḥâl eyledükden şoñra anlaruñ 'aḳabinde seccâde-i irşâda cülüs eyledi. Niḳât-ı aşḫâb ve şiḳât-ı aḫzâb-ı aḫbâbından menḳüldür ki merḥûm u maḡfûrun leh Emîr Sulṭân ḥazretleri âḫir-i 'ömrinde ḥaste olup rûḥ-ı pür-fütûḥı 'âlem-i lâhûta revâne olmaḳ muḳarrer olduḡda 'amme-i aşḫâb u aḫbâbı kendülerden birini irşâd için ta'yîn idüp ḥâl-i ḥayâtında maḳâm-ı vâlâlarına iḳâmet ü iclâs iltimâs⁵ eylediler. Bu muḳâbelede [P1 150b] Emîr Sulṭân ḥazretleri rûḥ-ı kelâmı bu ḳâlib üzre ifâze eylediler ki “Ḥazret-i Perverdigâr-ı Lâ-yezâl'ün emriyle vefât itdügümde vâḳıf-ı esrâr-ı esmâr-ı Sübhâniyye ve 'ârif-i serâ'ir-i zamâ'ir-i Rabbâniyye fülân nâm meczûba varup seccâde-i ḥilâfete sezâvâr olan kimesneyi andan istifsâr eylesiz ki bu merâmuñ itmâmı anuñ ta'yîn ü tebyînine menûḡ u merbûḡdur.”

Şi'r:⁶ زبانش ترجمان نکتہ غیب
دلش آیینہ اسرار لا ریب⁷

1 ü ta'yîn R, T | -P1

2 Şeyh vefat etti ve tarihi: “Allah seni yüce bir sır ile takdis eylesin.”

3 Raḥimehu'llâh P1 | -R, -T

4 Raḥmetu'llâhi 'Aleyh R, P1 | Raḥimehu'llâh T

5 iltimâs R, P1 | -T

6 Şi'r R, P1 | Ferd T

7 Dili gayb nüktesinin tercümanı, gönlü “lâ-reyb” sırlarının aynasıdır.

Neşr:¹ Binâen 'alâ zâlik fırqa-i merķūme meczūb-ı merķūma varup bast-ı kelâm eyledüklerinde ol meczūb ħiddet ü ğazaba gelüp ol tã'ifeyi ħuzūr-ı pür-ħubūrından redd ü tãrd eyledi. Def'a-i şāniyede tekrİR-i kelâm u i'āde-i merām eyleyüp tafşil-i sâbık üzre EmİR Sulţān ħāzretlerinüñ vaşiyetini ħikāyet eyledüklerinde meczūb-ı mūmā ileyh vaşiyet-i meĥekkiyyeyi ķabūl idüp "N'ola görelüm." didükden şoñra tã'ife-i merķūmeye "Cenāb-ı 'arşa nazār eyleñüz." diyü buyurdılar. Ol tã'ife daĥi çeşm-i zāhir ile şavb-ı semāya nazār idüp dīde-i bāţınla 'arş-ı mu'allāya teveccūh eyledüklerinde EmİR Sulţān ħāzretleriyle Ĥ'āce Ĥāsan'ı ikisini bir yirde cülūs eylemiş gördiler. Bu işāret-i pür-beşāretten maķşūd fehm olınup emr-i ħilāfete eĥaķķ u aĥsen Ĥ'āce Ĥāsan olduĥını teferrūs ü taĥaddūs eylediler. Mūmā ileyh taķiyy [ü] naķiyy, müteverri' ü müteberri' kimesne idi. Meţā-miĥ-i enzār u mesāmiĥ-i efkārı 'ibādet ü tã'at olup kendünün meĥūd u maķdūrı zümre-i müsterşidİN için delil-i rāh-ı ĥudā [T 134a] olmaĥa maşrūf u ma'ĥūf idi. [R 106b]

Şi'r:² همه كارش به روز و شب عبادت
به معبود خلائق كرد طاعت³

Raĥimehu'llāh.⁴ [P1 151a]

'Ārif Bi'llāh Şeyĥ Velī Şemsüddīn Raĥimehu'llāh

Müşārün ileyh Ĥ'āce Ĥāsan ħāzretlerinüñ ĥulefā-yı şürefāsındandır. Mezkūr Şeyĥ Velī (raĥimehu'llāhu'l-Melikü'l-'Ālī)⁵ ħāzretleri aşĥāb-ı kerāmāt u evliyā-yı velāyātdan olup vā'iz ü⁶ müfessir ü müzekkir kimesne idi.

Şi'r:⁷ مدار گردش اجرام و افلاك
امام ساكنان عرصه خاك

1 Neşr T | -R, -P1

2 Şi'r R, P1 | Ferd T

3 Gece gündüz bütün işi ibadetti. Mahlukatın rabbine taat üzere idi.

4 Raĥimehu'llāh R, P1 | -T

5 Raĥimehu'llāhi'l-Meliki'l-'ālī R, P1 | Raĥimehu'llāhi'l-Meliki'l-Müte'al T

6 vā'iz ü R | vā'iz ü mütte'iz T, P1

7 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

در اطوار شریعت رکن اسلام
در اسرار حقیقت غوث ایام¹

Neşr:² Berekat-ı enfâs-ı müteberrikesiyle ekşer-i halâ'ik müntefi' ü mütemetti' olup anuñ hıdmetinde çok kimesne 'ilm-i zâhir ve 'ilm-i bâtında mâhir oldu. Mü'ellif-i *Şakâ'ik* ol fâzıluñ haţt-ı şerîfiyle şerâ'if-i leţâ'if-i Qur'an-ı cemîl ve deķâ'ik-ı raķâ'ik-ı hadîş-i celîli hâvî ve kelimât-ı pürnikât-ı ehl-i 'irfânı cāmî' bir mecmû'a-i maţbû'asını seyr itmişler-imiş. Bu mecmû'a-i maşnû'a Şeyh Velî hazretlerinin ma'ârif-i İlâhiyye'den külli behresi olup 'ilm-i tefsîr ü hadîşde yed-i tûlâsı olduğına şahid-i 'adl meşâbesindedür diyü taḥķik buyurmışlardır.

Çıt'a-i 'Arabî:³ ومجموعه تضمّن كل معنى
بديع من أفانين المعاني
به حكّم وأشعار حسان
كترتيل الجمان على الغواني⁴

1 Felek ve yıldızların ekseninde döndüğü kişi ve bütün insanların imanı! Şeriatın her aşamasında İslâm'ın rûknü, hakikat sırlarında devrinin gavsi.

2 Neşr T | -R, -P1

3 Çıt'a-i 'Arabî R, P1 | Çıt'a T

4 Bütün manaları ihtiva eden bir mecmuadır. "Ma'ânî"nin hallerinden yeni bir şeydir. Güzel kadınların üzerindeki dizili inciler gibi güzel şiirler ve hikmetler onundur.

ṬABAḲA-İ SÂBİ'A

Fâtih-i Kōstantiniyye-i sāmī-bünyān ya'nī Ebu'l-fütühāt Sulṭān Meḥmed Hān ('aleyhi'r-raḥmetü ve'l-gufrān) ḥazretlerinüñ āvān-ı salṭanatında tecdīd ü temhīd-i merāsīm-i 'ulūm-ı mūnderisetü'l-aṭlāl için binā olınan medāris-i 'āliyede ḥuşūşan Şemāniyye'de mebānī-i mezāyā-yı [P1 151b] Ḳur'an-ı 'azīm olan fūnūn-ı bedī'u'l-beyānı tecvīd ü tefḥīm eyleyen a'lām-ı [T 134b] 'ulemānuñ rüz-ı vilādetinden rüz-ı vefātına deġin olan aḥvāl-i şeref-āmāllerini beyān ider ve maḥkeme-i muḥkeme-i ḳazāda ḳādī'l-ḥacātuñ merāzī-i şerīfesi üzre imzā-yı ḳazāyā-yı ma'dilet ve tenfiz ü tescil-i aḥkām-ı 'adalet idüp "حَيَارَکُمْ أَحْسَنُکُمْ فَضَاءٌ"¹ mazmūn-ı meymūnına mā-şadak olan zümre-i ḳudāt-ı kümāt-ı şer'-i Aḥmedī ve fırḳa-i vülāt-ı ḥumāt-ı dīn-i Muḥammedī'nün menāḳıb u me'āşirini tibyān ider. Bu iki fırḳa-i nāciyeden şoñra ḥıyār-ı ümmet ya'nī meşāyiḥ-i sāmī-rütbet zıkr olunup bunlaruñ aḥvāl-i ferḥunde-me'alleri ol iki ṭā'ifenüñ aḥvāllerine ta'ḳīb olunur. "تَنْزِيلُ الرَّحْمَةِ عِنْدَ ذِكْرِ"² fehvāsına vuşül bulunur.³ Raḥimehumu'llāhu te'ālā raḥmeten vāsi'aten.⁴

Mervīdür ki merḥūm u maġfūrun leh Sulṭān Meḥmed Hān ḥazretleri sekiz yüz otuz beş senesinde vücūda gelüp yigirmi yaşına ḳadem başduḳda sekiz yüz elli beş senesinde müstaḳıllen mesned-nişin-i [R 107a] taht-ı sa'adet olup müttakā-yı ḥilāfete yalıñuz ittikā⁵ eyledi. Müddet-i salṭanatu otuz bir yıl olup kendüleri elli bir yaşına varduḳda sekiz yüz seksen altı senesinüñ rebī'ül-evvelinüñ dördüncü günü pençşenbe güninde vefāt idüp ārām-gāh-ı⁶ ﴿فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُّقْتَدِرٍ﴾ de müstekinn oldı.

1 "Sizin en hayırlınız, borcunu en iyi şekilde ödeyeninizdir." Hadis-i şerif. bkz. *Hadislerle İslām*, c. 5, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2020, s. 118-119.

2 "Salihler anıldığı zaman rahmet iner." Süfyan b. Uyeyne. Bkz. İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, c. 3, Beka Yayınları, İstanbul, 2019, s. 149.

3 Bu iki fırḳa-i nāciyeden ... fehvāsına vuşül bulunur. R, P1 | -T

4 Raḥimehumu'llāhu te'ālā raḥmeten vāsi'aten P1 | -R, -T

5 ittikā R, P1 | müttakā T

6 "Güçlü ve Yüce Allah'ın huzurunda hak meclisindedirler." Kamer (54), 55.

Rivâyet olunur ki merhûm Sultân Meḥmed Ḥân sene-i merḳûmede Mışır u Şâm Seferi niyyetine ḥırâm-ı ḥazm ü 'azme tâb virüp Üskûdar'a geçdükte ḥaste olup bâlîn-i maraza baş ḳodılar. [P1 152a]

Şi'r:¹ تنش از ضعف شد همچون خیالی
 به اندك روز بدرش شد هلالی
 دل از وی يك سر مو كم نمی خواست
 ولی هر روز او چون موی می کاست
 به يك ناگه چو سرو از پا در افتاد
 ز بیماری به روی پستر افتاد
 همه شب نرگس بی خواب مانده
 گل رویش ز تب بی تاب مانده²

Bu eşnâda bir gün hem-zebân-ı tercemân-ı Sürüş-ı Ğayb olan lisânına,

Beyt:³ آه من عزيمة بغیر ایاب
 آه من حسرة على الأحاب⁴

beyti cārī oldu. Bu beytün kendünün lisânına cereyânından şehriyâr-ı rûḥ-ı [T 135a] 'azizinün mülk-i bedenden diyâr-ı âḫirete intikâline intikâl eyledi. Fi'l-vâқи' düşmen-i ecel mülk-i vücûda istilâ idüp pâdişâh ḫazretleri vefât eyledi.

Şi'r:⁵ جهان با همه زينت و زيب او
 نيرزد بدین رنج و آسيب او
 بدانستم اين را كه وقت رحيل
 بود با اجل داروی مستحيل

1 Şi'r R| Meşnevi T; -P1

2 Zafiyetten vücudu hayal gibi oldu. Az bir zamanda dolunayı hilale döndü. Gönül kıl ucu kadar dahi onun kötülüğünü istemezdi. Fakat o her gün kıl gibi eksilirdi. Selvi ağacı gibi birden devrildi. Hastalıktan yataklara düştü. Bütün gece nergis gözleri uykusuz kalmış ve yüzünün gülü harareten bitap düşmüştür.

3 Beyt R, P1 | Ferd T

4 Âh, bu dönüşü olmayan gidişten ve âh, dostlara duyulan özlemin elinden! İbnü'l-Mu'tez, *Divânu İbni'l-Mu'tez*, haz. Kerem el-Bostânî, Beyrut: Dâru Sâdır, ts., s. 93.

5 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

چنین است رسم سپهر برین
نه بر آن بماند دول نه بر این¹

Neşr:² Sulţân Meḥmed Ḥān ḥazretleri selâṭin-i 'Oşmāniyān'dan yedinci olmağla binā-yı salţanatı Seb'-i Şidād gibi muḥkem ü raşin ve esās-ı ḥilāfeti reşk-i semāvāt-ı heftümīn eyleyüp envār-ı āşār-ı ma'dilet-ile aḫṭā'-ı erbā'-ı rub'-ı meskūnı seb'a-i seyyāre gibi münevver eyledi. Heft-evreng-i eḫālīm-i seb'a heft-ser-i ejder-iken kemend-i tedbīr ve şemşīr-i tedmīrle teşhīr idüp a'dā-yı dīn ü devleti iki bir dimeyüp yedi ḫat yirūn altına geçürdi. Rub'-ı meskūnda ³﴿إِنَّ اللَّهَ ثَالِثُ ثُلُثَةٍ﴾ diyenleri ḫatlı idüp re'y-i ġarrāsıyla verā-yı Ḳāf-ı 'ademe ḫaçurdi. Müsebbe'āt-ı [P1 152b] muraşşa'āt-ı eḫālīm-i seb'a anuñ devlet-i rüz-efzūnında şınā'āt-i 'adlle pīrāste ve muḥassināt-ı naşfet ile ārās-te olup maṭlā'ından maḫṭa'ına deġin her beyti ma'mūr bir müsebbā' meşā-besinde idi. [R 107b]

Ḳıṭ'a:⁴ چنان بساخت جهان را هوای معدلتش
که از طبیعت اضداد رفته ناسازی
از این گذشته که گستاخی کند زین پس
سحر به پرده دری و صبا به غمّازی⁵

Āyāt-ı fetḫ ü nuşret, rāyāt-ı sāmīyāt-ı āsumān-rütbetde, mānend-i Seb'al-meşānī maḫruvv u metlūvv olup ḫurūf-ı medā'ih ve süver-i menāḫıbı elsine-i nāsda mezḫūr ve şaḫā'if-i meşāḫif-i ḫavāṭır-ı 'ālemiyānda meşṭūr idi. Zıkr-i tiġ-ı bī-dirīġi du'a-yı seyf gibi ḫırz-ı cān ve nām-ı şerīfi mānend-i Seb'al-meşānī vird-i lisān oldı.

Şīr:⁶ چو نیروی اقبال او شد قوی
بزد در جهان کوس کیخسروی

1 Dünya bütün süs ve zinetlerine rağmen bunca sıkıntı ve meşakkate değmez. Göç vakti gelince ecele çare bulmanın imkânsız olduğunu bildim. Bu yüce feleğin âdeti böyledir; bu devlet ne ona ne buna kalır.

2 Neşr T | -R, -P1

3 "... 'Allah, üçün üçüncüsüdür' ..." Mâide (5), 73.

4 Ḳıṭ'a R, P1 | Meşnevi T

5 Onun adalet iklimi cihanı öyle bir hale getirdi ki artık zıt mizaçlarda uyumsuzluk kalmamıştır. Bundan sonra seher perde yırtamaz ve saba rüzgârı gammazlık gibi küstahlıklar edemez. Muhammed b. Ebî Tâlib Mecdî, *Zinetü'l-Mecâlis*, haz. Seyyid Ahmed Ahmedî, Tahrân: Kitâbhâne-i Senâyi, 1962, s. 980.

6 Şī'r R, P1 | Meşnevi T

[T 135b] قدم زد به تختش به اجلال و بخت
 بیاراست با مقدمش تاج و تخت
 چنان تاج شد سرور از حسن و جاه
 که جا داشتی بر سر و چشم ماه
 چنان چتر را کار بالا گرفت
 که خورشید در سایه اش جا گرفت
 رخ صبح پر نور چون آفتاب
 دل کوس خالی ز جنگ و عتاب¹

Mevlânâ Hüsrev Raḥmetu'llâhi 'Aleyh² [Mollâ Hüsrev]

Peder-i hüceste-siyerinüñ ism-i sâmisî Ferâmurz ve kendünün nâm-ı nâmîsi Muḥammed idi. Lâkin şoñradan Mollâ Hüsrev 'unvâniyla mu'anven oldu. Mez-kür Ferâmurz ümerâ-yı Françe'den³ olup ḳalb-i şulbi maş-dük-ı mañtûḳ-ı 4 ﴿فَهَبِي كَالْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً﴾ iken tebâşîr-i âftâb-ı hidâyetu'llâhla kân-ı ḳalbi cevâhir-i imân [P1 153a] ile ḫoldı. Zât-ı şerîfi şeref-i İslâm-ile şeref buldı.

Mışra': جوهر تو حید از او شد آشکار⁵

Ḥadıḳa-i derünında mütemekkin olan biḫ-i saḫt-ı dıraḫt-ı küfr ü ḫalâl 'aşîf-ı şarşar-ı 'inâyet-i Zülcelâl ile berkende olup şemerât-ı sa'âdât-ı ezeliyye ile ol naḫl-i leḫâfet-bâr berḫürdâr oldu.

1 İkbalinin gücü artınca cihanda sultanlık davulunu vurdu. Baht açıklığı ve heybetle tahtına doğru yürüdü. Gelişi ile tac u tahtı süsledi. Güzelliği ve makamı ile o önder, ayın başı gözü üzerinde makam tutmuş bir taç oldu. Çadırını öyle yükseklerde kurdu ki güneş o çadırın gölgesinde kaldı. Sabah gibi olan yüzü güneş gibi pür nurdur. Köşün içi savaş ve azarlamaadan varestedir.

2 [Derkenâr] Mervîdür ki Mevlânâ Hüsrev'ün babası Ferâmurz Ekrâd'dan Varsaḳ vilâyetinde Sivas ile Toḳat ortasında tavaḫtun u temekkün idüp ol ḳaryede bir zâviye binâ eyledi. *Dürer-i Gurer* nâm kitabınınuñ ḫâtimesinde "Ene'l-fakîr Muḥammed bin Ferâmurz bin 'Alî 'amelehümü'llâhu bi-luḫfihi'l-ḫafi ve'l-celi" didi. Bundan fehîm olunur ki ceddinüñ adı 'Alî'dür. M | -R, -T, -P1

[Derkenâr] Mervîdür ki Mevlânâ Hüsrev'ün Celâlüddin adlu bir oḅlu olup medâris-i şerîfeden Tebrîz'de elli aḳçe ile müderris iken vefât eyledi. M | -R, -T, -P1

3 Mollâ Hüsrev bir Tükmen boyu olan Varsaklara mensuptur. Mecdî Mehmed Efendi eseri tercüme ederken zuhûl eseri olarak kaynak metinde yer alan "ümerâ-i Ferâsiha" ibaresini "ümerâ-i Françe" olarak almıştır. bkz. Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fi Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye - Osmanlı Âlimleri*, s. 200; Ferhat Koca, "Molla Hüsrev", *DİA*, c. 30, Ankara, 2020, s. 252.

4 "... taş gibi yahut daha da katıdır ..." Bakara (2), 74.

5 Tevhid cevheri ondan ortaya çıktı.

Mışra': از درخت وادی اسلام برخوردار شد¹

Merhûm Ferâmurz ('aleyhi rahmetü'l-Mu'izz) kendünün kerîmesini ümerâ-yı 'Oşmâniyye'den Hüsrev nâm bir emîr-i nik-fercâma tezvîc idüp anı dâmâd idindükden sonra müşârün ileyh Ferâmurz vefât idüp oğlu Mevlânâ Muhammed şıgarı hâlinde ol Hüsrev nâm dâmâdınıñ hacrında qaldı. Bu taqrîble "Emîr Hüsrev kayını" diyü gâyet şöhet bulmuş-iken keşret-i isti'mâlle kıuyüd-ı muhtelif-e-i müteferriqa terhîm olunup elsine-i nâsda yalıñuz "Hüsrev" diyü adı qaldı.

Fâzıl-ı mezkûr evâ'il-i tekmilinde cümle-i fûnûnı ekâbir-i 'ulemâ-yı müteqaddiminden bilâd-ı Rûmiyye'de müftî olan Bürhânüddîn Hâyder Herrevî hazretlerinden aḥz eyledi. Ol baḥr-i zehḥâr-ı dâniş-i dirîne-[T 136a] kenârûn şeref-i [R 108a] ifâzesiyle Mollâ Hüsrev'ün aşdâf-ı ecvâfi gevher-i ezher-i 'irfân ve cevher-i ebher-i fazl u iḳân ile mele'ân olup sâḥa-i bâḥa-i hâtırınıñ her küncinde bir genc-i firâvân yatur oldı.

Mışra': در کنج دلش گنج فراوان بودست²

Bu maḳûle üstâd-ı naḳḳâd-ı 'âlemün ḥaḳḳında şarf-ı nuḳûd-ı iclâl ü i'zâm eylemek zimmet-i himmet-i e'âzım-ı selâṭine meşâbe-i dînde olduḡı muḳarrer olmaḡın menâşib-ı sâmiyetü'l-merâtibden maḥmiyye-i Edirne'de [P1 153b] Şâh Melek Medresesi ol fâzıla şadaḳa olındı. Fâzıl-ı mezkûrûn bir qarındaşı ol zamânda maḥmiyye-i mezkûre medreselerinden Halebî Medresesi'nde müderris olup tullâb-ı kemâl-iktisâba ders ü ifâde üzreyken mü'ellif-i Şakâ'ik'un ceddî Mevlânâ Halil ol fâzıl-ı celilün talebesinden idi. Mevlânâ-yı³ mûmâ ileyh vefât idüp sayir-i dânişmendleri birer mollâya tezvî' ü tevcîh olınduḡda Mevlânâ Hüsrev ve Mevlânâ Halil'i maḥrûsa-i Burûsâda Sulṭân Medresesi'nde müderris olan Mevlânâ Yûsuf Bâlî ibn Mevlânâ Fenârî'ye irsâl eyledi.

Naḳl olunur ki Mevlânâ Hüsrev, Şâh Melek Medresesi'nde eḡnâ-yı iştiḡâlinde Sa'düddîn-i Taftâzânî'nün *Muṭavvel* nâm kitâb-ı müsteṡâbına havâşî tenmiḳ eyledi. İttifâḳan Seydî Aḥmed Kırımı Bâle kadem-i kerem ile

1 İslam vâdisinin ağacından nasibini aldı.

2 Gönlinün köşesinde nice hazineler mevcuttur.

3 Mevlânâ-yı R, P1 | -T

büm-ı Rûm'a geldüğünde âb-rüy-ı memâlik-i 'Oşmâniyye olan maḥmiyye-i Edirne'ye uğrayup ol diyârûn fużalâsıyla muşâḥabet-i 'ilmiyye eyledi. Bu şadedde Mevlânâ Hüsrev kendünün ol kitâbını Mevlânâ Seydî Aḥmed Kırımı'ye nazarları ta'alluḫ eylesün diyü irsâl eyledi. Seydî Aḥmed Kırımı ol kitâba 'ayn-ı i'tirâzla nazar idüp ol ḥâşiyenün ḥavâşisinde esvile-i keşire ve i'tirâzât-ı ğazire tesvîd eyledi. Mevlânâ Kırımı'nün her bir su'âlinün den-dâne-i sîni erre-i cân-gâh ve lâm-ı lev-m-âmîzi çengâl-i ğumûm u ḫullâb-ı hümûm olmağın Mevlânâ Hüsrev sevâd-ı midâd gibi [T 136b] ḫararup ḫurûf-ı hecâ gibi perîşân-hâl oldu. Bu fi'lün infi'âlinden Mevlânâ Kırımı'yi ilzâm [P1 154a] ü ifḫâm ḫaşd idüp e'âlî-i ahâlî ve mevâlî-i zevî'l-ma'âlî ile ziyâfete götürüp na'mâ-yı cezile-i celile bezl eyledi. Mevlânâ Hüsrev kendünün ve Mollâ Kırımı'nün lisân-ı ḫalem ile taḫrîr itdügi kelimâtı ze-bân-ı 'azbü'l-beyân ile taḫrîrden taḫrîre getirüp taḫḫîḫât-ı bâri'a-ı sâtı'a ve tedḫîḫât-ı fâ'îḫa-i râ'îḫa ile ol meclisde kendünün maḫâlât-ı pür-kemâlâtını taḫḫîḫ u taḫrîr ve Mevlânâ Kırımı'nün sözlerini tezyîf ü tağyîr eyledi.

Şi'r:¹ کسی کو بر کسی بد ساز گردد
بدو زودی همان بد باز گردد²

[R 108b] Mevlânâ Kırımı ol maḫâmde Mevlânâ Hüsrev'ün ecvibe-i müsekkinesiyile mülzem olup taḫrîr itdügi taḫḫîḫât-ı şanı'asını şaḫâ'if-i leṭâ'if-i ḫabülde şebt eyledükden soñra kendünün ḫaṭâsına i'tirâf idüp rüy-ı taḫşiri süy-i i'tizâra tevcîh eyledi.

Ḫıṭ'a: ز من گر خُرده‌ای آمد مکن عیب
ز خُردان خُرده نبود عیب و عاری
شفیع آورده‌ام پیش تو اینک
رخ زردی و چشم اشکباری³

Mevlânâ Hüsrev'ün ḫarındaşı maḫrûsa-i Edirne (ḫuffet bi'l-meymene)de vefât eyledükde taşarruf itdügi Ḥalebî Medresesi⁴ aña tefvîz olındı. Mümâ

1 Şi'r R, P1 | Ferd T

2 Birisi başka birisine huysuzluk yapıp kötü davranınca o kötülük derhal yapan kişiye geri döner.

3 Eğer benden bir hata zuhur ederse beni ayıplama. Küçüklerden zuhur eden hata, ayıp değildir. Senin huzuruna işte şefaathçi olarak sararmış bir yüz ve yaş döken gözü getirdim. Molla Câmi, *Divân-ı Câmi Cild-i Evvel Fâtihatü'ş-Şebâb*, haz. A'lâ Hân Efsahzâd, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mîrâs-ı Mektûb, 1378, s. 788.

4 Ḥalebî Medresesi R, P1 | Çelebi Medresesi T

ileyh ol medresede îlâm-ı a'lâm-ı ifâde ve ihkâm-ı aḥkâm-ı ifâze ider iken kâḍî-asker naşb olunup 'asâkir-i nuşret-me'âsirüñ cumhür-ı umür-ı şer'iyye-sinüñ e'inne-i faşl u vaşlı ol fâzıl-ı fâşılıñ kabza-i taşarrufına teslîm olındı.

Şiḳât-ı rüvâtdan menḫüldür ki merḫüm u magfûrun leh Sulṭân Murâd Hân ḫâzretleri vefâtından birkaç yıl muḳaddem nüzhet-serây-ı dimâğında mütemekkin olan sulṭân-ı ğurûr u naḫveti ve eḳâlîm-i ḳalbine istilâ [P1 154b] eyleyen leşker-i sevdâ-yı salṭanatı def ü ref idüp sekiz yüz kırık yedi senesinde memleket-i derûnını ḫubb-i câh gibi düşmenden taḫliye eyledükte mesned-i müşeyyed-i ḫilâfete oğlı Sulṭân Meḫmed Hân'ı ḫilâfeten iclâs eyledi. [T 137a]

Şi'r:¹ گفت ما را تو آن فرزندى
 که نوازی جهان به خرسندی

 هر چه گفتى ز رای خوب سرشت
 خردش بر نگین دل بنوشت

 سر تو زیبی که سرورى همه را
 سر شبان هم تو باش این رمه را

 تاجدارى سزای گوهر است
 تاج با ماست لیک بر سر تست²

Bu cülüs-ı müste'aruñ 'aḳabinde merḫüm Sulṭân Meḫmed Hân ḫâzretleri Mevlânâ Hüsrev'i kâḍî-asker naşb eyleyüp sâ'ir-i müteşaddırân-ı şudür-ı şadâretten anı taşdîr eyledi.

Ḳıṭ'a:³ قاضي القضاة وأعني
 من قام في الدين لله

 قد شَئِدَ الشَّرْعَ فضلا
 فاستبَعَّ اللهُ ظِلَّهُ⁴

1 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

2 Dedi: Sen bizim için cihanda muradına ermiş bir evlatsın. Akıl, dile getirdiğin iyi tabiatlı fikirleri gönül mührüne yazdı. Senin başın bir süstür, çünkü herkese öndersin. Sen bu sürüye de baş çoban ol. Tac sahibi olmak senin cevherine lâyıktır. Taç bizimledir, fakat senin başın üzeredir. Nizâmî-i Gencevî, *Hamse-i Nizâmî-i Genceî*, (*Heft Peyker*), haz. Saîd Hamidiyân, Tahrân: Neşr-i Katre, 1381, s. 491.

3 Ḳıṭ'a R, P1 | Şi'r T

4 Kadi'l-kudat yani Allah için dinde gayret gösteren kişi, faziletle şeriatı sağlamlaştırdı. Allah onun gölgesini tamamına erdirsin.

Bu şadedde eṣrâfdan a'dâ-yı dîn ü devlet ve muḥâlifân-ı mülk ü millet taḡallüb idüp 'asâkir-i İslâm Sulṭân Murâd' uñ yine taḡt-ı salṭanata cülûs itmesini ilzâm eyledüklerinde müşârün ileyh Sulṭân Murâd maḡrûsa-i Maḡnisa'dan ḡalḡup serîr-i sa'âdet-maşîr-i 'Oşmâni'ye cülûs itmek niyyetine geldükde Sulṭân Meḡmed Hân ḡazretlerini ma'zûl idüp Maḡnisa'ya gönderdi.

Şi'r:¹ خطر هاست در کار شاهان بسی
 که با شاه خویشی ندارد کسی
 چو از کینه‌ای بر فرو زند چهر
 به فرزند خود بر نیارند مهر²

Erkân-ı devlet ü a'yân-ı salṭanat [R 109a] şevâbit gibi yirli yirinde şâbit olup manşıbları ḡâtırırçıñ Sulṭân Meḡmed Hân'la Maḡnisa'ya gitmeḡi birisi ihtiyâr eylemedi. Lâkin Mevlânâ Hüsrev-i şîrin-beyân Sulṭân Meḡmed Hân ḡazretlerinden ayrılmayıp ol [P1 155a] nihâl-i bâḡ-ı salṭanata kemâl-i mihrinden sâye gibi müfâraḡat eylemedi.

Mışra':³ همچو سایه شد به آن مهرش ملازم صبح و شام³

Sulṭân Meḡmed ḡazretleri, Mevlânâ Hüsrev'e "Sâyir-i erkân gibi sen de manşıbuñdan ayrılmayıp yiründe ḡalmaq gereksin." diyü ibrâm eyledükçe "ḡalmazın. Zîrâ cenâb-ı şerîfüñi zamân-ı 'azlde terk eylemek ḡudûd-ı devâ'ir-i mürüvvetden ḡâricdür." didi. Bu dâ'ıye ile Mollâ Hüsrev [T 137b] noḡṡa-i pergâr-kirdâr maḡḡamında üstüvâr olup dâ'ire-i şebât u ḡarârdan ṡaşra ḡadem başmadı.

Mışra':⁴ از دائرة خود نزد آن سرو قدم⁵

Mevlânâ Hüsrev'üñ bu vaz'ı ṡâbi'-ı ṡab'-ı pâdişâhîde mânend-i naḡş-ı niḡin cây-gîr olup Sulṭân Meḡmed Hân merḡumuñ ḡâtır-ı 'âtırında yir eyledi. İkinci nevbette nişîmen-i salṭanatda câlis olduḡda ve şadâ-yı kûs-ı

1 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

2 Padişahların işlerinde nice tehlikeler mevcuttur. Nitekim kimsenin padişahla akrabalığı yoktur. Yüzleri kin ile yandığında kendi evlatlarına (bile) merhamet ve şefkat göstermezler. Nizâmî-i Gencevî, *Hamse-i Nizâmî-i Gencevî*, (Şeref-nâme), haz. Saîd Hamîdiyân, Tahran: Neşr-i Katre, 1381, s. 700.

3 Sabah akşam o güneşin maiyetinde gölgesi gibi oldu.

4 Mışra' R, P1 | -T

5 O servi (boylu) kendi dairesinin dışına adım atmadı.

salṭanat u āvāze-i kerrenāy-ı ‘adâletle ‘avâlim ṭolduḡda deyden-i selâṭin-i dîndârân-ı ‘adl-âyin üzre ihyâ-yı sünnet-i şer‘-perverî vü ikâmet-i şîme-i hüner-güsterî itmek-içün Mollâ Hüsrev’e her gün yüz akçe vazîfe ta‘yîn eyledi. Müntehâ-yı müttekâ-yı selâṭin-i mâziye ve nişîmen-gâh-ı kâdim-i kavîm-i kayâşıra-i sâlîfe olan maḥrûsa-i Koşantîniyye musahḡar-ı şemşîr-i teshîr olup elviye-i fetḡ-peyker, sâye-güster olduḡda aña evvel kâdî olan Mevlânâ Hızır Beg Efendi’den şoñra Mollâ Hüsrev kâdî oldu. Pâdişâh-ı mekârim-perver nefis-i Koşantîniyye kâdîlığını ve Havaşş ve Ğalaṭa ve Üsküdar kâdîliklerini ve Ayaşofya Medresesi’ni cem‘ idüp bu iki nev‘-i ḡaṭirde olan menâşıbı ol vahîd-i zamâneye şadaḡa [P1 155b] eyledi. Erbâb-ı ṭaleb her gün ḡaḡve-i nehârda kâdî-i mezbûruñ devlet-ḡânesinde cem‘ olup taḡaddî eyledüklerinden şoñra ol şehsüvâr-ı meyâdîn-i fezâ’ilüñ atı önince revân u devân medreseye varurlar-idi. Emr-i tedris ü ifâde tamâm olduḡda girü üslûb-ı meşrûḡ üzre evine getürürler-idi. Mümâ ileyh merbû‘u’l-kâme ve ‘azîmü’l-liḡye, müteverri‘ ü müteberri‘, şâḡib-sükün ü vaḡâr bir zât-ı büzürgvâr idi. Cümle-i evḡâtında elbise-i rediyye ve şiyâb-ı deniyye geyüp başında İmâm-ı A‘zam tâci üzre ‘imâme-i şaḡîre şarınur idi.

Şîr:¹ همچو صوفی در پلاس و صوف باش
وز صفات‌های خدا موصوف باش
در برت گو کسوت نیکو مباحث
زیر پهلوی جامه خوابت گو مباحث²

Eyyâm-ı üsbü‘dan cum‘a gün [R 109b] olduḡda ‘ibret-nümâ-yı ‘âlem olan Ayaşofya’ya [T 138a] varup namâzı anda edâ ider idi. Dâḡil-i câmi‘e dâḡil olduḡda cümle-i ḡalḡ ta‘zîm içün ayaḡ üzre ḡalḡup miḡrâb ḡurbında tehyi‘e olınan maḡâm-ı ma‘hûda varınca yol virürler idi. Merḡûm u maḡfûrun leh Sulṭân Meḡmed Hân şeh-nişîninde bu ḡâle nâzır olup vüzerâ-yı âşaf-mekâna “Ebû Ḥanîfe-i zamânedür” diyü Mevlânâ Hüsrev’i gösterüp her zamânda anuñ zât-ı şerîfiyle iftiḡâr ü ibtihâc ider-idi.

Mışra‘:³ مفخر عالمان سبحانی است
فی‌المثل بو حنیفة ثانی است⁴

1 Şîr R, P1 | Ferd T

2 Sûfi gibi çul ve yün giy. Allah’ın sıfatları ile sıfatlan. Üzerinde güzel kıyafetler olmasın, altında bir yatak olmasın. Attâr-ı Nişâbüri, *Pend-nâme*, haz. Ahmed Hoş-nüvis, Tahrân: Kitâbhâne-i Senâyi, 1362, s. 11.

3 Mışra‘ R, P1 | Ferd T

4 Rabbânî âlimlerin övücüdür. Örnekte ikinci Ebû Hanîfe’dir.

Mümâ ileyhûn bî-nihâye ‘abîd ü cevârîsi var-iken girü mütâla‘a-hâne-sini kendüler silüp süpürüp çerâğ u şem‘ini bi-nefsihi uyarurlar-idi. Sevâ-lif-i eyyâmda “Hıddâm istihdâm itmeyeyin.” diyü va‘d ü ‘ahdleri sebkat [P1 156a] itdüğü sebebden bu va‘de dâ‘imâ incâz u ifâ buyururlar-idi.

Şî‘r:¹ از عهدهٔ عهد اگر برون آید مرد
از هر چه گمان بری فزون آید مرد²

Meşâğil-i kızâ vü tadrîse kemâl-i tevağğul üzreyken yine kütüb-i eslâf-dan birini istinsâh idüp her gün iki varağ yazmağı iltizâm itmiş-idi. Bu sebebden Mollâ Hüsrev vefât eyledüğünde kendü haţtıyla kütüb-i mu‘tebere-i mu‘tevereden çok nesnesi bulunup cümleden iki *Şerh-i Mevâkıf*ı kıalmış-idi. Ba‘zı ‘ulemâ-yı zamâne teberrüken ol iki *Şerh-i Mevâkıf*ı altı biñ akçeye iştirâ eylediler.

Mervîdür ki Sultân Meḫmed Hân ḫâzreti velîme-i ‘azîme idüp “Züm-re-i ‘ulemâ ne keyfiyyet üzre oturmağ münâsibdür?” diyü Mevlânâ Gūrânî ile müşâvere eyledükde Mevlânâ Gūrânî “Bizüm için oturmağ lâzım de-ğüldür. Hıdmet bizümdür.” diyü cevâb buyurdılar.³ Bu cevâbdan pâdişâh ḫâzretleri kemâl-i mertebe ḫâzz idüp nihâyet-i sürûr-ile mesrûr olduğundan meclis-i hümâyûnda cânib-i yemîni Mevlânâ Gūrânî’ye ve cânib-i yesâ-rı Mevlânâ Hüsrev’e ta’yîn eyledi. Mevlânâ Hüsrev⁴ “Bu tarz, bed’ü’l-üs-lüb-ı semte muḫâlif ve bu cülûs, muḫtezâ-yı maḫâma nâ-muvâfiḫdur” diyü cânib-i yesârda oturmağı [T 138b] ihtiyâr itmeyüp ḫamiyyet-i cibil-liye muḫtezâsınca ol meclise varmamağı muḫarrer eyledi. Bu ma’nâyı va-rağa ile erkân-ı devlete i‘lâm idüp “Benüm ol meclis-i hümâyûna varma-duğum ğayret-i ‘ilmiyyemün iḫtizâsıdır.” didükden soñra sekiz yüz yetmiş yedi senesinde gemiyle maḫmiyye-i Burûsa’ya geçüp anda bir medrese-i [P1 156b] İrem-bünyâd âbâd eyledi. Medrese-i merḫûmede ders ü ifâdeye meşğûl olup kendü ‘âleminde geçinür-iken Sultân Meḫmed Hân ḫâzretlerine nedâmet istilâ idüp fâzıl-ı merḫûmı İstanbul’a [R 110a] da’vet eyledi.

1 Şî‘r R, P1 | Ferd T

2 Eğer bir kişi ahdinin altından kalkarsa o, sandığından daha fazla bir adamdır. Mevlânâ Celâleddin Muhammed-i Belhî, *Külliyât-ı Divân-ı Şems*, haz. Bed’üzzamân Fîrûzânfer, Tahrân: Neşr-i Râd, 1370, s. 1308.

3 buyurdılar R, P1 | virdiler T

4 Mevlânâ Hüsrev R, T | -P1

Şi'r:¹ هر که در پایان کاری ننگرد
عاقبت روزی پشیمانی خورد²

Neşr:³ Mevlânâ Hüsrev imtisâlen li'l-emri'l-âli maḥmiyye-i mezkû-reye geldükde manşib-ı fetvâ i'ṭâ olınup envâ'-ı i'zâz u i'zâm olındı. Me-bânî-i vuşûl-i dârü'n-na'im olan mebânî-i hayrât u şadaḳât-ı câriyât kıs-mından dâhil-i Koşantıniyye'de mevâzî'-i seniyyede müte'addid mesâcid binâ eyledi.

Şi'r:
معروفك الساري أنيسك كلما
ورد الظلام بوحشة الغبراء
وضياء ما قدمته من صالح
لك في الدجى بدل من الأضواء⁴

Neşr:⁵ Hicret-i Nebeviyye'den sekiz yüz seksen beş senesinde cum'a gününde şa'bân ayında maḥrûsa-i Koşantıniyye'de vefât idüp cenâb-ı ḥazrete ittîşâl eyledükde cesed-i şerifini maḥmiyye-i Burûsa'ya iletüp anda olan medrese-i şerîfesinde defn eylediler. Mevlânâ-yı merķûm Şerḥ-i Muṭavvel'e ḥâşiye ve fenn-i uşûlde *Telvîh*'e ḥâşiye te'lîf ü taşnîf eyledi ve Kâdî Beyzâvî ḥazretlerinin tefsîr-i şerîflerinin evâ'iline ḥavâşî ta'lik eyleyüp yed-i beyzâ izhâr eyledi ve 'ilm-i fıkhdâ *Dürer* nâm bir metn-i şüreyyâ-nizâm ve *Gurer* nâm⁶ bir şerḥ-i pervîn-ilti'âm tanzîm eyledi.

Şi'r:⁷ سخنش زاده جان است و گهر زاده كان
بلکه دریا خجل از طبع گهرزای وی است
پیش طبعش که ازو لؤلؤ لالا خیزد
نام لؤلؤ نتوان برد که لالای وی است⁸

1 Şi'r P1 | -R, -T

2 İşin sonuna bakmayan kişi, nihayetinde bir gün pişman olur. Attâr-ı Nişâbüri, *Pend-nâme*, haz. Ahmed Hoş-nüvis, Tahrân: Kitâbhâne-i Senâyi, 1362, s. 22.

3 Neşr T | -R, -P1

4 Senin yaptığım nice iyilikler her zaman seni bulur, her ne zaman karanlıklar kuraklığın kasvetini getirirse senin yaptığın salih amellerin aydınlığı karanlık gecede ışıkların yerini tutar.

5 Neşr T | -R, -P1

6 *Gurer* nâm R, T | *Gurer* P1

7 Şi'r R, P1 | Kıt'a T

8 Sözü candan doğmuştur ve madenden çıkmış bir mücevherdir. Belki deniz onun inciler doğuran tabiatından maḥçup olmuştur. Parlak incinin kendisinden ortaya çıktığı tabiatının yanında incinin adı anılamaz, çünkü inci onun hizmetkândır.

Ve daği 'ilm-i uşûlde me'âric-i medâric-i şerî'at-i Muhammediyye'ye irtikâya [P1 157a] ve vuşûle dâ'î [T 139a] olan *Mir'âtü'l-Vuşûl* nâm metn-i metnî ve müşâhede-i cemâl-i muhadderât-ı haqâ'ik-ı uşûle bâ'is ü bādî olan *Mir'âtü'l-Uşûl* nâm şerh-i rezîni te'lîf idüp bu metn ü şerhde 'ulemâ-yı müte'kaddimîn cem' itdügi fevâ'id-i celîle-i cezîleden zâ'id bî-nihâye le'fâ'if-i şanî'a-i bedî'a irâd eyledi ve daği ma'reke-i arâ olan mes'ele-i vilâye ve tef-sîr-i *Sûre-i En'âm*'a müte'allık bir risâle tesvîd idüp ol yegâne-i 'âlem her birisinde haqâ'ik-ı la'tife zikr eyledi.

Şi'r:¹ ز تصنیف تو ای شاه افاضل
روان دیدم دو صد بحر فضائل
به الفاظی که از سحر حلالش
خجل شد هر زمان سبحان وائل
به کنه نکته هایش عقل درآک
نیابد رو و گر جوید وسائل
به برهان احتیاجت نیست در فضل
همین بس بر هنرهایت دلائل
علوم اوّلین و آخرین را
به آخر برده چون علم اوائل²

Tezyîl: Tettebbu'ı kütüb-i mu'tebere-i mütedâvile eyleyen ekâbir-i 'ulemânun birisinin haqından mütercemdür ki [R 110b] mûmâ ileyhün *Telbîş* nâm kitâba şerhi ve Fahrû'l-İslâm Pezdevî'nün *Uşûl*'ine hâşiyesi ve *Hâşiyeye-i 'Adu'd*'a hâşiyesi ve Seyyid Şerîf'ün *Şerh-i Miiftâh*'inuñ evâ'iline hâşiyesi ve Mevlânâ 'Alî Rûmî'nün *Esvile*'sine *Ecvibe*'si vardır. Bunlar *Şakâ'ik*'de mezkûr u mebrûr degüldür. Mûmâ ileyh bu deñlü kemâlât-ı 'âliyeyle gâh gâh şi'r dimege tenezzül ider-idi. Bu maçla' anuñ eş'ârındandır.

Maçla': Başuma bezm-i gam-ı aşkuñda cām efser yiter
Zahmuñ-ile kanlu pîrâhen kabâ-yı zer yiter³

1 Şi'r R, P1 | Kıt'a T

2 Ey fazilet sahiplerinin şahit! Senin yazdıklarından dolayı gözümden iki yüz fazilet denizi akmaktadır. Onun lafızlarındaki sihr-i helâlden dolayı Sahbân-ı Vâ'il dâima mahcupdur. Her şeyi hızlıca kavrayan akıl onun nüktelerinin künhüne varmak için çeşitli vesileler arasa da yüz bulamaz. Fazilette delile ihtiyacın yoktur. Senin hünnerlerin delil olarak yeterlidir. Baştaki ve sondakilerin ilimlerini başlangıç ilmi gibi sona erdirmiştir.

3 Es-Seyyid Pîr Mehmed bin Çelebi, *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*, haz. Filiz Kılıç, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2018, s. 643.

Mevlânâ-yı mûmâ ileyhüñ maħrûsa-i Edirne'de kâdîlik 'unvânıyla mu'anven temessükât-ı şer'iyyesi bî-nihâyedür. Bu cümleden [P1 157b]¹ "صح ما تضمُّهُ عندي حرّره محمد بن فرامرز القاضي بادرنة المحمّية"² tevķî'iyle muvaķķa' bir ħücceti görilüp tezâ'if-i ħüccetde² "ثلاثة آلاف درهم سلطان مرادى"² sözi meş'ûr u muħarrer ve ħātime-i kitābda لسنة المبارك لسنة "جرى هذا في أوائل شوال المبارك لسنة"³ [T 139b] tārīhi merķūm ü muķarrer bulındı ve sekiz yüz elli bir tārīhiyle müverraħ bir ħücceti daħi görildi. Mevlânâ Ĥüsrev merħūm Sulţān Murād Ĥān-ı Ġāzī'nün zamān-ı salţanatında Edirne kādīsı olduĝı muķarrerdür. Bu ma'nā Şakā'ik'da mezkūr ve bu ħālet ol kitābda mezbūr ü meş'ûr degüldür. Mûmâ ileyh Mollā Ĥüsrev ħāzretlerinüñ vefātına aşĥāb-ı tevārīħden bir kimesne bu tārīhi didi:

Tārīh:⁴ خسرو قد كان في أيامه
عالمًا في أمر فتوى قائمًا
مات في شعبان يوم الجمعة
في فراش العز كان نائمًا
وهو مرحوم لما تاريخه
رحمة الله عليه دائماً⁵

Bir müverriħ daħi bu tārīhi didi.

مات رئيس العلماء⁶

Ve daħi bu beyti didiler.⁷

کرد خسرو از جهان مکتوب طی
طی خسرو و آمده تاریخ وی⁸

Raħimehu'llāh.⁹

1 Edirne şehri kadısı Feramurz oĝlu Muhammed yazdı: Katımda muhtevası doğrudur.

2 Üç bin Sultan Murad dirhemi.

3 Bu, sekiz yüz elli üç senesinin mübarek şevvalinin ilk günlerinde vaki oldu.

4 Tārīh R, T | Tārīh-i Ĥüsrev P1

5 Ĥüsrev kendi döneminde fetva işinde âlim idi. O izzet yatağında uyurken Şaban ayının cuma gününde vefat etti. O merhumun tarihi için: Rahmetullāhi 'aleyhi dā'imen. (Allah'ın rahmeti daima onun üzerine olsun.)

6 Âlimlerin reisi öldü.

7 R, P1 | Ferd T

8 Ĥüsrev dünyadan (geçip) mektubunu dürüp katladı. "Tayy-ı Ĥüsrev" onun (vefatının) tarihi olmuştur.

9 Raħimehu'llāh P1 | -R, -T

Mevlânâ Hayrüddîn Halil bin Kâsım bin Hâcî Şafâ¹

Mü'ellif-i *Şakâ'ik*'uñ babası cânibinden ceddidir. Mümâ ileyh Mevlânâ Hayrüddîn'ün cedd-i a'lâsı Cengiz Hân-ı bed-gümânuñ ikâd itdüğü âteş-i fitnenün şerer-i şürürünüñ meşâriķ u meğâribe şümülü zamânında bilâd-ı 'Acem'den diyâr-ı Rüm şavbına firâr eyleyüp nevâhî-i Kaştamonı'da qarâr eyledi.

Şi'r:²

گر شاد نه‌ای تو در دیارت

رو زود سوی دیار دیگر

ور زآن که جفا رسد ز یاری

بگذار و بگیر یار دیگر

هر روز برو به بوستانی

مانند صد هزار دیگر³

[P1 158a] Ol vâlî-i velâyet-i kerâmetün berekât-ı da'avât-ı şâlihâtı sebebiyle kendüler hâl-i hayâtında merci'-i erbâb-ı hâcât olduğı gibi türbet-i vâlâ-rütbeti dağı me'âf-ı aşhâb-ı münâcât olmuşdur ve mezânn-ı icâbet olmağla şöret bulmuşdur.

Mısrâ':⁴ آنچه می‌جستم ز خاک قبر او وا یافتم⁴

Merhûm-ı merķûmuñ Maħmûd ve Aħmed ve Hâcî Şafâ nâm üç oğlı ve Hâcî Şafâ'nuñ Kâsım nâm [T 140a] bir oğlı ve Kâsım'uñ Halil adlu bir oğlı var-idi. Bu cümlede Mevlânâ Halil'den ğayrısı ğâyet-i medârik-i mesâlik-i kemâlât-ı insâniyyeye ve nihâyet-i me'âric-i medâric-i melekât-ı nefsâniyyeye vâsıl olmadın vefât eylediler.

Mısrâ':⁵ لطف حق با روح ایشان تا به محشر یار باد⁵

[R 111a] Mümâ ileyh Mevlânâ Halil mebnâni-i 'ulümü Kaştamonı'da kırâ'at idüp ħilye-i ķâbiliyyet-i kemâl ve ħuliyi-yi kemâl-i ķâbiliyyet ile

1 Mevlânâ Hayrüddîn Halil bin Kâsım bin Hâcî Şafâ R, P1 | Mevlânâ Hayrüddîn Halil bin Kâsım bin Hâcî Şafâ Raħimehu'llâh T

2 Şi'r R, P1 | Kıt'a T

3 Eğer memleketinde mutlu değil isen çabuk başka bir diyara git. Eğer bir dosttan sana cefa geliyorsa onu bırak da bir başkasını dost edin. Her gün bir bahçeye git, (daha önce) yüz bin defa (yaptığın) gibi.

4 Aradığımı onun kabrinin toprağından elde ettim.

5 Allah'ın lütfu mahşer gününe kadar onların ruhu ile dost olsun.

mütehâllî olduğundan sonra terk-i diyâr idüp maḥmiyye-i Burûsa'da mâr-rü'z-zıkr Beşiroğlı'ndan ve maḥrûsa-i Edirne'de Halebî Medresesi'nde Mevlânâ Hüsrev birâderinden ve 'ilm-i hadîş ve fenn-i tefsiri Mevlânâ Faḫ-rüddîn-i 'Acemî'den telemmüz eyledi. Def'a-i şâniyede maḥmiyye-i Burûsa'ya varup Sulṭân Medresesi'nde müderris olan Mevlânâ Yûsuf Bâlî ibn Mevlânâ Fenârî'nün dâniş-mendi olduğundan sonra Mevlânâ Yegân ḫazret-lerinüñ ḫıdmetine vâşıl olup anlaruñ temşiyet-i terbiyetiyle ḡâyet-i fazîlet ve nihâyet-i meziyyet ile şöhret buldı. Vilâyet-i Kaşṭamonı pâdişâhı İsmâ'îl Beg, Mevlânâ Yegân'a ḫaber gönderüp "Taşköpri nâm kaşabada Muẓafferrüddîn Medresesi maḥlûl oldu. Ol medresede ifâde vü ifâze itmege âdem lâzımdur. Bu cânibe bir ercmend dânişmend gönderün." didükde Mevlânâ Yegân [P1 158b] a'yân-ı talebesinden Mevlânâ Ḥalîl'i ta'yîn idüp mûmâ ileyhüñ şavb-ı şavâb-me'âbına anı irsâl eyledi. Mezḡür-ı mebrûr İsmâ'îl Beg muḫâbele-i tadrîs ü ifâdede medrese maḥşûlinden yevmî otuz aḫçe vazîfe ve tafâzzulen kendü tarafından Baḫır Küresi maḥşûlinden yevmî elli aḫçe vazîfe ta'yîn eyledi. Mevlânâ Ḥalîl bu minvâl üzre ni'met-i mütevâfire ve 'izzet-i mütekâşire ile ta'ayyûş eyleyüp encümen-i kâmrânî ve nişîmen-i ḫüsn-i zindegânide şâhid-i dil-firîb-i meṭâlib-i dünyeviyyeye vâşıl oldu. [T 140b]

Mısrâ': یکباره مطالبش میسر بودست¹

Lâkin teḡallübât-ı rûzgâr-ı zürkâr-ile ve herc ü merc-i çarḫ-i nâ-hemvâr-ile Sulṭân Meḫmed Ḥân ('aleyhi'r-raḫmetü ve'r-rıḫvân) müşârün ileyh İsmâ'îl Beg'ün vilâyet-i Kaşṭamonı'ya istilâsını ref' ü def' ve ḫuvvet ü şevketini ḫafz ü kesr idüp ol memleketüñ şerâ'if-i vâridât u leṭâ'if-i² müteveccihâtını ḫazâ'in-i mevrûşeye ilḫâḫ u zamm eyledükde Baḫır Küresi'nün maḥşûlât-ı ḫâlîşesine şevâ'ib-i bida'-i muḫtere'a ve ihtimâlât-ı ḫuda'-ı mübtede'a ḫarışup anuñ kıızılı çıḫmış-idi.

Mısrâ': ز بدعت روی عالم زرد رو شد³

Fâzıl-ı mûmâ ileyh bu maḫûle müşevveş ü müzeyyef nesneye el ḫar-maḡ-ıla altun adum baḫır olur diyü ihtimâl virmegin andan i'râz u imtinâc

1 Birden bütün istekleri gerçekleşti.

2 vâridât u leṭâ'if-i R, P1 | -T

3 Bidat yüzünden dünyanın yüzü sarardı.

eyleyüp kemâl-i vera¹ u taq̄vāsından Baqır Küresi maḥşûlinden olan elli aq̄çe vazîfesini terk eyledi.

Şî'r:¹ آن که از حق دوستی دارد طمع
در محبت کاذبش دان بی‌ورع²

[R 111b]

چيست تقوى ترك شبهات و حرام
از لباس و از شراب و از طعام³

Vaqt̄a ki Sulṭān Meḥmed Ḥān ('aleyhi'r-raḥmetü ve'l-ḡufrān) maḥrûsa-i Qoştaṅtiniyye'de inşâ-yı hayrât u ifşâ-yı ḥasenât için "Medâris-i Şemân-i cinân-nişân [P1 159a] u heft-âsumân-bünyânı binâ eyledükde kendü-nün ḥ'âcesi olan Mevlânâ Ḥayrüddin, Mollâ Ḥalil'i medihât-ı belîğa ile medḥ idüp "Ol kişi benden oqımışdur. Ben bilürin eyü kimesnedür. Medâris-i mezkûrenün biri anlara tevcih olunmaq gerekdür." diyü sevq eyledi. Pâdişâh-ı maḡfîret-iştimal emr-i şerîf irsâl idüp Mollâ Ḥalil'i maḥrûsa-i Qoştaṅtiniyye'ye da'vet eyledükde i'râz u imtinâ' eyleyüp "Bu manşib-ı ḥaṭîr-i vâlâ-ḥaṭarda ḥubb-ı câh gibi ḥaṭar-ı 'azîm ihtimâli vardır. Anuñ qa-bûli meḥâ'il-i ḡavâ'il-i keşîre ve şevâ'ib-i nevâ'ib-i ḡazîreyi mütezammındur. Ca'izdür ki bu 'alâka ile benüm [T 141a] riqâb-ı aḥvâlüm kıuyüd-ı muḥte-life ve ḡill-ı i'tibâr-ile muḥayyed u ma'ḳûd olup çihre-i 'ismetüm çeşm-ze-de-i vaşmet ola. Bu maḳûle maḥâzîr-i nâ-ma'ḳûle îrâş itmek ihtimâli olan nesne baña gerekmez." diyü medrese-i mezkûreyi qabûl eylemedi.

Şî'r:⁴ کار دنیا به جمله بازی دان
ترك او عزّ و سرفرازی دان
حبّ دنیا تو را تبار دهد
می نداده تو را خمار دهد⁵

1 Şî'r R, P1 | Ferd T

2 Allah'tan dostluk uman kişi, eğer vera' sahibi değil ise bil ki muhabbetinde yalancıdır. Attâr-ı Nişâbüri, *Pend-nâme*, haz. Ahmed Hoş-nüvis, Tahrân: Kitâbhâne-i Senâyî, 1362, s. 34.

3 Takva nedir? Giyimde, yeme-içmede haram ve şüphelileri terk etmektir. Attâr-ı Nişâbüri, *Pend-nâme*, haz. Ahmed Hoş-nüvis, Tahrân: Kitâbhâne-i Senâyî, 1362, s. 34.

4 Şî'r R, P1 | -T

5 Senâî, *Hadîkatu'l-Hakîka ve Şer'atu'l-Tarîka*, haz. Müderris-i Razavî, Tahrân: Çâphâne-i Sipîhr, 1329, s. 369.

اعتبارات او بود بسیار
خطر او نداشت حدّ و شمار¹

Mir'ât-ı şafâ-şifât-ı hâşır-ı 'âtır-ı pâdişâhîde bu ma'nâ şüret-pezîr olup âyîne-i zamîrinde bu emr-i ma'kûs mün'akis olduḡda kemâl-i inḫirâfından Mollâ Ḥalîl'i Muẓafferüddîn Medresesi'nden 'azl eyledi.

Şi'r:² دل شاهان که نازک است بسی
منحرف باشد او به یک نفسی
مشو از التفات او تو دلیر
که بود خنده اش چو خنده شیر³

Ol ser-firâz-ı hânedân-ı hilâfetüñ kalb-i şulbi bu vaz'-ı cân-hırâş ucından nâhun-ı kалаk u iztîrâbla hırâşide olmaḡın fâzıl-ı müşârün ileyh manşib taleb itmek-içün maḫrûsa-i Ḳoşantîniyye'ye geldükde aña iḳâmete icbâr u ikrâh itmeḡi taşmîm eyledi. Ol fâzıl-ı büzürgvâr bu ma'nâdan haber-dâr olıcaḡ ferâḡat meslegine sâlik olup "Min-ba'd Ḳoşantîniyye tarafına [P1 159b] teveccüh itmekden nükül u 'udül eyledi. Bilâd-ı mezkûrenüñ ba'zı aḡniyâsı ol çâbü-k-süvâr-ı mizmâr-ı fezâ'ilüñ müntehâ-yı mültecâ-yı aşḡâb-ı hâcât olan maḫrûsa-i Ḳoşantîniyye'ye gitmedüḡini pây-ı ḡudret ü mikneti leng ve keffe-i kifâyet ü râḡat-ı ma'îşeti teng olduḡundan ḡümân itmeḡin aḡlaş-ı emvâlinde on biñ aḡçe ifrâz idüp bunuñla tehyi'e-i eştât-ı esbâb-ı sefer eyleñüz." diyü nuḡûd-ı merḡûmeyi naḡḡâd-ı 'âleme bezl eyledi. [R 112a]

Mışra':⁴ عجب وصفی است بذل و لطف و احسان

Mevlânâ Ḥalîl-i celilü'l-ḡadr meblaḡ-ı merḡûmı ḡabül itmeyüp sebebini bu yüzdən [T 141b] beyân eyledi ki "Muḡassim-ı erzâḡ-ı ṡavâ'if-i enâm ol Rezzâḡ-ı Ḥallâḡ-ı 'âlem ve muḡaddir-i müdebbir-i aḡvât-ı evḡâtuñ cenâb-ı celâlet-nişâbıdır.

1 Dünyanın işi tamamen oyundur, bil. Onu terk etmek (insana) şeref ve üstünlüktür, bil. Dünya sevgisi seni tüketir, şarabın veremediḡi sarhoşluḡu verir. Onda muteber işler çoktur (fakat) tehlikesinin de haddi hesabı yoktur.

2 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

3 Padişahların gönlü çok naziktir. Bir anda incinirler. Onun iltifatlarından cesaret alma. Çünkü onun gülüşü aslanın gülüşü gibidir.

4 Lutuf, ihsan ve baḡış acayip vastıflardır.

Şî'r:¹ رزق آمد پیش هر کو رزق جست
رنج کوششها ز بی صبری تست
جمله را رزاق روزی می دهد
قسمت هر يك به پیشش می نهند²

Cins-i maḥlûḳuñ benī nev'ine rızq baḥş eylemekde miknet ü istiṭâ'atı 'âriyetidür. Bunlaruñ sebebiyyetden³ ğayrı ḥayşiyyeti ve vesâṭatdan ğayrı şey'iyyeti yokdur. Ḥazret-i Rabbü'l-erbâb-ı vâsî'u'l-âzamût var-iken maḥzân vesâṭat-ile kevâfil-i mevâhib-i İlähiyye olanlara mürâca'at Ḥaḳ'dan rücû' u 'udüldür. Ve Ḥazret-i Bârî'den ğayrıdan yârî taleb eylemek ṭarîḳa-i erbâb-ı elbâbdan nüküldür. Bu sebebden ötüri baña sizüñ iḥsânüñuz gerekmez.” diyü istignâ eyledi.

Şî'r:⁴ از غیر خدایت مطلب روزی خویش
انکار نداری تو به او گر کم و بیش⁵

Mevlânâ Ḥalîl “Benüm zamân-ı ferâġatümde olan sı'at-ı rızq ve vüs'at-i mâl âvân-ı manşibumda olan vüs'atümde ziyâde idi.” didi.⁶

Şî'r-i 'Arabî:⁷ ما زال متکلا علی
ربُّ السموات العلی
[P1 160a] فهو المذلُّ عُدَاتَه
وهو المُعزُّ لذی الوَلا⁸

Baḳır Küresi nâm memleketüñ ḥalkı vazî' ü vaḳî' bi-esrihim tazarru'-ı bisyâr u taḥaşşu'-ı bî-şümâr ile Mollâ Ḥalîl'i yirinden ḳaldurup kendü vilâyetlerine iletdiler. Fâzıl-ı merḳûm daḥî ol diyârda Müselmânlarâ nuşḥ pend

1 Şî'r R, P1 | Meşnevi T

2 Rızkı arayan herkesin yanına rızkı geldi. Çektiğin sıkıntılar senin sabırsızlığındandır. Rezzâk olan Allah herkesin rızkını veriyor. Herkesin kismetini yanına koyuyor. Mevlânâ Celâleddîn Muhammed-i Belhî, *Mesnevî-i Ma'nevî*, haz. Reynold Nicholson, Tahrân: Mâh-reng, 1388, s. 659.

3 Bunlaruñ sebebiyyetden R, T | Bunlar sebebiyyetinden P1

4 Şî'r R, P1 | Ferd T

5 Rabbinden başka kimseden rızkını talep etme! Az ya da çok sen onu inkâr edemezsin.

6 didi R, T | -P1

7 Şî'r-i 'Arabî R, P1 | Şî'r T

8 O, yüce semâvâtın rabbî olana mütevekkildir. Allah, onun düşmanlarını rezil eden ve dostunu aziz kılandır.

idüp cum'a günlerinde halka va'z u tezkîr eyledi.¹ Hicret-i Nebeviyye'den sekiz yüz yetmiş tokuz senesinde vefât idüp tengnâ-yı dünyâ-yı deniyyeden nüzhet-gâh-ı üns-i kuds-nişâne revâne olduğda câmi'-i şerîfde defn olındı.

Mışra': فریاد ز دست مرگ و از دست اجل²

Mü'ellif-i Şakâ'ik vâlid-i 'azîzinden nakl eyledi ki Mevlânâ Halil medrese-i mezkûrede kırk yıl miqdârı müderris [T 142a] olup mihrâb-ı ifâdede cemâ'at-i keşîreye ifâza itmegin kendüleri muhtedâ-yı pîşvâ-yı e'imme-i fûnûn-ı belâgat oldu. 'İlm-i ma'ânî ve 'İlm-i beyânda ve fenn-i tefsîr ü hadîs ü uşûleynde fazîlet-i tâmmе vü meziyyet-i 'âmme ile müştahir olup şıyt-ı cemîl ü zıkr-i cezîli ercâ u enhâ-yı 'avâlimde münteşir oldu. Gûlgüle-i celâlet-i şân u debdebe-i 'ulüvv-i mekânı meşârîk u mağâribe taldı.

Şî'r: آوازۀ فضل تو به اطراف جهان
مشهور مشارق است و مذکور زمان

[R 112b] پر شد به کمال دانشت کون و مکان
ممکن نشود علم تو را کرد بیان³

Ol fâzil-ı pâkîze-siriştûn 'urûk-ı pâkinde şahâret-i şuveriyye vü ma'neviyye dimâ-yı câriye-i sâriye gibi hûlûl ü cereyân ve nebâhet-i hâseb ü nezâhet-i neseb rûh-ı revân gibi sereyân eylemişdür. Eşnâ-yı muşâhabetde mûriş-i kelâm-ı derûn olan kelâm-ı hezl-ilmâmdan kemâl-i mertebe ve mertebe-i kemâlde müteharraz ü mütecennib olup mücib-i şecen olan sühân-ı mizâh-âmîzden mütemenni' bir müteşerri' kimesne idi.

Kıt'a:⁴ ذو سَمَاحٍ وَجَمِیلٍ وَنَدِی
وَاجْتِهَادٍ وَعَفَافٍ وَصَلَفٍ
وَفِعَالٍ مُحَرَّرَاتٍ لِلْعَلِی
وَمَعَالٍ مُعْجَزَاتٍ مِنْ وَصَفٍ⁵

1 eyledi R, P1 | eylediler T

2 Ölümün ve ecelin elinden feryat!

3 Senin faziletinin şöhreti dünyanın dört bir tarafındadır. (Şöhretin) bütün zaman ve mekânlarda konuşulmaktadır. İliminin kemali ile bütün varlık doldu. Senin ilmini tarif edip anlatmak mümkün değildir.

4 Kıt'a R, P1 | Şî'r T

5 Hoşgörü sahibi, güzel, cömert (soylu), çalışkan, iffetli ve övgüye değer; yücelere adanmış eylemler ve tasvire âciz bırakan yücelikler...

[P1 160b] Hâzret-i Rabbü'l-erbâbla hüsni mu'amele itmek-içün mesâcid ü ma'âbidde hâlvat ü i'tikâfî teksîr ve tilâvet-i Qur'ân ve şavm-ı ta'avvuc ve nevâfil-i şalâtı tevfir ider-idi.

[Mışra]': به انواع عباداتش مداوم¹

Mü'ellif-i *Şakâ'ik* merhûm Hâtib Kâsım-oğlu dimekle meşhûr olan Mevlânâ Muhyiddin'den, onlar dahi Şeyh Abdurrahîm Merzifonî hulefâsından 'Alî nâm bir şüfiden hikâyet eyledi ki "Memâlik-i 'Osmâniyye'den şâme-i sevâd-ı rûy-ı zemîn olan mahrûsa-i Koşantîniyye henüz fetih olunmayup sâ'ir-i memâlik-i mevrûşeye ilhâk olunmadın Şeyh Abdurrahmân-ı Erzincânî hâzretleriyle ikimiz keferi câhibinden icâzetle dâhil-i mahrûsa-i mezkûreye dâhil olduk. Mahrûsa-i mezkûrede ma'bed-i [T 142b] sevâlif-i tavâ'if olan Ayaşofya nâm u'cûbe-nümây-ı eyyâmnda sâkin olan rehâbîn ile şeyh hâzretleri tevhi'de müte'allık mübâhase idüp muqaddimât-ı müsellemleri ile ilzâm u ifhâm eyledi. Bu taqrîble kırk miqdârı ruhbân Müselmân olup ol şemere-i şecere-i kerâmetü'n enfâs-ı mübârekesi şemeresinde mezkûrlarun hadâ'ik-i kalb-i şanevberiyü's-şeklerinde devhâ-i imân manşûb u merkûz oldu.

Şi'r:² دلش چون عرض ایمان کرد تلقین
لب از شهد شهادت ساخت شیرین
ز گنج صدق چون بر کف گهر داشت
به ایمان درست انگشت بر داشت
وطن می جست آن کوی سعادت
نشان می دادش انگشت شهادت³

Şeref-i kudümiyle devlet ayaıklarına gelüp şahid-i fetih ü zafer ol diyâra ayak başmak muqadder ü müyesser idüğü mübeşşer oldu. Lâkin ol mühtediyan-ı câdde-i İslâm kendülerün mîve-i imân u İslâm'ını küffâr-ı hâksâr görüp seng-i cevr ü cefâya tutalar diyü havf eyledükleri sebebden ol

1 O, her çeşit ibadetine devam etmektedir.

2 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

3 Gönülüne ona imanı telkin edince dudağı şahadet balı ile tatlandırdı. Doğruluk hazinesinden avucunda bir mücevher olduğu için dürüst bir iman ile parmak kaldırdı. Saadet makamı olan vatani arıyordu, şahadet parmağı ona (aradığını) gösteriyordu.

devhanuñ aġşān u şücünını [P1 161a] izhâr eylemedi. Bezâyi'-i bedâyi'-i İslâm ü imānlarını şandük-ı sinelerinde pinhân idüp ol gevher-i girān-māyeyi [R 113a] hoşka-i kitmānda bir vechle nihān itmişler-idi ki hiç birisi kilid-i endişe-i işkāl-pişe gibi dil ağız virmeyüp kelime-i tevhidle ol bābdan nesne açmazlar-idi. Şime-i kadimeleri üzre libās-ı küfr ve şi'ar-ı dālalle tesettür idüp hişār-ı menba'-ı cuhūd u inkārda taħaşşun itmişler-idi.

Mışra': ¹ سر عشق دوست از اغیار پنہان خوش تر است

Maħrūsa-i Koştañtiniyye fetħ olduğı zamānda Müselmān olan ruhbāndan altı nefer rāhib, rāġib ila'llāh hayātda bulındı. Şeyh Abdurrahmān-ı Erzincānī ħazretleri maħrūsa-i Koştañtiniyye'den mavtın-ı aşlisine 'avdet eyledükde yolları Taşköpri nām kaşabaya uğrayup “Bunda bir müteşerri' ü müteverri' müderris vardır. Anı ziyāret itmek bize lāzımdır.” diyü fāzıl-ı merķūmuñ ħapusına [T 143a] varup “Bunda mıdır?” diyü su'al eyleyüp iĸerüden “Fülān mescideddür.” diyü ħaber virildükde ol mescide revāne oldılar.

Şi'r:² از ثبات خودم این نکته خوش آمد که مرا
از سر کوی تو از پای طلب ننشینم³

Şeyh 'Abdurrahmān ħazretleri ol mescidüñ ħapusına varduğda kendü barmağında olan ħātemi çıkarup rāvī-i mezbür⁴ 'Alī nām refiķ-ı şefiķine virüp “Bunu ħıfz eyle. Zirā bu müderris efendi bir müteşerri' ü müteberri' ve müttakī vü müteverri' kimesnedür muħtemeldür ki ħātemden ol müşārün ileyh bi'l-benānuñ faşş-ı ħalbinde naķş-ı inkār müntakış ola. Anuñ sebebiyle şeref-i dest-būsdan maħrūm olayuz.” didi. 'Aķībü zālīke ol mescidüñ dāħilinde envā'-ı ta'zīm ü tekrīm ile Mevlānā Ĥalil'e mülākī olup [P1 161b] muşāħabet-i şerifeleriyle⁵ istifā-yı merām eyledükden şoñra biri birine tevdī' idüp müfāraķat eylediler.

Ve daħi mü'ellif-i Şakā'ik' uñ vālidı Mevlānā Ĥ'āce-zāde ħazretlerinden ħikāyet eyledi ki Mevlānā Ĥayrüddin evā'il-i taħşil ü muķaddemāt-ı

1 Yārin aşk sırrını aġyardan gizlemek daha iyidir.

2 Şi'r R, P1 | Ferd T

3 Şu husus gayet hoş düştü ki kendi sebatımla senin mahallende talep ayağımla oturmuyorum. Hāfiz-ı Şirāzī, *Divān-ı Hāfiz-ı Şirāzī*, Hattat Mustafa Eşrefi, Tahrān: Peyām-ı Adālet, 1392, s. 267.

4 mezbür R, P1 | mezkür T

5 şerifeleriyle R, P1 | şerifleriyle T

tekmilde iken maḥrûsa-i Burûsa'da Sulṭân Medresesi'nde sākin olup ba'zı müte'eddibîne ta'lîm ider idi. Eşnâ-yı dersde taḥkîk-ı maḥâm u tedkîk-ı merâm idüp bir vechle terkîk-ı kelâm ider-idi ki istimâ'ından telezzüz it-dügümüzden her gün dersine müterakḳıb u muntazır olup ifâdeye bed' eyledükde gûş-ı hüşla istimâ' ider-idük. Eger ḥadâset-i sinn ve 'unfuvân-ı civânî bize mâni' olmasa berekât-ı enfâs-ı müteberrikelerinden teberrük idüp ta'allüm ü telemmüz eylemek muḥarrer-idi. Raḥmetu'llâhi 'aleyhi raḥmeten vâsi'aten.¹

Mevlânâ Muḥammed Zeyrek Raḥmetu'llâhi 'Aleyh²

[Mollâ Zeyrek]

[R 113b] 'Ālem-i şibâda Ḥâcî Bayrâm ḥazretlerinden oḳuyup şîr-i pistân-ı ifâdesinden müstefiz ü şîr olduḡda mezkûruñ erḥâm-ı efhâmından âşâr-ı cemîle tevellüd eyledi. Sîmâ-yı ṭal'at-ı hümayûnında zükâ-mânend zekâ müşâhed ü mu'âyen [T 143b] olmaḡın Ḥâcî Bayrâm Sulṭân aña Zeyrek diyü laḳab vaz' eyledi.

Mışra': تافت از رخسار او نور ذکا همچون ذکا³

Eşnâ-yı taḥşilde Mevlânâ Hızır Şâh Efendi'den fûnûn-ı 'âliyyetü's-şü'ünü aḫz idüp tekmîl-i melekât-ı insâniyye eyledükden şoñra menâşib-ı cezîletü'l-merâtibden maḥmiyye-i Burûsa'da Sulṭân Murâd Ḥân-ı Ġâzî ḥazretlerinüñ medresesinde müderris oldu. Merḥûm Sulṭân Mehmed Ḥân, maḥrûsa-i Koşantîniyye'yi fetḥ idüp ḳumme-i pervîn ü ḳubbe-i çarḫ-ı berîne hem-ser olan evcât-ı refî'asında livâ-yı vâlâyı İslâm'ı naşb eyledükde [P1 162a] aṭlâl-ı medrese-i 'ulûm-ı münṭamiseyi tecdîd için Şemâniyye Medreseleri'nden muḳaddem kenâ'is-i küffâr-ı ḥâksârdan birḳaç 'aded kenîseyi şe'âir-i 'aşâ'ir-i İslâmiyye üzre medreseye tebdîl eyledi.

Ḳıṭ'a: شهنشاه عادل که در دور او
کنائس مدارس شده بی‌الم

در ایام او اهل فضل و صلاح
بر آسوده‌اند از غم و رنج و هم⁴

1 Raḥmetu'llâhi 'aleyhi raḥmeten vâsi'aten P1 | -R, -T

2 Raḥmetu'llâhi 'Aleyh R, P1 | Raḥimehu'llâh T

3 Onun yüzünden zeka nuru güneş gibi doğdu.

4 O âdil padişahın zamanında kiliseler sıkıntısız bir şekilde medreselere tebdil oldu. Onun devrinde fazilet ve salah ehli olanlar dert, sıkıntı ve elemden (korunmuş bir halde) dinlendiler, istirahat ettiler.

Bu medâris-i 'âliyetü'l-iqtidâr u sâmiyetü'l-eṭvâruñ biri ki Zeyrek Yoḡu-şı dimekle meşhûr mevzi'de onlara¹ izâfetle ma'rûfdur, Mevlânâ Zeyrek'i² Burûsa'da³ müderris olduğı medreseden ol medreseye naḡl idüp yevmî elli aḡçe vaẓife-i nazîfe ta'yîn eyledi. Mevlânâ-yı mezbûr meblağ-ı merḡûmuñ yigirmi aḡçesini levâzım u ḡavâyicine şarf idüp ziyâdesini Ḥâcî Bayrâm ḡazretlerinüñ fuḡarâsına irsâl ü işâl ider idi.

Şi'r: فَتَى مَلَّتْ صَحَائِفُهُ أُجُوراً
سَتَشْرُهَا الْمَلَائِكُ يَوْمَ النُّشُورِ
فَيُعْطِينَا الْكَثِيرَ وَلَا يَرَاهُ
لَا فِرَاطَ السَّمَاةِ بِالْكَثِيرِ⁴
”جِزَاهُ اللَّهُ خَيْرًا“⁵

Fâzıl-ı mezkûruñ 'ibâdât u tã'ate iştiğâli 'ilm ü 'irfâna iştiğâline gâlib olup aḡleb-i evḡâtı 'ibâdete maşrûf u ma'tûf idi.

Mışra': اغلب اوقات او صرف عبادت شده⁶

Mervîdür ki Sulṡân Meḡmed Ḥân ḡazretlerinüñ meclis-i hümâyûnında bir gün da'vâ-yı fazîlet idüp Seyyid Şerîf [T 144a] Cürġânî'den meziyyet iddi'â eyledi.

Şi'r:⁷ بادا دهانش تلخ که عیب نبات گفت
خاکش به سر که منکر آب زلال شد⁸

Pâdişâh-ı Cem-ḡaşmet fâzıl-ı mezbûruñ siḡâm-ı kelâm-ı sîne-güzârından mecrühü'l-ḡâtır olup Seyyid Şerîf [P1 162b] Cürġânî'ye tîr-i ṡa'ne ile söz atduğından rencide-bâl oldu. Bu cerâḡatle fâzıl-ı merḡûmı ilzâm iltizâm [R 114a] idüp faḡm-i ifḡâm ile tefḡîm taşmîm eyledi.

1 onlara R, T | anlara P1

2 meşhûr mevzi'de onlara izâfetle ma'rûfdur, Mevlânâ Zeyrek'i R, P1 | meşhûrdur Mevlânâ Zeyrek T

3 Burûsa'da R, T | Bursa'da P1

4 Defterinin sayfaları ḡayır ve hasenatla dolmuş bir genç. Melekler o defteri kıyâmet gününde yayıp açacaklar. O bize çok şey verir de cömertliḡinin ziyade oluşundan dolayı bunu çok görmez.

5 Allah onu ḡayır ile mükâfatlandırısın.

6 Onun vaktinin çoḡu ibadete hasrolunmuştu.

7 Şi'r R, P1 | Ferd T

8 Şekerin ayıbını söyleyenin aḡzı acı olsun. Saf ve temiz suyu inkâr edenin toprak başına.

Қıт'а: بر خلق تفضل مکن ای مرد خدای
 البته رسد ز یک طرف آزارت
 دست تو چو بالا نشود از همه دست
 سودی نکند تکبیر و انکارت¹

Bu me'mûl huşûle vuşûl bulsun diyü Mevlânâ H'âce-zâde'yi yarlıg-ı belîg-i belâgat-âyâtle maħmiyye-i Burûsa'da Sulţân Medresesi'nden getürdüp “Mevlânâ Zeyrek ile mübâhase-i ‘ilmiyye eyleñüz.” diyü emr eylediler. Menķûldur ki H'âce-zâde hazretlerinüñ bürhân-ı tevħidde muķaddemât u mebâdisi, vehmiyyât u muğalatâtle muħalatadan ħâlî bir su'âlî ve kıyâsât-ı müstaķîmetü'ş-şuver gibi ‘aks-i naķîz ve ‘adem-i intâc ihtimâli meslûb-ı bed'ü'l-üslûb bir sözi var idi. Ol su'âlî elfâz-ı bed'a-i şanı'a ile taħrîr idüp niħrîr-i mezkûrdan cevâb iltimâs eyledi. Mevlânâ Zeyrek daħi cevâb-ı şavâb-nişâb, tesvîd ü terķîm idüp çengâl-i lâm-ı su'âlün ‘alâkasını kaç' eyledükden şoñra sü'-i bakî kelâmı mebħaş-ı merķûmdan def' eyledi. Fâzilân-ı merķûmânun her biri rişte-i kelâmı kendü cānibine çeküp “Ser-rişte benüm elümdedür.” diyü da'vâ itmegin pâdişâh-ı cennet-mekānün meclis-i şerîf ve ħuzûr-ı münîflerinde Maħmûd Paşa merħûm ayağ üzre тұrurken mübâhase idüp Mevlânâ Ĥüsrev'i ħakem ihtiyâr eylediler. Evvelâ H'âce-zâde hazretleri [P1 163a] fetħ-i bâb-ı maķâle bu maķûle maķâle [T 144b] ile bed' eyledi ki bürhāna inkârdan müdde'āya inkâr lâzım gelmez, bu bir mes'ele-i muķarrerredür şoñra H'âce-zâde tevħide inkâr eyledi diyü ikfâr buyurılmasun diyüp² dāmān-ı ‘işmet ü girîbān-ı ‘iffetini dest-i teţāvül-i ihtimâl-i küfrden taħliş eyledükden şoñra maķşûda şürü' eyledi. Esās-ı kelâmı aşlından te'sîs ü tarşîş eyleyüp mevrîd-i i'tirâzı taħķîķât-ı bârî'a ve tedķîķât-ı fâ'ıķa ile ihķām eyledükden şoñra kendü su'ālîni taħrîr u taħķîķ idüp kelâmını ħadeng-i cān-güzâr-kirdâr tenfîz eyledi.

Қıт'а:³ سیر جان را لب لعلش به میان وا می کرد
 سخنش در دل یاران صفا جا می کرد⁴

1 Ey Allah'ın kulu! İnsanlara üstünlük taslama. Muhakkak bir yerden sana zarar erişir. Senin elin herkesin elinden üstün olmadığı için büyükenmek ve inkâr sana fayda etmez.

2 diyüp R, P1 | diyü T

3 Қıт'а R | Ferd T, Şi'r P1

4 Can sırrını la'l renkli dudağı orta yerde açıyordu. Sözü dostların gönlünde yer ediyordu.

Mevlânâ Zeyrek vüfûr-ı şehâmet u zuhûr-ı şarâmet ile muķâbele idüp haşm-ı sâbık-ı sa'îkuñ ilķâ itdügi tîr-i kelâm-ı şâ'îķi siper-i cevâb-ı şavâb-güster ile redd ü men' eyledi. Ol çâbüķ-süvâr-ı mızmâr-ı baħş u cedel hârekât-ı fikriyye ile ruhsâre-i haķķ üzre iķâ' eyledügi gerd-i i'tirâzât ve ğubâr-ı şükük u şübehâtı Mevlânâ Zeyrek âstîn-i taħķîķ ile def ü ref eyledi. [R 114b] Bu iki cebel-i şâmiħ ve řavd-ı râsiħ câdde-i ğilâf u vâdî-i iħtilâfa düşüp her biri zerâ-yı 'ulyâ-yı mümâna'a ve aķşâ-yı ķuşârâ-yı müdâfa'aya tařarruķ eylemegin müntehâ-yı mürteķâ-yı kelâmları mülteķâda iltiķâyâ mecâl olmayup gitdüķçe mâbeynlerinde bu'de'l-maşrıķeyn bevn ü beyn vâķi' oldu. İkişi daħi [P1 163b] kendü vâdisinde tek ü püy idüp haşavât-ı mesâ'i-i meşķüreleriyle ser-menzil-i maķşûdlarına vâşil olmaduğından ve 'arşâ-i mübâhaşe ol ğün aħşama deĝin nihâyet bulmaduğından yedi ğüne deĝin her ğün pâdişâh-ı İskender-der ü şehriyâr-ı ğazanfer-ferûñ meclis-i hümâyûnında müşâfehâten mübâhaşât-ı keşîre eylediler.

Ķıř'a: به خصمى هر يكى زآن هر دو فاضل
به مجلس زهر قهرش را چشانيد
صدای لا نُسَلِّم را در اين بحث
به نزهتگاه والا مى رسانيد

[T 145a] كُمتِ بحث را در عرصه‌ای راند
همين اسب جلد را مى چهانيد¹

Pâdişâh hâzretleri altıncı ğünde buyurdılar ki "Bu deñlü zamândan berü muhâtabe vü mükâleme ile bu maħal münħal olmadı. Şimdengirü daħi fayşal bulmaķ muħtemel degüldür. İmdi iki cânibden biri birinüñ taħrîrâtını istinsâh idüp bu gice mütâlâ'a vü mülâhaza eylesünler. Her birinüñ hâşır-ı 'âşırına verâ-yı estâr-ı ğaybdan nîķ ü bed ve her ne vârid olursa ve levâ'iħ-i sevâniħ-i ğaybiyyeden mir'ât-ı zamîr-i şafâ-semîrinde her ne nümâyîş bulursa taħrîr eyleyüp yarın meclise getürsünler ki aña ğöre haķ ve bâşıl fayşal bulsun ve bu iki cins cevâhirün kıymetleri bilinsün" diyü fermân eyledi. Bu maħalde Mevlânâ Zeyrek "Benüm taħrîrâtumuñ nüşâ-i müsveddesi mükerrer degüldür. Elümde olan nüşhadan ğayrı nüşhası yoķdur. Bu ise

1 O iki fâzıldan her biri hasmına mecliste kahir zehrini tattırıyordu. Bu tartışmada "Kabul etmeyiz!" sesi yüce mekanlara kadar ulaşıyordu. (Biri) bahis atını meydanda sürdürü, (diğeri) cedel atını sıçratıyordu.

[P1 164a] baña lâzımdur. Bunı ğayrı kimesneye viremezsin.” didi. Mevlânâ H'âce-zâde “Benüm risâlemün nüshası ikidür. Bir nüshasını¹ size vireyin. Bir nüshasını² yanumda alıkoşayın. Sizün risâleñüzi benüm yanumda kalan nüshanuñ zahrına taħrîr ideyin.” didi. Maħmüd Paşa ğazretleri ol meclis-i felek-rif'atde maħâm-ı ğıdmetde ayağ üzre tırurken belinden devât u kalem çıkarup Mevlânâ H'âce-zâde'nün önine taqđim eyledi. Menķıldur ki Mevlânâ H'âce-zâde meclis-i ma'hüdda Mevlânâ Zeyrek'ün risâlesini yazmağā şürü³ eyledükde pâdişâh ğazretleri laťife kaşd idüp “Fâzıl-ı mesfuruñ kelimât-ı bedi'a-i berâ'at-âyâtını yazmağāda tedķik-ı nazar eyleñüz ğaťâ ile ğalat yazmayasız.” didi. Monlâ H'âce-zâde bu muķâbeledde cevâb virüp “Ben bu nüshâi yazarken ne deñlü ğaťâ eylesem yine aşlında olan ğaťâdan ziyâde olmaz.” diyü mülâtafe [R 115a] vü müfâkehe eyledi. Pâdişâh ğazretleri kendülerün laťifesine muvâfık laťife söyledüğünden ğâyetle ğazız idüp ğül gibi ğande eyledi. [T 145b]

Mışra⁴: خنده کرد و غنجه اش بشگفت از باد سرور³

Fâzılân-ı merķümân emr-i pâdişâhîyle takrîri taħrîre ve muğâtabeyi mükâtebeye taħvîl ü tebdil idüp ertesini iki cânibden ta'lik olunan risâlelere ğuzzâr-ı meclis im'ân-ı nazar eyledüklerinde Mevlânâ H'âce-zâde'nün risâlesi manzûr-ı çeşm-i kabûl olup mîzân-ı iz'ânda anuñ cânibi [P1 164b] terciğ olındı.

Şi'r⁴: واجب شود که بر سخنت آفرین کنند⁵
که او راجح آمده ز سخن های دیگران⁶

Aķlâm-ı ferğunde-peyâm ki aşdaķ-ı peyğamberân-ı şıdķ-encâmdu, ⁷«إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ» mazmûnınca anuñ te'diyet ü taķviiyetiyle ğavl-i şağîb âşikâr olup ğaķķ-ı şarih nümüdâr oldı. Yedi ğünlük taķrîrât u taħrîrâtun mağz u lübbi kışır u püstdan ve ğaşş u semîni biri birinden seçilüp rûğ-ı kelâm ve ğaķķ-ı merâm nümâyân oldı. El-ân ğaşğaşel-ğaķķ ve 'as'ase'l-bâţıl

1 nüshasını R, T | nüshası P1

2 nüshasını R, T | nüshası P1

3 Güldü ve goncası saadet rüzğarı ile açıldı.

4 Şi'r R, P1 | Ferd T

5 Sa'di-i Şirâzi, *Külliyât-ı Sa'di*, (*Gazelîyyât*), haz. Muhammed Ali Fûrûği, Tahrân: Emîr-i Kebîr, 1372, s. 583.

6 Senin sözüñü takdir etmeleri vâcip oldu, çünkü (senin sözüñ) diğerlerinin sözlerine üstün geldi.

7 “Hiç şüphesiz o (Kur'an), çok şereflî bir elçinin sözüdür.” Hâkka (69), 40; Tekvîr (81), 19.

bu mâbeynde hakem olan fayşal-ı Rabbânî'nün tiğ-i taḥkîk u şemşîr-i tedkîk-ile maḥâll-i münâza'ât u mevâdd-ı muḥâşamât faşl u қаt' olinup rûz-ı ma'hûdda ol maḥall fayşal buldı. Mevlânâ Hüsrev қur'a-i meziyyeti H'âce-zâde nâmına şalmağın yümn-i ḥüsn-i fâlle anuñ sözi râciḥ oldı.

Şi'r:¹

تعالی اللہ زہی کلک گرامی
چو نفخ صور در یحی العظامی

چو عیسی عالمی را بندہ کردی
ہزاران مردہ دل را زندہ کردی

ز تحریک قلم فرخندہ حالت
کہ آمد بس نکو زین قرعہ فالت²

Mevlânâ H'âce-zâde'nün kelimâtı esbâb-ı te'kîdâtla mü'ekked ve edevât-ı te'yîdâtla mü'eyyed kelâm-ı mümehhed gibi müşeyyed olup müdde'âsı şehâdet-i şühûd-i meşhûdu's-şıdḡ ile şâbit ü zâhir oldı. Bu meclis-i sa'âdet-celîsün âhirinde pâdişâh ḥazretleri H'âce-zâde'ye ḥiṭâb idüp Mevlânâ Zeyrek'ün mutaşarrıf olduğı medresesini saña tefvîz ü taḡlîd eyledüm. Senün ḥaḡḡuñdur. [P1 165a] ³”مَنْ قَتَلَ قَتِيلًا فَلَهُ سَلْبُهُ“ feḥvâsınca anuñ sâz u selebi ki medresesidür selb [T 146a] ü nez' idüp anı saña şadaḡa eyledüm. Zîrâ senün tiğ-i bî-dirîğ-i ḥâme-i tîzkâruñ ucından fâzıl-ı merḡûm cerîḥ ü ḡariḥ olup zehrâb-ı mağlûbiyyetle küşte oldı.

Қıt'a:

قومٌ إذا خافوا عداوة كاشح
سفنكوا الدماء بأسنة الأفلام

ولضربة من كاتب بمداده
أمضى وأنفذ من رحيق حسام⁴

Mervîdür ki fâzılân-ı merḡûmân bu merâmuñ tamâmından soñra meclisden taşra çıḡduḡlarında Mevlânâ [R 115b] Zeyrek'ün aḡbâb u aḡzâbı

1 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

2 Allah yüceltsin ki ne değerli bir kalem! Sûr'un üflenmesi gibi kemikleri diriltmektedir. Hz. İsa gibi bütün cihanı bende eyledin, binlerce gönlü ölmüşü dirilttin. Uğurlu kaleminin bir hareketiyle senin kur'andaki falın iyi çıktı.

3 “Kim birini öldürmüşse, ölenin üzerindeki eşyası onun olur.” Bkz. İsmâil b. Muhammed el-Aclûni, *Keşfü'l-Hafâ*, c. 1, Beka Yayınları, İstanbul, 2019, s. 88.

4 Bir kavim gizli bir düşmanın düşmanlığından korktuğunda kalemlerin mızrakları ile kan dökerler. Bir kâtibin mürekkebi ile (vurulan) darbe bir kılıçtan daha tesirlidir.

yanına cem' olup keyfiyyet-i mübâhâşeden istifsâr eyledüklerinde “Mevlânâ H'âce-zâde meclis-i pâdişâhîde tevhîde inkâr idüp câdde-i haqdan 'udül eyledi. Ben onu tevhîde kâ'il idüp haqqa ikrâr itdürinceye degin başına başına çabanca ile çarb eyledüm. Bu mâbeynde ne mezkûruñ kendü başına dermânı toqınup kırtulmağa kâdir oldı ve ne Mevlânâ Hüsrev ol ser-firâzi elümden almağa mâlik oldı.” diyü buyurdılar. Mevlânâ Zeyrek medreseden ma'zül olduğında maḥmiyye-i Burûsâ'ya irtiḥâl ü intiḫâl idüp anda tavaḫḫun eyledi. Sâkin olduğu maḥallede¹ olan hem-sâyelerinden H'âce Ḥasan nâm bir hem-sâyesi fâzül-ı merḫûmdan su'âl idüp “Sizüñ meşârif-i mühimmenize her gün ne miḫdâr² aqçe lâzımdır? [P1 165b] Ta'yîn eyleñ biz anı edâ eyleyelüm.” didükde Mevlânâ Zeyrek “Benüm mühimmât u mülimmât ve levâzım u havâyicüme yigirmi aqçe kâfidür. Baña ondan³ zâ'id nesne gerekmez.” diyicek ol kişi Mevlânâ Zeyrek vefât idinceye degin vazîfe-i merḫûmeyi bî-kuşûr edâ eyleyüp hiç bir 'illet ile bu ḥâlden muñşarif olmadı.

Şi'r:⁴ چو از کریم کرم ماند و نکو کاری
خنک کسی که کرم کرد و تخم نیکی کاشت⁵

Merḫûm Sulṭân Mehmed Ḥân ḥâzretleri müddet-i medîdden soñra kendünün cenâb-ı cezilü'l-me'âbından şudûr eyleyen vaz'a nâdim olup Mevlânâ [T 146b] Zeyrek ḥâzretlerine “Gelsün ana menâşib-ı âliye vi-reyin.” diyü haber gönderdüde qabûl itmeyüp “H'âce Ḥasan sağ olsun. Benüm pâdişâhum ol kişidür.” diyü kelimât eyledi.

Mevlânâ Zeyrek müddet-i 'ömrinde taşnîf ü te'lîfe meşḡul olmayup bizâ'a-i istiḫâ'atini tedvîne şarf itmemegin şaḥâ'if-i 'âlemde müdevven bir eşerine kimsenün⁶ merdüm-i dîdesi ta'liq-ı naẓar itmemişdür. Ancak havâşî-i kütübde ba'zı ta'liqâtı görilmüşdür. Mü'ellif-i *Şakâ'ik* mevlânâ-yı mezkûruñ baḫş-i 'ilmde bir risâlesine zafer bulmuşlar-ımiş. Ol risâlede mûmâ ileyh farç-ı zekâsından ta'yîn-i haqḫ itmeyüp aşḫâb-ı haqâ'ik u

1 maḥallede R, P1 | maḥalde T

2 miḫdâr R, P1 | miḫdârı T

3 ondan R, P1 | andan T

4 Şi'r R, P1 | Ferd T

5 Cömert kişiden cömertlik ve iyi amel kaldı. O kişiye ne mutlu ki cömertlik yaptı ve iyilik tohumu ekti.

6 kimsenün R, P1 | kimesnenün T

erbâb-ı dağâ'îka i'tirâz semtinde olmuşdur, didi. Fi'l-vâқи' bu kemîne daği ol risâleye ta'lîk-ı nazâr itdügümde böyle müşâhade [P1 166a] eyledüm.

Tezyil: Ba'zı şikât-ı müte'allikâtından mesmû'umdur¹ ki Mevlânâ Zeyrek âhir-i 'ömrinde yevmî yüz aqçe ile Bursa'da müftü olup i'lâ-yı emr-i iftâ ider-iken 'âlem-i beqâyâ rihlet idüp Pınarbaşı nâm mevzi'de defn olındı.²

Rağimehu'llâhu rağmeten vâsi'aten.³

Mevlânâ Muşliħuddîn Muştafa bin Yûsuf bin Şâlih⁴

[H'âce-zâde]

Mağrûsa-i Burûsa'da vücûda geldi. Vâlid-i mâcidleri ekâbir-i tüccârdan olmağın beyne'n-nâs H'âce-zâde demekle [R 116a] meşhûr u ma'rûf oldu. Mûmâ ileyh H'âce Yûsuf şerret-i azîme şâhibi olup kemâl-i si'at-i medâhîl-i emvâl ile güncâyiş-i ħazâ'in-i taşavvurdan bîrûn mâl u menâle mâlik idi.

Şi'r:⁵ شده گردش همه از هر کناره
پر از گوهر چو گردون از ستاره

دو صد زینده دیبای دلفروز
چو صبح از رشته خورشید زردوز⁶

Evlâd-ı emcâdınun her birisi babaları devletinde ser-tâ-pâ pîrâye-i dil-firîb-ile pîrâste vü ârâste olup elbise-i nefise ile ğulâmân-ı ğilmân-sirişet ü 'abîd-i ħurâ'unvânla tenezzüh ü tereffüh iderler-idi. [T 147a]

Şi'r:⁷ هزاران خلعت زیبای رنگین
که از دیبای هند و اطلس چین⁸

1 mesmû'umdur R, P1 | mesmû'dur T

2 [Derkenar]

Mısrâ': سیر باشد روحش از سر چشمه کوثر مدام
(Ruhu daima Kevser havuzundaki su ile kanmış olsun.) M | -R, -T, -P1

3 Rağimehu'llâhu rağmeten vâsi'aten R | Rağmetu'llâhi rağmeten vâsi'aten T, P1

4 Mevlânâ Muşliħuddîn Muştafa bin Yûsuf bin Şâlih R, P1 | Mevlânâ Muşliħuddîn Muştafa bin Yûsuf bin Şâlih Rağimehu'llâh T

5 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

6 Etrafi her cenahtan felekteki yıldızlar gibi müceverler ile dolmuştur. Altın diken güneşin iplerinden (yapılmış) sabah gibi yüzlerce gönlü aydınlatan zinetli kumaşlar, dibalar (ile etrafı dolmuştur.)

7 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

8 Çin atlasından ve Hint ipeğinden yapılmış binlerce renkli ve güzel hilatler.

غلامان و کنیزان صد هزاران
همه گلچهرگان و مه عذاران¹

Velâkin Muştafâ nâm peser-i vâlâ-rütbeti ʔarîka-i ticâreti terk eyleyüp taḥşil-i mebânî-i ‘ulûm itmege câzim [P1 166b] ve tehzîb-i zât itmege ‘âzim ü ḥâzim olduğı ecilden pederi farḡ-ı ḥüsn-i iltifâtdan ışkât idüp aña yevmî bir akçe vazîfe ta’yîn eyledi. Merḥûm u mağfûrun leh Emîr Sulṭân ḥâzretlerinüñ ḥulefâsından Şeyḥ Velî Şemsüddîn ḥâzretlerinüñ meclis-i kerâmet-celîsinde Ḥ’âce Yûsuf bir gün şağîr ü kebîr mecmû‘-ı evlâdıyla oḡurmuş-idi. Bu birkaç ihvânüñ arasında Ḥ’âce-zâde Efendi’nüñ şiyâb-ı deniyye-i reziyye ile şaff-ı ni‘âlde maḥzûn u ğamġin cülûs itdüğünü ve sâ’ir-i ihvânınüñ elbise-i fâhire ile ferḥân u şadân oturduklarını gördükde şeyḥ ḥâzretleri çeşm-i ferâset ü dîde-i başâret ile mezkûrları gözden geçürüp çihre-i aḥvâllerinde behre-i âmâllerini teferrûs ü taḥaddûs² eyledi. Lâkin tecâhül ʔarîkasınca “Ḥ’âce Yûsuf bunlar kimdür?” diyü her birini³ başka başka istifsâr eyledi.

Mısrâ‘: در میان عارفان کار تجاهل خوش تر است⁴

Ḥ’âce Yûsuf “Bunlarüñ cümlesi benüm oğullarumdur. Her biriyle mâ-beynümde ‘alâka-i übüvvet ü bünüvvet vardır.” diyü cevâb virdükde şeyḥ ḥâzretleri tekrâr-ı su’âl idüp “Bu oğullaruñ böyle marziyyü’l-bâl ü maḥziyyü’l-âmâl olup Muştafâ nâm oġluñ mehân u bergeşte-aḥvâl olmaġa ‘illet nedür?” diyü istikṣâ eyledi. O pîr-i rûzgâr-dîde Muştafâ nâm nûr-ı dîdesini nazardan işkât [P1 167a] itdüğüne sebep ʔarîka-i ticâreti terk idüp kendü-nüñ rızâsına muḥâlîf semte gitdüğüdür diyü ta’yîn eyledi. Şeyḥ ḥâzretleri [T 147b] bu ḳâziyye-i ma’küse-i ma’düleyi selb-i küllî idüp elbette elbette bundan ‘udül eylemek lâzımdur diyü nuşḥ u pend eyledükçe ol ḥ’âce-i hüşmend südmend olmayup aşla bu ḥâlden nükül eylemedi.

1 Yüz binlerce köle ve cariye; hepsi gül yüzlü ve ay yanaklı. Molla Câmî, *Mesnevî Heft Evreng Cild-i Dovvom*, (*Yûsuf u Züleyhâ*), haz. A’lâ Hân Efsahzâd, Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahran: Merkez-i Mutâlâ’ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 70.

2 ü taḥaddûs R, T | -P1

3 birini R, T | biri P1

4 Ârifler arasında tecâhül etmek daha güzeldir.

Bejt:¹ نصیحت گوش کن جانا که از جان دوست تر دارند
جوانان سعادت‌مند پند پیر دانا را²

[R 116b]³ Ṭā'ife-i mezkûre meclisden perîşân olup 'ıkd-ı tār-güsiste gibi tārūmār olduklarında şeyh ḥazretleri H'āce-zāde'yi yanına da'vet idüp bisāṭ-ı kelāmı bu minvāl üzre baş eyledi ki “Şarşar-ı ğumūm u 'avāşıf-ı hūmūm ile gird-bād gibi senūn böyle sergeşte-hāl ü perîşân-rūzgār olduĝuına incinmeyüp tarîk-ı 'ilmden ferāĝat itmeyesün. Zîrā cādde-i şafā senūn sülūk itdügün meslekdür. Ol ṭā'ifenūn mesleĝi meslek-i haqq de-ĝüldür. İnşā'illāhu'r-Raḥmān 'an qarîbi'z-zamān cümle-i ihvān mānend-i 'abid ü ĝilmān qarşuında kıyām eyleyüp hıdmetününde dā'im kâ'im olurlar⁴ diye tesliye eyledi.

Şi'r:⁵ قیمت مرد نه از سیم و زر است
قیمت مرد به قدر هنر است

ای بسا بنده که در کسب هنر
قدرش از خواجه بسی بیش تر است

[P1 167b] وی بسا خواجه که از بی هنری
در ره بندهٔ خود پی سپر است⁶

Fi'l-vāki' bu kelām qarîn-i ilhām olup vuķtū' bulduĝı evāḥir-i terceme-de zıkr olınsa gerekdür. Mevlānā H'āce-zāde zamān-ı faķrında müte'addid pîrāhene mālîk olmayup ol zamānda iki yaķa ıssı degül idi. Qāf-ı faķr u fāķa 'ayn-ı maķşūda şādd u şādd olduĝundan kitāb iştirā itmeĝe qādir olmayup oķıduĝı kitābı evrāķ-ı raḥişa ve eṭbāķ-ı za'ıfeye yazar-ıdı. Semerķandî

1 Beyt R, P1 | Ferd T

2 Ey Sevgili, nasihat dinle! Çünkü saadete ermiş gençler bilge yaşlıların nasihatini candan daha aziz tutarlar. Hâfız-ı Şirâzi, *Divân-ı Hâfız-ı Şirâzi*, Hattat Mustafa Eşrefi, Tahrân: Peyâm-ı Adâlet, 1392, s. 27.

3 [Derkenar] Şeyh Velî Şemsüddîn ḥazretlerinin aḥvâlini beyân itdüĝi yirde Şeyh Velî ḥazretleri Şeyh Ḥasan H'āce ḥazretlerinin hulefasındandır. Ve müşārün ileyh Şeyh Ḥasan H'āce ḥazretleri Burûsâ'da Emîr Sulţān ḥazretlerinin ḥalifesidür diyü muşarraḥdur. Bu maḥalde vâşiṭa ref olunup müsāmaḥa vü müsāhale vāki' olmuşdur. M | -R, -T, -P1

4 olurlar R, P1 | olur T

5 Şi'r R, P1 | Kıt'a T

6 İnsanın değeri altın ve gümüş ile ölçülmez. İnsanın kıymeti hünéri ile ölçülür. Nice bende hüner kazanarak değeri efendisinden daha fazla hale getirmiştir. Nice efendi de hünersizlikten kendi bendesinin yolunda paymal olmuştur. Molla Câmî, *Bahâristân*, haz. İsmâ'îl Hâkimî, Tahrân: İntişârât-ı İtlâ'ât, 1371, s. 54.

kâğıtlara sezâvâr olan nefâ'is-i 'ulûm-ı şekker-bârı helvâ kâğıdına terķim ü taştir ider idi. Mevlânâ Kâdî Ayaşuluğ-oğlı, Ağras Medresesi'nde müderris iken fenn-i uşûli ve 'ilm-i ma'anî vü beyânı H'âce-zâde Efendi anlardan kırâ'at eyledi.

Mevlânâ Hızır Beg ibn Celâl maħmiyye-i Burûsa'da Sultân [T 148a] müderrisi iken H'âce-zâde sinn-i şebâbda anlaruñ hıdmetlerine vâşıl olup mu'îdi olmuş-idi. Bu tarîkle fûnûn-i keşîre ve 'ulûm-ı ğazîreye dest-res bulmuş-idi. Fâzıl-ı mezbûra Mevlânâ Hızır Beg hadd-i ifrâtdan birûn ikrâm u tekrîm eyleyüp her ķanđı mes'ele-i müşkilede istişkâl eyleseler¹ “Aķl-ı selîme mürâca'at eyleñüz” diyüp H'âce-zâde'den kinâyet ider-idi. Mevlânâ [P1 168a] Hızır Beg, H'âce-zâde'yi merħûm Sultân Murâd Hân hazretlerine irsâl idüp tedrîs ü ifâdeye istiħķâķını i'lam eyledi. Lâkin pâdişâh-ı merħûm sefer-i zafer-eşere müteveccih bulunmağın ri'âyet idemeyüp ancaķ Kesteli ķazâsını şadaķa eyledi. Zıkr olınan sefer-i hümâyûndan sa'âdetle 'avdet eyledüĝinde maħmiyye-i Burûsa'da Esediyye Medresesi'ni yevmî on aķçe vazîfe ile iħsân eyledi. Mevlânâ H'âce-zâde ol medresede altı yıl miķdârı [R 117a] faķr u fâķa ile gećinüp hıdmetķara ķâdir olmaduğından meskeninde kendü hıdmet ider-idi. Bu şadedde ķubâde-i evķâtını 'ulûm-ı 'aliyyenüñ ihâtasına şarf idüp kütüb-i mu'tebere-i mu'tevereden *Şerh-i Mevâķıf*ı hıfz eyledi. Merħûm Sultân Meħmed Hân'uñ zât-ı 'ilme kemâl-i raĝbet ve aşhâbına nihâyet-i ri'âyet şîme-i müstedimesi olmağın evreng-i 'Osmani'ye cülûs-i hümâyûn müyesser olduĝda ercâ ü enhâ-yı 'avâlimde olan 'ulemâ ve aķtâ' u erbâ'-ı rub'-ı mesķûnda olan fużalâyı getürdüp her birine ri'âyet eyledi. Bu dâ'iyeyle Mevlânâ H'âce-zâde dağı Koşantiniyye semtine gitmege ķaşd idüp 'inân-ı 'azm ü ĥazmı ol cânibe şarf itmiş-iken faķr u fâķa ve teng-desti, pây-ı esb-i 'azîmeti şikest idüp birķaç ĝün ser-menzil-i maķşûda vuşûlden men' ü şarf eyledi. Âħir kendüñüñ hıdmetķarından sekiz yüz aķçe istiķrâz idüp nefsiyćün bir at ve hıdmetķar için bir bârgir alup [P1 168b] İstanbul semtine teveccüh eyledi. İttifâķen fâzıl-ı merķûmuñ İstanbul'a [T 148b] duħûli merħûm Sultân Meħmed Hân ('aleyhi'r-raħmetü ve'l-ĝufrân) hazretlerinüñ maħmiyye-i Edirne'ye gitmek-ićün maħrûsa-i Koşantiniyye'den ĥurûc idüp a'lâm-ı 'ulemâ-yı sa'âdet-şüküh fevc fevc ve ĝürüh ĝürüh ĝönderi ćıķduķları rûz-ı firûza müşâdif oldu.

1 istişkâl eyleseler R, P1 | istişkâl işķâl eyleseler T

Şi'r:¹ به صد شوکت روان مانند جمشید
 به گردش صد هزاران ماه و خورشید
 بسی زرین کمر گردش به صد فر
 به شکل هاله کرده ماه انور
 به گردش جمله عالم عقد بستند
 همه خلق از پریشانی برستند²

Mevlânâ H'âce-zâde ol gün bu gürüh-ı sa'adet-şükūhuñ ardından ye-tişüp nehr-i revân gibi ol baħr-i bî-kerâna mülħaķ olduķda vüzerâ-yı ma'-dilet-ârâdan Maħmūd Paşa fâzıl-ı merķūma "Ĥayr-maķdem hoş geldiñüz. Bundan aķdem ben sizi pâdişâh Ĥazretlerinüñ Ĥuzûr-ı 'âlilerinde zıkr-i cemîlle zıkr eyledüm idi. Hâlâ pâdişâhuñ yanında mübâĤase-i 'ilmiyye vardur. Eyü vardıñuz. Zamânında geldiñüz. Buyuruñ didi." Mevlânâ H'âce-zâde pâdişâh Ĥazretlerine selâm virüp pâdişâh daħi Maħmūd Paşadan "Bu gelen kimdür?" diyü istifsâr eyledükde Maħmūd Paşa "Maħrûsa-i Burûsada Esediyye müderrisi H'âce-zâde [P1 169a] dâ'ileridür. Ehl-i 'ilm ü şâĤib-kemâldür. Bunuñ zamîr-i pâkinde 'âmme-i mużmerât-ı leţâ'if-i be-şeriyye mużmir ve kâffe-i tevâbî'-i nevâbî'-i insâniyye bunda müstekinn ü mużmerdür." diyü ol müsteşnâ-yı aşĤâb-ı temyizi ta'rif ü tavşif eyleyicek pâdişâh-ı vâlâ-ķadr ol fâzıl-ı raĤîbü's-şadr ile merĤabâ idüp dest-i luţfla anuñ göñlüni ele alup [R 117b] ol maħalde aña Ĥayli iltifât eyledi.³

Mervîdür ki rûz-ı ma'Ĥüd ve yevm-i meşĤüdda pâdişâhuñ bir cânibinde Mevlânâ Zeyrek ve bir cânibinde Mevlânâ Seydî 'Alî muşâĤabet-i 'ilmiyye idüp giderler idi. Mevlânâ H'âce-zâde bu maħalde Mevlânâ Seydî 'Alî tarafına Ťurup anuñ cânibinden [T 149a] olmağla⁴ ol Ťarafuñ ķuvveti mużâ'af u mü'ekked oldu. Mevlânâ H'âce-zâde bu Ťarafdan Ťaraf-ı Ĥilâfda olan Mevlânâ Zeyrek cânibine i'tirâza taşaddî idüp muĤâşama itmegin mâbeynlerinde mu'âĤazât-ı keşire ve i'tirâzât-ı Ĥazire vâķi' oldu. Bu ikisi

1 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

2 O, çevresinde yüz binlerce ay ve güneş (olduğu halde) Cemşid gibi büyük bir haşmetle gitmektedir. Etrafında nice altın kemerli ve görkemli (bendeleri) nurlu ayı sarmış bir hâle şeklindedir. Bütün dünya onun çevresinde saf tutmuşlar ve (böylece) bütün insanlar perişanlıktan kurtulmuşlardır.

3 ol maħalde aña Ĥayli iltifât eyledi. R, P1 | dest-i luţf u merĤamet ile nevâziş eylediler. T

4 olmağla R | olmağ-ıla T, olmağa P1

biri biriyle muşâhabet ider-iken Mevlânâ Seydî 'Alî pâdişâh hazretlerinüñ rikâb-ı hümayûnından ayrılıp gidüp¹ Mevlânâ H'âce-zâde ol cânibde tenhâ kıaldılar. Fâzıl-ı merķûm ile pâdişâh-ı vâlâ-câhuñ ortalarından hiçâb mürtefi² olup bî-vâsiṭa hem-'inân u hem-rikâb olduḡda Mevlânâ Zeyrek ile bî-pervâ mübâḡase eyledi. [P1 169b] Bu taķrîble taķarrüb taḡşil idüp pâdişâh hazretlerinüñ yanında ḡayli ḡayyiz idindiler. Âḡirü'l-emr H'âce-zâde Efendi cânibi kıuvvet bulup nîrû-yı bâzû-yı fazîlet ile Mevlânâ Zeyrek hazretlerinüñ pençesini burup ilzâm u ifḡâm eyledi. Ḥattâ pâdişâh-ı Nerimân-şavlet ve şehriyâr-ı Ḳahramân-şevket Mevlânâ Zeyrek'e "Senüñ sözüñ söz degüldür!" diyü şüret-i ḡiṭâbda 'itâb eyledi. Bu muķâvele-i muşâvele-âmîz ucından Mevlânâ Zeyrek muḡber olup bu incinmekle pâdişâhdan ayrıldıḡda Mevlânâ H'âce-zâde yalnız kıalup ol yegâne-i selâṭîn ile kıonaḡa varıncaya deḡin tenhâ muşâhabet eyledi. Menzil-i ma'hüd u maķâm-ı maḡmüda gelindükde pâdişâh hazretleri Mevlânâ Seydî 'Alî'ye ve Mevlânâ Zeyrek'e iḡsân-ı bî-pâyân idüp H'âce-zâde ṭarafına teḡâfül eylediler.

Beyt: با اهل وفا چند کند یار تغافل
خوش نیست به یاران وفادار تغافل²

Cenâb-ı refi'ül-me'âb-ı pâdişâhiden kendünün ḡaķķında luṭf u kerem zuhür itmeyüp kerâ'im-i âlâ-yı bârreden behre-ver olmaduḡından cebîn-i aḡvâlinde çin-i ḡüzün ü melâl ve çihre-i âmâlinde gerd-i keder ü kelâl ḡâdiş oldu. Ğam u ḡuşṣa nihâyetine vuşül buldı. Bu dâ'ıye [T 149b] ucından müşârün ileyhün ḡıdmetkârı [P1 170a] ḡıdmet itmez olup "Senüñ şânuñda fazîlet ü meziyyet var-imişse saña daḡi ri'âyet iderler idi." diyü taķrî² ü teṣnî² ider olmuş-idi. Bu ṭarîķ üzere birķaç menzil gitdükden soñra bir gün H'âce-zâde'nün ḡıdmetkârı bir ḡüşede yatup uyuyup Mevlânâ [R 118a] H'âce-zâde bir dirâḡtuñ sāyesinde maḡzûn otururken pâdişâhuñ derbânlarından üç kışı "H'âce-zâde'nün çâdırı kıandedür?" diyü istifsâr eyleyürek ge-lürken bir kimesne fâzıl-ı merķûmı ḡösterüp "H'âce-zâde bunlardır." diyü ḡaber virüp anuñ cânibine engüşt-i beşâret ile işâret eylediler. Zıkr olınan derbânlar ol müsnedün ileyh-i mesned-i fezâ'ilüñ sa'ir-i ekâbir gibi ḡaymesi olmayup muķtezâ-yı maķâma muḡâlif çâdırısuz oturduḡından muḡbir-i

1 gidüp R, T | -P1

2 Sevgili, vefa ehline ne zamana kadar teḡâfül ḡösterecek? Vefa sahibi dostlara teḡâfül etmek iyi deḡildir.

mezkûruñ haberine inanmayup kendü i'tikâdlarına nâ-muvâfık ve hılâf-ı zâhire muṭâbık bulduklarından ol haberi kizb ü dürüğa ḥaml idüp haberde kizb ü şıdık muḥtemeldür didiler. Bi'l-âḥire derbânlar haberde şıdık aşıldur meş'elesi üzre fâzıl-ı merķūma ikrâm ile selâm virüp "Mevlânâ Zeyrek'i il-zâm eyleyen Esediyye müderrisi Ḥ'âce-zâde gerçek sizler misiz?" diyü istih-bâr eylediler. Fâzıl-ı [P1 170b] merķūm "Ne'am Ḥ'âce-zâde bizüz" diyüp te'kîd-i kelâm-ı sâbık u te'yîd-i merâm-ı lâḥık eyledükde ol derbânlar anuñ Ḥ'âce-zâde olduğunu muḥarrer bilüp dest-būs-ı şerifleriyle teşerrüf eyledükden şoñra "Pâdişâh ḥazretleri sizi kendülerine ḥ'âce idinüp bu esbâbı size gönderdi." diyü bir a'lâ çâdır ve bir ṭavîle at ve birkaç oğlan ve bir miḳdâr elbise-i fâḥire ve naḳd on biñ aḳçe getürdiler.

Mışra': لطف و احسان همين چنين باشد¹

Mevlânâ Ḥ'âce-zâde Efendi bu haberin şıḥhatinde gümân idüp mîzân-ı [T 150a] zannuñ hiçbir cânibini terciḥ itmeyüp ṭururken pâdişâh cânibinden gelen ḥıdmetkârlar bile getürdükleri atlaruñ birini egerleyüp "Pâdişâh ḥazretleri sizi ister, buyuruñ." diyü ol şavb-ı şavâb-nişâba da'vet eylediler.

Beyt: هر آن کو مهيتا بود دولتی را
اگر او نجويد بجويدش دولت²

Mevlânâ Ḥ'âce-zâde bu ešnâda kendü ḥıdmetkârlarını uyandırurup "Pâ-dişâh beni ḥ'âce idinmiş." diyecek "Ben senüñ ḥâlünü bilürin. Uyḥuma mâ-ni' olma. Ḳo beni uyuyayın." didi. Fâzıl-ı merķūm oğlanı uyandırmaḳda iḳdâm idüp bu ḥalet-i 'ibret-baḥşdan ḥaberdâr eyledükde merķūm³ oğlan efendisinuñ elini öpüp hezârân tazarru' u zârî [P1 171a] ile ḥıdmetde taḳşirine i'tizâr eyledi.

Beyt:⁴ هم مگر لطف تو گردد عذرخواه بندگان
ورنه معلوم است كز حد می رود تقصیر ما⁵

1 Lutuf ve ihsan işte böyle olur.

2 Baht açıklığı ve devlet için hazır olan kişi, ikbalı aramasa bile ikbal ve devlet onu arar. Meş'ûd-ı Sa'd-ı Selmân, *Divân-ı Meş'ûd-ı Sa'd*, (Cild-i Dovvom), haz. Mehdî Nûriyân, İntişârât-ı Kemâl, 1364, s. 832.

3 merķūm R | müşârün ileyh T, P1

4 Beyt R, P1 | Ferd T

5 Ancak senin lutfun kulların namına özür dileyip (şefaaf edendir). Yoksa bizim kusurumuzun haddinden fazla olduğu malumdur.

Mevlânâ H'âce-zâde oğlanına mu'accelen sekiz yüz akçe deynini edâ idüp hadem ü haşem ile ferhân u şādân pâdişâh hazretlerine varup şeref-i [R 118b] muşâhabetleriyle teşerrüf eyledükden sonra fenn-i taşrifde 'İzzüddîn-i Erzincânî'nün metn-i metîni aña ta'lîm idüp bu taqrîble ol kitâbı şerh eyledi. Celâ'il-i fezâ'il-i hamîde ve leṭâ'if-i 'avârif-i pesendidesiyle pâdişâh hazretlerinin 'izz-i hużûrında bir mertebe muḡarreb oldu ki Maḡmûd Paşa aña ḡased idüp cevher-i ḡalbinde 'araz-ı ḡarazı izmâr eyledi.

Şîr:¹ جوهر دل را ز غرض پاك كن
چشم خرد را ز غرض پاك كن
دامن جان دركش از آلودگى
نيست در آلودگى آسودگى
راه مريدان ره آزادگى است
شيوه آيينه دلان سادگى است²

Bir gün eşnâ-yı 'arzda ol re'is-i şudûr-ı fuḡalâ için “Ḳâḡi-'asker olmaḡ murâd idinür. Fi'l-vâḡi' şadr-ı şadâretde taşdir olinsa münâsibdür.” [T 150b] diyü 'arz eyledi. Pâdişâh hazretleri bu 'arz-ı ḡaraz-âmizi ta'accüb³ idüp kendünün şeref-i şoḡbet-i vâlâ-rütbetlerinden dür olmaḡ istedüğine diḡ-i ḡazabı âteş-i ḡayretle cüş eyledi. [P1 171b]

Beyt:⁴ شد آن شعله قهر در پيچ و تاب
بر افروختش چهره چون آفتاب⁵

Veẓir-i mezbûr Mevlânâ H'âce-zâde'ye “Pâdişâh hazretleri sizlere şadr-ı şadâreti iḡsân eyledi. Fermân-ı şerîf-i şeref-intimâlarına muḡâlefet itmeyüp ol câh-ı vâlâyı ḡabûl itmeñüz lâzımdur.” diyü ḡaddâḡe-i ḡıḡd u ḡased ile zend-i ḡarazı çâḡup ızrâm-ı âteş-i dürûḡ-ı bî-fürûḡ eyledi.

1 Şîr R, P1 | Meşnevi T

2 Gönül cevherini arazdan temizle. Akıl gözünü garazdan temizle. Can eteğini kirlilik ve bulanıklıktan çek, (çünkü) kirlilikte ve bulanıklıkta dinginlik yoktur. Müritlerin yolu özgürlük yoludur. Ayna gönüllü kişinin üslubu sadelikten (geçer). Molla Câmî, *Mesnevî Heft Evrenḡ Cild-i Evvel, (Tuhfetul-Ahrâr)*, haz. Câbulká Dâd Alişâh, Asḡar Cânfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâlâ'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 502.

3 ta'accüb R, T | -P1

4 Beyt R, P1 | Ferd T

5 O kahir ateşi kıvrım kıvrım kıvrılmaktadır. Yüzü güneş gibi (öfkeden) parlamaktadır.

Şî'r:¹ سفله نخواهد دگری را به کام
 خس نگذارد دگری را به جام
 بی هنران صد حیل آرند پیش
 تا نرود کار هنرمند پیش²

Bu maḥalde H'āce-zāde evvelā “Baña şadāret gerekmez.” diyüp imtinā' itmiş-iken “Emr-i pādīşāhīye imtişāl lāzımdur.” diyü kaçāya rızā gösterdiler. Mevlānā H'āce-zāde'nün pederi, oğlu ḥaqqında kaçādi'-asker oldu diyü istimā' idüp³ evvelā “Bu ḥadış mevzū' u merfū'dur.” diyü inanmamış-iken şoñra tevātür-ile şihhatine yakīn ḥāşıl eyleyüp maḥmiyye-i Burūsa'dan maḥmiyye-i Edirne'ye maḥzā ziyāret için 'azīmet eyledi. Müddet-i medīdeden şoñra maḥrūsa-i mezkūreye qarīb olup geldügi gün ma'lūm olduḡda ol ferīdü'l-'aşr u vaḥīdü'd-dehr zümre-i 'ulemādan cem'-i keşir-ile istiḡbāl idüp “H'āce Yūsuf bunlar kimdür?” diyü su'āl eyleyüp “Oḡluñdur, şeref-i [P1 172a] 'ilmle bu 'izzet-i vālā vü 'azamet-i 'ulyāya vāşıl oldu.” didüklerinde ḥamd-i firāvān u şükr-i bī-pāyān eyledi.

Beyt:⁴ به جای هر نفسی گر ستایشی کنمش
 به عزتش که شناسم ز خویشتن تقصیر⁵

Mevlānā H'āce-zāde'yle babası biri birine yakīn geldüklerinde [R 119a] ikisi daḡi [T 151a] atdan inüp mu'ānaḡa vü iltişām eyledüklerinden şoñra ḥ'āce-i mezbūr sevābıḡ-ı umūrda itdügi taqşire ma'zeret idüp isti'fā itmege şürū' eyleyicek fāzıl-ı merḡūm pederlerini ma'zeretden men' u def idüp “Sizden şudūr eyleyen taqşir bizden yaña tamāmdur. Sevābıḡ-ı ezmānda baña vūs'at virseñüz bu mertebe ḥāşıl olmayup bu ḡadar ḡadr ü cāh bulmaz-idüm.” didi.⁶

1 Şî'r R, P1 | Meşnevi T

2 Aşāḡlık kişi başkasının bermurat olmasını istemez. Bayaḡı insan başkasına kadehi bırakmaz. Hünersiz insanlar, ehl-i hünerin işi ilerlemesin diye yüz çeşit hile icat eder.

3 idüp R, P1 | -T

4 Beyt R, P1 | Ferd T

5 Her nefeste onun övgüsünü dile getirsem (bile yine de) onun izzeti namına kusuru kendimden bilirim.

6 [Derkenar] Mervīdür ki sekiz yüz yetmiş bir senesinde mevlānā-yı müşārün ileyh Edirne kaçādişī bulunup yazduḡı temessükātdan birḡaç temessüki görildi. Ve sekiz yüz yetmiş iki senesinde müşārün ileyh Mevlānā Mollā Ḥüsrev'den şoñra İstanbul kaçādişī oldu. M | -R, -T, -P1

Şi'r:¹ به وسعت نیابد کسی کام دل
 به رنج تن افزایش آرام دل
 نترسید باید ز رنج بزرگ
 که در زیر آن است گنج بزرگ²

Mevlânâ H'âce-zâde peder-i hüceste-siyerini pâdişâh hazretlerine 'arz idüp şeref-i dest-bûs ile müşerref olmağa istizân eyledi. Anlar da'hi 'âdât-ı sâdât-ı kirâm üzre nuhub-i nüceb-i emvâl-i cezileden bir miqdâr hedâyâ-yı celile ile rikâb-ı pâdişâha rû-mâl olup pây-e-i serîr-i felek-mesîrûn taqbil-i iltişâmıyla müstes'id oldu. [P1 172b]

Şi'r:³ کجا روم که مرا جز درت پناهی نیست
 جز آستان توام هیچ قبله‌گاهی نیست⁴

Fâzıl-ı merkûm pederleri hâkqında tevfir-i tevķir için a'yân-ı 'ulemâ-yı zevi'l-mefâhîr ü emâcid ü ekâbir-i ulü'l-me'âşiri cem' idüp na'mâ-yı mütevfîre-i mütekâşîre ile ziyâfet-i 'azîme tedârük eyledi.

Şi'r:⁵ در آنجا صحبت خوش ساز کردند
 نشاط و خرمی آغاز کردند
 به صد عیش و طرب ساقی ایام
 زالال دلخوشی می‌ریخت در جام⁶

Kendüleri şadr-ı meclisde cülûs eyleyüp pederlerini yanına aldukdan soñra sâ'ir-i a'yân-ı zevi'l-menâşib 'alâ kıadri'l-merâtib tertîb⁷ olunup her kişi muķtezâ-yı maķâm üzre kendü maķâmında iķâmet olındı. Emâşil-i efâzıl u efâzıl-ı emâşilün keşretinden ol meclisde H'âce-zâde Efendi'nün [T 151b] birâderlerine lâyıķ u maķall bir maķall kıalmayup huddâm-ı sidre-maķâm ile ayağ üzre tûrdılar.

1 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

2 Kimse rahatlık içinde muradına eremez. Bedenin yorulması ile gönlün huzuru artar. Büyük meşakkatten korkmamak gerek çünkü büyük hazine onun altındadır.

3 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

4 Bana senin kapından başka sığınak yok iken ben nereye gideyim? Benim için senin eşîğinden başka kible yoktur.

5 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

6 Orada güzel bir sohbe girişiler. Mutluluk ve sevinç ile başladılar. Devran sâkisi yiyip içip eğlenme ile memnuniyet içkisini kadehlere döküyordu.

7 tertib R, T | -P1

Bejt:¹ برادرهای او بر پا ستاده
به خدمت همچو سایه سر نهاده²

Mevlânâ H'âce-zâde, Şeyh Velî Şemsüddîn hazretlerinin tafşil-i sâbık üzere buyurdıkları kelâm-ı fâhîr âhir vuķtū³ bulduğına ve hilâf-ı me'mül bu maķbûle vaż⁴-ı maķbûl zâhir olduğına şükr-i belîğ eyledi.

Bejt:³ جز شکر تو گفتم نتوانم به حقیقت
من بنده که پرورده احسان تو باشم⁴

Bu minvâl üzere bir miķdâr zamân [P1 173a] güzērân itdükden sonra ol fâzil-ı fezâ'il-intimâya pâdişâh hazretleri yevmi elli aķçe ile maķmiyye-i Burûsâda [R 119b] Sulţân Medresesi'ni i'çâ eyledi. Mü'ellif-i Şakâ'ik⁵ uñ vâlidleri H'âce-zâde'den naķl eyledi ki medrese-i mezkûreye müderris olduğum zamânda otuz üç yaşında⁵ idüm. Ve meşârif-i mühimmeye maşrûf olandan mâ'adâ elimde yüz biñ aķçem var idi. Ve kâffe-i levâzım-ı merâsim-i behcet hâzır u müheyvâ olup cümle-i eştât-ı esbâb-ı ferhat u şâdmânî âmâde idi. Ammâ bu cümleden müderrisliğümden hazzum ziyâde idi. Pâdişâh-ı vâlâ-câhuñ yanında muķarreb ü maķbûl olup h'âce olduğumdan ve şudür-ı 'ulemâ içre ķâđi-askerlikle ta'ayyün bulduğumdan medrese-i mezkûrede müderris olduğum yanumda râcihdür. Anuñ zımnında müdrec olan hazz-ı mütevâfir kâffe-i hużûzât-ı insâniyyeden efzündür.

Şi'r:⁶ بود اصحاب بهجت آماده
دلَم از قید محنت آزاده

کام دل حاصل است بیش از بیش
کار من رفته است پیش از پیش

لیک حظم ز مدرسه افزون
ذوق من شد ز حدّ درک برون⁷

1 Beyt R, P1 | Ferd T

2 Kardeşleri ayak üzerinde durup hizmette gölge gibi baş koymuşlardır.

3 Beyt R, P1 | Ferd T

4 Hakikatte senin şüküründen başka şey söyleyemem. Ben senin ihsan ve lütfunla yetişmiş bir köleyim.

5 yaşımda R, P1 | yaşımda T

6 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

7 Mutluluk için bütün şartlar hazır, gönüm hiçbir dert ile mukayyet değil. Gönül muradı çoktan da çok hâsıldır. İşim gücüm hayli ilerlemiştir. Fakat medreseden çok haz alıyorum, (medreseden aldığım) zevkin haddi hesabı yoktur.

Bu iki manşib-ı 'azîmü'l-ḥaṭar ile olan iftiḥâr u iğtirârumdan medrese-i merķûmeyle mübâhât u mücâhâtum [P1 173b] ziyâdedür. Ḥâṭır-ı fâti-rümde maḥabbet-i 'ilm ü faziletten ğayrı nesne mütemekkin ü müstekinn olmayup şafḥa-i müteḥayyilemde rüsüm-i kemâlât-ı insâniyyeden [T 152a] ğayrı nesne mersüm ve defâtir-i mütefekkiremde desâtir-i 'ulüm-ı 'âliye-den ğayrı nesne menķûş u merķûm degül idi. Bâ'a-i himmetüm ṭabaķât-ı refi'atü'd-derecâtuñ ğâyet-i ğâyât-ı ķâşîye-i nâ'iyesine nâ'il olmağa maşrûf u ma'tûf olup nîrû-yı bâzû-yı nehmetüm müntehâ-yı zerâ-yı ma'ârif-i sâmi-yetü'l-eknâfuñ ezyâline vâşıl olmağa maķşûr u maḥşûr idi.

Şi'r:¹ علم بال است مرغ جانت را
بر سپهر او برد روانت را
علم دل را به جای جان باشد
سر بی علم بد گمان باشد
دل بی علم چشم بی نور است
مرد نادان ز مردمی دور است
نیست آب حیات جز دانش
نیست باب نجات جز دانش²

Mevlânâ Ḥ'âce-zâde, Mollâ Zeyrek'i ilzâm idüp anuñ medresesi fâzıl-ı mûmâ ileyhe iḥsân olınuğı ve medrese-i mezkûrede emr-i pâdişâhiyle *Tehâ-füt* nâm kitâb-ı müsteṭâbı ibdâ' u iḥtirâ' itdüğü sâbıķan taḥrîr ü taşṭîr olın-mışdur. Merḥûm u mağfürun leh Sulṭân Meḥmed Ḥân ḥazretleri ol fâzılı maḥrûsa-i Edirne'ye ve maḥrûsa-i Ḳoştañtiniyye'ye 'ale't-tertib ķađı idüp bu iki vilâyetüñ ķazâyâ müte'allıķ cumhûr-ı umûrını aña tefvîz ü taķlîd eyledi. [P1 174a] Mevlânâ 'İzârî ḥazretleri Ḥ'âce-zâde'nün istikzâ olunup [R 120a] ṭavķ-ı ķazâyı gerden-bend-i a'nâķ itdüğünü çâh-ı hıızlân olan çâh-ı ķazâyâ böyle iķbâl eyledüğünü istima' eyledükde nâḥun-ı te'essüf ü telehhüf ile rûy-i âmâlini

1 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

2 İlim can kuşuna bir kanattır, o ruhunu feleklerin üstüne götürür. İlim gönül için can mesabesindedir. İlimsiz kafa kötü düşüncelidir. İlimsiz gönül nursesiz gözdür, cahil adam insanlıktan uzaktır. Âb-ı hayat ilimden başka bir şey değildir, kurtuluş kapısı ilimden başka bir şey değildir. Evhadüddin-i Merâği, *Külliyât-ı Evhadî-i İsfahâni Ma'rûf be-Merâği*, (*Câm-ı Cem*), haz. Saïd-i Nefsi, Tahrân: İntişârât-ı Emîr-i Kebîr, 1340, s. 506.

hürâşide idüp gâyet mecrûh oldu. Emr-i kazâ gibi mühlik nesneye asâgır-ı 'ulemâ tehâlük eyleyüp kabûline cân virdükleri muşibet-i 'azîme iken anuñ gibi cân-ı 'âlem bir fâzıl-ı cân u dilden anı kabûl eylediği ölüm meşâbesindedür.

Şi'r:¹ كوش تا تكيه بر قضا ندهی
 به فریب عمل رضا ندهی
 زآن كه چون خواجه مبتلا گردد
 تو بدان كآن قضا بلا گردد
 پای بر دست شرع و سر پر شور
 چه بری خیر وبال و وزر به گور²

[T 152b] “Eger ol fâzıl-ı fezâ'il-şî'âr şîme-i qadîmesi üzere küşîş ü verziş idüp ânâ-yı revâh ve eṭrâf-ı şabâhda bî-mâni' ü şâgîl 'ilme meşğûl olsa elibbâ-yı ulû'l-elbâb ve aşhâb-ı ceberût, ğarîk-ı lücce-i hayret olacağ âşâr îşâr ider-idi.” diyü buyurdılar.

Mervîdür ki merhûm Sulṭân Meḥmed Ḥân ḥazretlerinüñ evâhîr-i salṭanatında dîvân-ı Keyvân-rütbetde şadr-ı vezâretde cülûs eyleyen Karamanî Meḥmed Paşa, Mevlânâ Ṭûsî'nün telâmizesinden olup Ḥ'âce-zâde'ye anuñ cānibinden ta'aşşub üzre olmağın [P1 174b] dâ'imâ seng-i cefâ ile ḥâne-i âmâlini rahne idüp gedüğünde taş komağdan ḥâlî olmaz idi.

Beyt:³ هر كه با دشمنان سخن گوید
 سر آزار دوستان جوید⁴

Bir gün eṣnâ-yı 'arzda ḥavâşî-i merâmı bu metn üzere şerḥ eyledi ki⁵ Ḥ'âce-zâde dâ'ileri maḥmiyye-i Koşantiniyye'nün hevâsından şikâyet idüp “Ma'lûmât-ı resmîyye vü mersûmât-ı 'ilmiyyeden ne deñlü mażbûṭ u maḥfûzum var-ise cümlesi kalem-tırâş-ı nisyânla şakk-ı ḥâṭırumdan maḥkûk oldu. Fe-ammâ hevâ-yı İznîk ṭab'uma mülâyimdür. Ol cānibe

1 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

2 Çalış da kadılığa yaslanma, amel hilesine rıza gösterme! Çünkü efendi mübtela olunca bil ki kaza belâ olur. Ayağın şeriat eli üzere başında bir sürü dert. Mezara günah ve vebal (götürmekten başka) ne hayır göreceksin? Evhadüddîn-i Merâgî, *Külliyât-ı Evhadî-i İsfahânî Ma'rûf be-Merâgî*, (Câm-ı Cem), haz. Saîd-i Nefîsî, Tahrân: İntişârât-ı Emîr-i Kebîr, 1340, s. 573-574.

3 Beyt R, P1 | Ferd T

4 Düşmanlar ile sohbet eden kimse, dostlara zulmetmiş olur.

5 ki R, T | -P1

gitmek isterin. Baña pâdişâhdan icâzet alıvir.” diyü ilhâh u ibrâm eyledi diyüp tîz-bâzâr-ı kabûlde ‘arz-ı garaz-ı fâsîdini ‘izz-i huşûr-ı pâdişâhîde en-dâzeden ziyâde tervîc eyledi.

Mışra: ¹ کام خود آن فاسد صاحب غرض ترویج کرد

Pâdişâh-ı merhâmet-güster bu muḳaddemât-ı kâzibeyi gerçek şanup İznîk Medresesi’ni ve kâdîlîgını bir yirden aña itâ eyledi. Fâzıl-ı merḳûm fermûde-i cihân-muḳâ’a imtişâl için ikisini daḫi kabûl itmiş-iken ḳaşa-ba-i ma’hûdeye varduḳda “Câh-ı ḳazâ şuglden şâgîl ü mâni’dür. Baña gerekmez.” diyü ḳazâyı terk idüp merḳûm Sulṫân Meḫmed Ḥân [R 120b] ḫâzretleri vefât idinceye degin ol medresede ‘ulûm-ı ‘âliyyeye iştiḡâl eyledi. Fâzıl-ı mezkûruñ telâmizesinden Mevlânâ Sirâcüddîn [P1 175a] bu ‘Arabî şî’ri ol zamânda dimişdür. [T 153a]

Şî’r-i ‘Arabî:² وجوه اعتراف قد عنت لك سيدى
و يُرَجَى عنایات و يظهر تعنيت
و تعطس عن انف من الفضل شامخ
و ليس يرى غير الشماتة تشميت³

Mü’ellif-i *Şakâ’ik* bu iki beyti *Tavzîh* nâm bir kitâbuñ zâhrında Ḥ’â-ce-zâde ḫâzretlerinin ḫaṫṫ-ı şerîfleriyle mektûb bulmuşlardır. Fe-ammâ üst⁴ yanında bu iki beyti sirâc-ı aşḫâb-ı yaḳîn Mevlânâ Sirâcüddîn bu ḫaḳ’ir-i ḫâ’ir-ile vezîr-i câ’ir-i câbirûñ mu’âdâtı zamânında dimişdür diyüp ḳâ’ilini ta’yîn ve sebep-i nazmı tebyîn eylemişdür. Merḳûm Mevlânâ Ḥ’âce-zâde tafşîl-i âtî üzere Ḥaṫîb-zâde ile mübâḫaşe için İznîk’den İstanbul’a gelüp Meḫmed Paşa’ya ziyâret için varduḳda kendü telâmizesinden ol zamânda Şahn müderrişi olan fâris-i ḫâris-i şahn-ı ‘izz ü temkîn Mevlânâ Sirâcüddîn ve Mevlânâ Bahâüddîn ve maḫmiyye-i İstanbul’da Murâd Paşa müderrişi Mevlânâ Musliḫuddîn-i Yarḫışarî ḫâzretleri cemî’an ol ferzâne-i naṫ’-ı

1 O garaz sahibi bozguncu kendi maksadını tervic etti.

2 Şî’r-i ‘Arabî R, P1 | Şî’r T

3 “Nice itiraflar sunuldu size efendim

İnayetler umulur, hatalar açığa çıkar

Maḡrur olan üstünlüğüyle hapsirir da

“Yerhamukallah!” diyenden başkasını görmez.” Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, *eş-Şakâ’ikü’n-Nü’mâniyye fî Ulemâi’d-Devleti’l-Osmâniyye - Osmanlı Âlimleri*, haz. Muhammet Hekimoğlu, ed. Derya Örs, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2019, s. 224.

4 üst R, P1 | üst T

fazîletü'n atı önince piyâde Meḥmed Paşa'nun evine bile göturdiler. Vezîr-i mezḳür fâzil-ı mezbûru'n bu übbehet ü celâl ve 'izzet ü iclâlini gördükde müteḥayyir olup ḳapuya deñlü istikbâl eyledükden sonra kendü maḳarr-ı muḳarrerinde iclâs eyledi. ¹“مَنْ وَقَّرَ عَالِمًا فَقَدْ وَقَّرَ رَبَّهُ” el-ḥadiş zıkr olınan fuzalâ muḳâbelelerinde ayağ üzre ḩurup [P1 175b] ikisi bir miḳdâr muşâḩabet eyledükden sonra kelâm tamâm olup gider olduklarında ol e'âlî-i mevâlî Mevlânâ ḩ'âce-zâde'nün rikâbına yapışup atına bindirüp önince yayan sa'âdet-ḩânesine işâl eylediler.

Şî'r:² آن جمع کثیر کرده اند اجلا لاش
 آن جمله شدند در ره او پامالاش
 تلثیم رکاب آن هنرور کردند
 بر ذمتشان فرض بود اقبالش³

Bu ḩâlde vezîr-i 'izzet-penâḩ âḩ idüp “fâzil-ı merḳûmu'n 'ırz u vaḳârını kesr ü ḩafz ve nâm u nâmûsını naḳş u naḳz itmege ḳâdir olmaduḳ. Zümre-i [T 153b] 'ulemânu'n 'izzetleri câḩ u manşib ile olmayup maḩzâ 'ilm ü 'irfân ile olduḒını şimdi bildük.” diyü buyurdılar.

Şî'r:⁴ علما راست رتبتی در جاه
 که نه گردد به رستخیز تباه
 علم را دزد برد نتواند
 به اجل نیز مرد نتواند

[R 121a] نه به میل زمان خراب شود
 نه به سیل زمین در آب شود
 جوهر علم همچو زر باشد
 که چو شد کهنه تازه تر باشد⁵

- 1 “Âlime hürmet eden Rabbinde hürmet etmiş olur.” Bkz. İsmâil b. Muhammed el-Aclûni, *Keşfü'l-Hafâ*, c. 1, Beka Yayınları, İstanbul, 2019, s. 425.
- 2 Şî'r R, P1 | ḩıḩ'a T
- 3 O büyük topluluk onu tazim ettiler, onların hepsi onun yolunda pâmâl oldular. O hüner sahibinin üzengisini öptüler, onlar için ona yönelmek farz idi.
- 4 Şî'r R, P1 | Meşnevi T
- 5 Âlimlerin makamı muhkem ve sabittir. Çünkü kıyamette (bile) yok olmaz. Hırsız ilmi çalamaz, ecel ile dahi ölemez. Ne zamanın tesiri ile harap olur ne de sele kapılıp suda batar. İlmin cevheri altın gibi olduğu için eskidikçe tazelenir. Evhadüddin-i MerâḒi, *Külliyât-ı Evhadî-i İsfahânî Ma'rûf be-MerâḒi*, (*Câm-ı Cem*), haz. Saïd-i Nefisi, Tahrân: İntişârât-ı Emîr-i Kebîr, 1340, s. 507-508.

Fî'l-vâkı' fırça-i nâciye-i 'ulemâ, mü'eyyed min 'indi'llâh olup tevfiķât-ı Rabbâniyyeyle muvaffaqlardur. Ḥayyât-ı te'bîd-i te'yîd-i İllâhî eliyle hızâne-i bî-kerâne-i mevâhib-i Rabbâniyyeden **﴿قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ﴾**¹ **﴿وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا﴾**³ tâciyla mütevec olmağla⁴ mübeşşer olmuştur. Tâ'ife-i merķūmenüñ şaḥâ'if-i âmâllerinde **[P1 176a] ﴿أُولَئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِنْ أَوْلِيَّائِكَ هُمْ الْمُهْلِحُونَ﴾**⁵ **﴿وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ﴾**⁶ fehvâsı mersüm u muşavverdür. 'Avâtıf-ı pâdişâhân-ı zamâne izâfetle naşb olınan menâşib-ı merfû'a-i dünyeviyye anlaruñ zevât-ı refi'atü'd-derecâtına nisbet-i kelâmdan fazla menzilesinde olup muḥâssinât-ı lafziyye gibi mücerred taḥsîn için mazmûm u müllḥaḥdur.

Şi'r:⁷ علم بهر کمال خواهد بود
نه به سودای مال خواهد بود
علم کآن از پی تمامی نیست
موجب نشر نیک نامی نیست⁸

Belki 'arüz-ı 'aql-ı kâmil ü mizân-ı ḥads-i şâmil ile vezn olınsa erâcîf-i bâtıla-i bedi'yye gibi intizâm-ı esbâb-ı sa'âdet-i uḥreviyyeye ḥâcib ü ḥâciz ve şâgil ü mânî'dür.

Rivâyet olunur ki Mevlânâ Ḥ'âce-zâde'nüñ bu def'ada İznîķ'de⁹ maḥmiyye-i Koşantiniyye'ye gelmesine dâ'î bu vâķi' oldu ki Meḥmed Paşa merḥûm Mevlânâ Ḥaṭîb-zâde'yi, Ḥ'âce-zâde'yle mübâḥaṣe itmege taḥriş u taḥriż idüp¹⁰ Mevlânâ **[T 154a]** Ḥaṭîb-zâde daḥi ru'ünet-i 'ilmiyyesi sebebiyle bu ḥuşûşa cesâret ü cür'eti taşmîm eyledükde Ḥ'âce-zâde Efendi ḥâk-i pâk-i

1 “... De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? ...” Zümer (39), 9.

2 ser-efrâz R, P1 | ser-firâz T

3 “... Kime hikmet verilirse, ona pek çok hayır verilmiş demektir ...” Bakara (2), 269.

4 olmağla R | olmağ-ıla T, olmağa P1

5 “İşte onlar, Rablerinden gelen bir hidayet üzeredirler ve kurtuluşa erenler de ancak onlardır.” Bakara (2), 5; Lokman (31), 5.

6 “... kendilerine ilim verilenleri derecelerle yükseltsin. ...” Mücâdele (58), 11.

7 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

8 İlim kemal (sahibi) olmak için vardır, mal (toplama) sevdası için olmaz. Olgunluk için olmayan ilim, (insana) iyi bir nam bırakmaz. Evhadüddîn-i Merâġî, *Külliyât-ı Evhadi-i İsfahâni Ma'rûf be-Merâġî*, (*Câm-ı Cem*), haz. Saïd-i Nefîsî, Tahrân: İntişârât-ı Emîr-i Kebîr, 1340, s. 570.

9 bu def'ada İznîķ'de R, P1 | maḥrûsa-i Burûsa'dan T

10 Mevlânâ Ḥaṭîb-zâde'yi Ḥ'âce-zâde'yle mübâḥaṣe itmege taḥriş u taḥriż idüp R, P1 | -T

mahrûsa-i Kostañtiniyye'yi kudûm-i şeref-rüsümüyla teşrif eyledi. Mevlânâ H'âce-zâde hâzretleri Hañib-zâde'nün kendüyle mübâhâşe itmege ikdâm u ibrâmını tahkîkan ma'lûm idündükde “Muğaddemâ telâmizemün ba'zısıyla bahş eylesün. [P1 176b] Ğalebe iderse benümle eyleye.” diyü cevâb virdükte Mevlânâ Hañib-zâde, H'âce-zâde için “Benümle mübâhâşeden havf u haşyet idüp ta'allül ider.” diyü töhmet eyledi. Fâzıl-ı merķûm H'âce-zâde bu haber-i hâzer-eşeri¹ güş-ı 'ibretle² istimâ' idicek ğayret-i cibilliyeye ve hamiyet-i aşliyyesi muğtezâsınca kitâblarını getürmek için İznîk'e âdem gönderüp mübâhâşeye teheyü' üzre oldı.

Bejt:³ ز غیرت به دست آیدت نام و ننگ
ز غیرت مراد خود آری به چنگ⁴

Mevlânâ Sinân Paşa, Meħmed Paşa'ya varup “Fâzılân-ı merķûmânı mübâhâşe-i 'ilmiyye itdürmek ister imişsinüz [R 121b] diyü istimâ' olındı. Eger bu vaz'dan mağşudıñuz Mevlânâ H'âce-zâde şademât-ı 'azemât-ı ilzâm u nîrû-yı bâzû-yı ifhâm ile pâmâl olup mühân u muhağğar olsun demek ise bu ma'nâya zafer müyesser degüldür. Zirâ H'âce-zâde bir mebhâşda tekml-i mülâhaza eyleyüp 'ayn-ı im'ân ile ol maħalle ta'lik-ı nazar eylese 'ulemâdan bir merdüm-i şâhib-nazar anuñla münâzara itmege kâdir olmaz. Aşhâb-ı sühan anuñ muğâbelesinde ağız açmaz. Şöyle ki bu bâbı fetħ idüp revzene-i fitne cânibine nazar eyleyesiz. Mevlânâ Hañib-zâde'nün esâs-ı 'ırz u binâ-yı nâmûsını hedm u ders ve kaşr u kesr eylemek muhağğakğdur. Bu mağûle muzmerr u mestür olan mefsedeyi izhâr [P1 177a] u ibrâz iderseñüz [T 154b] mazârr-ı mevşülesi Mevlânâ Hañib-zâde'ye 'âid ü râci' olmağ muşaddakğdur.” didi. Bu çarîkle mübâhâşe bâbını sedd idüp Mevlânâ H'âce-zâde'ye İznîk'e gitsün diyü emr-i şerif irâd eylediler. Bu kaızıyenün 'ağabinde çok zamân geçmedin Sulñân Meħmed Hân ('aleyhi'r-raħmetü ve'r-rıdván) vefât idüp mesned-i 'Oşmânî ve evreng-i hâķânîye Sulñân Bâyezîd Hân sa'âdetle cülûs eyledi.

1 hâzer-eşeri R, T | eşeri P1

2 güş-ı 'ibretle R, T | güş P1

3 Bejt R, P1 | Ferd T

4 Şan ve şöhret, ğayret vasıtası ile eline geçer. Ğayret ile muradını elde edersin.

Şi'r:¹ چو زینت گرفت از رُخش تخت و تاج
 بینداخت از مُرد دهقان خراج
 به داد و دهش خلق را شاد کرد
 جهان را به احسانش آباد کرد
 ازو گشت پیدا سخاگستری
 رعیت نوازی و دین پروری²

Sultān Bāyezīd Hān-ı 'izzet-niṣān Sultān Medresesi'ni yevmī yüz aqçe ile H'āce-zāde'ye iḥsān eyledükden ṣoñra tevfir-i tevķir ü teksir-i tekbir için maḥmiyye-i mezkūrede müfti daḥi naşb eyledi.

Beyt:³ گر نباید نکته‌ها از فقه و فتوی در میان
 منعدم گردد اساس شرع و ملت در جهان⁴

Ol çabük-süvār-ı mizmār-ı fażiletün meydān-ı fezā'il-i beşeriyede qa-dem-i rāsiḥ ü yed-i ṭūlası var-iken ba'zı 'avāriż sebebiyle iki ayağı ve şağ eli muḥtell ü mu'aṭṭal olmağın şol eliyle kitābet ider-idi.

Şi'r:⁵ درد پا تا گشت همزانوی من
 شد پس زانو نشستن خوی من
 [P1 177b] پای من در خاستن باشد زبون
 تا نگرده ساعدم تن را ستون⁶

İstiftā olınan mesā'ilün kütüb-i fetāvāda maḥalline müşādif olup taḥķik u taḥbik itmedin

1 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

2 Tac ve taht onun cemali ile zinet ve süs kazanınca köylülerden vergiyi kaldırdı. Lütf u keremi ile halkı sevindirdi, bütün dünyayı ihsanları ile mamur hale getirdi. Cömertlik, dini tervic etme ve halkı gözetmek ondan zuhur etti. Şerefüddin Fazlullāh-ı Kazvini, *el-Mu'cem fi Āsāri Mülūki'l-'Acem*, haz. Ahmed Futūhi-neseb, Tahrān: Encümen-i Āsār u Mefāhir-i Ferhengi, 1383, s. 32.

3 Beyt R, P1 | Ferd T

4 Fıkıh ve fetvadan ince mana ve nükteler ortaya çıkmazsa dünyada millet ve şeriatin temeli yok olur.

5 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

6 Ayak ağrısı bana arkadaş olduğu müddetçe dizimin arkasında oturmak bana alışkanlık oldu. Kolum bedenime direk olmazsa ayağa kalkmakta ayağım aciz oldu. Molla Cāmī, *Mesnevi Heft Evreng Cild-i Evvel*, (*Salāmān u Absāl*), haz. Cābulkā Dād Alişāh, Asgar Cānfedā, Zāhir Ahrārī ve Hüseyñ Ahmed Terbiyet, Tahrān: Merkez-i Mutāla'āt-ı İrānī-Defter-i Neşr-i Mirās-ı Mektüb, 1378, s. 398.

Mısrâ': Olur olmaz cevâbı yazmaz-idi

mes'ele-i vâhıdeyi müte'âkıben istiftâ eyleseler evvel gördüğü ile iktifâ itme-yüp ¹“التكرار حسن” fehvâsınca mânend-i şehd-i mükerrer tekrîr-i nazâr idüp tekrârca gözden geçürür-idi.²

Bu maqûle lâzım olmayan mevâzi' ü mevâkı' de müsâhele vü müsâ-mağa idüp nefse ruhşat viricek [T 155a] i'tiyâd hâşıl ider. Dağı [R 122a] her mağalde mu'tâdını temşiyet-i taleb ider. Muhtemeldür ki ma'lûmum zann itdügüm mes'elede haţâ vâkı' olup zillet-i 'azîmeye müriş ola diyü i'ade-i nazaruñ menâfi' ü fevâ'idini beyân ider idi. Kütüb-i fetāvâda zafer bulmadukları mesâ'ilde meslek-i re'y ü ictihâda sâlik olup tekrîr-i enzâr u tekşîr-i efkâr-ile vücüh-ı şettâ tahric itdükden sonra kıble-nümâ-yı taharrî ile semt-i şevâb u şavb-ı şavâba müteveccih olup kâffe-i muhtemelâtı uşul u fûrû'ından tenkîh ider-idi. Bu cümleden birini ihtiyâr idüp hulâşa-i ihtimâlât u müstaşfâ-yı muhtemelâtle fetvâ virür idi. Bu maqûle yirlerde şonradan mes'eleye zafer bulup eşahh-ı aqvâle vâşıl olduğda lâ'ih olan vücûhuñ [P1 178a] her birini e'imme-i müctehidînün zâhib oldukları mezâhibden birine muvâfık bulup cümleden ihtiyâr itdüğü vech-i vecîhi ve “hüve'l-eşahh ve 'aleyhi'l-fetvâ” ‘unvânıyla mu'anven bulur-idi.

Mü'ellif-i Şakâ'ik' uñ vâlidî naql eyledi ki bu kelâm-ı 'ibret-intimâyı H'âce-zâde'nün kendüden bi'z-zât istimâ' eyledüm. Lâkin hilâf-ı zâhir olmağın mu'araza idüp “Sizün tabakañuz ol tabakada degüldür ki ictihâda kâdir olasız.” didügümde cevâb virüp “Benüm tabakam tabaka-i 'âliyedür. Rütbe-i ictihâda vuşûlüm muğarrer ü muğakkağdur. Zât-ı fezâ'il-âyâtum sâ'ir-i 'ulemâdan bunuñla mümtâzdur.” didi. Râvî-i mezkûr rivâyet eyledi ki “Seyyid Şerîf Cürçânî'nün Şerh-i Muhtaşar'a yazduğı havâşîsinde Mevlânâ H'âce-zâde'nün havâşş-ı zâtı mebhâşine müte'allıq gayr-ı mücâb i'tirâzât-ı keşîre-i vâridesi var-idi diyü istimâ' ider-idük. Fî'l-vâkı' kitâb-ı merķümü ol fâzıldan kıra'at iderken mebhâş-ı mestûra bâliğ olduğumuzda ol i'tirâzâtı bir vechle [T 155b] taķrîr ü irâd eyledi ki kuvvet-i vürüdünden rişte-i

1 Tekrar etmek güzeldir.

2 [Derkenar]

Beyt: بهر کاری تو تکریر نظر کن
که شیرین بود قند مکرر

Her iş için tekrar tekrar bak, çünkü kand-i mükerrer tatlı olur. M | -R, -T, -P1

zebânda girih-i hayret hâdiş olup tefevvüh ü tekellüm itmege mecâlimüz olmayup bir söz dahî söylemege kudretimüz kalmadı.”¹

Fâzıl-ı merķûm kendünün i'tirâzâtına itmâm eyledükden sonra [P1 178b] “Seyyid Şerîf hazretleri hayâtda olsa bu i'tirâzâtımı bî-tevaķķuf u bî-tereddüd kabûl ider-idi.” didi. Lâkin Mevlânâ H'âce-zâde kendünün kelâmından nev'-i ğurûr fehmi olunduĝını teferrûs eyledükde i'tizâr idüp “Benüm böyle didüğümden Seyyid Şerîf hazretleri ile da'vâ-yı fazilet ve iddi'â-yı müsâvât ider zann eylemeñ.

Mışra': فحاشا ثم حاشا ثم حاشا²

Zîrâ Seyyid Şerîf hazretleri cümle-i fûnûn u kâffe-i 'ulûmda benüm [R 122b] üstâdumdur. Mebâdî-i ma'lûmât u maķāṭı'-ı mersûmâtımı anuñ teşânîf-i bedî'asından istifâde eyledüm. Egerçi bende dahî Seyyid Şerîf hazretleri deñlü tekmîl-i kemâlât-ı 'aliyye itmekde himmet-i şâdiķa ve nehm-i fâiķa var-idi ve lâkin sû-i mizâc mâni'-i ibtihâc-ı nehc-i intihâc olup kuvvet-i za'f-ı beden, za'f-ı kuvvet-i mütefekkireye dâ'i oldu.

Mışra': ضعف بدن مورث ضعف قواست³

Ṭarîķ-ı 'ilmde bâ'a-i 'azm ü hazm ile tek ü püy idüp ihtizâz u tebahtür ider-iken teṭâvül-i dest-i marâz ayaĝımı⁴ alup sâ'id-i şîḫatümi pençe-i hü-cüm ile şikest eyledi.

Şi'r:⁵ مزاج مستقیمش منحرف گشت
مه عالم فروزش منخسف گشت
سهی سروش ز بیم صرصر مرگ
شده لرزان چو از باد خزان برگ⁶

1 [Derkenar]

Mışra': حیرت فرو مانده‌ایم از تکلم فا (Hayretten dolayı konuşmaktan âciz kaldık.) M | -R, -T, -P1

2 Asla, asla ve sonra yine asla.

3 Bedenin zafiyeti diĝer kuvvelerin zafiyetine sebebiyet verir.

4 ayaĝımı R, T | ayaĝı P1

5 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

6 Sağlıklı mizacı bozuldu, dünyayı aydınlatan ayı tutuldu. Servi boyu ölüm rüzgarının korkusundan dolayı sonbahar rüzgarlarında titreyen yaprak gibi oldu.

Hulâl-i [P1 179a] iştiğâlümde meşâgil-i ecnebiyyeden meşğale-i kazâ taḥallül itmekle beni şugılden şâgil ve şarf-ı iltifâtdan şârif oldu. Zîrâ emr-i kazâ müriş-i derd ü belâ ve kâr-ı kazâ mûcib-i cevri ü cefâdur. Bu maḳûle mevânî'-i nevâzi'-i istihşâl u 'avâ'ik-ı nâ-muvâfîk-ı istikmâl olmasa Seyyid Şerîf Cürçânî [T 156a] gibi bende daḥi şey'iyet-i 'uzmâ ve ḥayşiyet-i kübrâ olup şân-ı 'azîm şâhibi olmaḳ muḳarrer-idi." diyü buyurdılar. Mevlânâ H'âce-zâde ḥazretleri ol kıdve-i erbâb-ı te'lif, 'umde-i aşḫâb-ı taşnîf ya'nî Seyyid Şerîf ḥazretlerinüñ muşannefât-ı ibdâ'-âyâtını gördükden soñra ekâbir-i eslâf-dan bir ferdüñ kitâbına istifâde için nazâr eylemek vâқи' olmadı. Fi'l-vâқи' ol seyyid-i eyyid-i 'ulemâ ve şerîf-i eşref-i fużalânuñ zât-ı ḥamîde-şifâtı üstâd-ı 'âlemiyân u mu'allim-i 'âlimiyân olup ol imâm-ı hümâm ecell-i mu'allim-i evvel meşâbesindedür. Cümle-i cemîle-i eslâf-ı 'ulemânuñ muḳaddemi ve mecmû'-ı maḳbû'-ı eşraf-ı fużalânuñ aḳdemidür.

Kıḫ'a:

به معنى صورت خلق پيمبر
به صورت معنى الطاف يزدان
سپهدار هنر لشکرکش فضل
جهان جان عالم عالم جان¹

Her bir kitâb-ı müsteḫâbî kelimât-ı câmi'a ile ḥaḳâ'ik u daḳâ'ikî câmi' bir mecmû'a-i maḳbû'adur ve ḥulâşatü'l-ḥâşşa-i feżâ'il-i evvelin [P1 179b] ü âḫirini ḥâvî bir nüşâ-i maşnû'adur. Her satırında şuḫ[û]r-ı melekât-ı insâniyye ve her ḥarfinde ḥurûf-ı kemâlât-ı nefsâniyye bi'l-külliyeye mevcûd u meşḥûddur.

Beyt:²

عقد است عقل و واسطة او كمال تست
عقد است علم و فاتحة او كلام تست³

Mü'ellif-i Şakâ'ik'üñ pederi fâzil-ı merḳûmdan naḳl eyledi ki "Zât-ı şeref-şi'ârum meslek-i 'aḳl u mezheb-i cevâzdan ḥâric niçe umûr-ı nâdireyi ḥâvî olduḡı gibi iḳdâm u iḫcâm ki [R 123a] ziddeyn-i müteḥâlifeyndür, ikisini daḥi câmi'dür. Maḫall ü maḳâmına göre her birisiyle 'amel idüp mevki'inde iḳâ' iderin. Meşelâ bir maḳâmda ki tekrîr-i efkâr-ı şaḫîḫa ve tekşîr-i ârâ-yı naḳîḫa idüp müḫâla'a vü mülâḫazamı tekmiñ eyleyem. Ferd-i

1 Mana cihetinden peygamber ahlakının sureti, suret cihetinden ilâhî lütufların manasıdır. Hüner ve faziletin asker sevkedem komutanı, can âlemi, can âleminin âlimidir.

2 Beyt R, P1 | Ferd T

3 Akıl bir gerdanlıktır ki onun vasıtası senin kemâlidir. İlim bir aḳittir ki onun başlangıcı senin sözüdür.

âferîde ile bahşden hâvf itmezsin ve eşnâ-yı mübâhâşede şavb-ı şavâba [T 156b] muhâlif gitmezsin.

Bejt:¹ بر اندیش و آنگه بر آور نفس
وز آن پیش بس کن که گویند بس²

El-minnetü li'llâhi't-te'âlâ ve tekkadese bu maķûle zamânda kuvvet-i cevdet-i şab^c u şiddet-i ĥiddet-i zihn ile kimesneye maġlûb olmazın. Ve sür'at-i intikâlât u temşiyet-i ĥarekât-ı fikriyye ile meydân-ı fazîletde ĥiř bir çâbüķ-süvârdan ķalmazın. Fe-ammâ mü'tâlâ'ada istifâ vü mülâĥazada istik-mâl itmesem 'âķıldan degül Bâķıl'dan daĥi ĥavf u ĥaşyet idüp [P1 180a] mübâĥaşeye cür'et itmezsin." didi.

Ķıř'a:³ گر سخن گویی به جز نیکو مگو
پایه خود را به علّیین رسان
ورنه گویی نیک خامش باش پس
راحة الانسان في حفظ اللسان⁴

Râvî-i mezkûr fâzil-ı mezbûrdan naķl eyledi ki "Ulûm üç ķısmdur:

Evvel, takrîri vü taĥrîri mümkin olandır ki cemâĥîr-i meşâĥîr-i muşan-nifinûn muşannefât u mü'ellefâtında mektûb olup kilik-i taĥķîķ ile şebt ü imlâ olınmışdur.

Ķısm-ı şânî, taķrîre ĥâ'iz olup taĥrîri câ'iz olmayandır. Meşelâ eşnâ-yı mübâĥaşede ĥaşmeynûn mîzâb-ı lisân-ı raşbü'l-beyânında⁵ cârî olan muķaddemât-ı 'ilmiyye-i âbdâr egerçi lisân-ı serî'ül-cereyân ile taķrîr [ü] ta'bîr olunur fe-ammâ maĥzâ müşâcere vü münâza'a ve muĥâşama vü mu'âr-aza için olmaĥın ĥâme-i peygâm-âver-ile taĥrîr ü tastîr olunmaz, zîrâ bu maķûle ķıyl u ķâl mücerred nizâ^c u cidâl için sevķ olunup cümle-i muķad-demâtı vehmiyyât ile maĥlûř ve muġâlařât ile meş'uf u meşûbdur. Bu se-bebden mücerred ilzâm-ı ĥâşmdan ġayrı nesne ifâde eylemez.

1 Beyt R, P1 | Ferd T

2 Önce düşün sonra konuş! Sana yeter demelerinden önce sen bitir. Sa'dî-i Şîrâzî, *Külliyât-ı Sa'dî*, (*Gülüştân*), haz. Muhammed Ali Fîrûġî, Tahrân: Emîr-i Kebîr, 1372, s. 35.

3 Ķıř'a R, P1 | -T

4 Eġer konuşursan iyilikten başka bir şey deme, kendi kıymetini yükseklere erîştir. Eġer iyi bir şey söylemeyeceksen sus çünkü insanın rahatı dilini tutması ileldir.

5 raşbü'l-beyânında R, P1 | raşbü'l-beyânından T

Ƙısm-ı şâliş, taƣrîr ü ta'bîre mecâl olmayup taƣrîr ü taşvîre imkân olmayan daƣâ'îk-ı rümûz-ı ledünniyyedir.” Râvî-i mezkûr taƣrîr ü taƣrîr olunmaz ‘ilm var idüğine inkâr idüp ƣısm-ı şâlişe ƣâ'il olmadı. [P1 180b] Mevlânâ H'âce-zâde cevâb virüp “Esrâr-ı esmâr-ı İllâhiyye-i ğaybiyye ve künûz-ı rümûz-ı mektûme-i lâ-reybiyye ki kinâyât u mecâzât ve mezâyâ vü isti'arât [T 157a] gibi verâ-yı ģudûr-ı sûtûr-ı elfâzda mestûrdur, aşĥâb-ı maĥâl u erbâb-ı ƣıyl u ƣâl ol sırr-ı mektûma müte'allıĥ tekellüm itmege aĥlâm-ı müşkîn-erĥâm aña münâsib [R 123b] terennüm eylemege ƣâdir degüllerdür.”

Mısra': Anuñ başĥa dili vardur anı lâl olmayan bilmez

Üstâdân-ı süĥan-perverânûñ anuñ taƣrîrine dili varmayup ĥâme-i 'Ab-bâsî-câmenûñ anuñ taƣrîrinde eli yoĥdur. Zümre-i müte'elliheden ne enfâs-ı 'İseviyye'ye mâlik olan 'İsî-meşreb kimesneler anuñ ĥaĥĥ-ı ta'bîrinde dem urabilir ve ne yed-i beyzâya ƣâdir olanlar anuñ taƣrîrine el ƣarabilir. Ancaĥ feyyâz-ı 'âlemûñ füyûzât-ı fütûĥâtı berekâtında erbâb-ı 'irfân u aşĥâb-ı zevĥ u vicdân evrâĥ-ı etbâĥ-ı kitâb gibi ehline açılmaĥ isteyüp biri biriyle söz alup söz virmek istedüklerinde elfâz-ı 'ibârâta ta'bîr itmeyüp imâ vü işâretle söyleşdikleri muĥarrerdür. Bu tafşil ile def-i i'tirâz idüp ƣısm-ı şâlişüñ vuĥû'-ı şıĥĥatini taƣrîr ü taĥĥîk eyledi.

Râvî-i mezkûr ĥikâyet eyledi ki bir ģün Meĥmed Paşa'nuñ meclisinde merĥûm [P1 181a] Sulţân Meĥmed Ĥân ĥazretlerinûñ ĥ'âcesi Mevlânâ Ĥayrüddîn ile Mevlânâ H'âce-zâde cem' olup her biri bir cânibde otururken Mevlânâ Efđal-zâde gelüp Mevlânâ Ĥayrüddîn cânibine cülûs eyledi. Merĥûm H'âce-zâde mevlânâ-yı mezkûruñ kendü cânibine gelmeyüp ƣaraf-ı ĥilâfa gitdüğinden mütekeddir ü müteġayyir olup seng-i muĥâlefetle aña ƣoĥınmaġa ƣururken ortada Seyyid Şerîf ĥazretlerinûñ fezâ'il ü ma'arifî zıkr olındı. Mevlânâ H'âce Ĥayrüddîn ile Mevlânâ Efđal-zâde ikisi bir cânibe olup ittifâĥ eylediler ki Seyyid Şerîf ĥazretlerinûñ sözine aşla ta'arruza mecâl olmayup zebân-ı feşâĥat-fercâm u yerâ'a-i berâ'at-encâmından şâdir olan maĥâlât-ı pür-kemâlâtı mu'arâza vü münâĥazadan 'arî vü berî ola. Fâzılân-ı merĥûmânla H'âce-zâde [T 157b] mu'arâza idüp aşĥâb-ı ârâ-yı sâti'adan daĥi “الصامر قد يئبو” feĥvâsınca muĥtezâ-yı beşeriyyet ü mübteġâ-yı insâniyyet üzre ĥaĥâ şâdir olmaĥ câizdür.

1 Kılıĥ kesmeyebilir.

Bejt:¹

ما إن يُعاب سيد إذا صبا
ولا يُعاب صارم إذا نبا²

Nihâyet-i mertebe karîha-i naqqâdesi naqqîha olanlardan azdan az şâdır olup nâdir vâkı' olur. Seyyid Şerîf hazretlerinden dahî [P1 181b] bu emr-i nâdir şâdır olup ba'zı mevâkı'de haṭâ vü hâlel bâdir olmuştur." didi. Fâzılân-ı merķûmân bu müdde'aya inkâr idüp Seyyid Şerîf Cürċânî'den muḥill maḥall-i hâlel şudür itmedi diyüp zellet sebebiyle³ zilletden tenzih eyleyüp anuñ gibi kâminden haṭâ gelmez didi. Mevlânâ H'âce-zâde kendü kelâmını te'yîd ü teşyîd için bu maḥalli [R 124a] naql eylediler ki 'Allâme Taftâzânî'nün 'ilm-i kelâm mantıka muḥtâcdur didüğü sözine Seyyid Şerîf hazretleri *Şerḥ-i Mevâkıf*'de i'tirâz idüp muḥaddemât-ı ma'ķüle ile anı taḥṭi'e itdügünün âhîrinde bu maḥüle kelâma fazâlât-ı felâsifeden telezzüz eyleyen felsefi mütefefsife ictirâ ider." diyü ifrâṭla teşnî' ider iken *Şerḥ-i Muḥtaşar*'a yazduğı ḥavâşide ve elḥaḳ diyüp 'Allâme Taftâzânî'nün kelâmını bi-'aynihi min 'inde nefsihi irâd eyledi. Bu maḥüle kelimâtıda haṭâ-yı şariḥ ü fesâd-ı fazîḥ var idüğünü muḳarrerdür didükde H'âce Ḥayrüddîn ile Efdal-zâde *Şerḥ-i Mevâkıf*'dan naql olınan kelâma i'tirâf idüp ḥavâşî *Şerḥ-i Muḥtaşar*'dan naql olınana inkâr eylediler. Mevlânâ H'âce-zâde "bu söz benüm kitâbumuñ şağ şaḫifesinde dördinci saṭrında⁴ meşûrdur. Gözümün önindedür. Ol nüşhayı [P1 182a] getürdelüm." didükde Meḫmed Paşa "Ol kitâb bizde vardur. Getürsünler." diyüp fi'l-hâl ihzâr itdürdi. Mevlânâ H'âce-zâde nüşha-i mezkûreyi eline alup maḥall-i mesfûri bulıvirdükde fâzılân-ı mezkûrân nazâr eyleyüp H'âce-zâde'nün naql itdüğü kelâm maḥallinde muḫarrer olduğı muḳarrer olıcaḳ Mevlânâ Ḥayrüddîn sâkit olup dürc-i dehânını ḫitâm-ı ḫatm-ı sükûtle maḫtüm eyledi. [T 158a]

Şi'r:⁵

فرو بست از تکلم لعل گلرنگ
که یعنی غنچه سان دارد دل تنگ⁶

1 Beyt R, P1 | Şi'r T

2 Efendi cahillik ettiğinde ve kılıç kesmediğinde ayıplanmaz. Şair Ferezdak'tan nakleden; Seyyid Mahmûd Şükrî el-Alûsî, *Bulûğul-Ereb fi Ma'rifeti Ahvâli'l-Arab, C. I*, Kâhire: Dârü'l-Kitâbi'l-Mısırî, ts., s. 20.

3 zellet sebebiyle R, P1 | zellete T

4 saṭrında R, P1 | saṭrda T

5 Şi'r R, P1 | Ferd T

6 Gül renkli la'l dudağını kapattı. Yani bir gonca gibi gönlü daraldı.

Mevlânâ Efđal-zâde cevâb virüp “*Hâşiye-i Muhtaşar*’da olan nefs-i emri beyân ve *Şerh-i Mevâkıf*’da olan i’tirâzdur.” diyü kelâmeyn-i mütenâkizey-ni telfîk u ta’tbîk itmege taşaddî eyledi. Mevlânâ H’âce-zâde, Mevlânâ Efđal-zâde’ye “Nefs-i emri beyândur diyü buyurdıñuz. Nefs-i emrûñ ma’nası nedür beyân eyleñüz.” diyicek Mevlânâ Efđal-zâde “Nefs-i emrûñ ma’nası ikidür.” didi.¹ Mevlânâ H’âce-zâde bu sözi tahtı’²e idüp “Senüñ kelâmuñ nefs-i emr degüldür. Zîrâ nefs-i emrûñ ma’nası birdür. Ammâ mâ-şadağı ikidür. Mefhûm-ı nefs-i emr-ile mâ-şadağınırı fark itmedüñ. Bu hâlde ikide bir da’vâ-yı ‘ilm ü iddi’â-yı fazîlet idersin.” diyü Efđal-zâde’yi techîl eyledi. [P1 182b] Mevlânâ Efđal-zâde bu kelimâtdan mebhût u lâl olup dendân-ı hayretle engüşt-i fezâhâti gezide eyledi.

Şi’r:² آخر به ملامتش رسیده
انگشت فضاحتش گزیده³

Veziir-i mezbûr Mevlânâ H’âce-zâde’ye “Senüñ zamîründe ‘illet-i kibr muzmerr olup zebân-ı âteş-feşân u zebâne-i nişânuñda âteş-i hiddet var. Ancak [R 124b] bu hiddet-i kibri qalbüñden gider.” diyü ‘itâb ile hıttâb eyledi.

Şi’r:⁴ از کبر مدار هیچ در سر هوسی
که از کبر به جایی نرسیدست کسی
چون زلف بتان شکستگی عادت کن
تا صید کنی هزار دل بر هر نفسی⁵

Mevlânâ H’âce-zâde “Ne’am, bende hiddet vardur. Ammâ kelâm-ı bâtıll söyleyenedür. Muhtıkk olan kimesneye degüldür.” didükde veziir-i mûmâ ileyh kelâmını tekrâr mesâk-ı i’tirâz üzre sevq idüp “Esnâ-yı dersde talebe ile dağı böyle mi mu’amele idersin?” diyü hıttâb eyledi. Fâzıl-ı merqûm “Eger

1 Mevlânâ Efđal-zâde “Nefs-i emrûñ ma’nası ikidür.” didi R, P1 | -T

2 Şi’r R, P1 | Ferd T

3 Nihayetinde kınanıp ayıplandı, rezillik parmağınırı ısırdı.

4 Şi’r R, P1 | Kıtt’a T

5 Kibirden dolayı aklında hiçbir hevesi barındırma, çünkü kibr insanı hiçbir yere ulaştırmaz. Sevgililerin saçr gibi kırılğanlığı kendine âdet edin ki her nefeste binlerce gönü avlayabilesin. Ebû Sa’id-i Ebû’l-Hayr, *Sohanân-ı Manzûm-ı Ebû Sa’id-i Ebû’l-Hayr*, haz. Saïd-i Nefîsî, Tahrân: Kitâbhâne-i Senâî, ts., s. 94.

talebeden birisi bu maḳûle bâṭıl u 'âṭıl kelâm tekellüm eylese başına kitâb ile ḍarb iderdüm.” diyü güftâr-ı şeker-bârına zehr-âb-ı gâzabı hâlt idüp eskiden mâbeynlerinde olan şeker-âbı taḥḳîḳ eyledi. Semm-i 'adâvet ve hışm u kineyi yeñi başdan izhâr eyledi. [T 158b] Meḥmed Paşa'nuñ şîşe-i hâṭırı Mevlânâ H'âce-zâde'nün [P1 183a] zehr-âb-ı kelimâtından şikest olup güftâr-ı sî-ne-güzâr cânına kâr itmiş-iken yine aldurmayup zehr-ḥande eyledi.

Şi'r:¹ فلك گریه می کرد از آن زهر خند
که پر زهر می دید جلاب قند
ز حدّت شد آن مردم بی نظیر
درون همچو خار را برون همچو حریر
اگر ظاهرش می نمودی خموش
ولی باطنش بود از آن در خروش²

Fâzıl-ı merḳûm bu maḥalde maḥallinden³ kıyâm idüp ahâlî-i meclise vedâ' eyledi. Râvî-i mesfûr naḳl eyledi ki eṭrâf u eknâf-ı memâlikde temşiyet-i ma'dilet eyleyen selâṭîn-i 'adâlet-âyînden Sulṭân Hüseyn bin Baykara ḥazretleri diyâr-ı Ḥorâsân'dan merḥûm Sulṭân Bâyezîd Hân ḥazretlerine tehniyet-i salṭanat için hedâyâ-yı celîle ve tuḥaf-ı ṭuref-i cezîle ile âdem gönderdükde anuñ yanınca Ḥorâsânî bir fâzıl gönderüp ol fâzıluñ H'âce-zâde'den oḳumasına izn ü icâzet iltimâs eyledi. Merḥûm Sulṭân Bâyezîd Hân ḥazretleri daḥi Mevlânâ H'âce-zâde'ye ba'zı nuḥub-i nüceb-i hedâyâ ile fâzıl-ı mezkûrı gönderüp birḳaç ders oḳusunlar diyü sipâriş eyledi. Mevlânâ H'âce-zâde fâzıl-ı Ḥorâsânî'yi ziyâfet idüp na'mâ-yı bî-ḥisâb ile muḡtenem eyledükden sonra Seyyid Şerîf'ün⁴ *Şerḥ-i Muḥtaşar* havâşisini [P1 183b] ta'rîf-i 'ilmden oḳusun diyü emr eyledi. Râvî-i mezkûr naḳl eyledi ki fâzıl-ı Ḥorâsânî ile meclis-i derse ḥâzır olduḡumuzda kırâ'at emrini baña emr idüp ben daḥi kırâ'at itdügümde⁵ şürekâmuzdan kimesne söylemeyüp ol gün ancak fâzıl-ı Ḥorâsânî söyledi. İkinci dersde fâzıl-ı Ḥorâsânî

1 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

2 Felek o acı gülüşten dolayı ağlıyordu, çünkü şeker şerbetini zehirli görüyordu. O eşi benzeri olmayan kişinin içi, hiddetinden taş ve dışı ipek gibi oldu. Her ne kadar dış görünüşü sessiz sakin olsa da içinde fırtınalar kopuyordu.

3 maḥallinden R, P1 | maḥallinde T

4 Seyyid Şerîf'ün R, P1 | Seyyid Şerîf ḥazretlerinin T

5 itdügümde R, P1 | itdügümde T

biri birinün ardınca iki i'tirâz idüp her birine [R 125a] cevâb virdigümde Mevlânâ H'âce-zâde iki cevâbumı bile taşvib idüp qabül eyledi. Mertebe-i şâlişede fâzıl-ı H'orasânî bir i'tirâz daħi idüp girü cevâb virdügümde Mevlânâ H'âce-zâde ruhsâre-i kelâmumı pîrâye-i qabül ile tezyîn [T 159a] ü taħsîn itmeyüp redd eyledi. Eşnâ-yı dersde hâşiye-i mezkûreden birkaç satır aşığa kırâ'at olıduqda H'âce-zâde cevâbumı i'ade itdürüp müdde'amuñ şıhhatine hüküm eyledükden şoñra “Seyyid Şerîf'ün bu sözi senün sözüñe şâhiddür.” diyü sözimi tenfiz ü imzâ eyledi.

Qıta: آویزه شد به سمع قبول تو سرتسر
در سخن که از صدف قلب شد برون
تنفید کردی حجّت خوب کلام من
قدر و بهای این سختم شد از این فزون¹

Mevlânâ H'âce-zâde'nün peser-i nîk-manzarı naql eyledi ki peder-i fezâ'il-perverüm mü'ellif-i Şakâ'ik'ün pederinün haqqında “Bugün mü'tâ-la'ası [P1 184a] benüm mü'tâ'ama muvâfık olup ikimüzün mü'lâhazası biri birine mu'tâbık vâkı' oldı.” didi. Mevlânâ H'âce-zâde gibi fâzıldan bir fâzılın haqqında bu maqûle kelâm-ı fâhîr şâdir olsa ol fâzıla bu sühan, sermâye-i mübâhât u mädde-i müfâharet kâfi olup mübâhât u mücâhâta vâfidür. Sevâlif-i eyyamda maħrûsa-i Burûsa'nuñ maħkeme-i muħkemesinde kâtib ü nâ'ib olan Meħmed bin Eflâṭun'dan mü'ellif-i Şakâ'ik' naql eyledi ki fâzıl-ı merķüm H'âce-zâde maħrûsa-i Burûsa'da müftî iken ahâli-i maħrûsa-i mezkûreden bir kimesnenün bir da'vâsını istimâ' için emr-i şerîf-i vâcibü't-teşrif vârid olup “Mazmün-ı meymünında şemşîr-i haqq ile qaṭ'-ı nizâ' u faşl-ı huşümet eyleyesin.” diyü fermân olındı. İmtişâlen li'l-emri'l-âli ol maşlahatı senen-i sünen-i Aħmediyye vü şer'at-i muṭahhara-i Muħammediyye üzre istimâ' idüp bir cânibe hüküm eyledükden şoñra mezbür Meħmed bin Eflâṭun'ı da'vet idüp hüccet yazmaq iltimâs eyledi. Kâtib-i mesfûr Eflâṭun-zâde benüm gibi qalilül-bizâ'a kimesne idi.² Yerâ'a-i bâ-berâ'a gibi yed-i tülâ ve bâ'a-i vesî'a şâhibi bir ser-firâz-ı bedi'ül-beyânı ve hâme gibi zebân-âver talîķu'l-lisânı Mevlânâ

1 Senin kabul kulağına kalp sadefinden çıkan söz incisi baştan başa asıldı. Sen benim sözüümün güzel hüccetini teyit ettiğin için sözüümün kadr u kıymeti ziyadeleşti.

2 idi R | -T, -P1

[P1 184b] H'âce-zâde gibi kimesnenün ârâ-yı şâ'ibesine muvâfık istiḥ-dâm [T 159b] eylemek kâr-ı düşvârdur. Ben bu hücceti anuñ muḳtezâ-sınca yazabilem mi diyü perîşân-ḫâl oldu.

Şî'r:¹ چو حال و بخت و روز عاشق زار
پریشان و سیه روز و نگوئسار²

Lâkin H'âce-zâde Efendi'nün iḳdâm u ibrâmyla var ḳuvveti [R 125b] bâzûya getürüp ḳalem-i müşkîn-raḳam gibi kemer-i himmet-i şârimey-le bu merâmuñ itmâmına bel bağladuḳda sâ'id-i 'inâyet-i Bârî müsâ'ade vü yârî eyleyüp 'alâ vefḳi'l-merâm bir veşîḳa-i eniḳa taḫrîr ü taştîr ey-ledi. Bu kitâb-ı müstetâbda tercemân-ı vâḳı'ât olan ḫâme-i zebân-âver ü süḫan-güsterün ifâza itdügi le'âlî-i mebânî-i meşâniyi silk-i taḫrîr ve rişte-i terkîimde tanzîm eyledükdün sonra ol h'âce-i bâzâr-ı fezâ'ile 'arz ey-ledi. Ol hüccet-i zâhîretü'l-maḫacceyi fâzıl-ı merḳûmuñ ḫıdmet-i şerîfine iletükdün fâtîhasından ḫâtimesine degin nazâr idüp iki def'a bi't-tamâm oḳuduḳdan sonra devât u ḳalem ḫaleb idüp bir sâ'at miḳdârı tefekkür eyledi. Mezkûr Eflâḫün-oḒlı zann eyledi ki Mevlânâ H'âce-zâde³ ḫâme-i i'tirâzla ser-tâ-pâ taḫrîf ü tezyîf idüp giribân-ı maḫla'ı kelâmdan dâmân-ı maḫḫa'ına degin şaḳḳ eyleye, olmazsa bârî mevâzi'-i Ḓalaḫ u ḫaḫâsına râd-de-i redd-ile 'alâmet vaz' idüp [P1 185a] ḫihre-i 'arûs-ı hücceti ḫaralaya. Bu iki maḫzûruñ ḫiç birisi zuhûr itmedügendün encâm-ı kâr neye müncerr ola diyü müterâşşid-iken H'âce-zâde Efendi, Eflâḫün-oḒlı'na ḫiḫâb eyledi ki “Bu hüccetüñ imlâ vü inşâsında tamâm ihtimâm idüp ḫayli taḫsîn ü tezyîn eylemişsin. Ben daḫi bir sâ'atden berü aña münâsib bir 'unvân-ı laḫîf fikr eyledüm. Hüccete anı yazayın.” diyüp bu 'unvân-ı manzûmı hüccete yazmaḒa şürü' eyledi.

Şî'r: ما هو المسطور في طي الكتاب
صح عندي خاليا عن ارتياب
مصطفى بن يوسف قد حرره
راجيا من ربه حسن الثواب

1 Şî'r R, P1 | Ferd T

2 Ağlayıp duran aşîḒın vaziyeti ve talihi gibi perperîşân, kara bahtlı ve teperetaklak.

3 Mevlânâ H'âce-zâde R, T | H'âce-zâde P1

المولى فيه ممن أمره
نافذ والله أعلم بالصواب¹

[T 160a] Kâtib-i mezkûrdan menkûldür ki “Şeref-i İslâmla müşerref olduğumdan şofıra bu kelâma sevindüğüm gibi bir nesne ile böyle şādān² olmadum.” didi. Mü’ellif-i Şakâ’ik’uñ vâlidî naql eyledi ki Mevlânâ Hâṭib-zâde’nüñ *Hâşiyeye-i Tecrid’e* yazduğı havâşisi cemâhîr-i ‘ulemâ vü naḥârîr-i fuzalâ ortasında meşhûr olduğda Mevlânâ H’âce-zâde ol kitâbı bize getürdüp müṭâlâ’a eyledi. Lâkin şaḥîfe-i qabûlde meşhûr olmayup ‘unvân-ı istihsân ile mu’anven olmadı.

Şi’r:³ به مقبولی کسی را دسترس نیست
قبول خاطر اندر دست کس نیست

[P1 185b] بسا شکر لب و شیرین شمائل
که سویش طبع مردم نیست مائل⁴

Ammâ Mevlânâ Celâlüddîn-i Devvânî’nüñ havâşisi kavâfil-i revâḥil-i qabûl-i halkla diyâr-ı ‘Acem’den büm-ı Rûm’a gelüp erbâb-ı tıbâ’-ı selîme vü aşḥâb-ı qarâ’ih-i müstaḳîme arasında şâyî’ ü zâyî’ olduğda kezâlik [R 126a] anı daḥi bize ihzâr itdürdüğünde ‘ayn-ı müṭâlâ’a vü nazâr-ı mülâḥaza ile ser-tâ-pâ tetebbu‘ eyledi. Ol mîr-i şadr-ı fazl u kemâl ve ğiyâş-ı aşḥâb-ı câh u celâl kitâb-ı merḳûmuñ şudûr-ı suṭûr ve sübûr-ı süfûrında mevzû’ vü maḥmûl olan ḥüsn-i ḥaṭṭını çeşm-i rağbetle temâşâ idüp “Bu bedâyi’⁵ ibdâ’ eyleyen ḥibr-i fâḥirüñ taḥbîr-i ta’bîr ve luṭf-ı taḥrîr ü taḥrîrini i’câb ve qabûl eyledi. Ol naşîr-i aşḥâb-ı talebün pergâr-ı enzârıyla yazup

1 “Bu kitabın içinde yazılanlar, benim nezdimde doğrudur ve şüphe barındırmaz.

Mustafa bin Yûsuf Rabbinden güzel bir karşılık dileyerek onu yazdı.
Ona emir verenin yerine iş gördü.

Doğrusunu da sadece Allah bilir.” Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, *eş-Şakâ’iku’n-Nu’ mâniyye fî Ulemâi’d-Devleti’l-Osmâniyye - Osmanlı Âlimleri*, haz. Muhammet Hekimoğlu, ed. Derya Örs, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2019, s. 234.

2 şādān R, P1 | şād T

3 Şi’r R, P1 | Meşnevi T

4 Makbuliyet üzerinde hiç kimsenin gücü ve tesiri yoktur. Gönlün beğeni ve onayı kimsenin elinde değildir. Nice bal dudaklı güzel yüzlüler vardır ki insanın tabiatı onlara bir meyl ve muhabbet hissetmez. Molla Câmî, *Mesnevi Heft Evreng Cild-i Dovvom, (Yûsuf u Züleyhâ)*, haz. A’lâ Hân Efsahzâd, Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâlâ’ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 143.

5 bedâyi’i R, T | bedî’i P1

çizdiği kelimâtı Mevlânâ Hıtaîb-zâde'nün mantık u kelâmından tercîh idüp tabaķât ile anı taķdîm ü tafđîl eyledi.”

Şî'r:¹ بود هر صفحه بالاش کاخی
که هست از نخل باغش سدره شاخی

وز آن هر صفحه هر سطرى بهشتى
مزین روضه عنبر سرشتى

بود هر لفظ را نازک خیالى
که باشد روضه صاحب جمالى

[T 160b] درون روضهها بکر آن معنی
چو حورانند در فردوس اعلى²

Şîķât-ı³ rüvâtdan menķüldür ki Mevlânâ Müeyyed-zâde [P1 186a] aķdâm-ı seyâhatle bilâd-ı ‘Acem’e varup ‘Allâme Devvânî’nün hıdmet-i sâmi-rütbetine vâşıl u nâ’il olduķda “Diyâr-ı Rûm’uñ tuħaf u hedâyâsından bize ne maķûle nesne getürdüñ?” diyü su’âl eyledi. Mevlânâ Müeyyed-zâde “‘Ulemâ-yı Rûm’dan Hı’âce-zâde nâm bir fâzılun *Tehâfüt* nâm bir kitâbını size armağan getürdüñ.” diyüp ol kitâbını ‘izz-i hużûrlarına taķdîm eyledükde ‘Allâme Devvânî “Senün Hı’âce-zâde didügün mebrüşdur diyü meşhür olan kimesne degül midür?” didi. Mevlânâ Müeyyed-zâde “Anlar mebrüş degüldür. Böyle i’tikâd itmeñüz. Sizün bu i’tikâduñuz hılâf-ı vâķi’-dür.” Mevlânâ Celâlüddîn ĥazretleri “Bizüm bilâdımızda ol kişi anuñla meşhür u ma’rûfdur. Biz anı mebrüşdur diyü istimâ’ eyledük.” diyü cevâb buyurdi. Fâzıl-ı mûmâ ileyh kitâb-ı *Tehâfüt*’i maţla’ından maķta’ına degin müţâlâ’a eyledükde ķabûl-i tâmm ile ķabûl idüp “Bu bâbda bir kitâb yazmaķ benüm daĥi melĥûzum idi. Lâkin bu kitâb-ı müsteţâbı görmedin yazmış olsam fezâĥat-i ‘azîme vâķi’ olur-imiş. Hıaķķ (celle ve ‘alâ) ĥazretleri bu kitâbuñ muşannifinden ve bu diyâra getürenden râzî olsun.” diyüp Mevlânâ

1 Şî'r R, P1 | Meşnevi T

2 Her yüce sayfası içinde dalları Sidre ağacından olan bahçeli bir saraydır. Ondan dolayı her sayfanın her bir satırı bir cennettir, harcı anberden yoğrulmuş süslü bir bahçedir. Her sözünde nazik bir hayal vardır çünkü (o kitap) güzel yüzlü bir bahçedir. O bahçelerin içinde bâkir manalar vardır, sanki (o anlamlar) yüce cennetteki huriler gibidir.

3 Şîķât-ı R, P1 | Naķķâd-ı T

H'âce-zâde'ye ve Mevlânâ Müeyyed-zâde'ye du'âlar eyledi. Fi'l-vâkı' uşûl-i 'ilm-i kelâma müteferri' ne deñlü mezâhib-i muhtelifе var-ise Mevlânâ H'âce-zâde¹ ol kitâbda zıkr idüp cümlesini mevâkıf-ı efkârdan [P1 186b] bîrûn maķâsıdıyla meknûn olan elfâz-ı feşâhat-meşhûn ile irâd eyledi.

Кıт'а:² لقد تم بدر العلم بعد انكسافه
وأشرق نغر الفضل بالبشر مُعلِما

[R 126b] وأصبح وجه الحق أبيض واضحا
وأسمى حَيِّير الجهل أسود مُظْلَمًا³

Her mezhebün delâ'il-i sâtı'a-i maķtû'atü'd-delâlâtından vücûh u ĥudûdında [T 161a] kelâl u ĥalel olanları redd ü tıard eyledükden şoñra қавâtı'-ı şârime gibi cevher-i ĥaķķ ile ĥâlî olanları қабül eyledi. Bu таріikle zümre-i mütefelsife-i müte'essifenün mesâlik-i pür-mehâlikini ibtâl ve millet-i İslâmiyye'nün mezâhib-i müzehhebe-i mühezzebesin tezhîb ü tehzîb eyledi. 'Aķâ'id-i İslâmiyye'yi mağânî-i ma'anî-i laţife olan elfâz-ı ġavânî-elĥâz ile mevcüdât-ı ĥâriciyye gibi izĥâr ve mezheb-i ĥaķķ ve meslek-i şaĥîĥi a'yân-ı şâbite menzilesinde âşikâr eyledi. Mevlânâ H'âce-zâde ĥazretleri maĥmiyye-i Burûsa'da müftî-i enâm olup iki ayağı ve şağ eli muĥtell olduğı ĥâlde merĥûm u mağfûrun leh Sulţân Bâyezîd Ĥân “Şerĥ-i Mevâķıf a bir ĥâşıye tesvîd eylesün.” diyü emr eyledi. Fâzıl-ı merķûm i'tizâr yüzinden bu vechle keşf-i maķâl eyledi ki “Sevâbıķ-ı eyyâm u sevâlif-i a'vâmda Şerĥ-i Mevâķıf a yazduğum kelimâtı Mevlânâ Ĥasan Çelebi aĥz u ġaşb idüp kendü [P1 187a] ĥâşıyesine zamm eyledi. Ĥâlâ aña bir ĥâşıye daĥı yaz dimek teklîf-i mâlâyutâķdur. Ve lâkin *Ĥâşıye-i Telvîĥ*'e müsveddâtum vardır. Pâdişâĥ-ı 'âlem-penâĥ emr iderse anı beyâz ideyin.” didi. Pâdişâĥ ĥazretleri tekrâr elbette *Şerĥ-i Mevâķıf* a ĥâşıye yazsun diyüp incâz-ı merâm-ı sâbıķ için ibrâm u iķdâm eyledükde imtişâlen li'l-emri'l-'âlî me'mûr-ı mesfûra şürü' eyledi. Zamân-ı müţâla'ada *Şerĥ-i Mevâķıf* ı ve lâzım olan kütüb-i mütedâvileyi müte'allıķâtıyla Mevlânâ H'âce-zâde'nün öninde bâlîn üzere

1 du'âlar eyledi. Fi'l-vâkı' uşûl-i 'ilm-i kelâma müteferri' ne deñlü mezâhib-i muhtelifе var-ise Mevlânâ H'âce-zâde R, T | -P1

2 Кıт'а R, P1 | Şi'r T

3 Tutulmadan sonra ilim ayı kemâle erdi. İnsanlıkta fazilet dışleri bir işaret olarak doğdu. Hakikatin yüzü âşikâr olarak bembeyaz oldu. Cehâlet bulutu karanlık ve simsiyah oldu.

çoyıvirürler-idi. Lâkin elinde fer ü tākāt olmaduğundan taqlīb-i evrāk itme-lü olsa gayrı kimesnenüñ i'ānetine muhtāc olur yürür-idi. Vücūd-ı şerīfnde bu maḳūle za'f-ı ḳavī olup ḫavāşī-i bedeni 'amel-māndeyken yine mebhāşī-i vücūda degin şol eliyle ḫāşīye tesvīd idüp itmām-ı merāma 'āzim olmış-idi. Lâkin maḫall-i merḳūm u mebhāş-i mersūma varduḳda ḳalem-i nāşihde [T 161b] sehv gibi ḫarf-i vücūdı tīg-i bī-dirīg-i ecel ile maḫkūk olup ḫāşī-ye-i mezkūreyi itmām itmedin 'ömri nihāyet bulmuş-idi.

Şi'r:¹ دريغا كان دهان خوش تر از نوش
بود همچون دهان غنچه خاموش
دريغا كان دو چشم از ناز مانده
ز دیدن همچو نرگس باز مانده²

[P1 187b] Ḫāşīye-i mezkūre şubḫ-ı şādīḳ gibi tebyīz olunmayup müs-veddede ḳalmağın şanādīd-i telāmizesinden Mevlānā Bahāüddīn maḫall-i merḳūme degin beyāz itdükde ol daḫi vefāt eyledi. İttifāḳāt-ı [R 127a] ğarī-bedendür ki ḫāşīye-i mezkūrenüñ āḫir kelimesi³ "لا يَتِمُّ المطلوب" vāḳi' olup bu merām tamām olmayacağına ḡaybdan imā olunmuş-idi. Mevlānā Ḫ'ā-ce-zāde Efendi sekiz yüz toḳsan üç senesinde maḫmiyye-i Burūsāda müftī iken vefāt idüp ravzāt-ı merāḳıd-ı evliyāu'llāha fā'iz olan füyüzāt-ı İlähiyye'yi fā'iz olduḳda Seyyid Buḫārī ḫazretlerinüñ civārında defn olındı.

Şi'r: تن او را به خاك پاك بردند
روانش با جناب حق سپردند⁴
ز رفعت گر نهی بر آسمان پای
بود زیر زمینت عاقبت جای⁵

Mūmā ileyh fāzılıñ *Tehāfūt* nām kitābı ve *Şerḫ-i Mevāḳıf*a ḫavāşisi ve *Hidāyetül-Ḫikme* nām kitāba Mollā-zāde'nün yazduğı şerḫe ḫavāşisi

1 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

2 O baldan daha tatlı olan ağız ne yazık ki goncanın ağız gibi sustu. Ne yazık ki nazdan bitap düşmüş o iki göz görmekten nergis gibi mahrum kalmış.

3 Maksat gerçekleşmiyor.

4 Onun bedenini temiz toprağa götürdüler. Ruhunu Cenāb-ı Hakk'a ilettiler.

5 Yücelikten feleğın tepesine ayak bassan da nihayetinde senin yerin toprağın altındadır. Muslihüddīn Muhammed-i Lārī, *Mir'ātu'l-Edvār u Mirkātu'l-Abbār*, c. II, haz. Seyyid Celil Sāgarvāniyān, Tahrān: Mīrās-ı Mektüb, 1397, s. 817.

vardur. Mü'ellif-i *Şakâ'ik*'uñ pederinden naql olunur ki “Mevlânâ H'âce-zâde benüm *Şerh-i Hidâye*'ye yazduğum havâşî kaçda muķârin olmayup Velîüddîn-oğlı Aħmed Paşa'nun qarındaşı oğlı Ebü Bekr Çelebi'nün şun'ıyla oldı. Maħdüm-ı merķüm kitâb-ı mersümü benden kırâ'at itdügünde baña dersde lâ'ih [P1 188a] ü sâniħ olan vâridâtı bir varaķaya yazup müşârün ileyh Ebü Bekr Çelebi'ye virür idüm. Ol daħi alduğı evrâķı 'ale't-tertib terkib idüp ol cevâhir-i zevâhire sübhâ gibi intizâm virüp bir kitâb eyledi.” didi. Mevlânâ H'âce-zâde'nün [T 162a] metn-i *Ṭavâli'*a şerhi ve fenn-i uşulde *Telviħ*'e hâşiyesi var-idi. Lâkin müsveddede ħalup beyâza çıķmamışdur. Merħümüñ bülbül-i rüħ-ı pür-fütüħü bağ-ı 'âlemden ravza-i rıdvâne tayerân eyledükde rüzgâr-ı zürķâr ol müsveddâtı daħi evrâķ-ı gül gibi perişân idüp berbâd eyledi.

Tezyil: Mümâ ileyhün iki oğlı var-idi. Büyük oğlınuñ adı Şeyħ Meħmed idi. Babası sağlığında maħrûsa-i Burûsa'da Çendik Medresesi'ne müderris olduķdan ħayrı Kite nâm kaçabaya ħâđi daħi oldı. Ba'dehu tedris ü kaçâyı terk idüp Zeynî Hâcî Ĥalîfe'nün ħıdmetine ittışâl itmiş-iken diyâr-ı 'Acem'e rıħlet idüp toķuz yüz iki târiħlerinde anda vefât eyledi. Küçük oğlınuñ adı 'Abdullâh idi. 'Âlem-i şebâbda¹ vefât eyleyüp dâr-ı âħirete rıħletde şitâb eyledi. İki daħi şâħib-i fazl u kemâl idi. Ammâ küçekı mu'ammer olsa çoķça âşâr-ı cemile zühür ider-idi. Revvaħa'llâhu ervâħahum. [P1 188b]

Mevlânâ Şemsüddîn Aħmed bin Mûsâ Raħimehu'llâh {Ĥayâlî}

[R 127b] Ĥayâlî dimekle meşhûr u ma'rûfdur. Pederleri ħâđi iken ba'zı 'ulümü anlardan ta'allüm ü telemmüz idüp isti'dâd-ı kemâl ve kemâl-i isti'dâd-ile muttaşif olduķda maħmiyye-i Burûsa'da Sulţân müderrisi Mevlânâ Ĥıẓr Beg Çelebi'nün ħıdmet-i vâlâ-rütbetinde mu'idi oldı. Menâşıb-ı 'aliyetül-merâtibden ba'zı medârisde müderris olup ħürisnegân-ı na'mâ-yı fezâ'il için bisât-ı basit-i ifâde üzre bezl-i ħ'ân-ı ifâza itdüğü şadedde yevmî otuz aķçe ile Filibe müderrisi oldı. Ol 'aşruñ vüzerâsından vezir-i ârâ-ârâ Ĥâzret-i Maħmûd Paşa maħrûsa-i Burûsa müderrislerinden Murâdiyye Medresesi'ni Sulţân Meħmed Ĥân ħâzretlerinden Gelibolı ħâđısı Mevlânâ Ĥâcî

1 vefât eyledi. ... 'Âlem-i şebâbda R, T | -P1

Hasan-zâde'ye alıvirdükde Hayâlî Çelebi vaz'-ı ma'hûduñ şudûrına hâsed [T 162b] itdügi sebebden vezir-i mezbûra mektûb irsâl eyleyüp kendünün bu iki beytini ol mektûbda irâd eyledi.

Şîr: أُعجوبة في آخر الأيام
تُبديك صحة طفرة النظام
وفساد آراء لحكيم لأنها
في الآن قطع مسافة الأعوام¹

Maḥmūd Paşa mektûb-ı mesfûri okuyup mazmûnında mekmûn olan i'tirâza [P1 189a] muṭṭali' olduḡda zimâm-ı kelâmı cevâb semtine şarf idüp "Müşârün ileyh Hâcî Hasan-zâde'nün liyâḡat u istiḡkâḡı ke'n-necmi'z-zâhir zâhir belki âftâb-ı cihân-tâb gibi beyyin ü bâhirdür. Ve lâkin Mevlânâ Hayâlî anı Sühâ gibi gözine göstermeyüp zerrât gibi bî-ḡadr u bî-nişân gümân eyledi. Aḡvâl-i şeref-âmâline 'adem-i iṭṭilâ'ından bu vaz'ı ḡazf maḡallinde işbât gibi vaz'-ı nâ-maḡall zann idüp Mevlânâ Hayâlî'yi bu maḡalde yañlıḡ ḡayâl eyledi.

Beyt:² خورشید را به حسن و جمالت مثال کرد
پیر فلک ز بهر تو باطل خیال کرد³

Efâzıl-ı emâsil arasında ḡaṭîb-zâde Mevlânâ Tâcüddîn ḡazretleri İznîḡ Medresesi'nde vefât idüp teng-nây-ı fânî vü maẓîḡ-ı serâce-i zulmâniden bedel sürâdiḡât-ı ceberût u şürefât-ı melekûta 'urüc eyledükde Maḥmūd Paşa bu beliyye-i 'azîmeyi merḡûm Sulṡân Meḡmed Ḥân ḡazretlerinün pâye-i serir-i a'lâlarına 'arz eyledi. Pâdişâḡ ḡazretleri bu muşîbet-i cângâhdan âḡâḡ olıcaḡ kemâl-i mertebe ve mertebe-î⁴ kemâlde te'essüf ve teleḡhüf idüp eḡḡ-i çeşm-i biḡâr-kirdâr-ile efvâc u emvâc-ı deryâ gibi muẓṡaribü'l-ḡâl ü münḡalibü'l-bâl oldılar.

1 "Son günlerde ne tuhaf şeyler oluyor!
Sana Nazzâm'ın taḡra teorisinin doḡru
Filozofların görüšlerinin bozuk olduḡunu gösteriyor.

Zira šu son zamanlarda yılların mesafesi bir anda alınırıyor." Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fi Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye - Osmanlı Âlimleri*, haz. Muhammet Hekimoḡlu, ed. Derya Örs, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlıḡı Yayınları, İstanbul, 2019, s. 238.

2 Beyt R, P1 | Ferd T

3 Yaşlı felek güneşi senin cemaline misal olarak göstermiş ve senin hakkında yanlış hayallere kapılmıştır.

4 ve mertebe-i R, T | -P1

Şi'r:¹ چو بشنید این قصهٔ سینه سوز
شد از شعلهٔ آه گیتی فروز

ز رشح دل و دیده در خون نشست
ز سر منزل صبر بیرون نشست²

[P1 189b] Bu ıztırabuñ [R 128a] 'ağabinde vezîr-i mezbûra pâdişâh-ı mağfîret-ârâyiş sipâriş³ idüp Mevlânâ Hıtaîb-zâde'nün vefâtıyla çok menfa'at fevt olup [T 163a] müsterbiñân-ı bâzâr-ı feza'il-çün menâfi'-i bisyâr u fevâ'id-i bî-şümâr zâyî' oldu. Anuñ mağâmında bir şâbb-ı fâzil ve bir civân-ı kâmil gerekdür ki gümgeşte olan 'avâid-i mevâ'id-i 'ilmiyyeyi mağalline getürüp 'unfuvân-ı civânî 'unzuvân-ı zindegânî kuvvetiyle sâlikân-ı tarîk-ı 'ilm ve nâhicân-ı vâdî-i kemâlât-ı insâniyyeyi müntehâ-yı menâzil-i 'ulyâya işâlde bezl-i mechûd eyleye.

Şi'r:⁴ سعی و اقدام از جوان آید به کار
نیست جز سستی ز پیر روزگار
این شود درکار خود ثابت قدم
وآن شود درکار خود سست و دژم⁵

Vezîr-i mezbûruñ zihni Mevlânâ Hıyâlî'ye tebâdür idüp anı fikr itmîş-i-ken ol mağalde tezekkür itmege müsâra'at itmeyüp "Te'şîrde hayr muşar-rerdür." diyü tevaşşuf eyledi.

Beyt:⁶ به کار خویش تأمل نمای کز تعجیل
زیان کنی و کسی را زیان ندارد سود⁷

1 Şi'r R, P1 | -T

2 Bu yürek yakan hikâyeyi duyunca ahının ateşinden dünya yandı. Gönül ve gözün sıztıntısından kan içinde oturdu, sabır menziline (çıkıp) dışarıda oturdu. Molla Câmî, *Mesnevi Heft Evreng Cild-i Dovvom*, (*Hırednâme-i İskenderî*), haz. A'lâ Hân Efsahzâd, Hüseyñ Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 518.

3 sipâriş R, P1 | sıfâriş T

4 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

5 Çalışma ve gayret gençten zuhur eder, kocamış adamda tembellikten başka bir şey yoktur. Genç kişi işinde berkarardır, yaşlı kişi işinde gevşek ve öfkelidir.

6 Beyt R, P1 | Ferd T

7 Kendi işinde acele etmeden tedbir ile hareket et. Zarara uğrarsın ve zararın da kimseye faydası yoktur. Hüseyñ Vâiz-i Kâşifî, *Envâr-ı Sübeylî*, Tahrân: Mü'essesesi-i İntişârât-ı Emîr-i Kebîr, 1336, s. 527.

Ol rûz-ı firûzuñ ertesı Mevlânâ Hayâlî'nüñ meḥâmid-i memdûḥa vü me-dâ'ih-i maḥmûdesini zıkr idüp “Medrese-i mezkûre aña virilmek münâsib-dür.” diyü ‘arz eyledi. Pâdişâh-ı maḡfîret-‘unvân-ı sâmi-mekân ya‘nî Sulṭân Meḥmed Hân ḥazretleri “Senüñ ‘arz itdügün [P1 190a] *Şerḥ-i ‘Akâ'id*e ḥavâşî taḥrîr ü taştîr idüp dibâc-ı dibâce-i maḥmidet-şi‘arını senüñ ismüñe ilbâs eyleyen kimesne degül midür?” diyicek vezîr-i cezilü’n-ni‘am “Ne‘am ol kimesnedür.” diyüp taḥḳîḳ-ı merâm-ı sâbık ve taşdıḳ-ı kelâm-ı fâ‘ik eyledi. Pâdişâh ḥazretleri “Vâḳı‘â ol fâzıl-ı fazîlet-şi‘ar, ‘avâtîf-ı pâdişâhâne-me sezâvâr bir zât-ı büzürgvârdur. Ben ol medreseyi yevmî yüz aḳçe vazîfe ile aña şadaḳa eyledüm.¹ Keyfe mâ yeşâ taşarruf eylesün.” diyü buyurdılar. Mevlânâ Hayâlî bu ḥaber-i meserret-me’sûri istima‘ idüp maḥrûsa-i Ḳoşantîniyye’ye geldükde “Bundan aḳdem Ḥacc-ı şerîf için tehyi’e-i es-bâb-ı sefer idüp ṭururın. Ben ol medreseyi şimdi ḳabûl idemezin.” didi.

Şi‘r:² از کار عزم کرده‌ای خود روی بر متاب³

[T 163b] Maḥmûd Paşa bu ḥuşûşda iḳdâm idüp ḥuşûl-i vuşûl-i ḳabûliyyün ilḥâḥ u ibrâm eyledükçe Mevlânâ Hayâlî Çelebi ḳible-nümâ-yı ḥâṭır-ı ‘atırını tevcîh itdüḡi semtten müteḥavvil olmayup ol nâfizü’l-‘azm ve câzimü’l-ḥazm imtinâ‘ vâdisinde pâydar ve câdde-i ‘azîmetde şâbit-ḳadem oldu. [R 128b]

Şi‘r:⁴ ثبات قدم بهترین خصلت است
بکن در همه کار با او عمل⁵

Bu ḥuşûşda iki cānibden tenfîz-i merâm için nîk ü bed mükâleme olup ṭarafeynden telḥ ü şîrin [P1 190b] ve cezl ü rezl sözler söyleşildükde Mevlânâ Hayâlî vezîr-i mesfûra “Eger ḥıdmetleriñüz olan vezâretiñüzi ve pâdişâh ḥazretleri salṭanatlarını baña tefvîz ü taḳlîd itseñüz tecerru‘-ı temet-tu‘-ı meşûbât-ı Ḥacc’dan ferâḡat itmeyüp ḥiç bir ṭarîḳle Ka‘be-i maḳşûddan dönmezin.” diyü buyurdılar.

1 eyledüm R, P1 | ḳıldum T

2 Şi‘r R, P1 | Mışrâ‘ T

3 Karar verdiğin işten sakın vazgeçme.

4 Şi‘r R, P1 | Ferd T

5 Kararlı olmak en güzel özelliktir, bütün işlerinde o haslet ile amel et.

Maṭla¹: Terk idüp sen şâhı yüz döndürsem ol dergâhdan
 Kıbleden dönsün yüzüm maḥrûm olam Allâh'dan

Maḥmûd Paşa ḥazretleri Mevlânâ Ḥayâlî'nün medreseyi 'adem-i ḳabûlini pâdişâh ḥazretlerine 'arz idicek "Bu ḥuşûşda aña külli iḳdâm eylemek lâzım idi. İtdün mi?" diyü buyurdılar. Maḥmûd Paşa "Ben bu ḥuşûşda muḥkem ibrâm eyledüm. Ammâ imtinâ' u i'tirâz üzre muşırır oldu. Ḥattâ eger sen vezâretünî virürseñ daḥi ben seferden rücû' itmezsin." diyüp emr-i salṭanatu te'eddüben zıkr eylemedi. Merḥûm Sulṭân Meḥmed Ḥân ḥazretleri Mevlânâ Ḥayâlî'nün medrese-i mezkûreyi ḳabûl itmedüğine maḥzûn u maḥnûn olup bir miḳdâr münfa'ıl olmuş-iken medresesini yine âḫara virmeyüp "Ḥacc-ı şerifden rücû' eyleyinceye degin mu'idi talebesine ders disün." diyü emr eyle-di. Fi'l-vâḳi' bu emr-i celilü'l-ḳadr-ile vech-i meşrûḥ üzre 'amel olındı. Mevlânâ Ḥayâlî itmâm-i menâsik-i Ḥacc eyledükden [P1 191a] şonra medrese-i mezkûrede baş u rabṭ-ı ifâde ve ḥaşr u neşr-i ifâza itmege meşḡül iken çok zamân geçmedin vefât idüp [T 164a] otuz üç yaşında maḥşer-i mele-i a'lâda ma'şer-i kerrübiyân ile ḥaşr oldu. Ol hümâ-yı Ḳâf-ı ḳanâ'at günde bir kerre ta'âm ekl idüp anda daḥi az nesne ile iktifâ ider idi.

Şi'r:² مشو پر خوار چون کرمان در این گور
 به کم خوردن کمر بر بند چون مور
 حرام آمد علف تاراج کردن
 به دارو طبع را محتاج کردن³

Rivâyet olunur ki fâzıl-ı mezbûruñ cism-i nizârı ḡâyetde za'îf u naḥîf olup ḳuvvet-i za'f ve za'f-ı ḳuvvetle ḥayâle ve her bir üstüḫ'ânı hilâle dönmiş-idi. Degme mü-şikâf u diḳḳat-bîn anuñ beden-i za'îf-i müy-kirdârını fark itmeyüp degme aşḫâb-ı ḥayâlât-ı daḳıḳa-i raḳıḳa taḥayyül idemez-idi.

Şi'r:⁴ چنان باریک تن شد آن ملک خوی
 وجودش کس نکردی فرق از موی⁵

1 Maṭla' R, P1 | Ferd T

2 Şi'r R, P1 | Başlık noksan. -T

3 Bu mezardaki kurtlar gibi çok yiyen olma, karınca gibi az yemeye azmet. Otu yağmalamak ve mizacı ilaca muhtaç etmek haramdır. Nizâmî-i Gencevî, *Hamse-i Nizâmî-i Genceî*, (*Hüsrev ü Şirin*), haz. Saîd Hamîdiyân, Tahrân: Neşr-i Katre, 1381, s. 173.

4 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

5 O melek huylu o kadar zayıfladı ki kimse onun bedenini kıldan tefrik edemezdi.

اگر در سایهٔ موئی نشستى
برو خورشید مدت‌ها نجستى¹

Kemâl-i neḥâfetinden sebbâbesiyle [R 129a] ibhâmını ḥalḳa idüp bâzû-sına varınca ḳolını aña idḥâl ider-idi.

Mevlânâ Ğiyâşüddîn ḥikâyet eyledi ki Mevlânâ Ḥayâlî, İznîḳ Medrese-si'nde müderris iken iki yıl miḳdârı andan oḳumağa müdâvemet [P1 191b] ve mülâzemet eyledüm. Bir kerre dahî kimseyle lâḡ u laṭife idüp beyhüde ḥande itdügini görmedüm. Ğasaḳ-ı zâlâmdan ğalaḳ-ı şubḥ-ı bâma deġin dâ'imâ şamt u sükût üzre olup bâ-'ibâdet-i Rabb-i 'izzete meşġül veyâḥüd ḥaḳâ'ik-ı daḳâ'ik-ı 'ulümü mülâḥazaya mütevaġġıl idi. Bu iki ḥâlden ġayrı ḥâle meşġül olmayup mübâḥaşe-i 'ilmiyye eyledüġi zamândan ġayrı² zamân-da mükâleme eylemez-idi. ³“من علامات العاقل حسن السمّت وطول الصمت”

Şî'r:⁴ بگذر از قال و حال پیش آور
قال قيل است زود ازو بگذر
آن کسانى که بستۀ حالند
بر گذشته ز قال و از قالدند⁵

Bir gün Mevlânâ Ḥ'âce-zâde ile câmi'de cem' olup mübâḥaşe-i 'ilmiyye eyledüklerinde ḳuvvet-i ḳudsiyyesi sebebiyle mîzân-ı baḫşde anuñ cânibi ġalebe eyledi. [T 164b]

Beyt⁶: Seni mâh-ile vezn itdüm terâzû-yı ḥayâlümde
O bir yanî göġe aġdı ḳo ma'lûm oldu miḳdârî⁷

Fâzıl-ı merḳûm sa'âdet-ḥânesine geldükde aḫibbâsından birisi bugün Ḥ'âce-zâde'ye “Aceb ġalebe itdiñüz, sizüñ fazl-ı bâhirüñüz gün gibi zâhir

1 Eġer bir kılın ġölgesine otursa idi uzunca bir müddet ġüneş onu bulamazdı. Emîn-i Ahmed-i Râzî, *Heft İklîm*, c. III, haz. Cevâd Fâzıl, Tahrân: Kitâbfürüşî-i Ali Ekber, ts., s. 228.

2 zamândan ġayrı R, P1 | -T

3 Akıllı kişi heyet ve niyetinin ġüzelliġi ile sükûtun uzunluġundan belli olur.

4 Şî'r R, P1 | -T

5 “Kâl”den vazġeç ve “hâl”i dikkate alıp önemsel “Kâl” dedikodudur, çabuk ondan vazġeç. “Hâl”e baġlı olanlar, kıl ü kâlden ġeçmişlerdir. Senâî, *Hadikatu'l-Hakika ve Şer'atu'l-Tarika*, haz. Müderris-i Razavî, Tahrân: Çâphâne-i Sipîhr, 1329, s. 323.

6 Beyt R, P1 | Ferd T

7 Üsküblü İshak Çelebi. bkz. Es-Seyyid Pîr Mehmed bin Çelebi, *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*, haz. Filiz Kılıç, Kültür ve Turizm Bakanlıġı Yayınları, Ankara, 2018, s. 138.

oldı.” diyü tefrîh-i hâtır-ı ‘atır eyledüğünde “Elhamdüli’llâh çabanca-i fazîlet ile Şâlih-i Bahîl’ün oğlunuñ başına başına urdum. Ve kuvvet-i sâ'id-i galebe ile pençe-i [P1 192a] fazîlet-i ‘ilmiyyesini burdum.” diyüp kemâl-i sürür u hubûrından hânde eyledi. Râvî-i mûmâ ileyh “Mevlânâ-yı mezbûruñ müddet-i merķûmede bundan ğayrı zamânda güldüğünü görmedüm.” diyü hikâyet eyledi.¹ Ekâbir-i ‘ulemâdan ba‘zı kimesne naql eyledi ki Mevlânâ Hâyâlî Çelebi vefât itmedin Mevlânâ H‘âce-zâde döşek döşenmeyüp anuñ vehminden huzûr üzre uyhuya varmamış-idi. Çeşm-i teyağkuz u intibâhı ğışâve-i ğaffletle yummamış-idi.

Şîr:² دل شب زنده دار زنده بود
 قالب خفته سر فکنده بود
 خواب خون در بدن فسرده کند
 زندگان را به رنگ مرده کند
 آن که را جسته‌ای خریدار است
 تو چه خسی که دوست بیدار است³

Mevlânâ Hâyâlî vefât idüp h‘âb-ı ‘ademe varduğında Mevlânâ H‘âce-zâde “Şimdengirü pister-i emân üzre istirâhat iderin.” diyü buyurdu. Eslâf-ı meşâyiğ-i ‘izâmıdan Şeyh Zeynüddîn-i Hâfî hâzretlerinüñ hulefâ-yı şürefâsından Şeyh ‘Abdürrahîm-i Merzifonî hâzretleri kelime-i zikr ü tevhî-di Hâyâlî Çelebi’ye [R 129b] Edirne’de Câmî’-i Cedîd’de telkîn eyledi. Mü’ellif-i Şakâ’ik Mevlânâ Hâyâlî’nün haţtıyla bir *Telvîh* nüşhasınıñ zahırında bu kışşayı merhûmuñ haţtıyla yazılmış buldı. Üstâd-ı merķûm *Şerh-i ‘Akâid-i Nesefiyye*’ye bir hâşiye-i bedî’a taşnîf eyledi [P1 192b] ki debîr-i tedbîr-i İllâhî defâtir-i şühûr u a‘vâm ve cerâ'id-i leyâlî vü eyyâmıda âyât-ı beyyinât-ı şınâyi’-i bedâyi’i tahtîr ü taştîr idüp eţbâğ-ı evrâğ-ı âsumân ve şafahât-ı levhât-ı zemîni şîrâze-i şun‘ ile biri birine rabţ idelden [T 165a] berü anuñ gibi bir kitâb-ı laţif te’lif olunmadı. Cevâhir-i zevâhir-i kelimâtu

1 Meger H‘âce-zâde’nün ceddî Bahîl Şâlih diyü mülakkağ imiş. Aña binâen böyle dimiş. M | -R, -T, -P1

2 Şîr R, P1 | Meşnevi T

3 Gece uyanık olanların gönlü diridir, uyumuş bir beden utanç içindedir. Uyku vücuttaki kanı dondurur, dirileri ölü haline koyar. Aradığına talip isen niye uyuyorsun, sevgili uyanık. Evhadüddîn-i Merâğî, *Külliyât-ı Evhadî-i İsfahânî Ma’rûf be-Merâğî*, (Câm-ı Cem), haz. Saïd-i Nefsî, Tahrân: İntişârât-ı Emîr-i Kebîr, 1340, s. 609.

silk-i icâz u rişte-i elfâz üzre tanzîm olınmağın ezkiyâ-yı hürde-bînân-ı cevâhir-şinâsân kendülerini anuñla imtiḥân idüp biri birinüñ cevher-i 'aql ve mi'yâr-ı şahîḥü'l-'ayârını anuñ meḥekk-i ḥayâlât-ı pür-kemâlât-ı daḳîka-i raḳîka ve telvîhât-ı pür-temliḥât-ı mermüzesinde tecrîbe iderler.¹ «كِتَابٌ مَرْفُومٌ يَشْهَدُهُ الْمُقَرَّبُونَ»¹

Kıṭ'a: صریر کلک تو در کشف معضلات سخن
چنانکه نغمه داود را اداء زبور
جواهری که بیفتد ز ساعد قلمت
برند دست به دستش برای گردن حور²

Kitâb-ı merḳûm raḳam-zede-i kilik-i ta'rif ü nigâşte-i ḥâme-i tavşif olmağdan müstâgnî olup iştihâr-ı seyyâr-ile meşhûr olması medḥden muğnâdur.

Beyt:³ يُنْفِي الكلام ولا يحيط بوصفه
أ يحيط ما يُنفِي بما لا يُنفَد⁴

Ve daḥi 'ilm-i kelâmdan *Ḥâşîye-i Tecrîd* üñ evâ'iline ḥavâşî ta'lik eyledi. Ve Mevlânâ Hızır Beg ḥazretlerinin 'aḳâ'id manzûmesini ḡâyet-i leṭâfet üzre şerḥ eyledi. Bu kitâbda daḥi [P1 193a] dürer-i ğurer-i nevâdir-i ğazîre vü le'âlî-i mütelâlî-i bedâyi'-i nazîre irâd idüp şudûr-ı nuḥûr-ı aşḫâb-ı 'aḳâ'id-ı İslâmiyye'yi nûr-ı yaḳîn ile şerḥ eyledi. Kitâb-ı *Şakâ'ik* üñ mü'ellifi naql eyledi ki; fâzıl-ı merḳûmuñ ḥaṭṭ-ı şerîf-i âbdârıyla bir *Telvîḥ*'ini ve bir *Tefsîr-i Kâdî*'sini gördüm. Her birisinin ḥavâşîsinde niçe niçe kelimât-ı pür-nikât u netâ'ic-i efkâr-ı i'câz-âyât taḥrîr olınmış-idi ki medrek-i derk-i beşerden ḥâric ü bîrûn idi.

Tezyîl: Mümâ ileyhüñ *Ḥâşîye-i 'Aḍud*'a ḥâşîyesi ve *Şerḥ-i Makâşid*'a ta'liḳası ve *Vikâye*'ye şerḥi, *Sadruş-Şerî'a*'ya ḥavâşîsi vardır ve daḥi vefâtı

1 "O yazılmış bir kitaptır. O kitabı, Allah'a yakın olanlar görür." Mutaffifin (83), 20-21.

2 Sözdeki müşkilleri çözmeye senin kaleminin cızırtısı Hz. Dâvud'un Zebur'u okurken çıkardığı nağme gibidir. Senin kaleminin kolundan düşen mücevherleri hurilerin boyunlarına (takmak üzere) elden ele götürürler. Şerefüddin Fazlullâh-ı Kazvîni, *el-Mu'cem fi Âsâri Mülûki'l-'Acem*, haz. Ahmed Futûhî-neseb, Tahrân: Encümen-i Âsâr u Mefâhir-i Ferhengî, 1383, s. 16.

3 Beyt R, P1 | Şif T

4 Söz biter ama onun vasıfları (anlatmakla) bitmez. Biten bir şey tükenmeyen bir şeyi ihata edebilir mi? Mütenebbî, *Divânü'l-Mütenebbî*, Beyrût: Dâru Beyrût, 1983, s. 50.

İznik'de vâkı' olup anda defn olındı. Ve daği Sulţān Murād Hān hazretleri-nüñ vefātına bu târihi nazm eyledi.

Târih: Şeh-i Ğāzī Murād bin Mehemmed
Ki cümle Rüm u Şām olmışdı râmı

[T 165b] Güzer kıldı cihāndan aña târih
Melek aşhābı cennetde maķāmı

Lisān-ı 'Arabī ve zebān-ı Fārisī'de ve Tūrki'de kelimāt-ı manzūmesinüñ nihāyeti yokdur. Raḫmetu'llāhi 'aleyh. [R 130a]

Mevlānā Muşliḫüddīn Kaşallānī Raḫimehu'llāh¹ **[Muşliḫüddīn Muştafā bin Muḫammed Kestelī]**

Büm-ı Rüm'ün 'ulemāsından ta'allüm ü telemmüz eyleyüp güş u gerd-i aḫvāli ḫilye-i celiyye-i fezā'il ile ārāste vü pīrāste olduḫdan sonra Mevlānā Hızır Beg hazretleri maḫmiyye-i Burūsā'da Sulţān Medresesi'nde müderris iken aña dānişmend oldı. Mevlānā Hayālī Çelebi [P1 193b] ve Mevlānā H'āce-zāde anuñ mu'idleriyyken Mevlānā Kestelī fāzılān-ı merķūmānla ol medresede cem' oldılar. Şīme-i müstedīme-i 'ulemā üzre mülāzemet-i fūnūn-i 'āliyyetü'ş-şü'ün itmek ile ḫazīz-i istifādeden evc-i ifādeye şu'üd idüp menāşib-ı tadrīsdan Mudurnı nām kaşabada olan medreseye andan Dimetoķa'da Oruç Paşa Medresesi'ne müderris oldı. Merḫūm Sulţān Meḫmed Hān hazretleri ifşā-yı inşā-yı ḫayrāt-ı cezile vü inbā-yı enbā-yı mebnānī-i meşübāt-ı cemīle eyleyüp şānāyi'-i bedāyi'-i ḫaribe ile maḫfūf olan Medāris-i Şemān-ı heşt-beḫişt-'unvānı² binā eyledükde birisini fāzıl-ı merķūma iḫsān eyledi. Medāris-i mezkūrede meşāḡil-i 'ilmiyyeye bī-ḡişş u ḡill müştaḡil olup melekāt-ı 'āliyatı ikmālden ve kemālāt-ı sāmīyāta ittişālden munfaşıl olmadı. Rüz u şeb 'ulūm-ı şıḫḫat-iştīmāle iştigāle bir vechle münādemet eyledi ki mülāzıme-i medārise-i fūnūn aña 'araz-ı ḡayr-ı mufāriķ meşābesinde olup ḫaşā' iş-i fezā'il-i beşeriyye ḫāşşa-i lāzimesi mertebesinde idi. Ol fāzıl-ı fāzilet-intimā dā'imen da'vī idüp "Medāris-i Şemān'ın cümlesi baña şadaķa olınsa her bir medresede günde üçer

1 Mevlānā Muşliḫüddīn Kaşallānī Raḫimehu'llāh R, P1 | Mevlānā Muşliḫüddīn bin Muḫammed Kaşallānī Raḫimehu'llāh T

2 heşt-beḫişt-'unvānı R, T | beḫişt-'unvānı P1

ders dimege kâdir-idüm.” dirler-idi. Bu tarîkla kendülerün bâ'a-i vesî-i [P1 194a] istihzârıyla şümül ü ihâtasını beyân idüp rehâbet-i sâhât-ı ifâdesini tibyân iderler-idi. Mahrûsa-i Burûsa'nun [T 166a] ve Edirne ve Kostañiniyye'nün her birisinde bir miqdâr zamân kâdî olup Kâdî'l-hâcât'ın emri üzre maḥkeme-i muḥkeme-i ma'diletde tenfîz-i aḥkâm-ı şer'iyye-i mer'iyye eyledükden sonra Sulṭân Meḥmed Hân-ı merḥûmuñ evâḥir-i saltanatında kâdî-asker olup şadr-ı şadârete terfî olındı. Mervîdür ki Mevlânâ Kestelî'nün zamânına gelince kâdî-asker bir olup çâr-bâliş-i şadâretde dâ'imâ bir fâzıl-ı ferîd cülûs ider-idi. Lâkin mevlânâ-yı merḥûmuñ şadâreti evânında kâdî-asker iki olup şadr-ı şadâretün qadri tezâ'uf ü terâdüf bulmuş-idi. Dîvân-ı hümayûn [R 130b] bu tekerrürden kerr ü ferr ile tölmiş-idi.

Şi'r:¹ ز تکراری صدر دین و دولت
شرف یابد مقر ملک و ملت
جهان از سایه شان کر و فر یافت
رخ عالم چو مهر آسمان تافت²

Ol fâzıl-ı fezâ'il-âyât kimseyle³ müdârât u mücâhât itmeyüp her ḥuşûşda kelâm-ı ḥaḥḥkı söylemekde mânend-i seyf-i şârim kâṭı' u câzim idi. Şubḥ-ı şâdıḡ gibi râst-kirdâr olup mânend-i ḥürşîd rûşen-dil idi. Lâkin şiddet-i ḥiddetinden ṭab'-ı mü-şikâfî gâyetle tîz olup [P1 194b] cevher-i bâhir-seddâd-ı zâhiriyle pîrâste olan şemşîr-i zebânı ucından ehl-i ḥaḥḥ olmayan kimesneler mecrûḥ olurlar-idi.

Şi'r:⁴ دهانش به حدت پر از زهر ناب
زبانش چو شمشیر افراسیاب
شکافد جگر ناولك حدتش
شود خسته بدکیش از شدتش⁵

1 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

2 Din ve devlet reislerinin tekrarıdan (yani ikilenmesinden) dolayı devlet ve millet makamı şeref kazandı. Âlem onların gölgesi sayesinde görkem ve azamet sahibi oldu. Dünyanın yüzü gökteki güneş gibi parladı.

3 kimseyle R, P1 | kimesneyle T

4 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

5 Ağzı hiddetten saf zehirle doludur, dili ise Efrasiyab'ın kılıcı gibidir. Hiddetinin oku ciğerleri parçalar. Kötü kişi onun şiddetinden bitkin düşer.

Bu dâ'îye ile Karamanî Meḥmed Paşa fâzıl-ı mezkûruñ sehm-i kelâ-mından vehm idüp ḥuzûr-ı pâdişâhîde kendüyi tîğ-i ğamz u nifâqla çala, daḥi pâdişâhdan kaṭ' eyleye diyü ḥavf ider-idi. "أَفْضَلُ الْجِهَادِ كَلِمَةُ حَقِّ عَدْلِ عِنْدَ" "أَفْضَلُ الْجِهَادِ كَلِمَةُ حَقِّ عَدْلِ عِنْدَ" mes'elesiyle 'âmil olup kendü ḥaḳḳında ba'zı kelimât-ı nâ-sezâ² ide diyü ḳorḳar-idi. Vezîr-i mûmâ ileyh bu maḥzûruñ def'iyçün pâye-i serîr-i a'lâya 'arz [T 166b] eyledi ki "maḳşûre-i ma'mûre-i salṭanat u ḥilâfetüñ çâr-erkânı menzilesinde olan vüzerâ ḳulları dört olup erkân-ı dîvân-ı hümâyûn-ı sa'âdet-şükûh müte'addid olmağla anuñ zîb ü zîver ve revnaḳ u ferri tezâyüd buldı. Esâs-ı dîn ü devlet mü'eyyed ü mü'ebbed ve pîşgâh-ı bârgâh-ı 'izz ü salṭanat mümeḥhed ü mü'ekked oldı. Her birimiz mi'mâr-ı efkâr-ı işâbet-şî'âr u mühendis-i ârâ-yı sedâd-iş'âr ile bânî-i me-bânî-i cihân-bânî vü şehriyârî ve müşeyyid-i mesned-i fermân-revâyî vü baḥtiyârî olup sedd-i âhenîn-i [P1 195a] süyûf-ı şâ'îḳa-kirdârımız-ile 'asâ-kir-i İslâm Ye'cûc-i zulm u fitneden maşûn ve me'mûn oldı.

Şî'r:³ وزیران خوش حال و آصف صفت
 که شد کارشان نصفت و معدلت
 بساط عدالت روان گسترند
 ز احسان رعیت به جان پرورند
 سپه را چو کان زر به دامن دهند
 ز تیمار بیمار را جان دهند
 به قانون دهند آنچه‌ان ساز ملک
 که ناهید گردد هم آواز ملک⁴

Ḳâḍî-'asker dâ'ileri daḥi bizüm gibi iki olup Mevlânâ Kesteli, Rûmili'ne ve Ḥâcî Ḥasan-zâde Anaṭolı'ya ḳâḍî-'asker naşb olınsa Devlet-i 'Oşmâniyye mü'ekked olmaḳ muḥaḳḳaḳdur. Bu iki refi'ûş-şânuñ biri birine inzimâm

1 "Cihadın en üstünü, zalim yöneticiye karşı adaleti dile getirmektir." Hadis-i şerif. bkz. Muhyiddin en-Nevevi, *Riyâzû's-Sâlihîn –Metin ve Çeviri–*, çev. M. Emin Özafşar, Bünyamin Erul, c. I, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, s. 216.

2 kelimât-ı nâ-sezâ R, T | kelimât P1

3 Şî'r R, P1 | Meşnevi T

4 İşi gücü adalet ve hakkâniyet olan Âsaf tabiatlı ve güzel hâlli vezirler derhâl adalet yaygısını serip yayarlar. Halkı ihsanlar ile perverde ederler. Askere bir maden gibi etek etek altın verirler. Hizmet ve bakım ile hastalara can verirler. Kanun ile devleti öyle bir nizama sokarlar ki Venüs yıldızı bile devlet ile ahengi yakalar.

[R 131a] u izâfeti kaçır-ı bî-kuşûr-ı şer'ûn bünyân-ı merşûşunuñ istiḥkâmına dâ'î olup şeref-i şüref-i şerî'at-ı muṭahharanuñ devâm-ı kıvâm ve nizâm-ı kıyâmına dâ'î olmak muşaddağdur.

Şîr:¹ چنانکه تیغ شهنشہ اساس ملک نهد
زبان خامهٔ دستور کار دین سازد
دو توأم اند حسام و قلم که خسرو عهد
به پشت کرمی این هر دو گردن افرازد²

Aşḥâb-ı seyf şemşîr-i ḥazm u cezm-intimâlarıyla³ şunûf-ı ḥurûf-ı fetḥde pâdişâhlarıñ kılıcını üstün idüp a'dâ-yı dîn ü devletüñ rü'ûs-ı rü'esâsını ḥurûf-ı⁴ câzime gibi [P1 195b] cezm ü kaç' ider. Erbâb-ı kalemüñ daḥi maşdüḡ-ı manṭûḡ-ı⁵ ﴿ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ﴾ olan devât u nûnı nûn-ı te'kîd gibi te'kîd-i [T 167a] te'yîd-i eştât-ı esbâb-ı dîn ü devlet ve yerâ'a-i bâ-berâ'aları elif-i işbâ' gibi işâ'a-i bizâ'a-i merâsim-i salṭanat ider-idi.

Bejt:⁶ امور ملک به حکمت فروغ تازه دهد
حدود دین شریعت شعار نو گیرد⁷

Vüzerânuñ ta'addüdünüñ cümle-i âhâd-ı efrâd-ı insâna menâfi'-i bî-şümâr u fevâ'id-i bî-ḥisâbı olduğı gibi bunlarıñ tezâ'uf ü terâdüfi ḥalk-ı 'âleme biri bir daḥi fâ'ide itdüğü muḡarrerdür.

Şîr: صلاح العباد و رشد الأمم
وأمن البرية من كل غم
بشيئين ما لهما ثالث
بخرق الحسام ورتق القلم⁸

1 Şîr R, P1 | Kıt'a T

2 Nitekim pâdişâhın kılıcı devletin temelini koyar, vezîrin kaleminin dili dîn işlerini düzene koyar. Kalem ve kılıç iki kardeşdir; pâdişâhın devrinde onun cömert himayesinde yükselirler.

3 cezm-intimâlarıyla R, P1 | cezm-intimâlarına T

4 fetḥde pâdişâhlarıñ kılıcını üstün idüp a'dâ-yı dîn ü devletüñ rü'ûs-ı rü'esâsını ḥurûf-ı R, P1 | -T

5 "Nûn. Kaleme ve yazdıklarına andolsun ..." Kalem (68), 1.

6 Bejt R, P1 | Ferd T

7 Devlet işleri hikmet ile yeni bir ışık verir, şeriâtın sınırları yeni bir düstur edinir.

8 Ümmetlerin tekâmülü, kulların felahı ve insanların bütün sıkıntılardan masûn olması üçüncüsü olmayan iki şeyle mümkündür. Biri kılıcın yırtması diğeri kalemin onarması. Muhammed b. Ali ez-Zahîrî es-Semerkandî, *Sindbâdnâme*, haz. Ahmed Ateş, İstanbul: Çâphâne-i Vezâret-i Ferheng, 1948, s. 4.

Bu maḳûle zihâf u haşvden sâlim şudûr-ı 'ulemânuñ ħurûf-ı revî gibi biri birine redif olduğunun beyt-i saltanat ma'mûr olmak bâbında çok daḫli vardır. Bunları ḳayd u irdâf eylemek lâzım ve bu iki yegâne-i 'âlem ve ferid-i rûzgârı bir yire getürmek lâzıbdür.¹ Şadr-nişân-ı şadr-ı şadâretde böyle iki ḳavî kimesne bir yire cem' olmak biñde bir olmaz. Ve bunlaruñla bünyân-ı ḳaşr-ı şer'-i Muḫammedî artıḳ ħalel bulmaz.

Beyt:² توان يك تار را آسان شكستن
چو ده باشد ولی نتوان شكستن³

[P1 196a] Merḫûm Sulṭân Meḫmed Ḥân ħazretleri vezir-i mûmâ ileyh Meḫmed Paşa'nuñ re'y-i şâ'ib ü fikr-i şâḳıbını taşvib idüp ikide bir ḳâdî-'asker iki olsun didüğünü telakḳî bi'l-ḳabûl idüp Mevlânâ Kesteli'yi Rûmili'ne ve İstanbul ḳâdîsi Mevlânâ Ḥâcî Ḥasan-zâde'yi Anaṭolı'ya ḳâdî-'asker eyledi. Mevlânâ Kesteli bu emr-i celilü'l-ḳadrde müşâreketi ḳabûl itmeyüp müttekâ-yı vâlâ-yı istiklâlden tenezzül eyledüğüne râzî olmadı. Meydân-ı câh u celâlde kendüye hem-tâ ve⁴ hem-'inân olur kimesne yokdur ḳann iderken ol şehsüvâr-ı mîzmâr-ı fezâ'ile bir fâris-i beydâ-yı ma'ârif daḫi ḳoşulup mezâmîr-i ḫall u 'aḳd [R 131b] ve endiye-i 'azl u naşbda [T 167b] e'inne-i meṭâlib-i 'aliyye vü ezimme-i me'ârib-i sâmiyenüñ bir cânibi ḡayruñ ḳabza-i taşarrufına teslim olunduğına mehmûm u maḡmûm oldu. Ol ferid-i 'âlem ve yegâne-i rûzgâr silsile-i 'ulemâ içre bir dâne iken iki bir dimeyüp silk-i şadâretde bir dürr-ile daḫi naẓm olunduğına sîme-i güsiste-târ gibi perîşân-rûzgâr oldu.

Beyt:⁵ از مادر زمانه نزادست هیچ کس
کو هم ز دهر نامزد غم نیامدست⁶

Meḫmed Paşa ħazretleri vesâ'il ü vesâ'it ile Mevlânâ Kesteli'yi [P1 196b] tesliyet idüp dest-i ma'zeretle arḳadan nevâziş eyledükçe fâzil-ı müşârün ileyh yine râzî olmayup imtinâ' eyledi.

1 lâzıbdür R, P1 | lâbüddür T

2 Beyt R, P1 | Ferd T

3 Bir teli kolayca kırmak mümkündür. Fakat on tane teli kırmak mümkün değildir.

4 hem-tâ ve R, T | -P1

5 Beyt R, P1 | Ferd T

6 Zamane annesinden hiç kimse doğmamıştır ki dünyada bir derde mübtela olmasın. Hâkânî-i Şîrvânî, *Divân-ı Hâkânî-i Şîrvânî*, haz. Cihângîr Mansûr, Tâhrân: Neşr-i Gül-âra, 1379, s. 321.

Şî'r:¹ تا از طرف تو ناز خواهد بودن
 از جانب ما نیاز خواهد بودن²

Âhîrû'l-emr, ol vezîr-i sa'âdet-maşîr fâzıl-ı merķūmı tebhîr ü tebsîr içün aķ-dâm-ı elţâfla bi'z-zât kendüzi gelmeği taħķîķ idüp ķadem-i kerem ile ziyâret it-međi taşmîm eyledi. Bu haber-i ĥayr şâyi' u zâyî' olduğda Mevlânâ Kestelî'nün aĥîbbâsı naşîhat idüp "Ol vezîr-i sâmi-şîfât bi'z-zât geldükde kelimât-ı leyyine ve muķaddemât-ı heyyine ile sizi irzâ idüp ķalbünüzi ısıcaķ sözler-ile mûm gibi nerm eyledükden soñra naķş-ı ĥâtem-i merâmını đarben size ķabûl itdür-rür. Ammâ ķadem-rence kılduğına incindüğinden sizün cenâb-ı şerîfünüze za-rar-ı şerer-eşer kaşd idüp ġâ'ile-i hâ'ile irişmekden emn üzre olmañuz lâzımdur. İmdi elbette elbette ol vezîr-i kâmrânî, mânend-i ķazâ-yı âsumânî sa'âdet-ĥâ-neñüze nâzil olmağdan men' idüp emr-i ma'hûda şimdiden râzî olmaķ evlâ vü aķvâdur." didiler. Bu ĥuşûşda başt olınan kelâm-ı nuşş-eşer kârger olmayup Mevlânâ Kestelî müte'essir ve mütenaşşîh olmadı. [P1 197a]

Ķıţ'a:³ مدار پند خود از هیچ کس دریغ و بگو
 اگرچه از طرف مستمع بود تقصیر
 سحاب قطرة باران ز کوه وانگرفت
 اگرچه در دل خارا نمی کند تأثیر⁴

Bi'l-âĥîre Meĥmed Paşa fâzıl-ı mezbûr ile mülâķî olup vâķi' olan ġubârı [T 168a] nesîm-i talţîf ile ref' ve mir'ât-ı zamîr-i münîrinde olan jeng-i reng ü kederi def eyledi. Dîvân-ı 'Oşmânî'de şadr bir iken iki olduğına cevâb semtinde biñ dürlü muķaddemât tertîb idüp ol fâzıl-ı ferîdi ķâđî-'as-kerlük iki olmağa irzâ eyledi. Mervîdür ki Meĥmed Paşa ĥazretleri Ĥâcî Ĥasan-zâde Efendi'nün şadr olmasına bu deñlü sa'y-ı belîğ itdüği sebeb-den Mevlânâ Kestelî pâdişahuñ ĥuzûrında [R 132a] ol vezîr-içün nik ü bed her ne söylerse Ĥâcî Ĥasan-zâde saña naķl eyleyeyin diyü talâķa

1 Şî'r R, P1 | Ferd T

2 Senin tarafından naz oldukça benim cenahımdan niyaz olacaktır. Hilâlî-i Çâġatayî, *Dîvân-ı Hilâlî-i Çâġatayî bâ Şâh u Dervîş u Sîfâtü'l-Âşîkin-i Ū*, haz. Saîd-i Nefîsî, Tahrân: Kitâbhâne-i Senâyi, 1337, s. 215.

3 Ķıţ'a R, P1 | Meşnevi T

4 Her ne kadar kabahat dinleyende olsa da nasihatini hiç kimseden esirgeme ve söyle. Bulut, taş kalbine tesir etmese bile yağmur damlasını dağdan esirgemedi. Hüseyin Vâiz-i Kâşîfî, *Envâr-ı Sübeylî*, Tahrân: Mü'essese-i İntişârât-ı Emîr-i Kebîr, 1336, s. 152.

yemîn eyledi. Fâzılân-ı merķūmānuñ şadr-ı şadâretde cülûsından şoñra çok zamân geçmeyüp sekiz yüz toķsan senesinde serir-i salţanat u erike-i hilâfet merķūm Sulţān Bāyezīd Hān hâzretlerine intikāl u irtihāl eyledükde zuhūrāt-ı saţevāt-ı salţanat iķtizâsıyla fâzıl-ı merķūmı 'azl eyleyüp yevmî yüz aķçe vazîfe-i nazîfe ta'yin itdükden şoñra anuñ maķāmına Mevlānâ İbrāhīm [P1 197b] Paşa ibn Hālil Paşa'yı kâdî-asker naşb eyledi. Mü'el-lif-i Şakâ'ik' uñ vâlid-i 'azizi, Mevlānâ Kâdî-zâde-i Rūmî'den naql eyledi ki Mevlānâ Muşannifek vefât itdügi zamānda Mevlānâ Kestelî maħrûsa-i Kōştanţiniyye'de kâdî bulunup mesken ü me'vâsı merķūm Sulţān Selīm Hān-ı Evvel ('aleyhi rahmetü'l-meliki'l-ecell) hâzretlerinüñ cāmî-i şerîfi binâ olunduğı maħalde idi. E'ālî-i ahālî vü mevālî-i zevi'l-ma'ālî mevlānâ-yı merķūmuñ defnine hâzırūn olup ol hıżāne-i bî-kerāne-i¹ 'ulūmı medfen-i hāk-i pākde defn itmekden 'avdet eyledüklerinde Mevlānâ Kestelî, Mevlānâ Mağnisa-zâde'ye ve Mevlānâ Kâdî-zâde'ye "Bu gice muşāhabet-i şerifeñüz-le muğtenem olup yarın inşā'allāhu te'ālā bundan tođru mezāra varalum." diyü sa'adet-hānesine da'vet eyledi.

Beyt:² خانام را ساز روشن همچو شمع ای آفتاب
عاشق بدروز تا کی تیره بیند شام خویش³

Fâzılân-ı merķūmān daħi "sem'an ve tã'aten" diyüp da'vete icâbet eylediler. Mevlānâ [T 168b] Kâdî-zâde'nün devlet-hānesi maħall-i mev'ûda ķarīb olmağın "Eve varayın daħi geleyin." diyü istizān eyleyüp icâzetleriyle eve varup maķām-ı mev'ûda geldükde ol [P1 198a] cem'-i şüreyyâ-intizām sübħa-i ebrār gibi 'aķd-i meclis eyleyüp ol şeb-i firūzda muşāhabet itmege şürūc eylediler. Bu eşnâda Mevlānâ Kestelî hâzretleri tefriħ-i hâtır-içün hoķķa-i dehān-ı bütān gibi müferriħ-i cān-baħş bir hoķķa-i dil-keş⁴ getirüp içinde olan cevheri ma'cūndan kendü bir miķdār tenāvül eyledükden şoñra fâzılân-ı merķūmāna daħi teklif eyledi. Mevlānâ Kâdî-zâde cevāba müteşaddî olup "Benüm eve gitmekden murādum müferriħ tenāvül itmek-i-di. Evde yidüm geldüm." diyü ta'ammüd itmekle defc eyledi. Mevlānâ

1 bî-kerāne-i R, T | -P1

2 Beyt R, P1 | Şi'r T

3 Ey güneş (gibi olan sevgili)! Evimi mum gibi aydınlat. Kara günlü aşık, ne zamana kadar akşamını karanlık görecek?

4 hoķķa-i dil-keş R, P1 | hoķķa T

Mağnisa-zâde, Mevlânâ Kestelî'nün kelâmını redd itmeyüp ri'âyet-i hâtır-i-çün ol müferrih-i rûh ve mürevvih-i câvidâniden bir miqdâr ekl ihtiyâr eyledi. Râvi-i mezkûr Kâdî-zâde'den hikâyet eyledi ki Mevlânâ Kestelî için müferrih isti'mâl ider diyü isnâd u töhmet olunur-idi. Bu haberün şıdķını ve bu¹ isnâduñ vâķı'a muṭābaķatını ol gıce taşdıķ u taḥķiķ eyledüm. Ve daḥi Mevlânâ Kestelî ('aleyhi raḥmetü'l-Meliki'l-Celiyy) germiyyet-i keyfiyyet-i ma'cûn ile cevher-i zât-ı şafâ-şifâtında müteḥayyiz olan a'raz-ı keyfiyyât-ı 'ilmiyyesinüñ kemmiyât u maķâdirini ibdâ vü izḥâr [R 132b] idüp² bess-i ma'ârif-i bî-gâye vü ness-i fezâ'il-i [P1 198b] mālā-nihāye eyledi.

Şi'r:³
 پر از دُر کرد گردش با معارف
 مزین کرد بزمش از لطائف
 ز درج لعل لؤلؤ بند بگشاد
 ز پسته تنگنای قند بگشاد⁴

Gâh 'ulûm-ı hikemiyyeden gûşvâre-i gûş-ı hûş olmaduķ daķā'ik-ı hikemet-âmîz ü ḥaķā'ik-ı menâfi'-engîz ibrâz eyledi ve gâh 'ulûm-ı şer'iyyeden bedâyi'-i laṭife ve nevâdir-i şerife ibdâ' u ibdâ eyleyüp kenz-i derûnından bî-şûmâr muḥtâr-ı aşḥâb-ı ihtiyâr kelimât ışdâr eyledi. Ve gâh 'ilm-i tevâriḥe müte'allıķ tâķ u revâķ-ı eṭbâķ u evrâķa ḥibr-ile belki tîr-ile taḥrîr itmege sezâvâr ḥikâyat-ı ģaribe-i ģarâbet-şi'âr [T 169a] ışdâr u iş'âr idüp ḳar'-ı ebvâb-ı esmâ' u âzân itmedük âşâr u aḥbâr inşâ eyledi. Ve gâh ḳaşâ'id-i 'Arabiyye-i ģaribe-den silsile-i nazm u ibdâ'ı eşrâf-ı eslâf-ı şu'arâya müntemî eş'âr-ı berâ'at-iş'âr ışdâr idüp silk-i zıkrde müselsel müselsel ḳoķ nesne⁵ tanzîm eyledi.

Ḳıṭ'a:⁶
 ایا سپهر علومى که رای روشن تو
 ز شاه گنبد فیروزه گوی بر باید
 عروس حجله طبعت به گاه جلوه گری
 هزار دل بر باید چو پرده بگشاید⁷

1 isnâd u töhmet olunur idi. Bu haberün şıdķını ve bu R, P1 | -T

2 idüp R, P1 | ider T

3 Şi'r R, P1 | Maṭla' T

4 Çevresini marifet incileri ile doldurdu. Meclisini latifelerle süsledi. İnci mercan dolu hokkasının kapağını açtı ve o daracık fıstuktan şekerler saçtı.

5 nesne R, T | -P1

6 Ḳıṭ'a R, P1 | Şi'r T

7 Ey ilimler feleği, senin parlak fikrin firuze renkli kubbenin şahı olan (güneşe) üstün gelir. Senin tabiatının gerdeğindeki gelin kendini gösterme vakti geldiğinde perde kalkınca binlerce gönlü çalar.

Ol hibr-i fâhîr ü baħr-i zâhîrün ifâza itdüğü dürer ü ğurer-i le'â'if [P1 199a] ve cevâhir-i zevâhir-i ma'ârifden 'amme-i 'ulûmı muhîṭ olup deryâ-yı dîrîne-kenâr gibi celâ'il-i fezâ'il-i insâniyyede tevaġġul u tevaġġur ve ta'ammuk u tebaħħurını râvî-i mûmâ ileyh Kâdî-zâde "Ol gice müşâhade eyledüm." didi.

Şî'r: درون پاك او چون بحر زد جوش
كلامش شد به گوش عقل منگوش

گهرهای سخن ايتار کرده
کنارش پر درّ شہوار کرده

بود طبعش ز جوش آن طرفه قلم
که صد دریا بود در موج او گم¹

Mevlânâ Kesteli "Tezâ'if-i kelâmnda baṣṭ-ı bisâṭ-ı ma'zeret idüp ekl itdügümüz ma'cûn nisyân îrâş itdüğinden galebe-i keyfiyyeti kuvvet-i 'âkıleyi maġlûb ve şuver-i maħfûzâtumdan beni maħcûb eyledi. Bu sebebden lisân-ı taḫrîr ve zebân-ı taħkîkümde kelâl vâkı' olup rişte-i zıkr ü beyânda² girih-i nisyân mün'aḫid oldı." didi.

Şî'r:³ مورث نسیان بود افیون و بنگ
هر که می خوردش شده حیران و دنگ⁴

Kâdî-zâde Efendi fâzıl-ı merķūma hîṭâben "Sizüñ ħâlünüz keyfiyyet zamânında böyle olicaġ ġayrı zamânda ne olsa gerekdür!" diyü vâkı'-i ħâle muṭâbîḫ laṭife-i laṭife eyledi. Mü'ellif-i Şakâ'ik bir mu'temed ü mu'avvel kimesne vâsıtasıyla Toḫatî Mevlânâ Laṭîf'den rivâyet eyledi ki Sinân Paşa (âmenehu'llâhu [T 169b] mimmâ yaħşâ) [P1 199b] vezâreti zamânında [R 133a] leyâlî-i ta'ṭilde şanâdid-i 'ulemâyı cem' idüp her birini muḫtezâ-yı maḫâm üzre maħallinde iclâs eyledükden şonra bî-nihâye eṭ'ime-i henî'e

1 Onun temiz derunu deniz gibi köpürüp kaynadı. Sözü aklın kulağına küpe oldu. Söz incileri saçıp çevresini padişahlara lâyük incilerle doldurdu. Tabiatı acayip bir deniz gibi kaynayıp bir dalgasında yüzlerce deniz kayboldu.

2 beyânda R, P1 | beyândan T

3 Şî'r R, P1 | Ferd T

4 Afyon ve beng unutkanlığa sebep olur. Kim onları yerse hayran ve şaşkın hale gelir.

tehyi'e¹ idüp ta'ife-i mezkûreyi ziyâfet ider-idi. Bu şîme-i kerîme üzre Mevlânâ Kesteli ve Mevlânâ H'âce-zâde ve Mevlânâ Hâṭib-zâde (rahmetu'llâhi 'aleyhim ecma'in) bir gice vezîr-i mezkûruñ devlet-hânesinde cem' olup ta'kid-i ma'nevî vü tenâfir-i derûniden 'arî muşâhabete meşgûl olup 'uyûb u zihâfdan sâlim kelimât-ı muntazama söyleşmege şürû' eylediler. Mevlânâ Luṭfî, Sinân Paşa'nuñ talebesinden olmağın ol meclisün bir güşesinde oturup söylenen dürrehât-ı sâmiyâta gül ü nergis gibi göz kulağ olmuş-idi. Ešnâ-yı şoḫbetde Mevlânâ Luṭfî hem-zânü olduğı kimesneyle sırren mükâleme idüp 'aḫd-i 'ıḫd-ı kelâm ider-iken ba'zı 'avâriż-ı bedeniyye sebebiyle kendü bir zamânda ḫasta olup mesâmmâtından 'araḫ yirine ḫan geldüğünü ve çeşm-i pür-ḫûn-ı 'aşîḫ-ı ḫûnîn-ciger gibi pîrâheni ḫûna müstağraḫ olduğunu ḫikâyet eyledi. Şaḫş-ı mezbûr bu kelâmuñ zâhire muḫâlif olduğundan reng alup Mollâ Luṭfî'nün [P1 200a] kızılı çıkıdı zann itmegin naḫl olınan vaz'-ı nâdirü'l-vuḫû'ın şudûrına ta'accüb idüp muḫkem ḫande eyledi. Ahâlî-i meclis cümle bu ḫandeden mütenebbih olup sebebinden su'âl eyledüklerinde ol kimesne Mevlânâ Luṭfî'nün vech-i meşrûḫ üzre kelâmını naḫl idüp ol kelâma ḫande itdüğünü ḫikâyet eyledi. Bu vaz'-ı rengin sâ'ir-i ḫużzâr-ı meclise daḫi kizb renginde görünmegin anlar daḫi cümlesi a'accüb-künân ḫandân oldılar.

Şîr:² هر سخن کو شود ز عقل بعيد
نکنندش قبول طبع سليم
گر گشایی بدین سخن دهنت
خلق پنداردش دروغ و سقیم³

Mevlânâ Kesteli aşḫâb-ı meclise “Neye gülersiz? Kütüb-i ḫikmetde bu maraža fülân maraž dirler. [T 170a] Bunı İbn Sînâ *Ḳānūn*'da fülân faşlda yazmışdur.” diyüp evtâr-ı kelâmını *Ḳānūn*'a muṭâbîḫ taḫrîk eyledi. Mevlânâ H'âce-zâde ḫazretleri mûmâ ileyhûñ ḫānūn-ı ḫikmetden terennüm itdüğünü istimâ' idicek “*Ḳānūn*'ı tamâm müṭâla'a itdüñüz mi ki andan dem urursız?” diyü su'âl eyledi. Mevlânâ Kesteli “Ne'am! İbn Sînâ'nuñ cümle-i

1 tehyi'e R, T | -P1

2 Şîr R, P1 | Ḳıṭ'a T

3 Akla uzak gelen her söz, tab'-ı selîm sahibi (kişilerce) reddedilir. Eğer bu söz ile ağız açarsan insanlar onu yalan ve sakat (bir düşünce) zannederler.

muşannefât-ı bedâyi'-âyâtını huşûşan *Şifâ* nâm kitâb-ı berâ'at-gâyâtını te-şeffî-i şadr hâsıl olıncaya degin dide-i başâret ve 'aynû'l-yaķin ile gözden geçürüp her birini maţla'ından maķţa'ına degin kemâ yenbaġi [P1 200b] müţala'a vü mülâhaza eyledüm." didi. [R 133b]

Şî'r:¹ بدیدم در درون چندین صورها
به چشم دوربین کردم نظرها
رسیدم بر حقائق بی تکلف
در اذعانش نکردم هیچ تصلف
کشیدم صورت دلکش برین طاق
که قانونی بود از بهر عشاق²

Mevlânâ Kestelî, Mevlânâ H'âce-zâde Efendi'ye "Siz daġi *Kânûn-ı Şifâ*yla dem-sâz olup aña tamâm müţala'a itdünüz mi? Yoġsa bu naķş u 'amelden maġrûm olup ġaldınız mı?" diyicek H'âce-zâde Efendi cevâb virüp "Fünûn-ı 'âliyetüş-şü'ünü tettebbu' itdügüm şadedde muġtâc olduġum mevâzi' ü mevâķi'e müţala'a idüp mühimmâtını görmekle iktifâ eyledüm." didi. Mevlânâ Kestelî "Kitâb-ı *Şifâ*'yı yedi kerre bi't-tamâm 'alâ vechi'l-ihitimâm müţala'a eyledüm. Merre-i sâbi'ada yeñi müderris öñinde yeñi şâgird telemmüz ider gibi gördüm." didi. Zıkr olınan meclis-i 'âlîde hâzır olan kimesneler Mevlânâ Kestelî'nün bâ'a-i müţala'ası 'amme-i kü-tüb-i mu'tebere-i mütedâvileyi şâmil ve yed-i tülâsı her kitâbuñ mebdâi vü maķâţı'ında müdrec olan leţâ'if-i fâ'ıķaya vâşıl olduġını ma'lûm idinüp baġr-i muġiţ gibi kemâl-i şümûl ve nihâyet-i ihâţasını yaķinen bildiler. [P1 201a] Her biri zih-i taġşini kemân-ı ta'accübe ũaķup aña âferinler eylediler. [T 170b]

Beyt:³ دل هر يك از آن چون غنچه بشگفت
زبان بگشاد و بر وی آفرین گفت⁴

1 Şî'r R, P1 | Meşnevi T

2 İçinde öyle suretler gördüm ki onlara uzakları gören göz ile baktım. Hiç yorulmadan hepsinin hakikatına ulaştım ve bunları anlamak hususunda şişiniş övünmedim. Bu kemerin üzerine güzel suretleri âşıklar için bir kanun olması için çizdim.

3 Beyt R, P1 | Ferd T

4 Herbirinin gönlü gonca gibi onun sayesinde açıldı. Dil açıp âferinler dediler.

Rivâyet olunur ki Mevlânâ H'âce-zâde mu'âşır olduğu aqrânından Mollâ Kestelî'yi zıkr ider olsa mevlânâ lafzıyla yâd idüp evşâf-ı şerîfesini zıkrde bu vech üzere tensîk-ı kelâm ider-idi ki Mevlânâ Kestelî'nün zâtında kuvvet-i mü'âlâ'a kemâlinde olup cümle-i ecell-i 'ulûma müte'allık u'kûd-ı işkâlâtı benân-ı beyân ile hâll itmege kudret gâyetde ve müddet-i yesîr ve zamân-ı kâlilde 'ulûm-ı keşîre-i gâzîreyi ihâta eylemege miknet nihâyetdedür. Velâkin bir maħalde mu'ktezâ-yı beşerîyyet ile hâta eylese rücû' itmeyüp câdde-i ısrârda sâbit-ka-dem olur. Bundan aqdem Maħmûd Paşa'nun meclis-i sâmisinde bir mes'elede hâta itmişdi. El-ân hâtasında muşîr olup henüz rücû' itmedi diyü işidürin. Ve benüm için 'H'âce-zâde ol mes'elede hâta itmiş-idi. Hâlâ 'udûl u nükûl itmedi diyü istimâ' iderin dir-imiş' diyü işidürin didi. Mervîdür ki Mevlânâ Kestelî dırâz-kâmet ve ezrak-çeşm ve naħîfû'l-cism ve zerd-rîş ve aşferû'l-levn olup çihresi hûsîn ü le'âfetden [P1 201b] bî-behre bir kimesneydi. Müddet-i 'ömrinde meşâgil-i ders ü kâzâya keşret-i iştiğâlinde te'lîf ü taşnîfe çokluk tevağğul itmeyüp 'Ömer Nesefî'nün *'Akâ'id*'ine ve Mevlânâ Sa'düddîn hâzretlerinin yazduğı şerhe hâvâşî yazdı. [R 134a]

Kit'a:¹ نسخه‌ای دیدم که در وی شد حقائق بی‌شمار
اصل و فرع مشکلات علم آسان یافتم
رُسته بر وی مشک بر کافور و سنبل بر سمن
در شکوفه شاخ عودش عنبر افشان یافتم²

Ve daħi bir risâle taħrîr ü taštîr idüp ol risâlede *Mevâkıf*a yedi işkâl irâd eyledi. Ve daħi şadru'l-mevâlî Mevlânâ Şadruşşerî'a (ekremehu'llâhu te'âlâ fi'd-derecâti'r-refi'a) hâzretlerinin ibdâ' u ih'tirâ' itdüğü mu'kaddemât-ı erba'aya hâvâşî yazup kendüden mu'kaddem ol mu'kaddemâta hâvâşî taħşîye eyleyen Mevlânâ 'Alî-i 'Arabî'yi anda redd eyledi. Bu meħâmid-i şerîfesinden ğayrı maħrûsa-i [T 171a] Kostañtîniyye'de Kemâl Paşa merħûm yatduğı Kırşunlu Türbe yanında reğâ'ib-i ğarâ'ib-i³ meşûbatı ve bedâyi'-i revâyi'-i müberrâti câmi' bir câmi' binâ eyledi.

1 Kit'a R, P1 | Meşnevi T

2 Sayısız hakikatleri (ihtiva eden) bir eser gördüm. Onda ilmi müşkillerin asıl ve fer'lerini buldum. Onun yapıklarında yasemin üstünde sünbül ve kâfir üstünde misk bitmişti. Uduunun dallarında amber kokusu saçan çiçekler gördüm.

3 ğarâ'ib-i R, P1 | -T

Şi'r:¹ هر که می کرد بنایی بنیاد
روح خود را به دعا آرد یاد²

Hicret-i Nebeviyye'den çokuz yüz birinci senede ma'zûlen vefât idüp pervâne-i ecel getürdüğü [P1 202a] ³ «ارْجِعِي إِلَى رَبِّكَ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً» emrine itâ'at gösterdikde Hâzret-i Ebî Eyyüb Enşârî'nün civârında defn olındı.

Şi'r:⁴ چرخ را بین که چه بیداد فن است
مرگ را بین که چه بنیاد کن است
آن ز بیداد فنی بر سر کین
وین ز بنیاد کنی بر سر کین
تو به غفلت ز همه آسوده
ره به بازی و هوس پیموده⁵

[Tezyîl:] Mümâ ileyh Mevlânâ Kestelî vefât itdüğü senede mevâlî-i e'âlî-i Rûm'dan Mollâ 'Alî-i 'Arabî ve Mollâ 'Îzârî vefât itmegin aşhâb-ı dilden biri bu târihi didi.

Târih:⁶ Gıtdi Kestelî 'Îzârî hem daği Mollâ 'Arab
Cümlenün târihi zâhirdür velî⁷ zâhir degül

Ve daği Mollâ Kestelî'nün *Hâşiyeye-i 'Ađud* a bir hâşiyesi ve cihet-i kıbleye müte'allık bir risâlesi ve muğaddemât-ı erba'aya bir hâşiyesi daği vardır. Mervîdür ki rütbe-i isti'dâda varmaduğ bir oğlı var-idi. Aña manşıb alıvir-mek-içün vezîre varuñ diyü ilhâh u ibrâm eylemegin bir gice yatsudan soñra vezîre⁸ varup vezîr daği kapusına degin istikbâl idüp ol şadr-ı 'ulemâyı yirine iclâs ve eç'ime-i nefise ile i'zâz u ikrâm eyledükden soñra tevdi' için ayağ üzre kâlkup "Benüm bunda geldüğüm oğluma [P1 202b] manşıb

1 Şi'r R, P1 | Ferd T

2 Kim bir bina inşa ederse ruhunu dua ile yadettirir.

3 "Sen O'ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak Rabbine dön." Fecr (89), 28.

4 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

5 Feleğe bak ki ne kadar çok zalimdir, ölüme bak ki nasıl bir yıkıcıdır. O zalim felekten ve yıkıcı ölümden akılda kin var. Sen (hâlâ) gaffete rahattasın, heves ve oyunlarla yürüyorsun. Molla Câmi, *Mesnevi Heft Evreng Cild-i Evvel, (Sühbatul-Ebrâr)*, haz. Câbulkâ Dâd Alişâh, Asgar Cânfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mîrâs-ı Mektûb, 1378, s. 618.

6 Târih R, P1 | Mısrâ' T

7 zâhirdür velî R, T | -P1

8 soñra vezîre R, P1 | soñra akrîbâsı vezîre T

alıvirmek-içündür. Mercûdur ki aña medrese virmeyüp kâdîlik 'inâyet eyleyesiz ki baña 'ulemâ incinmekden müte'allıķātum incinmek yegdür." didi. Nevvera'llāhu te'ālā merķadehu.

Mevlānā Muhyiddīn Meḥmed bin Tācüddīn İbrāhīm Raḥimehu'llāh [Ḥaṭīb-zāde]

[T 171b] Ḥaṭīb-zāde dimekle meşhūr u mezkūrdur. Rey'eân-ı şebāb ve 'unfuvān-ı şabāda babası Mollā Tācüddīn'ün [R 134b] taht-ı hacr ve ḥavze-i terbiyetinde olup mebānī-i meġānī-i 'ulūmı taḥşil eyledi. Şaḥā'if-i rūzgārda meşhūr olan 'ulūm-ı 'āliyyi telemmüz bābında şarf-ı maḥdūr ve bezl-i mechūd idüp zīb ü zīver-i fezā'il ile ārāste olmaġa cidd-i ḥaḳīķ ve sa'y-i eniķ itdüġi şadedde pederinden ġayrı Mevlānā 'Alī Ṭūsī'den ve Mevlānā Hızır Beg ḥazretlerinden aḥz-ı 'ulūm eyledi. Kemālāt-ı insāniyyeden ḥāme-i taḳdīrle taḥrīr olınan naşibe-i muḳadderesi 'ālem-i tafşilde zāhir olup fazl-ı bāhir ve nübl-i zāhir ile mertebe-i ifādeye vāşil u nā'il olduġda maḥmiyye-i İznīķ'de olan Küçük Medrese'ye müderris oldu.

Kıta: خواهی که بهین دو جهان کار تو باشد
زین هر دو یکی کار کن از هر چه کنی بس

[P1 203a] یا فائده ده آنچه تو دانی دگری را
یا فائده گیر آنچه ندانی ز دگر کس¹

Zıkr olınan İznīķ Medresesi'nde Şemāniyye nām medāris-i ferķadān-senām-ı süreyyā-nizāma evvel binā olunduġında terfī olınmış-iken pādīşāh-ı vālā-cāh ile mābeynlerinde keder vāķi' olmaġın 'azl olınup ol mañşıbdan ref' olındı. Mevlānā Gūrānī ḥazretleri bir gün pādīşāh-ı cihān-penāhuñ cenāb-ı vālālarına nuşḥ u pend idüp "Ulemā-yı ma'ālī-intimā ki aḳlām-ı miskīn-erḳāminuñ reşḥası ruḥsāre-i çihre-i devletün ḥāl-i ḥulūd ve pīrāye-i beķāsidur, her birisinin sevād-ı midādı naşb-ı 'ayn-ı a'yān-ı 'izzet ve kūrre-i 'uyūn-ı erkān-ı millet ve midād-ı sūrḥ-i ḥuṭūṭ-ı pūr-ḥuṭūzları gülgüne-i 'arız-ı 'arūs-ı salṭanat u cihān-bānī ve pīrāye-i şāhid-i ḥilāfet ü kāmrānīdür, ārā-yı ālem-ārāları maṭla'ı envār-ı baḥt-yārī vü büzürgvārī olup anlaruñ aḳmār-ı efkārından çok nesne ṭoġar ve dā'ıye-i

1 Eğer bu dünyadaki en iyi iş senin yaptığın iş olsun istiyorsan her ne yaparsan yap bu ikisinden birini yapman yeter: ya bildiğinle başkalarına faydalı ol ya da bilmediğin için başkasından faydalan. Enverī, *Divān-ı Enverī*, haz. Saīd-i Neḫsī, Tahrān: Müessesesi-i İntişārāt-ı Sikke - Pīrūz, 1364, s. 406.

icâbet-i ed'iyeleri menbit-i maqâşid-ı dâreyın olup anlaruñ mezârî'-i himmet-lerinden çok maşlahat biter. [T 172a] Ol tã'ifenüñ ta'zîm¹ ü tefhîmi bâbında şerâ'it-i mübâlagât ve sermâye-i maqderet-i bî-ma'zeret maşrûf u ma'ţûf gerekdür." diyüp manşûb [P1 203b] olmasını ilzâm eyledi.

Ƙıţ'a: وارثان انبياند اهل علم
رشحه اقلام ايشان كيمياست
توتياى ديدة اهل يقين
خاكپاي وارثان انبياست²

Bu dâ'iyeyle Sulţân Meħmed Ĥân ĥazretleri Mevlânâ Ĥaţîb-zâde'nün zamân-ı sâbıkda mutaşarrıf olduğı Şahın Medresesi'ni girü kendüye tefvîz itmiş-iken gâh gâh muşâhabet-i 'ilmiyye itmek-içün anı kendüye ĥ'âce idindi. Fâzıl-ı mûmâ ileyh naĥvet-i 'ilmiyyesi sebebiyle [R 135a] Mevlânâ Ĥ'âce-zâde'den fazîlet da'vâsın idüp anuñla mübâĥaşe-i 'ilmiyye eylemege ĥücüm eyledi. Merħûm Sulţân Meħmed Ĥân ĥazretleri bu sözden münfa'ıl olup âyîne-i ĥâţır-ı şafâ-me'âşiri bu kederden mükedder olmağın "Sen anuñla bahş itmege kâdir misin?" diyüp şüret-i tereddüde 'adem-i iĥtidârını imâ eyledi.

Ƙıţ'a:³ إذا أدناك سلطان فزده
من التعظم فاحذره وراقب
فما السلطان إلا البحر عظما
وقرب البحر محذور العواقب⁴

Mevlânâ Ĥaţîb-zâde cevâba müteşaddî olup "Ne'am benüm Ĥ'âce-zâde ile bahşe⁵ ĥudretüm muĥarrerdür. 'Ale'l-ĥuşuş ki pâdişahuñ ĥ'âcesi olup yanında rütbe-i bülend ve mertebe-i ercmenüm [P1 204a] vardır." didi. Pâdişâh-ı mağfîret-medâr ol fâzıl-ı fazîlet-şi'âruñ mübâĥaşe-i 'ilmiyyede⁶

1 ta'zîm R, P1 | ta'zîmî T

2 İlim ehli peygamberlerin vârisleridir. Onların kaleminin damlası kimyadır. Peygamber vârislerinin ayağının tozu, yakın ehlinin gözüne sürmedir.

3 Ƙıţ'a R, P1 | Şi'r T

4 Padişaha yakın olunca ona olan hürmetini arttır, ondan çekin ve dikkatli ol. Padişah büyük bir denizden başka bir şey değildir ve denizin yakınında pek çok tehlike vardır. Ebû Mansûr Se'âlibî, *Tabsinü'l-Kabîb ve Takbihü'l-Hasen*, haz. Şâkir el-Âşûr, Bağdâd: Vezâretü'l-Evkâf ve Şu'ûnu'd-Dîniyye, 1981, s. 92.

5 bahşe R, T | -P1

6 'ilmiyyede R, P1 | 'ilmiyye degin T

kendülerini zıkr itdüğine ğāyet bî-ḥuzūr olduğıyçün anı rütbe-i iltifâtdan isķâṭ ve naṭ^c-ı taķarrübden ṭarḥ u ib^cād eyledi.

Şi'r:¹ کار ما شد گاه قرب و گاه بُعد
پیشه عشاق باشد آنچنین²

Fāzıl-ı merķūm niçe müddet medresede ders ü ifāde eyleyüp gencîne-i [T 172b] sîne-i pür-sekînesinde maḥzūn olan ḥızāne-i bî-kerāne-i fezâ'i-li bezl içün kilid-i ğavāmız-ı 'ulūm-ı mu'tebere-i me'sūreyi lisān-ı beyān-la feth eyledi. Mevlānā Ḥaṭīb-zāde talīķu'l-lisān u ceriyyū'l-cenān, ḳaviyyū'l-muḥāvere vü naḳıyyū'l-münāzara olup ḥīn-i mübāḥaṣede ṣedīd ü ḥadīd ve eṣnā-yı baḥşde cebbār u 'anīd idi. Germiyyet-i naḥvet-i fezâ'il-i insāniyye sebebiyle mānend-i ṣem^c-i ser-efrāz³ zebān-dırāz olmağın zebāne-i zebān-ile baḥş itdüğü kimesnenüñ yüregini tağlayup āteş-i ilzām u nā'ire-i ifḥām ile başına odlar yaķar idi. Eṣnā-yı muşāḥabetde maķām-ı ḥuşūmetde olanlar ḥaķķında ḥāṭır-şikenlük idüp seng-i ḥuşūnetle 'ırzını yıķar idi. Her birisi anuñla baḥş itmekden bıķar-idi. [P1 204b]

Şi'r:⁴ دیدهوری پرهنری تیزهوش
کینه‌گری سنگدلی سخت‌کوش

گرم زبان در دم بحث و جدل
تندی و سختی کند او بی‌محل

سخت درون است و جفاکار و تند
در کرم و مرحمت او سخت‌کند⁵

Mü'ellif-i *Şakâ'ik* kendünüñ üstādı Mevlānā Muḥyiddīn Çelebi'den rivāyet eyledi ki Mevlānā Ḥaṭīb-zāde yevmī yüz aķçe ile müteķā'id-iken Muḥyiddīn Çelebi birāderi Şāḥ Çelebi ile ikisi müşārūn ileyḥden ta'allūm ü telemmüz iderler-idi. Bu eyyāmda bir gün sulṭān-ı 'ıyd müstehillān-ı 'āleme 'arz-ı cemāl-i bā-kemāl idüp [R 135b] ni'met-i dīdāryla 'ālemi muğtenem eyledükde Mevlānā Ḥaṭīb-zāde sūnnet-i mu'tāde üzre Sulṭān Bāyezīd Hān

1 Şi'r R, P1 | Ferd T

2 İşimiz bazen yakınlık bazen iraklık oldu. Âşıkların işi böyledir.

3 ser-efrāz R, P1 | ser-firāz T

4 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

5 İşinin ehli, pek hünerli, keskin zekālı, kindar, taş kalpli, çok çalışın. Tartışmada pek hararetili konuşur, gereksiz yere sert ve kırıcı davranır. Acımasız, zālīm ve serttir. Cömertlik ve merhamette pek katıdır.

hâzretlerine tehniyet-i 'ıyd itmege gider olduĝda 'ızz-i hużûr-ı pâdişâhîde terbiyet itmek-içün bu iki birâderleri bile alup gitdi. Birâderân-ı merķûmân Mevlânâ Hâţib-zâde¹ ile pâye-i serîr-i âlâya rû-mâl olup şeref-i dest-bûs-ı şerîfiyle müşerref olduĝlarında pâdişâh-ı sâmi-mekân “Bunlar kimdür?” diyü su'âl idüp Mevlânâ Hâţib-zâde birâderân-ı merķûmânun her birini ism ü resmiyle ta'rif ü tavşif eyledi. Pâdişâh hâzretleri [T 173a] ol birâderlere [P1 205a] hiţâben dürer-i kelimâtı rişte-i kelâmı bu nesak üzere tensik eyledi ki;

Beyt:² أقبل على النفس واستكمل فضائلها
فأنت بالنفس لا بالجسم إنسان³

“Ecdâd-ı ecyâdıñuz gibi siz daĝı istikmâl-i kemâlât-ı 'âliyat u istiḥşâl-i melekât-ı sâmiyat idüp fezâ'il-i insâniyyeyi tekmiil itmek-içün sa'y-i meşķür u cidd-i mevfûr itmek gereksinüz. Şöyle ki kısmet-i ezeliyyede sizün-içün farz u taķdîr olunan mefrûzât-ı maķdûrâtdan maḥcûb olmayup sihâm-ı kemâlât-ı beşeriyyeden hişşe-dâr olasız. Âbâ-yı kirâmum 'ulemâ ḥaķķında icmâ' eyledükleri sünnet-i seniyye üzere benüm daĝı vâcibât-ı 'inâyât-ı pâ-dişâhânemden behremend ü behre-vâr olmañuz muķarrerdür.” didi.

Şi'r:⁴ به قیامت بَرَم این عهد که بستم با تو
تا نگوئی که در آن روز وفایت نبود⁵

Mervîdür ki zümre-i 'ulemâ tehânî-i a'yâdda el öpmelü olduĝlarında Mevlânâ Hâţib-zâde “Benüm 'ulûfem yüz aķçedür.” diyü ol 'aşrda ṭoķsan aķçe ile müftü olan Efdal-zâde'den taķaddüm idegelmiş-idi. Aķrânından girü ḳalmayup böyle ilerü gelince ṭarîķ-ı 'ilmde çok yılmış-idi. Minvâl-i meşrûḥ üzere Mevlânâ Hâţib-zâde'yle Efdal[P1 205b]-zâde Efendi ikisi temşiyet-i tehniyet-i 'ıyd içün dîvân-ı hümayûn-ı meymenet-meknûna varduĝlarında Efdal-zâde sünnet-i ḥasene üzere vüzerâ-yı ârâ-ârâya selâm virdiler.

1 Mevlânâ Hâţib-zâde R, T | Hâţib-zâde P1

2 Beyt R, P1 | Ferd T

3 Ruhuna yönel ve faziletlerini ikmal et. Çünkü sen ruhunla insansın, bedenle değil. Ebü'l-feth el-Büstî, *Dîvânü Ebi'l-feth el-Büstî*, haz. Dürrîyye el-Hatib-Lütî es-Sakkâl, Dimaşķ: Matbû'ati Mecma'î'l-Lügati'l-'Arabiyye, 1989, s. 183.

4 Şi'r R, P1 | Ferd T

5 O gün geldiğinde senin ahde vefan yokmuş dememen için kıyamete kadar sana verdiğim sözü tutacağım. Hüseyin Vâiz-i Kâşifî, *Envâr-ı Sübeylî*, Tahrân: Mü'essesesi-i İntişârât-ı Emîr-i Kebir, 1336, s. 383.

Bejt:¹ کردی سلام و ذوق سلامت به دل رسید
این خانه از سلام تو دار السلام شد²

Mevlânâ Hâṭib-zâde fâzıl-ı merķūmuñ gögsine el arķasıyla urup “Niçün hetk-i ‘ırz-ı ‘ilm ü ‘ırfân ve fetk-i nāmūs-ı fâzıl u iķân eyledün? Zırâ bu ṭâ’ife zümre-i ‘ulemānuñ ḥuddāmıdır. Maḥādīm-i kirām ḥuddāma iltifât eylemek şüref-i şerefdan suķūṭ ve rütbe-i ‘izzetden tenezzüldür. Ol ser-firâz-ı selâṭin-nün [R 136a] ‘izz-i ḥuzūrına toğru gider-iken senün cümleden vüzerâ semtine müteveccih olup inḥinâyla selām virdüğüñ cādde-i istikāmetden inḥirâf ve semt-i ma’ķulden inşırâfdır. Senün gibi şaḥîḥü’n-neseb, celilü’l-ḥaseb [T 173b] kimesneden bu maķüle sū-i edeb şudür eylemek ‘acebden ‘acebdür.” diyü buyurdılar. Mevlânâ Hâṭib-zâde ve Mevlânâ Efḍal-zâde ve birâderân-ı merķūmân cümlesi pâdişâh-ı ma’dilet-şî’aruñ meclis-i meymenet-âşârına dâḥil olduklarında rütbe-i me’mûlden bîrûn ve mertebe-i mes’ûlden efzûn [P1 206a] iķbâl idüp ol cem’-i şaḥîḥa ğâyet³ ri’âyet eyledi. Mevlânâ Hâṭib-zâde bu maḥalde selām virüp âdâb-ı muķaddere-i muķarrere üzre muşâfaḥa eyleycek pâdişâh ḥazretleri lisân-ı şerîfiyle “Bâreka’llâh,

Mışra: ‘İyduñuz ide mübârek Allâh

diyüp tehniyet eyledi. Mevlânâ Muḥyiddîn Çelebi rivâyet eyledi ki merḥûm Hâṭib-zâde’yle tehniyet-i ‘ıyd için merḥûm Sulṭân Bâyezîd’ün ḥuzûrına varduğumuzda pâdişâh-ı merḥûm ķadem-i kerem ile yedi adım ķarşu geldüğini barmağum-ıla⁴ şaymış-iken ol serfirâz-ı selâṭin-i rifât-âyîne Hâṭib-zâde selām virdüğünde münḥanî olmayup ‘ulüvv-i şân u sümüvv-i mekânından baş egmedi. Bu maķüle maḥallerde serkeşlük idegeldüğü sebebden muşâfaḥa maḥallinde daḥi taķbîl-i yed ü dest-bûs eylemege râzî olmayup du’â-yı beķâ-yı devlete müte‘allıķ bir söz söylemege ķâ’il olmadı.

Şîr:⁵ Ol şanem ‘uşşâķ-ıla söyleşmege ķâ’il degül
Ķâ’il olmaz bu maķüle sözlere ķâbil degül

1 Beyt R, P1 | Mışrâ‘ T

2 Selam verdin ve selametın zevki gönle ulaştı. Bu ev senin selamından dolayı cennet oldu. Kâsım-ı Envâr, *Külliyât-ı Kâsım-ı Envâr*, haz. Sa’îd Nefisî, Tahrân: Kitâbhâne-i Senâi, 1337, s. 128.

3 ğâyet R, T | -P1

4 barmağum-ıla R, P1 | barmağ-ıla T

5 Şîr R, P1 | Kiṭ‘a T

Ser-fürü itmek degül virmez selâm ol serv-ğadd
Baş egüp 'aşğ ola yâ hû dimege mâ'il degül

Ol fużalâ-yı feẓâ'il-şifâr şehriyâr-ı gerdün-ğarârûn hużûr-ı şerifinden 'avdet eyledüklerinde¹ [P1 206b] Muhyiddin Çelebi ve Şâh Çelebi Mevlânâ Hâṭib-zâde'ye i'tirâz idüp "Bu maḡûle refi'ül-me'âb ve vaḡt'ül-cenâb pâ-dişâh-ı vâlâ-nişâbuñ ri'âyet-i şân-ı büzürgvârında taḡşir eyleyüp selâmda inḡinâ ve muşâfaḡada dest-bûs eylememek sizûn gibi ḡiyâr-ı secâyâyla mü-teḡallî, kerimü'ş-şân kimesneye münâsib degül idi. Bu huşûşda terk-i evlâ ve sû-i edeb itdiñüz." diyü fâzıl-ı merḡûmı teşnî' eylediler.

Şi'r:² ندانم کین همه ترك ادب چیست
حدّ خود را نمی دانی سبب چیست

[T 174a] ادب خواهی ز حدّ بیرون منه پای
ز هر جانب که هستی در میان آی³

Fâzıl-ı merḡûm Hâṭib-zâde cevâb virüp "Benüm gibi vaḡid ü ferid bir fâzıl-ı nîk-nüvid ve baña beñzer vâlâ-ğadr u mümtâz bir kâmil-i ser-efrâz anuñ ayağına varmağ eşât-ı [R 136b] esbâb-ı mücâhâtı şâmil ve eşnâf-ı âlâf-ı mübâhâtı müştemil ri'âyetdür. Bu mertebe rütbe, kâfi ve bu ġadar ġadr, vâfidür. Bundan ziyâde tevḡiri tevfir ü tekbîri teḡşir keremde isrâf u tebzirdür. Bizüm şehriyâr-ı mekremet-şifârımız bu iclâl u i'zâma râzîdur. Siz bilmezsiniz." didi.

Şi'r:⁴ شهنشاه عالم کرم گستر است
شریعت نواز است و دین پرور است

[P1 207a] همه رایت مردی افزاشته
همه دانۀ مردمی کاشته

به صاحب دلان احترامی کند
به اعزازشان اهتمامی کند⁵

1 eyledüklerinde R, P1 | eyledüklerinden T

2 Şi'r R, P1 | Başlık noksan. -T

3 Bütün bütün edebi terk etmen nedir, bilmiyorum. Haddini bilmemenin sebebi nedir? Edebi istiyorsan sakın haddini aşma! Her nerede olursan ol orta yol üzere ol.

4 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

5 Cihan sultanı cömert ve keremkârdır. Şeriat ve dini tervic edip kuvvetlendirir. Daima mertlik sancağını yükseltmiş ve mürtüvet tohumunu ekmiştir. Ehl-i dillere hürmet eder ve onların taziminde kusur etmez.

Merhûm Sulţân Bâyezîd Hân hazretleri fâzıl-ı merķûmı Mevlânâ 'Alâüddîn-i 'Arabi ile ve sayir-i 'ulemâyla cem' eyleyüp haķâ'ik u dakâ'ik-i 'ulûm-ı mu'tebereye müte'allıķ mübâhaşe-i 'ilmiyye itdürdükde Mevlânâ Hâţib-zâde bu eşnâda bir maħalde muħill-i merâm-ı kelâm söyleyüp huşemâsı aña raġbet itmedüklerinde kelâm-ı fâsid ü merâm-ı kâsidini ol naķķâd-ı vaķķâd üstâdların maħzarında tervîc ü terġib idüp tenfiz itmege bezl-i maķdûr itdi. Lâkin sözi kesâda düşüp gitdükçe haţâsını artdurmaķ semtine gitdi.

Şi'r:¹ در وقت سخن تو بد نمی باید بود
مغرور به عقل خود نمی باید بود²

Kemâl-i 'ucb u kibrimden merkez-i ħilâfda noķta gibi şâbit-ķadem olup cumhûra muħâlefet ķuvvet-i haţâda olduġından zâhil bulunmaġın iddi'â itdüġi müdde'âyı işbâtta farţ-ı 'inâd-ile haţ-ı ķatâd eyledi. Sulţân Meħmed Hân hazretleri ħarafeynün nuķûd-ı kelimâtını mi'yâr-ı şaħihül-'ayâr ile vezn ü naķd idüp terâzûsından inen dürrehât-ı kâmilü'l-miķdârı ġuşvâre-i ķabûl ve türrehât-ı [T 174b] nâķışayı redd eyledi. Fâzıl-ı merķûmuñ [P1 207b] meħekk-i baħşde ķızılı çıķmaġın müdde'â-yı müzeyyef ü müzahrefini pâdişâh-ı kâmil-'ayâr manķıra almayup fûls-i aħmer deñlü raġbet itmedi.

Ķıţ'a:³ نقل اقوال تو این بس كآز مودم بارها
آنچه باشد پاك و بی غش کرده ام آن را قبول
خاك را انداختم رغبت نمی كردم به او
آنچه شد در امتحان مردود اصحاب عقول⁴

Bu huşuşda ısrârı mücerred 'inâd u mükâbere olup ta'annüd ü ta'am-müd itdüġini fehm itmegin pâdişâh hazretleri aña kemâl-i enkâr-ile inkâr idüp mu'ânedesine tamâm müteġayyir ü mütekeddir oldı. Mevlânâ Hâţib-zâde bu ħâle mütefaţın olup pâdişâhuñ kendüye tekeddürini tefer-rüs ü teħaddüs eyleyicek baħş-i rü'yet ü kelâmda bir risâle taşnîf idüp eşnâ-yı

1 Şi'r R, P1 | Ferd T

2 Konuştuġunda kötü olmamak gerek, kendi aklına mağrur olmamak gerek.

3 Ķıţ'a R, P1 | Şi'r T

4 Senin sözlerini defalarca tecrübe ettim, temiz ve katıksız olanlarını kabul ettim. İmtihan esnasında akıl sahiplerinin reddettiġi şeylere raġbet göstermeyip yere çaldım.

kelâmda müdde'asını tevşîk u taḥkîk eyledi. Risâle-i mezkûrenüñ dibâce-i bedî'a-i şanî'asında ism-i sâmi [R 137a] ve nâm-ı nâmîsini zıkr eyleyüp vezîr İbrâhîm Paşa'nuñ eliyle ol risâleyi irsâl ü işâl eyledi. Pâdişâh ḥazretleri risâle-i merķûmeyi gördükde fetḥ-i bâb-ı kelâm idüp "Sâbıķan 'aķd olunan meclis-i 'ilmde söyledügi taḥkîkât-ı bî-ma'nî ve tedkîkât-ı mâ-lâya'nîyi [P1 208a] lisân-ile taķrîr itdügi yitmez miydi? Ḥâlâ taḥkîk-ı kelâm ve tedkîk-ı merâm için bir bölük kelimât-ı bâtıla-i 'âtıla ve 'ibârât-ı müzeyyefe-i müzahrefeyi evrâķ u eṭbâķa taḥrîr ü taştîr itmenüñ ne aşlı ve bu maķûle elfâz-ı mühmelenüñ ne ma'nâsı vardır?"

Şî'r:¹ نه لفظش فصیح و نه معنی صحیح
به هر لفظ و معنی خطایی صحیح
ز هر جا سخن های بسیار گفت
ولی جمله بیرون ز هنجار گفت²

"Tevsîd itdügi risâle şüretine beñzer hemân başına başına urasın." diyü ğâyibâne serzeniş itdükden soñra "Elbette elbette benüm ḥavme-i ḥükümet ve ḥavze-i salṭanatumda olan memâlikden çıķsun, gitsün. Bunu aña tenbîh eyle!" diyü buyurdılar. [T 175a]

Naẓm:³ هر آن کهتر که با مهتر ستیزد
چنان افتد که دیگر بر نخیزد⁴

Vezîr İbrâhîm Paşa bu redd-i merdûd ve ṭard-ı ma'kûsdan müteḥayyir olup bu ḳazıyye-i cüz'ıyye-i mühmelenüñ nefy-i beled ve selb ü ref' icâb itdüğinden ğâyetle mütezaccir oldu. Lâkin bu ma'nâyî Ḥaṭîb-zâde'den ketm ü ihfâ idüp bu kelâm-ı cerâḥat-âsârı aña naḳl eylemedi. Fâzıl-ı merķûm pâdişâh ḥazretleri ṭarafından ol risâle muķâbelesinde câ'ize recâ idüp şıla ihtimâli zamîrinde muzmer-iken belki muķarrer-iken zamân-ı [P1 208b] keşîr tesvîf ü te'ḥîr olıñduğundan ğâyetle bî-ḥuzûr oldu. Bu sebebden

1 Şî'r R, P1 | Meşnevi T

2 Ne lafzı fasîh ve ne manası doğrudur. Her lafzı ve manasında aşıkâr bir yanlış vardır. Her cihetten pek çok sözlere söyledi fakat dediklerinin tamamı saçma idi. Molla Câmî, *Mesnevî Heft Evreng Cild-i Dovvom*, (*Hırednâme-i İskenderî*), haz. A'lâ Hân Efsahzâd, Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâlâ'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 470-471.

3 Naẓm R, P1 | Ferd T

4 Büyüğü ile mücadele eden her küçük öyle bir düşer ki bir daha ayağa kalkamaz. Fahreddin Es'ad-ı Gürgânî, *Vîs ü Râmîn*, haz. Muhammed Rüşen, Tahrân: Sadâ-yı Mu'âsir, 1377, s. 26.

memâlik-i 'Oşmâniyye'den hâric Mekke-i Müşerrefe'de mücâvir olmağı taşmim idüp “Elbette pâdişâhdan baña icâzet alıvirün.” diyü İbrâhîm Paşa'ya ilhâh u ibrâm eyledi.

Bejt:¹ آن کس که به دانش و تمیز است
هرجا که همی رود عزیز است²

Lâkin pâdişâh hâzretleri fâzıl-ı merķûm için “Şehrden nefy olınsun!” diyü emr eyledüklerine ‘âcilen imtişâl lâzım iken İbrâhîm Paşa nesi'eye bozup te'hîr-ile hıızâne-i hâtırdan gitmesine bâ'ış oldı. Bu hâletden mâ'adâ pâdişâh adına on bin aķçe gönderüp ol nâķıd-ı nâfız-i başireti anuñla tesliyet eyledi. Ve lâkin bu câ'izenüñ taķdır olınan zamândan te'hîri-ni ve genc-i hâne-i dilde taşavvur olınan hisâbdan az olmasını Mevlânâ Hâtıb-zâde “İbrâhîm Paşadan oldı.” diyü i'tiķâd idüp evde olan hisâb bâzârda râst gelmez meşelinden ğâfil olmağın [R 137b] mâbeynlerinde vahşet-i 'azîme vâķı' oldı. Bu maķûle az nesneyi bir çok eksüklük 'add itmegin ikisi ezberden biri biriyle artuķ [P1 209a] eksük söyleşüp ortalarında hâdden ziyâde keder zâhir oldı. A'yân-ı 'ulemâ-yı zamânedan mażhar-ı feyz-i Yezdânî Mevlânâ Celâlüddîn-i Devvânî diyâr-ı 'Acem'den mülk-i Rüm'da olan aşdıķasından [T 175b] Mevlânâ Münşî hâzretlerine mektûb-ı berâ'at-üslüb irsâl idüp hâşîye-i mektûbda Mevlânâ Hâtıb-zâde ve Mevlânâ H'âce-zâde hâzretlerine selâm u kelâm³ yazdı. Mevlânâ Hâtıb-zâde mektûb-ı merķûmı getürdüp kendi gördükden soñra “Diyâr-ı 'Acem'de H'âce-zâde'den beni tafđil itdüklerine münşî-i kitâbuñ bunda beni taķdîm bi'z-zıkr itdügi delil-i zâhir ve bürhân-ı bâhirdür. Onlar daħi benüm meziyyet ü faziletüme ķâ'il olup hîlâfından rücû' eylesünler.” diyü ol mektûb-ı merģübı vezîr-i mezbûra irsâl u işâl eyledi. Vezîr-i mûmâ ileyh 'ayn-ı iz'ân-ile nażar idüp “Mevlânâ Hâtıb-zâde'nüñ bu mektûbla bize itdügi su'alde devr-i muzmerr olduğı müzehher ve bu devr-i i'tirâzînüñ medâr-ı şîhhatden dür olduğı muķarrerdür. Taķdîm bi'z-zıkr taķaddüm-i zâtîyi iķtizâ eylemez. Var-ısa bu mes'eleden Hâtıb-zâde ğâfildür.” diyü hâtm-i kelâm eyledi. Mevlânâ Hâtıb-zâde, Seyyid Şerîf hâzretlerinüñ *Hâşîye-i Tecrid*'ine havâşî ta'lik idüp mażân-ı su'al [P1 209b] olan maħalleri 'ale'l-ıtlâķ kuyüd-ı naķz u in-tiķâz ve 'alâ'ıķ-ı men' ü i'tirâzdan tecrid ü tefrid eyledi. Bu kitâb-ı müsteķâb

1 Beyt R, P1 | Ferd T

2 İlmi ve iyiyi kötüden ayırt etme istidadı olan kişi her nereye giderse gitsin aziz ve muhterem (addedilir).

3 kelâm R, P1 | kelâmı T

erbâb-ı tadrîs¹ ü ifâde ve aşhâb-ı taleb ü istifâde ortasında maqbûl u mu'teber ve meşhûr u mütedâvil olup kemâl-i şöhretle meşhûr olmağın nigâşte-i kâlem-i ta'rif olmağdan müstağnî oldı.

Şî'r:²
 کلکش که به قدرت الهی
 چون خضر گذشت بر سیاهی
 خورد آب حیات و سر بر آورد
 در قالب لفظ جان بر آورد
 مشهور جهان شد آن کتابش
 مقبول افاضل است جوابش³

Seyyid Şerîf hâzretlerinün 'ilm-i ma'anide *Şerh-i Muhtaşar*'a yazduğı hâşiyenün evâ'iline ve *Mevâkıf*'a yazduğı şerhün evâ'iline ve *Keşşâf*'a yazduğı hâşiyenün evâ'iline bu cümleye hâşiyeye yazmağa bed' eyledi. Ve lâkin 'ömr vefâ [T 176a] itmeyüp hiç birisinin itmâmı müyesser olmadı. Ve daği *Mukaddemât-ı Erba'a*'ya havâşî tahtîr eyledi. Ve fezâ'il-i cihâdda bir risâle tahtîr eyledi. Ve daği bahş-i rüyet ü kelâma müte'allık yazduğı risâle tafşil olındı. Ve daği merhûm u mağfûrun leh Sultân Bâyezîd Hân-ı Gâzî'nün emr-i şerîfiyle *Sadruş-Şerî'a*'nuñ [R 138a] metn-i *Vikâye*'ye yazduğı [P1 210a] şerhün hâvî olduğı bedâyi'î keşf için havâşî ta'lik itmege şürü' itmiş-iken ba'zı 'avâ'ık sebebiyle itmâm eylemek müyesser olmadı. Rivâyet olunur ki mevlânâ-yı mezkûrun Hâzret-i Ebî Eyyüb Enşârî'de müderris bir kâmil ü mükemmel oğlı var-idi. Ba'zı fuzalâ anı fazîlet cihetiyle pederlerinden tercih ü tafdil eyleyüp tekdüm-i zâtî ile taqdim iderler-idi. Mağdüm-ı merhûm medrese-i mezkûrede müderris iken hıdmetkârları anı şehîd idüp şehd-i şehâdeti aña tıtdurdılar.⁴

Kıt'a:
 مَنْ كَانَ يَرْجُو أَنْ يَعِيشَ فَإِنِّي
 أَصْبَحْتُ أَرْجُو أَنْ أَمُوتَ فَأَعْتَقًا
 فِي الْمَوْتِ أَلْفَ فَضِيلَةٍ لَوْ أَنَّهَا
 عُرِفَتْ لَكَانَ سَبِيلَهُ أَنْ يُعْشَقًا⁵

1 tadrîs R, P1 | tederrîs T

2 Şî'r R, P1 | Meşnevi T

3 İllâhî bir kudretle kalemi Hızır gibi Zulümât ülkesini aştı, geçti. Âb-ı hayâtı içti ve yüceldi. Lafzın cismine can verdi. Kitabı dünyaca meşhur oldu. Buna karşılık fâzılların makbuliyetini kazandı.

4 tıtdurdılar R, P1 | tıtdurdu T

5 Her kim yaşamayı dilerse dilesin ben ölmeyi tercih ederim, bu yüzden beni azad edin. Ölümde binlerce fazilet vardır, bunlar bilinseydi kendisine aşık olunurdu. Ahmed b. Ebîbeker el-Kâtib nakleden Câhız,

Babası Hâfîb-zâde kendüye bu maķûle muşîbet işâbet itmekle sürh gibi ciger-hûn ve midâd gibi kıara maġbûn oldu. Bu sebebden zebân-ı hâmesi lâl olup hâşîye-i mezkûre ebter kıaldı. Fâzıl-ı mûmâ ileyh Hicret-i Nebeviyye'den çokuz yüz bir senesinde vefât idüp harf-i vücûdî şakk-ı hayâtdan maġkûk oldu. Nevvera'llâhu merķadehu.

Şî'r:¹ زین طرفه نشیمن دلفروز
فردا رود آن که آمد امروز

زندهار درین دو روزه منزل
چون بی خبران مباحش غافل

[P1 210b] تو خفته عمر می رود تیز
ناگاه اجل رسد که بر خیز²

Ve daġı cihet-i kıblede bir risâle taşnîf eyledi. Ve enbiyâ-yı 'izâma cebr isnâd idenleri ikfârda bir risâle te'lif eyledi. [T 176b]

Mevlânâ 'Alâüddîn 'Alî-i 'Arabî Raġimehu'llâh

Aşlı nevâhî-i Haleb'den idi. Evvelâ ol diyâr-ı celilü'l-miķdâruñ 'ulemâ-sından ta'allüm ü telemmüz eyledükden şoñra bilâd-ı Rûm'a gelüp Mevlânâ Gûrânî ġazretleri maġmiyye-i Burûsa'da Yıldırım Medresesi'nde müderris iken anuñ bevâriķ-ı şevâriķ-ı ifâde-i berķ-iltimâ'ından istifâde vü istiżâ'e eyledi. Mü'ellif-i *Şakâ'ik*'uñ vâlid-i 'azîzi Mevlânâ 'Alî-i 'Arabî'den naķl eyledi ki bir gün Mevlânâ Gûrânî eşnâ-yı muşâġabet-i 'ilmiyyede baña ġiķâ-ben "Senüñ zât-ı şerîfüñ benüm yanumda Mübârekşâġ-ı Manķiķi yanında Seyyid Şerîf menzilesindedür. Senüñle bizüm kışşamız fâzılân-ı merķümânuñ kışşası gibidür" didi. Ben daġı "Ol kışşanuñ aşlı nedür?" diyü su'al eyledigümde şöyle naķl eyledi ki Seyyid Şerîf Cürġânî *Şerġ-i Meķâlî*'i maķla'-ı kelâmdan maķta'-ı merâma deġin bi'd-defe'ât kıırâ'at idüp seyyârât-ı enzâr-ı şâ'ibe-i şâķıbesini on altı kerre terdîd [R 138b] ü tekrîr itmiş-iken

el-Mebâsin ve'l-Ezdzâd, Mü'essesetü Hindâvî, 2017, s. 284.

1 Şî'r R, P1 | Meşnevi T

2 Bu acayip ve insanı sevindiren evden bugün gelen yarın gider. Sakın hiçbir şeyden haberdar olmayanlar gibi bu iki günlük menzilin (mahiyetinden) ġâfil olma. Sen uyumuşsun ve ömür hızlıca gidiyor. Ansızın ecel seni kaldırmak için gelir.

[P1 211a] yine zâlâm-ı evhâm ve sevâd-ı şükûk mürtefi' u mündefi' olmayup kendü murâdum üzre nûr-ı Hâkık ve yakîn-i şubh-ı şâdıķ gibi münclî olmadı. İmdi elbette elbette ben bu kitâbı muşannifinden oķımaķ lâzımdur." diyü şehr-i Herât'a varup muşannif-i kitâb Mevlânâ Kûtbuddîn Şîrâzî hazretlerinden oķımaķ iltimâs eyleyüp istifâdeye icâzet recâ eyledi. Şârih-i kitâb-ı meşrûh ol zamânda yüz yigirmi yaşına bâliğ olup hâcibleri bir mer-tebe uzamış idi ki ol merdüm-i nâkıd-nazar u kâmil-başaruñ dîdesine hâcib olup nazarına mâni' u hâciz olmuş-idi. Mevlânâ Kûtbuddîn Şîrâzî mübârek elleriyle kaşların kıldurup Seyyid Şerîf'e nazar eyledükde "Sen bir civân-ı kavıyyü'l-cüşmân ve şâbb-ı şahîhü'l-erkânsın. Senüñ gibi kuvâ-yı zâhiresi ve kuvâ-yı bâtinesi kavıyye kimesneye benüm gibi pîr-i za'ifu'l-hâl ders di-mege kıâdir olmaz. Zîrâ âftâb-ı [T 177a] 'ömrüñ sermâ-yı şeyb ü heremde olan tâb u ferr ve te'sîr ü pür-teşmîri temmüz-ı şebâb ve tâbistân-ı civânide olan tâb u te'sîri gibi degüldür. Birkaç derece münhaţt u nâzıldür. Hûrşid-i tab'at-i insâniyye haţt-ı istivâ-yı istikâmetde [P1 211b] ve germiyet-i tâb u kuvvetde eşmâr-ı eşcâr-ı murâdâtı müşmirre olur. Mîve-i maķâşid anuñ sâyesinde kemâlin bulur. Ammâ harîf-i inhirâf ve faşl-ı meşib ü şeyhühetde hîç nesneyi müfid olmayup bir dâne maşlahat bitürmez. Ve mezâri'-i âmâl ve hubûbât-ı emâniyi ilerü götürmez.

Kıt'a: أترجو أن تكون وأنت شيخ
كما قد كنت أيام الشباب
لقد كذبتك نفسك ليس ثوب
جديد كالدریس من الثياب¹

Ammâ çünkü Şerh-i Metâli'i kemâ yenbağî müţâla'a idüp benden istimâ' itmek murâd idüdüñ. İmdi maħmiyye-i Mışır'da benüm havâşş-ı telâmizemden Mübârekşâh-ı Mantıķî nâm bir mübârek kimesne vardır.² Şıgarı zamânından benüm taht-ı hacrümde ve havze-i terbiyetümde mü-rebbâ olup huzûz-ı kemâlâtdan Câhız gibi muhtezî ve şevâriķ-ı bevâriķ-ı şümü'-ı cümü'-ı 'ulüm-ı sâmiyâtumdan müstazî oldı. Benüm hizâne-i

1 Yaşlı iken gençlik günlerinde olduğun gibi olmak ister misin? Fakat nefsin sana yalan söyledi, (çünkü) elbisenin eskisi yenisi gibi olmaz. Câhız, "Şîrû'l-Câhız", *el-Mevrid*, C. III, haz. Muhammed Cebbâr el-Mu'aybed, Bağdad: Dârü'l-harbe li't-Tibâ'a, 1974, s. 209.

2 vardır R, P1 | var-idi T

hâfızamda maḥfûzum olan ferâ'id-i fevâ'idi aña ifâza idüp olanca 'ıkyân-ı 'ırfân u fezâ'ilümi anuñ dürc-i sîne-i pür-sekînesinde derc idüp şururın. Ol¹ kimesne benüm nümüdâr-ı fezâ'il ve naḫd-i vaḫtündür. Benüm nuḫûd-ı ḫaḫâ'ıḫ u daḫâ'ıḫımı isteyen kimesne anuñ şeref-i ifâzasından taleb [P1 212a] eylesün, bulmaḫ muḫarrerdür. Hemân benüm mektûbumla [R 139a] aña varup 'ilm-i mañıḫı andan aḫz eylesin.

Bejt:² مستعدان به کام خویش رسند
کارها چون به کارساز رسد³

Mevlânâ Mübârekşâh ifâza itdügi nuḫub-i nüceb-i maḫâlât-ı pür-kemâlâ-tı üstâddan gördügi gibi bî-dirig ifâza idüp “جزاه كيل الصاع بالصاع” meşe-li mücebince kitâb-ı merḫûmuñ deḫâ'ıḫ-ı raḫâ'ıḫını iṣâr u nişâr eylemek muḫarrerdür. [T 177b]

Ḳıṭ'a:⁵ نمودارم شد آن نقد حقائق
دریغش نیست در باب افاده
کند بر مستفیدان فیض بی حد
برو از حضرتش کن استفاده⁶

Mevlânâ Mübârekşâh ol zamânda maḫmiyye-i Mıṣr'da müderris olup mü-terâḫḫıbân-ı merâḫil-i revâḫil-i terbiyet ü mütelaḫḫıyân-ı ḫavâfil-i nevâzil-i taḫviyet olanlara ifâde vü ifâza itmege iḫbâl ider-idi. Seyyid Şerîf Cürçânî ḫazretleri şâriḫ-i merḫûmuñ kitâbıyla şehr-i Herât'dan Mıṣr'a varup mev-lânâ-yı mûmâ ileyh ile ittişâl eyledükde mektûb-ı feşâḫat-maṣḫûbı aña iṣâl idüp şerḫ-i meşrûḫı oḫımaḡa isticâze eyledi. Merḫûm Mübârekşâh mazmûn-ı mektûb üzre me'mûl-i⁷ merḫûmuñ ḫuṣûlini hemân bu ṫarîḫle tecvîz⁸ eyledi ki muttaşıl müstaḫıll ders oḫımayup ancaḫ ḡayruñ dersine ḫâzır ola. Anda daḫi [P1 212b] ḫırâ'at u tekellüm itmeyüp mücerred istimâ'la olan istifâdeyle

1 Ol R, P1 | O T

2 Bejt R, P1 | Ferd T

3 İşler ehline ulaşınca istidat sahipleri muradına erer. Enverî, *Divân-ı Enverî*, haz. Saîd-i Nefsî, Tahrân: Müesses-e-i İntişârât-ı Sikke - Pîrûz, 1364, s. 376.

4 Ne ekersen onu biçersin.

5 Ḳıṭ'a R, P1 | Şi'r T

6 O hakikatler altını bana öyle gördündü ki bir şeyleri takrir etme hususunda (hiçbir şeyi) esirgemez. Faydalanmak isteyenlere sayısız feyiz verir. Git de o hazretten istifade et.

7 me'mûl-i R, P1 | -T

8 hemân bu ṫarîḫle tecvîz R, P1 | tecvîz eyledükde tarîḫ-ı telemmüzi bu üslûba ḫaşr u ḫaşr T

kanâ'at eyleye. Zirâ¹ kuvvet-i sâmi'a sultân-ı 'aqluñ bevâb u derbânı ve ol âsitänenün hâfız u nighbânidur. Nüzhet-serây-ı ferhat-fezây-ı derün-ı insâna müteveccih olan mesmü'ât-ı² lañfe-i 'ilmiyye ebvâb-ı esmâ' u âzâne uğramadın içeri girmez ve şuffe-i ğurfe-i hâfızaya ğayrı tarîkıla eli irmez. Bu dâ'iyeyle ekâbir-i Mışr'dan birinün oĝlı³ oĝımaĝa başlayup Seyyid Şerîf Cürçânî anuñ dersine hâzır olup mücerred istimâ' ile iktifâ itmege râzî oldu. Mervîdür ki Mübârekşâh hâzretlerinün mesken ü maĝarrı medresesine muttaşıl olup ortada mâni' u hicâb olmamaĝın ĝâh ĝâh aşhâb-ı talebün aĝvâlini tefahhuş için medresenün sütühına çıkup etrâfını ĝeşt ü ĝüzâr ider-idi. Bu şime-i müstedîme üzre bir gice medrese-i mezkûrenün şahnına çıkup hücerâtı gezer-iken Seyyid Şerîf'ün hücre si önine geldükde şöyle istimâ' eyledi ki şâhib-i hücre şârih-i kitâb [T 178a] Mevlânâ Quṭbuddîn Şirâzî'nün maĝâlâtını ve Mübârekşâh-ı Mantıķı'nün kelimât-ı bedâyi'-âyâtını kemâ hüve haĝķkuhu taķrîr ü taĝķiķ idüp dürrehât-ı muntazamelerini 'alâ vechi't-taĝdîm silk-i zikrde tanzîm eyledükden soñra [R 139b] [P1 213a] kendünün lücce-i ħarîḥa-na naķiḥasından ba'zı nesne ısdâr u izhâr idüp ol iki üstâd-ı naĝķâduñ sözleriyle kendünün mübde'ât u muḥtere'âtını bile te'lîf ü tarşîf eyledi. Lâkin ĝâh taĝķiķ-ı maĝâm u tedķiķ-ı merâm vâdisinde kelâm-ı sâbıķ-ı şâ'ıķı kendünün kelâm-ı lâḥıķ-ı fâ'ıķıyla te'ķid ü tevşîķ idüp taĝķiķ-ı maĝâm eyledi. Ve ĝâh münâķaza vü mu'araza semtinden su'âl ü cevâb irâd idüp tezyîf-i kelâm semtine gitdi. Mevlânâ Mübârekşâh bu kelimât-ı rûḥ-perver ü revḥ-ĝüsterün istimâ'ından ḥazz idüp bu naĝme-i neşât-engîzün simâ'ından çarḥ gibi raĝş eyledi.

Beyt:⁴ کرده پا کویان و دست افشان سماعی زین کلام
فرق جان پر صفا بر ذروة فرق قد رسید⁵

Zıkr olınan şeb-i deycürüñ irtesi Seyyid Şerîf hâzretlerine eşnâ-yı müdâresede tekellüm itmege ruḥşat virüp rişte-i zebânında olan 'uĝde-i süküti ḥall eyledi.

1 olan istifâdeyle kanâ'at eyleye. Zirâ R, P1 | istifâde müyesser belki muĝarrerdür T

2 mesmü'ât-ı R, P1 | mesmü'ât-ı maṭbû'ât-ı T

3 ĝayrı tarîkıla eli irmez. Bu dâ'iyeyle ekâbir-i Mışr'dan birinün oĝlı R, P1 | eli irmez. Nesaķ-ı merķüm üzre ekâbir-i Mışr'ın evlâdından bir kimesne Şerḥ-i Meṭâlî'i T

4 Beyt R, P1 | Ferd T

5 Bu sözden dolayı ellerini açıp ayaklarını vurarak semâ çıkardı. Safalı canının başı kutup yıldızının zirvesine erişti.

Kıṭ'a:¹

آفرین بر خامه معجز نمای
داد معنی را چنین لطف جزیل
عقل در تعریف او دم بسته است
طبع در حسش نمی یابد بدیل²

Seyyid Şerîf ḥazretleri daḥi anuñ berekât-ı ders ü şoḥbetiyle *Hâşiye-i Meṭâli'*i taşnîf idüp verâ-yı [P1 213b] eflâk kitmân u ihtifâda mütevârî olan tavâlî-i ḥakâ'ik-ı dürrî-i işrâkı nazm-ı süreyyâ gibi neşr ü telîf eyledi. Mevlânâ Gûrânî ḥazretleri kışsa-i mezkûreyi itmâm eyledükde Mevlânâ 'Alâüddîn 'Alî-i 'Arabî'ye ḥiṭâb idüp “Mübârekşâh-ı Manṭıķî, Seyyid Şerîf Cürcânî ile iftiḥâr idüp anuñ kelimâtından şûr u şeḡab ve şevḡ u ṭarab ḥâşıl itdügi gibi ben daḥi senüñle mübâhât iderin.” didi. Mevlânâ 'Alâüddîn 'Alî-i 'Arabî, [T 178b] Mevlânâ Hızır Beg ibn Celâlüddîn'ün ḥıdmet-i valâ-rütbetine vâşıl olup anuñ âşâr-ı ifâzası berekâtında 'ulûm-ı keşîre-i ğazîre taḥşîl eyledükden şoñra maḥrûsa-i Edirne'de Dâru'l-Ḥadîş Medresesi'nde Mevlânâ Faḥrüddîn 'Acemî'nün mu'idi olup zümre-i ṭullâba rûz u şeb î'ade-i esbâb-ı ifâde eyledi. Mümâ ileyh bâ'a-i nevâhiz-i himmet ü niṭâķ-ı celâ'il-i nehmetle i'tinâķ itdügi muḥadderât-ı ḥisân-ı ḥakâ'ik u muvaḡķarât-ı maṭbû'a-i daķâ'ikî minâşsa-i eṭbâķ u evrâķda ibdâ vü izḥâr idüp medrese-i mezkûrede *Şerḥ-i 'Akâ'id-i Neseḫî*'ye ḥavâşî tenmîķ u tensîķ eyledi.

Şi'r:³

ز آب لفظ روی صفحه تر کرد
قلم را از عبارت نیشکر کرد

[P1 214a]

به نوک خامه هر گوهر که سفتی
یکایک خطش اندر جان گرفت⁴

Maḥmiyye-i Burûsa'da Sulṭân Murâd Ḥjân-ı Ġâzî'nün binâ itdügi Ḳapluca [R 140a] Medresesi'nde müderris olup müdârese ṭarıķıyla te'sîs-i ḳavâ'id-i fûnûn-i esîse eyledi. Mervîdür ki bir ğün ṭâ'ife-i Ḥalvetiyye'nün

1 Kıṭ'a R, P1 | Şi'r T

2 Mucizeler gösteren kaleme aferinler olsun. Manaya bunun gibi pek çok lütuflar ihsan etti. Akıl onun övgüsünde lâl olmuştur. Yaratılış onun güzelliğine bedel bulamaz.

3 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

4 Lafız suyu ile sayfayı ıslattı. Kalemî, yazdıkları ile şeker kamışı yaptı. Kalemînin ucu ile deldiği her inci bir bir onun yazısı ile canlanırdı.

rü'esâsından Şeyh 'Alâüddîn-i 'âlî-menzilet Mevlânâ 'Alî-i 'Arabî'nün devlet-hânesi öñinden geçüp gider-iken kâpusını dağğ idüp taşra çıkardukda âdâb-ı mu'tâde üzre merâsim-i levâzım-ı mülâkât iki cânibden îfâ olındukdan şoñra mevlânâ-yı mezbûr şeyh hazretlerini mü'tâla'a-hânesine iletüp "حَيِّزُ الطَّعَامِ مَا حَضَرَ"¹ fehvâsınca huşk u ter ne bulındıysa² ihzâr eyledi.

Mışra: ³ این مثل مشهور شد خیر الطعام ما حضر

Eşnâ-yı mükâlemede 'ilm-i taşavvufa müte'allıq muşâhabet vâkı' olup huzûz-ı mevâhib-i ledünniyeden aña bir sehl lezzet vâşıl olmağlığla Mevlânâ 'Alî-i 'Arabî şeyh hazretlerinin cânib-i riyâ-mücânibine müncezib olup fevâ'ih-i revâ'ih-i mağabbetle dimâğ-ı cânı töldi. Şeyh hazretlerinin te'sîrât-ı lemehât-ı mübârekesi ve berekât-ı füyûzât-ı [T 179a] enfâs-ı müteberrikesi [P1 214b] sebebiyle mülâzemet ü münâdemet-i şerîfelerini tedrîsden tercîh eyleyüp evkâtını muşâhabetlerine mağşûr u mağşûr eyledi. Bu tarîkle tarîka-i şüfiyyeyi tekml eyleyüp müntehâ-yı menâzil-i irşâd u is'âda vâşıl oldu. Sâlifü'z-zıkr 'Alâüddîn-i Hâlvetî mağabbet-i İlähiyyeye mazhar⁴ olup cezebât-ı kuvvet-i câzibesini ile hadd ü haşrdan bîrûn nüfûs u eşhâsı teshîr eyleyüp bu cem'-i şahîh ü sâlimün arasında kendüleri şem'-i cem'-i keşret olmuş-idi. Merhûm u mağfürun leh Sulţân Meğmed Hân hazretleri ol kuţb-ı aqţâb ve ferd-i kâmilün yanına bu deñlü efrâduñ cem' olduğundan havf idüp şeyh hazretlerini şehrden nefy emr eyledi. Mevlânâ 'Alâüddîn 'Arabî huşûş-ı mezbûrda şeyhün huşemâsınıñ müdde'âsını nağz u men' itmege taşaddi eyleyüp "Merhûmuñ nefy ü reddini ve selb ü tardıñı icâb ider hâli yokdur. Mücerred men' ü muţlak cahd ü inkârdur. Elbette elbette bu mağûle mağalde isnâd olınan hâlinün hükmi zâhir olmağa sened ü işbâtdan lâzımdur." diyü şeyh hazretlerini mağâmında içâmet ve mağallinde işbât eylemek istedi. [P1 215a] Lâkin ta'rîf ü tavşîf olınan mağrûda ittirâden Mevlânâ 'Alî-i 'Arabî'yi daği tardı u redd eyledüklerinde ikisi ma'an mağmiyye-i Mağnisa'ya varup anda temekkün ü tavattun eylediler. Ol zamânda

1 Yemeğın en iyisi hazır olanıdır.

2 bulındıysa R, P1 | buldı ise T

3 Bu mesel meşhur oldu: Yemeğın iyisi hazır olanıdır.

4 mazhar R, T | vâşıl P1

vilâyet-i Şaruḥân'da vâli vü emîr olan şehzâde-i civân-baḥt ve şehriyâr-ı felek-taht sa'îd ü şehîd Sulṭân Muşṭafâ bin Sulṭân Meḥmed Hân anuñla¹ [R 140b] muşâḥabet idüp ol melihü'l-beyân ve raṭbu'l-lisânuñ mezâḳ-ı şîrîn-i şekker-feşân u ṭab'-ı nemekîn-i ḥalâvet-nişânında çâšnî-i melâḥat taḥaddüs² ve şafâ-yı 'aḳîdet teferrüs itmegin şîr ü şekker gibi imtizâc eyleyüp fâzıl-ı merḳûma ḡâyet maḥabbet eyledi.

Şîr:³ صحت من دولت دیدار تست
شربت من لذت گفتار تست⁴

[T 179b] Bu sebebden fâzıl-ı merḳûmuñ ḥaḳḳında şefâ'at idüp pâ-dişâh-ı gerdün-ḥaşmetden Maḡnisa'da bir medrese alıvirdükde Mevlânâ-yı 'Arabî daḥî 'ulüm-ı zâhire-i kesbiyyeye ve fûnûn-ı bâṭına-i vehbiyyeye iş-tiḡâl-i belîḡ ile meşḡûl olup riyâset-i 'ilmiyye ve 'ameliyye vü sa'âdet-i suve-riyye vü ma'neviyyeyi cem' eyledi.

Ḳıṭ'a:⁵ جامع علم و عمل مجمع زهد و صلاح
ظاهر و باطن همه زیور و زینت بیافت

[P1 215b] لمعة نور خلا شعشعة نور حق
در رخ او زد علم چون مه انور بتافت⁶

Mervîdür ki Boztaḡ nâm kūh-ı felek-şükūhuñ bir gūşe-i⁷ naḍîr-i bî-naẓîr ve bir cây-ı ḥûb u dil-peẓîrinde Mevlânâ 'Alî-i 'Arabî eyyâm-ı şay-fda nişîmen-gîr olup istinşâḳ-ı revâ'ih-i fevâ'ih-i rūḥ-perver ve istinsâm-ı nesemât-ı nefehât-ı revḥ-güster ider-idi. Bu şîme-i müstedîme üzre bir zamânda ol kūh-ı felek-nişânda sâkin iken eṭrâf u eknâfda olan ḳaryelerden

1 Anuñla R, T | ile P1

2 taḥaddüs R, P1 | -T

3 Şîr R, P1 | Ferd T

4 Benim sıhhatim senin cemâlindeki devlettir. Benim içtiğim senin sözündeki lezzettir. Molla Câmî, *Mesnevî Heft Evreng Cild-i Evvel, (Tuhfetu'l-Ahrâr)*, haz. Câbulkâ Dâd Alîşâh, Asgar Cânfedâ, Zâhir Ahrâri ve Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 493.

5 Ḳıṭ'a R, P1 | Meşnevî T

6 İlmi ve ameli (nefsinde) toplayan, zühd ü salâhın toplandığı (o kişinin) içi ve dışı süs ve zinet ile donanmıştır. Hak nurunun şa'şâ'sı ile halvet nurunun parıltısı, onun cemâlinde âşikâr oldu ve parlak ay gibi parladı.

7 bir gūşe-i R, P1 | -T

birinüñ imâmı ol fâzıl-ı hümâmı ziyârete gelüp meclis-i şerîfine hâzır olduğunda Mevlânâ 'Alî-i 'Arabî aña hitâb idüp “Hâşâ sende râyiha-i necâset ve şemme-i habâşet istişmâm u istinşâk olunur. Kendüñi taṭhîr ü tanzîf eyle!” didi. Mezbûr imâm arḳasında olan libâsını yoḳlayup zâhir-i hâlde kendüde nesne bulmayıcaḳ “Bende ol maḳûle nesne yoḳdur.” diyüp meclis-i şerîfe oturmaḳa ḳaşd eyledi. Bu ešnâda ol imâmuñ ḳoltuḳından Şeyḫ Bedrüddîn bin Ḳâḏî-i Simavna'nun *Vāridât* nâm risâlesi yire düşüp Mevlânâ 'Alî-i 'Arabî ol risâleye ta'liḳ-ı nazâr eyleyicek mezheb-i mühezzebe-i¹ ehl-i sünnet ü cemâ'ate muḫâlîf [P1 216a] ve mu'teḳadât-ı müteyaḳḳanât-ı 'ulemâ-yı ümmete muḫıll bir maḫall bulmaḳın “Sâbiḳan ḳuvvet-i şämme-i 'aḳl u hûşla istişmâm itdügüm râyiha-i reddiye bundan imiş. Bunı hemân iḫrâḳ bi'n-nâr itmek gerekdür.” didi.

Şi'r:² هرچه نه قال الله و قال الرسول
هست بر اهل فضيلت فضول³

Zıkr olınan imâm bu söze muḫâlefet idüp ol risâleyi yaḳmaḳa rāzî [T 180a] olmayıcaḳ mevlânâ-yı merḳûm “Germiyyet-i [R 141a] ğayret-i ḫaḳḳ ile bu risâleyi elbette yaḳmaḳa gereksin. Bundan saña ḫayr gelmez. Bu senüñ ḫānumānuñı ḫarâb ider.” diyü buyurdılar. Ešnâ-yı kelâmda nāḡâh müşārün ileyh imâmuñ ḳaryesi ṭarafından âteş eşeri zâhir olup evvel nazarda ol âteş kendünün ḳaryesinden olduğın taḫḳiḳan tevşîḳ itmiş-idi. Ammâ kendünün evi olduğın teşḫiş idemeyüp ol ihtimâl ḫâtırından gitmiş-idi. Nazra-i şāniyede kendünün evini yanar gördükde ḫariḳ-ı âteş-i ḫayret olup risâle-i mezkûreyi yaḳmaduḳına yanup yaḳılıp te'essüf-künân andan ṭarafa revân u devân oldu.

Ḳıṭ'a:⁴ هست مؤثر سخن اولیا
هیچ مخالف مشو ای مرد حق

1 mühezzeb-i R, T | -P1

2 Şi'r R, P1 | Ferd T

3 Allah'ın ve O'nun Resûl'ünün demediği her şey fazilet ehlinin katında saçmalık ve pisliktir. Molla Câmî, *Mesnevî Hefti Evreng Cild-i Evvel, (Tuḫfetu'l-Abrâr)*, haz. Câbulkâ Dâd Alişâh, Asgar Cānfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mîrâs-ı Mektûb, 1378, s. 527.

4 Ḳıṭ'a R, P1 | Şi'r T

[P1 216b] روی مگردان تو چو طومار از او
تا که سیه رو نشوی چون ورق¹

Rivâyet olunur ki Mevlânâ 'Alî-i 'Arabî'nün evlâd-ı emcâdından birinün oğlancuğu gâyetle hasta olup fırsat-ı hayât fevt olmak muhaqqak fehm olunduğda marîz-i mezbûruñ babası mevlânâ-yı mezbûra halvet-i erba'îniyyede iken 'iyâdet ibrâmını eyledi. Mevlânâ 'Alî-i 'Arabî bu keşret-i zamân-ı halvetde benüm teveccühüme² mâni' olup ebvâb-ı fütûhât-ı füyûzât-ı İlâhiyye'nün meşdûd u mesdûd olmasına bâ'îş ü bâdî olur diyü ta'allül-künân 'iyâdete râzî olmadı. Lâkin 'ämme-i ensâb-ı zevî'l-aşsâbı³ "الإبرام يحصل المرام" fehvâsınca ibrâm-ı belîğ-i bî-dirîğ eyledükleri sebebden halvet-i selvet-efzâsından çıķup 'iyâdet mürîş-i 'ibâdetdür niyyetine ol hastayı 'iyâdet eyledi.

Beyt:⁴ بر سر بالین بیماران گذر
زان که هست این سنت خیر البشر⁵

Mevlânâ-yı mûmâ ileyhûñ müdâvî-i nazar-ı şâ'ibi emârât u 'alâ'im muķtezâsınca anuñ hayâtından me'yûs olup şem'-i nîm-mürde gibi 'ömrden ancak bir ramak kalduğın müşâhede idicek aña du'â itmege tereddüd eyleyüp rızâu'llâha [T 180b] muhâlif olmak vehminden evvel mertebede aña cür'et itmedi. Lâkin 'âlem-i murâkâbede bir sâ'at miķdârı sürüş-ı gâybıla [P1 217a] istişâre eyledükden sonra cenâb-ı Rabbü'l-erbâba teveccüh idüp ol hastanuñ şihhat u 'âfiyetyüñ du'â eyledi. ⁶ «أدعوني أستجب لكم» va'd-i kerîmine incâz u incâhı muķarrer bilüp,

Beyt:⁷ هر که به اخلاص قدم میزند
عیسئ وقت است که دم میزند⁸

- 1 Evliyanın sözü tesirlidir. Ey Allah adamı, (evliyaya) asla muhalif olma! Varakpare gibi karayüzlü olmamak için onlardan sen tomar gibi yüz çevirme.
- 2 teveccühüme R, P1 | teveccühüm T
- 3 Israrlı olmak hedefe vâsil eder.
- 4 Beyt R, P1 | Ferd T
- 5 Hastaların başucuna bir uğrayıver. Çünkü bu insanların hayırlısı Hz. Muhammed'in (s.a.v.) sünnetidir. Attâr-ı Nişâbüri, *Pend-nâme*, haz. Ahmed Hoş-nüvis, Tahrân: Kitâbhâne-i Senâyî, 1362, s. 46.
- 6 "... Bana dua edin, kabul edeyim ..." Mü'min (40), 60.
- 7 Beyt R, P1 | Ferd T
- 8 İhlas ile yürüyen kişi, devrinin konuşan İsa'sıdır.

mazmûnına vuķûf-ı tâmmı olmağın du'âya el kıaldırıp kilid-i şıdk u ihlâşla bâb-ı icâbeti fetħ eyledi. Mevlânâ 'Alî-i 'Arabî'nün enfâs-ı 'İseviyye'si berekâtıyla şabîb-i şâfi-i dârüş-şifâ-yı ğaybdan aña şifâ rûzi kılup ol Ğayy-ı lâ-yemût şarafından ħayât-ı tâze müyesser [R 141b] oldu.

Şi'r:

عطر نفسش مسیح مریم
بوی خوش او گرفته عالم
عطّار نه بلکه راحت روح
مرهم نه سینه‌های مجروح¹

Fi'l-ħâl ol ħasta pister-i maraz ve bâlîn-i za'fdan baş kıaldırıp asla 'araz-ı maraz 'arız olmamış gibi Mevlânâ 'Alî-i 'Arabî ħazretlerinin eli elinde şaşra çıkdılar. Mezķürüñ ħastelikle ħâlî yatlu olup şedâyid-i emrâz ile başı yaşduķda iken Mevlânâ-yı 'Arabî aña dest-gîr olup du'âsı berekâtında kemâl-i şıħħate irgürdi. Ol kimesne müddet-i medîd şağ olup Mevlânâ-yı 'Arabî vefât eyledükden řoñra² vefât eyledi. Mevlânâ-yı mûmâ ileyh Mağnisa [P1 217b] Medresesi'nden Şemâniyye Medresesi'ne terfi' olunup sâ'ir-i şeh-süvârân-ı mezâmîr-i fezâ'il ile řaħn-ı ifâzada icâle kıılındı.

Beyt:³

بر جولان به صحن فضل بردند
زمام جاه را با او سپردند⁴

Eyyâm-ı cum'ada namâzdan řoñra câmi'-i şerîfde aħıbbâsıyla zıkr itmeği şîme-i müstedîme idinüp bu ma'nî üzre müstemirr [ü] müstaķırr oldu. Eşnâ-yı zıkr ü tevħîdde ğalebât-ı cezebât-ı İlâhiyyeyle meslûbu'l-'aql olup cenâb-ı Rabbü'l-erbâb'a bir vechle müncezib olur-idi ki bu ħâletden ifâķat bulup 'alem-i 'aķla gelince zamân geçerde. Bu sebebden [T 181a] rûz-ı sebtde derse kıâdir olmayup ol⁵ ğüni dü-şenbe ğünine tebdil eylemiş-idi. Merħûm Sultân Meħmed Ħân ħazretleri şiyem-i ecdâd-ı ecvâdı üzre ol ħ'âce-i bâzâr-ı fezâ'ile evâħir-i salşanatında yevmî seksen aķçe vazîfe ta'yîn eyledi. Merħûm

1 O ıtır nefesli, Hz. Meryem'in oğlu Hz. İsa'dır. Onun ğüzel kokusu bütün âlemi kaplamıştır. O attâr değil belki de ruhun rahatıdır, huzurudur. Yaralı sinelere merhem koyucudur.

2 vefât eyledükden řoñra R, T | -P1

3 Beyt R, P1 | Ferd T

4 Dolaşmak üzere (onu) fâzilet meydanına ğötürdüler. Makam, mevki dizginini ona teslim ettiler.

5 ol R, P1 | o T

Sulţān Bāyezīd Hān hāzretleri erīke-i 'Oşmānī'ye cülūs eyledükde 'ağd-i evveli 'uķūd-ı büyü'-ı fāsīde gibi fesh idüp fāzıl-ı merķūmuñ kālā-yı vālā-yı zāt-ı şerīfinüñ kıymetini bilmedüğinden otuz aķçesini haţţ u naķş idüp¹ 'ulūfesini elliyē tenzīl eyledi. Bu vaż'-ı nā-münāsib ba'zı vüzerānuñ taħrīkiyle olmağın Mevlānā-yı 'Arabī anlaruñ zu'mına bu noķşānı ķabūl itmemek semtine gitmiş-idi. Belki cümle-i vażīfesini benden yaña tamām diyü almamağı [P1 218a] taşmīm itmiş-idi. Lākin ol Yūsuf-ı Mışr-ı fezā'ilüñ ba'zı aħıbbā vü elibbāsı aña nuşş u pend idüp "Senüñ gibi dünyālar deger kāmīlül-'āyāruñ vażīfesinden birkaç derāhim naħs-ı naķş olınmağla ķadr u bahāsına inħiţāt ve şān-ı vālāsına noķşān lāzım gelmez. Münāsib olan ol nā-tamāmān-ı 'ālemüñ ħilāf-ı murādı üzre ol vażīfe-i nāķışayı eksik gedik ķabūl eyleñüz." diyü iķdām itdükleri ecilden telāķķī bi'l-ķabūl eyledi. [R 142a] Müddet-i yesīrden soñra ol h'āce-i bāzār-ı ma'ārifüñ kerem-i bāzār-ı ķabūlde revāc u i'tibārı ziyāde olup üslūb-ı sābıķ üzre 'ulūfesi seksen aķçe olduķdan soñra yevmī yüz aķçe ile müftī naşb olındı. "دولة العلم تُبْطِي ولا تُخْطِي"²

Şi'r:³ ز دانش فزاید تو را جاه و قدر
ز صف نعالت رساند به صدر⁴

Hicret-i Nebeviyye'nüñ toķuz yüz birinci senesinde müftī iken vefāt idüp fūşhat-ābād-ı lāhūt ve nüzhet-serāy-ı ceberūta revāne oldı.

Mışra':⁵ دیده بر بست از جهان تا طلعت مقصود دید⁵

Ol fāzıl-ı fezā'il-perver 'ulūm-ı aķliyyede vü şer'iyyede ħuşūşā fenn-i tefsīr ve uşūl-i fıķhda ekmel ü mükemmel ve üstād-ı 'ālem idi. [T 181b]

Şi'r:⁶ در قوانین اصول و فرع مستقصی تویی
در میان فاضلان مختار و مستصفی تویی⁷

- 1 fāzıl-ı merķūmuñ kālā-yı vālā-yı zāt-ı şerīfinüñ kıymetini bilmedüğinden otuz aķçesini haţţ u naķş idüp R, T | -P1
- 2 İlim devleti yavaşlar ama hata yapmaz.
- 3 Şi'r R, P1 | Ferd T
- 4 İlim ile senin kıymetin ve mevkin artar. Seni kapının eşīğinden meclisin başköşesine geçirir.
- 5 Maksūdun cemālını görmek maksadıyla bu dünyaya gözlerini kapadı. Hüseyñ Vāiz-i Kāşifi, *Ravzatü'ş-Şühedā*, haz. Hasan-ı Zülfikārī, Ali Tesnīmī, Sabā Vāsıfī, Tahrān: İntişārāt-ı Mu'ın, 1390, s. 524.
- 6 Şi'r R, P1 | Mışrā' T
- 7 Fıķhın usūl ve fūrū'ına dair kanunlarda nihayete ulaşan sensin. Fāzıllar arasında seçkin ve sáf olan sensin.

[P1 218b] *Telvîh* nâm kitâb-ı müsteţâb maţla'ından maţta'ına degin maĥfûz u mazbûtı olup şahîfe-i ĥâfızasında bi'l-külliyeye merķūm u mer-sūm olmağın eşnâ-yı ders ü ifâdede ol kitâbdan ikişer varaķ ders virür-i-di. Mü'ellif-i *Şakâ'ik*'uñ pederleri telemmüz tarîķıyla fenn-i uşûlün uşûl u bedâyi'ini tavzîh ü telvîh itdügi şadedde *Telvîh*'i rükn-i evvelden âĥirine degin anlardan okuyup iki yılda tamâm eyledi. Eşnâ-yı dersde erbâb-ı taleb ü aşĥâb-ı erebi ba'zı mevâzi'-i müşkilede imtiĥân idüp cevâb-ı şavâb-âmî-ze işâbet idenlere sünnet-i ĥasene-i üstâdân üzre bî-kıyâs istiĥsân ider-idi. Mevlânâ 'Alâüddîn 'âlî-menzilet ĥazretleri uzun boylu, şakalı büyük, mizâ-cı ķavî kimesne idi. Kıuvvet-i mizâcdan eyyâm-ı şitâda ders didügi zamânda baş açuķ oturmağı 'âdet idinmiş-idi.

Beyt:¹ Ser-firâz-idi kendü zümresinüñ
Baş açuķ yügrügiydi meydânüñ

Âdâb-ı aşĥâb-ı zıkr-i ĥafî üzre rûz u şeb zıkr-i müdâm ve fikr-i tamâma meşġûl olup ²”لسان الحال أنطق من لسان المقال“ maķâlesi üzre lisân-ı cenânları zebânlarından enţaķ olan bî-zebânânla [P1 219a] hem-zebân olmış-idi. Zâkirân-ı şavâmi'-i ceberût u 'âkifân-ı cevâmi'-i lâhûtle hem-ĥâl olup esrâr-ı esmâr-ı İlähiyye'de Sürüş-ı Ğayb'la dili ve Nâmüs-ı Ekber-ile eli var-idi.

Şi'r:³ در دم ذکر بی‌زبانى آى
یاد کن نام حق و لب مگشای
بگذر از قال و قيل و گفت و سؤال
ذرة صدق بهتر است از قال⁴

Ol sâlik-i ĥaķîķî [R 142b] bir mertebe zıkr-i ķalbîye mâlik olmuş-idi ki âvâze-i zıkr-i ķalbîsini ĥuzzâr-ı meclis zıkr-i cehrî gibi ıraķdan istimâ' ider-idi. Ba'zı evķârta derse meşġûl iken zıkr-i ķalbîsi kendünün şavtına

1 Beyt R, P1 | Ferd T

2 Hâl dili, kâl dilinden daha tesirlidir.

3 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

4 Zikir esnasında dilsiz ol. Allah'ın adını hatırla ve ağzını açma. Dedikodudan, sorudan cevaptan geç!
(Çünkü) sıdkın bir zerresi konuşmaktan evlâdır.

gâlib olup kelimâtı istimâ' olunmaz olur-idi. Bu ma'kûle zamânda bir sa'at mi'qdârı sâkit [T 182a] olup şavt-ı kâlbîyi def' eyledükden sonra lisân-ı zâhir-ile ta'krîr-i kelâm u ta'şkîk-ı merâma meşgûl olur-idi. Kıvvet-i mizâc sebebiyle her gice câriyeleriyle cimâ' idüp yaz u kış dimeyüp bî-teva'kkûf sa'âdet-hânesinde gûsl eyledükden sonra yüz rek'at namâz kıılıp bir mi'qdâr huzûra varurlar-idi. ¹ ﴿وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدُ بِهِ نَافِلَةً لَّكَ﴾ ma'zmun-ı meymûnı üzre teheccüd zamânı oldu'nda h'âbdan fâriğ olup şibâh-ı te-bâşîr-i şabâh cilve idinceye degin mü'tâlâ'a ider-idi. [P1 219b]

Şî'r:² بیش در این دائره غافل مخسب
پای در آر از گل و در گل مخسب
خواب چو مرگ ار نبود ضد زیست
نکته النوم اخ الموت چیست³

Zîkr olunan evzâ' u e'vârî şîme-i müstedîme idinüp elbette her gice bu üslûb üzre hareket ider-idi. Lâkin her gün hammâma girmeye isti'hyâ itdügünden yaz u kış evde gûsl ider-idi. Müddet-i 'ömrinde hiç bir gice cimâ'ı terk itmeyüp işrâr üzre oldu'ğı bâ'ışden şulb-i pâkinden to'ksan to'kuz nefis-i nefîs zuhûra gelüp vefâtından sonra on beş mi'qdârı ahlâf-ı e'şrâf ta'hlîf eyledi.

Şî'r: ز صلب او در این گنجینه خاک
فروزان گشت چندین گوهر پاک
به طلعت هر یکی فرخنده ماهی
نبوده از یکش هرگز تباهی⁴

Ol ferîd-i zamân ve va'hd-i 'aşru' marâz-ı mev'tinde dört vezîr 'iyâdet kâşdına gelüp yanlarınca bir tabîb-i erîb bile getürdiler. Tabîb-i mesfûr

1 "Gecenin bir kısmında uyanarak, sana mahsus bir nafîle olmak üzere namaz kıl. ..." İsrâ (17), 79.

2 Şî'r R, P1 | Ferd T

3 Bu dâîrede çok fazla gâfilce uyuma. Ayağın çamurdan çıkar ve çamurda uyuma. Uyku ölüm gibidir. Eğer öyle değilse (bile) yaşamın zıttıdır. "Uyku ölümün kardeşidir" cümlesindeki nükte nedir? Molla Câmî, *Mesnevî Hefî Evreng Cild-i Evvel*, (*Tuhfetul-Ahrâr*), haz. Câbulkâ Dâd Alişâh, Asgar Cânfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâlâ'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 521.

4 Bu dünya hazinesinde onun sulbünden bunca temiz mücevher parladı. Her birinin cemâli bir kutlu ay ve asla (onlardan) hiçbiri yok olmamıştır.

eşnâ-yı sevķ-ı 'ilâcda istiħmâm ibrâm idüp mevlânâ-yı mezbür "Benüm ħammâma girmek 'âdetüm degüldür. Müddet-i 'ömrümde evde ğusl idüp tururın¹." diyü telakķı bi'l-ķabül itmeyicek ol fâzılı bir serirün üstine cebren iclâs eyleyüp dört ğüşesinden dört vezîr ol serîri götürüp mevlânâ-yı [P1 220a] mezbürü bu तरीķla ħammâma iletdiler. Mevlânâ 'Alî-i 'Arabî zamân-ı ifâde ve âvân-ı ifâzasında ašlâ semt-i te'lif ü tašnife tevağğul itmeyüp [T 182b] ancak muķaddemât-ı erba'aya ħavâšî tenmiķ u tensiķ eyledi. Mü'ellif-i *Şakâ'ik*'ün peder-i ħuceste-siyerleri ol ħavâšiyi fâzıl-ı merķūmdan telemmüz eyledükde kıra't itdüği nüŝhanuñ ba'zî mevâzi'i-ni kendülerün re'y-i ŝerif ü emr-i münîfleriyle tağyîr eyleyüp [R 143a] 'âlâmet-i reddiyle mu'allem eylemişler-imiş. Ol nüŝha bi-'aynihâ mü'ellif-i *Şakâ'ik*'ün yanında olup kendülerün maĥfûzı olduğını bu maĥalde ifâde eyledi. Zıkr olınan muķaddemât-ı erba'aya ħavâšî taĥrîr eyleyen zümre-i nâciyenün muķaddemi fâzıl-ı merķūmdı. Anuñ 'aķabinde Mevlânâ Kesteli ħavâšî terķîm idüp fâzıl-ı mezbürü ba'zî mevâzi' u mevâķi'de redd eyledi. Fâzılân-ı mezkûrândan ŝoñra Mevlânâ Ĥasan Samsunî ve Mevlânâ Ĥaĥîb-zâde ve Mevlânâ Ĥâcî Ĥasan-zâde tertîb-i meŝtûr üzre taĥrîr ü taŝîr eylediler.

Tezyîl: Mesmû'umdur² ki Müftî Mollâ 'Arab'ün yüz 'aded erkek oğlı olup her birine esmâ'ullâhdan birini 'abd-ile muşaddar tesmiye eyledi. Yüzinci oğlında esmâ-yı ħüsnâ³ ķalmamağın 'Abdünebi [P1 220b] diyü ism vaz' eyledi. Kendünün şulb-i pâkinden kıız gelmeyüp cümle-i evlâdı erkek idi. Lâkin evlâd-ı emcâdınıñ oğulları olmayup cümlesinün benât-ı şulbiyyesi oldu. Bunuñ cümlesi vâķi'ât-ı ğarîbedendür. Revvaĥ'allâhu er-vâĥahum.

1 tururın R, P1 | dururın T

2 Mesmû'umdur R, P1 | Mesmû'dur T

3 oğlında esmâ-yı ħüsnâ R, P1 | oğluna esmâ-yı ħüsnâdan T

**‘Âlim ü ‘Âmil, Fâzıl u Kâmil Mevlânâ ‘Abdülkerîm
Nevvera’llâhu Merķadehu ve fî a‘le’l-Cinâni Erķadehu¹**

Fâzıl-ı mûmâ ileyh ve Mevlânâ Ayas ve Maḥmûd Paşa üçü daḥi merḥûm Sulṭân Murâd Ḥân-ı Ğâzî’nün küberâ-yı ümerâsından Meḥmed Aĝa nâm bir emîr-i vâlâ-maḳâmuñ ḳullarındandır. ‘Asâkir-i İslâm livâ-yı vâlâ-yı fetḫ u nuşreti ba’zı mu’zamât-ı vilâyât-ı küffâr-ı meksûru’l-bâlde naşb idüp ol vilâyeti memâlik-i merfû‘a-i ‘Oşmâniyye’ye muzâf u mazmûm eyledükde mezkûr Meḥmed Aĝa ol üç kişiyi [T 183a] şıĝarları ḥâlinde lücce-i bilâd-ı küfrden sâḫil-i diyâr-ı İslâm’a iḫrâc eyledi. Şadef-i deḥânlarında cevâhir-i zevâhir-i kelime-i tevḥîd nümâyân olup ²﴿وَمَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ﴾ âyeti feḫvâsınca şandûḳ-ı derûn-ı pâki cevher-i şeref-i İslâm u imânla ṭolmuş-idi.

Beyt:³ هر که به او کرد هدایت خدا
در ره اسلام کند اهتدا⁴

Rivâyet olunur ki bilâd-ı küfr-âbâddan diyâr-ı İslâm’a [P1 221a] naḳl u taḫvîl-içün taḫmîl olınduḳlarında Mevlânâ ‘Abdülkerîm ile Maḥmûd Paşa ikisi bârgirûñ⁵ bir cānibine ve Mevlânâ Ayas başḳa bir cānibine yüklenüp mûmâ ileyh büyük olmaĝ-ıla mezkûrânun ikisine ‘adil ḳılınmış-idi. Zamân-ı mevleviyyetde Mevlânâ Ayas anlara laṭife idüp “Ḥâlet-i şıĝarda maḫâfe ile geldigümüzde ikiñüz ile berâber olduĝum gibi fezâ’il ü ma‘ârifde daḥi sizün ikiñüz-ile mu‘âdil olduĝum muḳarrerdür.” diyü buyururlar-idi. [R 143b] Sâlifü’z-zıkr Meḥmed Aĝa zıkr olınan ĝilmâna ta‘lîm içün bir ḥ’âce naşb idüp her birini bir miḳdâr oḳutduḳdan soñra Maḥmûd Paşa’yı pâdişâh-ı vâlâ-şân Sulṭân Murâd Ḥân ḫazretlerine irsâl eyledi. Merḥûm Sulṭân Murâd Ḥân-ı Ğâzî daḥi evlâd-ı kirâm-ı zevi’l-iḫtirâmından şehzâde-i âzâde-i sâmî-mekâna ya‘nî Sulṭân Meḥmed Ḥân’a baĝışlayup ser-rişte-i taşarrufını anuñ yed-i istiḫḳâḳına tefvîz eyledi. Merḥûm Sulṭân Meḥmed

1 ‘Âlim ü ‘Âmil, Fâzıl u Kâmil Mevlânâ ‘Abdülkerîm Nevvera’llâhu Merķadehu ve fî a‘le’l-Cinâni Erķadehu R, P1 | Mevlânâ ‘Abdülkerîm Nevvera’llâhu Merķadehu T

2 “Allah kime hidayet verirse, işte doğru yolu bulan odur ...” İsrâ (17), 97.

3 Beyt R, P1 | Ferd T

4 Allah’ın hidayet verdiği kişi, İslam yolunda ihtida eder.

5 bârgirûñ R, P1 | bârgirlerün T

Hân'la Maḥmūd Paşa'nuñ kırân u iktirânı zamân-ı şığardan olup ikisi bir yirde büyümeğin nevbet-i salṭanat-ı 'Oşmâniyye merḥûm Sulṭân Meḥmed Hân ḥazretlerine degüp âvâze-i kûs-ı eyâleti ercâ u enḥâ-yı meşâriḳ [P1 221b] u meğâribde ğulğule-endâz olduĝda Maḥmūd Paşa'yı vezîr eyledi.

Şi'r:¹
 جهاندار سلطان فرخ سرشت
 بیاراست گیتی چو باغ بهشت
 نخستین که بر ملک بگشاد دست
 در فتنه بر خلق عالم بیست²
 بکرد آن مشیر عطار د ضمیر
 ز بهر صلاح زمانه وزیر³

[T 183b] Mevlânâ 'Abdülkerîm zamân-ı taḥşîlinde Mevlânâ Tûsî'den ve Mevlânâ 'Acem Sinân'dan oĝuyup riyâz-ı aḥvâlî şükûfe-i 'ulûm-ı berâ't-rûsûm-ıla ḥâlî ve ḥıyâz-ı âmâlî reşehât-ı fûnûn-ı ĝarâ'ib-nûmûnla mâlî olduĝdan ōnra ba'zı medârisde müderris olup şehd-i ifâzayla raṭbu'l-lisân u 'azbu'l-beyân idi. Merḥûm Sulṭân Meḥmed Hân yetîme-i temîme-i aḳtâr-ı arz olan maḥrûsa-i Kõştañtiniyye'yi tiĝ-i bî-dirîĝ ve ḥûsâm-i ḥûn-âşâm ile fetḥ idüp sevâd-ı şahñ-ı dil-güşâsı nâsiḥ-i nûşḥa-i heşt-behişt⁴ olan medâris-i 'âlîye-i ma'âlî-ibtinâyı binâ eyledükde birisini fâzıl-ı merḳûma iḥşân eyledi.

Şi'r:⁵
 به یمن صدق رای رحمت اندیش
 بنای مدرسه کرد از عدد بیش
 به دانش داد رونق دار دین را
 به علم آراست اوراق زمین را⁶

1 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

2 Şerefüddîn Fazlullâh-ı Kazvîni, *el-Mu'cem fi Âsâri Mülûki'l-'Acem*, haz. Ahmed Futûhî-neseb, Tahrân: Encümen-i Âsâr u Mefâhir-i Ferhengî, 1383, s. 116.

3 Uĝurlu bir yaratılışta olan cihan sahibi padişah, dünyayı bir cennet bahçesi gibi süsledi. (O padişah), memlekete cömertliğini gösterince fitne kapısı cihan halkının yüzüne kapandı. O Utârit gibi olan danışmanı devrin felâhi için vezir yaptı.

4 heşt-behişt R, T | heşt P1

5 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

6 Merhametli efkârının doğruluğundaki bereketle pek çok medrese inşa etti. İlim ile din binasını canlandırdı, yerdeki yaprakları ilim ile bezedi.

Ol şecere-i şemere-i ifâde hûşe-çinân-ı büstân-ı istifâdeye medrese-i merķūmede ifâza ider-iken [P1 222a] H'âce-zâde'nün yirine kâdî-asker olup Muştâfâ-yı müstaşfâ-yı 'âlemeynün şerâyi'-i zerâyi'ini uşul-i mendûbe üzere icrâ eyler-iken 'azl olunup maħrûsa-i Kõştanţiniyye'de Mevlânâ Fahrüddin-i 'Acemî'den sonra sekiz yüz yetmiş senesinde müftî naşb olındı. Merķūm Sultân Bâyezid Hân-ı Ğâzî'nün zamân-ı salţanatında vefât eyleyüp teng-nây-ı zevâyâ-yı fenâdan füşhat-fezây-ı nüzhet-serây-ı beķâyâ rihlet eyledi.

Şi'r:¹ تذروى رفت ناگه زين كهن باغ
جهان را كرد مشكين چون پر زاغ

[R 144a] همه خلق از عزا مشكين عمامه
بدان سان كز سياهى نوك خامه²

Müddet-i 'ömrinde te'lif ü taşnif ile çendân muķayyed olmayup hemân evâ'il-i *Telviḥ*'e havâşî yazmışdur. Ğayrı nesne tersim ü terķim³ itmemişdür. Mü'ellif-i *Şakâ'ik* Mevlânâ 'Abdülkerim'ün meclis-i sa'âdet-celisine hâzır olanlaruñ ba'zısından naķl eyledi ki Mevlânâ Vildân hâzretleri Maḥmûd Paşa'ya bir gün eşnâ-yı muşâhabetde [T 184a] bu kemîne cenâb-ı 'izzet-mekîne maḥabbet üzreyken “Mevlânâ 'Abdülkerim'i benden artuķ seversin. Bunun sebebi nedür?” diyü su'al eyledükde Maḥmûd Paşa, Mevlânâ Vildân'ı taşdik idüp “Girçek, aña maḥabbetüm sizden ziyâdedür.” [P1 222b] diyü kelâm-ı sâbıķı tevşik u taḥķik eyledi. Mevlânâ Vildân i'âde-i i'tiraz eyleyüp “Mevlânâ 'Abdülkerim seni⁴ elüñden alup cennete mi idḥâl ider ki aña bizden ziyâde ta'alluķ u dil-bestegî izhâr idersin?” diyicek paşa-yı kâm-yâb-ı maḥmûdu'l-cenâb cevâb virüp “Vâķı'â bu ma'nâyı irticâ vü müdde'âyı istid'â iderin.” didiler. Daḥi bu kışşayı naķl eylediler ki merķūm Sultân Meḥmed Hân hâzretlerinüñ âsitâne-i sa'âdet-âşiyânesinde ķapucıbaşı iken şarâba mübtelâ olup bir dâ'irede idmân u işrâr ider-idük ki hum-ı mey gibi bir an bâdeden hâlî olmayup câm-ı bâdeyi bir laḥza elden düşürmez idük.

Şi'r:⁵ خواهم که مرا مدام آماده بود
جام می و شاهدی که آزاده بود

1 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

2 Bu eski bahçeden ansızın bir sülün geçti. Karganın kanadı gibi bütün cihanı simsiyah kıldı. (Onun) mateminden dolayı bütün herkes siyah sarık taktı. Öyle ki siyahlıktan kalemin ucu gibiydiler.

3 tersim ü terķim R, P1 | terķim ü tersim T

4 seni R, P1 | sini T

5 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

چندان بخورم باده که تا خاک شوم
این کاسه سر هنوز پر باده بود¹

Bir gece gülgüne-i şafağ mey-i hamrâ gibi ruhsâre-i pîr-i felegi gülgün itdükte 'âdet-i müstedîmemüz üzre yine şürb-i hamr idüp meclis gibi işimüz tamâm olduğdan şoñra sebû-yı hâlî ve bülbüle-i tehî gibi başımız kaldurmağa mecâlimüz olmayup cām-ı şikeste gibi bir güşede ufanuğ yatur-ıduğ.

Şi'r:² از خرد شسته دست و می خورده
وز سرش رفته هوش و قی کرده

[P1 223a] دهنش چون گلوی شیشه می
عقل هشیار رفته از سر وی
برده از خود شراب نوشینش
سرگران کرده خواب نوشینش³

Bu hâletde şabâh olup cām-ı cihân-nümâ mihr-i raḥşân dıraḥşân olduğda Mevlânâ 'Abdülkerîm Efendi geldi diyü haber virdiler. Fâzıl-ı merķūmuñ hizzet-i 'izzet ve şalâbet-i dîniyyesinden ḥavf itdügüm sebebden 'işret-gâhı âlât-ı [T 184b] bezm ve esbâb-ı eşât-ı meclisden⁴ taḥîr idüp revâ'ih-i bâde istişmâm olınmasun diyü ba'zı sipend-i ḥoş-būyla tebhîr ü ta'ḥîr itdürdükdenden şoñra muḳtezâ-yı âdâb-ı muḳarrere üzre fâzıl-ı merķūm ile [R 144b] bir sâ'at miḳdârı muşâḥabet eyledük. Mevlânâ 'Abdülkerîm Efendi âḥîr-i meclisde ḳalçup evine gider olduğında⁵ 'adât-ı sâdât üzre tevdî' için anuñla ḳapuya varduğumda bu bâbdan fetḥ-i kelâm eyledi ki "Elḥamdüli'llâh manzûr-ı enzâr-ı 'aliyye-i İlahiyye olup aḳrân u emşâlüñ arasında bir 'âlim-i hüner-ver ve bir fâzıl-ı dâniş-güster ü ma'ârif-perver kimesnesin. Şafaḫât-ı levhât-ı derünuñda ḥurûf-ı zurûf-ı mefâḥîr müstaḳırr olup cevher-i ḳalbününde a'râz-ı fezâ'il mütemekkin⁶ ü şâbit iken keyfiyyât-ı hamr-ile tekeyyüf [P1 223b] saña sezâ vü revâ degüldür. 'Arâ'is-i muḫaddere-i aḳl-ı kâmil ve

1 Daima hazır bir şarap kadehi ve helâlzâde bir güzele sahip olmayı istiyorum. Toprak oluncaya kadar bu kafatası şarap ile dolu olduğ halde öylece şarap içeyim. Selmân-ı Sâvecî, *Divân-ı Sâvecî*, haz. Ebu'l-kâsım Hâlet – Ahmed Keremî, Silsile-i Neşriyyât-ı Mâ, 1371, s. 600.

2 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

3 Şarap içmiş ve aklı terk etmiştir. Akli başından gitmiş ve kusmuştur. Ağzı şarap şişesinin boğazı gibidir. Uyanık aklı başından gitmiştir. Lezzetli şarap onu kendinden geçirmiştir. Tatlı uyku onu sarhoş hale getirmiştir.

4 meclisden R, P1 | meclisde T

5 olduğunda R, P1 | olduğundan T

6 mütemekkin R, T | mütemekkin iken P1

hads-i şâmil ile ümmü'l-ḥabâ'îş olan duḡter-i rez minaşsa-i derūnuḡda cem¹ olmaḡ cem²-i uḡteyn gibi şer'an nā-münāsib ve nā-sezādur.”

Ḳıṭ'a:¹ دختر رز اطلاقی دادهام زآن رو که او
تلخ عیش و بی حیا و تند خو و جنگ جوست
ای پسر زنهار از سهوی به او جفتی مجو
زآن که جفتش را به دیگر جفت کردن خوی اوست²

Ve daḡi pādīşāh-ı 'ālem-penāh ḡazretlerinüñ yanında senüñ ḡadrüñ 'ālī ve mertebet ü menziletüñ sāmīdür. 'An ḡarīb ḡüsn-i himmet ve yümn-i 'ināyetleriyle vezīr olmaḡ me'mül iken nüzhet-serāy-ı derün-ı ṡāhiriñi şarāb gibi düşmen-i bed-ma'āşa maḡarr eylemek ḡazf maḡallinde işbāt gibi zā-hir-i ḡāle muḡālif ü muḡāyirdür. Elbette elbette bu maḡüle şürür-ı umürdan ittiḡā idüp bunuñ gibi müntehā-yı menāhī olan maḡzür u maḡṡürdan teḡāşī eylemek lâzımdır.³

Beyt:⁴ آن کو می لعل خواهد آورد به کف
تاراج سپاه عقل و دین خواهد کرد⁵

Mevlānā 'Abdülkerīm'üñ kelām-ı şerīfini istimā' itdigümde baña bir mer-tebe şerm-i germ ve ḡaçlet ü āzerm ḡāşıl oldu ki germiyet-i mihr-i ḡayādan ser-tā-pā ḡark-ı [P1 224a] 'araḡ olup ol gün havā bārid iken yine reşḡāt-ı 'araḡ libāsundan tereşşuḡ eyledi. [T 185a] Bu ḡāletde mevlānā-yı mümā ileyhüñ kelām-ı şerīfi baña te'şir idüp anuñ nuş u pendiyile südmend ve şe-ref-i tevbe ile ercmend oldum. Benüm bu maḡüle sa'ādetle müstes'id olmama sebeb olan kimesneyi sevmek baña lâzım degül midür?” didi.

Şi'r:⁶ شستن جان و تن به ظلمت عار
نتوان جز به آب استغفار
توبه صابون جامه جان است
توبه زیت چراغ ایمان است

1 Ḳıṭ'a R, P1 | Şi'r T

2 Üzüümün kızını geçimsiz, edepsiz, sert mizaḡlı ve kavgacı olduḡu için boşadım. Ey evlat! Sakın yanlışlıkla onun ile eş olmaya çalışma. Çünkü eşini bir başkası ile eşleştirmek onun huyudur.

3 lâzımdır R, P1 | lâbüddür T

4 Beyt R, P1 | Ferd T

5 Her kim la'l renkli şarabı eline almak isterse akıl ve din ordusunu tarumar edecektir.

6 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

از گنه چون به توبه گردی دور
ظاهر و باطنت بگیرد نور¹

Mevlânâ Vildân “Vâkı‘â zimmet-i himmetünüze anı şamîm-i kâlbden sevmek vâcib mertebesine varup anuñ haqqında elţâf-ı mâ-lâ-nihâyeñüz zuhûra gelmek lâzım olmış imiş.” diyü buyurdılar.

Tezyîl: Menķüldur ki Mevlânâ ‘Abdülkerîm’uñ *Telwîh*’e olan [R 145a] hâşiyesinden ğayrı *Hâşîye-i Meţâlî*’e hâşiyesi ve Seyyid Şerîf’uñ *Keşşâf*’a didüğü hâşiyesine hâşiyesi vardır. Qabr-i şerîfi maħrûsa-i Edirne’de Sulţân Câmî’i kurbında kendüzi binâ itdüğü mektebhânedede vâkı‘ oldu. Merhûm Sulţân Bâyezîd Hân zamânında bir mes’elede istişkâl [P1 224b] olınup ol aşruñ müftîsi cevâba kâdir olmayıcağ pâdişâh hazretleri “Mevlânâ ‘Abdülkerîm’den şorılsun.” diyü emr eyledi. Fî’l-vâkı‘ Mevlânâ ‘Abdülkerîm ol mes’ele-i müşki-leye cevâb virüp fî’l-hâl niķâb-ı işkâlî ref eyledi. Revvaħallahu rûħahu.

Mevlânâ Hasan bin ‘Abduşşamed-i Samsunî Raħimehullah²

Fâzıl u kâmil, müteverri‘ ü müteberri‘, müttakî vü müteşerri‘, kavıy-yü’l-İslâm, ħalîmü’ţ-ţab‘, selîmü’n-nefs kimesneydi. Bâħa-i zâhiri ziver-i ‘ulüm-ı zâhire-i zâhire ile müteħallî olduğı gibi sâħa-i bâtını daħi maħabetu’llâhla pîrâste olup meşâyih-i mutaşavvıfeye mâ’il bir kâmil ve kâffe-i fuķarâ vü mesâkîne ķâ’il bir fâzıl idi. [T 185b]

Қıт‘а:³ ظاهرش یافت زیب و زیور علم
 باطنش بود پر ز مهر خدا

 میل او با گروه اهل الله
 مهر او هم به اهل فقر و فنا⁴

1 Cân ve beden hayasızlık karanlığında yalnızca istiğfar suyu ile yıkanabilir. Tevbe can elbisesinin sabunudur, tevbe iman kandilinin yağıdır. Tevbe ile günahlardan uzaklaşınca içini ve dışını nur kaplar. Evhadüddîn-i Merâġi, *Külliyât-ı Evhadî-i İsfahânî Ma’rûf be-Merâġi*, (*Câm-ı Cem*), haz. Saîd-i Nefîsi, Tahrân: İntişârât-ı Emîr-i Kebîr, 1340, s. 595-596.

2 Raħimehullah R, P1 | Raħimehullahu ‘Aleyh T

3 Қıт‘а R, P1 | Meşnevi T

4 Dış ilim ile zinetlenmiş, içi Allah aşkı ile dopdoludur. Onun meyli evliyâullâhıdır, onun muhabbeti fukarâ ve dervişleredir.

Evâ'il-i ahvâlinde büm-ı Rüm'uñ 'ulemâsından ta'allüm ü telemmüz idüp isti'dād-ı kemâl ve kemâl-i isti'dād iktisâb eyledükden şoñra Mevlânâ Hüsrev hazretlerinüñ hıdmetlerine vâşıl olup 'ulüm-ı 'aqlıyye vü naqliyyeyi bi-cümletihâ [P1 225a] ve fünûn-ı şer'ıyye-yi fer'ıyyeyi bi-rümmetihâ taşşıl ü tekmil eyledi. Şıme-i kerıme-i 'ulemâ üzre ba'zı medârisde müderris naşb olınup taleb-kârân-ı kemâlât-ı insâniyyeye ifâdeye meşğûl iken reşk-i şahn-ı cinân olan Şahn Medresesi'ne terfi' olındı. Ba'dehu merhûm Sulţân Meħmed Hân hazretleri kendülerine h'âce idinüp müktesebât-ı nazariyyeyi andan ahz eyledükden şoñra hall ü 'ağd-ı menâşıb-ı mebrûre ve retk u fetk-ı umûr-ı cumhûr-ı 'asâkir-i manşûreyi aña tefvîz ü teslim idüp ol ser-firâz-ı 'ulemâyı şadr-ı şadârete iclâs eyledi. Zıkr olınan manşıb-ı 'azîmü'l-ħağardan şâniyen Şahn Medresesi'ne i'ade olınup müderris naşb olındukda şekl-i evvel üzre tertib-i muħaddemât-ı kemâlât eyleyen tâliblelere intâc-ı netâ'ic-i me'tâlib ü me'ârib eyledi. Ol fâzıl-ı fazilet-şi'âr tekrâr yine kâdılık semtine sevķ olınup maħrûsa-i Kõştanîniyye'ye kâdı naşb olındukda câdde-i sîret-i marziyye vü tarîķa-i maħmûde-i mer'ıyyeye [R 145b] sâlik olup ħüccet-i ma'dileti tenfîz ü imzâ eyledi. [P1 225b]

Beyt:¹

آن که با عدل آشنا باشد
سایه رحمت خدا باشد²

Fâzıl-ı mûmâ ileyh ħüsn-i ħağğa mâlik olup ba'zı me'âşir-i zâhire-i bâhi-rede eli olduğı gibi ol fenn-i mu'teberde daħi yed-i bezzâsı var-idi. Gürûh-ı 'ulemâ ortasında mütedâvil olan kütüb-i mu'tebere-i mu'tevereden mâ-nend-i ħağğ-ı maħbûb mergûb ħağğ ile çok kitâb yazmış-idi.

Beyt:³

خط مسلسلش چو سر زلف دلبران
در پای عقل سلسله از مشک ناب کرد⁴

Rivâyet olunur ki merhûm u mağfûrun leh Sulţân Meħmed Hân hazretlerinüñ cenâb-ı vâlâlarıyçün *Şıbahu'l-Luğa* yazıvirüp şahîfe-i rûzgârda bî-mişâl ü bî-mânend [T 186a] bir nüşha-i ercmenđ imlâ vü inşâ eyledi. Fâzıl-ı

1 Beyt R, P1 | Mişrâ' T

2 Adâleti bilen kişi, Allah'ın rahmet gölgesidir. Hüseyñ Vâiz-i Kâşifî, *Envâr-ı Sübeylî*, Tahrân: Mü'essese-i İntişârât-ı Emîr-i Kebîr, 1336, s. 276.

3 Beyt R, P1 | Mişrâ' T

4 Onun el yazısı güzellerin saçı gibidir. O, aklın ayağına saf miskten zincir takmıştır.

merķûm muķaddemât-ı erba'aya havâşî tenmîķ idüp kendüden muķaddem yazanlara şālîş vâķî' oldı. Ve daħi mazħar-ı luţf-ı Rabbânî Seyyid Şerîf Cür-cânî hazretlerininüñ *Hâşîye-i Muħtaşar'*ına havâşî tensîķ eyledi.

Hicret-i Nebeviyye'den sekiz yüz tokşan bir senesinde vefât idüp serâçe-i fâniden nüzhet-gâh-ı beķâyâ rıħlet eyledi. [P1 226a]

Şi'r:¹ هر چیز که آن کمال یابد
تا در نگری زوال یابد
هر جا سخن حیات گویند
در قافیه اش ممات گویند²

Raħimehu'llâhu te'âlâ.³

[**Derkenâr:**]⁴ Mevlânâ, Üveys-i Kârenî neslinden-idi. Babası Mevlânâ 'Abduşşamed diyâr-ı 'Acem'den gelüp Samsun'da ķarâr eyledi. Hıaş'ili ħamîde-i 'adide ile müteħallîķ olup şalâħ-ı zühd ü taķvâ ile pîrâsteydi. Kendünün üstâdı Mevlânâ Ĥüsrev'ün *Dürev ü Ğurer* nâm kitâbınıñ zahrına bu ebyâtı yazmış-idi.

کتاب لأسرار الشريعة كاشف
ونور على نور (؟) الة باهر
دقیق معانیه رفیع مغانیه
كما أن یملیه هو البحر زاخر⁵

Ve daħi vefâtı sene-i merķümenün cemâdiyenün âħirinün yigirmi beşinci güninde yevm-i erba'ada duħâ vaķtinde vâķî' olup Ebî Eyyüb Enşârî'de defn olındı. Ve daħi *Şerħ-i Mevâķıf* un ilâhiyyâtına ħâşîye tesvîd eyledi.

1 Şi'r R, P1 | Ferd T

2 Kemâle eren her şeyin sonunda yok olduğunu görürsün. Hayat kelimesini zikrettikleri her yerde kafiye olarak memat (ölüm) derler.

3 Raħimehu'llâhu te'âlâ R, P1 | Raħmetu'llâhi te'âlâ 'aleyh T

4 [Derkenâr:] R | -T, -P1

5 Şeriatın sırlarını keşfeden bir kitap. Nur üstüne nur olduğu aşık bir vesile. Mânaları yüce, kasırları yüksek. O adeta coşkun bir deniz gibi.

Mevlânâ Mehmed bin Muştafâ bin Hâcî Hasan Raḥimehu'llâh {Vaḥîdî}

Qaraşi vilâyetinden Balıkesri nâm kaşabadandır. Dedesi Hâcî Hasan'ın Bergama'da bir câmî'i vardır. Ruḥsâre-i muḥaddare-i aḥvâl ü âmâli pîrâye-i melekât-ı insâniyyeyle pîrâste olup zîver-i ḥüsn-i ḥâl ve kemâl-i 'aql ü ḥîred-ile ârâste olduğundan sonra zamânesi 'ulemâsından mebnî-i 'ulûmı aḥz eyledi.

Şi'r:¹ ز دانش به معراج عزّت بر آی
بنه بر سر چرخ گردنده پای
بسا دست کوته ز بی مایگی
که دارد ز دانش فلک پایگی²

Bu şadedde Mevlânâ Yegân ḥâzretlerinin ḥıdmetlerine ittişâl idüp tek-mil-i melekât-ı 'aliyye vü taḥşil-i kemâlât-ı celiyye eyledükden sonra şive-i kâdîm-i 'ulemâ üzere Dimetoğa Medresesi'ne ve Mıgalkara (Malkara) Medresesi'ne râtiben müderris oldu. ³“عَدْلٌ سَاعَةٌ خَيْرٌ مِنْ عِبَادَةٍ سِتِّينَ سَنَةً” feḥvâsınca sinin-i keşîrede 'ibâdetden aḥrâ olan kâzâ-yı 'adâlet-iḳtîzâ sebebiyle meşûbât-ı 'uzmâ ve ümniyyât-ı kübrâya ḥâ'iz ü fâ'iz olmaḳ ümmîdine 'inân-ı [P1 226b] iḥtiyârını semt-i kâzâya şarf idüp Gelibolı kâdîsi oldu. [R 146a]

Beyt:⁴ آن که در حال قضا داد و عدالت بکند
خالق خلق به او رحمت و رأفت بکند⁵

Merḥûm Sulṭân Mehmed Hân ḥâzretlerinin ḥuzûr-ı 'âlilerinde Maḥmûd Paşa, [T 186b] fâzıl-ı merḳûmuñ ekârim-i mekârim-i cemîle-i cezîlesini zîkr idüp maḥmiyye-i Burûsa'da Murâdiyye Medresesi'ni alıvirdi. Fâzıl-ı mûmâ ileyh ol medrese-i felek-mişâlde eyyâm u leyâlde iştigâlde

1 Şi'r R, P1 | -T

2 İlim ile izzet miracına yüksel. Ayağını dönen feleğin başına koy. Nice liyâkatsiz, hasis kimseler ilim sayesinde feleklere yükseldiler. Molla Câmî, *Mesnevî Heft Evrenğ Cild-i Dovvom, (Hvrednâme-i İskenderî)*, haz. A'lâ Hân Efsahzâd, Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 457.

3 “Bir saat adaletle hükmetmek altmış senelik ibadetten daha hayırlıdır.” Bkz. İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, c. 3, Beka Yayınları, İstanbul, 2019, s. 116.

4 Beyt R, P1 | Ferd T

5 Her kim kadılık yaparken adaletili olursa, her şeyi yaratan Allah ona rahmeti ile muamele eder.

olduğundan şoñra maħrûsa-i mezkûreye kâđi oldu. Manşıb-ı kazâdan el çeküp Medâris-i Şemân-ı cinân-nişâna geldükden şoñra yine tağyir-i üslub idüp maħrûsa-i Koşantiniyye'ye kâđi oldu. Merħûm Sulţân Meħmed Hân vefât eylediği sekiz yüz seksen altı senesinde henüz vefât itmedin fâzıl-ı merķûmı Anatólı kâđi-¹askeri eyledi. Merħûm Sulţân Bâyezid Hân hâzretleri serir-i salţanata ve erike-i hilâfete cülüs eyledükde

Şi'r:¹ به ملك عدالت علم بر كشيده
به حرف ضلالت قلم بر كشيده

[P1 227a] به كشورستانى عنان تاب داد
ز كشورستانان سنان آب داد²

Fâzıl-ı merķûmı maķarrında muķarrer kılıp bir miķdâr müddet ol semtde istihdâm eyledükden şoñra sekiz yüz toķsan üç senesinde Rümili semtine kâđi-³asker eyledi. Mevlânâ Hâcî Hâsan-zâde şadr-ı şadârete cülüs eylediği seneden vefât itdüğü toķuz yüz on bir senesine degin mâbeyn-de yigirmi yıldan ziyâde 'azl olunmayup ħabl-i metin-i ħall u 'aķd anuñ kâbzâ-i taşarrufından alınmadı. E'âlî-i şevâmiĥ-i 'âliye gibi vaķâr u temkin ile maķâmında şâbit-ķadem olup merkez-mişâl maķallinden ayrılmadı. Ol fâzıl-ı fażl-güster mu'ammer olup baĥ-ı vücûdi âb-ı ĥayât ile 'âmîr ü ma'mûr olmağın sinn-i şerîfi vefât eyledüğünde toķsandan tecävüz itmiş-idi.

Beyt:³ طول عمر از نعم و لطف خداست
گرچه انجام حیات تو فناست⁴

Mûmâ ileyh bâlâ-ķâmet ü 'azîmü'l-liĥye ve ŧalîķu'l-vech, mütevâzî⁴ u müteĥaşşî kimesne idi. Derûn-ı necâbet-meknûnında maķabbet-i İlähiyye mekmûn olup meşâyih-i 'izâm ve evliyâ-yı kirâma kemâl-i maķabbet üzre olduğı gibi zât-ı 'ilme ta'alluķ-ı tâmm ile [T 187a] müte'allıķ olup aşĥâb u erbâbına meveddeti nihâyetde idi. [P1 227b] 'Âmme-i 'ulûm-ı feżâ'il-rüsûmda

1 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

2 Adâlet mülkünde sancak kaldırınca dalâlet sözüñün üstüne bir kalem çekti. Ülkeler fethetmeye yöneldi, ülkeler fetheden (askerleri) ile silahlarını suladı. Molla Câmî, *Mesnevi Heft Evreng Cild-i Dovvom*, (*Hirednâme-i Iskenderî*), haz. A'lâ Hân Efsahzâd, Hüseyñ Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâlâ'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 474.

3 Beyt R, P1 | Ferd T

4 Her ne kadar hayatının sonu yokluk olsa da uzun ömür, Allah'ın bir nimeti ve lutfudur.

fi'l-meşel baħr-i zehhâr ve 'ulûm-ı 'aqliyyede vü şer'iyvede deryâ-yı dîrî-
ne-kenâr idi. Lücce-i 'ummân-ı ğaybdan dürer-i ğurer-i nefîse ihrâc idüp 'Al-
lâme Beyzâvî'nün yazduĝı *Tefsîr-i Şerîf*'den *Sûre-i En'âm*'a yazduĝı maħalle
hâşiye yazdı. Ve daĝı *Tavzîh* nâm kitâb-ı müsteṭâbda muḳaddemât-ı erba'a-
ya havâşî taħrîr eyledi. Ve 'Allâme Devvânî'yle Mîr Şadr'uñ mâ-beynlerinde
muḫâkemeyi [R 146b] müştemil bir hâşiye ve daĝı 'ilm-i şarfda *Mizân-ı*
Taşrif nâm bir kitâb-ı müsteṭâb taşdır ü taşvîr eyledi.

Beyt:¹ لوامع العلم من تصنيفكم بَرَفَتْ
 لله دَرْكٌ من ذي العلم والجاه²

Tezyîl:³ Maħlası Vaħîdî'dür. Fazl u kemâl semtinüñ ferîdi ve şî'r ü ğa-
zel vâdisinüñ vaħîdidür. Tâcî-zâde Ca'fer Çelebi merḫûm *Heves-nâme*'sinde
medḫ itdüĝi dört kimesnenüñ birisidür. Bu iki maṭla' anuñdur:

Maṭla':⁴ Bir seḫer şevḳ-ıla 'azm-i küy-ı yâr itsem gerek
Mihrum ol nâ-mihribâna âşikâr itsem gerek⁵

Râh-ı ğamuñda olalı göñlüm revân saña
Terk eyledi 'alâḫasını gitdi cân saña⁶

Tezkiretü's-Şu'arâ'da ba'zı laṭifesi [P1 228a] mezkûr u meşûrdur. Maħal-
line mürâca'at olına! Mesmû'umdur⁷ ki pâdişâh-ı gerdün-penâhuñ emriyle
ĝarâ'ib-i lügâtî câmi' bir kitâb-ı nâfi' cem' itmeĝe şürü' eyledi. Lâkin 'ömri
müsâ'ade itmeyüp nâ-tamâm ḫalmışdur.⁸

Mevlâna 'Alâuddîn 'Alî bin Muḫammed Ḳuşcı Raḫimehullah

Merḫûm u merḫûmuñ peder-i ḫuceste-siyeri Mollâ Muḫammed selâṭîn-i
mâziye-i Mâverâünnehr'den Uluĝ Beg nâm pâdişâh-ı nik-fercâmuñ ḫuddâ-
mından bâz-dâriydı. Bu sebebden nesebleri Ḳuşcı 'unvânıyla mu'anven oldı. Ol

1 Beyt R, P1 | Şî'r T

2 Kitaplarınızdan (doĝan) ilim ışıkları parladı. Maşallah böyle ilmin ve makamın sahibine!

3 Tezyîl R, P1 | -T

4 Maṭla' R, P1 | Meşnevî T

5 Latîfî, *Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabıratü'n-Nuzamâ*, haz. Rıdvan Canım, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s. 569.

6 Latîfî, *Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabıratü'n-Nuzamâ*, s. 569.

7 Mesmû'umdur R, P1 | Mesmû'dur T

8 ḫalmışdur R, P1 | ḫalmış-idi P1

fâzıl-ı ercmend diyâr-ı Semerķand'ıñ 'ulemâsından telemmüz eyleyüp taḥşil-i 'ulüm-ı 'âliye ve tekmil-i fünün-ı sâmiye eyledügi şadedde Mevlânâ Kâḫî-zâde-i Rümî'den [T 187b] ve Emîr Uluğ Beg ḫâzretlerinden telemmüz eyledi.

Şî'r:¹ کمالات وی شد ز قوت سرای
بهر منزل فعل محمل گشای
نهالش در این باغ کون و فساد
شکوفه بر آورد و بز نیز داد
شد از گردش چرخ دیرین اساس
حقائق پذیر و دقائق شناس²

Zîkr olınan eşcâr-ı eşmâr-ı ifâdenüñ ya'nî Emîr Uluğ Beg ile Kâḫî-zâde'nüñ her birinüñ eşmâr-ı eşcâr-ı ifâzasından ḫûşe-çînân-ı riyâz-ı 'ulüm-ı riyâziyye ictinâ u iḫtîfâf eyledügi gibi ol tezerv-i bâğ-ı fazîlet daḫî 'ulüm-ı riyâziyyeyi³ fâzılân-ı merķûmândan aḫz eyledi. [P1 228b]

Şî'r:⁴ ز دل حرف نابخردی کاسته
به علم طبیعی شد آراسته
کشید از جمال طبایع نقاب
ز اجسام و اعراض شد بهره یاب
وز آن پس ره جهل گاهی گرفت
فروغ از علوم الهی گرفت⁵

Ḥuşuş-ı telemmüzde bir vechle teşemmür-i ihtimâm eyledi ki dâm-ı enzâr u dâne-i efkâr ile şayd eyledügi fezâ'ilüñ hevâ-yı fezâ-yı ihâḫasında murğ-ı 'aql-ı serî'ü't-ḫayerân cevalân idüp taḫrîk-i cenâḫ eylemege mecâl muḫâl idi.

1 Şî'r R, P1 | Meşnevi T

2 Onun kemâlâtı kuvve sarayından çıkıp fiil menziline konakladı. Bu varoluş ve yokoluş bahçesinde onun fidanı hem çiçek açtı hem meyve verdi. Bu kadim temelli feleğin dönüşünden hakikatler öğrendi ve inceliklere vâkıf oldu. Molla Câmî, *Mesnevi Heft Evrenğ Cild-i Dovvom, (Hirednâme-i İskenderî)*, haz. A'lâ Hân Efsahzâd, Hüseyñ Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâlâ'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 438.

3 riyâz-ı 'ulüm-ı riyâziyye ... 'ulüm-ı riyâziyyeyi R, T | -P1

4 Şî'r R, P1 | Meşnevi T

5 Gönüldeñ cehâlet lâfını çıkarmış, tabii ilimlerle süslenmişti. Tabiatların yüzünden peçeyi çekti. Arazilardan ve cisimlerden nasibini aldı. Cehâlet yolunu bir süre tuttuktan sonra ilâhî ilimlerden nurlar kesbetti. Molla Câmî, *Mesnevi Heft Evrenğ Cild-i Dovvom, (Hirednâme-i İskenderî)*, haz. A'lâ Hân Efsahzâd, Hüseyñ Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâlâ'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 438.

Şî'r:¹ میدان کمالات تو دور از روش عقل
از فهم فزون است و از ادراک برون است²

[R ??]³

Mezkûr Uluğ Beg 'ulûm-ı riyâziyyeye ğâyet mâ'il olup muşâhabetleri aña maḳşûr u maḳşûr olduğundan Mevlânâ 'Alî Kūşcı kendünün fûnûn-ı 'aliyyetüŝ-ŝu'undan ḥırmânını muḳarrer fehmi eylemegin dehân-ı yâr-âsâ ihtifâ eyleyüp eşk-i dîde-i ğam-dîdegân gibi gözden nihân ve dil-i remîde-i ḥasret-keşidegân gibi ğurbet-i vilâyetde pinhân olmağı taşmîm idüp diyâr-ı Kirmân'e revâne oldu.

Ferd: سکون به منزل اصلی اگر شرف بودی
چرا ز برج حمل افتاب را گذر است⁴

Ol diyâruñ 'ulemâsıyla niçe yıllar muşâhabet-i 'ulûm idüp tekmîl-i kemâlât [T 188a] eyledükden ŝoñra te'lif ü taşnîf semtine sâlik olup kendünün *Şerḥ-i Tecrîd'*ini anda tesvîd eyledi. Bu mâbeynde Emîr Uluğ Beg Mevlânâ 'Alî Kūşcı'nuñ ḳande gitdüğünü bilmeyüp niçe 'uŝûr u dühûr mürûr u 'ubûr eyledükden ŝoñra Mevlânâ 'Alî Kūşcı yine Semerḳand vilâyetine 'avdet eyleyüp istikmâl-i kemâlât için bunca müddet ğaybet itdüğünden i'tizâr eyledi. Emîr Uluğ Beg seferün erbâḥ u fevâ'idine râzî olmağın buyurdılar ki "Senün bu ḥuŝûŝda 'özrün ḳabûl eyledüm. Zirâ sefer tariḳıyla ser-menzil-i maḳâşid-ı merâşid-ı nâ'iye vü müntehâ-yı menâzil-i merâḥil-i ḳâşiyeye vâşıl olmıŝsın. Ve lâkin tuḥaf-ı ṭuref-i fezâ'il-i insâniyyeden baña ne maḳûle hediye getürdün?" diyü su'al eyledi. Fâzıl-ı merḳûm 'Alî Kūşcı cevâb virüp "Sevâlif-i 'ulemâ-yı müteḳaddimîn ü mevâzi'-i fuзалâ-yı mütebahḫirîn fetḥ u ḥall itmesinde müteḥayyir ü mütezaccir olup ŝibâk-i ḫayretde pâ-beste oldukları eşkâl-i ḳameri ḫall idüp aña müte'allıḳ ḫaḳâ'ik u deḳâ'ikı bir risâle eyledüm." diyicek Emîr Uluğ Beg "Ol risâleyi getür. Kaç yirde ğalat eyleyüp ne maḳûle mevâzi'de ḫaṭâ

1 Şî'r R, P1 | Ferd T

2 Senin kemâlât meydanın aklın gidebileceğı (mesafeden) uzak, anlayıŝ için ise fazla ve idrâkin dışındadır.

3 R ve P1 nüshaları bu varaktan itibaren üç varak kadar noksandır. Eksik olan kısımlar T nüshasından metne ilave edilmiştir.

4 Eğer asıl menziline kalmakta şeref varsa, neden güneş Koç burcundan geçmektedir?

itdün göreyin.” diyü mülâtafe yüzinden mümâzağa vü müdâ‘abe eyledi. Mevlânâ ‘Alî Kûşcı ol risâlesini Emîr Uluğ Beg’e işâl idüp kâlâ-yı vâlâ-sını aña ‘arz eyledükde mîr-i müşârün ileyh risâle-i merķūmeyi eline aldığı gibi ayağ üzre kâlkup aña ta‘lik-ı nazar eyledi. Risâle-i merķūmede huyût-ı huūt-ı enzâr-ı daķıka ile mesâha-i sâha-i maķâm idüp Mevlânâ ‘Alî Kûşcı’nuñ ser-rişte-i hall-i işkâli ele getürdügini gördükde şamîm-i kâlbden i‘câb u kabûl idüp taḥsîn-i belîğ eyledi.

Mışrâ‘: آفرین کرد بر آن فاضل و استحسان کرد¹

Müşârün ileyh Emîr Uluğ Beg ḥazretleri suṭurlâb-küşâyân-ı cedâvil-keşân olan efâzıl-ı âtiye, derecât-ı sa‘âdet-nişân ile evcât-ı nuḥûset-‘unvânı [T 188b] biri birinden fark eylesün diyü kendüden şoñra aḥkâm u âşârı bâķi kalsun diyü bir zîc ibdâ‘ u ihtirâ‘ eyledi. Evzâ‘-ı seb‘-i semâvât u hey‘et-i ecrâm-ı ‘ulviyyâtı ṭabaķan ‘an ṭabaķin bilmege râşid u kâşid olup ḥarekât u sekenât, sâbitât u seyyârât[1] taḥķik u tedķik itmege nigerân olmağın bî-nihâye mâl ü menâl şarf idüp Semerķand’da bir raşad-gâh ihdâş eyledi.

Meşnevî: رصدی بست که شد زیب جهان

آسمانی به زمین ساخت عیان

چون گهر بحر وی از چاه آمد

تا از این نه صدف آگاه آمد

شد از رفتار کواکب حاضر

گشت بر چرخ ملاعب ناظر

تا جهان است و به جا هست ایام

می نویسند ز حکمش احکام

این همه از درجات علم است

زنده نامش ز حیات علم است²

1 O fâzılı takdir edip beğendi.

2 Dünyaya süs olan bir rasathane inşa etti. Yeryüzünde aşikâr bir gökyüzü meydana getirdi. Onun denizinin incisi kuyudan çıkınca bu dokuz sadefe kadar (herkes) haberdar oldu. Yıldızların hareketlerine vâkıf, felekteki oyunlara daima bakmakta idi. Bu dünya ve günler var oldukça onun fikrinden hükümler çıkaracaklar. Bunların hepsi ilmin derecelerindedir. İlim hayatı sayesinde onun ismi diridir.

Zıkr olınan raşad-gāhuñ huyûṭ-ı huṭûṭ-ı şu'â'-ı nazarıyla ka'r u ğavrına vuşul müyesser olmayup daḳâ'îḳ-şināsân-ı řâḳ-ı muḳarnes-revâḳ aña 'aḳl irgürmek muḫâl-idi. Havâss-ı ħamse-i bâṭına anuñ 'umḳını taḳdîr eylemek bâṭıl ḫayâl-idi. Bu cümle nücum ħamse-i müteḫayyire gibi çâḫ-ı ḫayretde ḳalmış-idi. Her biri lücce-i 'acz u ḳuşûra şalup kendüyi girdâb-ı pür-zücrete şalmış-idi. Fenn-i mezkûruñ mehere-i bereresinden Mevlânâ Ğıyâşüddîn Cemşîd evvelâ tevellâ idüp marşad-ı merḳûme şürü' eyledükde çok zamân geçmedin âftâb-ı ḫayâtı ḫâne-i zevâle varup müteḫayyire-i enzâr u efkârı derece-i itmâmdan râcî' ü münḫaṭṭ oldu.

Ferd: مهر حیات او شد از خانه اش نهفته
خورشید زندگانی راجع شد از مقامش¹

Şaniyen Ḳâḏî-zâde-i Rûmî şürü' idüp tekmîl-i maḳâşîd u ikmâl-i merâşîd itmege müteraşşîd-iken râşîd-ı rûḫ-ı pür-fütûḫı çâḫ-ı raşad-gâḫ-ı fenâdan evc-i [T 189a] bekâya 'urüc idüp vefât eyledi. Bu dâ'iyeyle itmâm-ı merâm aña daḫi müyesser olmadı. Fâzılân-ı merḳûmānuñ 'aḳabinde 'Alî Mevlânâ Ḳuşcı bed' eyleyüp usturlâb-ı efkâr-ı şâ'ibe-i şâḳıbe ki huyûṭ-ı huṭûṭ-ı enzâr anuñ muḳanṭarât-ı irtifâ'ı meşâbesindedür, anuñ ile kevâkib-i şevâḳıbuñ devrinüñ ğavrına vâḳıf u 'arîf olup neyyirât-ı 'âlem-ârānuñ ḫarekât u sekenâtınuñ ḫaḳâ'îḳ u daḳâ'îḳına vuşul bulup řâḳ-ı řâḳat-ı beşeriyeyle mānend-i minṭıḳa-i felek sâ'ir-i aḳṭâr-ı eflâki muḫîṭ ü dâ'ir oldu.

Meşnevî: گه نوشته است حکایات کسوف
گاه گفته است ز اوضاع خسوف
گه ز تدویر کواکب گفته
دُر ز احوال ثوابت سُفته²

Ḳuvvet-i ḫareket-i fikriyyesi ve sür'at-i intikâlât-ı ḫadsıyyesiyle felekü'l-eflâkuñ cünbiş ü seyrini daḳîḳa daḳîḳa ve derece derece zabt idüp teḳâvîm-i semavātuñ aḫkâm u âşârını şafâ'ih-i 'avâlimde yazmaḳda daḳıḳa fevt itmeyüp maḳdûr-ı beşer olduğı ḳadar aḫsen-i taḳvîm ile tersîm eyledi. Hâlâ *Zic-i Uluğ Beg* diyü meşhûr olup beyne'n-nâs ol nâmla mezkûrdur. Vâḳı'â bu zîc ğayrı

1 Onun hayat güneşi evinde gizlendi. Yaşam güneşi makamından geri döndü.

2 Bazen güneş tutulmalarının hikâyelerini yazmıştır. Bazen de ay tutulmasının hâllerinden bahsetmiştir. Yıldızların rotalarından bahsetmiş, sâbitelerin hallerinin incisini delmiştir.

zîclerden atıyeb ve şîhhat u sedâda aķrebdür. Mîr-i müşârûn ileyh marşad-ı fenâdan mevķıf-ı bekâya rihlet idüp ba'zı evlâd-ı hasâset-nihâdı anuñ yirine tasaltun eyledükde celâlet-i şü'ün-ı 'ulemâyı bilmeyüp zümre-i mezkûreyi hasbe'l-meķâdır tevķîr itmedüğinden Mevlânâ 'Alî Kūşcı' nuñ hâtır-ı 'âtır-ı ol semtten münharif olup Ka'be-i Şerîfe semtine munşarif oldı.

Mışrâ': ترك وطن كمن ز جفاى مخالفان¹

“Fâzıl-ı mûmâ ileyh bu huşuş için istîzân eyleyüp iķdâm-ı aķdâmla tayy-ı menâzil ü merâhil eyleyürek 'İraq-ı 'Acem'den şehr-i Tebrîz'e vâsıl olduķda ol diyârûñ pâdişahı Sulţân Uzun Hasan aña ikrâm-ı belîğ ile ikrâm eyledükden soñra [T 189b] Sulţân Meķmed Hân ile mâbeynlerini taşhîh ü ıslâh için risâlet teklîf eyledi. Ol fâzıl-ı maķbûl bu me'mûl u me'sûli ķabûl idüp Sulţân Meķmed Hân hâzretlerine risâlet tarıķıyla geldükde Sulţân Hasan'ın itdüğü ta'zîmden ziyâde ta'zîm ü tekrîm idüp Sulţân Meķmed Hân kendünün zıll-ı 'adâlet ü sâye-i ma'diletinden ol fâzılın ķalmalarını iltimâs eyledi.

Ferd: از سایه نخل دولتم می خواهم
همخانه آسمان شود خانه ما²

Mevlânâ 'Alî Kūşcı “Edâ-yı hıdmet-i risâlet idüp 'uhdemde olan emâne-ti ifâ itdigümden soñra Rûm şavbına 'avdet eyleyeyin.” diyü pâdişah-ı ma'dilet-penâh ile va'd-i ekîd ü 'ahd-i sedîd tesdîd eyledi. Fî'l-vâķi' maşlahat-ı risâleti itmâm eyledükden soñra icâz-ı va'd u incâz-ı 'ahd itmek-içün girü büm-ı Rûm'a teveccüh eyleyüp va'd-i ma'hûda vefâ eyledi. Sulţân Meķmed Hân nîk-fercâm-ı huddâm-ı sidre-maķâmdan ba'zı ķullarını istikbâl için irsâl idüp Mevlânâ 'Alî Kūşcı kendü ķalemrevine dâhil olduğı günden maķarr-ı aşil-i cezîl-i salţanat u müstaķarr-ı kadîm-i ķavîm-i hîlâfete gelinceye degin “Her ķonakda biñ aķçe şarf olınsun!” diyü fermân olındı.

Ferd: چشم منى و خانه تو چشم خانه ام
حق القدوم تو گهر دانه دانه ام³

1 Düşmanların zulmünden dolayı vatani terk ediyorum.

2 İstiyorum ki senin devlet ağacının gölgesi sayesinde evimiz gökyüzü ile komşu olsun.

3 Benim gözüksün ve senin evin benim gözümün yuvasıdır. Senin gelişinin hakkı (saçtığım) inci tanelerimdir. Molla Câmî, *Divân-ı Câmî Cild-i Evvel Fâtihatü'ş-Şebâb*, haz. A'lâ Hân Efsahzâd, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mîrâs-ı Mektûb, 1378, s. 591.

Zıkr olınan fermüde-i cihân-muṭā'ı tenfîz eyleyüp ḥaşmet-i vâfire vü 'izzet-i mütekâşire ile fâzıl-ı müşārün ileyhi maḥmiyye-i İstanbul'a işâl eyledükde ta'zîm ü tekrîmini bir meblağa tebliğ eylediler ki ferd-i âferîdeye böyle tekrîm olmamışdur. Merḥûm Sulṭân Meḥmed Ḥân ḥazretleri ol bül-bül-i riyâz-ı riyâziyâtı dâm-ı ikrâm u i'zâm ve dâne-i i'zâz u ihtirâmla şayd idüp bend-i ri'âyetle kayd eyledi. Fâzıl-ı merḥûm pâdişâh-ı merḥûm ile mülâkî olduğda 'ilm-i ḥisâbda *Muḥammediyye* ismiyle müsemmâ risâlesini ithâf u ihdâ eyledi. [T 190a] Risâle-i merḥûmenü'n şahâ'if-i pür-leṭâ'ifinde a'dâd-ı erba'a-i mütenâsibe gibi muntazama ve mülte'ime olan nuḳûd-ı fevâ'id-i ferâ'idi cümle-i erbâb-ı ḥisâb ortalarında ḥisâb u kitâb itmek-i çün tefrîk u taḳsîm eyleseler 'öşr-i 'aşîrini belki biñde birini ḥisâb eylemek mümkün olmaduğı muḳarrerdür.

Ferd: لطف لفظش بی حساب و بی کتاب
حسن او از عدّ و استقصا برون¹

Merḥûm Sulṭân Meḥmed Ḥân ḥazretleri Sulṭân Uzun Ḥasan ile muḥârebeye gitdükde mevlânâ-yı merḥûm bile gidüp eşnâ-yı seferde pâdişâh-ı merḥûmuñ nâm-ı nâmilerine 'ilm-i hey'etde bir risâle-i laṭife te'lif idüp bu te'lif 'Irâq u 'Acem fetḥine müşâdif olmağın *Fethiyye* diyü tesmiye eyledi. Bu sefer-i zafer-eşerden 'avdet olunup maḥmiyye-i İstanbul'a geldiğinde fâzıl-ı merḥûma yevmi ikiyüz aççe ile Ayaşofya Medresesi ve evlâd u emcâdına 'alâ ḳadri'l-merâtib menâşib tevcih olunup diyâr-ı 'Acem'den anuñla bile gelen iki yüz nefer miḳdârı kimesnenü'n her birine 'alâ ḳadri'l-istiḥḳâḳ ri'âyet olındı.

Mervîdür ki Mevlânâ 'Alî Ḳuşcı maḥrûsa-i Ḳoşantiniyye'ye evvel geldiğinde zümre-i erbâb-ı câh u celâl ve cümle-i aşḫâb-ı fazl u kemâl istikbâl idüp bunca biḥâr-ı zeḫḫâr bir sefine-i hilâl-mişâl ile deryâyı 'ubûr eylediler.

Meşnevî: به کشتی چو آن زمره شد جایگیر
بر آورد از جان دریا نفیر
به کشتی شد چند دریا دلی
بحار کمالات بی ساحلی

1 Onun lafzındaki letâfet hesaba ve kitaba (sığmaz). Onun güzelliği sayılamaz ve idrak edilemez.

چو دید است آن جمع گوهر شعار
از آن بحر بگرفت راه کنار¹

Bu eşnâda maħrûsa-i Koştañtiniyye kâdîsı bulunan Mevlânâ H'âce-zâde fâzıl-ı müşârün ileyh ile muţâraha-i kelâm idüp ţarafeynden neşr ü nazm olınan dürer-i ğurer-i kelimâtı ğuşvâre idindiler. Ol baħr-i müteħabbir ü ħabr-i mütebaħħir deryâ münâsebetiyle Baħr-i Hürmüz'de gördüĝi cezr ü meddi zıkr idüp baħr-i kelâmı ĝâh cezr ü ĝâh medd [T 190b] eyleyicek Mevlânâ H'âce-zâde cezr ü meddüñ sebebini beyân idüp lücce-i 'ummân gibi cûş u ħurûş idüp [R 147a]

Kıt'a: از لجة حقائق گوهر نشاند هر سو
طبعش که هست امروز در فضل بحر کامل
چون زلف بکر فکرش یابد ز کلک شانه
آینه پیش دارد از ناخن انامل²

Mevlânâ 'Alî Kûşcı ol meclisde Seyyid Şerîf Cürçânî ile 'Allâme Taftâzânî'nün Mîr Timur-ı menfûruñ meclisinde eyledükleri mübâĥaşe-yi zıkr idüp 'Allâme Taftâzânî cânibini terciĥ eyledi. Mevlânâ H'âce-zâde ţaraf-ı ħilâfa zâhib olup "Mebĥaş-ı mezkûrı ben daĥi sizüñ gibi nehc-i muĥarrer üzre muĥarrer mülâĥaza ider-idüm. Lâkin mîzân-ı 'aql-ı selim ü mi'yâr-ı řab'-ı müstaĥîm ile ţarafeynüñ nuĥûd-ı taĥķîkâtını sencide itdigümde [P1 229a] Seyyid Şerîf ĥazretleri ţarafından ĝalebe vü rüĥân nümâyân oldu. Ĥattâ bu maĥalli ĥâşîye-i kitâbda ĥall itdigümde anuñ cânibini terciĥ eyledüm." diyüp kelâmını tevkîd ü te'yîd için ĥıdmetkârıyla kitâbını getürdüp maĥall-i merĥûmı bulıvirdi. Mevlânâ 'Alî Kûşcı ĥazretleri sefîneden çıķduĝdan soñra

Beyt:³ چو آن پاك گوهر به آيين صف
ز كشتی برون شد چو دُرّ از صدف⁴

1 O zümre gemiye yerleşince, deniz cân u dilden bir feryat kopardı. Uçsuz bucaksız kemâlât denizleri (gibi olan) o derya gönüllü birkaç kişi gemiyle gitti. Deniz, o mücevher tabiatlı topluluĝu görünce kenara çekildi.

2 Bugün fazilette bir baħr-i kâmil olan tabiatı, hakikatler denizinden her tarafa inciler oturttu. Fikrinin bâkir saçı kalem ile taranınca parmaklarındaki tırnaktan bir ayna takdim eder.

3 Beyt R, P1 | Ferd T

4 O tertemiz inci (tabiatlı) bir dizi ve saf halinde, sadeften çıkan inci gibi gemiden indi.

maḥall-i merķūma ‘ayn-ı iz‘ân u çeşm-i im‘ân ile müṭâla‘a idüp kuḥl-ı cilâ-yı füyûzât-ı tevfiķât-ı celiyye berekâtıyla meclâ-yı mücellâ-yı dîde-i başâret-dîdesinde cemâl-i hakk-ı baḥt şüret-pezîr olmağın Mevlânâ H‘âce-zâde’nün taḥķîkını i‘câb u ḳabûl eyledi. Merḥûm Sulṭân Meḥmed Hân ḫazretleri Mevlânâ ‘Alî Ḳuşcı’dan H‘âce-zâde’nün aḫvâlini su‘âl idüp “Fezâ’il-i ‘ilmiiyyesinün ḳadrini mizân-ı vicdânunuzda ne miḳdâr buldıñuz?” diyecek “Bûm-ı Rûm ve mülk-i ‘Acem’de nazîri yoķ bî-miśl ü mânend bir fâzil-ı ercmenddür. Mir‘ât-i ḫayâlümde ‘aks-pezîr olan şüretten ğayrı şebîḫ ü ‘adilî mefķüddür.” didükde pâdişâḫ ḫazretleri kelâm-ı sâbıḳdan münfehîm olan nev‘-i iḫtişâşı def‘-içün [T 191a] “Arab’da daḫi nazîri yoķdur.” [P1 229b] diyü buyurdılar.

Beyt:¹ ای که از خوبان مراد ما تویی مقصود هم
چون تویی هرگز نبودست و نخواهد بود هم²

Ḫikâyet olunur ki Mevlânâ Tûsî bilâd-ı ‘Acem’e varup Mevlânâ ‘Alî Ḳuşcı ile mülâķi olduķda “Bilâd-ı şeref-âbâd-ı Rûm’a ‘azîmete niyyet itdiñüz diyü istimâ‘ olındı. Vâķi‘ ise ol diyârûñ fuzalâsından Mevlânâ H‘âce-zâde diyü yâd olınan kûsec ile müdârât itmeñüz lâzımdur. Zirâ ḫaḳâ’iḳ-ı ‘ulûm u daḳâ’iḳ-ı fûnûn anuñ nüşḫa-i ḫâṭır-ı ‘âṭırında bir vechle muḳarrer ü muḫarrerdür ki anuñ ile muḳâbele eyleyen kişinün ma‘lûmı anuñ yanında mechûl meşâbesinde görünmek muḳarrerdür.” diyü kelimât eyledi.

Ḳıṭ‘a: نیست اقلیم سخن را بهتر از وی پادشاه
در جهان ملك سخن راندن مسلم شد ورا

[R 147b] مریم بکر معانی را شد ارواح القدس
عالم ذکر معالی را وی است فرمان روا³

Mevlânâ ‘Alî Ḳuşcı Rûm’a geldükde ol vaşıyyet ile ‘amel idüp duḫter-i nîk-aḫterini Mevlânâ H‘âce-zâde’nün oğlına tezvîc eyledi. Mevlânâ H‘âce-zâde daḫi kendünün ḳızını ‘Alî Ḳuşcı’nuñ ḳızınıñ oğlı Mevlânâ Ḳuṭbuddîn’e

1 Beyt R, P1 | Ferd T

2 Bizim güzellerden maksudumuz da muradımız da sensin. Çünkü senin gibisi asla olmamıştır, olmayacaktır da. Hilâlî-i Çağatayî, *Divân-ı Hilâlî-i Çağatayî bâ Şâh u Derviş u Sıfatu’l-‘Âşîkîn-i Ü*, haz. Saîd-i Nefîsî, Tahrân: Kitâbhâne-i Senâyi, 1337, s. 129.

3 Söz iklimine ondan daha iyi bir padişah yoktur. Bu dünyada söz söyleme ülkesi ona teslim edilmiştir. O, manaların bâkire Meryem’ine Hz. Cebrail oldu. O, yüceliklerin mezkûr olduğu âleme hükümdârdır. Hâkânî-i Şirvânî, *Divân-ı Hâkânî-i Şirvânî*, haz. Cihângîr Mansûr, Tahrân: Neşr-i Gül-ârâ, 1379, s. 14.

tezvîc eyledi. Ol bâz-ı ri-yâz-ı¹ ri-yâziyâtun nesr-i tã'ir-i hâtır-ı haķa'ik [P1 230a]-şikârı ve şâhbâz-ı efkâr-ı işâbet-şi'arı mihlâb-ı tefekkür ve minķâr-ı tedebbür ile şayd itdügi hamâmât-ı mülhemât-ı ğaybiyyeden birisi metn-i *Tecrîd*'e tesvîd itdügi şerh-i laṭifdür ki eslâf-ı eşrâfuñ kütüb-i kelâmiyyede derc eyledükleri ferâ'id-i fevâ'idi intiḥâb eyledükden şoñra ol nuḥub-i nüceb-i âbdâra kendünün netâ'ic-i efkâr-ı şâ'ibe-i şâķıbesinden reşânet-i kelimât ve rezânet-i 'ibârâta mübtenî niçe müsteşnâ leṭâ'if-i ra'nâ muzâf eyledi.

Κίτ'α: بدین لطافت و خوبی کسی نیاراید
به حلّهای عبارت عروس معنی را
به حجله هنر از فاضلان دهر کسی
نبرده دست چنین نو عروس رعنا را²

[T 191b] Ve daḥi 'Allâme Taftâzânî'nün *Keşşâf*'a yazduğı şerḥün evâ'iline ḥâşiyeye ta'lik eyledi ve *Muḥammediyye* ve *Fetḥiyye* nâm iki risâle-i ğarrâ vü maķâle-i zibâ daḥi tensik eyledi ve daḥi mebahîş-i ḥamde müte'allık bir risâle tesvîd idüp Seyyid Şerîf'ün *Havâşî-i Şerḥ-i Metâli'*de mebahîş-i mezkûreye müte'allık irâd itdügi kelimâtı taḥķik eyledi. Ve daḥi 'ilm-i şarfdan *Unķūdu'z-Zevâhir* nâm kitâb-ı leṭâ'if-ilti'âm ol fâzıluñ te'lifidür diyü istimâ olunur. Mevlânâ 'Alî Kūşcı yigirmi fenden bir cildde yigirmi [P1 230b] metn-i metin cem' idüp aña *Maḥbûbu'l-Ḥamâ'il* diyü tesmiye eyledi. Ol mecmû'a-i maṭbû'a ki kelime-i câmi'a-i 'ulûm-ı nâfi'a vü ümmü'l-kitâb-ı fûnûn-ı lâmi'a-i sâti'adur, anı ba'zı ğilmânı mânend-i ḥamâ'il ḥâmil olup yanından ayırmaz-ıdi. Zıkr olınan fûnûna her laḥẓada tecdîd-i nazâr idüp bir sâ'at ğozi öninden ayırmaz-ıdi. Mebâni-i ma'ânî olan elfâzı ekşer-i evķâtda manzûrı olup eṭbâķ-ı evrâķ-ı şafaḥât-ı perde-i çeşminde şâbit ü merkûz olduğı gibi levḥ-i maḥfûz-ı hâtırında daḥi ke'n-naķşı fi'l-ḥacer meşṭûr u muḥarrer idi. Kuvvet-i ḥâfıza kuvvetiyle ḥızâne-i bî-kerâne-i derûnında dürer-i elfâz ve cevâhir-i ma'âniyi le'âlî-i girân-mâye gibi ḥıfz eyledi.

1 ri-yâz-ı R, T | -P1

2 Kimse bu güzellik ve letafetle mana gelinini ibarelerin hulleleri ile süsleyemez. Dünyadaki fâzıllardan hiç kimse hünerin gerdek odasında böyle güzel ve taze bir geline el uzatmamıştır.

Beyt:¹ در نگین خاطر او نقش شد جمله علوم
در میان فاضلان²ش نام او شد ذوفنون²

Sinîn-i hicriyyeden sekiz yüz yetmiş çokuz senesinde şâhbâz-ı rûh-ı
kudsî-pervâzı nişîmen-i zulmânî-i [R 148a] cismânîyi terk idüp âşiyâne-i
nûrânî-i rûhânîye pervâz eyledükde Ebî Eyyüb Enşârî³ hâzretlerinûn türbe-
sinûn harem-i muhtereminde defn olındı. [P1 231a]

Beyt:⁴ حریمش اهل دل را گشته مدفن
درختش مرغ جانها را نشیمن⁵

Tezyîl: Mümâ ileyhûn vefâtı sene-i merķūmenûn şa'bânınun sekizinci
günü şenbe gününde vâķi' oldı. Mîrim Efendi hâzretleri anun târîhîni beyân
içün bu iki beyti nazm eyledi. [T 192a]

Şî'r:⁶ رهنمای علم مولانا علی
چون به سوی روضهٔ رضوان برفت
بد ز هجرت هشتصد و هفتاد و نه
روز شنبه هشتم شعبان برفت⁷

[**Derkenâr**]⁸ Mervîdür ki Mevlânâ 'Alî Kūşcı'nuñ ev'âl-i *Telvîb*'e hâşiyesi
ve *Risâle-i Vaz'iyye*'si ve 'ilm-i hey'etde *Meserretül-Kulüb fi Def'i'l-Kürüb* ismiyle
müsemma bir risâlesi ve *Şâfiye*'ye ve *Kâfiye*'ye Fârisî şerhi vardır. Ve Kūr'an-ı
'azîmden zehrâveyne de tefsîr taħrîr eyledi. Ve daħi Sulţân Meħmed merķū-
mun nâmına Ayaşofya nâm maķāmun aħvâlini beyânda bir risâlesi vardır.⁹

1 Beyt R, P1 | Beyt T

2 Onun hâtırının yüzüğünde bütün ilimler nakşolundu. Fazilet sahibi kimseler arasında onun adı "zû-
fünûn" oldu.

3 Ebî Eyyüb Enşârî R, T | Eyyüb Enşârî P1

4 Beyt R, P1 | Ferd T

5 Onun harîmi gönül ehline bir mezar ve ağacı can kuşlarına yuva olmuştur.

6 Şî'r R, P1 | Kıt'a T

7 İlim rehberi Mevlana Ali, Rıdvân'ın bahçesi cenahına gidince hicretten sekiz yüz yetmiş dokuz idi.
Şabanın sekizinci günü cumartesi günü gitti.

8 [Derkenâr] R | -T, -P1

9 [Derkenâr] Râvî eydür ki Mevlânâ 'Alî Kūşcı İnan'da iken Kâđi-zâde-i Rûmî'nün oğlı Şemsüddîn
Muħammed'i damad idinüp anuñla kendü kızından Kūtuddîn Muħammed vücûda geldi. Mevlânâ
H'âce-zâde Efendi kızını Kūtuddîn Muħammed'e tezvîc idüp anı damad idindi. M | -R, -T, -P1

**Mevlânâ 'Alâüddîn 'Alî bin Mecdüddîn Muḥammed bin
Muḥammed bin Mes'üd bin Maḥmüd bin Muḥammed bin
Muḥammed bin 'Ömer Şâhrüdü-i Bişâmî-i Herevî-i Râzî-i 'Ömerî-i
Bekrî Raḥimehumu'llâhu 'Aleyhim Ecma'in¹ [Muşannifek]**

Fâzıl-ı merķūm 'unfuvân-ı civânide te'lif ü taşnife bed' idüp âvân-ı² şıġar-dan aña meşġül olmaġın zebân-ı Fârisî'de edât-ı taşġir olan ħarf-i kâfla mu'an-ven olup "Muşannifek" diyü meşġür oldı. Vilâyet-i Ħorâsân'da maķarr-ı salţanat olan Herât nâm şehre ve anuñ tevâbi'inden Bişâm nâm kaşabaya ve anuñ muzâfâtından Şâhrüd nâm ħaryeye ecdâd-ı 'izâmınuñ birer tariķle 'alâķaları olmaġın üçine bile nisbet olınup Herevî ve Bişâmî ve Şâhrüdü diyü zıkr [P1 231b] olındı. Mevlânâ Muşannifek şanâdid-i 'ulemâ-yı mâziyenüñ mümtâzi ve ekâbir-i sâlife-i sâmiyenüñ ser-efrâzi ya'nî İmâm Faḥrüddîn-i Râzî (raḥmetu'llâhi 'aleyh) ħâzretlerinüñ evlâd-ı kirâm ve aḥfâd-ı 'izâmın-dandır. Ol sebebden "Râzî" diyü şöġret bulmuşdur. Ya'nî teşâñifinde neseb-i şerîfinüñ ol imâm-ı hümâma ittişâlini beyân itdüġi maḥalde târ u püd-ı kelâmı ol sülġan-senc bu minvâl üzre nesc eyledi ki "Ceddüm Faḥr-i Râzî'nüñ Muḥammed nâm bir peser-i ħuceste-siyeri var-ıdı kim aña kemâl-i ta'alluķ ile müte'allıķ olup rişte-i dil-i pür-tâbı aña merbûţ idi. Ekşer muşannefâtını anuñ için taşnîf idüp ism-i sâmisini ba'zı kitâbında taşriḥ eyledi.³

Beyt:⁴ هم ذکر تو بر سر زبانش باشد
هم مهر تو در میان جاننش باشد⁵

Zıkr olınan peser-i ħuceste-siyer reye'an-ı şebâb-ı bâ-şitâbda vefât idüp rûḥ-ı pür-fütûḥı meşmül-i sürâdikât-ı ġufrân u maḥmül-i ecniḥa-i melâ'i-ke-i kerrübiyân [T 192b] olduġdan şoñra bir oġlanuġı zuhûra gelüp pe-deri gibi anuñ daḥi nâm-ı nâmîsini Muḥammed ħomışlar-ıdı. Mevlânâ Muḥammed-i Şânî fezâ'il-i 'ilmiyyede pederleri mertebesine [R 148b] bâliġ

1 Mevlânâ 'Alâüddîn 'Alî bin Mecdüddîn Muḥammed bin Muḥammed bin Mes'üd bin Maḥmüd bin Muḥammed bin Muḥammed bin 'Ömer Şâhrüdü-i Bişâmî-i Herevî-i Râzî-i 'Ömerî-i Bekrî Raḥimehumu'llâhu 'Aleyhim Ecma'in R, P1 | Mevlânâ 'Alâüddîn 'Alî bin Mecdüddîn Muḥammed bin Muḥammed Mes'üd bin Maḥmüd ibn Muḥammed bin Muḥammed bin 'Ömer Şâhrüdü-i Bişâmî-i Herevî-i Râzî-i 'Ömerî-i Bekrî Raḥimehumu'llâhu 'Aleyhim T

2 âvân-ı R, P1 | evvel T

3 eyledi R, P1 | eylemişdür T

4 Beyt R, P1 | Ferd T

5 Hem senin zıkrın onun dilinin ucunda hem senin muhabbetin onun canının ortasındadır.

olduğda [P1 232a] ol daği vefât idüp Maḥmūd nām bir peser-i nîk-fercām taḥlîf eyledi. Zîkr-i olınan Maḥmūd-ı me's'ûdu'l-ḥaşâ'il, maḥmûdu's-şemâ'il mer-tebe-i kemâle nâ'il olıcağ sefer-i sa'âdet-zafer-i Hicâz niyyetine şehr-i Herât'dan Bişâm nām kaşabaya geldükde ol diyâruñ ahâlîsinün 'umûmen zümre-i 'ulemâya maḥabbetleri ḥuşûşan İmâm Faḥr-i Râzî'nün evlâd-ı em-câdına meveddetleri olmağın fâzıl-ı merķûma eşnâf-ı âlâf-ı ikrâm ile ikrâm eyleyüp taḥdîm-i ḥıdemât-ı şâyeste ve tetmîm-i vezâ'if-i bâyeste eylediler.

Beyt:¹ عمری که نه در خدمت تو بگذارم
ایزد داند که آن نه عمر انگارم²

Ol maḥmūd-ı ḥalk̄ kaşaba-i mezkûrede ihtirâm-ı vâfir ü ihtîşâm-ı mütevâfir ile iḳâmet idüp müddet-i medîd mütemekkin olmuş-iken finâ-yı fenâdan dâr-ı beḳâyâ irtiḥâl u intiḳâl eyleyüp Mes'ûd adlu bir veled-i büzürgvâr ta'ḳîb ü taḥlîf eyledi. Zîkr olınan Mes'ûd-ı maḥmûdu's-şifât taḥşîl-i kemâlât itmege egerçi sa'y-i belîğ ve cidd-i bî-dirîğ itmiş-idi, lâkin³ “اذا لم يُفك المجد فالجد باطل”³ feḥvâsınca ḥadd-i baḥt u cedd aña iḳbâl it-medügi sebebden âbâ vü ecdâdınun rütbe-i vâlâsına vâşıl olmayup fezâ'il-i celiyyeyle [P1 232b] anlarun mer-tebe-i 'ulyâlarına nâ'il olmadı.

Beyt:⁴ اگر به هر سر مویت دو صد خرد باشد
خرد به کار نیاید چو بخت بد باشد⁵

Vaḥan-ı aşlisinden hicret itmeyüp fevâ'id-i keşîre-i ğazîre vü menâfi'-i celiyye-i 'aliyyeyi müşt Emil olan sefer-i fevz-eşer meslegine sâlik olmaduğı sebebden maḳâmât-ı 'âliyâta vuşûlden mehcür ve menâzil-i sâmiyâtda seyr ü sülûk eylemekden maḥcür olup çariḳa-i va'z ile iktifâ eyledi. [T 193a]

Şi'r:⁶ چو لعل اندر مکان دارد قراری
نیاید آب روی اعتباری

1 Beyt R, P1 | Ferd T

2 Senin hizmetinde geçirmediğim bir hayatı, Allah biliyor ya; hayattan addetmem.

3 İtibar sana vefa göstermeyince gayret bir işe yaramaz.

4 Beyt R, P1 | Ferd T

5 Bahtın kötü olduktan sonra her bir saç telinin ucunda iki yüz akıl olsa o akıllar bir işe yaramaz. Sa'dî-i Şîrâzi, *Külliyât-ı Sa'dî*, (*Gülistân*), haz. Muhammed Ali Fürûğî, Tahrân: Emîr-i Kebîr, 1372, s. 113.

6 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

چو نبود باد را تمکین و تسکین
ندارد قدر پیش اهل تمکین¹

Sâlifü'z-zikr Mes'ud Edîb Muḥammed nâm bir peser-i necîb ta'ķib idüp kendünün maķâmına taḥlîf eyledi. Ol Muḥammed-i ḥamîde-siyer ahâlî-i bilâd iķtidâ eyleyicek deñlü taḥşil-i kemâlât eyledükden şoñra çok zamân geçmedin vefât idüp mütenezzihân-ı besâtîn-i cinâna mütelâḥıķ u mütelâşıķ olduķda Mecdüddîn Muḥammed adlu bir oğulcuğı ķaldı.

Bejt:² سعادتش پسر کو بود نکو خصلت
بدان سبب پدر او شود به نیکو یاد³

Zıkr olınan Mecdüddîn Muḥammed Mevlânâ Muşannifek ḥazretlerinün [P1 233a] pederleridür. İmâm Faḥr-i Râzî ḥazretleri muşannefât-ı fezâ'il-âyâtında kendülerini 'Ömer bin Ḥaṭṭâb ḥazretlerinün evlâdındandır diyü taşriḥ u taḥķiķ [R 149a] eyledi. Ve lâkin aşḥâb-ı tevâriḥ Ebî Bekr-i Şiddiķ ḥazretlerinün evlâdındandır diyü ta'yîn eyledi.

Mevlânâ Muşannifek sekiz yüz üç senesinde zuhûra gelüp nevâşî-i ahvâl-i şeref-âmâlinde envâr-ı âşâr-ı ķâbiliyyet leme'an-ı bâriķa-i âftâb gibi raḥşende vü dıraḥşende olıcaķ sekiz yüz on iki senesinde taḥşil için ķarındaşıyla Herât'a riḥlet eyledi. Sekiz yüz yigirmi üç senesinde *İrşâd* nâm kitâbı şerḥ eyledi. Sekiz yüz yigirmi beş senesinde 'ilm-i naḥvde *Mişbâḥ* nâm kitâbı şerḥ eyledi. Sekiz yüz yigirmi altıncı senesinde Resûl-i Ekrem (şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem) ḥazretlerinün cenâb-ı risâlet-nişâbından işâret-i pür-beşâret ile âdâb-ı baḥşî şerḥ eyledi. Sekiz yüz yigirmi sekiz senesinde *Lübâb* nâm kitâbı şerḥ eyledi. Sekiz yüz otuz iki senesinde *Şerḥ-i Muṭavvel Ḥâşiyesi* ni⁴ ve sekiz yüz otuz dört senesinde 'Allâme Taftâzânî'nün *Şerḥ-i Miḥtâḥ*'ına ḥâşiyesini ve sekiz yüz [P1 233b] otuz beş senesinde *Telviḥ*'e ḥâşiyesini ve *Ķaşide-i Bürde* [T 193b] şerḥini ve Ebü 'Alî bin Sînâ'nuñ *Ķaşide-i Rübhiyye*'sinün şerḥini te'lif ü taşnîf eyledi.

1 La'l taşı bir yerde mukim olduğunda itibar şerefini elde edemez. Rüzgârın sâbit-kadem olmayışı onu ehl-i temkîn yanında kıymetsiz yapar.

2 Bejt R, P1 | Ferd T

3 Onun saâdeti, iyi ve güzel ahlaklı bir evlattır. (Çünkü) bu sayede babası hayırla yâd olunur.

4 *Şerḥ-i Muṭavvel Ḥâşiyesi*'ni R, T | *Muṭavvel Ḥâşiyesi*'ni P1

Hicret-i Nebeviyye'den sekiz yüz otuz üç senesinde şehri Herâ'a rihlet idüp metn-i *Vikâye*'yi ve metn-i *Hidâye*'yi şerh eyledükden sonra *Hadâ'îku'l-İmân* adlu mü'ellifini sene-i mezkûrede te'lif eyledi. Sekiz yüz kırk sekiz senesinde diyâr-ı Rûm'a irtihâl idüp sekiz yüz elli senesinde ol diyârda İmâm Beğavî hazretlerinin *Meşâbih* nâm kitabını Hazret-i Muhammed Muştafa ('aleyhi şalavâtü'llâhi'l-meliki'l-a'lâ) cânibinden işaretle şerh eyledi. Ve daği Seyyid Şerîf hazretlerinin *Şerh-i Miftâh*'ına hâşiyeyi ve *Şerh-i Metâlî'e* hâşiyeyi ve Fahrü'l-İslâm İmâm Pezdevî'nün *Uşûl* inden ba'zısına yazduğı şerhi sene-i mezkûrede taştîr ü taşdir eyledi. Ve daği sekiz yüz elli altıncı senede İmâm Zemahşerî'nün *Keşşâf*'ını şerh eyledi. Ve zebân-ı 'Arab'dan gayrı lisân-ı Fârisî'de daği *Envâru'l-Ahdâk* ve *Hadâ'îku'l-İmân* [P1 234a] ve *Tuhfetüs-Selâtin* esâmisiyle müsemmâ kitâblarını taşnîf eyledi. Ve daği ol 'aşruñ vüzerâsından Maħmûd Paşa (câvezehu'llâhu te'âlâ 'ammâ yahşâ) hazretlerinin nâm-ı şerîfine neşâ'ihi müstemil *Tuhfe-i Maħmûdiyye* nâm kitabını sekiz yüz altmış bir senesinde te'lif eyledi. Zıkr olınan ahvâl-i şeref-âmâlini ol kitâbda mufaşşal u meşrûh, tersîm ü terķim idüp kendünün muşannefâtını onda ta'dâd eyledükden sonra 'özt beyân idüp "Hâlâ elli sekiz yaşına vâşil olup şeyb ü herem mertebelerine bâliğ oldum. [R 149b] Şimden sonra hiç bir lisânda huşuşan zebân-ı Fârisî'de kitâb te'lif ü taşnîf itmeyeyin." diyü 'ahd ü va'd eyledi. Ve lâkin fâzıl-ı merķümüñ ba'zı teşânîfi daği vardur ki tafşil-i sâbıkda dâhil degüldür. Muħtemeldür ki va'd-i mezkûr u 'ahd-i mestûrdan sonra naķz-ı 'azîmet idüp taşnîf ü te'lif eyledi. Evvelâ veyâhüd muķaddemâ taşnîf ü te'lif [T 194a] idüp maħall-i tafşilde derc itmedi ola ve daği Sultân Mehmed Hân hazretlerinin emri şerîfleriyle aħsen-i terâķib ü elķâf-ı esâlib üzre lisân-ı Fârisî'de bir tefsîr-i [P1 234b] şerîf te'lif eyleyüp "المأمور معذور" mes'elesiyle lisân-ı mezkûrda didüğine itizâr eyledi. Mervîdür ki Mevlânâ Muşannifek zıkr olınan tefsîr-i şerîfi maħrûsa-i Edirne'de sekiz yüz altmış üç senesinde taħrîr idüp zuhûr u bürûza getirdi. Ve daği *Meşnevî*'nün ba'zı ebyâtını Fârisî lisân üzre şerh eyledi.² Ve daği *Şadruş-Şerî'a* nâm *Şerh-i Vikâye*'ye hâşiyeyi ve 'Allâme Taftâzânî'nün *Şerh-i 'Aķâ'id*'ine hâşiyeyi taştîr eyledi. Ve metn-i *Şemsiyye*'ye

1 Görevli kişî mazurdur.

2 Mervîdür ki Mevlânâ Muşannifek ... lisân üzre şerh eyledi. R, T | -P1

Fârisî şerh taḥrîr ü taşdır eyledi.¹ 'Ulüm-ı edebiyeyi 'Allâme Taftâzânî'nün telâmizesinden Mevlânâ Celâlüddîn Yûsuf Evbehî'den ve mezkûr Celâlüddîn'ün telâmizesinden kuṭbu'l-milleti ve'd-dîn Aḥmed bin Muḥammed bin Maḥmûd İmâmî ve Herevî'den oḡudı. Fıḫh-ı Şâfi'î'yi imâm-ı hümâm 'Abdül'azîz bin Aḥmed bin 'Abdül'azîz Ebherî² ḥâzretlerinden ve fıḫh-ı Ebî Ḥanîfe'yi İmâm Faşîḥüddîn Muḥammed bin Muḥammed 'Allâvî ḥıdmetlerinden aḥz eyledi. Minvâl-i meşrûḥ üzere ḥilye-i celiyye-i ecnâs-ı ulüm-ı mütenevvi'a-i mütefferi'ayla pîrâste vü ârâste olduḡdan soñra terk-i diyâr idüp şeref-i ḡudümüyla büm-ı Rüm'ı teşrif eyledi. Zıkr olınan diyârdan maḥmiyye-i Ḳonyâ'da müderris olup *Fuṣûṣ-ı ḥarâ'id-ḥisâni Nuṣûṣ-ı cerâ'id-beyân* ile tibyân iderken maḡâṭı'-ı a'mâl ve ḥavâtım-i aḥvâlinde şamem 'ârîz [P1 235a] oldu. Kâr-ḥâne-i 'aḡl ve nüzhet-serây-ı dimâḡuñ medâḫil ü meḥârici meşâbesinde olan ebvâb-ı esmâ' mesdüd olup 'arâ'is-i nefâ'is-i süḫanuñ gelüp gitmesi münḡaṭı' oldu. Vüzerâ-yı 'Oşmâniyye'den Maḥmûd Paşa'nuñ vezâreti zamânında fâzıl-ı mümâ ileyh maḥmiyye-i Ḳonyâ'dan maḥrûsa-i Ḳostañtîniyye'ye gelüp Sulṭân Meḥmed Ḥân ('aleyhi'r-raḫmetü ve'l-ḡufrân) ḥâzretlerinüñ pâye-i serîr-i a'lâlarına 'arz olunduḡda yevmî seksen aḡçe vazîfe ta'yîn olındı.

Hicret-i Nebeviyye'den sekiz yüz yetmiş beş senesinde vefât idüp Ḥâzret-i Ebî Eyyüb Enşârî ḥâzretlerinüñ mezarı civârında defn olındı.

Mısra': خدا قبرش کند فردوس اعلى³

Cenâb-ı ni'me'l-me'âblarından mervîdür ki bilâd-ı 'Acem'de meşâyih-i kirâmdan bir kimesneyle ortamuzda mübâḫaşe-i 'azîme cârî olup eşnâ-yı kelâmda benden ḡavl-i şavl-âmîz ü hevl-engîz şâdır oldu. Encâm-ı kelâmda ve itmâm-ı merâmda müşârün ileyh şeyḫ-i edîb [T 194b] baña ḫiṭâben "Eşnâ-yı mübâḫaşede senden sū-i edeb şâdır oldu. Anuñ muḡâbelesinde şamem ile mücâzât ve senüñ 'aḡabüñde ḫayr-ı ḫalef ḡalmamaḡla⁴ [R 150a] mükâfât olmasını recâ iderin." diyü bed-du'â eyledi. [P1 235b] Vâḫı'a ol

1 Mervîdür ki Mevlânâ Muşannifek ... şerḫ taḥrîr ü tasdir eyledi. R, P1 | -T

2 'Abdül'azîz bin Aḥmed bin 'Abdül'azîz Ebherî R, P1 | 'Abdül'azîz Ebherî T

3 Allah, kabrini yüce Firdevs cenneti eylesin.

4 ḡalmamaḡla R, P1 | ḡalmamaḡa T

du'â mücebince baña şamem 'arız olup ol 'azizüñ murâdlarınıñ biri zühür eyledi. Ammâ biri zühür eylemedi. Zîrâ benüm bi'l-fi'l iki duhterüm vardır meger ki nisâ tâ'ifesinden olan a'kâba hayr-ı hâlef ıtlâk olunmaz ola didi. Mevlânâ Muşannifek meslek-i taşavvufa sâlik olup Zeynüddîn-i Hâfî hazretlerinüñ hulefâ-yı sü'edâsından bir kimesneden irşâda icâzet aldı. Ol sebebden riyâset-i 'ilmiyye vü 'ameliyye ve sa'âdet-i şuveriyye vü ma'neviyyeyi câmi' bir nâfi' kimesne olup devlet-i dâreyne vâşıl oldu. Sîmâ-yı necâbet-îmâsında şeybet-i 'azîme zâhir olup envâr-ı âşâr-ı meşîhat nümâyân idi. Tâ'ife-i nâciye-i şüfiyye t̄arîkası üzre başına tâc ve arkaşına 'abâ geyüp libâs-ı fakr-ile fuqarâya iltibâs ider-idi.

Şî'r:¹ گر همی خواهی نصیب از آخرت
رو برون کن جامه های فاخرت
بی تکلف باش و آرایش مجوی
ترك راحت گیر و آسایش مجوی²

Hiikâyet olunur ki merhûm Maḥmûd Paşa hazretlerinüñ meclis-i sâmi-sinde Mevlânâ Muşannifek otururken Fenârî Ḥasan Çelebi çıkağelüp muḳ-tezâ-yı [P1 236a] maḳâm üzre muşâḥabete şürü' eylediler. Fenârî Ḥasan Çelebi Mevlânâ Muşannifek'i ol meclise gelinceye degin görmedüğinden eşnâ-yı muşâḥabette anı bî-pervâ zemm idüp muşannefâtını kadh eyledi. Bu şadedde 'avâfif-ı kelâmı bu cânibe 'aḫf eyledi ki "Mevâzi'-i keşirede ben anuñ sözlerini edyân-ı sâlîfe gibi nesh idüp hâme-tırâşî-i rüdûd-ı sâtı'a-ı kâti'ayla şakk-ı maḳbûliyyetden ḥakk itmiş-iken yine ḥilâf-ı zâhir üzre anı benden tafḫîl ü taḳdîm itdiñüz." diyü i'tirâz eyledi.

Beyt:³ چون ترازوست این جهان دو دست
ناقص از وی بلند و کامل پست⁴

[T 195a] Maḥmûd Paşa hazretleri Ḥasan Çelebi'ye su'al idüp "Mevlânâ Muşannifek'i bu zamâna degin gördiñüz miydi? Şaḫşını bilür misüñüz?"

1 Şî'r R, P1 | Meşnevi T

2 Eğer âhiretten nasibin olsun istiyor isen, git de süslü ve pahalı elbiselerini çıkar! Tekellüften uzak dur ve süs peşinde olma. Rahatı terk et ve huzuru arama. Attâr-ı Nişâbüri, *Pend-nâme*, haz. Ahmed Hoş-nüvis, Tahrân: Kitâbhâne-i Senâyi, 1362, s. 10.

3 Beyt R, P1 | Ferd T

4 Bu dünya iki elli bir terazi gibidir. Onda eksik olan yücelir, kâmil olan alçılır.

didükde Hasan Çelebi “Hayır, anı görmek olmadı, bilmezim.” diyü cevâb viricek vezîr-i müşârûn ileyh “Mevlânâ Muşannifek bunlardur.” diyü irâ'et ü işâret eyledi. Fâzıl-ı merķûm Hasan Çelebi mevlânâ-yı mezkûruñ muvâcehesinde bu maķûle kelimât itdügine nâdim olduğundan reng-pezîr olup ruhsâre-i pâkinde gülgüne-i haclet bedîd oldı. [P1 236b]

Mışra':¹ گلگونه حجالت به رُخش کرد پدیدار¹

Vezîr-i mesfûr, Hasan Çelebi'nün hacletini def' için “Mevlânâ Muşannifek'de şamem vardur. Sizüñ kelimâtuñuzı istimâ' eylemedi.” diyü tesliyet eyledi. Merķûm Mevlânâ Muşannifek kemâl-i mertebe ve mertebe-i kemâl-de [R 150b] serî'ül-kitâbet-idi. Ablaķ-ı hâmesi beydâ-yı şahâ'ifde rehvar-ı tîz-reftâr-ı endîşeyle hem-pâ olup harekât-ı fikriyyeden bir kadem girü kâl-mamağın az zamânda çok yazı yazup teşânîf-i bedî'asından ve ğayrıdan her gün bir kürrâse tesvîd ü terkîm ider-idi.

Beyt:² شاهدان دیدم درو مشکین عذار و مشک خط
کاندر آن خط چشم ابن المقله حیران یافتم³

Şiddet-i hiddet-i şamşâm-ı şamem ile emr-i mücâvebe ve kâr-ı muhâţaba münkaţı' olmağın tullâb-ı kemâl-iktisâba ifâde vü ifâzayı kitâbet ile ider-idi.

Şi'r:⁴ فشانند از قلم چندین لآلی
که باشد از گهر اوراق مالی
درانجا خامه استخدام گردد
مرام خود به او اتمام گردد⁵

[Derkenâr]:⁶ Mervîdür ki Mevlânâ Muşannifek hâzretleri mâlik olduğı kitâblarını Şahñ Medreselerine vaķf idüp müţâla'asını tanşîş ü taşşîş eyledi.

1 Utanç allıgını yüzünde görünür kıldı.

2 Beyt R, P1 | Ferd T

3 Onda yanağında beni olan ve misk kokulu ayva tüyleri (çıkılmış) güzeller gördüm. O yazı karşısında İbn Mukle'nin gözünü şaşırması olarak gördüm.

4 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

5 Kaleminden öyle çok inciler saçır ki yapraklar inciler ile dolar. O makamda kalem kullanılır, meramını onunla tamamına erdirir.

6 [Derkenâr:] R | -T, -P1

Ṭalebesinden her kişi iştibâh itdüğü mevâzi'-i iškâl ü mevâkı'-i i'ḍâli bir varağa üzre taḥrîr idüp [P1 237a] mevlânâ-yı merķūma 'arz eyledükde anlar daḥi ol maḥalli ḥall idüp varaķasını şāhibine redd ider-idi. Nevve-ra'llāhu merķadehu.

Mevlânâ Sirācüddîn Muḥammed bin 'Ömer Ḥalebî Raḥmetu'llāhi 'Aleyh¹

Nevāhi-i Ḥaleb'den idi. Mîr Timur-ı menfûr seylâb-ı zulm u tîr-bārân-ı ḍaym ile [T 195b] aķṭâr-ı 'âlemi yayķayup tiĝ-i miĝ-i renge eṭrâf u eknâfi ğark-ı dimâ eyledükde² sükkân-ı ḥıṭṭa-i Ḥaleb'den ṭu'me-i şemşîr olman bakıyye-i naķiyyenüñ ser-efrâzi³ ya'nî ol fâzıl-ı mümtâzi kendüyle Mâ-veräünnehr'e aldı, girdi.

Şîr:⁴ آمد آن سنگین دل و صد رخنه در جان کرد و رفت
ملك جان را از سپاه غمزه ویران کرد و رفت⁵
عقل و دین را برد با خود جان و دل تاراج کرد
لشکر درد و غمت ما را پریشان کرد و رفت⁶

Fâzıl-ı mûmâ ileyh⁷ Mâveräünnehr'ün nehr-i sâ'il itmeyen 'azbü'l-beyân nehr-i sâ'illerinden ta'allüm ü telemmüz idüp kemâlât-ı kesbiyyeyle tek-mîl-i zât-ı şafâ-şifât eyledükden sonra⁸ bilâd-ı Rûm'a 'avdet ve Sulṭân Murâd Ḥân ḥazretlerinin zamân-ı şerîfinde bu diyâra [P1 237b] dâḥil oldılar. Pâ-dişâh-ı maĝfiret-fercâm ol fâzıla i'zâz u ihtirâm ve şehzâde Sulṭân Meḥmed Ḥân ḥazretlerine ḥ'âce naşb eyledükden sonra maḥmiyye-i Edirne'de binâ eyledüğü⁹ medrese ki aña intisâbla şöhret bulup Ḥalebî Medresesi diyü meş-

1 Raḥmetu'llāhi 'Aleyh R, P1 | Raḥimehu'llāhu Te'âlâ T

2 eyledükde R, P1 | -T

3 ser-efrâzi R, P1 | ser-firâzi T

4 Şî'r R, P1 | Ḳıṭ'a T

5 O taş yürekli geldi ve canda yüzlerce gedik açtı ve gitti. Can mülkünün yan bakışının ordusu ile harap etti ve gitti. Hilâlî-i Çaĝatayî, *Divân-ı Hilâlî-i Çaĝatayî bâ Şâh u Deriş u Sifâtü'l-'Aşîkin-i Ü*, haz. Said-i Nefîsî, Tahrân: Kitâbhâne-i Senâyî, 1337, s. 35.

6 Kendisi ile akli ve dini alıp götürdü. Canı ve gönlü yağmaladı. Senin derdinin askeri bizi perişan etti ve gitti.

7 mûmâ ileyh R, P1 | merķûm T

8 eyledükden sonra R, P1 | -T

9 eyledüğü R, P1 | itdüğü T

hür olmuştur,¹ ol medresede müderris vaz' eyledi. Mezkûr-ı mebrûr daği erbâb-ı 'arâ'ik-i selîme vü aşhâb-ı qarâ'ih-i kerîmeden maqbûl-ı erbâb-ı 'uqûl dânişmendlere ifâde vü ifâza eyleyüp hıızâne-i bî-kerâne-i sîne-i bî-kî-nesinde maẖzûn olan 'ıkyân-ı 'ırfânı ahâli-i talebe bezl ü şarf eyledi.

Kıta: گنج دل را گشاد بی منت
کرد بذل نقود فضل و کمال

[R 151a] بهره یافتند از او همه کس
طالبانش شدند فرخ فال²

Sulţân Mehmed Hân merhûmuñ ev'îl-i saltanatında medrese-i mezkûrede müderris iken vefât eyleyüp ol gencîne-i 'ırfân-ı pâk meğâk-i hâkde defn olındı. Ešnâ-yı iştiğâlinde naẖvden *Kâfiye* nâm metn-i metinüñ *Mutavassıt* nâm şerhine havâşî ve Mevlânâ Seyyid 'İbrî'nün *Tavâlî*'e yazduğı şerhe havâşî te'lif ü taşnif eyledi. [P1 238a] Sür'at-i kitâbetde yed-i beyzâ şâhibi olup kümeyt-i aqlâm-ı tîz-gâmı [T 196a] meyâdîn-i şahâ'if-i berâ'at-âyinde tek ü püy eyledükde ẖayrevân-ı devâtdan bilâdu's-selc-i kırtâsa bir ẖaṭve idüp tarfetü'l-'aynda mâbeynde çok yazı tayy ider-idi.

Bejt:³ سر دفتر آیات نکویی است خط او
دست و قلمش در جریان آب روان است⁴

Mü'ellif-i *Şakâ'ik* Mevlânâ Halebî'nün ba'zı ahfâdından naql eyledi ki “Bizüm aṭrabâmuzuñ isti'mâl itdüğü kütüb-i nefisenüñ ekşeri ceddimiz Mevlânâ Halebî'nün ẖaṭṭ-ı şerîfiyledür.” didi. Revvaḥa'llâhu rûḥahu.⁵

1 olmuştur R, P1 | oldı T

2 Gönül hazinesini minnetsizce açtı. Fazilet ve kemal nakdini saçtı. Herkes ondan nasibini aldı. Öğrencilerin falı uğurlu oldu.

3 Bejt R, P1 | Ferd T

4 Onun yazısı, iyilik ayetleri defterinde başta gelir. Eli ve kalemi akışta akarsu (gibi)dir.

5 [Derkenâr] Mervîdür ki Mevlânâ Sirâcüddîn'ün maḳâm-ı tevḥîdde risâlesi vardır. 'Arabî ebyâtı vardır. Ol kişi nazma ḳâdirdür. Ammâ rûtbe-i maḳbûliyetden şâḳıttır ve ekâbirden birinün ḳaḳḳında dimişdür:

وليت اندية الخيرات والكرم
يا خير خلق وخير الخلق والشيم
الله درك من بجوده واقتخرت
الجن والإنس من عرب ومن عجم

(Sana cömertlik ve hayır yapma özelliği verildi. Ey yaratılmışların en hayırlısı, ahlaklısı ve güzeli! Ne kadar mükemmelsin ki senin cömertliğün ile övündü. Hem Arap'ın hem de Acem'in ins ü cini.)

Bu ebyât çoḳuz 'adeddür. M | -R, -T, -P1

Mevlânâ Muhyiddîn Dervîş Mehmed bin Hızır Şâh Raḥmetu'llâhi 'Aleyh

Maḥmiyye-i Burûsa'da Sultân Medresesi'nde müderris iken mü'ellif-i *Şakâ'ik*'uñ pederi aña dânişmend olup çok zamân hıdmetinde oldu. Bu taqrîble anuñ ḥadd-i tavşifden¹ ḥâric zühd ü taqvâsına ve resm-i ta'rifden birün fezâ'il ü kemâlâtına şehâdet eyledi. Ve gürüh-ı müte'ellihe gibi der-vîşâne şemle² şarınup 'abâ geydüğini ve mesken-i menzilinden³ medreseye yayan varup geldüğünü [P1 238b] hikâyet eyledi.

Şi'r:⁴ از هوا بگذر خدا را بنده باش
زندگی می‌بایدت در ژنده باش
خرقهٔ پشمینه را در دوش کن
شربتتی از نامرادی نوش کن⁵

Müşârün ileyh râvî-i fazîlet-ḥâvî naql eyledi ki merḥûm Sultân Mehmed Hân ('aleyhi'r-raḥmetü ve'r-rıdvân) ḥazretleri Sultân Uzun Ḥasan ile muḥârebeye giderken maḥrûsa-i Burûsa'ya uğrayup şeh-rûn 'umûmen ḥalkı gürüh gürüh, fevc fevc karşı çıkup aşâğir ü ekâbir istikbâl tarıķi üzre şaff-ı ta'zîmde ve mevķıf-ı tekrimde tır-duklarında Mevlânâ Dervîş Mehmed Efendi daḥi itmâm-ı merâsim-i istikbâl için bir hımâra binüp memerr-i sultânî vü güzergâh-ı ḥâkânîniñ bir güşesinde mütevaķķıf karar eyledi. Pâdişâh-ı sa'âdet-destgâh ḥazretleri ol fâzıl-ı vâlâ-gevherün devlet ü sa'âdetle önine uğrayup iki taraftan âdâb-ı selâm itmâm ve âyîn-i iclâl ikmâl olduğundan sonra mevlânâ-yı merḥûm [T 196b] şeh'r semtine rücû eyledi. [R 151b] Pâdişâh-ı Nerîmân-heybet ol fâzıl-ı vâlâ-rütbet ḥazretleriñ gitdüğünü [P1 239a] gördükde Maḥmûd Paşa'ya ḥiṭâben bülend-âvâz-ile "Bu giden kimesne Dervîş Mehmed degül midür?" diyüp Maḥmûd Paşa "Ne'am, anlardur." didükde vezîr-i mezkûrî anuñ ardından irsâl

1 tavşifden R, P1 | tavşifinde T

2 şemle R, T | -P1

3 menzilinden R, P1 | menziline T

4 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

5 Heva ve hevesinden vazgeç, Allah'a kul ol. Eğer sana hayat gerekiyorsa, yamalı hırka içinde ol. Yün hırkayı omuzuna at, muratsızlık şerbetinden iç. Attâr-ı Nişâbüri, *Pend-nâme*, haz. Ahmed Hoşnûvîs, Tahrân: Kitâbhâne-i Senâyi, 1362, s. 10.

idüp “Mevlânâ-yı mezbûr mazânn-ı icâbet olan evkât-ı mübârekede bize du‘â eylesün. Var yûri bunı sipâriş eyle.” didi. Ol hâzret-i melekiyü'l-kemâlât-dan şudûr eyleyen ed‘iye ev‘iye-i icâbet olup اَدْعُونِي اَقْبَلُ¹ “¹فَهْوَاسِنَا عَلِيْكُمْ¹”¹ fehvâsınca du‘âya dâ‘î vü bâdî olanlaruñ müsted‘aları kabûle karîn olduğı muqarrer olmağın devletlü pâdişâh anuñ enfâs-ı müteberrikesinden teberrük eyledi.

Bejt:² دعایش وعای اجابت شده
دمش همدم استجابت شده³

Ol serdâr-ı büzürgvâr-ı şudûr-ı evliyâ dağâ'ik-ı zühd ü vera‘ ü taqvâ-da ser-i mü deñlü dağika fevt itmeyüp temvîhât-ı nefsanıyyenüñ anuñ yanında kıl qadar qadri olmamağın yılda bir kerre yevm-i ‘aşurâda tırâş olup gayrı zamânda ol maqûle kayd-ile taqayyüd itmez-idi. Bu şîme-i müstedîme üzre rûz-ı ma‘hüdda halk-ı re’s eyledüğünde halk-ı ‘âlem marâzilerine müdâvât için [P1 239b] mübârek şa‘rından almağa müsâbağa iderler-idi.

Bejt:⁴ يك سر موی سر زلف تو شد عمر دراز
ز آن سبب سرگشته شد هر کس به او از جان و دل⁵

Aşhâb-ı marâzî eşnâ-yı dersde mübârek şa‘rından iltimâs eyleyüp huşûl-i merâm için ibrâm eyledüklerinde fâzıl-ı merķûm “Ale’r-re’s” diyüp mültemeslerine mütavâ‘at ider-idi. Râvî-i mezkûr naql eyledi ki Mevlânâ Dervîş Mehmed’üñ medresesinde bir tâlibüñ kitâbı sirkat olunup fâzıl-ı merķûm “Cümle-i talebe ve kâffe-i müte‘eddibîn cem‘ olsun.” diyü emr idüp mecmû‘-i sükkân-i medreseyi ihzâr itdürdüğünde her birinüñ yüzine bakup im‘ân-ı nazâr eyledi. Zümre-i müte‘eddibînüñ içlerinden bir şahşa “Bu kitâb sendedür, elbette getir.” diyü ‘alâ vechi’l-ibrâm taḥkîk-ı kelâm [T 197a] u tevşîk-ı merâm eyleyicek şahş-ı mezbûr “Benüm bu huşûşdan haberüm yokdur. Ben itmedüm.” diyü muḥkem inkâr eyledükden ma‘adâ

1 Bana dua edin, (duanızı) kabul ederim.

2 Bejt R, P1 | Ferd T

3 Müstecâbüd-da‘ve bir zat, nefesi Allah’ın kabul ve icabetine arkadaş olmuş.

4 Bejt R, P1 | Ferd T

5 Senin başındaki saçın tek bir teli uzun ömre (vesile) oldu. O yüzden herkes ona can u gönülden şaşırıp kaldı.

huzzâr-ı meclis daği ol kimesneye şalâh-ı hâlle i'tikâd itmegin cümlesi bu emr-i ba'îdi istib'âd eyledi. Fâzil-ı merķûm şahş-ı mezbûruñ hüccresini aratdurup sirķat olınan kitâbı anuñ hüccresinde bulduķda ol kimesneye tevbe virüp şamîm-i ķalbden [P1 240a] inâbet ü rücû' itmesine bâ'îş oldı. Mevlânâ Dervîş Meħmed şakîlül-lisân olup tecvîd-i Ķur'ân itmege ķâdir ol mamağın namâzda imâmet itmez-idi. Mevlânâ-yı refî'ül-me'âbuñ kevkeb-i ĥayâtı şihâb-ı şâķıb gibi suķûṭ u hübüṭ [R 152a] itdüğü zamân geldükde ĥaṭâyla¹ saṭh-ı bâmdan düşüp rütbe-i ĥayâtdan sâķıṭ oldı.

Şi'r:² رفتند همه از این گذرگاه
ما نیز رویم آه و صد آه
غافل منشین که راه پیش است
بگذر که قرارگاه پیش است³

Tezyîl: Mevlânâ Dervîş Meħmed'ün ķabr-i şerîfi maħrûsa-i Burûsa'da zâviye-i Zeyniyye'de merħûm Fenâri Ĥasan Ćelebi'nün ķabri yanında vâķi' olmuşdur. Raħimehu'llâh.

Mevlânâ Ayas Raħimehu'llâhu Te'âlâ⁴

Mevlânâ Ayaşuluğı'den ta'allüm ü telemmüz idüp âyât-ı muħkemât-ı fezâ'ili tekmîl itdüğünde Mevlânâ Ĥ'âce-zâde'yle şerîk oldı. Mevlânâ Ĥızır Beg maħmiyye-i Burûsa'da Sulṭân Medresesi'nde müderris iken Mevlânâ Ayas anuñ ĥıdmetinde fezâ'il-i maħmüdeyi itmâm u ikmâl eyledi. Dûdmân-ı 'Osmaniyan'dan merħûm Sulṭân Meħmed Ĥân ĥazretlerine şehzâdeliği ĥâlinde ĥ'âce [P1 240b] olup gencîne-i mütefekkiresinde olan cevâhir-i zevâhir-i ma'ârif-i 'ulyâyı aña ibdâ' iderken cezbe-i İlâhiyyeye müşâdif olup ṭarîķa-i şüfiyyeye sâlik⁵ ve tevâtür-i fütühât-ı Rabbâniyye-i Yezdâniyyeyle bî-nihâye füyüzât-ı Raħmâniyyeye mâlik oldı. Levħ-i dil-i pâkinden rüsûm-ı 'ulûm-ı 'âliyât münderis ve nuķûş-ı [T 197b] ĥurûf-ı ma'lûmât münṭamis olup anlaruñ maķarrında ma'ârif-i ledünniyye ķarâr buldı.

1 zamân geldükde ĥaṭâyla R, P1 | zamânda ĥaṭâ-ile T

2 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

3 Herkes bu güzergâhtan gitti. Biz dahi gideriz. Âh, yüzlerce kez âh. Gâfilce oturma çünkü yol yanındadır. Geç çünkü (gerçek) oturma mekânı karşısıdır.

4 Raħimehu'llâhu Te'âlâ R, P1 | Raħimehu'llâhu 'Aleyh T

5 Sâlik R, P1 |-T

Şi'r:¹ توسن عشق کس به عقل نراند
 نامه قرب کس به نقل نخواند
 سبق ما و لا و لن حالی است
 ملك وحدت ز ما و من خالی است
 لوح دل پاک کن ز جمله رسوم
 تا شود نقش عشق حق مرسوم²

Şeyh 'Abdüllaṭif-i Ḳudsî'nün hulefâ-yı şürefâsından 'arif bi'llâh Şeyh Tâ-cüddîn'ün hıdmetinde tehzîb-i şifât-ı rediyye vü tekmil-i ahlâḳ-ı seniyye-i semiyye eyleyüp irşâda icâzet alduḡdan soñra maḥmiyye-i Burûsa'da sâkin olup raḥmet-i Raḥmân'a vâsıl olıncaya deġin 'alâ'ik-ı ḥalâyıḳdan inḳitâ' ve 'avâ'ik-ı ḥâlîḳdan imtinâ' üzre evḳât-ı şeref-âyâtını 'ilm ü 'ibâdete şarf eyle-di. Mü'ellif-i Şakâ'ik eşrâf-ı sâdâtdan Seyyid Velâyet [P1 241a] bin Seyyid Aḥmed nâm kimesneden naḳl eyledi ki "Benüm mürşid-i ṭarîḳatum olan Şeyh Aḥmed ile Ḥacc-ı şerîf itmege ḥacc u ḳaşd idüp iḳdâm-ı aḳdâm-ı safâ-ilmâm ile Ka'be-i Şerîfe'ye 'azîmet eyledük. [R 152b]

Şi'r:³ عزم ره کعبه کرد و بر جست
 احرام حریم آن حرم بست
 پویان پویان به کعبه رو کرد
 طوف در دوست آرزو کرد⁴

Bu⁵ taḳrîble 'Arafât'a varduġumuzda Şeyh Aḥmed ḥazretleri baña 'Ḳuṭb-ı zamâne mevḳıf-ı 'Arafât'da imâmuñ şaġ yanında vâḳıf olur. Maḥall-i merḳûma varduġda im'ân-ı naẓar idüp imâmuñ şaġ cânibinde ne maḳûle kimesne vâḳıfdur aña vâḳıf olmaḳ gereksin.' diyü sipâriş eyledi. Binâen 'alâ zâlik maḳâm-ı maḥmûd-ı ma'hûda naẓar itdügümde maḥmiyye-i Burûsa'da ḳoyup gıtdügümüz Mevlânâ Ayas'ı vâḳıf görüp bu'd-ı mekân ḥasebiyle ġâyet

1 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

2 Aşkın serkeş atını kimse akıl ile sür(e)medi. Yakınlık kitabını kimse nakil ile oku(ya)madı. "Mâ", "lâ" ve "len" dersi hâle daırdır. Vahdet ülkesi kibirden berîdir. Gönül levhasını her şeyden ârî eyle, böylece Allah aşkının akşu (gönül levhasına) yazılır.

3 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

4 Ka'be yoluna azmetti ve atıldı. Harem-i Şerîf'e dâhil olmaya niyetlendi. Koşa koşa Ka'be'ye yöneldi. Dostun kapısını tavaf etmeyi arzu etti.

5 Bu R, P1 | -T

istib'âd itdügümden Seyyid Ahmed'e i'lâm idüp bu emr-i ba'îd ve sırr-ı 'a-cîbden anı daği âgâh eyledüm. Ol daği nazâr idüp 'Vâkı'â mevķıf-ı mezķür-da vâķıf, Mevlânâ Ayas ancak.' [T 198a] diyü benim sözümi taķķık eyledi. Bu merâm tamâm olup Ka'be-i Şerife'den ķıfıl u rücû' itdügümüzde [P1 241b] maķmiyye-i Burûsa'ya gelüp halk bizi istikbâl eyledükde dostlarımızdan biri 'Mevķıf-ı 'Arafât'da ķıtbı gördün mi ve anuñ kim idüğünü bildün mi?' diyü¹ su'âl eyleyicek: Gördüm. Mevlânâ Ayas hazretleriydi, diyü cevâb virdüm. İtifâķ ol gice gâyet hasta olup şeref-i mevte müşrif olmuş-iken 'inâyet-i Bârî yârî idüp baña şıhķat u ifâķat müyesser oldu. Ol şeb-i firüzüñ ertesi Şeyh Ahmed ile Mevlânâ Ayas'ı ziyâret için evine varup âdâb-ı mülâķatı ri'âyetden sonra Mevlânâ Ayas baña gâzab ile nazâr idüp 'Bu kimdür?' diyü su'âl eyledükde Şeyh Ahmed 'Bu benim oğlumdur.' diyü buyurdılar.² Mevlânâ Ayas hazretleri 'Bu kimesne benim sırrımı fâş idüp verâ-yı perde-i kitmânda mektüm olan aķvâl-i şeref-âmâlümü işâ'a eyledi. Ol sebebden bu gice cenâb-ı Rabbül-erbâba üç kerre tazarru' idüp vefâtını istid'â eyledüm. Lâkin rûh-i Resül-i Ekrem (şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem) şefâ'at idüp işâbet-i tîr-i du'âyıla helâk olmaķdan halâş eyledi. [P1 242a] Ben bunuñ şahıhü'n-neseb olup sâdât u eşrâfdan olduğunu taķķık eyledüm.' diyü buyurduķdan sonra baña nuşķ u pend idüp 'Hafıyyü'l-el'tâfuñ a'ķâf-ı celiyyesine mazhar olan 'ibâdu'llâhuñ esrârını ifşâ eylemek haķar-ı 'azîmdür. Bu maķûle umûrdan perhîz eylemek lâzımdur.' didi.

Şî'r:³ آب صفت هر چه رسیدی بشوی
 آینه سان هر چه بدیدی مگوی⁴

Mevlânâ Ayas beyne'l-ahâlî mütedâvil olan muhtaşarât u muṭavvelâtдан dest-res bulduğı kitâbuñ mebânî-i ma'ânî olan elfâzını taşķıh ü tenķıh idüp sedâd u şıhķata⁵ mebnî olan i'câmını [R 153a] i'râb u i'lân eyledükden sonra muķtezâ-yı maķâm üzre havâşisinde ferâ'id-i fevâ'id-i celiyye taşķiye

1 diyü R, P1 | -T

2 [Derkenar] "Bu benim oğlumdur." 'ibârâtı yukarıda Hacc ma'a şeyhihi 'ibâretine muḫâlifdür. M | -R, -T, -P1

3 Şî'r R, P1 | Ferd T

4 Su gibi her nereye varsan, yıka. Ayna gibi her ne görürsen söyleme. Nizâmî-i Gencevî, *Hamse-i Nizâmî-i Gencevî*, (*Mahzenü'l-Esrâr*), haz. Saîd Hamîdiyân, Tahrân: Neşr-i Katre, 1381, s. 75.

5 şıhķata R, T | şıhķatine P1

ider-idi. Bir kitâbı fâtihâsından hâtimesine degin vech-i meşrûh üzre taşhîh ü taşşiye [T 198b] idüp itmâm-ı merâm eyleyicek bir kitâba daği bed' ider-idi. Ba'zı zamânda taşşiye itdüğü kitâbdan ğayrı kitâba dest-res bulmaduğundan ol taşşiye itdüğü kitâbuñ bir nüshasını daği taşşiye ider-idi. Hattâ bir kitâbuñ üç nüshasını¹ taşşiye vü taħliye eylemek vâkı' olmuşdur. Bu maķûle kendünün elinden geçmiş ve kaleminden çıkmış kitâbları bulınmışdur. Bu huşûşda ihtimâm-ı [P1 242b] tām u teşemmür-i tamām itdüğinden iştihâr-ı seyyârla meşhûr olup çançana-i fazilet ü meziyyeti çās-ı 'ālemi memlū vü meşhūn eyledi.

Mışra² از طنطنه فضل تو پر طاس جهان³

Mevlānā H'āce Hāyrüddīn Raħimehu'llāh

Mebādī-i aħvālinde ol 'aşruñ 'ulemāsından okuyup kemālāt-ı insāniyye-yi taşhîl ü tekmil ešnāsındayken Mevlānā Hızır Beg ibn Celālüddīn hāzretlerinün hıdmetlerine vāşıl oldı. Fāzıl-ı merķūmuñ āşār-ı hūsn-i terbiyet ü berekāt-ı yūmn-i taķviyetiyle 'ulūm-ı 'āliyede ğāyet-i bağiyye vü kuşārā-yı ümniyyesine vāşıl olmağın ba'zı medārisde müderris olduğan soñra Sulţān Mehmed Hān ('aleyhi'r-raħmetü ve'r-rıdvān) hāzretlerine h'āce oldı. Āşār-ı ğasene vü ğayrāt-ı müstaħsene kısmından maħrūsa-i Koşançiniyye'de bir cāmi'-i şerif ve medrese-i vālā binā eyleyüp buķ'a-i 'ālemde āşār-ı ğamīde tarħ eyledi. Hālā ol medrese Unķapanı Medresesi dimekle meşhürdur. Mümā ileyh 'ulūm-ı meķşüre-i me'süreyi ğāvī vü şāmil ve fūnūn-ı mu'tebe-re-i mu'tevereyi muħiţ ü müşt Emil bir fāzıl-ı niğū-şemā'il idi.⁴ [P1 243a] Mezāk-ı pākinde çāşni-i leţāfet merküz olup muşāħabeti leziz, zārifü't-ţab', laţifü'z-zihñ, süħan-āferīn, nādire-ğūy bir kimesne idi.

Şi'r⁵ Ħamīde-ğaşlet ü pākīze-ţab' u hūb-siyer
Leziz-şoħbet ü ğoş-meşreb ü niğū-maħzār

1 taşşiye itdüğü kitâbuñ ... üç nüshasını R, T | -P1

2 Mışra' R, P1 | -T

3 Senin faziletinin tantanasından cihanın tası doludur.

4 [Derkenar] Ka'b bin Züheyr'ün *Bānet Su'ād* kaşidesine ki aşda *Bürde* dimekle ma'rūfdur. Aña müceze ve laţif şerhi vardır. Ğāyetde maķbūldur. Vefālu Aħmed Çelebi'den menķūldur. M | -R, -T, -P1

5 Şi'r R, P1 | Ferd T

Mü'ellif-i *Şakâ'ik*'uñ pederi Mevlânâ Muşlihüddîn hikâyet eyledi ki Mevlânâ [T 199a] Hayrüddîn pederüm Mevlânâ Halil'den ta'allüm ü telemmüz idüp *Şerh-i Mevâkıf* okudugı zamânda kendü haţt-ı bî-mişâliyle pederüm için bir *Şerh-i Mevâkıf*'a] başlayup nışfına varduğda 'ömri tamâm olmağın ol kitâb-ı feşâhat-fercâm nâ-tamâm kaldı. Bâkî kalan nışf-ı âhiri pederüm kendü [R 153b] haţt-ı maţbû'ıyla itmâm eyleyüp kuşurını tekml eyledi. Nüşa-i mezkûre iki dürlü haţtla¹ mektüb iken yine kitâblarımız arasında qarın-i rây-ı i'tibâr olduğı fâzılân-ı merķümân gibi iki nâkıd-ı nâfizü'l-kelâmuñ haţtıyla olduğındandır. Kemâl-i şihhat ve ğâyet-i istikâmetle i'tinâ bulduğındandır.

Şi'r:² این نسخه که زهتگه عقل و جان است
از خوبی او چشم خرد حیران است
خزّم چمنی است از گل و ریحان پر
اوراق گل و خطوط او ریحان است³

[P1 243b] Merhûm u mağfürun leh Sulţân Meḥmed Hân hazretlerinin evâhir-i salţanatında vefât idüp medâr-ı kevn ü fesâd olan dâr-ı fenâdan nüzhet-serây-ı ceberûta 'azm ü ḥazm eyledi. Raḥimehu'llâh.⁴

Mevlânâ Ḥamîdüddîn bin Efđalüddîn Ḥüseynî⁵

Ol fâzıl-ı ḥamîdü'd-dînüñ peder-i ḥuceste-siyeri daḥi kendü gibi⁶ kemâl-i fazl u kemâl ve nihâyet-i ḥilm ü vera' u taķvâyı şâmil bir kâmil ve şedâ'id ü âlâma şabûr bir fâzıl-ı fezâ'il-mevfûr-idi. Her birisi na'mâ-yı İlâhiyye'nüñ ḳalil ü keşîrine ḳanı' u şekûr bir fâzıl-ı mebrûr idi. "الولد الحر يقتدي بأبائه الغر"⁷

1 haţtla R, T | haţt P1

2 Şi'r R, P1 | Kıt'a T

3 Akıl ve canın mesiresi olan bu nüshanın güzelliğinden akıl gözü hayrandır. Gül ve reyhan (çiçekleri) ile dopdolu kutlu bir bahçedir. Onun evrakları gül ve yazısı reyhandır. Molla Câmî, *Divân-ı Câmî Cild-i Dovvom Vâsıtatu'l-İkd – Hâtimetü'l-Hayât*, haz. A'lâ Hân Efsahzâd, Tahrân: Merkez-i Mütâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 418.

4 Raḥimehu'llâh R | Raḥmetu'llâhi 'aleyh T, -P1

5 Mevlânâ Ḥamîdüddîn bin Efđalüddîn Ḥüseynî R, P1 | Mevlânâ Ḥamîdüddîn bin Efđalüddîn Ḥüseynî Raḥimehu'llâh T

6 kendü gibi R, P1 | kendünün T

7 Hür olan evlat, alını açık yüzü ak olan atalarının yolunu izler.

Ferd:¹ هنر ز فطریشان نگذرد چو صدق از حق
شرف ز گوهرشان نگسلد چو نور از نار²

Meşâğil-i 'ilmiyyeye kemâl-i iştigâli zamânında kendü pederlerinden ve ol 'aşruñ 'ulemâ-yı ferhunde-manzarlarından ta'allüm ü telemmüz idüp cebhe-i behcet-efzâ-yı ahvâl-i şeref-âmâlinde âşâr-ı faẓl u kemâl teferrüs ü taḥaddüs olınuḡda Mevlânâ Yegân ki yegâne-i ferzâne-i zamândur, anuñ hıdmet-i sâmi-rütbetine vâsıl u nâ'il olup tekmil-i kemâlât eyledi. Şime-i lâzıme-i 'ulemâ üzre [T 199b] [P1 244a] istiḥkâk-ı zâtisiyle menâşıb-ı 'âliyeden maḥmiyye-i Burûsa'da Ƙapluca Medresesi'ne müderris olup ifâde üzreyken merḥûm Sulṭân Meḡmed Hân ḡazretlerinüñ evâ'il-i salṭanatında medreseden 'azl olup maḡrûsa-i Ƙoşantiniyye'ye geldi.

Rivâyet olunur ki pâdişâh ḡazretleri bir gün birkaç muḡarreb kullarıyla 'âdet-i şerifeleri üzre maḡrûsa-i mezkûrede³ yayan gezer-iken⁴ Mevlânâ Efḡal-zâde ḡazretlerine râst gelüp nazâr-ı 'âlileriyle manzûr olduḡda mevlânâ-yı ḡamîde-ḡışâl fi'l-ḡâl atından inüp mevḡıf-ı selâmda vâḡıf oldı.⁵ Bu maḡalde merâsim-i selâm tamâm olup levâzım-ı iclâl ü i'zâm itmâm olınuḡda pâdişâh ḡazretleri fâzıl-ı mezbûrı bilüp "Sen Efḡal-zâde degül misin? Yarın inşâ'llâhu te'âlâ dîvân-ı felek-'unvâna gelesin." diyü sipâriş buyurdukları sebebden [R 154a] fâzıl-ı mezbûr irtesi dîvân-i hümayûna ḡâzır oldılar. Vüzerâ-yı ârâ-ârâ ol günde ma'raz-i 'arza varduklarında pâdişâh ḡazretleri "Mevlânâ Efḡal-zâde gelmiş. Aña pederüm Sulṭân Murâd Hân-ı Ğâzi ḡazretlerinüñ medresesini yevmî elli aḡçe 'ulûfeyle ve 'imâret-i 'âmireden [P1 244b] kifâyet miḡdârı ta'âm ile i'ṡâ eyledüm. Bu ḡaber-i ḡayr-ı meserret-baḡşı aña i'lâm eyleñüz." diyü sipâriş eyledi. Fâzıl-ı müşârün ileyh bu iḡsân muḡâbelesinde pâdişâh ḡazretlerinüñ şeref-i dest-büsüyle müşerref olduḡında pâdişâh ḡazretleri "Ben seni yâddan yâd itmeyüp şafḡa-i ḡâtırdan ḡakk itmezsin. Sen hemân istikmâl-i kemâlât itmege bezl-i meḡhûd u şarf-ı maḡdûr eyle." diyü temşiyet-i tavsiyet⁶ eyledi.

1 Ferd T | -R, -P1

2 Hüner, Allah'tan (gelen) sıdk gibi fitratlarından gitmez. Şeref, ateşin nuru gibi cevherlerinden ayrılmaz.

3 maḡrûsa-i mezkûrede R, T | -P1

4 mezkûrede yayan gezer-iken R, P1 | mezkûre gezerken yayan T

5 vâḡıf oldı. R, T | -P1

6 temşiyet-i tavsiyet R, P1 | temşiyet ü tavsiyet T

Kıt'a:

بایدت منصب بلند بکوش
تا به فضل و هنر کنی پیوند¹
جهد کن تا بیابی فضل و کمال
قدر مردم شود به علم بلند²

Mevlânâ Efđal-zâde medrese-i mezkûrede tekşîr-i işti'âlât-ı şem'î-i iş-tiğâlâtla şafrâsı bulanup dîg-i mevâdd-ı fâside bir mertebe ğaleyân eyledi ki ba'zı emrâz-ı [T 200a] ħârre istilâ idüp anuñ süz u güdâziyla ħilye-i insâ-niyye olan lihyesi dökildi. Ĥattâ ba'zı 'udât-ı kifâtı ğayrı nesne ğümân idüp 'arâz-ı marâz-ı hâ'il ile töhmet eylediler.³

Bejt:⁴

محاسن که پیرامن روی نیست
تفاوت میان زن و شوی نیست⁵

Ol mü-şikâf ve ħallâl-ı müşkilât kendünün müy-ı rüyı [P1 245a] dökil-düĝine ser-i mü deñlü maĥzûn u ğam-nâk olmayup yine üslub-ı sâbık üzre daĥâ'îĥ-ı raĥâ'îĥ-ı fûnûna iştiğâlde oldı. Eşnâ-yı iştiğâlinde şâriĥ-i *Hidâye Şeyĥ Ekmelüddin ħazretlerinin* i'tirâzâtına cevâb-ı dil-pezîr taĥrîr ü taşîr idüp Ĥallâĥ-ı 'âlemün şeref-i tevfiĥıyla ol ħulâşa-i şürrâĥuñ irâd itdüĝi devĥa-i esvilenün uşûl u fûrû'ını ħal' u istişâl eyledi. Zıkr olınan fâzıl-ı vâlâ-mekân u sâmi-'unvân merĥûm Sulţân Murâd Ĥân Medresesi'nden Şaĥn-ı ferĥadân-mekân-ı heşt-behişt-nişâna terfi' olunup 'ulüvv-i menâşib-ı 'aliyyeyle tevki' olındı. Medrese-i merĥûmede müderris iken merĥûm Sulţân Meĥmed Ĥân ħazretleri râyât-ı fetĥ-âyât-ı 'azâ'im-i 'azâ'imi efrâşte idüp ğazâ-yı zafer-sezâya revâne olduĝda maĥmiyye-i Ķoştantiniyye'de tã'un-ı 'azîm olup nâ'ire-i ğâzab-ı İläĥî cümle-i nâsa şâmil ü sâĥı' olıcaĥ fâzıl-ı müşârün ileyh ħarârı firâra tebdil idüp evlâd-ı emcâdıyla sâkin olmaĥ için bir ħaryeye irtihâl eyledi. [R 154b] [P1 245b]

1 Eğer sana yüksek makam ve mevki lâzım ise çalış! Bu suretle fazilet ve hünere ulaşabilirsin. Molla Câmî, *Bahâristân*, haz. İsmâ'il Hâkîmî, Tahrân: İntişârât-ı İttilâ'ât, 1371, s. 43.

2 Fazilet ve kemâl elde etmek maksadı ile ğayret et. İnsanın kıymeti ilim ile yücelir.

3 [Derkenâr] Ĥazret-i Eyyüb Enşâri ħarem-i muĥteremine defn olunmuşdur. M | -R, -T, -P1

[Derkenâr] "ولقد مات العلما" (Âlimler öldü.) 903. Ğalibâ Efđal-zâde'ye târiĥdür. Edirneĥapusu'nun yolu üstinde Üçbaş Mescidi'nün ve Keskin Zâviyesi'nün ħurbında Mevlânâ Efđal-zâde'nün mescidi vardır. M | -R, -T, -P1

[Derkenâr] Mevlânâ Efđal-zâde ğalibâ Mevlânâ Müftî 'Ali-i 'Arabî'nün yerine olmuşdur. M | -R, -T, -P1

4 Beyt R, P1 | Ferd T

5 Sakal ve bıyık yüz çevresinde olmayınca karı ile koca arasında fark yoktur.

Şi'r:¹

از غضب ناقد یزدان بترس
دور شو از کینه سبجان بترس

از سخط و خشم خدا کن حذر
تا نرسد با تو در آنجا اثر²

Çarye-i mesfüreyle medresenüñ ortasında mesâfe-i ba'ide var-iken yine eyyâm-ı mu'tâdede dersi ta'îl itmeyüp haftada dört gün medrese-i mezkûreye geldükden mâ'adâ her günde 'âdet-i qadîme-i müstedîmesi üzre biñ dürlü ihtimâmla dört dersün edâsına müdâvemet ü mülâzemet eyledi. Ol hudâvendigâr-ı büzürgvâr u şehriyâr-ı mağfîret-medâr kendünün [T 200b] ruhsâre-i şademât-ı 'azemâti meşşâta-i meşîyyet-i Rabbâniyyeyle zib ü ziver bulup ³ «وَاللَّهُ يُؤَيِّدُ بِنَصْرِهِ مَنْ يَشَاءُ» fehvâsınca gülgüne-i nuşretle müzeyyen ü rengin olup devletle seferden 'avdet eyledükde Mevlânâ Efçal-zâde istikbâl idüp mülâkî olduklarında yanına çağırıp “Senün ol çaryeden haftada dört gün derse gelüp gitdüğün ve bu huşûşda mağdûr-ı beşerden hâric ihtimâm itdüğün benüm mesmû' u ma'lûmum olmuştur. Saña lâzım olanı sen eyledün. İnşâ'llâhu ta'âlâ ben daği baña düşerin iderin.” diyüp [P1 246a] tevşîk-ı 'ahd-i veşîk u te'kîd-i va'd-i ekîd eylediler. Zîkr olınan ni'met-i fetîhi ⁴ «وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ» muqtezâsınca 'ulemâ-yı a'lâma i'lâm u taħdîş için ve bu ğanîmet ü ni'met muqâbelesinde kendünün şükr ü şenâ itdüğünü⁵ tevriş için her birisine riqâb-ı aħvâlinde kemend-i rıkk u üsâr olan⁶ üserâdan birer esîr ihdâ eyledi. Lâkin fâzıl-ı merķûma taz'îf-i tekrîm ü te'kîd-i ta'zîm için iki esîr inhâ eyledi.

Şi'r:⁷

ایا غرقه نعمت ایزدی
گرفتار کفران ز نابخردی

بین نعمت و شکر نعمت بگوی
بین ذلت و دل ز لذت بشوی

1 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

2 Allah'ın iyi ile kötüyü ayıran gazabından kork. Sübhan olan Allah'ın intikamından uzak dur, kork. Allah'ın öfke ve hışmından çekin, ta ki ondan sana bir zarar gelmesin.

3 “... Allah dilediğini yardımı ile destekler ...” Âl-i İmrân (3), 13.

4 “Ve Rabbinin nimetini minnet ve şükranla an.” Duhâ (93), 11.

5 itdüğünü R, T | itdüğü P1

6 kemend-i rıkk u üsâr olan R, T | -P1

7 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

ز شکر است نعمت فزایش پذیر
 اگر مرد راهی ره شکر گیر
 مبادا رود پای نعمت ز جای
 فرو بندش از رشته شکر پای¹

Bu ri'âyetün 'aķabinde eglenmeyüp maħrûsa-i Ķoştañtiniyye'nün ķađı-lıġını² tefvîz ü taķlîd eyleyüp dâr-ı ħilâfetün imzâ-yı ķazâ-yı ķazâyâsını aña tefvîz ü taķlîd eyledi. Merħûm Sulţân Bâyezîd Ħân-ı Ğâzî'nün zamân-ı salţanat u evân-ı sa'âdetinde müftî olup iftâ-yı mes'âil-i [P1 246b] mes'ûle ider-iken çoķuz yüz üçüncü senede vefât idüp teng-nây-ı kevn ü fesâddan ercâ-yı fesîħü'l-enĥâ-yı 'âlem-i bâlâya 'urüc eyledi. [T 201a]

Beýt:³ در آمدیم به عمر و برون شدیم به مرگ
 نبود هیچ مرا جز طریق مرگ ممر⁴

Mevlânâ Efďal-zâde aĥlâķ-ı ĥasene-i ĥamîdeye mâlik olup bir mertebe teħzîb-i şemâ'il itmiş-idi ki mezâ'îķ u şedâ'idde [R 155a] ġonçe gibi dil-teng olmayup bi-vechin mine'l-vücüh țarılmaz-idi. Ferd-i âferîdenüñ seng-i řa'nesinden mükedder olmayup si'at-i şudür ve füşhat-i dil-i der-yâ-bârıyla müteġayyir olmaz-idi.

Ķıř'a: مانى مشو ملول كه دشمن بد تو گفٹ
 تو بد مبین و نیكى خود را مده ز دست
 گر راست گفٹ بهره چه رنجد كسى ز راست
 ور خود دروغ گفٹ سیه روست تا كه هست⁵

1 Ey Allah'ın verdiği nimetlere gark (olduğu halde) akılsızlıktan küfrân-ı (nimete) giriftar olmuş olan. Nimeti gör ve nimetin şükürünü eda et. Zilleti gör de gönlünü lezzetten yıka (lezzeti terket.). Nimet şükür ile artmaktadır. Eğer yol eri isen şükür yolunu tut. Aman ha! Nimet ayağı (bir ġün) yerinden gider. Ayağını şükür ipi ile bağla. Molla Câmî, *Mesnevî Heft Evreng Cild-i Dovvom*, (*Hıvednâme-i İskenderî*), haz. A'lâ Hân Efsahzâd, Hüseyñ Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 469.

2 ķađılıġını R, P1 | ķađılıġı T

3 Beýt R, P1 | Ferd T

4 Ömürle içeri girdik, ölümlle dışarı çıktık. Benim için ölüm yolundan başka geçiş yeri yoktu.

5 Düşman senin kötü tarafını söyleyince melûl olma, (aksi takdirde) geride kalırsın. Sen kötüyü görme, kendi iyiliğini kaybetme. Eğer doğru dedi ise, kişi neden doğrudan incinir? Eğer yalan söyledi ise var olduğu müddetçe yüzü karadır.

Mü'ellif-i *Şakâ'ik*'uñ pederi naql eyledi ki fâzıl-ı merķūmuñ meclis-i kâzâsında bir 'avretle bir er hâzırân olup ol fâzıl-ı fâşıl-ı haķķ u bâtıla mürâ-ca'at eyledüklerinde muķtezâ-yı şerî'at-ı Nebeviyye üzre istimâ' idüp ol [P1 247a] kimesneye hūkm eyledi. Zıkr olınan 'avret noķşân-'aql iķtizâsınca ve hasâset-i 'ariket ve denâ'et-i seciyyet muķtezâsınca kelimât-ı 'avrâ fağîha-i 'avcâ tekellüm eyleyüp germiyyet-i âteş-i hiddet ile zebân-ı ziyân-nişânını iķale eyledükde fâzıl-ı merķūm âb-ı nâb-ı şabr u taħammül ile iķfâ-yı nâr-ı ğazab idüp mazârr-ı zehr-âb-ı kelimât-ı telh-kâmını tiryâk-i 'adem-i işğâyla def eyledi.

Beyt:¹ نه به دعوی است قدر و قیمت مرد
هست مرد آن که صبر داند کرد²

Bu eñnâda ol 'avrete hıķâb idüp “Senüñ tâziyâne-i ru'ünetle tevsen-i nef-süñi temşiyet idüp kendüñi yoķ yire it'âb itdügüñden maķşüduñ eger beni hūkmümden 'udül u nükül eylesün dimek ise aħkâm-ı şer'iyye-i İlähiyye kâabil-i 'udül olmaz ve eger teheyycü-i³ âteş-i iĝzâb idüp beni şerer-i şerr ü şûra ilkâ eylemek ise bu me'mülün daħi huşûle vuşûl bulmaz.” diyüp bundan ziyâde söz söylemeyüp bu miķdâr-ile iķtifâ eyledi. Mü'ellif-i *Şakâ'ik* kendünün üstâdi Fenârî Muhyiddîn Çelebi'den naql eyledi ki “Mevlânâ Efđal-zâde'nün [P1 247b] mecâlis ü meħâfil-i ifâdesine hâzır olup ta'allüm ü telemmüz itdügüm eyyâmda [T 201b] mes'âl-i şer'iyye vü 'aķliyyeden bir mes'elede hiç bir defada ğâfil bulunmaķ vâķi' olmadı. Cümle-i fünün-i mu'tebere-i mu'tevereden her ne maķûle müşkilât zıkr oldıysa meşrûh u mufaşşal maħfûz u mazbûtı bulındı. Kütüb-i mütedâvile-i meşhûre şahâ'if-i 'âlemden zâyi' olsa fâzıl-ı merķūmuñ şahâ'if-i pür-leťâ'if-i hâtır-ı 'atırından bi-'ibâretihâ istinsâh olunup nüsaħ-i mensûha-i zâyi'aya bi-'aynihâ zafer müyesser olmaķ muķarrer-idi.”

Beyt:⁴ ليس من الله بمستنكر
أن يجمع العالم واحد⁵

1 Beyt R, P1 | Ferd T

2 İnsanın kadr ü kıymeti iddia ile olmaz. Sabr etmeyi bilen merttir, adamdır.

3 teheyycü-i R, P1 | tehyic-i T

4 Beyt R, P1 | Şif'r T

5 Allah'ın bütün cihanı bir kişide toplaması şaşılacak bir şey değildir. Ebü Nüvâs, *Divânu Ebi Nüvâs*, haz. Ahmed Abdülmecid el-Gazâlî, Kâhire: Matba'atu Mısır, 1953, s. 454.

‘Ulemâ-yı mâziyeden Mevlânâ İşfahânî’nün metn-i *Ṭavâli’e* yazdığı şerh ve Seyyid Şerif hâzretlerinin *Hâşiye-i Şerh-i Muhtaşar*’ına havâşî taştîr eyledi. Hâlâ fi zamâninâ [R 155b] iki kitabı dahi emâşil-i efâzil u efâzil-ı emâşil ortasında maḳbûl u mu‘teberdür.

Mıṣra‘: ¹ آن دگر مقبول خلق و این دگر عبرت قرین

Tezyîl: Maḫrûsa-i Edirne’de ekâbir-i vüzerâdan Kâsım Paşa merḫûmuñ binâ itdügi câmi’inün vaḳf-nâmesinün ‘unvânında [P1 248a] Mevlânâ Ḥamîdüddîn kendü ḥaṭṭ-ı şerîfiyle şıḥḥat u lüzûme ḥükmi ḥâvî imzâsı var-i-di. Âḫîr-i imzâda “وأنا الفقير إلى الله الغني حميدالدين بن أفضل الدين الحسيني القاضي القاضى”² kelimâtı bi-‘îbâretihâ muḥarrer ü mesṭûr-i-di. Bu kelâmdan fehmi olunur ki mevlânâ-yı mûmâ ileyh Edirne ḳâḏısı olmuş ola. Bu ma‘nâ *Şakâ’ik*’da yazılmamışdur. Nevvera’llâhu merḳâdehu.³

Mevlânâ Sinânüddîn Yûsuf bin Mevlânâ Hızır Beg bin Celâlüddîn Raḫimehu’llâh [Sinân Paşa, H‘âce Paşa]

Fâzil-ı merḳûm ‘ulûm-ı ‘aḳliyyede ve ‘ulûm-ı şer‘iyyede keşîrül-ıttîlâ‘ bir kimesne idi. Envâr-ı âşâr-ı zekâ vü fıṭnatla şubḥ-ı şâdıḳ gibi nûr-efzây-ı mu‘dilât ve zûlmet-zidây-ı şeb-i müşkilât idi. Ḥarekât-ı fikriyyesi müsri‘-i felek-i serî’ü’s-seyr gibi gâyet-i sür‘at üzre olmağın fârisân-ı meydân-ı fezâ’il geçenlerden [T 202a] ḳaşab-ı sebaḳı ḳapmış-idi. De‘â’im-i ḳavâ’im-i istiḳâmet-i ṭab‘ ile beyt-i ‘alemi Ḳaşr-ı Şeddâdi gibi yapmış-idi. Mir‘ât-i ḥıred-i ḥurde-bîn [P1 248b] ü âyine-i re’y-i işâbet-âgîni meclâ-yı mücellâ-yı şuver-i muḥadderât-ı ḡaybiyyeydi. Ve lâkin zeng-i reng-i şükûk ü zûnûndan mücellâ olmayup meclâ-yı⁴ taḥḳîḳ u mişḳal-ı tedḳîḳ ile muşaffâ olmamış-idi. Ol nıḫrîr-i mütebaḥḫîr-i müteḥabbir mânend-i biḫâr-ı zehḫâr ḥarekât-ı fikriyyesi sebebiyle ḥîzân u inḳılâbdan ve temevvüc ü ıztîrâbdan sükûn bulmamış-idi. Murğ-ı ḥâtır-ı ‘âtır-ı ḥaḳâ’îḳ-nişânı dâm-ı taḥayyülât-ı fâside vü şebeke-i teveḫhümât-ı kâsideye giriftâr olup

1 Biri halkın kabulünü kazanmış, öbürü ibret verici.

2 Ganî olan Allah’ın fakir kulu olan ben Efdalüddîn oğlu Hamîdüddîn el-Hüseynî, Edirne Kadısı (Allah Edirne’yi bütün fitne ve belalardan muhafaza buyursun).

3 Nevvera’llâhu merḳâdehu R, T | -P1

4 meclâ-yı R, T | -P1

zamân-ı mübâhâşede îrâd-ı şükûk u şübehât ve i'dâd-ı i'tirâzât u uġlûât¹ ider-idi. Ma'den-i ġayb ve kân-ı imkândan iħrâc itdüġi cevâhir-i nefiseyi pûte-i taħķik ve² pûteka-i tedķikde ķâl itmedin bâdî-i nazarda ġorinen ârâyiş-i bî-ma'nî ve efķâr-ı müzahrafa-i mâlâ-ya'nîye firifte olur-idi. Bu sebebden pederleri Sinân Paşa'ya "Temvihât-ı vehmiyyât ve tesvîlât-ı evhâm u ġayâlata mâ'ilsin." diyü da'imâ levm idüp seng-i taķrî' ü teşnî' ile ġâṭırına toķınur-idi. Mervîdür ki Mevlânâ Sinân Paşa bir ġün pederiyle ta'am yir-iken ortalarında kendünün [P1 249a] şükûk u şübehâta [R 156a] ibtilâsına müte'allık baħş olup pederi aña levm idüp "Sen bir ṭabaķaya vâşıl olduñ ki ortada ṭuran baķır ṭabaķda şekk ü şübhe idersin." diyicek fâzıl-ı merķûm "ġirçek buyurdıñuz. Aġlâṭ-ı ġavâssdan olmaķ iħtimâliyle vâķ'â şekk ü şübhe itmeġe mesâġ u mecâl vardır." didi. Bu sözden pederinün kâse-i derün-i pâkinde olan ġ'ân-ı ġayret-i aşliyye-i cibilliyye ġaleyân idüp diġ-i ġazabı bir ṭabaķa cûşa ġeldi ki ol ṭabaķı başına urdı.

Şi'r:³ کسی کوز غیرت بر افراخت تیغ
سر تیغ را بگذراند ز میغ⁴

Mümâ ileyhün pederi vefât eyledükde kendünün sinn-i şerîfi yigirmi yaşına ķarîb [T 202b] bulundu. Merġûm Sulṭân Meġmed Ĥân ġazretleri fâzılı maħrûsa-i Edirne medreselerinden bir medresede ve Dâru'l-Ĥadîş Medresesi'nde müderris naşb itmiş-iken kendüye ġ'âce idinüp şeref-i ġıdmetine bir mertebe meyl eyledi ki rûġla cismün ta'alluķı gibi ta'alluķ idüp biri biriyle kemâl-i âmiziş ü ittiġâdından müfâraķata mecâl muġâl⁵ idi.⁶ [P1 249b]

Şi'r:⁷ آن را که کمال معرفت شد حاصل
هم مونس جان باشد و هم مرهم دل⁸

1 u uġlûât R, T | -P1

2 pûte-i taħķik ve R, T | -P1

3 Şi'r R, P1 | Ferd T

4 ġayret ile kılıcı kaldıran ķişi, kılıcın ucunu bulutun (içinden) ġeçirir.

5 muġâl R, T | -P1

6 idi R, P1 | eyledi T

7 Şi'r R, P1 | Ferd T

8 Oġunluk ve irfan elden eden ķişi can dostu ve ġönül merhemi olur. Hüseyin Vâiz-i Kâşifi, *Envâr-ı Sübeyli*, Tahrân: Mü'essese-i İntişârât-ı Emir-i Kebîr, 1336, s. 403.

Hikâyet olunur ki şâhbâz-ı riyâz-ı riyâzî Mevlânâ 'Alî Kūşcı büm-ı Rûm'a geldükde Sulţân Meĥmed Hân ĥazretleri Mevlânâ Sinân Paşa'yı 'ulûm-ı riyâziyye aĥz itmege taĥrîş ü taĥrîz idüp "İrtiyâz-ı riyâz-ı fûnûn-ı nâzıra eyle!" diyü itmâ' eyledi. Fâzıl-ı merķûm kendünün telâmizesinden Mevlânâ Luţfî'yi Mevlânâ 'Alî Kūşcı'dan oĥumaĥ-ıçün ta'yin idüp fûnûn-i riyâziyye-yi anuñ vesâtiyle aĥz itmege şürû' eyledi. Mevlânâ Luţfî ol dürretüt-tâc-ı fuzalâdan gûş-ı hûşla istimâ' idüp ĥıfz itdüĥi ferâ'id-i fevâ'idi rişte-i taĥrîr-de tanzîm idüp Mevlânâ Sinân Paşa'nuñ şanâdıĥ-ı esmâ' u âzânına ilķâ eyledi. Mevlânâ Sinân Paşa bu tarîķle 'ulûm-ı riyâziyyeyi itmâm u ikmâl eyleyüp ĥâyet-i ĥâyât-ı mübteĥiyât-ı nâ'iesine nâ'il ü vâsıl olduĥdan şoñ-ra merĥûm Sulţân Meĥmed Hân'uñ emriyle Kâđi-zâde-i Rûmî'nün Çag-minî'ye [P1 250a] yazduĥı şerĥe ĥavâşî taĥrîr ü taştîr eyledi. Pâdişâĥ ĥazretleri Sinân Paşa'yı sekiz yüz yetmiş beş senesinde vezîr idinüp cumĥûr-ı umûr-ı salţanatda anuñla istişâre eyledi. Merĥûm-ı merķûm Sinân Paşa [R 156b] 'aĥl-ı kâmil ü ĥads-i şâmile mâlik olup re'y-i şâ'ib şâĥibi olmaĥın pâdişâĥ-ı sâmi-rütbetle ĥâyetle taĥarrub eyledi. Bir gün pâdişâĥ-ı vâlâ-câĥ-ı sa'âdet-destĥâĥ "Ĥızâne-i bî-kerâne-i kütüb-i maĥzûneyi zabt itmek-içün âdem lâzımdur. 'Ulemâdan bir emîn kimesne tedârük eyleñüz." didükde Sinân Paşa, [T 203a] Mevlânâ Luţfî (raĥimehu'llâhu'l-Ĥafî)¹ ĥazretlerinün ĥaĥķında "Elif gibi emânet ü istiķâmet üzre olup 'ayn-ı ra'nâ-yı i'tibâr u rây-i ĥarrâ-yı ihtiyârla ser-tâc-ı ümenâdur." diyü şehâdet itmegin Mevlânâ Luţfî kitâb ĥazînesine emîn naşb olındı. Bu vâsıyayla Mevlânâ Luţfî kütüb-i mu'tebere-i mu'tevereden nefâ'is-i nefiseye dest-res bulup ĥarâ'ib-i 'ulûm-ı ĥarîbe-i 'acîbeye zâfir oldı. Sekiz yüz seksen bir senesinde pâdişâĥ ĥazretlerinün Sinân Paşa'yla mâbeynlerinde 'azl icâb ider bir kışşa-i vâhiye-i dâhiye vâķi' olmaĥın vezâretten 'azl idüp ĥabs eyledi. [P1 250b]

Şî'r:² کار به دولت نه به تدبیر ماست

تا به جهان دولت روزی که راست

مرد ز بی دولتی افتد به خاک

دولتیان را به جهان در چه باک³

1 raĥimehu'llâhu'l-Ĥafî R, P1 | raĥmetu'llâhi'l-Ĥafî T

2 Şî'r R, P1 | Meşnevi T

3 İĥbali olan iş bizim tedbirimiz ile olmaz. Dünyada durdukça ikbal ve baht açıklıĥı kimin nasibidir? İnsan bahtsızlıktan topraĥa düşer. Ehl-i saâdete bu dünyada korkulacak ne var? Nizâmî-i Gencevî, *Hamse-i Nizâmî-i Genceî*, (*Mabzenü'l-Esrâr*), haz. Saîd Hamîdiyân, Tahrân: Neşr-i Katre, 1381, s. 69.

Maḥrûsa-i Koşantîniyye'de olan cümle-i ecille-i 'ulemâ divân-ı 'âlîde müctemî' olup "Ol serdâr-ı ceyš-i fuzalâ elbette ḥabsden ıtlâk olunmağ ge-rekdür. Yoḥsa kitâblarımızu 'ale'l-ıtlâk iḥrâk idüp memâlik-i 'Oşmâniyye'yi terk eylerüz." didiler. Bu dâ'iyeyle Sulṭân Meḥmed merḥûm Sinân Paşa'yu ḥabsden iḥrâc idüp 'ulemâya teslîm eyledi. Fırķa-i nâciye-i 'ulemânuñ hü-cüm-i hümüm-iḥtivaları sâkin olduḡda Seferiḥişâr'un ḡaḡdılığını ve medre-sesini aña virüp riyâset-i ḥükm ü ḥükümet ü ḡazâyı ve siyâdet-i ders ü ifâde vü ifâzayı ol câmi'-i fûnûn-i mütenevvî'a vü mecma'-ı 'ulûm-ı müteferri'aya tevciḥ eyledi. Vaz'-ı mesfûr şudûr bulduḡ rûz-ı pîrûzda ol mihr-i sipihr-i fezâ'ili aḥşama degin ṭurgütmayup çâr-bâliş-i salṭanat ve evc-i burc-ı ḥilâ-fetden ya'nî maḥrûsa-i Koşantîniyye-i sâmi-meniziletten iḥrâc eyledi. İmtişâlen li'l-emri'l-'âlî Sinân Paşa Seferiḥişâr'a giderken pâdişâh-ı cihân-penâh ardından bir¹ [P1 251a] ṭabîb gönderüp "Ol 'âqıl-ı bâliḡ-ḡired ve kâmil-naẓarda 'illet-i cünûn vardur. [T 203b] Mecânine münâsib tedbirât-ı nâ-vâcib eylesin." diyü sipâriş eyledi. Mümâ ileyh Sinân Paşa, İznîk'e varduḡda ol ṭabîb-i nâ-erib emr-i pâdişâhî üzre ardından yitişüp "Senüñ dimâḡuñ muḡtell olup divâne olmışsın. Saña bend ü zencîr [R 157a] ge-rekdür." diyü şerbet baḡlayup ayaḡına her gün elli degnek urdı. Bu cefâ-dan ḡayrı muḡâlîf şerbetler içürdi. Mevlânâ İbn Ḥüsâmüddîn bu kışşa-i pür-ḡuşşayı işitdükte pâdişâh ḡazretlerine mektûb gönderüp "Sen maḡûle maşdar-ı ḡaşâ'il-i ḡaseneden ef'âl-i nâḡışa şudûr eylemek münâsib degül-dür. Bu maḡûle nehy olunmuş emrden ictinâb u iḡtirâz emr-i lâzımdur."

Şi'r:²

نگه دار خود را ز هر کار زشت

که ناید بدی‌ها ز نیکو سرشت³

رها کن ستم را به یکبارگی

که کم عمری آرد ستمکارگی⁴

شهنشاه چون رای او بد کند

یقین دان که بد در حق خود کند⁵

1 bir R, T | -P1

2 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

3 Her türlü kötü işten kendini muhafaza et. Çünkü iyi tabiatlı (kişiden) kötülükler gelmez. Molla Câmi, *Mesnevi Heft Evrenḡ Cild-i Dovvom*, (*Ḥirednâme-i İskenderî*), haz. A'lâ Hân Efsahzâd, Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâlâ'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 467.

4 Derhal zulmü terket. Çünkü zâlim olmak ömrü kısaltır. Nizâmî-i Gencevî, *Hamse-i Nizâmî-i Gencevî*, (*İkbâl-nâme*), haz. Saîd Hamidiyân, Tahrân: Neşr-i Katre, 1381, s. 935.

5 Padişah eğer kötü fikirlere kapılırsa iyi bil ki kendine kötülük eder. Hüseyin Vâiz-i Kâşifî, *Envâr-ı Sübeylî*, Tahrân: Mü'essesesi-i İntişârât-ı Emir-i Kebîr, 1336, s. 322.

İmdi ol meksûru'l-bâl u maḥfûzu'l-ḥâlden bu zulmü ref' eylemek gerek-sinüz. Yoḥsa memleketde sākin olmayup terk-i diyâr eylemek muḳarrerdür.” didükde pâdişâh ḥazretleri bu sevdâdan ferâgat eyledi. [P1 251b] Mevlânâ Sinân Paşa daḥi envâ'-ı ğumûm u hümûm ile Seferiḥişâr'a varup anda iḳâ-met eyledi. Merḥûm Sulṭân Bâyezîd Ḥân-ı Ğâzî erike-i salṭanatı teşrîf eyle-dükde Sinân Paşa'ya maḥrûsa-i Edirne'de Dâru'l-Ḥadiṣ Medresesi'ni yevmi yüz aḳçe ile şadaḳa eyledi. Medrese-i mezḳûrede *Şerḥ-i Mevâkıf*dan me-bâḥiş-i cevâhire ḥavâşî taḥrîr idüp Seyyid Şerîf ḥazretlerine esvile-i keşîre vü i'tirâzât-ı ğazîre îrâd eyledi. Ḥattâ bir saṭrda iki üç su'âl idüp tekşîr-i sevâd eyledi. Aḥıbbâsından ba'zî kimesne naşîḥat idüp “Aşḥâb-ı taşnîf ü te'lîf or-tasında Seyyid Şerîf ḥazretleri ‘azîmü's-şân ve celilü'l-ḥunvân kimesnedür. Aña olan su'alleriñüzi intiḥâb itmek gerekisinüz.” didüklerinde ṭalebesine¹ [T 204a] icâzet virüp vech-i ma'ḳûl üzre cevâb virdükleri esvile vü rüdûdi şakk-ı vürûddan ḥakk u isḳâṭ eyledi.²

Şîr:³ سخن را ز بيهوده صافی گذار
که گردد جمال خرد آشکار

مگو تا نپرسد ز تو نکته جوی
چو پرسد تأمل کن آنکه بگوی

[P1 252a] سخن بی تأمل کم افتد صواب
زبان را عنان از خطا باز تاب⁴

Fâzıl-ı merḳûm münâcât semtinde Tûrkî *Tazarru'-nâme* nâm kitâb-ı manẓûm ve menâḳıb-ı evliyâda bir kitâb-ı menşûr te'lîf eyledi. Zıkr olı-nan münâcât-nâmede bir vechle başt-ı merâm eyledi ki âferinende-i zemîn ü zamân şavbına kendünün incizâb u iştiyâkıñı ve tilḳâ-yı liḳâ-yı Allâh'a şevḳını ve ğarâmını münşe'âtında eşnâ-yı münâcâtında iḥbâr u inşâ eyledi. Bâzâr-ı ibdâ' u iḥtirâ'un şarrâf-ı 'arrâf-ı⁵ cevher-fürûşları gerden ü ğuş-ı nev-

1 ṭalebesine R, P1 | ṭalebesinden T

2 ḥakk u isḳâṭ eyledi R, P1 | -T

3 Şîr R, P1 | Meşnevi T

4 Sözü boş şeylerden arındır. Böylece aklın cemâli ortaya çıkar. Ehl-i nükte senden (bir şey) sormadıkça, söyleme! Sorunca da iyice düşün, ondan sonra söyle. Düşünülmeden (söylenen) söz nadiren doğru olur, dilin dizginini hatadan çevir. Molla Câmî, *Mesnevî Heft Evreng Cild-i Dovvom, (Hvednâme-i İskenderî)*, haz. A'lâ Ḥân Efsahzâd, Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 453.

5 'arrâf-ı R, T | -P1

‘arūsân-ı kelimât-ı berâ‘at-âyâtında âvîhte olan cevâhir-i fūrūzân-ı leţâ‘if ü zerâ‘ifini [R 157b] ser-ķılâde-i silk-i ķabûl ve âvîze-i gûş-ı rızâ eyledi. Fâzıl-ı mûmâ ileyh ħâl-i ħayâtında mâ‘il-i nâ‘il ü¹ ‘atâ olup bezl ü sehâda ifrâţla ħadd-i isrâf u itlâfa nâ‘il olmağın sekiz yüz toķsan bir senesinde maĥrûsa-i Edirne’de vefât idüp şeref-i ğuref-i lâĥûta ‘urüc eyledükde ğasl itmek-içün suyunı iştmağa evinde odun bulunmadı. [P1 252b]

Şi‘r:²

هست بر مردم عالی گهر
بخل ز اسراف پسندیده تر

گرچه عطا در همه جا دلکش است
هرچه به هنجار بود آن خوش است³

Mevlânâ Sinân Paşa ħazretleri meşâyih-i velâyet-iĥtivâya ĥuşuşan Şeyĥ ibn Vefâ‘ya maĥabbet idüp rûz u şeb ol tã‘ife-i ħâ‘ifeye mülâzemet ü münâdemet eyledi. Şikât-ı aşĥâb-ı rivâyetden ĥikâyet olunur ki Şeyĥ ibn Vefâ ħazretleri Ĥanefî-mezheb iken namâzda besmeleyi cehr-ile okur-idi. Ol ‘aşrdâ müftî olan Mevlânâ Gürânî şeyĥüñ bu emr-i pür-ızrârda ısrârını istimâ‘ eyledükde ‘ämme-i a‘lâm-ı ‘ulemâyla ve kâffe-i şanâdîd-i fużalâyla [T 204b] câmi‘-i şerîfde cem‘iyyet idüp ‘aķd-i ‘ıķd-ı vifâķ u rabţ-ı ķılâde-i ittifâķ eylediler ki Şeyĥ ibn Vefâ‘yı ihzâr itdürüp kendünün mezheb-i mühezzebine muĥâlîf ‘amelden men‘ eyleyeler.

Beyt:⁴

هر که خلاف است به امر خدا
منع بکن کردن آن نا سزا⁵

Bu cem‘-i şaĥîĥ ü sâlim ol ferîde-i âferîde-i rûzgâruñ ya‘nî Sinân Paşa‘nuñ ķudûmına muntazırlar-iken mûmâ ileyh çıkagelüp “Bu icmâ‘ ü ictimâ‘uñ aşlı vü fer‘i⁶ nedür?” diyü ‘alâ řariķi‘t-tecâhül [P1 253a] su‘âl eyleyicek Mevlânâ Gürânî vaz‘-ı merķûmuñ sebebini beyân-ı bedi‘le i‘lâm idüp bu ittifâķa dâ‘î n’olduğın ifhâm eyledi. Mevlânâ Sinân Paşa

1 nâ‘il ü R, P1 | nâ‘il-i T

2 Şi‘r R, P1 | Meşnevi T

3 Yüksek cevherli kimseler katında cimrilik, israftan daha makbuldür. Her ne kadar eli açık olmak her yerde makbul ise de usûlü dairesinde olan her şey güzeldir. Hüseyin Vâiz-i Kâşifî, *Envâr-ı Sübeyli*, Tahrân: Mü‘essese-i İntişârât-ı Emîr-i Kebîr, 1336, s. 72.

4 Beyt R, P1 | Ferd T

5 Allah’ın emrine muhalif olan kişiyi, yakışksız işi yapmaktan menet.

6 aşlı vü fer‘i R, T | uşlı vü fūrû‘i P1

buyurdılar ki “Şeyh ibn Vefâ hazır olup ‘uşât-ı ‘âlemün şâfi‘i ve mülk-i şefâ‘atün mâliki olan imâm-ı hümâm enbiyâ-yı mürselinün¹ şerî‘a-ti üzere binâ olunan mezâhib-i erba‘adan bu mezhebe zâhib olan imâm gibi delâ’il-i i‘câz-âyât-ı manşûşātu’l-istidlâlâtdan ve hücec-i bî-‘avec-i maqtû‘atü’d-delâlâtdan istihrâc u ictihâdum besmeleyi cehr eylemek üzere oldı diyüp müdde‘asını taḥkîk itmekde muşırr olursa biz ne cevâb virelüm?” diycek Mevlânâ Gūrânî “Şeyh ibn Vefâ müctehid midür ki anuñ bu maqtûle mücmel ve müteşâbih sözleriyle ‘amel olına?” didi. Sinân Paşa hazretleri şeyh hazretleri için “Kitâb-ı müsteṭâb-ı i‘câz-nişâbuñ *أُنزِلَ الْقُرْآنُ*”² “أُنزِلَ الْقُرْآنُ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرَفٍ”³ fehvâsınca buṭun-ı seb‘asına vâkıf-ı ‘ârifdür. Ve eḥâdiş-i şerife-i Nebeviyye-i Muştafâviyye’den ‘an‘anesi vü silsilesi şaḥîḥa vü şariḥa olan şihâḥ-ı sünneyi hıfz u zabṭ eylemiş bir kâmil-i [P1 253b] fâzıldur. Bu iki rükn-i rekînün uşul ü fûrû‘ını ḥâvî ve şerâ’it-i [R 158a] zevâbıt-ı ictihâd u istinbâtı câmi‘ bir nâfi‘ kimesnedür” didi.

Қит‘а:

شان بدیع فضلش محتاج نه به تبیین
چه حاجت بیان است چون او ز خود عیان است
در باب و فصل فضلش اطناب را چه حاجت
چون غایت بیانش در غایت بیان است³

Mevlânâ Gūrânî hazretleri “Şeyhün ḥaḳḳında sen bu maqtûle şehâdet idüp aña [T 205a] müzekkî olıcaḳ mûmâ ileyh ile müdâfa‘a olınup da‘vâ-sını naḳz u tezyîf itmege mecâl olmaz. Ḳalkuñ gidelüm!” diyü ḥuzẓâr-ı meclisi tefriḳ eyledi.

Tezyîl: Mevlânâ Sinân Paşa Sulṭân Meḥmed Ḥân hazretlerinün ḥ‘âcesi iken vezîr olduğı sebebden “Ḥ‘âce Paşa” ‘unvânıyla mu‘anven oldı. Ve daḥi Şeyh ibn Vefâ hazretlerinden irşâd u imdâda isticâze idüp ba‘zı ezmân-da minberde va‘z u naşîḥat eyledi. Ve *Münâcât-nâme* nâm kitâbından bu birkaç beyt irâd olındı.

1 mürselinün R, P1 | -T

2 Kuran yedi harf üzere indirildi.

3 Faziletinin eşsiz şanı açıklamaya muhtaç değildir. Kendisi ortada iken izaha lüzum var mı? Onun fazileti hakkında bâb ve fasıl açıp sözü uzatmaya gerek var mı? Çünkü onu anlatmanın nihayeti sözün bittiği yerdir.

Şi'r:¹ Meskenet kim bulunmaya evvel
Senden olmaz kabûl hîç 'amel

Her ki halk andan olmaya hoşnûd
Dergeh-i Hâk'dan ol-durur [P1 254a] merdûd

Kalb-i mü'min ki 'Arş-i Raḥmân'dur
Anı yıkmağ ziyâde tuğyândur

Mümâ ileyhün ba'zı ahfâdından menkûldür ki sekiz yüz yetmiş beş senesinde Sinân Paşa'yı vezîr idinmiş-iken yetmiş toğuz senesinde Maḳtûl Maḥmûd Paşa'nun yirine vezîr-i a'zam eyledi. Sekiz yüz seksen yedi senesinde götüri menâşıbdan ferâgat idüp yevmî yüz aççe ile tekâ'üd eyledi. Seksen sekiz senesinde² Gelibolı begligi virilüp toğsan bir senesinde safer ayınuñ yigirmi dördinci gününde aḥşamdan sonra maḥrûsa-i Koşantiniyye'de vefât idüp Ebî Eyyûb Enşarî civârında defn olındı. Vilâdeti sekiz yüz kırk dört [m. 1440] senesinde olup vefâtında sinni kırk yediye yitmiş idi. Raḥimehu'llâh^{3, 4}

Mevlânâ Ya'kûb Paşa ibn Hızr Beg ibn Celâlüddîn Raḥimehumu'llâh⁵

Mümâ ileyh müteşerri' ü mütedeyyin ve ḥakâ'ik u daḳâ'ika mütefaṭtın aḥlâk-ı ḥamîde şâḥibi bir kimesneydi. 'Âdât-ı sa'âdât-âyât-ı eslâf-ı eşrâf üzre menâşıb-ı [P1 254b] 'âliyeden maḥmiyye-i Burûsa'da Sulṭân Medresesi'nde ve Şemâniyye Medreseleri'nün birisinde müderris olup erbâb-ı istifâdeye ifâde ider-iken maḥrûsa-i Burûsa'da kâdî naşb olındı.

Hicret-i Nebeviyye'den [T 205b] sekiz yüz toğsan bir senesinde Kâdî'l-ḥâcât'ın emri üzre kâdîlığı zamânda sicill-i 'ömri maṭvî oldu. Ya'kûb Paşa ḥazretleri

1 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

2 götüri menâşıbdan ferâgat ... Seksen sekiz senesinde R, T | -P1

3 Raḥimehu'llâh R, P1 | Raḥmetu'llâhi 'aleyh T

4 [Derkenâr] Mervîdür ki merḥûmun ferâgati seksen yedi senesinin ramażân-i şerifinde olmuştur. Sene-i merḳümesinin zi'l-ka'desinde bir miḳdâr tîmâr ta'yin olındı. Müşarün ileyhün vefâtına müte'allık tezyilde taḥrîr olınan Şakâ'ik'da aşıda taḥrîr olınana muḥâlifdür. Aşıda "Edirne'de vefât eyledi" diyü yazılmışdur. M | -R, -T, -P1

5 [Derkenâr] Mervîdür ki sene-i merḳümenün şehri-i zi'l-ka'desinin on ikinci ḥamîs gününde öyleden evvelce vefât eyledi. Qabr-i şerifi Şeyḫ ibn Vefâ Zâviyesi'nden aşığada merḳûm Necâti mezârınıñ muḳâbelesindedür. M | -R, -T, -P1

Mevlânâ Şadruşşerî'a'nun *Vikâye'*ye yazdığı şerhe havâşî tenmîk idüp elfâz-ı icâz-nümâ ve 'ibârât-ı [R 158b] i'câz-intimâ ile hâkâ'îk-ı şanî'a vü dağâ'îk-ı bedî'a tensîk eyledükden gayrı su'âl vâdisinde ba'zı i'tirâzât-ı maṭbû'a-i maṭmû'a irâd eyledi. Ol kitâb-ı i'câz-tırâzu'n muḥadderât-ı elfâz-ı ḥür-elḥâzında ve 'işve-i mehrüyan gibi muzmerr olan nikât u mezâyânun vücûh-ı vicâhından ref-i ḥucub-i işkâlât u def-i berâkî-ı i'dâlât itmekde fuḥûl-i ezkiyâ biri birini imtilhân iderler. Bu sebebden ol kitâb-ı müsteṭâb erbâb-ı elbâb ortasında maḳbûl olup [P1 255a] aḥlâk-ı ḥasene-i ekâbir-i 'ulemâ gibi pesendide oldu.

Kıṭ'a: آن کتاب بی مثالش کوز جان آثار داشت
 همچو زلف دلبران آثار خط یار داشت
 لفظ جان بخشش در پاک و عقود نظم او
 قیمت در ثمین و لؤلؤی شهوار داشت¹

Mü'ellif-i *Şakâ'ik* naḳl eyledi ki fâzıl-ı müşârün ileyhün mü'tâla'a itdügi *Şerḥ-i Mevâkıf*a zafer bulup gözden geçürdügi nüshaya dest-res buldum. Ol nüshânun havâşisinde kendünün zâde-i ṭab'ı ba'zı kelimât-ı pür-nikât u i'tirâzât-ı vâridât gördüm ki a'yân-ı 'ulemâ anun kemâl-i müşâhadesinden kelil idi. Mevlânâ Ḥasan Çelebi bu kelimât-ı berâ'at-âyâta vâşıl olmağın ol dürc-i cevâhir-i zevâhirde münderic olan dürrehât-ı mübtede'ayı kendüden şatmışdur. *Şerḥ-i Mevâkıf*a yazduğı ḥâşiyesinde ol 'azîzün dürrehâtını kendünün dürrehâtına ḳatmışdur. Kitâb-ı meşṭûr ve raḳḳ-ı menşûrda menşûr kelimât-ı fezâ'il-âyât ol ḥ'âce-i bâzâr-ı fezâ'ilün kitâbından me'ḥûzdur. Nevvera'llâhu merḳadehu. [P1 255b]

Mevlânâ Müftî Aḥmed Paşa Raḥimehu'llâhu Te'âlâ²

Ol fâzıl-ı kâmil, ḥalîmü'ṭ-ṭab', selîmü'n-nefs, mütevâzî' u müteḥaşşî' kimesneydi. [T 206a] Zümre-i fuḳarâ ve fırḳa-i mesâkîne maḥabbet üzre olup 'ulemâ-yı sa'âdet-güzîn ve 'ubbâd-ı 'ibâdet-âyîne meskenet üzreydi.

- 1 Candan eserler taşıyan onun emsâlsiz kitabı, sevgililerin saçı gibi yârin ayva tüylerinden nişanelere sahiptir. Onun can bağışlayan lafzı temiz bir incidir. Nazmının gerdanlıkları padişahlara lâyk ve çok kıymetli incilerin değerine sahiptir.
- 2 [Derkenâr] Mevlânâ Sinân Paşa ve Ya'ḳûb Paşa ve Müftî Aḥmed Paşa üçü bir ḳarındaşlardır.

[Derkenâr] Mevlânâ Aḥmed Paşa'nun maḥrûsa-i Burûsa'da Câmî-i Kebir ḳurbında Müftî Medresesi dimekle meşḥûr medresesi vardır ve kendünün kitâblarını aña vaḳf eyledi. Ḳabr-i şerifi maḥmiyye-i Burûsa'da Emir Sultân ḥazretlerinin merḳadı yanında Mollâ Gürânî-zâde'den menḳûldür. M | -R, -T, -P1

Şi'r:¹ تواضع کن آن را که دانشور است
 به دانش ز تو قدر او برتر است
 بود دانش آب و زمین بلند
 ز آب روان کم شود بهره‌مند
 کی افتد به کف مرد را دُرّ ناب
 سر خود نبرده فرو زیر آب²

Merhûm u mağfürun leh Sulţân Meḥmed Hân ('aleyhi'r-raḥmetü ve'l-gufrân) mu'âdil-i zerâ-yı heft-âsumân u mûmâşil-i ravza-i rıdqvân olan Medâris-i Şemâniyye'yi binâ eyledükde ol şem'i cem'i fuзалânuñ kevâkib-i şevâkıb-ı celâ'il-i fezâ'ili mânend-i mihr-i dıraḥşende raḥşende olmağın medâris-i mezkûrenüñ birisini fâzıl-ı merķûma henüz yigirmi yaşına bâliğ olmadın yevmî kırık aqçe ile şadağa eyledi. [R 159a] [P1 256a]

Meşnevî: جوان بود و خوش طبع و نیکو نهاد
 به فضل و هنر رسم نیکو نهاد
 دلی داشت بیدار و رای صواب
 کفی همچو دریا و طبعی چو آب³

Mevlânâ Müftî Aḥmed Paşa'nuñ qarındaşı Sinân Paşa sinân-ı ğazab-ı pâdişâhî vü hüsâm-ı ḥiddet-i şehinşâhîyle ma'zûl olduqda ol daḥi medrese-i mezkûreden 'azl olunup Üsküb Medresesi ve kâḫılığî ikisi şadağa olındı. Sulţân Bâyezîd Hân-ı mağfîret-penâh serîr-i sa'âdet-destgâhda cülüs eyledükde maḥmiyye-i Edirne'de Üç Şerefelü Medreseleri'nüñ birisini ba'dehu Şemâniyye'nüñ birisini şadağa eyledükden şoñra rütbe-i fetvâya terfî idüp yevmî yüz aqçeyle maḥmiyye-i Burûsa'da müftî naşb eyledi. 'Avâtıf-ı hüsrevânî vü şerâ'if-i pâdişâhîden anuñ vazîfesine maḥmiyye-i Burûsa'nuñ tevâbî' ve muzâfâtından bir kıarye zamm eyledi. Merâsim-i

1 Şi'r R, P1 | Meşnevî T

2 Âlim olan kişiyeye tevazu göster. (Çünkü) ilmi ile onun kıymeti senden üstündür. İlim sudur ve yüksek yer akarsudan daha az istifade eder. İnsan suyun altına başını sokmadan nasıl olur da değerli bir inciye eline geçirir? Molla Câmî, *Mesnevî Heft Evreng Cild-i Dovvom*, (*Hırednâme-i İskenderî*), haz. A'lâ Hân Efsahzâd, Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 429.

3 Tabiatı hoş ve iyi karakterli bir gençti. Fazilet ve hünerde iyi bir gelenek tesis etti. Uyanık bir kalbi ve isabetli düşüncesi vardı. Deniz gibi (cömert) bir eli ve su gibi (temiz) bir yaratılışa sahipti.

levâzım-ı fetvâyi ikâmetde ya'nî şer'î şerîfe hıdmetde fâzıl-ı merķūmuñ sinn-i şerîfi toķsandan mütecâviz olup toķuz yüz yigirmi yedi senesine bâliğ olduķda vefât idüp ¹﴿اَزْجَعِي﴾ nidâsına lebbeyk[P1 256b]-güyân revân oldu.

[T 206b] **Tezyil:** Mümâ ileyhün Hızr Beg Çelebi dimekle meşhür bir oğlı var-idi. Ol fâzıl-ı Hızr-ħazret Hızrî taħalluş idüp ĥaķîķat ü mecâzî cāmî' eş'âr ışdâr ider-idi. Bu ebyât anuñdur.

Şi'r:² Ger ĥicâb olur-ise ĥazret-i cānāne tenüm
Bir avuĥ ĥâk nedür kim ĥala gözümde benüm
Dil yanar şem' gibi sîne tolu naķş u³ nigār
Şanki fânūs-ı ĥayâl örtüsidür pîrehenüm⁴

Sulţān Selīm Ĥān-ı merĥūmuñ zamān-ı salţanatında maħrūsā-i Burū-sā'da Ķapluca Medresesi'nde müderris iken cezbe-i İlähiyye istilâ idüp Emîr Buĥārî ĥazretlerine irâdet getürdi. Raĥmetu'llāhi te'ālâ 'aleyh.

Mevlānā Şalāħuddīn Raĥmetu'llāhi Rabbü'l-Ālemīn

Ol fâzıl-ı fażilet-āyât izā'a-i bizā'a-i evķāt itmemeķle tîz-bāzār-ı 'ilm-i zāhirde nuķūd-ı ma'ārif ü 'avārife dest-res bulup ifāza vü ifādeye şālih olduķdan ĥayrî ĥüsn-i ĥāl ve şalāĥ-ı aĥvāle mālîk olup aĥlāķ-ı kerīme şāĥibi bir nîk-nefs [P1 257a] ve mübārek-neses kimesneydi.

Şi'r:⁵ دمش گنجینه تحقیق پیران
جبینش آفتاب صبح خیزان
بهر حرفی فلک را کینه پرداز
بهر کاری قضا را محرم راز⁶

1 "... Rabbine dön." Fecr (89), 28.

2 Şi'r R, P1 | Ķıı'ā T

3 naķş u R, P1 | naķş-ı T

4 Latîfi, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabstratü'n-Nuzamâ*, haz. Rıdvan Canım, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s. 211.

5 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

6 Nefesi pîrlerin tahkik hazinesi, alnı sabah vakti ibadete kalkanların güneşidir. Her bir sözü feleĥi kinlendirir, her bir işinde kaza ve kaderin sır arkadaşıdır.

Te'kîd ü te'yîd-i bünyân-ı 'ilm ve temhîd ü teşyîd-i esâs-ı fazl için [R 159b] binâ olunan medâris-i mü'essesenüñ ba'zısında müderris olduğdan soñra merhûm Sulţân Mehmed Hân hazretleri şehzâde-i civân-baht u sezâvâr-ı mülk ü tâc u taht ya'nî Sulţân Bâyezîd¹ hazretlerine h'âce naşb eyledi. Şehzâde hazretleri dañi Mevlânâ Şalâhüddîn'den şerh-i 'akâ'idî ve fenn-i hikmetde Mollâ-zâde'yi kırâ'at eyledi. Bu taqrîble fâzıl-ı merķûm ikisine dañi havâşî tesvîd ü terkîm idüp şudûr-ı müşkilât-ı şâkkayî nûr-ı tahkîkle şerh eyledi. Bu iki kitâb-ı feşâhat-ñiţâb fuñûl-i 'ulemâ beyninde maķbûl olup tul-lâb-ı kemâl-iktisâb [T 207a] ortasında mu'tever ü mu'teber oldı.

Mışra': مقبول شد میان همه عالمان دهر²

Evâhîr-i a'mârında maħmiyye-i Burûsa'da Sulţân Medresesi'nde müderris olup erbâb-ı iktisâba ifâde ider-iken vefât eyleyüp [P1 257b] 'unvân-ı dîvân-ı a'mârı³ ﴿قُلْ يَتَوَفَّاكُم مَّلَكُ الْمَوْتِ﴾³ âyetiyle mu'anven oldı. Revvaħa'llâhu te'âlâ rûħahu ve nevvare ðarîħahu.

Mevlânâ 'Abdülkâdir Raħimehu'llâh⁴

Neş'e-i evveliyesi Hâmîd vilâyetinden Isparta nâm kaşabadan idi.⁵ Zamânesinde olan 'ulemâdan ta'allüm ü telemmüz idüp ehliyyet-i kemâl ve kemâl-i ehliyyet ile muttaşîf olduğda Mevlânâ Tûsî'nün hıdmetine vâşıl olup Mevlânâ Hayâlî Çelebi'yle şerîk oldı. Envâr-ı âşâr-ı ma'ârif-i celiyyeyle izâet-i muķtesibân-ı encümen-i taleb için ba'zı menâşıba vâşıl olduğdan soñra merhûm Sulţân Mehmed Hân hazretlerine h'âce olup kemâl-i teķarrüb ile muķarreb-i hazret⁶ oldı. Mevlânâ 'Abdülkâdir'ün teķarrübine Maħmûd Paşa hased idüp bisât-ı ķurb-ı şâh ve naţ'-ı teķarrüb-i hazretten ol ferzâne-i ferruħ-ruħ ve şehsüvâr-ı esb-i fazîleti bir manşûbe ile ib'âd u tarħ itmek-içün ta'biye eyledi.

Ķıţ'a: چون به قوت حریف خصم نه ای
حیله و مکر را ز دست مده

1 Sulţân Bâyezîd R | Sulţân Bâyezîd Hân T, P1

2 Dünyadaki bütün âlimler arasında kabul gördü.

3 "De ki: ölüme meleşti canınızı alacak ..." Secde (32), 11.

4 Raħimehu'llâh | Raħmetu'llâhi'l-Câbir T

5 [Derkenâr] Hınnâlu-zâde 'Alî Çelebi ile muşâhere tarîķıyla ittışâlleri vardur. M | -R, -T, -P1

6 muķarreb-i hazret R, T | muķarreb P1

که به حیلت کمان قوت را
می توانی که بگسلانی زه¹

İttifâken bir gün pâdişâh hazretleri [P1 258a] Mevlânâ ‘Abdülkâdir’i muşâhabete da‘vet idüp ma‘karr-ı vâlâsına âdem gönderdükde ol gün mizâcında nev‘an fütür olmağın ta‘allül idüp meclis-i şerîf-i pâdişâhîden munşarif oldu. Bu rûz-ı firûzda ol nihâl-i bâğ-ı fazîleti ba‘zı aşhâb-ı şöbeti taḥrîk idüp “Bugün fülân bâğçede zürefâ zümresinden çok kimesne cem‘ olmuş tefrîḥ-i ḥâtır-içün ol bâğçeye varalum.” diyü ilhâḥ u ibrâm eylemeğın fâzıl-ı mûmâ ileyh ol cânibe meyl idüp anlaruñ ḳuṭb-ı murâdı üzre ḥareket eyledi. Rivâyet [T 207b] olunur ki [R 160a] ol muḥarrıklarüñ vech-i meşrûḥ üzre taḥrîkleri şadr-ı vüzerâ-yı ma‘dilet-ârânuñ ya‘nî Maḥmûd Paşa’nuñ başı altından olup anuñ re‘y-i meksûr ve fıkr-i maḥfûzınuñ inzimâm u izâfetiyle oldu. Bu maḥalde Maḥmûd Paşa, Mevlânâ ‘Abdülkâdir’i pâdişâh hazretlerine ğamz u nifâḳ idüp esâs-ı kelâmı böyle te‘sis eyledi ki “Mevlânâ-yı mûmâ ileyh sizüñ meclis-i sa‘âdet-celîsînüze gelmekde ta‘allül itmiş-iken zürefâdan cem‘-i keşîr-ile tenezzüh ü teferrüc için fülân bâğçeye gitdi. Ve muḳtezâ-yı [P1 258b] maḳâma muḥâlîf iş işleyüp kendü muḳtezâ-yı ṭab‘ıyla ‘amel itdi.”

Ḳıṭ‘a:² اندرین دوران چو فرزین هر که او کج روتر است
منصبی دارد بلند و جای او پهلوی شاه

وآن که چون رخ راست رو بودست و خواهد نیز بود
دائما در کوشهٔ محروم و دور از روی شاه³

Pâdişâh-ı sâmi-rütbet bu ḥuşûşı tefahḥuş idüp isnâd olunan ḥaberi taḥḳîḳ eyleyicek ḥ‘âcelîḳden ‘azl idüp ‘izz-i ḥuzûr-ı mevfüru’l-ḥubûrından mehcûr u maḥcûr eyledi.

Ḳıṭ‘a: ز پادشاه وفا جستن آنچنان باشد
که میوهها طلبیدن ز شاخ سرو سهی

1 Düşmanın olan rakibin ile aynı kuvvete sahip değilsen, hile ve oyunu elden bırakma. Çünkü hile ile kuvvet yayının ipini koparabilirsin. Hüseyin Vâiz-i Kâşifî, *Envâr-ı Sübeylî*, Tahrân: Mü‘essese-i İntişârât-ı Emîr-i Kebîr, 1336, s. 296.

2 Ḳıṭ‘a R, P1 | -T

3 Bu devranda satrançtaki vezir gibi yamuk ve yan gidişli olan yüksek bir makama sahiptir ve onun yeri padişahın yanındır. Satrançtaki “ruh” isimli taş gibi dosdoğru yürüyen kişi daima bir köşede mahrum ve padişahın cemâlinden uzakta kalacaktır.

نهال بید تو را نیشکر نخواهد داد
هزار پی اگر از جوی خلد آب دهی¹

Mevlânâ 'Abdülkâdir mehmûm u mağmûm vaţan-ı aşlisine varduğda derûn-ı necâbet-meknûnına ğamm u ğussa istilâ idüp mesârî-i mecârî-i 'urûğ u şerâyinine rûh-ı revânından bedel sümûm-i cân-gâh-ı hümûm hüçûm it-megin zamân-ı yesirde cevher-i vücûdına 'araz-ı maraz 'arız olup helâk oldu.

Kıt'a: دریغا لطف آن شکل و شمائل
که سروی چون قدش در بوستان نیست

[P1 259a] دریغا آن همه سهم و مهابت
که بی او بازوی دین را توان نیست²

Mervîdür ki ol şehsüvâr-ı meydân-ı kârzâr, tâziyâne-i himmet-i şâdıķâne ile rağş-ı 'azîmete süvâr olup Uzun Hâsan ile ceng için Âzerbâyecân vilâyetine toğru hizâm-ı hâzm u 'azme tâb virdüğünde fâzıl-ı merķûmı bile alup gitdi. [T 208a] Bu çarîkle maħmiyye-i Konya'ya uğraduğlarında ol diyârûn 'ulemâ-sı kerr ü ferr ü haşmet ile kemâl-i iclâl ü iķbâl ü saţvet ile istiķbâl eylediler.

Beyt:³ جهانی مرد و زن در ره ستاده
گروهی بی عدد در پی فتاده⁴

Pâdişâh-ı salţanat-âyât Mevlânâ 'Abdülkâdir'e hitâb idüp "Senûn cenâ-buñ metâ'ib-i meşâķķ-ı esfârdan za'ifü'l-hâl u zerd-rüy u bî-mecâl olup [R 160b] za'f-ı kuvvet ve kuvvet-i za'fla nâl-i hâme-kirdâr zâr u nizâr ol-mişşındur.⁵"

Beyt:⁶ آنچنان گشتم ضعیف از غم که نشناسی مرا
گر در آیم در میان ذرّه‌های روزنت⁷

1 Padişah'tan vefa beklemek servi ağacının dalından meyve istemeye benzer. Söğüt fidanı bin defa cennet suyu ile sulasan bile sana şeker kamışı vermeyecektir.

2 Bahçede onun gibi servi boylunun olmadığı o güzel suretliye yazık oldu. Yazık oldu o heybet ve haşmet (sahibine). Çünkü onsuz, dinin kolu kuvvetsiz kaldı. Muhammed b. Ali b. Süleymân-ı Râvendî, *Râbatu's-Sudûr u Âyetü's-Sürûr*, haz. Muhammed İkbâl, Tahrân: İntişârât-ı Esâtîr, 1385, s. 373.

3 Beyt R, P1 | Ferd T

4 Bir dünya dolusu kadın ve erkek yolda durmuş. Sayısız bir cemiyet ise takattan düşmüş.

5 olmuşşındur R, P1 | olmuş idi T

6 Beyt R, P1 | Ferd T

7 Pencerenin ufak deliklerinden içeri girsem deritten dolayı o kadar zayıf düşmüşümdür ki beni tanıyamazsın.

Ammâ bu diyâruñ ‘ulemâsınuñ ruhsâre-i renginleri gül-i âteşin gibi hamrâ olup âsâr-ı şihhat u leţâfet simâ-yı necâbet-îmâlarında ke'n-necmi'z [P1 259b]-zâhir zâhirdür.” diyüp bu yüzden temezzüh eyleyicek Mevlânâ ‘Abdülkâdir cevâba müteşaddî olup bu Fârisî şi'r-ile cevâb buyurdılar:

Kıt'a: آن شنیدی که لاغر دانا
گفت روزی به ابله فربه

اسب تازی اگر ضعیف بود
همچنان از طویله خر به¹

Merhûm Sulţân Mehmed Hân (‘aleyhi'r-raĥmetü ve'r-rıdvan) bu cevâba istihsân eyledi.

Mesnevî: بر تن خود راه ریاضت گشای
از تن خود کم کن و در جان فزای

سالک ره خشک بدن به بود
تک نزند اسب که فربه بود²

Rivâyet olunur ki Mevlânâ ‘Abdülkâdir pâdişâh ĥazretlerinüñ ĥuzûr-ı ‘âlilerinde bir gün tefađđul u temeddüh idüp “Allâme Taftâzânî ve Sey-yid Şerif Cürċânî benüm zamânımda şağ olsalar ol şehsüvârân-ı meyâdin-i fażiletün her birisi önümce gâşiyemi götürürlerdi.” didi.

Şi'r:³ خرد خریطه کش خاطر و بیان من است
سخن جنیبه بر خامه و بنان من است

بکرد کار که دور زمان پدید آورد
که دور دور من است و زمان زمان من است⁴

1 Şunu duyduñ mu; bir gün âlim bir zayıf, şişman bir aptala dedi ki: Arap atı zayıf olsa da ahırdaki eşekten iyidir. Sa'dî-i Şîrâzî, *Külliyât-ı Sa'dî*, (*Gülîstân*), haz. Muhammed Ali Fürûĥî, Tahrân: Emîr-i Kebîr, 1372, s. 39.

2 Kendi bedenine riyazet yolunu aç, cismini azalt da canını artır! Yol erinin bedeni zayıf olmalı. Şişman at (hızlı) koşamaz. Molla Câmî, *Mesnevî Heft Evreng Cild-i Evvel*, (*Tuhfetü'l-Abrâr*), haz. Câbulkâ Dâd Alîşâh, Asgar Cânfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyñ Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 536.

3 Şi'r R, P1 | Kıt'a T

4 Akıl, benim beyanımdın ve gönlümün çuval taşıyan hamalıdır. Söz, parmaklarımın ve kaleminin yedeğinde binek hayvanı çekendir. Felek öyle bir iş yaptı ve ortaya çıktı ki devir benim devrimdir, zaman benim zamanımdır. Süleyman Fehîm, *Sefînetü's-Şu'arâ*, İstanbul: Tab'-hâne-i 'Âmire, 1259, s. 37.

Pâdişâh-ı merhûmuñ hâfır-ı 'atır-ı bu kıavl-i âbiden muğberr olup mir'ât-ı [P1 260a] semâ-simât-ı kalb-i şerîfi zeng-i reng-i keder-ile mükedder oldı. Derûn-ı pâki [T 208b] gayz u kîne ile taldı. Bu muğâbelede fâzıl-ı merķûmı techil idüp faħm-i ifhâm u ilzâm ile anı tezlil itmek-içün "Mevlânâ H'âce-zâde'yle bahş eylesün!" diyü emr eyledi. Fâzılân-ı merķûmâna meclis-i sa'âdet-celislerinde¹ mübâhâse-i 'ilmiyye itdürdükde H'âce-zâde ğalebe eyleyüp ol re'is-i 'ulemâ-yı zevi'l-me'âşiri ya'nî Mevlânâ 'Abdülķadir'i mûhân u muħaķķar eyledi.

Şi'r:² چون کُمت فضیلت و عرفان
می‌دوانید آن رئیس مهان
کرد قهر مخالفان فی الحال
همه خصمش محقر است و مُهان³

Raħmetu'llâhi te'âlâ 'aleyh.⁴

Mevlânâ 'Alâüddîn 'Alî bin Yûsuf bin Mevlânâ Şemsüddîn Fenârî⁵

Mümâ ileyh⁶ muħaķķık u müdaķķık, müte'ammık u mütebahħir ve mütefennin ü mütemehhir, müstekmil-i kemâlât-ı insâniyye ve müstaħşil-i melekât-ı Yezdâniyye idi. [R 161a]

Beyt:⁷ محتجب اندر فروغ تابش افکار اوست
شاهد مهروی ز نگاری نقاب آفتاب⁸

Rûz u şeb meţâriħ-i enzâr u mesâriħ-i efkârı tekml-i zât olup [P1 260b] 'ulûm u fûnûnı istikmâle iştigâle bir mertebe ħariş idi ki rûz u şeb sevâd-ı huţûţ-ı eţbâķ-ı evrâķ-ı kütüb-i fâħire-mânend huţûţ-ı eşî'a-i bâşıra

1 sa'âdet-celislerinde R, P1 | sa'âdet-celislerinden T

2 Şi'r R, P1 | Kıt'a T

3 O büyük (ulemânın) reisi, fazilet ve irfan atını koşturunca düşmanlarını derhal kahretti, yendi. Bütün hasımları hakir ve zelil oldu.

4 Raħmetu'llâhi te'âlâ 'aleyh R, P1 | Raħmetu'llâhi 'aleyh T

5 Mevlânâ 'Alâüddîn 'Alî bin Yûsuf bin Mevlânâ Şemsüddîn Fenârî R, P1 | Mevlânâ 'Alâüddîn 'Alî bin Yûsuf bin Mevlânâ Şemsüddîn Fenârî Raħimehu'llâh T

6 [Derkenar] Semerkand'da Şâhrüh Mirzâ nuñ medresesinde taħşil-i 'ulûm eyledi. M | -R, -T, -P1

7 Beyt R, P1 | Ferd T

8 Onun fikirlerinin parlak ışıkları içinde güneş peçesi ile resmolunmuş ay yüzü bir güzel gizlenmektedir.

nazarından dūr olmayup bir nazar kitāba bakmağdan hālî olmaz-idi. Şafaḥāt-ı levḥāt-ı dilde naḳḳāş-ı müteḥayyile-i mütefekkiresi şuver-i 'arā'is-i nefā'is-i ma'ānī-i bedī'üt-tibyānı resm ü taḥrīr itmekden fāriğ olmaz-idi. 'Unfuvān-ı şebābda bilād-ı 'Acem'e rihlet idüp taḥt-gāh-ı vilāyet-i Ḥorāsān olan Herāt nām şehrūn meşāhīr-i cemāhīr-i 'ulemāsından ve Semerḳand u Buḥārā'nuñ ecille-i fuḫalāsından oḳuyup ¹﴿إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾ kelāmını güyā olanlar gibi cümle-i 'ulūmda emāşil ü aḳrānından bāri' u fā'ik olmağın ol diyārda müderris olup şadr-ı miḥrāb-ı ifādede cülūs eyledi. Ve lākin fāzıl-ı merḳūma velā-yı vaṭan istilā itmegin diyār-ı bā-i'tibār-ı Rūm'a teveccüh idüp Sulṭān Meḥmed'ün evā'il-i salṭanatında mavṭın-ı ḳadīmine vāşıl oldu. [T 209a]

Şi'r: وكم من منزل في الارض يألفه الفتى
وحنينه أبدا لأول منزل²

[P1 261a] Mervīdür ki Mevlānā 'Alāüddīn Fenārī'nün ḳudūm-ı şeref-rūsūmından muḳaddem Mevlānā Gūrānī ḫazretleri pādişāh-ı mağfīret-penāha nebīre-i dūdman-ı Fenārī'nün eḫāsīn-i meḫāsīn-i cemīle vü ekārim-i mekārim-i celīlerini zīkr idüp “Ol urūme-i kerīmenūñ efnān-ı müteşebbi'asınūñ ḫurūb-ı celā'il-i fezā'il-i ḫamīde vü³ şunūf-ı şerā'if-i leṭā'if-i ḫuşāl-ı pesendīde ile ittişāflarını i'lām eylemiştir-idi. Ḥavme-i ḫükümet ve ḫamā-yı ḫimānuzda āsūde-ḫāl olan 'ulemā içinde ol ṭā'ife-i nāciyeden ādem olmamağ muḫassināt-ı 'arāz-ı salṭanatınūñ itmām u ikmālinde taḳşīrūñūze maḫmūl olmaduğı muḳarrerdür. Bu ḫuşuşda ihmāl ü imhāl ādāb-ı erbāb-ı salṭanata muḫālīf ve şü'ün-ı şehriyārān-ı aşḫāb-ı ḫilāfete nā-muvāfiḳdur” demiştir-idi.

Şi'r:⁴ عالمان فيض الهی دارند
دولت نامتناهی دارند
ره نمایندۀ بدکیشانند
وارثان نبوی ایشانند

1 “... Sizin bilemeyeceğinizi herhalde ben bilirim. ...” Bakara (2), 30.

2 Genç kişi yeryüzünde nice evlere ünsiyet peyda eder de muhabbeti daimi olarak ilk evedir. Ebû Temmām, *Divānu Ebî Temmām bi-Şerhi el-Hatīb et-Tebrizî*, c. IV, haz. Muhammed 'Abduh 'Azzām, Dārü'l-ma'ārif, 2009, s. 253.

3 ḫurūb-ı celā'il-i fezā'il-i ḫamīde vü R, T | ḫurūb u P1

4 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

از سخن گاه بر افلاك روند
 بوى انفاس مسیحا شنوند
 گه نویسند ز علم آدابی
 گه سرایند ز حکمت بابی¹

Mevlânâ ‘Alâüddîn Fenârî diyâr-ı Rûm’a geldükde [R 161b] Mevlânâ Gûrânî anı pâye-i serîr-i a’lâya ‘arz idüp [P1 261b] “Ol şem‘-i cem‘-i düd-mân-ı Fenârî’yi çerâğ idinüp nâ’ire-i iltifâta anı uyarmağ zîmmet-i himmetüñe lâzımdur.” dimegin pâdişâh hâzretleri ol fâzıl-ı ‘aliyyüş-şâna altmış aqçeyle maħmiyye-i Burûsa’da Manastır Medresesi’ni i‘tâ eyledükden soñra maħrûsa-i mezkürede kâđi naşb eyledi. Zıkr olınan fâzıl-ı muħıkk-ı nîk-şemâ’il maħk-ı zûr u bâtil idüp imzâ-yı aħkâm-ı şer‘-i mübîn ü infâz-ı merâsim-i levâzım-ı dîn-i metîn ider-iken kâđi-‘asker olup şadr-ı şadâretde on yıl miğdârı cülûs eyledi.

Şi‘r:² صدرى كه نوك خامه الفاظ عذب اوست
 هم روح را مربى و هم عقل را ولى³

[T 209b] Zamân-ı şadâretinde a’lâm-ı ‘ulûm u fezâ’ili ma‘âlim-i ‘avâlimde mânend-i şevâmiğ-i a’lâm i’lâ vü i’lâm eyleyüp aħvâl-i şeref-âmâl-i ‘ulemâyı kâdr u ‘ulüvv ü ‘izz ü sümüvv ile müntehâ-yı zerâ-yı evcât ve derecât-ı ‘âliyâta terfî‘ eyledi. «قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعلَمُونَ»⁴ fehvâsınca mu‘addele-i taħarrîyle kümmel-i ‘ulemâ-yı girân-mâyeyi cühhâl-i bed-kirdâr-ı nâkışatu’l-mağâğirle vezn idüp terâzûdan ağan kâmil vücûdları vüfûr-ı ħimâyet ü mezîd-i ‘inâyet [P1 262a] ile ri‘âyet eyledi. ‘Azl u naşb ve ħall u ‘ağdde ifâ-yı ħuķûķ-ı erbâb-ı istiħkâķ⁵ idüp řabaķât-ı sâmiyât-ı ‘ulemâyı ri‘âyet itmegın eyyâm-ı şadâreti tevâriğ-i eyyâm olup mağrib-i emşâl oldu. Āşâr-ı cemîlesiyle zıkr-i cezîl-i müsteşâb iktisâb idüp şeref-i nâm-ı niğûyla şeref buldı.

1 Âlimler ilâhî bir feyze sahiptirler. Sonsuz bir ikbâli hâizdirler. Kötü dinlilere yol göstericidirler. Peygamberlerin vârisleri onlardır. Söz ile bazen feleklerle giderler. Hz. İsa’nın nefesinin kokusunu duyarlar. Bazen âdâb ilminden yazarlar, bazen de ilm-i hikmetten bâb açarlar.

2 Şi‘r R, P1 | Ferd T

3 (Öyle bir) vezir ki onun tatlı lafızlarının kaleminin ucu ruha bir mürebbi ve akla bir velidir.

4 “... De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? ...” Zümer (39), 9.

5 erbâb-ı istiħkâķ R, T | -P1

Şi'r:¹ هست در زیر کاخ پیروزه
آدمی میهمان ده روزه

نیک بخت آن کسی که در انجام
زنده جاودانه گشت به نام²

Bu müddet-i mu'ayyene-i mübeyyene miqdârî şadâret eyledükden soñra 'azl olunup kendüye elli aqçe yevmiyye ve on biñ aqçe seneviyye ve büyük oğluna elli aqçe ve küçük oğluna kırk aqçe ta'yîn olunduğdan mâ'adâ oğullarınıñ vazîfelerine İnegöl kâdîliği zamîme kılındı. Merhûm Sulţan Bâyezîd Hân ('aleyhi'r-raħmetü ve'r-rıdvan)³ ĥazretleri taħt-ı salţanat ve evreng-i sa'adete cülüs idüp menşür-ı menşür-ı devletinde "وأتیناه الملك" taħrîr ü taşîr olunduğda mevlânâ-yı müşârün ileyhi Rümili kâdî-'askeri eyledi. Mevlânâ 'Alâüddîn Fenârî ol şadr-ı vâlâ-kadrde sekiz yıl iħkâm-ı aħkâm-ı şer'iyye-i mer'iyye eyledükden [P1 262b] soñra 'azl olunup yevmî yetmiş aqçe ve senevî on biñ aqçe ta'yîn [R 162a] olındı. Eyyâm-ı usbû'da rüz-ı cum'a ve rüz-ı şüleşâdan ġayrı beş ġünü ders ü ifâdeye taħşîş ü tanşîş idüp istikmâl-i 'ulûma iştiğâlde teşemmür-i tâmm u ihtimâm-ı [T 210a] tamâm eyledi. Mervîdür ki maħmiyye-i Burûsa'nuñ civârında merâbî' merâti'-i cedî ve ĥamel olan küh-ı felek-şükühdan bir cây-ı leţâfet-şi'âr ihtiyâr idüp süknâyiçün kendülere bir ġüşe-i behîşt-âyîn ta'yîn itmiş-idi. Her senenün fuşül-i şülüşesini biri birine vaşl idüp şerâ'if-i evkâtını anda iştiğâle қаşr u ĥaşr ider-idi. Ancağ faşl-ı şitâda şehre gider-idi. Ba'zı zamânda қазâ-yı âsumânî gibi birkaç kerre berf nâzil olup germiyyet-i sermâyla kış kıyâmet olur-idi. Kürre-i arzda bürüdet nihâyet⁵ bulur-idi.

Şi'r:⁶ کوه ز سرما شده قاقم به دوش
گشته هوا از دمه سنجاب پوش

قند فروشانه همه کائنات
یا شکر برف و یخ چون نبات

1 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

2 İnsanoğlu şu firuze renkli sarayın altında on günlük bir misafirdir. Nihayetinde namıyla ebedî hayatı kazanan kişi bahtiyardır.

3 ve'r-rıdvan R, T | ve'l-ğufrân P1

4 Ona mülkü verdik.

5 nihâyet R, P1 | -T

6 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

احمر و اصفرمی صاف از هوا
 گشته یکی لعل و یکی کهربا
 گشته به برف زمین نا پدید
 بیضه صفت گشته سراسر سفید

[P1 263a] چرخ چو حکاک برین سطح خاک
 ریزه بلور فرو ریخت پاک¹

Bu maḫûle eyyâmda daḫi maḫşer-i maşer-i ṭavâ'if olan şehirde ḫaşerât-ı ḫalkla ḫaşr olmadan ḫaçduğından şehir tenezzül itmeyüp “Birkaç gün ditremege ṭurmuşuz.” diyü mekânından ḫalkup gitmez-idi. Rûzgârûn vaz'-ı bâridiyle ol cây-ı laṭîfi terk itmeyüp şoğutmaz-idi. Meşâgil-i 'ilmiiyyeye iştiğâlde bir vechle temaḫḫuz u tevağğul itmiş-idi ki hîç bir zamânda pister-i râhatda istirâhat itmeyüp müddet-i 'ömrinde döşekde yatmamış-idi. Ve daḫi bîdârluḫ ni'metine zehr-âb-ı ḫ'âb-ı nûşîni ḫatmamış-idi.

Naẓm:² ای به شکر خواب سحر داده هوش
 خیز که بر خاست ز مرغان خروش

مرغ سحر زنده و تو مرده‌ای
 روز تو اکرم و تو افسرده‌ای
 هر شب از این پرده زنگارگون
 این همه لُعبت که سر آرد برون
 هست پی آن‌اکه شود آشکار
 بر نظرت قدرت لُعبت نگار

[T 210b] شرم تو باد آن که کنی تا به روز
 راه نظر را به مژه خار دوز³

1 Dağ soğuktan dolayı omuzuna kakım (kürkü) atmış (bembeyaz kesilmiş), hava fırtına ve kardan sincab (kürkü) giymiştir (yani gece olmuştur). Bütün kâinât şeker satıcısı (olmuş) ya kar şekeri ya da nöbet şekeri gibi buz (satmaktadır). Havadan kırmızı ve sarı saf bir şarap (yağmada), biri la'l taşı gibi diğeri kehribar gibi olmuş. Kar ile yeryüzü görünmez olmuş, yumurta gibi baştan başa bembeyaz olmuştur. Felek hakkâk gibi yeryüzü sathı üzerine iyiden iyiye billur kırıntılar dökmüştür.

2 Naẓm R, P1 | Meşnevî T

3 Ey aklını seher uykusunun şekerine vermiş olan, kalk çünkü kuşlar ötmeye başladı. Seher kuşu diri ve sen ölüsün. Senin günün kıymetli ama sen donuksun. Her gece bu paslı perdeden bunca kukla zühûr eder. Bunun amacı senin gözlerine bu kuklaları yaratanın gücünü izhâr etmektir. Sana yazıklar olsun ki bugüne kadar bakış yoluna kiripiklerle diken dikiyorsun. Molla Câmi, *Mesnevî Heft Evreng Cild-i*

Ve daği me'âlî^c-i leyle-i leylâdan ʔulû^c-i fecre degin mü'tâla^aaya meşğûl olup ʔavâmîr-i deyəcîr-i [P1 263b] müsveddât-ı şeb maṭvî olıncaya degin bir nazâr mülâhazadan hâlî olmaz-idi. Hıṭṭ-ı envâr-ı âftâb u suṭûr-ı eşi^c-a-i mihr-i âlem-tâb şafahât-ı levhât-ı meşârîk u meğâribde meşṭûr u muharrer olıncaya degin her gice evrâk-ı eṭbâk-ı dîdesinde âyât-ı h^âbi tesvîd itmez-idi. Ancağ eşnâ-yı mü'tâla^aada uyhu galebe eylese kitâbları öninde açuğ ʔururken kendüzi dîvâra ittikâ idüp [R 162b] bir sehl zamân h^â-ba varduğdan soñra yine uyanup mü'tâla^aaya iştiğâl ider-idi. Bu maṭûle vüfûr-ı iştiğâl u ferîd-i istikmâl ile 'ulûm-ı 'âliyenün haḳâ'îkına ve fûnûn-ı fûsûn-nümûnuñ daḳâ'îk u raḳâ'îkına vâşıl u nâ'il iken yine çok nesne taşnîf itmeyüp ancağ 'ilm-i naḥvden *Kâfiye*'yi ve 'ilm-i hisâbdan kısm-ı tecnîsi şerḥ eyledi. 'Ulûm-ı riyâziyyenün aḳsâm u eşnâfında ve 'ilm-i kelâm ve 'ilm-i uşûl ü fûrû^c ve 'ilm-i belâgatde mâhir bir ḥabr-i fâḫir-idi. Edeb ü vaḳâr şâḫibi bir baḫr-i zâḫir idi.

Kit'a: ایا چو صاحب ری نام تو علم به علوم
ایا چو خاتم طی ذکر تو سمر به سماح
ز کونِ اوست زمین چون فراخته گردون
ز رای اوست جهان بر فروخته مصباح

[P1 264a] چو آسمان برین است فضل او عالی
چو آفتاب منیر است طلعتش و ضاح¹

'Ulûm-ı zâhire-i ʔâhireyi tekmiil idüp gâyet-i gâyât-ı kâşiyeye nâ'il olduğdan soñra 'ilm-i taşavvufa meyl idüp meşâyih-i 'izâmdan zübde-i aşḫâb-ı kerâ'im-i aḫlâk-ı laṭife² Şeyḫ Hâcî Ḥalîfe ḫâzretlerine itişâl eyledi. Ḥalvet-i selvet-efzâsından istişmâm-ı şemâ'im-i füyûzât-ı ḳudsiyye vü istinsâm-ı nesâ'im-i te'yîdât-ı ünsiyye itmekle zevḳ-ı cemîl ü ḫazz-ı cezil taḫşîl eyledi. Mü'ellif-i *Şakâ'ik*³ün³ pederi naḳl eyledi ki Mevlânâ 'Alâüddîn [T 211a] zamân-ı 'azlinde bir gün eşnâ-yı

Evvel, (*Tuḫfetu'l-Abrâr*), haz. Câbulkâ Dâd Alişâh, Asğar Cânfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyñ Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 521.

1 Senin adın ilimler içinde rey sahibi olarak meşhurdur. Senin şanın cömertlikte Hâtem-i Tâyy gibi efsanedir. Yeryüzünü yükseltmiş felek gibi (kılan) onun varlığıdır. Dünya onun fikri ile yakılmış bir kandildir. Yüksek gökyüzü gibi onun fazileti (pek) yücedir. Onun yüzü nurlu güneş gibi apaçık ortadadır.

2 aşḫâb-ı kerâ'im-i aḫlâk-ı laṭife R, T | -P1

3 *Şakâ'ik* un R, P1 | *Şakâ'ik* T

muşâhabetde kıllet-i mâldan şikâyet ʔarîkîyla “Mâl ü menâlüm meblağ-ı tevaqqu’dan ve menâl-i tetallubdan azdur.” diyü hikâyet eyleyicek ʔużzâr-ı meclisden biri “Müddet-i medîd bu deñlü menâşib-ı celileye vâşıl olmış-iken aqçeñüz olmamağa sebep nedür?” diyü su’âl eyledi. Fâzıl-ı merķüm cevâb virüp “Câm-ı zehr-fâm-ı devlet-i dünyâyla meslûbu’l-‘aql olup keşret-i sekret-i bâde-i ğurûr-ile lâ-ya’kıl olmağın kendümüzi bilmeyüp tedârük olunmadı¹ ve ʔadem ü ʔaşemden daħi mâl [P1 264b] ü menâlimüzi ʔıfz u zâbt ider kimesne bulunmadı.” diyü buyurdılar.

Bejt:² زینت جاه به جام می گلگون ماند
که به یکدم شود از کسوت خوبی عاری³

Sâ'il-i mezkûr i'ade-i kelâm idüp “Şimdiki hâlde girü ol manşib-ı celîlü'l-ķadr cenâb-ı vâlâ-nihâda i'ade olınsa tedârük olınur mıydı ola?” diyü su’âl eyleyicek Mevlânâ ‘Alî Fenârî cevâb virüp “Neş'e-i câm-ı manşib-ı devlet mücib-i keyfiyyet-i ğurûr u naḥvet ve müstevcib-i ʔumâr-ı ceberût u saşvettür. İstîfâ-yı meṯâmî‘-i ʔaşıyy-i mûriş-i ğaflet ve bâ'ış-i kelâl-i başar-ı başiretdür. Bu sebebden yine tedârük ü telâfi müyesser olmaduğı muķarrer [R 163a] ü müşebbetdür.” didi.

Şi'r:⁴ منه پا منصبی را در میانه
که گردی عزل و نصبش را نشانه
ز آسودن در آن حالت بپرهیز
که گیرد دیگری دستت که بر خیز
ز منصب روی در بی منصبی نه
که از هر منصبی بی منصبی به⁵

1 olunmadı R, T | olmadı P1

2 Bejt R, P1 | Ferd T

3 Makam süsü, bir anda güzel elbisesinden soyunan gül renkli şarap kadehinde kaldı.

4 Şi'r R, P1 | -T

5 Âşikâr olarak azli ve atanmayı gösteren makama hiç ayak basma! Huzurunu korumak için başkasının senin elinden tutup kalk diyeceği halden sakın! Makam ve mevki yerine makamsızlığa yönel, çünkü herhangi bir makamda olmamak bütün makamlardan daha iyidir. Molla Câmî, *Mesnevi Heft Evreng Cild-i Dovvom*, (Yûsuf u Züleyhâ), haz. A'lâ Hân Efsahzâd, Hüseyñ Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâlâ'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 204.

Mü'ellif-i *Şakâ'ik*' uñ hâli Mevlânâ 'Abdurrahmân bin Seyyid Yûsuf bin Hüseyn Hüseynî hikâyet eyledi ki on yıl miqdârı ders okuyup müddet-i medid hıdmetinde oldum. Ekser-i evkâtda [P1 265a] anı şâmit ü sâkit buldum. Degme bir dâ'iyeyle kuff-ı dehânını miftâh-ı sühan-ı dil-güşâyıla açmaz-idi. Lâkin selâtin-i izâmla sebkat eyleyen müşâhabet tezekkür olın-
sa [T 211b] hikâyât-ı 'acibe vü leţâ'if-i ğaribe naql idüp aña müte'allık çok çok söylemekden kaçmaz-idi. Eñnâ-yı hıdmetinde bir gün mevlânâ-yı mûmâ ileyhden su'âl eyledüm ki "Selâtin-i felek-temkîn ile vâkı' olan mu'â-melâtuñ elezzî ve ol maķûle huzûz u lezzâtuñ e'azzı nedür?" diyüp tafşîl-i hâl iltimâs eyledüm. Fâzıl-ı müşârün ileyh cevâb virüp "Bu emr-i ğarib ü sırr-ı 'acibdür. Bunı benden şimdiye deġin ferd-i âferide su'âl eyleme-di. Ammâ çünki sen bu kâr-ı behcet-âmizi isti'lâm eyledüñ, ben daġı saña taķrîr ideyin." diyü şöyle hikâyet eyledi ki "Merġüm Sulţân Meġmed Hân ġazretleri eyyâm-ı şitâda yirinden kâķup bir tarîķle sefere giderken her gün menzile geldükde otaġ-ı gerdün-şî'âr ihzâr olıncaya deġin seccâde üzre cülûs ider-idi. Bu maķûle zamânda ġilmân-ı hürâ-nişândan birisi pâdişâ-huñ [P1 265b] koltuġına girüp birisi ayaġından çizmesini çeker-idi. Bir gün ittifâķen bu hıdmetle me'mûr olan oġlan ġâzır bulunmayup pâdişâġ çizmesini ihrâc itdürür-iken baña tayanup istinâd u i'timâd eyledi. Müd-det-i 'ömrümde huzûz-ı şoġbet-i selâtin ve lezâ'iz-i ķurbet-i ġavâķinde bundan şafâ-baġş u rûġ-güster bir vaz'-ı lezîz vâķi' olmadı. Ferd-i âferide bunuñ gibi lezzet bulmadı."

Beyt:¹

قربت پادشه نفیس و تر است
ز همه چیزها نفیستر است²

Sâlifü'z-zıkr Mevlânâ 'Abdurrahmân hikâyet eyledi ki zamân-ı iştiġâlümde Mevlânâ 'Alî Fenârî'den *Mutavvel* okumaġa bed' idüp istifâde vü istifâzeye şürü' eyledüğümde altı aya deġin her dersde bir saķr yâġüd iki saķr okudum. Bu nesak üzere müdâreseye daġve-i nehârda bed' eylesek ol baġr-i zâġir lücce-i 'ummân-ı ġaybdan maġalle muvâfıķ ihrâc itdüġi ferâ'id-i fevâ'idi rişte-i beyâna bi't-tamâm

1 Beyt R, P1 | Ferd T

2 Padişahın yakınlığı çok kıymetli ve latiftir. O, her şeyden daha değerlidir.

intizâm virince aḥşam olur-idi. Bir satır iki satır¹ yirüñ taḥkîkında zamân-ı ifâde mümtedd olup gücle aḥşama degin [P1 266a] nihâyet bulur-idi. [R 163b] Mevlânâ-yı [T 212a] mezbûr müddet-i merķūmeden soñra “Şimdiye degin olan kıra’ata kıra’at-i kitâb dirler-idi. Bu deñlü zamân öyle oķınduđı kâfidür. Şimden soñra kıra’at fennine² başlayalum.” diyüp günde ikişer kâğıd oķuyup³ altı aya degin baķıyye-i naķıyye-i kitâbı itmâm itdürdi. Zıkr olınan kitâbuñ mebahışinden fenn-i bedî’e varduğumda her bir řan’atda niçe Fârisî ebyât oķuyup müte’addid emşile irâd ider-idi. Bir gün fâzıl-ı merķūma su’âl idüp “Fârisî ebyât u eř’ardan ‘aceb çok yâd-dâř idinmişsiz ve mecmû’a-i maṭbû’a-i ḥâṭır ve sebbûr-ı süfûr-ı derûnuñuzda bu deñlü ebyât imlâ vü işbât eylemişsiz. Bunuñ sebebi nedür?” didükde cevâb virüp “Diyâr-ı ‘Acem’de talebe zümresinüñ ‘âdetleri budur ki ikindüden soñra bir yire müctemi’ olup müzâkere ve müşâ’are iderler. Ḥâlâ benüm oķudugum ebyât ol meclisüñ âşâr-ı berekâtudur. Ḥattâ bilâd-ı ‘Acem’den gelürken maḥfûzum olan ğazeliyyâtı on bir ğazele degin ‘add eyledüm. Müfredât-ı mazbûâtumu ‘aded-i merķūme degin ḥisâb eyledüm.” diyü buyurdılar. Mevlânâ ‘Alâüddin ‘Alî Fenâr’ıñ cibillet-i bî-ḥilet ü ṭinet-i bâ-ṭibetinde merkûz olan [P1 266b] inşâfuñ müteferri’atındandır ki Mevlânâ ‘Abdurrahmân Ḥüseynî ol fâzıl-ı ‘aliyyüş-şandan *Telvîḥ* oķur-iken bir maḥalde Mevlânâ ‘Alâüddin şâḥib-i *Telvîḥ*’e bir i’tirâz idüp tenfîz-i kelâm ve taḥkîk-ı merâm itmek üzre olduğda Mevlânâ ‘Abdurrahmân “Bu i’tirâzuñ aşlı yoķdur. Ben bu i’tirâzı ve anuñ cevâbını eřnâ-yı müṭâla’amda mülâhaza eyledüm. Bu maḥalde şâḥib-i kitâba su’âl vârid olmaz.” didi. Ol ser-firâz-ı ‘âlem bu sözi istimâ’ idicek sîmâ-yı necâbet-îmâ vü cebhe-i sa’âdet-intimâsında ḥaṭṭ-ı ğâzab ve çin-i ḥiddet irâ’et idüp âḥir-i derse degin artuķ daḥi söylemedi.

Beyt:⁴

ز حدت نبودش مجال سخن
دهانش چو پسته فرو بسته شد⁵

[T 212b] Encâm-ı ders ve temâmî-i ifâdede telâmizesi ḳalkup gider olduğlarında Mevlânâ ‘Abdurrahmân’a “Otur!” diyü işâret eyledi. Ol daḥi emr-i şerîferi üzre yirinde oturup şürekâsından kimesne ḳalmaduđda “Ben

1 iki satır R, T | -P1

2 kıra’at-i kitâb dirler-idi. ... kıra’at fennine R, T | -P1

3 oķuyup R, T | oķıdup P1

4 Beyt R, P1 | Ferd T

5 Öfkesinden söz söylemeye mecali kalmadı. Ağzı fıstık gibi kapandı kaldı.

senûn üstâduñ degül miyin? Baña niçün böyle şavl-âmiz ışdâr eyledün? Bir daği böyle eyleme.” diyü ta‘lim-i âdâb eyledi. [P1 267a]

Meşnevî: شدم از پدر بیش با هوش و رای
به تعظیم استاد کوشش نمای

که از این بهر گفتن زبانور شدم
وز آن در سخن کان گوهر شدم

ازین پا گشادم ز قید عدم
وز آن رو نهادم به ملک قِدم

ز شهوت شد این یک زمان کام یاب
پی تخم من ریخت یک قطره آب

[R 164a] ز فکرت شد آن سالها سحر کار
که در علم و حکمت شدم نامدار¹

Mevlânâ ‘Abdurrahmân daği lisân-ı şerm ve zebân-ı hacletle temşiyet-i ma‘zeret idüp;

Bejt:² ز ما گر خرده‌ای آمد بزرگی کن وز آن بگذر
که آن بهتر که بر مستان بیخشانند هشیاران³

diyü isti‘fâ eyledükden şoñra “Bizüm bu vaz‘-ı nâ-şâyestemizün muğ-tezâsı yâ hıdmetünüzden gayrı bir müderrisün hıdmetine ittişâl eylemekdür veyâhüd eşnâ-yı dersde min ba‘d devât u qalem gibi dil ağız virmeyüp söylememekdür. Bu ikisinden birini ihtiyâr itmekde emriñüz nedür?” didükde Mevlânâ ‘Alî Fenârî buyurdılar ki “Benden şudür eyleyen evzâ‘ u eṭvâr iktizâ-yı hıddetle zühür eylemiş degüldür. Muğtezâ-yı gayret ve

1 Babamdan daha fazla akıllı ve bilgili oldum. Hocanın hürmetinde gayretli ol. Bu konuşma sayesinde fasih dilli oldum. Ondandır dolayı söz bahsinde bir cevher madeni oldum. Bundan dolayı yokluk bağından ayağımı kurtardım. Onun sayesinde “kıdem” ülkesine yöneldim. Bir vakit şehvetle muradına erdi. Benim tohumum için bir damla su serpti. İlim ve hikmette meşhur olayım diye o yıllarca fikirle sihirbaz oldu. Molla Câmî, *Mesnevî Heft Evreng Cild-i Dovvom*, (*Hırednâme-i Iskenderî*), haz. A‘lâ Hân Efsahzâd, Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâla‘ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 478.

2 Bejt R, P1 | Ferd T

3 Eğer bizden bir kusur zuhur etti ise büyüklük yap ve kusurumuzu affet. Çünkü ayık ve akıllı olanların sarhoşları bağışlaması daha iyidir. Hâcû-yı Kirmânî, *Divân-ı Kâmil-i Hâcû-yı Kirmânî*, haz. Sa‘îd Kânî‘î, Tahrân: İntişârât-ı Behzâd, 1374, s. 308.

mübteğâ-yı hamiyyetdür. Şimden şoñra hâţır-ı 'aţırına lâ'ih olan leţ'âfi [P1 267b] zamân-ı müdâresede 'arz idüp cümle-i şükûk u şübehâtuñı ve kâffe-i esvile ve i'tirâzâtunı bî-tereddüd ve bî-tevaqquf taķrîr eyle, belki lâzım gelürse sebb ü şetm eyle. Aşlâ ve ķat'â benüm hâţırıma ğubâr u keder gelmez." diyü yemîn eyledi.

Mışra': Deryâ-dilüz ki gözler irişmez ķaramuza

Mü'ellif-i Şakâ'ik' uñ [T 213a] pederi fâzıl-ı mezkûruñ leţ'âifinden bu laţıfeyi naķl eyledi ki faşl-ı tâbistân ve germiyyet-i germâda ki küre-i hâķ küre-i âhengerân gibi tâfte ve pülâd u âhen mûm gibi nerm ü ğüdâhte olup semender-i âteşin-ķabî'at tâb-ı âftâba muķâvemem eyleyemez-idi.

Meşnevî: فصل تمّوز آتش خور بر فروخت
صحن چمن همچو دل لاله سوخت

بحر ز بس یابس و حار آمده
در صدف دانه نار آمده

موج زنان گشته هوا از شعاع
مرغ هوا کرده ز جان انقطاع

نه پر پرواز و نه پای درنگ
کرده دهن باز چو تیر خدنگ

شد به فلک گرم بخار بحار
همچو تنوری که بر آرد شرار

ماهی دریا ز دل آتش فشرد
رشک بسی بر سمک تابه برد

بر تن ماهی درم اخگر شده
همچو تن خواجه به محشر شده¹

1 Temmuz mevsimi bahçenin, lâlenin gönlünü yaktığı gibi güneşin ateşini yaktı. Deniz o kadar çok ısınıp kurumuş ki sadefin içinde ateş tanesi meydana gelmiş. Hava ışıklardan dalga dalga dalgalanmakta, havadaki kuş canından ümidi kesmiş. Ne uçmaya kanat ne de durmaya ayak var. Okun ağzı gibi ağzını açmış. Kıvılcımlar çıkartan bir fırın gibi felekte denizlerin buharı ısınmış. Denizdeki balık gönlünden ateşler saçtı. Tavada (yanan) balığa çok haset etti. Balığın üstündeki pullar kor olmuş, mahşere giden tüccarın bedeni gibi.

[P1 268a] Bu eyyâmda ramazân-ı şerîf olup her rûz-ı pîrûzı imtidâd-ile fırkat eyyâmı gibi dür u dırâz ve harâretle dil-i 'âşık gibi pür-sûz u güdâz idi. Derûn-ı kal'a-i Kostañtiniyye tef ü tâb-i semûm-i sümûm-âmîzden tenûr-i âteş gibi kızmış-idi. Ve anuñ içinde olan şahre-i şammâ revğan-ı güdâhte-mişâl şızmış-idi.

Beyt:¹ مرد ساکن در ستانبول از تف و تاب تموز
همچو زر در پوته و چون موم ز آتش می گداخت²

Bu sebebden merhûm Sulţân Bâyezîd Hân-ı Ğâzî hazretleri teneffüs için fâzıl-ı merķûmla şevâmiḥ-i a'lâm ve şevâhiķ-ı cibâle çıķmışlar-idi. Bir gün Mevlâna 'Alî-i Fenârî pâdişâh hazretleriyle ikindü namâzını [R 164b] edâ idüp zamân-ı iftâra müterakķıb u müterâşşid тұrurlar-iken eşnâ-yı iķtırâb-ı iķtırâbda fâzıl-ı merķûm muṭâyebe kaçd idüp "Mihr-i 'âlem-efrûz daḥi za'f-ı rûze ve şiddet-i ḥiddet-i harâretle sür'atle [T 213b] ḥarekete ķâdir olmayup bizüm gibi ğâyetle buṭû' üzre cünbiş ider." diyüp ğurûbuñ eĝlendüĝinden kinâyet eyledi. Mü'ellif-i *Şakâ'ik*'uñ [P1 268b] ḥâli Mevlânâ 'Abdurrahmân, Mevlânâ 'Alî-i Fenârî hazretlerinden bu laṭifeyi naķl eyledi ki zamân-ı 'azlde Keşiş Taĝı'nda bir cây-ı laṭif ihtiyâr idüp eyyâm-ı şayfda istinşâķ-ı hevâ için bir ğüşe-i dil-keşi yaylaķ idinmiş-idi. Hengâm-ı germâda mevzi'-i ma'ḥûd u maşif-i maḥmûda varan aşḥâb-ı talebe ta'lîm 'âdet kılınmış-idi. Bu min-vâl üzere ittifâķen³ bir gün maķâm-ı ma'ḥûda varup ol fâzılun kendünün ve kitâblarınun üstine qar yağmış bulduķ. Bu ḥâletle derse şürû' itdigümüzde ol kitâblardan bir kitâba mürâca'at lâzım olup eline alduĝında ol müberrid-i şânî mülâṭefe idüp "Bu kitâb ebyazu'l-levn ve leyyinü'l-cânib bir ḥûba ve termizâc ve ṭab'ı bârid bir maḥbûba beñzer." didi.

Mümâ ileyh Mevlânâ 'Abdurrahmân ḥikâyet eyledi ki Mevlânâ 'Alî-i Fenârî bir gün ders ortasında 'avâṭif-ı kelâm ve tevâbi'-i maķâlî bu cânibe 'aṭf u şarf eyledi ki "Ḥazret-i Müyessirü'l-ḥacât u Vâhibü'l-'aṭiyyât⁴ [P1 269a] eşât-ı esbâb-ı murâdâtumı ḥâşıl idüp 'azâ'im-i 'azâ'imümü şimdiye deĝin ḥâṭıra ḥuṭûr itdüĝi gibi te'ḥîr ü

1 Beyt R, P1 | Ferd T

2 İstanbul'da oturan kişi temmuzun sıcak ve hararetinden potadaki altın ve ateşteki mum gibi erirdi.

3 ittifâķen R, P1 | ittifâķ T

4 Onun kazâsını red edecek ve ḥükmünü deĝistirecek yoktur.

tesvîf itmedin zühûra getürdi. Hâlâ cenâb-ı vâlâ-me'âb ve 'azamet-nişâ-bında üç murâdum qaldı. Mütezarri'dür ki bu murâdâtımı dağı mü-yesser ü muqadder eyleye. Biri budur ki evimde olan nüfûsdan benden muqaddem kimesne vefât itmeyüp iqlim-i âhirete revâne olmağda kimse benden teqaddüm itmeyeler. İkinci budur ki marâz-ı mevtüm müştedd ü mümtedd olmayup Hallâq-ı 'âlem sekerât-ı mevtümi talţif ü telyin eyleye. Üçüncü maqşûdum budur ki hüsn-i hâtimet¹ ve yümn-i 'âfiyet 'âkıbet mü-yesser idüp sa'âdet-i [T 214a] câvidânî erzânî eyleye." Fi'l-vâkı' bu kelâmı ilhâm-ilmâm u icâbet-encâm vârid olduğdan şoñra devlet-hânesinde fâzıl-ı merķūmdan muqaddem kimesne vefât itmedi. Kendü dağı çoquz yüz üçüncü senede bir gün öyle namâzına âbdest alup namâza teheyü' eyledük-de mizâc-ı şerifinde ihtilâl hâdiş olup ikindü ezânı oqınur-iken teslîm-i rûh eyledi. Fâzıl-ı merķūmuñ bu iki merâmı 'ale'l-vechi'l-mükemmel muhaşşal olup [R 165a] bu iki mes'ül [P1 269b] 'ale'l-vechi'l-me'mül maşşül oldı. Mütevaqķi'dür ki ahsen-i ümniyyât-ı kübrâ ve eşref-i mühimmât-ı mülim-mât-ı 'uzmâ olan şâlis-i maqâşid-ı seniyyâ dağı qarîn-i huşûl ü rehîn-i vuşûl ola. Âmîn.

Şi'r:²

ای به درگاه تو وابسته جهان
پادشاه همه پادشهان

هر کسی را به رهت سوز و گداز
بر در بندگیت روی نیاز

از همه روی به درگاه توام
کسب دریوزه ز آگاه توام

نیست جز حضرت تو معبودم
ساز حاصل همه مقصودم³

1 'âlem sekerât-ı mevtümi ... hüsn-i hâtimet R, T | -P1

2 Şi'r R, P1 | Başlık noksan. -T

3 Ey bütün cihanın dergâhına bağlı olduğü ve bütün padişahların padişahu olan Rabbim. Herkesin yanıp yakılması senin yolunadır. İhtiyaç yüzü senin kulluk kapına (dönüktür). Her yönden senin dergâhına (yöneldim). Dilencilik ederek senin âriflerindenim. Senin hazretinden başka tapındığım yoktur. Benim bütün arzularımı hâsil eyle.

Mevlânâ Fenârî Hasan Çelebi ibn Mehmed Şâh Fenârî Raḥimehu'llâh¹

Ol ḥasenü'l-ḥulḳ ve aḥsenü'l-ḥalḳ eḥâsin-i meḥâsin-i 'aliyyeyle pîrâste ve muḥassinât-ı fezâ'il-i celiyyeyle ârâste idi. Bizâ'a-i a'mârını izâ'a itmeyüp şufâve-i nuḳâve-i evḳâtını 'ilm ü 'ibâdete taḳsîm eyledi. Sâḥa-i bâḥa-i cibil-letinde devḥa-i sa'âdet merkûz olup bi't-ṭab' zühd ü şalâḥa nâ'il olmağın meşâyih-i mutaşavvıfeye ve fuḳarâ vü mesâkîne gâyet maḥabbet idüp an-laruñla² mu'âşeret eyledi. [P1 270a] Bu mülâbeseyle müddet-i 'ömrinde elbise-i fâḥire giymeyüp şiyâb-ı ḥaşene-i ğayr-ı ḥasene geyer-idi.

Şî'r:³ تا بتوانی ز پی علم کوش
خلعتی از مردمی و حلم پوش

علم به عریان تنی از رهبر است
میوه چو بی پوست بود بهتر است

شاهد پاکیزه کند حسن بیش
چون بنماید تن سیمین خویش⁴

[T 214b] Şî'ar u dişar ve şüret ü sireti hemvâre-i dervîşâne olsun diyü elbise-i ḥaşene ile iktifâ ve ihtimal-i 'ucb u kibr ü riyyâdan ittikâ eyledi. Zât-ı şerîfi tevâzu' üzre mecbûl olup alçaḳ gönüllü olmağın 'ömrinde ata binme-di. Merḥûm Sulṭân Mehmed Ḥân zamânında Mevlânâ Ḥasan Çelebi Edir-ne'de Ḥalebî Medresesi'nde müderris olup 'ammî-zâdesi Mevlânâ 'Alî-i Fenârî ḳâḏî-'asker iken bir gün Ḥasan Çelebi aña varup "Diyâr-ı Mışr'uñ 'ulemâsından *Muğni'l-Lebib* nâm kitâbuñ ḥazâ'in-i elfâzında maḥzûn olan genc-i deḳâ'îḳ-ı raḳâ'îḳ-ı müzehhebesine vâḳıf bir 'arif ve ol tılısmuñ dilini bilür bir mağribî kimesne var-imiş. Ol ḥü'âce-i bâzâr u fezâ'ilden oḳumağ-i-çün [P1 270b] diyâr-ı mezḳûreye gitmek isterin. Baña icâzet alıvirür." diyü

1 [Derkenâr] Mevlânâ Ḥasan Çelebi Mevlânâ Tûsî'nüñ telâmizesindendir. M | -R, -T, -P1

[Derkenâr] Sekiz yüz altmış senesinde fevt eyledi. Mezâr-ı şerîfi Zeynî Zâviyesi'nde Dervîş Mehmed bin Ḥızır Şâh merḳadınıñ yanındadır. Mervîdür ki *Şadruş-Şerî'a* nâm kitâb olarak rü'yet ü kelâma müt'e'allıḳ Fârisî risâlesi vardur ve *Meṭâlib-i 'Âliye* diyü tesmiye eyledi. Ol Fârisî risâledür. M | -R, -T, -P1

2 an-laruñla R, P1 | anlara ki T

3 Şî'r R, P1 | Meşnevi T

4 Yapabildiğın müddetçe ilim için çalış ve gayret et. Mürüvvet ve halimlikten hil'at giyin. İlim çıplak tenliliğe rehberdir. Meyve kabuksuz olunca daha iyidir. Kusursuz güzel, kendi gümüş gibi olan bedenini gösterince güzelliğini artırır.

pâdişâhdan istizân eylemek iltimâs eyledi. Mevlânâ 'Alî-i Fenârî bu huşuşı pây-e serîr-i a'lâya 'arz eyledükde pâdişâh-ı şüreyyâ-rütbet icâzet buyurdular. [R 165b] Velâkin *Telvîh* nâm kitâb-ı müsteţâba yazduğı hâşiyenün fâtiha-i¹ fâ'ihatü'l-ma'ânisini pâdişâh hazretlerinün nâm-ı nâmisiyle muşaddar itmeyüp şehzâde-i âzâde-i sâmi-'unvân ya'nî Sulţân Bâyezîd Hân hazretlerinün ism-i şerîfiyle mu'anven itmegin Sulţân Mehmed Hân hazretleri zamîr-i münîrinde izmâr-ı 'adâvet itmiş-idi. Eşnâ-yı isticâzede izhâr-ı muzmer idüp "Ulüm-ı şâfiye-i vâfiyeyi hâvî olan *Muhtaşarât-ı Kâfiye* var-iken *Muğni'l-Lebib*'i telemmüz içün meşâkķ u metâ'ib-i esfâr ihtiyâr eylemek tavr-ı 'aқldan hâricdür. Bu maķûle 'illet, 'illet-i şırf olmaz. Var-ısa ol mürâyînün dimağı muhtell olmuşdur." diyü kadh u dahle râci' kelimât eyledi. [P1 271a]

Şi'r:² ز عيب نيك مردان دیده بر دوز
هنر دیدن به چشم بد میاموز³

Fâzıl-ı merķûm bu maţlab u merûma vâsıl olup diyâr-ı Mışır'da *Muğni'l-Lebib*'i kendü haţtıyla yazduқdan sonra ol fâzıl-ı Mağribî'den iķân u [T 215a] itķân ve taķķik u tedķik üzere kıra'at eyleyüp kendü yazduğı kitâbuñ zahrına fâzıl-ı mûmâ ileyhe icâzet-nâme yazdurdı. Ve dağı fahrü'l-muhad-dişin Mevlânâ İbn Hacer'ün ba'zı telâmizesinden *Şahîh-i Buĥârî*'yi okuyup rivâyet-i hadîşde dağı ol kimesnelerden icâzet alduқdan sonra şeref-i ziyâret-i Ka'be ile müşerref olup mavtın-ı aşil-i cezile 'avdet eyledi. Mevlânâ Hasan Çelebi yazduğı *Muğni'l-Lebib*'i şeref-i ta'lik-ı nazarıyla teşerrüf içün pâdişâh hazretlerine gönderüp 'izz-i huşûr-ı müstevcibü'l-huşûrlarına 'arz eyledi. Pâdişâh hazretleri dağı eşerden mü'eşşire istidlâl mes'elesi üzere Mevlânâ Hasan Çelebi'nün aşdaķ-ı râviyân âşâr-ı i'câz-âşâr olan hâ-me-i berâ'at-me'âşiriyle yek-dil ü yek-zebân olduğundan ve ol müfessir-i sırr-ı İllâhî ve mu'abbir-i berr-i semâvînün eliyle *Muğni'l-Lebib* nâm kitâbuñ [P1 271b] delâ'il-i i'câz olan esrâr-ı belâġatini isti'âb itdüğinden mevlânâ-yı merķûmuñ 'ulüm-ı 'âliyeden ģazz-ı vâfiri olduğına istidlâl eyledi.

1 fâtiha-i R, T | -P1

2 Şi'r R, P1 | Ferd T

3 Kusurları yerine insanların iyi (taraflarına) göz dik! Kötü göze hüner görmeyi öğret. Nizâmî-i Gencevî, *Hamse-i Nizâmî-i Genceî*, (*Hüsrev ü Şirin*), haz. Saîd Hamidiyân, Tahrân: Neşr-i Katre, 1381, s. 178.

Şi'r:¹ سواطع سخنش شاهد سخندانى
لوامع کلماتش مقوى هنرش²

Mevlânâ Hasan Çelebi'nün bu kitâbla bu mertebe taqayyüdinden gâyet hazz idüp eskiden mübârek hâtır-ı 'âtırında olan gubârı ref' ve kederi def idüp İznîk Medresesi' ni ba'dehu Şemâniyye Medreseleri'nün birisini ihsân eyledi. Mevlânâ Hasan Çelebi kendüye tefvîz olınan medresenün [R 166a] hücrelerinde sâkin olup egninde 'abâ ve başında şemle vü tâc ile evkât-ı hamsda câmi'-i şerîfde cemâ'ate mülâzemet eyledi. Mervîdür ki şahn-ı fezâ-i lûn fâris-i hârislerinden Kâdî-zâde Mevlânâ Kâsım ve Mevlânâ Hasan Çelebi itmâm-ı merâm-ı ders eyledüklerinden sonra günde bir kerre mülâkât idüp münâvebe tarîkıyla biri birini ziyâret itmegi 'âdet idindiler. Mâbeynlerinde târ u püd-ı [T 215b] mihr ü maḥabbetleri bir vechle mensûc idi ki mîkrâz-ı inkıṭâ' ile münḳarîz ve münḳaṭı' olmayup müddet-i 'ömründe ikisi biri [P1 272a] birinden kesilmedi. Her biri cümle-i umûrunda âharı bigâne bilmedi. Bu iki yâr-ı şîrîn-keâm ve şâhib-mezâkuñ şu'me-i âmîzişlerinde çâşnî-i 'adâvet olmayup müddet-i medîd imtizâclarında şekker-âb vâkı' olmadı. Tatlu ballu ihtilâtlarında kimse zehr-âb-ı kelâl bulmadı.

Şi'r:³ دوستى رو یگانه شو با دوست
ز صفا چون دو مغز در يك پوست
دوستى گر برای دین نبود
دل در آن دوستى امین نبود⁴

Merḥûm Sulṭân Bâyezid Hân-ı Gâzî ḥâzretlerinün zamân-ı saltanatında yevmî seksen aççe 'ulûfeyle maḥmiyye-i Burûsa'da tavaṭṭun idüp vefât idinceye degin anda sâkin oldu. Fâzıl-ı müşârûn ileyh *Muṭavvel* nâm kitâb-ı müsteṭâba ḥavâşî ve *Şerḥ-i Mevâkıf*a ve *Telvîh*'e ḥavâşî tenmîk u tensîk idüp gûşvâre-i rûzgâre birkaç dürre-i girân-mâye aşmışdur ki ḥ'âce-i dünyâ

1 Şi'r R, P1 | Ferd T

2 Onun sözündeki yüksek şeyler, sözden anlayan (birisi olduğuna) şahittir. Onun kelimelerindeki parıltılar, hünerini takviye etmektedir.

3 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

4 Dostluğa yönel ve safâ ile bir kabukta iki öz (iç) gibi dostla bir ol. Eğer dostluk din için değil ise, gönül o dostlukta emin değildir. Evhadüddîn-i Merâgî, *Külliyât-ı Evhadî-i İsfahânî Ma'rûf be-Merâgî*, (*Câm-i Cem*), haz. Said-i Nefisî, Tahrân: İntişârât-ı Emîr-i Kebîr, 1340, s. 561.

bir daği anuñ gibi le'âlî-i ğâliye-i 'âliyye mālîk olmamışdur. El-ħaḡ cümle-i muşannefâtı esâfîn-i selâfîn-i 'ulemâ ortasında maḡbûl u ma'mûl ve mu'teber ü mu'tever olup her bir kitâbı meḡekk-i erbâb-ı ṭab' ve mi'yâr-ı [P1 272b] aşḡâb-ı 'ayâr oldu.

Şî'r:¹ سطورش راحت افزا چون قدّ یار
 حروفش مشک سا چون خطّ دلدار
 چو جان و جسم ترکیب و اصولش
 ملک سان هم صعود و هم نزولش
 میانِ ظلمتِ خطِ نور معنی
 چنان ظاهر که در شب جرمِ شِعری²

Mü'ellif-i *Şakâ'ik*'uñ üstâd-ı melek-nicâdı Mevlânâ Muhyiddîn ki Ƙuş-çı Seydî dimekle ma'rûfdur, şöyle hikâyet eyledi ki Mevlânâ Ḥasan Çelebi'nün mu'tdiyken bir seḡer beni çağırdup "Mu'accelen gelsün!" dimegin 'aceyle sa'âdet-ḡânelerinde ḡücreleri ḡapusına varduğumda gördüm ki fâzıl-ı merḡûm iġerüden enîn ü ḡanîn ile bükâ-yı şedîd ider. Bu ḡâlde ḡâṭıra bu ḡâṭire oldu ki bunlara ne maḡûle muşîbet [R 166b] işâbet idüp ne maḡûle vâḡı'a vâḡı'ı oldu ki böyle bükâ iderler. 'Aceb [T 216a] bunuñ aşlı nedür diyü ḡücreye dâḡil olup selâm virdigümde "Otur!" diyü emr eyledi. İmtişâlen li'l-emr cülûs idüp "Bu giryenüñ sebebi nedür?" didügümde cevâb virüp [P1 273a] "Sülûs-i aḡîr-i leylden berü baña bir nesne ḡâṭıra oldu. Anuñ ucından aḡların." didi. Ben daḡi tekrâr istifsâr idüp "Ol ḡâṭıra ne maḡûle nesnedür ki böyle aḡlarsız. Anı beyân buyuruñ." didügümde "Üġ dört aydan berü baña ziyân irişmeyüp dünyevî bir zarar müteraḡḡılb olmadı. Bunca zamândur şîşe-i ḡalbüm seng-i belâyla şikest bulmadı. Ƙabâ-yı zîbâ-yı meṭâlib-i dünyeviyye ḡâmet-i âmâl u emâniye bî-kem ü kâst dürrüst ü râst gelüp dest-i teṭâvül-i muşîbet ve yed-i keşâkeş-i ḡüsrân u ḡaybet girîbân-ı aḡvâl ü dâmân-ı âmâlüme dünyâda ta'alluḡ itmedi.³ Ve ḡırmen-i maḡâşid-ı dünyeviyye berbâd olup gitmedi. Dâr-ı dünyâda baña

1 Şî'r R, P1 | Meşnevi T

2 Onun satırları sevgilinin boyu gibi huzur ve rahatı artırır. Harfleri sevgilinin aya tüyleri gibi miske benzer. Onun terkip ve usulü cisim ile can gibidir. Melek gibi hem yükselir hem iner. Hattının karanlığı ortasında mananın nuru, gecedeki yıldız gibi âşikârdır.

3 u ḡaybet ... dünyâda ta'alluḡ itmedi R | -T, -P1

böyle zarar terettüb itmedüğinden âhîretüme zarar irişe diyü havf eyledüm. Bu dâ'iyeyle bükâmı def ve giryemi ref itmege kâdir olmadum. Ekâbir-i nâsdan mesmû'umdur ki kaçan bir kişünün âhîretine zarar teveccüh eylese ol kişünün emvâl ü emlâk ü esbâbına zarar yitişmez. Havze-i taşarrufında olan bir nesnesine mazarrat irişmez. Meţâlib-i dünyeviyye me'arib-i uhreviyyeyle cem' olmayup semm ü tiryâk gibi bir yirde alışmadığı muğar-rerdür. Erbâb-ı [P1 273b] 'aql u hüş ve aşhâb-ı hads u tecrîbe yanında bu ma'nâ muhaqqıkdur." diyü buyurdılar.

Şi'r:¹ تمناى دنیا و سودای دین
به يك سينه با هم نگرده قرین
چو دین بایدت رخ ز دنیا بتاب
کز آبادی این شود آن خراب²

Bu mükâleme henüz itmâm olmayup merâm ihtitâm bulmadın mûmâ ileyhün kıllarından biri maẖzûn u mağmûm içeri girüp ﴿يُعْرِفُ الْمُجْرِمُونَ﴾³ fehvâsınca mir'ât-i âmâlinde şafâ olmadığı müşâhede olıcağ keyfiyyet-i hâl ve sebep-i hüzn ü melâl su'âl olındı. [T 216b]

Şi'r:⁴ آثار ملالت از جبینش
داده خبر دل حزینش
آن را که نشان عشق یار است
بر ناصیه وی آشکار است⁵

Mûmâ ileyh cevâb virüp “Fermân-ı şerîfînüz ile fülân kaçıra binüp fülân maşlahata gider-iken altumda kaçır düşüp helâk oldı. Aña maẖzûn u maẖnûn oldum.” didi. Mevlânâ Hasan Çelebi bu kelâmı istimâ' edecek hamd-i firâvân ve şükr-i bî-pâyân idüp “Baña dünyevî zarar hâşıl

1 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

2 Dünya arzusu ve din sevdası ikisi birlikte bir sinde arkadaş olmaz. Çünkü sana din gerekiyor ise dünyadan yüz çevir! Nitekim birinin mamur oluşundan diğeri harap olur. Molla Câmî, *Mesnevi Heft Evren Cild-i Dovvom, (Hirednâme-i İskenderî)*, haz. A'lâ Hân Efsahzâd, Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâlâ'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 471.

3 “Suçlular, simalarından tanınır, ...” Rahmân (55), 41.

4 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

5 Alındaki keder nişâneleri, gamlı gönlünden haber vermiş. Sevgilinin aşk alâmetini taşıyan kişi yüzünden belli olur.

olduğunu tebşîr idüp [R 167a] beni kıyûd-ı ğumûmdan¹ âzâd eyledün. Ben daĥi [P1 274a] seni bu ni‘metün şükriyçün âzâd eyledüm.” diyüp raqabesinden rıbqa-i rıkkıyyeti kaç^c eyledi. Ba‘zı şıķāt-ı ruvâtdan mûmâ ileyhün cibillî inşâfına müte‘allık menķıldur ki “Mevlânâ H‘âce-zâde ĥazretleri benden fâzıldur. Anuñ fazîlet ü meziyyeti muķarrerdür. Lâkin mevlânâ-yı mûmâ ileyhden taĥķiķ-ı maķâm u itķân-ı merâm itmekde baĥî üzre olup bir mebĥaşdan bir mebĥaşâ intikâlde sür‘atleri yokdur. Ammâ bu faķîr muķaddemât-ı mebĥaşî zabt u ĥıfz idüp mebdî-i kelâmı ma‘lûm idindigümde netâyic-i efkâra andan muķaddem vâsıl u nâ‘il olurun. Anuñ tevsen-i ĥab‘-ı tünd-gâmından benüm ablaķ-ı ‘aql ve ĥing-i zihnum ĥuĥuvât-ı ĥarekât-ı fikriyyeyle seri‘üs-seyrdür didüklerinden şoñ-ra mevlânâ-yı mezbür ‘alâ eyyi ĥâlin benden yegdür.” diyü ĥatm-i kelâm eyledi. Raĥimehu’llâh.²

Mevlânâ Muşliĥuddîn bin Mevlânâ Ĥüsâmüddîn Raĥimehu’llâh

Bedâyi‘-i revâyi‘-i ‘ulûm-ı edebiyede ve uşul u fûrû‘-ı ‘ulûm-ı şer‘iyeyede kâmil bir fâzıl ve eĥâdiş ü tefâsîrün ĥaķâ‘iķ u daķâ‘iķına [P1 274b] vâķıf bir ‘arif idi. Celâ‘il-i fezâ‘il-i ‘ulûm-ı zâĥire-i zâĥireyle ĥâlî olduĥından ĥayrı semt-i zühd ü şalâĥa mâ‘il olup tã‘ife-i şüfiyyeye kemâl-i maĥabet üzreydi. Ol ĥürûh-ı necâbet-şükûh ile ĥalvet-i selvet-efzâya dâĥil olup ‘arâ‘is-i nefâ‘is-i tecelliyât-ı İlâhiyye tecliye eylesün diyü bu nüzhet-serây-ı derûnını cârûb-ı [T 217a] mücâhedâtle taĥliye eyledi. Menķıldür ki tã‘ife-i şüfiyyeden şudür eyleyen aĥvâl-i laĥîfe vü vâķi‘ât-ı şerîfe bundan daĥi zühür idüp evliyâ-yı kerâmât olan evliyâ gibi kerâmât-ı ‘aliyyesi ve ĥavâriķ-ı ‘adât-ı celiyyesi şem‘ gibi zühür eyledi. Evâ‘il-i aĥvâl ve mebdî-i şürû‘ında ol ‘aşruñ ‘ulemâsından aĥz-ı ‘ulûm idüp kemâlât-ı ‘ilmiyyeyle mertebe-i ifâdeye varduķda ba‘zı medârisde müderris olup rübü‘-ı dirâset mûnderisetü’l-aĥlâl iken ĥüsn-i ihtimâmla termîm eyledi. Cümleden maĥrûsa-i Burûsa maĥsûd-ı bâĥ-ı İrem olan Sulĥân Medresesi’nde ba‘zı ercmen dânişmendlere ifâza vü ifâde eyledükden [P1 275a] şoñra ol

1 ğumûmdan R, P1 | ĥamdan T

2 Raĥimehu’llâh R, P1 | Raĥmetu’llâhi ‘aleyh T

diyârda¹ müftî olup iftâ-yı mesâ'il-i şer'iyeye-i sem'iyeye üzreyken vefât eyledi. [R 167b] Aqlâm-ı müşkîn-erkâmını meydân-ı etbâk u evrâkda icâle eylediği şadedde *Telvîh* nâm kitâb-ı berâ'at-nişâba ve daği *Şadr-ruş-Şerî'a'*ya havâşî tenmîk u tensîk eyledi.

Şîr:² جواهری که بیفتد ز ساعد قلمت
برند دست به دست از برای گردن حور³

İlm-i inşâda yed-i beyzâ gösterüp ahibbâ ve aşdıkâsına irsâl itdüğü mükâtebât ve resâ'il müstaķill bir kitâb oldu. Ol resâ'il-i feşâhat-şî'âr ve belâğat-dişâruñ⁴ şâmil ü münderic olduğı eş'âr, kemâl-i 'uzûbet ü selâseti müstemil olmağın hayli şöret buldı. Şâhidân-ı ra'nâyân kelimât-ı sâde-i dil-keş ve 'arâ'is-i nefâ'is-i maķâlât-ı behcet-bahşları minaşşa-i qabûlde sâ'ir-i şadr-nişânân-ı ma'ânî-i laţifeden taşaddur itdüğü muķarrerdür.

Şîr: بَدَتْ لِي عَنْ أَبْكَارِ طَبْعِكَ قِطْعَةً
يُضَاهِي نَفِيسَ الدَّرِّ بَلْ هِيَ أَنْفَسُ⁵

Mümâ ileyh uzun boylu, 'azîmü'l-lihye, bisyâr-güy ve keşîrül'mizâh ve kerîmül'a-râķ idi. Tînet-i aşliyyesinde ahlâķ-ı [P1 275b] ḥasene vü şemâ'il-i müstaḥsene merkûz olup müteḥaşşî' u mütevâzî' ve mütedeyyin ü müteverri' kimesne idi.

Tezyîl: [T 217b] Zıkr olınan risâleye *Risâle-i Şevķiyye* diyü tesmiye idüp ol 'unvânla mu'anven ķıldı. Bu kemîne ol risâle-i bî-mişâle zafer bulup şeref-i mülâḥazasıyla müşerref oldum. Ekşer-i mekâtib ü resâ'ilini 'Arabî buldum. Lisân-ı Fârisî'de risâlesi azdur. Zebân-ı Türkî'de azdan azdur. Ammâ cümlesi biri birinden mümtâzdur.

Mışra:⁶ هر یکی ز آن جمله از دیگر لطیف و بهتر است

1 diyârda R, T | diyâra P1

2 Şî'r R, P1 | Ferd T

3 Kaleminin kolundan düşen mücevherleri, hurilerin boynuna (takmak) için elden ele uzatırlar. Şerefüddîn Fazlullâh-ı Kazvîni, *el-Mu'cem fi Âsâri Mülûki'l-'Acem*, haz. Ahmed Futûhî-neseb, Tahrân: Encümen-i Âsâr u Mefâhir-i Ferhengî, 1383, s. 16.

4 resâ'il-i feşâhat-şî'âr ve belâğat-dişâruñ R, P1 | resâ'il-i feşâhat-elfâz ve belâğat-ma'âniyi T

5 Senin tabiatının bâkir (manaları)ndan bir parça bana göründü. Onlar değerli bir inciye hatta belki de en değerlisine benziyordu.

6 Herbiri bir diğerinden daha iyi ve hoştur.

Mevlânâ Muhyiddîn bin Muḥammed eş-şehîr bi-Aḥaveyn Raḥmetu'llâhi 'Aleyh¹ [Aḥaveyn]

Elsine-i enâm-ı eyyâmda “Aḥaveyn” dimekle mezkûrdur.² Büm-ı Rûm'ıñ ba'zı 'ulemâsından ta'allüm idüp taḥşil-i 'ulûm eyledükden şoñ-ra ba'zı medârisde müderris oldı. Nihâyet-i menâşib u ḳuşârâ-yı merâtibi Medâris-i Şemân-ı heşt-behişt-'unvân olup ser-menzil-i maḳâşid-ı maḥşû-lesi Şaḥn Medresesi oldı. Medâric-i me'âric-i menâşib-ı 'âliyye tabaḳan 'an tabaḳın 'urûc idüp evcât-ı derecât-ı sâmiyye pâye pâye şu'ud itdükde müntehâ-yı [P1 276a] derecât-ı tabaḳâtı ol evc-i sâmi vü bürc-i 'âlî vâḳı' oldı. Sâdât-ı sâlife-i 'ulemâdan Seyyid Şerîf ḥazretlerinüñ *Şerḥ-i Tecrîd* ine ḥavâşî te'lif eyledi. Aḥkâm-ı zındıḳaya müte'allıḳ bir risâle ve rub'ı mücey-yeb şerḥinde bir maḳâle taşnîf eyledi.

Hicret-i Nebeviyye'den mi'e tâsi'anun evâḫirinde vefât idüp şaḥn-ı 'â-lemden teng-nây-ı âḫirete irtihâl eyledi. [R 168a]

Mevlânâ Kâsım ki Kâḏî-zâde Dimekle Ma'rûfdur Raḥimehu'llâh³

Fâzıl-ı mezkûruñ pederi Kaştamonı'da kâḏî olup zümre-i ḳudâtuñ meşâhîrinden olmaḡın kendüsi Kâḏî-zâdelük ile meşhûr oldı. Mebâdi-i a'mârında zamânesi 'ulemâsından ta'allüm ü telemmüz idüp isti'dâd-ı kemâl ve kemâl-i isti'dâdla ma'rûf u mevşûf oluḳda Mevlânâ Hızır Beg ibn Celâlüddîn'ün ḫıdmetine vâşıl olup 'ulûm-ı keşîre vü fûnûn-i ḡazîre [T 218a] aḡz eyledükden şoñra Tire Medresesi'ne müderris oldı. Merḥûm ve maḡfûrun leh Sultân Meḥmed Hân ('aleyhi'r-raḥmetü ve'r-rıdvân) ḥazretleri binâ itdüḡi ebniye-i ḥayrâtdan bedâyi'-i revâyi'-i [P1 276b] ḥüsn ü leḡâfetle maḥfûf olup müsâvi-i farḳ-ı farḳadân ve

1 Mevlânâ Muhyiddîn bin Muḥammed eş-şehîr bi-Aḥaveyn raḥmetu'llâhi 'aleyh R | Mevlânâ Muhyiddîn Muḥammed bin Kâsım eş-şehîr bi-Aḥaveyn raḥmetu'llâhi 'aleyh T; Mevlânâ Muhyiddîn bin Muḥammed raḥmetu'llâhi 'aleyh P1

2 [Derkenar:] Mümâ ileyh Aḥaveyn dimekle ma'rûf olan Mollâ Kâsım maḥrûsa-i Koşantiniyye'de bir mescidi bir mektebi ve bir minberi vardur. Mezâr-ı şerîfi Zihniyye Zâviyesi'ndedir. Evini vaḳf itmişdür. M | -R, -T, -P1

3 Mevlânâ Kâsım ki Kâḏî-zâde Dimekle Ma'rûfdur Raḥimehu'llâh R, P1 | Mevlânâ Kâsım el-Müştehir bi-Kâḏî-zâde Raḥimehu'llâhu 'Aleyh T

mühâzî-i merz-i merzbân olan¹ Medâris-i Şemâniyye'yi binâ eyledükde birisini Mevlânâ Kâdî-zâde'ye ihsân eyledi.

Şî'r:² ز عكس لعليش رنگ شفق لعل
به طاقش طاق گردون طابق النعل
ز نقش مشکلش بر چرخ برجيس
دلائل گفته بر اشكال تأسيس
يكش را داد شه با آن يگانه
شرف بخشيد با او بی بهانه³

Mümâ ileyh selimü'n-nefs, hadidü'z-zihni, ceyyidü'l-'aql ve zekî vü munşif ve şahihü'l-'aķide bir kimesneydi. Fıtrat-ı aşliyyesi tevâzu' u teħaşşu' üzre olup fuķarâ vü şuleħâyâ muħibb ü mâ'il bir kâmil ve ahlâķ-ı ħasene ile müteħallık bir fâzil idi. Cümle-i fûnûn-ı meşhûrede müşâreket-i 'âmmesi olduğı gibi 'ulûm-ı riyażiyyede dağı vüfûr-ı vuķûf ve mezîd-i ıtıılâ'la ma'rifet-i tâmmesi var-idi.

Şî'r:⁴ خرد را مدارى هنر را امامى
كرم را مقامى سخا را مكانى
به كوشش چو چرخى به دانش چو بحرى
به تابش چو شمسى به بخشش چو كانى⁵

Maṭla'-ı felaķdan maķta'-ı şafaķa degin 'ilm ü 'ibâdete meşğul olup ħulâşa-i evķâtını [P1 277a] tekmil-i melekât u taħşil-i kemâlât itmege şarf eyledi. Mü'ellif-i *Şakâ'ik*'uñ pederi *Şerh-i Mevâķıf*'ı kısm-ı a'râz-ı evvelinden kısm-ı cevâhir-i âħirine degin müşârün ileyhden kırâ'at eyledi. Ol fâris-i şaĥn-ı fazilet maĥmiyye-i Burûsa'da kâdî olup başt u rabt-ı ķavânin-i 'adâlet ve feyz ü ķabz-ı eķânim-i ma'dilet idüp bu ıarıķla nâm u nişân-çün nâm-ı nâmisini şukûk-ı eyyâmıda şebt idüp [R 168b] ol ķâsım-ı enşibâ 'adâlet-i eyyâm-ı ma'delet-intizâmını mağrib-i emşâl eyledi.

1 merzbân olan R, P1 | merzbândan T

2 Şî'r R, P1 | Meşnevi T

3 Onun dudağının yansımısından şafağın rengi la'l taşı (gibi kıpkırmızı)dır. Feleğin revağı ile onun revağı birbirinin aynısıdır. Jüpiter feleğindeki zor nakıştan oluşumun şekillerine dair deliler dile getirmiştir. Padişah birini o, devrinin yegânesine verdi. Ona bahanesiz bir şeref bahşetti.

4 Şî'r R, P1 | -T

5 O, akla bir yörünge, hünere bir imam, âlicenaplığa bir makam ve cömertliğe bir mekândır. Çalışmada felek gibi, ilimde deniz gibi, parlaklıkta güneş gibi ve cömertlikte maden gibidir.

Mısrâ¹: روز فیروز قضایش مضرب امثال شد¹

Bu minvâl üzere emed-i medîd kâdî [T 218b] olduğdan sonra ‘azl olunup yine Şahın Medresesi şadağa olındı. Merhûm Sulţân Bâyezîd Hân-ı Ğazî hazretleri serîr-i sa‘âdetde nişîmen-gîr olup nâm-ı nâmîsi menâbirde elsi-ne-i huţebâ-yı zevi’l-me’âşirde mezkûr olduğda şafâ’ih-i derâhim ü denânîr ism-i sâmisîyle şeref bulduğda;

Şîr-i ‘Arabî:² فلم یخُلْ من نصر له من له يد
ولم یخُلْ من شكر له من له فم
ولم یخُلْ من إنعامه عود منبر
ولم یخُلْ دينار ولم یخُلْ درهم³

Ķazâ-yı mezkûrî yine i‘tâ eyledi. [P1 277b] Lâkin fâzıl-ı merķûm hûsn-i rızâyıla Ķabûl itmeyüp nefret irâ‘et itmiş-iken pâdişâh hazretleri “Elbette elbette Ķabûl itmek gerekdür.” diyü ilhâh eylemegin Ķazâyı rızâ gösterdiler. Sîret-i sâlîfesi üzere ihkâm-ı aĶkâm-ı şer‘-i mübîn ü i‘lâm-ı a‘lâm-ı dîn-i metîn eylemege meşĝûl olup infâz-ı veşâ‘ik-ı⁴ ma‘dilet ider-iken sekiz yüz toĶsan toĶuz senesinüñ ramazân-ı şerîfinüñ üçüncü güninde vefât eyledi. RaĶîmehu’llâhu te‘âlâ.⁵

Mevlânâ MuĶyiddîn MuĶammed RaĶmetu’llâhi ‘Aleyh⁶ [Maĝnisa-zâde]

Maĝnisa-zâde ‘unvânıyla mu‘anven olup Ķalk arasında anuñla meşhûr u mezkûrdur. Mu‘âşır olduĝı ‘ulemâdan mebânî-i ‘ulümü telemmüz idüp taĶşîl-i fezâ‘il-i celîle vü tekmîl-i ma‘ârif-i cezîle eyledükde Mevlânâ Hûsrev hazretleri Ayaşofya Medresesi’ne müderris iken anuñ Ķıdmet-i sâmi-rütbeti-ne ittişâl eyledi. Fâzıl-ı merķûmuñ Ķücresi medrese-i mezkûrenüñ taĶaĶa-i

1 Onun kadılık (yaptığı) kutlu gün darb-ı mesel oldu.

2 Şîr-i ‘Arabî R, P1 | Şîr T

3 Eli olan ona yardım etmekten geri durmaz, aĝzı olan da ona teşekkür etmekten geri kalmaz. Onun lütfuna minberlerin aĝaçları dahi muhatap olur, aynı şekilde dinarlar ve dirhemler bile. Mütenebbî, *Divânü’l-Mütenebbî*, Beyrût: Dâru Beyrût, 1983, s. 302.

4 infâz-ı veşâ‘ik-ı R, P1 | infâz u te‘lif T

5 RaĶîmehu’llâhu te‘âlâ R, P1 | RaĶmetu’llâhi te‘âlâ T

6 Mevlânâ MuĶyiddîn MuĶammed RaĶmetu’llâhi ‘Aleyh R, P1 | Mevlânâ MuĶyiddîn MuĶammed eş-Şehîr bi-ibn Maĝnisa RaĶîmehu’llâh T

‘ulyāsında sarāy-ı hümāyūn cānibinde olmağın her gice şabāha degin çerāğ-ı iştigāl iştī‘āl bulduğın pādīşāh-ı ‘ālī-nazar sarāy-ı ‘āmireden görür-idi. [P1 278a] Ve lākin ol hücrenūn şāhibini bilmeyüp “Acabā kim ola?” diyü ızırāb ider yürür-idi. Bu sebebden bir gün Mollā Hüsrev hazretlerine su‘āl idüp “Hıdmetünde olan emāsil-i efāzıl-ı talebenūn emşel¹ ü eşbehi kimdür? Anuñ ism ü resmini baña ta‘rif eyleñüz.” diyicek Mollā Hüsrev; [T 219a]

Şi‘r:² داورا مشتری غلام تو باد
 چشمه آفتاب جام تو باد

 سایه زلف نو عروس ظفر
 عكس توقيع مشکفام تو باد³

diyü du‘ā eyledükden sonra [R 169a] Mağnisa-zāde’yi zıkr idüp “Cümle-i talebemüzün ser-efrāz u mümtāzı ol fāzıl-ı vālā-cenābdur.” diyü hayli medh eyledi. Pādīşāh-ı sa‘ādet-şi‘ār tekrār istifsār idüp “Mağnisa-zāde’den sonra mağbūlūñüz kimdür. Anı baña i‘lām eyleñüz!” diyicek Mevlānā Hüsrev yine “Mağnisa-zāde’dür.” diyüp tekrār anı zıkr eyledi. Pādīşāh hazretleri “Mağnisa-zāde iki midür ki benüm iki def‘a su‘ālūme anuñla cevāb virdiñüz?” didükde Mevlānā Hüsrev “Pādīşāhum Mağnisa-zāde iki degüldür, birdür. Ammā biñ mağāmına k̄ā’imdür. Bu kaşr-ı müseddesūn zevāyā-yı erba‘asında ol [P1 278b] ferid-i zamāne gibi fāzıl-ı keşirü’l-me‘āşir biñde bir olmaz.

Meşnevī:⁴ ستوده چو عقلی گزیده چو دینی
 خجسته چو بختی یگانه چو جانی

 فرید زمانه وحید اوانه
 یگانه است در فضل و علم معانی⁵

Lākin tekrār tezkār itdigümüz anuñ celālet-i şān ve ‘ulūvv-i rütbetini te’kīd ü te’yiddür.” didi. Pādīşāh hazretleri “Mezkūruñ hücreyi yoħsa fülān hücre midür? Anda her gice mūm görürin.” diyüp hücreyi ta‘yīn eyleyicek

1 emşel R, T | emşeli P1

2 Şi‘r R, P1 | Başlık noksan. -T

3 Ey âdil hükümdar! Müşteri yıldızı senin kölen olsun. Güneş çeşmesi senin kadehin olsun. Zafer gelininin saçının gölgesi senin misk renkli tuğranın aksi (yansıması) olsun.

4 Meşnevī R, P1 | -T

5 Akıl gibi övülmüş, din gibi seçkin; baht gibi uğurlu, can gibi biricik. Devrinin yegānesi, zamanın bir tanesi. Maānī ilminde ve fazilette eşi benzeri yoktur.

Mevlânâ Hüsrev, pâdişâh-ı ma'dilet-destgâhı taşdıķ idüp “Vâkı'â ol hücre mezkûruñ hücre sidür.” didi. Vüzerâ-yı sa'adet-ârâdan Maħmûd Paşa ħâzretleri maħrûsa-i Kõştanġiniyye'de “el-medresetü'l-'ulyâ” târiħiyle müverreh binâ itdüġi medrese-i şerîfe-i cinân-nişânı itmâm u ikmâl eyleyüp efâzıl-ı zamânededen birine tevcih itmegi taşmim eyledi.

Meşnevî: شده مملو چو بحر از علم تا اوج
بر آن دریا ز کنگره های او موج
رواق عالیش مطبوع و دلbind
پر از لطف است چون طبع خردمند¹

Bu ħuşuşı pâdişâh ħâzretleriyle müşâvere eyledükde anlaruñ emriyle [P1 279a] ol [T 219b] medreseyi Mevlânâ Maġnisa-zâde'ye şadaķa idüp seccâde-i ifâdeye anı iclâs eyledi. Ol fâzıl-ı fezâ'il-iştimalüñ evvel dersinde kendünüñ üstâdı Mevlânâ Hüsrev ve Mevlânâ Ĥaġib-zâde ve sâ'ir-i ecille-i 'ulemâ bi-esrihim ħâzırün olup âġirine deġin dersini istimâ' eylediler. Mevlânâ Hüsrev encâm-ı dersde “Diyâr-ı Rûm'da iki ders gördüm. Birisi Fenârî Meħmed Şâh Efendi'nüñ Sulġân Medresesi'nde evvel dersiydi. Biri daħı bugün ħâzır oldıġumuz dersdür.” didi. Mevlânâ Ĥaġib-zâde “Bu dersle ol dersi nisbet itmenüñ aşlı yoķdur. Anuñ müderrisi Fenârî Meħmed Şâh Efendi ve ķârî-i dersi Mevlânâ Faħrüddîn-i 'Acemî'ydi. Bu dersüñ müderrisi Maġnisa-zâde ve ķırâ'at eyleyen fülân kimesnedür.” didi.

Beyt:² نسبت مکن تقید تو سرو و چنار را
چندین هزار بود تفاوت میانشان³

[R 169b] Merħûm Sulġân Meħmed Ĥân ħâzretleri kendü medâris-i şerîfe-i şeref-bünyânından birini Maġnisa-zâde'ye i'tâ eyleyüp miħrâb-ı ifâdesinde iclâs eyledükden şoñra [P1 279b] az müddetde anı maħrûsa-i Kõştanġiniyye'ye ķâđi ba'dehu ķâđi-'asker eyledi.

1 Tepesine kadar ilimle dolmuş olan bir deniz gibidir. O deniz üzerinde en yüksek yerlerinden dalgalar (vurur). Onun yüksek revakları akıllı bir adamın tabiatı gibi lütuf ile dolu (olduġu için) güzel ve gönül çekicidir.

2 Beyt R, P1 | Ferd T

3 Servi ağacı ile çınar ağacı arasında bir münasebet kurma! Aralarında binlerce fark vardır.

Mervîdür ki pâdişâh-ı vâlâ-mekân ittifâken Rümili câniblerine sefer idüp elviye-i nuşret-şî'ârında mektûb olan ﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا﴾¹ âyetinün mefhûmı zâhir² ﴿وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ﴾ kelâm-ı mu'ciz-peyâmınun mâzmûn-ı meymûnı bâhir olduğdan şoñra taht-gâh-ı sa'adet-destgâhlarına 'avdet eyledükde yolda gelürken bir gün mevlânâ-yı mezbûra 'Arabî bir beytün ma'nâsından su'âl eyledi. Mevlânâ Mağnisa-zâde 'icâleten cevâbında 'acz izhâr idüp "Konağa varduğda tefekkür eyleyeyin dañi cevâbını vireyin." didi. Pâdişâh hazretleri "Sen bu kadar mezîd-i fazl u kemâl ve vüfûr-ı câh u celâl ile bir beytün ma'nâsını bilmekte tereddüd eylemeñ 'arûz-ı ma'külden hâric ve mîzân-ı âdâba muhâlifdür." diyü nazm-ı kelâm idüp esâs-ı beyt-i ma'kâlî mebnâni-i taqrî' u teşnî' üzre te'sîs ü tarşîş [T 220a] eyledi. Pâdişâh-ı melek-huşâl fi'l-hâl nişâncısı Mevlânâ Sirâcüddîn'i getürdüp ol [P1 280a] beytün haqâ'ikına müte'allîk istintâk eyledükde Mevlânâ Sirâcüddîn zikr olınan beyt-i ma'mûrûn mebnânisini ve ma'nâsını kemâ-yenbağî tebyîn idüp ol dürr-i girân-mâyenün kañğı baħrden olduğını ve ka'îlini ve nâzımını ta'yîn eyledükden ğayrı sibâk u siyâķında olan ebyâtı ma'tla'ından ma'ķta'ına deĝin bi't-tamâm okuyup muķtezâ-yı ma'ķâm üzre taħķîķ-ı merâm eyledi. Bu tedķîķ u taħķîķûn 'aķabinde pâdişâh hazretleri Mağnisa-zâde'ye hiķâben "Ecille-i 'ulemâ vü e'izze-i fużalâ ecnâs u eşnâf-ı 'ulûm ve envâ' u aķsâm-ı fûnûnı tettebbu' eyledükden ğayrı ķaşâ'id-i 'Arabîyye'yi dañi muħkem tettebbu' idüp deryâ-yı dirîne-kenâr gibi ihâta-i tâmmeyle le'âlî-i³ eş'arı muħîķ olmak lâzımdur. Mevlânâ Sirâcüddîn gibi h'âce-i bâzâr-ı fazîlet olanlar şar-râfân-ı 'arrâfân-ı kerem-i bâzâr-ı fezâ'il ortasında mecâlis ü meħâfilde cevher-fürüşlük idüp cevâhir-i manzûmeyi alup şatmaķ lâzib u vâcibdür.

Ķıt'a:⁴

تعلم يا فتى والعود رطب
وطينك اللين والطبع قابل

فحسبك في الورى شرفا وفخرا
سكوت الحاضرين وأنت قائل⁵

1 "Biz sana doğrusu apaçık bir fetih ihsan ettik." Fetih (48), 1.

2 "... Zafer, yalnızca mutlak güç ve hikmet sahibi Allah katındandır." Âl-i İmrân (3), 126; Enfâl (8), 10.

3 le'âlî-i R, T | -P1

4 Ķıt'a R, P1 | Başlık noksan. -T

5 Ağaç yaş, çamur yumuşak ve tabiatın müsait iken öğren! İnsanlar içinde herkes susuyorken senin konuşuyor olman sana şeref ve övünç olarak yeter.

[P1 280b] ¹ «قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ» fehvâsınca fezâ'il-i celiyyeyle hâlî olan fużalâya nisbet derârî-i menşüreden hâlî olan efâzîluñ hâlî [R 170a] meh-i nev-kâste gibi noķşân üzere olduğı muķarrerdür. Ma'mûre-i mamûre-i derûn-ı nüzhet-meknûn-ı 'ulemâda ve ķuşûr-ı beyt-i dil-i nezâhet-mekmûn-ı fużalâda şâhid-i kelâm-i mevzûn u 'arûs-ı eş'âr-ı i'câz-nümûn olmamaķ ķuşûrdur.

Şîr:² شاهدى چون كلام موزون نيست
چون سخن هيچ در مكنون نيست
بر كشيدن ز وزن دائره‌اي
هيچ از بحر لطف بيرون نيست³

Merhûm Sulţân Mehmed Hân minvâl-i meşrûh üzere sevķ itdüği kelimâtla Mağnisa-zâde'ye ta'rîz idüp seng-i ta'nla hayli tevbih eyledi. [T 220b] Zıkr olunan rûz-ı pîrûzda menzil-i maķşûda vâşıl oldukları gibi Mevlânâ Mağnisa-zâde'yi ķâđî-'askerlikden ma'zûl idüp "Birķaç gün şü'ûn-ı 'ulemâya lâzım olan menâhîc-i mebâhîc-i insâniyye ve mefâhîr-i fevâhîr-i nefsâniyyeyi künc-i medresede müdârese tarîķıyla [P1 281a] te-tebbu' eylesün." diyü Şemâniyye Medreseleri'nün birisini aña i'tâ eyledi. Bu üslûb üzere çok zamân güzerân idüp şühûr u dühûr, mürûr u 'ubûr eyledükde vezîr idinüp umûr-ı salţanatuñ müşâveresinde anı idhâl eylemiş-iken câh-ı vezâretten 'azl eyleyüp yevmî iki yüz aķçe vazîfe-i nazîfe ta'yîn eyledi. Merhûm u mağfûrun leh Sulţân Bâyezîd Hân hâzretleri maķarr-ı salţanata cülûs eyledükde Mağnisa-zâde'yi ķâđî-'asker idinüp cumhûr-ı umûr-ı 'asâkir-i manşûreyi aña tefvîz ü taķlîd eyledi. Bu hâlde ol fâzıl-ı fazîlet-âyât vefât idüp ķâđî-'asker iken h'âb-ı 'ademe vardı. Envâr-ı âşâr-ı feyz-i aķdesden şem'-i cânını uyardı. Mü'ellif-i Şakâ'ik'un 'ammisi Mevlânâ Kâsım hikâyet eyledi ki Mevlânâ Mağnisa-zâde'nün ikinci ķâđî-'askerligi zamânda oķımađa varup geldigimiz âvânda leyâlî-i ramâzândan bir gece anuñ ta'âmına hâzır olduk. Mümâ ileyh ol gece

1 "... De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? ..." Zümer (39), 9.

2 Şîr R, P1 | Kıt'a T

3 Mevzun söz gibi güzel yoktur. Söz gibi dizilmiş inci hiç yoktur. Vezinden bir daireyi çıkarmak hiç lutuf bahrinin dışında değildir.

“Benüm mizâcumda fütür var ancak ben bir miqdâr yatayın [P1 281b] siz iftâr eyleñ.” diyü kendüleri serîrinün¹ üstinde huzûra vardılar. Biz dağı huzûr-ı meclis ile iftâra bed’ eyleyüp ta‘âma meşğûl olduğumuzda huddâmından birisi fâzıl-ı merķūmuñ çihre-i necâbet-îmâsında esbâb u ‘alâmât-ı mevî teferriis eylemegin “Efendinün ħâli yatlu ancak bu cânibe nazâr eyleñüz.” diyü bize tenbîh eyledi. [R 170b] Cümlemüz ol cânibe teveccüh idüp vâķı‘â fâzıl-ı merķūmı ħâlet-i nez‘de bulup çihre-i mübârekinde âftâb-ı münĥasif gibi levâmî‘-i sevâtı‘-ı ħayât ber-ĥaraf olduğın [T 221a] taĥaddüs itdigümüzde sūre-i Yâsîn okımağa bed’ eyledük. İttifâken sūre-i mezķūreyi itmâm u ĥatm itdügümüzde fâzıl-ı merķūmuñ ‘ömri dağı tamâm olup ĥatm-i sūreyle ma‘an ĥatm oldılar. Cenâb-ı Rab-bü’l-erbâbdan mütevaķķı‘dur ki zâĥir-i ħâlde Qur‘ân’la ĥatm oldukları gibi ‘âlem-i bâtında dağı îmânla ĥatm olmuş olalar. Âmîn. Mevlânâ Mağnisa-zâde merĥūmuñ ‘azâ‘im-i ‘azâ‘im-i riyâset-i dünyeviyye cânibine maşrûf [P1 282a] olup ârâ vü efkârı işâbet-i menâşıb-ı fânîyeye maķşûr u ihâĥet-i merâtib-i deniyye-i dünyeviyyeye maķşûr-idi.

Şi‘r:² دل او بسته بر اسباب جهان
 کشتی افکنده به گرداب جهان

 در سرش حب مناصب بوده
 در دلش مهر مراتب بوده³

Meşâğil-i câh u celâl te’lif ü taşnife iştiğâlden şâğil olduğı muķarrer olmağın mü’ellefâtından eşer bulunmadı. Belki bu maķûle nesne te’lif itdi diyü istimâc olunmadı. Mü’ellif-i *Şakâ’ik* “Mevlânâ Mağnisa-zâde’nün ‘ulüm-ı ‘aķliyyeye müte‘allıķ bir risâle-i şâğîresine zafer buldum. Ol risâle anuñ zekâ vü fıĥnatına ve diķķat-i ĥab‘ ve selâmet-i fıĥratına şâhid-i ķavîdür.” didi. “Ve pederüm mevlânâ-yı mûmâ ileyhden okuyup anuñ ĥaķķında ‘fâzıldur’ diyü ĥüsn-i şehâdet eyledi” didi. Raĥimehu’llâhu te‘âlâ.⁴

1 serîrinün R, P1 | serîrlerinün T

2 Şi‘r R, P1 | Meşnevi T

3 Onun gönü dünyâ malına bağlanmış, o dünyâ girdabına atılmış bir gemidir. Başında makam-mevki sevdası, gönlünde yükselme arzusu varmış.

4 Raĥimehu’llâhu te‘âlâ R, P1 | Raĥmetu’llâhi te‘âlâ T

Mevlânâ Hüsâmüddîn Hüseyn bin Hasan bin Hâmid-i Tebrîzî¹ [Mevlânâ Ümmü Veled Efendi]

Mevlânâ Faḥrüddîn-i 'Acemî'nün ümmü veledini tezevvüc itmegin ol künyet ile mükennâ oldu. Müddet-i 'ömrinde cümle-i şerâ'if-i evkât u leṭâ'if-i ânâtını 'ilm ü 'ibâdete şarf [P1 282b] idüp sa'âdet-i şüriyye ve siyâdet-i 'ilmiyye ve 'ameliyyeyi iḥrâz eyledi.

Şi'r:² برین حال با حکمت اندوزیت
سلوک عمل گر شود روزیت
بری گوی دولت ز همپیشگان
شوی سرور حکمت اندیشگان³

Kütüb-i mu'tebere-i mütedâvilenün ekşerine ta'lîk-ı nazar idüp müṭâ-la'ası [T 221b] sebḳat itmegin mezbûr Mevlânâ Ümmü Veled Efendi 'ulûm-ı 'âliyenün anası atası⁴ olmuş-idi. Her bir kitâbı fâtihâsından ḥâtime-sine degin taşḫîḥ ü tenḫîḥ idüp maḥalle mülâ'im ferâ'id-i fevâ'idle ḥavâşî-i şaḥâ'if-i pür-leṭâ'ifi taḥşîye ider-idi. Meşşâta-i ḥâme-i bedâyi'-nigârî şâhid-i kitâb-ı müşkîn-külâle-i 'azrâ-'izâruñ boyınca bir heykel-i 'anberîn [R 171a] ü müşk-bâr iḥzâr idüp keş-nazardan ve yavuz dilden şaḳınmağ-ıçün ol heykeli nuḥûr-ı suṭûra⁵ ta'lîk ider-idi. Ve bâzû-yı sūfûra âvîze itmek-ıçün bir nüşâ-i dil-keş yazar-idi.

Meşnevî:⁶ نژاد در رشته چندین گوهر ناب
که آب و رنگ برد از لعل سیراب

[P1 283a] بهر لفظ تو چندین نکته خوب
فزون در نازکی از طبع محبوب

1 Mevlânâ Hüsâmüddîn Hüseyn bin Hasan bin Hâmid-i Tebrîzî R, P1 | Mevlânâ Hüsâmüddîn Hüseyn bin Hasan bin Hâmid et-Tebrîzî Raḥimehu'llâh T

2 Şi'r R, P1 | Meşnevî T

3 Bu hâl üzere hikmet biriktirmen ve çalışman sana nasip olursa; akranlarına galip gelirsın ve hikmet ehlinin önde geleni olursun. Molla Câmî, *Mesnevî Heft Evreng Cild-i Dovvom*, (*Hıvednâme-i İskenderî*), haz. A'lâ Hân Efsahzâd, Hüseyn Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 458.

4 atası R, T | -P1

5 suṭûra R, P1 | suṭûrda T

6 Meşnevî R, P1 | -T

سوادش را عیان فیض معانی
نه پنهان همچو آب زندگانی¹

Bizâ'a-i istiṭâ'asını izâ'a vü itlâf itmeyüp ecnâs-ı bî-kıyâs-ı mesâ'i-i meş-kûreyle hızâne-i bî-kerâne-i ma'ârif ü fezâ ile zafer buldukda menâşib-ı sâ-miyetül-merâtibden ba'zı medârise vâsıl olup aşhâb-ı taleb ile müdârese eyledi. Merhûm u mağfûrun leh Sulṭân Meḥmed Hân hazretleri tevfir-i tevķir-i şü'ün-ı 'ulemâyiçün binâ itdüğü Medâris-i Şemân-ı behişt-âyîn ve vesî'ül-bünyānuñ birisine terfî eyledi. Mümâ ileyh 'âbid ü zâhid, taķî [vü] naķî, evra' u ervâ' ve e'azz u eġarrı, münķaṭı' 'ani'l-halk, mütebettil ilâ'llâh idi. Pâdişâh-ı mağfiret-şî'âr anuñ şalâh-ı nefis ve selâmet-i fıtratına ve kemâl-i zekâ ve nihâyet-i fıtratına i'tinâ vü i'tikâd itmegin aña ġâyet maḥabbet itmiş-idi. Mü'ellif-i *Şakâ'ik* fâzıl-ı merķūmuñ ba'zı evlâd-ı em-câdından naķl eyledi ki pâdişâh-ı gerdün-beşat u şehriyâr-ı âsumân-satvet hazretleri ġâh ġâh Ebî Eyyüb Enşâri ('aleyhi rahmetül-Bâri)nüñ ziyâretine gider-iken [P1 283b] fâzıl-ı mümâ ileyhün evi öninden geçer-idi. Fâzıl-ı merķūm kendünün ķapusu öninde mevķıf-ı selâmda vâķıf olup pâdişâh hazretleri uğradukda taķdîm-i âdâb-ı ta'zîm eyledükden sonra [T 222a] aña şerbet teklif ider-idi. Ol hüsrev-i şîrin-süḥan "Bu şerbeti ġayruñ elin-den içmezsin. Senün elün-den içerin." diyü tatlu ballu mükâlemeyle fâzıl-ı müşârün ileyhün yedinden tenâvül eyledükden sonra pâdişâh-ı kerem-fer-câm tamâm in'âm idüp şerbet-i bahâ bî-pâyân iḥsân ider-idi. Rivâyet olunur ki pâdişâh-ı sâmi-rütbet ġazâ niyyetine ṭabl u 'alem ve ḥadem ü ḥaşem ile maḥrûsa-i Ḳoşantîniyye'den ḥurûc idüp tekâver-i 'azm-i şâdık u yekrân-ı ḥazm-i fâ'ik ile yola çıķduķlarında saġında ve şolında kâffe-i mevâkib-i kevâkib-şükûh ġürûh ġürûh² gönderi çıķduġından ġayrı bu cem'-i keşîrûñ arasında zümre-i 'ulemâdan cemm-i ġâfir bile çıķmışlar-idi.

Şî'r:³ ز اطراف قلم رو جمع بسیار
همی گردند پای از سر قلم وار

1 Parlak la'l taşından tarâvetini almış olan böyle saf bir inci (daha önce) ipte zuhur etmedi. Senin her lafzında nezâkette sevgilinin tabiatına ġâlip gelir böyle güzel nükteler vardır. Yazdıķlarında manaların feyzi âşikârdır, âb-ı hayat gibi gizli deġildir.

2 ġürûh ġürûh R, T | ġürûh P1

3 Şî'r R, P1 | Meşnevi T

[P1 284a] فضای شهر از افواج لشکر
نموداری شد از صحرای محشر

[R 171b] افاضل کرده پیشانی زمین سای
گرفته بر یسار و بر یمین جای

گروهی دیگر از اصحاب شمشیر
وز ایشان خیره چشم اهل تصویر

صافی دیگر ز اهل منصب و جاه
چو دور هاله گرد مرکز ماه¹

Bu maḥalde ba‘zı ‘ulemā Qur‘ān-ı ‘azîmden ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ﴾² āyet-i kerîmesinüñ tefsîrine müte‘allık muşâḥabet idüp “Zümre-i mü‘minîne îman ile emr itmenüñ ma‘nâsı nedür?” diyü istişkâl itmeğin pâdişâh-ı vâlâ-cenâb ol fâzıl-ı ‘Acemî’ye ḥiṭâb idüp “Bu maḥalli ḥall eyle!” diyü emr eyledi. Mevlânâ Ümmü Veled cevâb virüp “Āvâze-i raḥîl-i kûs, gûş-ı hûşa bu su‘âlüñ cevâbını ismâ³ ider-iken bu gûne istişkâlüñ ne aşlı vardır?” diyü baş-ı kelâm-ı ilğâz-ı tırâz eyledi. Pâdişâh-ı gerdün-‘unvân ta‘accüb-künân bu cevâbla ḳâni‘ olmayup tekrâr istişkâf-ı maḳâm ve istizâh-ı merâm eyleyüp “Ol mu‘ammâ-güşâ-yı dâna-yı mermüzâtuñ elğâz u ta‘miye ṭarîkıyla telmîḥ itdügi kelâmdan maḳşûdına intikâl [P1 284b] itmemegin tañşîş ü taşriḥ eyleñüz.” diyü buyurdılar. Mevlânâ Ümmü Veled [T 222b] “Ḥuzẓâr-ı meclisüñ ṭâs-ı dimâğlarına ṭanṭana-endâz olup ṭabl u kûs-ı ḥâḳânîñün lisân-ı ḥâlle “düm düm” diyü terennüm itdügi devâm emrini müzekkir belki şarîḥan nâṭıḳ u müfessirdür. ‘İbâret-i kerîme-i “آمنوا دوموا على الإيمان”⁴ dimekdür” didi. Pâdişâh ḥâzretleri bu kelâm-ı nikât-âyâtı i‘câb u ḳabûl idüp fâzıl-ı merḳûma ḥadd-i ḳıyâsdan bîrûn istiḥsân eyledi.

1 Ülkenin dört bir tarafından kalabalık bir topluluk kalem gibi baş üzere yürüyorlar. Şehrin alanı asker topluluklarından dolayı mahşer sahasını andırıyordu. Fazıllar hürmet üzere hareket edip sağ ve sol cenahlarda yer tutmuşlardı. Kılıç ehlinde ise bir grup vardır ki nakkaşlar onlardan dolayı şaşkın bir haldedirler. Makam ve mevki sahiplerinden bir diğer topluluk ise ayın çevresinde hale gibidirler.

2 “Ey iman edenler! Allah’a, Peygamberine, Peygamberine indirdiği Kitab’a ve daha önce indirdiği kitaba iman ediniz. ...” Nisâ (4), 136.

3 ismâ‘ R, P1 | istimâ‘ T

4 İman edenler, iman üzere devam ediniz.

Beyt:¹

آن شه پر دانش و مردم شناس
کرد با او آفرین بیقیاس²

Mevlânâ Ümmü Veled'ün kuvvet-i bâşıra-i başireti kuvvetde olup dağā'ik-ı rağā'ik-ı 'ulümü tedkikde kemāl-i teyakkuḡ u intibāh üzreyken zevāhir-i umūrda sine-i ğafflet u 'amā-yı 'uḡletden hālī olmayup aġleb-i evkātda maġlūb-ı ğafflet idi. Bu sebebden derse gitdüġi zamānda Medāris-i Şemān-ı āsumān-'unvāndan müvellā olduġı medresesine kendü kendüden mühtedī olmayup elbette elbette bir delil ile gider-idi. Ol imām-ı hümmām-ı cem'-i 'ulemā ol delile iḡtidā vü iḡtifā ider-idi. [P1 285a]³ “الدلیل ثم السبیل” Mü'ellif-i *Şakā'ik*'uñ pederi hikāyet eyledi ki Medāris-i Şemāniyye müderrislerinden Mevlānā 'Alāüddīn-i 'Arabī'nün dersḡānesinde bir gün aḡrān u emşālimüzden ḡarānimüz olan ba'zı erbāb-ı ḡaleb ile müdārese ider-iken ḡarşumuzda Mevlānā 'Alāüddīn-i 'Arabī seccādesinde bī-taḡrīb ḡıyām idüp yine yirine oturdılar. Zümre-i ḡalebe cümlemüz “Bu vaḡ'uñ sebebi nedür?” diyü eḡrāfımuza nazar itdigümüzde gördük ki Mevlānā Ümmü Veled ḡazretleri bizüm dersḡānemüzi kendüñün [R 172a] dersḡānesi şanup iḡerü gelmiş girmiş imiş. Mevlānā 'Alāüddīn ḡazretleri anuñ geldüġini görüp ta'zīm iḡün ayaġ üzre ḡurmuş imiş. Mevlānā Ümmü Veled ğaffletle kendüden şudür eyleyen emr-i ma'küsdan āġāh olup “رجع القهقري” feḡvāsınca ġirüsine döndüġinde müderrisimiz Mevlānā 'Alāüddīn bu vaḡ'-ı nā-sezāya ḡānde idüp [T 223a] “Fāzıl-ı merḡūmuñ delili yanında bulunmaduġından medresesini yañıldı. Bunda geldi.” diyü buyurdılar.

Mervīdür ki Mevlānā Ümmü Veled pādīşāh-ı merḡūm ile mülākī olup [P1 285b] şeref-i dest-būslarıyla müşerref olmaḡ lāzım olduġda ellerini öpmeyüp 'ādāt-ı sādāta muḡālif ol ser-firāz-ı deryā-dilün keff-i deryā-ifāzasını taḡbīl ü telşim eyledi. Sulḡān Meḡmed ḡān-ı maḡmidet-nişān ol ḡabr-i müşārün ileyhi bi'l-benānı kendüñün keffin öpdüġinden keff ü men' itmeyüp “Bu vaḡ'dan maḡşüdüñüz nedür?” diyü istikşāf-i ḡāl eyledi. Fāzıl-ı

1 Beyt R | Ferd T; Şi'r P1

2 İnsan sarrafi ve çok bilgili olan padişah, ona sınırsız aferinler etti.

3 Önce rehber, sonra yol.

4 Geri gitti.

mümâ ileyh “Bu remzden maşşūdımız Ayaşofya Medresesi’ne imâ vü işā-retdür. Zîrâ keffûn ma’nâsı Türkî’de ayadur ki luğat-i Yunaniyye üzre ol câmi’e ism vaz’ olınan Ayaşofya Türkî’nün cüz’-i evvelidür. Bu kadar ‘alâka kâfidür.” didi. Pâdişâh hazretleri bu laţife-i laţife istihsân idüp medrese-i mezkûreyi fâzil-ı mezbûra ihsân eyledi. Mevlânâ Ümmü Veled havâ’ic-i mühimme vü meşârif-i lâzimesinden bâkî qalan meblağı isrâf u itlâf itmeyüp anuñla kütüb-i girân-bahâ iştirâ eyledi. Bu sebebden bî-hadd kitâba mâlik olup cümle-i evkâtını müţâla’aya ve mülâhazaya şarf eyledi. [P1 286a]

Beyt:¹ گر او ته وضع مبانئ علم ننهادی
نشان نهج بلاغت که در جهان دادی²

Raḥimehu’llâh.

Mevlânâ Mu‘arrif-zâde Raḥmetu’llâhi ‘Aleyh³

Balıkesri semtlerindendir. Zamânesi ‘ulemâsından telemmüz idüp Mevlânâ Hızır Beg ibn Celâlüddin hazretlerinün hıdmetlerinde tekmil-i kemâlât eyledi. Mevlânâ Mu‘arrif-zâde meḥâfil ü mecâmî’de resm-i ta’rif ü ḥadd-i tavşifden ḥâric celâ’il-i fezâ’il ile mezkûr olup ḥudûd-ı beyân u tibyândan birün ma’ârif ü ‘avârifle meşhûr oldı.

Beyt:⁴ چو لفظ فخر زمانه به نیکویی سَمری
چو کلک صدر یگانه به ساحری مَثلی⁵

[T 223b] Bu dâ’iyeyle ba’zı medârisde müderris naşb olınuğdan soñra merḥûm Sulţân Bâyezîd Hân-ı Gâzî hazretlerine h’âce olup anuñ ka’beteyn-i [R 172b] dil ü cânında kendünün resm-i maḥabbet ve nakş-ı müvâlâtını mersûm u mevsûm eyledi. Sulţân Bâyezîd Hân-ı merḥûmdan menķüldür ki “Mevlânâ Mu‘arrif-zâde’yle ḥüsn-i muşâḥabet [P1 286b] müyesser olmasa câ’iz-idi ki nebât-ı ‘aķideme çüb-ı fesâd u buţlân qarışup nefsi nefisüm çâşnî-i ḥüsn-i i’tiķâddan maḥrûm olaydı ve reh-zenân-ı

1 Beyt R, P1 | Ferd T

2 O, ilmin esaslarını vazeretme idi, dünyada belâgat yolunu kim gösterirdi?

3 Raḥmetu’llâhi ‘Aleyh R, P1 | Raḥimehu’llâhi ‘Aleyh T

4 Beyt R, P1 | Ferd T

5 Devrinin “Fahr”ının ismi gibi iyilikte bir efsane, biricik “Sadr”ın kalemi gibi sihir göstermekte bir meseldir.

vesāvis-i nefsanīyye 'aqlımı uğrulayup ḥazā'in-i defā'in-i mu'tekādāt-ı dīniyyeye yol bulaydı. Dest-i 'aḳā'id-i fāsīde-i kāsīde dīn ü diyānetüme el ḳarup müteḫarriḳān-ı i'tikādāt-ı muḫille-i muḫille beni yoldan ḳıḳaraydı.” didi.

Ḳıḳ'a: اعتقاد درست دار چنان
اعتمادی بر آن نباشد سست
بنده را بی شک از عذاب خدای
نرھاند جز اعتقاد درست¹

Evāḫir-i 'ömrinde dīde-i cihān-bīni şeref-i bīniş ü başardan maḫcüb olup perdegīyān-ı nūr-ı çeşmi verā-yı ḫicāb-ı kitmānda muḫtefi olmış-i-ken yine pādīşāh-ı kāmīl-ḫıred anı naẓardan dūr itmeyüp ri'āyetde iḡmāz u teḡāfūl eylemedi.

Beyt:² آن نور دیده هیچ نرنجد ز گریه ام
هرگز نکرده حسن نظر را ز من دریغ³

Mevlānā Yaraluca Muḫyiddīn Raḫimehu'llāh [Yaraluca]

'Unfuvān-ı şebābda ba'zı aḳrān u emşāliyle [P1 287a] muḫārebe idüp cerāḫat işābet itmegin Yaraluca dimekle mūlaḳḳab oldı. Ol 'aşruñ 'ulemā-sından ta'allüm idüp tekml-i eştāt-ı esbāb-ı taḫşil eyledükden şonra ba'zı medārisde müderris olmış-iken meslek-i ḳazāya müteḫarriḳ olup ḳadīmī dārūs-selām olan maḫrūsa-i Edirne'ye ḳādī oldı. Umūr-ı ḳazāda sīret-i ḫasene üzre olmamaḡın cāh-ı ḳazādan 'azl olunup merḫūm Sulṫān Bāyezīd Ḥān ḫazretlerine ḫ'āce naşb olınuḳdan şonra bu iki ḫıdīv-i rüzgāruñ mābeynlerinde bir [T 224a] dāhiye-i vāhiye vāḳi' olup infişāl iḳtizā ider vaz'-ı mūḫiş bādī vü sāniḫ olmaḡın Sulṫān Bāyezīd Ḥān ḫazretleri ḫ'āceliḳdan 'azl idüp yine maḫrūsa-i Edirne ḳādīlığını i'tā eyledi.⁴

1 Öyle bir itikak sahibi ol ki ona olan itimadın hiç sarsılmasın. Şüphesiz ki kulu Allah'ın azabından sağlam itikattan başkası kurtaramaz. Enverī, *Divān-ı Enverī*, haz. Saīd-i Nefisī, Tahrān: Müesses-e-i İntişārāt-ı Sikke - Pīrūz, 1364, s. 337.

2 Beyt R, P1 | Ferd T

3 O gözümün nuru, gözyaşımın hiç incinmez. Asla güzel bakışını benden esirgememiştir.

4 eyledi R, P1 | ḳıldı T

Bejt:¹ گاه عزل و گاه نصب و گاه عقد و گاه حلّ
کار و بار خلق عالم همچنين يا شد چنين²

Def'a-i şāniyede cāh-ı k̄azādan ma'zūl olup vefāt idinceye degin yevmī iki yüz aq̄çeyle teqā'ūd eyledi. 'Allāme Taftāzānī'nūn *Şerḥ-i 'Aqā'id* nām [P1 287b] kitābına havāşī ibdā' eyleyüp ruḥsāre-i şahā'if-i pūr-leṭā'ifi ḥaḳā'ik u daḳā'ik ile taḥliye eyledi.

Bejt:³ رخسارهٔ صحائف اوراق دلپذير
پر خط و خال کرد به تحقیق بی نظير⁴

[R 173a]

Mevlānā Bahāüddīn bin Şeyḫ Luṭfullāh⁵

Fāzıl-ı merḳūmuñ pederi Şeyḫ Luṭfullāh Efendi kuṭbu'l-'ārifīn, mürşidü's-sālīkīn, bereketu'llāhi beyne'l-insān bi'l-ikān ve'l-itḳān Şeyḫ Ḥācī Bayrām Sulṭān ('aleyhi raḥmetü ve'r-rıḳvān) ḥazretlerinūn ḥulefā-yı su'edāsındandır. Mevlānā Bahāüddīn kendüleri daḫi Bayrāmī ṭarīḳına taṭarruḳ eyleyen ser-firāzlaruñ nuḳabā ve nücebāsındandır. Ol⁶ dürrütü't-tāc-ı şudūr-ı 'ulemā zamān-ı şıḡar ve 'ālem-i şībādan Ḥācī Bayrām Sulṭān ḥazretlerinūn tāc-ı bā-ibtihācını geyüp āḫir-i 'ömrine degin ol tācı terk itmedi. Müddet-i 'ömrinde aña baş üzre yir eylemekden ḥālī olmadı. Mümā ileyh şedidü'z-zekā, sedidü't-tab', e'azz u eḡarr, erva' u evra', cāmī'-i 'ulūm-ı nāfi'aydı.

Şi'r:⁷ سوختهٔ تجلی است او
شیفتهٔ حضرت مولی است او

[P1 288a] گرد فنا ریخته بر آب و گل
جام بقا ریخته بر جان و دل

1 Beyt R, P1 | Ferd T. Başlık yazılmasına rağmen beyit istinsah edilmemiştir. T

2 Bazen azil bazen atama ve bazen anlaşma bazen ayrılma... Dünyada insanın işi gücü ya öyledir ya böyle.

3 Beyt R, P1 | -T

4 Makbul yapraklardaki sayfaların yanağını eşi benzeri olmayan incelemeler vasıtası ile ayva tüyü ve benlerle doldurdu.

5 Mevlānā Bahāüddīn bin Şeyḫ Luṭfullāh R, P1 | Mevlānā Bahāüddīn bin Şeyḫ Luṭfullāh raḥimehu'llāh T

6 Ol R, T | -P1

7 Şi'r R, P1 | -T

روی ز مطموره گل تافته
راه به معموره دل یافته¹

Cümle-i evkât-ı celilesini ‘ilm ü ‘ibâdet-içün taq̄sîm ü tevzî‘ idüp ânâ-yı sabâh ve eṭrâf-ı revâhda himmet-i vâlâ-nehmetini ikisine maḳşûr u maḥşûr kılmış-idi. [T 224b] Evâ’il-i aḥvâlinde zamânesi ‘ulemâsından aḥz-ı ‘ulûm itmege meşğûl olduğı şadedde Mevlânâ H‘âce-zâde’nün ḥıdmet-i şerîfine itişâl idüp mu‘îdi oldu. Üslûb-ı eslâf-ı eṣrâf üzre râyet-i dirâyet ve ‘alem-i ‘ilm ü fazîleti ma‘âlim-i ‘avâlimde efrâşte idüp iktisâb-ı esbâb-ı istifâze eyleyen tâliblere ifâde vü ifâza eylemek mertebesine nâ’il olduḡda Balıkesri Medresesi’ne ve maḥmiyye-i Burûsâda Yıldırım Bâyezîd Hân Medresesi’ne müderris oldu. Ba‘dehu² fâtiḥ-i Ḳoşantîniyye³ Sulṭân Meḥmed Hân kendünün medâris-i ma‘âlî-ibtinâsınuñ birisine iletmiş-iken yine medrese-i mezkûreye ya’nî Yıldırım Medresesi’ne naḳl eyleyüp yerini⁴ kâḏî-‘askerlikden ma‘zûl olan Mevlânâ Maḡnisa-zâde’ye iṭâ eyledi. Mevlânâ [P1 288b] Bahâüddîn⁵ manşıb-ı tedrîsi terk idüp meşğale-i ilâhiyyesine şâḡil ü mâni‘ olmasun diyü ‘avâ’ıḳ-ı Hâlîḳ olan ‘alâ’ıḳ-ı ḥalâ’ıḳdan iṭizâl eyleyüp Balıkesri’de temekkün eyledi.

Şi‘r:⁶

سبق از دفتر فنا رانده
درس در مکتب بقا خوانده

رفته بیرون ز آشیانه گل
کرده منزل بر آستان دل⁷

Merḥûm Sulṭân Bâyezîd Hân-ı Gâzî ḥazretleri maḥmiyye-i Edirne’de olan medrese-i ‘âliye-i ‘aliyyeyi ḡarâ’ib-i reḡâ’ib-i ‘acîbe vü bedâyi‘-i şanâyi‘-i ḡarîbeyle binâ eyledükde fâzıl-ı merḡûma tevciḥ idüp miḥrâb-ı ifâdesinde⁸ evvelâ anı iclâs eyledi.

1 O (Allah’ın) tecellilerinden yanıp yakılmıştır. O, Hazret-i Allah’ın âşığıdır. Hânesine “fenâ” tozunu dökmüş, canına ve gönlüne “bekâ” kadehini dökmüş. Bu çamur zindanından yüz çevirmiş, gönül mamuresine yol bulmuştur.

2 müderris oldu. Ba‘dehu R, P1 | ve T

3 Ba‘dehu fâtiḥ-i Ḳoşantîniyye R, T | Fâtiḥ-i Ḳoşantîniyye P1

4 Sulṭân Meḥmed Hân ... naḳl eyleyüp yerini R, P1 | Sulṭân Meḥmed Hân’uñ medâris-i ma‘âlî-ibtinâsına terfi eyledi. Ba‘dehu yine medrese-i mezkûreye naḳl eyleyüp birini T

5 Mevlânâ Bahâüddîn R, P1 | Bahâüddîn P1

6 Şi‘r R, P1 | Başlık noksan. -T

7 Dersini “fenâ” defterinden çıkarmış, “bekâ” mektebinde ders okumuş. Bu çamur yuvasından çıkıp gönül katında ev kurmuş.

8 ifâdesinde R, T | ifâdesinden P1

Hicret-i Nebeviye'den sekiz yüz toktan beş senesinde [R 173b] medrese-i mezkûrede müderris iken vefât eyledi. Ba'zı e'âlî-i ahâlî aña târih dimişlerdür:

Beyt:¹ فقدنا بهاء الدين فاضل عصره
 فقلنا التاريخ تَرَحَّمْ له ربي²

Rivâyet olunur ki Mevlânâ Bahâüddîn hâzretlerine Edirne'de bir gün bir meczûb kimesne râst gelüp “Vakt-i raḥîl ve zamân-ı rıḥlet qarîb olmuştur. Şimden-girü umûr-ı âhîreti tedârük eyle!” diyü hıḫâb eyledi. [P1 289a] Fâzıl-ı merḫûm eve geldüğünde vaşiyet idüp yedi gün ḫasta olduğdan şoñra murğ-ı rüḫı tengnâ-yı [T 225a] nâsütndan nüzhetgâh-ı lâhûta revâne oldu.

Beyt:³ وراى ذروة افلاك أشيائه اوست
 ز مرغزار فراديس آب و دانه اوست⁴

Mü'ellif-i *Şakâ'ik*'uñ pederi ol fâzıl-ı fezâ'il-â-yâtdan ta'allüm ü telemmüz idüp fezâ'il-i insâniyye vü ma'ârif-i nefsanıyyeyi andan istifâze itdüğü taḫrîble selâmet-i 'aql ve istiḫâmet-i ḫab' ve cevdet-i qarîḫasına şehâdet eyledi. Şiddet-i ḫiddet-i zekâ vü fiḫnatdan⁵ bir sehl zamânda çok nesne taḫşil ider diyüp⁶ işbât-ı fazîlet eyledi. Raḫimehu'llâhu te'âlâ.⁷

Mevlânâ Sirâcüddîn Raḫmetu'llâhi Te'âlâ⁸

Zamânesi 'ulemâsından ta'allüm itdüğü eşnâda Mevlânâ H'âce-zâde'nün ve Mevlânâ Kesteli'nün ḫıdmetlerine ittişâl idüp ḫüsni terbiyet ve yümn-i taḫviyetleriyle 'ulûm-ı mütedâvileyi zabḫ u rabḫ eyledi. Âyîn-i 'ulemâ üzre medârise müderris olduğdan şoñra merḫûm Sulḫân Meḫmed Hân hâzretleri Medâris-i Şemân-ı cennet[P1 289b]-nişânuñ birisini ol ferîd-i rûzgâra iḫsân eyledi. Bu eşnâda ittifaḫken ol fâzılıñ telemmüz itdüğü üstâdlarından

1 Beyt R, P1 | Târiḫ T

2 Devrinin fâzılı Bahâeddin'i kaybettik. Tarihine “Rabbim ona merhamet etsin” dedik.

3 Beyt R, P1 | Ferd T

4 Onun yuvası, feleklerin zirvesinin ötesindedir. Onun rızkı, Firdevs cennetlerinin bahçelerindedir.

5 fiḫnatdan R, P1 | fiḫnatından T

6 ider diyüp R, P1 | idüp T

7 Raḫimehu'llâhu te'âlâ. T | -, -P1

8 Raḫmetu'llâhi Te'âlâ R, P1 | Raḫimehu'llâh T

Beyt:¹

مظهر لطف خداوند جلی
افضل خلق جهان کستلی²

daği Şah'n müderrisi olup bu iki ferîd-i 'âlem Şemâniyye'de cem' oldılar. Leclâc-ı rûzgârûn lu'bet-i bâ-kürbetiyle ol şâh-ı yegâne bu üstâd-ı ferzâneyle manşib-hânesinde cem' olup üstâd u şâgird bir na'f'da qarîn oldılar. Mervîdür ki fâzîlân-ı merķūmānuñ zamân-i müdâreseleri biri birine müşâdif oldukda Mevlânâ Sirâcüddîn taşrada âdem koyup Mollâ Kesteli'nün dersden gitmelü olduğunu haber aldıkda üstâdlık haķķını ri'âyet için anuñ medresesi kapusına varup atına bindüğünde rikâbına yapışur-idi. Mevlânâ Kesteli daği Mevlânâ Sirâcüddîn bu vaz'dan men' idüp rikâbına yapışmağa el virmeyüp [T 225b] luftla ayrılışduklarından sonra Mevlânâ Sirâcüddîn³ dersşânesine varup dersini itmâm ider-idi. Mevlânâ Kesteli bu medreseden naql olincaya değin Mollâ Sirâcüddîn üstâdlık haķķını ri'âyet için bu mu'ameleyi kaç' eylemedi. [P1 290a] [R 174a]

Beyt:⁴

ای بی خرد اگر پدرت نان و آب داد
استاد در نهاد تو علم و ادب نهاد⁵

Mevlânâ H'âce-zâde'den menķıldür ki Mevlânâ Sirâcüddîn'ün⁶ kuvvet-i hâfızası gâyetde kuvvetde olup eşnâ-yı iştiğalde müdârese ve mü'tâlâ'a tarîkıyla ta'lik-ı naẓar itdüğü mesâ'il-i 'ulûm aña ma'lûm idi. Bu iki tarîkla manzûrı olanlar şâhife-i dilde mersûm u merķûm idi. Maḥfûzât u maẓbûḫâtunuñ istiḫzârı bir mertebedeydi ki gözden geçürdüğü kütüb-i mu'teberenün sevâd-ı midâdı sevâd-ı dîdesi gibi naşb-ı aynı olup güyyiâ evrâķ-ı eṭbâķ-ı dîdesinde inti'âş bulmuş-idi. Kırtâs-ı perde-i çeşm-i dürbininde müntakış olmuş-idi. Hattâ 'ulûm-ı ğaribe-i vaḥşiyyenün ğazâlât-ı haķâ'ik u şevârid-i daķâ'ikını fitrâķ-ı zabṭ u rabṭla şayd u kayd idüp kaçâ'id-i 'Arabîyye'den dürc-i hâfızasında nevâdir-i keşîre derc itmîş-idi.

Şîr:⁷

عليك الحفظ في ضبط الفنون
عليك الضبط في جمع المسائل

1 Beyt R, P1 | Ferd T

2 Âşikâr olan Allah'ın lütfunun mazharı, cihan halkının en faziletlisi Kesteli.

3 bu vaz'dan men' idüp ... sonra Mevlânâ Sirâcüddîn R, T | -P1

4 Beyt R, P1 | Ferd T

5 Ey akılsız! Eğer baban sana ekmek ve su verdi ise, üstâdın senin tabiatına ilim ve edep koydu.

6 Mevlânâ Sirâcüddîn'ün R, T | Sirâcüddîn'ün P1

7 Şîr R, P1 | Kırtâ T

[P1 290b] مدار مولویت حفظ باشد
و هذا قول مجموع الأفاضل¹

Mevlânâ İbn Mağnisa'ya keşret-i ma'lûmâtla galebe idüp anuñ kâdî-‘as-kerlikden ma‘zûl olmasına dâ‘î olduğu tafşil ü taqđım olındı. Mevlânâ-yı mûmâ ileyh ‘Arabî nazma kâdir olup ibdâ‘-ı kelimât-ı manzûmâtta ve inşâ-yı mükâtebât u mürâselâtta yed-i tûlâsı var-idi. Bu taqrîble merhûm Sulţân Meḥmed Hân anı nişâncı naşb idüp ol câh-ı vâlâya ref eyledi. Cümle-i manzûmât-ı bed‘a-i şan‘asından Mevlânâ H‘âce-zâde ḥaḳḳında didüğü nazm-ı şüreyyâ-intizâm ve neşre-ilti‘âm silk-i zikrde tanzîm olup bundan muḳaddem taḥrîr olındı. Ol şem‘-i cem‘-i ‘ulemâ zav‘-ı mişbâḥ-ı ifâdeyle ifâza ider-iken sirâc-ı ‘ömri ‘unfuvân-ı şebâbda [T 226a] şarşar-ı ecel ile munţafî oldı. Bu sebebden zümre-i ‘ulemâ muşîbet-zede olup şâm-ı ḥayât-ları türe oldı.

Şîr:² جهان بی‌امان است و ناسازگار
همه کار او زشت و نا پایدار
نشد خانه‌ای در حریمش به پای
که سیل حوادث نکندش ز جای
شود آخرکار او موت و مرگ
بدن را کند جانت البته ترك³

[P1 291a] Mü‘ellif-i Şakâ’ik’un pederi [R 174b] Mevlânâ H‘âce-zâde’den naql eyledi ki bir gice vâkı‘amda elimi kesilmiş görüp irtesi eḫrâf u civârında olan müte‘allikâtumdan birinüñ şemşîr-i ecel ile⁴ ḥayâtdan inḳıṭâ‘ıyla ta‘bîr eyledüm. Fi’l-vâkı‘ çok zamân geçmedin Mevlânâ Sirâcüddîn’ün vefâtı istimâ‘ olup rü’yâ-yı mezkûrenüñ ta‘bîri bî-tağyîr zuhûr eyledi. Raḥimehu’llâhu te‘âlâ.⁵

1 Fenleri kayıt altına almak için ezberlemen gerek. Meseleleri toplaman için zabt etmen gerek. Hocalığa vesile olan ezberdir. Bu bütün fâzılların ortak sözüdür.

2 Şîr R, P1 | Meşnevi T

3 Dünya tehlikeli ve geçimsizdir. Bütün işleri çirkin ve kısa ömürlüdür. Dünyada hadiseler selinin yerinden etmediği bir ev yoktur. Onun âkıbeti ölümdür. Elbette canın bedeni terk eder.

4 ile R, P1 | birle T

5 Raḥimehu’llâhu te‘âlâ R, P1 | Raḥmetu’llâhi te‘âlâ T

[**Derkenâr:**]¹ Merhûm Mevlânâ Sirâc'ın mağrûsa-i Edirne'de Şâh Melek Beg nâm Medresesi'nün sekiz yüz otuz beş senesi târihiyle müverreh vaqfiyyesinin 'unvânında "ve ene'l-fakîr Sirâc bin Sa'düddîn el-kâdî bi-dârî's-salţanatîhi Edirne" diyü mektûb u muharrer bulundu. *Şakâ'ik-ı Nu'mâniyye*'de anuñ Edirne kâdîsı olduğı yazılmamışdır. Ve dağı menķıldur ki Mevlânâ 'Alâüddîn 'Alî-i Rûmî'nün su'allerine ecvibe-i laţife yazup Mevlânâ Hüsrev dağı anuñ ecvibesine cevâb yazmışdır.²

Mevlânâ Küpelüoğlı Muhyiddîn Raĥimehu'llâhu'l-Melikü'l-Mu'ın³

Küpelüoğlı Mevlânâ Muhyiddîn Meĥmed dimekle meşhûrdur. Ol 'aşruñ 'ulemâsından ta'allüm idüp fazl u kemâlle meşhûr-ı âfâķ olduğda ba'zı menâşıba müvellâ oldu. Merhûm Sulţân Meĥmed Hân ('aleyhi'r-raĥmetü ve'r-rıdvân) ĥazretleri ol fâzıl-ı refi'ü's-şanı kâdî-asker naşb itmiş-iken sekiz yüz yetmiş iki senesinde bilâd-ı Karamân fetĥinden döndüğinde 'azl eyledi. Fâzıl-ı merķumuñ 'azli Maĥmûd Paşa'nuñ 'azline müşâdif olup ikisinin 'azli bir zamânda vâķi' oldu. Mevlânâ-yı mûmâ ileyhün iki [**P1 291b**] kıız ĥarındaşınıñ birini Sinân Paşa tezevvüc idüp birisini mażhar-ı mażmûn-ı⁴ ﴿لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ﴾⁴ ya'nî Süleymân Ćelebi ibn Kemâl Paşa-zâde tezevvüc eyledi.

Mısrâ': بلقيس زمان را به سليمان دادند⁵

Sâlifü'z-zıkr Sinân Paşa'nuñ Meĥmed Ćelebi nâm bir ferîd-i enâm u vahîd-i eyyâm ođlı ve Süleymân Ćelebi'nün Kemâl Paşa-zâde dimekle meşhûr Aĥmed Ćelebi nâm bir nîk-fercâm ođlı zühûr eyledi. [**T 226b**]

Mısrâ': آن است دولت تو که باشد چنین پسر⁶

Raĥimehumu'llâhu te'âlâ.

1 [Derkenâr:] R | -T, -P1

2 Derkenâr R nüshasında 175'a'da yer almaktadır.

3 Mevlânâ Küpelüoğlı Muhyiddîn Raĥimehu'llâhu'l-Melikü'l-Mu'ın R, P1 | Küpelüoğlı Mevlânâ Muhyiddîn Raĥimehu'llâhu 'Aleyh T

4 "Güzel davrananlara daha güzel karşılık, bir de fazlası vardır. ..." Yûnus (10), 26.

5 Zamanenin Belkis'ını Süleyman'a verdiler.

6 Böyle oğlun olması senin için bir devlettir.

Mevlânâ Meḥmed Çelebi ibn Sinân Paşa Raḥimehumu'llâh

Mümâ ileyh Meḥmed Çelebi ibn Sinân Paşa, Maḥmūd Paşa merḥūmuñ maḥrūsa-i Koştañtiniyye'de binâ itdügi medresesinde müderris olup müs-tekmlân-ı kemâlât olan aşḥâb-ı talebe ifâde ider-iken kazâ semtine sâlik olup ba'zı bilâda kâdî olduğdan sonra teḳâ'üd eyleyüp henüz âlem-i şebâb-dayken vefât eyledi.

Tezyîl: Sinân Paşa-zâde Aḥmed Çelebi'nün haṭṭından menḳüldür ki Mevlânâ Meḥmed Çelebi ba'zı yirlere kâdî olduğdan [P1 292a] sonra toḳuz yüz üç senesinün şevvâlinde [R 175a] otuz aḳçeyle Kâlenderḥâne Medresesi'ne ve toḳuz yüz yedi senesinün rebî'ül-âhirinde kırk aḳçeyle Maḥmūd Paşa Medresesi'ne müderris oldu. Toḳuz yüz on beş senesinün recebinde kırk aḳçe ile teḳâ'üd eyledi. Merḥūm Sulṭân Selim taḥta cülūs eyledükde yigirmi aḳçeyle Silivri kazâsını zamîme eyledi. Bu hâletde vefât idüp Şeyḥ ibn Vefâ'nuñ mescidine qarîb yirde defn olındı. Raḥimehu'llâh.¹

Mevlânâ Meḥmed bin Beglik Raḥimehu'llâhu Te'âlâ

[Mevlânâ Vildân]

Fâzıl-ı mümâ ileyh beyne'l-ekâbir ve'l-a'yân Mevlânâ Vildân dimekle ma'rûf u mezkûrdur. Kendününün aşırında olan zümre-i ulemâdan ta'allüm idüp sipihr-i fezâ'ilde hilâl-i za'idü'n-nür-mişâl enzâr-ı şümüs-ı fazl u kemâl ile rüz-be-rüz teraḳḳî vü bürüz eyledükde menâşıb-ı âliyeden Gelibolı kâdîliği şadaḳa olındı. Ol aşruñ vüzerâsından Maḥmūd Paşa (şânehu'llâhu te'âlâ 'ammâ yaḥşâ) Mevlânâ Vildân'ın âyine-i ṭab'ında şuver-i luṭf-ı cibillet ve ḥüsn ü yümn-i fiṭrat ve mir'ât-i [P1 292b] aḥvâlinde nuḳûş-ı necâbet ü sa'âdet müşâhede itmegin pâdişâh ḥâzretlerine medḥ idüp Gelibolı'dan maḥmiyye-i Koştañtiniyye'ye getürdüp emâneten kâdî-[T 227a] asker eylediler. Ol aşırda şadr olan kimesne marâz-ı müzmin² ile marîz olup emr-i şadâret mu'aṭṭal ḳalduḳda mizâc-ı aḥvâl-i ulemâ muḥtell olup şudür-ı âlemi-yâna mevâdd-ı fâside munşabb olmasun diyü anuñ yirine muşliḥ-i meşâliḥ-i âdemiyânı ḳâ'im-maḳâm naşb eyledi. Fâzıl-ı müşârün ileyh müdâvî-i

1 Raḥimehu'llâh R, P1 | Raḥmetu'llâhi 'Aleyh T

2 marâz-ı müzmin R, T | marâz P1

‘aql-ı kâmil ü hâds-i şâmil ile ve nazâr-ı şahîh ve hured-i bâliğ ü naķîh ile taşhîh-i âmâl-i aşhâb-ı câh u celâl idüp bu huşûşda nabz-ı ‘âlem üzre hareket eyledi. Hıdmet-i merķūmenün kemâ hüve haķķuhu ‘uhdesinden gelüp ol ser-firâz-ı ‘âlem emr-i şadâreti başa çıkardı. Huzûr-ı pâdişâhîde Mollâ Vildân’uñ ‘ırz-ı ‘arz ve âdâb-ı meclis-i vâlâ-rütbeti ri‘âyeti zâhir olup şidet-i zekâ vü fiţnat¹ ve kuvvet-i başireti şehâdet-i müşâhedeyle şâbit ü bâhir olmağın fâzıl-ı merķūmuñ cümle-i eţvâr u evţarı pâdişâh [P1 293a] hazretlerinin yanında pesendide olup pederi Sulţân Murâd’uñ medresesini aña i‘tâ eyledi. Pâdişâh hazretleri Mollâ Vildân’uñ merâsim-i levâzım-ı każâda sîret-i hasene-i marziyye ve tarîka-i maħmûde-i mer‘iyye üzre olup başiret-i naķķâde ve fikret-i vaķķâdesiyle haķķ u bâtılı biri birinden fark itdüğünü referrüs eylemenin câdde-i każâya sevķ idüp [R 175b] maħrûsa-i Burûsa’ya kâđi eyledi. Ba‘dehu kâđi-‘asker idinüp soñra ma‘zül eyledi. Merħûm ve mağfûrun leh Sulţân Bâyezîd-i sa‘îd nişîmen-i saltanatda cülûs idicek girü Anaţoli kâđi-‘askeri olup i‘lâ-yı a‘lâm-ı ma‘dilet ve imzâ-yı aħkâm-ı ‘adalet itmek üzreyken encümen-i mağfîret-şü’ün² ﴿يَطُوفُ عَلَيْهِمْ وُلْدَانٌ مُّحَلَّدُونَ﴾³ zümresine dâhil oldılar.

Kit‘a: چون برون رفتم ز دار المللك هستی جای خوش
هر کجا کز جا برون باشد من آنجا یافتم
طائران تیز پرواز دل و روح روان
آشیان بالای نه قصر معلا یافتم³

Rivâyet olunur ki sevâlif-i vüzerâ-yı [P1 293b] mağfîret-ârâdan Dâvûd Paşa merħûm ev‘il-i aħvâlinde [T 227b] henüz menâşıb-ı ‘âliyeye vâşıl olmanın maħmiyye-i Edirne’de sâkin idi. Naħvet-i satvet-i şebâb-ı bî-şitâbla şeb-i nâ‘ire-i fesâd idüp maħrûsa-i mezkûrenün maħkemesine şikâyetçisi gelmenin ol ‘aşda nâ‘ib olan kimesne âdem gönderüp anı men‘ eyledi. Sâlifü’z-zıkr Dâvûd Paşa ol varan âdemün men‘iyle memnû‘ olmayup itdügü fesâdda muşır olıcaķ nâ‘ib-i müşârün ileyh bi-nefsihi ğazab u ĥiddetle

1 fiţnat R, T | fazîlet P1

2 “Çevrelerinde, (hizmet için) ölümsüz gençler dolaşır” Vâkı‘â (56), 17; İnsân (76), 19.

3 Varlığın başkentinden dışarı çıkınca dışarıda olan her yer gibi güzel yeri orada buldum. Gönül ve ruhun hızlı uçan kuşlarının yuvasını yüce olan dokuz köşkün tepesinde buldum.

üzerine varup men' eylemek istedikde yine memnû' olmaduğundan¹ ğayrı nâ'ib-i mez-kûra ğarb-ı şedîd-ile ğarb eyledi. Bu huşûş Mevlânâ Vildân'ın ğâdî-'askerligi zamânında olup Sulţân Meĥmed Hân-ı firdevs-âşiyânun sem'-i şerîfine vâşıl olduĝda "Taĥķîr-i ĥâdim-i şer' eyledi. Bunuñ ğatli lâ-zımdur." diyü ğatline emr eyledi. Cümle-i vüzerâ isti'fâ idüp bu huşûşda şefâ'at eyledüklerinde şefâ'atleri maĥbûl olmayup pâdişâh ĥazretleri bî-te-vaĥķuf [P1 294a] "Uķûbet-i 'âcile olınsun!" diyü fermân eyledi.

Şi'r:² چو مجرم شود از گنه عذر خواه
گنه دان تغافل ز عذر گناه
بترس از عقاب شدید العقاب
مکن در عقوبت گرای شتاب
توان زندگان را فکندن ز پای
ولی کشته هرگز نخیزد ز جای³

Cümle-i ecille-i erkân-ı devlet Mevlânâ Vildân'dan bu fesâdı ıslâh idüp 'afv huşûşında infâz-ı merâm itmek iltimâs eylediler. Mevlânâ Vildân daĥı pâdişâh ĥazretlerinden isti'fâ idüp ol ğulâm-ı sidre-maĥâmuñ bu ğünâhı 'afv olınmasını recâ eyledükde pâdişâh-ı luţf-perver u merĥamet-ĝüster muvâfaĥat itmeyüp 'azîmet-i sâlîfe üzre ĥazmda cezm eyledi. Mevlânâ-yı mûmâ ileyh kelâm-ı mervârid-nizâmına bu nesaĥ [R 176a] üzre intizâm virdi ki "Zıkr olınan nâ'ib-i ĥâ'ib, meclis-i ĥazâ ve maĥkeme-i ĥükmden ĥalkup seccâde-i şer'at-i Nebeviyye'yi terk itmekle rütbe-i ĥazâdan sâķıt oldı. Ol şahşuñ anı döĝmesi zamân-ı ĥazâ ve meclis-i ĥükme müşâdîf [P1 294b] olmayup maĥallinde vâķi' olmadı ki taĥķîr-i şer' itmiş olup şer'an ğatli helâl [T 228a] ola." didi. Pâdişâh-ı dîn-perver bu mertebede sâ-kit olup 'afvı tecvîz işrâb eyledi. Ğulâm-ı sâlîfü'z-zıkr maĥrûsa-i Ķoştañti-niyye'ye ĝelüp vüzerâ-yı Âşaf-menzilet bi-esrihim şükrâne-i 'afv için eyâdî-i şerîfesini taĥbîl ü telşîm eylesün diyü pâdişâhuñ maĥzarına ihzâr eyledükde

1 olmaduğundan R, P1 | olduğundan P1

2 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

3 Suçlu hatasından dolayı özür dileyince onun özrünü kabul etmemeyi günah say! Azabı şiddetli olan Allah'ın azabından kork. Ceza verme hususunda aceleci olma. Dirileri öldürmek mümkündür ama ölümler yerinden kalkmazlar. Molla Câmî, *Mesnevi Heft Evreng Cild-i Dovvom*, (*Hirednâme-i İskenderî*), haz. A'lâ Hân Efsahzâd, Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mîrâs-ı Mektûb, 1378, s. 479.

pâdişâh hazretleri mağrūr-ı maḫḫūrı bir büyük degnek ile bi-nefsihi kendüleri şöyle dögdiler ki dört ay miḫdârı hasta olup şâhib-firâş oldu. Mu'alecât-ı ğaribeyle müddet-i mezkûrede gücle şıḫhat buldı. Merḫûm u maḡfürun leh Sulṭân Bâyezîd Hân-ı Ğâzî'nün¹ eyyâm-ı salṭanatında ol kişi şadr-ı vezârete vâsıl olduḡda “Merḫûm Sulṭân Meḡmed Hân² hazretleri beni döġüp ḍarbî işlâḫ eyledi.” diyü aña her zamânda du'âlar ider-idi.

Tezyîl: *Heşt Bihişt* nâm kitâbda ve muḫtaşar *Tevâriḫ-i 'Oşmâniyân*'da sekiz yüz ṭoḡsan bir senesinde Mevlânâ İbrâhîm vezîr olduḡda anuñ yirine Rûmili'ne Mollâ Vildân ḳâḍî-‘asker oldu diyü sekiz yüz ṭoḡsan [P1 295a] üç senesinün şehr-i rebî'ü'l-evvelinde vefât eyledi diyü meşṭūr u muḳayyeddür. Mü'ellif-i *Şakâ'ik*'uñ kelâmına muḫâlifdür ve daḫi sekiz yüz seksen beş senesi târiḫiyle müverreḫ bir ḫücceti imzâ vü tenfiz idüp ‘unvânında³ “حزرة الفقير محمد بن بكلك الشهير بمولانا ولدان” diyü yazmıḡdur. Şeyḫ ibn Vefâ'nun muḳâbelesinde Mevlânâ Ğürânî'ye mensûb olan mescidiyle medresenün yanında meḳâbir-i müslimîn arasında medfûndur. Revvaḫa'llâhu rûḫahu ve nevvare ḍarîḫahu.

Mevlânâ Velîyüddîn bin İlyâs Ḫüseynî Raḫimehu'llâh

Şâ'ir Aḫmed Paşa'nun babasıdır. Sulṭân Murâd Hân-ı Ğâzî'nün zamân-ı salṭanatında ḳâḍî-‘asker-idi. Merḫûm-ı merḫûmuñ maḫrûsa-i Edirne'de binâ itdüġi Murâdiyye nâm Câmî'ün ve ‘imâretün sekiz yüz otuz ṭoḡuz târiḫiyle müverreḫ vaḳf-nâmesi ol fâzîluñ kilik-i berâ‘at-şi‘ârından şudūr eyledi.⁴ ‘Unvân-ı [T 228b] vaḳfiyyede “حزرة الفقير ولي الدين بن إلياس القاضي”⁵ kelâmını [R 176b] şâmil imzâsını bu ḫaḳîr, Mevlânâ [P1 295b] Velîyüddîn'ün ḫaṭṭıyla görmek müyesser oldu. Ve Bursalı Şafî nâm⁶ şâ'irün Mevlânâ Velîyüddîn'ün vaşfinda ve ḳâḍî-‘askerliğini tavşifde a'lâ ḳaşıde-leri vardır. Anı daḫi tetebbu' müyesser oldu. Mü'ellif-i *Şakâ'ik* ġâlîbâ bu aḫvâle ‘adem-i tefatṭunından anı bu kitâbda derc eylemedi. Mevlânâ-yı

1 Sulṭân Bâyezîd Hân-ı Ğâzî'nün R, T | Sulṭân Bâyezîd Hân P1

2 eyyâm-ı salṭanatında ... “Merḫûm Sulṭân Meḡmed Hân R, T | -P1

3 Bunu, Mevlana Vildan olarak tanınan Beġlik oġlu Mehmed yazdı.

4 vaḳf-nâmesi ol fâzîluñ kilik-i berâ‘at-şi‘ârından şudūr eyledi R, P1 | vaḳf-nâmesinün inşası vü imlâsı anuñ kilik-i berâ‘at-şi‘ârınıñdur T

5 Kazasker İlyas oġlu Velîyüddîn fakir bunu yazdı.

6 Bursalı Şafî nâm R, P1 | Bursalı Şafâ nâm T

merķūmuñ aḥvâline bu deñlü aḥvâline içtılâ' müyesser olmağın bu miķ-dâr-ile iktifâ olındı. Raḥimehu'llâhu 'aleyh.¹

Mevlânâ Aḥmed Paşa bin Mevlânâ Veliyüddin Ḥüseynî² {Aḥmed}

Zamânesinde olan 'ulemâdan kıırâ't u dirâset idüp tevâtür-i füyüzât-ı İlähiyye vü tekâşür-i fütüḥât-ı ğayr-ı mütenâhiyye sebebiyle 'alem-i 'ilm ü fażileti müntehâ-yı zerâ-yı evcât-ı derecât-ı 'âliyâta naşb eyledi. Bu dâ'iyeyle maḥmiyye-i Burûsa'da merḥûm Sulţân Murâd Ḥân-ı Ğâzî ḥazretlerinün medresesinde müderris olup teḥallub-ı mezîd-i eştât-ı esbâb-ı fażl u kemâl eyleyenlere ḥuzûz-ı bî-nihâye ifâze eyledi. Medrese-i mezkûreden maḥmiyye-i Edirne'ye kâđi olup sâ'ir-i erâ'ik-nişinân-ı [P1 296a] każâ gibi miķrâz-ı każâyı kesüp biçmekde iken merḥûm Sulţân Meḥmed Ḥân ḥazretleri ol fażılı kâđi-asker eyleyüp şadr-ı şadâretde iclâs eyledi.

Şi'r:³ زهی به ذیل تفاخر سپرده چهره مسند
بر آستین تو پیدا طراز دولت سرمد
مزین است به ذات تو صدر شرع پیمبر
مؤید است به اقبال تو شریعت احمد⁴

Zât-ı şerîf-i şeref-âyâtı ḥilye-i celiyye-i ekârim-i mekârim-i ḥamîdeyle pîrâste vü ârâste olmağın Sulţân Meḥmed Ḥân ḥazretleri anı kendüye ḥ'âce idindi. Ol süḥan-âferin ü zebân-âver ve bedîhe-güy u zerâfet-güster ḥ'ân-ı kelimâtına nemekdân-ı melâḥatden çâşnî virüp muşâḥabet eşnâsında nevâdir-i melîḥa ibdâ' u ihtirâ' eylemegin pâdişahuñ gônline girüp kendüye maḥabbet itdürmiş-idi. [T 229a] Muşâḥabet-i rûḥ-baḥşında zevk-ı 'azîm ü ḥazz-ı cesîm olup şoḥbeti ḥayât-efzây ve kelimâtı rûḥ-baḥşây olmağın pâdişâḥ ḥazretleri anı şoḥbet-i şîrin ve muşâḥabet-i nemekinine firifte olmuş-idi. İki taraftan [P1 296b] bile kâse-i derünları biri birinün ḥ'ân-ı maḥabbetleri ile tolmış-idi. Ol süḥan-şinâsuñ lisânından tarâ'if-i zerâ'if ve leḥâ'if-i nâdire şadır

1 Raḥimehu'llâhu 'aleyh. T | -R, -P1

2 Mevlânâ Aḥmed Paşa bin Mevlânâ Veliyüddin Ḥüseynî R, P1 | Mevlânâ Aḥmed Paşa ibn Mevlânâ Veliyüddin Ḥüseynî raḥimehu'llâh T

3 Şi'r R, P1 | Kıt'a T

4 Maşallah, makamın yüzü övünç eteğine teslim edilmiştir. Senin elbisenin yenido ebedi devletin süsü görünmektedir. Peygamber şeriatinin başı senin zatın ile süslenmiştir. Senin ikbalin ile Hz. Muhammed'in (s.a.v) şeriatı doğulanmıştır.

olmanın pâdişâh-ı 'âlem-penâh hazretleri harem-i hürrem-i irem-maḥremle-
rine idhâl idüp bir an ve bir laḫza muşâḫabetinden dūr u mehcūr itmez-idi.
Vezîr-i mezbūr sāye gibi ol ser-firāzuñ yanından gitmez-idi. Huḫûḫ-ı şu'â'-ı
başarı merdüm-i dîde-i [R 177a] beşeriyle muttaşıl olduğı gibi ol nūr-ı dîde-i
a'yân-ı rüzgâr bi'l-'aşıyyi ve'l-ibkâr müşâhede-i didâr itmekden ḫâlî olmaz-i-
di. Lisân-ı Türkî'de bî-şümâr eş'âr-ı i'câz-şi'âr¹ ısdâr idüp şaḫâ'if-i devāvîn-i
'avâlim ve deffetey-i meşârik u meğâribde mübd'e'ât-ı mütenevvî'a imlâ ey-
ledi. Bu maḫûle âşâr-ı berâ'at-ışâr u levâ'ih-i sevâniḫ-i şî'râ-şi'âr-ile zamîr-i
münîr-kirdârları maḫzen-i esrâr u tuḫfe-i aḫrâr-idi. Her sözi mânend-i dürr-i
yegâne güş-ı şâhâna güşvâre-i bî-behâne olsa sezâ-vâr-idi.

Mışra': شاید که ابن مُقله به چشمش کند سواد²

[P1 297a] Ol fâzıl-ı fazîlet-pîrây vüfür-i re'y-i nik-nümây ile mevşûf
u ma'rûf olup ol serv-i ser-firâzda istikâmet-i ḫab' olmağın elif-mişâl ser-i
aşḫâb-ı iclâl ü iḫbâl ve dürretü't-tâc-ı erbâb-ı câh u celâl eyledi. Ol ser-
firâz-ı lâzımu't-tevḫîri pâdişâh-ı sa'âdet-maşîr vezîr idinüp ḫall u 'aḫd-i
umûr-ı cumhûr-ı salḫanatu aña tefvîz ü taḫlîd eylemiş-iken mâbeynlerinde
bir ḫuşûş vâḫi' olup anuñ ucından ser-rişte-i 'alâḫa-i maḫabbet elden çık-
mağın ḫabl-i metîn-i vezâret ḫaḫ' olunup 'azl olındı. Bu vâḫi'anuñ 'aḫabinde
eḫallün mine'l-ḫalîl vaḫîfe ile Orḫân ve Murâdiyye tevliyeti virilüp ba'zı
menâşib-ı nâ-hemvâr taḫlîd olunduğdan şoñra³ [T 229b] Tire ve Engüri ve
Bursa sancağı tefvîz olunup livâ-yı vâlâ-yı meşâliḫ-i 'âlemiyân düş-ı zimme-
tinde mevzû' u maḫmûl oldı.

Hicret-i Nebeviyye'den ḫoḫuz yüz iki senesinde Sulḫân Bâyezîd merḫû-
muñ zamân-ı devletinde maḫmiyye-i Burûsa'da mîr-livâ iken vefât idüp
râyet-i ḫayât ve 'âlem-i 'ömri ser-nigün oldı. Maḫrûsa-i mezkûrede binâ
itdüği [P1 297b] medresenüñ ḫurbında defn olunup anuñ ḫabri üzre bir
ḫubbe-i felek-esâs ve gerdün-mesâs te'sîs ü tarşîş olındı. Maḫkeme-i Bur-
sa'da nâ'ib ü kâtib olan Eflaḫun-oğlı Meḫmed nâm kimesne aña târiḫ diyüp
ol ḫubbenün kitâbe-i bâb-ı felek-âyâtında şebt eyledi.

Târiḫ: هذه مشكوة أنوار لمن
عدّه الرحمن من ممدوحه

1 eş'âr-ı i'câz-şi'âr R, T | eş'âr P1

2 Belki de İbn Mukle gözü ile yazar.

3 olunduğdan şoñra R, P1 | olunduğda T

فَرِّ مِنْ أَدْنَسِ تَلِكِ الدَّارِ إِذْ
 كَانَ مَشْتَاقًا إِلَى سُبُوْحِهِ
 قَالَ رُوحُ الْقُدْسِ فِي تَارِيخِهِ
 إِنَّ فِي الْجَنَاتِ مَأْوَى رُوحِهِ¹

Mümâ ileyh şerîfû'n-neseb, laṭîfû'l-ḥaseb, refî'ü'l-kâdr, kerîmü't-ṭab', 'âlî-himmet, sâmi-rûtbet, saḥî vü vefî kimesneydi. Nihâd-i pâkinde nihâde olan melekât-ı melekîyyesi ğâlib olup nefis-i nefisi saṭevât-ı shevât-ı [R 177b] nefsâniyyeye maġlûb olmamaġın tezevvüc itmeyüp soñında evlâd ta'ḳîb itmedi. Ḳuyûd-ı 'uḳûd-ı muḥtelife-i nâ-mü'telif-e-i müte'allikât ve ribâḳ-ı bî-vifâḳ-ı mekârih-i zenân-ı mekkâreden mücerred olup evlâd u'iyâlden iler ṭutar nesnesi yoġ-idi.

Şi'r:² بیا ای چو عیسی تجرّد نهاد
 ترا زین تجرّد تمرّد مباد

[P1 298a] چو عیسی عنان از تجرّد نتافت
 سوی آسمان از تجرّد شتافت

تعلّق به زن دست و پا بستن است
 تجرّد از آن بند و ارستن است

کسی را که بند است در دست و پای
 چه امکان که آسان بجنبند ز جای

ز شهوت اگر مرد دیوانه نیست
 ز رسم و ره عقل بیگانه نیست

چرا بند بر دست و پا منهند
 دل و دین به باد هوا منهند³

1 "Bu, Rahmân'ın övülecek saydığı kişinin ışık saçan bir kandilidir Teşbih ettiği yüce zata hasret çekerken, bu dünyanın pisliklerinden kurtuldu Cebrail onun gidiş tarihi için

'Cennetlerde ruhunun sığınağı vardır' dedi." Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, *eş-Şakâ'îku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye - Osmanlı Âlimleri*, haz. Muhammet Hekimoġlu, ed. Derya Örs, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2019, s. 332.

2 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

3 Ey Hz. İsa gibi tecerrüd tabiatlı olan gel! Sakın bu inzivadan vazgeçme. Hz. İsa tecerrüitten vazgeçmediği için uryan olarak göklere doğru koştu. Kadınlar ile münasebet kurmak el ve ayaġa bend vurmaktır. Tecerrüd ise o bentten kurtulmaktır. Elinde ve ayaġında bent olan kişi nasıl olur da yerinden kolayca hareket eder? Eğer şehvetten delirmiş bir adam değilse ve aklın yoluna yabancılaşmamış ise insan niçin eline ve ayaġına zincirler vurur da gönlünü ve dinini boşa harcar? Molla Câmî, *Mesnevi*

[T 230a] El-ḥaḳ, ol ṭā'ife-i ğayr-ı ḥā'ifenün kārı mekr ü ḥiyel ve deġā vü daġal olup ¹“النساء حبات الشيطان” feḥvāsınca şeyṭānla ta'alluḳ ve irtibāṭı muḳarrerdür. Zāf-ı uḳūl u kuvvet-i ğufūl ve televvün-i aḥlāk ve sür'at-i fi'l ü infi'alleri muşaddaḳdur. Sivār u ḥalḫālī pāy-bend-i merdān-ı meydān-ı merdānegi ve ḳayd u bend-i ser-firāzān-ı 'arşa-i ferzānegidür. Sevād-ı ḫāl-i ruḥsāresi yüz ḳaresi ve siyāhī-i zūlf-i perişānī bā'ış-i perişānidür. Rişte-i zūlf-i 'aḳd-i lisān olup mī'cer ü niḳābı ḫicāb-ı müşāhede-i didār-ı şāhidān-ı emānidür. Ba'zı kimesneler merḫūm Aḫmed Paşa-y-çün dilbere meyl töhmet idüp “Ol ḫuşuşda mütemaḫḫızdur.” diyü isnād iderler-idi. Lākin mü'ellif-i [P1 298b] *Şakā'ik*'uñ pederi Mevlānā Ḥ'āce-zāde'den naḳl eyledi ki merḫūm Aḫmed Paşa'yla bir ğün maḫrūsa-i Edirne'de ata binüp şehrūñ eṭrāf u eknāfını geşt ü ğüzār ider-iken eşnā-yı müşāhabetde cimā'uñ lezzetinden su'al idüp “Ḥalk-ı 'ālemden niçe ādemden şordum. Hiç bir kimesne bunu baña ta'rif ü tefḫim itmege ḳādir olmadı. Ammā sen bir fāzıl u kāmil kimesnesin. Senūñ bunu ta'birinde ḳudretün muḳarrerdür. Baña bunu ta'rif eyleñüz.” didükde Mevlānā Ḥ'āce-zāde Efendi “Bu ḫuşuş zevḳiyyātdandır. Bu lisānla ta'bir olunmaz. Keyfiyyātdandır ben bunu nice ta'bir eyleyeyin?” didi. Aḫmed Paşa ḫazretleri bu kelāma inkār idüp cimā'uñ zevḳı lisānla ta'bir olunmağa ḳābil olmaduġını redd eyledi. Mevlānā Ḥ'āce-zāde merḫūm Aḫmed Paşa'ya 'aseliñ lezzetinden su'al idüp “Siz anuñ zevḳını nice bilürsüz ve nice edā vü ta'bir idersiz? Buyuruñ.” diyicek Aḫmed Paşa anı zevḳe ḫavāle idüp [R 178a]

Mısra': Bunuñ keyfiyyeti ta'bir olunmaz zevḳe dā'irdür

didükde Ḥ'āce-zāde ḫazretleri “Bu daḫi anuñ gibidür. Bunuñ lezzeti daḫi zevḳe menūṭ [P1 299a] u merbūṭdur.” didi. [T 230b] Mevlānā Ḥ'āce-zāde Efendi bu ḳışşayı mü'ellif-i *Şakā'ik*'uñ pederine naḳl eyledükden soñra “Merḫūm Aḫmed Paşa'nuñ lezā'iz-i nefsanıyyenūñ elezzi olan cimā'uñ lezzetini bilmedüġinden kendüde 'illet ya'nī 'unnet olmaḳ muḳarrerdür. Fehm olunur.” diyü buyurdılar. Merḫūm-ı merḳūm Mevlānā Ḥızır Beg ḫazretlerinün ḳaşide-i 'aşidesine nazire-i bī-naẓir taşdır ü taştir eyledi.

Heft Evreng Cild-i Dovvom, (Hıvednāme-i İskenderi), haz. A'lā Ḥān Efsahzād, Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahran: Merkez-i Mutalā'āt-ı İrānī-Defter-i Neşr-i Mirās-ı Mektüb, 1378, s. 480-481.

1 “Kadınlar, şeytanın tuzak ipleridir.” Bkz. İsmail b. Muhammed el-Aclūni, *Keşfü'l-Hafā*, c. 4, Beka Yayınları, İstanbul, 2019, s. 208.

Kaşıde:¹ يا رامى قلبى بسهام اللحظات
 هيهات نجاتي
 مازلتُ فداءً لك روحي و حياتي
 من قبل مماتي
 نَمَقْتُ الى بابك يا قرة عيني
 بالدمع كتابا
 اشهدتُ على الوجه مدادي و دواتي
 سَلُّ من عبراتي
 جلبابُ دُجا صُدغك مذ أصبح مسكا
 يا ظبي حريمي
 قد أحرق في الصين قلوب الطيبات
 نار الحسرات
 كم تُحرق أحشاي وفي فيك زلال
 و الشارب منه
 يَحكي خِصراً مورده ماء حياتي
 لا في الظلمات
 من احمد في ليلة اصداغ ملاح
 لاحت كلمات
 من نَسَمَتِها فاح بمسك الدعوات
 جَيْبُ الغَدوات²

1 Kaşıde R, P1 | Şi'r T

2 "Nazar oklarıyla kalbimi vuran
 Kurtuluşum imkânsız
 Canım ve hayatım her dâim sana fedadır
 Ölümünden önce
 Gözümün nuru, kapını süsledim
 Yaşlarla kitap gibi
 Divitimi ve mürekkebimi aşkıma şahit tuttum
 Gözyaşlarıma sor
 Miske döndüğünden beri yanağın karanlığın örtüsüdür
 Ey, Harem ceylânı!
 Çin'de yakıtı ceylânların kalplerini
 Hasret ateşleri

Fâzıl-ı mûmâ ileyh ba'zı mükârebât u mürâselâtuñ 'unvânında kendü-nün şeref-i nesebine bu beytde işâret eyledi:

Beyt:¹ سلام كأنفاس إذا كنت ناطقا
بمدح رسول الله جدي و سيدي²

[P1 299b]

Beyt:³ على خير أبرار البرية سيرة
صديق حميم مشفقي و مؤيدي⁴

Tezvil: Ol Hüsrev-i Rûm-ı Hâkânî-'unvân⁵ mükemmel dîvân tertîb idüp hurûf-ı teheccî üzre nizâmı mükemmel gâzeller inşâd eyledi. Elmâs-ı fikret-i pür-'ibrete süfte itdüğü dürer-i ma'ânîyi nizâm-ı fikret-i şâķıb u şarrâf-ı re'y-i şâ'ibi silk-i elfâz-ı muntazama üzre mülte'ime ve simt-i 'i-bârât-ı mülte'ime üzre [T 231a] muntazama idüp kılâde-i gerden-i erbâb-ı berâ'at u 'anberîne-i sîne-i aşhâb-ı feşâhat eyledi. Ve şaĥâ'if-i 'âlemde birkaç ķaşâ'id-i bî-nazır taşdır idüp bî-mişl ü bî-bedel gâzeller taĥrîr eyledi.

Ķıĥ'a: شمس اگر دادی مرا در سعدی طالع مدد
لاف خاقانی زدی طبع نشیدم با ظهیر
مشتری داند که در بازار دانش پروری
با شعار شعر وی شعری نیرزد یک شعیر⁶

Ne çok yakarsın içimi, ağzında ise cennet suyu
Ondan içen

Kaynağı hayat suyumdur diye Hızır'a bahseder
Karanlıklarda değil

Ahmed'in karanlık gecede şakaklarından
Kelimeler süzüldü

Melteminden davet miskiyle eser

Seher müjdeleri." Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye - Osmanlı Âlimleri*, haz. Muhammet Hekimoğlu, ed. Derya Örs, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2019, s. 334.

1 Beyt R, P1 | Ķıĥ'a T

2 "Nefesim gibi huzurdur,

Dedem ve efendim olan Allah'ın Elçisi'ni övmek için söylediğim sözler." Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye - Osmanlı Âlimleri*, haz. Muhammet Hekimoğlu, ed. Derya Örs, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2019, s. 336.

3 Beyt R, P1 | -T

4 İnsanların en hayırlısının (Hz. Muhammed s.a.v.) izinden giden samimi bir dost bana şefkat gösterip destek olur.

5 Hüsrev-i Rûm-ı Hâkânî-'unvân R, P1 | Hüsrev-i Rûm u Hâkânî-'unvân T

6 Eğer güneş bana ikbal ve baht açıklığı ile yardım etse idi, şairlik tabiatım Zahîr-i Faryâbî ve Hâkânî

Bu birkaç meṭâli'-i i'câz anuñ eş'arındandır:

Maṭla': Çin-i zülfün miske benzettüm haṭasın bilmedüm
Key perişân söyledüm bu yüz karasın bilmedüm¹

Maṭla':² Cāna kalmaz buse-i la'l-i leb-i yār isteyen
Cān virür bu yolda bir zülf-i siyeh-kār isteyen³

[R 178b]

Maṭla':⁴ Şöyle 'ālem-tāb olur ruḥsār-ı cānān [P1 300a] her gice
Kim ḥayādan gizlenir ḥürşid-i raḥşān her gice⁵

Lākin ḫaşidelerinde terceme töhmet olunur. “Şu'arā-yı 'Acem'ün divānını tetebbu' eylemişdür.” diyü isnād olunur. Eslāf-ı eşrāfi tetebbu' eyleyen⁶ kimesneler bu söze ḳā'il ve bu kelāma rāzidür.

Mervidür ki merḥūm Sulṭān Meḥmed Ḥān ḫazretleri kendünün ḫavāşş-ı ḡulamān-ı ḡilmān-nihādından birisine vezir-i mesfuruñ 'alāḳasını tecrube idüp anuñ evzā'ıyla taḳayyüdini muḳarrer bildükde ol Yūsuf-cemāli zindān-ı zecr ü ḳahre idḫāl idüp ḳayd u bend-ile ḫabs eyleyicek vezir-i müşārün ileyh maḫalle muvāfiḳ bu rubā'iyi fi'l-ḫāl inşā eyledi.

Rübā'i: Cihān yansun ki ol şem'-i şeker-ḫand
Yatur giryān ayaḡında demür bend

Lebi Şirāzi ḫelvādur şatarsa
Deger Mışr u Buḫārā vü Semerḳand⁷

Merḥūm u maḡfūrun leh Sulṭān Meḥmed ḫazretleri nāzük-ṭab' u termizāc olup dil-i deryā-bāri bulutdan nem ḳapar ḳısmı olmaḡın ol şi'r-i rengininden reng ü āyine-i derūnı bu vaz'-ı ābiden jeng alup incindüğinden

ile laf yarıştırdı. Müşteri (yıldızı) bilir ki ilimperverlik pazarında onun şiiri ḳarşısında Şirā yıldızı bir arpa etmez. Hācū-yı Kirmāni, *Divān-ı Kāmil-i Hācū-yı Kirmāni*, haz. Sa'id Kāni'i, Tahrān: İntişārāt-i Behzād, 1374, s. 62-63.

1 Ali Nihat Tarlan, *Abmet Paşa Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1992, s. 211.

2 Maṭla' R, P1 | Diğer T

3 Tarlan, *Abmet Paşa Divanı*, s. 227.

4 Maṭla' R, P1 | Diğer T

5 Tarlan, *Abmet Paşa Divanı*, s. 242.

6 eyleyen R, P1 | eylemeyen T

7 Tarlan, *Abmet Paşa Divanı*, s. 301.

Ahmed Paşa'yı dahi habs eyledi.¹ Ahmed Paşa [P1 300b] merhûm çâh-ı 'azlde maḥbûs iken *Kerem Kaşidesi*² ni diyüp anuñ mazmûn-ı belâgat-meşḥûnından kendünün [T 231b] günâh u cürmini isti'fâ eyledükde merâm-ı dil-i müstehâmı mer'î vü maḥbûl olup habsden ıtlâk eyledi.

Bejt:² Kûl günâh itse n'ola 'afv-ı şehinşâh ḳanı
Tûtalum iki elüm ḳanda imiş ḳanı kerem³

Merhûm 'Âşık Çelebi,⁴ merḳûm Ahmed Paşa'nuñ 'ammi-zâdesi Edirneli Nâzır Çelebi nâm kimesneden naḳl eyledi ki merhûm u maḡfûrun leh Sulṫân Meḡmed Hân ḫâzretleri kendülerinün sarây-ı cennet-mişâllerinde terbiyet olunup verâ-yı perde-i işmetde nüzhet-serây-ı 'ıffetde mestûre olan muḫadderâtdan Tûṫî Ḳadın adlu bir câriyesini Ahmed Paşa'ya tezvîc eylediler. Merhûm-ı merḳûmuñ ol câriyeden bir ḳızı zuhûr eyleyüp ol ḳız sekiz yaşında vefât eyledi.

[Raḫmetullâhi 'aleyhi] raḫmeten vâsi'aten.⁵

Mevlânâ İbrâhîm Paşa bin Ḳalîl Paşa bin İbrâhîm Paşa bin Ḳalîl Paşa Raḫimehumu'llâhu Te'âlâ⁶

Merhûm-ı merḳûmuñ cedd-i a'lâsı Ḳalîl Paşa ki [P1 301a] Devlet-i 'Osmâniyye 'de ḳâḫî-'asker olan gürûh-ı sa'âdet-şükûhuñ aḳdemi ve cümlesinün muḳaddemidür, anuñ aḫvâl-i şeref-âmâlî muḳaddemâ mufaşşal u meşrûḫ zikr olındı. Fe-ammâ pederi olan Ḳalîl Paşa merhûm Sulṫân Murâd Hân ḫâzretlerinün zamân-ı salṫanatında sekiz yüz [R 179a] otuz iki senesinde vezîr oldı. Merhûm Sulṫân Meḡmed Hân ('aleyhi'r-raḫmetü ve'r-rıḫvân)

1 Ahmed Paşa'yı dahi habs eyledi R, T | -P1

2 Bejt R, P1 | Ferd T

3 Tarlan, *Ahmet Paşa Divanı*, s. 69.

4 'Âşık Çelebi R, P1 | 'Âşık Çelebi T

5 Raḫmeten vâsi'aten. T | -R, -P1

6 Mevlânâ İbrâhîm Paşa bin Ḳalîl Paşa bin İbrâhîm Paşa bin Ḳalîl Paşa Raḫimehumu'llâhu Te'âlâ R, P1 | Mevlânâ İbrâhîm ibn Ḳalîl Paşa ibn İbrâhîm Paşa ibn Ḳalîl Paşa Raḫimehumu'llâhu Te'âlâ T [Derkenâr] Merhûm Ḳalîl Paşa'nuñ evvelki oḒlu İbrâhîm Paşa Sulṫân Murâd Hân-ı Gâzi ḫâzretleri zamânında vefât itdi. Sekiz yüz kırk yedi senesinde Sulṫân Meḡmed Hân-ı Evvel veli'ahd olduḳda anuñ oḒlu ikinci Ḳalîl Paşa'dur. Mollâ Hüsrev ḳâḫî-'asker olup soñra Meḡmed Hân aşâleten pâdişâh olduḳda anuñ elinde sekiz yüz elli yedide helâk olup, işte İbrâhîm Paşa'nuñ oḒludur. Zikr olınan İbrâhîm Paşa bin Ḳalîl Paşa sekiz yüz elli beş senesinden sekiz yüz yetmiş bir senesine deḒin bu mâbeynde olan on altı yıl miḳdârı maḫrûsa-i Edirne'de ḳâḫî olmuşdur. Beyne'n-nâs temessükini muḳayyed olan efendiler böyle aḫz itmışlerdür. M | -R, -T, -P1

hâzretleri mesned-i müşeyyed-i salţanatda cülûs eyleyüp maħrûsa-i Kõştanţi-niyye'yi fetħ eyledükden şoñra¹ ba'zı müstevcibât-ı mûhîşe vü müstevhîşât-ı mücibe sebebiyle cümle-i māl ü menâlini aħz idüp ol maħrem-i esrâr-ı pâ-dişâhîyi mücrimdür diyü ħabs idüp sekiz yüz elli yedi senesinde katl eyledi.

Κıτ'a: مچو قرب سلطان اگر عاقلی
 که نفس سلیم تو ظالم شود

چو محرم شدی از وی ایمن مباش
که محرم به یک نقطه مجرم شود²

Bu eşnâda oğlı İbrâhîm Paşa maħmiyye-i Edirne kâğisi bulunup ıtıtırâ-den anı dağı ma'zûl eyledi. Ol pâdişâh-ı felek-temkîn ü ma'dilet-âyîn İbrâhîm [T 232a] Paşa'ya vazıfe ta'yîn itmeyüp ma'âş u kifâfına kifâyet ider nesne fermân [P1 301b] itmemegin ol kişi emr-i ma'âşda ħayrân u deng ve bu müzâyaķayla fezâ-yı fesîh-i 'âlem başına semm-i ħıyâtdan teng oldu. Faķr u fâķa ve teng ü süstlükden çenâr-vâr bî-berg ü bâr olup bād-ı ħazân-ı aħzân-ile şükûfe-i âmâli şoldı.

Κıτ'a: چو دونان در این خاکدان دنی
 ز بهر دو نان از چه مضطرب

چو دانی که روزی دهنده خداست
مدار از طمع قلب را منقلب³

چه باید شدن پیش میر و ملک
چه خواهی تو از قاضی و محتسب⁴

«وَيَزُفُّهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ»⁵ «وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ»⁶ ol ser-fırâz-ı şehriyârân-ı 'âlemün şeref-i şüref-i iltifâtından sâye gibi sâkit olmağ-ıla ħâk-i mezelletde pâ-mâl ve siyeh-rüzgâr olup ol tîre-baħt u bî-sitârenün gözine 'âlem ķarañu oldu.

1 şoñra R, P1 | -T

2 Eğer akıllı isen sultana yakın olma! Çünkü senin selîm nefsin zalim olur. Sultana mahrem olunca ondan emin olma, nitekim mahrem "مجرم" bir nokta ile mücrim "مجرم" olur. Mevlevî Muhammed Muzaffer Hüseyñ Sabâ, *Tezkire-i Rûz-ı Rûşen*, haz. Muhammed Hüseyñ Rûkn-zâde Âdemiyyet, Tahrân: Kitâbhâne-i Râzî, 1343, s. 383.

3 Bu aşâğılık dünyadaki aşâğılık insanlardan iki parça ekmek için muztarip olmak niye? Mademki rızkı verenin Allah olduğunu bilirsin, aĥgözlülükten dolayı kalbini bozma! İbn Yemîn-i Tuğrâi, *Divân-ı Eş'âr-ı İbn Yemîn-i Feryümedi*, haz. Hüseyñ Ali Bâstânîrâd, Tahrân: Kitâbhâne-i Senâi, 1344, s. 321.

4 Emir ve melikin huzurunda olmaya lüzum var mı? Kadı ve muhtesipten ne istiyorsun?

5 "Ve ona beklemediği yerden rızık verir. ..." Talâk (65), 3.

6 "... Kim Allah'tan korkarsa ..." Talâk (65), 5.

Meşnevî: بود قرب سلطان آتش تیز
از آن آتش به سان دود بگریز
از آن ترسم که چون نزدیک مانی
ز نور زندگی تاریک مانی¹

Cümle-i aşâgir ü ekâbir ve edânî vü e'âlî ol şadef-i dürr-i kām-kārî vü dürr-e-i şadef-i baht-yārînün hâtır-ı deryâ-mağâtırında küllî keder olduğun bilüp tevâtür-i nevâ'ir-i gâzabdan pâdişahuñ aña sū-i nazār üzre [P1 302a] olduğun gördükleri ecilden² “الناس على دين ملوكهم”² fehvâsınca haqâretle nazār idüp a'yân-ı 'âlemiyân ol merdüm-i dūr-bîne taḥḫîr ü tezlîl iderler-idi. Ḥattâ ba'zı 'ulemânun ḥıdmetine ittişâl itmege râzî olup ölmeyicek deñ-lü geçinmek için talebesi zümresine katılmağı ihtiyâr itmiş-iken pâdişâh-ı ḥışm-nâkden ḥavf itdükleri sebebden zümre-i merḫūmeden bir ferd anı dânişmend idinmege râzî olmadı. İḥtilâfât-ı³ eṭvâr-ı edvâr [R 179b] [T 232b] u taḥavvülât-ı aḥvâl-i rüzgâr-ile müddet-i medidden sonra maḥ-miyye-i Burûsa'da Yıldırım Bâyezîd Ḥân evḫâfına mütevellî olup edâ-yı ḥıdemât-ı tevliyete meşgûl oldu. Mevlânâ Kirmâstî (raḥmetu'llâhi 'aleyh) maḥrûsa-i Burûsa ḳâdîsı iken mûmâ ileyhi müteveccihât-ı müteşettitât ve iḥrâcât-ı müteferriḳâtta teftiş idüp mâl-i vaḳfa müte'allıḳ ḥisâb u kitâbda ziyâde⁴ münâḳaşa itmekle Mevlânâ İbrâhîm Paşa mütezaccir olup Mevlânâ Kirmâstî'ye ḳavl-i şavl-âmîz ısdâr eyledi. Bu sebebden Mevlânâ Kirmâstî pâdişâh ḫazretlerine 'arz idüp anı tevliyeden 'azl itdürdi. Mevlânâ [P1 302b] İbrâhîm Paşa vefret-i zücret-i faḳr u fâḳa ucından aḫḳar-ı menâşib-ı vârun-ı merâtib olan ihtisâbı ihtiyâr idüp ol fâzıl-ı ḥasîb-i sâmi-ḫaseb ve nesîb-i nâmî-neseb ḫalḳ-ı 'âleme' aṭâ-yı ḥisâb ve iḥsân-ı bî-ḫisâb iderken bu maḳûle sū-i ḥisbân-ile ḥisbân-ı 'azîme uğraduğı ecilden maḥrûsa-i Burûsa'da muḫtesib oldu. Nâ-tamâmân-ı ehl-i sūḳun eksüğini çutmağa yol buldı. Rü'esâ-yı 'âlemiyân ol şadr-ı vâlâ-ḳadre baş üzre yir idüp ser-firâzân-ı ḫalḳ

1 Padişaha yakın olmak keskin ateş gibidir. O ateşten duman gibi kaç. Şundan korkarım ki eğer yakınında kalırsan, hayat ışığından mahrum kalırsın. Molla Câmî, *Mesnevî Heft Evreng Cild-i Dovvom*, (Yûsuf u Züleyhâ), haz. A'lâ Ḥân Efsahzâd, Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 203.

2 İnsanlar padişahlarının dini üzerindedirler.

3 İḥtilâfât-ı R, T | İḥtilâf-ı P1

4 ziyâde R, T | -P1

anı el üzre tutar-iken ol şehsüvâr-ı 'arşa-i fezâ'il atını kendü egerler oldu. E'inne-i rekâ'ib-i meţâlib ü ezimme-i cenâ'ib-i me'aribi yed-i kudret ve kabza-i taşarrufında olup senâm-ı mehâmm u merâm aña tâbi' u râm iken hınk-ı çarhuñ şadmesiyle pâmâl olup rikâb-âsâ ayaklarda kaldı. Şedâ'id-i rüzgâr anı eşk-i 'aşık gibi yirden yire çaldı.

Beyt:¹ کس نتواند گرفت دامن دولت به زور
کوشش بی فائده است وسمه بر ابروی کور²

Bu vâkı'a-i fâkı'anuñ vuķū'ına gâyet maħzûn u maħnûn olup kemâl-i mertebe ve mertebe-i kemâlde [P1 303a] mehmûm u mağmûm olduğundan 'arif bi'llâh Şeyh Hâcî Hâlıfe'nün hıdmetine varup meslek-i sülûka sâlik oldu. Ol kuţb-ı şerî'at-şî'aruñ fuķarâsıyla hem-reng ü hem-libâs olup cümle-i umûrda ol [T 233a] tâ'ifenün semt-i sa'âdet-simetlerine göre hareket itmege işr-i siyâdet-eşerlerine gitmege 'azîmet eyledi. Bu hâletde ba'zı a'dâsı Sulţân Mehmed³ hâzretlerine ol 'âkıı-ı kâmil-hıred için mecnûn olup bîmaristânda kendüye 'ilâc itdürmekdedür⁴ diyü i'lâm eylediler.

Beyt:⁵ اعدا سخن راست نگوید هرگز
او در ره راستی نپوید هرگز⁶

Mervîdür ki bir gün Şeyh Hâcî Hâlıfe Efendi maħrûsa-i Burûsa'da müridleriyle müctemî' olup nüzhet-gâh-ı havâtır olan Keşiş Tağı nâm küh-ı felek-şükûha varduķlarında huddâmından birine emr eyledi ki "Mîşe-zâr içre boynında ceres ile otlamaķda [R 180a] gezen bârgîrimi İbrâhîm'e ile-tüp bu bârgîrûn boynından ceresi almadın binüp baña gelsün şeyh efendi böyle sipâriş eyledi diyesin." didükde ol kimesne bu hıdmeti itmâm idüp tavr-ı ma'hûd üzre [P1 303b] bârgîri İbrâhîm'e işâl eyledi. Mevlânâ İbrâhîm şeyhün fermâni üzre ol bârgîre binüp dervîşâne libâs-ile şeyh hâzretlerine toğru gelürken mîşe arasından görindükde şeyh "Yâ İbrâhîm benüm

1 Beyt R, P1 | Ferd T

2 Kîmse ikbal eteğini zorla ele geçiremez. Boş bir uğraştır bu; körün kaşına rastık çekmek gibi... Sa'dî-i Şîrâzi, *Külliyât-ı Sa'dî*, (*Gülistân*), haz. Muhammed Ali Fürûği, Tahrân: Emîr-i Kebîr, 1372, s. 113.

3 Sulţân Mehmed R | Sulţân Mehmed Hân T, P1

4 itdürmekdedür R, P1 | itdürmekde T

5 Beyt R, P1 | Ferd T

6 Düşmanlar asla doğruyu söylemezler ve asla doğruluk yolunda yürümezler.

yanumda inmek gereksin.” diyü hıṭâb eyledi. Mevlânâ İbrâhîm şeyhüñ emr-i celîli mücebince buyurdukları menzilde nüzül eyledükde şeyh ḥâzretleri ol maḥalde kendünün yanında bir¹ post döşeyüp “Bunuñ üstine otur!” diyü emr eyledi. Mevlânâ İbrâhîm ol postuñ üzerine cülûs idüp şeyh ḥâzretlerine hıṭâben “Bu bendeñüze ihşân buyurduğunuz ceresün âvâzi aḫṭâ²-ı erbâ³-ı rub⁴-ı meskûna vâşıl olmaḫ ve ḥazâfir-i mezâmîr-i meşâriḫ u meğârib ‘an ḫarîbin anuñla ṭolmaḫ var mıdır? Bu recâyı eyleyelüm mi?” diyü su’âl eyledi. Şeyh Ḥâcî Efendi aña cevâb virüp “Bu âvâze İşfahân ve Ḥicâz’a vâşıl olup bu şadâ-yı ‘âlem-gîre ‘uşşâḫ muḥayyer olmaḫ muḥâḫḫaḫdur.” didi. Bu ṭarîkle Mevlânâ İbrâhîm’ün şıyt-ı kerâmet ü velâyeti eṭrâf-ı vilâyetde [T 233b] şâyi⁵ vü zâyî⁶ olmasınun taḫḫîḫını taḫḫîḫ eyledi. Zıkr olınan [P1 304a] kelâm tamâm olduḫdan soñra şeyh ḥâzretleri Mevlânâ İbrâhîm’e “İnşâ’llâhu te’âlâ yarın maḫmiyye-i Ḳoştanṭiniyye’ye var git. Ammâ ḥâlâ Amâsiyye sancağı begi Şehzâde Sulṭân Bâyezîd Ḥân’a² nazardan ḥâlî ve gâfil olma!” diyü sipâriş eyledi. Mevlânâ İbrâhîm fi’l-ḥâl bi-imhâl u ihmâl şeyhüñ elini öpüp “Sizi Ḥudâ’ya ışmarladuḫ.” diyü vedâ⁶ eyleyicek şeyh ḥâzretleri daḫi du’â idüp cenâb-ı Rabbü’l-erbâbdan anuñ-içün istid’â-yı ḫayr u bereket eyledi.

خير و برکت دهد حی و لطیف³

Bu ḥadîsüñ râvîsi merḫûm İbrâhîm Paşa’dan naḫl eyledi ki maḫmiyye-i Ḳoştanṭiniyye’ye⁴ varduğumda ittifâken bir gün merḫûm Sulṭân Meḫmed Ḥân ‘âdet-i elifesi üzre dört oğlanla yayan gezerken râst gelüp merâsim-i levâzım-ı âdâbı ri’âyet-içün fi’l-ḥâl atumdan inüp yoluñ bir cânibinde mevḫîf-ı ta’zîmde dest-der-sîne ṭurduğumda baña su’âl idüp “Sen Ḥalîl Paşa’nuñ oğlu degül misin? Elḫamdüli’llâhi⁵ te’âlâ senün cününüñ zâ’il olup⁶ «وَلَقَدْ آتَيْنَا إِبْرَاهِيمَ رُسُودَهُ»⁶ feḫvâsınca mertebe-i rüşd ü felâḫa vâşıl olmışsın ancak.” diyicek ben daḫi “Ne’am pâdişâhum.” [P1 304b] diyüp kelâm-ı şerîflerini taşdıḫ itdügümde “Yarın inşâ’llâhu te’âlâ [R 180b] dîvân-ı

1 bir R, T | -P1

2 Ḥân’a R, P1 | Ḥân ḥâzretine T

3 “Ḥayy ve Latîf olan Allah, ḫayır ve saadet versin.” T | -R, -P1

4 [Derkenâr] Ba’zî tevâriḫde Sulṭân Aḫmed’e lala olup sonra ḫâḫî-’asker soñra vezîr-i a’zam olup İnebâḫtı fethinde ṭoḫuz yüz yetmiş beş senesi vefât eyledi diyü meşṭürdür. M | -R, -T, -P1

5 Elḫamdüli’llâhi R, T | Biḫamdü’llâhi P1

6 “Andolsun biz İbrâhîm’e daha önce rüşdünü vermiştik. ...” Enbiyâ (21), 51.

hümâyūnuma gelesin.” diyü fermân eylediler. Ol rûz-ı pîrûzun ertesi vüzerâ dâ'ileri pāye-i serîr-i a'lâda 'arşa-i 'arza varduklarında Sulţân Meĥmed Ĥân ĥazretleri “Ĥalîl Paşa'nuñ oĥlı Mevlânâ İbrâhîm gelmiş, bunda dîvânda ĥâzır mıdur?” diyücek “Ne'am ĥâzır dur, iĥsânunuza nâzır dur.” didüklerinde “Görün ne maĥûle mañşib isterse virilsün.” diyü buyurdılar. Vüzerâ-yı sa'âdet-ârâ aña “ne maĥûle mañşib istersin” diyü istifsâr idüp istikşâf-ı ĥâl eyledüklerinde şeyĥ ĥazretlerinün vaşiyetlerini temşiyet için Amâsiyye kâđilîĥını recâ idüp anı ta'yîn eyledüm. Pâdişâĥ ĥazretleri benüm bu maĥûle ĥaĥîr ü nâçiz mañşiba [T 234a] raĥbet itdügüme incinüp “Tekrâr istisfâr olınsun.” diyücek evvel virdügüm cevâbı i'âde idüp yine mañşib-ı ma'ĥûdı ta'yîn eyledüm.¹ Mezkûrlar benüm bu ĥâlümü pâdişâĥ-ı gerdün-penâĥa 'arz eyledüklerinde “Şimdi bildüm, anuñ dimâĥında henüz iĥtilâl var-imiş. Bu zamânda benden her ne maĥûle mañşib-ı 'âlî recâ eylese mü'tâva'at muĥaĥkaĥ idi. Ammâ çünkü kazâ-yı mezbûra râzî olup anı taleb eylemiş, ben daĥi iĥsân eyledüm.” diyü buyurdılar.

Ferd:² رسد بی شک به منزل هر که پوید
مراد خود بیابد هر که جوید³

[P1 305a] Mevlânâ İbrâhîm Paşa ĥikâyet eyledi ki maĥrûse-i Amâsiyye'ye varduĥumda 'âlem-i vâĥı'ada şehzâde-i büzürgvârı bir file süvâr olup beni ardına almış gördüm. Bu vâĥı'ayı anuñla benüm devlet-i dünyâda terâdüf ü iştirâkümüz-ile yordum. Şehzâde-i âzâdeyle mülâķî olduĥumda “Siz bu mañşibı bizüm için ĥabûl itdünüz. Bu ma'nâ bizüm ma'lûmumuzdur. Şöyle ki müyessirü'l-âmâl ve vâhibü'l-'aĥyâ devlet-i salţanatını baña müyesser iderse senün ri'âyetünde müstebidd olup menâşib-ı 'aliyyeyle seni berümend ü behremend eylemek muĥarrerdür.” diyü tevşîĥ-ı 'uĥûd u teşyîd-i 'uhûd eylediler. Bu mevâ'id-i laĥîfeden şoñra merĥûm Sulţân Meĥmed Ĥân ĥazretleri terk-i raĥt u baĥt idüp tiĥ-i bî-dirîĥ-i ecel ü sinân-ı cân-sitân-ı ĥimâm ile terk-i mülk-i ĥayât eyledükde şehzâde Sulţân Bâyezîd-i sa'id, serîr-i felek-mesîre cülûs eyledi.

1 Pâdişâĥ ĥazretleri ... mañşib-ı ma'ĥûdı ta'yîn eyledüm. R, T | -P1

2 Ferd T | -R, -P1

3 Şüphesiz ki yürüyen ķişi menziline ulaşıp, arayan ķişi muradına kavuşur.

Mısrâ‘: پدر رفت و پسر برجاش بنشست¹

Bu merâm-ı meserret-bahşuñ huşûlinden soñra emr-i şerif-i berâ‘at-iştimâl ve mişâl-i² münif-i lâzimu‘l-ımtişâl irsâl idüp [P1 305b] Mevlânâ İbrâhîm’i Amâsiyye‘den maħrûsa-i Kõştançiniyye‘ye getürtdiler. Hicret-i Nebeviyye‘den sekiz yüz toķsan senesinde Mevlânâ Kesteli‘yi [R 181a] Rûmili kâđi-‘as-kerliğinden merfû‘ u ma‘zûl idüp mevlânâ-yı mesfûrı anuñ yirine manşüb eyledi. Bundan aķdem Mevlânâ İbrâhîm’uñ Yıldırım [T 234b] mütevelliliginden ‘azl olunmasına sebep olan Mevlânâ Kirmastî ol zamânda maħrûsa-i Kõştançiniyye‘de bulunup ‘adâvet-i sâbıķanuñ hûkmince kendüyi taħķîr ü tehbîn eylemek ihtimâlin virdüğinden bu ğâ‘ile-i hâ‘ileyi def itmek-içün tehniyet-i şadâret eyledi. Mevlânâ İbrâhîm hâzretleri, Mollâ Kirmastî‘ye bir mertebe ta‘zîm ü tekrîm eyledi ki mûmâ ileyh itdüğü işden istiħyâ idüp havfi hayâya mütebeddil ü müteħavvil oldu. Merħûm u maġfûrun leh Sulţân Bâyezîd Hân hâzretleri Mevlânâ İbrâhîm’i sekiz yüz toķsan bir senesinde vezîr-i a‘zam idinüp miftâh-ı ebvâb-ı dîn ü devleti keff-i kefâlet ü iyâletine teslim ve maķâlîd-i aħvâl-i kihân ü mihân-ı mülk-i milleti ķabza-i ķudretine taķdîm eyledi. [P1 306a] Zamân-ı ķazâsında ve âvân-ı vezâretinde daħi sîret-i ħase-ne ve ķarîķat-i maħmûde üzre hâreket idüp intihâc-ı minhâc-ı naşfet ü re‘fet ve ihķâķ-ı huķûķ-ı ‘adâlet ü ma‘dilet eyledükde ser-firâzân-ı ‘alem-efrâzân-ı³ meyâdîn-i dîn aña ser-fürü idüp şudûr-ı serverân-ı gerden-ķeşân-ı ğitî anuñ ribķa-i fermânını raķabe-i âmâllerinde bend eyledi.

Beyt:⁴ فالأرض دارك والبرايا أعبد
وعلى أوامرك اختلاف الأعصر⁵

Ķıţ‘a: از پی خدمت درت كه به لطف
صفت روضه جنان برداشت

مور با ضعف خود كمر بر بست
پشه با عجز خود سنان بر داشت⁶

1 Baba ğitti ve oğlu makamına oturdu.

2 mişâl-i R, P1 | -T

3 ‘alem-efrâzân-ı R, P1 | ‘alem-efrâz-ı T

4 Beyt R, P1 | Şi‘r T

5 Yeryüzü evin, insanlar kulun; devrandaki inkılaplar senin buyruğun.

6 Senin kapına lütuf ile hizmet etmek için cennet bahçesi şekline büründü. Karınca zayıflığına rağmen savaşa hazırlandı, sivrisinek aczine bakmadan mızrak kaldırdı.

Re'y-i rezîn-i ma'dilet-güzîni menâţ-ı menâzım-ı merâsim-i 'adl ü dâd olup keff-i dür-feşân-ı 'aţâ-güster ve dest-i zehâ'ir-bağş-ı menâfi'-perveri imţâr-ı emţâr-ı mekârim itmekde şehâb-ı mâtır ve cüd u şehâ ve birr ü nevâlî berekâtında ol hazret-i mekşûru'l-me'âşir ebr-i hâmir idi.

Beyt:¹ در ابر کز دست تو يك خاصیت نهد
دست تهی برون ندمد هرگز از چنار²

Bu sebebden âsitâne-i 'ulyâsı maqşem-i erzâk-ı [P1 306b] hâcetmendân u menbet-i enşibâ-yı [T 235a] derdmendân olup fuqarâ-yı Qoştanţiniyye'den her gün altı yüz fakîrî'l-hâl ve keşîrî'l-'iyâl kimesneler anuñ maţbağ-ı 'ami-rinden ça'am alurlar-idi. Halk-ı 'âlem anuñ keşret-i ni'metine hayrân qalurlar idi. Bu maqûle keşret-i bezl ü şehâsı ucından vefât itdüğü zamânda hızânesinde sekiz bin aççesi bulunmuşdur. Mümâ ileyhüñ bu maqûle eḡâsin-i meḡâsin ü ekârim-i mekârimi bâd-i zıkr-i müsteḡâb ve dâ'i-i du'â-yı müstecâb olup senâ-yı cemil ü ecr-i cezil şâhibi olmağa sebep oldu. [R 181b]

Maţla:³ ای که از جود تو زمین و سما
تهی از آ ز گشت و پر ز دعا⁴

Mevlânâ Muşliḡüddîn Muştafâ bin Evḡadüddîn Yarḡişârî Raḡmetu'llâhi 'Aleyh⁵

'Âlim-i 'âmil, fâzıl-ı kâmil, laţîfü'n-neseb ve şerîfü'l-haseb, 'azîmü'l-iḡ-tiyâr ve cesîmü'l-î'tibâr bir zât-ı büzürgvâr-idi. Zamânesinde olan aşḡâb-ı 'ulûm u erbâb-ı fihûmuñ mecâlis-i me'âşir-eşerlerinde istiḡşâl-i 'ulûm u hacâ eyledükde Mevlânâ H'âce-zâde hazretleri Şaḡn müderrisi iken anuñ âşâr-ı terbiyet [P1 307a] ü taqviyetiyle beyne'l-halâ'ik fâ'ik ve beyne'l-kümmel mükemmel oldu.

1 Beyt R, P1 | Ferd T

2 Eḡer buluta senin elinden bir özellik konulsa, çınar ağacından bile boş bir el çıkmazdı. Enverî, *Divân-ı Enverî*, haz. Saîd-i Nefisî, Tahrân: Müessesesi-i İntişârât-ı Sikke - Pîrüz, 1364, s. 132.

3 Maţla' R, P1 | Ferd T

4 Senin cömertliḡini ile yer ve gök hırstan boşaldı ve dua ile doldu.

5 Mevlânâ Muşliḡüddîn Muştafâ bin Evḡadüddîn Yarḡişârî Raḡmetu'llâhi 'Aleyh R, P1 | Mevlânâ Muşliḡüddîn Muştafâ bin Evḡadüddîn Raḡimehu'llâh T

Beyt:¹ هنر بی‌اهتمام او چو چشم بی‌بصر ناقص
خرد بی‌اختیار او چو جسم بی‌روان ابتر²

Şime-i kadîme-i kıvîme-i eslâf-ı eşrâf üzre ba'zı medârise müderris olduktan sonra maħrûsa-i Edirne'de Eski Câmî' Medresesi'nde ba'dehu Medâris-i Şemân'ın birisine müderris oldu. Ba'dehu merhûm Sulţân Bâyezîd Hân-ı Ğâzî zamânında maħrûsa-i Kõştançiniyye'ye kıâdî olup on yıl miķdârı ref'-i menâr-ı şerî'at-i Muħammediyye ve kıam'-ı meşâr-ı bid'at-i rediyye eyledükden sonra henüz dahî kıâdî iken vefât eyledi.

Rivâyet olunur ki nâzımân-ı menâzım-ı umûr-ı 'âlemiyân ya'nî vüzerâ-yı sâmi-mekân Mevlânâ Yarhîşarî-zâde'ye Kõştançiniyye kıâdîlığını tevcih idüp "Manşıb-ı kıazâyı kabul eyleñüz." diyü aña ilhâh u ibrâm eyledüklerinde [T 235b] imtinâ' idüp telâķķi bi'l-kabûl itmeyicek pâdişâh-ı sa'âdet-destgâha vâķi' hâli 'arz eylediler. Sulţân Bâyezîd Hân kendü eliyle bir mektûb yazup ol mektûb-ı sa'âdet-maşhûbda bu mazmûnı [P1 307b] derc eyledi ki "Manşıb-ı kıazâ-yı kıazâ-kader bir câh-ı celilü'l-ħařardur. Sen tûrurken anı ğayra sevk eylemek 'azîm ħařardur. Bu maķûle vaz'-ı nâ-şâyeste vaz'u şey'in fi ğayri maħallihî gibi nâ-maķbûl ve nâ-mu'teberdür. Ol kılâde-i âmâl u emânîyi şudûr-ı rü'esâ-yı aşhâb-ı istihķâķa taķlid eylemek zîmmet-i himmet-i pâdişâhâneme lâzım u lâzib ve câh u nebâh-ı erbâb-ı 'izz ü câha tevcih eylemek benüm 'uhdeme mütteħem ü vâcib menzilesindedür." Bu mektûb-ı belâğat-şâmil ol fâzıl yedine vâşıl olduķda leb-i³ ta'zîm ile telşîm idüp⁴ "فياضه لياضه و سواده لسواده"⁴ mazmûnınca beyâz u siyahını nûr-ı çes̃m ve sevâd-ı dîde ittiħâz idüp,

Beyt:⁵ از غایت تعظیم نشانند او را
بر حلقهٔ چشم چون نگین و خاتم⁶

1 Beyt R, P1 | Ferd T

2 Onun gayretinden mahrum kalan hüner, görmeyen göz gibi eksiktir. Onun ihtiyarını taşımayan akıl, ruhsuz ceset gibi yararsızdır.

3 leb-i R, P1 | -T

4 Beyazı onun beyazı için ve siyahı onun siyahı için.

5 Beyt R, P1 | Ferd T

6 Onu aşırı ihtiramdan dolayı göz üstünde yüzüğün taşı gibi ortaya oturtular. Molla Câmî, *Nâme-hâ vü Münş'ât-ı Câmî*, haz. İsamüddîn Orunbayef-Esrâr Rahmânof, Tahrân: Merkez-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 102.

maẓmûnı üzre yüzine gözine sürdükden şoñra fermân-ı pâdişâhiye im-tişâlen câh-ı kazâ-yı Qoştançiniyye'yi qabûl eyledi. Fâzıl-ı merqûmuñ 'âmme-i 'ulûmda [R 182a] fazîlet-i tâmmesi olup kemâlât-ı insâniyyenüñ gâyet-i gâyâtına zâfir bir mâhir-iken taşnîf ü te'lîf semtine meşğûl olmayup [P1 308a] âşâr-ı hamîde ta'qîb eylemedi. Ancak vebâdan firâr itmenüñ cevâzına müte'allıq bir risâle taşnîf eyledi. Mü'ellif-i Şakâ'ik ol risâle-i bî-mişâle mütâlâ'a idüp mûmâ ileyhûñ fazîlet ü meziyyetine anı şâhid getürdi. Zamân-ı kazâsında sîret-i hasene vü tarîka-i müstaşsene üzre olup kemâ yenbağî i'lâm-ı a'lâm-ı taqviyet-i dîn-i mübîn ü i'lâ-yı meşâ'ir-i şe'â'ir-i şer'-i metîn eylemegin 'ulemâ-yı zamâne anuñ fazl u diyânetine i'tirâf eylediler. Erbâb-ı zulm ü bid'ati fuqarâ üzre tağallüb ü istilâdan men' ü def' itmekde¹ teşemmür-i tâmm itdüğü [T 236a] sebebden zaleme andan gâyetle havf idüp tîr-i zecr ü qahr ve hadeng-i men' ü def'inden gâyet mecrûhlar idi.

Şi'r:² مگر از هیبت او خشک شد در ناف آهو خون
مگر از بوی او تر گشت بوی عنبر اذفر

اگر نه بی تف خورشید و گر نه بی نم باران
چرا خشکی است در مشک و چرا تری است در عنبر³

Hicret-i Nebeviyye'den⁴ toquz yüz on bir senesinde⁵ maħrûsa-i Qoştançiniyye'de qâdî iken vefât idüp kendünün binâ itdüğü mescid-i şerifde defn olındı.

Tezyîl: [P1 308b] Mûmâ ileyhûñ adı Meħmed maħlaşı Me'âlî bir⁶ oğlı var-idi. Ba'zı bilâda qâdî olduqdan şoñra Gelibolı qâdîsı iken vefât idüp Yazıcı-zâde mezârınuñ yanında defn olındı. Sâ'ir aħvâli *Tezkiretüş-Şu'arâ*'da meşûr u muqayyeddür. Maħalline mürâca'at olına. Raħimehu'llâhu te'âlâ.⁷

1 itmekde R, T | itmege P1

2 Şi'r R, P1 | Kıt'a T

3 Acaba ahunun göbeğindeki kan, onun heybetinden mi kurudu kaldı? Yoksa onun kokusundan mı güzel kokulu anberin kokusu tazelandı? Eğer güneşin sıcaklığından ve yağmurun neminden değilse; misteki bu kuruluk ne ve anber neden hâlâ ter ü taze?

4 Nebeviyye'den R, P1 | Nebeviyye'nüñ T

5 bir senesinde R, P1 | birinde T

6 bir R, P1 | -T

7 Raħimehu'llâhu te'âlâ R, P1 | Raħmetu'llâhi te'âlâ T

Mevlânâ Yûsuf bin Hüseyin Kirmastî Rahimehu'llâh¹

Ol 'asru'n 'ulemâsınu'n eşmâr-ı eşcâr-ı fezâ'ilinden ictinâ vü iktinâf itdüğü şadedde menba'-ı yenâbî'-i ifâde Mevlânâ H'âce-zâde hazretlerinün hıdmetlerinde² sirâb u şadâb oldu. 'Ulûm-ı 'Arabiyye ve fûnûn-ı şer'iyyede akrân u emşâlinden bâri' ü fâ'ik olup cümleden 'ulüvv-i şân buldı.

Mışrâ': ³ در هنر دارد فزونی بر همه اقران خویش

Semt-i tadrîs-i sedâd-esîse sâlik olup ba'zı medârisde müderris olduğdan soñra Şahn Medresesi'nde müderris oldu. Ba'dehu t̄arîka-i kazâya tetarruk idüp maħmiyye-i Burûsâda ve maħmiyye-i Kõştançiniyye'de kâdî oldu. [R 182b] Rûsûm-ı lâzıme-i kazâda sünnet-i ĥasene [P1 309a] üzre iħkâm-ı aħkâm-ı İslâmiyye idüp kaç'-ı münâza'ât u faşl-ı muħşamâtda seyf-i şârim gibi câzim idi. Eşnâ-yı faşldâ vaşl itdüğü kelâm-ı sâti', mânend-i naşş-ı kâti' maçtı'atu'd-delâle olup söyledüğü sözde levme-i lâ'imden ĥavf u bîm itmez-idi. [T 236b]

Şi'r:⁴ در امضای کلام صدق گستر
نترسد او ز فرد آفریده
کند حق سخن دائم تکلم
دلش از کس نشد هرگز رمیده⁵

Mervîdür ki Mevlânâ Kirmastî bir gün 'imâme-i şağireyle mescide varup namâz kılduğdan soñra İbrâhim Paşa nâm vezîr-i şadâret-maçâm cânibinden ba'zı meşâliħ-i mühimme-i mülimme için da'vet olındı. Ol serdâr-ı şudûr-ı 'ulemâ 'imâmesini tağyîr itmeyüp Hâkķ (celle ve 'alâ) hazretlerinün cenâb-ı 'âlilerinden vezîr cânibini ta'zîm itmegi iş'âr ider vaz'-ı nâ-hemvâr-dan iħtirâz eyledi.

Şi'r:⁶ فخر به این جامهٔ زیبا مکن
عیب به عریان تنی ما را مکن

1 Mevlânâ Yûsuf bin Hüseyin Kirmastî Rahimehu'llâh R, P1 | Mevlânâ Yûsuf Hüseyin Kirmastî Rahimehu'llâhu 'Aleyh T

2 hıdmetlerinde R, P1 | hıdmetlerine T

3 Hüner açısından bütün akrânlarına üstün gelmiştir.

4 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

5 Doğru sözü onaylarken hiçbir yaratılmıştan korkmaz. Daima hak sözü söyler de gönlünde kimseden dolayı bir korku meydana gelmez.

6 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

جامه زر به نکند مردمی
 آدمی از فضل بود آدمی
 کی شکند رونق آبی زلال
 کوزه اگر زر بودش یا سفال
 در نمد آینه و پاک از جلا
 به که بود تیره درون طلا'

[P1 309b] Fâzıl-ı mezbûr, vezîr-i mesfûra tağyîr-i üslûb itmedin ol serv-şeklle varduqda vezîr-i vâlâ-rütbet hilâf-ı 'âdet-i hey'et göricek aşlından su'âl ve hikmetinden istifsâr eyledi. Mevlânâ Kirmastî cevâb virüp "Mâlik-i memâlik-i âferînişü'n ve sulţân-ı müllk ü melekût olan pâdişâh-ı bî-vezîr ü müşîrû'n hıdmetine bu hey'et ile varmış-iken dünyâ pâdişâhını'n vezîrine geldükde tağyîr-i câme ve tebdîl-i 'imâme eylemege 'aqlen ruḥşat fehm itmedüm. Anu'n-içün böyle geldüm." didi. Bu kelâm-ı haḫḫ ve maḫâl-ı şaḫîḫ vezîr-i müşârûn ileyhün yanında gâyetle maḫbûl olup vaz'-ı ma'hûd ve mevzi'-i rızâda ve mevki'-i irtizâda vâki' olmağın merḫûm Sulţân Bâyezîd Hân ḫâzretlerine hikâyet eyledi. Zıkr olınan sulţân 'ale's-sulţân veliyyü'l-'unvân daḫi ol fâzıl-ı fazîlet-nişân ḫâzretlerine bu muḫâbeleda câ'izeler irsâl idüp ḫadd ü 'adden birûn iḫsânlar eyledi. Fâzıl-ı merḫûmu'n Şerḫ-i Mutavvel ḫâşiyesi ve 'ilm-i fıḫhdan *Vikâye*'ye şerḫi [T 237a] ve 'ilm-i uşûlde [P1 310a] *Vecîz* nâm bir metni ve 'ilm-i ma'ânide bir kitâbı daḫi vardır. Bu dört pâre kitâbı ol fâzıl-ı fezâ'il-elif [R 183a] te'lif idüp leṭâ'if-i evḫâtını aña şarf eyledi.

Hicret-i Nebeviyye'den ṭoḫuz yüz ḫudûdı târiḫlerinde vefât idüp Sulţân Meḫmed ḫâzretlerinün câmi'-i şerîfi civârında kendüleri binâ itdigi mektebde defn olındı.

1 Bu güzel kıyafet ile övünme, çıplaklığımıza bakıp da bizi ayıplama! Altın (işlemeli) elbise ile insanlık olmaz, insanlık fazilet sahibi olmaktan ibarettir. Testi kiremitten yahut altından olsa bile temiz ve parlak suyun özelliğine hâle verebilir mi? Keçe içinde cila ile temizlenmiş ayna, altının içinde kime karanlık gelir?

Mevlânâ Eşref-zâde Muhyiddîn Muḥammed Raḥimehu'llâh¹

Ol fâzıl-ı şerîf istiḥşâl-i 'ulûm itdigi şadedde Mevlânâ H'âce-zâde ḥazretlerinden dirâset ü kırâ'at idüp anuñ ḥıdmetinde tekml-i kemâlât eyledükden soñra Mevlânâ Ṭüsi'den daḥi aḥz-ı 'ulûm idüp mu'idi oldu. Mevlânâ H'âce-zâde fâzıl-ı mûmâ ileyhüñ ḥaḳḳında ḥüsn-i şehâdet idüp ḥayli tavşif ü ta'rif ider-idi. Ol fâzıl-ı nâmdâr ve şöhre-i rûzgârün âvâze-i fazileti ḳar'ı ebvâb-ı esmâ' u âzân idüp şıyt u şadâsı aşâgır ü ekâbirüñ sem'ine vuşul buldı. Mervîdür ki Mevlânâ Ṭüsi'nün meclis-i şerîflerinde istifâze eyleyen tâlibler bir mebhâşda Mevlânâ Ṭüsi'ye mürâca'at idüp zülâl-i maḳâl-i [P1 310b] cân-baḥşından teşeffi-i şudür ḥâşıl eylemedükleri sebebden müşârün ileyh Eşref-zâde'ye mürâca'at eylediler. Mevlânâ-yı merḳûm ol kelâmda ol maḳâmda ḥall-i iḳd-ı iḳkâl idüp fikr-i mû-şikâf ve ṭab'ı diḳḳat-güzâr-ile girih-i i'dâli münḥall eyledi.

Şi'r:² زهی تقریر دلجویت تماشاگاه روحانی
بیان شافیت نزہت فزای روح انسانی³

Mevlânâ Eşref-zâde'nün kilid-i benân-ı beyânı yanında maḳâlîd-i ğavâmız-ı müşkile-i 'ulûm-ı me'sûre meftûḥ u güşâde ve nâḥun-ı enâmil-i taḥḳîḳ u tedḳîḳine nisbet uḳûd-ı müşkilât-ı mu'dile-i fûnûn-ı meşḥûre [T 237b] meḳşûf u âmâde idi.

Şi'r:⁴ آن کس منم کہ سحر حلال بیان من
با سحر سامریش قریب و قرین کنند⁵
حلال مشکلاتم و فتاح مِعْضَلَات
خلق جهان به دانش و فضلیم یمن کنند⁶

- 1 Mevlânâ Eşref-zâde Muhyiddîn Muḥammed Raḥimehu'llâh R, P1 | Mevlânâ Eşref-zâde Raḥimehu'llâh T
- 2 Şi'r R, P1 | Ferd T
- 3 Ne güzeldir rûhânî bir manzara sunan teselli edici hitabın, (nitekim) deva veren konuşman insan ruhuna ferahlık verir.
- 4 Şi'r R, P1 | Kıt'a T
- 5 Ben sihr-i helâl sahibi birisi olduğum için Sâmirî'nin sihri ile benimkini mukayese ederler. Mecd-i Hemger, *Divân-ı Mecd-i Hemger*, haz. Ahmed Keremî, Tahrân: İntişârât-ı Mâ, 1375, s. 545.
- 6 Bütün müşkilleri çözen ve kapalı meseleleri açan benim. Cihan halkı benim ilmim ve faziletim üzerine yemin ederler.

Belki ol hâllâl-i müşkilâtun yanında müşkil mes'ele ve mu'dil meşgale yoğdı. Bu ma'küle nevâdir-i hâlât-ı i'câz-âyâtle nâdire-i zamâne ve u'cûbe-i âvâne olup bî-mişl ü bî-nazîr bir fâzıl-ı müstevhibü't-tevķîr-idi. [P1 311a] Mü'ellif-i Şakâ'ik'un peder-i feyz-eşeri, Mevlânâ Eşref-zâde'den naql eyledi ki baña pederüm evâ'il-i istiḥşâl ve mebâdî-i istikmâlde fûnûn-ı meşhû-rede olan [R 183b] mütûn-ı me'sûreden her fende bir metni ezberledüp ma'anîsiyle oĸutmaĸdan muĸaddem elfâz-ı ġarrâsiyla hıfz u źabṭ itdürür idi. Fi'l-vâķi' pederimün emri üzre ĸanġı metnün elfâzını hıfz u źabṭ itdüm ise soñra ol metni ma'anîsiyle oĸuyup ḥaĸâ'ik u raĸâ'ikını istiḥrâc mertebesine varduĸda aña müte'allıĸ celâ'il-i mesâ'il-i cezileyi bir uġurdan mir'ât-ı istiḥzârumda ḥâzır görüp cümlesini defâten vâġideten ma'lûmum görür-idüm. Bu ma'nâyı her zamânda kendümde müşâhede ider görür-idüm. Mü'ellif-i Şakâ'ik kendü vâlidinden naql eyledi ki Mevlânâ Eşref-zâde istikmâl-i kemâlât u istiḥşâl-i 'ulûmda müdâvim olup âġir-i 'ömrine degin bu meşgaleye iştigâl eylese eslâf-ı eşrafun nâm u nişânını defâtir-i ḥavâtîr-dan nesyen mensiyyen maġkûk ve metrûk ider-idi. Lâkin şavârif-i şurûf-ı ġurûf-ı zamâne bu vaz'dan sâdd u şâdd olup rûzgâr-ı zürkârun [P1 311b] hedemât-ı şademât-ı¹ evṭâr-ı müşettetül'eṭvârı bu merâm-ı bâ-iġtirâmı ġuşûle vuşûlden iġtirâm eyledi.

Şi'r:² هر جا که دلی دید که داغی دارد
صد داغ دگر بر سر آن داغ نهاد³

Eşnâ-yı iştigâlde ṭarîĸa-i taşavvufa mâ'il olup zümre-i şüfiyye ile iġtilâṭ [T 238a] itmegin ol ṭâ'ifenün taḥrîki ile ĸible-nümâ-yı ḥâṭırı bir yirde ĸarâr itmeyüp seyâḥat vâdisine düşüp beyhûde tek ü pûda oldu. Ṭavâ'if-i ĸalen-deriyyeden zâġir ü bâṭınları şî'âr u dişâr-ı 'ilm ü 'irfândan 'uryân bir bölük nâdân ol fâzıl-ı fâzilet-nişânun cebren ve ĸahren yanına düşüp zeyl-i pâkini elden ĸomadılar. Bu sebebden ol ṭâ'ifeden ayrılmayup vefât idince[ye] degin eṭrâf u eknâf-ı 'avâlimde seyâḥat eyledi. Raġimehu'llâhu te'âlâ.⁴

1 şademât-ı R, T | -P1

2 Şi'r R, P1 | Ferd T

3 Her nerede gamlı bir gönül gördü ise o gamın üzerine yüz kat keder ve üzüntü koydu.

4 Raġimehu'llâhu te'âlâ R, P1 | Raġmetu'llâhi te'âlâ T

Mevlânâ Amâsiyyelü 'Abdullâh Efendi¹

Ol 'asruñ ba'zı 'ulemâsınuñ levâmî'-i sâ'ı'a-i terbiyeti berekâtında bedri kâmil gibi tekmiñ-i zât idüp envâr-ı sevâtı'-ı 'ulüm-ı 'âliyyeyle mükemmel olduqda menâşıb-ı sâmiyetü'l-merâtıbde seyr-i menâzil ü maqâmât eyledi. Evvelâ [P1 312a] Amâsiyye Medresesi'nde ve Merzifon Medresesi'nde ve merhûm Sulţân Bâyezîd'ün maħrûsa-i mezkûre-i seniyyede ya'nî Amâsiyye'de inşâ itdüğü medresede müderris oldı. Medrese-i mezkûrede erbâb-ı taleb [R 184a] ve aşhâb-ı erebe ifâde idüp ezârib-i esâlib-i ifâzeeye meşğül iken vefât eyledi. Mümâ ileyh 'âbid ü zâhid, şâlih ü muşlih, müzhir-i berekât u mazhar-ı füyûzât idi. Cümle-i ecille-i evkâtını 'ilm ü 'ibâdete şarf idüp aħvâl-i dünyâya aşlâ iltifât itmedi. Şâhid-i dünyânuñ kirişmesine firif-te olmayup şive-i bive-i zeħârif-i dünyeviyyeye şifte olmadı. 'Ulüm-ı edebiyede ve uşul ü fürû' ve hadîş ü tefsirde mâhir bir ħıbr-i fâħir-idi. Tefâşil-i ħaħâ'ık-ı 'ilm-i belâgat naşb-ı 'aynı olup *Miftâh-ı 'Ulüm* nâm kitâb-ı bedî'ü'l-beyânı şürûħa nazâr itmedin ta'lîm ü tefhîm ider-idi. Enfâs-ı müteberrikesinden çok kimesne müntefi' olup ifâde bâbında ħüsn-i ihtimâmla nüfus-ı keşire müstefiz ü müstefid oldılar.

Şi'r:²

ز تو ای سر افراز اهل افاده
نفوس کثیره بکرد استفاده

[T 238b] [P1 312b] کسی کو به تعلیم تو دست یابد
چراغ علومش چو خورشید تابد³

Raħimehu'llâhu te'âlâ.⁴

Mevlânâ Ĥacı Baba-i Tûsî Raħimehu'llâh

'Ulüm-ı edebiyede⁵ ve 'ulüm-ı şer'iyyede⁶ ve bî-mişl ü bî-mânend bir fâzıl-ı ercmend idi. Ol menba'-ı yenâbî'-i 'ulümuñ zülâl-i ifdâl u ifâdesiyle müte'aţşân-ı bevâdî-i istifâze istifâde idüp menâhil-i ders ü ta'lîminden bî-ħadd ü pâyân nâhil ü 'aţşân, nâhil ü reyyân oldı. 'İlm-i naħvden *Kâfiye*'yi ve *Mişbâh*'ı i'râb eyleyüp *'Avâmil*'i ve *Ĥavâ'id-i İ'râb*'ı şerħ eyledi. Bu dört

1 Mevlânâ Amâsiyyelü 'Abdullâh Efendi R, P1 | Amâsiyyelü Mevlânâ 'Abdullâh Efendi Raħimehu'llâh T

2 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

3 İfade ehlinin güzidesi olan senden nice kimseler istifade etti. Senden talim görme imkânını elde eden, ilim meşalesini güneş gibi parlattı.

4 Raħimehu'llâhu te'âlâ R, P1 | Raħmetu'llâhi te'âlâ T

5 edebiyede R, P1 | edebiyeden T

6 şer'iyyede R, P1 | şer'iyyeden T

kitâb-ı müsteţâbı müfid ü nâfi‘ olmağın talebemüz ortasında şâyi‘ ü zâyî‘ olup qarîn-i qabûl-i fuḥûl oldu.

Şî'r:¹ خوش و خوب چون روزگار جوانی
چو ذات تو در وی هزاران معانی²

Raḥimehu'llāhu te'ālā.³

Mevlānā Veliyyüddīn Karamanī Raḥimehu'llāh

Ol veliyy-i celā'il-i fezā'il, 'aliyy-i efāzıl-ı emāşil Nizāmī nām bir şâ'ir-i fāzıl-ı luñ pederidür. Merākıd-ı evliyā-yı evliyā-yı kerāmāt u meşāhid-i meşāyih-i celālet-āyāt ile memlû olan Konya nām [P1 313a] şehr-i irem-fercāmdandır.

Şî'r:⁴ ارم از رشك لطفش بود پنهان
برفت از چشم مردم روی گردان
سواد شهر او مقبول و مطبوع
ز انواع بدایع بود مصنوع

[R 184b] عروس به اجمال و فر دلجوی
ز انهارش کشیده نیل در روی
ز خاکش چرخ را بر جبهه اکلیل
شده از رشك آبش مصر در نیل⁵

Kendünün bilād-ı şeref-nihādında dirāset ü kırā'at idüp 'ulüm-ı nâfi'a-dan ḥazz-ı evfer ü sehm-i ezher şāḥibi oldu. Ba'zı eyyāmda mecālis-i şeref-encāmda va'z u zıkr ve tevḥid ü tefrīde meşğul olup bezl-i mevā'id-i fevā'id eyledükde cümle-i enām ve ḥavāşş u 'avāmm müntefi' ü mütemetti' olurlar-idi. Eşnā-yı va'zda aḥyānen ğalebāt-ı cezebāt-ı İlähiyye ve ḥalecāt-ı [T 239a] füyüzāt-ı Sübhāniyyeyle mağlûb u meslûbu'l-'aql olup ol fāzıl-ı refi'üş-şān minberden sākıt olur-idi.

1 Şî'r R, P1 | Ferd T

2 Gençlik dönemi gibi hoş ve güzel, senin zatın gibi onda binlerce mana (var).

3 Raḥimehu'llāhu te'ālā R, P1 | Raḥmetu'llāhi te'ālā T

4 Şî'r R, P1 | Meşnevi T

5 İrem bahçeleri onun lutfunu kıskanıp gizlendi. Yüz çevirip insanların gözünden gitti. O şehir hoş ve makbuldür. Nice olağanüstü güzellikler ile inşa edilmiştir. Güzel bir gelin (gibidir) ve Nil o şehirdeki nehirlerden yüzüne beğenilen bir parıltı çizmiştir. Toprağından ise feleğin başına bir taç olmuş ve Mısır onun suyunu kıskandığından Nil'e meyletmiştir.

Şi'r:¹ چو باشد عشق خالی از شوائب
کند اظهار حالات عجائب²

Mü'ellif-i *Şakâ'ik* kendünün üstadı Yetim demekle meşhûr Mevlânâ 'Alâüddîn'den naql eyledi ki sâlifü'z-zıkr Veliyyüddîn, hâl-i hayâtında kendünün selil-i celili [P1 313b] Mevlânâ Nizâmî'nün vefât itdügine gâyet perîşân-hâl ve müşettetü'l-bâl olduğundan eşnâ-yı va'zda münâsebetle muqtezâ-yı maqâm üzre merhûmuñ ba'zı ebyât-ı berâ'at-âyâtını inşâd idüp girye ider-idi. Huzzâr-ı meclis anuñ giryesinden müteessir olup anlar dañi giryân olurlar-idi.

Şi'r:³ بر چهره خویش اشک گلگون ریختند
خون جگر از دو دیده بیرون ریختند⁴

Revvaḥa'llāhu rūḥahu.

Mevlânâ Nizâmî ibn Veliyyüddîn Karamanî Raḥimehu'llāh

{Nizâmî}

Merhûm-ı merķûm Mevlânâ Nizâmî muqatta'ât-ı muşanna'ât-ı a'mârını 'arûz-ı âmâli üzre taqṭî' idüp zât-ı bî-çün-ı muntazımu'l-aḥvâli ezâḥîf-i memâtdan sâlim ve şanâyî'-i bedâyi'-i şıḥḥatle ḥâliykem eş'âr-ı bedâyi'-iş'ârı aqṭâ'-ı erbâ'-ı 'âlemde müştehir ü munteşir olup şafâ'ih-i levâ'ih-i devâvîni ḳulüb-ı aşḥâb-ı feşâḥatde meşṭûr u muḥarrer oldı.

Şi'r:⁵ Münteşirdür şî'r-i ğarrası Nizâmî'nün bugün
Her sözi aqṭâ'-ı 'âlemde anuñ meşhûrdur

Dillerinden düşmedi esmâ-yı ḥüsnâ gibi hiç
Sübḥa-âsâ elsün-i ebrârda mezkûrdur

Bu minvâl [P1 314a] üzre dürer-i ğurer-i eş'ârı merhûm Sulṭân Meḥmed Ḥân ḥazretlerinin âvîze-i ğuş-ı ḳabûlleri olmağın maḥrûsa-i Ḳoşanṭi-niyye'ye da'vet eyledi. [R 185a] Mevlânâ Nizâmî merhûm Sulṭân Meḥmed

1 Şi'r R, P1 | Ferd T

2 Aşk, şüphe ve kusurlardan âri olursa çok acayip haller gösterir.

3 Şi'r R, P1 | Ferd T

4 Yüzüne gül renkli gözyaşları döktiler ve ciğer kanını iki gözden akıttılar.

5 Şi'r R, P1 | Ḳıṭ'â T

Hân hazretlerinin emr-i şerif-i celilü'l-ıqadr-i qazâ-cereyân u qader-tüvânına itâ'at idüp büm-ı Rüm'a toğru gelürken yolda düzd-i ecel yolını alup menzil-i maqşüda vâşıl olmağa mâni' oldı. [T 239b]

Kit'a: خواجه را بر كتابه خانه
منوشتندی كه طال بقاه

بر سر گور او گذر امروز
تا ببینی نوشته طاب ثراه¹

Tezyil: Ol 'asruñ küberâ-yı vüzerâsından Maħmüd Paşa ħuzür-ı pâ-dişâhıde Mevlânâ Nizâmî için "Aħmed Paşa'dan yegdür." diyü terbiyet idüp Mevlânâ Nizâmî cânibini tercih ider-idi. El-ħaq ikisi daħi fenn-i şî'rd e mâhir ü kâmil, ħüsn-i nazma qâdir idi. İkininün daħi ablaq-ı tab'ı çâlâki ħarekât-ı fikriyye vü intikâlât-ı şî'riyyeyle meydân-ı nazmda biri birinden qalmaz-idi. Ammâ Mevlânâ Nizâmî serikât-ı şî'riyye vâdisine uğramayup kimesnenün ma'nâsını almaz-idi. Bu birkaç meţâlî' [P1 314b] u ebyât ol fâzıl-ı fezâ'il-âyâtuñdur.²

Meţâlî':³ Qılmadın seyl-i fenâ 'ömr diyârını harâb
"من العيش نصيبا ومن العمر نصاب خذ"⁴

Ĥaţtuñ ol pîrüzedür kim la'l-i nâb üstindedür⁵
Leblerün ol la'l kim dürr-i ħoşâb üstindedür

Qâmetüm ol dâle dönmişdür ki derd altındadır⁶
Gözlerüm ol 'ayna beñzer kim 'azâb üstindedür⁷

Gül 'arızuña olsa mu'arız 'aceb olmaz⁸
Kim yüzi açılmışda ħayâ vü edeb olmaz⁹

1 Efendinin evindeki kitabeye "Ömrü uzun olsun!" diye yazmışlardı. Bugün onun mezarına bir uğra da "Toprağı pâk olsun!" diye yazıldığını gör.

2 fezâ'il-âyâtuñdur R, P1 | fezâ'ilüñdür T

3 Meţâlî' R, P1 | Maţla' T

4 Yaşamaktan nasibini ve ömürden nisabını al. bkz. Fuat Turpcu, "Karamanlı Nizâmî Divanı'nın Yeni Bir Nüşhası (Metin-Nesre Çeviri-Tıpkıbasım)", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi, İstanbul, 2016, s. 68.

5 | Başlık. Diğer T

6 | Başlık. Diğer T

7 Turpcu, "Karamanlı Nizâmî Divanı'nın Yeni Bir Nüşhası (Metin-Nesre Çeviri-Tıpkıbasım)", s. 114.

8 | Başlık. Diğer T

9 Turpcu, "Karamanlı Nizâmî Divanı'nın Yeni Bir Nüşhası (Metin-Nesre Çeviri-Tıpkıbasım)", s. 158.

Mevlânâ Nizâmî'nün lisân-ı Türkide eş'arı olduğundan mâ'adâ Fârisî vü 'Arabî ebyâtı daği vardur. Fârisân-ı mülk-i Fâris'ün devâvîn-i bedî'asını tetebbu' idüp anlaruñ kelimâtından temettu' itmiş-idi. H'âce Hâfız-ı Şîrâzî'nün ba'zı ğazellerini tahmîs idüp bir nesâķ üzre tensîķ itmişdür ki şarrâf-ı 'arrâf-ı 'aql u hıred-i hurredân hemvâre ol¹ le'âlî-i mütelâlî-i muntazamayı hüsn-i irtibâķ u intizâmından biri birinden fark itmez-idi. Bu böyledür dimege güci yitmez-idi. Kâlâ-yı vâlâ-yı elfâzı ve ma'ânî-i bî-meşânîsi burcından olup ol 'urüz-ı 'âliye-i ğâliye 'arüz u veznde berâber olduğu gibi [P1 315a] hüsn ü bahâ ve ķadr ü miķdârda daği hemvâr-idi. Ol şâ'ir-i mübdî' ü sülhan-güzâr-ı muhterî'ün sinn-i pâki on sekiz yaşına bâliĝ olup henüz şafha-i [T 240a] 'arîzî erķâm-ı hâķdan sâde iken vefât eyledi. Zamân-ı şebâbda beyt-i 'ömrinüñ nizâmı bozulup nazm-ı hayâtı maķķa'a vâşil ve nihâyetine nâ'il oldu.

Mışra': نظام حیاتش به مقطع رسید²

[R 185b]

Mevlânâ 'Alâüddîn 'Alî Fenârî 'Aleyhi Raķmetü'l-Bârî³

Mümâ ileyh evlâd-ı emcâd-ı Fenârî'den degüldür. Ancak şeref-i intisâb-larıyla mu'anvendür. Evâ'il-i taķşil ve ešnâ-yı ķalebde müterâşşid-ı tekmîl-i zât-ı şafâ-şifât iken Mevlânâ T'üsî'den kıırâ'at idüp ķâbi'-i ķab'-ı maķbû'ında rüsüm-ı 'ulüm mersüm oldu. Merâķî-i menâşıb-ı râķiyede pâyê pâyê il-tiķâ-yı irtiķâ idüp günden güne evcât-ı derecât-ı 'âliyâta 'urüc eyledükde Medâris-i Şemân-ı âsumân-'unvân ki rif'atde ķabaķât-ı semavât ile hem-ser belki bâlâ-terdür, anuñ birisine vuşul eyledi. Semt-i tedrisden semt-i ķazâyâ zâhib olup maķrûsa-i Burûsa'da ķâđî olduğdan soñra Anaķolı ķâđî-'askeri olup senen-i sünen-i müsteķabbe [P1 315b] üzre hūkm ü hūķümet itdükden⁴ soñra 'azl olup yevmî seksen aķķeyle teķâ'üd itmiş-iken Sultân Bâyezîd Hân-ı Ğâzî zamânında vefât eyledi.

1 ol R, P1 | o T

2 Hayatının nizamı sona erdi.

3 'Aleyhi Raķmetü'l-Bârî R, P1 | Raķimehu'llâhu Te'âlâ T

4 itdükden R, P1 | itdüğinden T

Bejt:¹ که منهد قدم اندر سرای کون و فساد
که باز روی به راه عدم نمآرد²

'İlm-i fıkh u uşulde kâmil olup 'ulûm-ı 'Arabîyyede bâri' ü fâ'ik olmağın seyyid-i eyyid-i 'ulemâ-yı Rabbânî Mevlânâ Seyyid Şerîf Cürçânî'nün *Miftâhu'l-'Ulûm* nâm kitâba yazduğı şerhe hâşiye ısdâr eyledi. Ol fâzıl-ı âzâde 'Arabî inşâda kıâdir olup sâ'id-i tevfiķ-ı İlahî'nün müsâ'adesiyle bu fenn-i bedî'de yed-i beyzâ peydâ eyledi.

Şi'r:³ ایا ز فضل تو عالم پر از عیون طرف
ایا ز علم تو گیتی پر از فنون تحف
موشح است جهان از نتایج قلمت
به دُرجهای لآلی و دُرجهای طُرف⁴

Mevlânâ Sinânüddîn Yûsuf ki Kâra Sinân Dimekle Meşhûrdur

[T 240b] Zamânesi 'ulemâsınuñ mecâlis-i fezâ'il-mücâlislerinde dirâset ü kırâ'at idüp erbâb-ı⁵ nuhye-i behiyyenün ortasında mümtâz u ser-firâz olduķdan şoñra ba'zı medârisde müderris olup aşhâb-ı istimdâda ifâde eyledi. 'Ulûm-ı 'Arabîyyede [P1 316a] ve fûnûn-ı edebîyyede kıudret-i tãmesi olup taşnîf ü te'lîfe kıâdir olmağın fenn-i şarfda *Merâhu'l-Ervâh* nâm kitâba ve *Şâfiye* adlu kitâb-ı müsteţâba ve 'ilm-i hey'etden Çagminî'nün *Mûlahbaş*'ına ve Mevlânâ Şadrüşşerî'a'nuñ *Vikâye* nâm metn-i metînine yazduğı şerhe bir şerh-i bedî'-i i'câz-güster ibdâ' vü ihtirâ' eyleyüp şadr-ı 'ilm-i fıkhı şerh eyledi.

Meşnevî:⁶ کتابهای تو و شرح بی نظیر تو هست
صحیفهای ز علوم و سفینهای ز نتف

[R 186a]

1 Beyt R, P1 | Ferd T

2 Kim bu âlem sarayına ayak basıp da yeniden yokluk tarafına yönelmez? Hüseyin Vâiz-i Kâşifî, *Ravzatüş-Şühedâ*, haz. Hasan-ı Zülfikârî, Ali Tesnîmî, Sabâ Vâsıfî, Tahrân: İntişârât-ı Mu'ın, 1390, s. 241.

3 Şi'r R, P1 | Kıt'a T

4 Ey faziletinden bütün cihanın yeni şeylerle dolu olduğı kişi ve ey ilminden bütün dünyanın tuhaf ilimlerle dolduğı kişi. Cihan senin kaleminden çıkanlarla süslenmiştir. Sandıklarca mücevher ve sandıklarca eşsiz şeyler...

5 erbâb-ı R, P1 | -T

6 Meşnevî R, P1 | Kıt'a T

در این زمانهات از خواندن و شنیدن آن
دهان خزانه گوهر شدست و گوش صدف¹

Mevlânâ Muştafâ bin Zekerıyyâ bin Aytoğmuş-ı Karamanî Raḥimehu'llâh²

Ol 'asruñ 'ulemâsınuñ meclis-i ifâza-ḳarınlerinde taḫşil-i 'ulüm eyledükden şoñra Ḳâhire'ye irtihâl idüp ol diyâr-ı ḳuds-âşaruñ 'ulemâ-yı celilül'mıḳdârından telemmüz idüp girü bilâd-ı şeref-âbâd-ı Rüm'a 'avdet eyledi. 'İlm-i naḫyden *Misbâḫ* nâm metn-i metinüñ *Zav'* nâm şerḫ-i rezinine ḫavâşî taşnif idüp azvâ-yı ḫaḳâ'ik u envâ-yı daḳâ'ik ile ercâ-yı meşârık u enhâ-yı meğâribi ṭoldurdu. Levâmi'-i sevâtı'-ı³ ifâzaya neyyir-i a'zam gibi [P1 316b] kemâlini buldurdu. Mevlânâ Ebül-leys'ün kitâb-ı şalâta müte'alılık *Muḳaddime* nâm kitâbına şerḫ te'lif idüp *Tavziḫ* diyü tesmiye eyledi. Elḫaḳ anuñ bu kitâb-ı bî-mânendi ferâ'id-i keşireyi müşt Emil olup beyne'l-'ulemâ ma'mül ve beyne'l-fuḫül maḳbül oldu. Raḫmetu'llâhi 'aleyh.⁴

Mevlânâ Muşlihüddin Muştafâ Raḥimehu'llâh

Mevlânâ 'Abdülkerim Efendi'nün zevcesinüñ ḳarındaşıdır. Büm-ı Rüm'ün [T 241a] 'ulemâsınuñ a'lâm-ı fezâ'il-i'lâmından ḳırâ'at idüp sıyt u şadâ-yı fazilet ü meziyyeti mesâmi'-i mecâmi'-i sükkân-ı kevn ü mekāna vâşil olup aḳṭâr-ı emşârda mânend-i mişl-i sâ'ir dâ'ir oldu.

Beyt:⁵ صیت فضل و هنر وی چو مثل سائر شد
در زمانه خبر دانش او دائر شد⁶

Medâris-i meşhûreden ba'zısı aña tefvîz ü taḳlîd olınduḳdan şoñra maḫmiyye-i Burûsa'da Murâdiyye Medresesi'nde müderris olup iktisâb-ı intisâb-ı 'ulüm itmege müsta'idd olanlara ifâde vü ifâza iderken vefât eyledi.

Şi'r:⁷ باغ عالم نه مقام طرب است
در چنین غمکده شادی عجب است

1 Senin kitapların ve eşi benzeri olmayan şerhin ilimle dolu sayfalar ve içinde her şeyden birazını ihtiva eden mecmualardır. Bu devirde senden bir şey okumak ve dinlemek mücevher hazinesinin ağzı, sadefin kulağı gibidir.

2 Raḥimehu'llâh R, P1 | Raḫimehumu'llâh T

3 sevâtı'-ı R, T | -P1

4 Raḫmetu'llâhi 'aleyh. T | -R, -P1

5 Beyt R, P1 | Ferd T

6 Onun fazilet ve hünerinin şöhreti adeta atasözü gibi oldu. Devrimizde onun ilminin şöhreti deveran etmede...

7 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

نخل عمر است اگر شکر بار
عاقبت میوه مرگ آرد بار¹

[P1 317a]

Mevlânâ Şemsüddîn Ahmed Raḥimehu'llâh² [Karaca Ahmed]

Karaca Ahmed demekle meşhûr-idi. Menâşıb-ı sâmiyetü'l-merâtibden ba'zı medârisde müderris olduğdan sonra maḥmiyye-i Burûsâ'da Yıldırım Medresesi'nde müderris oldu. Sekiz yüz elli dört senesinin evâsıt-ı şa'bânında medrese-i mezkûrede vefât eyledi.

Şi'r: عاقل آن کس که در این گونه مقام
به بد و نیک نگیرد آرام

[R 186b]

ز آن که این جمله بی جا ماندنی است
راحله سوی عدم راندنی است³

Cümle-i evkât-ı şeref-âyâtı istiḥşâl-i 'ulûm itmege maşrûf olup rûz u şeb kâr u bârı zât-ı şeref-âyâtını tekmil idi. Lâkin şakîlü'l-fehm ve kelîlü't-tab'olmağın ḳalîlü't-taḥşîl idi. El-ḥaḳ iştidâd-ı ictihâdı sebebiyle kemâlât-ı insâniyyenü'n merâtib-i 'âliyesine vuşülle mütevaḳḳıf oldu. Kûşîş ü verzişü'n âşâr-ı cemilesi nihâyetin buldı. Vâḳı'â sâ'id-i 'azm-i dürüst ü nâ-süst imdâd itmedin 'inân-ı maḳşûd ve zimâm-ı râm-ı⁴ yed-i iḳtidâra musahḥar olmaz. Eblaḳ-ı sa'y-ı belîğ-i bî-dirîğ tek ü püy eylemedin şehsüvâr-ı mızmar-ı taleb ser-menzil-i [T 241b] ḳâşî ve merûm-ı nâ'ye [P1 317b] vuşül bulmaz.

Beyt:⁵ بی عزم درست و سعی کامل
کس را نشود مراد حاصل⁶

1 Bu âlem bahçesi neşe ve sevinme yeri değildir. Böyle bir matemhanede, sevinmek şaşılacak iştir. Ömür ağacı eğer şeker saçsa bile sonunda ölüm meyvesini bitirir.

2 Raḥimehu'llâh R, P1 | Raḥimehu'llâhu Te'âlâ T

3 Akıllı kişi böyle bir yerde iyi ve kötüye bakıp da yerleşmeye kalkmaz. Çünkü burası kalınacak bir yer değildir. Bineği yokluk diyarına sürmek gerek.

4 râm-ı R | -T, -P1

5 Beyt R, P1 | Ferd T

6 Dürüst ve tam bir çalışma ve gayret göstermeden kimsenin muradı hâsil olmaz.

Ser-rişte-i neyl-i âmāl u emānī¹ ḥabl-i ḥazm-i şaḥīḥa merbūṭ ve 'urve-i cidd ü cehd-ile meşdüddur. Her ḳanğı bī-cidd ü tīre-baḥt eşāt-ı esbāb-ı cidde teşebbūs eylese netāyic-i cedd ü sa'ādete vāsil olmak muḳarrer ve ḥadd-i ḥadd-i baḥtiyārī vü kāmkarī ile temettu' eylemek muḥaḳḳaḳdur.

Şi'r:² کار نه این گنبد گردان کند
هر چه کند همّت مردان کند

من طلب الجد و جد وجد
من قرع الباب و ليج وليج³

Muḥtaşarāt-ı mu'teberātdan ba'zısına ḥavāşī taşnīf idüp talebe zümresinüñ mezīd-i taḥşil ü vüfūr-ı tekmiline bā'ış ü bādī ve mebānī-i 'ulūmuñ esāsınuñ mānend-i Beyt-i Ma'mūr memṭūr olmasına sebep ü hādī oldu. Fenn-i mizāndan *Risāle-i Aşiriyye*'nün şürūḥından Hüsāmüddīn Kātibī'nün şerḥine ve Seyyid Şerīf'ün *Hāşīye-i Şerḥ-i Şemsīyye*'sine ve Sa'düddīn-i Taftāzānī'nün *Şerḥ-i Şemsīyye*'sine ve mevlānā-yı müşārün ileyhüñ *Şerḥ-i Akā'id*'ine ḥavāşī taşṭir ü taşḍir eyledi.

Nazm:⁴ کتابی کز او دل برد زندگی
کتابی کز او جان شود شایگان

[P1 318a] کتابی چو فضل تو نامتتهی
کتابی چو انعام تو بی کران⁵

Mevlānā Şemsüddīn Aḥmed Raḥimehu'llāh [Dinḳoz]

Dinḳoz dimekle mezkūr u⁶ meşhürdur. Bilād-ı Rūmiyye'de te'sis-i esās-ı rüsüm-ı 'ulūm için binā olınan medārisüñ ba'zısında müderris olduğdan soñra maḥmiyye-i Burūsā'da Yıldırım Medresesi'nde müderris oldu. Ol

1 u emānī R, T | -P1

2 Beyt R, P1 | Ferd T

3 Olanlar bu dönen kubbenin işi değıl, erenlerin himmetidir. Kim ki rızık istedi ve çalıştı ise onu buldu, kim ki kapıyı çaldı ve ısrar etti ise içeri girdi.

4 Nazm R, P1 | Kıt'a T

5 Gönlün kendisinden hayat kazandığı bir kitap, canın kendisinden hazineler bulunduğu bir kitap! Senin faziletin gibi nihaysiz bir kitap, senin ihsanın gibi sonsuz bir kitap!

6 mezkūr u R, T | -P1

menba'ı-yenâbî-i fezâ'il olan fâzıl medrese-i mezkûrede müte'atçışân-ı bevâdî-i taleb ü teşnegân-ı berârî-i ereb için tavd-ı şâhiğ gibi ifâza-i 'uyûn-ı 'ulûm eylemek üzreyken vefât idüp mevrîd-i hayâtdan nehr olındı. [T 242a] [R 187a]

Maṭla':¹ سروى ز بوستان معالى فرو شكست
بُرَجى ز آسمان معانى خراب گشت²

Huşuş-ı ders ü ifâdede ve bâb-ı taşnîf ü te'lifde kuşarâ-yı maķāşid-ı 'ul-yāya vāşıl olup fenn-i şarfdan Maķşūd ve Merāḥ nām mütünü şerḥ eyledi. Her bir kitābı taḥkîkât-ı laṭife ve tedkîkât-ı şerîfeyi şāmil olmağla³ ğāyet-i ifāde ile müfid ve nihāyet-i menāfi'le nāfi' oldı. Ve dahî ādāb-ı baḥşde Mes'ūd-ı Rūmî'nün kitābına ḥavāşî taşdîr eyledi. Ammā aḥsen-i taķvîm üzre taşvîr eyledi. [P1 318b]

Nazm:⁴ کتابش مفید است و نافع به خلق
در او بی شمار است نفع انام
طراوت پذیرد و از او طالبان
روان یابد از وی همه خاص و عام⁵

Mevlānā Taşğun Ḥalife Raḥimehu'llāh

Zamānesinde olan e'ālî-i ahālî-i zevi'l-ma'āliden telemmüz idüp Mevlānā Hüsrev ḥazretlerinin meclis-i fevā'id-güster ve maḥfel-i menāfi'-perverinde 'ulûm-ı nāfi'ayı itmām u ikmāl eyledi. Tarîḫ-ı zāhîrde ekāşî-i menāzil-i 'aliyyeye vāşıl olduğdan şoñra şāri'-i taşavvufa şürü' ve meslek-i mutaşavvıfeye⁶ sülûk idüp maḥmiyye-i Burûsa'da tavaṭṭun eyledi. Maḥrûsa-i mezkûrenün maḥallâtından aña intisābla şöhet iktisāb eyleyüp Taşğun Şüfi Maḥallesi dimekle meşhûr olan maḥallede temekkün eyledi. Tarîḫa-i erbāb-ı tarîḫat üzre va'z u tezkîre meşğul olup her gün ifāza-i tāmme ile

1 Maṭla' R, P1 | Ferd T

2 Yücelikler bahçesinde bir servi ağacı yıkıldı gitti. Manalar semasında bir burç harap oldu gitti.

3 olmağla R, T | olmağa P1

4 Nazm R, P1 | Kıt'a T

5 Onun kitabı içinde halk için sayısız faydalar mevcuttur. İsteyenler ondan tazelik ve canlılık bulur. Her kesimden insan ondan hayat ve can bulur.

6 mutaşavvıfeye R, P1 | mutaşavvıfa T

ifâza eylemegin aşhâb-ı istimdâddan cem'-i keşîr ü cemm-i ğâfir anuñ en-fâs-ı müteberrikesinden müntefi' vü mütemetti¹ oldu.

Mışra': ² انفسا مشايخ دم عيسى است مقرّر

Ol diyâr-ı bâ-i'tibâruñ halkı aña ğâyet maḥabbet idüp ecsâd u eb-dânuñ ervâḥa [P1 319a] 'alâkası gibi ta'alluk eylediler. ³ ﴿يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ﴾ âyeti feḥvâsınca mir'ât-i derûn-ı şafâ-şifâtında cilve-ger olan envâr-ı âşâr-ı mihr-i Hudâ merâ'i-i [T 242b] ḳulüb-ı nâsa mün'akis olup mûmâ ileyhûñ maḥbûb-ı Ḥaḳḳ olduğı bu şüretten âşikâr oldu.

Beyt:⁴ عجب حالی است در عشق خدایی
محب را میکند البتّه محبوب⁵

Merḥûm u maġfûrun leh Sulṭân Bâyezîd Ḥân ('aleyhi'r-raḫmetü ve'r-rıdvan)uñ eyyâm-ı salṭanat ve hengâm-ı sa'âdetinde bu ḫâlet üzre vefât eyledi.

Maṭla':⁶ همه را در دل خاک است مقرّر چه توان کرد
همه را بر ره مرگ است گذر چه توان کرد⁷

Mevlânâ Muşlihüddîn Muştafâ Raḫimehu'llâh [Kızıl Kaṭır]

Fârisân-ı endiyye-i fazîlet ü çâbük-süvârân-ı mezâmîr-i meziyyet içre Kızıl Kaṭır dimekle ma'rûf idi. [R 187b] Cümle-i 'ulümuñ mesâ'il-i ci-billiyesini ḫıfz u zabṭ idüp şafâ'ih-i bâ-levâ'ih ḫâtır-ı şafâ-pezirinde levḫ-i maḥfûz-âsâ şebt ü imlâ eyledi. Kâffe-i fûnûn-i mütedâvilenüñ ḫaḳâ'ik u daḳâ'ikından âyine-i fikret ü mir'ât-i reviiyyetde bâdî vü sâniḫ olan sevâniḫ-i fevâ'ih ve endişe-i bârik-bîne müsâmiḫ olan levâ'ih-i şarâyiḫ meclâ-yı mücellâ-yı derûn-ı şafâ-meknûnında [P1 319b] bir vechle müntaḳış u mürtesim olmuş-idi ki ḳanğı zamânda 'ayn-ı i'tibâr-ile aña nâzır olsa cümlesi bir nazarda ḫâzır görilür-idi. Fûnûn-ı edebiiyye vü 'aḳliyyeden ve 'ulûm-ı

1 vü mütemetti' R, T | -P1

2 Kuşkusuz şeyhlerin sohbeti, Hz. İsa'nın nefesi gibidir.

3 "... Allah, sevdiği ve kendisini seven ..." Mâide (5), 54.

4 Beyt R, P1 | Ferd T

5 İllâhi aşkta öyle bir hal vardır ki elbette seveni, sevilen yapar.

6 Maṭla' R, P1 | -T

7 Herkese toprak içinde bir yer vardır, ne yapılabilir ki? Herkes ölüme giden yoldadır, (buna karşı) ne yapılabilir?

şer'iyeye-i fer'iyeye vü aşılyyeden bir mes'ele zıkr olınsa 'ibārāt-ı mü'telifesiyle belki nüsaḥ-ı muḥtelifesiyle maḥfūz u mazbūbı bulınur-idi.

Şi'r:¹ در گنج درون او فنون حاضر بود
از آینه دلش جهان ظاهر بود
محفوظ وی است جمله انواع علوم
بر لوح نگر که دمبدم ناظر بود²

Zāt-ı 'ilme gāyet maḥabbet üzre olduğundan cümle-i ecille-i evkātını ders ü ifāde naḥvine şarf idüp zümre-i talebenüñ menāzım-ı merām-iştiğāl-lerinüñ intizāmında ihtimām-ı tām ve teşemmür-i tamām ider-idi.

Nazm:³ به آرزو و هوس ره نمیتوان پیمود
به لاف و عربده کاری نمیتوان پرداخت

[T 243a] هر آن کسی که به مقصود خود نکرد اقدام
فلک مقاصد او را به کام دل نخواست⁴

Mü'ellif-i Şakâ'ik'ın 'ammisi hikāyet eyledi ki zamān-ı iştiğālümde fāzıl-ı merḫūmdan telemmüz idüp ḥıdmet-i şerifinde iki yıl miqdārı istikmāl-i kemāl⁵ itmege meşğul oldum idi. [P1 320a] Şiddet-i ḥiddet-i ihtimāmı ucından bir gün ders fevt itmege kâdir olmayup ciddi ḥadd-i maḥdūr-dan birün olmağın mu'tādımız olan mertebeyi ḥavfımızdan terk eylemek vāḳi' olmadı. Ve daḥi hikāyet eyledi ki fāzıl-ı merḫūm her günde on 'aded kitābdan ifāde idüp her birinde oḳınan⁶ maḥalleri müte'allaḳatıyla ve elfāz u 'ibārātıyla şaḥife-i ḥāḫırdan ezberden naḳl ider-idi.

Maḫla':⁷ در نسخه خاطرش فنون مسطور است
انواع مسائل به دلش مزبور است⁸

1 Şi'r R, P1 | Kıt'a T

2 Onun derûnundaki hazinede nice fenler vardır. Gönül aynasından dünyalar görünür. Çeşit çeşit ilimler onun tarafından hıfzedilmiştir. Levh-i mahfûza bak çünkü o daima oraya bakıyor.

3 Nazm R, P1 | Kıt'a T

4 Arzu ve heves ile yol katedilmez. Laffa sözle işler bitirilemez. Kendi amacı için çalışıp çabalamayan kişiye felek muradınca muamele edip kâm-yâb etmez.

5 istikmāl-i kemāl R, T | istikmāl P1

6 oḳınan R, P1 | olan T

7 Maḫla' R, P1 | Ferd T

8 Onun gönül sayfasında nice ilimler yazılıdır. Gönlünde çeşitli meseleler zikredilmiştir.

Eşnâ-yı dersde bir gün ba'zı talebesi bir mes'elede muhâlefet idüp “Benüm sözüm fülân kitâbda fülân bâbda meşûr u muharrerdür.” diyü muşırr olıcağ mûmâ ileyh ğazaba gelüp “*Maķşûd*dan Zemahşeri'nün *Keşşâf*ına varıncaya degin olan kitâblaruñ mesâ'il-i celîlesi şaĥîfe-i ĥâtırurmda merkûz u muķarrerdür. Senüñ bu didüğüñ mes'ele hiç bir kitâbda mektûb degüldür.” diyü buyurdılar. Ol fâzıl-ı celîlü'l-efâzıl maĥmiyye-i Burûsa'da Manastır [R 188a] Medresesi'nde müderris iken merĥûm Sulţân Meĥmed Hân ĥazretleri maĥmiyye-i Edirne'de Üç Şerefelü Medreseleri'nde [P1 320b] kendüleri iĥdâş itdüğü Medrese-i Cedîde'yi aña iĥsân eyledi. İttifâķ ol günlerde Şemâniyye Medreseleri'nün birisi münĥall olup vüzerâ ĥazretleri pâye-i serir-i a'lâya 'arz eyledüklerinde “Mevlânâ Muşliĥüddîn'den eĥaķķ kimesne yokdur. Ben onı fâzıl-ı mûmâ ileyhe virdüm” diyü fermân-ı şerîf şudür eyledi. Vezîr-i sa'âdet-şi'âr tekrâr 'arz idüp “Mevlânâ-yı [T 243b] mezbûra maĥmiyye-i Edirne'de bir medrese şadaķa olınmış iken bu gün biri daĥi virilmek münâsib degüldür.” didükde pâdişâh-ı şerî'at-nişâb cevâb virüp “Ol fâzıl-ı semiyü'l-fezâ'ilüñ envâ'-i i'zâz u i'zâma istiĥķâķı gün gibi zâhir ü bâhir-iken aña tevķîr olınmamaķ terk-i vâcibdür. Elbette elbette taķdîmi lâzım olan taķdîm olınmaķ gerekdür.” didi.

Kıt'a: حق ايشان بده به دست كرم
 هر كه دارد به منصب استحقاق
 زمره عالمان رعايت كن
 واجب است اين همه على الاطلاق¹

Merĥûm u maĥfûrun leh Sulţân Bâyezîd Hân ĥazretlerinin te'yîd-i İzed ile şubĥ-ı âmâli maşrıķ-ı iķbâlden demîde olup râyât-ı² ﴿نَزَعُ دَرَجَاتٍ مِّنْ نَّسَاءٍ﴾ meşâ'ir-i meşâriķ [P1 321a] u meĝâribde maşşüb u merfû' ve âvâz-ı kûs-ı tañţana-endâz-ı³ ﴿تُوْتِي الْمَلِكُ مِّنْ نَّسَاءٍ﴾ âzân-ı sükkân-ı rub'-ı meskûnda mesmû' olduķda 'amme-i re'âyâyı ĥuşuşan zümre-i 'ulemâyı ri'âyet ü ĥimâyet itdüğü şadedde ol fâzıl-ı me'âşir-eşere girü Manastır Medresesi'ni ba'dehu maĥmiyye-i Edirne'de Medrese-i Cedîde'yi i'tâ eyledi. Mûmâ ileyh ol medrese-i felek-âsâda

1 Onların hakkını cömertlik eli ile ver. Herkese hakettiği makamı verdiğin (gibi). Âlimler topluluğuna riayet et çünkü bu kesinlikle herkese vâciptir.

2 “... Biz dilediğimiz kimselerin derecelerini yükseltiriz. ...” En'âm (6), 83; Yûsuf (12), 76.

3 “...Sen mülkü dilediğine verirsin ...” Âl-i İmrân (3), 26.

ifâde üzre iken vefât idüp nidâ-yı ¹﴿اِزْجَعِي﴾ ile 'âlem-i bālâya 'urüc eyledi.

Mışra': به غفران سرای خدا شد روان²

Mümâ ileyh hafifü'l-lihye, aḥmerü'l-levn, 'azîmü'l-cüşse bir kimesne idi. Kebîr-i cism ü 'azîm-i cişmânî ucından anı³ degme at götürmege tâkât getürmeyüp ol bār-ı girâna taḥammül itmezdi. Kûh-peyker ve bār-keş olmayan bârgîr anı bir yirden bir yire götürüp gitmez-idi.

Bejt:⁴ زیر رانش اسب وی باید که باشد راه دان
تیزرو همچون سپهر و بارکش همچون زمین⁵

Ṭalebesinden birisi bir gün derse ḥâzır olmasa dersden şofra ḥücresine varup ḥasta bulursa 'iyâdet ider-idi. Ve eger 'özü-i şer'îsi yoğ-ise seng-i zecr-ile ḥâtırına toqınup ḥâne-i [T 244a] ḳalbini yıḳar-idi. Mü'ellif-i [P1 321b] *Şakâ'ik*'ün 'ammîsi Mevlânâ Ḳasım Çelebi [R 188b] ḥikâyet eyledi ki maḥrûsa-i Edirne'de Mevlânâ Muşliḥüddîn'den telemmüz iderken dâ'im Mevlânâ Muḥammed Nıksarî Ḳaşṭamonı'dan Edirne'ye gelüp anı ziyâfet-içün eyyâm-ı dersden bir günde derse ḥâzır olmayup “Bugün mâni'müz vardır. Bir bâğçeye gitsek gerekdür” diyü istizân itdigümde benüm sözümden ḡazaba gelüp “emr-i⁶ ders ziyâfete mâni' iken ḳaziyeyi 'aks idüp ziyâfeti derse mâni' eylemek âdâb-ı aşḥâb-ı mantıḳa muḥâlîf ve ḳânûn-ı mîzân-ı 'aḳla münâḳızdur. Eger senüñ ṭayunđan istiḥyâ itmesem seni redd eylemek muḳarrer-idi.” diyü buyurdılar. Raḥimehu'llâh.⁷

Mevlânâ Şemsüddîn Raḥimehu'llâh {Nahîfi}

Aşl[1] vilâyet-i Aydın'dan-idi. Evvelâ 'ulemâ-yı büm-ı Rüm'dan dirâset ü ḳırâ'at idüp şofra bilâd-ı 'Acem'e gitdi. Diyâr-ı mezkûrenün daḫi 'ulemâ-sından ta'allüm ü telemmüz idüp 'amme-i 'ulûmda ḥuşuşâ 'ilm-i ma'anîde ve 'ilm-i beyânda üstâd-ı mâhir oldı. 'İlm-i naḡamâtda 'âleme âvâze şalup

1 “... Rabbine dön.” Fecr (89), 28.

2 Allah'ın mağfîret sarayına gitti.

3 ucından anı R, P1 | -T

4 Bejt R, P1 | Ferd T

5 Onun altındaki at yol, iz bilmeli. Felek gibi hızlı gidip yeryüzü gibi yük taşıyıcı olmalı.

6 emr-i R, T | -P1

7 Raḥimehu'llâh R, P1 | Raḥmetu'llâhi 'aleyh T

şıyt u şadâ-yı hüsn ü edâsı râst-ı ırâka ve ısfahâna vâşıl oldu. Ol fennüñ üstâdlarından mu'âşır olduğı küçek ü büzürg [P1 322a] aña muhayyer olup mülk-i Hicâz anuñ tañtana-i nâm u nişâniyla taldı.

Maṭla':¹ یافت شهرت در جهان آن شاه شهر آشوب من
در عراق و اصفهان مشهور شد محبوب من²

Vech-i meşrûh üzere kemâlât-ı insâniyyeyle tekmiñ-i zât eyledükde diyâr-ı Rûm'a irtiḥâl idüp 'ilm-i nağamât vâsiṭasıyla merḥûm Sulṭân Meḥmed Ḥân ḥazretlerinüñ ḥavme-i ḥarim-i şoḥbetine dâhil oldu. Bu 'alâka ile bir mertebe teḳarrüb eyledi ki ḥâşşa-i lâzime gibi mülâzemet-i şâhiden ḥâlî olmayup pâdişâh-ı zıllu'llâhdan sâye gibi dür olmaz-idi. [T 244b]

Beyt:³ جدایی از تو تصوّر نمیتوانم کرد
کسی ز جان کرامی چرا جدا باشد⁴

Lâkin fâzıl-ı merḳûmdan bir gün sū-i edeb şâdir olup ba'zı güstâhlık zuhûr eylemegin rütbe-i ḳurbetden ib'âd olunup meclis-i sa'âdet-celisden tarḥ u tardı olındı. Bu taḳrîble maḥrûsa-i Burûsa'da tavaṭṭun eyleyüp ḥalḳ-dan i'tizâl u inḳıṭâ' için kendünüñ ḡam-ḥânesinde ihtifâ ider-idi.

Şi'r:⁵ جلوه مده همچو خور انوار خویش
باش چو سایه پس دیوار خویش
بر کس و ناکس به حریم خُمول
قفل کن ابواب خروج و دخول
دیر نشین باش چو عیسی دَمان
خانه بپرداز ز نامحرمان⁶

1 Maṭla' R, P1 | Ferd T

2 O, şehri karıştıran şahımın şöreti cihana yayıldı. Irak ve İsfahan'da benim sevgilim meşhur oldu.

3 Beyt R, P1 | Ferd T

4 Senden ayrılmayı tasavvur bile edemiyorum. İnsan aziz canından nasıl ayrı kalabilir?

5 Şi'r R, P1 | -T

6 Güneş gibi kendi ışıklarını gösterme, gölge gibi ol da kendi duvarının arkasında (kal)! Âşina ve bigâneye karşı kendi isimsizlik evinde giriş ve çıkış kapılarını kilitle. İseviler gibi kendini uzlete sok ve evi yabancıardan boşalt! Molla Câmî, *Mesnevî Heft Evrenḡ Cild-i Evvel*, (*Tuḥfetul-Ahrâr*), haz. Câbulkâ Dâd Alişâh, Asgar Cânfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyñ Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 516.

[P1 322b] Gâh gâh zarûret-i nafaqa tekâzâsıyla ve sū-i ma'âş iktizâsıyla ğam-hânesinden çıkup bir gūşede ol fennūn t̄aliblerine ta'lim idüp onlardan birkaç aqçe cerr ider-idi. Ol cerr [R 189a] itdūgi aqçeyi eşk-i 'aşık gibi tamâm harc idince evinde gizlenür-idi.

Şi'r:¹ گرچه بسی لقمه به دست آوریم
بیشتر از روزی خود کی خوریم
پس ز پی آنچه نه روزی ماست
این همه تشویش کشیدن چراست
راه رضا گیر و برومند شو
حرص به یک سو نه و خرسند شو²

Eḳārib ü ecānibden ferd-i āferide ile iḥtilāṭ itmeyüp şoḥbet ü muşāḥabete-tini Yetīme nām şulbiyye duḥterine ḥaşr u ḳaşr itmiş-idi. Pādişāh ḥazretleri-nūn meclis-i 'ālilerinden mehcūr u maḥcūr olduğına mehmūm u maġmūm olduğū sebebden evāḥir-i 'ömrinde dimāġı muḥtell oldı. Ḳuvvet-i derrākesi tamām iḥtilāl buldı. Ba'zı kimesnelerden me'külāt kısmından hediye gelse mesmūmdur diyü tevehhüm idüp yimez-idi.

Hicret-i Nebeviyye'den toḳuz yüz senesinin ḥudūdında vefāt idüp se-ne-i mevt-ile ḥ'āb-ı 'ademe vardı.

Naẓm:³ چند باشی به این و آن نگران
پند گیر از گذشتن دگران
[T 245a] [P1 323a] واعظت مرگ همنشینان بس
اوستادت فراق ایشان بس⁴

Ol fāzıl-ı semiyyü'l-mefāḥir, ekābir-i zevi'l-me'āşir için 'Arabī vü Fārisī vü Türkī ḳaşideler nazm eyleyüp Burūsā'dan cenāb-ı vālalarına irsāl ider-idi.

1 Şi'r R, P1 | Naẓm T

2 Her ne kadar pek çok lokma elde etsek de nasip olandan fazlasını nasıl yeriz? O halde nasibimiz olmayanın peşinde bu kadar perişanlık çekmek neden? Rıza yolunu tut ve berhudar ol. Hırsı bir tarafa bırak ve rıza göster.

3 Naẓm R, P1 | Ferd T

4 Daha ne kadar şunun bunun için kaygılanacaksınız? Başkalarının gitmesinden ibret al. Senin nasihatçin olarak dostlarının ölümü yeter. Üstat olarak onların ayrılığı sana yeter. Evhadüddin-i Merāġi, *Külliyât-ı Euhadî-i İsfahânî Ma'rûf be-Merāġi*, (*Câm-ı Cem*), haz. Saïd-i Nefîsî, Tahrân: İntişârât-ı Emîr-i Kebîr, 1340, s. 580.

Lâkin gönderdüğü çaşâ'id evvelinden âhîrine degin taşhîf olınsa hicv hâşıl olur-idi. 'İlm-i edvârda ba'zı taşnîfâtı vardır ki ahâlîsi ortasında mânend-i meşel-i sâ'ir dâ'irdür.

Tezyîl: Mevlânâ-yı mezbûruñ mahlaşı Naḥîfî'ydi. Merḥûm Sulṭân Meḥmed Hân 'Acem'den gelen 'Abdülkâdir-ile anı bahş itdürmişdür.

Revvaḥa'llâhu rûḥahu ve nevvere çarîḥahu.

Mevlânâ Melîḥî Raḥmetu'llâhi 'Aleyh¹ {Melîḥî}

Anaṭolî vilâyetindendir. Ol 'aşruñ fuзалâsından okuyup fûn-ı 'âli-yetüŝ-şü'ünü aḥz itdüğü eşnâda ²﴿رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا﴾ diyü tazarru' itmegin mezîd-i füyûzât-ı Rabbâniyyeye mazhar olup enzâr u eşbâhı ortasında bâri' ü fâ'ik oldı. Ṭabî'at-i insânide irtifâ'-ı merâtib ve i'tilâ-yı me'arib merkûz u muḳarrer olmağın Mevlânâ Melîḥî daḥî râķî-i merâķî-i fezâ'il olmaḳ ârzûsına bilâd-ı 'Acem'e varup ol diyâruñ 'ulemâsından dirâset ü kıra'et [P1 323b] eyledi. Bu eşnâda mest-i câm-ı raḥîķ-ı ḥaķîķî olan Mevlânâ Câmî ile ŝerîķ olup anuñ şeref-i ŝirketi berekâtında câm-ı fezâ'ili nûş eyledükden ŝoñra mavṭın-ı aşîl-i ceziline 'avdet idüp maḥrûsa-i Ḳoŝaṇṭiniyye'de evâ'il-i fetḫde [R 189b] tavaṭṭun eyledi. Câm-ı 'irfândan bir ṭolu nûş eyledi ki anuñ bir kemter cür'asından mütecerri'an-ı kâse-i füyûzât-ı İlähiyye mest ü bî-hûş ve deng ü medhûş olurlar-idi. Tecerru' itdüğü bâdenüñ bir ḳaṭresinden ḥalk-ı 'âlem tamâm-ı keyfiyyet bulurlar-idi.

Beyt: Cür 'amuz düşse cihâna tākler peydâ olur
Dâne-i engürımızdan mest olur eşyâ bizüm

[T 245b] Bu maḳûle câm-ı bî-dürdüñ keyfiyyetiyle mütekeyyif iken âḥîr-i 'ömrine degin mey-perest ü bâde-nûş olup ḥum-ı mey gibi bâdeden ḥâlî olmadı. Müddet-i ḥayâtında râḥ-ı reyḥânî ve câm-ı rümmâniden ğayrı nesne ile gül ü nergis gibi göñli gözi açılmazdı. Mest-i lâ-ya'ḳıl olmayınca kendüyi bilmez-idi. Lâle-i dil-i ŝanevberîsi ancaḳ câm-ı gül-fâm³ ve bâde-i lâle-renkle açılır-idi. Ve gönçe-i ḥâṭır-ı pejmürdesi ŝarâbla sîrâb olup gül-i jāle-bâr-kirdâr yüregine anuñla şu ŝaçılır-idi. [P1 324a]

1 Raḥmetu'llâhi 'Aleyh R, P1 | Raḥimehu'llâh T

2 "... ve 'Rabbim, benim ilmimi artır' de." Tâhâ (20), 114.

3 ŝanevberîsi ancaḳ câm-ı gül-fâm R, P1 | ŝanevberî T

Şi'r:¹ ز آب صافئ جان پرور مُل
رخ آن سروقد بشگفت چون گل
نشست از تاب شمع و گرمئ می
عذارش چون ز شبنم لاله در خوی²

Elsine-i zürefâda rûh-ı şânî diyü ta'bîr olınan bâde-i cân-bahş-ı rûh-efzâ-
nuñ keyfiyyet-i harâreti mânend-i rûh-ı revân derûnına hülûl ü cereyân ve
dem-i hayvânî gibi 'urûkına duhûl ve sereyân u cereyân³ itmeyince eli ayağı
tutmaz idi. Birkaç kadeh mey içmedin bir loğma yutmaz-idi.

Nazm:⁴ می نوش که عمر جاودانی این است
خود حاصلت از روز جوانی این است
هنگام گل و باده و یاران سرمست
خوش باش دمی که زندگانی این است⁵

Ve bi'l-cümle bâdenüñ ölümlüsü ve şarâbuñ dirisi ve rûz u şeb mey-i
gül-fâmla geçinenlerüñ birisidür.

Maṭla':⁶ Sâkî piyâle iki gözümün birisidür
Bir rûhdur ki bezmimiz anuñ dirisidür

Mü'ellif-i Şakâ'ik pederinden naql eyledi ki 'ilm-i luğatdan Şihâh-ı Cev-
herî ol şarrâf-ı 'arrâf-ı bâzâr-ı fezâ'ilün rişte-i hâṭırında mânend-i cevâhir
muntazam u mülte'em olup dürc-i hâfızasında maḥfûz idi. Luğât-ı 'Arabiy-
yeden birisi istişkâl ü istikşâf olınsa kitâb-ı [P1 324b] merķûmda ol luğata
müte'allık mersûm olan terâkib ü 'ibârâtını kem ü kâst ezberden oğurdu.

Şikât-ı şulehâdan bir kimesne hikâyet eyledi ki bilâd-ı 'Acem'den di-
yâr-ı Rûm'a gelür olduğumda [T 246a] 'Abdurrahmân Câmî ḥazretlerini
ziyâret idüp "Hâlâ diyâr-ı Rûm'a teveccüh eyledüm. Ol cânibde hıdmet
var mıdır?" [R 190a] didüğümde "Şeriklerümden Melîhî nâm bir şeriküm

1 Şi'r R, P1 | Meşnevî T

2 Şarabın cana can katan saf suyundan o servi boylu güzelin yanağı gül gibi açıldı. Şarabın hararetinden ve mumun sıcaklığından sevgilinin yanağına lâledeki çiğ gibi ter oturdu.

3 sereyân u cereyân R, P1 | seylân T

4 Nazm R, P1 | Kıt'a T

5 Şarap iç, çünkü sonsuz hayat budur. Gençlik devrinden sana kalacak şey budur. Mest arkadaşlar, şarap ve gül vaktinde bir anlık olsun mutlu ol ki hayat dediğin şey budur. Ömer Hayyâm, *Rubâ'iyât-ı Hakîm Hayyâm-ı Nişâbûrî*, haz. Muhammed Ali Fürûğî - Kâsım-ı Ganî, Tahrân: İntişârât-ı 'Ârif, 1372, s. 82.

6 Maṭla' R, P1 | Beyt T

var-idi. Hâlâ ol kimesneyi maḥmiyye-i Koştanṭiniyye'de sâkindür diyü istimâ' iderin. Bu risâle ol fâzıl-ı fezâ'il-iştimalâ benüm armağanumdur. İşâl eylesesiz.” didi. Bir miḳdâr müddetden sonra maḥmiyye-i Koştanṭiniyye'ye geldigümde Mevlânâ Melihî'yi Mollâ Câmî ile muşâḥabet itdüginden 'ulemânuñ şuleḥâsından gümân idüp anı ol zümreden ba'zı kimesnelerden istifsâr eyledüm. Ol cem'-i sâlimden biri “Mevlânâ Melihî şalâḥ u felâḥa şâlih olan 'ulemâ zümresinden degüldür. Câm-ı nekbet-encâm gibi şarâb-âlûde ve ḥum-ı bâde gibi ḥâne-i ḥammârda sâkindür. Var anda bulursın.” diyü haber virdügünde müşârün ileyhi tecessüs eyleyürek bir meyhânede aña mülâkî olup Mevlânâ Câmî'nün selâm¹ u kelâmını ve risâle-i berâ'at[P1 325a]-fercâmını işâl eyledüm. Mümâ ileyh benüm bu peyâm u peygâmumdan bükâ-yı şedîd-ile bükâ idüp “Sâ'ik-ı kazâ-yı İlähî ve muḳadder-i ḳadr-i Rabbânî beni fışḳ u fücür semtine ve mevlânâ-yı mesfûrî şalâḥ u felâḥ vâdisine sevḳ eyledi. ²﴿وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَّقْدُورًا﴾ didi.

Şi'r:³ خورشید کمند صبح بر بام افکند
کیخسرو روز مهره بر جام افکند
می خور که مؤذن صبحی خیزان
آوازه ایشروا در ایام افکند⁴

Ol ḥibr-i ḥayyir-i 'ulemâ-yı cebreden ḥaber virüp kendünün seyyi'ül-ḥâl olduğunu kazâ vü ḳadere ḥavâle eyledükden sonra “Benüm gibi esve'ül-ḥâl bu risâle-i bî-mişâle nazar eylemek lâyık degüldür.” diyü risâle-i merḳüme-yi baña teslim idüp kendüsi yine maḳarr-ı muḳarrerinde ḳarâr ve meşra'-ı nâ-meşrû'ına şürû' eyledi. Kendünün ef'âl-i nâḳışa-i mâziyesine te'essüf idüp bu ḥüsn-i temyîz-ile nevâhî-i İlähîye muḥâlefet itdügünden baña 'âfiyet-i 'âḳıbet ve ḥüsn-i ḥâtimet [T 246b] müyesser olmaz diyü kâse-i çeşmini eşk-i nedâmet ile mâlâmâl eyleyüp şafaḥât-ı vecenâtından ḳaḫarât-ı 'aberâtını revân u devân eyledi.

Şi'r:⁵ گوهر بس گران بها اشک است
سبب آبروی ما اشک است

1 selâm R, P1 | selâmını T

2 “... Allah'ın emri mutlaka yerine gelecek, yazılmış bir kaderdir.” Ahzâb (33), 38.

3 Şi'r P1 | -R, -T

4 Güneş sabah kemendini dama fırlattı. Padişah gün boncuğunu kadehe attı. Şarap iç çünkü sabahları kaldıran müezzin “İçiniz!” avazesini cihana yaydı. Ömer Hayyâm, *Rubâ'iyât-ı Hakîm 'Ömer Hayyâm (bâ-Terceme be-Şi'r-i İncilîzî ez-Edward Fitzgerald)*, haz. Yûsuf Cemşidîpûr, Tahrân: Kitâbfürûştî-i Fîrûgî, 1343, s. 22.

5 Şi'r R, P1 | Nazm T

[P1 325b] گریه میکن کز آن ثمر یابی
اشك ریزی کنی گهر یابی
ابر تا گریه بر چمن نکند
غنچه هم خنده بر سمن نکند¹
”سامحه الله تعالی بالغفران والرضوان“²

Mervîdür ki merhûm Sulţân Meħmed Hġân ħazretleri “Mevlġnġ Meliħi bezzġsġtġnda ŧarġb iġġp cür‘a-i nġ-pġkini mšselmġnlaruġ ġstine ŧaġdı.” diyš istimġ eyledi. Bu vaz‘-ı ġbġden pġdiŧġh ħazretleri ter dšŧmegġn mey-fšršs olanlara “Mevlġnġ Meliħi’ye bġde virmesšnler!” diyš yasaġ idšp ırġka-i dem š ħatġ ile tehdġd š taħvġf ve ‘uġbġt-ı ‘ġcileyġ tesvġf [R 190b] eyledi. Mevlġnġ Meliħi bu taġrġble zġršri cġm-ı ŧarġbdan el ħekšp meyħġneye ayaġ baŧmaz olduġda iħrġcġt-ı vġcibesiyġšn yevmi on beŧ aġġe ‘ulšfe ta’yġn olġnup birġaġ ġšn zšhd š ŧalġh ve ‘iffet š felġh šzre ta‘ayyšş eyledi.

Mıŧra‘: لعلّ الله يرزقني صلاحاً³

Bu ħuŧšŧda Mevlġnġ Meliħi her zamġnda laġife idšp “Benšm elime ġiren cġm-ı ŧarġb-ı nġbı el šzre ŧutup ol cevher-i⁴ ġirġn-mġyenšn her bir ħaġresini Cem ħazġnesine virmez-iken benšm-ġšn ħaġkuġ ġstine ŧarġb dškdi [P1 326a] didšklerine pġdiŧġh ħazretleri nice inandı.” didi.

Fġzil-ı merġšmı bir ġšn ba’zı aŧġġb-ı buġz u ‘udvġn sekrġn ġršp pġdiŧġh ħazretlerine Mevlġnġ Meliħi’nšn eskiden ġršr ġzi ve ŧutar eli olan cġm-ı billšrġn ile yine nihġnġ eli ve ġšlġš-i ŧšrġhi ve ġšlġše-i bšlbšleyġ ġizlš dili vardur. Bundan aġdem pġdiŧġh-ı nik-manġaruġ⁵ maħzarında ‘ahd itmiŧ iken ħġlġ peymġne ucından peymġn-ŧikeŧtlšk⁶ idšp pġr-i muġġnı pġr ve ‘aŧġ-yı pġrġnġ dest-ġir idġndi ancaġ diyš ġamz itdiler. [T 247a]

1 En deġerli mšcevher ġzyaŧıdır. Bizim yšzšmšzšn akı ġzyaŧıdır. Aġla ġšnkš bununla neticeye šlaŧırsġn. ġzyaŧı dškersen mšcevherler bulursun. Bulut ħemende aġlamadıġca ġonca yasemine ġšlšmsemez.

2 Allahu te’ġlġ ona maġfġreti ve cenneti ile muamele edip affetsin.

3 Belki Allah beni hayır ve yarar ile rızıklandırır.

4 cevher-i R, P1 | ġevher-i T

5 pġdiŧġh-ı nik-manġaruġ R, P1 | pġdiŧġh ħazretlerinšn T

6 peymġn-ŧikeŧtlšk R, T | peymġn-ŧikenlšk P1

Kıt'a:¹ 'Aceb şahş idi Mevlânâ Melihî
Anuñ pîr-i muğân olmışdı pîrî

İki ayağı tutmazken anuñ hîç
Piyâle oldı şimdi dest-gîri

Pâdişâh hazretleri fi'l-hâl getürdüp istişmâm itdirüp² râyiha-i hamr bulunmayınca keyfiyyet-i hâl su'âl olunup “Bu keyfiyetüñ aşlı nedür toğrı söyle!” diyü ibrâm u ilzâm eylediler.

Beyt:³ به گیتی بایدت خورشید رویی
بکن چون صبح صادق راست گویی⁴

Mevlânâ Melihî vâkı' hâli beyân idüp “Ta'ahhüd itdügüm kâse-i 'ahd ü mişâkum henüz dürüstdür. Seng-i naqş ile anı şikest ü kesr itmeyüp turrın. Ancağ [P1 326b] bu ben haste-i derd-i hırmân derde dermân olsun için ol kıt-ı cân u âb-ı hayvân ile ihtikân eyledüm. Bu keyfiyyet baña andan hâsıl oldı.” didükde Sulţân Meḥmed ('aleyhi'r-raḥme)⁵ hazretleri bu sözden ḥazz itdüğinden kullukul-i şürâhî gibi vâfir ḥande idüp mûmâ ileyhün günâhını 'afv eyledi.

Beyt:⁶ راستی موجب رضای خداست
کس ندیدم گم شد از ره راست⁷

Merḥûm Sulţân Meḥmed Hân ('aleyhi'r-raḥmetü ve'r-rıdvân) hazretlerinin peymâne-i 'ömri pür olup kâse-i ḥayâtı şikest olduğdan sonra Mevlânâ Melihî evvel itdüğinden ziyâde tenâvül idüp vefât idinceye degin şürb-i hamre artuğ tevağğul eyledi. Ḥabâb-âsâ dâ'im şarâb hevâsında olup bir ka-deḥ bâde görse bî-tekellûf köp düşer-idi. Ve⁸ bir kâse şarâb olduğu yerde şadr-nişin olup eski ḥaşîr döşer-idi. [R 191a]

1 Kıt'a R, P1 | -T

2 itdirüp R, P1 | idüp T

3 Beyt R, P1 | Ferd T

4 Bu dünyada sana bir güneş yüzlü gerek. Subh-ı sâdik gibi doğru sözlü ol.

5 'aleyhi'r-raḥme R, P1 | 'aleyhi'r-raḥmeti ve'l-ğufrân T

6 Beyt R, P1 | Ferd T

7 Doğruluk, Allah rızasını kazanmak için şarttır. Doğru yolda gidip de kaybolan kimseyi görmedim. Sa'dî-i Şîrâzî, *Külliyât-ı Sa'dî*, (*Gülistân*), haz. Muhammed Ali Fûrûğî, Tahrân: Emîr-i Kebîr, 1372, s. 51.

8 Ve R, P1 | -T

Şi'r:¹ می خور که غم کثرت و قلت ببرد
 و اندیشه هفتاد دو ملت ببرد
 پرهیز مکن ز کیمیایی که از او
 یک جرعه خوری هزار علت ببرد²

Hudâ-yı vasî'ür-rahmet ve refî'ül-cenâbdan mültemesdür ki sâķi-i ecel yedinden [T 247b] şarâb-ı ĥimâmı [P1 327a] tamâm nüş eyledükde anı âb-ı kevşer ile sîrâb idüp³ «عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ» maşdüķi⁴ olan nehr-i mağ-firet ile ol 'alil-i ġalil-i ġünâha ĥayât-ı tâze vü şarâvet-i bî-endâze müyesser eyleye. Âmin.

Beyt: توفیق خدا یار و رفیقش باشد
 غفران تو رهبر طریقش باشد⁵

Tezyil: Mümâ ileyh ĥüsni-naẓma ķâdir bir şâ'ir-i mâhir-idi. Eş'âr-ı nemekînde melâĥat ve âşâr-ı şîrininde ĥalâvet var-idi. Bu maţla' anuñ eş'âr-ı dürer-bârındandır.

Maţla': Micmer görüben süz-ı derünüm oda yandı
 Şem' aġladuġum gördi yaşı ķana boyandı⁶

Ve ĥasb-i ĥâlini beyânda bu ķıt'a kendünündür.

Ķıt'a: Bu Melihî iki 'aşâ götürür
 Biri cismânî biri rûĥânî

Ol ki cismânîdür aġaçdandır

Ol ki rûĥânî la'l-i rümmânî⁷

1 Şi'r R, P1 | Ķıt'a T

2 Azlık ve çokluk derdinden kurtulmak için şarap iç. O şarap ki yetmiş iki milletin derdinden seni kurtarır. O kimyadan sakın uzak durma çünkü tek damlası bin hastalığa şifadır. Ömer Hayyâm, *Rubâ'iyât-ı Hakîm Hayyâm-ı Nişâbüri*, haz. Muhammed Ali Fürüġî - Kâsım-ı Ganî, Tahrân: İntişârât-ı Ârif, 1372, s. 93.

3 "(O Tesnîm, Allah'a) Yakın olanların içecekleri bir kaynaktır." Mutaffifin (83), 28.

4 maşdüķi R, P1 | maşrûf T

5 Allah'ın tevfiķi, onun dostu ve arkadaşı olsun. Allah'ın senin mağfiretin onun yoluna rehber olsun.

6 Latîfî, *Tezkiretüş-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ*, haz. Rıdvan Canım, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s. 495.

7 Latîfî, *Tezkiretüş-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ*, s. 494.

Mevlânâ Sirâc Haţib Raħimehu'llâh

Maħrûsa-i Kõştanţiniyye'de merħûm Sulţân Meħmed Hân hazretleri-nün câmi'-i şerifinde haţib idi. Ol sirâc-ı kâşâne-i 'irfân vilâyet-i 'Acem'de ba'zı ümerânun maķbûli olup pîşgâh-ı ķurbet-i bî-kürbetde mu'azzez ü mükerrem iken tağallübât-ı taķallübât-ı rûzgâr-ı zürķâr ve taşarrufât-ı [P1 327b] taşallufât-ı eţvâr-ı edvâr iķtizâsıyla olan keşret-i fitenden tebdil-i şûret idüp Etrâķ şekli üzre diyâr-ı Rûm'a firâr idüp maħmiyye-i Burûsa'ya vâşıl oldu.

Bejt:¹ پر شود عالم به آشوب ار کند یارم خرام
فتنه بر پا میشود آن سرور گر گردد قیام²

Mevlânâ 'Alâüddîn 'Alî Fenârî ('aleyhi raħmetü'l-Bârî) ol eyyâmda maħrûsa-i Burûsa'da ķâđi olmağın Mevlânâ Sirâc anuñ maħkeme-i muħkeme-i³ şerifesine dâhil olup âdâb-ı mülâķatı ri'âyet eyledi. Diyâr-ı leţâfet-dişâr-ı 'Acem'den mâbeynlerinde te'ârûf ü i'tilâf olmağın ol fâzıl-ı 'aliyyü'l-cenâb anı gördüğü gibi bilüp⁴ huķûķ-ı sâbıķayı ri'âyet için ğâyet ile i'zâz ü i'zâm ve iclâl ü [T 248a] ikrâm eyledi. Ol meclis-i sa'âdet-celîsde hâzır olanlar bu maķûle şî'âr u libâsı muħaķķar faķîr ü aħķar kimesneye ķâđi efendi böyle ri'âyet itdüğüne ta'accüb idüp hâlķ-ı 'âlem vaz'-ı ma'hûda müteħayyir ü mütezaccir oldılar. Ķâđi-i mezbûr fâzıl-ı mezkûruñ hoş-âvâz [u] nîk-elhân olup merâsim-i levâzım-ı hiķâbeti câmi' olduğunu der-i devlete i'lâm ve hüsni belâğat ve fazl-ı zâhirini [R 191b] âsitâne-i sa'âdet-âşiyâne kendüyle 'arz eyledi. İttifâķ [P1 328a] ol fâzıluñ ķudûm-ı meymenet-rüsûmı Sulţân Meħmed Hân hazretlerinin câmi'-i şerifinün itmâm ü ikmâline müşâdif olup bir haţib-i hoş-âvâz aradıkları zamâna râst geldi. Merħûm pâdişâh-ı mağfîret-mevsûm Mevlânâ Sirâc'un huţbesini istimâ' idüp hüsni edâsı ve âvâzı maķbûlleri olmağın yevmî elli aķçe ile haţib naşb eyledi.

Şi'r:⁵ از آن خوش خوان تری در لحن و آواز
ندید این چنگ پشت و ارغنون ساز⁶

1 Beyt R, P1 | Ferd T

2 Eğer yârim salınarak yürüse cihan karmaşa içine düşer. Eğer o güzel ayağâ kalkarsa fitne kopar.

3 anuñ maħkeme-i muħkeme-i R, T | maħkemenün P1

4 bilüp R, T | -P1

5 Şi'r R, P1 | Ferd T

6 Musiki ve tegannide ondan daha iyisini ne kambur çeng ne de erganun görmüşdür. Nizâmî-i Gencevî, *Hamse-i Nizâmî-i Genceî*, (*Hüsrev ü Şirîn*), haz. Saïd Hamîdiyân, Tahrân: Neşr-i Katre, 1381, s. 258.

Zıkr olınan cāmî'-i bedâyi'-i revâyi'-i meşûbât olan cāmî'-i şerîfde evvel haţîb ol fâzıl-ı edîb-i erîb vâkı'ı oldu. Rivâyet olunur ki Mevlânâ Sirâc'ın şadr-ı huţbesi ¹ "الحمد لله الذي وصف الحامدين بالمحامد إني حامد على نعمائه الحمد لله" idi. Ol 'aşruñ a'lâm-ı 'ulemâsından Mevlânâ Haţîb-zâde şadr-ı huţbeye i'tirâz idüp bu maħall hażret-i Bârî maħmûd-ı 'âlem olduĝını i'lâm maħallidür. Haţk-ı kelâm ve muķtezâ-yı maķâm "الحمد لله الذي وصفه الحامدون بالمحامد" demek idi. Lâkin mü'ellif-i Şakâ'ik'ın pederi Haţîb-zâde'nün kelâmından ol haţîbün kelâmını tercîh idüp böyle taşhîh-i kelâm [P1 328b] ve tavzîh-i merâm eyledi ki "إني حامد" cümlesi cümle-i istînâfyyedür. Taķdîr-i kelâm Haţk (celle ve 'alâ) hażretleri kendüye ĥamd idenleri meħâmid-ile vaşf ider. Sen de ĥamd ider misin dimekdür. Kâ'il-i kelâm daĥi "إني حامد على نعمائه" [T 248b] diyüp² kendünün zümre-i ĥâmidinden olduĝını ĥaber virüp su'al-i muķaddere cevâb virür.³ Mu'teriz-i mesfüruñ ihtiyâr itdüĝi terkîb-i bedî'üt-tertib bu nükteden ĥâlidür didiler.

Mevlânâ Sirâcuddîn edîb-i erîb, belîĝ-i faşîh ve şâĥib-beyân ü feşâĥat idi. 'İlm-i belâĝatda bârî' ü fâ'ik olup edâsı ĥûb ve şadâsı maħbûb kimesne idi. Eyyâm-ı cem' ü a'yâdda sükün ü vaķâr ile ĥiţâbet idüp rûĥ-efzâ naĝamât ve dil-güşâ terennümât ider-idi. Kûçek ü büzürg anuñ dil-pezîr edâlarına ve bî-nażîr şadâlarına ĥayrân u müteħayyir olup ahâlî-i İşfahân u Ĥicâz âvâz-ı dil-nüvâzından 'uşşâk-âyîn enîn iderler-idi. Aĥlâf-ı eşrafdan kimesne anuñ pâyesine varmayup ferd-i âferîde anuñ rütbe-i mi'râcına 'urüc itmedi.

Şi'r:⁴ کردی به ترانه دلاویز
بازار نشاط عیش را تیز

[P1 329a] آوازۀ نو چو ساز کردی
ناھید دو گوش باز کردی⁵

1 Şükredenleri övgülerle vasıflandıran Allah'a şükürler olsun ki ben onun verdiği nimetlere şükrediyorum. Elhamdulillah.

2 diyüp R, P1 | diyü T

3 virür R, T | virüp P1

4 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

5 Gönle hoş gelen bir nağme ile hayat pazarını kızıştırdı. Sen yeni bir şarkıya başlayınca Nâhîd yıldızı iki kulağını açardı.

Ol sirâc-ı vehhâcuñ çerâğ-ı rûh-ı revânı küşte vü mürde olduğı sene mazbûṭ u ma'lûm olmamağın ta'yîn olunmadı. Revvaḥa'llâhu rûḥahu.

Mevlânâ Hekîm Kuṭbuddîn 'Acemî Raḥimehu'llâh

[R 192a] Mülûk-i 'Acem'den ba'zısının vezîri idi. Mütevaṭṭın olduğı diyârda fetret peydâ olmağın terk-i diyâr idüp bûm-ı Rûm'un ḳurûmından merḥûm Sulṭân Meḥmed Hân ḥazretlerinüñ ḥıdmetlerine ittişâl eyledi. Pâdişâh-ı mûmâ ileyh kemâl-i¹ mertebede ikrâm u i'zâm ve iclâl ü ihtirâm eyleyüp ḥıla'-i 'âliye-i ğâliye ve in'âmât-ı keşîre-i ğazîre bezl eyledükden gayrı yevmiyye ṭarîḳıyla beş yüz aḳçe ve müşâhere ṭarîḳıyla yigirmi biñ aḳçe² ta'yîn eyledi. Pâdişâh-ı mekremet-nişân-ı merḥamet-'unvânüñ ḥamâ-yı ḥimâyet ve ḥavme-i ḥavze-i 'inâyetinde 'ıyş-ı ergâd u tıyb-ı a'zeb ile ta'ay-yüş eyledi. [T 249a] Reşehât-ı 'aynü'l-ḥayât-ı iltifâtla şecere-i şemere-i 'ıyş u ma'âşı muḥadḍara vü müzehhere olup tenessüm-i nesîm-i eltâf-ı pâdişâhî ile şükûfe-i âmâl ü emânîsi şükûfte ve mîve-i maḳâşıdı sîrâb [P1 329b] u şâdâb oldu. Ol şecere-i şemere-i bâğ-ı salṭanatuñ sâye-i sa'âdetinde me'âkil ü melâbisde vüs'at ü sî'at irâ'et idüp cevârî-i cemîle ve ğulâmân-ı celilede tecemmül ider-idi.

Şi'r:³ قوّت قلب مرد را درم است
 بل درم عین قلب مرد آمد
 بی زر و سیم کس ز خیل و خشم
 یک نفس بر درت نیارآمد⁴

Ṭabîb-i merḳûmuñ 'ilm-i ṭıbda ma'rifet-i tâmmesi olmağın muḳarreb-i ḥazret olup nüzhet-ğâh-ı taḳarrüb-i pâdişâhîde mütenezzih ü mütereffih oldu. Her mâddede meşreb-i şerîf ü mizâc-ı laṭîfine muvâfiḳ şerbet bağlayup meyl-leri ne semte ise aña ğider-idi. Cümle-i aḥvâl ü âmâlinde muḳaddemâ pâ-dişâhuñ nabzın ṭutup aña ğöre ḥareket ider-idi. Ḥüsn-i zindegânî ile dimâ-yı şaḥîḥa gibi 'urûḳ-ı pâkine ḥulûl idüp rûh-ı revân gibi derûnına bir mer-tebe duḫûl itmiş-idi ki pâdişâh anı cânı gibi sevüp müfâraḳata dermân yoğdı.

1 kemâl-i R, P1 | -T

2 ve müşâhere ṭarîḳıyla yigirmi biñ aḳçe R, T | -P1

3 Şi'r R, P1 | Ḳıṭ'â T

4 İnsana kalp kuvveti paradan gelir. Hatta para insanın bizatihi kalbidir. Kişi, altın ve gümüş olmadan maiyetiyle bir an dahi olsa kapında kalamaz, duramaz.

Mışra': ¹ هر یکی با یکدیگر چون جسم و جان کرد امتزاج

Merhûm Sulţân Meĥmed Hân-ı Gâzî'nün zamân-ı salţanatında ol tabîb-i ĥabîbü'l-ķulûba hümüm-i ecel hücüm idüp [P1 330a] müdâvî-i 'aķl aña 'ilâc itmege ķâdir olmamağın ol derd-i bî-dermân ucından vefât eyledi. Mevlânâ Ĥekîm Nefîs Kirmânî'nün oğlıdur. [R 192b] Adı Aĥmed'dür. Mülük-i sâlifeden Sulţân Ebû Sa'îd Timur Uzun Ĥasan Beg'ün yedinde sekiz yüz yetmiş üç senesinde şehîd olup muķarrebân-ı ĥazret tağılduķda ol ķuţb-ı aķţâb-ı zevi'l-elbâb diyâr-ı Rûm'a 'azîmet ü nehzat eyledi. Ve Mevlânâ İdrîs *Tevâriĥ-i Âl-i 'Oşmân*'da "toķuz yüz üç senesinde vefât eyledi." diyü ta'yîn eyledi. Ķabr-i şerîfi Ebî Eyyüb [T 249b] Enşârî Câmî'î'nün ķurbında kendü binâ itdügi mektebeddür. Raĥimehu'llâh.²

Hekîm Şükrullâh Şîrvânî Raĥimehu'llâh

Vaţan-ı aşlisinden irtihâl ü intikâl idüp diyâr-ı Rûm'a geldükde merhûm Sulţân Meĥmed Hân ĥazretlerinün ĥıdmetlerinde taķarrüb kesb idüp 'ilm-i tıbb sebebiyle muķarreb-i ĥazret-i 'ulyâ oldu. Ol tabîb-i ĥazîķ u ĥekîm-i fâ'ik şâĥib-i mürüvvet ve şâ'ib-i fikret olduğından ĥayrî 'ilm-i tefsîr ve 'ilm-i ĥadîşde ve fûnûn-ı 'Arabîyyede mahâret-i tâmmesi var-idi. Merve-i ezelde ķonılan [P1 330b] şafâ-yı derûn iķtizâsıyla ziyâret-i eşref-i aķţâr idüp sa'âdet-i Ĥacc ile kırân u temettu' eyledükden şońra diyâr-ı Mışr'da iķâmet eyledi. 'Ulemâ-yı ĥadîşden Şeyĥ Şehâvî ĥazretlerinden ve anuń emşâli nice şanâdîd-i esâtîze-i rivâyetden dirâset ü kırâ'et eyledükden ĥayrî diyâr-ı Rûm'da Mevlânâ Gûrânî'den dahi 'ilm-i ĥadîşi ta'allüm ü telemmüz eyledi. Zikr olınan fużalâ fâzıl-ı merķûma müşâfehетен icâzet virdüklerinden mâ'adâ her birisi icâzet-nâme yazup 'ilm ü şalâh ve fażl u felâĥına şehâdet eyledi. Mü'ellif-i *Şakâ'ik* mezkûrlaruń ĥaţţ-ı şerîfleriyle icâzet mektûblarını görmişlerdür. Merhûm Sulţân Meĥmed Hân-ı Gâzî-i şâĥib-fütûĥuń zamân-ı sa'âdetinde vefât idüp ĥadîş-i ³ ﴿إزجعی﴾ muķtezâsınca cenâb-ı Rabbü'l-erbâb'a rücû' eyledi.

1 Her biri birbiriyile ruh ve beden gibi imtizac etti.

2 Raĥimehu'llâh R, P1 | Raĥmetu'llâhî 'aleyh T

3 "... Rabbine dön." Fecr (89), 28.

Tezyîl: Ba'zı şikâtdan mesmû'umdur ki babasının adı İbrâhîm ve kendünün adı Muhammed'dür. Vücûd-ı şerîfi Şeyh ibn Vefâ hazretlerinin hazîresinde medfundur. Ve daği meydân cânibinde olan dükkânların ardında hücerâta muttaşıl bir mekteb-hâne binâ eyledi. Silivri [P1 331a] kazâsında bir mezra'a vaqf idüp anuñ maşşulâtını ol mekteb-hânenüñ¹ mu'allimine [T 250a] ve halîfesine vazîfe virilsün ve ol mektebde oquyan şıbyâna 'ıyd-ı şerîfde libâs u pâbüc alınsun diyü şart [R 193a] eyledi. Ve daği ol mekteb-hânenüñ vaqf-nâmesi kâdî-asker olan İbrâhîm bin Hâlîl Paşa'nuñ imzâsıyla mümzâydı. 'Unvân-ı kelâmda *وقف وحسب العبد الفقير الشيخ* "وقف وحسب العبد الفقير الشيخ" ² "وقف وحسب العبد الفقير الشيخ" ³ diyü yazılmış-idi. Ve³ ol vaqfiyye sekiz yüz toqsan senesiyle müverreğ idi. Bu târihden münfehîmdür ki vefâtı merhûm Sulţân Meşmed Hân zamânında olmamış olup Sulţân Bâyezîd⁴ zamânına qalmış ola. Bu kemînenüñ ol vaqf-nâme manzûrı olmışdur. Raşimehu'llâh.⁵

H'âce 'Atâullâh 'Acemî Raşmetu'llâhi 'Aleyh

[Derkenâr:]⁶ Mervîdür ki babasının adı Muhammed'dür.

Bilâd-ı 'Acem'ün 'ulemâsından kıra'at idüp tekmi'l-i kemâlât eyledükden soñra Sulţân Meşmed Hân merhûmuñ eyyâm-ı eyâletinde diyâr-ı feyz-âşâr-ı Rûm'a irtihâl eyledi. Mümâ ileyh 'ilm-i hadîş ü tefsîrde ve 'ulûm-ı 'Arabîyye ve 'ulûm-ı 'akliyyede ve fenn-i tıbbda kâmil olduqdan ğayrı 'ulûm-ı rişâziyyede ve zîc bilmekte ve taqvîm istihrâc eylemekte yed-i tûlâsı var-idi. [P1 331b]

Şi'r:⁷ به یزدان شناسی علم بر افراخت
ز دانش پژوهی خدا را شناخت
شد از فُسحت خاطر آگهش
ریاض ریاضی تماشاگهش

1 mekteb-hânenüñ R, P1 | mekteb-hâne T

2 Abdül-fakîr Şeyh Muhammed b. İbrahim et-Tabîb, eş-Şîrvânî vakfetti ve hapsetti."

3 yazılmış-idi. Ve R, T | yazılmışdı P1

4 ki vefâtı merhûm Sulţân Meşmed Hân zamânında olmamış olup Sulţân Bâyezîd R, T | Bâyezîd P1

5 Raşimehu'llâh R, P1 | Raşmetu'llâhi 'aleyh T

6 [Derkenâr:] R | -T, -P1

7 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

ز اقلیدس اقلیدش آمد به دست
طلسمات گنج مَجِسْطی شکست¹

Mü'ellif-i *Şakâ'ik* fâzıl-ı müşārün ileyhün ḥall-i uşurlâb ve rub^c-ı müceyyeb ü muḫanṭarâtda resâ'il-i keşiresini ve 'ilm-i evzânda bir zîbâ risâlesini görmüşlerdür. Ve bu maḥalde anı ifâde buyurmuşlardur. Mü'ellif-i *Şakâ'ik* ba'zı üstâdlarından naql eyledi ki ol fâzıl-ı fezâ'il-âyâtuñ külliyyât u cüz'ıyyâtdan² ne maḫûle fen olursa olsun her birisinde [T 250b] ma'rifet-i tâmmesi ve şümül-i kâmil ü ihâta-i 'ammesi var-idi.

Tezyîl:³ Ba'zı kütüb-i tevâriḫde merḫūmuñ vefâtı merḫūm u maḡfūrun leh Sulṭân Bâyezîd-i sa'îd ü şehîd zamânında ṭoḫuz yüz beş senesindedür. Ḳabr-i şerîfi Ebî Eyyüb Enşârî'dedür diyü ta'yîn olunmuşdur. Revvaḥa'llâhu rûḫahu.

Mevlânâ Ya'ḳûb Ḥekîm Raḫimehu'llâh

Ṭabîb-i edîb ve ḥekîm-i erîb idi. 'İlm-i tıbdâ mahâret-i tâmmesi olup mütebahḫir-i 'âlem olmağın merḫūm Sulṭân Meḫmed Ḥân ḫazretlerinüñ [P1 332a] yanında teḫarrub-ı tâmla muḫarreb oldı. 'Unfuvân-ı a'mârında Yehūdî olup henüz şeref-i İslâm'la müşerref olmadın maḫbûl-i ḫazret olup divân-ı hümayûnda ḫıdmet eyledi. A'lâm-ı aşḫâb-ı İslâm'a ihtilâṭ itdüğünñ berekâtında mühtedî olup sa'âdet-i tevḫîd [R 193b] ü imân-ile müstes'id olduḫdan soñra vezîr oldı.

Beyt:⁴

هر که یابد هدایت خالق
او به اسلام مهتدی باشد⁵

A'yân-ı ma'dilet ü erkân-ı sa'âdetden nâhic-i menâhic-i kâmrânî Meḫmed Paşa-yı Ḳaramanî vezîr olduḫda Mevlânâ Ya'ḳûb Paşa'nuñ kemâl-i

1 Allah'ı tanımadâ 'âlem oldu, ilim öğrenmekle Allah'ı tanıdı. Ârif gönlünün genişliği sayesinde matematik bahçesi onun temaşa yeri oldu. Öklid'in anahtarı onun eline geçti. (Böylece) "Mıcestî"nin hazinesindeki tılsım bozuldu. Molla Câmî, *Mesnevî Hefî Evreng Cild-i Dovvom*, (*Hırednâme-i İskenderî*), haz. A'lâ Hân Efsahzâd, Hüseyñ Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâlât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 438.

2 cüz'ıyyâtdan R, P1 | cüz'ıyyâtdan T

3 Tezyîl: T | -R, -P1

4 Beyt R, P1 | Ferd T

5 Kim Allah'ın hidayetini bulursa, İslam ile mühtedî olur.

tekrarubına hâsed idüp anuñ maqbûli olduğundan ötüri buğz u 'adâvet eyledi. İttifâken bu ešnâda Sulţân Meĥmed Hân ĥazretleri ĥasta olup eţib-bâya mürâca'at eyleyicek Ĥekîm Ya'ķûb 'ilâca şürû' idüp *Ķânûn-ı Şifâ* üzere mu'aleceye mübâşeret eyledi. Meĥmed Paşa merĥûm bu ĥıdmete Ĥekîm Lârî'yi sevķ idüp anı terĝib eyleyicek Ĥekîm Lârî, Ĥekîm Ya'ķûb'uñ mu'â-celâtını taĥti'e idüp 'ilâcda taĝyîr-i üslûb eyledi. Pâdişâĥ ĥazretleri kendü-nüñ za'fi kavî olup mizâc-ı şerîfleri anuñ 'ilâcıyla imtizâc [P1 332b] itme-düğünü iz'an itmegin yine Ĥekîm Ya'ķûb'ı istiĥdâm eyledi. Ĥekîm-i mezkûr pâdişâhuñ marazı esbâb u 'alâmâtdan ķâbil-i 'ilâc olmaduĝunu [T 251a] fehmi idicek Lârî'nüñ re'y ü tedbirini taşvîb eyleyüp "Müdâvî-i 'aķluñ ted-bîrât-ı şifâ-baĥşına muvâfıķdur." diyü ta'ammüden taĥķîķ eyledi. Ve lâkin ĥikmet-i İlähiyye iķtizâsınca aĥlât-ı redî'e-i rezî'e ve mevâdd-ı ķaviyye-i müstevcibü'l-meniyye ĝitdükķe taz'îf-i za'f ve ifsâd-ı şıĥĥat idüp ĥavâşî-i bedeni maĝlûb-ı dest-bürd-i pençe-i ecel eyledi.

Şi'r:¹ ز ضعف آن ماه برج عز و سلطان
چو ماه چارده در یافت نقصان
گشاده هر طرف چشم نظاره
دوای درد خود را جست چاره
به درمانش حکیمان نکته راندند
وز آن بیچارگی بیچاره ماندند²

Pâdişâĥ-ı maĝfîret-mersûmuñ kişver-i 'ömr ü ĥayâtına vüfûd-ı cünûd-ı ecel-i mu'accel ĥücûm idüp şehr-i bedenini teşĥîr itmegin sulţân-ı rûĥ u revânî dârü'l-mülk-i fenâdan nüzhet-serây-ı beķâyâ intikâl eyledi.

Şi'r:³ قصر تو چون کاخ فلک سربلند
حادثه را قاصر از انجا کمند
زود بود آید اجل از کمین
شیشه عمر تو زند بر زمین

1 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

2 Güç ve izzet burcunun ayı, zafiyetinden dolayı dolunay gibi iken eksilmeye başladı. Gözünü her tarafa dikip kendi derdinin çaresini aradı. Onun iyileşmesi için hekimler nice çözümler sundular ama bu hastalık karşısında âciz kaldılar.

3 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

کنگر کاخ تو به خاک افکند
طاق بلندت به معاک افکند

افسرت از فرق فند زیر پای
پایه تخت تو بلغزد ز جای¹

Ḥekīm-i mesfūruñ [P1 333a] aḥbār-ı ġarībe ve āşār-ı ‘acībesindendür ki ol ‘aşrda bir aḳ tenlü kimesnenüñ cismi gül-i sefid gibi beyâz iken ser-tâ-pâ kararup dâġ-ı lāle gibi siyâh oldu. Şaḥş-ı mesfūr² zamānesi eṭibbāsına mūrā-ca‘at idüp aḥvāl-i melāl-āmālını taḳrīr eyledükde hīç birisi ‘ilāca dermān itmek degül, ol marazūñ adını bilmege ḳādir [R 194a] olmadılar. Şaḥş-ı mezbūr Ḥekīm Ya‘ḳūb’a varup vech-i meşrūḥ üzre taḳrīr-i kelām ve taşvīr-i merām eyledükde “Bu maraz kütüb-i ṭıbdā mezkūr degüldür. Ammā buna behaḳ-ı şāmīl dīrler. Bunuñ ‘ilācı budur.” diyü taḥḳīḳ eyledükden şoñra itdüġi tedbīrāt-ı şā’ibe [T 251b] vü ‘ilācāt-ı şaḥīḥayla ol şaḥşı maraz-ı ma‘hūddan tebri’e idüp levn-i bedenini reng-i ḳadīm-i aşlīsine getürdi.

Mışra’: باریک الله حذاقت که همین خواهد بود³

Mervīdür ki bir kimesnenüñ aġzından dā’imā ḳan gelüp ekl ü şürb itdüġi nesneyi⁴ cümleten ḳay’ ider-idi. Cümle-i eṭibbā-yı elibbā bu marazūñ ‘ilācından ‘aciz olup şaḥş-ı mezbūruñ mi‘desinde nesne eġlenmedüġinden ‘ilāca çāre ve devāya dermān idemediler. Şaḥş-ı mezbūr Ḥekīm Ya‘ḳūb’a varup tefāşil-i aḥvālını aña i‘lām eyleyicek bir sa‘at [P1 333b] miḳdārı ol kimesneyi eġledükden şoñra iḳerü evinden bir miḳdār pişmiş luḥūm iḥrāc idüp aña yimek teklīf eyledi. Marīz-i mesfūr “Benüm mi‘dem nesne ḳabül eylemez. Bu luḥūmı yidüġümün fā’idesi yoḳdur.” didükde Ḥekīm Ya‘ḳūb aña cebr-ile ekl itdürüp üzerine bir miḳdār şerbet daḥi iḳürdi. Şaḥş-ı mezbūr ‘ale’l-fevr mi‘desinde olan nesnei bi’l-küllīyye ḳay’ idüp ta‘āmla iki avuḳ tolusı büyük büyük ḳurdlar iḥrāc eyledi. Ḥekīm Ya‘ḳūb ḥazretleri şaḥş-ı

1 Senin köşkün feleġin sarayı gibi yüce, kazânın kemendi oraya ulaşamaz. Birden ecel pusudan çıkıp senin ömür şişeni yere çaliverir. Sarayındaki kubbeyi yere atarlar, yüce tākını mezara sokarlar. Tacın başından ayaġının altına düşer, tahtının ayaġı yerinden kayar. Molla Cāmī, *Mesnevī Heft Evreng Cild-i Evvel, (Tuhfetu’l-Ahmār)*, haz. Cābulkā Dād Alişāh, Asgar Cānfedā, Zāhir Ahrārī ve Hüseyñ Ahmed Terbiyet, Tahran: Merkez-i Mutāla‘āt-ı İrānī-Defter-i Neşr-i Mirās-ı Mektüb, 1378, s. 528-529.

2 mesfūr R, P1 | mezbūr T

3 Maşallah maharet ancak bu kadar olur.

4 nesneyi R, P1 | nesnei T

mesfûra “Elhâmdüli’llâhi te’âlâ marâz-ı mezbûrdan hâlâş olduñ!” diyü tebsîr eyledi.

Mısrâ’: ¹ این چنین باشد علاج خوب و تدبیر درست

Ḥekīm-i mezbûrun telâmîzesi vaz’-ı ma’hûduñ sırrından su’âl eyledüklerinde şöyle cevâb virdi ki “Marîz-i mesfûruñ ağızından kıan geldüğinden mi’desinde kıurd olup aña muttaşıl kıay’ itdüren ol kıurt idüğünü bildüğüm-den şöñra anuñ ihrâcında bir tedbîr gerekdür diyüp laḥm-i kelbi pişirüp aña ekl itdirdüm. Ve üzerine muḳayyi’ şerbet içürdüm. Cins-i kıurâd laḥm-ı kelbi sevdüğü sebebden cümlesi aña yapışup ol laḥmda cem’ olduklarında muḳayyi’ [P1 334a] şerbet ile laḥm-ı kelbi ve kıurâdı çıkarup mezkûruñ mi’desini taḥliye eyledüm. El-ḥaḳ bu bir ‘ilâcdur ki maḥall-i ilhâm olmayan ḥâṭıra, ḥâṭıra² olmayup mübeşşirât-ı ğaybiyye-i lâ-reybiyye ile hem-zebân olmayan ṭabibe müyesser olmaduğı muḳarrerdür. [T 252a]

Beyt:³ به لوح خاطر او ثبت باشد اسراری
که نیست در ورق دفتر قضا مسطور⁴

Ḥâzık-ı mezkûruñ nevâdir-i bedi’asındandır ki hem-sâyelerinden birinüñ ḥatunı mürtefi’ yirden düşüp nefesi münḳaṭı’ ve nabzı sâkin oldu. Lâkin zâhir-i bedeninde ḥarâret münṭefi’ olmayup ḥilâf-ı zâhir-i [R 194b] ma’nâ zâhir olduğundan ḥaḳ-ı ‘âlem anuñ ḥayât u memâtında tereddüd idüp müteḥayyir ü mütezaccir oldılar. Marîze-i mezkûrenüñ aḳribâsı, Mevlânâ Ḥekīm Ya’kıb’a istiğâşe idüp ol ‘İsâ-dem ü Mûsâ-ḳademi üzerine iletüklerinde mezkûrenüñ aḥvâline enzâr-ı şâ’ibe ile nâzar eyledükden şöñra bir igne getirüp mezkûrenüñ kıarnına muḥkem baturdılar. Bi-‘inâyeti’l-Meliki’l-Müte’âl fi’l-ḥâl marîze-i mezkûrenüñ⁵ gözlerini açup aşıla ‘arîza ‘arîz olmaduḳ aşıḥḥâ gibi aldı yürüyüvirdi. Ḥuzẓâr-ı meclis bu nâdire-i bedi’ayı ta’accüb-künân istiḥbâr idüp [P1 334b] bu ‘avretüñ ḥayâtı ihtimâli⁶ «حَتَّىٰ يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ»⁶ mertebesi gibi muḥâl ḳann olunur-iken bir

1 Doğru tedbir ve iyi ilaç böyle olur.

2 ḥâṭıra, ḥâṭıra R, T | ḥâṭıra P1

3 Beyt R, P1 | Ferd T

4 Onun gönül levhasında (öyle) sırlar yazılmıştır ki kaza defterinin yapraklarında (bile) bu (sırlar) yoktur.

5 mezkûrenüñ R, P1 | mezkûre T

6 “... deve igne deliğine geçinceye kadar ...” A’râf (7), 40.

sūzen ile ser-rişte-i hayât ele geldüğünün aşlı vü sebebi nedür diyü igneden iplige degin su'al eylediler. Hekim Ya'qub şöyle cevâb virdi ki zıkr olunan hâmil 'avret yüksek yirden düşdüginde oğlancuk eliyle anasının kalbini muhkem şıķup aña bu 'arıza 'arıza oldu. Lâkin igneyle oğlancuğun eline¹ dürtdüğümde mezkûrenün kalbinden elini kendüye çeküp ıtlâk eylemenin 'arıza-i mezkûre mezbûreden zâ'il oldu. Ve bi'l-cümle ol tabib-i fâ'ik-ı hâzık fırâset-i tämme ve hazâkat-i 'acibesı sebebiyle i'mâl itdügi a'mâl-i hasene ve mu'âcelât-ı müstaşsene ol tabib-i şâfi ve hekim-i kâfinün dârüş-şifâ-yı gaybda taķdîr eyledügi tedbîrât-ı gaybiyye-i lâ-reybiyyeye muvâfık çıķdı.

Beyt:² چو نفخ صور دمد روح در عظام رميم
نسيم رایش اگر بگذرد ز اهل قبور³

[T 252b] Ol 'aşruñ etibbâ-yı elibbâsı arasında enfâs-ı 'İseviyye ve aķ-dâm-ı Müseviyye'ye mâlikdür diyü meşhûr olup rûh-efzâ vü rûh-baħşâ umûr, şudür ider diyü mezkûrdur. [P1 335a]

Şi'r:⁴ تازه گردد جان بیمار از دمش
روح را راحت بود از مقدمش
با دم عیسی نشان مشهور شد
با قدوم موسوی مذکور شد⁵

Tezyil: 'İlm-i teşrihe tefatıunı olan şikât-ı etibbânun ba'zısıyla huşuş-ı mezkûrun şıhhat u vuķū'ına müte'allık muşâhabet olunduķda marîze-i merķūmenün kalbinün inķıbâzıyla teneffüs itmedügi ve nabzı hareket itmedügi ba'îd degüldür. Ammâ cenîn eliyle kalbe yapışduğı memnû'dur diyü taħķik eyledi. Zîrâ cenîn dâhîl-i rahimde ve dâhîl-i⁶ meşimede bir vechle yatur ki bir 'uzvını taħrik itmege mecâl muhâldür. Hattâ gözinün ķapağını ve kendünün ķudağını taħrik itmek müyesser degüldür. Kütüb-i tıbda bu ma'nâ muşarraħdur. Pes el gibi büyük 'uzvı taħrik eylemek

1 igneyle oğlancuğun eline R, P1 | oğlancuğun eline igneyle T

2 Beyt R, P1 | Ferd T

3 Eğer onun fikir rüzgârı kabir ehline uğrarsa, çürümüş kemiklere (İsrâfil'in suru üflenmiş gibi (olur).

4 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

5 Onun nefesinden hastanın canı tazelenir ve onun gelişinden ruha bir rahatlık vardır. Hz. İsa'nın nefesi ile meşhur ve Hz. Musa'nın kademi ile mezkûr oldu.

6 cenîn eliyle kalbe ... dâhîl-i rahimde ve dâhîl-i R, T | -P1

muhâldür. Huşûşâ dâhil-i insânda a'zâ-yı 'âliyeyle a'zâ-yı sâfileyi [R 195a] tefrîk için şifâk nâm bir hicâb-ı hâciz vardır ki insânı taşîf eylemişdür. Bu taqdir üzre qalb ile cenîn ortasında mesâfe-i ba'ide olduğdan gayrı zikr olunan hicâb-ı hâciz qalbi imsâke mâni'dür didi. Raḥimehu'llâh.¹

Ḥekīm Lārī 'Acemī Raḥmetu'llāhi 'Aleyh

Bilād-ı 'Acem'den diyâr-ı Rûm'a irtihâl idüp bûm-ı Rûm'uhn a'zem-i kûrûmı Sulṭân Meḥmed Ḥân merḥûmuñ hıdmet-i vâlâ-rûtbetine ittişâl [P1 335b] eyledi. 'İlm-i tıbda gâyetle mahâreti var-iken pâdişâh-ı mağ-firet-destgâhuñ mu'alecesinde vezîr-i vüzerâ Ḳaramanî Meḥmed Paşa'nuñ re'y-i fâsid ü kâsid ve fikr-i 'atıl u bâılına mütâba'at idüp buğz-ı aḡrâz-ı fâside tama'ıyla merḳûm-ı merḥûmuñ katline muṭâva'at eyledi. Lîk bu huşûşda ḥaṭâ idüp gâyet-i kabâḥat eyledi.

Nazm:² بر هوای دگر مرنجان کس
ور ترا دوست تر ز جان باشد

[T 253a] که وی ار چند بهر مصلحتی
آن زمان بر تو مهربان باشد

لیک در حق تو هم او باشد
اولین کس که بدگمان باشد³

Bu hikâyet sâbıkan tafşîl olınmışdur. Mü'ellif-i *Şakâ'ik* bu kışşa-i pür-guşşa ve dâhiye-i vâhiyeyi “Ebî Eyyûb Enşârî ḥazretlerinüñ mezârı civârında mütevaṭṭın olan Amâsiyyelü Seyyid İbrâhîm'den istimâ' eyledüm.” diyü naql eyledi.

Tezyîl:⁴ Maḥrûsa-i Edirne'de vefât idüp sekiz yüz ṭoksan senesinüñ şafe-rinüñ altıncı günü işneyn güninde vefât eyleyüp binâ eyledüğü câmi'de defn olındı. Revvaḥa'llâhu rûḥahu.

1 Raḥimehu'llâh R, P1 | Raḥmetu'llāhi 'aleyh T

2 Nazm R, P1 | Kıt'a T

3 Başkası için kimseyi incitme, o kişi sana candan daha aziz olsa bile. Çünkü o her ne kadar bir maslahat için sana karşı bir muhabbet duysa da yine senin hakkında ilk kötü düşünen o olur.

4 Tezyîl: T, P1 | -R

Mevlânâ Hekîm 'Arab Raḥmetu'llâhi 'Aleyh

Ol zübde-i aşhâb-ı edeb ve 'umde-i erbâb-ı ereb [P1 336a] Hekîm 'Arab dimekle meşhûrdur. Bilâd-ı Kuds-âbâd-ı 'Arab'da 'ilm-i tıbbî taḥşîl eyledükden sonra diyâr-ı Rûm'a rihlet idüp şehri Üsküb-i leṭâfet-üslûbda mütevaṭṭın olan 'İsâ Beg ibn İshâk Beg nâm emîr-i vâlâ-maḳâm ile ittîşâl eyledi. Emîr-i mezkûruñ ikrâm-ı belîğ ve iḥsân-ı bî-pâyânına maḫhar olup rızık-ı vâfir-i vâfi ve mâl-i vesî' ü fesîḫa dest-res buldı.

Bejt:¹

دستش داده فراخ دستی
رزاق بداد رزق واسع²

Hüsn-i ḫazâkat-ı zâhiye vü yümn-i ṭabâbet-i bâhiyeyle sıyt u şadâ-yı müteṭâ'iri merḫûm Sulṭân Meḫmed Hân ḫazretlerinüñ sem'î-şerîfine vâşıl olduḫda yanına getürdüp i'zâz u i'zâm eyledi. Ṭabîb-i mezbûr 'İsâ Beg yanında bulduğı 'ıyş-ı vesî' gibi pâdişahuñ yanında daḫi zindegânî-i câvi-dânîyle ta'ayyüş eyledi. [R 195b]

Bejt:³

با فسحت عیش جاودانی
میکرد معاش و زندگانی⁴

Ṭabîb-i mûmâ ileyh zamânesinde ḫâzık u fâ'ik olup aḫrânı arasında cevâd u kerîm, nîk-nefs ü ḫalîm kimesneydi. Fuḫarâ vü mesâkinüñ nabz-ı merâmı üzre ḫareket idüp keff-i kerem ve yed-i iḥsânıyla vücûh-ı âmâllerini nevâziş itmekden [T 253b] ḫâlî olmaz-idi. [P1 336b] Reşehât-ı iltifâtı yanında aşhâb-ı ḫâcâtuñ şükûfe-i murâdâtı şolmaz-idi.

Bejt:⁵

شکوفهٔ املش تازه شد ز شبنم لطف
نهال مقصدشان بود بارور هر بار⁶

1 Beyt R, P1 | Ferd T

2 Eli ona cömertlik verdi, Rezzâk ona geniş bir rızık verdi.

3 Beyt R, P1 | Ferd T

4 Ebedî hayatın genişliği içinde bir hayat yaşıyordu.

5 Beyt R, P1 | Ferd T

6 Lütuf şebnemiyile, emel çiçeği tazelandi. (Nitekim) maksat fidanı her defasında meyva veriyor.

Mevlânâ Altuncı-zâde Raḥimehu'llâh¹

Ol fâzıl-ı kâmil, taḳî [vü] naḳî, evra² [u] erva³, bir 'arîf-i Rabbânî ve fâzıl-ı Şamedânî idi. Ḳırâ'at-ı Ḳur'ân-ı 'azîmde müzâvil bir kâmil ve nûr-ı hidâyetle ḳarîn bir pîr-i nûrânîydi. 'İlm-i tıbdâ kemâl-i ḥazâḳatı ve nebâtât u 'uşbuñ ism ü resmini ve menâfi⁴ ü fevâ'idini bilmekte mahâreti olup şalâḥ u felâḥı ḡâyetde ve sedâd u reşâdı nihâyetdeydi.

Şi'r:² به عقل و به دانش سرفراز بود
 ز اصحاب اجلال ممتاز بود

 شد از علم و فضل هنر بهر همدار
 ز دیگر اطبا شد او اختیار³

Bu maḳûle meḥâsin-i ḥucestesi taḳrîbiyle ol kişi Sulṭân Meḥmed Ḥân-ı maḡfîret-ı unvânüñ şeref-i ḳabûlîleriyle müşerref olup iclâl ü ikrâm ve iḳbâl ü i'zâmına mazhar oldu.

Mısrâ': مظهر اعزاز و قدر و منظر اجلال شد⁴

Şikât-ı aḥzâb ve kifât-ı aşḫâbdan mervîdür ki cenâb-ı risâlet-menzilet ḥazretlerini [P1 337a] rû'yâsında ayda bir kerre çeşm-i cân ile görür-idi. Dîde-i derûn-ı pāk-i 'âlem-bîni kuḥl-i cilâ-yı feyz-i İlâhî ile mükeḥḥal olup müşâhedât-ı ḡaybiyyeyi göregelmegin bu sa'âdetle müstes'id olur-idi. "الرؤيا الحسنة قرة للعين وقوة للظهر"⁵

Mü'ellif-i *Şakâ'ik* naḳl eyledi ki üstâdларumdan birinüñ meşânesinde et bitüp cereyân-ı bevlle mâni⁶ olup bir mertebe veca⁷ virdi ki ölmek anuñ yanında düğün ü bayrâmdı. Ol kişi ba'zı eṭibbâya mürâca'at idüp aḥvâlini anlara 'arz idicek re'y-i fâsidleri ḳaç⁸-ı 'uzv eylemek üzre oldu. Bu ḥuşuş-içün Altuncı-zâde'ye varup aḥvâlini i'lâm idüp eṭibbânüñ kendü ḥaḳḳında eyledükleri ârâ-yı fâsideyi naḳl eyleyicek bu sözi ziyâde tafzîḥ idüp vâfir ḥandeler eyledi. Lâkin marâz-ı merḳûmuñ def'inde bunı tedbîr eyledi ki biri

1 Raḥimehu'llâh R, P1 | Raḥimehu'llâhu Te'âlâ T

2 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

3 Akıl ve ilimde önde idi, yüce şahsiyetler katında seçkin idi. İlim, fazilet ve hünlerden çok nasibi vardı. Diğer hekimlerden daha mümtaz ve seçkindi.

4 Kıymet, hürmet ve yüceliğe mazhar oldu.

5 Güzel rüya; göz için nur, sırt için kuvvet demektir.

birinden [T 254a] mütefâvit birkaç çalay igneler işledüp bir gün bir gece tertib üzere ol igneleri 'uzv-ı ma'hûduñ dâhiline şokup çıkardı. [R 196a] Evvelâ gâyet incisini şoñra galîzini dañi şoñra dañi galîzini idhâl ü ihrâc idüp [P1 337b] bu tarîkle ol marîzüñ meşânesinde ferce peydâ eyleyüp mecrâ-yı bevlî fetḥ eyledi. Bu mes'ül qarîn-i ḥuşûl olduḡdan şoñra şöyle sipârîş eyledi ki bu ignelerden büyük bir igneyi bir yıla degin meşânesine idhâl ü ihrâc idüp ol kişi bu 'ameli 'ale'l-ittişâl i'mâl eyleye. Fi'l-vâkı' bu ḥüsn-i tedbîrle marâz-ı mezkûr mündefi' olup қағ'ı 'uzv itmedin kemâl-i şîḡḡat 'avdet eyledi. Ve bi'l-cümle ṭabîb-i mûmâ ileyh nevâdir-i ferâ'id-i eyyâm ve bedâyi'-i 'acîbe-i enâmdandır. Qurûn u dühûr, mürûr u 'ubûr itmek gerekdür ki aña benzer bir kâmil-i fâzıl ḡâşıl ola. Ma'âdin-i 'avâlimde şimdiye degin anuñ gibi bir zât-ı şerîf peydâ olmayup aña benzer bir vücûd-i kâmilü'l-'ayâr ve şahîḡü'l-mi'yâr bedidâr olmadı.

Қыта:

زمین و زمان از تو دارند زینت
که بدر زمینی و صدر زمانی

ترا من چگونه توام ستودن
که هر چند گویم تو افزون از آنی¹

'Ārif Bi'llāh, Vāsıl İla'llāh Şeyḡ Şemsüddîn Muḡammed bin Ḥamza Raḡimehu'llāh² [Akşemsüddîn]

Göynüklüdür. Akşemsüddîn demekle meşhûrdur. Kuṭbu'l-aḡṭâb lübb-i ulü'l-elbâb Şeyḡ Şihâbüddîn [P1 338a] Sühreverdî'nün (raḡmetu'llāhi 'aleyh) nesl-i pâkindendir. Fâzıl-ı mezbûruñ vilâdeti maḡrûsa-i Dımaşq'da vâkı' olup henüz 'âlem-i şıbâdayken peder-i ḡayr-eşeri ile diyâr-ı Rûm'a geldiler. Zıkr olınan diyârda taḡşîl-i 'ulûma meşḡûl olup erbâb-ı dânişüñ şeref-i ta'lîm ve ḡüsn-i ifâzasıyla tekmi'l-i melekât-ı melekîyye eyledükde 'Osmançık Medresesi'ne müderris oldu. Zâhir-i ḡâlde muḡtezâ-yı maḡkâm üzre 'ulûm-ı zâhireye meşḡûl olup ḡuṭûṭ-ı enzârı evrâḡ-ı [T 254b] eṭbâḡ-ı kütüb-i me'sûreye maşrûf idi. Ammâ şahîfe-i ḡalbinde rûsûm-ı 'aşḡ-ı İllâhi mersûm olup derûn-ı 'âleminde tarîḡ-ı taşavvufa meyl ü maḡabbetle meş'ûf idi.

1 Zemin ve zaman senin sayende zinet kazanır. Çünkü yeryüzünün ayısın ve zamanın sadırısın. Seni ben nasıl övebilirim ki ne kadar söylesem de sen (söylediklerimden) fazlasın.

2 Raḡimehu'llāh R, P1 | Ḳuddise Sirruhu T

Nazm: چشم ظاهر به غیر داشت نگاه
 لیک چشم دلم به تو هر گاه
 غیرت عاشقان به دل باشد
 دولت سرمدی از او زاید¹

Ṭā'ife-i hā'ife-i şūfiyyeden ba'zı şūfiler anuñ seciyye-i neciyyesinde merküz olan maḥabbet-i İlähiyyeyi envār-ı firāset ü āşār-ı kiyāset ile teḥaddüs ü teferrüs itmegin Hācī Bayrām Sulṭān'uñ ḥıdmetine terğib eylediler. Ve lâkin Hācī Bayrām Sulṭān'uñ ṭabl u naḳḳāre ve tūğ u 'alem ile çārsüda ve bāzārda devr eyleyüp züll-i [P1 338b] su'ālî ihtiyār eyledüklerinden maḳşüdları n'olduğına vāşıl olmadukları sebebden ol fāzıl-ı fezā'il-āşār şeyḫ-i büzürgvār ḥaḳḳında bir miḳdār inkār üzreydi. [R 196b]

Şi'r² حرص چه ورزی که ز سودا و سود
 پنج تو شش گردد و هشت تو نه
 رنج طلب را همه بر خود مگیر
 یطلبک الرزق کما تطلبه³

Hāzret-i Şeyḫ'üñ a'māl-i mezbūreyi i'mālden maḳşüdi fuḳarā-yı zu'afā vü zu'afā-yı fuḳarānuñ levāzımını görmek ve aşḫāb-ı düyüñdan niçe 'aciz ü nāçāruñ düyüñünü edā vü ifā eylemek olduğundan ve cins-i maḫlūka ihtiyāc 'arz itmekden murādları kesr-i nefis olduğundan Aḳşemsüddin ḡaflet itmegin nefret irā'et ider-idi. Şeyḫ Zeynüddin-i Hāfi ḥāzretlerinin ṭañtana-i velāyeti zevāyā-yı velāyetde meşḫūr olup ḡulgüle-i ekārim-i kerāmeti aḳṭā'-ı erbā'-ı rub'-ı meskūnda mezkūr olmağın ol fāzıl-ı fażilet-mersüm terk-i tedrīs idüp Şeyḫ Zeynüddin'üñ cānibine teveccüh-i müstevcibüt-tereffüh ile müteveccih oldı. Eşnā-yı teveccühde maḫmiyye-i Ḥāleb'e vāşıl u dāḫil olduğda ol fāzıl-ı āzāde 'ālem-i rü'yāda bir silsilenüñ bir ucını Engürü'de Hācī Bayrām Sulṭān'uñ elinde ve bir ucını [P1 339a] kendüñün boynında baḡlu gördi. Bu vāḳı'adan [T 255a] kendüñün sülūkı Hācī Bayrām Sulṭān'uñ silsilesinden olup ser-rişte-i irşād u is'ādı anuñ dest-i taşarrufında olduğını

1 Zāhirî gözüm başkasına baksa da gönül gözüm daima sana bakar. Âşıkların gayreti gönülde olur. Ebedî ikbal ondan doğar.

2 Şi'r R, P1 | Başlık noksan. -T

3 Alışveriş ve kâr için neden bu kadar hırslanıyorsun? Beşin altı, sekizin dokuz olur. İstemek külfetini kendine yük etme, sen rızıkını istediğin gibi rızıkın da seni ister.

taḥkîka irgürdi. Bu dâ'îye ile gerden-i irâdetle tavḥ-ı bey'ati bend eylemek niyyetine zarûrî anuñ cānibine 'avdet idüp қаşaba-i 'Osmāncıg'a ondan Engürî'ye gelüp şeyḥ ḥazretleri müridleriyle bir mezra'ada oraḥ biçmege meşgûl iken mülākî oldılar. Bu ḥâletde Hâcî Bayrām Sulṭān, Mevlānā Aḳşemsüddîn'i gördükde aña çeşm-i iltifâtle nazār itmeyüp ol cānibe gûşe-i çeşmle nigāh eyleyicek Mevlānā Aḳşemsüddîn kendünüñ mezra'-i âmālî müşmir ü bār-ver olup kışt-zār-ı merāmı ḥāşıl olmak ümmîdine şüfiler-ile oraḥ biçmege meşgûl oldu. Bir miqdār zamāndan soñra ta'ām ihzār olınup ḥıdmet-i merḳūmeden¹ fāriḡ olduklarında ol ta'āmı şeyḥ ḥazretleri tevzi' idüp fuḳarāya ta'yîn eyledükden ḡayrı ḥāzır olan kilāba daḥi başka ḥişşe ta'yîn eyledi. Ammā fāzıl-ı merḳūma iltifāt itmeyüp ta'āma da'vet eylemedi. Mevlānā Aḳşemsüddîn [P1 339b] kendüyi ol şeyḥ-i sāmî-rütbet ta'āma da'vet itmeyüp ḥ'ân-ı iltifātından behre-ver itmedüḡinden kilābla hem-kāse olup yimege meşgûl oldu.

Şi'r:² Oldı hem-kāse benümle seg-i bāb-ı dilber
Söyle olduḡ ki hemān içdigümüz ayru gider

Fāzıl-ı merḳūmuñ vaz'-ı ma'hüdi şeyḥ ḥazretlerinüñ ḳalbine te'sîr idüp “Ey küsec! Göñlümüze girdüñ. Berü gel!” diyü kendü yanına da'vet eyledi. Mevlānā Aḳşemsüddîn, şeyḥ ḥazretlerinüñ³ ḥıdmetlerinde ṭarîḳa-i taşavvufi [R 197a] taḥşil ü tekmiil eyleyüp kerāmât-ı 'aliyye vü maḳāmât-ı seniyyeye nâ'il ü vāşıl oldu. Şeyḥ Şemsüddîn Efendi'nüñ 'ilm-i tıbda mahāret-i tāmmesi olup ol fende teşānîf-i bedi'ası vardır. 'Ālem-i ma'nide ṭabîb-i ervāḥ olup marîz-i marāz-ı dālâlet [T 255b] olanlara dem-i rûḥ-efzâsiyla cān-baḥş olduḡı gibi ve anuñ enfās-ı 'İseviyyesiyle dil-ḥasteler ḥayāt bulduḡı gibi zāhir-i ḥâlde daḥi ṭabîb-i ebdān olup tedbîrât-ı cān-baḥş ve 'ilâcât-ı rûḥ-efzâsiyla şifâ-sāz olurlar-idi. Ḥekîm-i 'ālemüñ emriyle niçe derdmendler ondan ḥayāt-ı tāze bulurlar-idi.

Beyt:⁴ لب لعل تو شفای دل بیماران است
روح بخش همه اصحاب غم هجران است⁵

1 merḳūmeden R, P1 | merḳūmdan T

2 Şi'r R, P1 | Ferd T

3 “Ey küsec! Göñlümüze girdüñ. ... şeyḥ ḥazretlerinüñ R, T | -P1

4 Beyt R, P1 | Ferd T

5 Senin la'l renkli dudaḡın hasta gönüllerin şifasıdır. Nitekim hicrân gamıyla dertlenmişlere de hayāt verir.

Ḥattâ ‘uşb u nebâtât aña nidâ eyleyüp [P1 340a] her bir nebât “Ben fülân maraža nâfi‘in.” diyü kendünün menfa‘atini ol Loḡmân-ı Ḥikmet-‘unvâna lisân-ı hâlle tekellüm iderler-idi. Rivâyet olunur ki merḥûm Sulṭân Murâd Ḥân-ı Ğâzî ḥâzretlerinüñ zamân-ı salṭanatında olan vüzerâ-yı ârâ-ârâdan Ḥalil Paşa’nuñ oḡlı Süleymân Çelebi kâdî-‘asker-iken maḥmiyye-i Edirne’de babasınıñ devleti evânında ḥasta olup pister-i maraža düşdükte şeyḥ ḥâzretleri Edirne’de bulunmaḡın Ḥalil Paşa anları da‘vet idüp¹ marîz-i mezkûr içün du‘â istid‘â vü ‘ilâc iltimâs eyledi.

Şi‘r:² ای لقای تو جواب هر سؤال
مشکل از تو حل شود بی قیل و قال
ترجمانی هر چه ما را در دل است
دستگیری هر که پایش در گل است³

Şeyḥ ḥâzretlerinüñ ḥulefâ-yı sü‘edâsından Mıṣrî-oḡlı dimekle meşḥûr olan ‘Abdurraḥîm nâm kimesne ḥikâyet eyledi ki şeyḥ ḥâzretleriyle ‘iyâdet kaşdıyla marîz-i mezkûra varup içeri girdüğümüzde pâdişâh-ı maḡfîret-penâhuñ cümle eṭibbâsını ol meclisde ‘ilâc içün edviye ihzârına meşḡûl bulduḡ. Şeyḥ ḥâzretleri “Bu ḥastanuñ maražı nedür?” diyüp eṭibbâdan su‘âl eyleyüp anlar daḡı “Fülân maraždur.” diyü cevâb virdüklerinde şeyḥ ḥâzretleri âḡar meslege sülûk idüp “Bunuñ maražı [P1 340b] sersâmdur. Aña göre ‘ilâc eyleñüz.” diyüp bu söz üzre muşır oldılar. Cümle eṭibbâ aña inkâr idüp ‘ilâcdan el çekdiler. Şeyḥ ḥâzretleri marîz-i mesfûrun [T 256a] kendüden aḡvâlini su‘âl itmeyüp esbâb u ‘alâmâtını tetebbu‘ itmedin sersâm maražınıñ ‘ilâcına lâzım olan edviyenüñ esâmisini yazup ‘icâleten ihzâr itdürüp⁴ re‘y-i şavâb-nümâları üzre ‘ilâc eyledi. Bu ‘ilâcuñ bi-inâyeti’llâhi’l-Müte‘âl fi’l-ḡal nef‘i zâhir ü bâhir olup şeyḥüñ kerâmeti zḥûr eyledi.⁵ Meclis-i ma‘hûddan [R 197b] taşra çıḡduḡda şeyḥ ḥâzretleri “Eger sükût eylesem eṭibbâ muḡâlîf ‘ilâclar-ile bu derdmendi helâk iderler-idi.” diyü buyurdılar.⁶

1 pister-i maraža düşdükte şeyḥ ḥâzretleri Edirne’de bulunmaḡın Ḥalil Paşa anları da‘vet idüp R, T | -P1
2 Şi‘r R, P1 | Meşnevi T
3 Ey yüzü her sorunun cevabı olan! Müşküller seninle hallolur sen konuşmadan. Gönümüzde her ne varsa tercümanı sensin, her kim bataкта kalsa imdad eden sensin. Mevlânâ Celâleddîn Muhammed-i Belhî, *Mesnevî-i Mâ‘nevî*, haz. Reynold Nicholson, Tahrân: Mâh-reng, 1388, s. 8.
4 itdürüp R, T | idüp P1
5 eyledi R, T | -P1
6 diyü buyurdılar R, T | -P1

Şi'r:¹ گفت هر دارو که ایشان کرده‌اند
 آن عمارت نیست ویران کرده‌اند
 بی خبر بودند از حال درون
 نستعید الله ممّا یفترون²

Rivâyet olunur ki selâṭîn-i düdmân-ı 'Osmâniyân'dan Sulṭân Meḥmed Hân nâm pâdişâh-ı encüm-sipâh u şehriyâr-ı gerdün-penâh u sa'âdet-dest-gâh ﴿لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ﴾³ diyüp hısn-ı haşin-i felek-temkîn ü rûkn-i rekîn-i encüm-tezyîn ya'nî kal'a-i Koşantiniyye-i âsumân-âyîn fetḥine niyyet eyledükde 'asâkir-i nuşret[P1 341a]-me'âşirini cem' idüp ferr ü kerr-i şâhib-kırânî vü debdebe-i zemzeme-i gîti-sitânî ile a'lâm-ı zafer-i'lâm ve râyât-ı nuşret-âyâtı ol cânibe tevcîh eyledi.

Şi'r:⁴ خدیو زمانه شه کامیاب
 گران کرد از آن پای نصرت رکاب
 دم نایی رویین نمودار صور
 علمها علامات روز نشور
 ز جنبیدن آن سپاه گران
 بجنبید گیتی کران تا کران⁵

'Înân-ı şademât-ı 'azemât-ı sâṭı'a vü zimâm-ı himem-i 'âliyât-ı lâmi'asını ol semte şarf u 'aṭf idüp bu kâr-ı ḥaṭîre şamîm-i kalbden şürü' eyledükde Şeyḫ Aḳşemsüddîn Efendi'yle Aḳbıyık Sulṭân'ı "الرفیق ثم الطريق"⁶ feḥvâsinca refîk idinüp bunları yanınca bile aldı, gitdi. Ol pâdişâh-ı Ḳahramân-ḳahr ve Nerîmân-heybet bu iki ḳıdv-e evliyânun bedraḳa-i himmetlerini rāhnümâ ittiḥâz idüp yola girdükde da'a'im-i ḳavâ'im-i ḥıyâm-ı [T 256b]

1 Şi'r R, P1 | Naẓm T

2 Dedi ki onların yaptıkları ilaḥlar imar etmez, berbad eder. (Çünkü) onlar iç hâllerinden bîhaberler, onların iftiralarından Allah'a sığınırız. Mevlânâ Celâleddîn Muhammed-i Belhî, *Mesnevî-i Ma'nevî*, haz. Reynold Nicholson, Tahrân: Mâh-reng, 1388, s. 8.

3 "... Bugün Allah'ın emrinden kurtulacak kimse yoktur ..." Hûd (11), 43.

4 Şi'r R, P1 | Naẓm T

5 Devrin padişahı ve her istediğini elde etmiş hükümdar, zafer ayağı ile üzengiye bastı. Savaş borularının çıkardığı ses, Sûr-ı İsrâfil'e benzer. Sancakları haşır gününden birer nişane. O muhteşem ordunun hareketlenmesi ile dünya bir baştan bir başa yerinden oynadı. Hasan-ı Rûmlû, *Absenü'r-Tevarîh*, haz. 'Abdülhüseyn-i Nevâ'i, Tahrân: İntişârât-ı Bâbek, 1357, s. 151.

6 Önce yoldaş sonra yol.

‘asâkir-i İslâm u kavâ'im-i da‘â'im-i a'lâm-ı sidre-ḥırâm ile âsumân-mişâl şahrâları ve gerdün-hemâl beydaları ravza-i Dârü's-selâm ve naḥlîstân-ı Beytü'l-ḥarâm'a döndürdi.

Şi'r:¹ چو دریا برفتن غُرنیش گرفت
زمین آسمان وار جنبش گرفت²

[P1 341b]

ز بس مشعل و شمع کآمد بسوز
زمین همچو افلاک انجم فروز

جهان از خیامش چو دار السلام
علمهاش چون نخل بیت الحرام³

Bu tariikle kaç'-ı şahrî vü tayy-ı berârî idüp ḥavâlî-i Koştanîniyye'ye vâşıl olduklarında hezâhiz-i tekâverân u ḥaşḥaşa-i bād-pâyândan küffâr-ı füccârûn memâlik-i derûnlarına leşker-i ḥavf u ḥaşyet istilâ eyleyüp cemce-me-i ecyâd-ı ecnâd-ı seyyidân-nihâdân u ğamġame-i mübârizân-ı emcâd-ı encâd-ı ğazanfer-mihâdândan a'dâ-yı meḥâzîl-i eşrârûn ḳalb-i şulbı hevl ü hirâs-ile ḫoldı. Ve tünd-bâd-ı şarşar-ı ru'b u bîm ile ğonçe-i ḥâḫırları şoldı. Bu ḫavfla 'afârît-i tavâġît-i şeyâtîn-şi'âr kıılâ'-ı [R 198a] Seb'-i Şidâd-kirdâr üstüvâr olan ḳal'a-i gerdün-medâra taḥaşşun eyledi.

Şi'r:⁴ چو سلطان ز میدان رود در حصار
برون آوردند آخرش شرمسار

حصار شهان مغفر و جوشن است
نه دیوار سخت و نه در آهن است

به جایی نباید درون آمدن
که نتوان از آنجا برون آمدن⁵

1 Şi'r R, P1 | Naẓm T

2 Hâtîfî, *Timur-nâme*, haz. Ebû Hâşim Seyyid Yûşa', Madras: Madras University İslamic Series, 1958, s. 57.

3 Yürürken deniz gibi güremeye başladı. Yeryüzü gökyüzü gibi harekete geçti ve titredi. Nice meşaleler ve mumlar yakıldı. Yeryüzü felek gibi yıldızlarla doldu. Dünya onun kurduğu çadırlarla Dârü's-selâm gibi oldu. Sancaklar ise Beytü'l-ḥarâm'daki ağaç gibi oldu.

4 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

5 Padişah savaş meydanından hisara kaçarsa âkıbet, onu rezil bir şekilde dışarı çıkarırlar. Şahların hisarı miğfer ve zırhtır. Yoksa sağlam duvarlar ve demir kapılar değildir. Çıkamayacağın bir yere girmek lâzım!

Mübârizân-ı rezm-cüyân-ı ma'roke-âverân u mücâhidân-ı dilâverân-ı dilirân-ı merd-efgenân ki hadd u 'add u haşrdan [P1 342a] maḥşûrdur ol hişârı muḥâşara idüp cüll-i himmetlerini muḍârebe ve muḥârebeye haşr eylediler. Ol ḳal'a-i felek-medâr-ı gerdün-ḳarârı leşker-i encüm-şümâr-ı sevâbit-intişâr ḳavs-i ḳuzah-girdâr ve mınṭıḳa-i zâtül-bürüc-vâr ihâta idüp ṭob u tûfeng ile âteş-i kârzârı süzân ve nâr-ı ḥarb ü heycâyı fûrüzân eylediler.

Şi'r:¹ بستند دروازه‌های حصار
گشادند بر خود در کارزار

به گردش همه بست آن سپاه
چو هاله که زد دایره گرد ماه²

[T 257a]³ ﴿تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ﴾ fehvâsinun mâ-şadaḳı olan ra'd-kirdâr u şâ'ika-bâr ṭob u tûfengiyle küffâr-ı nesnâs-şî'aruñ başına otlar yaḳup tevâtür-i nevâ'ir-i rezm ü ceng ile ol meḥâzîlûñ ḥânumânlarına âteş şaldılar. Germiyet-i âteş-i ḍarb u ḥarbden şavâ'ıḳ-ı ṭavâriḳ-ı ṭob-ı âteş-bâr ve su'bân-ı demâr-ile ḳal'a içinde yaḳmaduḳ yir ḳomayup ol cehennemilerün yirlerini od eylediler.⁴ ﴿وَعُقْبَى الْكَافِرِينَ النَّارُ﴾ el-âye.

Şi'r:⁵ یکی آتشین دجله موج ریز
سوی کافران برد موج ستیز

به تاراجشان حملهای ساختند
به خیل عدو آتش انداختند

[P1 342b] در آن رزم که فتنهای شد بلند
که رحمت نیامد به زیر از گزند⁶

Bu ešnâda pâdişâh ḥazretleri kendünün küberâ-yı vüzerâsından Velîyüddîn-oḒlı Aḥmed Paşa merḥûmı ol iki 'azîz-i mışr-ı velâyete istimdâd için irsâl

1 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

2 Ona kale kapılarını kapattılar ve savaşın kapısını onun yüzüne açtılar. Ordu onun etrafında saf bağladı, sanki bir hale ayın çevresini sardı.

3 "O kuşlar, onların üzerlerine pişkin tuğlardan yapılmış taşlar atıyordu." Fil (105), 4.

4 "... Kâfirlerin sonu ise ateştir." Ra'd (13), 35.

5 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

6 Dalgalar vuran ateşten bir nehir, kâfirlere savaş dalgasını götürdü. Yağma maksadı ile onlara bir hamle yaptılar, düşman cemiyetine ateş vurdular. Bir fitnenin yükseldiği o savaşta felâketten dolayı yeryüzüne rahmet inmedi.

idüp mezkûrlardan du'â istid'â eyledi. Şeyh Akbıyık Sulţân hazretleri meczûb olmağın dil ağız virmeyüp fethe müte'allık kelâm eylemedi. Fe-ammâ Şeyh Akşemsüddîn hazretleri “Fülân gün daħve-i kübrâ zamânında cenâb-ı şerîfün pâdişâh-ı gerdün-penâhuñ yanında hem-rikâb olup  tururken Fettâh-ı 'âlemün 'inâyetiyle fülân yirden  al'a fet  olunup 'asker-i İslâm i er ye dâhil olur.” diyü ta'yin eyledi. ¹ «عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يُهْلِكَ عُدُوْكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ» âyetin n mazm n-ı meym nını tezk r idüp ² «وَعَدَّكُمْ اللَّهُ مَغَايِمَ كَثِيرَةً تَأْخُذُونَهَا» kel m-ı i'c z-ilm minuñ fehv -yı g rr sıyla bi- ar i't-tesliyet tem iyet-i ta viyet eyledi. ³ «مِنَ الْمُحْسِنِينَ» ⁴ [R 198b] «أَلَا إِنَّ نَظْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ»

Ma la':⁵ بشارت بداد آن خديو گزين
که عزم تو باشد به نصرت قرين⁶

P di ah-ı Giv- heng   H şeng-ferheng r z u Şeb ceng idüp ra'd-kird r [P1 343a]  ob-ı ateş-b r-ile ol merede-i 'an d u 'anede-i ceh da Őay a-i kavm-i Őem d'ı tezk r eyledi. Ol  al'a-i v l nuñ 'ulüvv-i mek nla medd-i  ft b gibi  sum na peyveste olan [T 257b] burc u b r sını seng-i gir n-ı  ob-ı ateş-feŐ n u Ő 'ika-niŐ nıyla d ge d ge dend ne-i s n gibi ra ne ra ne idüp p di ah-ı Şark u  arb kuvvet-i  arb u  arb-ile ⁷ «فَجَعَلْنَا عَلَيْهَا سَافِلَهَا» fehv sını anda izh r eyledi.

Şi'r:⁸ رسيد آن شتابنده ابر ستيز
در اطراف ان قلعه شد موج ريز
سر باره فرسود از دستشان
بلندی بدان گونه شد پستشان
گذشت از سر باره طوفان قهر
فرو ريخت دريای لشکر به شهر

1 “... ‘Umulur ki Rabbiniz düŐmanınızı hel k eder ve onların yerine sizi yer yüzüne hakim kılar ...” A'r f (7), 129.

2 “Allah size, elde edeceğiniz birçok ganimet v detmiŐtir...” Feth (48), 20.

3 “... güzel davrananlardan ...” Y suf (12), 36, 78; Zümer (39), 58.

4 “... Bilesiniz ki Allah'ın yardımı yakındır.” Bakara (2), 214.

5 Ma la' R, P1 | Ferd T

6 O g z de p di ah, müjdenin dođuŐunu haber verdi: Senin gayretin zafere arkadaş olsun.

7 “Böylece  lkelerinin üstünü altına getirdik ...” Hicr (15), 74.

8 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

در آن شهر غارت پرستان شاه
هم از در هم از رخنه کردند راه
ز ویران درویش تا قصر شاه
شد از سیل تاراج یکسر تباہ¹

Şeyh hazretlerinin evlâdından² biri nakl eyledi ki ta'yîn olınan vaqt-i şerîf geldükde kal'a fetih olmayup eşer-i haber-i fetih ü zafer cilve-ger olmayacak bize za'f-ı kalb 'arız olup pâdişahuñ vehm-i sehm-i gâzab ve nazâr-ı çeşm-i hışmından teşevvüş-i hâl ü teşettüt-i bâl istilâ eyledi. Bu eşnâda pederüm Şeyh Akşemsüddîn Efendi'yle mülâkî olayın diyü [P1 343b] haymesine varup içerü girmek istediğümde kapuda tûran oğlan baña 'İçerü kimse kıomayasız!' diyü sipariş olındı. Ben seni içerü kıoyamazın diyü men' eyledi. Ben dahî haymenün bir cânibinden etegini kıaldırup içerü bağıduğümde şeyh hazretlerini hâk-i đarâ'at üzre baş açuık secdeye varmış görüp muttaşıl enîn ü hanîn ve girye vü müye iderken buldum.

Şi'r:³ زاری و گریه قوی سرمایه است
 رحمت کلی قوی تر دایه است⁴

 تا نه گرید ابر کی خندد چمن
 تا نه گرید طفل کی جوشد لبن

 طفل يك روزه همداوند طریق
 که بگریم تا رسد دایه شفیق

 تو نمدانی که دایه دایگان
 کم دهد بی گریه شیر او رایگان⁵

- 1 O hızlı savaş bulutu yetişti ve kalenin etrafında dalgalar meydana geldi. Onların elleri ile surlar aşındı. Yüksek yerler onlar karşısında alçaldı. Kahır fırtınası suru aştı ve şehre asker denizi döküldü. Padişahın yağmacı askerleri o şehre hem kapıdan hem gediklerden girdiler. Yoksul hanesinden sultan sarayına kadar hepsi baştan başa yağma seli ile yok oldu.
- 2 evlâdından R, T | -P1
- 3 Şi'r R, P1 | Meşnevi T
- 4 Ağlayıp inlemek en güçlü sermayedir. Allah'ın rahmeti en güçlü dadıdır. Mevlânâ Celâleddîn Muhammed-i Belhî, *Mesnevi-i Ma'nevî*, haz. Reynold Nicholson, Tahrân: Mâh-reng, 1388, s. 206.
- 5 Bulut ağlamadıkça çimen gülmaz. Çocuk ağlamadıkça süt coşmaz. Bir günlük bebek bile usûlü bilir; şefkatli dadımın gelmesi için ağlayayım. Sen bilmiyorsun ki dadılar dadısı ağlamadan o sütü az verir. Mevlânâ Celâleddîn Muhammed-i Belhî, *Mesnevi-i Ma'nevî*, haz. Reynold Nicholson, Tahrân: Mâh-reng, 1388, s. 579.

Şeyhü'n bu enîn ü giryesine ta'accüb idüp zeyl-i haymeden başumı Ʒal-
duruğum gibi şeyh Һazretleri hemân ayağ üzre ƷalƷup “ElҺamdüli'llâhi
te'âlâ Ʒal'a feth oldu.” diyü [T 258a] tekbir eyledi. Bu kelâm-ı behcet-ilmâ-
mı güş idüp Ʒal'a cânibine nazâr itdügümde fi'l-vâқи' asker-i hümayün ol
'aziz-i meymünüñ¹ hayr du'ası berekâtıyla Ʒal'a-i mezküreye dâhil olup feth
ü zafer müyesser olmuş gördüm. Şeyh Һazretlerinüñ du'ası tıbâk-ı Seb'-i Şi-
dâd'ı hark eyleyüp mele'-i [P1 344a] a'lâya vâsıl olduğdan sonra [R 199a]
berekât u menâfi'î âfâƷ u 'avâlime mâlâmâl olur-idi. Bu huşuşda dağı ol
hâlet zuhür eyledi. Mervîdür ki hîn-i fethde pâdişâh Һazretleri yanına nazâr
eyleyüp Ağmed Paşa'yı rikâb-ı hümayününde hazır göricek “ElҺamdüli'llâhi
te'âlâ şeyh Һazretlerinüñ didüği vâқи' oldu. Fe-ammâ bu feth ü zafer ile hâsıl
olan meserretten zamânumda anuñ gibi kimesne bulunduğundan hâsıl olan
meserret artuğdur. Bu ma'nâdan Һazzum ziyâdedür.” diyü buyurdılar. Pâ-
dişâh-ı mağfîret-penâh bir iki günden sonra şeyh Һazretlerinüñ haymesine
varup mülâkât eyledükde şeyh Һazretleri yanın yatur bulunup aşla tağyîr-i
vaz' eylemedi. Merhûm pâdişâh Һazretleri şeyh Һazretlerinüñ mübarek el-
lerini öpüp “Saña bu Һacet için geldüm ki birkaç gün beni Һalvete Ʒoyup
irşad eylesin.” diyicek şeyh Һazretleri pâdişâhuñ bu kelâmını sem'-i Ʒa-
büle âvîze itmeyüp güş-ı rızâyla işgâ itmedi. Pâdişâh-ı sâmi-mağâm ilhâh
u ibrâm idüp üç dört kerre “Elbette benüm bu me'mülüm Ʒarîn-i huşul
ve bu mes'ülüm rehîn-i vuşul olmak gerekdür.” didükde [P1 344b] şeyh
redd eyleyüp bu huşuşa müsâ'ade eylemedi. Âhîrül-emr pâdişâh Һazretleri
ğazaba gelüp huşuş-ı mezbür için “Bir Türk bir kerre söylese Ʒabül idüp
Һalvete idhâl idersin. Ben saña niçe kerre söylemişken sözümi Ʒabül itmez-
sin.” didükde şeyh Һazretleri cevâb virüp “Meşâyiğ-i 'izâmuñ Һalvetinde bir
lezzet vardur ki aña dâhil olsañ emr-i saltanat 'aynuñda olmayup sevâkin-i
emâkin-i [T 258b] dimâğ olan sevdâ-yı saltanat rihlet eylemek muğarrer-
dür. Bu sebebden ağvâl-i 'âlem muhtell olup her birimiz sebebiyet ƷarîƷıyla
ğazabu'llâha mazhar olup âşim olmağ lâzım gelür.” didükden sonra muğ-
tezâ-yı mağâm üzre 'adl u inşâf u ma'dilete ve levâzım-ı merâsim-i saltanata
müte'allıƷ lâ'ih ü sâniğ olan levâ'ih-i² neşâyiği ifâde eyledi.

1 meymünüñ R, T | meknünüñ P1

2 levâ'ih-i R, T | -P1

Beyt:¹ عدل کن زآن که در ولایت دل
در پیغامبری زند عادل²

Pâdişâh hazretleri şîme-i kerîme-i selâtin-i kâdîme üzre leţâ'if-i 'avâtîf-ı hüsrevâniden şeyh hazretlerine iki bin filori irsâl ü işâl eyledükde şeyh hazretleri Mâlik-i Dînâr-kirdâr dünyâyâ meyli olmaduğundan ol filorileri kabül eylemedi. Müşârün ileyh sulţân-ı [P1 345a] mağfîret-‘unvân şeyh hazretlerinüñ meclisinden taşra çıķduķda Aħmed Paşâ'ya “Şeyh hazretleri bize kıyâm itmeyüp ri'âyet eylemedi.” diyü muħkem te'essür izhâr [R 199b] eyleycek vezîr-i mezkûr tesliyet semtinden cevâb virüp “Sevâlîf-i selâtin-i ma'dilet-âyîn ü sevâbıķ-ı havâķin-i bâ-‘izz ü temkîne müyesser olmayan fütühât-ı ‘âliye-i Yezdâniyye cenâb-ı ni‘me'l-me'âba müyesser olmağla hazret-i vâlâ-rütbetden çeşm-i firâset ile gurûr u naħvet müşâhade eyledi. Bu huşuşda kesr-i nefis için ol mürebbî-i ‘âlem yirinden kalkmayup sa'âdetlü sulţânım hazretlerini evzâ'-ı hikmet-iştimaliyle hüsni terbiyet eyledi.” didi. Merhûm Sulţân Mehmed Hân-ı kuds-âşiyân bir iki gün geçdükdün soñra şeyh hazretlerini bir gice şülüş-i aħırde da'vet eyleyüp şeyh hazretleri daħi icâbet ü itâ'at eyleycek şeyhün müte'allıķâtı hilâf-ı 'âdet-i da'vetden havf idüp “Pâdişâh-ı hışm-âyînden nâ-sezâ bir vaz' şudür eyleye!” diyü ıztırâba düşdiler.³ Şeyh hazretleri hikâyet eyledi ki muķarrebân-ı hazret-i sa'âdet-meknûn u muħarremân-ı muħteremân-ı sarây-ı hümâyün-eţrâf-dan benüm elimi taķbîl ü telşim için [P1 345b] tebâdür idüp müsâbaķa eyledükleri şadedde pâdişâh hazretleri daħi anlaruñ arasında benüm cânibüme teveccüh eyledi. Zıkr olınan [T 259a] şeb-i firûz, ķalb-i hasûd ve dil-i 'adû gibi tîre olmağın nûr-ı başar ve çeşm-i zâhir-ile pâdişâhı idrâk idemedüm. Lâkin rûz-ı ezelde olan te'ârûf-i ervâh iktizâsıyla pâdişâhı teferrüs ü teħaddüs eyledüğümde anuñla mu'ânaķa eyleyüp nîrû-yı bâzû-yı kerâmet ile şöyle şıķdum ki pâdişâh hazretleri lertzân olup düşmege ķarîb oldı. Bu ıztırâb u lerte def' olmayınca vücûd-i şerîfini âğuşumdan ķomadum. Pâdişâh hazretlerinden menķöldür ki ķalbümde merkûz olan inşirâf u inşirâf ol hâlde benden muşarîf olup hâtır-ı 'âtırumda mütemekkin olan

1 Beyt R, P1 | Ferd T

2 Gönül mülkünde adaletli ol, çünkü âdil kişi peygamberlik kapısını çalar. Senâi, *Hadikatul-Hakika ve Şeriatul-Tarika*, haz. Müderris-i Razavî, Tahrân: Çâphâne-i Sipîhr, 1329, s. 555.

3 düşdiler R, P1 | düşdi T

buğz u 'adâvetü'n yirine kemâl-i maḥabbet ü nihâyet-i meveddet temek-kün eyledi. Bu ḥâletden sonra şehriyâr-ı mağfîret-şi'âr şeyḥ ḥazretleriyle dâhil-i ḥaymeye girüp sabâh ezânına degin muşâhabet eyledükden sonra namâza kıyâm eyledüklerinde ol pîşvâ-yı aşḥâb-ı kerâmet imâmet¹ eyleyüp imâm-i hümmâm-ı erbâb-ı ihtidâ ya'nî pâdişâh-ı mağfîret-iḥtivâ iḥtidâ idüp aña tâbî' ve muşallî oldu. Şeyḥ ḥazretleri [P1 346a] namâzdan sonra evrâd u ezkârını itmâm idinceye degin Sulṭân Meḥmed Ḥân ḥazretleri ol imâmu'n emâmında diz çöküp okınan evrâdı istimâ' eyledükden sonra Mevlânâ Akşemsüddîn Efendi'den kütüb-i tevâriḥde meşṭûr u mezkûr olduğu üzere Ḥazret-i Ebî Eyyûb Enşârî'nün ḳabr-i şerîfini sūr-ı Ḳoşantîniyye'ye ḳarîb arâzîden ḳanḡi² mevzi'de olduğın ta'yîn eylemek [R 200a] iltimâs eyledi. Şeyḥ ḥazretleri eṭrâf u eknâfı tecessüs ü taḥassüs eyleyürek ḥâlâ türbet-i şüreyyâ-rütbeti olan mekân-ı ma'hûda varduḡda “Bu mevzi'de nûr-ı lâmi' sāṭi' olur. Ancak ḡâlibâ merḥûmu'n mezârı bundadır.” didükden sonra bir sehl zamân teveccüh idüp “Merḥûm-ı merḳûmu'n rūḥ-ı şerîfle-riyle mülâḳât eyledüm. Baña tehnî'e-i fetḥ eyleyüp ‘beni zûlmet-i küfrden taḥliş eyledün. Ḥaḳḳ (celle ve 'alâ) saña mesâ'i-i meşküre [T 259b] müyes-ser eylesün.’ diyü şenâ eyledi.” diyü buyurdılar. Pâdişâh-ı mağfîret-penâḥ bu ḳışşadan âḡâḥ olup maḳâm-ı merḳûma geldükde şeyḥ ḥazretlerinün haber-i feyz-eşerini taḥḳîḳ idüp “Sizün bu ta'yînüñüz gerçekdür. Ammâ tamâm-ı itmînân u iḳân için evvelâ bir nişân [P1 346b] ṭaleb idüp 'âlâmet irâ'et eylemek iltimâs eyledi. Şeyḥ ḥazretleri bir sâ'at miḳdârı müteveccih olup mezâr-ı şerîfü'n başı cânibinden bir mevzi'çün “Burayı ḥafr eyleñüz. İnşâ'allâhu te'âlâ iki zirâ' gitdükde³ ‘İbriyy lisân-ile fülân yazılmış bir mermer peydâ olur.” diyü tañşîş eylediler. Fi'l-vâḳi' mevzi'-i mezkûr iki zirâ' miḳdârı ḳazılduḡda ‘İbriyy lisân-ile ba'zı nesne yazılmış bir mermer bulunup lisân-ı mezkûrî okımaḳ bilenler ol mermerde yazılı olan ḥaṭṭı şeyḥ ḥazretlerinün buyurduḡlarına muvâfiḳ oḡudılar. Pâdişâh ḥazretleri bu kerâmete muṭṭalî' olup şeyḥ ḥazretlerinün⁴ bu ḥuşuşda sikkei mermerde ḳazduḡın müşâhade idicek ḡarîḳ-ı baḥr-i ḥayret olup kemâl-i

1 imâmet R, T | -P1

2 ḳanḡı R, P1 | ḳanḳı T

3 zirâ' gitdükde R, P1 | zirâ' miḳdârı gitdükde T

4 buyurduḡlarına muvâfiḳ oḡudılar. ... olup şeyḥ ḥazretlerinün R, T | -P1

tahayyür-ile mütehayyir olduğundan bir hâle giriftâr oldu ki tütmasalar düşmek muqarrer-idi. Zîkr olunan buḡ'a-i kudsi-şü'ün ol sultân-ı velâyet-i kerâmetüñ sâye-i bereketinde medfen-i ekâbir-i 'ulemâ-yı zevî'l-fünûn ve merḡad-i ekârim-i evliyâ-yı velâyet-nümûn oldu. Ol kîmyâ-yı sa'âdetüñ cevher-i cedd-i şerîfi anda mekmûn u meknûn olmağın anuñ hâk-i pâki ḡadr u ḡıymetde zer-i hâlîş ile müsâvî olup niçe gencîne-i leṡâ'if-i ma'ârif-i Rabbâniyye ve defîne-i esrâr-ı esmâr-ı ledünniyye-i Yezdâniyye anda medfûn u maḡzûn oldu. [P1 347a]

Şi'r:¹ طوبى لبقعة سجدت ارضها الجباه
بشرى لسدة لثمت تربها الشفاه
این آستانهایست که از خاک او زند
شاهان ملک افسر عز و سریر جاه
بندد به روی خود همه درهای حادثه
هرکس که آورد به حریم درش پناه

[R 200b] [T 260a]

وین منقبت ز دولت صاحب دلی گرفت
کز مهد خاک کرده در این بقعه خوابگاه
گردون جناب زبده انصاریان که بود
بر طاق چرخ قبه دهلیز او کلاه
گازرگهی است تربت او کابر مغفرت
در ساحتش سفید کند نامه سیاه
نور ولایتش که جهان را فرو گرفت
تا حشر باد هادئ افتادگان ز راه²

1 Şi'r R, P1 | Ḳıṡ'â T

2 Ne mutlu o makama ki toprağına alınılar secde eder. Ne kutlu eşik ki tozunu dudaklar öper. Bu öyle bir eşik ki toprağından mülkün sultanları şeref tacı ve makam-mevki edinirler. Her kim onun harimine yönelip sığınırsa kaza kapılarının hepsi onun yüzüne kapanır. Bu menkabeyi bir gönül ehlinin ikbalinden aldı. Bu makamda toprak beşiği kendine yatak edindi. Felek gibi yüce ve Ensâr'ın baş tacı olan kişi, onun sarayının kubbesi gök tavanına külâhtır. Onun toprağı bir çamaşırhanedir. Çünkü mağfîret bulutu onun kendi alanında siyah defterini beyaz yapar. Nitekim velâyetinin nuru, bütün dünyayı kapladı. Haşre dek o yoldan çıkmışlara rehber olsun! Molla Câmî, *Divân-ı Câmî Cild-i Dovvom Vâstatu'l-İkd*, haz. A'lâ Hân Efsahzâd, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mîrâs-ı Mektûb, 1378, s. 59-60.

Pâdişâh hazretleri ol sulţân-ı mülk-i kerâmetün mezâr-ı şerîfinün üstine bir kıubbe-i felek-rütbet ve harem-i muhteremi hücerâtı müştemil bir câmi¹-i vâlâ-mertebet binâ eyledükden sonra şeyh hazretlerinden ahıbbâsıyla ol kaçabada tavaştun eylemek murâd idindi. Lâkin şeyh hazretleri te-laqqî bi'l-kâbü'l itmeyüp ol vaz'dan 'arz-ı i'raz u imtinâ' eyleyüp إلى الحنين”² fehvâsınca mavtın-ı aşlîsine gitmege istizân idüp pâdişâhdan tayyib-i hâtır-ile icâzet [P1 347b] aldılar. Mevlânâ Akşemsüddîn hazretleri ma'ber-i bahri 'ubür idüp öte cânibine geçdükte ekber evlâdı Şeyh Sa'dullâh'a hitâb idüp “Mahrûsa-i Kostañtiniyye tarafında envâr-ı ilhâmât-ı İlâhiyye zulmet-i küfrün küfriyle benden münkaţı' olmuş-ıdi. Hâlâ el-minnetü li'llâhi² te'âlâ deryâyı geçelden berü maţla'-i derün-ı feyz-meknünüm envâr-ı esrâr-ı esmâr-ı ğaybiyye ile münevver oldı.” diyü buyurdılar. Bu muşâhabetden bir sâ'at sonra edânî vü erâzil zümresinden maţbü'-ı tabâyi'-i şığâr u kibâr bir esb-i bād-refţâr ü berķ-âşâra süvâr olmuş bir merd-i nâ-bekâr şeyh hazretlerinin uğrına uğrayup selâm virmedin³ güzer itmiş-iken bir sâ'at gitmedin ol kimesne dönüp altındağı atı şeyh hazretlerine hibe eyledi. Şeyh hazretleri dağı kendünün ekber evlâdına şahş-ı mezbûrûn atına binüp kendü atını aña virsün diyü işâret eyledi. Ba'dehu müşârün ileyh maĥdüm-ı sa'âdet-maĥtüm emr-i mersûmuñ sırrından su'âl idüp pederi Akşemsüddîn'den istikşâf-i [T 260b] hâl eyleyicek şeyh hazretleri cevâb virüp “Bir 'azîmü'l-cenâb kerîmü'n-nişâb kimesnenün bir bendesi [P1 348a] emed-i medîd iķâmet-i hıdemât-ı lâzîme itmiş-iken ittifâķen bir şey'-i haķîr istid'â eylese ol maķüle kimesne anı redd ider mi?” didükde maĥdüm-ı merķüm aña cevâb virüp “Vâķı'â kerîmü't-ţab' olan kimesne bunı redd itmeyüp ol maķüle bendesinün me'mül u mes'ûlinün huşûlına müsâ'ade [R 201a] eylemek muķarrerdür.” didi. Şeyh hazretleri buyurdılar ki “Cenâb-ı Rabbü'l-erbâb'ın bu bende-i kemterînesi otuz yıldan berü rızâyı şerîfi üzre hıdmet itmiş-iken sâlîfü'z-zıkrı ata bende nev'an meyl ü velâ olduķda benüm maķşûdumuñ huşûlına efendimün irâdeti ta'alluķ idüp şahş-ı mezbûra bağışla diyü ilhâm eyledi.

1 Vatana muhabbet insanda mürüvvet nişanesidir.

2 li'llâhi R, T | -P1

3 virmedin R, P1 | virmeyüp T

Mervîdür ki şeyh hazretleri vaţan-ı aşlîsi Göynük nâm kaşabaya varup müddet-i keşîre anda sâkin olduğdan sonra kaşaba-i mezkûrede fevt olup anda defn olındı.

Şî'r:¹ چون خطاب إرجعی را نفس پاکش کرد گوش
رفت در آغوش جانان بی قیاس عقل و هوش
شد چنان همراز با معشوق خود کاندر جهان
نی حدیث نفس میگذرد نه الهام سروش²

Şeyh hazretleri 'ilm-i taşavvufda *Risâle-i Nûr* adlu bir risâle taşnîf eyledi. Ve dağı maţâ'in-i [P1 348b] şüfiyyeyi defi'de bir risâle te'lîf eyledi. Ve dağı 'ilm-i tıbdâ kendü tecribe eyledüğü 'ilâcât-ı nâfi'ayı cem' idüp müstaķill bir risâle eyledi. Mûmâ ileyhûn *Maķâmât-ı Evliyâ* ismiyle müsemmâ bir risâlesi vardur. Bu haķîr ol risâlenüñ şeref-i müţâlâ'asıyla müşerref oldum.

Rivâyet olunur ki şeyh hazretlerinüñ evlâdından mağlûbu'l-'aql ve mes-lûbu'l-idrâk toğmış Nûrulhüdâ nâm bir meczûb oğlancuğı var idi. İttifâķ ümerâ-yı 'Oşmâniyye'den Şerbetçi-oğlı dimekle ma'rûf bir aţlas-ı kûse kimesne bir maşlahat için âsitân-ı sa'âdet-âşiyâne gider-iken şeyh hazretlerine uğrayup şeref-i müşâhede-i dîdâr-ı meserret-âşâr-ile muğtenem olduğdan sonra [T 261a] muşâhabete şürü' eylediler. Bu haletde ol meczûb içerü girüp mîr-i mezbûrı³ göricek "Bu er degüldür, 'avretdür." diyüp hande eyledi. Şeyh hazretleri ol meczûba ğazab eyleyüp anı men' itmege müteşad-dî olduğda mîr-i mûmâ ileyh isti'fâ idüp "Bu şâ'ife ma'zûrdur. Kayırmaz söylesün." diyü tazarru' eyledi. Mîr-i müşârün ileyh kendünün saķalı bitmek-içün meczûb-ı mezkûrdan du'â iltimâs idüp [P1 349a] şafha-i ruhsârında âyât-ı haţţ nüvişte olmaķdan andan istimdâd eyledi. Nûrulhüdâ dağı ol mültemesi kaķbûl idüp kendünün ağzı yarından emîr-i merķûmuñ yüzine meşh eyledi. Bu taķrîble anuñ maħrûsa-i Koşantîniyye'ye varınca bağ-ı ruhsârında haţţ-ı benefşe-günü zâhir olup saķalı geldi bitdi. Tođm-ı murâdı oñdı bitdi. Mîr-i mesfûr Sulţân Meħmed Hân hazretlerinüñ dest-bûs-ı

1 Şî'r R, P1 | Kıt'â T

2 Onun temiz nefsi "İrci'" hitabını işitince o akıl ve iz'âna sığmayan sevgilinin kucağına gitti. Maşûk ile öyle bir sırdaş oldu ki dünyada ne birisinin sözü ne de bir meleğin ilhamı o münasebete sığabilir.

3 mezbûrı R, P1 | mezkûrı T

şerîfiyle¹ teşerrüf eyledükde sevâlif-i eyyâmda gördüğü şürete muhâlif şüretde görüp [R 201b] bir gayrı yüzden daği görindüğünü göricek hilye-i celiyye-i insân olan lihÿenüñ nümüvv ü zuhûrînuñ aşlını vüzerâdan istifsâr ve istiĥbâr eyledi. Onlar daği vech-i meşrûh üzre kışşanuñ aşlına muṭṭalî' olduklarında vâkı' ḥâli 'arz eylediler. Pâdişâh ḥazretleri meczûb-ı mezkûruñ ḥâline ta'accüb idüp kerâmetine tamâm i'tinâ itmegin ḥaşşaten meczûb-ı mezkûra evkâf-ı keşîre vakf eyledi. Fî zamâninâ ol vakflar şeyḫ ḥazretlerinin evlâd-ı emcâd u a'ḫâbînuñ elindedür.

Mü'ellif-i *Şakâ'ik* şeyḫ ḥazretlerinin ba'zı evlâdından [P1 349b] bi'z-zât naql eyledi ki şeyḫ ḥazretlerinin on iki 'aded evlâd-ı emcâdı var idi. Bir gün bir yirde 'ale't-tertib cümlesini iclâs eyleyüp mezkûrlara na'mâ-yı vâfire bezl eyledi. Şeyḫ ḥazretleri zikr olınan evlâdınıñ ferden ferdâ yüzlerine [T 261b] baqup cenâb-ı Rabbü'l-erbâb'a ḥamd eyledi. Bunlaruñ cümlesi böyle zann eyledi ki ḥallâḫ-ı 'âlem kendüleri aña iḥsân u i'tâ eyledüğine ḥamd itmiş ola. Ve lâkin meczûb-ı mezkûr şeyḫ ḥazretlerine ḥiṭâben "Senüñ neye ḥamd itdügüñü bilürin. Ḥaḫḫ (celle ve 'alâ) saña bu denlü evlâdı virmişken birisine maḥabbet ü ta'alluḫuñ yokdur. Aña ḥamd eyledüñ." diyü beyân eyleyicek şeyḫ ḥazretleri anı taşdıḫ idüp meczûb-ı mezkûra taḥsîn eyledi. Revvaḥa'llâhu rûḥahu.

'Ârif Bi'llâh Şeyḫ 'Abdurrahîm Raḥimehu'llâh [Mışrî-oğlu]

Mışrî-oğlu demekle meşhûrdur. Mevlid-i cezili Ḳaraḫişâr'dur. Şeyḫ Aḫşemsüddîn ḥazretlerinin ḫıdmetlerine ittişâl idüp ma'ârif-i İlähiyye'yi anuñ yanında taḫşîl eyledükden şonra vaṭanına 'avdet idüp anda vefât eyledi. [P1 350a]

Bejt:² فراز عرش روحش را مکان باد
مقامش روضه دار الجنان باد³

'Ârif bi'llâhuñ *Vaḫdet-nâme* nâm bir kitâbı vardur ki kütüb-i taşavvuf ortasında bir dânedür.

1 şerîfiyle R, P1 | şerifleriyle T

2 Bejt R, P1 | Şi'r T

3 Arşin yüce yerleri onun ruhuna mekân olsun. Makamı ise cennet bahçeleri olsun.

Şi'r:¹ یکی کتاب لطیف است آن کتاب شریف
چو وجه ناظر دیدار ایزدی ناصر

مبائیش چو مقالات عارفان بی مثل
معائیش چو خیالات کاملان ظاهر²

Meşārib-i şāfiye-i şūfiyyeden ve mezākāt-ı maṭmū'a-i maṭbū'a-i ledün-
niyyeden ezvāk-ı cesīme vü huzūz-ı 'azīmeye vāşıl u nā'il olduğına ol kitābı
şāhid-i ḳavī ve beyyine-i beyyinetü'd-delāletdür. Raḫimehu'llāh.³

‘Ārif Bi’llāh Şeyḫ İbrāhīm bin Ḥüseyn-i Şarrāf Raḫimehu’llāh

Sivas’dandır. Evvelā mebdā-i ‘ulūmı maḳātı’ına degin Ḳonya’da Mev-
lānā Ya’ḳūb’dan ḳırā’at idüp [R 202a] aşḫāb-ı nühye-i behiyye arasında
ağleb-i emāşil-i efāzil oldu. Ḳaşaba-i Ḳayşeriyye’de Ḥuandī Ḥatun Medrese-
si’nde müderris olup ḳābil-i maḳbūl ve ‘āḳıl-ı ma’ḳūl ṭāliblere ifāde vü ifāza
üzre iken Şeyḫ İbrāhīm Şāfi’iyyü’l-mezheb olup ol medreseyse Ḥanefiyye-
ye meşrūt [T 262a] olup kendünün taşarrufı ḫilāf-ı şart-ı vāḳıf olduğına
vāḳıf olmağın ol medreseden ferāğat [P1 350b] eyledi. Ṭīnet-i ṭibet-āmizi
maḫabbet-i İlähiyye ile memzūc u maḫlūṭ olup cezebāt-ı Raḫmāniyyeyle
sirişte olmağın ṭarīḳ-ı taşavvufa mā’il olup meşāyiḫ-i Erdebiliyye’ye vuşū-
li taşmīm eyledi. Lākin Aḳşemsüddīn ḫazretlerinin evsāf-ı ḫamīdesini ve
menāḳıb-ı pesendīdesini istimā’ idüp terāzū-yı taḫarrī ile anuñ cānibini
terciḫ eylemegin ḫāk-pāyine rümāl olmağa teveccüh eyledi. Şeyḫ Aḳşem-
süddīn ḫazretleri Begbāzārı nām ḳaşabada bir gün irşād-içün cülūs idüp
muḳtesibān-ı envār-ı āşār-ı füyūzāt-ı İlähiyye olanlara eşi‘a-i elmi‘a-i irşād
u imdād ile ifāza ider-iken Şeyḫ İbrāhīm bir eşege binmiş gelüp ol meclisde
bir gūşede cülūs eyledi. Zikr olınan meclisde ol merdüm-i kāmīl-nazarı
ḫalka-i çeşm gibi a’yān-ı müselmānān ihāta eyleyüp her biri emrāz-ı be-
deniyyeden su’āl eyleyüp su’ālīne muvāfiḳ cevāb-ı şavāb-iktisābla mücāb
olduḳdan şoñra müteferriḳ olduklarında “Şeyḫ ḫazretlerine ‘aceb emrāz-ı
rūḫāniyyeden su’āl ider yok ancak?” diyü cevāb eyledi.

1 Şi'r R, P1 | Başlık yok. -T

2 O değerli kitap öyle latif bir kitaptır ki cemelullaha bakanın yüzü gibi saf ve güzeldir. Esasları âriflerin
sözleri gibi eşsiz, manaları kemal sahiplerinin hayalleri gibi açıktır.

3 Raḫimehu’llāh R, P1 | Raḫmetü’llāhi ‘aleyh T

Şi'r:¹ بس طیبیان الهی در جهان
چون ندانند از تو بی گفت دهان

[P1 351a]

هم ز نبضت هم ز چشمت هم ز رنگ
صد سَقَم بیند در تو بی درنگ
این طیبیان نو آموزند خود
که بدین آیاتشان حاجت بود
کاملان از دور نامت بشنوند
تا به قعر باد و بودت در دوند²

Şeyh İbrâhîm hikâyet eyledi ki Mevlânâ Akşemsüddîn'ün bu kelâmını istimâ' eyledüğümde ƙalƙup anuñ öñine varup baña “Sen kimsin;

Mışra': Efendüm saña kim dirler ne yirdensin nedür aduñ”

didî. Ben daħi kendümün Ƙayşeriyye'de müderris olduğumı i'läm idüp derün-ı şafâ-nümünümde olan hemm-i 'azîm ü ğamm-ı elîmün müdâvâtı recâsına geldüğümü ol ƙabîb-i [T 262b] ƙulûba 'arz eyledüğümde “Bize ne maƙûle armağan getürdüñ, getür görelüm.” diyü ħiṭâb eyledi. Bu ħaƙîr, faƙîrî'l-ĥâl olup hediyye getürmege ƙâdir olmaduğumdan istiḥyâ idüp rüy-i ĥacletden ƙaṭerât-ı ĥayâ-yı ĥibâyı revâne eyledüm. Şeyh ĥazretleri nür-i firâsetle benüm ğarîƙ-ı lücce-i ĥacâlet olup ğark-ı 'araƙ-ı şerm olduğumı fehmi itmegin “Benüm hediyye didüğüm vâƙı'ât u aḥvâl-dür. Ğayrı nesne degüldür.” diyü beni tesliyet [R 202b] ü taṭyib eyledi. Bu kemîne daħi ol muƙâbelede irâdet irâ'et idüp [P1 351b] “Dil-i târik ü sevâd-ı vechden ğayrı nesnem yoƙdur.” diyü mezellet yüzinden kelîmât eyledüm. Bu ĥâletden sonra şeyh ĥazretleri baña ĥalvet emri idüp ol ğiceyi iḥyâ itdürdükte dört yüz vâƙı'a gördüm. Şabâh olduğda ol vâƙı'âtuñ evvellerine ƙalem-i müşƙîn-raƙam ile işâret idüp 'aded-i merƙûma muvâfiƙ

1 Şi'r R, P1 | Meşnevî T

2 Dünyadaki ilâhî tabipler nasıl olur da senin hâlini sen söylemeden anlamazlar? Nabzından, gözünden ve yüzünün renginden derhal sendeki yüzlerce hastalığı bulurlar. Bu doktorlar henüz hala yeni öğrenmekteler. Çünkü onların hastalığı anlamak için birtakım delillere ihtiyaçları vardır. Kâmil doktorlar uzaktan adını duyduklarında senin varlığının derinliklerine inerler. Mevlânâ Celâleddîn Muhammed-i Belhî, *Mesnevî-i Ma'nevî*, haz. Reynold Nicholson, Tahrân: Mâh-reng, 1388, s. 501.

vâkı'âtı bir bir mufaşşal u meşrûh ta'dâd eyledüm. Sevâbıq-ı eyyâmda nis-yâna mübtelâ olup namâzda kıra'at itmege kaçd u niyyet itdügüm süver-i i'câz-şuveri ekşer-i evkâtta unudurken hâlâ bu deñlü vâkı'ât-ı keşireyi hıfz u zabt itdügüm şeyh hazretlerinün berekâtındadır diyü i'tikâd eyledüm. Şeyh hazretlerinün hânķâh-ı kerâmet-destgâhında sâ'ir şüfiler ile nesaq-ı ma'hûd üze hâlvet-i selvet-bahşâ müdâvemem ve ihyâ-yı leyâlîye mülâzemet ü münâdemem eyledüm. Merhûm şeyh efendinün müridi zamân-ı hâlvetde kemâl-i riyâzet-ile murtâz olup nân u âb ve hûrd u h'âbdan bi'l-küllîyye münķaţı' olur-iken baña her gece başka bir kâse ta'âm ve bir nân ve cerre şu gönderür idi. Süfre-i ğaybdan h'ân-ı bî-pâyân-ı irşâd-ile ve âb-ı nâb-ı imdâd ile [P1 352a] sîr itdüğü gibi zâhir-i hâlde dañi ta'âmla toyurur-idi. Müddet-i medîdden soñra [T 263a] benüm hâtırırma bu ma'nâ lâ'ih oldı ki bu deñlü riyâzet ü mücâhede ortasında girü hayvânâtdan hâlâş olmayup ekl ü şürble muķayyed olmaķ muķtezâ-yı maķâma muhâlîfdür. Min ba'd ta'âm ekl itmeyeyin. Bu dâ'îye ile ol gece yimek yimeyüp cû' u mecâ'atle 'ibâdet eyledüm.

Beyt:¹ صیت کمال تو ز ریاضت شود بلند
از کاسهٔ تهی بود آوازهٔ رباب²

Ve lâkin leyâlî-i sâlifede³ görinen şuver ü infî'âlât ol gice nümâyân olmayup 'âlem-i mişâlden bir nesne mütemeşşil ü müteşekkil olmadı. Bu ma'nâ Şeyh Akşemsüddîn hazretlerinün mir'ât-ı şafâ-şifât-ı hâtır-ı 'âtırına mün'akis olduķda hıdmet eyleyen hıdmetkâr Şeyh Akşemsüddîn ağzından baña 'itâb idüp "Tavr-ı ma'hûd ve tarz-ı mu'taddan ta'addi saña münâsib degüldür. Tabîb-i kulüb olan mürşid ü mürebbî senün nabz-ı ahvâlüne senden a'ref ü a'lem iken anuñ rızâsına muhâlîf ve mizâcına muğâyir kâr ihtiyâr eylemek sū-i tedbîrdür." didi.

1 Beyt R, P1 | Ferd T

2 Senin kemâlinin şöhreti riyâzet tarihi ile yükselir. Rebâbın nağmesi boş bir kâseden gelir. Molla Câmî, *Divân-ı Câmî Cild-i Dovvom Vâsıtu'l-İkd – Hâtîmetü'l-Hayât*, haz. A'lâ Hân Efsahzâd, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 46.

3 sâlifede R, P1 | sâlifeden T

Şi'r:¹ دل نگه دارید ای بی حاصلان
در حضور حضرت صاحب دلان

[P1 352b] پیش اهل دل ادب بر باطن است
زان که ایشان بر سرایر فاطن است²

Eyyâm-ı riyâzeten seksen yedinci gicede leyle-i berâtden benüm tabî'a-tüm yağı vâfir fülüllü pilav istedi. Aḥşam olduḡda şeyḫ ḥazretleri [R 203a] beni da'vet idüp zıkr olınan ta'âmdan bir çanak toptolu ta'âmı önüme koyup Şeyḫ Şemsüddîn "Bunda yokdur farz eyle. Daḫi miḡdâr-ı müştahâ ekl eyle!" diyü emr eyledi. İmtişâlen li'l-emr ben daḫi ol ta'âmı bi't-tamâm ekl eyledükden şoñra şeyḫ ḥazretlerinüñ emr-i şerîfiyle ḥalvetden ḥurûc eyledüm. Mümâ ileyh Şeyḫ İbrâhîm'ün tarîḡ-ı irşâdı bu üslûb üzreydi ki kendüye irâdet getüren mürîdi mebâdî-i [T 263b] şürü' ve evâ'il-i aḫvâlinde fetḫ-i bâb olıncaya degin gündüzün istiḫdâm idüp gıceyi aña ihyâ itdürür idi. Tekşîr-i mücâhedât-ı rûḫâniyye vü tevfir-i metâ'ib-i meşâḡḡ-ı nefsanîyye ile lem'eât-ı Raḫmâniyye'den bir lem'a ve lemehât-ı Sübhâniyye'den bir lemḫa peydâ vü hüveydâ olduḡda ḥalvet emr ider idi.

Rivâyet olınur ki Şeyḫ Aḡşemsüddîn'ün zamân-ı ḥayâtında Şeyḫ İbrâhîm'e Kayşeriyye'de irşâda meşḡul iken ḡabz-ı 'azîm vâḡı' olup def ü ref itmege ḡâdir olmayıcaḡ [P1 353a] şeyḫ ḥazretlerine müteveccih olup anuñla mülâḡâta 'azîmet eyledi. Bu tarîḡle yolda gider-iken bir gıce vâḡı'asında Şeyḫ Aḡşemsüddîn aña emr idüp bir germ tennür üzre oturup "Muḡkem terlemek gereksin." didi. Bu vâḡı'anuñ irtesi Şeyḫ İbrâhîm imtişâlen li'l-emr bir tennür üzerinde oturup ser-tâ-pâ ḡark-ı 'araḡ olduḡda ḡabz başta mütebeddil ve inḡıbâz inbisâta müteḫavvil olup bu vartadan ḫalâş oldu. Ḥîn-i mülâḡâtda Şeyḫ İbrâhîm vâḡı'a-i vâḡı'ayı Şeyḫ Aḡşemsüddîn'e ḫikâyet idüp kendünün ol sergüzeştini beyân eyleyiceḡ şeyḫ istiḫsân idüp "İnḡıbâz zamânlarında vaz'-ı ma'hüdi eyleyesin." diyü vaşıyyet eyledi.

1 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

2 Ey müflisler, gönül ehlinin huzurunda iken gönlünüze mukayyed olun. Gönül ehlinin yanında edep, bätüdadır. Çünkü onlar sırlara vâkıflardır. Mevlânâ Celâleddîn Muhammed-i Belhî, *Mesnevi-i Ma'nevi*, haz. Reynold Nicholson, Tahrân: Mâh-reng, 1388, s. 248.

Fi'l-vâkı' Şeyh İbrâhîm irşâd eyledüğü kimesneleri 'âlem-i kıbzâ düşdüklerinde germ tennür üzre iclâs eyleyüp vâfir şu içirmekle muhkem terledür idi. Bu çarikle bast vâdilerine düşürüp irşâd ider-idi.

Mervîdür ki Şeyh İbrâhîm hazretlerine ekşer-i evkâtda istiğrâk istilâ idüp cezebât-ı İlahiyyeye mağlûb olur-idi. Ba'zı zamânda kendünüñ evlâdını bilmeyüp "Bu kimdür?" diyü su'al ider-idi. Şeyh hazretleri efvâr-ı [P1 353b] sülûkı beyân semtinde bir kitâb-ı müsteţâb te'lîf ü taşnîf idüp *Gülzâr* diyü tesmiye eyledi.

Hicret-i Nebeviyye'den sekiz yüz seksen yedi senesinde harîf faşında bir şeşenbe gicesi Kayşeriyye'de vefât eyledi. Kıabr-i şerîfi [T 264a] mezâr-ı 'âlemiyân u medâr-ı cihâniyân olup mu'terek-i müteberrik-i aşhâb-ı hâcât oldu.

Mışra': قبر او بادا همیشه منزل روحانیان¹

Revvaħa'llâhu rûħahu. [R 203b]

'Ârif Bi'llâh Şeyh Hamza Raħimehu'llâh [Şeyh Şamî]

Şeyh Şamî demekle ma'rûfdur. 'Umdetü's-sâlikini'l-müte'ellihîn Şeyh Akşemsüddîn ('aleyhi raħmetu'llâhi'l-Meliki'l-Mu'in) hazretlerinüñ ekâbir-i aşhâb ve ekârim-i aħbâbındandır. Şeyh hazretlerinden şoñra seccâde-i irşâda cülûs idüp teşnegân-ı bevâdi-i sülûkı 'ayn-ı hayât-ı irşâd ü is'ad-ile sîrâb itdüğü sebebeden hadd u 'addden efzûn kimesne müntefi' ü mütemetti' oldu. Bilâd-ı Rûm'dan bir şehrde vefât idüp anda defn olındı.

'Ârif Bi'llâh Şeyh Muşliħuddîn Raħimehu'llâh ['Atţâr-oğlı]

'Atţâr-oğlı demekle meşhûrdur. Şeyh Akşemsüddîn [P1 354a] hazretlerinüñ hulefâ-yı sü'edâsındandır. Ol muşliħ-i dîn ü imâm-ı hümmâm, şeyh efendi hazretlerinden şoñra miħrâb-ı irşâda cülûs idüp muķtedâ-yı pîşvâ-yı sâlikîn oldu. İskilib nâm kıaşabada vefât idüp anda defn olındı.

Mışra':² رحمت و غفران روحش جاودان³

1 Onun kabri daima ruhanilerin menzili olsun.

2 Mışra' R | -T, -P1

3 Ruhuna daima rahmet ve mağfîret (olsun).

**‘Arif Bi’llâh Şeyh Sa‘düddîn bin Akşemsüddîn
Raḥimehu’llâhu Te‘âlâ¹**

Şeyh ḥazretlerinüñ evlâd-ı emcâdınıñ ekberidür. Ol ‘aşruñ a‘lâm-ı ‘ulemâsından istiḥşâl-i ‘ulüm ve istiḥşâb-ı fünün itdügi şadedde Mevlânâ Ṭūsî’nün ḥıdmet-i vâlâsına vâsıl olup anuñ âşâr-ı ḥüsn-i terbiyetiyle meşâhîr-i cemâhîr-i ṭalebesinden oldı.

Şi‘r:² پیاموز علمی که گردی عزیز
 که بی‌دانش انسان نیرزد پشیز

 ز دانش فزاید تو را جاه قدر
 ز وصف تعالت رساند به صدر³

Ṭaṇṭana-i fazîlet ü kevkebe-i meziyyeti ḥavâlî-i ‘avâlim ve ḥavâşî-i âfâḳda şâyi‘ u zâyi‘ olup aḡleb-i⁴ aḡleb-i emâşil-i efâzıl oldı. Mevlânâ Ṭūsî [T 264b] mecâlis-i ‘aliyyesinde mezkûruñ meḥâmid ü me’âşirini zıkr idüp medḥ-i belîḡ ile medḥ ider-idi. [P1 354b] Ol maẓhar-ı âşâr-ı sa‘âdet ya‘nî Şeyh Sa‘dullâh ‘avâ’ıḳ-ı ‘alâyıḳ-ı dünüeviyyeden tecerrüd ü inḳıṭâ‘ idüp ‘ilm ü taḳvâyı cem‘ eyledükden şoñra peder-i ḳuds-eşerinün işrine gidüp firâz-ı mesânid-i irşâdda nişîmen-gîr olmuş-iken meẓâ’ıḳ-ı finâ-yı fenâdan feẓâ-yı dil-güşâ-yı beḳâyâ revâne oldı.

Şi‘r:⁵ سر بریده ز آشیانه خاک
 در گذشته ز گلشن افلاک

 ترک بازار کن فکان کرده
 عزم گلزار لامکان کرده⁶

Raḥmetu’llâhi te‘âlâ ‘aleyh.⁷

1 Raḥimehu’llâhu Te‘âlâ R, P1 | Raḥimehu’llâh T

2 Şi‘r R, P1 | Meşnevi T

3 İlim öğren çünkü aziz olursun; ilimsiz insan beş para etmez. İlim ile kadr ü kıymetin artar. Yüce vasıflar seni yüksek yerlere çıkarır.

4 aḡleb-i R, P1 | -T

5 Şi‘r R, P1 | Meşnevi T

6 Bu toprak yuvasından ilgisini kesip feleğin bahçesinden geçip gitti. Lâ-mekân bahçesine azmederek bu var oluş pazarını terk et!

7 Raḥmetu’llâhi te‘âlâ ‘aleyh R, P1 | Raḥmetu’llâhi ‘aleyh T

‘Ârif Bi’llâh Şeyh Fazlullâh bin Şeyh Akşemsüddîn Raḥimehumu’llâh¹

Şeyh Akşemsüddîn hazretlerinin oğludur. Zamânesinde olan fuzalâdan dirâset ü kırâ’at idüp [R 204a] mertebe-i ta’allüm-i hecâdan meblağ-ı ‘akl-ı kâmil ü hicâyâ nâ’il olduğda şâri’-i vâsi’-i taşavvufa şâri’ olup peder-i hüceste-siyerinin ahlâf-ı eşrâfindan Şeyh Şâmî-i sâminün terbiyesine qarîn ü rehîn oldu.

Hikâyet olunur ki zamân-ı şîğârında Şeyh Fazlullâh ve Şeyh Şâmî hazretleri kuçbu’l-‘arîfin lübbü’l-vâsılın ‘arîf bi’llâh Şeyh Akşemsüddîn ile cümlesi bir gün ḥammâma girüp ifâ-yı merâmdan şoñra ḥammâmdan çıkduklarında Akşemsüddîn Efendi, Şeyh [P1 355a] Fazlullâh’a “Bu kürki Şeyh Şâmî’nün arkasına koyivir!” diyü işâret eyledi. Bu işâretle anuñ Şeyh Şâmî’ye ḥidmet itmesinden kinâyet ve ḥüsn-i terbiyetiyle mürebbâ olmasından isti’âret eyledi. Fi’l-vâkı’ Şeyh Fazlullâh, Şeyh Şâmî’nün imdâd u is’âdıyla zimâm-ı ‘ilm-i taşavvufi kabza-i taşarrufına alup meydân-ı velâyet ü kerâmetde sâbık u fâ’ik oldu.

Nazm:

تربیت شیخ کند خاک زر
رونق بی حد دهد آن پر گهر

طالب امداد به دولت رسد
با مددش او به کرامت رسد²

‘Ârif Bi’llâh Emrullâh bin Şeyh Akşemsüddîn Raḥimehumu’llâh³

[T 265a] Ol ‘aşruñ şanâdîd-i ‘ulemâsından ta’allüm ü telemmüz idüp taḥşil-i ‘ulüm itdüğü eşnâda Mevlânâ Ḥayâlî’nün meclis-i ma’arîf-perver ve maḥfil-i fezâ’il-güsterine vâsıl oldu. Peder-i hüceste-siyeri ya’nî Şeyh Akşemsüddîn hazretleri maşriğ-ı ḥayâtdan mağrib-i memâta ufûl u küfûl eyledükde mâlikâne mutaşarrif olduğü evkâf, beytü’l-mâl cânibinden alınıp

1 ‘Ârif Bi’llâh Şeyh Fazlullâh bin Şeyh Akşemsüddîn Raḥimehumu’llâh R, P1 | Şeyh Fazlullâh bin Şeyh Akşemsüddîn Raḥimehu’llâh T

2 Şeyhin terbiyesi toprağı altın eder. O aslı cevher dolu olan şeyh sayısız parıltı ve parlaklık verir. İmdat isteyen devlete erişir, onun yardımı ile keramete ulaşır.

3 Raḥimehumu’llâh R, P1 | Raḥimehu’llâh T

sâha-i âmâli gerd-i hırmân-ile âlûde oldu. Bu dâ'îye ile 'atebe-i 'ulyâyâ gelüp evkâfını [P1 355b] taḥşil şadedinde iken Karamanî Meḥmed Paşa mir'ât-i zamîr-i münîrinden zeng-i reng-i keder ve pās-ı ye's ü hırmânı mışkal-i tesliyetle zidûde kıлмаğ-ıçün maḥmiyye-i Burûsa'da merḥûm u mağfûrun leh Emîr Sulṭân ḥazretlerinûn evkâfı tevliyetini ba'ḥdehu Sulṭân Murâd Ḥân evkâfı tevliyetini i'tâ eyledi. Müddet-i medîd umûr-ı tevliyeti câbî vü ḥâmî olduḡdan ōnra nıkrîs marazı sebebiyle bir eli ve bir ayağı muḥtell oldu. Şademât-ı maraz ol ser-firâzı dest-bürd-i pençe-i istilâ ile elleyüp ser-rişte-i şıḥḥatı elinden almağın ve ḡadem-i şûmıyla aña ayak şaldurmayup bâdiye-i ıztırâba şalmağın 'amel-mânde olup niçe yıllar yevmî elli aḡçe vazîfe-i nazîfe ile teḡâ'üd eyledi. Merḥûm Emrullâh her zamânda¹ girye idüp "Bu beliiye-i vâhiye baña merḥûm pederimûn vaşıyyetini terk itdügümden olmuştur. Zîrâ ki baña [R 204b] ve sâyir evlâdına dâ'imâ câh-ı ḡazâ ve manşib-ı tevliyeti ḡabûl itmeñüz' diyü vaşıyyet ider buyurur-idi." didi.

Meşnevî:²

ای تو بندهٔ این جهان محبوس جان
چند گویی خویش را خواجهٔ جهان³

مر اسیران را لقب کردند شاه
عکس چون کافور نام آن سیاه⁴

[P1 356a]

شه که او از حرص قصد هر حرام
میکنند او را گدا گوید همام⁵

Neşr:⁶ Hicret-i Nebeviyye'den ṭoḡuz yüz on ṭoḡuz senesinde serâçe-i fâniden raḡt-ı iḡâmeti dârü'l-beḡâyâ naḡl eyledi. Raḡmetu'llâhi 'aleyh. [T 265b]

1 her zamânda R, T | her ne zamânda P1

2 Şi'r R, P1 | Meşnevî T

3 Ey canı bu cihan hapishanesinde mahpus olan kişi, nasıl kendini dünyanın efendisi olarak telakki edersin? Mevlânâ Celâleddîn Muhammed-i Belhî, *Mesnevî-i Ma'nevî*, haz. Reynold Nicholson, Tahrân: Mâh-reng, 1388, s. 462.

4 Esirlere padişah diye lakap takmışlar. Aynı zenciye kâfûr dedikleri gibi. Mevlânâ Celâleddîn Muhammed-i Belhî, *Mesnevî-i Ma'nevî*, haz. Reynold Nicholson, Tahrân: Mâh-reng, 1388, s. 546.

5 Hirsından her harama tamah eden sultana, himmet sahipleri yoksul derler. Mevlânâ Celâleddîn Muhammed-i Belhî, *Mesnevî-i Ma'nevî*, haz. Reynold Nicholson, Tahrân: Mâh-reng, 1388, s. 547.

6 Neşr R, P1 | -T

Beyt:¹ شد بساط خرمی طی در جهان زین واقعه
زیر و بالا شد زمین و آسمان زین واقعه²

‘Ārif Bi’llāh Mevlānā Ḥamdullāh ibn Akşemsüddīn Raḥmetu’llāhi ‘Aleyh³ {Ḥamdī}

Mümā ileyh Ḥamdī taḥalluş idüp imtiyāz için anı maḥlaş idindi. Zāhir-i ḥālde vilādet sebebiyle ve sinn ḥasebiyle egerçi Şeyḫ Akşemsüddīn ḥazretle-rinüñ aşğar evlādıdır ve lākin ma’nī yüzinde nazar-ı bālig ve ḥired-i kāmīl ile ‘aql-ı evvel olup ‘iẓem-i şān ve kiber-i zātla ekber evlādıdır. ‘Ulüvv-i ḥaseb ve sümüvv-i neseb ile ekābir-i ‘ālemiyān ve e‘āzım-ı ‘ālemiyānuñ ekber ü a‘zamı ve teḫaddüm-i zātıyla zümre-i müte’ahḫirīnün müḫaddemi-dür. “الولد سر أبيه”⁴ müḫteẓāsınca peder-i necābet-perveri gibi ‘ālim ü ‘āmil, ‘ābid ü zāhid, mütevaẓẓi‘ ü müteḥāẓẓi‘ ve kāffe-i ḥalāyıkdan münḫatı‘ bir kimesne idi.

Mesnevī: بود همچون پدرش مرد نبیه
صدق شد الولد سرّ ابیه
هر دو شد واصل او باج قبول
هادی و مهدی معراج وصول⁵

Lisān-ı Türki’de sübḥa-i ebrār-kirdār kelimāt-ı manzūme-i [P1 356b] ābdār nazm ider-idi. Ol gāvās-ı biḫār-ı buḫūr-ı nazm, ecvāf-ı aşdāf-ı ḡayb-dan ihrāc u ibrāz itdügi dürer-i ğurer-i eş‘ār-ı bedī‘a vü le’ālī-i mütelālī-i āsar-ı şanī‘a, dürretüt-tāc-ı kelimāt-ı bedāyi‘-niẓām ve yetīme-i temīme-i ‘ibārāt-ı şanāyi‘-intizām idi. Mübdē‘āt-ı muḫtere‘āt-ı maşnū‘ası ‘unvān-ı dīvān-ı taḥayyülāt-ı maḫbū‘a olup maḫla‘-ı kelāmı ḥüsn-i maḫla‘-ı maḫālāt-ı maḫbūle idi.

1 Beyt R, P1 | -T

2 Bu olaydan sonra neşe yaygısı bu cihandan kaldırıldı. Bu hadiseden sonra yeryüzü ve gökyüzü alt üst oldu. Hüseyin Vâiz-i Kâşifi, *Ravzatü’ş-Şühedâ*, haz. Hasan-ı Zülfikârî, Ali Tesnîmî, Sabâ Vâsîfî, Tahrân: İntişârât-ı Mu’în, 1390, s. 327.

3 ‘Ārif Bi’llāh Mevlānā Ḥamdullāh ibn Akşemsüddīn Raḥmetu’llāhi ‘Aleyh R, P1 | Mevlānā Ḥamdullāh bin Akşemsüddīn Raḥimehu’llāh T

4 “Çocuk, babasının sırrıdır.” Bkz. İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî, *Kesfül-Hafâ*, c. 4, Beka Yayınları, İstanbul, 2019, s. 270.

5 Babası gibi akıllı ve meşhur bir adamdı. “Çocuk babasının sırrıdır.” sözü hakikat oldu. Onun verdiği her iki bac kabul edildi. Hâdi ve mehdî onun vusûlüne miraç oldu.

Meşnevî: رشته کش جوهر جان مشده
 جوهری رشته کان مشده
 بحر ضمیرش گهر انگیز گشت
 شهد حدیش شکر آمیز گشت
 تیغ زبانش ز بیان آب یافت
 کاکل کلکش ز بنان تاب یافت
 خامه او مصرئ گوهر فشان
 كذلك او هندی آتش زبان
 از کف او گوهر والا بریخت
 و آب رخ لؤلؤی لالا بریخت¹

[T 266a] Zümre-i enbiyâ vü mürselîn (şalavātu'llâhi 'aleyhim ecma'în) hazretlerinüñ kışaş-ı manşuşaşından Yûsuf peygamber ('aleyhi's-şalātu ve's-selâm) [R 205a] Zelihâ'yla olan kışşasını Qur'an-ı 'azîm ve Furqân-ı kerîme muvâfîk u muṭâbîk nazm eyledi. Kütüb-i tefâsiri tetebbu' idüp eşaḥḥ-ı aḳvâl u rivâyâtı naql u irâd eyledi. Şu'arâ-yı sâlifeden Mevlânâ Câmî-i sâmi-menziyet ve nâmî-mertebet;

Bejt: Şu'arânuñ bu nîk-fercâmî
 Pâk-fercâm u [P1 357a] pâk-fer Câmî

Bu kışşayı muḳaddem² Fârisî nazm idüp қаşаб-ı sebaḳ ve gûy-i müsâ-baḳayı evvel ol almışdır. Ve lâkin Mevlânâ Ḥamdî, Mevlânâ Câmî'ye 'arşa-i nazmda ablaḳ-ı tercemeyle at şalmışdır. Ve daḫi maḳṭa'-ı risâle-i risâlet ü ḫâtime-i ḳabâle-i nübüvvet Maḫmûd-ı Ekrem ve Muştafâ-yı Müctebâ-yı Mükerrrem (şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem) hazretlerinüñ mevlid-i şerîfini silk-i nazmda tanzîm eyledi. Ve kışşa-i meşhûre-i me'sûre-i *Leylî vü Mecnûn*'ı daḫi nazm eyledi. Ekâbir-i şu'arâ-yı 'Acem ü Rûm'dan ḫamse nazm eyleyen sūḫan-verân-ı i'câz-nümün *Leylî vü Mecnûn* kışşasını ḫamselerinden

1 Can cevherini ipe dizmiş ve madenlerden çıkan mücevherleri ipe çeken kuyumcu olmuş. Yüreğinin içindeki deniz inciler saçmada, sözündeki bal çok tatlı. Dilinin kılıcı belâgat ile parlamış, kaleminin kâkülü parmakları ile kıvrım kıvrım olmuş. Onun kalemi inciler saçan bir Mısırlı, bıçağı ise ateş dilli bir Hintli. Onun avucundan kıymetli cevherler döküldü. Yüzünün suyundan nice kıymetli inciler döktü.

2 muḳaddem R, T | -P1

bir cüz' ittiḥâz idüp bunca kimesne ol ḥikâyeti aḥsen-i¹ taḫvîm üzre tersîm itmiş-iken Mevlânâ Ḥamdî'nün Mânî-i ḳalem-i bedâiy'-nigârı cümleden soñra böyle aḥsen-i vücûh üzre resm ü taşvîr eylediği ve şâhid-i zîbâ-yı nazma bu kadar şüret virüp böyle libâs-ı ra'nâ geyürdüğü maḳdûr-ı beşer degüldür.

Mışra': نقاش نقش آخر بهتر كشد ز اول²

Tezyil: Mevlânâ Zâtî'den menḳûldur ki *Yûsuf u Zelîḥâ* nâm kitâb-ı i'câz-nişâbı merḥûm Sulṭân Bâyezîd ḥazretlerinin nâm-ı nâmisine dimiş-iken çendân iltifât olunmayup ḳarîn-i rây-i raġbet ve manzûr-ı 'ayn-ı i'tibâr olmamağın pâdişâh-ı merḥûmuñ [T 266b] medḥinde [P1 357b] didüğü ebyâtı iḥrâc idüp sâde sulṭânî eyledi. Ḥattâ *Leylî vü Mecnûn* nâm kitâbında muḥkem şikâyet idüp “Ḥarîdâr-ı metâ'-ı nazm bâzâr-ı 'âlemde ḳalmadı.” diyü beş-i şekvâ eyledi. Mervîdür ki bu üç kitâb-ı müsteṭâbdan ğayrı *Muḥammediyye* ve *Tuḥfetü'l-'Uşşâḳ* nâm iki kitâb-ı i'câz-nizâm nazm eyledi. Cümlesi ḥamse oldu. Ve *Yûsuf u Zelîḥâ* vezni üzre *Ḳıyâfet-nâme* adlu bir risâle ihtirâ' eyledi. Bu risâlesi meşhûrdur.

Hicret-i Nebeviyye'den toḳuz yüz on dört senesinde merḥûm Necâtî Beg vefât itdüğü senede vefât eyledi. İkininün vefâtı bir târîḥde vâḳi' oldu. Ḳabr-i şerîfi Göynük'de babasının yanındadır. Revvaḥa'llâhu rûḥahu.

‘Ârif Bi’llâh Şeyḫ Muşliḥüddîn Muştafâ eş-Şehîr bi-İbnü'l-Vefâ

{Vefâ}

Ba'zı kitâbınınuñ zahrında “Ketebehu'l-ḥaḳîr Muştafâ bin Aḥmed eş-Şadrî el-Konevî el-med'uvv bi-Vefâ” diyü taḥrîr ü taşîr eyledi. Ve lâkin ba'zı şikâat-ı müte'allıḳâtınınuñ ḥaṭṭından menḳûldur ki vâlidelerinin ismi Vefâ olup İbn Vefâ diyü aña [R 205b] intimâyla mezkûr u meşhûr ola. Mebâdî-i şürü'da sâlifü'z-zıkr Debbâğlar İmâmı dimekle meşhûr olan Şeyḫ Muşliḥüddîn'den [P1 358a] taşavvufi aḥz eyledükden soñra anuñ işâret-i

1 aḥsen-i R, T | -P1

2 Ressam son resmini ilk resminden daha iyi çizer. Bu mısra' Kâtibi-i Nişâbüri'ye nisbet edilmektedir. Bk. Takî-i Evhadî, *Arafâtu'l-Âşîkîn ve Arasâtu'l-Ârifîn*, C. VI, haz. Zebîhullah Sâhibkârî-Âmine Fahrahmed, Tahrân: Mîrâs-ı Mektûb, 1389, s. 3048.

pür-beşâretiyle 'Abdullaṭîf-i Kudsî'nün hıdmet-i vâlâ-rütbetine vâşıl oldu. Ol pîşvâ-yı erbâb-ı ṭarîkatün bedraḳa-i irşâdıyla ḳadem-ber-ḳadem ilerü gelüp ṭarîḳ-ı ṭarîkatün ḡâyet-i ḳuşvâsına vuşul buldı. Ve anuñ ḥüs-n-i icâze-tiyle mücâz oldu.

Şi'r:¹ هم‌نشین اهل معنی باش تا
 هم عطا یابی و هم باشی فتا
 جان بی معنی در این تن بی خلاف
 هست همچون تیغ چوبین در غلاف
 تا غلاف اندر بود با قیمتی است
 چون برون شد سوختن را آلتی است²

'Ulüm-ı zâhirede ve 'ulüm-ı bâṭınede ma'rifet-i tâmmesi ve mahâret-i kâmileşi [T 267a] olup her birisinde yed-i ṭulâ şâḥibi olmağın sa'âdet-i 'ilmiyye vü 'ameliyyeyi ve riyâset-i şuveriyyeyi vü ma'neviyyeyi cem' eyledi. Ḳuvvet-i ḳudsiyyesi berekâtiyla şürû' itdüğü nesnede şân-ı 'azîm ü ḳadr-i cesîme nâ'il olur-idi. 'Ulüm-ı 'âliyeden 'ilm-i fiḳha 'ârif ü vâḳıf olup anuñ berekât-ı beyyinât-ı i'câz-âyâtiyla taşarrufât-ı 'azîme-i fâ'ıḳaya mâlik idi. Fenn-i müsîḳîde ve şî'r ü inşâda kâmil olup fûnûn-ı merḳûmede mâhir olmağın eyyâm-ı cuma' u a'yâdda şadâ-yı rûḥ-efzâyyla kemâl-i belâğat u nihâyet-i feşâḥat üzre ḥuṭbe-i i'câz-rütbe oḳur-idi. Rây-i refâğ u ferâğla ḥalvetinde [P1 358b] ḡarîb ü 'arîb tek ü tenhâ oturup ol ferd-i muṭlaḳ cānibine mütemaḥḥız olur idi. 'Avâ'ıḳ-ı Ḥâlîḳ olan ḥalâ'ıḳ ile 'alâ'ıḳdan münḳaṭı' u mümteni' olup elif-i iḳbâl gibi mücerred ü yektâydı.

Şi'r:³ الف تقدّم از آن بر حروف دیگر یافت
 که شد مجزّد و یکتا و مستقیم احوال⁴

Ḳâf-ı ḳurbet-i Ḥaḳḳ ve dâl-i devlet-i sermede vuşul-içün lafz-ı 'alâḳada olan lâm-elif gibi ḳâf-ı ta'alluḳâta ittişâl eylemedi. Müfettiḥ-i felaḳ-ı

1 Şi'r R, P1 | Naẓm T

2 Mana ehlinin arkadaşı ol ki hem atâ (ihsan) bulasın hem de fetâ (yiğit) olasın. Bu tendeki manasız can şüpheşiz ki kılıfı içinde duran tahta bir kılıç gibidir. Kınında durduğı müddetçe kıymetlidir. Çıktığında yakmaya yarar bir alettir. Mevlânâ Celâleddin Muhammed-i Belhî, *Mesnevî-i Ma'nevî*, haz. Reynold Nicholson, Tahrân: Mâh-reng, 1388, s. 28.

3 Şi'r R, P1 | Ferd T

4 Elif harfi; mücerred, bir tane ve doğru hâlli olduğı için diğerk harflerin önüne geçti.

şabâhdan muhtetim-i ğasağ-ı revâha deġin keşretten hâlveti ve encümen-
den vahdeti tercîh idüp ekşer-i evkâtda itizâl u inkıtâ' ihtiyâr eyledi.

Şi'r:¹ خوش آمد صحبت احباب و اصحاب
ولیکن ترك صحبت زان به آمد²

Şeref-i şoşbetiyle teşerrüf için gelen kimesneleri her ġah buluşdurma-
yup evkât-ı mu'ayyeneden ġayrı zamânda çıkmaz-idi. Mağsem-i Hâllâğ-ı
hâlâyık olan 'atebe-i 'ulyâsı müzdağim-i mülte'im-i ekâbir-i zevî'l-me'âşir
ve muğbelle-i mülteşem-i e'âzım-ı efâğim-i ulü'l-mefâğir olup erbâb-ı hâ-
cât u aşğâb-ı münâcât anda izdiğâm ü iltiyâm iderler-idi.

Şi'r-i 'Arabî:³ وللمرتجي مغناه أكرم منزل
وللملتجي مثنواه أعظم موئل⁴

Lâkin erbâb-ı dünyâya [R 206a] iltifât [P1 359a] itmeyüp fuğarâ-yı
zu'afânü şoşbetini tercîh [T 267b] ider-idi. Selâğin-i 'adl-âyîn ü havâğin-i
ma'dilet-ğüzîn zümresinden merğümân⁵ Sulğân Meğmed Hân ve Sulğân
Bâyezîd Hân ('aleyhima'r-rağmetü ve'l-ğufrân) hâzretleri zamân-ı salğanat-
larında şeyğ hâzretleriyle mülâkî olup müğeyyâ-yı mağyâ-bağşını ġörmek
mağşûd idindüklerinde şeyğ hâzretleri ruğşat u icâzet buyurmadılar. Ve
lâkin emr-i Hâğğ'la Sulğân Bâyezîd Hân hâzretlerinüñ zamânında vefât
eyledükde pâdişâh anuñ cenâzesine hâzır olup revâ-intimâsıyla irtivâyîğün
yüzini açup nazâr idüp eskiden olan iştiyâğ u iltiyâ'ını anuñla def' eyledi.
Eğrâğ u eknâğdan "Bu vaz' nâ-meşrû'dur." diyü men' eyledüklerince Sulğân
Bâyezîd memnü' olmayup dâ'ire-i işrârda noğğta gibi sâbit-ğadem oldı. Ol
'ârif-i hağğ'ığ-ı ulühiyyet ü vâğıf-ı dağğ'ığ-ı rübübiyyetüñ zâğir-i hâlde
celâli ġâlib olup cebîn-i ağvâlinde çin-i ġâzab nümâyân idi. Ammâ muşâğha-
bet ü münâsebet eşnâsında luğf u cemâl üzre olup ġül gibi hânde⁶ idi.

1 Şi'r R, P1 | Ferd T

2 Eş dost ile sohbet etmek iyiydi ama sohbetten ayrılmak ondan daha iyi geldi. Molla Câmî, *Divân-ı Câmî Cild-i Dovvom Vâsıtatu'l-İkd – Hâtimetü'l-Hayât*, haz. A'lâ Hân Efsahzâd, Tahrân: Merkez-i Mutâlâât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 396.

3 Şi'r-i 'Arabî R, P1 | Şi'r T

4 Ümit eden kimse için meskeni en güzel meskendir, sığınmayı talep eden kişi için sığınağı da en yüce sığınaktır.

5 merğümân R, P1 | merğüm T

6 hânde R, P1 | hândân T

Şi'r:¹ بود او جامع جلال و جمال
بود او نافع خواص و عوام²

[P1 359b] Kelimât-ı şanı'a-i bedî'ası le'âfet ü zerâfeti müştemil olup 'ibârât-ı bâ-isti'ârâtı hikem ü nikâtı hâvî idi. Rivâyet olunur ki şeyhün evliyâsından biri "Şeyh Muhyiddîn-i Arabî hazretleri Fir'avn için tâhir ü mu'tahhar fevt oldu dimişdür. Bu kelâmuñ aşlı nedür?" diyü su'al eyledükde ol kâmil-i vâlâ-cenâb cevâb virüp "N'olaydı benüm haqqumda dañı ol ma'kûle hâvî-i 'adâlet iki şâhib-i diyânet şehâdet ideydi." diyü zü'l-vecheyn kelimât eyledi. Ve dañı ekâbir-i eslâfdan mir'ât-ı tecelliyât-ı tevhîdiyye vü mişkât-ı füyüzât-ı tefrîdiyye, fâş-künende-i esrâr-ı tevhîd ve keşşâf-ı 'arrâf-ı esmâr-ı tefrîd, muvañhid-i bî-nüfûr ya'nî Hâllâc-ı Mansûr hazretlerinün [T 268a] "Ene'l-Haqq" diyü tekellüm itdüğünün rümûz u esrârından şeyhün huzûrında istin'âk olunduğda cevâb virüp "Ol ma'zhar-ı esrâr-ı tevhîd kendünün nefsi-i nefisi için "Ene'l-bâ'ıl" dimege mesâğ olmamağın ve bu 'azîmete ruşsat bulmamağın³ "Ene'l-Haqq" diyüp nâ'ıqı bi'l-Haqq oldu." didi. Bu ma'kûle muhaqqıqâne ta'ñkîkâtla ol mu'hiqq-ı fâzıl ma'ñq-ı bâ'ıl idüp nâzikâne cevâb [P1 360a] ifâde vü ifâza eyledi.

Mervîdür ki şeyh hazretleri Hânefiyyü'l-mezheb iken şalât-ı cehriyyede besmelei⁴ dañı cehr-ile o'ğur-idi. Ve mu'tlaqâ şalâtda celse-i istirâhatle cülûs ider-idi. Bu iki mes'elede [R 206b] kendü mezheb-i müzehheb-i mühezzebine muhâlif 'amel itdüğüne zümre-i 'ulemâ inkâr idüp şeyhün bu sünnet ü 'âdeti erkân-ı a'yân-ı ümmetün yanında qarîn-i istihsân olmadı. Hâlt-ı mezâhib câ'iz olmaduğın tezkîr için ol qarnuñ 'ulemâsı ictimâ' u ittifaq idüp mecmû'ı bir mecmâ'da müctemî' oldılar. Mevlânâ Sinân Paşa huşûş-ı mer'ûmda şeyhün cânibinden cevâb virüp "Gâlibâ meblağ-ı re'y ü ictihâd mesrañ-ı istinbât u istih'râcî mes'eleteyn-i mezkûreteynün cevâzıdır. Ol kişi kendünün meblağ-ı 'ilmiyle 'âmildür." didi. Huzzâr-ı meclis-i sa'âdet-celis anuñ bu sözine inkâr idüp "Şeyh müctehid midür ki anuñ a'mâlini kendünün re'y ü ictihâdına havâle idersiz?" didüklerinde Mevlânâ Sinân Paşa;

1 Şi'r R, P1 | Ferd T

2 Celâl ve cemâli zatında toplamaştı ve o herkese faydalı birisiydi.

3 ve bu 'azîmete ruşsat bulmamağın R, P1 | -T

4 besmelei R, P1 | besmeleyi T

“Şeyh hazretleri şerâyiṭ-i ictihâdı hâvî ve zavâbiṭ-ı taḥrîc ü tercîhi muḥtevē-dür. Zât-ı şerîfinün zevâhir-i zevâhir-i âyât-ı beyyinât-ı muḥkemâta vuḫûf u ıṭṭilâ¹ olduğı gibi [P1 360b] buṭûn-ı kûmûn-ı nuşûş-ı manşûşu'd-delâlâ-ta daḫi şu'ûr u 'uşûrı muḫarrerdür.

Şi'r:¹ صورت او جامه علم و فضیلت را طراز
معنی او خاتم علم لدن را شد نگین
از کلام کاملش انوار دانش شعله زن
راست چون اسرار علم از سینۀ اهل یقین²

Dest-i isti'dâd-ı aslî vü enâmîl-i ictihâd-ı cibillî ile şücûn-ı fûnûn-ı ef-nân-ı [T 268b] edilleden nev-bâve mîve çide kıılmaḫda sâ'ir-i müctehidîn ile berâber yed-i ṭûlâsı var-idi. Bu ḫuşûşa ben şâhidin. Şehâdet daḫi iderin.” diyü 'alâ rû'ûsî'l-eşhâd şehâdet-i beyyine eyledi.

Şi'r:³ قدر او از غایت رفعت سپهری بر سپهر
علم او در عالم معنی جهانی در جهان
کوشه سجاده او ملک و ملّت را پناه
التفات خاطر او دین و دولت را ضمان⁴

Meclis-i ma'hûdda hâzır olan cümle-i ecille-i 'ulemâ bu şehâdeti ḫabûl idüp şeyḫüñ şakk-ı a'mâli ḫabt u ḫalelden ve ḫabâle-i ef'âli ḫaṭâ vü zelelden sâlim olduğı sâbit ü zâhir olmağın şeyḫ hazretlerine ta'arruz itmediler. Merḫûm u mağfûrun leh Sulṭân Bâyezîd Ḥân-ı Ğâzî duḫter-i nik-aḫte-rini ümerâdan birisine tervîḫan tezvîc itmelü olduḫda “Aḫd-i [P1 361a] nikâhi teberrûken ve teyemmünen şeyḫ hazretlerinün ḫuzûr-ı pür-ḫubûrın-da olsun.” diyü iltimâs idüp kırık biñ aḫçe irsâl eyledi. Şeyḫ hazretleri bu mültemesi ḫabûl itmeyüp “Şeyḫ Muḫyiddîn Ḳocavî faḫîr kimesnedür. Ve

1 Şi'r R, P1 | Kıṭ'a T

2 Onun yüzü (sureti) fazilet ve ilim elbisesindeki bir süstür. Onun (sözündeki) mana ilm-i ledün yüzüğüne yüzük kaşı olmuştur. Kâmil sözünden ilim nurları aynen ehl-i yakînin göğsünden çıkan ilim sırları gibi parıldamaktadır. Hüseyin Vâiz-i Kâşifî, *Envâr-ı Sübeylî*, Tahrân: Mû'essese-i İntişârât-ı Emîr-i Kebîr, 1336, s. 4-5.

3 Şi'r R, P1 | Naẓm T

4 Onun kıymeti o kadar yüksektir ki feleğın üzerinde bir felek (gibi)dir. Onun mana âleminde ilmi cihan içinde bir cihan (gibi)dir. Seccadesinin köşesi devlete ve ümmete bir sığınaktır. Onun hatırından doğan iltifat ülkeye ve dine bir teminattır.

nefes-i nefisi daği meymûn u mübârekdür. Aña varuñ!” dimegin [R 207a] meblağ-ı merķūmı iletüp anuñ maħzarında ‘ağd-i nikâh olındı.

Mervîdür ki bir bahârda şeyh ħazretlerinüñ aħıbbâ-yı aşdıķāsından ba‘zısı şeyh ħazretlerine ħıṭâb idüp “Serâçe-i rûzgâr, şanâyî‘-i bedâyi‘-i Per-verdigâr-ı büzürgvâr ile reşk-i nigâr-ĥâne-i ÇİN ü Ferĥâr olup mevsim-i ürdibeħiştle zemîn-i beħişt-âyin ġayret-i ĥuld-ı berîn ve ĥayret-i ĥûr-ı ‘în oldı. Kâĥ-ı şâĥda ġülgüne-i zîbâyla pîrâste olan çihre-i ġülberg-i ħariyy mażhar-ı reng-i bî-zeng-i ruĥsâr-ı yâr ve ‘ulüvv-i himmet ü râstkarlıġla ârâste olan ġülbün ü serv ü şâĥ-ı çenâr nümüne-i ĥırâm-ı ķâmet-i dildâr oldı. Bülbül-i naġme-perdâz hevâ-yı nevrûzda terâne vü terennüm idüp ¹“سبحان من أَحْسَنَ كُلِّ شَيْءٍ” âyetini vird-i zebân ve muķrî ķumrî dil-keş âvâz ile [T 269a] ²﴿فَانظُرْ إِلَىٰ آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا﴾ [P1 361b] kelâm-ı şerîfini zıkr-i zebân idindi.

Şi‘r:³ درختان را هوا در سر فتاده
شكوفه برگ خود بر باد داده
دمیده سبزه تر بر لب جوی
چو خط گرد لب ترکان خود روی
ریاحین بر کنار جوی بسته
باب ژاله دست از روی شسته
به آواز حزین بلبل مست
چنار و سرو کوبان دست بر دست
عنادل خوانده بر بلبل به نغمه
سحر فانظر الی اثار رحمه⁴

Âşârdan mü‘eşşire istidlâl için cenâb-ı şerîfînüz daği cāmî‘ün şaĥnına çıķup Ĥallâķ-ı ‘âlemün âsâr-ı maşnū‘asını temâşâ itse ġüz[el] olmaz mı?”

1 “Her şeyi ġüzel yapmış olan zâtın şanı ne yücedir!”

2 “Allah’ın rahmetinin eserlerine bir bak: Arzı, ölümnün ardından nasıl diriltiyor! ...” Rûm (30), 50.

3 Şi‘r R, P1 | Meşnevi T

4 Aġaçların başında kavak yelleri esmiş, çiçek kendi yaprağını rûzgâra vermiş. Derenin kenarında taze otlar bitmiş, sanki sevgîlinin dudaġının dudaklarının kendine biten aya tüyleri gibi. Derenin kenarında reyhan çiçekleri saf bağlamış ve çiğ tanelerinin suyu ile el yüz yıkamış. Sarhoş bülbülün hazin âvâzesiyle çınar ve servi ağaçları el el üstüne vurup dövünmede. Andelibler bülbülleri naġmelerle çağırılmış, ‘Allah’ın rahmet eserlerine bak!’ sihri ile.

didükde şeyh hazretleri cevâb virüp “Bu teklîf, teklîf-i mâ-lâ-yuâğdur. Benüm hâlâ oraya varmağa kudretüm yokdur. Bu hareket baña nisbet çafre hareketdür. Ammâ inşâ’llâhu te’âlâ bu gice mu’tâdimuzdan zâyid bir loğma ekl eyleyeyin. Ola ki ki mevzi’-i ma’hûda varmağa kudret hâşıl olaydı.” didi.

Beýt: بیاشام و بخور چندان که خواهی
کم و بسیار نه که آرد تباہی¹

Menâkıb-ı maḥmûde vü me’âşir-i me’şûresindendür ki Kocavî Şeyh Muḥyiddîn Efendi hazretleri maḥrûsa-i Koştañiniyye’ye geldükde şeyh hazretleri [P1 362a] kendünün müridlerinden Şeyh Veliyüddîn’i ve birkaç kimesneleri daḥi teberruk için ziyâretlerine gönderüp onlar daḥi Şeyh Muḥyiddîn Efendi’nün sa’âdet-i dest-bûsıyla müstes’id ü muğtenim oldılar. Şeyh Muḥyiddîn Efendi’nün ‘âdet-i kadîmeleri bir kimesne mübârek ellerini öpse ğasl ider-idi. Sâlifü’z-zıkr Veliyyüddîn Dede zıkr olınan sa’âdete dest-res bulup şeref-i dest-bûsıyla [R 207b] müşerref olduğda Şeyh Muḥyiddîn Efendi ellerini ğasl itmediler. Bu vaz’uñ şudûrında Veliyüddîn Dede [T 269b] ğâyetle ḥazḥ eyleyüp sayir müridlerden kendünün bu vechle imtiyâz u ta’ayyüninden mağrûr oldı. Şeyh ibn Vefâ hazretlerine keyfiyet-i mülâkâtı naql u ḥikâyet eyledükde şeyh hazretleri anuñ kelimâtından sürür u behcet belki ğurûr u naḥvet taḥassüs eyleyicek def’-i mazarrat-ı meserret için “Şeyh Muḥyiddîn kesmesi lâzım olan eli ne disün yusun?” diyü cevâb virdi.

Şi’r:² مست شراب گیر شدی از خیال زهد
تا در تو عاقبت چو خمار آرد این شراب³

Veliyüddîn Dede ḥikâyet eyledi ki ebvâb-ı taşavvufuñ baña ğuşâde [P1 362b] olması şeyh hazretlerinün bu kelâm-ı feyz-ilmâmından oldı. Şeyh ibn Vefâ hazretlerinün cümle-i menâkıb-ı cemîlesindendür ki bir ğün meclis-i şerîfnde “Şehre bu deñlü kıntâr aḥcâr götürüp cerr-i eşķâl itmege ķâdir bir kimesne gelmiş.” diyü zıkr olındı. Şeyh hazretleri bu muķâbeledede

1 İstedîĝin kadar ve ye iç, az ve çokla uğraşmayı bırak. Çünkü (bunlar) bozgunculuğa sebep olur.

2 Şi’r R, P1 | Ferd T

3 Zühd hayali ile şarap alan bir mest oldun. Bu şarap sende oldukça pîr-i kâmil diĝer şarabı sana nasıl getirsin?

buyurdılar ki “Âbdest ibriğini götürmek bundan eşşaldür. Hüner oldur ki ol kişi günde beş kerre bu bār-ı girāna taḥammül eylesün!” didi. Fî'l-vākî' cerr-i eşşāl itmekde fetḥ-i fütühât-ı dünyeviyye ihtimâli olmağın ol vaz' insāna şakîl gelmemek cā'izdür. Ammâ âbdest ibriğini taḥammül itmekde kesri-nefs olmağın nefsi-vārūna bu kār düşvârdur. Şeyḥ ḥazretlerinün meḥâmid-i maḥmûde vü menâkıb-ı keşîresini bu dürc-i laṭifde derc eylemek şarîḥü'l-imtinâ'dur. Anuñ tafşîli bir kitâb-ı müsteṭâb olmağa muhtâcdur. Şeyḥ ḥazretleri envâ'-ı sa'y u şafâyla Ka'be-i Şerîfe'ye varup ziyâret-i Harem-i ḥurrem ile temmettû eyledükden soñra mavtın-ı aşîle deryâdan gelürken küffâr-ı bed-girdâr elinde giriftâr olup Rodos Kâlası'nda maḥbûs oldı. Ol 'aşruñ [P1 363a] ümerâ-yı kirâmından Karaman-oğlı İbrâhîm Beg anı iştirâ eyleyüp ḥabsden taḥlîş eyledi. Müyessirü'l-âmâlün bu luṭfından soñra şeyḥ ḥazretleri maḥrûsa-i [T 270a] Koşantiniyye'de tavaṭṭun idüp vefât idinceye değın anda temekkün eyledi. Maḥrûsa-i mezkûrede bir cāy-ı laṭif binâ eyledi ki şeyḥün şöḥbeti berekâtında kıble-gâhı ¹ ﴿فَأَيْنَمَا تُولُوْنَ فَتَمَّ وَجْهُ اللَّهِ﴾ sırrını 'ayân ider-idi.

Şi'r-i 'Arabî:² طوبى لبقعة خضعت عندها الجباه
خاكش سران دين و دول راست سجدهگاه

[R 208a] قدر زمين ز دولت پابوس او بلند
پشت فلک ز سجده تعظيم او دو تاه³

Ve ol cāmî'ün yanında ḥücerât-ı keşîreyi muḥtevi bir zāviye-i maşnū'a ve ḫabr-i şerîfinün üstinde bir türbe-i maṭbū'a binâ eyledi. Her birinün esās-ı marşûşu'l-mesāsı püşt-i semege nâzil ve küngüre-i âsumân-esāsı evc-i simâke vâşıldur.

Beyt:⁴ بين ارتفاع قدر که مساید از علو
هر قبه‌اش به تارک چرخ برین کلاه⁵

1 “...Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü (zati) oradadır. ...” Bakara (2), 115.

2 Şi'r-i 'Arabî R, P1 | Kıt'a T

3 Ne mutlu o makama ki nice alınılar orada huşu ile boyun eğmişlerdir. Toprağı din ve devlet büyüklere secde makamı olmuştur. O yerin kıymeti onun ayağını öpmek devleti ile yücelmiştir. Feleğin sırtı onu tazim etmek için eğilirken iki kat olmuştur. Molla Câmî, *Divân-ı Câmî Cild-i Dovvom Vâsıtatu'l-'İkd – Hâtîmetü'l-Hayât*, haz. A'lâ Hân Efsahzâd, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 58.

4 Beyt R, P1 | Ferd T

5 Şu kadr u kıymetin yüksekliğine bak ki yüceliğinden her kubbesi ulu feleğin tepesine âdetâ bir külâh (gibi) değıyor, dokunuyor. Molla Câmî, *Divân-ı Câmî Cild-i Dovvom Vâsıtatu'l-'İkd – Hâtîmetü'l-Hayât*, haz. A'lâ Hân Efsahzâd, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 59.

Mezâr-ı şerîfi medâr-ı kerrübiyân-ı rûhâniyân ve ziyâret-gâh-ı 'â-lemiyân u âdemiyan olup aşhâb-ı hâcâtun mu'terek-i müteberrikidür.
[P1 363b]

Bejt:¹ جامی حریم کعبه هر حاجت این در است
روی دعا به کعبه کن و حاجتی بخواه²

Hicret-i Nebeviyye'den sekiz yüz toğksan altı senesinün ramazânında iş-neyn güninde vefât eyledükde [ehl-i] 'îrfandan biri bu târihi didi.

Târih: خواهی که بدانی سفر شیخ وفا را
در یاب ز تاریخ الی رحمة ربّه³

'Ârif Bi'llâh Şeyh Hâcî 'Abdullâh Raḥimehu'llâh [Hâcî Ḥalîfe]

Hâcî Ḥalîfe dimekle meşhûr u mezkûrdur. Mebde' ü menşe'i vilâyet-i Kaştamoni'dur. Mebâdî-i ahvâlinde evvelâ 'ulûm-ı zâhireye meşğûl olup tarâ'if-i bezâyi'-i a'mârını taḥşîl-i kemâlât-ı nefsâniyyeye şarf eyledi. Ba'de-hu ser-tâc-ı mükâşifân-ı pîşin Şeyh Tâcüddîn İbrâhîm bin Yaḥşi Faḫîh nâm kimesnenün ḥıdmetine ittişâl eyleyüp rûz u şeb istiḥsâl-i ḥâlât-ı şâliha ve istikmâl-i kemâlât-ı fâ'iha eyledi.

Şi'r:⁴ تیغ در زرّاد خانه اولیاست
دیدن ایشان شما را کیمیاست
جمله دانایان همین گفته همین
هست دانا رحمة للعالمین

[T 270b] گر تو سنگ صخره و مرمر شوی
چون به صاحب دل رسی گوهر شوی⁵

1 Beyt R, P1 | Ferd T

2 Câmî, her ihtiyacın Ka'besinin harimi bu kapıdır. Dua yüzünü bu Ka'be'ye dön de ihtiyacını talep et! Molla Câmî, *Divân-ı Câmî Cild-i Dovvom Vâstatu'l-'İkd – Hâtimetü'l-Hayât*, haz. A'lâ Hân Efsahzâd, Tahrân: Merkez-i Mutâlâ'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 60.

3 Şeyh Vefâ'nın vefat tarihini bilmek istersen, "ilâ rahmeti Rabbihi" tarihinden anla!

4 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

5 Bu kılıç, evliyaullahın cephaneliğindedir. Onları görmek size bir kimyadır. Bütün bilginler bunu böyle söylemişlerdir: Bilen kişi âlemlere rahmettir. Katı bir taş yahut mermer bile olsa, bir gönül ehline ulaşınca cevhere dönüşürsün. Mevlânâ Celâleddîn Muhammed-i Belhî, *Mesnevi-i Ma'nevî*, haz. Reynold Nicholson, Tahrân: Mâh-reng, 1388, s. 29.

[P1 364a] Şeyh Tâcüddîn hazretlerinin hüdmetinde tarîka-i şūfiyyeyi tahşil eyleyüp ikdâm-ı mücâhedâta mükâşefât-ı rûhâniyye vâdisinde merâtib-i 'âliye-i sâmiyye nâ'il ü vâsıl oldu. Bu dâ'iyeyle şeyh hazretleri anı irşâd-ı aşhâb-ı istirşâd u imdâd-ı erbâb-ı istimdâd için icâzet virüp vefâtından sonra kendü maķâmına ikâmet eyledi. Mümâ ileyh 'ulûm-ı âliye-i gâliye ve ma'ârif-i sâmiye-i nâmiyyeyi câmi', râyık u râyi' ve hâşi' ü hâzi' kimesneydi. Ahlâk-ı hamîde-i güzîdesi ve secâyâ-yı sa'ide-i pesendîdesi nehc-i maħmûd üzre olup beden-i şerîfi cesîm ü 'azîm ve hulk-ı laţîfi 'amîm ü şemîm idi. Nesîm-i haşâyil-i miskiyyetü's-şemîm ve şemîm-i şemâ'il-i rendiyyetü'n-nesîmi maşdüķ-ı ¹ «فَرُوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّتْ نَعِيمٌ» ve maţbûķ-ı ³ «خَتَامُهُ مِسْكٌ» ² «وَمِرْأَاهُ مِنْ تَسْنِيمٍ» idi. [R 208b] Dem-i muşâhabetde dem-i şubh gibi behcet-perdâz u hoş-maħzar ve nîgû-rûy u ferhunde-manzar idi. Gül ü nergis gibi gönli vü gözi güşâde olup gül-i sūrî gibi güler yüzlü ve pākîze-hûydu.

Şi'r:⁴ كوش تا خلق را به کار آیی
تا به خلقت جهان بیارایی

[P1 364b]

چون گل آن به که خوی خوش داری
تا در آفاق بوی خوش داری
نشیدی که آن حکیم چه گفت
خواب خوش دید هر که او خوش خفت
هر که خوش خو بود گه زادن
هم بدان خوست وقت جان دادن
و آن که زاده بود به خوش خویی
مردنش است هم به خوش رویی⁵

1 "Ona rahatlık, güzel rızık ve Na'im cenneti vardır." Vâkı'â (56), 89.

2 "Karışımı Tesnim'dendir." Mutaffifin (83), 27.

3 "sonunda misk kokusu vardır ..." Mutaffifin (83), 26.

4 Şi'r R, P1 | Naẓm T

5 İnsanlara faydalı olmak ve cihanı süslemek için çalış ve çabala! Gül gibi güzel huylu olmak iyidir. Böylece ta uzaktaki ufuklarda bile güzel kokun duyulur. O bilgenin ne dediğini işitmedin mi? İyi bir şekilde uyuyan kişi güzel rüya görür. Kim doğduğunda güzel huylu ise, öldüğü vakitte de o huy üzere ölür. Güzel bir ahlak ile doğan kişi öldüğü vakit güzel bir yüz ile gider. Nizâmî-i Gencevî, *Hamse-i Nizâmî-i Gencevî*, (*Heft Peyker*), haz. Sa'îd Hamîdiyân, Tahrân: Neşr-i Katre, 1381, s. 466.

Vech-i meşrûh üzre ziver-i kemâl-i cemâl-ile pîrâste olduğı gibi âşâr-ı eṭvâr-ı celâl-ile dağı ârâste olup celâl ü cemâli câmi‘ ve luṭf u ğazâbı şâmil bir kâmil idi. Zât-ı şerif-i şeref-âyâtı maẓhar-ı hayrât u berekât ve maşdar-ı havârîk-ı ‘âdât u velâyât olup terk-i dünyâ aña terk ü tâc [T 271a] ve harḳ-ı ‘âdât aña hırḳa menzilesindeydi. Cenâb-ı celâlet-me‘âbı şeref-i ifâzasıyla mercî‘-i ‘ulemâ vü fuzalâ ve mürebbî-i fuḳarâ vü şulehâ olup mürüvvet ü fütüvvet ve kerem ü şehâvetde âyet-i kübrâydı.

Şi‘r:¹ جوانمرد از کرم مفلس نگرده
سخی را از عطا چین نیست در چهر
به پاشیدن چه نقص آید به دریا
به افشاندن چه کم گردد در مهر²

Zamân-ı bezlde ceyb-i ğaybden nez‘ itdügi yed-i ‘ulyâ-yı beyzâ-intimâsı [P1 365a] ³ ﴿وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ لِلنَّاطِرِينَ﴾ kelâm-ı şerifinüñ mañtûkınuñ maşdükıdır. Ve merâyâ-yı rü’yâda mütemeşsil ü mün‘akis olan mezâyâ vü vâkı‘âtı haḳḳ ta‘bîr-ile ta‘bîr itmekde mâhir-idi. Şeyḫ ḫâzretlerinden menḳûldur ki bir kerre baña Şeyḫ Muḫammed bin H‘âce-zâde gelüp “Bu gice vâkı‘amda bir Frenk oğlanını yigirmi yedi yıldan berü ḳal‘ada maḫbûs gördüm. Bu vâkı‘anuñ aşlı nedir? Bunu ta‘bîr eyleñüz!” didükde Şeyḫ Muḫammed’ün ‘aded-i müded-i sinnini zamân-ı bülûğundan berü ḫisâb idüp ‘aded-i merḳûme muvâfiḳ bulduğumda ol vâkı‘ayı enfüsî ta‘bîr eyledüm didi. Maẓhar-ı enzâr-ı âşâr-ı Bâri ya‘nî Mevlânâ ‘Alâüddin Fenâri ḫâzretleri ḳâdî-‘askerlükden ma‘zûl olduğda Şeyḫ H‘âcî ḫalîfe ḫâzretlerinüñ ḫıdmetinde meslek-i taşavvufa sâlik olup taşfiye-i derûn ve terbiye-i zât-ı fezâ’il-meknûn eylemek istedi. Vaḫdet-ḫâne-i ḳalb-i pâkini ⁴ “دع نفسك وتعال” maḳâl-i bî-mişâli mazmûninca cârüb-ı terk ü ferâğla gerd-i mâsivâdan rüfte idüp şâhid-i maḳşûdı anda teclîye murâd idindi. [P1 365b]

Şi‘r:⁵ دل تهی کردم ز غیر و جای دلبر ساختم
دیدۀ جان را به دیدارت منور ساختم⁶

1 Şi‘r R, P1 | Ḳıṭ‘a T

2 Cömert kişi kerem ile fakirleşmez. Cömertin el açıklığından yüzünde kırışıklık peyda olmaz. Saçmakla denizden ne eksilmiş? Dağıtmakla güneşin incileri azalır mı?

3 “Ve elini (cebinden) çıkardı. Birdenbire o da seyredenlere bembeyaz görünürverdi.” A‘râf (7), 108; Şu‘arâ (26), 33.

4 Nefsini bırak ve gel!

5 Şi‘r R, P1 | Ferd T

6 Gönlümü ağıyardan temizleyip boşaltım ve sevgiliye bir makam eyledim. Can gözünün güzel yüzünle aydınlattım.

Bu muğâbelede şeyhî hâzretleri cevâb virüp “Nihâyet-i [R 209a] sülûk bidâyetine tâbi'dür. Tarîk-ı tarîkate ta'tarruk eyleyen kişi evvelinde ne vechle şürû' [T 271b] iderse âhîrinde da'hi öyle hareket eylemek gerekdir. Meşelâ bir sâlik mebâdi-i sülûkunda bi'l-küllîyye 'avâ'ık-ı 'alâ'ık ve şevâğil-i meşâğilden şâğil ü fâriğ olsa nihâyetinde da'hi öyle olmak lâzım olur. Ammâ ibtidâ-yı hâlde i'tidâl üzre sülûk eylese evâhir-i ahvâlinde da'hi hadd-i i'tidâlden hürûc itmek mütehattim olur. Sizûn ise hâlâ dâmen-gîr olur hâr-ı 'alâ'ık ve şevk-i 'avâyıkuñuzuñ nihâyeti yokdur. Ve pây-i sülûkî şikest ider külûh-ı mevâni'ünüz gâyetle çokdur. Bu¹ cümle 'avâ'ık u 'alâ'ıkı defâten vâhîdeten def² ü ref³ eylemek müyesser degüldür. Şoñra vesâvis-i şeytânîyye vü hevâcis-i nefsanîyye bir vâdiden râh-zen olmak muqarrerdür. Hemân size lâzım olan hâr-hâr-ı 'alâ'ıkı devhâ-i dilden ihrâc itmekte ifrâ' itmeyüp i'tidâl üzre sâlik olmakdur.

Şi'r:² چو ترك ترك بس كارى است مشكل
تو در وقت سلوكت معتدل باش

[P1 366a] نه افراط و نه تفريط آورد پیش
بهر جانب میانه مشتمل باش³

Ve da'hi mürîd olan kimesne şeyhî ü mürşid için kerâmet ü velâyet ile i'tikâd itmek lâzım degüldür. Belki hemân tarîk-ı Hâk'k'a sâlik ve menâhic-i şerî'ate nâhic ü şarî'dür diyü i'tikâd eylemek vâfi vü kâfidür.

Şi'r:⁴ کرامت لازم مرشد نباشد
مخواه از شیخ تو نور ولایت
تو را بس باشد ای سالک که شیخت
شود او سالک راه هدایت⁵

1 Bu R, T | -P1

2 Şi'r R, P1 | Kıt'a T

3 Terki terk çok zor bir iş olduğu için sen seyr ü sülûkunda orta halli ol. Ne ifrat ne de tefrit işine yarar. Sen her yerde orta yolda ol.

4 Şi'r R, P1 | Kıt'a T

5 Mürşide keramet gerekmez. Sen şeyhinden velilik emaresi isteme! Ey sâlik! Sana şeyhinin doğru yolda gidiyor oluşu yeter.

Ve daħi Hâzret-i Resûl-i Ekrem (şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem) bir nesneye nazar ider olsa şamîm-i qalbden müteveccih olup himmet-i vâlâ-nehmetini bi'l-külliyeye aña tevcîh ider-idi. Sâlike lâzım olan budur ki maṭlûb-ı haḳîkîye teveccüh eyledükde teveccüh-i tâmm ile¹ teveccüh idüp 'azîmet-i sâtı'ayla 'âzîm ola. Şeyh hâzretlerinüñ kelâmından münfehîm olan budur ki merûm-ı haḳîkî ve maṭlûb-ı yaḳîniye teveccühde kişi külliyyet üze tevcîh-i himmet eylemek lâzımdur. Tâ ki istiḫşâl-i meṭâlib ü istikmâl-i [T 272a] me'ârib eshel-i vücûh ve ekmele-i çuruḳ üze müyesser ola.

Şi'r:² همت بلند دار و ز دولت متاب روی
ادبار را مجوی و ز اقبال سر میبچ³

Mûmâ ileyh [P1 366b] Mevlânâ Fenârî 'Alîsi bu eṣnâda şeyh hâzretlerinden ekl-i ḫayvânât itmemege istîzân idüp lühûm kısmından münḳaṭı' olmağa isticâze eyledükde şeyh hâzretleri cevâb virüp "Evḳât-ı ri'yâzetümde altı ay miḳdârı ekl ü şûrb itmeyüp nân u âbdan ve hûrd u ḫ'âbdan münḳaṭı' oldum. Fe-ammâ bu vaz'umdan aṣlâ müntefi' ü mütemetti' olmadum. Ancak hemân [R 209b] şeyhüñ emrine imtişâl ile maṭlûba vâsıl oldum."

Şi'r:⁴ چون گزیدی پیر نازک دل مباش
سست و ریزیده چو آب و گل مباش
چون گرفتی پیر هین تسلیم شو
همچو موسی زیر حکم خضر رو⁵

Merḫûm-ı merḳûmuñ kelimât-ı ḫikmet-âyâtındandır ki dervîşlerinden bir sâlik-i müte'ellih ve 'ârif-i mütenezzih baña su'âl itdi ki "Gâh gâh kelime-i tevḫîde meşḡûl olmaḳ istedüğüm zamânda ḫâṭırırma ḫuṭûr ider ki selâṭîn-i 'âliyeden birinüñ ḫuzûr-ı pür-ḫubûrında senden 'azîmü'l-cenâb bir pâdişâh-ı kerîmü'l-me'âb yoḳdur diyüp muttaşıl bu kelimâti müşâfehетен

1 teveccüh-i tâmm ile R, P1 | -T

2 Şi'r R, P1 | Ferd T

3 Himmetini yüksek tut ve devletten (talihten) yüz çevirme! İdbârı arama ve ikbâlden geçeyim deme! Hüseyin Vâiz-i Kâşifi, *Ravzatüş-Şühedâ*, haz. Hasan-ı Zülfikârî, Ali Tesnîmî, Sabâ Vâsîfî, Tahrân: İntişârât-ı Mu'in, 1390, s. 553.

4 Şi'r R, P1 | Naẓm T

5 Bir pîr buldun mu, sakın kırılğan olma! Çamur gibi gevşek ve dökük olma! Bir pirin eteğini tutunca ona teslim ol ki Hz. Musa gibi Hızır'ın hükmü altında hareket et! Mevlânâ Celâleddîn Muhammed-i Belhî, *Mesnevî-i Ma'nevî*, haz. Reynold Nicholson, Tahrân: Mâh-reng, 1388, s. 105.

tekrîr ü î'ade eyleseñ sū-i edebe maħmūl olmaħ muħarrerdür. Hāllāħ-ı 'ālem gibi pādīşāh-ı bī-vezîr ve sulţān-ı [P1 367a] bī-naẓîrūn maħzarında ism-i sāmî ve nām-ı nāmîsini tekrîr eylemek dā'ire-i edebden ħurūc idügi daħi evlādur. Bu ħāṭıra, ħāṭıra istilā idüp kelime-i şehādeti telaffuz itmege mānî' olup rişte-i lisānum girih-i ħayretle meşdüd olur.” diyicek şeyħ ħāzretleri sâ'il-i mezbûrı tesliyet idüp “Ĥāzret-i Bāhirü'l-ceberütuñ ihsāniyla bu mertebeye vāşıl olan sālîk, Hāllāħ-ı 'ālemi kendünün ħuzûrında ħāzır mülāħaza itdügi sa'adet kâfîdür.” didi. Ol mürîd-i vālā-maħām, [T 272b] î'ade-i kelām idüp “Gāh olur kelime-i şehādeti tezekkür itmege kâdir olma-maħ degül ma'nā-yı zikri mülāħaza itmege belki zikri degül du'ā eylemege kâdir olmazın.” didi. Şeyħ ħāzretleri tekrār güftār idüp “Şeyħ Tācüddîn ħāzretlerinden mesmū'umdur ki 'Zamān-ı sülūkumda altı ay miķdārı du'ā-ya kâdir olmadum.’ didi. Vāķı'ā sālîke bu maħûle 'avārız çok 'arız olup lisān-ı niçe demler kelîl olur, hemān ħuzûr-ı Hāķķ'ı mülāħaza aña kifāyet ider diyü buyurdu. Mürîd-i sālîfî'z-zikr su'āl idüp “Gāh olur baña ıztırāb istilā idüp ser-tā-pā a'zām mürte'id olur, zikr ü fikre mecālüm ħalmaz.” diyicek şeyħ ħāzretleri cevāb virüp “Bu ħālet ħuzûr-ı [P1 367b] Hāķķ'uñ ibtidāsı ve āşār-ı tecelliyāt-ı İlähiyye'nün mübtedāsıdır. Tūr-ı vücüduñ āteşi tecel-liye taħammül itmeyüp şademāt-ı 'azemāt-ı tecelliyāta ṭāķat getürmedügin-den ıztırāb u inķilāb istilā ider. Kāşki eşnā-yı irti'adda ħîriv-i ra'd gibi şayħa vü nevħa eyleseñ.” didi.

Mısırā': نوحه کن چون کوه و آه و ناله کن چون عندلیب¹

Şikāt-ı rüvātdan ħikāyet olunur ki Mevlānā Kāḏî-zāde ħāzretleri maħ-miyye-i Burūsāda kâḏî olup tenfîz-i şerāyi'-i Muħammediyye ider-iken bir gün Şeyħ Tācüddîn ħāzretlerinün meclislerine ħāzır olup mezheb-i müzeh-heb-i ehl-i Hāķķ ve meslek-i mühlik-i ṭā'ife-i cebriyyeden [R 210a] su'āl eyledi. Şeyħ ħāzretleri cevāba taşaddî eyleyüp “Cebr iki kısmdur. Bir kısmı cebr-i muħaķķaķ ve bir kısmı cebr-i muķalleddür. Cebr-i muħaķķaķ evā-mir-i İlähiyye ile mütemeşsil ü mü'temir ve menāhi-i İlähiyye'den mütecen-nib ü müzdecir olduħdan sonra cümle-i umûrı Hāķķ (celle ve 'alā) ħāzretle-rinün cenāb-ı vālāsına tefvîz idüp ihtiyārı² isķāṭ eylemekdür.

1 Daĭlar gibi inle ve bülbül gibi āh u fiĭan eyle!

2 ihtiyārı R, P1 | ihtiyār T

Şi'r:¹ آن بود اختیار در هر کار
 که بود فاعل اندر آن مختار
 اندر آن مختار فاعل چیست
 آن که فاعل چو فعل را نگریست

[T 273a] [P1 368a]

ایزد اندر دلش به فضل و رشاد
 درك خیریت وجود نهاد
 یعنی آتش به دیده خیر نمود
 کآید آن فعل از عدم به وجود
 منبعث شد از آن ارادت و خواست
 کرد ایجاد فعل بی کم و کاست
 درك خیریت اختیار بود
 و آن به تعلیم کردگار بود
 هرچه این علم و خواست شد سببش
 اختیاری نهاد خرد لقبش²

Cebr-i muḳalled gūl-ı lehevāt-ı shehevāt-ı nef sāniyyeye ittibā'ı taşmīm idüp mekmen-i imkândan mebrez-i zuhūrda qarîn-i sehm-i şudür olan cumhūr-ı umūruñ zimāmını ḳabza-i hevā-yı nef-i emmāreye tefvîz ü teslîm eylemekdür. Evāmir ü nevāhiye imtişāl ü ihtirāzda irādet ü ihtiyārı mābeynden işkāt idüp buñlarıñ birinde benüm daḳlüm yoḳdur. Her ne oldıysa ezeli-āzālde oldı dimekdür.

Şi'r:³ گر تو را این نوشته ناید خوش
 بشکنن خامه را و دم در کش

1 Şi'r R, P1 | Meşnevî T

2 İhtiyar; fâilin yaptıḳı her işte muhtar olması demektir. Fâilin ihtiyarı ne demektir? Fâil bir file bakınca Allah onun kalbine fazilet ve kemal ile hayırlı olanın idrakini koyar. Yani ateşin göze fayda sağlaması gibi, o fiil yokluktan varlık (sahasına) gelir. O irade ve istekten dolayı eksiksiz bir şekilde fiilin varlık kazanması mümkün oldu. Selameti derk etmek ihtiyardır ve o da Allah'ın öğretmesi ile olur. Bu bilgi ve iradeye her ne sebep oldu ise akıl ona ihtiyâr adını verdi. Molla Câmî, *Mesnevî Hefti Evreng Cild-i Evvel*, (Silsiletü'z-Zehab), haz. Câbulkâ Dâd Alişâh, Aşgar Cânfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyñ Ahmed Terbiyet, Tâhrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 98.

3 Şi'r R, P1 | Nazm T

زان که نامه در این نوشتن خط
مظهر فعل کاتب است فقط

نیست امر دیگر به خامه مضاف
عیب خامه چه میکنی به گزاف¹

Nüşa-i a'mâlûn'de zühûr eyleyen haţţ u haţâyı üstâd-ı każâ vü kade-re havâle idüp Levh-i Maḥfûz'da merkûzdur diyü aña nisbet itmekdür.

[P1 368b]

Şi'r:²

در حقایق به چشم عامه مبین
حرف و نقش از زبان خامه مبین

خامه آید ز دست جنبش گیر
دست در دست قدرت است اسیر

قدرت آمد اراده را تابع
وآن ارادت ز علم شد واقع

علم فیاض ز واهب فیاض
که میراست فیضش از اعراض

لیکن آن علم اختیاری نیست
فیضانش جز اضطراری نیست³

Ḥaşâ şümme ḥaşâ, bu ma'nâ küfr-i maḥz ve cebr-i bahşdür." didüklerinden şoñra hikâyet eyledi ki Ḥazret-i Resûl-i Ekrem (şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem) [T 273b] mesken-i şerîfnde bir gün aşḥâb-ı zevî'l-aḥsâbuñ üzerine çıkagelüp iki mübârek elinde birer kitâb tutar-idi. Sağ elinde olan kitâb-içün "Bu kitâbu'llâhdur. Bunuñ içinde ehl-i cennet olanuñ esâmisi icmâlen

1 Eğer bu yazılan şey hoşuna gitmez ise, kalemi kır ve sesini kes! Çünkü bu yazının kaleme alınmasında yalnızca kâtibin eylemi zuhur etmiştir. Kalemler ilgili başka hiçbir husus yoktur. Neden kalemin kusurlarına dair bir şeyler zırvalıyorsun? Molla Câmî, *Mesnevî Heft Evrenğ Cild-i Evvel, (Silsiletü'z-Zehab)*, haz. Câbulkâ Dâd Alişâh, Asgar Cânfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyñ Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 97.

2 Şi'r R, P1 | Naẓm T

3 Hakikatlere avâm gözü ile bakma! Resmî ve yazıyı kalemin dilinden sanma! Kalem el sayesinde hareket eder. El ise dest-i kudrette mahkûmdur. Kudret iradeye tabi oldu. İrade ise ilim ile gerçek oldu. Bu feyizli ilim, Feyyâz olan Vâhib'dendir. Feysi 'a'râz'dan ârîdir. Ancak bu ilim 'ihtiyârî' değildir. Cilve ve tezâhürleri 'ıztırârî'den başka bir şey değildir. Molla Câmî, *Mesnevî Heft Evrenğ Cild-i Evvel, (Silsiletü'z-Zehab)*, haz. Câbulkâ Dâd Alişâh, Asgar Cânfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyñ Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 97.

meşûr u mesfûrdur.” Ve şimâlinde olan kitâb için “Bu kitâbu’llâhdur. Bunuñ içinde ahâli-i cehennemînün esâmisi icmâlen [R 210b] mezkûr u mezbûrdur.” diyecek huzzâr-ı şahâbe “Bu taqđir üzre min ba’d ‘ame-
li terk idüp şimden şoñra maṭraḥ-ı dilden sevdâ-yı a’mâli ṭard u ṭarḥ ve
redd ü red‘ eyleyelüm.” didüklerinde Cenâb-ı Hâzret-i Risâlet-menzilet¹
“إِعْمَلُوا فَكُلُّ مَيْسَرٍ لِمَا خُلِقَ لَهُ” [P1 369a] âyetini tilâvet idüp cevâb-ı şavâb-âyet
ifâza eylediler.

Şi’r:² عمل واجب آمد بر اصحاب شرع
 نشد منتفع عالم بی عمل³

Bu hikâyeti şeyḥ ḥâzretleri itmâm eyledükden şoñra ablaḫ-ı kelâmı bu
cânibe sevḫ eyledi ki Resûl-i Ekrem (şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem) ḥâzret-
lerinün murâd-ı şerîfleri ahâli-i rıdván için ‘alâyim ü ḫarâyin vardır. Her
kimde ol ‘alâyim mevcûd olsa ol kişi ehl-i cennetdür. ﴿سَيَمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ
4﴾ el-âye. Ve daḫi aşḫâb-ı sa’ir ü cehennem için ma’âlim ü
şe’a’ir vardır. ﴿يُعْرَفُ الْمُخْرِمُونَ بِسَيْمَاهُمْ﴾⁵ el-âye. Her kim ki ol ma’âlim ile
mu’lem ola, ol kişi ehl-i nârdur dimekdür. İmdi sen daḫi sünnet-i ḥasene-i
aşḫâb üzre ‘alâyim-i ma’âlim-i ehl-i rıdvánı taḫşil idüp onlar gibi ferâmîn-i
mezâmîn-i kitâbu’llâha muvâfiḫ a’mâl u ef’âli i’mâl itmekde ictihâd-ı belîğ
ve cidd ü cehd-i bî-dirîğ eylemek gereksin. Senen-i sünen-i nebeviyyeye
ittibâ‘ idüp aşḫâb-ı taḫḫik meblaḡına bâliğ olduḡunda kendüñden ḫudret
ü ihtiyârı selb idüp ﴿قُلْ كُلُّ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ﴾⁶ feḫvâsınca cümle-i umûrı Hudâ-yı
‘âleme isnâd eylemek [P1 369b] gereksin. [T 274a]

Şi’r:⁷ آمد از شاه تو را کن مکنی
 که در این نیست خرد را سخنی

1 Metinde Mecdi Mehmed Efendi tarafından zuhûl eseri olarak ayet diye belirtilmiş ancak verilen ifade hadistir. “Siz (yapmanız gerekeni) yapın. Herkes, yaratılışına kolay geleni seçecektir.” Muhyiddin en-Nevevi, *Riyâziûş-Sâlihîn –Metin ve Çeviri–* çev. M. Emin Özafşar, Bünyamin Erul, c. II, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, s. 291.

2 Şi’r R, P1 | Ferd T

3 Şeriat ehli için amel vacib oldu. Ameli olmayan âlim nasipsiz kaldı.

4 “... Onların nişanları yüzlerindeki secde izidir. ...” Feth (48), 29.

5 “Suçlular, simalarından tanınır. ...” Rahmân (55), 41.

6 “Hepsi Allah’tandır, de.” Nisâ (4), 78.

7 Şi’r R, P1 | Nazm T

هر کجا گفت بکن دست گشای
هر کجا گفت مکن باز پس آی

رو بر آن راه که فرموده اوست
نوش از آن باده که بیموده اوست

لب ببند از می نایموده
پا بکش از ره نا فرموده

راست کردار و قوی پیمان باش
مرکز دائره فرمان باش¹

Eslâf-ı eşraf-ı mütekkaddimîn-i müte'ellihîn (rıdvānu'llâhi te'âlâ 'aleyhim ecma'in) şerî'at-ı şerî'a-i Muḥammediyye'ye sâlik olup a'mâl-i şâkka vü riyâzât-ı şa'bede bezl-i maḥdûr u sa'y-i meşkûr itmiş-iken bizüm gibi ḥaḳîr anlarıñ işr-i sa'âdet-eşerine gitmeyüp ḥüsn-i 'amel ele getürmekde cidd ü cehd itmek muktezâ-yı ḥâlden bîründür didi. Bu maḥalde şeyḥ ḥazretleri ḥatm-i kelâm idüp silsile-i merâmı kaṭ' eyledi. Mevlânâ Kâḍî-zâde şeyḥ ḥazretlerini taşdıḳ idüp “Mevlânâ Sinân Paşa ve Mevlânâ Samsunî Ḥasan ile üçümüz bu mes'eledede çoḳ güft ü gü eylemiş-idük. Mevlânâ Samsunî encâm-ı kelâmda Resûl-i Ekrem (şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem) ḥazretlerine [P1 370a] mütâba'at u müṭâva'at itmemege imkân u istiṭâ'at yoḳdur. Bize lâzım olan anuñ Cenâb-ı Risâlet-me'âblarına [R 211a] ittiba' eylemekdür. Necât bundadur dimiş-idi. Cümlemüz anuñ bu sözünü kabûl itmiş-idük. Ve anuñ işrine gitmiş-idük. Ḥâlâ bu kelâm-ı şıdḳ-ilmâmı ḳarîn-i te'yîd-i İllâhî olan kelâm-ı şerîfîñüz ile te'kîd ü te'yîd eylediñüz.” didi.

Hicret-i Nebeviyye'den sekiz yüz toḳsan dört senesinüñ şühürından selḥ-i cemâdiye'l-âḥirede² fevt olup pişgâh-ı ḳurbet-i bî-kurbet ve ârâmgâh-ı emn ü emân u ṭamânînetde ya'nî maḳarr-ı taḳarrüb-i ḥazretde meşmûl-i sürâdiḳât-ı ḡufrân u medḥül-i dârü'n-na'im-i rıdvân oldı. Raḥmetu'llâhi 'aleyh.

1 O şahtan sana yap ya da yapma diye emir geldi mi, akla bu hususta söz söylemek düşmez. Her ne zaman 'yap' dese elini aç, her ne vakit ki 'yapma' dedi, geri dur. Onun emrettiği yolda yürür, onun içtiği şaraptan iç! İçilmeyen şaraba dudağımı sürme, emrolunmamış yoldan sakın gitme! Dürüst ve sözünün ehli ol, emir dairesinin merkezi ol! Molla Câmi, *Mesnevî Hefî Evrenḡ Cild-i Evvel, (Sühbatu'l-Ebrâr)*, haz. Câbulkâ Dâd Alişâh, Asgar Cânfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyñ Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 611.

2 cemâdiye'l-âḥirede R | cemâziye'l-âḥirede T, P1

Mezkûr u mebrûruñ cesed-i şerîfi kendünün [T 274b] şeyhi Şeyh Tâcüddîn hazretlerinin türbet-i süreyyâ-rütbeti yanında defn olındı.

Kıta: آن که بودی آفتاب آسا جهان پر نور از او
روز شادی شد شب غم بر جهان دور از او
بود عالم چون تن و او جان چو جان از تن برفت
بعد از این تن را چه امکان زیستن مهجور از او¹

Tezyil: Mervîdür ki şeyh hazretlerinin kâfir diyârında dağı ba'zı kerâmâtı zâhir olup [P1 370b] hâriq-ı 'âdet vaz'ları zühür eyledi. Zıkr olunan diyârda bir kıız huşuşında du'â idüp² du'ası qarın-i qabûl olmağın ol kızuñ müte'allıqâtı şeyhün hâlâşına himmet eylediler.

Rivâyet olunur ki ba'zı ahibbâsı şeyh hazretlerinden "Zamân-ı irşâdınuzda kaç kişi irşâd itdünüz?" diyü su'al eyledi. Bu su'alün cevâbında "Bir buçuq kişi irşâd eyledüm. Biri fülândur. Biri kâfir diyârında³ esir ü maħbûs iken bir râhib müselmân eyledüm idi. Buçuq didüğüm ol râhibdür." didi. Raħimehu'llâhu te'âlâ.⁴

'Ârif Bi'llâh Ferelü Şeyh Sinân [Aleyhi] Raħmetu'llâhi'l-Mennân

Mümâ ileyh Şeyh Tâcüddîn Efendi'nün ekâbir-i hulefâsındandır. Kemâl-i mertebe ve mertebe-i kemâlde zâhid ü müteverri' ve müteberri' ü müteşerri' kimesneydi. Mü'ellif-i Şakâ'ik peder-i hüceste-siyerinden nakl eyledi ki Şeyh Sinân hazretleri maşkat-ı re'si olan Ferecik'deñ gâh gâh tarıkınuñ meşâyihini ziyâret-içün maħmiyye-i Burûsa'ya varup merħûm Şeyh Hâcî Hâlif'e'nün zâviyesinde nüzül ider-idi. Hâcî Hâlif'e, Şeyh Sinân'ın kemâl-i [P1 371a] vera'ından istihyâ itmegin zâviyede sâkin olan müstersidîne "Şeyh Sinân bunda iken âdâb-ı tarıkate bi-vechin mine'l-vücûh muħâlefet itmekden hâzer eyleñüz!" diyü muħkem tenbih idüp ğâyet taħzîr ider-idi.

1 Cihanın kendisi ile aydınlığa kavuştuğu, güneş gibi olan o zatın ayrılığı saâdet gününü dünya için keder gecesine çevirdi. Onun varlığı dünya bedeninde bir can gibi idi. Mademki can bedenden ayrıldı, bundan sonra bu bedene ondan ayrı kalarak yaşamak mümkün mü? Molla Câmi, *Divân-ı Câmi Cild-i Dovvom Vâstata'l-'İkd – Hâtimetü'l-Hayât*, haz. A'lâ Hân Efsahzâd, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 455.

2 idüp R, T | eyleyüp P1

3 diyârında R, P1 | vilâyetinde T

4 Raħimehu'llâhu te'âlâ R, P1 | Raħmetu'llâhi te'âlâ T

Beýt: كنى گر ترك آداب طريقت
نباشى هيچ ز اصحاب حقيقت¹

Merhûm-ı merkûm mü'ellif-i *Şakâ'ik*'uñ hâli Mevlânâ 'Abdurrahmân bin Seyyid Yûsuf bin [T 275a] Hasan Hüseynî [R 211b] hikâyet eyledi ki Şeyh Sinân zâviye-i mezkûreye geldükde Hâcî Halife baña vü ihvânu-ma “Şeyh Sinân’uñ yanına gelmeñüz!” diyü tenbih ider-idi. Zîrâ ki mûmâ ileyhûñ mü’essir nefesi vardır. Nâgâh sizden sû-i edeb görüp hâtır-ı ‘âtır-ı şerifi ondan mütekeddir ola. Bu taqdir üzre müddet-i ‘ömriñüzde artuq hayr görmezsiz.” dir-idi.

Mü’ellif-i *Şakâ'ik*'uñ pederi hikâyet eyledi ki Şeyh Hâcî Halife’nün ahib-bâ vü aşdıkâsından bir dervîşe bir tâcir-i mâldâr kızını tezvîc idüp ‘âdet-i muqarrereleri üzre leyle-i zifâfda bir şûf ilbâs eyledi. Ol şûfi² ol şûfi geyüp Şeyh Sinân hazretleri Şeyh Hâcî Halife ile bir yirde otururken huzûrlarına hâzır oldu. Şeyh Sinân bu libâs-ile ol [P1 371b] şûfi gördükde gâzaba gelüp Şeyh Hâcî Halife’ye hiçâben³ “لكل ثوب لايس، ولكل علم قايس” aşhâb u ahhâbına niçün aġniyâ libâsını geymege ruḥṣat virüp bu maḥûle âdâb-ı tarîkate muḥâlif evzâ’dan nehy eylemezsin? Bu maḥall müsâmaḥa maḥalli degüldür.” didi. Şeyh Hâcî Halife cevâba taṣaddî idüp “Şûfi pelâs-ı faḫrı terk idüp bu libâsı telebbüs itdüġi muḫtezâ-yı derûnî degüldür. Ḳayınatası olan tâcirden istiḫyâ itdügindendir. Vâḳı’â zâhirde aġniyâ libâsını geymekle şûret ü sîret muvâfiḫ ve şî’âr ü diṣâr muṭâbıḫ olmayup bu libâsdan aġniyâya iltibâs lâzım gelmiṣdür. Fe-ammâ zıkr olınan mülâbese ile olmaġın ‘afv olınsa olmaz mı?” diyü i’tizâr eyledi. Şeyh Sinân bu ‘özri ḳabûl itmeyüp ol şûfi eskiden geydüġi pelâs libâsını geymeyince gâzabını def idemedi.

Meşnevî: به خوش پوشی و خوش خواری مکن خوی
بتاب از راحت پشت و شکم روی
غرض از جامه دفع حر و بزد است
ندارد میل زینت هر که مرد است

[T 275b]

1 Eġer tarikat âdâbını terk edersen, asla hakikat ehkinden olamazsın.

2 Ol şûfi R, T | -P1

3 Her elbisenin bir giyeni ve her ilmin bir öġrencisi vardır.

چو روبه گر شوی از نرم شادان
کشندت پوست از سر سگ نهادان¹

[P1 372a] **Tezyil:** Mümâ ileyhün aḥfâdından mesmû'umdur ki Şeyḥ Sinân Efendi, Şeyḥ 'Abdullâh-ı Ẹudsi ḥazretlerinin ḥulefâsındandır. Evâ'il-i sülûkında Ayasuluġi Aḥmed Çelebi'ye on dört yıl ḥıdmet idüp târiḥ-i mezbûrda mücâhedât-ı 'azîme vü riyâzât-ı elîme ile küşîş ü verziş eyledi. Ammâ ebvâb-ı fütûḥât-ı füyûzât-ı ġaybiyye-i lâ-reybiyye aña meftûḥ olmayup anuñ ḥıdmetinde ol merd-i necâbet-perver behre-ver olmamaġın Şeyḥ Aḥmed Çelebi "Bizden saña ifâza yoġdur." didi. Ba'de zamânin Şeyḥ Sinân Efendi Ferecik'den ḥacca 'azîmet idüp ḳadem-ber-ḳadem maḳşûdi şavbına gider-iken maḥrûsa-i Burûsa'ya varduġda [R 212a] Şeyḥ 'Abdullaṭîf-i Ẹudsi ile mülâķi olup on dört ġün aña ḥasteligi ḥâlinde şamîm-i ḳalbden ḥıdmet eyledi. Bu ḥıdmeti te'yîdât-ı İlähiyye'ye ḳarîn ü rehîn olmaġın müddet-i merḳûmede aḳşâ-yı merâtib-i sâmiye vü ḳuşârâ-yı meṭâlib-i nâ'ie-yi nâmiyyeye vâsıl olup kümmel-i meşâyiḥ-i Rabbâniyyûndan oldı.

Şi'r:² به اقصای زهد و ورع مرسید
 رخ دولت دین و دنیا بدید

 زده خلوتش طعنها بر چمن
 در آن قدسیان ساخته انجمن³

[P1 372b] Şeyḥ 'Abdullaṭîf ḥazretleri marâz-ı mevtinde "Şeyḥ Sinân için icâzet-nâme yazuñ." diyü aḥibbâsına üç defa emr itmiş-iken ḳadîmü'l-'ahd olan şûfileri "Şeyḥ Sinân mâḥ-ı nev gibi nev-peydâdur." diyü icâzet-nâme yazmadılar. Âḥirü'l-emr Şeyḥ 'Abdullaṭîf Efendi ol ġurre-i zümre-i talebe on dört ġünde ayuñ on dördü gibi bedr-i kâmilü'l-ḳadr olduġından

1 İyi giyinmeyi ve iyi yiyip içmeyi kendine alışkanlık edinme! Sırtının ve midenin rahatından yüz çevir. Elbiseden maksat sıcak ve soġuktan korunmaktır. Merd olanda süse ve gösterişe meyil yoktur. Eġer mutluluktan tilki gibi yumuşarsan, köpek tabiatlılar başından postunu çekiverirler. Molla Câmî, *Mesnevî Heft Evreng Cild-i Dovvom, (Yûsuf u Züleyhâ)*, haz. A'lâ Hân Efsahzâd, Hüseyñ Ahmed Terbiyyet, Tahrân: Merkez-i Mutâlâât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 201.

2 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

3 Zühd ve takvanın en uç noktasına ulaşırdı. Din ve dünya nimetlerinin hepsini gördü. Melekler orada meclis kurup onun bahçedeki halvetini kınıyor, ta'n ediyorlardı. İkinci beyit için bkz. Hâtîfî, *Timur-nâme*, haz. Ebû Hâşim Seyyid Yûşa', Madras: Madras University İslamic Series, 1958, s. 52.

şüfilerinün gâfil olduklarını bilüp “Niçün yazmazsınız? Yoksa Allâh'ın emrine râzî degül misiz?” diyü anlara hitâb-ı [T 276a] bâ-itâb eyledi. İmtişâlen li-zâlik şüfiler icâzet-nâme yazup Şeyh Sinân Efendi'ye virdüklerinden sonra şeyhün “Bunda turma. Mavtın-ı kadîmüne var git!” diyü emr itmesiyle Fere'ye 'avdet eyledi. Şeyh Sinân hazretleri Gelibolu'ya geldükde Şeyh 'Abdullaṭîf'ün vefâtını istimâ' idüp girü Burûsa'ya dönmek murâd idindükde ol diyârün meşâyihinden ba'zı kimesne “Şeyhün emrine imtişâl idüp vaṭanuña varmayınca dönme!” diyü sevķ itmegin Ka'be-i maḳşûd-ı kadîmden dönmedi.

Şi'r:¹ نه مردم گر بدین سر باز مانم
مگر کاری به سر بردن توانم

[P1 373a] در این ره گر به تیغ طعنه مردم
کنندم بند بند از ره نگردم²

Ḳaşaba-i Ferecik'de bir yıl miḳdârı sâkin olduğdan sonra Şeyh 'Abdullaṭîf'ün rûh-ı 'azîzinden istimdâd için tekrâr Burûsa'ya varup şeyhinün mezârını ziyâret eyledi. Ol zamânda kendüyle bile giden bir oğlancuğı Burûsa'da vefât eyledükde Şeyh Ḳudsî'nün tahtası üzre ğasl olunup ayağı ucında defn olındı. Şeyh Sinân hazretleri sekiz yüz ṭoḳsan senesinün şehri rebî'ül-evvelinün on birinci gününde vefât eyledi. Ol 'aşruñ kâmillerinden bir kâmil “feyz”³ 'ibâretini târiḫ didi. Mezâr-ı şerîfi ol diyârda meşhûr olup aşḫâb-ı ḫâcât u erbâb-ı münâcâtuñ melâz u me'âzıdur. Ğanî vü denî ve ḳurevî vü medenînün mu'teḳadı ve 'âmmе-i ḫalâ'ıḳuñ ḫüsn-i ḫâlle mu'temedidür. [R 212b]

Beyt:⁴ به صلاح و فلاح معتقد است
به قبول دعاش معتمد است⁵

1 Şi'r R, P1 | Naẓm T

2 Eğer niyetimi tahakkuk ettirmekten geri kalırsam, adam değilim. Yoksa bu işi tamamlayıp ahde vefa gösteremeyecek miyim? Eğer bu yolda insanlar ta'n kılıcı ile yolunu kesseler ben yolumdan dönmem.

3 Feyz “فیض” h. 890.

4 Beyt R, P1 | Ferd T

5 Kurtuluşa ermiş ve duasının makbuliyetine inanılmış bir kişidir.

Merhûm Sultân Mehmed Hân (tâbe şerâhu) hazretleriyle birkaç kerre sefer-i hümâyûna gidüp çokça kerâmât u velâyâtı ve ol seferde fetih ü zaferde havâriğ-ı 'âdâtı zuhûr eyledi. Yılda bir kerre maħmiyye-i Burûsâ'ya varup birkaç gün [T 276b] mezârât-ı müteberrikede [P1 373b] ervâh-ı muħaddeseden istiḥşâl-i rûḥâniyyet ider-idi daħi vaṭanına gider-idi.

Mervîdür ki Şeyḫ Sinân Efendi, Şeyḫ 'Abdullaṭif-i Kudsî ile evvel mülâkâtında kendüyi şeyḫ irşâd-içün Hacc-ı şerîfden alıkoḡmak istediğinde nev'an tereddüd idicek Şeyḫ 'Abdullaṭif-i Kudsî "Biz senüñ-içün Kuds'den geldük. Sen bizden kaçır mısın?" didükde "Sem'an ṭâ'aten" diyüp âlâf-ı aşnâf-ı şevk-ıla derûndan zeyl-i irşâdına temessük ve menâsik-i imdâdına tenessük eyledi. Raḫimehu'llâh.

Ârif Bi'llâh Kocalu Şeyḫ Muşlihüddîn

Raḫmetu'llâhi'l-Meliki'l-Mu'in¹

Mümâ ileyh zâhid ü müteverri' ve 'âbid ü müteberri', 'ârif-i ḫaḳâ'ik-ı rübübiyyet ve vâkıf-ı esrâr-ı ulûhiyyet idi. Ba'zı aşḫâb u aḫbâbı ḫikâyet eyledi ki şeyḫ hazretleri bir gün benüm ile degirmene bir yük buğday gönderüp nevbet bekleyen kimesneler "کار به نوبت" muḫtezâsınca "Kimseye nevbet degirmen!" diyüp buldukların ögüdürken bu buğday şeyḫün olduğın bilmegin nefslerinden beni taḳdîm idüp nevbetlerini baña virdiler. Ben daħi ḫıdmetümi tamâm [P1 374a] idüp degirmenden eve geldüğümde şeyḫ hazretleri baña "Ne 'aceb tiz geldün?" diyü su'al eylemegin degirmende olan tafşil-i ḫâli beyân eyledüm. Şeyḫ hazretleri bu kelâmı istimâ' eyledükde bir zamân sükût eyledükden sonra kendü evinün bir güşesinde benüm i'ânetümle çukur kazup ol daḳıḳı anda defn eyledi. Şeyḫ hazretlerinden bu sırrı istikşâf idüp ḫaḳıḳat-i ḫâlden istıtlâ' eyledüğümde cevâb virüp "Bu daḳıḳuñ ekli ehl-i taḳvânuñ yanında câ'iz ü cevâzı ḫâ'iz degüldür. Bu daḳıḳ taşrada ṭurduğı taḳdîr üzre kilâbımız ekl eyleye diyü [T 277a] ḫavf eyledüğümden anı ol çukurda defn eyledüm." didi.

Şi'r:³

ناصر رايات هدى بود او
شارح آيات تقى بود او

1 Raḫmetu'llâhi'l-Meliki'l-Mu'in R, P1 | Raḫmetu'llâhi'l-Mu'in T

2 İş sıra iledir.

3 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

بانئى مقصورة حسن عمل
 حارس معمورة دين و دول
 صف شکن قلب مناهى شده
 راه زن خيل ملاهى شده¹

Fi'l-vâkı' libās-ı zühd ü vera' ile muḥallâ olan aşḥâb-ı taḫvâya lâzımdur ki melbûsât u me'külâtını belki kâffe-i mühimmâtını elüñden geçürüp ih-timâl-i ḥarâmdan ittikâ eylemekte daḫiḳa fevt itmeye.

Rivâyet olındı ki evlâd-ı emcâdından bir peser-i ḥuceste-siyerini sün-net [P1 374b] itmek-içün cerrâḥ getürdüp emr-i sünneti itmâma şürü' [R 213a] eyledükde bir kâsenüñ içinde bir miḳdâr zebîb ü mevîz ihzâr idüp aḫıbbâsına anı velîme eyledi.

Ve daḫi ḫikâyet olındı ki şeyḫ ḥazretleri bir gün evlâd-ı emcâdınıñ zükûrına ve inâşına ḫatunı ḥammâmda iken 'abâ biçdürüp ḫatunı geldük-de “Abâ zükûr kısmına münâsibdür. Benât kısmına münâsib degüldür. Bunların libâsı kirbâs gerekdür.” diyicek şeyḫ ḥazretleri “Hâlâ a'yâ-yı faḫrı taḫammül idüp 'abâ geysünler. İnşâ'llâhu te'âlâ zamân-ı tezvîc ve evân-ı nikâḫda kirbâsdan libâs eylerüz.” didi.

Meşnevî: درویش ز تن جامه صورت بر کن
 هان تا ندهی به جامه صورت تن
 رو کهنه کلیم فقر در دوش افکن
 در زیر کلیم کوس سلطانی زن²

Şeyḫ Muşliḫüddîn ḥazretlerinüñ veled-i büzürgvârı Mevlânâ Muḫyiddîn Muḫammed ḫikâyet eyledi ki babam şeyḫ ḥazretleriyle on beş yaşında iken ḥacc-ı şerîfe kaşd ve ḥacc idüp Ḥicâz'a giderken Dımaşḳ-ı Şâm'a varduḫda şeyḫ ḥazretleri Benî Ümeyye Câmî'i'nde i'tikâfa girüp leyâlî-i ḫavîlede ekl ü şürbden ve ḫuzûr u ḫ'âbdan fâriḡ olup riyâzet-i 'azîmeye meşḡul [P1 375a] olduḡı eşnâda bir gün kehleden şekvâ idüp “Baña [T 277b] teşevvüş ü

1 O, hidayet sancağını diken kişiydi. Takva ayetlerini tefsir edendi. Güzel amel maksuresini inşa eden, din ve devlet mamuresini koruyandı. Menhiyyatın merkezini darmadağın edip malayânî eğlencelerin önünü kesendi.

2 Ey derviş! Bedeninden suret elbisesini çıkar. Sakın bedeni suret elbisesi için vermeyesin. Git de fakrın köhne kilimini omuzuna at, o kilimin altında iken sultanlık köslerini vur. Selmân-ı Sâvecî, *Divân-ı Selmân-ı Sâvecî*, haz. Ebu'l-kâsım Hâlet – Ahmed Keremî, Silsile-i Neşriyyât-ı Mâ, 1371, s. 603.

teşettüt virüp benüm ferâğ-ı hâtırıma mâni' oldı.” Ben daği şeyhüñ arkasından pîrâhenüñ çıkarup kehlesin kıırmağa başladuğumda şöyle istilâ eylemiş buldum ki kıırmağa düketmeğe kâdir olmayup iki elüm ile alup toprağa dökdüm. Ba'dehu Mekke-i Müşerrefe'ye varup şeref-i ziyâret-ile müşerref ü müstes'ad olduğda bir gün aşhâbından birine bir miğdâr aqçe virüp “Bu aqçei benüm için anuñ meşârif-i lâzimesine şarf eyle. İnşâ'llâhu te'âlâ ben daği gelürin.” diyüp beni aña sipâriş eyledi. Kendüleri iki ay miğdârı gâ'ib olup mânend-i dehân-ı perî-rüyân pinhân ve mişâl-i gamze-i cādü-çeşmân gözden nihân oldı. Müddet-i mu'ayyene-i mübeyyeneden soñra bir gün çıkagelüp bir vechle 'arz-ı cemâl eyledi ki nazra-i evlâda anı teşhîş idemeyüp bilmeğe kâdir olmadum. Ruhsâr-ı cemîlinde envâr-ı 'ibâdât şöyle tâbân idi ki mânend-i yed-i beyzâ i'câz-nümâydı. Āftâb-ı ¹ «اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ» dan lem'a-i bârika anuñ cebîn-i tâbnâkinde şârika olup levâmî'-i sevâtî'-ı maħabbet-i İlahiyye mânend-i mihr-i rahşân dırâhşân² idi. [P1 375b]

Maṭla':³ در جبینش همچو خور نور عبادت طالع است
پرتو زهد و ورع از روی پاکش لامع است⁴

Ve daği hikâyet eyledi ki ol 'aşruñ vüzerâsı her zamânda şeyh hâzretlerini ziyârete gelüp meclis-i bereket-iştimâline hâzır ve cemâl-i şerîfine nâzır olurlar idi. İhvan-ı nâsdan istimâ' itdüğü [R 213b] meẓâlîm ü me'âşimi vüzerânuñ yanında zıkr idüp her birine⁵ seng-i zulmle “Fülânüñ hânümânını harâb eylemişsin.” diyü tevbîh-i belîğ ile⁶ tevbîh idüp muhkem taqrî' ü teş-nî' ider-idi. Vüzerâ-yı vizr-ârâya tîr-i ta'nei⁷ şöyle pertâb ider-idi ki her biri siper-i ma'zeretüñ verâsında tesettür idüp hadeng-i cân-sitân gibi istikâmet da'vâsın [T 278a] iderler-idi. Bu dâ'ıye ile mânend-i âstîn ü dâmân, şeyhüñ eline ayağına düşüp eyledükleri zulmden rücû' ve inâbet tarîkına giderler-idi. Mûmâ ileyh maħrûsa-i Kõştantîniyye'de vefât idüp kendüleri binâ itdüğü mescidde defn olındı.

1 “Allah, göklerin ve yerin nûrudur.” Nûr (24), 35.

2 dırâhşân R, T | -P1

3 Maṭla' R, P1 | Ferd T

4 Alnında güneş gibi ibadet nurları doğmuştur. Zühd ü vera' ışıkları o temiz yüzünde parlamaktadır.

5 zıkr idüp her birine R, T | -P1

6 tevbîh-i belîğ ile R, P1 | -T

7 ta'nei R, P1 | ta'neyi T

‘Ârif Bi’llâh İpşalalu Şeyh Muşlihüddîn Raḥmetu’llâhi ‘Aleyh¹
[Küçük Müderris]

Mümâ ileyh ‘âlim-i ‘âmil, fâzıl-ı kâmil, ‘âbid ü zâhid, mütebettil ila’llâh idi. Erbâb-ı dünyâyla [P1 376a] ser-rişte-i ‘alâqayı қағ idüp ḥalk-ı ‘âlem-den münқаtı‘ idi.² Tâlib-i ‘irfân-ı İllâhî olan sâliklerden müsta‘idd ü müstemidd olup istimdâdda müstebid olanları is‘ad u imdâd ider-idi.

Tezyil: İpşala diyârında Küçük Müderris dimekle ma‘rûf idi. Қаşaba-i mezkûrede ḥücerât-ı keşire binâ eyleyüp ol ḥücrelerde sâkin olan talebeye ifâde ider-idi. Hâlâ ol ḥücreler mevcüddur. ‘İlm-i zâhirde yed-i beyzâ şâhibi olup fâzıl-ı zâhir ü bâhir ve nübl-i zâhir ü vâfir-ile felek-i şöhetde iştiḥâr-ı seyyâr şâhibiydi.

Mışra’³ مشهور جهان شد به علوّ ذاتش⁴

Mervîdür ki ‘âdet-i kerîmeleri İpşala Câmî’i’nde ḥullâb-ı fûnûn u ḥuttâb-ı ‘ulûm-ı fezâ’il-meknûna ifâde itmek-idi. Āvâze-i celâ’il-i fezâ’il ve taṅṅana-i leṭâ’if-i ma‘ârifi aşḥâb-ı dîvānuñ esmâ’-ı şerîfesine vâşil olup dürre-i girân-mâye-i aḥbârî gûşvâre-i erbâb-ı sa‘âdet olduḡda Şaḥn Medresesi’ni teklîf idüp şaḥn-ı ifâdede icâle-i ablaḡ-ı ifâza eylemek emr eylediler. Ol faḥl-i fuḥûl қабул itmeyüp “Pâdişâhlar pâdişâhı Mâlikü’l-mülk ḥazretlerine mensûb olan ḥudâyî medresede [P1 376b] ders dir-iken dünyâ pâdişâhınuñ medresesinde ders dimek қаşûr u tenezzüldür.” diyü muḥaḡḡıḡâne cevâb ifâza [T 278b] eyledi.

Maḥrûsa-i Edirne’de vefât idüp Debbâḡlar İmâmı dimekle ma‘rûf olan Şeyh Muşlihüddîn’ün mezârı civârında defn olındı. Mü’ellif-i *Şakâ’ik* ḥaḡıḡat-i ḥâle vâḡif olmadıḡından İpşala’da medfûndur didi.

1 ‘Ârif Bi’llâh İpşalalu Şeyh Muşlihüddîn Raḥmetu’llâhi ‘Aleyh R, P1 | ‘Ârif Bi’llâh Şeyh Muşlihüddîn Raḥimehu’llâh T

2 idi R, P1 | kimesneydi T

3 Mışra’ R, P1 | Ferd T

4 O yüce zatı ile cihanda meşhur oldu.

‘Ârif Bi’llâh Kocalu Şeyh Muhyiddîn Rahîmehu’llâh

Kocalu Şeyh Muşlihüddîn Efendi’nün oğlıdur. Mebâdî-i iştiğâlde evvelâ ‘ulûm-ı zâhireye meşğûl olup taşşil-i kemâlât eyledükden şoñra şavb-ı taşavvufa şarf-ı ‘inân-ı ‘azîmet eyledi. Merhûm u mağfürun leh Hâmîdî [R 214a] Şeyh Pîrî Hâlîfe’nün yanında meslek-i taşavvufa sülûk idüp anuñ taqviyetine muķârîn olmağın maķâm-ı irşâd u menzil-i imdâda vâşıl oldı. Ol bedraķa-i râh-ı hidâyetüñ delâletiyle tarik-ı tarikâtüñ müntehâsına ve menâzil-i sa’âdâtuñ intihâsına vuşûl buldı.

[Derkenâr:]¹ Pîrî Hâlîfe münâsebetiyle ol mışrâ‘ ğâyet-i maħallinde vâķi‘ oldı.

Şi‘r:² پیر را بگزین که بی پیر آن سفر
هست بس پر آفت و خوف و خطر
آن رهی که بارها تو رفتهای
بی قلاوز اندر او آشفتهای

[P1 377a] پس رهی را که ندیداستی تو هیچ
هین مرو تنها ز رهبر سر میپیچ³
هر که با رهبر رود واصل شود
منزل ارشاد را نائل شود⁴

Zamân-ı irşâdında maħrûsa-i Kõştançiniyye’de tavaţţun idüp ol mecmâ‘-ı ‘âlemiyânda câmi‘-i meşûbât-ı ‘âliye bir mescid ve bir zâviye binâ eyledi. Finâ-yı zevâyâ-yı fenâdan bâlâ-yı süreyyâ-yı beķâyâ rihlet eyleyüp cevâmi‘-i şavâmi‘-i mülk ü melekûta intikâl eyledükde ol mescid-i sâmi-mekânda defn olındı. Zât-ı meħâmid-şifâtı zâhir ü bâţını câmi‘ olup kerâmât-ı sâmiyât u maķâmât-ı ‘âliyât şâhibi idi. Meşâlih-i şuleħâ vü ħavâyic-i fuķarâyı tekmiñ itmekde sâ‘î olup üftâdelere dest-gîr olmaķda var kuvveti bâzûya getürür idi.

1 [Derkenâr:] R | -T, -P1

2 Şi‘r R, P1 | Meşnevî T

3 Kendine bir mürşid seç, çünkü mürşitsiz o yolculuk pek çok korku, tehlike ve afet ile doludur. Defalarca gittiğin o yolda kılavuzun olmaz ise şaşırıp kalırsın. O halde daha önce hiç görmediğin o yolu, sakın yalnız yürüme ve rehberinin sözünde dışarı çıkma! Mevlânâ Celâleddîn Muhammed-i Belhî, *Mesnevî-i Ma‘nevî*, haz. Reynold Nicholson, Tahrân: Mâh-reng, 1388, s. 104.

4 Kim rehber ile yol giderse, maksuduna erer. İrşad durağında muradına erer.

[Mışra]': شرف بایدت دست درویش گیر¹

Ebnâ-yı zamânîye [T 279a] rüy-ı i'râz 'arz idüp zeḥârif-i dünyâya iḳbâl idenlere idbâr üzreydi.

Nazm:² ز ادبار دنیا تو ادبار کن
به اصحاب دل جانت ایثار کن
ز دنیا امید وفايي مدار
نباید به او رغبت و اعتبار³

'Ârif Bi'llâh Şeyḥ Süleymân Ḥalîfe Raḥimehu'llâh

[P1 377b] 'Ulüm-ı zâhire-i ṭâhirede kâmil bir fâzıl kimesneydi. Şafâ-yı hevâ-yı taşavvufu taşavvuf hevâsına düşüp sâlifü'z-zîkir Şeyḥ Tâcüddîn merḥûmuñ ḥıdmetine ittişâl eyledi. Bu ḥıdmetün berekâtında derekât-ı nefsanîyyeden derecât-ı kemâlât-ı insânîyyeye vâşıl olup mertebe-i irşâda nâ'il oldu. Kendünün şeyḥi Şeyḥ Tâcüddîn'ün icâzetleriyle seccâde-i irşâda cülüs eyledükde maḥmiyye-i Koşantîniyye'de Zeyrek Câmî'i ḳurbında bir mescid ve bir ḥâne yaptı. Şavlecân-ı himmetiyle güy-i meşûbât-ı 'âliyyeyi ḳapdı. Müddet-i 'ömrinde ehl ü evlâddan mücerred olup kendü nefesine müştâğil mütebettil ila'llâh idi.

Mesnevî: رو به محراب عبادت کرده
چاک در پرده عادت کرده
نه ره خورد به خود داده نه خفت
خاطرش فرد ز همخوابی و جفت⁴

Mervîdür ki Şeyḥ Süleymân Ḥalîfe kendü şeyḥinden irşâd u is'âd için [R 214b] icâzet almış-iken girü irşâda meşḡul olmayup zümre-i

1 Eğer sana şeref lazımsa bir dervişin elini tut. Sa'dî-i Şîrâzî, *Külliyât-ı Sa'dî*, (Büstân), haz. Muhammed Ali Fürûğî, Tahrân: Emîr-i Kebîr, 1372, s. 312.

2 Nazm R, P1 | -T

3 Dünya sana sırt çevirmeden sen dünyaya sırtını dön! Gönül ehlinin yoluna canını feda et. Dünyadan vefalı olmasını umma, dünya hayatına rağbet ve hürmet gerekmez.

4 Yüzünü ibadet mihrabına çevirmiş, âdet perdesini yırtmış. Ne yiyip içme ne de uyku kaygısında idi. Gönünde bir eş ya da yoldaş fikri de yoktu. Molla Câmî, *Mesnevî Heft Evreng Cild-i Evvel*, (Sübhatu'l-Ebrâr), haz. Câbulkâ Dâd Alişâh, Asgar Cânfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 609.

talebeden ferd-i âferîdeyi is'âd eylemedi. Hânķâh-ı irâdetde dâmân-ı istirşâda teşebbüs eyleyen kimesneleri ħabl-i metîn-i irşâd-ile ilerü çekmeye yüp yed-i terbiyetiyle merâtib-i 'âliyye işâl eylemedi. [P1 378a] Şeyh Süleymân Ĥalîfe'den bu sırr-ı 'acîb istikşâf olunduķda cevâb virüp "Şeyh Tâcüddîn'den irşâd-içün icâzet aldugumda şerâyit-i irşâd u âdâb-ı is'âdı su'al itmiş-idüm. Ol zamânda ba'na 'Bir tâlib-i [T 279b] Ĥaķķ ve râġıb-ı Ĥudâ'nuñ füyüzât-ı İlähiyyeye vuşulını¹ kendüñe münĥaşır görürseñ irşâd eyleyesin.' demişler-idi. Ĥâlâ müddet-i keşîredür ki bu mevzi'de cülüs eyledüm. Bir tâlib-i Ĥaķ ve râġıb-ı ma'ârif-i İlähiyye görmedüm." diyü buyurdılar. Revvaĥa'llâhu rûĥaĥu.

'Ârif Bi'llâh Şeyh 'Abdullâh-ı İlähî Raĥimehu'llâh² {İlähî}

Mevlidi Germiyân vilâyetinden Simav nâm nâhiyye tâbi' Tekellüf nâm ķaryedür. Evâ'il-i celâ'il-i aĥvâlinde 'ulüm-ı zâhire ve fûnün-ı zâhire-i bâhi-reye müştâġil olduķda maĥmiyye-i Ķoşantîniyye'de Zeyrek Medresesi demekle meşĥûr medresede sâkin oldu. Mevlânâ Tûsi büm-ı Rüm'dan diyâr-ı 'Acem'e irtihâl eyledükde Şeyh 'Abdullâh daĥi irtihâl idüp Kirmân nâm şehrde mülâķi oldılar. Tekmîl-i zât-ı melekiyyü'l-melekât için Mevlânâ Tûsi'nün yanında 'ulüm-ı zâhireye [P1 378b] meşġûl olup kemâlât-ı insâniyyeyi taĥşil üzreyken Şeyh 'Abdullâh'a dâ'ıye-i râ'ıye-i fenâ istilâ eyledi. Şaĥâ'if-i derûnından nuķûş-ı ĥurûf-ı mâsivâyı ĥaķķ için ve diķķati dil ü cândan âyât-ı ta'alluķât-ı ġayrı maĥv için cümle-i kütübini nazardan ışkâĥ idüp evrâķ-ı ĥazân gibi taġıtmaġı taşmîm eyledi. Lâkin ĥâĥır-ı 'aĥırına ġâĥ ol kitâbları âteşe yakmaķ ġüzerân ve ġâĥ şuya bıraķmaķ ĥalecân eyledi. Bu iki kâruñ ortasında tereddüd üzre olup

Beyt:³ منم ز دیده و دل همچو آهنی در تاب
گهی میانہ آتش گهی میانہ آب⁴

fehvâsınca ıztırâb üzreyken ol 'aşruñ fuķarâsından bir kimesneye şeyĥ ĥazretleri bu ĥâĥırasını 'arz eyledi. Mümâ ileyh ol kitâblardan resâ'il-i meşâyihî

1 vuşulını R, T | vuşülü P1

2 'Ârif Bi'llâh Şeyh 'Abdullâh-ı İlähî Raĥimehu'llâh R, T | 'Ârif Bi'llâh Şeyh İlähî Raĥimehu'llâhu Te'âlâ P1

3 Beyt R, P1 | Ferd T

4 Ben göz ve gönül cihetinden kızgın bir demir gibiyim. Bazen ateş içindeyim bazen de su...

şâmil bir mecmû'a-i maṭbû'asını istiṣnâ idüp “Bu kitâb-ı müsteṭâb saña gerek olsa gerekdür. Bunu şakla ammâ bundan ğayrı kitâblarunı [T 280a] satup şemenini aşhâb-ı ihtiyâca taşadduk eyle.” diyü nuşh u pend eyledi. Bu vâkı'adan sonra Şeyh İlahî, Semerkand'a varup ekâbir-i h'âcegândan [P1 379a] 'ârif bi'llâh H'âce 'Ubeydullâh Semerkandî'nün hıdmetine vâsıl olduğda şeref-i telkîn-i zikru'llâh ile müşerref olup anuñ hıdmet-i şerîfinde¹ ʔarîkati taḥşil eyledi. Ol bedrakâ-i [R 215a] râh-ı hidâyetün işâret-i pür-beşâretiyile Buḥârâ'ya varup H'âce Bahâüddin Naḫşbend ḫazretinün² ḫabr-i şerîfinde mu'tekif ve rûhâniyetiyle mü'telif olup terebbî eyledi. Menâzil-i nâsütiyyeden merâtib-i lâhütiyyede terakḫî eyledi. Aḫyânen H'âce ḫazretlerinün ḫabr-i şerîfi münşakḫ olup ḫuvvet-i rûhâniyetiyle kendüleri mütemeşsil olup Şeyh İlahî'nün vâkı'asını ta'bir ider-idi. Şeyh İlahî ḫazretleri yine Semerkand'a gelüp H'âce 'Ubeydullâh ile bir miḫdâr rüzgâr muşâhabet ü münâsebet idüp emr-i şerîfiyle diyâr-ı Rûm'a zâhib oldılar. Bu ʔarîkle yolları taḫt-gâh-ı vilâyet-i Ḥorâsân olan Herât'a uğrayup Şeyh 'Abdurrahmân Câmî ile ve sâwir meşâyiḫ-i Ḥorâsân ile anda muşâhabet eylediler. Vilâyet-i Ḥorâsân'dan ḫalkup şehr-i Tebrîz'e geldükde Mevlânâ Ṭûsî ile tekrâr mülâḫî olup anı irşâd eyledi. Ba'dehu kendünün mavṫın-ı aşı-l-i cezîli olan Simav'a gelüp anda ḫarâr eyleyicek eṫrâf [P1 379b] u eknâfa aḫvâl-i ferḫunde-âmâli müştehir olup 'ulemâ vü ṫullâb anuñ hıdmetinde müctemî' ve ğâyet-i bağıyyet ü ḫuşârâ-yı ümniyyetlerine vuşul ile mütemetti' oldılar.

Ḫıṫ'a:³ با وجود صیقل ارشاد او اوتاد را
از کدورات جهان خاطر مجلی یافتم

هر غباری کز فضای کوی تکمیلش بخاست
من در او خاصیت کحل مسیحا یافتم⁴

Ṭaṫana-i kerâmât-ı 'aliyyesi ercâ u enḫâ-yı 'avâlimde sâ'ir ve debdebe-i [T 280b] ḫavârîḫ-ı 'âdât-ı seniyyesi devâ'ir-i meşâriḫ u meĝaribde dâ'ir

1 şerîfinde R, T | -P1

2 ḫazretinün R, T | ḫazretlerinün P1

3 Ḫıṫ'a R, P1 | Meşnevî T

4 Onun irşat cilası sayesinde nice pirleri, dünya sıkıntı ve kederlerinden arınmış buldum. Onun kemal ve irfan merkezi olan mekânından yükselen her toz tanesinde Hz. İsa'nın sürmesindeki kerameti gördüm. Hâcû-yı Kirmânî, *Divân-ı Kâmil-i Hâcû-yı Kirmânî*, haz. Sa'îd Kânî'î, Tahrân: İntişârât-ı Behzâd, 1374, s. 92-93.

olmağın āvāze-i hāy u hūy-ı zıkr-i velāyatı vilāyet-i Kōştanţiniyye'de mesmū' olup 'ulemā vü ekābir aña ṭālib oldılar.¹

Beyt:² حلقة زنجیر ذکرش چون به جنبش در فتاد
آسمان را لرزه از هیبت بر اعضا یافتم³

Lākin ol cānibe nazar-ı iltifāt itmeyüp maḳarrında müstaḳırr ve istiḳrārında müstemirr oldı.

Mervīdür ki merḫūm Sulţān Meḫmed Ḥān ḫazretleri vefāt idüp şeyḫ ḫazretlerinüñ vaţanında Şeyţān Ḳulı fitnesi peydā vü hüveydā olıcaḳ maḫrūsa-i Kōştanţiniyye'ye gelüp Zeyrek Cāmi'i'nde sākin oldı. Ekābir ü a'yān-ı devlet ve e'āzım-ı efāḫim-i memleket şeyḫ ḫazretlerinüñ yanında cem' olup [P1 380a] ḫıdmetinde eşraf-ı kirām izdiḫām itmegin ṭullāb-ı kemāl-iştımāl müşevveşü'l-bāl oldılar. Ḥalḳuñ bu maḳūle tereddüdinden fuḳarānuñ zamīr-i şafā-semīrlerine ğubār gelüp āyine-i ḫāṭır-ı 'aṭırları bu keşretten muğberr ü mükedder olıcaḳ elbette bir cānibe gitmeği taşmīm eylediler.

Mısra:⁴ ای وای بر کسی که ز کثرت همین نرست⁴

Bu eṣnāda şeyḫ ḫazretlerinüñ aḫıbbāsından Rūmili'nde Vartar Yeñicesi nām ḳaşabada sākin Evrenos-oğlı Aḫmed Beg merḫūm [R 215b] şeyḫ ḫazretlerinden ḳaşaba-i mezkūreyi teşrif iltimās eyledi.

Beyt:⁵ چو درویشانه کُنْجی هست اینجا
منور کن ز رخ کاشانه ما⁶

Şeyḫ ḫazretleri bu mültemesi ḳabūl eyleyüp ol diyāra irtiḫāl eyleyicek ṭālib-i sülūk olan ṭalebe müctemi' olup şeyḫüñ maḳdem-i şerīfenden ik-tisāb-ı āmāl u emānī ve iḳtiṭāf-ı me'ārib ü meṭālib-i cāvidānī eylediler.

Hicret-i Nebeviyye'nüñ sekiz yüz ṭoḳsan altı senesinde şeyḫ ḫazretleri

1 ṭālib oldılar R, P1 | ṭālib ü rāğıb oldılar T

2 Beyt R, P1 | Ferd T

3 Onun zikir zincirindeki halkalar hareket etmeye başlayınca gökyüzünün bütün azaları ile heybetinden titredigine şahit oldum. Hācū-yı Kirmānī, *Divān-ı Kāmil-i Hācū-yı Kirmānī*, haz. Sa'īd Kānī'î, Tahrân: İntişārât-ı Behzād, 1374, s. 92.

4 Kalabalıktan kurtulamayan kişiye yazık oldu.

5 Beyt R, P1 | Ferd T

6 Mademki burada dervişane bir köşe vardır, yüzünle bizim evimizi nurlandır.

fevt olup mevzi'-i mezkûrda defn olındı. Mezâr-ı şerîfi medâr-ı icâbet-i da'avât-ı erbâb-ı münâcât olup¹ merkad-i muṭahharı mercî'-i aşḫâb-ı hâcât [T 281a] oldı. Aşḫâb-ı dilden bir şâhib-ṭab', şeyḫ ḫazretlerinüñ vefâtında "Raḫmet ber-İlâhî" kelâmını târîḫ didi. Zıkr olınan emîr-i sa'âdet-intimâ şeyḫün üstinde bir türbe-i vâlâ binâ idüp gird-i gerd-i merkadinde bir câmi' [P1 380b] ü 'imâret peydâ eyledi. Her birinün ṭâḫ-hâ-yı refî'i maşdüḫa-i kelime-i ²﴿إِزْمَ ذَاتِ الْعِمَادِ﴾ ve revâḫ-hâ-yı menî'i mañṭûḫa-i âyet-i ³﴿لَمْ يُخَلِّقْ﴾ ³﴿مِثْلَهَا فِي الْبِلَادِ﴾ dur. Mühendis-i 'aql, ḫayṭ-ı endişeyle irtifâ'ını almaḫdan 'âciz ve mü'essis-i müteḫayyile, zemîn-i dilde aña benzer bir binâ-yı 'âlî tarḫ eylemekden ḫâşırdu.

Bejt:⁴ قَبَّةُ افلاكِ پيش طاق او تا مرتفع
روضه فردوس پيش ساحتش تا دلپذير⁵

Şeyḫ İlâhî ḫazretleri mecâlis-i şerîfesinde ḫuzûr-ı tâmm üzre olup cenâb-ı Rabbü'l-erbâb'a teveccühden ḫâlî degül idi.

Bejt:⁶ دل روشنش پر ز نور حضور
وز آن عاريت کرده خورشيد نور⁷

Ehl-i meclisden bir kimesneye fetret galebe idüp ya bir ḫâṭıra istilâ eylese ol kimesnenün cânibine iltifât eyleyüp bir cevâbla anuñ ḫâṭırasını def idüp fetretten taḫlîş ider-idi. Cenâb-ı irşâd-penâhî aḫlâḫ-ı güzide-i mühezzebeyle taḫalluḫ idüp ḡâyet mütevâzî' olduğundan meclis-i şerîfine şaḡîr ü kebîr ve ḡanî vü faḫîr bir kimesne gelse aña ḫıyâm ider-idi. Ferd-i âferîdeye ḫâḫâretle nazâr itmeyüp faḫîr-ile aḡniyâyı berâber ri'âyet ider-idi. [P1 381a]

Şi'r:⁸ باد پندار برون کن ز دماغ
کت از این باد شود کُشته چراغ

1 mevzi'-i mezkûrda defn olındı. Mezâr-ı şerîfi medâr-ı icâbet-i da'avât-ı erbâb-ı münâcât olup R, T | -P1
2 "Direkleri (yüksek binaları) olan, İrem şehrine..." Fecr (89), 7.
3 "Ülkelerde benzeri yaratılmamış..." Fecr (89), 8.
4 Bejt R, P1 | Ferd T
5 Feleḡin kubbesi onun tâkı yanında ancak yüksektir. Firdevs bahçesi onun bahçesi yanında ancak makbul sayılabilir.
6 Bejt R, P1 | Ferd T
7 O münevver gönül Allah'ın varlığı ile nurlanmıştı. Güneş de ışığını o nurdan ödünç almıştı.
8 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

راه بیرون ز بصارت مسپر
در حقیران به حقارت منگر¹

Mervîdür ki Şeyh İlahî hazretlerinün huzûr-ı pür-hubûrında Şeyh ibn Vefâ hazretlerinün halkdan inkıtâ'ı ve şeref-i şöhbetiyle teşerrüf için gelenlere muvaqqâten hürûc eylediği ve ekâbir ü aşâğire 'adem-i iltifâtı [T 281b] tezekkür olındukda Şeyh İlahî cevâbında "Hüsn-i hulqdan cânib-i huzûrı tercih eyleyüp ol semti [R 216a] ihtiyâr eylemiş." diyü buyurdılar. Şeyh İlahî'nün ahibbâsından Uzun Muşlihüddîn nâm bir sâlik-i nîk-fercâmdan hikâyet olındı ki şeyh hazretleri Zeyrek Câmî'î'nde olurken Celâluddîn-i Rûmî'nün ebnâsından câh-ı kazâyı terk idüp şeyh hazretlerine irâdet getüren 'Âbid Çelebi'yle ve ba'zı tâlibler-ile birkaç kişi şeyh hazretlerinün meclis-i sâmisinde otururken şeyh hazretleri 'Âbid Çelebi'ye sırren bir söz söyleyüp ol daği câmî'ün bir cânibine nazâr idüp tebessüm eyledi. Şeyh Uzun Muşlihüddîn bu vaz'-ı gayr-ı ma'hûda ta'accüb idüp 'Âbid Çelebi'ye bu işâretün aşlından ve bu bihûde hândenün sebebinden su'âl eyledi. Mezbûr 'Âbid Çelebi tafşîl-i hâl idüp "Baña şeyh hazretleri 'Fuqarâyı Hâlvetiyye'den ol câmî'de imâm olan [P1 381b] Nüreddîn Hâlifî nâm kimesneden cânibe nazâr eyle." diyü buyurmağın ben daği nazâr eyleyüp ol imâmı bir râhib şeklinde gördüm. Aña tebessüm eyledüm." didi. Şeyh Uzun Muşlihüddîn hazretlerinün bu kelimât-ı fazîhat-âyâtdan ıztırâbı ziyâde olup ekâbir-i fuqarâyı Hâlvetiyye'den ol maqûle kâmil-i vücûd bu güne noqşânla mütehallî ve bu şekilde bir hâl hâli olduğına gâyet bî-huzûr oldu. Ve Şeyh İlahî'nün 'âdât-ı sâdât-ı meşâyihe muhâlif kerâmet irâ'et eylemek 'âdeti degül iken Şeyh 'Âbid Çelebi gibi mübtedî sâlik ile hilâf-ı me'mûl mu'amele itdüğine kemâl mertebede perîşân oldu. Bu dâ'iyeyle Uzun Muşlihüddîn, Şeyh İlahî'yle bu bâbdan fetḥ-i kelâm idüp evzâ'-ı mezkûrenün tafşîlini iltimâs eyledi. Şeyh İlahî hazretleri aña cevâb virüp "Ol imâmuñ recellî eylediği şüret-i [T 282a] zamîrinde baña olan inkârûñ şüretidür ki enḥas-ı şuver ü eşkâlde müteşekkil ü mütemeşsil² olmışdur. Yohsa şüret-i

1 Zan ve kuşku rüzgârını aklından çıkar. Çünkü bu rüzgâr senin ocağını söndürür. Basiret yolunun dışında yol alma, hakirlere hakaret nazarı ile bakma! Molla Câmî, *Mesnevî Heft Evreng Cild-i Evvel*, (Sübhâtü'l-Ebrâr), haz. Câbulkâ Dâd Alişâh, Aşgar Cânfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyñ Ahmed Terbiyet, Tâhrân: Merkez-i Mutâlâ'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 664.

2 ü mütemeşsil R, T | -P1

sîret ve şekl-i diyâneti degüldür. Ve daği Şeyh 'Âbid-ile musârre idüp ol ma'küle iltifâta anı ta'şîş itdügimün aşlı budur ki meşârib-i nâs mütefâvit ü müte'hâlifdür. Tâbîb olan kimesne t'âlibün meşrebine göre bir şerbet bağlayup hâkimâne hareket eylemek gerekdür. Her hastanun nabzını tütüp nice el virürse aña göre tedbîr ve her kişinün mizâcını [P1 382a] yoklayup nice iktizâ iderse aña münâsib 'ilâc eylemek gerekdür. Meşelâ 'avâmm-ı halkuñ şıbyânı 'unf u dârbila te'dîb olunur. Ekâbir ü a'yânun evlâd-ı şığârına lu'f u mülâyemetle ta'lîm kılnur. Şeyh 'Âbid ise bizden bu lu'fı görmeyüp anun ile tela'ttuf olunmasa bizi terk idüp tarîk-ı taşavvufdan ferâgat eylemek mu'karrerdür." [R 216b] diyü buyurdılar.

Merhûm-ı mer'kûmun menâkıbındandır ki 'acâ'iz-i ahibbâsından biri bir gün şeyh hâzretlerine gelüp "Bu gece vâkı'amda dıfda' gördüm. Bunu ta'bîr eyleñ!" didi. Şeyh hâzreti¹ "Bundan saña zarar u ha'tar yokdur. Vehm ü havf eyleme!" diyü tela'ttuf eyledükde ol 'acûze bu kelâm-ile kanâ'at itmeyüp mekânından zâyil olmadı. Şeyh hâzretleri mezkûrenün teselli bulmayup ğayrı ta'bîre teraşsud u tera'kkub itdüğünü teferrüs idicek "Ġâlibâ ziyâfet niyyet itmiş-iken terk eylemişsin!"² didi. Mezkûre hatun ol kelâmı taşdik idüp "Vâkı'â sizün ahibbâñuzu ziyâfet taşmîm itmiş-idüm. Lâkin anlara ma'hall bir ma'hall bulmayup oturaca'ğ yirüm olmamağın ol fikrden ferâgat eyledüm." diyüp bu ta'bîr-ile kanâ'at eyledi. Mezkûre 'acûze meclisden gitdükden soñra hu'zzâr-ı meclis bu ta'bîrün aşlından su'al idüp şeyh hâzretleri cevâbında [P1 382b] buyurdılar ki "Ġâh olur ki [T 282b] ta'bîr-i vâkı'a lafz u 'ibâretten a'ğz olunur. Bu huşûşda kelime-i dıfda' iki cüz'den mürekkebdür. Bir cüz'i ziyâfetden müştak'ğ olan "ضَفْ" emridür. Cüz'-i a'ğiri "دُع" lafzıdır ki "أَتْرُكُ"³ ma'nâsınadır. Ol ma'nâyâ bu terkîbün terbiyetinden intikâl eyledüm." diyü buyurdılar.

Bejt:⁵ اوليا را كار باشد توى توى
مشكلات را مشکافند موى موى⁶

1 hâzreti R, T | hâzretleri P1

2 eylemişsin R, T | eylemişsün P1

3 Terket, bırak.

4 أَتْرُكُ R, T | terk P1

5 Bejt R, P1 | Ferd T

6 Evliyaullahın işleri kat kat olur. Müşkilleri tek tek çözerler.

Sâlifü'z-zıkr 'Âbid Çelebi rivâyet eyledi ki Şeyh İlähî hâzretlerinüñ hıdmetinde müddet-i keşire iķâmet idüp hayli küşiş ü verziş itmiş-iken fütühât-ı füyûzât-ı ğaybiyyeden baña aşlâ feth-i bâb olmaduğı sebebden Şeyh Muhyiddin İskilibi'nün hıdmetine gitmeği taşmim eyledüm. Bir ğün bu hâtıra ile namâz kıluğ itmâm-ı merâm itdigümüzden soñra benden yaña teveccüh idüp "Seni¹ namâz kıluğurken Şeyh Muhyiddin İskilibi'nün şüretinde gördüm." didi. Ben dağı bî-ihtiyâr i'tizâr idüp şeyhün mübârek² ellerin taķbil ü telşim ve hıdmetinde mülâzemet ü münâdemet idüp tek-mil-i merâm eyledüm.

Tezyil: Mümâ ileyhün enfâs-ı kudsiyyesinden *Zâdü'l-Müştâķin* ve *Necâ-tü'l-Ervâh* adlu risâleleri vardur. Her bir risâlesinde 'ilm-i ledünne müte'al-lık bî-nihâye fezâ'il derc eyledi. Bu maţla'-ı hûb ol maĥbûb-ı ķulûbuñdur. [P1 383a]

Beyt:³ چار چیز است نا مرادان را مراد اندر جهان
ترك مال و ترك جاه و ترك راحت ترك جان⁴

Revvaĥa'llâhu rûĥahu'l-'azîz.

H'âce Bahâüddin Nakşbendî Raĥmetu'llâhi 'Aleyh⁵

نقشبندیه عجب قافله سالارانند
که برند از ره پنهان به حرم قافله را
از دل سالک ره جاذبه صحبتشان
مبردد وسوسه خلوت و فکر چله را⁶

Aşĥâb-ı 'irfâna ĥafî ve ĥabî degüldür ki tariķa-i Nakşbendiyye'nün sil-silesi 'ârif bi'llâh H'âce [R 217a] Bahâüddin Nakşbendî'ye müntehî olur. Nakşbendî 'unvânı mümâ ileyhde nihâyet bulur. Bundan ötesi H'âce

1 Seni R, P1 | Sini T

2 bî-ihtiyâr i'tizâr idüp şeyhün mübârek R, P1 | -T

3 Beyt R, P1 | Ferd T

4 Dünyada muradına ermemişlerin muradı dört şeydir: terk-i mal, terk-i câh, terk-i rahat ve terk-i can.

5 R ve P1 nüshalarında başlık noksan olduğu için T nüshasındaki başlık tercih edildi.

6 Şiir noksan. -T

Nakşbendiler çok acayip kervanbaşılardır. Kafileyi gizli yollardan Mekke'ye götürürler. Sohbetlerinin cazibesi sâlikin gönlünden halvet vesvesesini ve ķile fikrini kaldırır.

‘Abdulhâlık Ğucduvânî hazretlerine varınca yalnız h‘âcegân ‘unvânıyla mu‘anven [T 283a] ve bu ta‘yîn ile mu‘ayyendür.

Merhûm-ı merķûmuñ kendünün ism-i şerîfi Muhammed, babasının adı dağı Muhammed’dür. Vilâdetleri nefs-i Buĥârâ’dan bir ferseng yirde Kaşr-ı ‘Ârifân adlu kıaryede vâķı‘ oldı. Târîkat emrinde zâhiren nisbetleri Emîr Külâl hazretlerine olup zıķrı anlardan telaķķun eyledi. Ammâ ‘âlem-i bâtında ser-silsile-i h‘âcegân Şeyĥ ‘Abdulhâlık Ğucduvânî’nün rûĥâniyeytinden müterebbî oldı. Seyyid Emîr Külâl hazretleri H‘âce Muhammed Baba Semmâsî’den ol dağı H‘âce ‘Alî Râmîtenî’den ol dağı H‘âce Maĥmûd Encîr Faġnevî’den ol dağı H‘âce ‘Ârif Rîvgerî’den ol dağı H‘âce ‘Abdulhâlık Ğucduvânî [P1 383b] hazretlerinden terebbî eyledi.

Mervîdür ki H‘âce Muhammed Baba Semmâsî, H‘âce Bahâüddîn Naķşbendî hazretlerinin masķat-ı re’si olan Kaşr-ı ‘Ârifân nâm mevzi’e geldükde “Bu yirün ĥâķ-i pâkinden bir merd-i güzinün büyi gelür. Ğâlibâ bunda bir insân-ı kâmil zuhûr bulur.” diyü buyururlar-idi. Bir gün Seyyid Emîr Külâl ile ol mevzi’e uğrayup Seyyid Külâl’e ĥiĥâben “Dimâġ-ı câna ol merdün büyi bu defa da ziyâde vâşıl oldı. Ancaķ ġâlibâ vilâdetleri vâķı‘ oldı gibi.” didi. Fi’l-vâķı‘ H‘âce Bahâüddîn Naķşbendî’nün vilâdetlerinden üç gün geĥmiş-idi. H‘âce Bahâüddîn’ün cedd-i şerîfi anları H‘âce Muhammed Baba Semmâsî’nün ĥuzûrına getürüp du‘â istimdâd eyledükde H‘âce Muhammed Baba Semmâsî, Seyyid Emîr Külâl’e ve sâyir aşĥâbına “Bu ķişi bu ĥâķde büyünü istişmâm itdügümüz ķişidür. Bunun micmere-i ħalbi sipend-i maĥabbet ve âteş-i ‘aşķ-ı Allâĥ’la mubaĥĥardur. ‘Atırât-ı fevahât-ı âşâr-ı müşķini ve fevâ’ih-i revâ’ih-i kerâmât-ı ‘anberîni dimâġ-ı ħâlibân-ı ‘âlemiyânı mu‘aĥtar ve mubaĥĥar itmek muķarrerdür.” didükden şoñra Seyyid Emîr Külâl’e “Bu benüm ferzend-i ercendümdür. Ben seni terbiyet itdügüm gibi [T 283b] sen dağı anı terbiyet eyle. Bu ĥuşûşda aşla kelâl üzre olma!” diyü aña muĥkem sipâriş [P1 384a] eyledi. Fi’l-vâķı‘ Emîr Külâl dağı mûmâ ileyhün terbiyetinde bezl-i mechûd idüp aķşâ-yı kemâlât-ı insâniyyeye işâl eyledi. Ĥazret-i H‘âce dağı Emîr Külâl’e şamîm-i ħalb ve derûn-ı dilden ĥıdmet ve ķuşârâ-yı melekât-ı nefsâniyyeye [R 217b] vuşûle himmet eyledi. ‘Âlem-i şıġardan âyine-i şafâ-âyn-i aĥvâl

ü âmâlinde envâr-ı âşâr-ı hidâyet ü sa'âdet nümâyân olup âşâr-ı necâbet âşikâr-ı. Toğduğı günden mâh-ı nev-girdâr günden güne kâmil olacağı bedîdâr idi.

Nazm:¹ كَرَّ وَفَرَّ سَعَادَاتِ اِزْلَى
در طلوعش پدید و لامع شد
نور عرفان در ابتدای ظهور
همچو خور آشکار و ساطع شد²

Hı'âce Bahâüddîn hâzretlerine ıarıkatden su'âl olunup “Mevrüşe midür yohsa mükresebe midür?” diyü istiĥbâr eyledüklerinde “جَذْبَةٌ مِنْ جَذَبَاتٍ”³ kelâm-ı ilhâm-ilmâmınuñ mazmûn-ı meymûniyla teşerrüf eyledüm.” diyü cevâb virdi.

Şi'r:⁴ ای خوش آن جذبه که ناگاه رسد
ذوق آن بر دل آگاه رسد
صاحب جذبه ز خود باز رهد
وز بد و نیک خرد باز رهد⁵

Kendünün cezebât-ı Raĥmâniyye ve küşûfât-ı Rabbâniyyeye fa'iz ü ĥâ'iz olup âyine-i vücûd-ı ĥaĥîķisi bî-muşķal ü bî-micle' incilâ bulduğını ve sevâtı'-ı levâmi'-i âftâb-ı [P1 384b] feyz-i aķdesden müstenîr olduğını iblâğ u i'lâm eyledi. Tecelliyyât-ı zâtiyye vü esmâ'iyye vü şifâtiyyeye mazĥar olup “مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبٍ بَشَرٍ”⁶ feĥvâsınca şem'-i ĥal-bi nûr-ı ĥaĥîķat-i Muĥammediyye'den iķtibâs itdüğini inhâ u inbâ eyledi.

1 Nazm R, P1 | Kıı'a T

2 Onun doğuşunda ezeli saadetin görkem ve ihtişamı göründü ve parladı. Onun ortaya çıkışının başlarında irfan nuru güneş gibi açık ve yükselir oldu.

3 “Rahmanî cezbelerden bir cezbe insanların ve cinlerin amellerine denktir.” Bkz. İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, c. 2, Beka Yayınları, İstanbul, 2019, s. 228.

4 Şi'r R, P1 | Rübâ'î T

5 Ansızın gelen o cezbe ne hoştur. O cezbenin zevki ancak ârif gönle gelir. Cezbe sahibi kendi gönlünden kurtulur. Aklın iyisinden de kötüsünde de âzâd olur. Molla Câmî, *Mesnevî Heft Evreng Cild-i Evvel*, (*Sübhâtü'l-Ebrâr*), haz. Câbulkâ Dâd Alişâh, Asgar Cânfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyñ Ahmed Terbiyet, Tâhrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 600.

6 “... hiç bir gözün görmediği, hiç bir kulağın işitmediği ve hiç bir insan gönlünün hatırlamadığı ...” (Buhârî, Bed'u'l-Halk, 8; Müslim, Cennet, 1; Tirmizî, Tefsir/Süre, 32)” Hadis. bkz. Alparslan Kartal, “Baba Nimetullah Nahcivânî'nin Hidayetü'l-İhvan Adlı Eserinde İşâri Hadis Yorumları”, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, nr. 25, 2020, s. 196.

Ba'zı aşhâb-ı 'irfân mûmâ ileyhden çarîkatûn ma'nâsın su'al idüp istikşâf-ı hâl eyledüklerinde “Keşretde hâlvet, [T 284a] encümende vahdet, zâhiri hâlka, bâfını Hâk'k'a tevcih eylemekdür.”

Bejt:¹ از درون شو آشنا وز برون بیگانه‌وش
این چنین زیبا روش کم مسود اندر جهان²

«رَجَالٌ لَا تُلْهِهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ»³ âyet-i kerîme-i i'câz-ğâyetde bu ma'nâ-ya işâret vardır.

Naẓm:⁴ هم به وقت شنیدن و گفتن
هم به هنگام خوردن و خفتن
از همه غائب و به حق حاضر
چشم جانت بود به حق ناظر
سکر و هشیاریت یکی گردد
خواب و بیداریت یکی گردد
دیده ظاهر تو بر دگران
دیده باطنت به حق نگران⁵

Meşâyih-i muşaavvifenün “الصوفي كائن بائن” kelâmı iktizâsınca zâhir-i hâlde mübde'ât-ı kevnîyyeyle kâ'in ve Mübdi'-i mükevvenâtdan bâ'ındür. Ammâ hâk'ikat 'âleminde 'arâ'is-i nefâ'is-i temvîhât-ı dünyevîyyeden bâ'in ve Hâllâk-ı 'âlemlle kâ'ındür.

Şi'r:⁷ هر که حق داد نور معرفتش
کائن بائن بود صفتش

1 Beyt R, P1 | Ferd T

2 Derundan âşinâ ol, dışarıdan yabancı gibi görün! Cihanda bu tarz bir üslup az bulunur. Molla Câmi, *Nefehâtü'l-Ûns min Hazarâti'l-Kuds*, haz. Mehdi Tevhîdîpûr, Tahrân: Kitâbfürûşî-i Mahmûdî, ts. s. 386.

3 “Onlar, ne ticaret ne de alışverişin kendilerini Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan ve zekât vermekten alıkoyamadığı insanlardır. ...” Nûr (24), 37.

4 Naẓm R, P1 | Başlık noksan. -T

5 Hem dinleme ve konuşma esnasında hem de uyku ve yeme-içme sırasında, herkesten gizli ama Hak'la beraber olursan can gözün (daima) Allah'a bakar. Sarhoşluğun ve ayıklığın bir olur. Uykun ve uyanıklığın bir olur. Senin zâhir gözün başkalarına ve bâtın gözün ise Hak'k'a bakar. {Molla Câmi, *Mesnevî Heft Evreng Cild-i Evvel*, (*Silsiletü'z-Zeheb*), haz. Câbulkâ Dâd Alişâh, Asgar Cânfedâ, Zâhir Ahrâri ve Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 79-80.}

6 Sufi, halk içinde iken halktan ayrı olan kişidir.

7 Şi'r R, P1 | Meşnevî T

[P1 385a] جان به حق تن به غیر حق کائن
تن ز حق ز غیر حق بائن

[R 218a] ظاهر او به خلق پیوسته
باطن او ز خلق بگسسته
از درون آشنا و همخانه
وز برون در لباس بیگانه¹

Ekâbir-i Nakşbendiyye ʔarîkâtlerini; hûş-der-dem, nazâr-der-ķadem, sefer-der-vaʔan, ĥalvet-der-encümen diyü tavşif ü taʔrif eyledi. Baʔzılar;² hûş-der-dem, nazâr-der-ķadem, sefer-der-vaʔan, ĥalvet-der-encümen, yâd-kerd, bâz-geşt, nigâh-dâşt didi. Baʔzılar; vuķûf-ı zamânî, vuķûf-ı ʔadedî, vuķûf-ı ķalbî diyü üç nesne daĥi ilĥâķ eyledi. Cümle bu on bir nesne bu ʔarîkâtüñ ışılâĥâtı ve ʔaʔife-i Nakşbendiyyeʔnün uşül-i kelâm ve uķnüm-ı muşṭalaĥâtıdır. Bu ışılâĥâtüñ maʔnaları *Reşehât* nâm kitâbda mufaşşal u meşrûĥ³ beyân olınmışdır. Şeyĥ [T 284b] Emîr Külâl ĥazretlerinüñ aşĥâb u aĥbâbı mecâlis-i muķaddesesinde ʔalâniyeten zikr itmege iftitâĥ ve ibtidâ eyleseler Ĥʔace Bahâüddîn ĥazretleri meclisden ķalkup giderler-idi. Ĥuzzâr-ı meclis aña bî-ĥuzûr olup perişân-ĥâl olurlar-idi. Emîr Külâl ĥazretleri aşĥâbını tesliyet idüp “Mezkûruñ meclisden girdüĥine incinmeñüz. Anuñ bu vazʔı ĥikmet-i İlähiyyeyi mütezammındır.” dir-idi. Ĥʔace Bahâüddîn ʔalâniyeten zikr itmeyüp kelime-i tevĥîde zebân-ı ķalb ve lisân-ı cenânla meşĥûl olurlar-idi. “Sırr-ı mektüm-ı tevĥîdi [P1 385b] vediʔat-i Rabbâniyyeʔdür” diyü aĥyârdan ketm idüp aşĥâb-ı cehriyye gibi cehr ü iʔlân eylemez-idi.

Şiʔr:⁴ مزند شیخ ما ز شور و شغب
صیحه صبحگاه و هی شب

1 Allahʔın marifet nurunu kendisine bahsettiĥi ķişi, “kâin ü bâin” sıfatını üzerinde taşıır. Can Hakk ile beden Hakʔtan gayrı ile vardır. Beden Hak ile iken Hakʔtan başkasına uzaktır. Görünürde o halk ile hemhâldir ama bâtınında halktan kopup gitmiştir. İçeriden bakınca tanış ve komşu, dışarıdan baksan yabancı kıyafetlere bürünmüştür. bkz. Molla Câmî, *Mesnevî Heft Evreng Cild-i Evvel, (Silsiletüʔz-Zehab)*, haz. Câbulķâ Dâd Alişâĥ, Asgar Cânfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâlâʔat-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 80.

2 Baʔzılar R, T | Baʔzıları P1

3 Bu ışılâĥâtüñ maʔnaları *Reşehât* nâm kitâbda mufaşşal u meşrûĥ R, T | -P1

4 Şiʔr R, P1 | Meşnevî T

حزب اوراد صبح میخواند
 خویش را حزب حق همداند
 سر پر از کبر و دل پر از اعجاب
 روی در خلق و پشت در محراب
 صف زده گردش از خران گل‌های
 در فکنده به شهر ولولهای
 ذکر را شد چنان بلند آهنگ
 که از آن مردم آمدند به تنگ¹

”لا یطلع علیه ملک فیکتبه ولا نفس Ekâbir-i meşâyihü'n zıkr-i hafî haqqında
 didükleri kelimâtu'n mazmûn-ı meymûniyla 'amel iderdi. فیعجبه“²

Naẓm:³ ذکر گنج است و گنج پنهان به
 جهد کن داد ذکر پنهان ده

به زبان گنگ شو به لب خاموش
 نیست محرم در این معامله گوش

به دل و جان نهفته گوی که دیو
 نبرد پی بدان به حیله و ریو

نفس را مطلع مساز بر آن
 تا نیفتد ز عجب رخنه در آن

بر ملک نیز کشف آن مپسند
 ورنه زان راز بر گشاید بند

کند آن را پی بقا و ثبات
 ثبت در طی دفتر حسنات⁴

1 Şeyhimiz şamata ve feryadıyla sabahları çıgıllklar atıyor, geceleri hey hey çekiyor. Sabah evradını okuyup da kendisini “hizb-i Hak”tan addediyor. (Halbuki) kafası kibir ile gönlü kendini beğenmişlikle dolmuş. Sırtını mihraba yüzünü halka çevirmiş. Bir grup eşek etrafında saf tutup halka olmuş da şehri velveleye vermişler. Zikri o kadar yüksek sesle çekiyor ki bu gürültüden şehir ahalisi bunalmışlar. Molla Câmî, *Mesnevî Heft Evreng Cild-i Evvel*, (Silsiletü'z-Zeheb), haz. Câbulkâ Dâd Alişâh, Asgar Cânfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyñ Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 82.

2 Ne melek bilip de yazabilir ne de nefis beğenebilir.

3 Naẓm R, P1 | Meşnevî T

4 Zikir bir hazinedir ve hazinenin saklı olması iyidir. Gayret et de zikir feryadını saklayiver. Dilin lâl, dudağın sessiz olsun, (çünkü) bu işte kulak mahrem olamaz. Cân u gönülden gizli söyle, çünkü

Bu huşûşda i'tizâr idüp “Merhûm u mağfûrun leh ‘Abdulhâlik Ğucduvânî [R 218b] [T 285a] hazretleri baña vâkı‘amda ‘azîmetle ‘amel eylemek emr idüp ruşşatla ‘amelden nehy eyledi. Bu sebebden ‘alâniyeten zıkr itmeyüp ihfâyla zıkr iderin.” didi. [P1 386a] Müddet-i ‘ömrinde H‘âce hazretleri direm-i harîde ğulâm u câriye istiĥdâm itmeyüp “Hâdim olan kişi maĥdûm olmaĥ lâyıĥ degüldür.” diyü sebep beyân eyledi. Mezkûr-ı mebrûrdan su‘âl olınuş “Târîķuñuzda silsileñüz kime vâşıl olur?” dinildükde “Silsileyle kimse nesneye vâşıl olmaz. Silsileden su‘âl eyleyen mecnûn kısmındandır!” diyü cevâb ifâza eyledi. “Târîķ-ı Hâķķ’a vâşıl olmaĥ isteyen kimesne mekâ‘id-i nefsi ğaddâre-i ğarrâre ve mekkâre-i emmâreden haberdâr olup âteşden şaķınmaĥ lâzım olduĥı gibi ol bed-ĥ‘âhuñ mekr ü keydinden ihtirâz üzre olmaĥ mühimm ü lâzımdır.” diyü vaşıyyet eyledi. ¹“أَعْدَىٰ عَدُوِّكَ نَفْسَكَ الَّتِي بَيْنَ جَنَيْتِكَ” nefsi vârun-ı bed-ġümândur.

Şi‘r:² هر که باشد جز او چه جن و چه انس
چه ز جنس بشر چه دیگر جنس
یا گریزان شود بلا حولی
یا موافق به فعلی و قولی
لیکن این نفس شوم و بدکاره
که هم آغوش تست همواره
نه به تدبیر از آن توان رستن
نه به تزویر از آن توان جستن
در نگیرد بدو نه مهر و نه کین
سرّ اعدا عدوّک این است این³

şeytan hile ve oyun ile (bu sırrı) anlayabilir. Nefsi bu hakikatten haberdar etme. Aksi takdirde onun bünyesinde kibirden gedikler meydana gelir. Sultanın dahi bundan haberdar olmasını makbul görme, yoksa bu sırdan dolayı bağ çözüldür gider. O, yaptıklarını hasenat defterinde yer almak, beka kazanmak için yapar. Molla Câmî, *Mesnevi Heft Evreng Cild-i Evvel, (Silsiletü’z-Zehab)*, haz. Câbulkâ Dâd Alişâh, Aşgar Cânfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâla‘ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mîrâs-ı Mektûb, 1378, s. 80.

1 “Düşmanlarının en azılı olanı, içindeki nefisindir.” Bkz. İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, c. 1, Beka Yayınları, İstanbul, 2019, s. 350.

2 Şi‘r R, P1 | -T

3 Ondan başka kim olursa olsun, ister cin ister insan, ister cins-i beşer ister başka cinsten. Ya “Lâ havle”ye kaçır ya da yapıp söyledigine razı olur. Fakat bu kötü amelli ve uğursuz nefis, nitekim daima senin

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ﴾¹ âyet-i i'câz-gâyetinde mü'min vücûd-i tabî'îsin her ıtarfetü'l-'aynda nefy ü selb idüp ma'bûd-ı haqıķıķısını icâb u işbât eylemek lâzım olduğına işâret vardır. Nefy-i vücûd akreb-i ıturuk-ı vuşûl-i [P1 386b] Haq'ıdır. Ve lâkin huşûl-i nefy-i vücûd kişi a'mâl-i kâşırasınıuñ kuşûrını bilüp ihtiyârını terk itmege maqşûr u maşşûrdur. Ve dağı sâlik-i mesâlik-i Haq'ı olan kimesne mâsiva'llâha ta'alluq itmeyüp Cenâb-ı Vehhâb-ı [T 285b] Mutlak'dan ğayrı nesneye 'alâka itmemek gerekdür. ıarıķ-ı Haq'da mâsivâ hicâb-ı 'azım ve perde-i cesımdür. Bu yolda nâçiz 'add olınan şey'-i haqır hâcib-i haıırdür.

Beyt:² تعلق حجاب است و بی حاصلی
چو پیوندها بگسلی واصلی³

Ve dağı bizüm ıarıķımız şoşbetdür. Ve hayr-ile cem'ıyyetdür. Ammâ şol şartla ki aşhâb-ı meclis biri birini nefy idüp meclisde yok 'add eyleyeler. Zırâ halvetde şöhret ve şöhretde âfet muqarrerdür. Ve dağı bizüm ıarıķımız 'urve-i vüşkâdur. Aña teşebbüş ü temessük eyleyen kimesne ser-rışte-i sa'adet-i dâreyn ve hâbl-i metın-i riyâset-i neş'eteyne [R 219a] vâşıldur. Ve ol ıarıķa taıarruq eyleyen sâlik ser-menzil-i haqıķıķıye nâıldür. Ol ıarıķ-ı sa'adet-refıķûn mebnası Resûl-i Ekrem (şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem) haızretlerinin sünnet-i seniyyesi ve şerı'at-i semiyyesi ve aşhâb-ı zevi'l-ihtirâmuñ âdâb-ı celiyyesi ve âşâr-ı 'aliyyesidür. Bu ğürüh-i âsumân-şükühuñ işr-i pâkine mütâba'at u iktidâ mürış-i ihtidâdur." didi. Ve dağı ıalib olan kimesne kendüñün derecesini ve ıabaķasını bilüp merâtib-i nefsanıyye ve medârik-i insanıyyeden ne [P1 387a] mertebeye vâşıl idüğini derk ü fehm eyledükden şoıra aşhâb-ı ıarıķat ve erbâb-ı haqıķatden muşâşabet itdüğü kimesnenüñ mertebesini kendü mertebesinden ziyâde bulursa⁴ "أَصَبْتُ فَالزَّمْ"

kucağındadır. Ne tedbir ile ondan kurtulmak mümkün ne de hile ile ondan kaçmak. Ona ne muhabbet ne kin tesir eder. Senin düşmanların içinde başta gelen budur bu! Molla Câmî, *Mesnevi Heft Evreng Cild-i Evvel*, (Sikiletü'z-Zehab), haz. Câbulkâ Dâd Alişâh, Asgar Cânfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâlâ'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 96.

1 "Ey iman edenler! Allah'a iman ediniz. ..." Nisâ (4), 136.

2 Beyt R, P1 | Ferd T

3 Dünya sevgisi bir perdedir ve sen bu yüzden muratsız kalıyorsun. Eğer bağlarından kurtulursan muradına ereceksin. Sa'di-i Şırâzi, *Külliyât-ı Sa'di*, (Bûstân), haz. Muhammed Ali Fûrûğî, Tahrân: Emîr-i Kebîr, 1372, s. 294.

4 "İsabet etmişsin, (tuttuğun yolda) devam et." Hadis. Hadisin tamamı için bkz. Nuri Tuğlu, Mâturidî Kelâm Ekolü Çerçevesinde Kelâmî Hadislerin Değerlendirilmesi, Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2003, s. 186-187.

fehvasınca ol kişinin hıdmetine mülâzemeti sa'adet ve münâdemeti ğanîmet bilmek gerekdür. Ve kişi kendünün evkâtını mülâhaza idüp mâziyle hâlî vezn eylemek gerekdür. Şöyle ki ems-i dâbir-ile hâl-i hâzır berâber olursa ¹ “مَنْ اسْتَوَى يَوْمَهُ فَهُوَ مَعْبُودٌ” fehvasınca haybet u hasâreti muqarrerdür. Ve daħi lâ ilâhe nefy-i İlâh-ı tabî'i ve illâ'llâh işbât-ı ma'būd-ı haqîkîdür. Muhammedun Resulullah “fettebi'ünî” maqâmına vuşıldür. Zıkrullâhdan maqşüd haqîkat-i tevhiiddür. Anuñ tekellümi mâsivâyı nefy eylemekdür.

Mümâ ileyhün [T 286a] sinn-i şerîfi yetmiş dört senesine dâhil olduĝda Hicret-i Nebeviyye'den yediyüz toqsan bir senesinin şehr-i rebî'ü'l-evvelinin leyle-i işneyn vâkı' olan üçüncü ğicesinde dâr-ı fenâdan dâr-ı beĝâyâ rihlet eyledi. Mevlidi ve maşkat-ı re'si olan Qaşr-ı Ârifân nâm kıaryede vefât idüp anda defn olunmaĝın ol 'aşruñ şu'arasından biri bu târihi didi:

Târih:² رفت شاه نقشبندان خواجه دنیا و دین
آن که بودی شاهراه دین و دولت خدمتش

[P1 387b] مسکن و مأوی او چون بود قصر عارفان
قصر عرفان زین سبب آمد حساب رحلتش³

Mümâ ileyh H'âce Bahâüddîn hazretlerinin 'ilm-i taşavvufda risâleleri vardur. Bu haqîr-i keşirüt-taqqîr anuñ şeref-i mü'tâla'asıyla müşerref oldum. Merhûm-ı merķümüñ hulefâsından Şeyh Kuţbuddîn nâm bir pîr hikâyet eyledi ki zamân-ı şıĝarumda H'âce hazretlerine hıdmet iderken beni bir ğün “Var fülân kebüter-hânededen birkaç dâne kebüter-beççe getir!” diyü irsâl eyledi. Ben daħi ol kebüter-beççelerden birini şaĝ şaklayup ğayrılarını ğâk-i pâylerine işâl eyledüm. Zıkr olunan yavrılar pişüp ortaya geldüĝinde H'âce [R 219b] Bahâüddîn hazretleri ğuzzâr-ı meclisden her kışıye bir yavır-ı virüp baña geldükde⁴ “Bunlar ğişşesini şaĝ alıĝodı. Bunlara virmezüz!” diyü buyurdu. Revveĝa'llâhu rüĝahu'l-'azîz.

1 “İki ğünü birbirine eşit olan aldanmıştır.” Bkz. İsmâil b. Muhammed el-Aclûni, *Keşfü'l-Hafî*, c. 3, Beka Yayınları, İstanbul, 2019, s. 564.

2 Târih R, P1 | Kıt'a T

3 Dîn ve dünyanın efendisi Şâh-ı Nakşibendân öldü. Onun için yapılan hizmet dîn ü devletin ana caddesidir. Onun mesken ve menzili “Kasr-ı Ârifân” olduĝu için vefâtına tarih olarak “kasr-ı ârifân” dendi. Fahreddin Ali, *Reşehâtu Ayni'l-Hayât*, c. 1, haz. Ali Asgar Mu'iniyân, Tahrân: İntişârât-ı Bünyâd-ı Nikûkârî-i Nûriyânî, 1356, s. 100.

4 geldükde R, T | geldüĝün P1

‘Ârif Bi’llâh H’âce Muhammed bin Muhammed bin Maḥmūd Hâfizî-i Buḥārî ‘Aleyhi Raḥmetü’l-Bārî

H’âce Bahâüddîn Naḳşbendî ḥazretlerinüñ aṣḫâb-ı kibârındandır. H’âce ‘Alâüddîn-i ‘Aṭṭâr-ile H’âce Muhammed Pârsâ bu ikisi anuñ aḥbâb u aṣḫâbınuñ ecell ü evra’ ve ecmel ü erva’ıdır. Mervîdür ki H’âce Bahâüddîn Naḳşbendî [T 286b] ḥazretleri aṣḫâb u aḥbâbınuñ [P1 388a] maḥzarlarında H’âce Muhammed Pârsâ’ya bir gün ḥiṭâb idüp “Meşâyih ṭâ’ifesinden baña vâsıl olan vedâyi’-i revâyi’-i füyûzât-ı Rabbâniyye’nüñ ve benüm iktisâb itdügüm bezâyi’-i bedâyi’-i fütühât-ı Yezdâniyye’nüñ cümlesini saña teslîm eyledüm. Benüm naḳd-i vaḳtümün. Haza’in-i defâ’in-i ma’ârif-i İlahiyye bi’ll-küllîye sende mevcüddür. Aṣḫâb-ı talebden her kim eştât-ı esbâb-ı ma’ârif-i şüfiyyeye ḥarîdâr olursa senden ṭaleb eylesün!” diyicek H’âce Muhammed Pârsâ ḳabûl idüp “Cümlesi maḳbûlümdür.” didi. Ve daḥi H’âce Bahâüddîn Naḳşbend âḥir-i ḥayâtında H’âce Pârsâ’nuñ ḡaybetinde “Benüm bu ṭarîḳde zuhûrumdan maḳşûd H’âce Muhammed Pârsâ’nuñ vücûdudur. Ben anı cezbe vü sülûk ile terbiye eyledüm. Eger onlar daḥi meşâḡil-i şüfiyyeye meşḡul olursa anuñ envâr-ı âşârından ‘âlem münevver olmaḳ muḳarrerdür. Ve leme’ât-ı bâriḳât-ı ifâzasından meşârîḳ u meḡarib muḳtebes ü rüşen olmaḳ mu’ayyendür.” didi. Ve daḥi H’âce Bahâüddîn Naḳşbendî ḥazretleri kendüde olan şıfat-ı Berḥiyâ ki aṣḫâb-ı keşf ü ‘ayân bî-zebân meclislerinde mükâleme idüp umûr-ı ḥaḳîḳat u ṭarîḳati mücerred mücâlesetle ve muḳârenetle derûndan ma’lûm idinmekdür, bu ḥâleti H’âce Muhammed Pârsâ ḥazretlerine ifâza eyledi.

Şi’r:¹ گلشنی دیدم همه پر گل ولیکن بی ذبول
بلبلان در وی همه گویا ولیکن بی زبان

[P1 388b] قائلان آن شبستان همچو طوطی بی سخن
طائران آن گلستان همچو عنقا بنشان²

Ve daḥi enfâs-ı mübârekesinde yümn ü bereket ü te’sîr olup her ne söylese mü’essîr ü müşmir olurdu. Her ne ḡaraza tîr-i du’â pertâb eylese icâbete işâbet idüp maḥarrına vuşul bulur-idi. Bu ḥuşuşı daḥi H’âce ḥazretlerine

1 Şi’r R, P1 | Ḳıṭ’â T

2 Çiçekler ile dolu bir bahçe gördüm. İçinde solgunluktan eser yok. Orada bülbüller dilsiz konuşmaktalar. O mecliste konuşanlar papağan gibi kelimesiz konuşurlar. O bahçenin kuşları ankâ gibi adı var kendileri yoktur.

ifâza [R 220a] eyledi. ¹”لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لِأَبْرَةٍ“ hadîs-i şerîfinün mazmûn-ı [T 287a] meymûnına mazhar olup Hıllâk-ı ‘âlemün râst-kirdâr u şadûk u bârr kılıydı.² Ol bahâ-yı dîn ü devlet Hı‘ace Muḥammed Pârsâ’ya zıkr-i hafî telkîn eyleyüp irşâd u is‘âd eyledükden şoñra âdâb-ı çarîkati erbâb-ı talebe ta‘lim idüp haşâ’iş-i esrâr-ı esmâr-ı ulûhiyyeti zamâ’ir-i serâ’ir-i erbâb-ı beş’irde idâ‘ u ikâ‘ itmege icâzet virdi. Ol daḥi aşhâb-ı bevâtinün sâha-i bâḥa-i kılubını gerd-i ta‘allukât-ı mâsivâdan çârüb-ı irşâdla tecliyे idüp küdürât-ı temvîhât-ı dünyeviyyeden pâk eyledi.

Hicret-i Nebeviyye’den sekiz yüz yigirmi iki senesinden muḥarremü’l-ḥarâmuñ yigirminci gününde Nesef yolundan ḥacc-ı şerîfe teveccüh idüp Şıfâhân ve Tirmid ve Belḥ ve Herât nâm şehrlere uğraduḡda her bir şehirde olan mezârât-ı müteberrikeyi ziyâret eyledi. Zıkr olınan bilâd-ı şeref-âbâduñ ‘ulemâsı ve meşâyiḥi gâyet-i ta‘zîm ü tekrîm ile aña tekrîm ü ta‘zîm eyleyüp cemâl-i bâ-kemâlini müşâhede itmegi ḡanîmet ve ḥıdmetini cânlarına minnet [P1 389a] bilürler-idi. Rüy-ı şıdḡ u ihlâşla ḥâk-ı pâyine rümâl olup leb-i darâ‘at ile dest-büs itmek şerefiyle teşerrüf kıllurlar-idi. Hı‘ace Muḥammed Pârsâ ḥazretleri şafâ-niyyetle menâsik-i ḥaccı itmâm eylemek bâbında sa‘y-ı belîḡ üzreyken ḥasta olup nefsi-i nefsiyle ṭavâf-ı vedâ‘a kâdir olmaduḡından götürülüp ṭavâf itdirildükden şoñra marîzen Medîne-i Münevvere’ye Ḥazret-i Risâlet-menzilet (‘aleyhi’ş-şalâtu ve’s-selâm) ḥıdmetlerinün sa‘âdet-i ziyâretiyle kıırân u temettu‘ müyesser olduḡdan şoñra târiḥ-i mezkûrda ya’nî sekiz yüz yigirmi ikisinde şehir-i zılḥiccenün yigirmi dördüncü gününde pençşenbe günü merve-i rızâda sâ‘î-i nâ‘î-i ecele lebbeyk-güyân vefât eyledi. [T 287b]

Beyt:³ موجزن مبینم از هر دیده طوفانی غمی
میرسد در گوشم از هر لب صدای ماتمی

1 “Size cennetlikleri bildireyim mi? Her alçakgönüllü, zayıf kimsedir. Şayet o Allah adına yemin etse, Allah onu yemininde haklı çıkarır. Size cehennemlikleri haber vereyim mi? Kaba, bencil ve büyüklük taslayan herkes.” Hadis-i şerif. bkz. *Hadislerle İslâm*, c. 3, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2020, s. 526-527.

2 kılıydı R, T | kılı P1

3 Beyt R, P1 | Kıt‘a T

اهل عالم را نمیدانم چه کار افتاده است
این قدر دانم که درهم رفته کار عالمی¹

Mezkûr-ı mebrûruñ namâzına a'yân-ı zamânenen Mevlânâ Şemsüddîn Fenârî ve ehl-i Medîne ve ehl-i kâfile cümle hâzır oldılar. Medîne-i mezkû-rede medfûn olan efđal-i nâs ya'nî 'Abbâs hâzretlerinüñ kabri civârında defn olındı.

Mervîdür ki Şeyh Zeynüddîn-i Hâfi hâzretleri [R 220b] Kâhire-i Mısr'da tırâş olunmuş bir seng-i sefid getürüp kabr-i şerîfi üzre levh yirinde naşb eyledi. Hâlâ sayir mezârlardan anuñla mümtâz u mu'ayyendür. [P1 389b] H'âce Muḥammed Pârsâ nuñ 'ilm-i bâtında mahâreti nihâyetde olup nüşha-i lâ'ihât-ı sâniḥât-ı qudsiyyeyi ve huṭuṭ-ı vâridât-ı fâyizât-ı İlähiyyeyi şafâ'ih-i ğaybdan şahâ'if-i leṭâ'if-i derûn-ı aşḥâb-ı ehl-i kulûba naql itdügi gibi 'ilm-i zâhirde daḥi üstâd-ı âlem olup eḥâdiş-i nebeviyye-i Muşṭafâviyye'yi mecâlis-i şerîfede taḥdiş ve ḥaḳâ'ik u daḳâ'ikını mürteviyân-ı râviye-i rivâyet tevrîş iderdi.

Nazm:²

ظاهر و باطنش همه معمور
بود علم لدن در او مأثور

یافته زیور از کمالاتش
زده در جان او کمال آتش

فضل او همچو مهر رخشان است
نور عرفان در او درخشان است³

Mervîdür ki memâlik-i Semerḳand'da Uluğ Beg Mîrzâ zamânında Şeyh Şemsüddîn Muḥammed bin Muḥammed Cezerî Mâverâünnehr muḥad-dişlerinüñ 'an'ane-i⁴ icâzetlerini görüp naql itdükleri eḥâdişüñ senedlerini

1 Her gözde bir gam tufanının dalgalandığını görüyorum. Her dudaktan kulağıma bir matem sesi geliyor. Herkese ne olmuş bilmiyorum, bildiğim şu ki dünyanın düzeni karışık bozulmuş. Molla Câmî, *Divân-ı Câmî Cild-i Dovvom Vâsıtatu'l-İkd – Hâtimetü'l-Hayât*, haz. A'lâ Hân Efsahzâd, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 454.

2 Nazm R, P1 | Meşnevî T

3 Onun içi ve dışı hep mamur, ilm-i ledün ise onda mahfuzdur. Onun kemalati ile süslenmiş ve onun canına kemâl ateş vurmıştır. Onun fazileti parlak güneş gibidir. Onda irfan nuru parıldamaktadır.

4 'an'ane-i R, P1 | kendülerininüñ 'an'ane-i T

daği kendülere¹ taşhîh ü taşrih itdürürdi. Bu eşnâda ba'zı erbâb-ı hased H'âce Muḥammed Pârsâ için “*Kütüb-i Sitte*’den *Buḥârî* nâm kitâbdan senedi şahîh degül eḥâdiş-i şerife naql ider.” diyü naql eylediler. İmâm Muḥammed Cezerî bu dâ’iyeyle H'âce Muḥammed Pârsâ’ya incinmiş iken mûmâ ileyh² H'âce Muḥammed Pârsâ’nuñ naql itdügi eḥâdişüñ senedi şahîh olup [T 288a] rivâyeti dirâyeti muḥtevi olduğunu taḥkîk u taşhîh itdüğünde İmâm Cezerî’nün³ keffe-i mizân-ı dil-i şahîhü’l-iz’ânı ol kâmil cenâbına mâ’il ve anuñ celâlet-i şânına kâ’il oldı. Rivâyet olunur ki bir gün H'âce Muḥammed Pârsâ ḥazretleri “Merḥûmuñ dergâh-ı irşâd-penâhında ḥıdmet var mıdur?” diyü ṭururken taşradan [P1 390a] içeri bir şağire kızcugâz girüp H'âce Bahâüddîn ḥazretleri aña “Ṭaşrada kim vardur?” diyü su’âl eyleyicek mezkûre kızcugâz “Ḳapuda bir pârsâ civân vardur.” diyü cevâb virdükde H'âce ḥazretleri ḳapuya çıḳup H'âce Muḥammed Buḥârî’yi gördükde “Senüñ aduñ Pârsâ olsun!” diyü buyurmağın bu laḳabla meş-hür u mezkûr oldılar. Ve daği Ḥazret-i Mûsâ (‘aleyhi’s-şalâtu ve’s-selâm)uñ zamânında siyeh-çerde Berḥ-i Esved nâm direm-ḥarîde bir kimesne var idi. Lâkin dergâh-ı Ḥaḳ’da bir merd-i büzürgvâr-idi. Rabbü’l-erbâb’uñ ‘ubbâd-ı ‘ibâdı ortasında müte’ayyin olup güzîde-i aḥrâr vü sûtüde-i ebrâr idi. Benî İsrâ’îl ortasında ümmet-i Muḥammediyye içinde Üveys-i Ḳarenî meşâbesindeydi. Meclis-i şerîf-i şeref-celisinde ma’arif-i ledünniyyeyi [R 221a] aşḫâb u aḥbâbıyla bî-zebân söyleşürler-idi.

Şi’r:⁴ بی تکلم یک به یک با اهل منطق در حدیث
بی تلفظ جمله اهل معانی در بیان

فضل شان بی انفکاک و وصل شان بی اجتماع
بُعدشان بی ارتداد و قربشان بی اقترا⁵

Dîn-i Muḥammediyye’nün zuhûrına degin ol ṭâ’ifeye Berḥıyân dirler-i-di. Şimdiki ḥâlde Üveysiyân diyü zıkr olunur. Revvaḥa’llâhu rûḥahu.

1 daği kendülere R | daği onlara T, -P1

2 bu dâ’iyeyle H'âce Muḥammed Pârsâ’ya incinmiş iken mûmâ ileyh R | -T, -P1

3 İmâm Cezerî’nün R | -T, -P1

4 Şi’r R, P1 | Meşnevi T

5 Mantık ehli ile yüzyüze kelimesiz konuşmada, bütün me’ânî âlimleri ile lafızsız söyleşmede. Fazileti yekpare ve vsulati icimasız olur. İrtidadi olmayan bir uzaklığı ve iktiranı olmayan bir yakınlığı vardır.

H'âce 'Ubeydullâh bin H'âce Maḥmūd Şâşî ibn H'âce Şihâbüddîn H'âce Muḥammed Nâmî

Şâş vilâyetindendir. Taşkend nâm şehrde vücûda geldi. [P1 390b] Cedd-i a'lâsı H'âce Muḥammed Nâmî ḥazretleri 'ulemâ-yı Şâfi'iyyenün kibârından [T 288b] olan Ebû Bekr Muḥammed bin İsmâ'il Kaffâl Şâşî'nün aşḥâbındandır. H'âce 'Ubeydullâh ḥazretlerinün aḥfâd-ı kirâmından H'âce Muḥammed Kâsım bin H'âce 'Abdülhâdî bin H'âce Muḥammed 'Abdullâh bin H'âce 'Ubeydullâh nâm kimesneden ḥikâyet olunur ki ceddüm H'âce 'Ubeydullâh'ın vâlidesinün babası H'âce Dâvûd bin Hâvend Tahûr bin 'Ömer Bâğbânî'dür. Ve H'âce ḥazretlerinün neseb-i şerifi on altı mertebeden 'Abdullâh bin 'Ömer bin Ḥattâb ḥazretlerine vâşıl olur. Râvî-i mezkûrdan menḳûldür ki ceddüm H'âce 'Ubeydullâh buyurdular ki müddet-i ömrümde Ḥaḳḳ (sübḥānehu ve te'ālâ) ḥazretlerinün mülâḥazasından ḡâfil olup cenâb-ı celîlü'l-me'âb-ı aḥadiyyete teveccühden zâhil olmak vâki' olmadı. Ancak Taşkend'de zamân-ı şîğarumda on yaşumda bir defa H'âce'ye gider-iken ol diyârın balçığı çok olmağın ayağumda olan na'lüm balçıkda ḳalup anın iḥrâcına meşğûl olup ḡafletle cenâb-ı Rabbü'l-erbâb'dan zamân-ı yesirde ḡâfil olmuş bulındum. Bundan ḡayrı zamânda belki hiç bir anda ḥazretten dür-mânde olmak olmadı.

Şi'r:¹ يك زمان غافل نشد از فکر حق
در دلش چیزی نشد جز ذکر حق
متصل شد فکر او ذکر دوام
ذکر او هر لحظة فکر تمام²

Ve daḥi naḳl eyledi ki ceddüm H'âce 'Ubeydullâh ḥazretleri ṭarîḳati H'âce Bahâüddîn [P1 391a] Naḳşbendî'nün kibâr-ı aşḥâbından Ya'ḳûb-ı Çerḥî ḥazretlerinden aḥz idüp zikru'llâhı andan telaḳḳun eyledi. Ve daḥi naḳl eyledi ki ceddüm H'âce 'Ubeydullâh ḥazretlerine yigirmi yaşındayken taḥşil-i 'ulûm-ı [R 221b] zâhire eylemek dâ'iyesi ḡalebe idüp bu ma'nî istilâ eyledükde ol zamânda Semerḳand'da Uluḡ Beg Medresesi'nde müderris

1 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

2 Bir an dahi Allah'ı düşünmekten ḡâfil olmadı. Gönünde Hak zikrinden ḡayrısı var olmadı. Onun fikri daima zikir üstüne idi. Onun zikri fikrinin her anı idi.

[T 289a] olan Mevlânâ Nizâmüddîn Hâmûş hazretlerinin hüsn-i hâl-i şeref-âmâline ve cezebât-ı İlahiyyeyle ğarîk-ı lücce-i istiğrâk olduğına yaĥînî olmağın Tâşkend'den Semerķand'a 'azîmet idüp anuñ hıdmetine ittişâli taşmîm ü taĥķik eyledi. Hazret-i Rabb-i 'izzetüñ bedraķa-i luţfinuñ mürâķafat u muvâfaķatıyla maĥrûsa-i Semerķand'a varup Mevlânâ Nizâmüddîn hazretlerin medresesinde talebesine ders dir-iken bulup bir güşede şâmit ü sâkit oturup söylenen fevâ'id-i ferâ'idi güş-ı hüş ile ışğâ eyledi. Mevlânâ-yı mezkûr dersden fâriğ olıcaķ H'âce 'Ubeydullâh hazretleri cânibine iltifât u nazar idüp "Niçün böyle şamt u sükût ihtiyâr eyledün? Söylemek gerek idüñ!" didükden şonra henüz H'âce 'Ubeydullâh cânibinden cevâb şâdir olmadın kendüler "Şamt u sükût iki nev'dür. Bir nev'i hażîz-i 'âlem-i beşeriyetden evc-i 'âlem-i melekîyyete teraķķî ve mülk-i melekûtan memleket-i lâhûta telaķķî eyleyenlerüñ sükûtıdır. Bu maķûle sükût aşĥâb u aĥbâbına mübarek ve bu güne hâmûşî¹ ehline müteyemmin ü müteberikdür." [P1 391b]

Şi'r:²
 هر که را شد زبان و دل خاموش
 معدن حکمت است و مخزن هوش
 جان او در تجلیات قدم
 یافته جاودان ثبات قدم
 با خدا گوید از خدا شنود
 يك نفس از خدا جدا نشود³

Bir nev'i daĥi bir sükûtudur ki şâĥibine mekr-i maĥz u keyd-i baĥtdur. Zâhiren lisân-ı serî'ül-beyânî şâmit ü sâkit ü hâmûşdur. Ammâ dil-i țarrâr u 'ayyâr ve nefis-i ğaddâr-ı ğarrârî vesâvis-i hevâcis-i şeytâniyye-i nefsâniyyede bülbül gibi müterennimdür. Fi'l-vâķi' bu maķûle sükût şâĥibini çâh-ı hızlân u hüsrâna ilķâ ider.

1 hâmûşî R, T | hâmûş P1

2 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

3 Her kimin dili ve gönlü susar ise o hikmet madeni ve akıl mahzeni olur. Canı Allah'ın tecelliyatında ebediliği bulur. Allah ile konuşur ve Allah'tan duyar. Bir an daĥi olsa bile Allah'tan ayrı düşmez. Molla Câmî, *Mesnevî Heft Evreng Cild-i Evvel, (Silsiletü'z-Zeheb)*, haz. Câbulkâ Dâd Alişâh, Asgar Cânfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 170.

Şi'r:¹ شده سرخیل اهل خذلان را
گشته نائب مناب شیطان را

[T 289b] بلکه بگذشته کارش از شیطان
مانده شیطان به کار او حیران²

Hı'âce 'Ubeydullâh hazretleri Mevlânâ Nizâmüddîn Hâmûş'un haqqında kendünün eskiden itdüğü hüsn-i zannını³ taqrîr ü taḥkîk idüp evvelden anuñ celâlet-i qadr u feḫâmet-i şânına olan i'tikâdını te'kid ü te'yid eyledi. Hı'âce 'Ubeydullâh'dan menķüldür ki vilâyet-i Semerķand'un pâdişâhına ba'zı müfsidler Mevlânâ Nizâm Hâmûş'ı tîr-i ğamz u nifâkla geçüp mâbeynlerine toḫm-ı hilâfı ilķâ eyledi. 'Halâyık-ı âlem ol maḫbül-ı halk u Ḥaḫḫ'a kemâl-i iḫbâlle iḫbâl idüp sâḫât-ı derûnlarında şecere-i maḫabbetini naşb [R 222a] eylemişlerdür. Muḫtemeldür ki halkuñ mezârî-i ḫulûbında kâşte olan toḫm-ı maḫabbetden ba'zı fesâd ḫâşıl ola. Şimdiden anuñ uşul ü furû'ını ḫal' u istişâl eyleyüp şehrden redd itmesi lâzımdur.' diyü sevḫ eyledi. Pâdişâh hazretleri [P1 392a] ol müfsidlerün sözine i'tikâd idüp mevlânâ-yı mezkûr-içün kendü ḫıṭṭa-i vilâyetinden ḫâric bir güşeyi daḫi teşrif eylesün diyü emr eyledi. Binâen 'alâ zâlik Hı'âce 'Ubeydullâh hazretleri mevlânâ-yı mesfûrî Semerķand'dan Tâşkend'e iletüp kendü menzilinde inzâl eyledükden soñra ḫuḫûḫ-ı ḫıdmeti kemâ-yenbaġi taḫdîm ve vezâ'if-i şâyeste-i bâyesteyi ta'mîm eyledi. Evḫât-ı ḫamsede âbdest şuyını iḫzâr idüp cümle-i mühimmât-ı lâzımesini tehyi'e ider-idi. Pîr-i nûrânî, çîhr-i mihr künc-i târik-i şebden ḫurûc idüp seccâde-i bisâṭ-ı zemîn üzre cülûs eyledükde şabâḫ namâzını bile edâ eyledükden soñra ḫirâşete meşġul olup kesb-i ḫelâl içün zirâ'at ider-idi. Öyle namâzınuñ zamânı geldükde zirâ'atden ferâġat idüp mevlânâ-yı merķûmla namâzı edâ eyledükden soñra yine ikindü namâzına deġin zirâ'at u ḫirâşet ider-idi. Mervîdür ki Hı'âce 'Ubeydullâh hazretleri bir gün Mevlânâ Nizâmî kendüye [T 290a] müteġayyir ü mütekedir görüp âyîne-i şafâ-âyîn-i derûnunda jeng-i keder olduğunu müşâhede

1 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

2 Âcizler cemiyetine baş olup şeytanın vekillğine soyunmuştur. Belki yaptıkları ile şeytanı bile geçmiştir. Şeytan onun yaptığı işe hayran kalmıştır. Molla Câmî, *Meşnevi Heft Evrenġ Cild-i Evvel, (Silsiletü'z-Zehab)*, haz. Câbulkā Dâd Alişâḫ, Aşġar Cânfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyñ Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 171.

3 itdüğü hüsn-i zannını R, P1 | hüsn-i zannı T

idicek ba'zı aşhâb-ı ifsâduñ reng-i nîreng ü fesâdıyla olduğını fehm eyledi. Müddet-i medidden berü hıdmetinde taqşir itmeyüp minvâl-i meşrûh üzre ri'âyet eylemişken mevlânâ-yı mezbûruñ kendüye yođ yire incindüğine bî-hüzür olup [P1 392b] “Siz maqûle deryâ-dil seng-i ğamz u nifâkla müteĝayyir ü mütekeddir olmanuñ aşlı yokdur.” diyü aña söylemek üzreyken Mevlânâ Nizâmüddin Hâmüş, H'âce 'Ubeydullâh'a hiddetle nazar idüp murâkabeye teveccüh eyledi. Mevlânâ-yı merķüm bir kimesnenüñ haqķında müteveccih olsa ħalâs olmaĝa mecâl muĝâl idüğini muķarrer bilmegin H'âce 'Ubeydullâh kendünüñ helâki ħavfından muţtaribü'l-ĥâl olup öz cânını taĥliş için cedd-i a'lâsı Hâvend Tahûr'ın ħabr-i şerîfine cân atup aña dâĥil olmaĝa qaşd eyledi. Lâkin ħubbe-i şerîfüñ ħapusu mesdüd olup ol cānibden fetĥ-i bâb müyesser olmayıcaĝ penceresinden ićerü atilup kendünüñ sâĥa-i aĥvâli gerd-i töhmetden berî¹ olduğını ceddinüñ rûĥına 'arz [R 222b] eyledükden soñra H'âce 'Ubeydullâh kendü daĥi müteveccih oldu. Eşnâ-yı teveccühde H'âce ĥazretlerine ĝaybet vâķi' olup 'âlem-i vücûddan münmaĥî olduĝda üzerinde olan şıķlet mündefi' olup mevlânâ-yı mûmâ ileyhüñ üstine merdüd u maţrüd oldu. Zamân-ı yesirden soñra ifâķat bulup vücûdında ĥıffet müşâhede idicek ħubbe-i ħabrden ćıķup mevlânâ-yı merķümla mülâķi oldılar. Mevlânâ Nizâmüddin Hâmüş ĥazretleri H'âce 'Ubeydullâh'ı gördükde “Yâ 'Ubeyd! Bu emr-i sehldür. Bizüm bundan qaćar ĥalimüz yoğdur. Ölmek cānumuza minnetdür.” diyüp fi'l-ĥâl teslim-i rûĥ eyledi. [P1 393a] H'âce 'Ubeydullâh, Mevlânâ Nizâm Hâmüş'ı techiz eyleyüp merķad-i pāk u muţahharında defn eyledi.

Menķüldür ki Seyyid Emîr [T 290b] Külâl'ün evlâd-ı emcâdından ĝarîķ-ı deryâ-yı istiĝraķ olan Mevlânâ Hüsâmüddin Şaşı ki Seyyid Ĥamza'nun aşĥâbındandır, Buĥârâ'da ħâđî naşb olınup seccâde-i şerî'at-ı şerîfeye iclâs olunduĝda bir ĝün H'âce 'Ubeydullâh ĥazretleri mûmâ ileyhüñ maĥkeme-i şerîfesine ĥâzır olup Mevlânâ Hüsâmüddin Şaşı görmedüği bir ĝüşede cülûs eyledi. H'âce 'Ubeydullâh ĥazretleri Mevlânâ Hüsâmüddin'ün aĥvâl-i şeref-âmâline çeşm-i fikret ile nazar idüp ĝenc-i derününü tefakķud ile taĝayyüd eyledükde ol vâķif-ı zamâ'ir ü kâşif-i serâ'ir gördi ki zâĥir-i ĥâlde dâmân-ı aĥvâli ĝil-i keşret-i eşĝâl ile tamâm âlüde ve ĝirîbân-ı

1 berî R, P1 | berü T

âmâli keşâkeş-i dest-i meşâlih ile derîde iken derûn-ı pâki gerd-i fetret ü zuhûl ve hâk-i ğaflet ü ğufûlden hâlî olup füyûzât-ı fütûhât-ı İlahiyyey-le mâliydi. Egerçi zâhiren halkla keşrete mübtelâ olup hüküm ü hükümet takrîbiyle ihtilâf üzre idi. Ammâ derûnı hâkla mu'ameleden hâlî olmayup dâ'imâ gönûlden zîkr-i devâm fikr-i tamâm üzreydi.

Şi'r:¹ ظاهرش آلوده شد با خاص و عام
 باطنش فارغ نه از ذکر دوام
 دمبدم از فکر حق خالی نشد
 قلب او با ماسوا مالی نشد²

Zîkr olınan [P1 393b] Mevlânâ Hüsâmüddîn Şaşî'den menkûldür ki “Târîk-ı tarîkatuñ müntehâ-yı merâtib-i âliyesine ve kuşarâ-yı menâzil-i sâmiyesine vâsıl olmağda ‘ulemâ tarîkine taʔarruğ idüp anlaruñ ziy-yi pâki üzre ifâza vü istifâze eylemekden laţif bir vaz'-ı şerif görmedüm. Halkuñ ‘ayn-ı ta'n ve çeşm-i ‘ayb-bînininden tesettür için şi'âr-ı fakr u fâkayı aşhâb-ı ‘ulûmuñ libâsıyla setr itmekden ahsen [R 223a] bir libâs bulmadum.” didi.

Mervîdür ki H'âce ‘Ubeydullâh’uñ zamân-ı şerifinde vâlî-i vilâyet-i Semerkand Sulţân Aḥmed nâm emîr-i vâlâ-mağâmuñ üstine qarındaşı Sulţân Maḥmûd hurûc idüp serîr-i salţanatdan ref'-içün [T 291a] hücûm-ı pürhümüm eyledi. H'âce ‘Ubeydullâh, Sulţân Maḥmûd’a bî-nihâye nuşḥ u pendî mütezammın mektûb gönderüp şikâk u ‘ukûğdan tahzîr eyledükde kabûl itmeyüp mahrûsa-i Semerkand’uñ hişârını muḥâşara eyledi. H'âce ḥazretleri Sulţân Aḥmed’e hişârdan taşra çıksun diyü emr idüp kendüleri dâhil-i hücesinde def ü ref'-i düşmen ve ḳal’ u men'-i a'dâya meşğûl oldu.³ ﴿إِنْ يُضْرِكُمْ اللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ﴾³ el-âyet. İmtişâlen li-zâlike'l-emr Sulţân Aḥmed kendüñüñ leşker-i zafer-güster ü asker-i nuşret-perveri ile hişâr ḳapusından taşra çıḳup a'dâya hücûm eyledükde ḳal'anuñ ebvâbından hevl ü ḥavl-i ḳıyâmetden nişân bir rîh-i ‘âsîf peydâ olup [P1 394a] a'dânüñ çeşmini hâk-i hızlânla kûr eyledi. ﴿صَمٌّ بِكُمْ عَمِّي فَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ﴾⁴ Anlaruñ ḥasb-i hâlî

1 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

2 Dışı halk ile hemhal olmuşken, derûnu bir an dahi Allah'ı zikretmekten hâlî değildir. Sürekli Allah'ı zikirle meşguldür, onun kalbi masiva ile dolmamıştır.

3 “Allah size yardım ederse, artık size üstün gelecek hiç kimse yoktur. ...” Âl-i İmrân (3), 160.

4 “... onlar sağırlar, dilsizler ve körlerdir. Bu sebeple düşünmezler.” Bakara (2), 171.

¹﴿لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا﴾ ol zümre-i tãgiye-i lâgiyenü'n maşdüka-i ahvâli oldu.

Bejt:² قلع شد بيخ اعادی به ریح نکت
کور شد چشم اعادی به غبار خذلان³

Bu eşnâda bi-'ināyeti'llāhi te'ālā mehebb-i ğaybdan bād-ı fetḥ ü nuşret vezān olup nesīm-i 'anber-şemīm-i re'fet ü 'āṭıfet bu cānıbden tenessüm eyledükde 'avāşıf-ı şademāt-ı saṭevāt-ı ceberütiyyeyle a'dā-yı ḥāksār gird-bād-āsā ser-gerdān ve ğubār-ı sūtūrān-ı mevākib gibi perīşān olup Sulṭān Maḥmūd'uñ leşkeri qarārı firāra tebdil eylediler.

Maṭla':⁴ نه جای قرار و نه روی ستیز
نهاده به ناکام رو در گریز⁵

Mervīdür ki müşārün ileyh Sulṭān Maḥmūd-ile müzāheret ü muzāferet-içün gelen ümerā-yı Terākimedden Mīrek nām bir kimesne girift olup Ḥ'āce 'Ubeydullāh'la Sulṭān Aḥmed'üñ ḥuzūrına getürdilüp ol 'asker-i bī-şümāruñ keyfiyyet-i inhizāmı andan istikşā olınuḡda cevāb virüp "Ben bir Türkmānī kimesneyin. Söz kelecı bilmezın. Ancaḡ fāris-i meydān-ı şecā'at olan pehlevānlardan Rüstem-i Zāl nām pehlevān beni [T 291b] atumdan indürmege ḡādir degül-idi. Ammā ḡalā beni bu kişi tutdı." diyü ta'accüb-künān engüşt-i işāret-ile Ḥ'āce 'Ubeydullāh ḡazretlerini ğösterdi. [R 223b] [P1 394b]

Maṭla':⁶ چون من سوی میدان شجاعت بخرامم
بس خصم که بیجان شود از ضرب حسام⁷

Şıḡāt-ı aşḡāb u küfāt-ı aḡzābdan maḡrūsa-i Burūsa'da sākin bir şā-liḡ ü mütedeyyin kimesne Mīr Şerīf Mu'ammāyī'den naḡl eyledi ki "Ol Mīr-i Türkmān, bu sözi söyledükde Ḥ'āce 'Ubeydullāh'ıñ āsitān-ı

1 "... hemen hiçbir sözü anlamayan ..." Kehf (18), 93.

2 Beyt R, P1 | Ferd T

3 Düşmanların kökü uğursuzluk rüzgârları ile söküldü. Zavallılık ve âcizlik tozu ile de düşmanlar kör oldu.

4 Maṭla' R, P1 | -T

5 Ne duracak ne de savaşacak yer var. Muradına eremeden kaçmak zorunda kalmış.

6 Maṭla' R, P1 | Ferd T

7 Erlik meydanına yürüdüğümden keskin kılıcımla nice düşman canını kaybeder. Hüseyin Vâiz-i Kâşifi, *Ravzatü'ş-Şühedâ*, haz. Hasan-ı Zülfikârî, Ali Tesnîmî, Sabâ Vâsıfî, Tahrân: İntişârât-ı Mu'ın, 1390, s. 559.

kerâmet-âşiyânında ben vâkıf u 'âkif idüm. Bu sözi kendü kulağumla istimâ' eyledüm.” didi. Sâlifü'z-zıkr şâlih kimesne H'âce Muhammed Kâsım'dan hikâyet eyledi ki “Ceddüm H'âce 'Ubeydullâh bir pençşenbe gün öyleden şoñra atını ihzâr itdürüp süvâr olduğında aşhâbından birkaç kimesneler anuñ işr-i sa'âdet-eşerine tâbi' oldılar. Şeyh hazretleri maħrûsa-i Semerķand'dan munfaşıl olduğda aşhâbına siz bu maħalde vâkıf oluñ diyüp H'âce hazretleri kendüsi efkâr-ı hâfır-ı 'âtır-ı muhâl-endiş gibi ves' ü fesih olan Deşt-i 'Abbâs nâm şahrâya teveccüh eyledi. Cümle-i aşhâbından Mevlâyî Şeyh dimekle meşhûr u ma'rûf kimesne H'âce 'Ubeydullâh'dan münkaṭı' olmayup bile gitmiş-idi.

Beyt:¹ بادیهٔ پهن چو صحن امل
دور چو از دیدهٔ غافل اجل
بس که سر افروخته زو گرد باد
خیمهٔ گردون شده ذات العماد²

Mezbûr Mevlâyî³ hikâyet eyledi ki H'âce hazretleri ile ol şahrâya vâşıl olduğumuzda eṭrâf u eknâfına at şalup ol şafha-i melsâda bād-ı şabâ gibi tek ü pū-künân revân u devân oldu. Ba'zı evkâtta nūr-ı nazar u şu'a'-ı [P1 395a] başar ta'alluḫ itmedük yirlere gidüp gözden gâ'ib olur-idi. Bu hâletden ferâgat idüp menzil-i müteberrikine geldükde vaz'-ı ma'hûd istifsâr olunup istikşâf-ı hâl⁴ olduğda cevâb virüp “Büm-ı [T 292a] Rüm'uñ ḫurûm-ı sa'âdet-rüsümündan Sulṭân Meḫmed Hân hazretleri bu vaḫtde küffâr-ı hâksâr-ile muḫâtele vü muḫârebe idüp benden istimdâd eyledi. Ben daḫi aña mu'âvenet-içün anda varup i'ânetde bezl-i maḫdûr eyledüm. El-minnetu li'llâhi te'âlâ ve teḫaddes, Sulṭân Meḫmed hazretleri galebe idüp ol küffâr-ı bed-kirdâr mahzûl u mehzûl ve maḫlûb u menkûb oldu.” didi. ⁵ ﴿فَقَطَعَ ذَابِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾

1 Beyt R, P1 | Meşnevî T

2 Emel sahası gibi geniş bir çöl ve gâfilin gözüne ecelin uzak olması gibi irak. Nice defa onun yüzünden fırtınanın başı yanmış, feleğin çadırı ona zâtül-'îmâd gibi olmuştur.

3 Mevlâyî R, T | -P1

4 hâl R, P1 | ahvâl T

5 “Böylece zulmeden toplumun kökü kesildi. Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.” En'âm (6), 45.

Şi'r:¹ رایت دولت اسلام بر آمد به فلك
 كوكب طالع كفار فرو رفت به تنگ

از پی کاسه سرها که عدو خاک رسید
 به دمی چند روان روی زمین شد گلرنگ²

[R 224a] Mezkür H'āce Muḥammed Kāsım hikāyet eyledi ki pederüm H'āce 'Abdülhādī bilād-ı Rüm'a geldükde merḥüm Sulṭān Bāyezīd Hān ḥazretleri getürdüp H'āce 'Ubeydullāh'ın libāsından vü hey'etinden ve ser ü şekl ü şüretinden ve daḥi aḳ atı var mıdur, diyü bindüğü atından su'al eyledi. Merḥüm pederüm H'āce 'Abdülhādī mūmā ileyhün ḥilye-i celiyyesini ve aḳ ata bindüğünü vuḳū'ı üzre beyān eyledükden şoñra Sulṭān Bāyezīd Hān [P1 395b] ḥazretleri ḳavl-i şāriḥ üzre tavşif ü ta'rif olınan resm ü şekl kendünün şafḥa-i müteḥayyilesinde meşṭür olan şekle muvāfiḳ olmağın "Pederüm Sulṭān Meḥmed Hān'ın didüğü vāқи' imiş." diyüp bu kışşayı naḳl eyledi ki "Merḥüm pederüm bir gün bir seferde öyleden şoñra küffār-ı bed-kirdār-ile muḥārebe vü muḳātele ider-iken a'dād-ı āḥād-ı a'dānuñ keşretinden ol ṭā'ifenün ğalebesini ihtimāl virmegin H'āce 'Ubeydullāh'a teveccüh eyledi. Fi'l-ḥāl H'āce 'Ubeydullāh zıkr olınan hey'et ü şürete muvāfiḳ sımāyla mütemessil olup merḥüm Sulṭān Meḥmed Hān'a 'Ḥavf itme, inşāa'llāhu'r-Raḥmān ³ ﴿كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً﴾ feḥvāsınca ğalebe senün cānibüñdedür.' didi. [T 292b] Merḥüm Sulṭān Meḥmed Hān ḥazretleri tezaccür idüp 'Küffār-ı ḥāksāruñ leşker-i ḍalālet-şi'ārı mānend-i şeyāṭin-i bed-kirdār, bī-şümār ve mişāl-i ṭavā'if-i nesnās-ı ḥannās bī-ḳıyāsdu. Nice ḥavf itmeyeyin?' didükde şeyḫ ḥazretleri āstīnini açup anuñ içinde bī-ḥadd u bī-şümār 'asākir-i İslām-ı nık-kirdār-ile ṭolu bir şaḥrā-yı vesī' ve beydā-yı fesīḥ irā'et eyledi.

Bejt:⁴ چو محشر کوه و صحرا پر سپاه است
 چو شب افاق عالم پر سپاه است⁵

1 Şi'r R, P1 | Kıt'a T

2 İslam devletinin bayrağı feleklere kadar yükseldi. Kâfirlerin talih yıldızı batıp gitti. Düşmanın yere düşen kafatasları yüzünden bir anda yeryüzü gül gibi kırmızı oldu.

3 "... Nice az sayıda bir birlik çok sayıda birliği yenmiştir. ..." Bakara (2), 249.

4 Bejt R, P1 | Ferd T

5 Dağ ve sahra mahşer gibi asker ile doludur. Âlemin ufukları gece gibi simsiyahtır.

“Bu görinen leşker mu‘avenet-i ehl-i İslâm ve def-i küffâr-ı li‘âm için geldi. Hemân fülân püşteye çıkup tabl-bâzuñı üç kerre darb eyle. İnşâ‘llâhu te‘âlâ senüñ leşker-i zafer-rehberüñ leşker-i küffâra galebe eylemek mu‘ar-rerdür.’ [P1 396a] diyü buyurdu. Sulţân Meĥmed Ĥân ĥazretleri vech-i meşrûĥ üzre umûr-ı me‘müreyi vücûda getürüp fermûde-i âzmûdeleriyle ‘amel eyledükde Ĥ‘âce ‘Ubeydullâh ĥazretleri Sulţân Meĥmed Ĥân’dan mu‘addem hemân üç kerre küffâra ĥamle idüp hücum-ı pür-hümüm eyledi. Bu eşnâda a‘dâ-yı bed-kirdâr mânend-i şeyâtin-i đalâlet-dimâr, [R 224b] şühüb-i tüĥ-i âteş-bâr-ile târumâr olup şüreyyâ-kirdâr cem‘iyyetleri benâtü’n-naş gibi perîşân oldu. Bu ĥâletde ĥarârı firâra tebdil eyleyen küffâr-ı eşrâra merdân-ı meydân-ı kârzâr ¹ «إِنَّ الْمَوْتَ الَّذِي تَفْتَرُونَ مِنْهُ فَإِنَّهُ مُلَاقِيكُمْ»² âyetinde muzmer olan ĥaber-i şerer-eşeri siĥâm-ı cân-şikâr-ile iblâĥ idüp ² «أَيُّنَمَا تَكُونُوا يُدْرِكُكُمُ الْمَوْتُ»³ mazmûn-ı şerîfini zebân-ı şemşir-i âb-dâr ile îşâl eylediler.

Şi‘r:³ فنا حمله آورد همچون پلنگ
اجل باز کرده دهان چون نهنگ
ز بس کشته که افکنده بر کوه و دشت
جهان گفت بس کن که از حد گذشت⁴

Sulţân Meĥmed Ĥân merĥûm Ĥ‘âce ‘Ubeydullâh ile mükâleme iderken “Küffârüñ leşkeri çokĥdur. Anlaruñ ile mu‘ĥâvemet müşkildür.” didüĥini ĥâzır olan [T 293a] vüzerâ gûş idüp kimüñle söyleşdüĥin bilmedükleri sebebden bu sözi ĥayretinden nâşî ve zücretinden ĥâşıl zann eylediler. Ol sulţân-ı selâtin-i ma‘dilet-âyîñüñ ricâl-i ĥaybıla nihânice mu‘âmesi ve muĥâlaşası olduĥına şu‘urları olmayup [P1 396b] çeşm-i başiretleri bu sırr-ı pinĥanı görmeĥe kâdir olmadukları ecilden pâdişâĥ ĥazretlerine nev‘an sū-i zann eylediler. Menĥûldür ki Şeyĥü’l-ĥarem laĥabıyla mülâĥķab olan Şeyĥ ‘Abdulmu‘tî ĥazretlerinden su‘âl olınup “Ĥ‘âce ‘Ubeydullâh ile mülâķî olmaĥ vâķi‘ oldı mı?” dinildükde cevâb virüp “Ĥaĥ (sübĥânehu ve te‘âlâ)nuñ emr-i şerîfiyle Ĥ‘âce ĥazretleri ĥacc ile mükellef olaldan berü her senede

1 “De ki: Sizin kendisinden kaçtığınız ölüm, muhakkak sizi bulacaktır. ...” Cum‘a (62), 8.

2 “Nerede olursanız olun ölüm size ulaşır ...” Nisâ (4), 78.

3 Şi‘r R, P1 | Meşnevi T

4 Fena, kaplan gibi hücum etmiş de ecel timsah gibi ağzını açmış. Çöle ve daĥa o kadar çok ölü atıldı ki dünya “Artık yeter, bu kadarı fazla!” dedi.

¹ «يَأْتِينِ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ» fehvâsınca meşarık u meğâribden ziyâretle temettu' için gelen bâdiye-peymâyân-ı ıtarâyık-ı hacc ile Ka'be-i Şerife'de hâzır olup lebbeyk-güyan-ı Harem-i muhterem olan tã'ife-i tã'ifeyle sene-ber-sene hacc ider. Ol kişi maḥmiyye-i Semerkand'da muḳîm iken tayy-ı mekân ıtarîkiyle hacc idüp ricâl-i ğaybla Mekke-i Müşerrefe'ye hâzır olduğı taḳrîble mülâkî oldum.” didi. Mezkûr-ı mebrûr H'âce 'Ubeydullâh'ın ıtarîkası ehl-i sünnet ve cemâ'atüñ mezheb-i mühezzebine zâhib olup anlarıñ mu'tekedât-ı şâliha-i mevşûkasına itikâd ve aḥkâm-ı şerî'at-ı Aḥmediyye'ye ve âdâb-ı seniyye-i Muḥammediyye'ye ittibâ' u inḳıyâddur.

Şi'r: اَدَّبُوا النَّفْسَ اَيُّهَا الْاَصْحَابُ
طَرَقَ الْعَشَقُ كُلُّهَا اَدَابُ

هست ادب داد بندگی دادن
بر حدود خدای ایستادن

[R 225a] قول و فعل و شنیدن و دیدن
به موازین شرع سنجدن²

Ve daḥi devâm-ı 'ubüdiyyet Cenâb-ı Rabbü'l-erbâb'ı mâsiva'llâha şu'ur u dağdağasız mülâhaza eylemekdür. [T 293b]

Şi'r:³ مغز خواهی نظر از پوست ببند
مغز جویی نکند پوست پسند

[P1 397a] حرف غیر از ورق دل بتراش
خاطر از ناخن فکرت مخراش

از همه ساده کن آیینۀ خویش
وز همه پاک بشو سینۀ خویش⁴

1 “... nice uzak yoldan gelen ...” Hacc (22), 27.

2 Ey arkadaşlar, nefsinizi terbiye edin! Aşkın yollarının hepsi edeptir. Edepi, kulluk vergisini vermek demektir. Allah'ın çizdiği sınır üzere durmaktır. Sözü, eylemi, işitmeyi ve görmeyi şer'î şerifin ölçütlerine göre tartmaktır. Molla Câmi, *Mesnevî Heft Evrenğ Cild-i Evvel, (Silsiletü'z-Zehab)*, haz. Câbulkâ Dâd Alişâh, Asgar Cânfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 108.

3 Şi'r R, P1 | Meşnevî T

4 Eğer özü istiyorsan kabuğa bakma, özü arayan kabuğu beğenmez. Gayrıya ait sözü, gönül sayfasından kazı at. Hâtırını düşünce tırnağı ile tırmalama! Kendi aynanı her şeyden arındır, sineni her şeyden temizle! Molla Câmi, *Mesnevî Heft Evrenğ Cild-i Evvel, (Sübhâtul-Ebrâr)*, haz. Câbulkâ Dâd Alişâh, Asgar Cânfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 582.

Mümâ ileyh H'âce hazretleri iştilâhât-ı meşâyih üzre mütedâvil olan elfâzı ta'rif idüp sâlikân-ı râh-ı Hâk'k'a tavşîf itdüklerinde buyurdılar ki **tevhid**; sâlik olan kimesne kalbini mâsiva'llâha tefriqa-i şu'urdan tahlis eylemekdür. Ve daği **vahdet**; kişinün kalbi mâsivânuñ vücûdına 'ilmden pâk olmağdur. Ve daği **vahdet**; kalbi mâsivâdan hâlâş eylemekdür. Ve daği **ittihâd**; vücûd-ı Hâk'da müstağrak olup ğarîk-ı bahr-i bahîr-i istiğrâk olmağdur. Ve daği **sa'âdet**; sâlik müşâhede-i Hâk'da nefinden hâlâş olup bi'l-külliyeye anuñ mülâhazasından zâhil ü ğâfil olmağdur.

Şi'r:¹ شاه فرديست مشو بيهده گرد
فرد شو بهر طلبکاری فرد
دست ز آلايش كونين بشوى
ترك آرايش كونين بگوى
پای بيرون نه ازین دیرین دیر
دل بپرداز ز آویزش غیر²

Ve daği **şakâvet**; kişi nefisine iltifât idüp Feyyâz-ı Muṭlağ cānibinden inḫitâ'dur. Ve daği **vaşl**; sâlik olan kimesne şühûd-ı nûr-ı Hâk'da nefisini nesyen mensiyyen unudup kendüyi terk eylemekdür. Ve daği **fazl**; kişi sırr-ı pâkini ve derûn-ı tâbnâkini mâsiva'llâhdan kaç' idüp ol cānibe mütemaḥḥız olmağdur. Ve daği **sekr**; [P1 397b] ğalebât-ı cezebât-ı İlâhiyye vü izâfât-ı füyûzât-ı Rabbâniyye ile mağlûb olup setri vâcib olan nesneyi setr itmege kâdir olmamağdur. Neş'e-i cām-ı vahdetle esrâr-ı esmâr-ı Yezdâniyye'yi keşf idüp sekr-i zîkr-i Hâk [R 225b] ve keyfiyyet-i bâde-i İlâhiyle lâ'ihât-ı sâniḫât-ı ğaybiyye-i lâ-reybiyyeden söz açmağdur didi.

Merḫûm u mağfûrun leh sekiz yüz [T 294a] ṭoḡsan beş senesinün şehri rebî'ül-evvelinün selḫında penç-şenbe gicesi teng-nây-ı vaḫşet-fezâ-yı nâsûtdan fezâ-yı bî-inḫizâ-yı lâhûta göçüp nefsi muṭma'inesi

1 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

2 Şah tektir. Sen de beyhude ortalarda dolaşma! Ferd ol ki (Allah'tan) bir şeyler isteyebilesin. Elini iki dünyanın âlâyişinden yıka, her iki dünyanın süsünden ayrıl! Bu eski kiliseden dışarı adım at ve gönlinü başka ilgi ve alâkaların varlığından temizle. Molla Câmî, *Mesnevi Hefi Evreng Cild-i Evvel*, (*Sübhatu'l-Ebrâr*), haz. Câbulkâ Dâd Alişâh, Asgar Cānfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 647.

1 «وَاللّٰهُ يَدْعُوْا اِلَى دَارِ السَّلَامِ»² emrine itâ'at³ «اِرْجِعِيْ اِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً»¹ da'vetine icâbet eyledi.

Şi'r:³ جهان ای پسر ملک جاویدان نیست
ز دنیا وفاداری امید نیست
نه بر باد رفتی سحرگاه و شام
سریر سلیمان علیه السّلام⁴

Merhûm-ı merķûmuñ vefâtına aşhâb-ı kemâlâtdan biri bu târihi didi:

Târih:⁵ nمانند مرشد راه⁶

Tezyîl: Aşhâb-ı çarîkatuñ cümle-i muştalahâtındandır. Muḥâsebe, murâkabe.

Murâkabe:⁷ Cenâb-ı 'âlî-nişâb-ı Ḥâlîk'a devâm-ı nazar sebebiyle rü'yet-i maḥlûkı nisyândan 'ibâretdür. Ba'zılar rü'yet-i maḥlûkı⁸ nisyân sebebiyle Ḥâlîk'a devâm-ı nazardan 'ibâretdür⁹ dimişlerdür. İkisinde bile me'al ü muḥaşşal cenâb-ı Aḥadiyyet'e çeşm-i temaḥḥuz u tevağğul ile nâzır olup nevâşî-i maḥlûkâta kalem-i terk ü ferâgatla raqam-ı nisyân çekmekdür. [P1 398a]

Şi'r:¹⁰ سرّ مقصود را مراقبه کن
نقد اوقات را محاسبه کن
باش در هر نفس ز اهل شعور
که به غفلت گذشت یا به حضور¹¹

1 "Sen O'ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak Rabbine dön." Fecr (89), 28.

2 "Allah kullarını esenlik yurduna çağırıyor ..." Yûnus (10), 25.

3 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

4 Ey evlat! Bu dünya mülkü ebedî değildir. Dünyadan vefa beklemek doğru değildir. Hz. Süleyman aleyhisselamın tahtı gece gündüz rûzgâr üzerinde gütmedi mi? Sa'dî-i Şîrâzî, *Külliyât-ı Sa'dî, (Büstân)*, haz. Muhammed Ali Fûrûğî, Tahrân: Emîr-i Kebîr, 1372, s. 236.

5 Târiḥ T | -R, -P1

6 Yola irşad edecek kalmadı.

7 Murâkabe R, P1 | -T

8 nisyândan 'ibâretdür. Ba'zılar rü'yet-i maḥlûkı R, T | -P1

9 Ba'zılar rü'yet-i maḥlûkı ... devâm-ı nazardan 'ibâretdür R, P1 | -T

10 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

11 Gayeni daima gözet ve zaman nakdini hesapla! Her nefeste ehl-i şuur ile ol, çünkü vakit ya "gaflet" ya da "huzur" ile geçti. Molla Câmî, *Mesnevi Heft Evreng Cild-i Evvel, (Silsiletü'z-Zehab)*, haz. Câbulkâ Dâd Alişâh, Asgar Cânfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 92.

İ'mâl olunan a'mâli nâ-kerde ittiḥâz idüp kişi kendüyi muḳaşşır 'add eylemekdür. Evḳât u sâ'âti naḳd idüp mâzî vü müstaḳbeli ḫâlden tefriḳ eyledükden şoñra ḫâlde olan 'ameli mâzide olan 'amelden teraḳḳıyyât-ı bî-ḫisâbla tevḳîr ü taz'îf eylemekdür. ¹ “مَنْ اسْتَوَى يَوْمَهُ فَهُوَ مَلْعُونٌ” her ḫâlde mâzide taḳşîr itmiş diyü teksîr-i 'amel idüp evvel itdüğinden ziyâde 'amel itmekdür. Bu ḫuşuşda müstemirr, muşîr u müstaḳîr olup tevfir-i a'dâd-ı a'mâlde bu günü yarına ḳomamaḳdur.

Şî'r:² امروز بین به دیده باطن جمال دوست
ای بیخبر حواله به فردا چه مکنی³

Mümâ ileyhûn kelimât-ı ḳudsiyyesindendir. ⁴ “الإرادة ترك الإرادة في الإرادة” [T 294b] ya'nî mürîd kendünüñ murâdını maḫv idüp irâdet getürdüğü [R 226a] muḳtedâsınuñ murâdına tâbî' olmaḳ gerekdür. Ve daḫi ṭarîḳ-ı irşâd ikidür. Mürşid olan kimesne ṭâlibi isterse cezbeyle irşâd ider isterse⁵ sülûk ile irşâd ider. Ve daḫi zümre-i ṭullâbuñ ba'zısınıñ gönlinde toḫm-ı maḫabbet olur. Ammâ ḫâşâk-ı ta'alluḳât anuñ neşv ü nemâsına mâni' olur. Mürşid gerekdür ki ol ḫâşâki aşl u fer'le ḳal' u istişâl idüp mevâni'den pâk eyleye. Ba'zı ṭâliblerüñ mezra'-ı derûnında toḫm-ı maḫabbet kişte olmaz. Mürşid gerekdür ki ol maḳûlelerüñ gönlinde dâne-i maḫabbet-i İlähiyyeyi ilḳâ idüp ḫürşid-i terbiyetinüñ [P1 398b] envâr-ı âsârıyla anı ḫâşıl eyleye ve daḫi meclis-i şerîflerinde taḫrîk-i silsile-i süḫan itdüğünde buyurdılar ki ta'alluḳ bi'l-ḫayr ḫicâbdur. Ḥuzzâr-ı meclisden birinüñ ḫâṭırına ḫutûr eyledi ki “İmân u İslâm'a ta'alluḳ daḫi hicâb mıdır?” Evvelâ Ḥ'âce 'Ubeydullâḫ ḫâzretleri buyurdılar ki “Ḥüseyn bin Mansûr Ḥallâc “كفرتُ بدين الله” didi. Bu sözden ma'lûm oldu ki mutlaḳâ ta'alluḳ mezmûm ola. Maḫdûm-ı kirâmı Mevlânâ Câmî ḫâzretleri ol ḫ'âce-i büzürgvâr ḫaḳḳında bu ebyâtı merşiyeye ṭarîḳıyla nazm eyledi:

Şî'r:⁷ ستوده خواجه عبید الله آنکه در همه عمر
جز از شهود حقیقت نشد دلش خرسند

1 “İki günü birbirine eşit olan lanetlenmiştir.” Bkz. İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, c. 3, Beka Yayınları, İstanbul, 2019, s. 564.

2 Şî'r R, P1 | Ferd T

3 Bugün dostun cemâlini bâtın gözü ile gör! Ey gâfil kişi! bugünün işini yarına bırakarak ne yapıyorsun?

4 İradet getirmek, mürîdin kendi iradesini mürşidinin iradesine terk etmesi demektir.

5 cezbeyle irşâd ider isterse R, T | -P1

6 Allah'ın dinini inkâr ettim. Hallâc-ı Mansûr, *Eş'âr-ı Hallâc*, ter. Bijen-i İlähî, Tahrân: İntişârât-ı Encümen-i Şâhenşâhî-i Felsefe-i İrân, 1354, s. 77.

7 Şî'r R, P1 | Ḳıṭ'a T

بهشتتصد و نود و پنج صرصر اجلش
 نکرده رحم بر اهل جهان ز بیخ بکند
 گذشته پاسی از آخرین شب از ماهی
 که شمع جمع رسل را در او رسید گزند
 نبود رفتن او همچو دیگران جامی
 ز دهر حادثهزای و سپهر فتنهپسند
 چو جذب معنی وحدت به عارف آرد روی
 نه ممکن است که گردد به قید صورت بند¹

Merhûmuñ haqqında bir tercî-bend merşiye didi. Taṭvîl-i kelâmdan ictinâb idüp bir iki beytle iktifâ olındı: [T 295a]

Şî'r:² موجزن مسینم از هر دیده طوفان غمی
 میرسد در گوشم از هر لب صدای ماتمی
 اهل عالم را نمیدانم چه کار افتاده است
 این قدر دانم که درهم رفته کار عالمی³

Revvaḥa'llâhu rûḥahu. [R 226b] [P1 399a]

‘Ārif Bi’llâh Nûreddîn ‘Abdurrahmân ibn Aḥmed ibn Muḥammed Deştî ki Maḥlaş-ı Şerîfleri Câmî’dür, ‘Âlemüñ Merd-i Nîk-nâmıdır {Mollâ Câmî} {Câmî}

Laḳab-ı şerîfleri aşda ‘İmâdüddîn idi. Lâkin ol mihr-i burc-ı haqqîkat Nûreddîn laḳabıyla şöhrat buldı. Pîrâmen-i âfâk ol laḳabla ṭoldı. Şeref-i vilâdetleri Mîr ‘Alî Şîr-i rüşen-zamîr *Ḥamsetü’l-Müteḥayyirîn* nâm kitâbında

1 Bütün ömründe gönlü hakikati müşahede etmekten gayrısı ile razı olmayan Hâce Ubeydullah övülmüştür. 895'te ecel sarsarı, cihan halkına merhamet etmeyerek onu kökünden söküp attı. Ayın son gecesinden bir süre geçti de peygamberler cemiyetinin mumuna o vakit bir zarar erişti. Câmî, onun gidişi diğerlerinin gidişi gibi değildi, şu nice hadiseler doğuran dünyadan ve fitne seven felekten. Vahdet manasını cezbesi bir ârife yönelince onun suret ve görüntülerin tesirinde kalması mümkün değildir. Molla Câmî, *Divân-ı Câmî Cild-i Dovvom Vâsıtatü'l-İkd – Hâtîmetü'l-Hayât*, haz. A'lâ Hân Efsahzâd, Tahrân: Merkez-i Mutâlâ'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 460.

2 Şî'r R, P1 | Kıt'a T

3 Her gözden bir gam tufanının dalgalandığını görüyorum. Her dudaktan kulağıma bir matem sesi geliyor. Cihan halkının başına ne iş gelmiş bilmiyorum ama şu kadarını biliyorum ki dünyanın işleri dağılıp gitmiş. Molla Câmî, *Divân-ı Câmî Cild-i Dovvom Vâsıtatü'l-İkd – Hâtîmetü'l-Hayât*, haz. A'lâ Hân Efsahzâd, Tahrân: Merkez-i Mutâlâ'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 454.

“Sekiz yüz on sekiz senesinde vâkı‘ oldı.” diyü ta’yîn idüp *Reşhu'l-Bâl* adlu kaşidesinden¹ bu ebyâtı maqâm-ı delilde irâd eyledi:

Şi'r:² منم چو گوی به میدان فسحت مه و سال
به صولجان قضا منقلب ز حال به حال
به سال هشتصد و هجده ز هجرت نبوی
که زد ز مکه به یثرب سُرادات جلال
ز اوج قلّه پروازگاه عزّ و قدم
بدین حضيض هوا سست کردهام پر وبال³

Ve lâkin ‘âlî-menqabet, sāmî-menzilet Sām Mirzâ *Tuḥfe* nām kitabında “Sekiz yüz on yedi senesinin şehir-i şa‘bânının yigirmi üçünde ‘işâ vaqtinde revellüd eyledi.” diyü beyân eyledi. Allâhu a‘lemu bi-ḥaḳîkati'l-ḥâl.

Neseb-i şerîfleri müctehid-i enâm-ı eyyâm İmâm Muḥammed bin Ḥasan bin ‘Abdullâh bin Tāvus ibn Hürmüz Şeybânî’ye vaşıldur. Peder-i necâbet-perver ü cedd-i celâlet-güsteri zühd ü taḳvâyla mevşûf olup müddet-i hayâtlarında meşâğil-i każâ vü fetvâya meşğüller-idi. Neseb-i tâhir ve ḥaseb-i zâhir ü bâhir ile ḥalḳ ortasında maḳbüller-idi. Ecdâd-ı ‘izâmı deşt-i İsfahân’da bir maḥalleden idi. [P1 399b] Ba’zı ḥavâdiş-i dâhiye-i vâhiye sebebiyle cedd-i büzürgvârı [R 227a] Muḥammed Deştî diyâr-ı Ḥorâsân’a göçüp anda te’ehül eyledi. Vilâyet-i Ḥorâsân kaşabalarından Ḥarcird Câm [T 295b] nām kaşaba ki Şeyhülislâm Aḥmed Câm’uñ meskeni ve mavtınıydı, Mevlânâ Câmî anda vücûda geldi. Maşkat-ı re’s ve maḥtid-i qadîmi ol kaşabadur. Bu taḳrîble Câmî taḥalluş idüp bu kıt‘ada tafşil eyledi:

Kıt‘a: مولدم جام و رشحة قلمم
جرعة جام شيخ الاسلامی است

1 kaşidesinden R, T | kaşidesinde P1

2 Şi’r R, P1 | Kıt‘a T

3 Ben ay ve yılların geniş meydanında top gibi kaza çevgeniyle hâlden hâle girerim. Hz. Muhammed’in (s.a.v.) Mekke’den Medine’ye (gidip) celâl otağlarını kurduğu Hicret-i Nebevî’den sonra sekiz yüz on sekiz senesinde izzet ve kıdemin uçuş yerinin kulesindeki tepeden bu aşâğılık yere kanatlarını gevşettim. Molla Câmî, *Divân-ı Câmî Cild-i Dovvom Vâsıtatü'l-İkd – Hâtimetü'l-Hayât*, haz. A’lâ Hân Efsahzâd, Tahrân: Merkez-i Mutâlâ’ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 35.

لا جرم در جریده اشعار
بدو معنی تخلصم جامی است¹

'Ālem-i şığarda zükā-yı farṭ-ı² zekā maṭla'-ı aḥvāline ṭālī' ü lāmi' olup en-vār-ı āşār-ı vüfūr-ı 'aql-ı vāfi vü leme'āt-ı bāriḳāt-ı feh-m-i kāmīl ü derk-i kāfi mānend-i mihr-i raḥşān dirahşān ve mişāl-i māh-ı āsumān nümāyān idi.

Mışra': انوار ذکا بردی او رخشان است³

Mervīdür ki ol 'aşruñ kāmīl ü mükemmillerinden Mevlānā Fahrüddīn Lūristānī mevlānā-yı merḳūmı üç dōrt yaşında ḥ'āce oğlanıyken öñine götürüp mübārek parmağıyla şafḥa-i hevāda ḥaṭṭ yazar gibi esāmī-i meş-hüre resm idüp işāret iderdi. Mevlānā Cāmī ḥāzretleri ol müşārün ileyh-i bi'l-benānuñ kil-k-i enāmīle naḳş itdügi rüsümü te'emmül-künān oḳuyup her ismi resmiyle ta'yīn eyler-idi.

Bejt:⁴ در صفحه احوالش ارقام ذکا مرسوم
در لوحه آمالش اصناف هنر مرقوم⁵

Zamān-ı şībāsında bu maḳūle āşārı bī-nihāye ve bu gūne i'cāza ḳarīb eṭvārı [P1 400a] bī-gāye idi. Farṭ-ı zekāsı ve 'aql-ı kāmīl-şāmīli mūcib-i ta'accüb ü ḥayret-idi. Bu zāt-ı şerīf-i şeref-āyātla mebādī-i aḥvāl-i şeref-āmā-linde 'ulūm-ı zāhire-i zāhireye meşğūl olup istikmāl-i kemālāt-ı fezā'il-mek-nūn ve istiḥşāl-i fūnūn-ı sāmīyāt-ı fūsūn-nümūn eyledükde aḡleb-i emāşil-i efāzıl-ı zamāne ve efḳal-i efāzıl-ı emāşil-i āvāne oldı.

Bejt:⁶ کمال ذاتی او خود ز شرح مستغنی است
به ماهتاب چه حاجت شب تجلی را⁷

1 Doğduğum yer Cām ve kaleminden sızanlar şeyhülislamın kadehinin damlasıdır. Şüpheşiz şiirlerde bu manaya (istinaden) "Cāmī" mahlasını aldım. Abdülgafūr-ı Lārī, *Tekmīle-i Nefehātül-Ūns*, haz. Mahmūd 'Ābidī, Tahrān: Mīrās-ı Mektūb, 1396, s. 87.

2 zükā-yı farṭ-ı R, T | -P1

3 O zekāmın ışıklarını kapıp götürürdü. O şimdi parlaktır.

4 Bejt R, P1 | Ferd T

5 Onun hāllerinin sayfasında zeka rakamları resmolunmuştur. Emellerinin levhasında türlü türlü hüneler yazılıdır.

6 Bejt R, P1 | Ferd T

7 Onun zatındaki kemāl, izahıdan varestedir. Ay ışığı varken tecelli gecesine ne ihtiyaç var? Zahīr-i Fāryābī, *Divān-ı Zahīr-üddīn-i Fāryābī*, haz. Emīr Hasan-ı Yezdgerdī, Tahrān: Neşr-i Katre, 1381, s. 34.

[T 296a] 'Ahd-i şebâbda kendünüñ bilâd-ı vâlâ-rütbetinde ya'nî Câm vilâyetinde 'uluvv-i me'âric ü sümüvv-i medâric ile müşârün ileyhden mer-tebesi 'âlî kimesne olmayup ifâdeye kâdir üstâd bulunmaduğundan terk-i diyâr idüp 'İraç cānibine irtihâl eyledi.

Şi'r:¹ به جرم خاک و به گردون نگاه باید کرد
که آن کجاست ز آرام و این کجا ز سفر

[R 227b] سفر مزبئ مرد است و آستانهٔ جاه
سفر خزانهٔ مال است و اوستادِ هنر
درخت اگر متحرك شدی ز جای به جایی
نه رنج ازّه کشیدی و نه جفای تبر²

Şümül-i şanâyi'-i bedâyi'-i şanî'a ile cāmî'-i leṭā'if-i erā'ik-i bālā-terin ve vüfūr-i 'acā'ib-i ġarā'ib-i³ bedī'ayla ṭurre-i ġurre-i rüy-i zemīn olan Niṣā-miyye Medresesi'ndeki sevālif-i eyyāmda Mevlānā Sa'düddīn-i Taftāzānī ve Mevlānā Mīr Hüsrev Dihlevī anda şuğl itmışler idi. Mevlānā Cāmī daḥi ol medresede sākin olup rüz-be-rüz tekmi'l-i kemālāt-ı insāniyye vü taḥşil-i melekāt-ı nefsāniyye eyledi. [P1 400b]

Ḳıṭ'a:⁴ در آمدم پس از این در مقام کسب علوم
ممارسان فنا را فتاده در دنبال
ز نحویان طلبیدم قواعد اعراب
ز صرفیان شنویدم ضوابط اعلال
پی دخول به دست فوائد حکمی
زدم به درس سلیمان در جواب و سؤال
گهی بر ره مشائیان نهادم سر
گهی به دامن اشراقیان زدم چنگال

1 Şi'r R, P1 | Ḳıṭ'a T

2 Toprağın ve feleğin cismine bakmak gerek! Biri neden sükûn üzeredir ve diğeri neden (daima) seferdedir? Sefer insanın mürebbisidir ve makama bir eşiktir. Sefer, bir hazine ve hüner üstâdır. Eğer ağaç bir yerden bir yere hareket edebiliyor olsa idi, ne testerenin sıkıntısını ne de baltanın cefasını çekerdi! Enverî, *Divân-ı Enverî*, haz. Sa'id-i Nefîsî, Tahrân: Müessesesi-i İntişârât-ı Sikke - Pîrüz, 1364, s. 121.

3 ġarā'ib-i R, P1 | -T

4 Ḳıṭ'a T | Şi'r P1; -R

ز علم فقه و اصولش تمام دانستم
که چیست مسند حکم همه حرام و حلال

شد از رُوات حدیث و اثر مرا روشن
ره پیمبر و آیین صحب و سیرت آل

چو در سرائر قرآن شدم مجاهده کش
در آن مجاهده جائز نداشتم اهمال

ز حدّ و مطلع و از ظهر و بطن او کردم
به قدر حوصلهام رفع غایت اجمال¹

Rây-ı ğarrâ-yı âbdâr-ile ser-çeşme-i mîm-i nazm ve 'ayn-i şî'r ü ma'â-rifden behre-ver olmağ-içün kâf-ı iğdâmda elf cehd idüp [T 296b]
2“الجدُّ واسطة الجدِّ” fehvâsınca baħr-i cidd ü ihtimâmda nûn-ı neşr-i 'irfâna zafer buldı. Ve dâl-i devlet-i dâreyn olan lâm-ı faẓl u kemâl ve cîm-i zülf-i cemâl ü celâle 'ayn-ı sa'y-ı meşkûr-ile zâfir oldı.

Beyt:³ ز همت است چو حسّان به نظم گشت سَمَر
ز نُهمت است چو سبحان به نثر گشت مَثَل⁴

Niṭâk-ı ṭâk u küşîş ve bâ'a-i cidd ü verziş ile i'tinâk-ı a'nâk-ı muhadderât-ı muvaḳḳarât-ı maḳâlât-ı muntazama idüp eḥâsin-i meḥâsin-i ḥayâlât-ı mülte'imeyi der-âğûş eyledi. Mâşiṭa-i nâşiṭa-i şavâ'ib-i efkâr-ı şâķibesi ve çihre-güşâ-yı nüzhet-serây-ı şevâķib-ı enzâr-ı şâ'ibesi cevâhir-i zevâhir-i [P1 401a] maẓmûn-ı meymûn-ı⁵ «كَأَنَّهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ» ile pîrâste ve le'âlî-i bevâhir-i meknûn-ı sa'âdet-i mekmûn-ı⁶ «إِذَا رَأَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ لَوْلَا مَثُورًا»

1 Ondan sonra fenâyı temrîn edenlerin peşine düşüp ilim kazanma makamına girdim. Nahiv âlimlerinden i'râbın kaidelerini istedim. Sarf âlimlerinden i'lâlin kurallarını dinledim. İçeri girebilmek için hikemî faydaların eli ile Süleyman'ın dersinde soru ve cevabın kapısını vurdum. Bazen Meşşâ'ilerin yolunda gittim. Bazen de İşrâkîlerin eteğine yapıştım. Fıkıh ilmini ve Usûl-i Fıkıhı tamamen öğrendim. Böylece bütün haram ve helâllerin mesnedleri nedir (bildim). Peygamberin yolu, sahabilerinin âdeti ve ailesinin sîreti, hadis kitapları ve onların râvîleri sayesinde benim için âşîkar oldu. Kurân-ı Kerîm'in sırlarını anlamak hususunda çok gayret gösterdim. Bu gayretimde ihmal göstermeyi kendime uygun görmedim. İdrakimin yettiği kadar (Kurân)ın zâhirî ve bâtinî manalarını ve çerçevesini anladım. Molla Câmî, *Divân-ı Câmî Cild-i Dovvom Vâsıtatü'l-'İkd – Hâtimetü'l-Hayât*, haz. A'lâ Hân Efsahzâd, Tahrân: Merkez-i Mutâlâ'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 36.

2 Çalışmak ve gayret göstermek rızık ve nasibe vesiledir.

3 Beyt R, P1 | Ferd T

4 Himmeti ile şüirde Hassân gibi efsane oldu. İsteği ile nesirde Sahbân gibi meşhur oldu.

5 “Sanki onlar yakut ve mercandırlar.” Rahmân (55), 58.

6 “... onları gördüğünde, etrafa saçılıp dağılmış inciler sanırsın.” İnsân (76), 19.

[R 228a] ile ārāste 'arā'is-i nefā'is-i ma'ānī-i ra'nā-yı garrā¹ ve muḥṣanāt-ı muvaḫḫarāt-ı fehāvā-yı garrā ibdā' eyledi.

Beyt:² عروس دهر پی زیب گوش و گردن خویش
ز سنگ گوهر نظمی گرفت عقد لال³

Gāh gāh ṣāhidān-ı ra'nāyānuñ ḥüsn-i dilārāsı ḥaḫḫında ra'nā ra'nā gāzel-ler ve ṣimṣād-ḫāmetān-ı sehī-reftārānuñ ḫadd-i ḥoş-ḫırāmı ucından a'lā a'lā gāzeller diyüp ruḥsār-ı yār gibi rengin ve ṣekker-lebān-ı ḫand-güftārān gibi leziz ü şīrīn güftār ıṣdār eyledi. Ṭab'-ı mū-ṣikāfı 'ilm-i mecāzda ḥulle-bāflıḫ-lar idüp ebkār-ı efkār-ı reṣīḫa-i enīḫa-i eṣīḫaya tār u pūd-ı elfāz-ı daḫīḫa-i raḫīḫadan minvāl-i manẓūm üzre mensūc ve tırāz-ı i'cāz-ile muḫarraz libāslar ilbās eyledi.

Şi'r:⁴ کند در شعر طبعش موشکافی
وز آن مو نوک کلکش شعربافی
نهد زین شعر مشکین دام دل را
کند زین شعر شیرین کام دل را
دل عشاق از آن یک مانده در بند
لب خوبان از این یک در شکرخند⁵

[T 297a] Ve daḫi gāh gāh “المجاز أبلغ من الحقيقة” kelāmıyla 'āmil olup mecāz-āyīn, ḥaḫīḫat-engiz, dil-keş ü dil-āvīz gāzeller nazm eyledi.

Mıṣra': Ḥaḫīḫatde mecāz eblağ-durur ṣāhum ḥaḫīḫatden

Ve bi'l-cümle meẓāhir-i şun'-ı bedī'-i Z'ü'l-celāl u merākī-i cemāl-i bā-kemāl-i Ḥudā-yı Müte'āl olan nīk-manẓar dilberlerüñ ve ḥoş-maḫzar sīm-berlerüñ

1 ra'nā-yı garrā R, P1 | ra'nā T

2 Beyt R, P1 | Ferd T

3 Dünya gelini kendi boynunu ve kulağını süslemesi için nazım mücevherinin taşından bir inci gerdanlık hazırladı.

4 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

5 Onun şairlik tabiatı şiirde kılı kırk yarar. O kıldan, kaleminin ucu şiir dokur. O misk gibi olan şiir ile gönle tuzak kurar. Bu tatlı şiir ile gönlü muradına erdirir. Âşıkların gönlü birinden dolayı tutsaktır. Güzellerin dudağı ötekinden dolayı mütebessimdir. Molla Câmî, *Mesnevi Heft Evreng Cild-i Dovvom*, (Yûsuf u Züleyhâ), haz. A'lâ Hân Efsahzâd, Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 209.

6 Mecaz, hakikatten daha belîğdir.

زدم قدم به صف صوفیان صافی دل
که نیست مقصد شان از علوم جز أعمال

صفیر عشق زدم بالعشی و الاشراف
ندیم فکر شدم بالغدو و الاصال

[T 297b] وجود واحد نور بسیط را دیدم
عیان به صورت اضواء و نیست در اظلال¹

[P1 402a] Rüz-ı ezelde ʔinet-i aşliyyesi keyfiyyet-i bâde-i ‘aşq-ı İlâhîyle muḥammer olup Mevlânâ Câmî'nün cām-ı sirişt-i pâkinde neş'e-i maḥabbet-i Rabbâniyye muḥarrer olmağın kâse-i irşâd-ile nevâle-baḥş olan meşâyih-i mutaşavvıfeyle şoḥbet idüp ol ʔâ'ifenün cām-ı raḥîk-ı imdâdından tecerru' eyledi.

Şi'r: Maḥabbet cāmı dürd-âşâmı öltür
Hemânâ zinde bil cāmı öltür

Körüp ser-mest cām-ı vaḥdet anı
Dimişler zinde bile ḥazret anı

Çün ol mey dürdidin bolmuş ḥurüşı
Şafâ ehlidür anıng dürd-nüşı

Mey-i taḥkîk iter ḥâlîde âşâm
Çekipler cür'alar gerdün olup cām

Bu taḥrîble ol ‘aşrda olan aşḥâb-ı irşâduñ büzürglerinden ğavş-ı erbâb-ı tariḳat u sa'd-ı aşḥâb-ı ḥaḳîḳat Mevlânâ Sa'düddîn Kâşġarî ḥazretinün

Şi'r:² كهف اصحاب سعد دين و دول
متتهی در طريق علم و عمل

1 Yalnızca ilim ile Allah'ın arzusu yerine gelmediği için o ilimleri amele çevirmeye azmettim. Temiz gönüllü ve ilimden maksatları amelden başkası olmayan suflerin arasına katıldım. Sabah-akşam aşk ıslığı çaldım. Sabah-akşam tefekkürü arkadaş oldum. Allah'ın varlığını ve nurunu gölgesiz ışıklar suretinde açıkça gördüm. Molla Câmî, *Divân-ı Câmî Cild-i Dovvom Vâsıtatü'l-'İkd – Hâtîmetü'l-Hayât*, haz. A'lâ Hân Efsahzâd, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 36.

2 Şi'r R, P1 | Meşnevî T

دلش از نسبت دو عالم دور
نسبت او به کاشغر مشهور¹

Ġâşiye-i muţâva'atını ber-düş ve halka-i irâdetini der-güş idüp kelime-i tevĥîdi anlardan 'alâ vechi't-teyaqqun telakqun eyledi.

Mışra': تلقن کرد از او توحید و تفرید²

Ṭarîḡ-ı taşavvufda merâsim-i levâzım-ı şüfiyyeyi ol sa'd-i millet ü dînden ta'allüm idüp âdâb-ı sülûkı itmâm eyledükden şoñra zümre-i ħ'âceġanuñ ercmen ü sa'âdet-mendi Ĥ'âce 'Ubeydullâh Naqşbendî ħâzretlerine qarîn ü rehîn olup esbâb-ı eştât-ı taşavvufı ol [P1 402b] maĥdüm-ı güzîn ve ħâzret-i vâlâ-rütbetden aĥz eyledi. Ol ħ'âce-i büzürgvâruñ mülâkâtı berekâtında tekmil-i zât eyledükden şoñra ġâyet-i ġâyât-ı kâşiye-i nâ'iye-i [R 229a] melekât-ı nefsanıyyeye [T 298a] irtikâ ve aqşâ-yı kuşârâ-yı kemâlât-ı insaniyyeye iltikâ eyledi.

Şi'r:³ Cihân içre cihân kim tuttu şöhret
Salıp iki cihân ħalkıġa ħayret

Cihân yoq 'âlem-i kübrâ di anı
Cihânda maqşad-ı aqşâ di anı

Ni kim bu 'âlem-i şuġrâda mevcûd
Bârî ol 'âlem-i kübrâda mevcûd

Ṭarîḡ-ı ṭarîkatde aña intisâb idüp kemâl-i maĥabbet u farṭ-ı meveddet üzre olmaġın sübür-ı süfûr-ı teşânîf-i bedi'a-i şanı'asında⁴ eşnâf-ı evşâf-ı ħamidesini taĥrîr ü taşîr eyledi. Ekşer-i mü'ellefâtınıñ şudûr-ı suţûrında âyât-ı beyyinât-ı meĥâmid ü menâkıbeti şebt idüp şamîm-i kalbden ta'aluluk u dil-bestegî üzre olduġını taĥkiq eyledi.

1 Ashâb'ın sığınaġı, din ve devletin Sa'd'ı. İlim ve amel yolunun nihayeti. Gönlü her iki dünyanın bağlarından uzakta, (ama) o Kaşġar'a mensup oluşu ile meşhur. Molla Câmî, *Mesnevi Heft Evreng Cild-i Ewel*, (*Silsiletü'z-Zehab*), haz. Câbulkâ Dâd Alişâh, Asġar Cânfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyñ Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâlâât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 227-228.

2 Tevhid ve tefridi ondan öğrendi.

3 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

4 şanı'asında R, P1 | şanı'asından T

Rivâyet olunur ki Mevlânâ Câmî hazretleri meḥâ'il-i fezâ'il-i celiyye ile ercâ u enḥâ-yı 'avâlimde meşhûr olup âvâze-i faẓl u kemâli ṭâs-ı aḳṭâ'-ı er-bâ'-ı rub'-ı meskûna ṭanîn şalduḳda ecell-i ḳurûm-ı bûm-ı Rûm merḥûm-ı merḳûm Sulṭân Bâyezîd Hân (ṭâbe şerâhu) hazretleri aña ḳulaḳdan 'âşîḳ olup ḥavme-i ḥarîm-i ḳayşerî ve ḥamâ-yı ḥimâ-yı erâ'ik-i dâverîye ḳudûm-ı şeref-rûsûmını erzânî buyurmaḳ iltimâs eyledi.

Şi'r:¹ بر دل در مرحمت گشایی چه شود
با من به سر عنایت آیی چه شود
چون در قدم تست همه رنج و شقا
یک لحظه قدم رنجه نمایی چه شود²

[P1 403a] Bu mültemes ḳarîn-i ḳabûl olmaḳ recâsına mevlânâ-yı mez-bûra cevâ'iz-i seniyye-i semiyye vü hedâyâ-yı 'âliye-i ğâliyye irsâl eyledi. "الهدایا" ³bu mâbeynde peyâmbere olan resûl-i ḥuceste-menḳabet ḥikâyet eyledi ki Mevlânâ Câmî bilâd-ı Rûm'a gitmek-içün âlât-ı seferi te-chîz idüp Ḥorâsân'dan Hemedân'a geldükde bir gün baña ḥiṭâben "Pâdişâh-ı Rûm'ın emr-i şerîf-i lâzımu'l-ittibâ'ına imtişâl-içün kendü [T 298b] diyâr-ı ḥuceste-âşârumdan ḳalḳup bî-bahâne Hemedân'a geldüm. Ammâ diyâr-ı Rûm'da ṭâ'un marazı vardur diyü istimâ' eyledüm. Ben anda varmağa ḥavf iderin!" diyü dest-i isti'fâyla dâmen-i i'tizâre teşebbûş eyledi.

Beyt:⁴ غلام همت آن عارفان با کرمم
که یک صواب ببیند و صد خطا بخشند⁵

[R 229b] Mevlânâ Muḥyiddîn bin 'Alâüddîn 'Alî-i Fenârî hazretleri naḳl eyledi ki pederüm Mevlânâ 'Alâüddîn, Sulṭân Meḥmed Hân (ṭâbe şerâhu) hazretlerinin zamânında ḳâḳî-'asker-iken bir gün pâdişâh hazretleri bu-yurdılar ki "Mütekellimün ve ḥükemâ ve şüfiyyenün 'ulûm-ı ḥaḳîḳiyyeye

1 Şi'r R, P1 | Ḳıṭ'aT

2 Gönle merhamet kapısını açsan, ne olur? Bana lutf u ihsan niyeti ile gelsen, ne olur? Bütün bahtsızlık ve sıkıntılar madem ki senin gelişindedir, bir an (yanıma) gelsen, ne olur?

3 Güzel hediyeler, muhabbeti celbeder.

4 Beyt R, P1 | Ferd T

5 O kerem sahibi olan, tek bir doğruyu (bile) gören ve yüzlerce hatayı affeden âriflerin himmetinin kulumum. Şeyh Âzerî-i İsfereyînî, *Dîvân-ı Âzerî-i İsfereyînî*, haz. Muhsin-i Keyânî-Seyyid Abbâs-ı Restâhîz, Tahrân: Kitâbhâne-i Meclis-i Şurâ-yı İslâmî, 1390, s. 160.

müte'allık söyledükleri maqâlâtı taḥkîk ve taḥkîkâtı tedkîk itmege kıadir bir mâhir ve kıal ü hâli şâmil bir kâmil var mıdur ki taḅ'-ı daḳâ'ik-şinâsıyla müşikâflık idüp bu üç ta'ifenün ortalarında muḥâkeme eyleye. Bu maḳûle bir kimesne bilür misin?" didükde Mevlânâ 'Alî-i Fenârî, Mevlânâ 'Abdurrahmân Câmî'yi zıkr idüp "Bundan ğayrı kimesne bu huşûşun 'uhdesinden gelmez. Bu mâbeynde muḥâkemeye kıadir olursa müşârün ileyh Mevlânâ Câmî olur." diyü [P1 403b] buyurdılar.

Şi'r:¹ Ol ki bu gün kıuḅb-ı tarîkatdur ol
 Kâşif-i esrâr-ı ḥaḳîkatdur ol
 Köğsi ḥaḳâ'ik düri gencînesi
 Köngli me'ânî yüzi âyînesi
 Medrese-i kıuds anıng meskeni
 Hânḳa-i üns anıng me'meni
 Cilve-gehi gülşen-i çarḥ-ı berîn
 Âb-ḥûrî çeşme-i 'ayne'l-yaḳîn
 Nazmı binâsı çıkup andın bülend
 Kim anga gerdün sala almay kemend
 Anda şeyâḫîḫ ḥasığa yoḳ şebât
 Bes ki urar ḥayl-ı melâ'ik kıanat

Sultân Meḥmed Hân-ı sâmi-menzilet bu kelâmı kıabül idüp bir miḳdâr turef-i tuḥaf-ı laḫıfeyle bir resül-i şâḫib-kemâl ve bir mektüb-ı bedî'ül-mişâl [T 299a] irsâl idüp maẓmûn-ı meymûn-ı berâ'at-meknûnında bu üç güruh-ı maḥmûdetül-'avâkıb ortasında muḥâkeme iltimâs eyledi. Mevlânâ Câmî ḥazretleri ol mektüb-ı feşâḫat-maşḫûba;

Mışra': ² یا ایمن الكتاب ویا أحسن الخطاب

diyü cevâb idüp leb-i ta'zîmle telşim kıılduḳdan soñra maẓmûnında müdrec olan emre i'timâren celâl-i mesâl-i kelâmiyyeden mes'ele-i vücûd gibi altı mes'ele-i mu'azzamada muḥâkemeyi müstemil bir risâle-i ğarrâ inşâ idüp

1 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

2 Ey yazısı uğurlu ve hitabeti güzel olan!

pâdişâh-ı mağfîret-penâha inhâ eyledi. Zeyl-i risâlede şöyle ki “Bu risâle manzûr-ı nazâr-ı iltifât olup hayyiz-i qabûlde vâkı‘ olursa gayrı mes’îli daħi aña ilhâk eyleyelüm olmaz ise tazîyî-i evkât itmenûn aşlı yokdur.” diyü buyurdılar. Risâle-i mezbûre diyâr-ı Rûm’a Sulţân Meħmed Hân-ı Ğâzî’ nûn vefâtından şoñra vâsıl olmağın şafâiyih-i ‘âlemde intişâr ve şahâ’if-i âfâkda [R 230a] iştihâr bulmayup künc-i nisyânda münzevî ve ziyâ’-ı [P1 404a] ziyâ’da mütevârî oldu. Mü’ellif-i *Şakâ’ik* bu hikâyeti naql eyledükde şekk idüp nâqıl-ı mûmâ ileyh Mevlânâ Muħyiddîn Fenârî için “Ol risâle pederümdedür mi didi yoħsa bendedür mi didi” diyü tereddüd eyledi. Ol pâk-fercâm u sa’âdet-encâm ya’nî Mevlânâ Câmî rûz-ı ezelde derûn-i pâkinde muzmer olan ‘aşk-ı İllâhî teğâzâsıyla şî’r ü ğazel dimekden ve manzûm u mevzûn söylemekden hâlî olmayup fâtiħa-i şebâbdan hâtime-i hayâtına degin ğuş u gerden-i zâl-i ‘âlemi ve ceyyid-i vücûd-ı ‘âlemiyânî ziver-i aqsâm-ı nazm-ile pîrâste kıılmağdan fâriğ olmadı. ﴿وَكَانَ فَضْلًا﴾¹ zamân-ı rey’eân-ı şebâb ve evân-ı şûr u şegâbda ħüsniyyât-ı ebyât nazm idüp şî’ûn-ı dil-rübâyân-ı [T 299b] şûr-bahşda mûda‘ olan ħüsni-i ‘âlem-ğîr evşâfına müte’allıq ħakâ’ik ifâza eyledi. Âteşin-ruhsâr mehveşlerûn nâr-ı ‘aşkıyla şem’-i dil-sûz gibi ser-tâ-pâ yanup yakılduğın ve ħadeng-i cân-sitân-ı ğamze-i şûh-çeşmânûn zaħmıyla kâmet-i ħam-geşte-sini yakılduğın silk-i ğazelde tanzîm eyledi. Evâsıt-ı a’mâr ve ħavâtim-i eyyâm-ı zindegânide nesr-i tâ’îr-i ħâtîr-ı âtîr-ı ħakâ’ik-şikârı ve şâhbâz-ı bülend-pervâz-ı tab’-ı berâ’at-şî’ârı fezâ-yı hevâ-yı ma’arif-i İllâhiyyede ħamâmât-ı mülhemât-ı ğaybiyye-i lâ-reybiyyeyi şikâr idüp Tāvus-ı Aħđar ve Nâmûs-ı Ekber-ile pervâz eyledi. ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ عَلِمْنَا مَنُطِقَ الطَّيْرِ﴾² diyüp nişîmen-sâz-ı ğülşen-i râz olan bûlbûlân-ı ğülistân-ı [P1 404b] ilhâmât-ı Rabbâniyye ve tûtî-i şekkeristân-ı mülhemât-ı Yezdâniyye ile tekellüm ve ħakâ’ik-şînâsân-ı dağâ’ik-ğüzârânla başka bir zebân ile terennüm eyledi.

[Mışra]’³ Bu kuş dilidür bunu Süleymân daħi bilmez

Iştilâhât-ı meşâyih-i ‘izâm ve muştalâhât-ı evliyâ-yı kirâm أفاض الله بركة“
 4“روحيانيتهم علينا وعلى جميع الأنام” ki şâhidân-ı leğâ’if-i ma’arif-i ledünniyyeyi

1 “... Allah’ın lütfu sana gerçekten büyük olmuştur.” Nisâ (4), 113.

2 “... Ey insanlar! Bize kuş dili öğretildi ...” Neml (27), 16.

3 [Mışra]’ R, T | Mışra’ P1

4 Allah onların ruhaniyyetinden feyzlenmeyi bize ve bütün insanlara nasip etsin.

âgyârdan kitmân için ihtiyâr olınmışdır, ol işlâhât üzre ğazeller diyüp meşârib-i erbâb-ı zevk u vicdâna muvâfık ma'ânî-i bedî'ül-beyân ifâza eyledi. Ve bi'l-cümle müddet-i 'ömrinde mecmû'a-i [R 230b] ğaybdan dīvân-ı vücûd u zuhûra naql itdüği ğazellerini üç dīvân idüp dīvân-ı evvele *Fâtihatuş-Şebâb*, dīvân-ı şâniye *Vâsıţatu'l-İk'd*, dīvân-ı şâlişe *Hâtimetül-Hayât* diyü tesmiye eyledi.

Kıt'a: نه دیوان شعر است این بلکه جامی
کشیدست خوانی به رسم کریمان
ز الوان نعمت در او هرچه خواهی
بیابی مگر مدح و ذم لئیمان¹

[T 300a] Ve daği aqsâm-ı nazmından² meşnevî semtinde hamseden bedel *Heft-[E]vrenğ* 'unvânıyla mu'anven yedi 'aded manzûm u mevzûn kütüb-i berâ'at-mekmûn-ı leţâfet-meknûn ibdâ' eyledi. Şeyh Nizâmî-i Nizâm'uñ ve Mîr Hüsrev Dihlevî'nün hamselerinden bir iki tabağa 'âlî olup şahâ'if-i şerâ'if-i eyyâm ve eţbâk-ı evrâk-ı a'vâmda şebt olınan müdevvenâtta bir dânedür. Râbi'a-i şöhret ve çâr-bâliş-i iştihârda Seb'-i Şidâd ve heşt-behişt gibi tavşifden müstağnî olmağın bu miqđarla iktifâ olındı. [P1 405a]

Şi'r:³ این هفت سفینه در سخن يك رنگند
وین هفت خزینه در گهر هم سنگند
چون هفت برادران برین چرخ بلند
نامی شده در زمین به هفت اورنگند⁴

Ve daği neşr semtinde *Şevâhidü'n-Nübüvve* nâm bir kitâb te'lif eyledi ki bu şevâhidüñ şehâdetiyle müdde'â-yı imân şukûk-ı iķânda müşbet olup şâhid-i taħkik u içmi'nân müzekkâ vü mu'addel oldı. Ve *Nefahâtü'l-Üns*

1 Ey Câmî! Bu bir şiir divanı değildir. Belki cömertlerin adetince hazırlanmış bir sofradır. O (sofrada) aşağılık kimselerin övgü ve yergisinden başka isteyeceğin türlü türlü nimetler bulursun. Molla Câmî, *Dīvân-ı Câmî Cild-i Evvel Fâtihatuş-Şebâb*, haz. A'lâ Hân Efsahzâd, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 39.

2 nazmından R, P1 | nazmdan T

3 Şi'r R, P1 | Kıt'a T

4 Bu yedi mecmua söz itibariyle birbirinin aynıdır ve bu yedi hazine cevher bakımından aynı kıymettedir. Bu yüce felekte yedi kardeş oldukları için dünyada Heft Evrenğ olarak meşhur olmuşlar.

nâm bir kitâb-ı laţîf te'lif eyledi ki nefehât-ı fevehât-ı ünsi gülşen-i kıudsde meşâmmât-ı mesâmmât-ı¹ câna işâl eyledi. Ve dağı 'ilm-i 'arüz u kıâfiyede zihâf u haşv u hâzfden sâlim risâle te'lif ü terkib eyledi. Ve *Levâmi'* nâm bir kitâb te'lif eyledi ki lem'asınuñ kemter pertevi târik-nişinân-ı deyâcîr-i târ hâkķında necm-i hidâyet olup dil-i tîre ve çeşm-i hîresini rüşen eyledi. Ve rubâ'ıyyâtı bir vechle şerh eyledi ki aña mü'tâla'a eyleyen aşhâb-ı tevĥidüñ şudûrı münşeraĥ olup ol şeş-cihâtdan münezzeĥ pâdişâhuñ mâsivâsından çâr-tekbîr urmaĥa bâ'ış oldu. Ve dağı ol 'umde-i e'âlî vü ahâlî ve kıdve-i mevâlî-i zevî'l-ma'âlî muķtezâ-yı mevleviyyet üzre tederrüb ü tedebbür ve tebahĥur u teĥabbur idüp 'ilm-i naĥvden İbn Hâcib'ün *Kâfiye* nâm metn-i metînine *Vâfiye* nâm bir şerĥ-i bedî' u sanî' ibdâ' eyledi ki [T 300b] sâ'ir-i şürûĥda olan tevâbi'-i nevâbiĥ-i kelimi [R 231a] ve 'avâţıf-ı ferâ'id-i fevâ'idi telĥiş idüp aĥsen-i vücûh üzre irâd eyledükden mâ'adâ mübtedâ-yı kitâbdan münteĥâsına deĥin kendü kendüden ĥakâ'ik-ı şâfiye [P1 405b] ve nevâdir-i vâfiye zamm u ilĥâķ eyledi. Ve Kır'an-ı 'azîmüñ evâ'ilinde ²﴿وَأَيُّ فَارְهَبُونَ﴾ âyet-i kerîmesine gelinceye deĥin tefsîr-i şerîf te'lif idüp buţûn-ı kümün-ı Kır'an'da bî-nihâye ĥakâ'ik ibrâz u izĥâr eyledi. Ve kendülerün kıalem-i belâĥat-şiyemlerinden şudûra gelen münşe'atını başķa bir risâle eyledi. El-ĥakĥ, ĥüsn-i inşâyla ĥayrı münşileri mensiyy idüp selefün inşâlarını insâ eyledi. Anuñ kelimât-ı tayyibâtı yanında ĥayruñ vücûh-ı vicâh-ı münşe'atı³ ĥaclet-zede-i 'acv u kıuşûr ve ruĥsâre-i maķâlâtı pür-ĥaţĥ ve ĥâl-i kelâl ü fütürdur. Ol kâmil-i mükemmilüñ taķdîm olınan muşannefâtından mâ'adâ envâ'-i nazm u neşrden mü'ellefât-ı i'câz-âyâtı bî-ĥadd ü pâyân ve ĥâric-i ĥadd-i beyân u tıbyândur. Şe've-i nâ'ıye-i fazîlet ü meziyyet ile şeĥsüvârân-ı bâdiye-peymâyân-ı fezâ'ilden teĥaddüm idüp şavlecân-ı rüĥĥân ile ĥudâyĥân-ı efâzil-ı 'âlemiyândan ĥüy-i fazîleti aldı. Ve nîrû-yı bâzû-yı ĥalebe ile anlaruñ ĥüy-i kıadrini sâye ĥibi yirden yire çaldı.

Şî'r:⁴

لله دُرْكُ اِى ز خَلَايِقِ بَر اَمْدِى
چون مد آفتاب ز عالم سر آمدى

1 mesâmmât-ı R, P1 | -T

2 "... Yalnızca benden korkun." Bakara (2), 40; Nahl (16), 51.

3 insâ eyledi. Anuñ ... vücûh-ı vicâh-ı münşe'atı R, T | -P1

4 Şî'r R, P1 | Kıt'â T

ذاتئى تو غالب است بر اهل خرد همه
با فضل و با هنر ز همه برتر آمدى¹

‘İlm-i zâhir ü ‘ilm-i bâtından qarîn-i eştât-ı esbâb-ı kesb ü taḥşil olan celâ’il-i fezâ’il-i müktesebenüñ envâ‘ u aḫsâmında belki rehîn-i maḫz-ı feyz ü keşf-i İlâhî olan lâ’ihât-ı sâniḫât-ı ḡaybiyye-i lâ-reybiyyenüñ aşnâfında yed-i tûlâ şâḫibi olup vuşûli bu iki ṭarîka ya’nî kesble feyze münḫaşır olan ‘ulûm u fûnûnuñ cümlesinde yed-i beyzâ izḫâr [P1 406a] eyledi. [T 301a]

Bejt:²

ليس من الله بمستنكر
أن يجمع العالم في واحد³

Ve bi’l-cümle mevlânâ-yı merḫûmuñ ḡuvvet-i zâhir ile ve ḡuvvet-i bâtın ile taşarrufât-ı ‘acibe-i ḡarîbesi *Reşehât* nâm kitâbda meşrûḡ u mufaşşal mübeyyendür. Müddet-i ḡayâtında teşḫîr-i ḡulûb idüp ḡalḡ-ı ‘âlemüñ maḡbûbı ve zamânına irişdüḡi pâdişâḡlaruñ merḡûbı ve maṭlûbı oldu. Ḥuşuşan Sulṭân Ḥüseyn Bayḡara’nuñ zamân-ı şeref-‘unvânında küberâ-yı ümerâ-yı ‘âlî-şân ve cumḡûr-ı şudûr-ı vâlâ-mekân ve ‘ulât-ı vülât-ı memleketüñ ve kümât-ı ḡümât-ı dîn ü devletüñ yanında muvaḡḡar u mübeccel olup ol serfirâz-ı ‘âlî-rütbetüñ dâl-i tâc-ı erbâb-ı ṭarîkat gibi baş üzre [R 231b] yiri var idi. ‘Atebe-i ‘aliyye-i ḡudsi-şî‘ârında e‘âlî-i mevâlî-i dîn-perver ü fazl-güster yekser rûmâl olup anuñ ṭavḡ-ı bi‘ât-ı vâridâtına boyun urmuşlar idi. Cenâb-ı âsitânesini Ḥacer-i Esved gibi yüzlerine ve gözlerine sürmüşler-idi.

Şi‘r: Söz ḡülşenining şüküfte verdi
‘İlm âyetining varaḡ-neverdi

Na’leynidin eyleben melek ḡall
Sürterga şuda‘ı bolsa şandal

Ḥamdın ki ‘aşası başıda tâb
Tâz-mârḡa iki cihânnı ḡullâb

1 Ey yaratılmışların üstüne çıkmış olan, aferin sana! Güneşin meddi gibi dünyadan yükseldin. Senin zatın bütün akıl ehline galip gelmiştir. Fazilet ve hünerinle herkesten daha üstün oldun.

2 Bejt R, P1 | Şi‘r T

3 Allah’ın bütün cihanı bir kişide toplamasını kimse inkâr edemez. Ebû Nüvâs, *Divânü Ebi Nüvâs*, haz. Ahmed Abdülmeccid el-Gazâlî, Kâhire: Matba‘atu Mısır, 1953, s. 454.

Yüz dâne ki sübhâsı ara kayd
Ming feyz ıuşını eyleben şayd

Ol târ ki sübhâsı bilige
Bil ıabl-i metin cihân ilige

İbrîk-ı vuzûsı baır-ı gerdün
Her ıatre ki tamsa dür-i meknün

Lüle anga feyz-i nâvdânî
Andın aıup âb-ı zindegânî

Hicret-i Nebeviyye'den [P1 406b] sekiz yüz ıokısan sekiz senesinin muıharreminin on yedinci¹ cum'a günü ikindüden Şonra maımiyye-i Herât'da vefât eyledi. Sinn-i Şerîfi 'aded-i ke's ıisâbınca seksen bir yaşına varduıda hum-ıhâne-i beıâda câm-ı zülâl-i vişâle vâşıl olup zevıı-ı câvidâna nâ'il oldu. [T 301b] Câm-ı ıimâm ve bade-i mevti sâkı-i bâkı-i vaıdet elinden nüş idüp sâıar-ı ıayâtı seng-i ecel ile Şikeste ve âb-rüy-ı vücüdi cür'a gibi ıak-i helâkde nüıüfte oldu. Kendünün pîr ü pişvâsı ve mürebbî vü muıtedâsı ğavş-i ümmet, ıutb-ı tarıkat, sa'd-i dîn ü devlet Mevlânâ Sa'düddin Kaşıarî'nün mezârı ıurbında defn olındı. Aşııab u aııbâbı dide-i miınet-didelerinden telı telı Şür-âbeler döküp baır-i telı-kâm gibi acıyup aııladılar. Ve âteş-i âh-ı cân-süzla mihr-i felegün cigerin ıaııladılar.

Maıla':² Kökge mâtem-zedeler nevıası çün yitişı
Mini mâtem-zedeıa lik ıatıı iş tüşti

Ol 'aşruñ Şu'arâ-yı siır-sâz u süıhan-güzârlarından Şudür eyleyen târiıhlerden birıaı güzide târiıh irâd olındı:

Târiıh: ğوث آفاق حضرت جامی
 كان فى مقلة الورى نورا
 چون عنان تافت از ديار فنا
 کرد در كعبه بقا روا

1 yedinci R, P1 | yedinci günü T

2 Maıla' R, P1 | Ferd T

سال و ماه وفات و روزش بود
هژدهم روز ماه عاشورا¹

Târih:² جامی که بود مائل جنت مقیم شد
فی روضة مقدسة عرضها السماء

[P1 407a] كلك قضا نوشت روان بر در بهشت
تاریخ و من دخله كان آمانا³

[R 232a]

Dîger:⁴ در واقعه دیدم رخ شاه مردان
گفتم که برفت جامی از دار جهان

تاریخ وفات او چه باشد گفتنا
از ساقی کوثر بطلب معنی آن⁵

Mervîdür ki diyâr-ı 'Acem'de peydâ olan tavâ'if-i dâlle-i muğilleden sürh-ser-i dîn-i siyeh-rüy u bed-ahter ve Kızılbaş-ı evbâş-ı dîn-i ebter-i dâlalet-güster râyet-i dâlalet-şî'âr-ı istikbârı efrâşte ve kilik-i istibdâd u istiklâl-ile rüsüm-ı cihân-dârî ve erqâm-ı fermân-revâyiyyi şafha-i 'âlemde **[T 302a]** nigâşte idüp memâlik-i Hôrâsân'a istilâ eyledükde merhûm-ı merkûmuñ meyyitini ihrâk bi'n-nâr itmek-içün mezârını tecessüs ü tağassüs eylediler. Mümâ ileyhûñ aşil-i nesîli bu ma'nâdan âgâh olduğ-da cesed-i şerîfini medfen-i pâkinden ihrâc idüp bir gayrı vilâyete naql eyledi. Tâ'ife-i mezbûre⁶ ki «أَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا»⁷ fehvâsı hasb-i hâlleri⁸ «لَا جَزَمَ أَنَّ لَهُمُ النَّارَ وَأَنَّهُمْ مُفْرَطُونَ»⁸ nümüne-i aḥvâlleridür, Mevlânâ Câmî'nün qabr u laḥdini açup kân deldük diyü mesrûr iken ol genc-i

1 Ufukların gavısı Hazret-i Câmî, insanların gözünün nuru idi. Bu fena diyarından yüz çevirince bekâ Ka'besine yöneldi. Vefatının gün, ay ve yılı şu idi: Âşure ayının on sekizinci günü. Abdülgafûr-ı Lârî, *Tekmile-i Nefehâtü'l-Ûns*, haz. Mahmûd 'Âbidî, Tahrân: Mîrâs-ı Mektûb, 1396, s. 169.

2 Târiḥ R, P1 | Dîger T

3 Cenneti arzulayan Câmî, zemini gökyüzü olan mukaddes bahçelerin olduğu cennette sâkin oldu. Kazâ kalemi derhal cennetin kapısının üstüne tarih olarak "ve men dahalehu kâne âminen" yazdı. Hândmîr, *Habîbü's-Siyer fî Abbâri Efrâdi Beşer*, c. IV, haz. Muhammed Debîr-i Siyâkî, Tahrân: İntişârât-ı Hayyâm, 1380, s. 338.

4 Dîger T, P1 | -R

5 Rüyamda Hz. Ali'nin yüzünü gördüm. Ona Câmî'nin dünyadan gittiğini söyledim. Vefat tarihi ne olsun dedim: Onun manasını Kevser (havuzunun) sâkisinden iste, dedi.

6 mezbûre R, P1 | mezkûre T

7 "... onlar için elem verici bir azap hazırlamıştır." İnsân (76), 31.

8 "... Hiç şüphesiz onlar için sadece ateş vardır ve onlar, (ateş) terk olunacaklar." Nahl (16), 62.

medfûnuñ nağd-i vücûdına dest-res bulmadılar. Bu sebebden taşavvurdan ziyân eylemiş sūdâgerler gibi gâyet dil-gir olup kemâl-i mertebe ve mertebe-i kemâlde perîşân-hâl u müşettetü'l-bâl oldılar. Bu kaçızıyenüñ ma'küse olduğundan âteş-i gâzab u hiddetleri fûrûzân [P1 407b] olup ol mezârûñ havâlisinde bulduklarını aḥşâbı ihrâk eylediler.

Tezyîl: Mümâ ileyhûñ eḥaşş-ı aḥibbâsı Mîr 'Alî Şîr-i rûşen-zamîr merşî-ye semtinde bir tercî'-bend dimişdür. Ol tercî'-bendi îrâd eylemek mürîş-i iṭnâb u it'âb olmağın îrâd olunmadı. Bu beyt cümle-i ebyâtındandır:

Matla': زین سبب مست می جام ازل عارف جام
سرخوش از دار فنا سوی وطن کرد خرام¹

'Ârif Bi'llâh Şeyḫ 'Alâüddîn Ḥalvetî Raḥimehu'llâh

Seyyid Yaḥyâ'nuñ ḥulefâ-yı şürefâsındandır. Cezve-i cezbe-i İlähiyye ile kâşâne-i derûnında ḥarâret nihâyetde olup âteş-i 'aşk ve nâr-ı şevkle yanıp yaqılmağın anuñ manzûrî olan kimesne evvel nazarda müte'essir olmak muḥakkak ve nefes-i âteş-bâriyla kangi kimesnenüñ kulağına bir söz söylese ol kişi maḥzûr olmak muşaddak-idi. Mevlânâ 'Alî-i 'Arabî maḥmiyye-i Burûsâda Qapluca [R 232b] müderrisiyken şeyḫ ḥazretlerinüñ semâ'ını istimâ' eyleyüp vecd ü ḥâline gâyet-i inkâr ile inkâr eyledi. İttifâken ikisi bir meclisde müctemî' olup [T 302b] iki taraftan rişte-i kelâmı ḥall u 'ağd ider-iken şeyḫ ḥazretleri mevlânâ-yı mezbûruñ kulağına bir nesne tekellüm eyledi. Bu kelâm-ı âteş-bâr Mevlânâ 'Alâüddîn'ün ḥanumân-ı 'aql u hûşına âteş urup derûnına ocağ şalduğda mevlânâ-yı mümâ ileyh bî-iḥtiyâr nevhâ vü şayḫa [P1 408a] idüp müddet-i medid meslûbu'l-'aql ve mağsiyyün 'aleyh düşdi kaldı.

[Mıṣra]: چون شمع اثر کرد به او صیحة جانسوز²

Zamân-ı yesirden soñra 'âlem-i 'aqla geldükde şeyḫ ḥazretlerinden istinâbet idüp ḥalvete girmekle tarîk-ı taşavvufî taḥşil eyledi. Şeyḫ ḥazretleri merḥûm Sulṭân Meḥmed Ḥân ḥazretlerinüñ eyyâm-ı salṭanatında

1 Bu yüzden ezel kadehinin şarabı ile mest olan Câmîlî ârif, sarhoş olarak fena mülkünden vatanına yürüdü. Ali Şîr Nevâyî, *Divân-ı Emîr Nizâmüddîn Ali Şîr Nevât (Fânî)*, haz. Rükneddîn Hümayûn-ferruh, Tahrân: İntişârât-ı Kitâbhâne-i İbn-i Sînâ, 1342, s. 206.

2 Can yakan haykırış, ona mum gibi tesir etti.

mahrûsa-i Kõştanîniyye'ye gelüp rütbe-i ta'dâd u mertebe-i a'dâddan efzûn ekâbir ü a'yân ve 'avâmm-ı nâs anuñ yanında müctemi' oldu. Pâdişâh hazretleri giribân-ı 'ırz-ı salţanata ğayruñ dest-i tasalluţı ta'alluķ eyleye diyü havfindan Şeyh 'Alâüddin'i maţrah-ı kurbdan tarh idüp ğayrı bilâdı teşrif emr eyledi. Şeyh hazretleri daħi bilâd-ı Karaman'a çıkup Lârende nâm kaşabada vefât eyledi. Kabr-i şerifi anda meşhûrdur.

Ârif Bi'llâh Aydınî Dede 'Ömer Raħimehu'llâh

[Dede 'Ömer Rüşenî] {Rüşenî}

Memâlik-i 'Oşmâniyye'den Aydın ilinden zühür eylemenin Rüşenî taħalluş eyledi. Çerâğ-ı rûh-ı Muħammedî ve mişkât-ı nübüvvet-i kübrâdan müstenir ü müstezî olup hâne-i derün ve kâşâne-i dili rüşen olacağına Rüşenî taħalluş itdüği delil-i rüşendür. 'Unfuvân-ı şebâbda 'ulüm-ı zâhireye tâlib olup maħmiyye-i Burûsâda istiħşâl-i fününa iştiğâl üzreyken ğudûd-ı evâmir-i Yezdâniyye'den¹ ğâric melâhî-i insâniyye vü nevâhî-i nefsâniyyeye meşğul olup meşâlib ü me'âyibi müstemil kelimât-ı manzûme ile aşhâb-ı ğacıyi hecv ü hecâ ider-idi. Ba'dehu taħşil-i kemâlât-ı ünsiyye ve tekmil-i kemâlât-ı kudsîyye itmek-içün terk-i diyâr [T 303a] idüp [P1 408b] diyâr-ı 'Acem'e revâne olduğda Karaman vilâyetinde büyük karındaşı sâlifü'z-zikr Şeyh 'Alâüddin Ħalvetî ile mülâķi olup anuñ eliyle tevbeye eyledükden sonra vilâyet-i Şirvân'a varup Bakü nâm ğaryede 'Ârif-i Rabbânî Seyyid Yahyâ Şirvânî hazretlerinün ğıdmetlerine ittîşâl eyledi. Mümâileyhün ğıdmetinde riyâzât u mücâhedâta meşğul olup [R 233a] meyâmin-i himem-i 'âliyâtı berekâtıyla ağvâli mütebeddil ü müteħavvil olup 'aşķ-ı mecâzisi 'aşķ-ı ğaķıķıye müntaķıl oldu. Derün-ı pâki maħabbetu'llâhla taldı. Ol mihr-i sipihr-i kerâmâtuñ şevâriķ-ı sâti'a-i ğüsn-i terbiyetinden ve bevâriķ-ı lâmi'a-i yümn-i taķviyetinden Şeyh Rüşenî istifâde vü istinâre eylemenin ğünden ğüne envâr-ı sa'âdet cebhe-i ağvâlinde mânend-i mihr-i dirâğşân rağşân oldu. Bilâd-ı 'Acem'den ğâh Tebrîz'e ve ğâh Berde'âda ve Gence'de ve ğâh Karaman nâm ğüşede sâkin olur-idi. Tebrîz'de olduğca Sultân Ya'ķûb ğâtırıyçün vâlidesi Selçuķ Ħatun binâ itdüği zâviyede

1 tâlib olup ... ğudûd-ı evâmir-i Yezdâniyye'den R, T | -P1

turur-idi. 'Ulât-ı vülât-ı sâbıka ve küberâ vü ümerâ-yı sâlifeden Uzun Hâsan nâm emîr-i vâlâ-mağâm şeyh hazretlerine gâyet maḥabbet idüp nihâyetde ri'âyet ider-idi. A'yân-ı zevî'l-'unvân ve ekâbir-i zevî'l-mefâhîr şeyhü'n meclisinde ḥâzır olup 'atebe-i 'ulyâsını maḫsem-i mevâhib-i henîyye'-i İllâhiyye ittiḥâz itmişler-idi. [P1 409a]

Şi'r:¹ آن که پای منبرش بودی فلک را بوسه‌جای
و آن که رای انورش بودی ملک را ترجمان
از تفاخر نعل اسبش یاره کف الخضیب
وز شرف نعلین او اکلیل فرق فرقدان
ز آسمان تا آستانش پیش عقل دوربین
بوده صد چندان مسافت از زمین تا آسمان²

Baba Ni'metullâh Naḫşbendî'den menḫûldur ki marâz-ı mevtinde 'iyâdete varduḫda zâviye-i mezkûreyi ḳabûl itdügine nedâmet izḫâr idüp [T 303b] bu taḫrîble kendüye ri'yâset el virdügine kemâl-i mer-tebe ve mer-tebe-i kemâlde peşimânlık 'arz eyledi.

Hicret-i Nebeviyye'den sekiz yüz toḫsan iki senesinde çerâğ-ı 'ömri münḳazî olup envâr-ı ḫayâtı müntefî ve çerâğ-ı rûḫ-ı rûşeni müntafî olup mezâr-ı şerîf ve merḳad-i muḫahhar-ı mu'aḫḫarı şehr-i Tebrîz'dedür.

Şi'r:³ مرقد او مهبط انوار قدس
منزل او موطن آثار انس
رحمت حق باد به روحش روان
مرحمتش باد به او جاودان⁴

Aşḫâb-ı dâniş ü erbâb-ı bîniş ortasında şî'r-ile meşḫûr olup şûr-engîz ve 'aşḳ-âmîz ve ḫâlet-baḫş, müdevven ḡazeliyyâtı ve meşnevî üslûbında bî-nihâye mutaşavvifâne maḫâlâtı vardır.

1 Şi'r R, P1 | Ḳıṭ'â T

2 Minberinin ayağı feleğ'in öptüğü yer olan kişi ve nurlu düşüncesi meleklerle tercüman olan kişi. Övünme bakımından atının nalı, kınalı ele bilezikdir. Şeref açısından onun nalını yıldızların başına taçtır. Uzağı gören akıl yanında gökyüzünden onun eşîğine kadar zeminden asumana yüz kat mesafe vardır.

3 Şi'r R, P1 | Meşnevî T

4 Onun kabri, cennet nurlarının indiği yerdir. Onun menzili, dostluk ve huzur eserlerinin mekânıdır. Allah'ın rahmeti, hemen onun ruhuna olsun. Allah'ın merhameti ebedi olarak onun üzerine olsun.

Beıt: Tınma gözet bakma çeler puşma hiç
Rind-i cihân ol yüri tokınma giç¹

Tercî-bendi ki şahâ'if-i külliyyât-ı 'âlem anuñla toptoludur, [R 233b] anuñdur.

Tezyıl: Evâ'il-i ahvâlinde maħmiyye-i Burûsa'da Hızır nâm bir dilbere 'aşık olup şamım-i dilden aña firîfte oldu. 'Âlem-i firâkda² ol dilberün qalb-i şulbını [P1 409b] teşhîr için Hızır ismine meşğül olup on gün miğdârı anı vird-i zebân eyledükde Hâzret-i Hızır-ile mülâkî olup bi't-tamâm müstefiz ü müstefid oldu. Hızır-ı haķîkiye vâşıl olmağla mecâzî Hızır'dan ferâgat idüp tariķ-ı taşavvufa şürü' eyledi. Raħmetu'llâhi 'aleyh.

'Ârif Bi'llâh Şeyh Hâbib 'Ömerî Karamanî Raħimehu'llâh³

Pederi cânibinden 'Ömerî ve vâlideleri tarafından Bekrî idi. Vilâyet-i Karaman'da Nigde nâm kaşabanuñ qurbında Ortaköy dimekle mezkûr olan karyede vücûda geldi. 'Unvân-ı a'mârında taħşil-i 'ulûm-ı cezîle vü tekmil-i fûnûn-ı celîle idüp *Şerh-i Akâ'id* okuduğı zamânda Seyyid Yahyâ hazretinüñ hıdmet-i vâlâ-rütbetine 'azîmet eyledi. Evvelâ Şeyh Yahyâ hazretinüñ [T 304a] müridlerinden bir cemâ'atle mülâkî olup "Sizün şeyhüñüz cemâl-i bâ-kemâl-i Hudâ-yı Müte'âl'i baña bir günde göstermege kâdir midür?" diyü su'al eyledi. Ol gürûh-ı kerâmet-şükûhdan Kanķırı vilâyetinden Çurşunlu nâm kaşabanuñ qurbında Karaca nâm karyede medfûn olan Hâcî Hamza nâm kimesne Şeyh Hâbib'ün yüzine bir tabanca urdı ki Şeyh Hâbib hazretleri mağsiyyün 'aleyh yire düşdi. Hâzret-i Vesî'ül-azamût ve Refî'ül-ceberût'ün cenâb-ı kibriyâ-nişâbı hiķâb-ı⁴ ﴿لَنْ تَرَانِي﴾ mücebince rü'yet ta'alluķ itmek mertebesinden 'âlî vü münezzeh olup kemâl-i 'ulûm u [P1 410a] leţâfetden manzûr olmağla mecâl muħâl iken ol kimesne bu maķûle olmaz nesne recâ itdügüçün def' eyledi. Seyyid Yahyâ hazretleri bu kışşadan âgâh olıcaķ Şeyh Hâbib'i yanına da'vet idüp "Tâ'ife-i şüfiyyede ğayret-i İlâhiyye vardur. Ğalebe-i maħabbetu'llâhla mağlûb-ı ğayret

1 Semra Aydemir, *Dede Ömer Rûşeni (Hayâtı, Eserleri ve Divânı'nın Tenkidli Metni)*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1990, s. 225.

2 firâkda R, P1 | iftirâkda T

3 Raħimehu'llâh R, P1 | Raħmetu'llâhi 'Aleyh T

4 "... Sen beni asla göremezsın. ..." A'râf (7), 143.

olduklarından kendülerün şamîm-i kalb ve derûn-ı dilden maḥbûb u maḥlûbları olan Rabb'ül-erbâb'ın cenâb-ı sâmi-nişâbından gayrı dest-i redd-ile men' iderler. Anların seni urdukları kırmaz.

Şi'r:¹ عشق شاه آمد و غیرت چاوش
به که چاوش به صد بانگ و خروش

منع اغیار کند از در شاه
غیر را در حرمش ندهد راه

[R 234a] حرم شاه حریم دل تست
شاه همواره مقیم دل تست²

Fe-ammâ vâkı'-i hâl senün zann itdügün gibidür.” diyüp te'lif-i kalb ve ta'yîb-i hâtır eyledükden sonra başka bir nişîmen ta'yîn eyleyüp “Âlem-i rü'yâda gördüğün vâkı'aları baña nakl eyle!” diyü emr eyledi. Seyyid Yaḥyâ şüfîlerine Şeyḫ Ḥabîb için “Ulemâ-yı zâhir ve erbâb-ı zevâhirdendür. Anların ile böyle mu'amele sezâ vü revâ degüldür!” diyü buyurdılar. Müşârün iley Şeyḫ Ḥabîb-i edîb hikâyet eyledi ki Seyyid Yaḥyâ ḥazretleri fermân itdüğü güşede oturduğum gibi [T 304b] tecelliyât-ı Haḫḫ merreten ba'de uḫrâ ve kerreten ba'de ulâ vârid ü mütevârid olup beni ifnâ eyledi. Tûr-ı vücûdum âteş-i tecellîye şakat [P1 410b] getürmediginden anın süz u güdâzi şem'-i vücûdumda olan nûr u ferri itfâ eyledi. Bu minvâl üzere Seyyid Yaḥyâ'nun on iki yıl ḥüdmesinde müdâvemet ü mülâzemet eyledükden sonra onların icâzetiyle diyâr-ı Rûm'a rücü' idüp vilâyet-i Karaman ve vilâyet-i Aydın'ı ve vilâyet-i Rûm'ı geşt ü güzâr eyledi. Bu cümleden Engüri nâm çaşabada bir mişdâr rüzgâr sâkin olup meşâyih-i müte'ellihîn ü mutaşavvife-i mütenezziḥinden Ḥâcî Bayrâm Sulṫân'la muşâhabet mülâzemet eyledi. Ol aşruñ meşâyih-i kirâmından Aḫşemsüddîn ḥazretleriyle ve Şeyḫ İbrâḫîm Kâşerî ile ve Emîr Buḫârî Naḫşbendî'yle ve Şeyḫ 'Abdulmu'tî Zeynî ile muşâhabet idüp şoḫbet-i menâfi'-perver ü kerâmet-güsterlerinden müntefi' u mütemetti' oldu. Mezkûr Şeyḫ Ḥabîb ḥazretlerinin ḥavâtır-ı erbâb-ı serâ'ir ü zamâ'ir-i aşḫâb-ı

1 Şi'r R, P1 | Meşnevi T

2 Padişahın aşkı ve perdedarın gayreti (beraber) oldu. Perdedarın yüzlerce çağırıp çağırma ile yabancıları padişahın kapısından menetmesi daha iyidir. O, yabancıların şahın haremine girmesine müsaade etmez. Padişahın haremî, senin gönlünün içidir. Şah daima senin gönlünde ikamet eder. Molla Câmî, *Mesnevi Heft Evreng Cild-i Evvel*, (Sübhâtü'l-Ebrâr), haz. Câbulkâ Dâd Alişâh, Asgar Cânfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyin Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutalâât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 638.

baş'aire işrâfı olup mükâşefe-i derûna kâdir kimesne idi. Mir'ât-ı tecelliyât-ı İlâhiyye vü âyine-i mükâşefât-ı Yezdâniyye olan şîşe-i dil-i halkda cilve-nümâ olan şuver-i eşkâl-i bî-işkâl mekşûf olup aña nisbet hacb-i mâverâ ider nesne olmaduğundan anuñ çeşm-i müşâhedesine mestür nesne olmaz-idi.

Mervîdür ki Şeyh Habîb hazretleri maraz-ı mevtden ğayrı zamânda merkad-ı hużürda râkîd ve mesned-i istirâhatde müstenid olmayup cümle-i¹ ğuduvvât u 'aşıyyâtta belki 'ämme-i evkât u sâ'âtde kilim-i edebden taşra pâ-dırâz itmez-idi. [P2 2a] Ve ervâh u âşâlde aşâleten huftte olmayup çeşm-i zâhir ü dîde-i [R 234b] bâtınla bi'l-'aşıyyi ve'l-ibkâr bîdâr idi. Şamîm-i dilden tîlib-i dîdâr idi.

Şi'r: چه نهی تن به پستر و بالشت
سر بر آور که زشت باشد زشت

[T 305a] دوست بیدار و مرد عشق آیین
سر راحت نهاده بر بالین

یار هشیار و مرد عشق پرست
خفته در خوابگاه عشرت مست²

Bu üslûb üzere yatmayup ve uyumayup mücâhedâta meşğul iken Hicret-i Nebeviyye'den toköz yüz iki senesinde vefât idüp dâr-ı na'im-i câvidânîde ferş-i merfû'a üzere yatdı, ğaldı. Ğabr-i şerîfi Amâsiyye'de Meħmed Paşa 'imâretindedür. Raħmetu'llâhi 'aleyh.

'Ârif Bi'llâh Şeyh Mes'ud Raħimehu'llâh

Mümâ ileyh mesned-i fezâ'ilde nişîmen-ġir olup ħâbil-i maħbûl u 'âķıl-ı ma'ķûl erbâb-ı istifâdeye ifâdeye kâdir olmağın müderris olmış-iken şavb-ı şavâb-me'âb-ı taşavvufa munşarîf u mün'atîf olup 'ârif bi'llâh Mevlânâ 'Alâüddîn hazretlerine ittişâl eyledi. Mezbûr şeyh hazretlerinüñ ħüsn-i terbiyetiyle tîriķa-i taşavvufi taħşîl idüp melekât-ı melekiyyeyi tekmiil eyledükden

1 cümle-i R, T | -P1

2 Nasıl olur da bedenini yastığa ve yatağa koyarsın? Başını kaldır çünkü (bu yaptığın) çirkin mi çirkin (bir şeydir). Sevgili uyanık ve âşık kişi başını rahat yastığa koymuş. Dost uyanık ve âşık kişi sarhoş (bir şekilde) iştret yatağında uyumuştur. Molla Câmî, *Mesnevî Heft Evrenğ Cild-i Evvel, (Silsiletüz-Zehab)*, haz. Câbulkâ Dâd Alişâh, Asgar Cânfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyñ Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, 1378, s. 199.

şoñra irşâd u imdâda icâzet alup Dârü'n-naşr Edirne'de tavaṭṭun eyledi. Zât-ı meḥâmid-şifâtı riyyâset-i câvidânî vü sa'âdet-i dü-cihânîyle mes'ûd olmağın kendüden istis'ad eyleyen erbâb-ı isti'dâdı terbiyet [P2 2b] ü taḳviyet eyledi. Zümre-i ṭullâb-ı kemâl-iktisâbdan beyza-i ḳalb-i şulbında şemşîr-i cevher-dâr gibi cevher-i ḳabiliyyet olan kimesneleri âteş-i riyyâzette terbiyet eyledükden şoñra berekât-ı enfâs-ı müteberrikesi ol kimesnelerde zuhûr idüp maḳâmât-ı 'âliyât u derecât-ı sâmiyâta vâşıl oldılar. Âvâze-i keremât-ı 'aliyye-i 'âliyesi eṭrâf-ı vilâyâtda ma'rûf u meşhûr olup cezebât-ı 'azîmeye mazhar olduğı aşâğir ü ekâbirüñ esmâ' u âzânında güşvâre gibi âvîḫte ve derûnlarında nişîmen-sâz u cây-gîr oldu. Anuñ ile mesâmi'-i ḫalḳ-ı zamâne ṭoldı. Şerî'at-i şerî'ati muḫâfazada ve 'ibâdât-ı Sâmi'[T 305b]ü'l-münâcât'a muvâzabatda cebel-i şâmiḫ gibi ḳadem-i râsiḫ şâḫibi idi. Merḫûm u mağfûrun leh Sulṭân Meḫmed Ḥân ḫazretlerinüñ evâḫir-i eyyâm-ı salṭanatında [R 235a] vefât idüp ol necm-i mes'ûd evc-i zerâ-yı ḫayâtdan ḫazîz-i meḡâk-ı ḫâke münḫaṭṭ olup maḡrib-i memâtda ufûl eyledi.

'Ârif Bi'llâh Şeyḫ Meḫmed Cemâlî Raḫimehu'llâh¹

[Çelebi Ḥalîfe]

Çelebi Ḥalîfe dimekle meşhûrdur. Mümâ ileyh Şeyḫ Cemâlüddîn-i Aḳsarâyî ḫazretlerinüñ nesl-i pâkindendür. Evvelâ ol fâzıl-ı vâlâ-vâye 'ulûm-ı fezâ'il-iḫtivâye meşḡûl olup mışbâh-ı pür-işbâḫ-ı küşîş ile fûnûn-ı mu'tebere-i mütedâvilenüñ lübb-i elbâbına vuşüliyyüñ metn-i *Telḫîş*'üñ *Muḫtaşar* nâm şerḫini ḳırâ'at iderken ṭâ'ife-i şüfiyyenüñ [P2 3a] maḫabbeti aña ḡalebe idüp ṭarîkat-i ḫaḳîḳate meyl eyledi. Evvelâ Şeyḫ 'Alâüddîn Ḥalvetî ḫulefâsından bilâd-ı Ḳaraman'da sâkin Şeyḫ 'Abdullâh'ın yanında ḫalvet-i selvet-baḫşa dâḫîl oldu. Şoñra Şeyḫ 'Alâüddîn ḫazretleri bilâd-ı Ḳaraman'a gelüp ol diyârı teşrif eyleyicek mümâ ileyh Çelebi Ḥalîfe anuñ ḫıdmetine varup anuñla mülâḳât eyledi. Şeyḫ 'Alâüddîn ḫazretlerini siyâḫ cübbe ve bir siyâḫ 'imâme ve bir siyâḫ atla gördükde Çelebi Ḥalîfe'nüñ derûnında maḫabbet-i 'azîme peydâ olup kemâl-i ta'alluḳ u dil-bestegî izḫâr eyledi. Mezkûr Şeyḫ 'Alâüddîn ḫazretleri Şeyḫ Meḫmed Cemâlî'ye ḫiṭâben "İsterseñ bu cübbeyi saña vireyin." diyüp telaṭṭuf u te'ellûf eyledükde Şeyḫ

1 Raḫimehu'llâh R, P2 | Raḫimehu'llâhu 'Aleyh T

Meḥmed Cemâlî anuñ cevâbında “Ṭarîka-i şüfiyyede hırka vü cübbe istiḥkâksuz geyilmek lâ'ik degüldür. Bende ise aña ḥalâkat u liyâkat yokdur.” diyicek Şeyḥ 'Alâüddîn ḥazretleri evâḥir-i küşîşde kendünün sözini Çelebi Ḥalîfe'ye telâkkî bi'l-kabûl itmedüğinden aña incinüp “Evâḥir-i küşîşde sen benüm tevâbi'üme muḥtâc olursın!” diyü kendüden [T 306a] berümend ü behredâr¹ olmasına işâret eyledi. Mümâ ileyh Şeyḥ 'Alâüddîn ḥazretleri müddet-i keşîre mürûr eylemedin vefât eyleyüp murğ-ı rûḥ-ı pür-fütûḥî âşiyân-ı ḥâdiş-i mülk-i melekûtudan nişîmen-i qadîm-i quds-âşâr-ı ceberûta pervâz eyledükden soñra Şeyḥ 'Abdullâh ḥazretleri [P2 3b] daḥi anuñ işrine tâbi' olup semt-i âḥirete revâne oldılar. Ba'dehu sâlifü'z-zikr Şeyḥ Meḥmed Cemâlî Toḡat'a varup kerâmât-ı 'âliyesi zâhir olan Şeyḥ İbn Ṭâḥir'ün ḥalvetinde mücâhedât-ı şâkka vü keşîre ve riyâzât-ı kavîyye-i ğazî-reye meşġûl olup müstaş'abât-ı riyâzât-ı şakkaya iştiġâlde istikmâl üzere oldı. Şeyḥ İbn Ṭâḥir kendü mürîdlerini metâ'ib-i [R 235b] şa'be-i mücâhedât-la ta'cîz ü ta'zîk itmegin Çelebi Ḥalîfe'den ğayrı tâlibler meşâkka-ı aḥṭâr-ı ḥalvete iştıbâr ihtiyâr itmeyüp Şeyḥ Ṭâḥir-zâde'nün ḥalvetinden maṭrûḥ u maṭrûd olup maḡâm-ı qurbdan ırâk düşdiler. Ol tâ'ifeden ancak Çelebi Ḥalîfe qalup maṭlûb-ı ḥaḡîkkiye vuşûlde hemân ol pâydar qaldı. Mervîdür ki Şeyḥ İbn Ṭâḥir'ün maḡzarında ba'zı kimesneler Çelebi Ḥalîfe ḥaḡkında “Ol kişi riyâzet vâdisinde 'aceb şî'âb-ı şî'âb-ı umûra taṭarruḡ eyledi. Ol kişi kuvvet-i mücâhededen za'f-ı kuvâyâ mübtelâ oldı. Ölmek vardur.” didüklerinde şeyḡ ḥazretleri “Ḳo ölsün!” diyü cevâb virdükden soñra *مَوْتُوا قَبْلَ أَنْ*”² *مَوْتُوا* ḥadîş-i şerîfi feḥvâsınca silâḥ-ı şalâḥla ḥâl-i ḥayâtında nefs-i şümü imâtet iderse ğam degüldür. Zîrâ rûḡāniyyeti ziyâde olup ḥayât-ı câvidāni ḥâşıl ider.” didiler.³ Mümâ ileyh Şeyḥ İbn Ṭâḥir terâkime tâ'ifesinden bir ümmî kimesne idi. Lâkin bâṭınında kuvvet-i 'azîme olmaġın za'f-ı riyâzetden müte'eşşir ü münfa'il [P2 4a] olmaz-idi. Şeyḡ Meḥmed Cemâlî'ye ḥalvetde eşnâ-yı riyâzetde [T 306b] 'âlem-i vâkı'ada mermüzât-ı mektûmât-ı ğaybiyyeden keşf-i ḥâl ve fetḥ-i bâb olup gördüġi vâkı'ayı şeyḡ ḥazretlerine 'arz eyleyicek bundan soñra mülâtafe ile mu'âmele ider oldı.

1 behredâr R, P2 | behremend T

2 “Ölmeden önce ölüünüz.” İsmâil b. Muhammed el-Aclûni, *Keşfü'l-Hafâ*, 2/291. bkz. Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözler*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1992, s. 128.

3 didiler R, T | didi P2

Şi'r:¹ واقعة زمرة اصحاب حال
 كاشف احوال شود بمجال²

Merhûm-ı merķûm Şeyh Tâhir-zâde hâzretleri müteveffâ olup 'âlem-i nâsûtdan dâru'l-ķarâr-ı lâhûta irtihâl eyledükde Şeyh Meħmed Cemâlî Erzincân nâm şehre intikâl idüp Seyyid Yahyâ'nun hulefâ-yı şürefâsından Mevlânâ Pîri ile anda muşâhabet eyledükden sonra Seyyid Yahyâ hâzretlerinin kendülerinin hıdmetine vuşul niyyetiyle Şîrvân'a müteveccih oldı. Bu tarîķle Erzincân'dan iki gün munfaşıl olduķda Seyyid Yahyâ'nun vefâtını yakînen ma'lûm idinüp yine Erzincân'a gelüp Mevlânâ Pîri'nün hıdmetine hâşşa-i lâzime gibi münâdemet ü mülâzemet eyledükden sonra diyâr-ı Rûm'un fuķarâsinun harîķu'l-fu'âd u muħterîķu'l-ekbâd olanlarını zülâl-i terbiyetiyle sîrâb u şadâb itmek-içün Çelebi Hâlıfe'yi Şeyh Pîri Erzincânî ol diyâra irsâl eyledi. Hikâyet olunur ki merhûm u mağfürun leh Sulţân Meħmed Hân hâzretlerinin zamân-ı saltanatında vüzerâdan Karamanî [R 236a] Meħmed Paşa şehzâdelerden Sulţân Cem hâzretlerine mâ'il olmağın merhûm pâdişahuñ mahzar-ı şerîfinde [P2 4b] Sulţân Bâyezîd Hân-ı Ğâzî haķķında ba'zı naķışa isnâd idüp me'â'ib ü mesâlibini zıkr itmekden hâlî olmaz-idi. Dâ'imâ dehân-ı telh-güftârını zehr-i zemm ü ķadhle memlû idüp anuñ haķķında peykân-ı hadeng-i sühan-ı cân-güzârını zehrâb-ı Ğaraż ve âteş-i mezemmetle âb u tâb virür-idi.

Şi'r:³ ای خُنک جانی که عیب خویش دید
 هر که عیبی گفت او بر خود خرید⁴

[T 307a] غافلند این خلق بر خود ای پسر
 لاجرم گفتند عیب همدگر⁵

Merhûm Sulţân Bâyezîd Hân-ı Ğâzî hâzretleri, Çelebi Hâlıfe'ye tazarru' idüp huşul-i merâmıda def'-i mevânî' u tehyi'e-i esbâb için cenâb-ı Rab-bü'l-erbâb'a teveccüh recâ eyledükde şeyh hâzretleri isti'fa eyledi. Merhûm

1 Şi'r R, P2 | Ferd T

2 Hâl ehlinin gördüğü rüya, muhakkak pek çok hâlin anlaşılmasına vesile olur.

3 Şi'r R, P2 | Meşnevi T

4 Ne mutlu o cana ki kendi aybını görür. Bir başkasının aybını söyleyen onu kendi üstüne alır. Mevlânâ Celâleddîn Muhammed-i Belhî, *Mesnevi-i Ma'nevî*, haz. Reynold Nicholson, Tahrân: Mâh-reng, 1388, s. 242.

5 Ey evlat! Bu halk kendisinden gâfildir. Şüphesiz birbirinin kusurunu söylediler. Mevlânâ Celâleddîn Muhammed-i Belhî, *Mesnevi-i Ma'nevî*, haz. Reynold Nicholson, Tahrân: Mâh-reng, 1388, s. 173.

Sulţân Bâyezîd Hân-ı Ğâzî huşul-i merâm-ı ma'hûd için ibrâm itmegin şeyh hazretleri 'âlem-i gayba şamîm-i kalbden teveccüh idüp vilâyet-i Karaman'da olan meşâyih-i kirâm u evliyâ-yı 'izâmı Sulţân Cem cânibinde müşâhede idicek anları def için tâ'ife-i mezkûreye kaşd eyledi. Mezkûrlar daği kendü câniblerinden Çelebi Hâlîfe'nün niyyetine âteş atup ihlâk u i'dâmını maşşud idindüklerinde şeyh hazretlerine toğınmayup bir kerîmesine toğındı. Mezkûre bir iki günden sonra hasta olup toğınan âteş ucından şem'-i hayâtı tünd-bâd-ı fenâdan küşte vü mürde oldu. Merhûm Sulţân Bâyezîd Hân [P2 5a] hazretleri şeyh hazretlerine tekrâr ilhâh u ibrâm eyleyüp "Bu mes'ul, maşşul olsun!" diyü ikdâm eylemegin girü teveccüh eyledi. Eşnâ-yı teveccühde evliyâ-yı Karaman hâzîrûn olup şeyh hazretlerinden "Murâd-ı fu'âdîñuz nedür?" diyü su'al eyledüklerinde şeyh hazretleri Karamanî Meğmed Paşa için evkâf-ı celîle-i müslimîni ve hayrât-ı cemîle-i mü'minîni ibtâl u ta'tîl eyleyüp emvâl-i mevķûfeyi "Mâl-i mevķûfdur." diyü beytül-mâl için zabt eyledi. "Aña i'ânet münâsib degüldür." didi. Mümâ ileyhûñ aĥvâl-i nuĥüset-âmâli ol 'azizlerûñ ma'lûmı olduĥda¹ «فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَمَا سَمِعَهُ فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ»¹ âyetiyle 'amelen Şeyh İbn Vefâdan ĥayrısı nuşretten fâriĥ olup cümlesi aña dest-gîr olmaĥdan el çekdiler. [T 307b] Şeyh İbn Vefâ hazretleri meĥer Meğmed Paşa için [R 236b] bir vefķ konup anuñ ĥavâlisinde dâ'ire resminde gösterüp vezîr-i merķümü bu ĥarîķla ĥimâ-yı ĥimâyetine almış-idi. Bu sebebden ol ķuţb-ı ĥarîķat noķta gibi dâ'ire-i ĥilâf u ızrârda ķalmış-idi. Ol evtâd u efrâduñ Şeyh İbn Vefâdan ĥayrısı ol dâ'ireden geķüp 'âlem-i ma'nâde aña mu'âvenetden perĥâr-kirdâr ĥayı çizdiler. Şeyh Çelebi Hâlîfe teveccühinde ceĥd-i ĥaķîķ u sa'y-i eniķ idüp bir fûrce bulup ol fûrceden ol dâ'irenüñ dâĥiline dâĥil oldu. Bu teveccüh eşnâsında zuhûr eyleyen işârât-ı [P2 5b] ĥaybiyye-i lâ-reybiyyeyi Şehzâde Sulţân Bâyezîd Hân-ı Ğâzî'ye işâl idüp "Bi-'inâyeti'llâhi te'âlâ otuz üç günden sonra maşşud ĥâşıl olur." diyü i'lâm eyledi. Şeyh Çelebi Hâlîfe'nün şîķât-ı aşĥâbından ba'zısı naĥl eylediler ki "Bu teveccüh-i müstevcibüt-tereffühûñ eşnâsında beni âteş-i ĥayret istilâ idüp dîĥ-i ĥamiyyet cûş itmegin mecâmi'-i himem-i 'ulyâyyla ve 'azâyim-i 'azâyim-i ķuşvâyyla teveccüh eyledüm. Bu sebebden ol müddetde Meğmed ismiyle müsemmâ olan kimesnelere bi'l-küllîye ĥüsrân u vebâl ittişâl eyledi.

1 "Her kim bunu işittikten ve kabullendikten sonra vasiyeti deĥiştirirse, ĥünahı onu deĥiştirenleridir. ..." Bakara (2), 181.

Yalnız nefsi-i Amâsiyye'de kırık, Meḥmed ismiyle müsemmâ kimesneye nekbet işâbet eyledi. Râvî-i mezkûr rivâyet eyledi ki; “Benüm daḥi adum Meḥmed olup kendüm ol zamânda şağır idüm. İttifâken ol eyyâmda bir gün ağaca çıkup oynar-iken ayağum altında olan budak kırılıp yire düşdüm. Başum yarıldı. Bu t̄arîkle baña daḥi nekbet yetişdi.” didi. Mervîdür ki va'd-i mezkûrdan otuz üç gün tamâm olduḡda pâdişâh-ı mağfîret-penâh Sulṡân Meḥmed Hân ḥazretlerinün vefâtı ḥaberi gelüp Sulṡân Bâyezîd Hân ḥazretleri Koşantiniyye cânibine müteveccih olduḡda beşinci günde yolda Meḥmed Paşa'nun [T 308a] katlı olunduḡı istimâ' olındı. Hikâyet olunur ki Şeyḡ İbn Vefâ ḥazretleri Meḥmed Paşa'nun vefk-ı ḥâtırınca şad-enderşad bir vefk̄ konup vezîr-i mezbûr ol vefk̄ı başı berâberi şakınup başında götürür-idi. [P2 6a] Merḡûm Sulṡân Meḥmed Hân ḥazretleri vefât eyledükde keşret-i ḥayret ü vefret-i zücretinden muḡkem terleyüp germiyet-i ḥavfdan müstağrak-ı 'araḡ olup ol vefk̄un ba'zı ḥâneleri munṡamıs u münderis olmaḡın Şeyḡ İbn Vefâ ḥazretlerine işlâḡ u taşḡih için irsâl eyledi. Henüz ol ḥâne-i mücedded yazılıp vefk-ı şerîf kendüye gelmedin ḥâne-i 'ömri ḥarâb olup [R 237a] ḥânumânı ġâret olındı. Zıkr olınan vefk-ı şerîf yanından gitmekle devleti gidüp iḡbâli idbâra münḡalib oldı. Kendünün dâ'î-i devlet ü ḥâmî-i sa'âdeti olan du'â ki anı başında götürmekle ser-firâz-ı 'âlem olmış-idi, yanından dūr olmaḡın başına nekbet gelüp ġuzât-ı kümât-ı yeñiçeriyânun elinde katlı olındı. Mezkûr Çelebi Ḥalîfe'nün 'âlem-i teveccühde gördüḡi dâ'ire Şeyḡ İbn Vefâ ḥazretlerinün yazduḡı vefk̄ olup ol vefk̄un ḡuṡb-ı ḥânesi bozulduḡı Çelebi Ḥalîfe'nün dâḡil-i dâ'ireye dâḡil olmaḡla fūrce bulduḡıdır. Merḡûm-ı merḡûm Sulṡân Bâyezîd Hân ḥazretleri serîr-i salṡanata cülûs eyledükde bilâd-ı şeref-nijâd-ı Rûm'dan t̄â'un def olmaḡ- için du'â eylesünler diyü şeyḡ ḥazretlerini aşḡâbından kırık kimesne ile Ka'be-i Şerîfe'ye irsâl eyledi. Her bir kimesneye üçer biñ aḡçe virüp şeyḡün kendüye bir şurre aḡçe virdiler. Bu t̄arîḡ üzre Ḥacc-ı şerîfe gider-iken şeyḡ ḥazretleri yolda vefât [P2 6b] idüp ḥacc-ı rûḡ-ı revânı Merve-i merâm u Ka'be-i murâda revân oldı. Şeyḡ bu teveccühinün berekât-ı feyz-güsteriyle maḡrûsa-i Koşantiniyye'de [T 308b] sinin-i keşîrede t̄â'un ḡıffet buldı. Belki ol müddetde münḡatı' oldı.

Allahumme enfa'nâ bereketehu revvaḡa'llâhu te'âlâ rûḡahu.

Şeyh Sinân Raḥmetu'llâhi 'Aleyh Raḥmeten Vâsi'aten¹

Maḥrûsa-i Koşantîniyye muzâfâtından Şeyh Sinân Köyi demekle meş-hûr olup aña intimâ vü intisâb ile mezkûr olan kıaryede tavaḥḩun eyledi. Aş-bâb u aşḩâbından menķûldur ki cenâb-ı büzürgvârları 'âlim ü 'âmil, 'âbid ü zâhid, ḩâzi' u ḩâşî' kimesne idi. Nesak-ı maḩmûd u nemaḩ-ı mes'ûd üzre olan aḩlâķ-ı şâyeste vü secâyâ-yı bâyesteyle taḩalluķ idüp 'avâyıķ-ı 'alâķa-i ḩâlîķ olan ḩalâ'ıķdan münķaḩı' oldu.

Şi'r:² رهبرش خوف خدا و غم دین
شد در این دیر دو در گوشه‌نشین
در صحبت بَبرِ خلق بیست
فارغ از خلق به خلوت بنشست³

Ol menba'-ı yenâbî'-i kerâmetüñ reşḩât-ı 'aynu'l-ḩayât-ı terbiyetiyle er-bâb-ı istirşad u aşḩâb-ı istimdâduñ ḩadâ'ıķ-ı zât-ı behce-i ḩavâḩır u zamâ'iri nemâ-nümâ olup şemerât-ı füyûzât-ı İllâhiyye ile müşmir ü bâr-ver oldu. [R 237b] Ve bi'l-cümle rûz u şeb 'ibâdete muvâzabata meşġul olup zümre-i talebeyi a'lâ-yı zerâ-yı kemâlâta işâl eyledi. [P2 7a]

Şi'r:⁴ شمع فروز تُنُقُ جان و دل
نقش نگار حرم آب و گل
ماشطهٔ روض دل و جان شده
واسطهٔ حکمت و عرفان شده
اهل طلب جمله کمالات یافت
در نظرش جذبہ و حالات یافت⁵

1 Şeyh Sinân Raḥmetu'llâhi 'Aleyh Raḥmeten Vâsi'aten R, P2 | Şeyh Sinân Raḩimehu'llâhu'l-Melikü'l-Mennân T

2 Şi'r R, P2 | Meşnevi T

3 Allah korkusu ve dîn derdi onun rehberidir. Bu iki kapılı mabette köşesinde inzivaya çekilmiştir. Sohbet kapısını halktan yana kapatmıştır. Halktan ayrı olarak halvette oturmuştur. Molla Câmî, *Mesnevi Heft Evreng Cild-i Evvel, (Sübbatu'l-Ebrâr)*, haz. Câbulkâ Dâd Alişâh, Asgar Cânfedâ, Zâhir Ahrârî ve Hüseyñ Ahmed Terbiyet, Tahrân: Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî-Defter-i Neşr-i Mîrâs-ı Mektûb, 1378, s. 668.

4 Şi'r R, P2 | Meşnevi T

5 O, can ve gönül çadırının mumunu yakandır. O, evin haremîni resimleyendir. O, can ve gönül bahçelerinin süsleyicisi ve hikmet ile irfanın vasıtası olmuştur. Bütün tâlipler pek çok kemâlâtı (ondan) almışlardır. Onun nazarında (birtakım) cezbe ve haller bulmuşlardır.

Mümâ ileyh kırye-i mezkûrede fevt olup anda defn olındı.

Şi'r:¹ هودج کبریا روان کرده
روى دل در جهان جان کرده

شسته دست از محیط یم در دست
مرده مخمور و جام جم در دست²

Revvaḥa'llāhu rūḥahu'l-laṭīf ve nevvere ḳabrehu'ş-şerīf. Raḫimehu'llāh.³
[T 309a]

Şeyḫ Seyyid Yaḫyā Şīrvānī Raḫimehu'llāh⁴

‘Ārif bi’llāh Seyyid Yaḫyā bin Seyyid Bahāüddīn Şīrvānī. Mezkūruñ vilādeti taḥt-gāh-ı pādīşāh-ı vilāyet-i Şīrvān olan Şamaḫı nām şehrde vāḳi‘ oldı. Peder-i ḫuceste-manzarı şervet-i ‘azīme vü ālā-yı cesīme şāḫibi olup ḫadem ü ḫaşem ve keşret-i māl ü menāle nā’il idi. İstiṭā‘a-i mālīyesi gāyet-i gāyāta vāşıl idi. Seyyid Yaḫyā nuñ zāt-ı şafā-şıfātı cemāl-i bā-kemāl ve ‘izz ü nāz ve ḫüsn-i bī-mişāle mālīk olup ekşer-i evḳātta şavlecān u çevgān oynar-idi. Dā’imā ḫalḳuñ güy-ı dil ü cenānını ol dilrübā ḳapardı.

Şi'r:⁵ ز جعد مشکسا بر دوش چوگان
دل خلق از پیش چون گوی گردان

زنخدان خوش آن مهر مه روی
به خونی برده از خورشید و مه گوی

دل خلقی در آن زلف چو چوگان
به بند افتاده چون گوی گریبان

[P2 7b] بر چوگان مشکینش ز هر سویی
جهانی مرد و زن سرگشته چون گویی⁶

1 Şi'r R, P2 | Meşnevi T

2 İllāhi tahturevanı yürütmüş, gönü can âlemine yöneltmiş. Okyanusu terk etmiş, elinde deniz. Sarhoş olarak ölmüş, elinde Cem'in kadehi.

3 Raḫimehu'llāh P2 | -R, -T

4 Şeyḫ Seyyid Yaḫyā Şīrvānī Raḫimehu'llāh R, P2 | ‘Ārif Bi’llāh Şeyḫ Seyyid Yaḫyā Şīrvānī Raḫimehu'llāh T

5 Şi'r R, P2 | Meşnevi T

6 Misk gibi olan saçlarından omuzunda bir çevgān (var). Halkın gönlü önünde top gibi yuvarlanmaktadır. O ay yüzlü güneşin güzel çenesi, kanlı bir şekilde güneş ve aya galebe çalmıştır. İnsanların gönlü çevgān sopası gibi (eğri olan) saçın karşısında yakanın düğmesi gibi tutsak düşmüştür. Onun misk gibi olan çevgan (şekilli) saçının tarafına her cenahtan bir dünya kadın ve erkek bir top gibi başı dönmüş (halde koşmaktadır).

Elsine-i nâsda Pîr-zâde dimekle ma'rûf olan Hâcî 'İzzüddîn Hâlvetî'nün oğlu ki Şeyh Şadrüddîn Hâlvetî'nün müridi ve damadıdır, bir gün şavlecân oynarken mezkûruñ hüsni ü cemâlini ve edeb ü kemâlini görüp şarîka-i şüfiyyeye fâ'iz ve şalâh-ı dünyâ ve felâh-ı 'uqbâyı hâyiz olsun diyü du'â eyledi. Ol gice Seyyid Yahyâ bir vâkı'a görüp ol vâkı'adan müteğayyirül-hâl olup derûnında şarîk-ı taşavvufa meyl ü velâ peydâ oldu. Kendünün şahâ'if-i derûnında debîr-i taqdîr eliyle tahrîr [R 238a] olunan sa'âdet-i tekâzâsiyla Şeyh Şadrüddîn Hâlvetî'nün hıdmetine ilticâ idüp şeref-i mülâzemetle müşerref oldu. Mezkûr Seyyid Yahyâ'nun pederi bu kadar hüsni ü cemâlle kendü mahtûm-ı sa'âdet-mahtûmının zümre-i şüfiyyeyle [T 309b] hâlvetine girdüğüne muştâribül-hâl u müştettül-bâl olduğdan gayrı Şeyh Şadrüddîn hâzretleri bu mahtûle kâre ruşşat virdüğüçün aña dañi derûndan inkâr eyledi.

Şi'r:¹ هر که باشد در جهان از عامیان
این برد ظن در حق ربانیان²

شارب خمر است و سالوس و خبیث
گمراهان را از کجا باشد مغیث

این چنین بهتان مینه بر اهل حق
کین خیال تست بر گردان ورق³

Müşârün ileyh pederleri Seyyid Yahyâ'ya kerrât u merrât ile naşîhat idüp gûş-ı hûşına yâre vü gûşvâre idinmedüğinden [P2 8a] gâyetle perişân oldu. Bu perişânlugla Şeyh Şadrüddîn hâzretlerinün ihlâkına kaşd idüp idâm u ifnâsına 'azîmet eyledi. Bu eşnâda eyyâm-ı şitâda Seyyid Yahyâ hâzretleri ittifâken bir gice tennûr zevkına firîfte olup yatsu namâzına hâzîr olmamağın iki ayakları mu'aţtal olup evcâ' u âlâm u ıztırâbı günden güne müştedd ü mümtedd oldu. Şeyh Şadrüddîn hâzretleri bir gice evün bacasından içerü girüp Seyyid Yahyâ'nun elin alup pister-i marazdan ref' eyledi. Mümâ ileyh şeyhün kudümü berekâtıyla⁴ Seyyid Yahyâ'nun ayaklarına şîhhat el virüp

1 Şi'r R, P2 | Meşnevi T

2 Bu dünyada avamdan olan kişi, merdân-ı İllâhî hakkında kuşku taşır. Mevlânâ Celâleddîn Muhammed-i Belhî, *Mesnevî-i Ma'nevî*, haz. Reynold Nicholson, Tahrân: Mâh-reng, 1388, s. 214.

3 İçki içen, iki yüzlü ve pistir. Yoldan çıkmışlara yardım nereden gelir? Ehl-i Hak hakkında böyle iftira atma! Çünkü bu senin vehmindir, bunu değıştir. Mevlânâ Celâleddîn Muhammed-i Belhî, *Mesnevî-i Ma'nevî*, haz. Reynold Nicholson, Tahrân: Mâh-reng, 1388, s. 251.

4 Seyyid Yahyâ'nun elin alup pister-i marazdan ref' eyledi. Mümâ ileyh şeyhün kudümü berekâtıyla R, T | -P2

pister-i 'araz-ı marazdan cevher-i vücûdî kâ'im ve ef'âl ü a'mâli hürûf-ı 'iletlerden şaḥîḥ ü sâlim oldu.

Şi'r:¹ گر نشدی شیخ به او دستگیر
صحت آن غمزده بودی عسیر

بدرقه همت او ره نمود
فیض دعایش در رحمت گشود²

Mezkûruñ huddâmından bir câriye bu hâle muṭṭali' olup pederine haber virdüğünde ol hâlet muḳteżâ-yı maḳâma muḥâlif tariḳle olduğundan inkârı ziyâde olup “Şeyḫ Şadrüddîn ḳapudan gelmeyüp gice içre bacadan gelmege sebep nedür? Sen aña müteşerri' ü muttaḳî diyü i'tiḳâd idersin. [T 310a] Bu vaz', vera' u taḳvâya muḥâlifdür.” diyüp Seyyid Yaḫyâ'ya pederi esâlib-i muḥtelifeyle taḳrî' u teşnî' eyledi. Bu muḳâbelede Seyyid Yaḫyâ ḫâzretleri cevâb virüp “Sizüñ ḫârḫâr-ı inkâr ve şevk-i şevket-i [R 238b] nefsi-nâ-sâzgârıñuz şeyḫ ḫâzretlerine yolından gelmege mâni' olup ḳalb-i şulbünüzde kâmin olan ğayz u bağzâ mânend-i [P2 8b] aḫcâr-ı beyzâ ḳapu tarafından girmegi münsedd eyledi.” didi. Bu cevâb-ı şavâb-ifâzanuñ âşâr-ı berekâtıyla müşârün ileyhün inkârı zâ'il olup Şeyḫ Şadrüddîn ḫâzretlerinüñ ḫıdmetine ol daḫi müdâvemet eyledi.

Beyt:³ مبدل میشد انکارش به اقرار
نشد ثابت قدم آن کس به این کار⁴

Rivâyet olunur ki Şeyḫ Şadrüddîn, Seyyid Bahâüddîn ḫâzretlerine “Kesr-i nefsi ü mücâhede isterseñ oğluñ Seyyid Yaḫyâ'nuñ ayağı ḳabına bir yıl miḳdârı ḫıdmet eyle.” diyü emr eyledi. Seyyid Yaḫyâ ḫâzretleri bu hâletden ğâyetde müte'eşsir olup infî'âlini irâ'et eyleyicek Şeyḫ Şadrüddîn ḫâzretleri ol te'eşsürî def'-içün Seyyid Yaḫyâ'ya “Pederün Şeyḫ Bahâüddîn'e ḫıdmet eyle.” diyü emr eyledi.

Merḫûm-ı merḳûm Şeyḫ Şadrüddîn ḫâzretleri vefât eyleyüp vücûd-ı

1 Şi'r R, P2 | -T

2 Eğer şeyḫ ona yardımcı olmasa idi, o gamlı kişinin sıhhat (bulması) güçleşirdi. Onun himmetinin rehberi yol gösterdi. Duasının feyzi rahmet kapısını açtı.

3 Beyt R, P2 | Ferd T

4 Onun inkârı ikrâra döndü. O kişi, bu işte ısrarcı ve devamlı olmadı.

şerîfi zevâyâ-yı hâk-i pâkde mütevârî olduĝda Seyyid Yaĥyâ ĥazretleriyle Şeyĥ Pirî-zâde'nün i'tilâfı ihtilâfa mütebeddil olup seccâde-i irşâda cülüsda mâbeynlerinde ĥilâf u şikâk vâki' oldı. Bu sebebden Seyyid Yaĥyâ mavtın-ı kâdîmî Şamahı'dan ĥalkup vilâyet-i Şîrvân müte'allıķâtından Bakü nâm ĥaşabada tavaĥtun eyledi. Şeyĥ Pirî-zâde'nün merĥûm Şeyĥ Şadrüddîn ĥazretleriyle şoĥbeti kâdîmî olmaĝın seccâde-i ĥilâfete cülüs idüp ĥâ'im-maĥâm olmaĝda Seyyid Yaĥyâ'dan teĥaddüm eyledi. Ve lâkin Seyyid Yaĥyâ ĥazretleri [T 310b] [P2 9a] kâffe-i aşĥâb-ı başâ'ir ortasında maĥbûlu'l-ĥavâtır olup maĥabbet-i İlähiyye muĥtezâsınca anuñ toĥm-ı maĥabbet ü vedâdı mezâri'-i ĥulûb-ı nâsda artuĥ kâşte olmaĝın ĥulûb-ı nâsuñ iĥbâli aña ziyâde oldı. Enfâs-ı me'âşir-âşârınınuñ te'sîrâtı sebebiyle on biñ miĥdârı nüfûs anuñ maĥşer-i ma'şer-i tâlîbân olan âsîrân-ı kerâmet-âşiyânında ĥaşr olup çoĥça¹ kimesne müctemi' oldılar. ²﴿وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ﴾ feĥvâsınca ni'met-i 'irfân-ı İlähî'yi taĥdîş için eĥrâf u eknâf-ı memâlike çoĥça ĥulefâ irsâl eyledi. Eslâf-ı eşrâf-ı meşâyih-i 'izâmdan târîķa-i târîķatde teĥşîr-i ĥulefâ eylemek anuñ ĥaşâ'işindendir. Lâkin bu vaz'uñ sırrından istikşâf olunduĝda cevâb virüp "Kümmel-i aşĥâb-ı irşâduñ teĥşîr-i ĥulefâ itdüĝi ĥalk-ı 'âleme ta'lîm-i âdâb itmek-içündür.³ Yoĥsa kişinüñ maĥâm-ı irşâdda ĥâ'im-maĥâmı olan ĥalîfe-i şaĥîĥası ancaĥ bir kişidir. [R 239a] Ğayrı ĥulefâsı ĥalkı te'dîb için ihtiyâr olınmışdur." didi.

Ĥikâyet olunur ki Seyyid Yaĥyâ âĥîr-i 'ömrinde altı ay miĥdârı yimek yimeyüp riyâzetedeyken bir gün ĥâtır-ı şerîfi mu'ayyen bir tãam iştihâ eyledi. Mezĥûruñ büyük oĝlı ol tãamuñ taĥşîlinde ihtimâm-ı tãm eyleyüp ĥuzûrına ihzâr eyledükde ol tãamuñ bir loĥmasını eline alup zamân-ı keşîr ma'ârif-i İlähiyye taĥrîrine meşĝül olmaĝın anı daĥi yimeyüp girü yirine vaz' eyledi. Bu maĥalde [P2 9b] ĥâzır olanlar "Ol tãamdan tenâvül itmediñüz!" diyü şeyĥ ĥazretlerinden su'al eyledüklerinde "Loĥmân Ĥekîm niçe yıllar ba'zı tiryâkâtuñ râyiĥasıyla teĝaddî idüp istinşâķ u istişmâm-la ĥanâ'at eylemişdür. Ben daĥi bu loĥmanuñ râyiĥasıyla teĝaddî eylesem ba'id degüldür." diyü buyurdılar.

1 çoĥça R, T | çoĥ P2

2 "Ve Rabbinin nimetini minnet ve şükranla an." Duhâ (93), 11.

3 itmek-içündür R, T | itmek-içün P2

Nazm:¹ رنج جوع از رنجها پاکیزه‌تر
خاصه در جوع است صد نفع دگر²

[T 311a] خود نباشد جوع هرکس را زبون
کین علف زاری است ز اندازه برون
جوع مر خاصان حق را داده‌اند
تا شوند از جوع شیر زورمند³

Rivâyet olunur ki Seyyid Yaḥyâ ḥazretlerine ṭül-i ‘ömr-ile du‘â olınsa “Sulṭân Ḥalîl’üñ ṭül-i ‘ömrine du‘â eyleñüz. Benüm ‘ömrüm ancaḳ anuñ müddet-i ḥayâtıncadır.” diyü buyururlar-ıdı. Fi’l-vâḳi‘ merḥûm-ı merḳûm Sulṭân Ḥalîl fevt olduḳdan ōñra ōeyḥ ḥazretleri ṭoḳuz ay ōaḡ tamâm olma-dı. Hicret-i Nebeviyye’den sekiz yüz altmış sekiz târiḥlerinde zıkr olınan Bakü nâm ḳaŝabada vefât eyledi.

Şi‘r:⁴ سر به موج عدم فرو برده
رو به فوج قَدَم در آورده
عرصهٔ گلشن فنا دیده
میوهٔ روضهٔ بقا چیده⁵

1 Nazm R, P2 | Meşnevî T

2 Açlık zahmeti, (diğer) sıkıntılardan daha iyidir. Özellikle açlıkta başka pek çok fayda vardır. Mevlânâ Celâleddîn Muhammed-i Belhî, *Mesnevî-i Ma’nevî*, haz. Reynold Nicholson, Tahrân: Mâh-reng, 1388, s. 676.

3 Açlık herkese karşı âciz düşmez. Çünkü o haddi hesabı olmayan bir otlaktır. Açlığı Allah dostlarına vermişler, açlıktan dolayı güçlü bir aslan olsunlar diye. Mevlânâ Celâleddîn Muhammed-i Belhî, *Mesnevî-i Ma’nevî*, haz. Reynold Nicholson, Tahrân: Mâh-reng, 1388, s. 676.

4 Şi‘r R, P2 | Meşnevî T

5 Yokluk dalgasına kafasını batırmuş, yüzünü kıdem cemaatine yönelmiş. Yokluk bahçesinin meydanını görmüş, bekâ bostanının meyvasını toplamış.